КРАСНОЯРЬЕНИҢ ТӨЛЭЭЛЕКЧИЛЕРИНГЕ БАЙЫР!

Бүгү чурттарның пролетарийлери. каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 153 (11951) | 1982 чылдың июль 2, пятница | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 кеп.

● Красноярск крайның девискээри Соңгу Доштуг океанның эриктеринден Мурнуу Сибирьниң районнарынга чедир чаптылган ● Крайның узун дурту 3000 километр ● Кожаларывыстың ниити шөлү 2.401,6 муң дөрбелчин километр, ында Соңгу Чер, Норденшельд, Сергей Кировтуң болгаш Сибирьжилерниң ортулуктары кирип турар ● Крайның составында Хакас автономнуг область, Таймыр болгаш Эвенк автономнуг округтар кирип турар ● Чоннуң саны үш миллион ажыг кижи

БҮЗҮРЕЛДИГ БАЗЫМ-БИЛЕ

П. С. ФЕДИРКО,
СЭКП ТК-ның кежигүнү, СЭКП Красноярск крайкомунуң бирги секретары

ОҢГУ ДОШТУГ далайның эриктеринден Мурнуу Саян дагларынга че- р бистиң Красноярск краывыс чаптылган болгаш ооң элү бүгү чурттуң девискээниң он ажыг хуузу болуп рар. Ол черлерде бойдусң санап четтинмес эртинейлаа мөөңнеттинген. Крайң составында Хакас автомнуг область, Таймыр болш Эвенк автономнуг округр кирип турар.

Ийи дакпыр орденниг асноярск крайның девисэринде чүс хире национал лгаш биче улустар чурт п турарлар. Ол дээрге чаңс аай эчис сорулгалыг, КП-ниң XXVI съездиниң төөгүлүг шиитпирлерин ыдыралга боттандырары эш чүткүп турар, улуг лгаш найыралдыг өг-бүлер.

Сөөлгү чылдарда крайның ономиктиг болгаш угаанал күчүзү дыка улгаткан. ү беш чылда чаа-чаа затар болгаш фабрикалар тунган, хоорайларда бол суурларда чуртталга баңнарының кварталдары густунган. Красноярскиниң машина кылыкчылары, никтери, металлургтары, -таавычылары, судно тучулары, ыяш белеткелчии болгаш өске-даа янзыү профессияның ажылчылары, бистиң чуртта гаш даштыкыда-даа кал-биле хереглеп турар процияны хүн бүрүде кылып үрүп турар. «Красноярсэ кылган» деп бижиктиг дек шынарның магадылаболгаш крайның улус л-агыйының бүгү адырының шалыпкын хөгжүлиниң херечизи болуп ту-

нгу беш чылда «Төрээн тка бүдүрүлге күчүлерин саадан эрте ажыглалга рип, шиңгээдип тургаш, к хөй продукцияны беи!»—деп кыйгырыгның биле калбарган социатиг чарыш бүдүрүлге авырларын улам долдур лаар арганы берген. Ооң ленинде мурнакчы коливтер беш чыл иштинде мард. рубльдиң немелде укциязын берген.

ткен он беш чыл иштинде пүр продукциязын 1961- чылдаазындан 2,3 катап ү бүдүрген болгаш күшдың бүдүрүкчүлүгү 1,6 п бедээн. Электроэнергеүлетпүрнүң өттүлар химия, нефть-химия лары шапкынны-биле үп турган. Үлетпүр бүушкунунуң хемчээли ма тудуушкунунга, демир болбаазырадыр бүдүрүлгелерге болгаш кара металлургияга 2,7, чиик үлетпүрге—2,3 катап улгаткан. Өңнүг металлдар болбаазырадып кылыры ийи катап көвүдээн. Крайда улуг-улуг девискээр бүдүрүлге комплекстери болгаш үлетпүр беддирлери тургустунуп турар.

КРАСНОЯРСК крайның ажыл-ишчилериниң кызымаккай күш-ажылын Төрээн чурт бедик-биле үнелээн: Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга чедип алган бедик түңнелдери дээш, 1980 чылда база бүгү онгу беш чылда экономиктиг болгаш социал хөгжүлдениң күрүне планын чедиишкинниг күүседкени дээш крайны СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаан. Ол болза күш-ажылдың ажыктыг чоруун болгаш шынарын бедидери дээш демиселге крайның партия организацияларының салган сорулгаларын күүседири дээш кызымаккай ажыл-чорудулгазының түңнели-дир. Онгу беш чылдың иштинде үлетпүр бүдүрүлге черлерин, тудуг болгаш транспорт организацияларын, колхозтарны болгаш совхозтарны техника талазы-биле чаартып дериириниң улуг хемчеглерин боттандырып чоруткан. Ол дугайында каш-ла чижектерни көргүзерге, мындыг: үлетпүр черлеринге 176 участоктарны, цехтерни болгаш бүдүрүлге черлерин комплекстиг механизастап, автоматчыткан болгаш 570 ажыг механизастаттынган шуушттурулга болгаш автоматчыткан манипуляторларны ажыглалга кирген. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң немелде өзүлдезиниң барык 42 хуузун техниктиг дээштелгениң ачызында чедип алган. Продукцияның шынарын башкарарының комплекстиг системазын крайда калбаа-биле ажыглап турар. 650 ажыг кылыгларга шынарның хүндүлүг беш-адырын бо хүннерге чедир тывыскан.

Ол саннар кижилерниң ажыл-херекти чогаадыкчы ёзу-биле көрүп турарын, Төрээн чуртка чугула хөй-хөй продукцияны бээринче оларның чүткүлүн көргүзүп турар-дыр. Социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда коммунистер чорупп турар. Чогум-на олар үнелиг саналдарның эгелекчилери, крайның экономиказын чаартырынга идиглиг бүгү чүүлдерни чогаадыкчы ёзу-биле көрүнүң нептередикчилери-дир.

«Бүдүрүлге фондулары — долу бердимчелиг болзун, бүдүрүлге күчүлери — долузу-биле ажыглаттынзын!» деэн сорулга бүгү күш-ажылчы коллективтерге улуг деткимчени алган. Беш чылдың дургузунда бир миллиард рубльдиң немелде продукциязын кылып үндүрери —ол калбак шимчээшкинниң киржикчилериниң кол сорулгазы.

ОНГУ БЕШ чылда 450 улуг-улуг бүдүрүлге күчүлери болгаш объектилери ажыглалга кирген. Оларның ийи чүс ажыын хуусаадан эрте, эки шынарлыг кылдыр ажыглалга кирген. Надеждинонуң металлургия заводунуң бирги ээлчээ ажылдап эгелээн. Саян-Шушенское ГЭС-тиң алды агрегады хуусаадан эрте дужааттынган. Минусинскиниң электротехниктиг комплекизиниң заводтары. Ачинскиниң глинозём болгаш Норильскиниң даг-металлургия комбинадында улуг-улуг бүдүрүлге черлери, Красноярскиниң автоприцептер заводтарында, комбайн, металлургия заводтарында, Краснокаменскоениң болгаш Ирбинскиниң рудниктеринде улуг күчүлүг бүдүрүлгелер продукцияны берип турар. Канск-Ачинскиниң одалга-энергетика комплекизин, Красноярскиниң аар экскаваторлар заводунуң тудуу калбаа-биле чорупп турар.

Ленинградтың мурнакчы бүдүрүлгелериниң, эртем-шинчилел организацияларының Саян-Шушенск ГЭС-тиң тудугжулары, бистиң крайның бүдүрүлге болгаш организация черлери-биле дем каттыштырылгазы, а ол ышкаш ажылчын эстафета партия комитеттериниң деткимчези-биле калбаа-биле нептерээн. Ындыг дем каттыштырылгазын СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежнев бедик-биле үнелээн.

Крайның улус ажыл-агыйының быжыг, соксаал чок хөгжүлдези ооң чурттакчыларының амыдыралының чаагай чорууунуң улам бедиирин хандырып турар. Херегледиин ниитилел фондулары көвүдээн. Улус өөредилгезинге, кадык камгалалынга болгаш культурага онгу беш чылда чүгле крайның бюджединден белин 2,2 млрд. рубльди чарыгдаан. Амгы үеде чылдың-на 260 муң ажыг красноярск

(Уламчызы 2-ги арында).

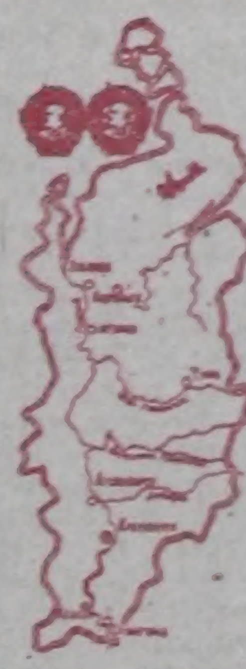

СЭКП ОБКОМУНГА УЖУРАЖЫЛГА

Республиканың партия болгаш совет органнарының удуртукчулары дүүн Красноярск крайдан келген делегацияның удуртукчулары-биле СЭКП обкомунга ужурашкан.

СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, СЭКП обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин Красноярск крайдан келген аалчыларга изиг байыр чедирген. ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл оюн демдеглеп турар чылывыста Красноярск крайның Тывада хүннери болуп турары улуг болуушкун, ол чорук Красноярск край биле Тыва АССР-ниң шагдан бээр туруп келген экономиктиг болгаш социал харылзааларын быжыглаарынга улуг идиг болур дээрзин ол демдеглээн. Ук харылзаалар ССРЭ-ниң улустарының акы-дуңма өг-бүлезинге Тываның бактаап киргениниң соонда улам быжыккан.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин күүседир, он бирги беш чылдың планныг онаалдаларын чедиишкинниг боттандырар дээш республиканың ажыл-ишчилериниң канчаар ажылдап турарын Г. Ч. Ширшин аалчыларга таныштырган. ССРЭ-ниң 60 чылын төлептиг уткуур дээш чарышка Тываның ажыл-ишчилери көдээ ажыл-агыйны база үлетпүр бүдүрүлгезин, транспортту, чоннуң амыдырал хандырылгазын база культураны хөгжүдеринге чамдык чедиишкиннерни чедип алган.

СЭКП Красноярск крайкомунуң секретары Н. П. Силкова изиг-биле уткуп хүлээп алганы дээш чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенин илеретпишаан, красноярскыларның Тываның ажыл-ишчилери-биле ужуражылгазы крайның болгаш Тываның аразынга найыралдың база кады ажылдажылгазын улам быжыглаарынга идиг болур дээрзин демдеглээн.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы **М. К. Мендуме**, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы **Ч.-Д. Б. Ондар**, СЭКП обкомунуң секретарьлары **Г. Н. Долгополов**, **А. И. Ванжа**, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы **К. С. Шойгу**, Красноярск крайкүүскомунуң даргазының оралакчызы **В. Н. Семенов**, эртемденнер, крайның чогаадыкчы эвилелдериниң удуртукчулары, а ол ышкаш парлалганың, телевидениениң база радионуң төлээлекчилери ужуражылгага киришкен.

ААЛЧЫЛАРНЫ УТКААН

ССРЭ-ниң 60 чылынга тураскааттынган Красноярск крайның Тыва АССР-де хүннери эгелээн.

Бо хүннерде эрткен чүс чылдың төнчүзүнде улуг орус чогаалчы А. П. Чеховтуң чугаалааны мындыг сөстерни ала-чайгаар сактып кээр бис: «...бодумнуң амыдыралымда Енисейден кайгамчык хем көрбээн мен. Енисей бодунуң күжүн болгаш идер-чалыызын кайнаар сынырарын билбейн чоруур маадыр-дыр.... Бо эрикте Сибирьниң бүгү хоорайларының эң-не дээрези болгаш чаражы Красноярск туруп турар, а ол чарыкта кижиге Кавказты сагыышка киирер дүдүскектиг, бодангназыг даглар бар. Ол эрикке туруп алгаш, мынчаар бодал турдум: ол эриктерни келир үеде кандыг долу, угаанныг болгаш дидим амыдырал чырыдыптар ирги!».

Улуг чогаалчының өттүр бодап турганы ол үе ам шагда-ла чедип келген. Делгем Сибирь кежир аккан терең суглуг Енисейниң — Улуг-Хемниң эриктерин «долу, угаанныг болгаш дидим» совет амыдырал чырыдыпкан.

Улуг-Хемниң унун чурттаан хөй националдыг улустарның амыдырал-чуртталгазы база-ла ам шапкыны-биле хөгжүп сайзыраан. Ол чаагай амыдыралды улуг чогаалчы. Чехов бөгүн карак-биле көрген болза, канчаар өөрүп магадап турар ийнаан!. Амыдыралды чаартырынга хөй национал дыг улуг-даа, биче-даа совет улустарның Октябрьның ачы-дузазы аажок улуг болган. Ол дугайын тыва чогаалчы Байкара Хөвенмей «Октябрь» деп шүлүүнде кайгамчык шыны-биле мынчаар уран-чечен бижээн:

Октябрь! Сээң күштүг
чалгыың
Улуг-Хемни өрү чоктап,
Үё-човуур, човулаңны
Ушта чалгып арыглап каан,
Улус чон бис хосталдывыс.
Октябрь! Сээң ачың-биле
Чериивисти ээлеп алган,
Чечектедир хөгжүп тур
бис
Чырык хүнүн херели дег
Чыргаланы хайырлаан
сен...

Улуг Ленинниң, Улуг Октябрьның тыва черде эккелген чырык чаагай амыдыралы-биле найыралдыг кожавыс Красноярск крайдан келген аалчы өңнүктеривис бо хүннерде таныжарлар.

Шагдан бээр харылзаалыг кожавыс Красноярск крайның чогаалчылары, чурукчулары, композиторлары, артистери, бүдүрүлгелер мурнакчылары, спортчулар болгаш удуртур ажылдакчылар Тыва АССР-ге аалдап кээр деп медээ республиканың ырак-чоок булуңнарынга каш ай бурунгаар-ла дыргын тарай берген. Кызылчылар оларның кээрин четтикпейн манап турганнар.

Июльдуң бирээниң хүнү изиг-даа, каан аяс-даа болган. Хүндүлүг аалчыларны уткуур чер — аэропорттуң девискээри байырымныг кылдыр шиметтинген. Кижи бажы кызырт, машина бажы оргу. Эвилеңдешкен республикаларның туктары салгын-сырынга таваар хөлбеңейнип тургулаан. Дүъш үезинде найысылал Кызылдың ак-көк дээринге согун дег дорт дургуннуг ТУ-154 лайнер кылаңайнып кеступ келген. Ону уткуп манааннар улам өөрүшкүлүг хөлзей хона берген. Чүс бежен хире кижи олурар ол эштиг, чараш самолёттан аалчылар үнүп кээри-билек, кызыл галстуктуг пионерлер өңбаазын дириг чечектерни оларга тутсуп, аалчыларны хлеб, дус болгаш сүттүг шай-биле эвилең-ээлдек хүндүлеп уткуп алган.

Ол ужуражылгага уткааннарның мурнундан Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, Красноярск крайның хүннерин Тыва АССР-ге эртирер талазы-биле оргкомитеттиң даргазының оралакчызы К. С. Шойгу аалчыларга байыр чедирип, «хүндүлүг-биле моорлаңар, эргим өңнүктер. Бистиң республиканың ажыл-ижи, литература болгаш уран чүүлү, культурлуг амыдыралы-биле таныжар силер. Силерге чедиишкиннерни күзедивис»— деп чылыг сөстерни чугаалаан.

Аалчыларның өмүнээзинден Красноярск крайкүүскомунуң даргазының оралакчызы В. Н. Семёнов харыы сөс алгаш, «Силерниң кайгамчык байлак болгаш чараш чаагай черинерге кээп, ажыл-ишчилер-биле ужуражып, литератураңыстың болгаш уран чүүлүңүстүң чамдык-кезиин-даа бол силерге бараалгадып көргүзер, спорттуң чамдык хевирлеринге эш-хуузунуң ужуражышкыннарын-даа эртирер аас-кежиктиг болдувус. Бо чорупп турган бис боттарывыстың чедиишкиннеривисти Тываның ажыл-ишчилеринге таныштырар бис. Чаңгыс хемниң унунда чурттап турар бистерниң харылзаавыс быжыт турган болгаш ам кезээде ындыг турар-даа ужурлуг, найыралывыс улам быжыгып турзун деп күзээр-дир мен, хүндүлүг өңнүктер»—деп, чугаазын ол доосту.

ЧУРУКТА: Красноярск крайның Тывага болур хүннеринге киржири-биле келген аалчыларны аэропортка уткуп ап турганы.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотозу.

ЭРТЕМДЕННЕР ДЕЛГЕЛГЕЗИ

Дүүн СЭКП обкомунуң Политиктиг чырыдылганың бажыңынга «ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Сибирь салбырының Красноярск филиалы» деп красноярскиниң эртемденнериниң делгелгези ажыттынган.

Ажыдыышкынга келгеннерни Красноярск филиалының кол эртемден секретары Н. С. Чистяков институттар дугайында фойеде делгеттинген схема-чуруктар-биле таныштырбышаан, кыска тайылбырны кылган. Филиалда Л. В. Киренский аттыг физика институду, В. Н. Сукачёв аттыг арга-арыг болгаш ыяш институду саналга тову, химия болгаш химиктиг технология институду, Соңгу чүктүң медицина айтырыгларының эртем-шинчилел институду, биофизика институду дээш өске-даа институттар кирип турар. Филиал 1979 чылда үндезилеттинген, 2600 чыгам кижи ында ажылдап турар, 600 ажыг эртем ажылдакчылары.

Медицина эртемнериниң кандидады В. Ф. Базарный Соңгу чүктүң медицина айтырыгларының институдунда чорудуп турар шинчилелдер дугайын чыылганнарга сонуургаткан.

Красноярск хоорай. Революция шөлү. В. И. Лениниге тураскаал. **А. ГОРЕЛОВТУҢ** фотозу.

БҮЗҮРЕЛДИГ БАЗЫМ-БИЛЕ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

...лар санаторийлерге, дыштанылга бажыңнарынга болгаш баазаларынга дыштанып, ... турарлар. Крайның ажылчы чоннарының культуразы дээди бедээн. Красноярскиде опера болгаш балет театры, хореография училищези, уран чүүл институду ажыттынган, симфония оркестри тургустунган.

БИСТИҢ крайывыстың төөгүзү улуг Ленинниң ады-биле сырый холбашкан. Аңаа Владимир Ильич эрткен чүс чылдың төнчүзүнде хаанның үш чыл шөлүдгезин эрттирген. Амгы үеде Шушенскоеде «Сибирьге В. И. Ленинниң шөлүлгези» деп кайгамчыктыг мемориал-заповедник тургустунган болгаш аңаа чылдың-на муң-муң кижилер чурттуң бүгү булуңнарындан кээп турар.

СЭКП Төп Комитединиң шиитпири ёзугаар В. И. Ленинниң Төп музейиниң Красноярск филиалын база тургузуп турар.

Бисте чогаалчыларның, чуруктуларның, архитекторларның чогаадыкчы эвилелдери чедиишкинниг ажылдап турар болгаш улус чогаадылгазын, күш-культураны болгаш спортту хөгжүдериниң байдалдары доктаамал экижип турар.

Крайның эртем күчүзү база улгадып турар. Красноярскиде ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Сибирь салбырының филиалы ажыттынган, эртем кадрларын белеткээриниң баазазы калбарып турар.

Крайга беш чыл иштинде үүрмектеп садар бараан саарылгазы 27,3 хуу көвүдээн, амыдыралга ачыдуза чедирериниң хемчээли—1,5 катап улгаткан. Ынчаарга ол кедээ черлерге оон-даа хөй— 52 хуу калбарган.

Чурттала бажыңнарының болгаш социал-культура объектилериниң калбак программазын боттандырып турар. Эрткен беш чылда 800 муң кижи чаа квартираларны алгаш, амыдырал байдалын экижиткен. Ол-ла үениң иштинде 8,4 миллион дөрбелчин метр чурттала шөлүн, 90 муң олуттуг школаларны, 35 муң орунуг школа назы четпээн уруглар албан черлерин ажыглалга киирген.

Улустуң калбаа-биле хереглээр барааннарын бүдүрерин көвүдедир, ассортиментизин калбартыр болгаш шынарын экижидери-биле красноярскылар база эвээш эвес ажылды кылган. Ооң түңнелинде чоннуң хереглээ барааннарын бүдүрериниң хемчээли 30 хуу көвүдээн. «Красмаш» заводтуң кылып үндүрүп турары соодукчуларын, металлургия заводунуң ак-демир савалары, бажың херекселдерин, торгу болгаш дүк бүдүштүг пөс-таавыны, дааран кылыгларны, пианинону, уруглар ойнаарактарын болгаш өске-даа эргежок чугула барааннарны садып алыкчылар калбаа-биле хереглеп турарлар.

КРАЙНЫҢ ажыл-ишчилериниң мурнунда улам улуг сорулгалар салдынган. Ол сорулгалар СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринде болгаш СЭКП ТК-ның база ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Красноярск крайның бүдүрүкчү күштерин 1981—1990 чылдарда улам ыңай комплекстиг хөгжүдериниң хемчеглериниң дугайында» доктаалында тодаргайы-биле айыткан. Ол эң чугула документиде айыткан чүүлдер чурттуң чөөн районнарының экономиктиг күчү-шыдалын шалыпкын хөгжүдериниң дугайында партияның болгаш чазактың сагыш салыышкынының чайыннанчак көргүзүү болур.

Амгы беш чылда крайның үлетпүрү бүдүрүлге продукциязын 60—65 хуу көвүдедир ужурлуг. Оларның иштинде электри энергиязын, хөмүрдашты, экскаваторларны, роторлуг комплекстерни, электротехниктиг кылыгларны, химиктиг волокнону, ыяшты, ыяш материалдарны, целлюлозаны бүдүрерин улам көвүдедири көрдүнген.

Бо чылдын Красноярскиниң аар экскаваторлар кылыр заводу баштайгы экскаваторну кылып эгелей берген. Моон соңгаар ындыг күчүлүг машиналарны хөйү-биле кылып үндүрерин чедип алыр, чүге дээрге 1983 чылда Берёзовонуң хөмүр-даш разрези оттулар түүлдү берип эгелей бээр.

Крайның мурнуу чүгүнде Минусинскиге келир беш чылда электротехниктиг хөй-хөй бүдүрүлге черлери туттунар болгаш Богучанның база Курейниң гидроэлектри станцияларын ажылдадып эгелээр. Ол ышкаш химия болгаш нефть-химия үлетпүрү, чиик, аъш-чем үлетпүрлери болгаш улус ажыл-агыйының өске-даа адырлары база шалыпкын хөгжүүр ужурлуг.

Чоннуң боттуг оруглаларын чуртта ортумак темпиден артык өзер. Ниитизи-биле амгы беш чылда 7,2 миллион дөрбелчин метр чурттала шөлүн ажыглалга киирер деп турар.

СИБИРЬНИҢ кадыг-дошкун агаар-бойдузу бистиң таражыларывысты эвээш эвес бергелерге таварыштырып турар. Ынчалза-даа бистиң таражыларывыс боттарының организастыг, кызымаккай чорук-биле ол бүгүнү ажып эртип, техниканы, минералдыг болгаш органиктиг-даа чемишчидилгелерни мергежилдии-биле ажыглап турарлар. Ооң түңнелинде өнгү беш чылда кедээ ажыл-агыйның ниити продукциязының хемчээли 10,2 болгаш бараанныг продукциязы — 29 хуу көвүдээн.

СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлери болгаш ССРЭ-ниң Аъш-чем программазы крайның ажылдыкчыларының мурнунга улуг сорулгаларны салган. СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары К. У. Черненко партияның Красноярск крайкомунуң чоокта чаа болган чедиги пленумунга чүве чугаалааш, эш Л. И. Брежневтиң краснояржы-сибириктарга ол Пленумнуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырары дээш демисежилерниң мурнуку одуругларынга туржурун чылыы-биле күзеп, байыр чедиргенин дамчыткан. Крайның партия организациязының бүгү ажыл-чорудулгазы ол эң чугула айтышкынның күүседиринче угланган.

Крайның ажылчы чоннары ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл оюнга тѳлептиг ужуражырынга белеткенмишаан, боттарының бедик социалистиг хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүседиринче чүткүп, социалистиг Төрээн чурттуң экономиктиг болгаш камгаланыр күчү-шыдалын быжыглаарынга улуг үлүүн киирер дээш ажылдап турарлар.

Бодунуң күчүзүнүң талазы-биле делегейде деңнежир чүве чок гидроэлектростанция Красноярскиде. Ооң ажылдап кылган тогу Сибирьниң чаңгыс аай энерия системазынче кирип турар. Бо күчүлүг электростанциязынга сибирьжилер чоргаарланыр.

ЧУРУКТА: Красноярск ГЭС.

А. ГОРЕЛОВТУН фотозу.

КРАЙДА ЧААРТЫЛГАЛАР

СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин — амыдыралга

ЦЕХТЕ ЧЕЧЕКТЕР

Крайның профэвилел организациязы Аъш-чем программазын боттандырарынга канчаар киржип турарыл?

КУШ өстүрер «Горный» совхозтуң профэвилел бөлүктериниң ажылын чугаалаар бетинде, ук ажыл-агыйның чедиишкиннеринден эгелээни черле эки боор. Бо чылдың бирги чартыында совхоз күрүнеге чуурга бүдүрүп дужаар планын ажыр күүсеткен-даа болза, ам-даа улам чылавышаан.

Ындыг чедиишкиннерни чедип алырынга күш ажаакчыларынга чүү идиг болганыл?

— Бүдүрүлге күчүлерин хуусаадан эрте ажыглалга киргенивисте болгаш шингээдип алганывыста — деп, совхозтуң ажылчын комитединиң даргазы В. Г. Левицкий чугаалады. — План ёзугаар чээрби муң дагаа турар корпусту бо чылдың төнчүзүнде ажыглалга киирер турдувус. Эрткен чылдың декабрьда-ла совхозтуң тудугжулары оон бирги ээлчээн ажыглалга киирипкен, а ийигизин —мартта. Чаа черге төрүүр дагааларны дораан тургузупкан бис.

Тудуг пегинде, куш фабриказында болгаш өске-даа участоктарда профэвилел бөлүктери коммунистерниң удуртулгазын ёзугаар корпустуң тудуун доктаамал контрольга ап, бедиткен хүлээлгелерниң негелделерин ажылдап кылып, күш-ажылчы маргылдааны дээштиг организастап турганнар. Операторларны чогуур ой-шаанда белеткээринче кичээнгейни салган болгаш оларга таарымчалыг бүгү-ле байдалдарны тургускан.

Күш-ажылчы чедиишкинге чүгле немелде корпус идиг берген дээр болза, база шын эвес. Дагаа оглун бүрүн менди алыр, оон ажаалдазын экижидер, продуктулуун бедидер херекке совхозтуң ажылчын бүрүзүнүң күжениишкинниг ажылы база негеттинген.

АЖЫЛГА үүрмек чүүлдер черле турбас. Ол дугайында кол зоотехник М. Г. Мельниченко мындыг чижек-биле бадыткады. Эрткен чазын совхозка электри лампочкалары чедишпестей берген. Дагааларга чылыг болгаш чырык чугула херек. Ындыг-даа болза, хандырылга килдизиниң ажылдакчылары маназарын дилээн, шынап-ла, оларның складтарынга аңаа хереглээр лампочкаларның чогу база шын турган.

— Манап шыдавас бис! — деп, цехтиң профэвилел бөлүүнүң удуртукчузу, оператор Раиса Ефимовна Чичкова чугаалаан.—Дарый хемчег алырын дилеп тур бис.

— Чок чүвени кайыын алыр боор...

Ол айтырыгны фабриканың ниити хуралынга дораан көдүргеннер, совхозтуң директорунга база четкен.

— Профэвилел бөлүүнүң даргазының кызымак чоруу эвес болза, чырык чедишпезиниң «хилинчээн» дыка үр эдилээр турган бис—деп, кол зоотехник чугаалады. — Ындыг күштүг негелдеден кайыын лампочкалар алырыл деп айтырыгга бажывыс «сыжып» эгелээн. Черле тывылбас боорга, хүндүскү чырыктың лампалары-биле солуптар дишкен бис. Оларны тывары-даа белен болгай. Ол айтырыг чогумчалыг ынчаар шиитпирлеттинген болбазыкпе.

Раиса Ефимовнаның удуртуп турары профэвилел бөлүүнде 19 кижи бар. Оларга эң нарын болгаш берге үлүг—дагаа соолдарын бир ай чедир доруктурар хүлээлгени онаагаш. Олар бичии-ле частырыг кылып, чаш дагааларның чемгерилгезинге хензиг хажыдыышкын кылыр-ла болза, фабрикага каража чедер. Ынчангаш ажылдың ол участогунга кижи бүрүзү чүгле ажылын ыяк билир эвес, бедик сагылга-чурумнуг, ээ-харысалгалыг болур ужурлуг. Ынчангаш профэвилел активиниң кол сорулгазы — кижилерни кижизидери. Бөлүктүң удуртукчузунуң хууда үлегер-чижээ кижилерни кижизидеринге кол быра деп Раиса Ефимовнаның санап турары чүүлдүг. Ол бодү чээрби хире чыл дургузунда цехте тергиин эки ажылдап турар. Оон-даа, эжи Е. И. Шваринаның-даа көргүзүглери куш фабриказында эң-не бедик болуп келген.

— Коллективте кижи бүрүзүнче кол кичээнгейни салып турар бис—деп, Р. Е. Чичкова чугаалады. — Ажылчының чедиишкин бүрүзү, оон ог-бүлезинге улуг-биче байырлалдар профэвилел бөлүүнүң кичээнгейинде. Чижээ, чоокта чаа слесарь-оператор В. И. Вишневскийниң ог-бүлезинге бешки уруг төрүттүнген. Бүгү цехтиң ажылчыннары оларга байыр чедирип, бичии белээвисти чедирип бердивис. Төрүттүнген хүннерни коллектививис-биле байырлыг байдалга демдеглеп турар бис.

Куш фабриказының активчилериниң бир кол сагыш салып турар чүүлү—ажылчыннарның чурттала байдалдары. Сөөлгү чылдарда совхоз чурттала бажыңнарын дыка хөйнү туткан, чоокта чаа безин он квартираны ажылчыннарга хуваарган.

Ажылдаар чер бүрүзүнге таарымчалыг байдалдарны тургузарынче база кичээнгей угланган. Чоокта чаа цехке чечектер көстүп келген.

— Бистиң пегивисче кирерге безин магалыг — деп, оператор В. Н. Костюк чугаалаар. — Эштеривистиң эки дээш кичээнгейи, профэвилел организациязының, дирекцияның сагыш салыышкыны кашдакпыр күжениишкинниг ажылдаарынче кижини чайгаар сорук киирип тур.

СОВХОЗТА профэвилелдерниң он бир бөлүү бар. Оларның организакчы ажылы кайы-даа участокка илден. Мурнунда автогаражка күш-ажылдың сагылга-чурумну суларап, план күүсетпейн баар чоруктар көстүп келген. Аңаа профэвилел бөлүүн тургускаш, ооң удуртукчузунга коммунист чолаачы Валентина Ивановна Падюканы томуйлаан соонда байдал дыка өскерилген. Хоочун саанчы С. Дыльдың удуртканы сүт-бараан фермазында профэвилел бөлүүнүң ажылы база эки диртип турар.

Совхозтуң ажылчын комитеди бүгү-ле айтырыглар талазы-биле боттарының бөлүктеринге даянып турары онзагай. Оон-биле чергелештир оларга бүгү талалыг дузаны көргүзүп, удуртукчуларын өөредир талазы-биле сагышты салып турар. Сөөлгү кичээлдерге СЭКП ТК-ның май Пленумунуң шиитпирлерин пропагандалаар аргаларны болгаш хевирлерни чугаалажып, оон бадылааны Аъш-чем программазын күүседир дээш чарышты дээштиг кылдыр организастаарының аргаларын дилеп тыпканнар.

Кедээ ажыл-агый ажылдакчыларының Ачинскиде профэвилел комитеди чыл санында эң эки профэвилел бөлүү дээш көрүлде-конкурстарны организастап турар.

— «Горный» совхозтуң төлээлери конкурс бүрүзүнге шаңналдыг черлерни ээлеп турары чаңчыл апарган—деп, профэвилел райкомунуң даргазы Г. И. Брюханов чугаалаар. —Бо чылын бис Р. Е. Чичкова баштаан профэвилел бөлүүнге хүндүлел бижиктиг, база акша шаңналын болгаш халас путёвканы тывыстывыс.

ПРОФЭВИЛЕЛ бөлүктериниң аразынга калбарган ындыг дээштиг болгаш доктаамал конкурстар районнуң күш-ажылчы коллективтеринге идепкейлиг чорукту бедидеринге дыка дузалыг. Чоокта чаа районнуң активчилериниң слёду база болган, аңаа олар арга-дуржулгазын солчуп, ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизиниң шиитпирлерин күүседир талазы-биле планнарын чугаалашканнар.

Эге звеноларның дайынчы арга-шинээн бедидер талазы-биле өске-даа аргалар ажыглаттынып турар. Профэвилел райкомунуң президиумунуң хуралынга бөлүктерниң отчёттарын дыңнаары база чаңчылчаан.

— Хожудап турар болгаш «ортумак» диртткен бөлүктерже кичээнгейивисти СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң соонда улам күштелдирдивис —деп, Г. И. Брюханов чугаалаар. — бүгү агроүлетпүр комплекизи бүрүнү-биле чарышче хаара туттунган турарын чедип алыр дээш ажылдап турар бис. Кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң бедик шынары база ажыктыы дээш, ажылдың сөөлгү түңнелдери бедик бүдүрүкчүлүг болурун чедип алыры—бистиң кол сорулгавыс.

Ю. УГОЛЬКОВ,
«Красноярский рабочийниң» тускай корр.
Ачинск район.

АЛЮМИНИЙ ЗАВОДУНДАН МЕДЭЭЛЕР

ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл оюн тѳлептиг уткуур-биле Красноярскиниң Күш-ажылдың Кызыл Туг орденниг, ВЛКСМ-ниң 50 чылы аттыг алюминий заводунуң коллективи чылдың бүгү-ле планныг даалгаларын декабрь 25-те бүрүн күүседир деп бедиткен социалистиг хүлээлгени алган. Чамдык коллективтер сөглээн сѳзүнге ээ болуп турарын бо хүннерде социалистиг чарыштың түңнелдери бадыткап турар.

Металлургиянын дериг-херекселдерин септээр талазы-биле коммунист В. А. Антиповтуң удурткан бригадазы № 1 шуткулга салбырында ажылдап турар. Бо чылдың эрткен айларында ук коллектив планныг даалгазын үргүлчү ажыр күүседип келген. Транспорт тергелерин, үскүуштарны септээрин планга немей күүседип, дериг-херекселдерин эки шынарлыг кылдыр септээринге көрдүнген графикти мурнай дужаап турар.

П. ЯКОВЛЕВ,
күш-ажылдың мурнакчы аргаларын нептередир талазы-биле инженер.

Заводтуң № 2 электрижидилге цегиниң № 11 корпузу. Маңаа кызы-бүрү конкурстар эрттиреринге аажок-ла таарымчалыг чер. Чоокта чаа аңаа цехтиң аныяк электрижидикчилери «Эң эки мергежил дээш» конкурсту аңаа эрттирген. Оон үлегерин ёзугаар каш хонук бурунгаар «Эң эки аныяк анодчу», «Эң эки аныяк кранчы» деп конкурстар болгулаан.

Сөөлгү ийи конкурс харын утда болган.

Конкурстуң аныяк киржикчилери практиктиг ажылдарны кылып турар үеде дуржулгалыг мастерлер Николай Клепчин, Виктор Русаков олар корпустар дургаар кылаштажып, кылдынган анодтарның байдалдарын удур-ла өөренип көрүп турганнар. № 9 корпустуң анодчузу Геннадий Незамаевтиң кылган анодтарының технологиязы болгаш культуразы тергиин эки дээрзин олар дораан-на эскерип, демдеглээннер.

Практиктиг кезээ эрткен соонда, конкурс комиссиязының кежигүннери, маргылдааның киржикчилерин техниктиг өөредилгениң кабинединге чыгып келгеннер. Аңаа маргылдааның ийиги кезээ —киржикчилерниң ажылды теория талазы-биле билирин көөрү болур.

Демисел чидиг болган. «Эң эки аныяк анодчу» деп атты Александр Денисов биле Константин Климцов олар чаалап алганнар. Анатолий Фролов биле Иршам Гумеров олар «эң тергиин кранчылар» болгулаан.

И. АХМЕТОВ,
цехте ВЛКСМ комитединиң секретары.

ЧУРУКТА: Алюминий заводунуң бир цегинде.
А. ГОРЕЛОВТУН фотозу.

БИСТИҢ ҮЛҮҮВҮС

Май болгаш июнь айларда агаар-бойдустуң байдалы биске дыка нарын болган. Чамдыкта аажок сооп, ол чаъс дүшпейн, хадып турганындан часкы хову ажылдарын чедиишкинниг чорударынга дыка таарымча чок байдалдарны тургускан чүве. Ындыг-даа болза, «Красмаш» заводтуң дузалал ажыл-агыйының чер ажылдакчылары часкы хову ажылдарын чедиишкинниг чорудар дээш бүгү-ле чүүлдерни кылганын маңаа демдеглээр бодадым.

Күш-ажылды организастаарын бир янзы кылдыр кылып, тарылга кампаниязын дүрген, бедик шынарлыг чорудар дээш алган немелде хемчеглеривис халас барбаан. Дузалал ажыл-агыйының ишчилери 520 га черге тараа болгаш сиген культураларын тарыыр планын 580 гектарга кылып чоруткан.

Бо чылын «Красмаштың» дузалал ажыл-агыйының ажыл-ишчилери мыйыстыг бода малга 3000 тонна сигенни белеткээр, 7000 центнер тарааны ажаап алыр планныг. Ону чедиишкинниг күүседип алыр болзувусса, Аъш-чем программазын боттандырарынга үлүүвүс кирер.

А. БИРЮЛЕВА,
экономист.

ЧУРУКТА: «Заря Таймыра» совхозтуң инежизи, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Хансута Харпович Яптунэ.

«ЧАПЭ» ДЭЭРГЕ— «У Я» ДЭЭН

ЛЕНИНЧИ Коммунистиг партияны долгандыр сырый каттышкан Совет Эвенкияның ажылчы чоннары ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл оюн—совет улустуң найыралының болгаш акы-дуңмалышкы чорууның байырлалын тѳлептиг уткуур дээш бүгү чүүлдерни кылып турар. «Алдан чылдың оруктарының бир кол түңнели, бистиң күжүвүстүң бир кол үндезини — бистиң чурттуң улустарының быжыг-бузулбас найыралы болур»—деп, эш Л. И. Брежнев Ташкентиге болган байырлыг хуралга чугаалаан.

Биче улустар бистиң чуртувуста өске нациялар-биле деңэргелиг ажылдап, чурттап турар. Национализм, шовинизм болгаш сѳѳк-язы ылгаар чорук нептерээн капиталистиг чурттар — АКШ-тың, Канаданың, Норвегияның, Гренландияның соңгу чүктеринде биче улустар тѳнүп, чидип турар. Чироктарның индей төрел бөлүүнүң баштыңчызы: «Бисте кара кештиг кижилерниң ак кештиглер-биле кады чурттаары дээрге дүн биле хүн дег чүве-дир. Кара кештиг кижи эртенги туман ышкаш эстип чидер ужурлуг»—деп улуг кударал-биле бижээн.

Өске чижек. ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чыл оюн демдеглээнивис байырлыг хуралга дайынның болгаш күш-ажылдың хоочуну Константин Ермолаевич Чапогир мынча деп чугаалаан: «Бистиң фамилиявыс «Чапэ» деп сөстен укталган. Ону эвенк дылдан очулдурарга «уя» дээн. Бис шупту чаңгыс уяның—улуг Совет Эвилелиниң, чаңгыс ненниң — Төрээн чурттуң акы-дуңмалары бис. А төрээн ненниң чаңгыс оон шупту төлү аас-кежиктиг болгай».

Ийи амыдырал — ийи аңгы байдал деп чүве бо-дур!

СОВЕТ эрге-чагырганың, Совет күрүнениң чарлаазы улустарның акы-дуңмалышкызының болгаш деңэргезиниң дугайында идеялары Соңгу чүктуң биче улустарының чүс-чүс чылдардагы күзелдериниң боттанышкыны болган. Турухан крайның Газов тундразының кара кижилериниң хуралы 1920 чылдың февральда болган. Ук хурал Соңгу чүктуң улустары—эвенкилерниң, ненецтерниң, селькуптарның, хантыларның болгаш өске-даа улустарының ындыктыг күзелин илередип, «Улустарның деӊ эргезин болгаш акы-дуңмалышкы чоруун киирердии турар ажылчын болгаш солдат депутаттарның эрге-чагыргазы — Советтерге улуг өөрүшкү-биле байыр чедирип тур бис»—деп бижээн.

Эвенк автономнуг округ 1930 чылда тургустунган. Аңаа ынчан колдуунда эвенкилер болгаш якуттар чурттап турган болза, ам округта 40 ажыг нацияларның болгаш биче улустарның тѳлээлери чурттап ажылдап турар. Күш-ажылчы коллектив, азы суур дээрге-ле хөй националдыг ог-бүле-дир. Олар шупту Төрээн чуртунуң чаагай чоруу дээш бүгү күжүн берип турарлар.

Он бирги беш чылдың баштайгы чылының түңнели-биле Эвенк автономнуг округ СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң база ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнатканы дээрге, хөй националдыг коллективтериниң каттышкан күш-ажылының үре-түңнелдиг болганы ол. Округтуң мурнакчылары — СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегады, «Күш-ажылчы Алдар» орденниң ийи чергезиниң эдилекчизи, РСФСР-ниң кедээ ажыл-агыйының алдарлыг ажылдакчызы инежи Леонид Гаврилович Трабкин РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутады. Улустарның найыралы орденниң эдилекчизи, «Котуйский» совхозтуң ферма эргелекчизи Христина Ермолаева Ботула. Ленин орденниң эдилекчилери Николай Иванович Тасачи, Вениамин Иванович Бухарев, Василий Иванович Бети, Эвенкияның сураглыг аңчызы Михаил Николаевич Курский, тергиин инежи Август Егорович Тавльский болгаш өске-даа хөй-хөй шалыпчылар бисте хөй. Оларга Эвенкияның бүгү чурттакчылары чоргаарланырлар, ындыгларны шолбаннар деп хүндүткел-биле адап турар бис.

Соңгу чүк улустарының тѳлээлери партия болгаш совет органнарда хөйү-биле киржип турар. Чижээ, СЭКП-ниң округ болгаш район комитеттериниң составының 37,3 хуузу, Советтер аппарадының —42,1 хуузу, комсомол органнарының — 52,6 хуузу Соңгу чүк улустарының тѳлээлери. Оларның ажылдавайн турары чаңгыс-даа участок округта чок.

СОҢГУ ЧҮК улустарының угаан-бодал өзүлдезиниң тодаргай херечизи — эртем болгаш чогаадыкчы интеллигенцияның өзүп келгени болур. Бежен шаа чыл мурнунда ужук-бижик чок чораан эвенкилерде хөй-хөй эртемденнер база бар апарган. Чижээ, РСФСР-ниң эртемниң алдарлыг ажылдакчызы төөгү эртемнериниң доктору Василий Николаевич Увачан, педагогика эртемнериниң кандидаттары Зинаида Николаевна Пикунова, Александра Алексеевна Курейская. ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилелиниң кежигүнү Алитет Николаевич Немтушкин болгаш өскелер-даа. Ындыг кижилерниң бисте бары бөгүн кымны-даа кайгатпас. Ол бүгү СЭКП Төп Комитединиң, Совет чазактың ада сагыш салыышкынының, бистиң хөй националдыг төрээн чуртувустуң бүгү улустарының, бирги ээлчегде улуг орус улустуң дузаламчызының ачызында чедип алдынган.

ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылын чаа-чаа чедиишкиннерлиг уткуур дээш округтуң ажыл-ишчилери социал-экономиктиг сорулгаларны чедиишкинниг шиитпирлеп турар.

В. УВАЧАН,
СЭКП Эвенк округ комитединиң ийиги секретары.

Тываның аар үлетпүрүнүң баштайгызы — В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинатта бистиң налбак делгем Төрээн чуртувустуң аңгы-аңгы булуңнарындан 40 хире нацияларның оолдар, кыстары чурттап, ажылдап турарлар.

КҮЖҮВҮС — НАЙЫРАЛДА

Чаңгыс ие төлдери дег

Улуг совет өг-бүлеге тываларның каттышканындан бээр бо чылын үжен сес чыл болур. Төөгү талазы-биле бо кыска үеде тыва улус Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының, оон эш Л. И. Брежнев баштаан ленинчи Төп Комитединиң, Совет чазактың ада сагыш човаашкынының болгаш хөй националдыг бүгү совет улустарының акы-дуңма деткимчезиниң ачызында бодунуң амыдыралынга үндезин чаартылгаларны боттандырган. Тыва сайзыраңгай кедээ ажыл-агыйлыг, доктаамал хөгжүп турар үлетпүрлүг, бедик культуралыг республика апарган.

Тыва АССР-ниң экономиказы сөөлгү чылдарда кончуг шаңкын хөгжүп турар. В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү», «Тыва кобальт» комбинаттарны, «Каа-Хем» хөмүр-даш разрезин, Терлиг-Хаяның мөңгүн суу бүдүрүлгезин, Кызылда тудуг кезектер, тараа дээрбедээр комбинаттарны, түүйбү, ыяш болбаазырадыр заводтарны, даараныгла фабриказын болгаш өске-даа объектилерни ажыглалда киирген. Республиканы бүрүнү-биле электрижиткен, ону Сибирьниң нийти энергия системазынга тудуштурган. Совет ажылчын аңгының тыва национал отрядының саны өзүп турар.

Республиканың аар үлетпүрүнүң баштайгызы — В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинадының арыглал фабриказының дугайында каш сөс чугаалаар бодадым.

Асбест деп сөстү грек дылдан очулдурарга мөңге, өртенмес дээн. Ол үнелиг минералда кайгамчык шынар база бар. Ол кижилерни сырый каттыштырып, оларның аразында акы-дуңма бузулбас найыралды болдуруп турар.

Бүгү-эвилел ужур-дузалыг комбинаттың ийиги ээлчээн тударынга бистиң чуртувустуң 40 ажыг националдарының төлээлери киришкен. Ол—совет улустуң быжыглап турар найыралының болгаш акы-дуңмазышкы чорууңуң тодаргай көргүзүү болган. Москваның, Новосибирскиниң, Иркутскиниң, Владивостоктуң, Улан-Удэниң, Красноярскиниң болгаш өске хоорайларның тудугжулары, монтажчылары комбинатты тударынга улуг үлүүн киирген. Ылангыя Красноярск крайның ажыл-ишчилериниң киирген күш-ажылчы салымшкының онзалап демдеглээр бодаан мен. Олар Ак-Довурак үндезилеттиниң тургустунул эгелээриниң баштайгы хүннеринден бээр бо хүннерге чедир акы-дуңманың дузазын чедирип турарлар. Ийиги ээлчегниң он дөрт каът хоя корпузун тударынга, монтаж ажылдарын кылырынга бистиң кожаларывыс шылгараан. Амгы үеде арыглал фабриказының ийи цеги Төрээн чуртка шынарлыг сорттуг даг-дүгүн берип турар. Бо чылдың эрткен беш айларында сорттуг даг-дүгү арыглаарывыс, ону сайгарарывыс планныг онаалдаларын күүсеткен бис. Июнь айның даалгазы күүсеттинип турар.

Бузулбас найыралдың хоорайы деп адап турар бистиң хоорайывыста орустар, тывалар, украиннер, белорустар, казахтар, армяннар, грузиннер, татарлар, башкирлер болгаш оон-даа өске нийтизи-биле 40 хире националдарның, комбинатта 28 бичее улустарның төлээлери социалистиг Төрээн чуртунуң күчүзүн улам быжыглаар дээш чаңгыс иениң төлдери дег бир демниг ажылдап турарлар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады, бөдүүн рудадан даг-дүгү арыглаар цехтиң регулировщиги Н. О. Сарыглар мынча дээн: «Чүс рубльдиң орнунга чүс өңнүктүг чор» деп чугаа чөптүг-дүр. Мээн өңнүктерим муң хире—бүгү арыглал фабриказы».

ССРЭ-ниң 60 чылынга күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш бистиң коллектив шалыпчы ажылдап турар.

У. МОНГУШ,
СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегады, арыглал фабриказының дерилгелер машинизи.

СЕТКИЛИВИС ХАНЫЗЫНДАН

Совет эрге-чагырганың чылдарында Тываның кодээ ажыл-агыйынга үндезин өскерилгелер болгулаан. Ленинчи кооператив планын чедиишкинниг боттандырганы социалистиг тургузуушкунуң чугула түңнели болган. Амгы үениң болбаазын техниказы-биле чепсегленген совхозтарда планныг, эртемге үндезилеттинген бүдүрүлге организастаттынган.

Тывага боттандырган үндезин чаартылгаларның бирээзи болза арат, массаларны сууржуп амыдыралче шилчиткени болур. Өрген турбаан черлерде амгы үениң суурлары тыптып келгилээн. Ында кижилерге херектиг бүгү-ле чүүлдер — чуртталга тудуглары, культура бажыңнары, библиотекалар, школалар, эмнелгелер, магазиннер, чупар-бажыңнар болгаш өске-даа культураның, коммунал, амыдырал хандырылганың черлери бар.

Оон түңнелинде Тываның кодээ ишчилериниң амыдырал - чуртталгазының деңнели доктаамал бедип турар. Бо болза Коммунистиг партияның, Совет чазактың улуг дузазының, совет улустарның деткимчезиниң ачызында чедип алдынган. Ол бүгү дээш сеткиливис ханызындан өөрүп четтиргениңиң чылыг сөстерин илередип турар бис.

Совет улустуң амыдыралының деңнелин бедидеринче Коммунистиг партия доктаамал кичээңгейни салып турар. Оон бир тодаргай херечизи СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунга ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын хүлээп алганы болур. Ында айыттынган сорулгаларны бүгү совет улус-биле бир демей чүүлдүгзүнүп деткиир мен. Май Пленумунуң шиитпирлерин күүседири кижи бүрүзүнүң ак сеткилдиг, бүдүрүкчүлүг ажылдаарындан хамааржыр. Чоокта чаа СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң пленуму СЭКП ТК-ның май Пленумунуң түңнелдерин болгаш районнуң партия организацияларының сорулгаларын чугаалашкан. Аңаа чер болгаш мал ажылын Аъш-чем программазының негелделеринге дүүштүр хөгжүдерин айыткан. 1985 чылга чедир районга эът бүдүрүлгезин 4747 тоннага, оон иштинде хөй эъдин 2303 тоннага чедирерин айыткан. Ону күүседири бистерден хамааржыр, ынчангаш хойнуң уксаазын экижидер, продуктулуун бедидер, төлүн менди алыр дээш каш дапкыр күжениишкинниг ажылдаар апаар бис.

Аъш-чем программазын амыдыралга боттандырар херекке бодумнуң үлүүмнү киирер, ССРЭ-ниң 60 чылынга төлептиг ужуражыры-биле чайгы семиртилгезин, эдержилгезин эки организастаар, кыштаглаашкынга, мал чеми белеткээринге идепкейлиг киржирин хүлээдим.

М. ЧОЛА,
«Чыраа-Бажы» совхозтуң хойжузу, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры.

ЧААРТЫЛГАЛАРНЫ КӨРДҮМ

КРАСНОЯРСК край — интернационалчы найыралдың, акы-дуңмалышкы улустарның аас-кежииниң, тайбың күш-ажылдың ораны. Ында орус, хакас, долган, ненец, украин, эвенк, тыва, еврей, чуваш, финн болгаш өске-даа аймак-сөөк улустарның оолдар, кыстары ажылдап, өөренип, чурттап турар. Крайда Хакас автономнуг область, Эвенкия, Таймыр (Долган-Ненец) автономнуг округтар бактаап кирген.

Красноярск бөгүн чурттуң чөөн чүгүнде эң улуг үлетпүр төвү, эртем-культураның бүгүнниг чаагай одаа болу берген. Өңнүг болгаш кара металлургия, машина тудуу, химия үлетпүрү ында шапкын хөгжээн. Енисейниң эриинде чавыс бажыңнарлыг суурга баштай 1950 чылда чораанымны сакты-дыр мен. Изиг, соок суг, канализация болгаш газ одалгазы чок суур чүве. Комбайн заводунуң ажылчыннары ону дайынның кидин түлүк үезинде, 1942 чылда үндезилээн — хоорай-биле понтон көвүрүг дамчып аргыжар суур чораан.

Ам ында байдал шуут өскерилген, колдуунда тос каът бажыңнарлыг хөй фабрика, заводтарлыг, ээлүг чаагай-жыттынган хоорай районну апарган. Красноярскиниң 900 муң чыгам чурттакчыларының барык кезии ында чурттап турар.

«Сибирьтяжмаш», гидролиз, комбайн, тудуг кезектери заводтарның, Енисей пароходствозунуң, даараныгла торгу аргыыр фабрикаларның ажылчыннары-биле, школачылар, студентилер-биле чогаалчыларның ужуражыышкынынга киржип чораш, Красноярскиниң чаартылгаларының улуг чаагайын чоокта чаа караам-биле көрген мен. Ол ужуражыышкыннар: «Литератураларның найыралы — улустарның найыралы!» деп кыйгырыглыг эртип турган. Аңаа бистиң Тываның болгаш өске-даа республикаларның дугайын чоп аажок сонуурган, хөй айтырыгларны салгылаан. Красноярскиниң чогаалчылары А. Чмыхало, З. Яхнин, В. Белкин суглар: «Чаңгыс хемниң суун ижип, Саян сынның ийи чалгыны дег чурттап чоруур улус-тур бис. Чажам дивейн, саат чокка хөөреп бер...» деп оларны деткип чорду.

1950 чылда крайның төвүнге 2 институт турган болза, ам чүгле Красноярск хоорайда 8 дээди өөредилге черлери, он-он техникумнар, профтехучилищелер бар. Красноярскиниң Күрүне университеди болгаш институттар боттарының студентилерин 88 янзы-бүрү тускай мергежилдерге өөредир, хоорайда 42 эртем-шинчилел институттары лабораториялар ажылдап турар. Бодум Абаканның башкы институдунга тыва дыл салбырын доостум, уругларым — Красноярскиге уруглар эмчизи, инженер-механик, юрист эртемнерин чедип алган. Ол дээрге чүгле чаңгыс өг-бүлениң чижээ-дир. Красноярск крайга башкы, библиотекарь, судно башкарыкчызы, капитан, радист, механик, агроном болгаш өске-даа тускай мергежилдер чедип алган, төрээн республиказында чедиишкинниг ажылдап чоруур чүс-чүс кадрлар бисте бар-ла болгай. Оларның дыка хөйү партия, совет ажылдарынче депшиттирген.

АБАКАН, Ачинск, Саяногорск, Дивногорск, Енисейск, Минусинск, Канск хоорайларга, Ермаковск, Шушенск районнарга, Хакас автономнуг областың Бел, Аскиз, Алтай районнарының колхоз, совхозтарынга эш-өөрүм-биле кады чедип, чоннуң амыдыралы-биле таныжкан бис. Ол черлерде үлетпүр болгаш кодээ ажыл-агыйда бистиң чурттуң барык-ла бүгү улустарының төлептиг төлээлекчилери бир демниг, найыралдыг, шалыпчы ажылдап турар.

— Силерниң районда хөй өстүрүп турар бе? — деп айтырытта, Ермаковск районнуң ажылдакчылары:

— Хөй ажылдыг чаңгыс совхоз бар, Усинскиде. Хойжуларывыс колдуунда тывалар чүве — дээни безин ол бодалды бадыткап турар.

Ол хоорайларның, районнарның ажыл-агыйлары бистиң республика-биле быжыг харылзаалыг. Ус оруу Тываның кобальтызын, Ак-Довурак — Абаза оруу даг-дүгүн, тарааны, эътти, дукту чурттуң чүк-чүгүнде хоорайларында хөй-хөй бүдүрүлгелерже үндүр сөөртүпшаан, бистиң республикаже аъш-чем, идик-хеп, машина-техника, тудуг материалдары, саазын, ном-дептер дээн ышкаш чүгүла бараанннарны киир сөөртүп турар. Тываның улустуң чогаалчызы С. А. Сарыг-оолдуң тып адааны дег, деткимчениң оруктары болу берген. Оларны чүък-биле бүрүн хандырарынга Красноярскиниң демир-орукчулары, тудуг-химия-саазын хандырылга килдизиниң, Абакан, Минусинск, Абаза хоорайларда садыг баазаларының ажылдакчылары, Абакан болгаш Минусинск АТБ-ниң чолаачылары бүгү күжүн, билиг-мергежилин үндүрүп ажылдап турар. Оларның маадырлыг күш-ажылын Красноярскиниң агаар болгаш суг оруунуң, даараныгла каттыжышкынының электр четкилериниң, даг үлетпүрүнүң, тудуг-монтаж ажылының Тывада салбырлары бар бүдүрүлгелерниң инженер-техниктиг ажылдакчылары, ажылчыннары, чолаачылары төлептиг-биле деткип турар.

БИСТИҢ республиканың экономиказының болгаш культуразының хөгжүлдезинге ол муң-муң ажыл-ишчилерниң киирген үлүү улуг үнелиг. Культура ажылдакчылары — артистер, чогаалчылар, башкылар бот-боттарының аразында кожалар быжыг харылзаалыг. Красноярскиниң Сибирь танцызын, Хакасияның «Жарки» ансамбльдериниң оюн көргүзүглерин Тываның чону сонуургал-биле уткуп келген. Бистиң театрывыс, «Саян» ансамбль кожавыстың барык-ла бүгү районнарынга аалдап чоргулаан.

Бо каш хевиг чижектер безин Красноярск крайның биле бистиң республиканың найыралчы харылзаазы быжыг, хөй талалыг дээрзин чугаалап турар.

«Енисейге амыдырал үе-човуур-биле эгелээн, а кедизинде бистиң уйгу-дүжүвүске кирип көрбээн эрес-маадырлыг болу бээр»... деп, А. П. Чеховтуң сестрези Саян-Шушенск ГЭС-тиң тудуунга барганымда бо-ла сактып кээр чордум. «Абаканвагонмаш», «Саянмрамор» комбинаттарга чораш, Минусинскиниң электротехниктиг комплексиниң, Саянның алюминий заводунуң тудугларын көргеш: «Кайгамчыктыг оран! Келир үези улуг чаагай!» — деп, В. И. Ленинниң 1907 чылда чугаалаан сестеризиниң амыдыралга боттанып турарынга кижиниң сагыш-сеткили чырып келир!

Ол бүгү чаа тудуглар тыва улустуң амыдыралынга, республиканың ажыл-агый, экономика болгаш эртем,-культура хөгжүлдезинге дыка улуг салдарлыг болуру чугаажок. Ынчангаш улустарның найыралының эгезин салган ленинчи улуг номчалдың ачызында өөрүшкүлүг, аас-кежиктиг ажылдап, чурттап чоруур тыва улус ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оон күш-ажылчы чедиишкиннерлиг, бедик көдүрлүүшкүн-биле уткуп, улуг байырлалдың бүдүрүүнде Красноярск крайдан моорлап келген хүндүлүг аалчыларын чылыы-биле хүлээп ап турар.

Юрий КЮНЗЕГЕШ,
чогаалчы.

КРАСНОЯРСК МЭЭҢ АМЫДЫРАЛЫМДА

НАЙЫРАЛДЫҢ КҮЖҮ

Кызыл—Абакан аразының автомобиль оруу-биле чээрби ажыг чыл чорул келдим. Кызылдың № 3 АТБ-зинге кирип алгаш, мынчага чедир ол оруктап чеже катап чорбадым дээр! Мында кол-ла чүве ол улуг орук найыралдың оруу апарганында. Ынча чылда ажылдап келгеш, орта хөй-ле эш-өөрну тыпкан мен. Оларның аразында тывалар, орустар, хакастар бурятттар, якуттар бар.

Чолаачыларның кончуг эки чаңчылы бар. Орукка чораш, үш тапывазы-даа кижиниң машиназы үрелип калган болза, аңаа ыңай-ла дуза көргүзер, ону черге кагбас. Ындыг таварылганы хөй катап көрген мен. Орукка машинаң үрели берген болза, орузу, тывазы, хакасы, буряды хамаан чок, баштай келген-не кижи: «Чүзү үрелип берди, кылчыштайн бе?», «Дуза херек бе, бензин төне берди бе?» деп сагыш човап, айтырып кээр. Найыралдың күжү ол хире-дир!

Чылдың-на багай эвес ажылдап келдим. Бо чылдың эрткен беш айларында чүък сөөртүрүнүң планын 120 хуу күүсеттим. Пландан ажыр 139 тонна чүъкту сөөртүкен мен. Арткан айларда ССРЭ-ниң 60 чыл болур оюнга уткуштур алган планныг онаалдаларымны күүседип алыры, найыралдың оруу-биле Тываның улус ажыл-агыйынга херек аъш-чем болгаш үлетпүр баазаннарын сөөртүрүнге идепкейлиг кижири — кол сорулгам ол.

В. ЖБАНОВ,
чолаачы, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады, Ленин орденниң эдилекчизи.

ИНЖЕНЕРЛЕРНИ БЕЛЕТКЭЭР

Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Кызылда филиалы баштайгы инженерлерни үш чыл бурунгаар доостурган. Тудуг болгаш автомобиль инженерлери— шупту 59 кижи республиканың улус ажыл-агыйында бараан болуп ажылдап турар. Бо чылын филиалды 127 инженер доозуп үнер.

Улус ажыл-агыйының тудуг болгаш автомобиль ажыл-агыйы ышкаш шапкын хөгжүп орар адырларынга бедик мергежилдиг кадрларны белеткээн үндүрерин негелде улуг. Он бирги беш чылда ийи чаа факультетти ажыдары көрдүнген. Филиалга тускай бүдүн комплексти тудар, оон иштинден чаа общежитие бо чылын ажыглалга кирер. Филиалда ниитизи-биле ам тос чүс студент өөренип турар. Амгы үениң лабораториялары, инженерлиг саналгаларны кылыр электроннуг саналга машиналары бисте бар, лекцияларны телевидение ұстарзылгазы дамчыштыр номчуп болур аргалыг.

Студентилерниң эртем болгаш хөй-нийти херектеринче кичээнгей салдынган. Өөредилгеге, студент тудуг отрядынга, урап чүүлге, политиктиг ажылга шылгараннарны чурт иштинге болгаш Чехословакия, Куба дээш өске-даа чурттарже баар туристиг путёвкалар-биле шаңнап турар бис.

З. ДОРЖУ,
марксизм-ленинизм кафедразының эргелекчизи, төөгү эртемнериниң кандидады.

УТТУНДУРБАС

Школа дооскаарның аразындан эмчи болуксаарлар эвээш эвес. Эмчи — бүдүүнныг мергежил.

Тывага эмчи кадрлар белеткээриниң талазы-биле Красноярскиниң медицина институду улуг дузаны чедирип келген. Тывада ажылдап турар дээди эртемниг эмчилерниң барык чартыы ол институттуң доозукчулары. Бодум база ук институтту дооскаарымга чоргаарланыр мен. «Красноярскыларның» баштайгыларынга Тываның ат-сураглыг эмчилери чораан Тыва АССР-ниң алдарлыг эмчизи Кузьма Балчырович Балчый-оол болгаш РСФСР-ниң алдарлыг эмчизи Доржу Кокоолович Куулар хамааржыр. Амгы үеде хоорайларда болгаш кодээде ажылдап чоруурларның аразындан РСФСР-ниң алдарлыг эмчизи Р. П. Кардар-оол, Тыва АССР-ниң алдарлыг эмчизи В. А. Верешагин база ук институттуң доозукчулары.

Красноярскиге эрттирген студент чылдарывыс солун. Ыяак институдувус, эргим башкыларывыс канчан-даа уттундурбас.

Н. АРАПЧОР.

ХООРАЙНЫҢ ТӨРҮТТҮНГЕНИ

Күчүлүг Улуг-Хемниң эриинге Шагаан-Арыг хоорайның баштайгы бажыңының таваан салып, ону туткандан бээр 70 чыл бичии-ле ажа берген. Хөгжүлдезиниң баштайгы хүннеринден бээр Шагаан-Арыгга улуг өскерлиишкиннер болгулаан. Хоорайның чурттакчы чону өскен, оларның амыдырал-чуртталгазы экижээн. Шагаан-Арыг таныттынмас кылдыр хөгжүп, сайзыраан. «Шаг-шаа-биле турбас» деп чүве ол-дур ийин!

Ам ол хоорай хем өрү, теди километр хире черже көжер. Оон эрги орнунга бир, ийи чыл эрткен соонда далай чалгыы ойнай бээр. Ол болза, делегейде эң күштүг Владимир Ильич Ленин аттыг Саян-Шушенск ГЭС-тиң суг хөөлбээ-дир. Дүң-хүн эрткен тудум-на күчүлүг Улуг-Хем билдирер-билдиртпес улгатпышаан, эрги хоорайның чоогунче мөөңнелип кел чыдар. Чугай даштыг, бууруул Хайыракан даанын чада салышкан эдектерин чалыы хоорай Чаа Шагаан-Арыгның асфальтылыг кудумчулары, каът-каът бажыңнары каастай берген. Ол чоорту порт болгаш цемент заводунуң ажылчыннарының, харын-даа Тывага моон мурнунда турбаан профессияның кижилериниң хоорайынче шилчий бээр.

Элээн каш чылдар эрте бээрге, аңаа, изиг хүнге хайыра чокка чиртип чыткан элезинниг бурунгу ховуга тос каът бажыңнар Хайыракан даанга деңнежиксээн дег дээрже бедип эгелээр. Шак ол чараш хоорайны аныяктар тудуп тургузаар. Ам ында Бүгү-эвилелдиң шалыпчы комсомолчу тудуунуң штабы ажылдап турар. Моон мурнунда чылдарда ышкаш чарыштыг ажылдап турар бригадаларның мурнуку одуруунда РСФСР-ниң алдарлыг тудугжузу Александр Федорович Ягодинге удурткан тудугжулар бригадазы чоруп орар. Ол комплекстиг, хөй кижилиг бригада чүгле № 18 КМК-да эвес, а «Шагонартяжстрой» тресте ат-сураглыг, хүндүткелдиг. Ол коллективте бистиң чуртувустуң улустарының 6 аңгы национарлының төлээлекчилери ажылдап турар. Бригадада колдуунда-ла аныяктар ажылдап турар. Амгы хүннерде коллектив 624 өөреникчи өөренир школаның тудуун доозуп турар. Бригада ай санының бүдүрүлге планын 25-35 хуу ажыр күүседири чаңчыл болу берген.

Улуг эвес хемчээлдиг чүүлге бүдүрүлгениң мурнакчыларының дугайын көвүдедир чырыдып, чугаалаары берге болганда чүгле ийи аныяк кижиниң—тыва Алексей биле украин Ольга Разумейниң дугайын каксы-даа бол таныштырайн.

Дашчы Алексей Хертек — салгал дамчаан малчын уктуг кижиниң оглу. Шагүениң байдалының аайы-биле ол тудугжу апарган. Шилип алган мергежилинге хандыкшылдыг кижиниң арга-дуржулгазы бедээн. Аның тудугжу революцияның кавайы — Ленинград хоорайга болуп эрткен конкурска база киржип чораан. Баштайгы үелерде аңаа бергелер таваржып тургулаан. Чаңгыс эвес удаа частырыгларны-даа ол кылган. Ам ол ындыг эвес. Оон кылыр ишке хууда харысалгазы бедээн, мергежилин беш салаазы дег билир апарган. Бригада кожкигүнверн ону хүндүлээр, түүйбү салырының берге участоктарын ол күүседип турар.

Комсомолчу Ольга Разумей күш-ажылчы намдарының баштайгы чылында амыдыралчы шылгалданы шыдамыкай тудуп эрткен кижилерниң бирээзи. Ол Тывага ийи чыл бурунгаар Житомир хоорайдан комсомолчу путёвкалыг чедип келген. Ханың бээрге элезин, довураа холуй кээр, чайын шыдаттынмас изиг апаар, кыжын ажынмадыр соошкап» турар сооктуг черге кандыг романтика турар боор! Оон кады келген эштериниң чамдыктары дедир чоруй баргылаан. А Ольга романтиканы тып шыдаан. Ол ону күш-ажылдан тыпкан. Аныяк кыс мааа ажылдап турган, чаа профессияны — крановщик мергежилди чедип алган. Ол мааа баштайгы ыпакшылынга база таварышы берген. Аныяк кран башкарыкчызы ам комсомолчу отчугаш-биле ажылдап, хөй-нийти ажылынга идепкейлиг киржип турар.

Ам каш айлар эртерге чалыы чазының хоорайынга база бир чурттакчы немежи бээр. Ол болза, Ольга Разумейниң туп оглу, азы кызы болур. Ынчангаш оон бүгү чуртталгазы Тыва-биле, Чаа Шагаан-Арыг хоорай-биле үзүлбес харылзаалыг болу бээр.

Чалыыларның чаагай күш-ажылының, оларның быжыг найыралының ачызында чаа хоорай, Чаа Шагаан-Арыг төрүттүнүп, тывылган. Ам ол шак санында өзүп, улам чаартынып, сайзырап кел чыдар.

К. ОЮН,
тудугжу.

ЧУРУКТАРДА: республикада ат-сураглыг эмчилер, Тыва АССР-ниң алдарлыг эмчизи, хирург Константин Ховалыгович Орус-оол биле оторларинголог Танов Маппак-оолович Монгуш олар;

Кызыл районнуң «Мир» Культура бажыңының бот-тывынгыр артистери кодээ ишчилериниң күзенчиг аалчылары.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотолары.

КУЛЬТУРАНЫҢ НАЙЫРАЛЫ—УЛУСТАРНЫҢ НАЙЫРАЛЫ

ЛЕНИННИҢ МУЗЕЙ-БАЖЫҢЫ

Дөртен чылдарда ол хемниң эриин дургаар сай төп, бедигээш кылып турган. Ынчан үерлээн хем бодунуң эриин ашпазын дээш тудугжулар тудуг материалдарының аразынга мыш өргеннер база хап турган. Ол өргеннер чоорту өссе-өссе ам улуг мыштар апарган, хемни улам каастай берген.

Ол хемни Шушь дээр. Бүгү делегейге сураглыг, хөглүг характерлыг, гений кижи ойнай-сылдай «Шу-шу-шу» дээр чораан чүве-дир. Ол бичии ооржум хем бодунуң суун Улуг-Хемге шимээн-даваш чокка өргүп чыдар.

Ол хемни кежир туткан көвүрүглер чаштар чүгүржүп эртер. Кылаштап бар чыдар бичии оолак черле турбас. Шушту-ла анайлар дег дешкилежир. Ол аас-кежиктиг чаштар-дыр. Шушенское суур — оларның төрээн бажыңы, ында бүгү-ле чүүлдер оларга таныш, эргим. Оларның суурунга чаштарның кайгамчык өңнүү Владимир Ильич Ленин чурттап турган.

Ленин болгаш Шушенское. Бо сөстер хөй-хөй салгалдың кижилериниң угаан-медерелинге мөңгези-биле сиңниккен. «В. И. Ленинниң Сибирьге шөлүлгеге турганы» деп музей-заповедниги́нде 150 кижи ажылдап турар. Оларның дөртен хирези — чогаадыкчы ажылдакчылар.

Ук музейниң ажылдакчылары алдан чылдарның төнчүзүнде чаа-чаа экспонаттарны чыып алгаш, эргижирээн дыка хөй материалдарны школа-интернатка берипкен чүве-дир. Школа-интернатка ленинчи музей база шак ынчаар тывылган. Баштыңчының адын эдилээн № 1 школада дайынчы болгаш күш-ажылчы алдарның музейи бар, а ниити школа — районнуң комсомол организациязының музейи-биле чоргаарланыр. Шушенскоениң В. И. Ленин болгаш Н. К. Крупская аттыг, Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниг совхоз-техникуму база боду музейлиг. Моон безин алгаш көөрге, В. И. Ленинниң ады-биле холбашпаан чер Шушенскоеде чок ышкажыл.

Музей-заповедник дугайында чугааже катап ээп келиилиңер. Оон «хары» ам 52. Мынча чылдар дургузунда дыка хөй өскерилгелер болгулаан. Ону 1938 чылдан бээр партия ТК-ның шиитпири ёзугаар В. И. Ленинниң мемориалдыг музей-бажыңы кылдыр эде дерээн.

А 1968 чылда бөгүнгү музей-заповедникти чаа кылып эгелээн. Оон төөгү-этнографтыг экспонаттарын ийилеп-чаңгыстап, дыка-ла улуг күш үндүрүп чыгган. Төөгүчүлер районну дургаар хөй удаа чоруп, үүрмек чүүл бүрүзүн арттырбайн дилеп тып чорааш, мурнуку. В. И. Ленинниң чурттап турганы суурнуң овур-хевирин катап тургускан.

Ынчан дыка хөй хоорайлардан комсомолчу-аныяктар коллективтери Шушенскоеже кээп, оода чаңгыс даа хүн дургузунда шалыпчы отрядтар аразынга ажылдап көөрүн дилеп турганнар. Ооң ындыг болуру чөп. Төөгүнүң тудуунга кым киржиксевес боор. Шушенскоени шак ынчаар бүгү чурт туткан.

Суурнуң XIX чүс чылда турган кудумчуларының бирээзи-биле бо хүннерде кым-даа эртип болур. Ол Петрова деп тараачын херээжениң бажыңынга кирип, Владимир Ильичиниң ажылдап турган кабинедин сонуурган болур. Баштыңчының авазы Мария Александровнаның портрет-чуруу база ында бар, стоолда лампа, номнар, чагаалар... дээш чүү чок дээр. Шушенскоениң кыдыынга четкеш, Песчаная деп тей кырынче база үнүп болур. Ленин аңаа үргүлчү барып, буурул Саян уунче көрүп, суурну долгандыр бүгү чүүлдү сонуурган турган.

Ол районда Ленинчи шөл бар. Баштайгы часкы чер аңдарылгазын чаңчыл ёзугаар аңаа эрттирип эгелээр. Күзүн аңаа дүжүт ажаар эргени тергиннерниң тергиннери чаалап алыр. Ол шөлдүң төөгүзүнүң дугайында совхоз-техникумнуң комсомол организациязының секретары Нелли Душина меңээ чугаалап берген чүве. 1923 чылдың апрельдиң бир хүнүнде Шушенскоениң аныяктар үүрүнүң болгаш кедээ Советтиң байырлыг хуралынга ооң киржикчилери хүндүлүг кежигүн болурун В. И. Ленинден дилээр дижип дугурушкан болгаш: «50 десятин черни Шушенск волостузунуң тараачыннарының кужу-биле демпежип тарааныш, ооң дүжүдүн Поволжьениң аштап турар чаштарынга чорудуп бээр» дээнин дыңнатканнар.

Ленинге белек сеңнээр (тараачынга тараадан эргим чүүл кайын турар) эңне эргим чаңчыл шак ынчаар тывылган. Шушенскоениң кедээ ажыл-агыы техникумун база Владимир Ильичиниң тураскаалы болзун дээш 1933 чылда туткан.

Музей-бажыңны 1946 чылдан бээр 1979 чылга чедир үзүк чокка директорлап келген, Шушенское суурнуң хүндүлүг хамаатызы, районнуң Тайбың камгалал комитединиң даргазы, культураның алдарлыг ажылдакчызы Николай Данилович Городецкий-биле ужуражы берген мен. Ол Новгородтуң пединститудун дооскаш, комсомол ТК-ның путёвказын ёзугаар Шушенскоеге чедип келген кижи болду. Дайын соонда партия ажылынче шилчээн, а 1946 чылдан эгелеп музей директорлап эгелээн. Ынчан ооң штадынга ийи лектор, элээн каш хайгааракчы турган. Ынчангы аш-чуттуг, кадыг-берге үеде безин В. И. Ленинниң шөлүлгеге чурттап турган черинге ыдыктыы-биле мөгеер дээш чурттуң бүгү булуңнарындан улус кээп турган.

Шушенское төлептиг ленинчилерниң чурту. Оон Төрээн чуртунга кызыгаар чок бердинген, баштыңчының херектеринге шынчы, маадырлыг чоруктарны кылырынга кажан-даа белен хөй-хөй кижилер үнгүлээн. Чаңгыс чижек. Даманск ортулукта кызыгаарга шериг албаны эрттирип турган комсомолчу ефрейтор Павел Акулов Шушенское чурттуг. Совет кызыгаар үрээн кыдат чеңгээчилерниң огундан ол 1969 чылдың март 2-де елгеп. Мөчээн соонда дайынчы орден-биле шаңнаткан, № 2 ортумак школаның пионер дружиназы Павел Акуловтуң адын эдилээн.

Кажан Шушенскоеге кызыгааржылар чедип келгенде, музей баарынга кажыыдалдың митингизи болган. Ынчан карак чажы кижи бүрүзүнден аккан, ол дээрге качыгдалдың болбушаан, чаңгыс чер чурттуу дээш чоргааралдың карак чажы болган.

Кижи бүрүзү чырык чер кырынга бодунуң изин арттырар болгай. Аныяк Ульянов бодунуң хереэн ыяк билир турганы бүгүдеге билдингир. Үш чыл дургузунда шөлүлгеге ону демиселден хооруп, хөй үнелиг үе-шагын чидирип кагбаан бе? Чок. Полицейжи шагдаа ооң дугайында бодунуң даргаларынга «Оожум чоруктуг, чүгле бижиттинип-ле, бижиттинип-ле олурар» деп илеткээн болгай. Ленинниң шимээн чок ажылы кайы хире диңмиттиг болганы ам кымга-даа билдингир. Ол халас үе эрттирбээн, бодунуң ажылын уламчылап турган.

«...Дыка-ла берге-дир, ынчалза-даа шыдажып болур» дээн сөстерин Владимир Ильич Аксельродка бижээн чагаазынга кирген. Ол сөстер ооң ынчангы ажыл-чорудулгазының байдалын бадыткап турган. Чогум алыр болза, ооң ынчангы ажыл-чорудулгазы база эвес-тир ийин, ооң амыдыралынга чиик хүннер кажан-даа турбаан.

Владимир Ильич биле Надежда Константиновна оларның чурттап турганы тараачын Петрованың бажыңының чанында ийи пеш биле липа деп ыяш бар. Ону Ульяновскиниң педагогика институдунуң студентизи биле шушенскоежилер олуртканнар. Музей-заповедниктиң директору турган Николай Данилович Городецкийниң бодалы-биле алырга, найырал парыгының эгези ол. Республика бүрүзүнден келген кижилерге черге ыяш тарыыр черни белеткээн. Ол ыяштар өзүп кээр, чер ында кайгамчык.

И. ЛУЗИНА,
журналист.

ҮЕ-ШАКТЫ КАМНАП ТУРГАШ...

Красноярскиниң металлургия заводунуң цехтериниң аразынга уран чүүл фестивалы бо чылдың сентябрьда болур. Ооң кыйгырыы: «Хостуг республикаларның бузулбас эвилели». Цехтиң артистери эвилелдешкен республикаларның бирээзиниң дугайында уран-чечени биле, тодазы-биле ырлап, шүлүктеп тургаш көргүзер ужурлуг.

Заводтуң 1, 14, 5, 16 дугаар цехтери фестивальга эки белеткенип эгелээн. Олар сценарийлерниң материалдарын бөлүп, репертуарны тургузуп алгылааннар.

Сактыра, мурнувуста үе ам-даа хөй ышкаш. Ынчалза-даа ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга тураскааткан фестиваль солун, хөглүг, өскелерден онзагай болзун дээш чаңгыс шак-даа халас эрттирбейн белеткенип турар бис.

Н. АНТИПОВА,
заводтуң Культура ордузунуң уран чүүл удуртукчузу.

ХАРЫЛЗААВЫС ҮЗҮЛБЕС

Хакас автономнуг областың М. Ю. Лермонтов аттыг театрының артистери эң-не баштай Тывага 1946 чылда аалдап чораан. Оон эгелээш-ле Тыва биле Хакассияның аразында уран чүүлдүң найыралдыг харылзаазы үзүлбестээн. Бистер Тыва АССР-ге, а Тываның хөгжүм-шии театрының коллективи бистиинге аалдап кээп, солун оюн көргүзүглерин бараалгадып турар. Ол болза ойнаар талазы-биле арга-дуржулга солчурунга, кады кожа чурттап турар улустарның уран чүүлүнүң онзагай шынарларын, ону дамчыштыр оларның амыдырал-чуртталгазын билип алырынга улуг идиглиг. Хакас көрүкчү Тываның уран чүүлүн сеткил-чүрээнден хүлээп алыр болгаш, шии, азы концерт бүрүзүн четтикпейн манаар.

Бистер база-ла национал культуравыстың төлээлери болбушаан, уран чүүлдүң эң эки чогаалдарын тыва көрүкчүге бараалгадырып орладажыр бис. ССРЭ-ниң 60 чылынга тураскааттынган Красноярскиниң хүннери Тывага эртеринге бистер — Хакасияның литература болгаш уран чүүл ажылдакчылары өөрүп турар бис. Ам база катап хоочун өңнүктер-биле, сонуурган көрүкчүлер-биле ужуражылгалар! Тываның ажыл-ишчилери артистерниң оюн көргүзүглерин, шиилерин эвилең-ээлдек хүлээп алыр, сонуурган улус чүве.

Тыва чон кончуг талантылыг улус деп чүвени мен эскерген мен. Хоорай, суур бүрүзүнде даш чонукчузу мастерлер бары хөөрем эвес. Чонар-даштан олар те, чуңма, теве, иви, сарлык дээш өскелээ элдеп хуулгаазын дириг амытаннар дүрзүлерин чонуп чазап турарлар.

Тыва АССР-ниң найысылалы Кызыл сөөлгү чылдарда ажок өскен. Ооң кудумчулары делгем, хөнү. Каа-Хем биле Бии-Хемниң каттышканы белдирде культураның болгаш дыштанылганың боду бүткен үкүш-бойдустуң парыгы кайгамчык сериин, чараш. Элээн каш дээди болгаш ортумак өөредилге черлери бар. Күрүнениң «Саян» ансамблиниң болгаш «Аян» деп ыры-хөгжүм ансамблиниң чүгле Тывада эвес, Совет Эвилелинде четпээн-барбаан хоорайлары барык чок. ССРЭ-ниң улустуң артизи В. Оскал-оолдуң тыва цирк бөлүү чүгле Совет Эвилелинге эвес, даштыкы чурттарже үнүп, национал уран чүүлдүң ат-алдарын төлептиг биле бедик көдүрүп чоруур.

Тываның хөгжүм-шии театрының артистери чүгле шиилерге эвес, харын уран-чечен кинофильмнерге-даа ойнап турарлар хөй апарганы бистерге — кожаларынга база кончуг өөрүнчүг-дүр. Чижээ, РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң улустуң артизи М. Мунзукту, РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң улустуң артизи К. Мунзукту, Тыва АССР-ниң улустуң артизи Н. Өлзей-оолду, сураглыг совет чогаалчы С. Щипачёвтуң шүлүктеринде алгап-йөрээттирген РСФСР-ниң алдарлыг артизи Х. Конгарны болгаш өскелерни-даа чоргаарал-биле адаксаар мен.

Кызылга чеде бергенимде РСФСР-ниң алдарлыг артизи, театрның кол режиссёру С. Оюн-биле ужуражып, ооң тургускан хөй-хөй шиилерин магадап көөр мен. Тыва артистер-биле эң баштай 1946 чылда ужурашканывыстан эгелээш-ле, хөгжүм-шии театры национал чаңчылын уламчылап, ону харын улам быжыглап, улам байыдып ап турар-дыр деп чүвени амга чедир эскерип турар мен.

К. ЧАРКОВА.
РСФСР-ниң улустуң артизи.

ЧУРУКТАРДА: «Хакасиям алгап тур мен» (үстүнде); «Жарки» ансамбльдың киржикчилери.

М. ТУТАРКОВТУҢ фотолары.

Алитет Николаевич Немтушкин Иркутск областың Катанг районнуң Иришки деп эвенк хонажынга 1939 чылда төрүттүнген. Красноярскиниң педагогика институдун дооскан. Ам Красноярск крайның Эвенк автономнуг округунуң культура килдизинде ажылдап турар. «Тайгада (эзимнерде) эртен» деп баштайгы ному 1960 чылда Красноярскиге парлаттынган. «Эвенкиниң ыры», «Соңгу чүктүң солангызы», «Салымның эгези», «Эзимнерниң айдызы» деп шүлүктер номнарының автору.

А. Н. Немтушкинниң шүлүктерин ССРЭ-ниң болгаш даштыкы чурттарның улустарының дыка хөй дылдарынче очулдурган. 1980 чылдың сентябрьда Красноярскиге болган Соңгу чүктүң улустарының литература хүннеринде Алитет «Өгбелеримниң одаглары» деп бодунуң номун — «Мээң бичии улузумнуң улуг чүрээниң ханызындан, бүгү Тывага ханы ынакшыл-биле» деп бижээш, белекке берген чүве. Красноярскиге болгаш Дивногорскиге болган ол ажыг ужуражышкыннарга, ол номдан элээн шүлүктерин очулдургаш, чон мурнунга номчуп чораан мен. Оларның чамдыызын бистиң номчукчуларывыска бараалгадып тур мен.

ХАПТААЛ, ӨҢНҮК

Тембенчиже хаптаал, өңнүм,
Балык ында — холдап узар,
Дээрде булут адаанда даг
Маңаалай дег буурул чыдар.

Эртнен-барган үелерни,
Эртпээн-четпээн черлеримни
Удумзурап бодап чыдар,
Утказы хөй бодалдыг даг.

Одаг-биле хөөрежирге
Сүзүү чаңгыс эжим дег ле.
Олча хайып чорбас черим —
Чүрээм байыыр магалыг чер.

ДАМЫРАК

Эзим черге дамырак суг
Ээлгир чылан бөлу берген,
Ыяш, дашты оя халып
Ынаар-мынаар шыйлаңгырлаан.

Оожум болгаш белен эртер
Оргулааштар дамчый аарак
Маажым аккан дамыракты
Малгаштыг шык дозуп келген.

Энтинге дээр шымнып киргеш,
Эриин ажып чадап кагган.
Амдыгааже ынчангаштың
Ады безин тывылбаан боор.

Кижи база өлгүжеге
Хилис чурттап, тоо чок боор боор.
Ындыгларны сураглаарга,
Ынаи, таныыр өөр чок болур.

БАЛЫКЧЫНЫҢ ЫРЫ

Ужун ышкаш чуга элден
Улуг хемем иттинииптим.
Четким орта чайгаар-ла
Чеже балык туттунмазыл.

Кажан-даа бол, келириңге
Кадыргы, бел хемем долу.
Кайызын-даа шилип аар сен.
Олчам дээрге өвээланган,
Ону ырлаар сөзүм чегей!

Катанга хем чалгыглары
Харыысыргай томаараан дег.
Чүрээм долган дуссуг чалгыг
Оон артык дойлуп чору.

Чүге дизе, алдын балык —
Ортун карам эштип чоруур.
Ах, авам болган улуг хемим,
Анай кара уруг эшти
Шүүрел эннээр четки кайдал,
Сүме кадып, сеглээр сен бе?

Б. НИКОНОВ.

МЭЭҢ ХООРАЙЫМ

АЛДАН чылдың Дивногорскизи сагыжымда кончуг тода арткан: шимээн-даваштыг, ыштыг, хөй шимчээшкиннерлиг кылдыр аан. Хирлиг, чаъс-чайыктан көк суг апарган кудумчулар. Бүгү хоорай узун, доора дургаар арык, оңгарлар кылдыр кастынгылаан, а дивногорскулар маңзалар салган кежер черлерге матростарзыг чайгадып турган.

Мен кедээ суурдан Дивногорскиже улаглап чораан, арай деп келген мен: тергеге, «газик» машинага, теплоходка, адак соонда, автобуска олуруп чоргуладым. Теплоход шуут шыгырт долу кижи. Кижилер узун чиңге коридорда шууттала чемоданнарының кырында-даа удуп чыткылаар. Кылаңайнып турар ол палуба кырынга мен майыктаашт арымны чылчырадып, бот-башкарып чоруурумга таалапчылып чоруп турар эрик кырының оттарынче болгаш чивеңнээн чалгыгларже кайгап кылаштап хонган мен. Оон соонда Дивногорск мээң сагыжымга дүне эжиндирип чоруп орар теплоход-биле холужуп-булужуп калган. Чүге дизерге, мында база-ла, теплоходка дег, ышкам тар болгаш дээрден амыр-саам чок куу чаъс кудуп-ла турар. Суг болгаш ирилдилер чыды кээр.

Кедээден келген бичии оол меңээ, кышкыргылаан самосвалдарлыг, алгы-кышкылыг аныяк ажылчыннарлыг болгаш кижи билбес кайгамчык улуг чүүле бүдүрүп турар ол хоорай арай чиктиг ышкаш болган. Эге хүннерде бодум бодумну башкарнып, бүдүн чурт дег кончуг улуг болгаш таныывазым хоорай Дивногорск-биле ыяк таныжып-ла эгелээн мен. Вельвет чувурлуг башлыг, сарыг майыктаатар кедип алган мен-даа кичээнгейлиг болгаш кымга-даа хамаарылга чок бастыргылап, кайгап магадап чоруп турдум.

Кайы-ла бир тудуг шөлүнүң чанынга бир акый тепсеншинкеш, «бетон биле катай шуткуп каантайн мону» деп кыжаны-дыр. Мен, корткан аң дег, чыырлы-ла берген мен. Мен аңаа караш-ла дидим: «ол мени тудуп алгаш, мээң вельвет чувурумну бетонга боран кагза канчаар» кылдыр бодап келгеш, угаан-кут чок мен. Чүвүрүмн курткаазын теплоходка-ла чидирип алган болгай мен, а ам чүвүрнү база ынчан болбас! Ынчалза-даа мени кым-даа тудар дивээн болган, ону билип кааш, мен база катан хамаарылга чок хевир кирип, диштерим өттүр сыкыртынгыладым.

Чай адакталып орда, чаъс амыр-саам чок кудуп-ла турган. Арга-арыглар августа-ла саргарып, бүрүлер дүжүп эгелээн. А ол бүрүлер хөөлбектерже аар салам дүшкүлээш, суг дүвүнче дораан дүжүп киргилей бергилээр. Калбак ыяш хааржактардан арбузтарны магазиннер чанында чоон-чоон угбалар садып тургулаар. Боттарының сооккак көгергилеп, чагыртпастаан салаааларынче олар үргүлээш, арбузтарны узун бижектер-биле чара-буза кескилээр. А ийи башка барган арбуз чидии кончуг кызыл от ышкаш кыва хона берген боор. Доңгап кижилер аар арбуз кескиндилерин сегирип ап, дидирезе-даа, таалал-биле чооглап турарлар. Аас-кежиктиглерни! Мен база ону аажок чиксей берген мен.

А кажан сөөртүп келген виноград сада бээрге, ону база-ла чип эгелээр бис: улуг-улуг ногаан, чаъс дамдылары ышкаш, чаржай берген, аржаан суу дег арыг соок виноград.

Шак ол билдинмес, амдыызында өске хоорай меңээ хевертен кезээ мөңгеде өшпес байырлал ышкаш болу берген. Дуъелерде мен ам-даа кедээ суурумну ыглааже сактып турган мен, ооң ужу-кыдыы чок чазык чаагай хадыңнарлыг арыын, үе-черге эш-өөрүмну сактып турган мен. А хүндүс, илбиледипкензиг хоорайны кичээнгейлиг кезип чоруп турдум. Дивногорск мээң суурга бодап турган хамык бодалдарымны холуп-булуптуп, меңден чаа кижи кылып алырын оралдажып турган.

Мурнумга таварышкан бүгү-ле чүвелерни кайгап, улус чон чүнү-ле чугаалажып турар-дыр, ону дыңнап чоруп турган мен. Улуг улус боомчал дугайында-ла чугаалажып турар, кажа-даа ол-ла. Боомчал? Ол кайда чүвел? Кандыг чүвел? Хепертен мен ол боомчалга эмин эрттир барыксай берген мен. Оода чаңгыс карак-биле-даа бол көрзе! Мен бодумнуң чаа тып алган өңнүүм Кирилл-биле олче чоруптум. Бисти бир-ле сагылга-чурум тудукчузу, кепка борттуг, резина сапыктарлыг кижи автобустан үндүрүпкен.

Ол боом-чалга чедип шыдавадывыс. Ону чүгле ырактадыт көвүрүгден бараанныдывыс. Хамык хая-даш доврактыЕнисейже хыйыштыр чаладап кире берген. Кыстырган суг чириктен шуран бадып чыдар болду. Сугнуң агымының кужу көзүлбес, ынчалза-даа аңаа барган катер барыын-ла чаңгыс черде турар-даа ышкаш. Таптыг көөрге, бурунтаарлап бар чыдар чүве боор тур. Көвүрүглеп бистиң чаныывыс-биле коңгурткайнып-кыңгырткайнып, кышкырып, медээлегилеп каап, хая-даш бетон чүдүрген самосвалдар шууржуп-ла тургулаар. Олар көвүрүгден чылып батклаашп-ла, арга иштин чире казып чоруй барган орукче шимеш дээр, сактырга, чер иштинче-даа кирип тургулаан сыг.

— Ээжок, кашпалче барбас деп ол чүдерил ой!—деп Кирилл химирени-дир.— Ол кашпады дээш аңаа шуут сирилейнип чоруурлар. Оон хая көрүңгеш, ол багаай немеди:

— Хоорайын чоокшуладыдаа тудуп албастар. Ам канчап аңаа чедип аарыл?..

ОЛ ЧЫЛДАРНЫҢ Дивногорскизиниң дугайында бижээнде ынап-ла адыглар дугайында база бижиир чүве. Билдингир ээн-курут чер дээни ол. Хоорайга база адыг бар турганы-ла шын чүве. Ол кыс адыг «дага» дээр эзтиекте бир бажың девискээринге турган. Шоколадтыг конфеталарны саазыны-биле сырып аар, а «подушечка» дээр оонак конфеталардан чексинер. Ону херим иштинде энтиг чер казанакка тудуп турган. Ол хадыларже илчирбезиниң чедер шаа-биле халбактаныр үнгүлээр, бичии оолдарны херектеглээр. Оон Машка өлүп келгеш, мелегейзимзар, хулиганнаар апарган. Ону кайнаар-ла бир черже чорудупкан. Ол хевээр-ле мен Дивногорскиге адыг көрбээн мен. А адыг-кады Енисей чалымнарында үнүп турар, ол ам-даа үнүп тур боор...

Редакторнуң оралакчызы К. К. САТ.

АГААР

Республикага кожер булуттаар, чамдык черлерге чаъстаар, диңмирээр. Соңгу-барыын углаывыышкынныг хаттың дүргени секундада 9—14 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 10—15, чамдык черлерге 2—7, хүндүс 25—30, чамдык черлерге 15—24 градус чылыыр.

Кызылга кожер булуттаар, чагбас. Соңгу-барыын углаывыышкынныг хаттың дүргени секундада 9—14 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 11—13, хүндүс 21—24 градус чылыыр.

КИНО

«НАЙЫРАЛ»: «Ынакшыл үези четпээн аныяк» 9.30, 12.10, 14.50, 17.30, 20.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: № 101 Киночыынды 9.30, «Куяктыг хеп чок рыцарь» 11.10, 13.00, «Лейтенант Климовтуң шыны» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Ак-кек развитиг уруг» 15.00, «Карнавал» 17.00, 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Дайынның тымызында фронт» 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Кыштан кыш чедир» 18.30, 20.30 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Ол мээңии болганда, мээңии-дир» 15.30, 17.30, 19.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000 Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партий че амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кедээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-41-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг 1011

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00847

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 154 (11952) | 1982 чылдың июль 3, суббота | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 кеп.

КРАСНОЯРСК КРАЙНЫҢ ТЫВА АССР-ДЕ ХҮННЕРИНИҢ

БАЙЫРЛЫГ АЖЫДЫЫШКЫНЫ

НАЙЫРАЛДЫҢ БЫЖЫГ ДОҢУ

ССРЭ-ниң 60 чыл оюнга тураскааткан, Красноярск крайның бистиң республикага хүннериниң байырлыг ажыдыышкыны дүүн болган. Ону улус четтиклейн манаан. 18 шак четпейн турда-ла Тываның хөгжүм-шии театрының чанынга «кижи бажы кизирт». Оларның арыннарында өөрүшкү чайынназн, каткы-хөг ында-мында дыңналган.

Красноярск крайның девискээри улуг, ол Таймырның эриктеринден бүүрүл Саянга чедир барык үш муң километр чыгам шөйүлген. Ук край Тыва-биле үе-дүптен бээр кожа-хелбээ чурттап келген болгаш, кожалар аралажып, боттарынга аалдажып, дузалажып, найыралдың быжыг доңун баглап алган. Ук найырал Тыва ССРЭ-ниң составынга кирген соонда улам быжыгып, чаа күштү немээн. Чурттуң барыын болгаш чөөн областарынга Красноярскиден-даа, Тывадан-даа келгеннерни «сибирьжилер» деп хүндүткелдиг-биле адаарлар. Ынчангаш кожазындан келген чаңгыс чер чурттугларынга дужары кымга-даа өөрүнчүг, хөглендиг болуру чугаажок.

Айыттынган шак-даа келген. Хөгжүм-шии театрының олуттары шупту ээлиг. Республиканың партия, совет органнарының удуртукчулары, Красноярск крайдан келген төлээлекчилер театрның сценазынга кирип келгеннер. Оларны кызылчылар болгаш Тываның күш-ажылчы коллективтериниң төлээлери, дээди болгаш ортумак өөредилге черлериниң сургуулдары база студентилери демниг адыш часкаашкыны-биле уткааннар.

Красноярск крайның Тыва АССР-де хүннерин партия Тыва обкомунуң секретары Д. К. Ооржак ажыткан. Бистиң республикавыс экономика, культура, чоннуң коммунал-амыдырал хандырылгазы болгаш өске-даа адырларга көскү чедиишкиннерни чедип ап келген-даа, ам-даа ол талазы-биле бурунгаар базымнарны кылып-ла турар. Ол дээрге, чаңгыс өгбүледе акы-дуңма республикаларның, РСФСР-ниң областарының, крайларының, ооң иштинде кожавыста Красноярск крайның дузазы-дыр дээрзин ол демдеглээн.

Красноярск-биле харылзаавыс Тывага улусчу революцияның үезинде улам хаңылаан. Тываның араттарын иштики феодалдардан болгаш ак дээрбечилерден Красноярск Крайдан келген кызыл командирлер Шетинкинниң болгаш Кравченконуң кызыл партизаннары хостаарынга киришкен.

Кожавыс крайның бистиң республикада хүннери совет улустуң төөгүлүг юбилейиниң чылында, СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш маадырлыг күш-ажылдың үезинде болуп турары онзагай деп, Д. К. Ооржак чугаалаан.

Кожавында крайның Тывага аалдап келгени дээш, оларның чедирип келгени ачы-дузазы дээш өөрүп четтиргенин ол илеретпишаан, ажыл-ишке чаа-чаа чедиишкиннерни аалчыларга күзээн.

СЭКП Красноярск крайкомунуң секретары Н. П. Силкова делгем крайның ишчилериниң өмүнээзинден изиг байырны республиканың ишчилеринге чедирген. Ийи дакпыр орденниг крайның девискээринде чурттап, улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларында ажылдап турар барык чүс хире национал улустарның партияның XXVI съездизиниң шиитпирлерин база он бирги беш чылдың планныг даалгаларын чедиишкинниг күүседир дээш канчаар ажылдап турарын ол кысказы-биле таныштырган.

Красноярскиниң уран чүүл ажылдакчыларының талантызын бистиң республиканың көрүкчүлери билир. Ооң хөгжүмнүг комедия театрының артистери чоокта чаа дыка хөй шиилерни бараалгатканнар. Бо удаада красноярскжылар база-ла эки шынарлыг, хөй номерлерни белеткеп алгаш келгени өөрүнчүг.

«Енисейские зори» ансамбльдиң артистери «Калинка» деп танцы-биле концерт программазын ажыткан. Өңдек-чараш шимчээшкиннер, аваангыр күүселделер көрүкчүлерниң сагыш-сеткилин хаара туткан. Ол ышкаш Красноярскиниң опера болгаш балет театрының солизи Г. Концурнуң күүсеткен ырлары крайның уран талантылыгларының хөйүн херечилеп турар.

Красноярск филармониязының улустуң хөгжүм херекселдериниң «Ярмарка» эстрада ансамблиниң ыраажылары хөгжүм-шии театрының сценазынга тергиин эки ойнааннар.

Тыва улустуң хомузу-биле чүүлдеш хөгжүм херекселдери Соңгу чүктүң биче улустарында база бар. Ону баргас дээр. Эвенк болгаш Таймыр автономнуг округтарның төлээлекчилери ону күүседи бээрге, залда ышпышың барган. Ооң үну чамдыкта тундраның дошкун соогу-даа сагышка кирер, ында кижилерниң чырык сеткили-даа илдең апаар, эвенкилерниң, ненецтерниң, хантыларның база өске-даа улустарның маадырлыг күш-ажылы-даа каракка чуруттуна бээр. Ону дыңнаарга, Тожунуң ивилерниниң аразында-даа ышкаш, улуг далай чалгыы-даа ышкаш сагындырар.

Красноярск крайның комсомол шаңналының лауреады, Сибирьниң технология институдунуң «Енисейские зори» деп ансамбли база бир танцыны күүсеткен соонда, концерттиң бүгү киржикчилери сценаже үнүп, көрүкчүлер-биле байырлашканнар.

Д. ЧЫДЫМ.

ЧУРУКТАРДА: байырлыг ажыдыышкын үезинде (үстүнде); «Енисейские зори» ансамбльдиң күүселдези.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотолары.

ЛЕНИНГЕ ТУРАСКААЛГА— ЧЕЧЕКТЕР

Красноярск крайның амгы шапкын хөгжүлдези Владимир Ильич "Лениниин" ады болгаш олум чок ажыл-херектери-биле сырый холбашкан. Күчүлүг Енисейниң эриктеринге шөлүлгеге турган чылдарында кедизинде барын Сибирьниң кайгамчык хөгжүлдезин ол оттүр көрген. Крайның бөгүнгү экономиказы болгаш культуразы — ооң көскү бадыткалы. Ленинчи оттүр көрүүшкүн тыва улуска база чечектелиишкинче орукту ажыткан.

Дүүн В. И. Ленинниң адын эдилээн Кызылдың төп шөлүнге Тываның аалчылары — ССРЭ-ниң 60 чылынга тураскааткан Красноярск крайның Тывага хүннериниң киржикчилери —крайның партия, совет, күш-ажылчы, эртем болгаш чогаадыкчы коллективтериниң төлээлекчилери чедип келгеннер. Хөгжүмнүң байырлалдыг үнү таңгылады берген. Крайның делегациязының удуртукчулары—СЭКП крайкомунуң секретары Н. П. Силкова, крайкүүскомунуң даргазының оралакчызы В. Н. Семёнов, СЭКП Тыва обкомунуң секретары Д. К. Ооржак, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы К. С. Шойгу, Красноярск крайның болгаш Тываның хөй-нитти организацияларының төлээлекчилери В. И. Ленинниң тураскаалынга барып, баштыңчыга ханы ынакшылды болгаш хүндүткелди илеретпишаан, чечектерни салганнар.

ФОТОДЕЛГЕЛГЕ

Дүүн республиканың хөгжүм-шии театрынга «Красноярск крайның хөгжүлдези» деп фотоделгелге ажыттынган.

Ажыдыышкынга СЭКП обкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи А. К. Канзай чуве чугаалааш, ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл оюн демдеглеп турар чылывыста Красноярск крайның Тывада хүннери болуп турары улуг болуушкун, ол Красноярск край биле Тыва АССР-ниң шагдан бээр туруп келген экономиктиг болгаш культура харылзааларын быжыглаарынга улуг идиг болур дээрзин ол демдеглээн. Фотоделгелге Красноярск крайның Тывада болуп эртип турар хүннериниң бир кезии болуп турар.

ССРЭ-ниң Журналистер эвилелиниң «Красноярскиниң панорамазы» фотостудияның директору В. Чин-Мо-Цай делгелгени көөрү-биле келгеннерге кыска тайылбырны кылган.

Красноярскиниң ийи дакпыр Ленин орденниг, Октябрь Революциязы болгаш Күш-ажылдың Кызыл Тук орденнерлиг машина тудуушкунунуң В. И. Ленин аттыг заводунуң болгаш Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниг ВЛКСМ-ниң 50 чылы аттыг алюминий заводунуң коллективтериниң дузалал көдээ ажыл-агыйны хөгжүдер, көдээге шеф ажылын күштелдирер талазы-биле

БЕДИТКЕН СОЦИАЛИСТИГ ХҮЛЭЭЛГЕЛЕРИ

Бистиң коллективтеривистиң ажылчы чоннары СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Леонид Ильич Брежневтиң илеткелин, бүгү совет улус дег, улуг сеткил хайнышкын-биле. бистиң Коммунистиг партиявыс дээш дүрүм ёзугаар чоргаарал-биле хүлээп алган. Пленумга чугаалашкан Аъш-чем программазы чурттуң социал-экономиктиг хөгжүлдезиниң болгаш совет улустуң чаагай чоруун бедидерниң калбак программазын боттандырары-биле тудуш холбашкан.

ССРЭ-ниң 1990 чылга чедир үеде Аъш-чем программазында төлевилээн сорулгалар бедик, кужениишкинниг болгаш харысалгалыг. Оларны чүгле бүгүдениң болгаш кижи бүрүзүнүң киржилгези-биле шиитпирлеп болур болгаш кым-даа кыйыынга артып болбас.

Бистиң крайга чоокта чаа чораан СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары эш К. У. Черненкону дамчыштыр сибирьжи — красноярскжыларга хамаарыштыр эш Леонид Ильич Брежневтиң чугаалаан сөстери бистиң коллективтериниң ажыл-ишчилериниң сеткил-чүрээниң ханызынга четкен. Эш Л. И. Брежневтиң красноярскжыларның күш-ажылын бедик-биле үнелээни, бүгү улустуң херээнге мөөңнээн дүржулгазын сибирьжи эрес шудургузу-биле киирер боор деп бүзүрели бистиң ынак Төрээн чуртувустуң аас-кежиин болгаш чечектелиишкинин, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандыраары дээш чаа-чаа ажыл-херекче сорук киирип турар.

Бистиң күш-ажылчы коллективтеривис Коммунистиг партияның кыйгырыынга тодаргай херектер-биле харыылаарын болгаш Аъш-чем программазын боттандырарынга чогуур салыышкынны киирерин боттарының хүлээлгези деп санап турар.

Бистиң ап турарывыс бедик болгаш күженишкиниг хүлээлгелеривис дузалал көдээ ажыл-агыйларны тургузар, көдээге боттуг дузаны көргүзер талазы-биле ооң мурнунда чедип алган түңнелдерге, мөөннеттинген дуржулгага үндезилеттинген. Чижээ, алюминий заводунуң аграр цехинге 1981 чылда 120 тонна эъттиг, 615 тонна сүттү, 1,2 миллион чуурганы бүдүрген. Заводтуң дузалал көдээ ажыл-агыйын хөгжүдеринге болгаш дериирнге чыл дургузунда миллион ажыг рубльди чарыгдаан. Машина тудуушкун заводунуң көдээ ажыл-агыйынга 173 тонна эъттиг, 90 тонна ногааларны бүдүрген.

Партияның край комитединиң чедиги пленумунга Красноярск крайның 1990 чылга чедир аъш-чем программазын бадылаан. Бистиң бүдүрүлгелеривистиң коллективтери ол программаның күүселдезинге төлептиг үлүүн киирерин шиитпирлээн болгаш дараазында бедиткен хүлээлгелерни боттарынга ап турар:

АЛЮМИНИЙ ЗАВОДУ

1982-1985 чылдарда дузалал ажыл-агыйның материал-техниктиг баазазын хөгжүдеринге 4 миллион рубль, он ийиги беш чылда 7 миллион рубль хемчээлдиг капитал салыышкынын үндүрер.

Мал ажылының элээн каш тудугларын кылыр болгаш чаартырын хандырар, механизациязының бедик деңнелин чедип алыр, күш-ажылдың бүдүрүкчүзүн элээн улуг хемчээлге бедидер.

Мыйыстыг бода малдың баш санын 1985 чылга чедир 1100 баш, 1990 чылга чедир 1300 баш чедирер; хаваннарны ол-ла үеде 2500 болгаш 3500 чедирер.

Малдың баш санын болгаш продуктулуун өстүрериниң күзели-биле эът бүдүрериниң 1985 чылда 400 тонна, 1990 чылда—700 тонна, сүттү ол-ла дараалашкаа-биле 1000 база 1500 тонна чедирер.

Мал ажылын чемнер-биле долу четчелдезинге чедир хандырарының хемчеглерин боттандырар.

Заводтуң ажылчыннарын чаа ногаалар-биле хандырарын экижидери-биле ниити шөлү 10 муң дөрбелчин метр теплица ажыл-агыйын тудар.

Дузалал көдээ ажыл-агыйның социал хөгжүлдезиниң ажылдакчыларының күш-ажыл дыштанылга болгаш чуртталга байдалдарын экижидериниң программазын боттандырар.

Он бирги беш чылда 3 муң дөрбелчин метр шөлдүг чуртталга бажыңнарын, уруглар садын, столоваяны, эмнелге пунктузун, магазинни, а ол ышкаш амыдырал хандырылга тудугларын ажыглалга киирер.

Чурттакчы суурунуң долу чаагайжыдылгазын он ийиги беш чылда доозар.

Емельянов районунуң совхозтарынга шеф дузазы чедирериниң хемчеглерин боттандырар: 1981—1985 чылдарда 2,5 муң дөрбелчин метр шөлдүг чуртталга бажыңнарын, 3 муң тонна сенаж болгаш силос салыр черлерни, 12,5 муң дөрбелчин метр тараа шаңнарын тудар, ажаалда ажылдарын чогуур хуусаазында болгаш эки шынарлыг чорударынга эргежок чүгула дузаны доктаамал көргүзер.

МАШИНА ТУДУУШКУН ЗАВОДУ

1985 чылга чедир 2134 га, 1990 чылга чедир 5200 га черлерни ажыглаалга киирер.

Дузалал көдээ ажыл-агыйның материал-техниктиг баазазын хөгжүдеринге 1982—1985 чылдарда 7 миллион, он ийиги беш чылда — 5 миллион рубль капитал салыышкынын үндүрер.

Дузалал көдээ ажыл-агыйга 1990 чылга чедир 500 бажка бызаа кажаазын, улуг инекке беш кажааны, 1500 баш хаванны семиртир кажааларның ийиги ээлчээн, мал чеминиң цегин, тараа кургадыр черни, теплицаны, сиген дапганы кылыр пунктуну тудар. 1200 дөрбелчин метр чуртталга бажыңнарын ажыглаалга киирер.

Мыйыстыг бода малдың баш санын 1985 чылдың төнчүзүнде 700, 1990 чылдың төнчүзүнде 1700 баш чедирер; хаваннарны ол-ла дараалашкаа-биле 2000 болгаш 4000 муң баш чедирер.

Малдың баш санының болгаш продуктулуунуң өзүлдезиниң күзели-биле эът бүдүрериниң он бирги беш чылдың төнчүзүнде 400 тонна, 1990 чылдың төнчүзүнде — 800 тонна чедирер; сүттү — ол-ла дараалашкаа-биле 750 болгаш 1500 тонна чедирер. Ногаалар бүдүрерин 1985 чылдың төнчүзүнге чедир 130 тонна, 1990 чылдың төнчүзүнге чедир 250 тонна чедирер.

Үжүр районунуң Андронов болгаш Солгон совхозтарынга кергээлиг хүлээлгелерин боттандырып, он бирги беш чылда бүдүрүлгениң беш болгаш социал-культуралың өске-даа тудугларын септеп чаартыр, 2500 дөрбелчин метр шөлдүг чуртталга бажыңнарын тударынга дуза чедирер, көдээ ажыл-агый машиналарынга 10 муң рубльдиң артык кезектерин, 15 муң рубль түңнүг дериг-херекселдерни болгаш тудуг конструкцияларын кылып бээр, 120 муң рубль түңге янзы-бүрү материалдарны садар.

Бистиң үлегеривисти эдерерин болгаш Аъш-чем программазын, СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң төөгүлүг шиитпирлерин боттандырарынга боттарының тодаргай үлүүн кииреринче ажылчы чоннар коллективтерин кыйгырып тур бис.

Коллектив бүрүзү, улуу-даа, биченизи-даа хамаан чокка, бодунга сорулгаларны салзын, ниити чоннуң херээнге бодунуң курлавырларын болгаш аргаларын бараалгатсын, шалыпчы ажылды организастап, агроүлетпүр комплекизин хөгжүдеринге 1982 чылда-ла чаа, улам бедик түңнелдерни чедип алзын.

Бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алюминий болгаш машина тудуунуң заводтарының ажылчы чоннарының ниити хуралдарынга чугаалашкан болгаш бадылаан.

ЧАА АВТОВОКЗАЛ: удавас ажыглалга кирер

Найысылалдың мурнуу чүгүнде Магистральная трассаның чоогунда база бир коруштуг, чараш объект немешкен. Делгем, чырык соңгаларлыг, 2 каът бажыңның кырында «автовокзал» деп көскү, улгаттыр бижээн. Ол дээрге чүгле кызылчыларның эвес, республиканың чурттакчы чонунуң ажыглалга киирерин четтикпейн манап келгени найысылалывыста төп чаа автовокзал ол-ла болгай.

Чаа автовокзалдың тудуу доостурунга чоокшулаан. Амгы үеде ында шеверлекчилер, бызанчылар, электриктер, плиточниктер, мраморщиктер ажылдап турар. Автовокзалды август айда долузу-биле ажыглалга киирер дээш тудугжулар-даа, чагыкчылар-даа бир демниг ажылдап турар.

Тыва транспорт эргелелиниң капитал тудуг килдизиниң начальниги В. А. Морозов-биле ужурашкаш, чаа автовокзал дугайында бистиң номчукчуларывыска таныштырарын дилээривиске, ол мынчаар тайылбырлаан:

— автовокзалдың бажыңы делгем, чырык, аңаа бүгү-ле чүве пассажирлерге таарымчалыг болур. Шакта-ла автовокзал 500 пассажирни сайгарып болур аргалыг. 6 касса ажылдаар, ынчангаш улуг оочур-даа турбас ужурлуг. Кассир-биле пассажирлерниң харылзажырынга динамиктерни тургузар. Эрги автовокзалга, ылангыя чайгы үеде пассажирлер үр оочурлаар, берге байдалдар таваржып турар болгай. 20 олуттуг кафе, парикмахерская, медпункт, шыгжаар камера, уруглуг ийелерге комната пассажирлерге бараан болур. Транзит пассажирлерге болгаш бичии уруглуг пассажирлерге 12 оруннуг гостиница база бар.

Маңаа улуг залга телевизорларны тургузар, справка бээр бюро ажылдап турар. Кызылга баштайгы электрон-нут шак автовокзалга турар. Перронга платформа айтыкчыларны кылыр.

Автовокзалдың иштинге салыр дериг-херекселдерни бүрүнү-биле ап, четчелээн бис. Чаа автовокзалывыска пассажирлерге таарымчалыг болзун дээш бүгү-ле чүвени кылып, хүлээп алырынга белеткеп турар бис.

Амга чедир бүтпейн турар чүве, автовокзалга азар шимчээшкин расписаниезин база калбак панно чурукту Кызылдың чурукчулар мастерскаязынга эрткен чылын-на чагып каан. Ону мастерская ам бо хүннерге чедир күүсетпээн — деп, В. Морозов чугаалаан.

Автовокзалдың кол улуг эжииниден кирерге-ле делгем залга келир. Залдың шалазында тыва национал угулзаларны мрамор даштан шевергин салган, оларның ортузунда чараш мозаика. Ында Олег Батрушевтиң мраморщиктер бригадазы ажылдап турар.

— Автовокзалга ниитизи-биле 700 дөрбелчин метр хапаны, шаланы плиталар-биле салыр бис. Ажыл ам колдуу доозулган, чүгле 2 хүн хире ажылдаары арткан. Столоваяны, подвалда хапаларны, шаларны плиталардан кылган. Шевергин, чараш кылыр дээш кызып-ла келдивис. Бригадада 7 кижи бар. Шупту-ла эки ажылдаар, кызымак улус. Ылангыя Г. Смышлеева, Р. Боргоякова оларны демдеглеп болур— деп, плиточниктерниң бригадири С. Лукьянов биске чугаалаан.

Чаа автовокзалдың тудуунда арткан иштики шеверлел ажылдарын эки шынарлыг доозар дээш № 48 тудуг эргелелиниң мурнакчы бригадалары ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады Ф. Григоровичиниң, Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу М. Т. Миллипаның малярлар бригадалары болгаш О. Батрушевтиң мраморщиктер, С. Лукьяновтуң плиточниктер бригадалары ында ажылдап турар.

Л. Ф. Григоровичиниң бригадазы алган социалистиг хүлээлгезин, планныг оналдазын ажыр күүседип келген.

О. Батрушевтиң 7 кижи составтыг мраморщиктер бригадазы 33,4 муң рубльдиң ажылдарын кылыр турган, херек кырында 51,6 рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылып бүдүрген, азы планныг оналдазын 54,5 хуу ажыр күүсеткен. Бригадир Олег Батрушев № 48 тудуг эргелелинде 12 чыл ажыр ажылдап келген болгаш ажылын эки билир, төлептиг-биле эки үлегер-чижекти эш-өөрүнге көргүзүп келген.

Н. ООРЖАК.
«Шынның» корр.

УЛУГ ҮЛҮГ-ХУУ ОНААЖЫР

Кызыл хоорай Совединиң сессиязындан

Улус депутаттарының Кызыл хоорай Совединиң он сески чыыжының бирги сессиязы чоокта болуп эрткен. Депутаттар организастыг айтырыгны чугаалашкан. Хоорсоветтиң күускомунуң даргазынга Ш. Д. Куулар, хоорсоветтиң күускомунуң даргазының бирги оралакчызынга В. И. Осипов, оралакчыларынга Н. Л. Верхотурова, Г. М. Шамонин, С. Н. Сапова (план комиссиязының даргазы) соңгуткан. Доктаамал комиссияларны тургускан, килдистер эргелекчилериниң болгаш эргелелдер начальниктерин бадылаан, хоорайның улусчу контроль комитедин тургускан. Хоорайның улусчу контроль комитединиң даргазынга Л. А. Заборвти бадылаан. Хоорайның улус судунуң даргазынга Р. В. Цукановту бадылаан.

Сессияга СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин боттандырар талазы-биле улус депутаттарының Кызыл хоорай Совединиң сорулгаларының дугайында айтырыгны чугаалашкан. Аъш-чем программазы кодээ ажыл-агыйны болгаш ону хандырар бүгү адырларны чаңгыс аай бүдүн чүүл кылдыр холбаштырган. Бедик шынарлыг чем продуктулары-биле совет кижилерни үзүктелиишкин чок, доктаамал хандырар сорулга салдынган. Ону чедип алырынга хөй акша-херекселдерни үндүрүп, хөй хөй күш-ажылчы коллективтерниң, ажыл-агыйларның, эртемденнерниң өске-даа специалистерниң күжүн мөөңнеп турар. Онза кичээнгейни коммунистерниң, партия организацияларының сорулгаларынче угландырган. Ынчалзажок ниитилелди хөгжүдерниң экономиктиг стратегиязы совет политиктиг системаның бүгү звеноларының киржилгезин көрүп турары билдингир. Оларның аразында бирги черде күрүне, ооң органнары, база хамыктың мурнунда Советтер турар ужурлуг. Партияның төлевилээн программазын боттандырар ажылдың улуг үлүг-хуузу оларга онаажыр.

«СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин боттандырар талазы-биле улус депутаттарының "Кызыл хоорай Совединиң сорулгаларының дугайында» илеткелди хоорай Совединиң күүсекчи комитединиң даргазы Ш. Д. Куулар кылган. СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң хүлээп алганы Аъш-чем программазын хоорайның күш-ажылчы коллективтери чүүлдүгзүнүп, ону амыдыралга боттандырар дээш ажылдап турарын илеткелчи демдеглээн. Ында айыттынган хемчеглер болдунар-ла кыска хуусааның иштинде чурттуң чонун аъш-чем продуктулары-биле хандырарын чедип алырынга дузалаар, ол дээрге чүгле бирги черге экономиктиг эвес, харын база чугула социал-политиктиг сорулга боор турар. Аъш-чем программазы совет кижилерниң амыдыралчы негелделерин улам-на долдур хандырарының дугайында партияның эң чугула программалыг негелделерин чайгылыш чок боттандырарынче бүрүнү-биле угланган.

Найысылалдың кодээ ажыл-агый-биле холбашкан бүдүрүлгелери, албан организациялары продукциязының шынарын элээн экижиткен, үзүктелиишкин чок, доктаамал ажылдап турар апарган. Продукция бүдүрериниң, ону сайгарарының беш айлар планын күүсеткен, продукция бүдүрериниң хемчээлин, эрткен чылдың бо үезинге деңнээрге, 2,5 хуу улгаттырган. Үлетпүрнүң аъш-чем адырларының хөгжүлдезин болгаш күчүзүн улгаттырар талазы-биле хемчеглер доктаамал кылдынып турар. Сүт, сүт аймаа, колбаса, кондитер кылыглары бүдүрериниң беш айларның планы күүсеттинген. Күрүне болгаш кооператив садыының болгаш ниитиниң чемненилге черлериниң бүдүрүлгелериниң чонну хандырарының байдалы экижип орар.

Ындыг-даа болза илеткелчи, санал берген депутаттар кодээ ажыл-агый продукциязы бүдүрүп турар бүдүрүлгелерниң, ооң-биле холбашкан албан организацияларның ажылында шиитпирлээр ужурлуг айтырыгларже кол кичээнгейин угландырган. Кодээ ажыл-агыйны хандырып турар чамдык бүдүрүлгелер садыг четкилери быжырымчалыг ажылдавайн, продукция бүдүрер планын күүсетпейн, бүдүрген кылыгларының шынарын экижитпейн, оларны бүдүрер ужурлуг хуусаазын узадып келген. Районнар аразының Сельхозтехника каттыжыышкыны беш айларның пландан күүсетпээн, бүдүрүп турары продукцияның хемчээлин 0,6 хуу мызырган. Хоорайның индустрия тудуунуң бүдүрүлгелери демир-бетон кылыглар, туубу болгаш өске-даа материалдар-биле республиканың совхозтарын өйшаанда хандырбайн баар фактылар бар болуп артышаан.

«Тыва кодээ тудуг», «Тыва сүт тудуг» трестерниң, «Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкынының Кызылда бүдүрүлге коллективтери куду деңнелдиг ажылдап турар. Хлеб, пиво, балык заводтарының ажылында четпестер эвээш эвес. Хлеб болгаш булочка кылыглары-биле чонну хандырары үзүктели бээр чоруктар бар. Садыг бүдүрүлгелериниң болгаш ниитиниң чемненилге черлериниң материал-техниктиг баазазының хөгжүлдези үениң бөгүнгү негелдезинге ам-даа четпес. Сөөртүп база Садыг министерствозунуң, Респотребсоюзтуң садыг баазаларынга шыгжап турар үеде кодээ ажыл-агый продукциязы чидирипге таваржып турар.

Кызылдың аъш-чем садыының директору М. Р. Еремцова, хлеб заводунуң директору А. С. Харина, сүт комбинадының мастери В. Н. Тюнина, Тываның электри четкилериниң директору М. И. Чумаков болгаш санал берген өске-даа депутаттар СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин изиг-биле чүүлдүгзүнүп, ону боттандырарынга хамаарышкан санал-оналдарын киирген. Чугаалашкан айтырыг талазы-биле сессия тодаргай шиитпирни хүлээп алган.

А. ОКСУР.

Бөгүн — Кооперацияның делегей хүнү

БЕДИК ХҮЛЭЭЛГЕ

ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын чүүлдүг деп көрген СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринде айыттынган сорулгаларны практика кырынга боттандырарын совет херегленчилер кооперациязының ажылдакчылары боттарының бедик хүлээлгези кылдыр көрүп турар. Бөгүн оларның байырлалы — Кооперацияның делегей хүнү. Ол байырлал бо чылын юбилейлиг — алдан дугаар болуп турар.

— Делегейниң кооператив шимчээшкиниң амгы үеде чартык миллиард ажыг кижини хаара тудуп турар — деп, Центросоюзтуң баштаар чериниң даргазы, Делегейниң кооператив альянсызының вице-президентизи А. А. Смирнов СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазынга чугаалаан. — Бо байырлал делегейниң чурттарында аңгы-аңгы эртип турар болзажок, эчис сорулгазы чаңгыс — бөмбүрзектиң кооператив шимчээшкининиң чаңгыс эвии көргүзери, ооң чугула социал-экономиктиг сорулгаларны шиитпирлээринге ужур-дузазын илереткейлээри болуп турар.

Делегейде эң улуг ниитилел-ажыл-агый организациязы болур совет херегленчилер кооперациязы 60 миллион хире кижини — колхозчуларны, ажылчыннарны, кодээ интеллигентилерни каттыштырып турар. Центросоюз амгы үеде делегейниң 107 чурттарының кооператорлары-биле ажыл-херекчи болгаш найыралдыг харылзааларны тудуп турар. Ылаңгыя социалистиг чурттар-биле кады ажылдажылга эки үре-түңнелдиг болуп турар.

Центросоюзтуң ажыл-чорудулгазы делгем болгаш хөй талалыг. Садыг, белеткел болгаш бүдүрүлге адырларының калбак четкизин дамчыштыр херегленчилер ниитилели чурттуң чонунуң барык кезиин хандырып турар. Чуртта бараан саарылгазының барык үштүң бири ооң үлүүнге онаажып турар. «Амгы үениң бажың ажыл-агыйы», «Техника», «Мебель», «Спорт бараан-пар», «Детский мир», «Садка болгаш огородка», «Мал азыраарынга» дээн чергелиг магазиннер харын кодээ чурттакчыларга көрдүнген.

Кодээге садыгны концентрастаары болгаш специализастаары-биле кады чаражылдакчыларын, малчыннарны чугула херегледин бараанлары-биле хандырарының системазын сайзыраңгайжыдып турар. Дугуйлуг хөй муң магазиннер кодээниң чурттакчыларынга аъш-чемни, хепти, мебельди чедирип турар. Садыгжы чок ларёктар болгаш киоскилер хову турлагларында, фермаларда ажылдап турар.

Ниити чемненилгениң хөгжүдери — кооператорларның база чугула сорулгазы. Столоваяларның, ресторааннарның, консерва заводтарының, белеткел бүдүрүлгелериниң чем артынчыларының баазазынга семиртилге ажыл-агыйларының калбак четкизин тургузар сорулга салдынып турар. Ол ышкаш ногаалар өстүрер теплицаларны база тудар бис.

ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын күүседиринге херегленчилер кооперациязының киржилге-биле холбашкан чаа улуг сорулгалар амгы үеде илии үндүрттүнген. Бо чылын безин 11 миллиард рубльдиң аъш-чем бараанналын алырын пландап турар бис, ол дээрге эртген чылдаазындан 9 хуу хөй болур. Хамаатыларның хуузунда дузалал ажыл-агыйларындан садып алыр чүгле эът безин бо чылын 1 миллион тонна болур. Чоокку ийи чылда чурттакчы чондан картофель садып алырын 7,3 миллион тонна, кат-чимистерни — 2,2 миллион тонна, ногааларны — 3,6 миллион тонна чедирери пландаттынган.

Болдап кылдынган чүүлдү боттандырар төлээде, СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунга эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде чугаалааны ышкаш, хамыктың мурнунда «дузалал ажыл-агыйже арны-биле көрнүр, оларның өй-тавында ажыл-чорудулгазынга идиг бээри» чугула. Бистиң сагыш салыр чүүлүвүс — оларны эт-херекселдер, чемиштчидилгелер, хорал-химикаттар-биле эки хандырары, а ол ышкаш продуктуларының артыкшылын белеткел пунктуларын дамчыштыр шаптык чокка садарынга дузалаары болур.

Амгы беш чылда кооператив саарылгазынга кодээ ажыл-агыйның янзы-бүрү продуктуларын 65 миллиард рубльге киириштирери күрүнениң аъш-чем курлавырларынга көскү немелдени бээр.

БУРУНГААР БАЗЫМ-БИЛЕ

Бөгүн — Кооперацияның делегей хүнүнүң 60 чылын демдеглеп турар. Бо хүнну тургузар дугайында шиитпирни Делегейниң кооперация альянсызының Төп комитединиң хуралынга 1922 чылдың апрельде Миланга хүлээп алган.

Совет кооператорлар байырлалын СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң төөгүлүг шиитпирлерин чедиишкиниг боттандырар дээш политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик көдүрлүүшкүннүң байдалында делегейниң бүгү кооператорлары-биле кады демдеглеп турар. Совет кооперацияның делегейде ат-алдары бедээн, харылзаалары калбарган.

Тываның кооператорлары СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, кодээниң чурттакчыларын садыг-биле хандырарын улам экижидер, кооператив ажыл-агыйын быжыглаар болгаш калбартыр талазы-биле чогуур ажылдарны чорудуп келген. 1981 чылда система бараан саарылгазының планын декабрь 25-те күүсеткеш, пландан ажыр 2,8 млн. рубльдиң бараанын саарган. 1980 чылга деңнээрге, бараан саарылгазы 4,6 хуу, бодунуң продукциязын сайгарары 3,3 хуу, кодээ ажыл-агый продуктуларын садып алыры 15 хуу өскен. Капитал салыышкыннар шиңгээдип алырының планы күүсеттинген, материал-техниктиг база калбарган.

СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң он бирги беш чылда садыгны улам ыңай хөгжүдер болгаш чонну садыг-биле хандырарын экижидер дугайында доктаалы база СЭКП ТК-ның май (1981 ч.) Пленумунуң шиитпирлери кооператорларның мурнунга улуг болгаш харыысалгалыг сорулгаларны салып турар. Республиканың херегленчилер кооперациязы, ооң ажылдакчылары бо хүннерде оларны боттандырарынче бүгү күштерин, арга-курлавырларын угландырып турар. Бо талазы-биле кооператорлар хөйнү кылыр апаар: аъш-чем продуктуларын белеткээрин, кадагалаарын, чоңга садыгларын экижидерин, ниити чемненилге черлеринге оларның камналгазын хандырары болгаш дузалал ажыл-агыйын улам хөгжүдери дээш өске-даа.

Амгы үеде садыгның чурумун быжыглаары, хандырылганың культуразын бедидери, камналга чурумун сагыыры дээш садыг кадрларындан негелдени болгаш харыысалганы бедидерин негеп турар. Кооператорлар байырлалының хүнүнде бистиң хөй санныг кадрларывыстың эки ажылын демдеглээри өөрүнчүг. Республиканың кооперация системазында 5 муң ажыг кижи ажылдап турар, олардан 150 кижи дээди, 900 кижи ортумак эртемниг. Материалдыг чүүлдер харыылакчыларының 96,6 хуузу профессионал белеткелдиг. Ажыл-херээнге бедик көргүзүглери дээш хөй санныг ажылдакчылар шаңнал-манталга төлептиг болганнар.

Кооперация системазында хөй санныг хоочуннар ажылдавышаан, байлак дуржулгазын, билиин чонну хандырарынга, аныяктарны өөрединге берип чоруур. Ындыгларга М. С. Коломысованы, А. Д. Ширинни, А. А. Малышевти, В. Л. Чернованы, Б. Д. Салчакты, С. Ш. Артыштаны, М. К. Дворкованы, В. К. Ростовцеваны болгаш өске-даа хөй ажылдакчыларны хамаарыштырып болур.

Тываның херегленчилер кооперациязының ажылдакчылары боттарының делегей байырлалын демдеглеп тура, мурнунда турар улуг сорулгаларны болгаш чедир шиитпирлеттинмейн турар чугула айтырыгларны тодазы-биле билип турар. Ынчангаш оларны чединишкинниг шиитпирлээр, ажыл-херекте бар четпестерни чайладыр дээш улам күжениишкинниг ажылдаарын хүннүң чугула айтырыы кылдыр көрүп турар. Республиканың 70 муң кижилиг кооператорлары ССРЭ-ниң 60 чыл оюнга алдар кылдыр алган социалистиг хүлээлгелерин, бо чылдың планныг даалгаларын бүрүн күүседиринге бүрүн шиитпирлиглер.

С. ЮМБУУ,
Респотребсоюз баштаар чериниң даргазының оралакчызы.

Красноярск крайның Тывада хүннеринге

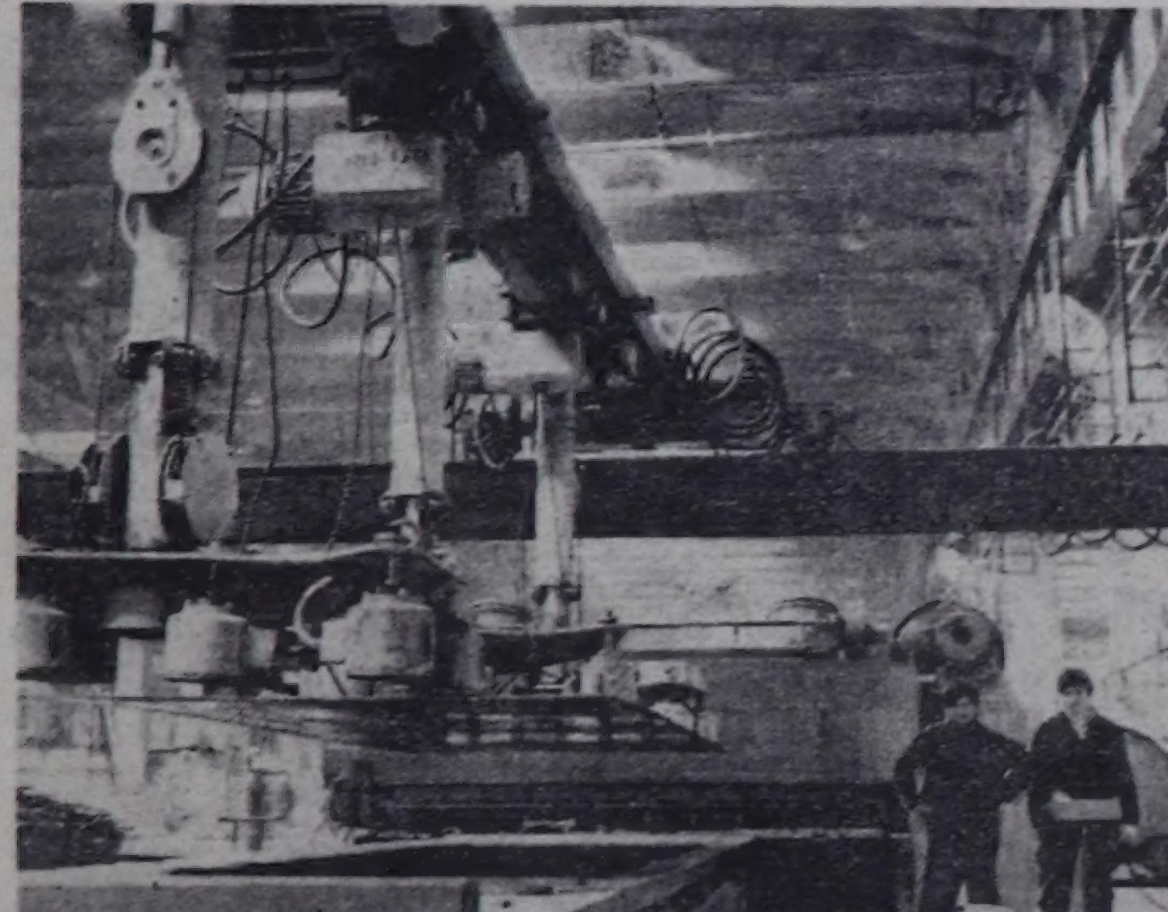

ЧУРУКТА: Красноярскиниң алюминий заводунуң бир цегинде.
А. ГОРЕЛОВТУҢ фотозу.

Эки шынарлыг хөй дукту — Төрээн чуртка

ЧИДИРИИН БОЛДУРБАС

Он бирги беш чылдың ийиги чылында күрүнеге дүк садарының планныг онаалдазын чедир болгаш ажыр күүседир дээш «Саян» совхозтуң Сесерлиг салбырының хөйжулары дүктүң чидириин болдурбазы-биле кыргылданы шалыпкын чорудуп турар. Совхоз бо чылын күрүнеге 69 тонна дүктү дужаар ужурлуг. Баштайгы хүннерде ышкаш, кыргыкчылар ынчаар шалыпкын ажылдап, чидиригни болдурбайн турар болза, план күүсеттинер апаар.

Салбырның 20 муң баш хоюн Сесерлиг пунктузунга 7—10 хонук дургузунда кыргып доозары көрдүнген. Тус-тус коданнарны пунктуга эккээриниң тодаргай графигин тургускан. Хөйжудар ону ёзугаар коданнарын эккеп турар.

Совхозта дүрген кыргылданың мастерлери эвээш эвес. Хөйну дүрген кыргыырының республика конкурстарынга киржип, каш удаа чемпионнап, шаңналдыг черлерни ээлеп чораан кыргыкчылар безин оларның аразында бар. Дүрген кыргылдаашкын мастерлери өске ажыл-агыйларның кыргыкчыларының ол дешпилелиг арганы шиңгээдип алырынга дузалажып турар. Чижээ, бо чазын безин Каа-Хем районнуң «Совет Тыва» болгаш Тес-Хем районнуң «Кызылгаар» совхозтарының дилээ-биле Сесерлигниң хөйну дүрген кыргыыр мастерлери ол черлерге барып, бир-бир хүннүң өөредилге-семинарын эрттиргилээш, оренбург аргазы-биле хөйну канчаар кыргыырынга улусту өөредип, айтып берген келген.

Баштайгы хүннерде Сесерлиг пунктузунга иштер кыргаан. Оларның баш бүрүзүнден 4-5 кг дүктү ап турар. Кыргыкчы мастерлер А. Айыы, Д. Чат, Э. Дотпаа, М. Дылбаа болгаш С. Дончаа олар хүнүнүң нормазын дыка ажыр күүседип турар.

Дүктү бис шуут-ла Черногорск фабриказынга аппарып дужаап турар бис. Ынчаар кылыры дыка ажыктыг. Ынчалзажок эрткен чылдарда дүктү сорттаарын багай чоруткан ужурунда, ажыл-агый эвээш эвес рубльди дүк өртээнден чедир албаан. Бо чылын ындыг четпести катаптаваазы дээш чугула.

С. УДУМБОРА.
Бии-Хем район.

ДИСПЕТЧЕР — БАШКАРЫКЧЫ

Демир-орукчу апарганымны аас-кежиим деп санаар мен. Баштай бо ажылга шоолуг тура чок турганым шын. Ынчалза-даа дагдыныкчыларым, бирги эллетгеде демир-оруктуң Уяр станциязында хүлээп алыкчылап ажылдап турар авам Нина Федоровна демир-орукчунуң ажылының дугайын угаанымга киир тайылбырлап, ооң кижилерге дузалының дугайында меңээ утаадып шыдааныга өөрүп четтиргенимни мынчага чедир илередип чоруур мен.

Баштай дузалакчы турдум. бир чыл эрткенде станция дежурныйы апардым. Ажыл солун-даа, улуг-биче бергелерлиг-даа, ону ажып эртерге өөрүнчүг-даа. Шынап-ла кижиге бичии-ле күш-ажылчы тиилелге күштүг немээр, сагыш-сеткилди хайнныктырар болгай.

Мурнунда бергедеп турган чүүлдеримни ам бодаарымга, чаржылчыг-даа ышкаш. Ынчан чаңгыс станция турган болза, ол ам он бир апарган. Оларның кинзи дыка берге участоктар — ол дээрге, хемүр-даштыг Заозерная биле нефть тывылтыг Уяр. Ынчан чүгле чаңгыс эллеег башкарып турган болза, ам улуг коллективти удуртур хүлээлге меңээ онаашкан. «Удуртур» деп сөстү маңаа өскээр билип болур, кодуунда даргага кижиниң ынча дээр болгай. Мен диспетчер кижи-дир мен, ол база удуртукчу. Орукчуларның, локомотивщиктерниң, энергетиктерниң, шимчедикчилерниң аразында быжыг харылзаа, бот-боттарын билчири диспетчер кижиден кол хамааржыр болдур ийин.

Ажаа ажылдап эгелээш дуржулгалыг диспетчер, аныяктарның хоочуну дагдыныкчызы Валентина Максимовна Иванютаның холунга барган мен. Ол меңээ дыка хөй чүүлдерни айтып берген, хөй-ле чүүлге өөреткен. Амгы үеде тускайлаң ажылдап турар апаргаш. башкарылганы чаа келгеп кижиге бүзүрээриниң эс-харыысалгалыын ам-на билип кагдым. Чүс-чүс бичии отчуугаштар минута санында пультуга хып кээп, хөй-хөй айтырыглар салдынып, рация дамчыштыр негелделер кээп, дыңнадыглар кирип турар болгай. Чүгле девидевес,» меңээ бүрүзүн дүрген, шын кылдыр шиитпирлээр херек.

Диспетчер херээнге өөренир кижи чүвени сактып алыычал, шимченгир, чуну-даа карак чивеш аразында бодай каап ужурлуг. Хажыызындан көрүп өөрениири — улугажык чок. Валентина Максимовна эптиг өйнү шилип тургаш, мени башкарылга пультузунга болганчок олуртур турду. Ол баштайгы хүнден эгелеп аңаа олуртуп, кандыг-бир тургустунуп келген айтырыгга шын харыы дилээринче албадап келген. Чаа дээрезинде сүрээдеп, соора барып пат-ла турган мен. Ындыг өйде Валентина Максимовна мени оожургадыр, далашпазын, девидевезин диле турган.

Шынап-ла, ооң бодуу кергеш, магадап ханмас мен. Кандыг-даа үе тургустунуп келирге, серт дивес. Тавaар, ынчалза-даа зажок шын шиитпирни дораан тып үндүрүп келир. Ооң бүгү-ле командалары топтуг болгаш шын. В. М. Иванюта баштай база станция дежурныйы турган кижи-дир, ооң соонда эрдагыр оруктар диспетчери апарган, херек апарганда айтыкчыларны-даа солуп тургулаан. Ынчангаш дуржулгазы улуг. Ооң улус-биле чугаалажып билири кайгаар мен, кажан-даа үнүн дыңзытпас.

Амгы үеде ооң-биле ийи аңгы эллечгеде ажылдап турар бис. Бот-боттарывысты солчур ийи аңгы коллективтиң улузу-даа болзувусса, ол меңээ ажыл-херээмни үргүлчү сонуурган көөр.

Диспетчерниң ажылы нарын-на. Бисти шимчээшкин дирижёрлары деп турары таварылга эвес болдур ийин. Ынчангаш, дагдыныкчыларымның меңээ көргүскен идегелин шынзыдар дээш кызып ажылдап турар мен.

В. ЖИЛИНСКИЙ,
Демир-оруктуң Красноярск салбырының поезд диспетчери.

Дүвүренчиг медээ

ДОЙЛАП ТУРАР

Өвүр районда «Кызыл тук» совхоз бо чылын 200 гектар көк-суланы Хорумнуг-Ойда, Булакта, Кезек-Терекке болгаш Дүжерликте тараан. Ынчаарга мал чемин чылдың-на ынчаар тарып алгаш, ооң чайгы ажаалдазынче, күзүн дүжүт ажаап алырынче болгаш ону мал чииринден камгалаарынче чогуур кичээнгей салбайн келген. Ынчангаш совхозтуң удуртукчулары, специалистери чер багай, дүжүт эвээш дижип турарлар.

Дүжүттүң куду болуп турар чылдагааны дээрге, черни чаап суггарып турза-даа, ону чогуур үезинде сайзыратпас, кургай бергенде ам кээп хөделир, чайгы ажаалдазынче кичээнгей салбас, күзүн кээп, машина-техника чедишпес дээш, ажаап алырын орайтадып турарында. Оон аңгыда көк-сула үнүп эгелээрге, ооң кадат-кадагалалынче кичээнгей салбайн баарындан мал-маган чип каап тар боордур.

Бо чылын ол байдал база катаптап эгелээн. Чоннуң хуузунда малын кадатка киирбээниндеп улустуң хууда инектери Дүжерликте тараан көк-суланы дойлап эгелээн. Ол мал чемин камгалап алырынче, суурнуң чурттакчыларының инектерин кадатче киирер дугайында Саглы кодээ Советтиң күүскому-даа, совхоз дирекциязы-даа кичээнгей салбайн турар. Бир эвес чоокку үеде хууда малды кадатче киирбес болза, үстүнде адаан черлерде тарып каан көк-суланы чонуң хуузунда малдары дойлап каап тар дей берген.

Д. ООРЖАК.

КАТ-ЧИМИСТИ АГААР-БИЛЕ

Краснодар аэропорту эрте быжар кат-чимистерни Кыдыкы Соңгу чүкче, Сибирьже, Ыраккы Чөөн чүкче болгаш Москваже, Ленинградче чүдүрүп чорударының кол төптериниң бирээзи болур.

ЧУРУКТА: честек-натты Краснодар аэропортундан чүдүрүп чорудуп турары.
СЭТА-ның фотохрониказы.
Е. ШУЛЕПОВТУҢ фотозу.

КОРЖАА САДЫ

Барыын-Хемчикке Чыдыг-Кара-Суг деп черге ажыттынган коржаа садыындан чүве садып алыр, барып көөр дээш аъттыг, чадаг арат чоннар Барлыктан шуужуп чорүп-ла турар чүве. Оларның чугаалажып турарын дыңнаарга, кыдат бүүзеден эки, госторг ышкаш, бичии-ле алгы-кеш бээрге, шай таакпы, ооң-даа өске чүвени элдере бээр чүве-дир дижиннээр. Коржаалап чораан келген Сээк-Баштыг Куяк-оол деп кижи коржаа деп чүвеге кежигүн болуп кирип алыр чүве дээш саазын берди деп чугаалап келген. Бир кижи тургаш, ол коржаага кежигүн деп элдедип киирип алган кижизи чүнү кылыр чүве ирги деп айтырарга, Куяк-оол ашак, а пам кежигүннери ышкаш, чыглып хуралдаалап, ол коржаа садыы деп чүвени деткип хөгжүдер дээр чорду деп чугаалады. Бир кижи тургаш, аңаа кежигүннеп кирип алырга чогум чүну бээр чүвел дидир. Куяк-оол дадывыр деп чүве төлээр, ону бичелеп төлеп болур дээр чорду. Шуппу дадывырын долу төлээн кежигүннерге ховар бараанарны бээр, ол коржаа орулга-ажыктыг ажылдаза кежигүннеринге тыпкан орулгазындан акша-копеек база бээр дээр чорду деп харыылады.

Чыдыг-Кара-Сугта (ам Алдын-Булак дээр, «Барлык» совхозтуң салбыр төвү) Барыын кожуунуң чыганы (чагыргазы) тургустунган. Ооң соонда каш чыл эрте бергенде Хей-Белдири деп черге өөренир улус херек дээн деп чугаа дыңналы берген. Аңаа барып өөрензе деп күзээн сеткилим-биле күскээр кижиим Ак-Хаялыг-Сайыр деп чызаанга келгеш, өөреним чоруптум.

ТАРН ТК-ның нам школазынга өөренир дээш амгы бо Кызыл хоорайга келген мен. Ам СЭКП обкомунуң бажыңының оруунга, В. И. Ленин аттыг шөл ынчаалдыр узун-узун ыяш складтар бар, аңаа баштай госторг (курсадыг) турган, ооң соонда ону Тыва коржаага кадып бериппен. Ол үеден эгелээш, Тыва кооперация ТАР-ның онза эргелиг кара чаңгыс ниитики болгаш даштыкы садыы болу берген. Ам «Саян» универмагтың турар черинге ийи каът ыяш бажың турган, ооң адаанга коржааның магазини, кырынга конторазы бар чүве. Ол үеден соңгаар Тыва Төп кооп деп аттыг чер апарган. ооң үндезини — кооперацияның хуучу кежигүннеринге хөй арат-массаларның калбаа-биле кирери үргүлчүлеп, ооң ээлери болган. Баштайгы үеде кооперация органнары кожууннарга килдистерлиг, чамдык сумуларга майгыннарлыг (магазиннерлиг) турган. Бичии, чаңгыс өрээл багай бажыңнарга, майгыннарга эргелекчи деп чаңгыс кижи ажылдап турган, а ол кижи садыглавышаан, садып алыр белеткелдерни — малдарны, дүктү, түлендир дүктү, чылгы кылын, улуг, биче малдар кештерин, өлүктү, үс-саржагны, аң, куш эъдин хүлээп ап, ажаап кадагалап, үрелиишкин-хораашкын чокка дужаар черлеринге чедирип турган.

Ада-чурттуң Улуг дайыныының чылдарында маадырлыг Кызыл Шеригге, фронтуга тыва улустуң белек-селекке чыгган материалдыг дузаламчызы — хөй-хөй малдарны, өске-даа хөй белектерни Тыва Төп кооптуң системазының ажылдакчылары, ылаңгыя белеткел хүлээп алыр ажылдакчылар улуг харыысалга-биле хүлээп ап, фронтуже чорударынга белеткеп турганнар.

Тыва Арат Республиканың кооперациязы үндезилетинин тургустунганындан эгелээш, Совет Тыва үезинде-даа кооперацияның материалдыг баазазын сайзырадырынга, садыгның культуразын бедидеринге, аңаа бедик мергежилдиг кадрларны белеткеп, кижизидеринге, садыгның кандыг-даа харыысалгалыг ажылдарынга ак сеткилдиг, бүгү күжүн, билиг-дуржулгазын берип ажылдап келген кооперацияның хоочуннары хөй. Чижек кылдыр демдеглээрге, Н. С. Комбуй, О. М. Наксыл, Н. В. Юневич, Б. В. Худяшев, Г. Н. Борисов Тываның садыын, республиканың ажыл-агыйын сайзырадырынга хөй ажылдарны кылган.

Ам-даа ажылдап турар болгаш пенсияда хоочуннар А. Б. Шойлаа, Н. Н. Содунам, М. Л. Дажы-Норбу, белеткелчилер чораан С. Күрү-Седи, Каа-Хемде Бүлчүккей, М. В. Мажов, Тожуда М. Е. Аракчаа, потребсоюзтуң төп баазазының директору А. А. Малышев болгаш өскелер-даа.

Тываның кооперациязы 1924 чылда бодунуң төрүттүнген хүнүнден-не Совет Эвилелиниң чаагай, ак сагыштыг улуг деткимче-дузаламчызы-биле хөгжүп быжыккан болгаш совет күрүне садыы-биле кады кыдат садыгжыларны, өске-даа чиижеңнерни садыгдан сывырып үндүрген.

Н. ЛОПСАП,
хоочун кооператор.

КОНФЕРЕНЦИЯ АЖЫЛЫН ДООСКАН

РИГА. «Бышкан социализмниң байдалдарында национал харылзааларның хөгжүлдези. Патриотчу болгаш интернационалчы кижизидилгениң дуржулгазы база айтырыглары» деп Бүгү-эвилелдиң эртем-практиктиг конференциязы ажылын доскан.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарев конференцияның ажылынга киришкен.

Пленарлыг хуралга СЭКП Тюмень обкомунуң бирги секретары Г. П. Богомяковтуң, «Коммунист» журналдың кол редактору Р. И. Косолаповтуң, ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилелиниң Баштаар чериниң бирги секретары Г. М. Марковтуң, Азербайджанның Компартиязының ТК-зының секретары Г. А. Гасановтуң, СЭКП Смоленск обкомунуң бирги секретары И. Е. Клименконуң, ССРЭ-ниң Педагогика эртемнериниң академиязының президентизи М. И. Кондаковтуң илеткелдерин дыңнаан.

Конференцияның ажылының кол утказы ооң киржикчилеринге болгаш даштыкы аалчыларынга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң чагаазында тодаргайлаттынганын демдеглээн. Бистиң Төрээн чуртувустуң күчү-шыдалын өстүреринге, тайбыңны болгаш делегейге айыыл чок чорукту быжыглаарынга улустарның ленинчи найыралының, патриотчу болгаш интернационалчы кижизидилгениң ужур-дузазы ында көргүстүнген. чедиишкинниг ажылдыг болгаш чоргаарадыкчы чедип алыышкыннарлыг болурун деп күзээшкин илергейлеттинген.

Патриотчу болгаш интернационалчы кижизидилгениң кижилер талазы-биле сүмени конференция хүлээп алган.

СЭКП ТК-ның Пропаганда килдизиниң эргелекчизи Е. М. Тяжельников конференцияның түңнелинде чүве чугаалаан.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневке байырлыг чагааны конференцияның киржикчилери соруктуг киришкин-биле хүлээп алган.

(СЭТА).

ПАРТИЙЖИ КАДРЛАР КУРЛАВЫРЫ

СЭКП ТК-ның чанында Ниитилел эртемнериниң академиязы бодунуң кижизиткеннериниң чаа отрядын доостуруп үндүрген. Партияның ол дээди өөредилге чериниң профессорларының, башкыларының, дыңнакчыларының болгаш аспирантыларының байырлыг хуралы Москвага чаа болган.

Президиумга СЭКП ТК-ның секретары К. В. Русаков, СЭКП ТК-ның харысалгалыг ажылдакчылары, эртемденнер, найысылалдың хөй-ниити төлээлекчилери олурган.

Партияның Төп Комитединиң болгаш СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң өмүнээзинден кайгамчыктыг болуушкун-биле холбаштыр доозукчуларга, академияның бүгү коллективинге ол чүректиң ханызындан байыр чедирип, чаагай күзээшкиннерин дамчыткан.

Партияның Төп Комитединиң май Пленуму бистиң чуртувустуң амыдыралынга аң улуг болуушкун болган деп, ол чугаалаан. Ооң хүлээп алганы ССРЭ-ниң Аъш-чем программазы бүгү партияның, бүгү чурттуң политиктиг болгаш ажыл-агыйжы ажылының бөгүн безин өөэ апарган.

Чоокшулап орар алдарлыг хүн — ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылы совет кижилерниң онза кедурлүүшкүнүн хайныктырган. Юбилейлерин күш-ажылчы чедиишкиннер-биле уткууру бисте шагдан бээр чаагай чаңчыл апарган. Академияның кижизиткеннери ол чаагай чаңчылга боттарының үлүг-хуузун база киирип турар.

Бистиң экономикавыс бедик бүдүрүкчүлүг хөгжүлдениң рельстеринче чоорту шилчип турар. Ол шилчиишкиниң алыс утказы СЭКП-ниң XXVI съездизинге Леонид Ильич Брежневтиң кедүргени—экономика камналгалыг болур ужурлуг деп чугаалаан чүүлүнде допчу, ылчалзажок байлак утка-биле тода илергейлеттинген. Чогаадылгага, дидим, чаа шиитпирлээшкиннерге бидиглерни ажыглаарынга калбак аргалар харын ында ажыттынып турар.

Социалистиг делегейниң хөгжүлдези ам нарын байдалдарда болуп турар. Боо-чепсекти эндере бүдүрер чорук, Чоокку Чөөн чүүте халаптыг болуушкуннар ышкаш кризистиг байдалдарны хөөктүрер чорук, Совет Эвилелинге болгаш социалистиг өске-даа чурттарга дерзии ыйыышкып кылырының оралдажыышкыннары — ол-ла бүгү чүүлдер амгы америк администрациязының даштыкы политиктиг угланыышкынының барык-ла кол чүүлдери-дир. Бистер, социалистиг чурттарның коммунистери, бүгү угланыышкыннарга улам сырый болгаш быжыг үндезилелдиг кады ажылдаар болзувусса, бистиң удурланыштыр хөделир чоруувус улам дээштиг болур.

Идея талазы-биле хандыр көрүштүг, марксизм-ленинизмниң идеалдарынга чайгылыш чок шынчы болурун К. В. Русаков доозукчуларга күзээн. Быжыг бүзүрелдер, бистиң ниити революстуг херээвистиң төөгүлүг шынынынга бүзүрел—ол материалдыг күш-түр.

Академияларның доозукчуларын холбаштырган интернационалчы найырал буянныг чаагай интернационалчы херектерниң база бир үнер дезү болур деп бүзүрелин СЭКП ТК-ның секретары илергейлээн.

СЭКП Төп Комитединге, эш Л. И. Брежневке байырлыг чагааны байырлыг хуралдың киржикчилери улуг көдүрлүүшкүн-биле хүлээп алган.

(СЭТА).

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

БОЛУУШКУННАР ДОПЧУЛАЛЫ

Шилип алган оруу-биле баар

ПНОМПЕНЬ. Кампучияның Улусчу-революстуг партиязы ёзулуг марксисти-ленинчи партия, ынчангаш кампучи революцияның амгы үе-чадазында ооң кол сорулгалары чурттуң национал хамаарышпас чоруун камгалаары. Кампучияга социалистиг ниитилелдиң үндезиннерин тургузары болур деп, Улусчу революстуг партияның ТК-зының Чиңгине секретары, Кампучия Улус Республиканың Күрүне чөвүлелиниң даргазы Хенг Самрин медеглээн.

Тургустунганындан бээр 31 чыл догуннап келген партиязының удуртулгазы-биле кампучи улус чуртту катап тургузарынга, национал экономиказын болгаш культуразын катап тургузарынга улуг чедиишкиннерни чедип алганын оратор демдеглээн. Партияның 1981 чылдың майда болган съездизи чурттуң мурнунга чаа сорулгаларны салып, ооң хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннарын айыткан.

Бистиң чуртувустуң хөгжүлдезиниң амгы үе-чадазы партияның улам ыңайгы быжыгылыышкыны-биле, кампучи ниитилелдиң амыдыралынга ооң ролюнуң бедиишкини-биле тодаргайлаттынып турар.

Кампучи революцияның хөгжүлдезин дедир тыртар, эрге-чагыргага боттарының чалчаларын дагып олуртур оралдажыышкыннарында ойталаваан америк империалистерниң болгаш пекинчи гегемонистерниң калчаалыг кылыын чурттуң чедиишкиннин хөгжүлдези хайныктырып турар. Оозун чедип алыр дээш олар Кампучияга удур улам-на чаа-чаа сүлчээлежиишкиннер тургузуп, өнчүк-чөгээлер кылып, бот-эргелиг Кампучияның иштики херектерин дерзии езу-биле холгаарлап турар. Ынчалза-даа кампучи улус шилип алган оруу-биле бүзүрелдиг бар чоруур, дайзыннарның кандыг-даа чимзенишкиннери ону ара доктаадып шыдавас деп, Хенг Самрин онзалап демдеглээн.

Нидерландының коммунистериниң негелдези

ГААГА. Ядролуг чепсекти бир дугаарында ажыглавас деп хүлээлгени Совет Эвилелиниң үлегерин өзүгаар НАТО кежигүнү чурттар боттарынга алыр ужурлуг.

Нидерландының коммунистери ол негелдезин бо чылдың сентябрьда болур парламент соңгулдаларынга холбаштыр Нидерландының Компартиязының Амстердам конференциязынга бадылаттынган соңгулда мурнунуң программазының эң чугула чүүлдериниң бирээзи кылдыр көдүрген.

Чурттуң девискээринге чаа америк ядролуг чепсекти тургузарындан Нидерландының бирги ээлчегде шуут ойталаан турары көрдүнген тайбыңга ынак идепкейлиг даштыкы политиканы чорударының эргежок чугулазын программада онзалап демдеглээн.

Нейтроннуг бомбаны, химиктиг болгаш бактериологтуг чепсекти хоруур дээш, ядролуг чепсектен хостуг зоналарны Европага тургузар дээш шиитпирлиг демисежип үнүүшкуннериниң эргежок чугулазын партияның соңгулда мурнунуң программазында демдеглээн. Нидерландының шериг чарыгдалдарын кызырарын коммунистер негеп, чурттуң чамдык районнарын милитаризастаарынга удур-Барыын Германияда америк болгаш англи шериглерге ооң девискээрин тавартып боо-чепсек болгаш ок-чемзектер сөөртүп чедирип турарынга удур хөделиишкиннерин идепкейжидеринче кыйгырган.

Социал-экономиктиг политика талазы-биле Нидерландының Компартиязы уламчылавышаан экономиктиг чидиг кризистиң байдалдарында ажылчы чоннарның амыдыралчы эрге-ажыктарын камгалаар дээш туржуп турар. Реакцияның шавар халдаашкынынга удур туржуп шыдаар арганыг демниг политиканы чорударынче чурттуң деп-шилгелиг күштерин Компартия кыйгырган.

Ханы дүвүрээзин

НЬЮ-ЙОРК. Ядролуг боо-чепсектерни улам-на эндерилдир бүдүреринче Рейганның администрациязының өлүмнүг угланыышкыны термоядролуг дайын халавын үндүрүп чадап чогунуң уламындан америк хөй-ниити ханы дүвүреп турар деп, чепсегленниишкинни дүжүрер талазы-биле Бостон хоорайга болган конференцияның илдириниден чугаалап турган.

Стратегтиг чепсектиң чаа хевирлерин болгаш системаларын тургузар талазы-биле америк дайынзырактарның планнарын боттандырар чоруктуң айыылдыын эртем, хөй-ниити болгаш шажынның янзы-бүрү организацияларының төлээлекчилери боттарының чугааларынга айытканнар.

«АКШ Совет Эвилелиниң үлегерин эдерер болгаш ядролуг чепсекти бир дугаарында ажыглавас деп хүлээлгени бодунга алыр ужурлуг» деп, америк дүвүрээн эртемденнер эвилелиниң президентизи Г. Гендалл медеглээн. Ындыг базым улуг күрүнелерниң аразынга ядролуг чөрүлдээниң тыптын келириниң айыылын өнчеледир арганы бээр. Стратегтиг боо-чепсектерни кызыгаараар болгаш кызырар талазы-биле Женевада чугаалажыышкыннарга деңэргелиг боттуг көрүүшкүн турар ужурлуун америк эртемден деткип чугаалаан.

Чугула базым

БЕРЛИН. ССР Эвилелиниң социалистиг дем каттыштырылгазының өске-даа күрүнелериниң боттуг мөзүлүг даштыкы политиказы тайбыңны хандырарынче болгаш дүшкүүрелдиг чоруктуң чавырлыышкынын быжыглаарынче шынчы орукту көргүзүп турар. Совет Эвилелиниң чаа үндүрген тайбың инициативалары ол угланыышкынга чугула базым болу берген деп, Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының ТК-зының Политбюро кежигүнү, ГДР-ниң Улус палатазының президентизи Х. Зиндерман биле БКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, Болгария Улус Республиканың Улустуң хуралының Даргазы С. Тодоров онзалап демдеглээн.

Берлинге болган ужуралыышкынының үезинде олар делегей байдалының нарындаашкыны НАТО-нуң, хамыктың мурнунда АКШ-тың агрессчи империалистиг бөлүктериниң боо-чепсектерни эндере бүдүрер чорукту өскүдүп үндүргениниң уламындан болдунганын айытканнар.

(СЭТА).

ПРЕЗИДЕНТИНИҢ МЕДЕГЛЕЛИ

КАРАКАС. (СЭТА). Венесуэланың президентизи Луис Эррера медеглел кылган болгаш Куба Республика-биле харылзааларны экижидери чогумчалыг болур ийик деп чугаалаан. Европаның болгаш Азияның социалистиг чурттары-биле найыралдыг болгаш бот-боттарынга ажыктыг харылзааларны Венесуэла тудуп турар деп, президент демдеглээн.

Европаның болгаш Азияның ол күрүнелери-биле бистиң хөй алырларга казы ажылдажылгаңыс доктаамал болгаш чаагай үре-түңнелдерлиг болуп турар деп, ол чугаалаан. Куба-биле харылзааларны чогумчалыг кылдыр экижидер дээш Венесуэла база туржуп турар деп, президент онзалап демдеглээн.

ПОЛЬШАДА БАЙДАЛ

ВАРШАВА. (СЭТА). Каттышкан Нацияларның Организациязының информация талазы-биле комитединиң сессиязынга Польша Улус Республиканың делегациязының медеглелин Польшаның солуннары парлаан. Империалистиг болгаш агрессчи пропаганданың калчаалыг нүгүлдээшкининге Польша мурнуку хевээр таваржып турарын медеглелде айыткан. Барыын талакы беш радиостанциялар, ылангыя «Хостуг Европа» дээр радиостанция Польша Улус Республикага удур дерзии нүгүлдээшкиннинг пропагандазы саалгу үеде улам күштелдирген. Ол радио тептерниң нүгүлдээшкиннинг дамчыдылгалары делегей эргезиниң принцивин карышзы-биле үреп, корум-чурум чок болуушкуннарны өскүдүп эгелээринче угланган. Бо дугайты тодаргай барымдаалар Польшаның эрге-чагыргаларында бар.

Амыдырал биске хөй бергелерни таварыштырып турар деп, «Жолнеж вольности» солун бижээн. Ниитики болгаш даштыкы дайзыннар боттарының планнарындан ойталаваан болгаш Польшада политиктиг база экономиктиг байдалды баксырадырын мурнуку хевээр оралдажып турар. Польшада байдалды баксырадырын ылангыя АКШ болгаш НАТО талазы-биле ооң эвилелчилери кедергей оралдажып турарын солунуң чүүлдеринде демдеглээн. Оларның боттандырын турары экономиктиг бүзээлээшкини бүгү польша ниитилелге, поляк өг-бүле бүрүзүнге удур угланган.

Барыын талакы чамдык күрүнелерниң тускай албан черлери Польшага удур хөделиишкиннерин сөөлгү үеде дыка күштелдирген. Шпионнар болгаш үрегдекчилер белеткээр тускай школаларны ында тургузуп эгелээн. Янзы-бүрү аргалар-биле чорудуп турар «дузаламчызын» Барыын чүк чурттарының шпион төптери Польшага үрегдекчи хөделиишкиннерге ажыглаар болап турар.

Кос-Корвун активчилери чораан кижилер ниитики дайзыннарның удуртукчу төвү болуп турарын «Жолнеж вольности» солун бижээн. Партия-биле, чазак болгаш Национал камгалалыышкынның Шериг чөвүлели-биле кандыг-даа кады ажылдажылгадан ойталаарынче олар кыйгырып турар. Бүгү-ниити ажыл соксадыышкынын болгаш чепсектиг тура халыышкынны организастаарын ол бөлүктер база планнап турар.

Империалистиг шпион тептерниң дузазы-биле Польшаның бүгү девискээринге чажыт бөлүктерни организастаарын, хөй-ниити чөрлериге, бүдүрүлгелерге корум-чурум чок чоруктарны бодурарын улусчу Польшаның дайзыннары оралдажып турар дугайында тодаргай медээлер бар.

Социализмге удур агитаторларның «Хостуг Европа» радиостанцияның болгаш өске-даа радиостанцияларның өжээтен пропагандазының салдары-биле бо чылдың майда болган июньда Польшаның чамдык хоорайларынга корум-чурум чок кезек хөлзээшкиннер болган. Ол хөлзээшкиннерге четтикс сарыылдыг аныяктар, ортумак школаларның чамдык өөреникчилери болгаш студентилер киржип киришкен.

В. И. Ленин аттыг металлургия комбинадынга турган «Солидарностинин» даргазының оралакчызы Хандзик деп кижини тудуп хоругдаан дугайында Краковтуң шериг прокуратуразының тайылбырын дыңнадыын Польшаның массалыг информация органнары дамчыткан. Чурт-ка шериг байдалын чарлаан сөөлүнде бүдүрүлге черинге ажыл соксадыышкынын организастаарын оралдашкан база күрүнеге удур хуудустарны парлаарын удурткан дээш ону буруудаткан.

ЮКЭ-НИҢ XII СЪЕЗДИЗИ ДООЗУЛГАН

БЕЛГРАД. (СЭТА-ның корр.). Югославияның Коммунистер эвилелиниң XII съездизи ажылын доскан. Ийи миллион коммунистерниң төлээлекчилери чурттуң улам ыңайгы социал-экономиктиг хөгжүлдезиниң чугула айтырыгларын дөрт хүннер дургузунда чугаалажып көрген болгаш югослав ниитилелдиң амыдыралының бүгү адырларынга партияның башкарыкчы ролюн бедидериниң, ооң идей-политиктиг болгаш организастыг чаңгыс эвин быжыглаарының аргаларын айыткан.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының бирги оралакчызы В. В. Кузнецов баштаан СЭКП-ниң делегациязы, коммунистиг болгаш ажылчын өске-даа партияларның, социалистиг партияларның, национал-хосталгалыг болгаш дептилгелиг өске-даа шимчээшкиннерниң делегациялары съездиниң ажылынга киришкен.

Съездиниң түңнел хуралынга алды комиссияларның ажылының дугайында информацияларны делегаттар дыңнаан болгаш ук ажылдың түңнелдерин бадылаан. Социалистиг ниитилелди тургузарын улам ыңай үргүлчүлээринче ЮКЭ-ниң угланыышкынын бүрүн деткээнин комиссияларның түңнелдеринде айыткан.

ЮКЭ ТК-ның ажылының дугайында болгаш XI база XII съездилерниң аразында партияның ажыл-чорудулгазының кол угланыышкыннарының дугайында отчётту, устав болгаш ревизия комиссиязының ажылының дугайында отчёттарны съезд бадылаан. «Социалистиг бот-башкарылганы хөгжүдер дээш чурттуң материалдыг болгаш ниитилел дептилгези дээш демиселге ЮКЭ-ниң ролю болгаш сорулгалары» деп резолюцияны делегаттар хүлээп алган. Республиканың социал-экономиктиг хөгжүлдезиниң, Югославияның Социалистиг Федеративтиг Республиказының политиктиг системазын сайзыраңгайжыдарының, партияның ажыл-чорудулгазының, бергелерни болгаш таарымча чок болуушкуннарны ажып эртериниң талазы-биле коммунистерниң сорулгаларын ол документиде тодаргайлаан.

Коммунистер эвилелиниң идей-политиктиг чаңгыс эви болгаш ооң ажыл-чорудулгазының чаңгыс эви бистиң социалистиг революциявыстың чедиишкининиң улам бурунгаар шимчээшкининге шиитпирлиг ужур-дузалыг деп, резолюцияда онзалап демдеглээн. Демократтыг централизмниң чайгылыш чок ажыглаарынга болгаш байлакшыдарынга үндезилээш, партияның чаңгыс эвин быжыглаары чугула деп ында айыткан.

Экономиктиг экижидилге политиказын боттандырарынга ЮКЭ-ниң сорулгаларының дугайында резолюцияны делегаттар база хүлээп алган. Ол угланыышкынны боттандырар дээш демисел — Коммунистер эвилелиниң болгаш бүгү югослав ниитилелдиң кол сорулгазы-дыр деп резолюцияда бижээн. ЮКЭ-ниң уставынга өскерилгелерни болгаш немелделерни киирген.

«Югославияның Коммунистер эвилели тайбың делегейге деңэргелиг кады ажылдажылга болгаш бүгү делегейге тайбың дээш демиселде» деп резолюция база хүлээп алдынган.

Хамаарышпас Ливанга удур Израильдиң агрессиязын ЮКЭ-ниң буруу шаапканын XII съездиниң тускай резолюциязында айыткан. Израильдиң агрессиязынга удур, Чоокку Чөөн чуктуң кризизин чөптүг шиитпирлээр болгаш Палестинаның араб чонунуң дүрүм ёзугаар эргелерин хандырар дээш Палестинаны хостаар организацияның демиселинге ону бүрүнү-биле деткээнин делегаттар илергейлээн.

ЮКЭ ТК-ның болгаш Югославияның Коммунистер эвилелиниң устав база ревизия комиссияларының чаа кежигүннериниң бүрүн эргелерин съезд бадыткаан. Партияның Төп Комитединиң бирги пленуму ЮКЭ ТК-ның президиумун соңгаан. ЮКЭ ТК-ның президиумунуң даргазынга уставка дүүштүр бир чыл хуусаалыг кылдыр М. Рыбичичини, ЮКЭ ТК-ның президиумунуң секретарынга — Н. Стояновичини соңгаан.

М. Рыбичич съездиниң хаадыгдан деп чарлаар мурнуу чарыында чүве чугаалаан болгаш социалистиг Югославияның улам ыңайгы хөгжүлдезинге съездиниң чугула ужурдузазын демдеглээн. Партияның дээди чыыжының шиитпирлерин боттандырарынче бодунуң кичээнгейин коммунистерниң партиязы угландырар деп, ол медеглээн.

М. АБЕЛЕВ, Н. МАСЛЕННИКОВ.

ФИНЛЯНДИЯ. Делегейде эң-не алдарлыг болгаш сурагжаан автор—В. И. Ленин. Бо дугайын ЮНЕСКО-нуң библиографиктиг ээлчеглиг чыынды номунуң медээлери тодаргай херечилеп турар. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының баштыңының чогаалдарының очулгаларын чүгле эрткен чылын безин делегейниң улустарының янзы-бүрү дылдарының кырынга 498 катап парлаан.

ЧУРУКТАРДА: Хельсинки хоорайның ном магазиннериниң бирээзинде марксизм-ленинизмниң чогаалдарының делгелгези.

А. ЯКОВЛЕВТИҢ фотозу. СЭТА-ның фотохроникаа.

КАЖЫЫДАЛ МИТИНГИЗИ

ЛЮКСЕМБУРГ. (СЭТА). Люксембургтуң Коммунистиг партиязының даргазы Зено Бернардты араатанзыг байдал-биле өлүргенинден бээр 40 чыл болганынга холбаштыр кажыыдалдың митингизи Люксембургтуң найысылалынга болган.

Даштыкы аалчылар, оларның аразында—СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады, партияның Кемерово обкомунуң бирги секретары Л. А. Горшков баштаан совет делегация митингиге киришкен.

КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГА ОРУКТАРЫ

«Салют-7» станцияда совет-француз ажыл неделязы доозулган. Орбитаның эртем лабораториязының бүгү цехтери космос продукциязын берген. СЭТА-ның болгаш «Юманите» солуннуң тускай корреспондентилери Николай Железнов болгаш Рене Пишелеп ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының оралакчы президентизи, «Интеркосмос» чөвүлелиниң даргазы академик В. А. Котельниковтан ужудуушкуннуң эртем программазын, ооң совет-француз кады ажылдажылгага үлүүн тайылбырлап бээрин диляэннер.

— Барыын Европаның чуртунуң космонавтызының ужудуушкунга баштайгы киржилгези-биле боттанган «Салют-7» станцияже бо башкарылгалыг экспедицияны кылганын ССРЭ биле Францияның эртемденнериниң кады ажылдажылгазының эң кол чүүлү деп санаары чөптүг. 1966 чылда бистиң чуртувуска генерал де Голльдуң чораанының үезинде ат алдынган Эртем-техниктиг кады ажылдажылга дугайында чазактар аразының дугуржулгазы — ССРЭ-ниң болгаш Францияның улустарының чаагай сеткилдиң ниитпири ол чүүлдүң эгези боон турар.

Совет-француз эртем ажылдарының орбитага баштайгы кады ажылы «Космос-226» деп спутникке боттанган. Француз эртемденнер эң-не баштай инфра-кызыл чалгыгларда булуттарны шинчилээриниң аппаратуразын аңаа тургузар аргалыг болганнар. Ол оңаргай хевирлиг совет-француз методика амгы үеде аңгы-аңгы чурттарның метеоспутниктеринде ажылдап турар системаларның чарылбас кезээ болу берген. Француз эртемденнерге тускай шенелделерни кылыр арганы берген совет аппараттарның — спутниктерниң, планеталарның аразының автоматтыг станцияларының, луноходтарның, орбита станцияларының ниити саны — барык 30 ажы аттыг болу берген.

«Салют-7» станцияда француз космонавтының чеде бергени станцияның кол экипажының болгаш ында чеде берген экипажтың-даа совет-француз төлевилелди ёзугаар идепкейлиг ажылы кады ажылдажылганың аргаларын дыка калбарткан. Станцияга космос дугайында эртемнерниң херек кырында бүгү ажырларын хаара тудуп турар комплекстиг шенелделерни кылып чоруткан.

Совет-француз экипажтың үре-түңнелдиг болгаш найыралдыг ажылын соңуургал-биле хайгаарап тур мен деп, түңнелинде академик В. А. Котельников чугаалаан. Бистиң чуртта Юрий Гагаринниң ужудуушкунундан эгелээш космонавтының белен эвес ажыл-ишинге бүгү улустуң мөгейин, хүндүлээриниң чаңчылы тургустунган. Совет эртемденнер бөгүн ындыг эрес-дидимнер-биле кады Францияның оглунга байыр чедирип, ооң-биле чергелештир ол чурттуң өске-даа ужудукчуларынга болгаш эртемденнеринге делегейниң эртемниң чаагай чоруу дээш келир үениң космоска экспедициязынга чедиишкиннерлиг болурун күзеп кааргыга өөрүп турарлар.

УЖУДУУШКУН БАШКАРАР ТӨП. (СЭТА). Космонавтылар Анатолий Березовой, Валентин Лебедев, Владимир Джанибеков, Александр Иванченков болгаш Жан-Лу Кретьен июнь 30-де программа ёзугаар «Пирамиг», «ПСН», «Эхограф» деп аппаратуралар-биле ээлчеглиг шенелделерни, «Цитос-2» дээр дуржулганы кылып, совет болгаш француз специалистерниң даалгазы-биле медицина-биологтуг шинчилелдерин күүсеткеннер.

АРААТАНЗЫГ АГРЕССЧИ ДАЙЫН

Бейруттуң чөөн талазында Ливанның даглыг черинге бөдүнүн туружуп израиль интервентилер быжыглап турар. Ынаар — Софар, Химмам районнарже болгаш Бекааның шыназынче танк шериглериниң кезектерин немей чоруткан. Барыын Бейрутту шавар халдаашкын-биле әжелеп алырынга белеткелди израиль әжелекчилер улам калбарткан. Ливан найысылалдың чурттакчыларынга психологтуг ыйыышкынны израильдер сөөлгү үеде күштелдирген. Хуудустарны израиль самолёттар Бейруттуң кырынче октаарын үргүлчүлеп турар. Хоорайдан доп-дорадан үнүп чоруурун чурттакчылардан ол хуудустарда негээн.

Израильдиң премьер-министри Бегин болгаш камгалал министри Шарон удурланыышкынның палестин шимчээшкининиң болгаш Ливанның национал-патриоттуг күштериниң адрезинге кыжаныышкынныг шыңгыы негелдени база катап кылганнар. «Палестинаны хостаар организация Ливанның девискээринге арткан турарын Израиль кажан-даа, кандыг-даа байдалдар турда болдуруп болбас» деп, Бегин медеглээн. «Палестиннер Ливандан-боттары үнмес болза, оларны күш-биле сывырыптар бис» деп, ол ындыр арыннүүр чокка чугаалаан. «Палестинаны хостаар организацияны узуткаар деп Израильдиң армиязы бүрүн шиитпирлиг» деп, Шарон кыжанган. Израильдиң кнесединге (парламентизинге) ындыг медеглелди Шарон кылып турда, коммунист депутат Тауфик Туби ону ыынча деп үзе кирген: «Силер—дайын талазы-биле херектээн-дир силер!».

Палестиннерниң Ливанга хевээр артарының дугайында ПХО-нуң негелдезин хандырарындан Израиль ойталаан сөөлүнде Бейрутта чугаалажыышкыннар түңнел чок болганын Лондоннуң «Таймс» солуну бижээн.

Ливанга удур Израильдиң агрессиязын Американың Каттышкан Штаттары бүгү талазы-биле деткип турар деп, ПХО-нуң күүсекчи комитединиң даргазы Я. Арафат АДН информация агентствозунга интервьюзунга медеглээн. Палестин болгаш ливан улустарга удур Израильдиң араатанзыг агрессчи дайыны —ол дээрге, Израильдиң эвес, а АКШ-тың шиитпири-дир деп, ол демдеглээн. Израиль агрессиязының сорулгазы — Палестинаны хостаар организацияны узуткаары болуп турар. Палестинаны хостаар организацияны чылча шаварын кажан-даа чедип алдынмас деп, Я. Арафат чугаалаан.

Палестиннерниң Ливанга акы-дуңма ливан улусту болгаш оон патриоттуг күштерин камгалаарынга, израиль әжелекчилерге ойтур шавыышкынны бээринге Сирия бүрүн шиитпирлиг деп, Сирия Араб Республиканың премьер-министриниң оралакчызы, даштыкы херектер министри А. Х. Хаддам САР-ның улус чөвүлелиниң (парламентизиниң) Дамаскиге болган хуралынга медеглээн. Агрессорну Каттышкан Штаттарның деткип турарын ол шыңгыы бурууш шапкан.

Израильдиң агрессиязының түңнелинде өлгеннерниң болгаш балыглатканнарының санының дугайында тодаргайлаан медээлерни Ливанның премьер-министри Ш. Ваззан дыңнаткан. 15 муң ажыг кижи өлүрткен. 50 муң ажыг кижи балыглаткан. Израильдиң снарядтарындан болгаш бомбаларындан амы-тынын камгалаар дээш чүгле Бейруттан безин 120 муң чурттакчылар дезип үнген.

«БЦ» деп нерв үрегдээр газты израиль шериглерниң ливаннарга болгаш палестиннерге удур ажыглап турарын Палестинаның ВАФА агентствозу дыңнаткан.

Палестин айтырыын дайын аргазы-биле шиитпирлээр дээн Бегинниң чазаныы политиказын Израильдиң бодунда безин шыңгыы бүрүү шаап турарын Си-би-эс деп америк телекомпанияның корреспондентизи дамчыткан.

Ливандан ээп келген дөрт израиль шериглерниң Тель-Авивке парлалга конференциязы болганын Францияның «Юманите» солуну бижээн. Израиль шериглерниң Ливанче халдаашкыны политиктиг болгаш моральдыг принциптерни уразин болуп турар. Ынчаарга палестин айтырыын күш-биле шиитпирлеп болур дээринге бүзүревейн турар бис деп, ол шериг албаныгларының бирээзи медеглээн. Бо дайынның характериниң дугайында солдаттарның аразында ыыңг маргылдаа чоруп турар. Чазактың политиказынга таарышпас чорук шериглер ортузунда улам калбарган деп, израиль армияның сержантызы Урбах чугаалаан.

(СЭТА).

Кожавыс Хакасия-биле литература болгаш уран чүүл талазы-биле харылзаавыс хүн келген тудум быжыгып турар. Өңнүктеривис биске аалдап кээр, а бистер оларга бо-ла чеде бээр бис.

ЧУРУКТАРДА: Абаканның музыка училищезиниң башкылары, хакас улустуң «Жарки» ансамблиниң солистери РСФСР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы, Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Клара Сунчугашева биле Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы Владимир Чаптыков; хакас улустуң национал «Жарки» ансамбли «Туппайрам» байырлалда.

Г. БУРНАКОВТУҢ фотозу. («Ленин чолу» солун)

ДИВНОГОРСКИНИҢ КОРЧАГИНИ

1964 чылдың августуң эгезинде Дивногорск хоорайның солуң редакциязынга бир херээжен кижи чедип келген. Аныяксыг эвес, могап-шылаан, муңгак шырайлыг кижи көк карттыг кыдырааш сунгаш:

—Мээң оглум та чүнү бижип турар кижи чүве, билбес мен. Бүдүн дааны атсы бижиттинер, оозун кым-даа номчуур дээрге, бербес кижи-дир бо—диди. «Б. Никонов» деп каан ол кыдырааш бичии рассказ-биле эгелээн болду. Ында үш бичии шүлүк база бар.

1961 чылдың август 19-та бөлүк оолдар, оларның аразында бешки классчы Борис Никонов база тооруктап чорупкан чүве-дир. Адаа чапагаш кургаг будуктарлыг пөшче Боря үнүп чыткаш, будук сыва бээрге, аңдарлып кээп дүшкен. Өөрү маңнажып кээрге, ол чүгле дыыналырдыңналбас кылдыр човууртап чыдар, угаанын ышкынышкан болган. Оолдар эжин элээн каш шак иштинде ээлчежип, боттарының кылып алганы носилкага кедүрүп чорааш, эмнелгеге эккелгеннер. «Оорга сөөгү сынган, башта аар кемдээшкин болган» —деп, эмчилер шинчээш, чугаалаан. Оол каш шак дириг арта—экизи-ле ол дишкеннер.

Бир хүн, ийи хүн, үш хүн эрткен... Бир ай эрткен. Медицинаның бүгү-ле баш удур даап бодаашкынынга удурлапыштыр оолчугаш чурттавышаан арткан.

Бир-ле катап:

—Авай, школага барып көр. Мен өөрениксеп тур мен, башкыларга барып чугаалап көр, үе эрттирген херээ чүү боор—деп, ол дилээн.

Дивногорскиниң № 3 школазының алдыгы классчылары эжинге шефтээшкинни тургузуп алганнар. Башкылары база кээп турган. Онаалгаларын күүседип алгаш, Боря номчулгаже сундуга бээр.

Бир кежээ-ле Никоновтарның квартиразынче телефоннадым.

Бичии өрээлде демир орун баштай-ла караамга илдиккен. Менче бир оол кичээнгейлиг кайгап олур. Элээн улуг арынныг, дөрбегер эриннерлиг, бажының дүктери чараа-чечен дег адыйгылай берген, улуг карактары окпан-эрес кыжырыглыг чайынналып турар оол болду. Өрээлде улус-ла хөй. Удавайн мен Боряның хамык чоок өннүктерин билип алган мен.

Боря-биле херектиң ужурун чугаалажып кириптивис. Шала пөрүктени аарак, ол сыртының адаандан кылын кыдырааш болгаш саазыннар уштуп келди.

Мен рассказтарның болгаш шүлүктерниң чедимчелиг база кошкак талаларын карандаш-биле шыйып орар арамда, ол шала аймаарган апарган «Вокруг света» деп журнал ажып көрүп олурду. Оон мен аңаа чедер-четпес талаларын чугаалап бердим.

Маргыжып эгеледивис. Ол Горькийден, Чеховтан, Шиллерден, Гётеден чижектерни тө каап-ла олур. Шыны терек, оон кайы хире хөй номчуттунуп турганын кайгап калдым.

Удавайн оон баштайгы шүлүктери болгаш рассказтары («Чедип аалдаар хүрээ ламазы», «Байлар», «Простокиша», «Бажың», «Шуурган») солун арыннарынга көстүп келген.

1965 чылдың февральда Боряны Красноярскиже оорга сөөгү кестирер дээш аппарганнар. Берге операция болган. Орта бүүректер база ажылдаавастай бергилээн. Пат боорда тын алдыпкан. Күзүн Борис Дивногорскиге чаныып келзе-даа, кадыы экижиивээн. Ооң кадында чүве дыңнаары көнчүг дүрген кошкап-ла орган.

База-ла ажылдар... 1966 чылдың чайынында Крымда санаторийже чорупкан. «Каш одуруг-даа бол, хүнүң-не бижип ап тур мен»—деп, ол оон дыңнадып турган.

Оон келген соонда, «Енисей» альманахка оон «Валерка» болгаш «Орлан» деп рассказтары, а чыындыларга «Ермактың ызыгуур салгакчылары» болгаш өске-даа чогаалдары киргилээн. Красноярск крайның телевидениези Борис Никоновка элээн каш дамчыдылгаларны тураскааткан.

«Борис бодунуң чогаалдарынга темаларны кайын тып ап турганыл»—деп, меңден улус айтыргылаар.

Борис Енисей кыдыында турар Аспагаш деп бичии суурга төрүттүнгеш, ол бир харлыынга чедир аңаа чурттаан. Өөрү-биле ол даглар үнүп, акызы-биле кады аңнап-даа чоруп турган. Ачазы одаг чаңынга олурупкаш, Сибирьниң эрткен-барган үелерин, колчактар дугайында, фашистер-биле дайын дугайында чугаалагылаар.

Өскен-төрээн черлери, оон кижилери— ол шупту—чурукчу бүрүзүнүң хей-аъдының үзүлбес үндезини. Бодунуң Аспагажының дугайында Борис хей-аът кирип, элээн каш одуругларны бижээн.

Борис чечен чогаал номнары, журналдар, солуннар, өөредилге номнары-биле бодун долгандыр оваалаңныпкан олурар. А. М. Горький аттыг литература институдунуң бот-өөредилгелиг салбырынче кирерин белеткенир деп эчис сорулганы ол бодунга салган турган.

Ол Крымның, Прибалтиканың курорттарынга дыштанып, эмненген. Москва, Чита, Симферополь, Новосибирск, Красноярск хоорайлар-биле таксиге чоруп таныжкан.

А өлүмнү кижи билир эвес. 1969 чылдың ноябрь 9-та Борис Никонов Дивногорск эмнелгезинге чок апарган.

...Чылдар эрткен. Литература талазы-биле Борис Никоновтуң салым-чаяанныы калбак массага сөөлзүреди тодараттынган. Ооң амыдыралының болгаш чогаадыкчы ажыл-ижиниң дугайында журналист Владимир Зыков «Чагыртпас, дүжүп бербес мен» деп документалдыг тоожу бижээн. «Литературная Россия» солунга парлаан ооң рассказтарының эге чүүлдүн сураглыг чогаалчы Виктор Астафьев бижээн. «Уральский следопыт» журналдың редколлегиязы ооң чечен чугааларын шүлүктерин элээн каш дугаарларга парлаан. Ол редакция Дивногорск Корчагиниин литературлуг талантызын баштай үнелээшкиниң бирээзи. «Аныяк гвардия» деп ном үндүрер чер оон рассказтарының чыындызын «Дивногорск этюдтары» деп ат-биле парлап үндүрген.

1975 чылда Красноярск крайның ВЛКСМ комитеди Борис Никоновка мөчээн соонда Красноярскиниң комсомол шаңналының лауреады деп атты тывыскан. Ол чылын ол «Уральский следопыт» журналдың шаңналының база лауреады болган.

Дивногорскиниң бир школазында Б. Никоновтуң литература музейи ажыттынган. Ооң ады-биле пионер дружиналары, заводтуң комсомол-чу-аныяктар бригадазы адаттыгылаан. Дивногорскиниң комсомолчулары аныяк Корчагинниң хөөрүнге тураскаалды тургусканнар.

Борис Никоновтуң амыдыралы болгаш чогаадыкчы ажыл-ижи хажып дивес маадырлыг чоруктуң чижээ, бистиң аныяктарывыска кайгамчык эки үлегер болуп турар.

И. ШУЛИНИН.

Теле Видение

ИЮЛЬ 3-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Бир эвес кадык болуксазыңза». (Күш-культуржуларга сүмелер). 9.00 — Футболга делегей чемпионадында. 12.10 — «Ада-иелер, силерге». 12.40 — «Спортлотонуң» 27-ги тиражы. 12.50 — «Тиилекчилер». Фронтучу өннүктер клуву. 2-ги гвардейжи армияның хоочуннарының ужуражылгазы. 14.15 — Бөгүн делегейде. 14.30 — Дон казактарының күрүнениң ыры болгаш танцы ансамблиниң концерти. 15.15— «Билдингир-даа болза, бүзүренчиг эвес». 16.15 — Бөгүн — кооперацияның делегей хүнү». 16.45 — Мультфильмнер программазы: «Чараа-чечен биле Язытымелегей», «Ындыг-даа болза, ажырбас».

КЫЗЫЛДАН

17.10 — «Азия тевү». Информация-публицистиг программаның Красноярск крайның Тыва АССР-ге хүннеринге тураскааткан тускай үндүрүлге.

МОСКВАДАН

17.25 — Политиктиг хайгааракчы Л. А. Вознесенскийниң беседазы. 17.55 — «Цирк ареназында». 18.25 — «9-ку студия». 19.25— ССР Эвилелиниң Күрүнениң үлегерлиг Бичии театрының «Лир хаан» деп фильм-шиизи. В. Шекспирниң домей аттыг трагедиязын ёзугаар тургускан.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
КЫЗЫЛДАН

12.50 — «ССРЭ-ниң 60 чылынга уткуштур». «Красноярск крайның Тыва АССР-ге хүннери». Красноярск крайның Тыва АССР-ге хүннериниң ажыдыышкынының дугайында республиканың хөгжүм-шии театрындан репортаж.

МОСКВАДАН

14.20 — Новосибирск телевидениезиниң программазы. 15.50 — «Музыка киоскузу». 16.20 — Ленинградтың А. С. Пушкин аттыг күрүнениң үлегерлиг драма театрының «Ногаан кушчугаш» деп фильм-шиизи. Автору — К. Гоцци. 18.45— Делегейниң П. И. Чайковский аттыг 7-ги конкурузунда. 19.45 — Делегейде болуушкуннар дончулазы. 20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаптар!». 20.15 — «Кадыкпыл». Эртем-тайылбырлыг программа. Ленинградтан дамчыдылга. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.45 — «Москвага үш хүнде». Уран-чечен телефильм. 1-ги болгаш 2-ги сериялар.

Агаар

Республикага бөгүн көжер булуттаар, чамдык черлерге кезек чаъстаар. Соңгу-барыын угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы хүндүс 25—30, чамдык черлерге 17—22 градус чылыыр.

Кызылга эдир булуттаар, чагбас. Соңгу-барыын угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы хүндүс 26—27 градус чылыыр.

Редакторнуң оралакчызы К. К. САТ.

Кино

«НАЙЫРАЛ»: «Ынакшыл үези четпээн аныяк» 9.30, 12.10, 14.50, 17.30, 20.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: № 101 кинечыынды 9.30, «Оолчугашты капитан дээр турган» 11.10, 13.00, «Лейтенант Климовтуң шыны» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Козерог— чаасхаан» 15.00, 20.00, «Шөлээ неделязы» 17.50 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Дайзынның тылында фронт» 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Карнавал» 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

Чурттуң республикадан дашкаар дээди өөредилге черлеринче конкурстан дашкаар хүлээп алыышкынының экзаменнери Кызылда пединститутка июль 6-да эгелээр.

Бистиң аалчывыс

Михаил Еремеевич Кильчичаков бистиң номчукчуларывыска эки билдингир. «Ооң «Хайыраканныг өзен» деп шиизи, «Кажар дилги дугайында тоолу» болгаш дыка хөй шүлүктери тыва дылга очулдуртунган. М. Кильчичаков Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи. Ооң эрес-маадырлыг дайылдажып чорааның хөрек сыңмас орден, медальдар тодаргай херечилеп турар. Балыгланган соонда, Новосибирскиниң шериг ансамблиниң танцычызы боop ажылдап тура, Тывага эң-не баштай 1948 чылда келген. Ооң соонда бодунуң шиилеринге ойнап, бистиң республиканың барык-ла бүгү районнарын кезээн. Москвада А. М. Горький аттыг Литература институдун дооскан. Хакасияның телевидение болгаш радио комитединге ажылдап чораан. Сөөлгү чылдарда РСФСР-ниң Чогаалчылар эвилелиниң Хакасия салбырының харыысалгалыг секретарында ажылдап турар.

Моол кыдырааштан

1. ГОБИ-БИЛЕ УЖУРАШКАНЫМ

Парлар кежи чадып каан дег
Маңган, сарыг дыралчактыг
Мурнуу Гоби элезинин
Буруладыр хонуптувус.
Ында-мында тарай үнген.
Ыртак, дагыр тенниг чыраа
Аъкшый берген моол ирей
Азыг салы ышкаш болду.
Чайгаан хүнүң чырыы дээрге
Чаңнык дүжүп кызаш дээнзиг.
Кыдыг-уш чок мындыг делгем,
Кырым сынар, көрбээним пын.
Терезиннер, элезиннер
Делгемнерден ыый деп чыдар.
Дүңгүр ышкаш, кастыымда хан
Дүккүледир соктап келди.
Ховуларның чоргаар чуртун
Холум сунуп кужактаанзыг:
—Сайн байну, моол чер! — деп,
Чараш чуртка мөгейген мен.

Караңнадыр халдып кел чор.
Кыр аъды даалыктаан эр
Кыйгы тавы черде-даа бол,
Чиргилчинче шымны дүжүп,
Чиде хонуп чоруп олур.
Ээң ховаа деңги кижи
Ээринден дүжүп аады.
Машинавыс чаңын орта
Маңнатпышаан чеде берди.
«Орук-суурга моорлап чоруур
Оруг аалчы менди бе»—деп
Кады чоруур өөрүмден
Каш сөс солчуп, айтыра-дыр.
Дукпуртулаан машинаның
Дугуйлары аалчывысты
Чиктер дургаар, хову кежир
Чиик-адак сөөртүп чор бе?
Ашак-биле амырлажып,
Аъдын-холун тулдур мактааш,
Сеткилимниң ханызындан
Черге чедир мөгейген мен.
Аъдым ам-даа доруун хевээр.
Ийи буду илдик чок—деп,
Ирей боду амырлажып.
Аар топтуг харылай-дыр.
Хээлиг маны хөөргенин
Таакпылажып менче суну.
Даштын ногаан өңүн кайгап.
Кезек ону көрүп ордум.

2. КЫРГАН АРАТ

Делгем хову кыза берген
Демир ышкаш изиг турду,
Чиңге шеттер ыракта хөл
Чиргилчиннеп көстүп чытты.
Сеткил-сагыш саарзыктадыр
Чаңгыс күзел кыптып чорду:
Сериин сугже шымны бергеш,
Чакпа чайып эштип чорза.
Капчаңгаш-ла көөрүвүске.
Көк суг дүшкен аъттыг арат
Хөлдүң мырынай терениңден
Оруктарыг сыгыглардыг
Оон арны, хову чер дег
Хүнге додаашхүререрген
Хүлер ышкаш чайнап орду.
«Аът чок арат—кижи эвес.
Арат чокта—хову чок» деп
Шаг-шааның үлегер сөзү
Сагыжымга кире дүшту.
Отка хову ижиккен дег
Оттуп келген. Үелерин
Аралаштыр холбаан ышкаш,
Аъттыг арат хөөреп орду.

Ю. КЮНЗЕГЕШ очулдурган.

ҮЖҮГЛЕЛДЕН ЭГЕЛЭЭН

Бежен чылдар бүрүнгаар парлаан Чукотканың эң баштайгы үжүглел номун (букварьны) «Кызыл грамота» деп адаан турган. Ол ном Магаданга ажыттынган делгелгениң кол чүүлү болган. Чукотканың биче улустарының дылдарынга парлаттынган номнар-биле Соңгу чүктүң улустарын делгелге таныштырып турар. ССРЭ-ниң тургустунганының алдарлыг 60 чылынга делгелгени тураскааткан.

Улуг Октябрьга чедир Чукотка чурттуг чаңгыс-даа кижи бижик билбес турган. Ынчаарда чуртка национал бижии чок биче бежен улустар турган. Оларның бирээзи — чукчалар турган. Баштайгы үжүглел номун чогааткан база парлааны Чукоткага бижик билбес чорукту узуткаарынга улуг идиглиг болган. Чукчаларның төрээн дылынга литератураны парлаарының эгези—чогум-на ол ном болган. Амгы үеде, чүгле Магаданга безин чыл бүрүде чукчаларның дылынга сес номнарны болгаш брошюраларны парлап турар.

Чукотканың биче улустарының аныяк литературазының төөгүзүн болгаш хөгжүлдезиниң оруктарын делгелге көргүзүп турар. Эскимос шүлүкчүлер болгаш аас чогаалчылары Ю. Анкоңун болгаш З. Ненлюмкинаның, чукчалар Ю. Рытхэунуң, В. Кымытвальдың, В. Ятыргинниң, М. Вальгиргинниң, В. Тынескинниң, В. Кеулькуттуң чогаалдарын делгелгеде салган. А. Пушкинниң, Л. Толстойнуң, М. Лермонтовтуң, И. Тургеневтиң, М. Горькийниң, В. Маяковскийниң, А. Фадеевтиң, М. Шолоховтуң чогаалдарын чукот дылга база парлаан. В. И. Ленинниң чогаалдары делгелгеде онза черни ээлеп турар.

(СЭТА-ның корр.)

ӨГ-БҮЛЕ—ШУПТУ ЧУРУКЧУЛАР

Минскиге ажыткан делгелгеге үш чурукчуларның кылган ажылдары көрүкчүлерниң кичээнгейиниң төвүнге турган: оларның фамилиялары домей болган. Ол дээрге — чаңгыс өг-бүлениң кежигүннери: адазы, оон өөнүң херээжен ээзи, оларның уруу-дур. Поплавскийлер — салым-чаяанныг чурукчулар.

Георгий Поплавский болгаш оон өөнүң херээжен ээзи Наталья барык чээрби беш чыл дургузунда Белоруссияның чурулга уран чүүлүнде чаагай түңнелдиг ажылдап турар. Белоруссияның графика школазының хөгжүлдезинге чугула рольду ойнаан шылгараңгай чурукчуларның бөлүүнге олар хамааржыр. А уруу Екатерина бодунуң баштайгы чуруктарын көрүкчүлерге оң чыл бурунгаар бараалгаткан. Ол оон бээр Бүгү-эвилелдиң болгаш республиканың хөй чурук делгелгелеринге киришкен.

Георгий Поплавский —«XX чүс чылдың кижизи болгаш космос» деп алдаржаан хөй чуруктар сериязының автору. Ооң ол чуруктары дээш аңаа ССРЭ-ниң Чурукчулар эвилелиниң бирги шаңналын тывыскан. Амгы үениң кижилери — ооң чурук чогаалдарының кол маадырлары-дыр. Амгы үениң совет кижизи оон сагыш-сеткилинге, үзел-бодалдарынга, идеалдарынга эң-не чоок болуп турар. Тодаргай сорулгалыг, сорук киришкиниг, ниитилелдиң эргеажыынга бердинген болгаш кандыг-даа бергелерни ажып эртеринге изиг чүткүлдүг кижилер чурукчуну чогаадыкчы чаа-чаа ажылдарже улам сорук кирип турар.

Белоруссияның театр уран чүүлүнүң институдун ол 1963 чылда дооскан сөөлүнде Казахстанның кур черлеринче чорупкан. Кайгамчык делгем карак четпес ховулуг крайның чаагай чаартылгазын ол аңаа көрген болгаш ук чаартылгага идепкейлиг киришкен хөй кижилер-биле ужуражып, таныжып. Ынчаарда аныяк чурукчу чурулга болгаш графика уран чүүлүнүң хөй ажылдарын бүдүрген. Уран чүүлге бодунуң темазының кол маадыры кылдыр совет кижини ол шилип алган.

Ооң соонда Атлантикаже чорупкан. Төрээн чуртундан талыгыр ыракта далайларга үр үеде чоруп турар балыкчыларның берге, ынчалзажок маадырлыг, хандыкшылдыг күш-ажылы чурулга уран чүүлүнүң чаа-чаа ажылдарын чогаадырынче чурукчуну сорук кирген. «Малахит» деп траулерге хөй айлар дургузунда Георгий балыкчылар-биле кады эжиндирип келген. «Тывыкчылар» деп беш кезек чуруктар ол эжиндириишкинниң түңнели болган. Ол чуруктарның шуптузу —совет кижиниң чаагай амыдыралының болгаш күш-ажылының дугайында сорук кириишкиниг тоожулар-дыр.

Өске улустарның амыдыралын Поплавский база сонуургап турар. Кубага, Финляндияга, Австрияга, Венгрияга, Сингапурга, Югославияга, Индияга ооң чураан чуруктарын, телевилел эскизтерин, чурумалдарын чурукчунуң мастерскаязынга хөйү-биле көрүп болур. Индияга ол дөрт удаа барып чораан. Ооң баштайгы аян-чоруунуң түңнелинде «Индияга хүн демдеглели» деп алдаржаан чогаалы чуруттунган. Ол чурук дээш аңаа Джавахарлал Неруну шаңналын тывыскан. Индияның бөдүүн кижилериниң овур-хевирлерин ол кайгамчык солун, чараш кылдыр чуруп көргүскен.

Тоолда кирген маадырларның овур-хевирлери — Наталья Поплавскаяның чурук чогаалдарының кол темазы. Хөй номнарның каасталгазын ол кылган болгаш ук номнарның маадырларын чураан. Маадырлыг чорукка, чаагай сеткилге аныяк номчукчуларны ол номнарның маадырлары өөредип, чоптуг болгаш ак сеткилдиг чорукка кижизидип турар. Ооң чогаадыкчы ажылдарын Белоруссияның эң баштайгы парлакчызы Франциско Скорина аттыг диплому болгаш медалы-биле ийи удаа демдеглээн. Ол шаңнал — республиканың эң хүндүлүг шаңналдарының бирээзи.

Поплавскийлерниң эң ынак булуңу Белоруссияда бар. Ол дээрге — ак-көк хөлдерниң, ыржым ээнмерниң, арыгларның ораны-дыр. Чазын олар аңаа эртежик чедип келирлер, а барык кыш дүжерге, оортан чоруптар. Оларның турлаа — Московичи суур. Эрткен чылдың чайывында чурукчулар, оларның суурунга барып чораан мен. Ынчаарда олар кедергей хандыкшыл-биле чураан турдулар. Георгий Поплавский суурну болгаш оларны долгандыр чаптылган ногаан шөлдерни, оларның чиргилчиниин чараш чечектерин чуруп турду. А Наталья Поплавская — Белоруссияның улустуң тоолдарынга каасталгаларны чуруп олурду. Оларның уруу Екатерина —пейзаж чурумалдарын чогаадып турду.

Поплавскийлерниң чурук уран чүүлүнге сонуургалы, кайгамчык талантылыы уруунуң уруу Аннушканы база сорук кирипкен: ол база улуг сонуургал-биле бойдустуң чараш чүүлдерин чураан олуру...

А. СТУК,
ПМА-ның корр.
Минск хоорай.

ЧАРАШ ХЕПТИҢ ЧОГААДЫКЧЫЛАРЫ

Таллинниң уран чүүл институдунуң студентилериниң курс телевилелдерни камгалаары чараш хептер майыктарының ёзулуг солун көргүзүү болган. Этнографтыг экспедицияларның түңнелдерин ол телевилелдерге база ажыглаан. Чижээ, платьелерни эстоннарның шаанда кедип чораан хептерниң угулзалары, ханты болгаш манси деп биче улустарның национал хептериниң угулзалары каастап турар.

Механизаторлар, малчыннар, мал эмчилери болгаш агрономнар кедер тускай хептер майыктарын башкылар шыырак негелде-биле шилип, хүлээп алганнар.

— Ажылчын хеп бүрүзү чараш, эптиг, быжыг болур ужурлуг. Ынчаарга студентилерниң чогааткан хептер майыктары эки шыңнарлыг бышттынган деп санаар мен— деп, үлетпүр уран чүүлүнүң кафедразының деканы Б. Томберг чугаалаан. Хептерниң чаа майыктарын студентилерниң киржилгези-биле колхозтарга болгаш совхозтарга барып чугаалажып көрген. Бышкан чаа хептер майыктарын оон сөөлүнде дааранылга мастерскаяларынга шепелде хевирлиг кылдыр даараан.

(СЭТА).

БӨГҮН 10 ШАКТА «ХҮРЕШ» СТАДИОНГА
НАЙЫРАЛ БАЙЫРЛАЛЫ БОЛУР

Аңаа Красноярск крайның болгаш Тыва АССР-ниң уран чүүл коллективтери болгаш спортчулар киржир.

БАЙЫРЛАЛДЫН ПРОГРАММАЗЫНДА—
уран чүүл коллективтериниң көргүзүглери, күш-культуржулар парады, спортчуларның көргүзүглүг оюннары, хүреш.

БАЙЫРЛАЛГА КИРЖИРЛЕР:
ырының болгаш танцының «Жарки», «Енисейские зори» ансамбльдери, өске-даа эстрада болгаш уран чүүл коллективтери, совет ыры күүселдезиниң Бүгү-эвилел конкурузунуң лауреады **Н. Мельнова**, уран номчулга артистериниң Бүгү-россия конкурстарының лауреады **К. Вощиков**, эстрада артистериниң Бүгү-эвилел конкурузунуң дипломантылары **Л. Беляева, Л. Попова**, Красноярск крайның комсомол шаңналының лауреады, аныяктар ырларының автору болгаш күүседикчизи **А. Шемряков**, спорттуң делегей чергелиг мастерлери **О. Малышенко, В. Терешкин, В. Киселев**, Олимпий оюннарының чемпиону, ССРЭ-ниң алдарлыг спорт мастери **А. Шумаков** болгаш өскелер-даа.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 67000
667000 Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 5. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кедээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун чедирбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг 1011

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00855.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 155 (11953) | 1982 чылдың июль 4, воскресенье | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 көп.

ХАНДЫРЫЛГА

СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин, аңаа эш Л. И. Брежневтиң илеткелин болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын чедиишкиннииг боттандырары хамыктың мурнунда кедээ ажыл агыйның агроүлетпүрүнүң оруу-биле шапкын хөгжүдүп тургаш, ооң бүдүрүп турар продукциязының хемчээлин көвүдедиринден, шынарын бедидеринден, ажаап кадагалаарын экижидеринден хамааржыр дээрзин ажыл-ишчи чон билгеш, ону чедип алыры-биле амдан эгелеп чүткүлдүг ажылдап турар.

Аъш-чем программазы бодунуң баштайгы түңнелдерин ам бо чылын-на берген турзун дээш бүгү чүвени кылыр апаар дээрзин эш Л. И. Брежнев Пленумга илеткелинге демдеглээн. Ол сорулганы херек кылырынга боттандырарының магадылалдары бистиң республикада бо хүннерде салдынып турар болгаш моон соңгаар-даа калбарып уламчылаар. Тараа болгашногаа культураларының чажылдазы болгаш олуртулгазы доозулган бооза-даа, оларның ажаалдазы, суггарылгазы дээш ажыл үргүлчүлеп турар. Малчыннарның мурнунда база чугула сорулга туруп турар. Малды семиртири-биле база немелде деңзи алыры-биле тереңоъттуг тайгаларже чайлаглаар үе келген. Бо болза эът, сүт продуктуларны бүдүрерин көвүдедириниң эгзэртинмес хөй курлавырлары болгай.

Кедээ ажыл-агыйның хову-шөлдерде, мал чеминиң белеткелинде болгаш чайлагларда ажылдап турар ишчилерин садыг-биле болгаш ниитиниң чемненилгези-биле улам эки хандырары — республиканың садыг организацияларының, ылаңгыя хереглекчилер ниитилелдериниң чугула хүлээлгелериниң бирээзи. Бо айтырыг ылаңгыя СЭКП ТК-ның май Пленумунуң, партия обкомунуң VI пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр онза чугула апарганын республиканың кырүне-даа, кооперация-даа садыының удуртулгалары болгаш ажылдакчылары барымдаалап көөр хүлээлгелиг.

Мал болгаш чер ажылында киржип турар кижилерни садыг болгаш нити чемненилге-биле хандырарының дуржулгазы бистиң садыг организацияларывыста бар. Ырак болгаш берт черлерде хонаш-турлаглардыг малчыннарлыг база Ак-Чыраа ышнаш ырак черлерге мал чеми белеткээр кижилерлиг Мөңгүн-Тайга районнуң хереглекчилер ниитилели бо ажылды чыл бүрүде эки организастап келген. «ҮТКА 25 чылы» совхозта ажылчын кооперация ол совхозтуң малчыннарын садыг-биле үзүктел чок хандырып турар. Кышкы-даа, чайгы-даа үелерде малчыннарны садыг-биле хандырарының кол хевири — автомагазиннер. Чонунга макталдыг, ажылынга сеткил-сагыжының ханызындан бердинген он-он садыгжы-чолаачылар бисте бар.

Мооң-биле чергелештир малчыннарны болгаш тараажыларны, мал чеминиң белеткелчилерин садыг болгаш нити чемненилге-биле хандырып турарында четпестер ам-даа бар. Эрткен чылдың чайгы болгаш күскү үезиниң байдалын көөрге-ле, республиканың хөй-хөй ажыл-агыйлары мал чеми белеткеп турган Ак-Чыраага, Тес унунга садыг чогууру-биле организастаттынмаан турган. Ооң ужурунда чамдык бүдүн-бүдүн бригадалар безин аъш-чем үзүлген тургулаан.

Малчыннарның садыг хандырылгазы чамдык черлерде ам-даа четпес. «Кара-Хөл» совхозтуң малчыннарын автомагазин-биле хандырар айтырыгны Бай-Тайга райпозу шиитпирлевейн келген. Чамдык автомагазиннерниң садыгжы-чолаачылары унуушкуннерининиң графигин үзер, бодунуң эргежыының аайы-биле өскээр чорук кылыр чижектер эвээш эвес. Кедээде магазиннерде болгаш автомагазиннерде бараннарның, ылаңгыя аъш-чем продуктуларының фондузу эвээш, ассортиментизи кызыы болуп турар.

Аъш-чем программазын боттарының хову-биле кылып турар кижилерни садыг болгаш нити чемненилге-биле хандырарын үндезини-биле экижидерин СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлери негеп турар. Ынчангаш республиканың садыг организациялары, ылаңгыя кооперация садыы бо чылдың чайгы болгаш күскү үелеринде хову-шөлдерде механизаторларны, мал чеминиң белеткелчилерин, чайлагларда, ыракы одарларда малчыннарның хереглелдерин улам долу хандырар дээш бүгү хемчеглерни алыр, бар аргаларны долу ажыглаар хүлээлгелиг.

Малчыннарны, тараажыларны болгаш мал чеми белеткеп турарларны садыг база амыдырал ачы-дузазы-биле хандырып турарын республиканың чер-чер Советтери, оларның күүсекомнары хүн бүрү удуртур болгаш контрольдаар ужурлуг.

КРАСНОЯРСК КРАЙНЫҢ ТЫВАГА ХҮННЕРИ · 1982 июль 1-8 ·

ӨӨРҮШКҮНҮҢ, ЧОРГААРАЛДЫҢ ӨТКҮТ ЫРЫ КУТТУЛУП ТУР

НАЙЫРАЛ БАЙЫРЛААЛЫ

Калбак-делгем Сибирьни кежир аккан Енисейниң-Улуг-Хемниң кылан арыг суунуң чалгыгларынга эргеленген, хову дурт-сынныг теректерге хүрээлеткен Культураның болгаш дыштанылганың Н. Гастелло аттыг паркта «Хүреш» стадион. ССР Эвилелиниң акыдуңма улустарының эң хеймер республиказы Тыва АССР-де ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга тураскааткан хүннерин эрттирип турар Красноярск крайның күш-ажылчы коллективтериниң, уран чүүл, культура, спортчу төлээлери, кызылчылар, республика найысылалының аалчылары дүүн 10 шак ашкалак турда, анаа чыглып келген. Стадионнуң төп индиринде СЭКП обкомунуң бюро кежигүннери, совет болгаш ажыл-агый органнарының удуртукчулары, Красноярск крайның делегациязының удуртукчулары.

Байырлыг марштың чаңгыланган үнүнүң адаа-биле стадионнуң соңгу эжиктеринден Красноярск крайның Тывага хүннериниң Найырал байырлалының киржикчилери — уран чүүл коллективтериниң артистери, спортчулар демниг базым-биле кирип кээп, стадионнуң оруктарын таварты эрткеш, шөлдүң ортузунда доктаапкан. Оларның кырында айыран-чайт, туктар, өң-базын чечектер, шарлар.

Найырал байырлалын СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, партия обкомунуң бирги секретары эш Григорий Чоодуевич Ширшин ажыдып, чуве чугаалаан.

ССРЭ-ниң 60 чылынга тураскааткан хүннерин Тывага эрттирип келген Красноярьениң төлээлеринге

(Уланчызы 4-кү арында).

ЧУРУКТА: Найырал байырлалын СЭКП обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшинниң ажыдып турары; стадионнуң индиринде каттышкан улуг оркестр.

Л. И. Брежневтиң Москвадан чорупканы

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев дыштанылы-биле июль 3-те Москвадан чорупкан.

Л. И. Брежневти аэродромга эштер Ю. В. Андропов, М. С. Горбачев, В. В. Гришин, А. А. Громыко, А. П. Кириленко, А. Я. Пельше, Н. А. Тихонов, Д. Ф. Устинов, К. У. Черненко, П. Н. Демичев, В. И. Долгих, В. В. Кузнецов, Б. Н. Пономарев, М. В. Зимянин, К. В. Русаков, өске-даа эштер үдээннер.

(СЭТА).

СОВЕТ-ФРАНЦУЗ ЭКИПАЖТЫҢ УЖУДУУШКУНУ ЧЕДИИШКИННИГ ДООЗУЛГАН

Космонавтылар Владимир Джанибеков, Александр Иванченков болгаш Жан-Лу Кретьен Черде ээп келгеннер

СЭТА-НЫҢ ДЫҢНАДЫЫ

1982 чылдың июль 2-де Москваның-биле 18 шак 21 минута турда, орбитада «Салют-7»—«Союз-Т-5»—«Союз Т-6» комплекске каттышкан шинчилелдерниң болгаш дуржулгаларның программазын чедиишкинниг күүсеткениниң соонда Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы Владимир Джанибеков, Совет Эвилелиниң Маадыры, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы Александр Иванченков болгаш Франция Республиканың хамаатызы Жан-Лу Кретьен составтыг ийи чурттуң каттышкан экипажы черде ээп чедип келген. «Салют-7» станцияда ажылдыг космонавтылар Анатолий Березовой болгаш Валентин Лебедев үргүлчүлеп турар.

«Союз Т-6» корабльдиң кудулап бадар аппарады Совет Эвилелиниң девискээринде айыттынган районунга Аркалык хоорайдан соңгу-чөөн талада 65 километр черге кээп хонупкан.

Космонавтылар Владимир Джанибеков, Александр Иванченков болгаш Жан-Лу Кретьенниң черге хонганының соонда кадыкының байдалы эки.

Орбитаның «Салют-7»—«Союз Т-5»—«Союз Т-6» комплекизинге ажыл үезинде Совет Эвилелиниң база Францияның эртемденнериниң болгаш специалистериниң белеткээни планнаттынган эртем программазы долузу-биле күүсеттинген. Ужудуушкун үезинде чериниң атмосферазын, планеталар аразының бүдүмелдерин, галактикаларның болгаш галактикаларның эвес-даа хереледиишкиннерин шинчилээн. Космостуң материаловедениезиниң программазын ёзугаар «Кристалл» деп херексел-биле деңни чок байдалдың үезинде демир аймааның диффузиязын болгаш кристаладаттыпарының аргазын өөренип көөр болгаш космос технологиязының аргаларын улам-на болбаазырадыр сорулга-биле дуржулгаларны кылып күүсеткен.

Ужудуушкун программазының элээн хөй кезиин медицина-биологтуг шинчилелдерге ажыглаан. Кижиниң организминиң деңзи чок байдалга чоорту тааржырының онзагай чүүлдериниң дугайында чаа информация алдынган. Ийзы-бүрү биологтуг чүүлдерге космоска ужудуушкунуң факторларының салдарын өөренип көөр талазы-биле элээн хөй дуржулгаларны кылган.

«Салют-7» станцияның моон соңгаарғы ужудуушкунунуң үезинде космонавтылар Анатолий Березовой-биле Валентин Лебедев совет болгаш француз эртемденнериниң белеткээн шенелделерин үргүлчүлээр.

Француз космонавтың киржилгези-биле каттышкан экипажтың чедиишкинниг доозулган ужудуушкуну Совет Эвилели биле Франция ийи чурттуң эрге-ажыктарынга дүүштүр космосту тайбың херзэнге шиңгээдир талазы-биле моон-даа соңгаар үре-түңнелдиг кады ажылдаарынга чугула базым болган.

Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы эш В. А. Джанибековту Ленин орден-биле шаңнаар дугайында

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Орбитаның «Салют-7» — «Союз» эртем-шинчилел комплекизинге космос ужудуушкунуң чедиишкинниг боттандырганы база ол үеде кылган эрес-дидим болгаш маадырлыг чоруу дээш Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы Владимир Александрович Джанибековту Ленин орден-биле шаңнаар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. БРЕЖНЕВ.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль. 1982 чылдың июль 2.

Совет Эвилелиниң Маадыры ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы эш А. С. Иванченковту Ленин орден болгаш ийиги «Алдын Сылдыс» медаль-биле шаңнаар дугайында

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Орбитаның «Салют-7» — «Союз» эртем-шинчилел комплекизинге космос ужудуушкунуң чедиишкинниг боттандырганы база ол үеде кылган эрес-дидим болгаш маадырлыг чоруу дээш Совет Эвилелиниң Маадыры ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы эш Александр Сергеевич Иванченковту Ленин орден болгаш ийиги «Алдын Сылдыс» медаль-биле шаңнаар.

Совет Эвилелиниң Маадыры эш А. С. Иванченковтуң маадырлыг чоруун алдаржыдары-биле маадырның төрээн черинге хүлер хөрек тураскаалын тургузар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. БРЕЖНЕВ.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль. 1982 чылдың июль 2.

Франция Республиканың хамаатызы шинчилекчи-космонавт Жан-Лу Кретьенге Совет Эвилелиниң Маадыры атты тыпсыр дугайында

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Орбитаның «Салют-7» — «Союз» эртем-шинчилел комплекизинге космос ужудуушкунуң чедиишкинниг боттандырганы база ол үеде кылган эрес-дидим болгаш маадырлыг чоруу дээш Франция Республиканың хамаатызы шинчилекчи-космонавт Жан-Лу Кретьенге Совет Эвилелиниң Маадыры атты тыпсыр болгаш Ленин орден база «Алдын Сылдыс» медаль-биле шаңнаар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. БРЕЖНЕВ.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

1982 чылдың июль 2. Москва, Кремль.

АЪШ-ЧЕМ ПРОГРАММАЗЫ: айтырыглар, шиитпирлээриниң оруктары

КУРЛАВЫРЛАРНЫ БҮРҮН АЖЫГЛААР

СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлери база аңаа «1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазының база ону боттандырар талазы-биле хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң илеткели «Совет Тыва» совхозтуң ажыл-ишчилерин улам-на сорук кииргеи. Бо хүннерде олар Пленумнуң салган сорулгаларын күүседир дээш, улуг күженииишкиниг ажылдап турар.

Чурттуң Аъш-чем программазы бодунуң үре-түңнелин бо чылын-на бере бээр деп, эш Л. И. Брежнев Пленумга онзалап демдеглээн. Ону боттандырары бүгү улустуң херээ. Мал семиртир азыраар совхозтуң ажыл-ишчилери ол чугула херекке боттарының салыышкынын киирер ужурлуг».

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырары дээш Бүгү-эвилелдиг социалистиг чарыжынга кириишкен. Совхозтуң малчыннары он бирги беш чылдың ийиги чылын багай эвес эгелээн. Ону бадыткаары-биле чамдык сан-чурагайларны киирип көрейн. Бо чылдың бирги чартыында 1022 центнер немелде деңзини семиртир азыралда турар мыйыстыг бода болгаш шээр малдан алган. Ол планда көрдүнгенинден дыка хөй болуп турар. Чартык чылда күрүнеге эът садарының планы 650 центнер. Ону херек кырында 741 центнер азы 117 хуу боттандырган. Сүт планын 50 центнерниң орнунга 220 центнер — 4,4 катап, дүктү 20 центнерни садар тургаш, 131 центнер кылдыр—6,5 катап ажыр күүсеткен.

Бо чылын мыйыстыг бода малдан өлүп хораар база дулаар чорук болбаан. Ынчаарга совхозка шээр малдың өлүп хораазы эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге, алды катап, дулаары ийи катап, чылгының ол-ла параалаш-каа-биле беш болгаш үш катап кызырылган.

Чылдың бирги чартыында дужааган малдың күш-дөгелиин ап көөрге, тергиин болгаш ортумактан өрү деңгелдиин—80 хуу, ортумак куштуу—10 база ортумактан куду күштүү—10 хуу болган. Барык-ла бүгү дужааттынган мал семис күштүг болган дыр.

Совхозта мурнакчы малчыннар эвээш эвес. Чижээ, хойжу Куулар Өктек-оол төрүүр 100 хойга онаажтыр 104 хураганы менди камгалап алган. Инек кадарчылары Сайын-оол Даш-оол хонукта 840, Балчыр-оол Дондупай—800 грамм немелде деңзизин чедип ап турар. Хойжулар Самбуу Кара-оол хой бүрүзүндеп 3,9 кг, Куулар Ашак-оол 4,5 кг, Иван Дандар 4,1 кг, Иргит Түрей—3,9 кг дүктү кыргып алган. Ындыг мурнакчыларның кызымак, ак сеткилдиг күш-ажылының ачызында совхоз планныг онаалдаларны ажыр күүседип турар.

Аъш-чем программазын боттандырарынга тодаргай салыышкынын киирери-биле совхозтуң ажыл-ишчилери боттарының курлавырларын база болдунар аргаларын санап көргеш, чедип алыр чүүлдерин тодарадыпкан. Чижээ, совхоз бо чылын 2200 центнер немелде деңзини садарар планныг. Бо чайын совхозтуң девискээринде оъттуң үнгени эки. Чайының болдунар аргаларын бүрүн ажыглап, күрүнеге дужаар малды эки семиртир одарладып, немелде чемни берип тургаш, оон ортумак дужаалда деңзизин баш бүрүзүн-не 400 кг чедирип тургаш, күрүнең планындан артыкка 80 тонна эътти дужаап болур аргавыс бар. Сүт планы чылда 150 центнер. Ам безин ону чартык чылда 220 центнер кылдыр азы 70 центнерни пландан артыкка күрүнеге дужааган бис. Ынчангаш чылдың төнчүзүнге чедир ам-даа 400 центнер сүттү дужаарын шиитпирлээн. Ону чедип алырда, бирээде, чайгы үеде инектиң кададын, ажаалда чемгерилгезин экижидип тургаш, оон сүткүр продуктулуун бедидер. Ийнде, саар инектиң баш санын ам 55 турганын 200 чедир көвүдедир. Бо чылын бүрүн механизастаттынган бир ферманы ажыглалга киирер. Бо бүгү хемчеглер сүт бүдүрерин база күрүнеге садарын шииткирлиг көвүдедириниң болдунар аргазын бээр. Совхоз бо чылын дүк садар планын барык-ла бүдүн чартык катап ажырганын үстүнде көргүскен болгай мен. Ам-даа оон кырында чеди центнер дүктү немей садарының аргазы бисте бар.

Ооң аңгыда, совхозтуң ажылчыннарының хуузунда ажыл-агыйындан күрүнеге эът садарын организастаарынче совхоз дирекциязы, Суг-Бажы кодээ Совет улуг кичээнгейни салып турар. Ынчангаш бо чылын күзүнүнде чоннуң хуузунда ажыл-агыйындан 350 шарыны садып алырының керээзин чарган болгаш мал хүлээп алыр тускай кижини тургускан. Ол шарыларның баш бүрүзүнүң ортумак дужаалда деңзизин 400 кг чедирер болза, күрүнеге 140 тонна эътти дужаап болур-дур. Салар малдарны семиртир азыраарынга совхоз чонга дузаны көргүзүп, белеткеттинген сигенниң 20 хуузун—600 тонна кирени садып, комбикормну база бээр.

Чурттакчы чондан 400 баш хире хаванны садып алырының контрактация керээзин совхоз чарып алган. Хаван ээлеринге чарбаны, комбикормну садып турар. Ындыг янзы хаван саткандан 40 тонна эът күрүнеге кирер апаар. Совхозтуң бодунуң күрүнеге пландан ажыр дужаар деп турар эъди чондан садып алыр мал эъдинге каттышкаш, 260 тонна хире болур-дур. Оон ынай чондан 200 килограмм саржагны садып алган турар. Хой дүгүн 300 болгаш ангор дүгүн —30 килограммны совхоз садып алган. Ол дээрге, совхозтуң ажыл-ишчилериниң чурттуң Аъш-чем программазын күүседиринге эвээш-биче-даа болза салыышкыны болур.

Мал семиртир азыраар совхозка мал чеми шиитпирлиг ужур-дузалыг чүүл болур. Ону барымдаалааш, бо чылын үш муң ажыг тонна сигенни ийи муң ажыг тонна сенажты, беш муң тонна хире силосту, 267 тонна будук-бүрүнү белеткеп алыры көрдүнген. Мал чеминиң белеткели ам бисте массалыг-биле эгелей берген. Бо чылын оът-сигенниң үнгени эки, ындыг болганда, планнаттынган сигенни кезип белеткеп алырының болдунар аргазы бисте бар.

С. СЕДЕН-ООЛ.

«Совет Тыва» совхозтуң директору.

АНЫЯКТАР—КӨДЭЭГЕ

«Чурттуң аъш-чем конвейеринге — комсомолчуларның сагыш салыышкыны» деп кыйгырыг-биле миллион-миллион совет оолдар, кыстар ажылдап, ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын боттандырарынга идепкейлиг киржип турарлар. Аъш-чемниң кол-кол хевирлерин бүдүрүп үндүреринге аныяктарның салыышкынын улгаттырар дугайында чугаа ВЛКСМ ТК-ның пленумунга Москвага июль 2-де болган. СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринге, аңаа эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде, болгаш комсомолдуң XIX съездизинге ооң чугаазында айыттынган сорулгаларга болгаш түңнелдерге холбаштыр комсомол организацияларының сорулгаларын аңаа чугаалажып көрген.

Аныяк оолдар, кыстарның хүлээлгези болза, боттарың черниң ээзулуг ээлери болур кылдыр кижилерни, ажылды экижидериниң курлавырларын үргүлчү дилеп тывары болур деп, ВЛКСМ ТК-ның бирги секретары Б. Н. Пастуховтуң илеткелинде болгаш санал бергеннериң чугааларында айыттынган.

Мурнакчы коллективтериң дуржулгазын ажыглавышаан, комсомол организациялары аныяк оолдар, кыстарны индустриалдыг технологияны шалыпкын шиңгээдип алырынче чер ажылының эртемге үндезилээн системаларын ажыглаарынче мөөңнээри чугула деп аңаа онзалап айыткан.

ВЛКСМ ТК-ның пленумунуң ажылынга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары М. С. Горбачёв, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Э. Н. Нуриев, министерстволарның болгаш ведомстволарның удуртукчулары киришкен.

(СЭТА-ның корр.).

ЧАҢГЫС ЭПТИГ ӨГ-БҮЛЕДЕ

ССРЭ-60

КРАСНОЯРСК КРАЙНЫҢ ТЫВАГА ХҮННЕРИ · 1982 июль 1-8

ДЕҢ ЭРГЕЛИГЛЕРНИҢ АРАЗЫНДА

Хакасияның ажылчы чону СЭКП ТК-ның «Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң 60 чыл оюнуң дугайында» доктаалын боттарының чүректеринге эң-не чоок кылдыр хүлээп алган. ССРЭ-ниң 60 чылы — совет улустуң амыдыралында төөгүлүг болуушкун, ол дээрге СЭКП-ниң ленинчи национал политиказының тиилелгезиниң херечизи-дир.

Бистиң облазывыс совет улустарының хөй националдыг өг-бүлезинде, сырый кады ажылдажылгазында төлептиг черни ээлеп турар. Ол бистиң чуртка чырыткылыг келир үе — коммунизмни тургузары дээш совет улустуң демиселинге бодунуң үлүүн киириштирип турар.

Улуг Октябрьның тиилээриниң мурнунда Хакасия хааныг Россияның хожуданнгай, каранги-бүдүүлүк, эң-не ырак-узак булуңу турганы билдингир. Амгы үеде бистиң облазывыс деңэргелиг, хөй националдыг бүгү совет улус-биле чаңгыс өг-бүле болуп алгаш, аас-кежиктиг, амыр-тайбың чурттап, ажылдап турар.

Совет эрге-чагырганың баштайгы тургустунганының баштайгы айларындан-на эгелээш, Хакасияның хөгжүлдезиниң дугайында Коммунистиг партия болгаш Совет чазак доктаалдар сагып салып келген. 1925 чылда-ла эң баштайгы поезд чаа туттунган демир-орук-биле Ачинскиден Абаканга келген. Ол дээрге бистиң областың хөгжүлдезиниң быжыг оруунуң эгезиниң салдынганы ол-дур деп бистер үнелеп турар бис. Хөмүр-даш болгаш ыяш болбаазырадыр, а ол ышкаш чурт иштиниң үлетпүрү дүрген хөгжүп эгелээн. Ооң дараазында чылдарда Абакан — Новокузнецк, Абакан—Тайшет аразының демир-орук шугумун тудуп тургускан. Абазаның болгаш Тейниң демир рудниктери, Сорскиниң молибден комбинады, Абаканның эът-консерва комбинады, Черногорскиниң камволь-шекпен каттышкыны, Аскизтиң ыяш белеткээр бүдүрүлгези дээш ышкаш, улуг-улуг күш-ажылчы коллективтер бо хүннерде долу күчүзү-биле ажылдап, он бирги беш чылдың планныг даалгаларын хуусаадан эрте күүседир дээш бүгү улустуң социалистиг чарыжында идепкейлиг киржип турар. Хакасияның трикотаж, даараныгла, идик фабрикалары, адактың соонда Саянның девискээр-бүдүрүлге комплекизи областың үлетпүрүнүң продукциязының элбээ кезиин берип турар.

Амгы үеде Хакасия контейнерлерни, көдүрер краннарны, ыяш чүдүрүкчүлерин, тудуг материалдарын, пөс-таавыны, идиктерни, даараан кылыгларны, демир рудазын, молибденни, хөмүр-дашты болгаш өске-даа чугула продукцияны Төрээн чуртка берип турар. Бүгү талазы-биле механизастаттынган болгаш бедик хөгжүлделиг чер болгаш мал ажылдыг совхозтар хөй хемчээлдиг кедээ ажыл-агый продукциязын бүдүрүп турар.

1980 чылда Хакас автономнуг областың бежен чылын калбаа-биле байырлап демдеглээн. Область, хоорайлар, районнар, суурлар болгаш кедээ Советтерге чоокта чаа муң-муң депутаттар соңгуткан. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Националдар Совединде Хакас автономнуг областы беш депутат төлээлеп турар.

Совет эрге-чагырганың чылдарында Хакасияда ажылчын аңгы тургустунуп, сан талазы-биле өскен. Бистиң областың чонунуң үштүң ийиден хөй кезии үлетпүрде, тудугда ажылдап турар. Амгы үеде Хакасияның ажылчын тараачыннары дээрге бүгү талазы-биле билиглиг, бедик мергежилдиг кижилер: трактористер, комбайнерлер чолаачылар болгаш малчыннар-дыр. Бистиң областа үлетпүр, тудуг, кедээ ажыл-агый талазы-биле хөй санныг специалистер тывылган. Хөй санныг интеллигенция улус ажыл-агыйның хөгжүдеринге төлептиг үлүүн киирип турар. Хакасияның амгы хүннери дээрге, Коммунистиг партияның ленинчи национал политиказының тиилелгези, бистиң калбак-делгем Төрээн чуртувус — ССРЭ-ниң улустарының, хамыктың мурнунда улуг орус улустуң дузаламчызының үре-түңнели-дир. Ындыг дузаламчының чайынналчак көргүзүү — он бирги беш чылдың чаа тудуглары. Саян-Шушенск ГЭС-тиң тудуунда барык бүгү чурт киржип турар. 20 хире эртемниг шинчилел институттары, бир муң ажыг үлетпүр бүдүрүлге коллективтери ооң төлевилел ажылдарынга болгаш тудуунга киржип турарын айтырга-ла четчир. Ол ышкаш Абаканның вагон кылыр комплекизиниң тудуунда 49 төлевилел институттары, 130 ажыг бүдүрүлге черлери идепкейлиг киржип турар. 30 ажыг националдың кижилери үстүнде айыттынган тудугларда чаңгыс кижи дег ажылдап, күш-ажылчы чедиишкиннерни чедип ап турарлар.

Хакастарның орус болгаш бистиң чурттуң өске-даа улустары-биле найыралы кадыг-дошкун болгаш төөгүлүг шылгалдаларны тудуп эрткен. Абаканда Коммунарлар шөлүнде Совет эрге-чагырга дээш маадырлыы-биле өлгеннерге тураскаал бар. Ында орус болгаш хакас аттарны сиилбип тургаш, алдын үжүктер-биле бижээн. Олар Советтерниң эрге-чагырга дээш, революция дээш кады маадырлыы-биле демисежип турганнар. Тиилелге паркында дайынчы алдарының тураскаалы база-ла совет улустарның мөңге найыралының дугайын чугаалап турар. Ында орус болгаш хакас дайынчыларының овур-хевирин тураскаал кылдыр тургускан. Усть-Абаканда улусчу мемориал база-ла дайынның чалбыыштыг чылдарын кезээ-мөңгеде сагындырып кээр. Ону ук районнуң бүгү чону боттарының акша-хөреңгизи-биле тудуп тургусканнар. Тураскаалдың баарында Украина, Молдавия, Белоруссия, Литва, Латвия, Эстония, Ленинград, Севастополь, Одесса дээш тулчуушкуннарга маадырлыы-биле өлгеннерниң аттарын бижээн болгаш үгербөө октарының холаларында ол черлерниң довураан уруп каан турар. Дайын чылдарында областан 21 кижи Совет Эвилелиниң Маадыры атты алган болгаш чеди кижи «Алдар» орденниң бүгү үш чергелери-биле шаңнаткан. Оларның аразында хакас Михаил Иванович Чебодаев база бар. Ол Днепрге тулчуушкунга шылгарааш, шаңнаткан болгаш Литваның Скоудас хоорайы дээш тулчуушкунга маадырлыы-биле өлген.

Бо хүннерде Хакас автономнуг областың ажылчы чоннары ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл оюн төлептиг уткуур дээш социалистиг чарышта идепкейлиг киржип турар. Областың үлетпүрү болгаш кедээ ажыл-агыйы 1982 чылдың бирги чартыының планныг даалгаларын чедиишкиннг күүсеткеннер.

Хакасия, Тыва болгаш Даг-Алтай аразында чаңчыл болган социалистиг чарыш үргүлчүлевишаан. Чүгле республика болгаш областар аразында эвес, оларның хоорайларының болгаш районнарының аразында чарыш база чоруп турарын демдеглээри өөрүнчүг. Чижээ, Абакан хоорай Кызыл-биле, бистиң Аскиз районувус Тываның Улуг-Хем району-биле, Бейск район—Даг-Алтай автономнуг областың Шибалино району-биле чаржып турар болгай. Социалистиг чарыш ооң киржикчилериниң экономиктиг болгаш культура тургузуушкунунга ажылчын дуржулгазы-биле солуштуруп, бот-боттарында эң эки чүүлдерни өөренип ап, күш-ажылчы чедиишкиннерин улам улгаттырарынга дузалыг дег чүвени практика көргүзүп турар.

Хакас автономнуг область ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга улуг чедиишкиннери дээш Ленин болгаш Улустарның найыралы орденнер-биле шаңнаткан. Хакасияның бүгү талазы-биле чечектелиишкини — партияның ленинчи национал политиказының амыдыралда боттанышкыны-дыр деп катап-катап демдеглеп каары чугула.

Бо хүннерде Хакасияның ажылчы чоннары СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин, ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын амыдыралга күүседир дээш тодаргай хемчеглерни айтып, күжениишкиннг ажылдап турарлар.

К. ХУДЯКОВ,
СЭКП-ниң Хакас обкомунуң секретары.

КОЖАБЫСТА — ХАКАСИЯДА

БУЛУҢУМГА ЫНАК МЕН

Хакасияның Алтай районда Аршаново деп суур бар. Ол дээрге «Коммунизмче орук» совхозтуң төвү-дүр. А мээң төрүттүнген черим ол, өскен-даа черим ол. Ада-иэм база маңаа чурттап чорааннар.

Төрүттүнген булуңумга дыка ынак мен. Ону мээң чаш турган үемге дөмейлээр арга чок ийин. Ам ол чаа үениң чараш сууру апарган, мурнунда турган ийленчек казанактарның чүгле истери чыдып калган. Суурда школа, эмнелге болгаш культураның тудуглары хөй.

Бедүүн ажылчын, механизатор кижи мен. Бисте ол хүндүткелдиг мергежилдерниң бирээзи. Совхозта Борис Танбаев, Владимир Калямин, Иван Танбаев, Владимир Костояков дээн ышкаш сураглыг механизаторлар хөй, оларның үлегерин эдерип ажылдап турар мен.

Н. АРШАНОВ,
механизатор.

НАЙЫРАЛГА ДАЯНГАН

Социализм үезинде улустарның акы-дуңма найыралын быжыглаарының оруктары-ла хөй. Оларның бирээзи — эртем ажылы. Бүгү чурттуң болгаш аңгы-аңгы республикаларның, крайларның, областарның экономиктиг болгаш социал-политиктиг, культура хөгжүлдезиниң ажыктыг оруун шинчилеп тыварынга эртемденнер кады ажылдап турарлар. Бодувустуң улузувустуң төөгүзүнүң, экономиказының, культуразының болгаш амыдыралының айтырыгларын шиитпирлээринге Хакасияның эртемденнериниң кылган чедиишкиннериң кысказы-биле-даа бол бөгүн чугаалаары өөрүнчүг-дүр. Хакасияның эртемденнери интернационалчы, олар — аңгы-аңгы нацияның кижилери. Ынчалза-даа олар чаңгыс күзел-соруктуг — боттарының эртем ажылы-биле коммунистиг тургузуушкунга салышкынын киирери.

Төөгү эртемденнери хакас улустуң эрте-бурунгудан амгы үеге чедир төөгүзүн шинчилеп турар. Ол талазы-биле төөгү эртемнериниң доктору Я. И. Сунчугашев чедиишкинниг ажылдап турар. Ол талантылыг археолог-эртемден Хакасияга эрте-бурунгу металлургияны, хакастарның материалдыг культуразының айтырыгларын шинчилээн. Төөгү эртемнериниң доктору, МКУ-нуң профессору Л. Р. Кызласов хакастарның болгаш тываларның эрте-бурунгу үелерде болгаш ортаакы векте төөгүзүн чедиишкиннг шинчилеп, хөйнү кылган.

Төөгү эртемнериниң кандидады, доцент С. П. Ултургашевтиң удуртулгазы-биле амгы үеде Хакасияның эртемденнери Москваның, Ленинградтың, Новосибирскиниң эртемденнери-биле кады партияның Хакасияның область организациязының төөгүзүнүң очерктерин ажылдап кылып турарлар.

Хакас литератураның төөгүзүнүң очерктерин филология эртемнериниң доктору, професор М. А. Унгвицкая, филология эртемнериниң кандидаттары улуг эртем ажылдакчызы В. Е. Майногашева, Н. А. Тропков, А. Г. Кызласова, совет хакас литератураның болгаш тываларның, алтайларның база Сибирьниң соңгу чүгүнүң улустарының литературазының дугайында филология эртемнериниң кандидады, доцент К. Ф. Антошинниң монограф шинчилелдери солун болуп турар.

Хакасияның эртемден-лингвистери база солун ажылдарны кылгылаан. Филология эртемнериниң доктору М. И. Боргояковтуң, филология эртемнериниң кандидаттары Д. Ф. Патачаковтуң, В. Г. Карповтуң, Д. И. Чанковтуң болгаш оон-даа өскелерниң аттары чүгле Хакасияда эвес, бүгү чурттуң тюркологтарынга билдингир. Оларның ажылдап кылганы «Хакас дылдың грамматиказын» чурттуң сураглыг тюркологтары бедик-биле үнелээн. «Хакас-орус дылдың» словарын филологтар белеткеп турар.

Амыдырал хүн келген тудум-на бурунгаарлап, эртемденнерниң мурнунга чаа сорулганы салып турар. Саян-Шушенск ГЭС-тиң баазазынга Сибирьниң мурнуу чүгүн шиңгээдип алыры болгаш девискээр-бүдүрүлге комплекизин тургусканы-биле холбаштыр эртемниң мурнунда чаа айтырыгларны амыдырал салган.

Эртемниң оруу белен эвес, ынчалза-даа бодунуң чонунга эртемни бараалгадыры өндүр чаагай хүлээлге. Харысалгазы база ындыг бедик. Хакасияның эртемденнери шак ынчаар бодап, шак ынчаар ажылдап турарлар. Акы-дуңма өске улустарның эртемденнери-биле доктаамал харылзаазы, үре-түңнелдиг кады ажылдажылгазы — оларның чедиишкиннериниң чугула даңгызы. Хакасияның болгаш акы-дуңма Тываның эртемденнериниң харылзаазы шагдан-на тургустунган болгаш улам-на быжыгып турар.

В. АНЖИГАНОВ,
философия эртемнериниң кандидады, Абаканның пединститудунуң доцентизи.

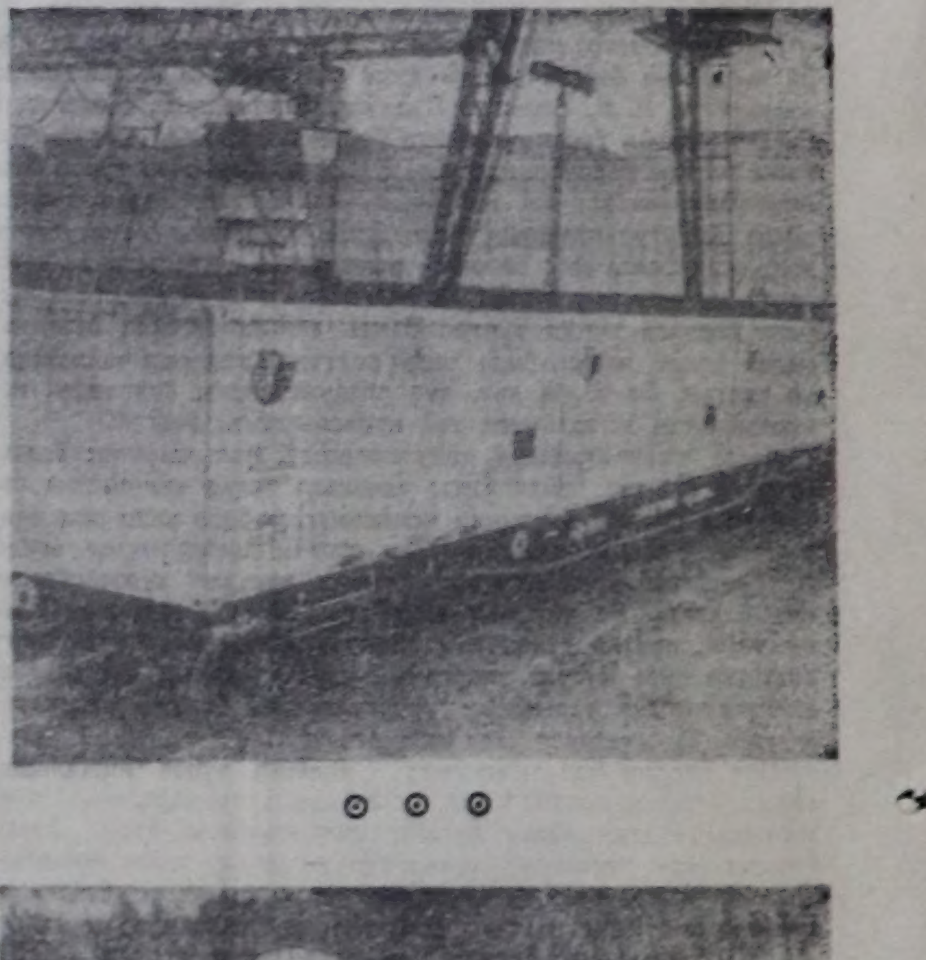

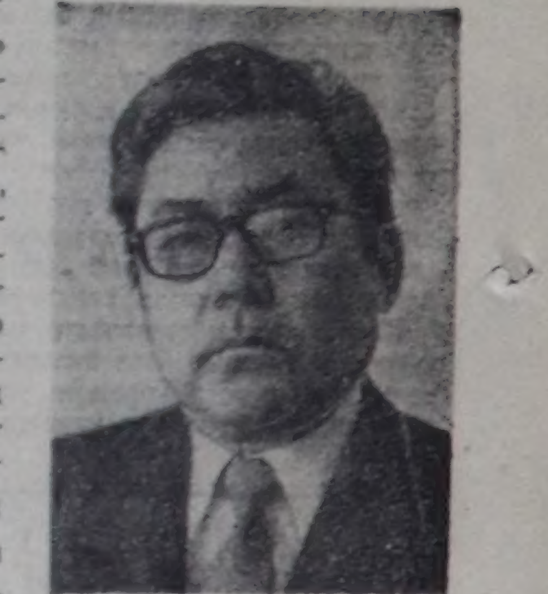

ЧУРУКТАРДА: Абакан бөгүн; «Аскизский» деп хөй ажылының уксаажыдылга совхозунуң аныяк саанчылары Э. Сагалакова, Е. Сазанакова, А. Всеволова олар (үстүнде); «Абаканвагонмаш» бүдүрүлге каттышкынының контейнер заводу. Белен продукцияны чүдүрүп турары (оон адаанда); Аскиз районнуң Калинин аттыг совхозтуң № 5 бригадазының мурнакчы малчыннары Алексей Николаевич Топоев биле Александр Георгиевич Заур; филология эртемнериниң доктору Михаил Иванович Боргояков (адаанда).

Г. БУРНАКОВТУҢ фотолары.

БО АРЫНДА:

● Хакасияның чаартылгалары ● Маадырның Сылдызы ● Суурумга ынак мен ● Найыралдың күжү ● Фото-чуруктар.

МААДЫРНЫҢ СЫЛДЫЗЫ

Ол ЧЕДЕН хар чыгаан берген, ынчалза-даа бажының кара дүктеринде бичии-даа агарган чер чок. Эгиннери, шериг кижиниин дег, деңдески. Ооң карактарындан хүлүмзүрүг черле ыравас. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, ону ындыг улуг назылыг кижи дээр аргажок.

— Кырыырынга далашкаш каңчаар боор—деп, ол баштактаныр. — Назылап-кырыырың дээрге өөрүшкү эвес-тир деп, улус чугаалажыр ышкажыгай. А мен аныяктар дег чурттаксаар кижи мен, ынчаар чурттап-даа чор мен...

Ооң-биле баштай-ла таныжып канывыстан бээр ам 25 чыл чедип тур. Ынчан Усть-Абакан районнуң «Степной» совхозунче редакциядан даалгалыг чоруткаш, ону күүседип алгаш, демир-орук-биле чанып орган мен. Вагонга мөгезинээр мага-боттуг, узун эвес дурт-сынныг, чаъска кедер алаштыг, күс чылыг-даа турган болза, хөй кезии бөрт кеткен эр мээң-биле кады олуруп алды.

Орук кижилерин чооштулаштырар болгай. Мээң кады чоруп орар эжимни Михаил деп адаар, ол «Степной» совхозтуң хойжузу, бодун Бейкте чурттап турар (ында ферма бар) дээрин удаваанда билип алдым. Ынчан фамилиязын база чугаалаан чүве, ынчалзажок орта сактып албайн барып тыр мен.

Бистиң чугаавыс узун-на болган. Ооң иштинде мээң эвилгамның дугайын база чугаалаштывыс. Ол, совхозта улусту шуптузун таныыр болган, кижи бүрүзүнүң каңчаар ажылдап, чурттап турарын кысказы-биле таныштырды. Оон ол олурган чериндев тургаш, пяанын уштуптарга, ооң хөрээнде Маадырның Алдын Сылдызы чайнай бергенин көрүп кагдым.

Кымыл ол дээрзин орта-даа билбейн, шак чыгыы үеде хөөрежип орган кижим Михаил Егорович Доможаков болган ышкажыл. Ооң соонда бис аңгы-аңгы черлерге хөй удаа душкан бис.

Ол хөлчок солун кижи болдур ийин. Янзы-бүрү солун чүүлдер чугаалап турда кайгамчык-ла. Ынчалза-даа ооң дайын сактып чугаалап олурганын кажан-даа дыңнаваан мен. Хөңнү чок турган-на боор он.

Дайын эгелеп турда, Михаил таптыг-ла чээрби беш харлыг турган. Оон мурнунда өскүс калгаш, он чыл хиреде хой кадарган, дөрт чылды демир-орукка ажылдап, ийи чылды шериг албанынга эрттирген.

А кажан барыын чүкке дайын одуу чалбыышталып, гитлерчи шериглерниң дагалыг сапогтары бистиң хоорай, суурларывысты тепсеп эгелээнде, Михаил шериг комиссарыадының эжиинден ыравастай берген... аныяк демир-орукчуну баштайгы дээрезинде фронтуже чоруптайн турганнар. Оон чүгле сентябрьда, Хакасияга тургустунган Сибирьжи 309 дугаар дивизияның составынга Доможаков чаңгыс чер чурттуглары-биле кады фронтуже чоруткан. Дивизия дайынчы шылгалдазы 1942 чылдың июль 5-те Лиски деп станцияга эрткен.

Курск дээрбээ. Дивизияның аңаа кирижкени хап төгүүшкүнүг тулчуушкуннар ооң мурнунда болгулаан тулчуушкуннар-биле канчап-даа деңнээр арга чок кадыг-берге болган. Каргыштыг дайынның човулаңындан чер боду безин човуурттап чыткан ышкаш сагындырган, демир безин шыдашпайн эсти бээр турган. Янзы-бүрү аттыг танкылар, самолёттар, фашистерниң кыр-кырынга улажып-ла турар чадаг шериглери. Балыглаттырган муң-муң кижилерниң аразында Доможаков база бар.

— Кол-ла чүве сөөкке ок дегбээн-дир — деп, хаңга борашкан ак халаттыг, чолдаксымаар ашак чугаалаан. — Бир ай болгаш, таппылап болур-дур. А ам бээр, столче...

1943 чылдың сентябрь 17-ле дивизия Пирятин хоорайны хостаан. Хоорай дээш тулчуушкун орай кежээ эгелээш, артеиинде дооступ берген, дайзын оон үндүр шаптырган. 303-кү дивизияны ол-ла хүн Пирятинниң деп адаан.

Днепр. Бо улуг хемниң ады Михаил Доможаковтуң болгаш ооң муң-муң шериг эштериниң ады-биле кезээ мөңгеде тудуш холбаалыг болуп арткан. Сентябрь 24-че дүнезинде хемни кежери эгелээн. Кезек бүрүзүндеп эң-не аваангыр-тудувугур, сагыңгыр-тывынгыр, эң-не эрес-дидим эрлерни шилип, 7—8-тен бөлүктээн. Оларның аразында разведчиктер база турган. Доможаковтуң бөлүүнде — чеди кижи. Бөлүк бүрүзү холга таварышканын-на — хемеин азы салчыгашты — ажыглаан. Дайзын быжыглаңган кадыр эриинден үзүк-соксаал чок боолап, прожекторлар-биле хемни дургаар чырыдып турган. Эрес-дидим дайынчылар ындыкы эриктен бүлгүрткен пулемёттарже уткуштур бөлүк-бөлүктеп чоруп-ла турганнар. Чаашкынналган хөй окту кым-даа эртип шыдавас ышкаш сагындырган. Ынчалзажок маадырлыг дайынчылар эш-өөрүн өлүмге алзып, чидирбишаан, улам-на бурунгаарлап, далажып кел чорааннар...

Разведчиктер харын чедимчелиг болганнар. Олар хемни баштай-ла кежип кээп, эрикке быжыгланышкаш, дүнеки тулчуушкунче кирген, өскелерге дузалаан. Дайзынның турган эриинде бистиң шериглерниң саны эртенге чедир он-он эвес, а харын чүс-чүс четкен.

Дараазында дүне дуза чедип келген болгаш. Ам бистиң шериглер бичии бөлүктер-биле эвес, а роталар болгаш батальоннар аайы-биле хемни кежип дораан-на тулчуп кирип турганнар. Удаваанда баштайгы Шучинки. Балык дээр сууржугаштар хостаттынган.

Кезек үе эрткенде, дивизияга өөрүнчүг медээ дыңналы берген: Днепрни кешкенин дээш ийи муң ажыг кижини партия болгаш чазак орденнер болгаш медальдар-биле шаңнаан. Бежен хире дайынчыларга Совет Эвилелиниң Маадыры деп бедик атты тывыскан.

Оларның аразында Михаил Егорович Доможаков база бар болган.

Маадырның Сылдызын аңаа тыпсып турган үеде бир-ле кижи ону кый дээн:

— Экии, аттажым. Мен база хакас кижи мен. Аскиз чурттуг Михаил Чебодаев дээр. Үе тывсывысса, чугаалажыр бис шиңме.

Ынчалзажок олар чугаалажып четтикпээннер. Ооң соонда-даа ужуражып шыдаваанар — Совет Эвилелиниң Маадыры Михаил Иванович Чебодаев акы-дуңма Литваны камгалап тургаш өлүрткеп.

А. Доможаков дайзынның оруктары-биле улам-на бурунгаарлап, барыын чүк чурттарын фашизмден хостажып чоруун орган. Оон Венгрияда Балатон хөл чоогунга аар балыглаткан. Эмнедип кирген госпитальы ону Бухарестиң Констанцаны таварты Төрээн чуртунче чорудупкан.

Михаил Егорович 1975 чылга чедир хоймулап ажылдаан. Ам пенсияда. Ынчалза-даа ону мээчыннар аразында бо-ла көрүп болур — дуржулгалыг хойжу бажыңынга аңаа олура албас-тыр ийин.

Б. БАЙНОВ.

ТУРЛАГГА

Совхозтуң төвүнден ырак эвес, чалгаа дораан чеде бээр, сес километр черде, тейлер баарында, чыраалар чоогунда, чунар-бажың болгаш мал кажааларлыг турлаг бажын турар. Ол турлагны Кичеев деп адаар. Бажыңның даштында таблицада «Сонский» совхозтуң эң эки кадарчызы» деп бижээн.

Ында бодунуң кырган ада-иези-биле кады Федора Николаевна Саражакова чурттап турар. Ол дээрге бодунуң бежен хар иштинде чурттаалгазында он уругну төрээн болгаш бир оолду — Вячеслав Тороковту бодунга азырап алган. Он бир уругу Маадыр-ие. Уругларының аразындан боттарының тускай өг-бүлелиг апарганнар бар. Чамдыкта шупту чыгып келгилээрге, бажың иштн ыыт-шимээниг хөглүг-ле болу бээр. Дора Николаевнаның сеткил-сагыжы оңаа чылыг апаар. Чүге дээрге ол бүгү ажы-төлдүң иези болгай.

Ол турлагны долгандыр кайнаар-даа көөрге, чалгааранчыг шат тейлерлиг хову-ла хову. Бо ындыг черге хөй уруглар-ие база чонуп кырган ада-иези-биле кады хайыы турлагга чурттап турарын кижи кайгаар. Совхозта чурттаалга бажыңнары чедишпези ол бе? Ындыг эвес, ол дугайында совхозтуң профэвилел комитединиң даргазы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Иван Федорович Кузнецов безин ол кадарчының ажыл-ижинге шуут бердингенин магадап чугаалаарындан оларның чүге ол черге чурттап, ажылдап чоруур билдине бээр.

Ук турлагда өг-бүлениң эң улуу — сезен ажыг харлыг Николай Константинович Кичеев. Ол хире назылыг кижи ам-даа омак-сергек, мурнакчы кадарчы уруунуң ажыл-ижинге дузалажып чоруур.

Дора Николаевнаның бир оглу Саша авазының дузалакчызы болуп, ол турлагда артып калган. Ада-иениң чурту болур ховуга Дора Николаевна сеткил чүрээнден шуут тудуш бердинген. Оон өскээр кайнаар-даа чоруксавас.

А. ТУРОВ.

Июль 4 — Далай болгаш хем флодунуң ажылдакчыларының хүнү

ТАЛЫГЫРДА ЭЖИНДИРИИШКИН ҮЕЗИНДЕ

Далайжыларның хөй нуруузу Төрээн чурттуң чүтүла даалгаларын күүсеттиишаан, боттарының чаңчыл болган байырлалын далайларындан талыгыр ыракта эжиндириишкин үезинде уткуп, демдеглеп турар. ССРЭ-ниң Далай болгаш хем флодунуң ажылдакчыларының хүнүнде эжиндириишкинде чеже хире совет судноларының чоруп турарын СЭТА-ның корреспондентизи сонуургаан черге. Аңаа тодаргай харыызы «Морфлот» деп санагы машиназы берген.

ССРЭ-ниң садыг флодунда 1750 судноолар бар. Олар делегей океаннарынга муң-муң километр далай оруктарын эрткеннер. Чаңчыл болган байырлалының хүнүнде аалдарындан талыгыр ыракта далайжылар Төрээн чуртунуң дугайында кежээ-бодап, радио телетайп, спутниктер системаларын дамчыштыр оң бөлелериниң кежигүннери-биле эктээмал харылзаазы тудуп турурлар.

Доштуг далай оруктарында — берге байдалдарга эжиндириишкинни боттандырып турар «Арктика» атомоходтуң капитаны В. Голохвастовка сөс:

— Арктикада чайгы үеде кыштан барык-ла ылгалбас. Далай дожу мында хевээр, соогу база дыңзыг. Ынчалза-даа атомоходтуң ачызында хөй метр кылын доштү буза үттергеш, өске судноларга оруктү аазап берип турар бис.

«Арктика» атомоходу чыл эгезинден бээр судноларга оруктү ынчаар аазапшаан, 23 муң миль ажыг хемчээлдиг эрткен. Баштай Енисейниң кылын дожун таварты судноларны оруун аазап, оон соонда Соңгу доштуг океанның ортулуктарынга чедир оруктарны ажыткан. Ам-даа чаа оруктарны доштуг океанга ынаар сорулга салдыраан.

Норильскиниң металлы Игаркадан — тудуг ыяжын херегләэр черлеринге, Тюменьниң соңгу девискээринге хөй тонна дериг-херекселдерин чедирер хүлээлгелиг бис. Эң баштай сөөртүр чүүктер — аъш-чем аймаа.

Москваның төвүнге, Далай флодунуң министерствозунга олуруп алгаш, Арктиканың акваториязының сугларында далайжылар-биле харылзааны база туткан. «Эрнст Тельман» теплоходтуң далайжылары-биле харылзааштан.

— Кампонгсаом, Хошимин, Дананг хоорайларга улус ажыл-агый чүүктерин чедиргеш, аалдарывысче ээп чаныптывыс — деп, капитан Г. Бакаев дыңнаткан. Капитанның далайжылары рейсти планнаттынган хуусаазындан 15 хонук мурнай доозуп турар. Акы-дуңма чурттарның — Вьетнамның болгаш Кампучияның далайжылары-биле найыралдыг чарыш планны хуусаа бетинде күүседиринге дузалаан.

Акы-дуңма чурттарның далайжылары-биле совет далайжыларның интернационалдыг найыралы, оларның пролетарлыг эп-сеткил каттыжылгазы ам улам быжыгып турар. Чижээ, «Николай Добролюбов» теплоходтуң коллективи 750 тонна ховеңни Кампонгсаом эртээлинге боттарының күжү-биле дүжүрүп берген. «Солнечногорск» теплоходтуң экипажы Кубаның далай эртээлдеринге улус ажыл-агыйы чүүктерин чедирип бээрин графиктен чеди хонук бурунгаар боттандырган.

Тайбың садыглажылга эгелээн черге дайын төлеп турар деп, шаандагы шагның кижилери чугаалажып чораан. Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң ажылдап чорааны Тайбың программазын боттандырарынга совет далайжылар идепкейлиг киржип турар. Далай болгаш хем флодунуң дузазында Совет Эвилели-биле садыглажып турар чурттарның саны сөөлгү чылдарда үш катап көвүдээн.

— Совет садыг флодунуң ажылдакчылары бистер чүгле тайбың чүүктерин дажыглап турар бис — деп, «Скульптор Голубкина» теплоходтуң капитанының бирги дузалакчызы И. Казмирчук чугаалаан. Совет Эвилелиниң тайбың чаа инициативаларынга тураскаатканы митинг ол суднога болган. Каттышкан Нацияалар Организациязының Кол Ассамблеязының чепсегленииишкинниң дугайында талазы-биле тускай ийиги сессиязынга кыйгырыгны митингиниң киржикчилери хүлээп алган. «Сарыылдыг кижи бүрүзүнге хүн аалаанга четчир чер бистиң ак-көк өртемчейивисте бар» деп ол документиде бижээн.

Беш чылдың даалгаларын хуусаа бетинде күүседир дээш социалистиг чарышка чүс-чүс экипажтар идепкейлиг киржип турар. Далай болгаш хем флодунуң ажылдакчыларының хүнү баштайгы чартык чылдың доозулганы-биле каттышкаш. Хөй коллективтер бо байырлалды чартык чыл планын хуусаа бетинде чедиишкиниг күүседиишкин-биле уткааннар.

«Пландан ажыр 800 ажыг тонна чүүкту сөөртүвүс, 50 тонна одаар чүүлдү камнап алдывыс» деп, «Слуцк» теплоходтуң коллективи рапорттаан.

«Николай Карамзин» теплоходтуң экипажы коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп бедик атты төлептиг-биле эдилеп турар. Хөй муң рубльдаң орулгазын ол коллектив бо чылдың баштайгы чартыкын чедип алган болгаш байырлал хүнүнде ажылдап, Мадрас, Австралия, Владивосток аразынга рейсти боттандырып турар.

«Пландан ажыр ийи тонна чүүкту сөөртүп чор бис» деп, «Маршал Гречко» теплоходтуң далайжылары рапорттаан. Далай шуурганынга болгаш туманга ол коллектив Соңгу Атлантикага таварышкан. Ынчалзажок бараанарны графиктен 12 шак бурунгаар чогуур черинге экипаж чедирип берген.

Совет далайжылар бодунуң чаңчыл болган байырлалын күш-ажылчы чаа-чаа чедиишкиннер-биле уткаан болгаш демдеглеп турар.

Л. ЕРМАКОВА.

ЧАА ОРУКТАР АЖЫТТЫНАР

Он бирги беш чылдың бирги чылында Үстүү-Енисей пароходствозунуң Кызылда район эргелелиниң коллективи мурнуку чылдарга бодаарга эжиндириишкинче барык бир неделя эрте кирген. Мында кол чүүл бар. Ол болза, коллектив судноолар септелгезин шалыпкын чорутпаш, хуусаазындан эрте доозупканы, септелгениң шынарының эки болганы-дыр. Үени мурнай улуг ажыл-херээвис бүдүрүп эгелээнивис багай эвес түңнелдерни көргүзеринге чедирген. Ыяңгыш май айда пароходство коллективи чүък сөөртүрүнүң планын 124,3, а пассажирлер аргыштырылгазының 126,5 хуу күүсеткен. Ол чедиишкиннеривис июнь айның бүдүрүлге планын күүседиринге улуг идигни берген. Пассажирлер аргыштырылгазы эрткен чылдың бо үедеги деңнелиндеден ыяк өскен. Эргелелдиң коллективиниң чаңчыл болган байырлалы — Далай болгаш хем флодунуң ажылдакчыларының хүнүн ындыг күш-ажылчы чедиишкиннерлиг уткуп алганнар.

Кызыл — Тоора-Хем аразының суг оруу чүък-даа сөөртүрүнге, пассажирлер-даа аргыштырылгазынга улуг рольду ойнап турар. Ол оруктуң узуну 285 километр. Ам мында ийи теплоход ажылдап турар. Оон-биле чергелештир нефть продуктулары кудар, чүък сөөртүр тускай баржаларны Красноярск крайның бөлүктерлеринде тудуп турар. Оларның баштайгызы Тываның суг оруунда ажылдап эгелей берген. Чаа ажылдап кылган тележилел смета документацияларын ёзугаар Кызыл хоорайда судно септээр мастерскаяларын болгаш чүък дүжүрер причалдың тудуун тудуп эгелээн. Ол ышкаш даргаппаар механика цегиниң, 600 дөрбелчин метр шелдуг складтарның тудуу доозулган.

Күш-ажылдың сагынга чүгүрүп билиштаар, четчир сайыт кадрларны белеткеп алыр коллективиниң ажыл чорудулгазын улам экижидер талазы-биле боттуг ажылдарны кылып чорутхан. Коллективте 25 судно капитаны, оларның ол хире дузалакчылары, 61 ажылчын чаа сорулгаларны шиитпирлээринге, пландыг онаалдаларны күүседиринге улуг үлүүн киирип, чаңгыс ог-бүлениң кижилери дег, кызымак болгаш чүткүлдүг ажылдап турарлар. Оларның шынар составы багай эвес: ийи инженер, тускай эртемниг 30 техник бар.

Бистер кадрларны Хем флодунуң министерствозунуң тускай өөредилге черлеринге өөредип ап турар бис. Амгы үеде Новосибирск хоорайның суг транспортунуң инженерлер институдунда ийи, Красноярскиниң техникумунда 10 кижи өөренип турар. Оларның хөй кезии тывалар. Тускай мергежилдиг ажылчын кижи коллективке кол күш болганда, септелге ажылдарын кыска хуусаада бедик шынарлыг чорудар аргазы берген. Ынчангаш коллективте ийи-үш мергежилди шиңгээдип алган кижилерниң санын көвүдээниниң ачызында бо чылын эжиндириишкинче эрте киргенивистиң бир кол барымдаазы ол.

Кайы коллективте чурум үрекчилери, ажыл шагын үзер, арагалаар кижилер чогул, мында күш-ажылчы көргүзүг бедик болур. Ону өөренип көргеш, кижизидилге ажылын шыңгы чорудар дугайында шиитпирни хүлээп алган бис. Профилактика чөвүлелинде коммунистерни, комсомолчуларны кадады киирген. Олар багай эвес ажылдап келген. Оон түңнелинде ажылчыннарның ажылдап үнер, кирери 21, а оон иштинде боттарының күзели-биле үнери 15 хуу кызырылган. Хемчилерниң командылаа составында ындыг чоруп шуут чок дизе частырыг болбас.

Социалистиг чарыш бистиң ажылывыста кол черни ээлеп турар. Ону теплоходтар, экипажтар аразында чорудуп турар. Күш-ажылчы маргылдааның түңнелин ай сайында үндүрүп турар. Чоокта чаа оон түңнелин үндүрүп, тиилекчилерин илереткен. Пассажирлер аргыштырар «Заря» теплоходтарның аразынга чарышка капитан В. П. Василенко удурткан «Заря-191» теплоходтуң коллективи бирги черни чаалап алган. Тожу районче чүък чедирип турар судноолардан Хем флодунуң хоочуну Н. И. Панов капитаннаан «Ангара-20» теплоходтуң коллективи туруушкуп чок бедик бүдүрүкчүлүг ажылдааш, чарыштың тиилекчизи болган. Ол теплоходтуң кежигүннери июнь айның бүдүрүлге планын ажыр күүсеткеннер.

Коллективте даанган ажыл-херээ дээш харысалгалыг, үр чылда ажылдаан дуржулгалыг кижилер эвээш эвес. Капитан-дагдывыкчы коммунист М. А. Ашак-оол, коммунист Н. М. Марков, капитан-механик С. М. Иргитов болгаш өскелер-даа коллективтиң кол ээзээ, аныяктарның дагдывыакчылары болбушаан, терең болгаш шапкын суглуг Бии-Хем биле Каа-Хемниң берге участоктарынга теплоходтарны канчаар башкарарын оларга өөредип, аныяк кижилерни ажылга дадыктырып, аңаа чаңчыктырып турарлар.

Чоокта чаа ажылдап кылдынган хемчеглер ёзугаар бо чылгы эжиндириишкин үезинде Саян-Шушенскиниң улуг суг хөлбээнге транспорт аргыштырылгазын шиңгээдип алырын көрүп турар. Баштайгы муң тонна одаар чүүл болгаш тудуг материалдары ол чаа суг оруу-биле чедиртинер. Бо ажылдарга коммунистиг улуг хемчеглер кирер. Чүък сөөртүлгезин бирээзи-ле 200 тонна чүък сөөртүр ийи судно май, июнь айларда эгелей берген. Чаа Шагаан-Арыгга тудуг материалдары чедирер дээш «Красноярскгэстрой» трест-биле керээни чарган. Чүък сөөртүлгезин улам экижидер даар болза, хем флодун улам калбартыр, ону чаа теплоходтар, дериг-херекселдер-биле хандырар апаар. Ынчангаш Енисей пароходствозунуң заводтарынга болгаш судноверфлеринде туттунуп турар чаа судноларны четтикпейн манап турар бис. Бо чылын бистиң [illegible] «Ангара» теплоходу, 2 буксири, 200 тонна чүък сөөртүр нефть продуктулары кудар 2 баржа немежир.

Чедиишкиннер-биле кады ажылывыста четпестерни бөгүн база чугаалаар апаар бис. Пассажирлер аргыштырылгазында четпестерге хамаарышкан хомудалдар эвээш эвес. Хем вокзалы туттунмаанындан справочное бюро, уруглар өрээли, диспетчер албаны, чүү-хөө сугар камера амдызында чок болуп турар. Ынчангаш кол кичээнгейни рейстерни үзүктелдирбезинче, теплоходтарның техниктиг ажаалдазын ажыл шагывыс соонда кылып алырынче угландырган.

Үстүү-Енисей пароходствозунуң Кызылда район эргелелиниң коллективи бо чылдың ийиги кварталында пассажирлер аргыштырылгазының планын 106 хуу күүсеткен. Коллективтиң мурнунда улуг сорулгалар бар. Бо чылын коллектив улус ажыл-агыйынга херек 114 муң тонна чүүкту сөөртүр хүлээлгелиг. Бистер колдуунда-ла чайгы эжиндириишкин үезинде колдуг ажылдаар болганывыста ону боттандырары ындыг-ла амыр эвес.

СЭКП Төп Комитединиң май (1982 чыл) Пленуму 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын хүлээп алган. Ол программаны амыдыралга боттандырары — бүгү улустуң херээ кылдыр партия санаан. Ону бистиң коллектив бүрүн деткиишкин-биле хүлээп ап, оон боттаныышкынынга эвээш-биче-даа бол үлүүн киирерин аазаанар. Бир эвес бистер аъш-чем аймаан, нефть продуктуларын суг оруу-биле херглекчилерге үзүктелиишкин чок чедирип турар болзувусса, Аъш-чем программазын боттандырарынга үлүүвүс киирип турарывыс ол болур. Ону бедик харысалга-биле билип турар бис. Ынчангаш улус ажыл-агыйынга херек ниитилиг бүрү чүъктерни Тожунуң, Каа-Хемниң, Чаа Шагаан-Арыгның база хамаарылгалыг организацияларынга чедирери — Тываның хемчилерниң кол сорулгазы.

О. ПЕТРОВ.

Үстүү-Енисей пароходствозунуң Кызылда район эргелелиниң начальниги.

САННАР, ФАКТЫЛАР

◆ 1976 чылдың февраль 23-те ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы-биле «Далай болгаш хем флодунуң ажылдакчыларының хүнү» деп байырлалды тургускан. Ону чылдың июль айның бирги воскресеньезинде демдеглеп эрттирип турар.

◆ Он бирги беш чылдың эгезинде Далай флодунуң 16 пароходствозу 1748 транспорт судноолуг турган. Олар чылда 220 миллион ажыг тонна аңгы-аңгы чүъкту сөөртүп турарлар.

◆ Он бирги беш чылдың бирги чылында далай транспорту [illegible] чурт иштинге-даа эжиндириишкинге чүък сөөртүрүнүң планын ажыр күүсеткен.

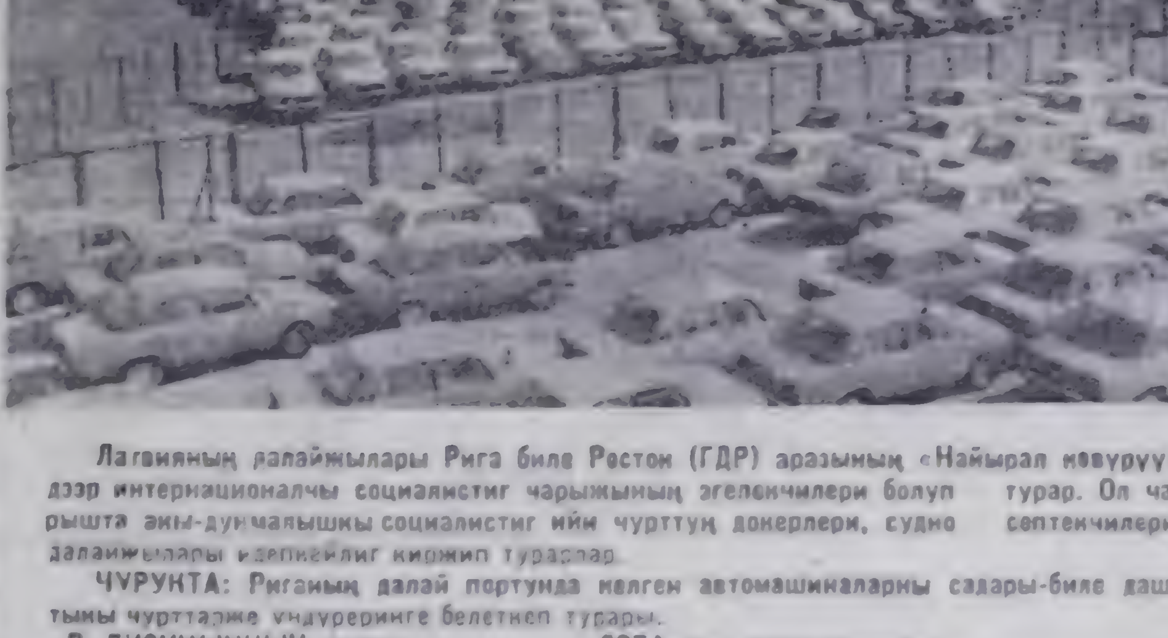

Латвияның далайжылары Рига биле Росток (ГДР) аразының «Найырал көвүрүү» дээр интернационалчы социалистиг чарыжының эгелекчилери болуп турар. Ол чарышта акы-дуңмалышкы социалистиг ийи чурттуң докерлери, судно септекчилери, далайжылары идепкейлиг киржип турарлар.

ЧУРУКТА: Риганың далай портунда келген автомашиналарны садары-биле даштыкы чурттарже үндүреринге белеткеп турары.

В. ЛИСИЦЫННЫҢ фотозу. СЭТА-ның фотохроиниказы.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

ФРАНЦИЯНЫҢ ПРЕЗИДЕНТИЗИНИҢ БАЙЫРЫ

МОСКВА. (СЭТА). Франция Республиканың президентизи Франсуа Миттеран шиңчилекчи-космонавт Жан-Лу Кретьенге байырлыг чагаа чорутпап. Ында чугаалап турары болза: ужудуушкунуң бүгү программазын доосканының соонда силерниң Черге ээп келгеннер үезинде Силерге, а ол ышкаш силерниң совет эп-өөрлериңер Владимир Александрович Джанибековка болгаш Александр Сергеевич Иванченковка мээң ээ-не эки күзээшкинимни дамчыдар күзелдиг мен.

Бо ужудуушкунуң түңнелинде делегейниң эртем черлеринге үнелиг дыка хөй түңнелдерни алыр болгаш ол түңнелдер медицинаны, биологияны, материаловедениены болгаш астрономияны чаа-чаа ажыдыышкыннарга чедирер.

Бо ужудуушкун космос делгемин тайбың сорулгаларга шинчилеп, шиңгээдир талазы-биле Совет Эвилели биле Францияның аразынга кайы-даа талага эң ажыктыг кады ажылдажылгазының херечизи.

Хельсинки дугуржулгаларынга үндезилээш тургузар болгаш бистиң бөмбүрзектиң бүгү улустарының аразынга чаагай харылзааларны быжыглаар талазы-биле француз улустуң чаагай тура-соруунуң илерели болуп турар.

ДЕМДЕГЛЕП ЭРТТИРГЕН

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Сөөлзүреэм Моол Арат Республиканың Эртемнер академиязы кылдыр эде организастаан баштайгы эртем-шинчилел албан черин чуртка тургусканындан бээр 60 чыл болганынга холбаштыр партия, күрүне болгаш хөй-ниити организацияларының төлээлекчилериниң хуралы моол найысылалга болган.

МАРН ТК-ның Чиңгине секретары, МАР-ның Улустуң Улуг хуралының Президиумунуң Даргазы Ю. Цеденбал хуралга чүве чугаалааш, бо кайгамчыктыг хүнге таварыштыр республиканың эртем ажылдакчыларынга МАРН ТК-ның болгаш МАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң байырлыг чагаазын номчаан. Партия биле чазак эртем организацияларының материалдыг баазазын быжыглаарынче, оларның мергежилдиг кадрлар-биле хандырарынче, Совет Эвилелиниң, социалистиг өске-даа чурттарның эртем албан черлери-биле сырый кады ажылдажылганы хөгжүдеринче үргүлчү кичээнгейни салып турарын ол чагаада демдеглээн.

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының делегациязының баштыңы академик В. А. Коптюг чыылганнарга байыр чедирип, чүве чугаалаан.

ТАЙБЫҢНЫ КАМГАЛААР

ДРЕЗДЕН. (СЭТА). Совет Эвилелиниң тайбың инициативаларынга, ядролуг чепсекти бир дугаарында ажыглавас деп КНО-нуң Кол Ассамблеязының чепсегленииишкинниң дугайында тускай ийиги сессиязынга чаңгыланып үнген хүлээлгезинге социалистиг чурттарның ЮНЕСКО херектериниң талазы-биле национал комиссиялары чаңгыс эп-сеткилдиг ниити байыр чедирип турар деп, социалистиг чурттарның ЮНЕСКО херектериниң талазы-биле национал комиссияларының хуралының XX чөвүлел хуралының хүлээп алган медеглелинде чугаалаан. Ол базым төөгүлүг ужур-дузалыг, ынчангаш ону өске күрүнелерниң талазындан бөдүр-тергиир-биле үнелеп көөр деп күзээри күзенчиг-дир деп ол документиде айыткан.

Тайбыңны камгалаары — делегей ниитилежилгезиниң демниг күжениишкиннери-биле шиитпирлеттинген турүп болур бирги чергелиг, соңгаарладып болбас сорулга-дыр.

Тайбыңны болгаш улустар аразынга айыыл чок чорукту быжыглаары Уставында кол сорулга кылдыр тодаргайлаттынган КНО системазының специализастаттынган эң улуг албан чери — ЮНЕСКО тайбыңны камгалаарын дугайты бодунуң аттылдарлыг сөзүн сөглеп болур болгаш сөглээр-даа ужурлуг. Бүгү чурттарның ЮНЕСКО херектериниң талазы-биле национал комиссияларының хүлээлгези — оон ол бүгүнүг ажыл-чорудулгазынга бүгү талалыг деткимчени көргүзери, кижи төрелгетенниң материалдыг болгаш интеллектуалдыг аажок улуг курлавырлары ол-чүнүң бо чепсектерни тургузарынче эвес, харын тургузукчу ажыл-ишче угланган турзун дээш, эртем-техниктиг депшилге кижилерниң чүгле тайбың чүткүлдеринге бараан болган турзун дээш күжениишкиннерин улгаттырары болур деп медеглелде демдеглээн.

Ядролуг халапка удур, тайбыңны камгалаар дээш боттарының үнүн кодурерин бүгү чурттарның ЮНЕСКО херектериниң талазы-биле национал комиссияларын, эртем, өөредилге болгаш культура ажылдакчыларын чөвүлел хуралдың киржикчилери кыйгырган.

ДОЛУ ДЕТКИИШКИН

БЕРЛИН. Совет Эвилелиниң чаа тайбың инициативаларын, ядролуг чепсекти бир дугаарында ажыгдавас дугайында СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң КНО-нуң Кол Ассамблеязының чепсегленииишкинниң дугайында тускай ийиги сессиязының киржикчилеринге чагаазында киирген Совет Эвилелиниң хүлээлгезин Герман Демократтыг Республика бүрүн деткип турар. Республиканың ГДР-ниң Национал фронтузунда каттышкан демократтыг партияларының удуртукчулары-биле ужуражылгазынга чүве чугаалап тура ол дугайын ГСЕП ТК-ның Чиңгине секретары, ГДР-ниң Күрүне чөвүлелиниң Даргазы Э. Хонеккер медеглээн. Улустар аразынга айыыл чок чорук дээш, душкуурлуг чорукту чавыдатпышканың камгалап арттырар дээш тайбың талалакчыларының демиселин калбартырынга ССРЭ-ниң тайбынга ынак ол саналдары күчүлүг идиг бериишкин болур.

Империализмниң, хамыктың мурнунда АКШ-тың эң агрессив бөлүктериниң удурланыштыр туржурунче болгаш бо чепсектерни эндере бүдүрерин чекче угланышкынын, ол ышкаш Ливан болгаш палестин улустарга удур Израильдиң кем-буруулуг агрессиязын Э. Хонеккер шиитпирлиг буруу шапкан.

(СЭТА).

ЭКП ТК-НЫҢ ПЛЕНУМУ

КИТО. (СЭТА). Эквадорнуң Компартиязының (ЭКП-ның) ТК-зының пленуму Гуаякиль хоорайга болган. Эквадорнуң ажылчы чоннар конфедерациязының бо чылдың июль 11-де болур XVI съездизи-биле холбаштыр чуртта ажылчын шимчээшкинниң хөгжүлдезиниң дугайында ЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Рене Моженин илеткелин пленум дыңнаан.

ЭКП ТК-ның пленуму каш-даа резолюцияларны хүлээп алган. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң КНО-нуң Кол Ассамблеязының чепсегленииишкинниң дугайында тускай сессиязынга чагаазында тайылбырлаттынган совет дашкы политиктиг угланыышкыннарны пленумнуң киржикчилери чаңгыс эп-сеткилдиг деткээн.

Ливанче Израильдиң агрессиязын ЭКП ТК-ның пленуму шиитпирлиг буруу шапкан болгаш Палестинаның араб улузунуң хосталгалыг демиселин деткип турарын илергейлээн.

Эквадорнуң Компартиязының пленуму чуртка демократияның хөгжүдериниң чугулазын база демдеглээн.

ХӨЙ-НИИТИГЕ КЫЙГЫРЫГ

ГАВАНА. (СЭТА). Уругвайның калбак фронтузунуң — чурттуң демократтыг болгаш патриотчу күштериниң каттышкан антиимпериалистиг эвилелиниң күүсекчи секретары Уго Вильяр уругвай улустуң демиселин-биле эп-сеткил каттыжылгазын быжыглаарынче делегейниң хөй-ниитизин кыйгырган.

Эрге-чагыргаларның патриоттарга удур дээрмилээшкиннери болгаш политиктиг кажарлаашкыннары турзажок, чоон үезиниг күштер шимчээшкинниң уругвай ёзу-чурумну барып [illegible] деп, аңаа болган парлалга конференциязынга ол медеглээн. Оларның чаңгыс эвин тарыы хүнүн [illegible]. Хосталга болгаш демократия дээш демиселге профсоюзтар болгаш студентилер организациялары, оппозистиг парлалга улам идепкейлиг рольду ойнап турар. Политиктиг чылдыы-биле херектелгеннерниң хостадыы дээш негелделер күштелген.

Уругвайның чагырыкчы ёзу-чурумунуң болгаш улус массаларының аразында тамы сөөлгү үеде улам ханылааның У. Вильяр демдеглээн. Эрге-чагыргалар ам чүгле шериг кижилерге, америк империализмге болгаш транснационал корпорацияларга өөргалаттынып турар.

Чааткын чонга удур экономиктиг политиканы шиитпирлиг буруу шапкаш, У. Вильяр Уругвайның социал бөлүктериниң хөй нуруузунуң үндезин эрге-ажыктарының дугжуп турарын онзалап демдеглээн. Туруп турар ёзу-чурумну мөңгежидер сорулга-биле эрге-чагыргаларның ажылдап кылганы «Политиктиг чөвүлел» болгаш «Партияларның ажыл-чорудулгазының дугайында хоойлу» дижир чүвелерниң реакциялыг алыс утказын ол сойгалап илереткен. Шериг эрге-чагыргаларының [illegible] ёзугаар чамдык партияларның 1984 чылда эрттирер дээн «соңгулдалары» диктатураның чаа аштырыышкыны болган турар ужурлуг деп, уругвай политиктиг ажылдакчы айыткан.

ПАТРИОТТАРНЫҢ СОГУУШКУННАРЫ

САН-ХОСЕ. (СЭТА). Вашингтонуң тускай дужаалы-биле Сальвадорже шуругуп кирип келген ийи муң хире гондурас шаажылакчылар Сальвадорнуң дерзии чазааның 6 муң солдаттары болгаш офицерлери-биле кады Морасан департаментизинде патриоттарны бүзээлеп алгаш, узуткаарын оралдажып турар. Мында бызырланган партизаннар дайзынның халдаашкыннарын чедиишкиниг ойтур шаап, шаажылакчыларга шыгыы согуушкуннарны таварыштырып турар. Шаажылакчы шериглер дириг күш болгаш шериг техниказының талазы-биле улуг когаралга таварышкан.

Гондурастан келген интервентилерге болгаш Сальвадорнуң шаажылакчы чазааның шериглеринге удур дайынчы чорудулгаларны патриоттар чедиишкинниг чорутпушаан, бүгү чурттуң девискээринге шаажылакчыларга согуушкунну [illegible] үрегдекчи демиселди мергежилдиг боттандырып турар.

Патриотчу күштерниң отрядтары Чалатенанго департаментизинде шериг разведказының бажыңын, Усулутан департаментизинде харылзаа черинин төвүн буза дээскен. Найысылалдың кудумчуларынга дерзии чазак шериглериниң хөй машиналарын партизаннар сөөлгү үеде өрттеткен.

ЛИВАНДА БАЙДАЛ

Палестинаның удурланыышкынның шимчээшкининиң күштериниң Ливанда туруп турарын бүрүн узуткаарының аргаларының дугайында шиитпирни [illegible] Израильдиң кнессети (парламентизи) июнь 30-ның дүнезинде чазакка тывыскан. Израильдиң саналдарын палестин удуртулга хүлээп албас болза, Израиль бодунуң [illegible] палестиннерге удур [illegible] апаар деп, премьер-министр Бегин медеглээн. Ливанда байдалдың «шиитпирлээриниң» америк чаа планын АКШ-тың күрүне секретары А. Хейг [illegible] «Эй-би-си» деп америк телекомпанияның корреспондентизин дыңнаткан. Ол чаа америк планның кол угаазы — Палестинаны Хостаар Организацияның Ливанда туруп турарын узуткаары болгаш Сирияның шериглерин Ливандан үндүрери болуп турар.

Палестиннер бөө-чепсекти салгаш, дужуп бээр янзылыг таар медээлерни Фатх организациязының ТК-ның кежигүнү Абу Джихад шыңгыы буруу шапкан болгаш ол медээлерни «[illegible] чуруушкуннар-дыр» деп адаан. Палестинаны Хостаар Организация ажаанчылдарның мурнунга дужуп бээр деп бодавайн турарын Палестинаның ВАФА информация агентсвызы дыңнаткан.

Сирияның камгалал министри М. Тлас Сирия Араб Республиканың улуг чыыжаның (парламентизиниң) хуралынга [illegible] сирий чепсектиг күштер Израильдиң шериглериниң халдаашкынын ойтур шаап шыдаар бодунуң аргазын Ливанга туйчуушкуннарның үезинде [illegible] улуг когаралга таварыштырган деп медеглээн.

Ливанга хан төгүүшкүнүг [illegible] когаралга база таварышкан. Израильдиң кнессединиң саны [illegible] Ш. Лорнецтиң дыңнатканын ёзугаар алырга, Ливанга дайынга Израиль 2 миллиард 600 миллион долларны чарыгдаан. Ливанга дайын чорудулгалары узамдыкканы-биле холбаштыр Израиль солдаттарның шериг албан эрттириниң хуусаазын [illegible] үш ай узуткан. Ливан болгаш палестин улустарга удур [illegible] чок чорук Израильдиң бодунуң [illegible].

(СЭТА).

Эргип четпес арга, хову, хемниг,
Өскен, төрээн чуртум дег делгем.
Эрге-шөлээ бүрүн чаптып турар
Өске ындыг чурту билбес мен.

ЧУРУКТАРДА: А. Топановтуң «Төөреттирген Хорло» деп шии-комедиязындан кыстар хору (үстүнде); Хакас автономнуг областың чурт-шинчилел музейинде төөгүнүң тураскаалдары хөй. Ында экспонаттардан аңгыда оон чанында база бурунгу шагдагы кижилерниң кылып тургулаан даш көжээлери ында музей барын бадыткап турар.

Г. БУРНАКОВТУҢ фотолары.

НАЙЫРАЛ БАЙЫРЛАЛЫ

(Уламчызы. Эгези 1-ги арында).

ол изиг байырны чедирбишаан, бистиң республиканың биле кежээниң крайның акы-дуңма харылзааларының шагдан бээр хөгжүлдезинге, ол харылзааларның чылдан чылче улам быжыгып, кайы-хайызынга-даа деткимчелиг, ажыктыг болуп турарын демдеглеп, амгы бо хүннер бистиң улуг Төрээн чуртувустуң хөй национал улустарының кан дег быжыг найыралының бир чайынналчак херечизи болур деп чугаалаан. Тываның Совет Эвилелиниң составынга эки тура-биле киргенинин соонда улуг эвилелдиң бүгү улустарының дузазы-биле шапкын хөгжүлдезин Г. Ч. Ширшин чугаалап, ол бурунгаар депшилгеге краснояржылар база улуг үлүг-хуузу киирип келгенин болгаш моон соңгаар-даа хөйнү киирерин ол демдеглээн.

Красноярск крайның Тывада хүннеринге киржип келген делегацияның удуртукчузу, СЭКП Красноярск крайкомунуң секретары Нина Прокопьевна Силкова Совет Тываның ажылчы чоннарының хүндүлээчел, эвилең-ээлдек, сеткилдиң ханызындан чылыг хүлээп алыышкыны дээш өөрүп четтиришкенин сестерин иле ретпишаан, крайның экономика, культура, эртем талазы-биле кайгамчык шапкын хөгжүлдезинин, чурттуң коммунизм тургузуушкунунуң өргүүнга чедиишкиннеринге ССРЭ-ниң девискээриниң он хуузун ээлеп турар крайның салыышкынының дугайын чугаалап, акы-дуңма Тыва автономнуг республика-биле крайның күш-ажылчы коллективтериниң найыралчы харылзааларының улам быжыгып турарын демдеглээн. Найыралчы харылзааларның бир чайынналчак көргүзүү болза бо хүннерде Тывада эртип турар ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл оюнга тураскааткан Красноярск крайның хүннери болур деп, Н. П. Силкова онзалап чугаалаан. Бо найыралдың байырлалы хүннерниң бир кезээ, Тываның күш-ажылчы коллективтеринге краснояржыларның аалдаашкыны, уран чүүл, спортчу бараалгадыы, арга-дуржулга солчулгазы ам-даа уламчылаар, олар бистиң буянлыг найыралывысты улам быжыглаарынга үлүүн киирер дээрзин демдеглээн.

Найырал байырлалының оюн-концерт, спортчу көргүзүглерин крайның комсомол организациязының шаңналының лауреады, Сибирьниң Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниг технология институдунуң «Енисейниң хаалазы» деп улусчу ансамбли ажыткан. Улуг делгем, байлак крайның алдын, мөңгүн артизин кедипкен дег каас чараш хептерлиг аныяк оолдар болгаш кыстар стадионга тускай кылган сценаның кырынга танцылай бээрге, Сибирьниң хат-казыргызы, кышкы дошкун шуурганы анаа четпес дег кылдыр сагышка кирер. Сценада микрофон баарынга Бүгү-эвилел конкурузунуң дипломантызы Дмитрий Очур демир-хомусту [illegible] чалгыраалаарга, Тыва чериниң акчайт малы чаптылып [illegible] ховулары, аң-мең долган арга-арыглыг даглары каракка көзүлдүр ындынналып турган. Концерт көргүзүглери Красноярскиниң ат-сураглыг спортчуларының — гимнастыларының, мөгелериниң солун көргүзүглери солчуп турган. Хакасияның ырының болгаш танцының улусчу «Жарки» ансамблиниң, Тываның комсомол шаңналының лауреады, ырының болгаш танцының «Саян» ансамблиниң артистери ыры-шоорлуг, алгыш көргүзүглерин чыылганнарга бараалгаткан.

Номер, көргүзүг бүрүзүн каастап шимээн стадионнуң индирлериниң хөлээн хөй чон улуг сонуургал-биле уткуп хүлээп ап, үзүлбес алгыш частааашкыннары-биле үдеп турган.

Красноярскиниң уран чүүл, спортчу төлээлери Найырал байырлалының төнчей шөлге унуп кээрге, найысылал Кызылдың ажылчы чоннар төлээлери, школачылар, аныяктар дириг чечектерин сунуп, найыралдың демдээ кылдыр бараалгаткан.

Чаңгыс хемниң суун ижип, каады-кожа чурттап, бот-боттарынга дузалажып, чаңгыс улуг Төрээн чуртунуң чаагай чоруунга күш-ажылын болгаш энергиязын долузу-биле бараалгаткан ажылчы чоннарлыг республиканың болгаш крайның акы-дуңма найыралының байырлалын тыва улустуң чаңчыл болган хүреш маргылдаазы-биле хаккан.

Красноярск крайның Тывада хүннери уламчылап, күш-ажылчы коллективтерге крайның төлээлериниң ужуражылгалары, уран чүүл көргүзүглери, янзы-бүрү делгелгелери республиканың районнарында эртип турар.

М. СААЯ.

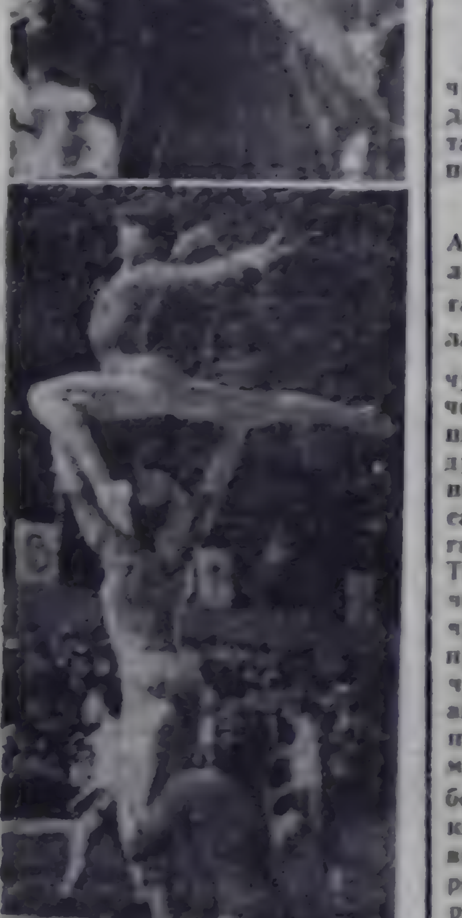

ЧУРУКТАРДА: Найырал байырлалының көргүзүглериниң үезинде.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотолары.

ДЕЛГЕЛГЕ

Красноярск крайның чурукчуларының делгелгези Кызылда Культураның болгаш дыштаныглаңның Н. Гастелло аттыг парыгынга дүүн ажыттынган.

Ажыдыышкынга Тыва АССР-ниң Чурукчулар эвилелиниң баштаар чериниң даргазы Н. Ч. Салчак чүве чугаалааш, Красноярск крайның чурукчуларының чогаадыкчы чедиишкинин демдеглевишаан, оларның чогаадыкчы дуржулгазының республиканың чурукчуларынга чаагай салдарлыг болуп келгенин чугаалаан. Красноярск крайның Тывада хүннериниң киржикчилериниң бир кезии болур чурукчулар бөлүүнүң мурнундан РСФСР-ниң улустуң чурукчузу В. И. Мешков сөс ап, чүве чугаалаан. Коммунизмниң идеалдары дээш демиселге, чоннуң культуразын бедидеринге чурукчуларның киирип турар үлүүнге доктаавышаан, крайның чурукчуларының бөгүнгү ажыл-херектериниң дугайын чуруга делгелгезинге келгеннерге ол кыскаш-биле тайылбырлаан.

Красноярскиниң чурукчулары Тываның чурукчуларынга боттарының альбомун белек кылдыр берген. Делгелгени келгеннер улуг сонуургал биле көрүп эгелээн.

Телевидение

ИЮЛЬ 4-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Дамырактар». 9.40 — «Оттуруукчу». 10.10 — «Совет Эвилелинге бараан боор тур мен!». 11.10 — «[illegible]». Эртем-нептерелдиг программа. 11.55 — «Эртенги почта». Музыкалыг программа. 12.30 — «Эртем болгаш техника». Киножурнал. 12.40 — «Аъш-чем программазы — бүгү улустуң херээ». («Кедээниң шагы»). 13.40—«Музыкалыг киоск». 14.15—«Чаңнык» (Венгрия). Уругларга уран-чечен телефильм. 15.15 — Бөгүн—Далай болгаш хем флодунуң ажылдакчыларының хүнү. Дамчыдылгага ССРЭ-ниң далай флодунуң министри Т. Б. Гуженко болгаш РСФСР-ниң хем флодунуң министри Л. В. Багров олар киржир. 15.45 — «Бистиң байырывысты хүлээп алыңар». Далай болгаш хем флодунуң ажылдакчыларының хүнүнге музыкалыг программа. 16.20— Мультфильмнер программазы: «Фантазия», «Ужар корабль». 17.00 — 17.15 — Чапсар. 17.15 — Делегей панорамазы». 18.00 —П. И. Чайковскийниң «Щелкунчик» деп баледи. КУУТ-туң шиизи. 20.00 —«Кино аян-чоруктарының клуву. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Мен база катап чордум». Фильм-концерттиң баштайгы көргүзүү. Улустуң артизи И. Смоктуновский А. С. Пушкинниң шүлүктерин номчуур. 22.30 — Делегейниң П. И. Чайковский аттыг 7-ги конкурузунуң хүн демдеглели. 23.15 — 01.00 — Футболга делегей чемпионадында. Чапсарда — телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — Документалдыг телефильмнер программазы: «Калининград», «Кара-Кумнуң капитаннары». 15.05— «Уттундурган аялгалар». Музыкалыг кинопрограмма (ЧССР). 15.45 — Спортчу программа. 16.45— Бистиң корреспондентилериниң чугаалары. 17.15 — Т. Вольская ойнаар (домра). 17.35 — «Эрес-дидим чорук». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 4-кү серия. 18.40 — Улуг Октябрьның 65 чылынга. «Бистиң дөнчү намдарывыс». 26-гы фильм — «1942-ги чыл». 20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!» «Төрүттүнген дүнезі». Мультфильм. 20.15 — «Билдингир-даа болза, бузуренчиг эвес». Киноға кожулда. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.00 — «Доктаар черже орук». Уран-чечен фильм.

ИЮЛЬ 5-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Футболга делегей чемпионады. ССРЭ-биле Польшаның шилиндек командалары. Испаниядан дамчыдылга. 10.30 — «Билдингир-даа болза, бузуренчиг эвес». 11.30 — Телемедээлер. 11.35 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.30 — «Чаңгыс өг-бүледе». Документалдыг телефильмнер программазы: «Алькетьевна», «Наный аялга». 15.10 — «Авам школазы». 15.40 — «ПТУ-га чүү чүвеге база канчаар өөредип турарыл?». 16.10 — Алжирниң национал байырлалы — Хамааржыышкын хүнү. Кинопрограмма. 17.00 — 17.15 — Чапсар. 17.15 — Делегейниң П. И. Чайковский аттыг 7-ги конкурузунда. 3-кү тур. 18.10— Футбол дугайында донгулал. 18.40 — «Партияның пламнары — улустуң пламнары». Белоцерковонуң кодээ ажыл-агый машиналары кылыр заводунуң ажылының дуржулгазының дугайында.

КЫЗЫЛДАН

19.10 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

19.25 — Футболга делегей чемпионады. ССРЭ-биле Польшаның шилиндек командалары. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Документалдыг экран». Дамчыдылганы шүлүкчү Р. Рождественский чорудар. 22.45 — «Бөгүн делегейде». 23.00 — «Балхаш» Документалдыг телефильм. 23.15 — Футболга делегей чемпионады.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00— Хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү: «Пан Тау». 1-ги сериязы — «Булуттарда хелешкин» 2-ги сериязы— «Пан акшаашкыны». (ЧССР). 12.15 — Эртем-нептерелдиг фильмнер программазы: «Кара далайның арыг суу дээш», «Часкы маргылдаа». 13.20 — «Оттуруукчу». 13.50 — «Эртем амыдыралы». 14.20 — Бокс дугайында. 14.50 — Спортчу программа. 15.50 — Телемедээлер. 15.55 — 18.00 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — «СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлери — амыдыралга». 18.25 — Телефильм. 18.40 — «Азия тову». Информация-публицистиг программа.

МОСКВАДАН

19.10 — «Улустуң аялгалары». («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

19.25 — «ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылынга уткуштур. Красноярск крайның Тыва АССР-де хүннери». [illegible] — Чапсар.

МОСКВАДАН

20.00 — Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «[illegible]». Мультфильм. 20.15 — «Делегей панорамазы». 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35 — «[illegible]». Уран-чечен телефильм. Я. Гупаланың «Павлинка» деп шиизи-биле тургустунган.

«СПАРТАКИАДА ДЭЭШ ЧЕТТИРДИВИС»

Спартакиада! Бо спортчу байырлал дег өөрүнчүг чүве бистиң чуртувуста ховар. Бо чылдың мартта ССРЭ-ниң Улустарының кышкы спартакиадазы Урал сынныарын ажып эрткеш, Красноярскиге, Дивногорскиге болгаш полар мындының Норильскиге аалдап чедип келген. ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылында Норильск барык бүгү эвилелдешкен республикаларның төлээлерин хүлээп алган.

ССРЭ-ниң спорт комитединиң даргазы С. П. Павлов журналистерге чүве чугаалап турган, мынча дээн: «Бо маргылдааларга Красноярск олимпийжи ёзу-биле белеткенген-дир, сибирьжилер маргылдааларга ойнаар тергиин черни белеткеп каан, культура программазын кайгамчык кылдыр база тургусканы өөрүнчүг. Транспорт болгаш өске-даа албан черлери улуг соксаал чокка ажылдады...»

Шынап-ла, краснояржылар, дивногорскижилер база норильскижилер аалчыларга тергиин эки байдалдарны тургусчуп. Спортчулар бедик көргүзүглерлиг болзун дээш бүгү-ле чүүлдерни кылганнар. Сибирьжилерниң сагыш салыышкынынга харыы кылдыр спортчулар Спартакиаданың 17 рекордун тургусканнар оларның үжү Бүгү-эвилел көргүзүүнден бедиин ашкан. Киржикчилерниң хөй кезии боттарының хуузы рекордтарын тургузуп шыдааннар.

Эвилелдешкен республикаларның командалары тергиин эки ойнааннар. Чижээ, Белоруссияның спортчулары хаактың ийи хевиринге мергежилдиин көргускеннер, Латвияныы—шанак спортунга, Украинаныы—фигурлуг чүгүрүлээшкинга өскелерни мурнааннар. Казах ССР-ниң болгаш Красноярскиниң спортчулары ССРЭ-ниң спорткомитединиң «Депшилге дээш» деп тускай шаңналын чаалап алган.

—Бистиң чуртувуста эң тергиин дээн спорт баазаларының бирээзи ам Красноярскиде бар апарган —деп. ССРЭ-ниң спорткомитединиң даргазының оралакчызы В. Л. Сыч чугаалап турган.

Ийе, ол спортчу шуулганга уткуштур краснояржылар хөй-ле спортчу тудугларны кылганнар. Дыштаныглга ортулуунга, Ленинчи комсомол аттыг Төп стадионнуң чанынга кылымал доштуг спорт ордузун ажыглалга киирген. Анаа дөрт муң көрүкчү хостуг кире бээр. Ол кайгамчык тудугнуң автору — Красноярск чурттуг архитектор В. В. Орехов.

Кылымал доштуг ордунуң сураглыг спортчулар болгаш специалистер, ылангыя Олимпий оюннарының үш дакпыр чемпиону Ирина Роднина бедии-биле үнелээннер. Ол Красноярскиге тренер болуп чедип келген. Лейк-Пласидке болган Олимпиада соонда сураглыг фигурист «Динамо» спорт ниитилелинге тренерлей бергенин нөмчүүлаар билир. Оон өөреникчилери Людмила Койлева биле Андрей Калитин олар Спартакиаданың хүлер шаңналын чаалап алганнар.

Крайның төвүнүң чурттакчыларының эң ынак чери — хадыннарлыг оймакка хаак чарыжының маргылдаазы болуп эрткен. Анаа Хабаровск чурттуг Юрий Бурлаков Спартакиаданың үш алдын медалын чаалап алган.

—Тиилелге чедип алганымга өөрүүр мен хары—деп, «Красноярский рабочий» солуннуң корреспондентилинге Юрий чугаалаан. —Ол тиилелгеге силерниң хаак оруулар дузалады. Сибирьжилерниң чаа хаак стадиону черле кайгамчык-тыр.

«Ужуп чоруур хаакчыларга» ийи комплекс трамплинни Красноярскиге белеткээн Спартакиаданың ужуражылгалары Гремячие сопки деп черге болган. Специалистерниң санап турарын ёзугаар алырга, ында кылдынган 90 метр трамплин Совет Эвилелинде ам-не тергиин болуп турар.

—Мичаар бедидир черге кажан-даа ужуктуруп көрбээн мен—деп, Красноярск биле байырлажып турган Горькийден келген студент Вадим Захаров чугаалаан. Ол хиресинде бистиң хоорайның [illegible] «хааны» деп [illegible] турган чүве. 90 метр трамплинден халааш, Вадим 116 метр көргүзүглүг болуп, рекорд тургускан. Оон 100 метр бедиткен ужуктургаш, 154 метр четкен.

Спартакиада доозулган. Сибирьжилерниң болгаш оон аалчыларының сагыш-сеткилинге хөй-ле эки чүүлдерни ол арттырган. Спортчулар краснояржылар-биле база катап ужуражырын четтикпейн манап турарлар. Удавас ужуражы бээр бис. Келир кышкы сезонда Енисейниң хоочун хоорайынга спорттуң кышкы хевиринге Бүгү-эвилел маргылдаалары болур. 1984 чылда болур Олимпий оюннарынга бистиң чуртувустуң ат-алдарын камгалаар спортчулар анаа илереэр чугаажок.

Красноярск крайның спортчулары эрткен Спартакиадага [illegible] киришкеннер. Олар ССРЭ-ниң Кышкы Спартакиадазының туннал оюннарынга база чедиишкинниг ойнааннар. Красноярск чурттуг хаакчы Владимир Яковлев ийи мөңгүн медальды чаалап алды. Спартакиаданың одуу база ол кывыскан болгай. Елена Боровкова, Геннадий Скрыпник, Ольга Барабаш болгаш өске-даа спортчулар шаңналдыг черлерни маргылдаага ээлээннер. Бо спортчулар ССРЭ-ниң шилиндек командазының составынга кандидаттар.

Н. СТЕПАНОВ.
«Красноярский рабочий» солуннуң корреспондентизи.

КЫЗЫМАК БОЛГАНЫНДАН

Кызылдың аъш-чем садыындан мурнакчыларны, эң ажылдыг коллективтерни айтырар болзуңарза, оларның арызынга хоорайның төп гастрономун, № 50 магазинни адаар.

Тамара Ивановна Шилова хоорайның дөрткү микрорайонунда № 50 магазинни дөрт чыл бурунгаар хүлээп алган. Бо үениң дургузунда ук коллектив аъш-чем садыының магазиннериниң арызында чарышка чаңгыс эвес удаа тиилекчи болуп келген. Тамара Ивановнаның удуртулгазы-биле тура-соруктуг, быжыг коллектив ында тургустунган.

Х. ОНДАР.

Суд залындан

ДУГУРУШКАШ...

Садыгжы Багай-Уруг Солагай ажыл шагы төнери билек, магазинни хаггаш, таңныылды манаганын.

Орайтай бергенде таңныыл «[illegible]» бо келген. Ол арызында Чигир-оол Сат чедип келген. Арагалааштын уламчылаан. Моон мурнунда оларның кайызында хөй-ниитиниң өнчүзүн оорлааш, шииткирип турганнар. Арагалаашкын оон-биле соксаваан. Эжиниң караан турган магазинниден арага оорлап алырын дугурушканнар.

Сүмелешкениң ёзугаар эжиң бажында таңныыл дугаап каан чуга демирин тура кагып турган, ону таварты киргеш, оон бир-бир хаарҗак водка, вермут, шоодайга конфета суп алгаш, үндүрүп келгеннер. Оорлап алган араганың [illegible] ишкеннер. Эртенинде Силлимейниң уруу биле кудазы — Төмүр-оолдар [illegible] шоодайда арагалыг чаныш келгенин [illegible] чогуур черлерге дыңнадыпкаппар.

Үстүнде [illegible] кылган хамаатылар Б. Б. Силлимей, Ч. Л. Сат оларны Тес-Хем районнуң улус суду 4-4 чылда [illegible] шииткен.

Б. БОРИСОВ.
Самагалдай.

Редакторнуң оралакчызы К. К. САТ.

КИНО

ИЮЛЬ 4-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ынакшыл үези четкен» — [illegible], 12.10, 14.50, 17.20, 20.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: № 101 кино чыындызы — 9.30; «Оолчугаштыг капитан даар турган» —11.10, 13.00; «Лейтенант Климовтуң шыны»—15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Ак-көк рапецтиг уруг»—10.00; «Козерог — чааскаан»—11.30, 14.30, 17.30, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Дайзының тылындада фронт» — 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Он ийи айлар» —17.00; «Ол мээниң болгантаа, мээниң дир»—18.30, 20.00 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Араатан» — 12.00; «Карнавал — 13.30, 16.30, 19.30 шактарда.

Агаар

Бөгүн республикада [illegible] турар булуттаар, чамдык черлерге дыңмыралдыр чаар. Хаттың дүргени секундада 7—12 метр чедер. Агаар 25—30 [illegible] черлерге 17—23 градус чылыг.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000 Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 9. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийный амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-21-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-11-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-[illegible], корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун [illegible] бараанда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг 1011.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—[illegible]

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 156 (11954) | 1982 чылдың июль 6, вторник | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 көп.

КӨДЭЭДЕ КОЛ КҮШ

Бистиң республиканың коммунистери болган ажылчы чоннары СЭКП ТК-ның (1982 ч.) Пленумунга эш Л. И. Брежневтиң илетнелин, Пленумнуң шиитпирлерин, оон чүүлдүг деп хүлээп алганы ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын изиг чүүлдүгзүнүүшкүн-биле хүлээп алган, совет кижилерниң чаагай чоруу дээш, Тываның экономиказын болгаш культуразын хөгжүдеринге доктаамал сагыш салыышкыны дээш чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенин илергейлеп турар.

«СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң түңнелдери болгаш «1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазы болгаш ону боттандырар талазы-биле хемчеглер дугайында» эш Л. И. Брежневтиң илетнелинге дүүштүр партияның облáсть организациязының сорулгаларының дугайында» айтырыгны чөөкта СЭКП обкомунуң VI пленумунга чугаалашкаш, тускай доктаалды болгаш хемчеглерни хүлээп алган.

Партияның болгаш чазактың улуг сагыш салыышкынының ачызында база СЭКП ТК-ның март (1965 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин боттандырганының түңнелинде Тыва АССР-ниң көдээ ажыл-агыйын хөгжүдериниң материал-техниктиг баазазы тургустунган. Чедиги беш чылга деңнээрге, өңгү беш чылда бүдүрүлгениң кол фондузу үш ажыг катап өскен. Ол-ла үеде көдээ ажыл-агыйның нити продукциязы 15.8 хуу көвүдээн. Мал ажылында чамдык чедиишкиннер чедип алдынган. Көдээ чоннуң социал-культура амыдыралын экижидеринче угланган хөй талалыг ажыл кылдынган.

Оон-биле чергелештир көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин, республиканың агроүлетпүр комплекизин шапкын болгаш интенсивтиг хөгжүдериниң сорулгаларын шиитпирлээр талазы-биле ажылда шыңгыы четпестерниң барын партия обкомунуң пленумунуң доктаалында демдеглээн. Кол четпестерниң бирээзи — черниң ажыглалының куду деңнелдии. Малдың баш санын көвүдедир, оон камгалалын хандырар, продуктулуун бедидер, уксаажыдылга болгаш зооветеринарлыг ажылды организастап турарында улуг четпестер бар. Экономиктиг ажылды чогуур деңнелге тургузуп, бот-орулга-чарылганы, бригада керээзин, күш-ажылдың аккорд-шаңналдыг төлевирин, материалдыг идиг бериишкининиң өске-даа хевирлерин чогуур деңнелге ажыглаары хүннүң чугула айтырыы болуп турар.

Республикага дузалал ажыл-агыйларын хөгжүдериниң күзели-биле аъш-чем продуктуларын көвүдедириниң аргаларын четпес ажыглап келген. Көдээ ажыл-агый продукцияларын бөлбаазырадыр, кадагалаар болгаш сайгарар талазы-биле бүдүрүлгелерни чогуур деңнелге хөгжүтпээн.

Эш Л. И. Брежнев СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунга бодунуң илетнелинге колхозтарның болгаш совхозтарның партия эге организацияларынга улуг кичээнгейни угландырбышаан, коллективтерге мораль-психологтуг байдал, организастыг болгаш сагылга-чурум деңнели, күш-ажылчы бериимче, ынчап кээрде нити түңнел көргүзүглер оларның ажыл-чорудулгазындан шиитпирлиг-биле хамаарылгалыг деп демдеглээн. Парторганизациялар боттарының күжениишкиннерин кол чүүлге — кижилер-биле ажылче мөөңнээн турарын ол чугулалап айыткан. СЭКП райкомнары, совхозтарның болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа бүдүрүлгелериниң партия эге организациялары ол айтырыышкыннарга дүүштүр ажылчы чоннар ортузунга организакчы болгаш политиктиг ажылдың байдалын ханы сайгарып көөр, ону күштелдирер талазы-биле хемчеглерни алыр ужурлуг. Коммунистерниң авангардчы ролюн бедидери, оларның хувааттынып тургустунганын экижидери, партияның хуралдарының көдээ ажыл-агыйның мурнакчы ажылдакчыларының база специалистериниң күзели-биле быжыглаары чугула. Парторганизацияларны администрацииның ажыл-чорудулгазын контрольдаар эргезин боттандырар талазы-биле ажылдың деңнелин бедидер херек.

Ол айтырыышкыннарга дүүштүр ажыл-херекти тургузар, СЭКП обкомунуң VI пленумунга демдеглеттинген четпестерни чайладыр дээш СЭКП хоорайкомнарының, республиканың ажыл-агыйларында партккомнарның, эге организацияларның ажылы хөй талалыг. Ол талазы-биле организакчы болгаш политиктиг ажылдың сорулгаларын бо хүннерде болуп эртиплээн СЭКП хоорайкомнарының пленумнарынга, партия-ажыл-агый активтериниң хуралдарынга, чер-черлерде болуп эртип турар партия хуралдарынга тодарадып, чогуур хемчеглерни ажылдап кылып турар. СЭКП ТК-ның май Пленумунуң болгаш партия обкомунуң VI пленумунуң шиитпирлерин боттандырар талазы-биле тодаргай планнарны ажылдап кылып, оларны күүседир талазы-биле практиктиг ажыл кылдынган турар ужурлуг.

Он бирги беш чылдың ийиги чылында чер болгаш мал ажылының продуктулуун бедидеринче, көдээ ажыл-агый продуктуларын күрүнеге садарының планнарын күүседиринче, ону ой-шаанда бөлбаазырадырынче болгаш бүрүн хумагалаарынче күш-ажылчы коллективтерни мобилизастаары оларның дорт хүлээлгези. Социал айтырыгларны шиитпирлээринче кичээнгей салып, чоннуң, бүдүрүлгелерниң болгаш организацияларның дузалал ажыл-агыйларын улам ыңай хөгжүдерин боттандырарының эргежок чугула хемчеглерин ажылдап кылгаш, боттандырбышаан, партия организациялары, профэвилел, комсомол организациялары-биле кады ажылды бир демниг чорудары чугула. Ылаңгыя СЭКП ТК-ның май Пленумунуң шиитпирлерин, эш Л. И. Брежневтиң илетнелин, ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын, СЭКП обкомунуң VI пленумунуң түңнелдерин ажылчы чоннарга пропагандалаар талазы-биле организакчы болгаш политиктиг ажылды калбартыр. Ол документилерни партия болгаш комсомолдуң политөөредилгезинге, экономиктиг өөредилгеге, пропаганда болгаш агитацияның массалыг хевирлеринге өөренирин дээштиг организастаары чугула. Аъш-чем программазын боттандырар дээш демиселге массалар ортузунга партийжи организакчы, политмассалыг ажылдың арга-методтарын улам сайзыраңгайжыдар, ССРЭ-ниң 60 чыл оюн төлептиг уткуурунуң бүгү хемчеглерин алыры чугула.

СЭКП райкомнарының талазындан совхозтарда партия организацияларынче, партбөлүктерже онзагай кичээнгейни угландырары чугула. Партияның область организациязының барык үштүң бир кезии — 3897 коммунистер көдээде туруп турар. Партияның 3655 кежигүннери болгаш кежигүннерге кандидаттары, 7211 комсомолчулар көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинде шуут турум ажылдап турар. Оларның ажылы бо хүннерде планныг онаалдаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседир дээш социалистиг чарышты улам калбартырынче, ажылга ажыктыг инициативаларны үндүрүп, ону калбартырынче бо чылдың шылгалдаларын төлептиг-биле тудуп эртеринче, чайлаглаашкын, мал чеминиң белеткели, кыргылда, хову ажылдары ышкаш чугула кампанияларже массаны мобилизастаарынче угланган. Бо бүгү хемчеглер СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш ажылды чедиишкинниг тургузарынга дузалаар ужурлуг.

Наадымга уткуштур

БЕДИК ДЕҢЗИ ДЭЭШ

«Сукпак» совхозтуң мал ажылдыглары республиканың малчыннар наадымынга киржир эрге дээш социалистиг чарышка идепкейлиг кириштипшаан, бо чылдың бирги чартыында семиртир малдан немелде деңзи азырының планын 141 тоннага, а июнь айда— 112,5 тоннага ажыр күүсеткен.

Ам совхозтуң семиртилге шелдеринде дөрт кодаңда шупту 7957 шарыжыкты чүтле тургузуп азырап турар. Малды ажаап-чемгерип турар звенолардың болгаш тус-тус кадарчыларның аразында чарышты база күш-ажылды билдилиг организастааны бүдүрүлгеге бедик түңнелдерни чедип алырынга көскү идиин берип турар. Мал семиртип азыраарынга хөй чылдарда ажылдап келген, улуг арга-дуржулгалыг хоочун кадарчы Григорий Терентьевич Сурыкинниң удурткан звенозу бодунга быжыглаан 2300 шарыжыктан июнь айда 47 тонна немелде деңзи алыр планныг тургаш, херек кырында 68 тоннаны, азы бир башка онаашты хонукта ортумаа-биле 904 грамманы алгаш, өске звеноларны чарышка мурнаан. (Күш-ажылга доктаамал бедик көргүзүглерни чедип ап, хөй-нити ажылдарынга идепкейлиг киржип турар улуг кадарчы Г. Сурыкинни чаңгыс чер чурттуглары чөөкта чаа район Советиниң депутадынга соңгаан). Улуг кадарчы Анатолий Иванович Ермоловтуң удурткан звенозу чартык чылда болгаш соолгу эртген айда база-ла бедик түңнелдерни чедип алгаш, чарышка ийиги черни ээлээн. Бо звенолада дуржулгалыг кадарчылар Хиргиг-оол Саая, Григорий Кучук, Александр Кулаков олар хүлээнген ажыл-херекке кызымаккайы-биле өскелерден ылгалып, хөй немелде деңзини чедип ап, коллективинде мактадып турарлар.

Мал семиртир Сукпак каттыжышкынының кол бүдүрүлгези —«Сукпак» совхозтуң удуртукчулары, специалистери болгаш кадарчылары мыйыстыг бода малды үлетпүрге үндезилеп семиртир талазы-биле байлак дуржулганы мөөңнээн. Бир эвес Бии-Хем, Каа-Хем, Таңды, Кызыл, Улуг-Хем, Эрзин, Тес-Хем, Тожу районнардан ук каттыжышкынның кежигүннери болуп турар 39 совхозтуң удуртукчулары «Сукпактың» чедиишкинниг ажылдаарынга эң-не чугула херек чүүл — мал чемнери-биле керээ-дугуржулгада көрдүнгениниң ёзугаар хандырып план-хүлээлгелерин хажык чок күүседип турган болза, оон бүдүрүлге көргүзүглери улам бедик турар ийик. Ынчалзажок ол бүдүрүлгениң мал чемнери-биле үзүктелиишкин чок хандырарының «аарыг» айтырыы ам-даа болурчогууру-биле шиитпирлеттинмээн. Оон уржуундан каттыжышкынның кежигүннери ажыл-агыйлар, оон иштинде «Сукпак» совхоз, дыка хөй немелде продукцияны материалдыг орулганы чидирип, чүгле боттарынга эвес, харын республикага улуг когаралды чедирип турар. Бо чылдың бирги чартыында Улуг-Хем районнуң дөрт совхозу, Кызыл районнуң үш совхозу, Бии-Хемде «Уюк», «Шивилиг», Каа-Хемде «Кызыл тук», «Бүдүнгаар», СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозтар, Таңдыда Каа-Хем ажыл-агыйлар дуржулга станциязы болгаш өске-даа хөй-хөй ажыл-агыйлар семиртири-биле эжеп дужааган малын чемнер-биле хандырарының планнарын ырак-ла чедир күүсетпээн. Оларның аразында керээ ёзугаар бээр ужурлуг турган чемнерниң чартык кезиин безин берип шыдаваан совхозтар бар.

Чамдык удуртукчуларның болгаш специалистерниң «малды силерге хүлээдип берген бис, оон ынай канчаарын боттарыңар билиңер» деп харыысалга чок хөөнү хомудантыг. Нити ажыл-херекти ынчаар кызыы көөр, чаңгыс бодунуң «дүмчүүн боралаар» чорукта кандыг-даа эки чүве чок дээрзин билдингир-ле болгай.

Мал чемнери-биле четчир кылдыр хандыртынарының айтырыын үзе шиитпирлээр сорулга-биле «Ак-Чыраа» совхозту каттыжышкынның мал чеми белеткээр баазазы ажыл-агыйы кылдыр организастаар дугайында чөптүг айтырыгны сукпакчылар болгаш Кызыл районнуң удуртукчулары республиканың удуртур органнарынга тургузуп турар. Ол шынап-ла ынчаар шиитпирлеттинер бээр болза, каттыжышкынның ажылынга чүгле дузалыг бооуру чугаажок.

Сукпакчылар боттары бо чылын 2100 тонна сигенни кезип белеткээр планныг. Район Советиниң депутады дуржулгалыг механизатор С. Оюнбуттуң удурткан механизастаан бригада бо хүннерде ажыгыс сигенин, саваның кезип, сөөртүп, удур-ла малга берип турар.

Кызыл хоорайның шефчи организациялары совхозка 2600 тонна будук-бүрүнү белеткеп бээр планныг. Оларның чамдыктары ам айыттынган участоктарында ажылдап турар болгаш 300 ажыг тонна будук-бүрүнү белеткеп, дужааган. Сөөртүп экелген будук-бүрүнү ол-ла дораан машиналарга хелдирип, далганнааш, өске чемнер-биле кады малга чиртип турар.

«Сукпак» совхозтуң мал ажылдыглары Аъш-чем программазын амыдыралга боттандырарынга төлептиг улуг үлүүн киирип, азыралга малдарның эки семиртип, эң-не бедик деңзини дужаар дээш кызымак ажылдап турарлар.

Х-К. МОНГУШ.
Кызыл район.

ИЙИ КАТАП АЖЫРГАН

Кызылдың орук септелге-тудуг эргелелиниң ажылчыннары ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл болур оюн төлептиг күш-ажыл-биле уткуур дээш кызымак ажылдап турарлар. Олар Элегес-Аксы — Кочетово аразының оруунга сай төп, чалгап кылырын планда көрдүнгенинден ийи ай бурунгаар доозупканнар.

Ук коллектив беш айлар дургузунда 572 муң рубльдиң септелге-тудуг ажылдарын кылган. Ол көргүзүг пландан 145 муң рубль ажыг болган. Коллектив июнь айның планын ажыр боттандырган.

Социалистиг чарыштың мурнуку олуруунда экскаватор машинизи В. И. Серебряков, оон дузалакчызы С. И. Литвинов олар чорук орар. Бо экипаж эрткен айның бүдүрүлге планын ийи катап ажыр күүсеткен.

Ш. ШАГДЫРЖАП.

ҮЕНИ МУРНААН

«Тыва даг-дугу тудуг» эргелелинде А. С. Бужугетке удурткан коммунистиг күш-ажылдың бригадазы Постоянный суурда 30 аал чурттаар чуртталга бажыңының тудуун доозуп турар. Эрткен айда бригада 26,1 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын шиңгээдип алган. Олар пландан ажыр үш муң рубльдиң ажылын бүдүргеннер. Мурнакчы бригада июнь айның планын 100 ажыг хуу күүсеткен.

Чыл эгезинден бээр бригада барык-ла 160 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылып, планныг онаалдазын ажыр күүсеткен.

Ийи квартиралыг бажыңнар тудуунда В. С. Сыгаакка удурткан чазакчылар, бетонщиктер үре-түңнелдиг ажылдап турар. Олар чыл эгезинден бээр беш бажыңны тудуп дооскан. Ам ол бажыңнарда шевергелекчилер ажылдап турар.

(Бистиң корр.).

ТУДУП ДООСКАН

СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хүлээп алганы, СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунга бадылаттынган «Көдээ чоннуң амыдыралының чуртталга, коммунал-амыдырал болгаш социал-культура байдалдарын улам ыңай экижидер хемчеглер дугайында» доктаалынга дүүштүр «Искра» совхоз тудуг ажылдарын калбарткан.

Бо чылын тудуга совхоз 32 муң рубльдиң чарыгдаарын баш бурунгаар көрген. Ол-ла план ёзугаар ийи чурттаалга бажыңы туттунган. Ийи квартиралыг бир бажыңны база бүрүн ажыглалга киирген. МТМ-ниң диспетчер бажыңын, кызыл-булуңну тудуп дооскан.

Ам Арыг-Бажынга ийи аал чурттаар бажыңның тудуун дарый эгелээр деп Деткан-оол Монгушка удурткан тудугжулар звенозу оон ыяжын белеткеп ап турар. Сес кижи составтыг бо тудугжу звенода Кошкар-оол Монгуш, Калчанай Хомушку, Комбу Ховалыг болгаш оон-даа өске хоочун тудугжулар бар. А Дуктемей Ондарның удурткан комсомолчу-аныяктар звенозунда Маадыр Ховалыг оон тургустунган баштайгы хүннүрден эгелеп ажылдаан кижилерниң бирээзи.

Совхозтуң нефтебаазы тудуунуң иштики монтаж ажылдарын районнуң «Сельхозтехника» каттыжышкынының интекчи-слесарьлар бригадазы кылып эгелээн. Ол бо чылын ажыглалга кире бээр. Олар бо хүннерде Кызыл-Хаваакта АВМ тудуун эгелээн. Ынчалза-даа оон тус-тус дериг-херекселдерин эптеп, тудуштурар ажыл ам-даа доозулбаан. Чүге дизе, чамдык дериг-херекселдер чок, орта четчелеттинмээн. Ам ону четчелеп, кылып кирипкен. Ынчангаш ол агрегаттың тудуун мал чеминиң белеткелиниң үезинде долу ажыглалга киирери эргежок чугула.

А. МОНГУШ.

Таңдыдан медээлер

МАСТЕРЛЕР ЧАРЫШПЫШААН

Тока аттыг совхозтуң директору И. П. Козлов зоовет-специалистери-биле хойнуң массалыг кыргылдазын эгелээр мурнунда пунктуга ажылдаар улусту чыып, хуралчыгаш кылгаш, кижи бүрүзүнүң ажылдап кылыр нормазын, күш-ажыл төлевирин, хүн чурумун болгаш өске-даа чүүлдерни тайылбырлаан. Кампанияны кыска хуусаада эки шынарлыг доозарын оларга күзээн. Кыргыкчы бүрүзүнүң ажылдаар черин айтып, анаа хөй тудуп бээр, дүк дажыглаар кижилерни тус-тузунда быжыглаан.

Чаңгыс ёзугаар, кыргылданы аныяктар эгелээн. Ол хүн комсомолчу Сергей Ондар бир дугаарында электри хачызын ажылдаткаш, баштайгы хойнуң дүгүн дески кырган. Дүк дажыглакчызы Марина Сотпа ол хойнуң дүгүн деңзилеңерге 3,5 кг болган.

График ёзугаар коммунист малчын М. Д. Кууларның кодан хоюн бир дугаарында кыргып эгелээн. Бедик арга-дуржулгалыг кыргыкчылар М. Оюн, А. Оюн, Т. Сотпа болгаш өскелер-даа эки ажылдап турар.

— Күрүнеге 88 тонна дүктү садар планныг бис. Кыргылданы кыска хуусаада эки шынарлыг чорутканындан ону чедиишкиниң күүседири хамааржыр — деп, пункт эргелекчизи С. Серенот чугаалады.

Кыргылда пунктузунда улустуң ажылдаарынга бүгү-ле таарымчалыг байдалды тургускан. Пунктуну чогуур ой-шаанда септеп, иштин арыглааш, дезинфекцияалаан. Столовая-да аъш-чемни белеткеп турарының шынары эки.

Ында 25 кыргыкчы ажылдап, 21 муң хойну кыргып турар.

— Бир эвес мынчаар шапкын ажылдаар болзувусса, айыттынган хуусаадан 4—5 хонук бурунгаар кыргылданы доозуптар бис — деп, кол зоотехник чугаалады.

А. ЗАЙЦЕВ.

АДАКТАЛГАН

«Коммунизмниң херели» совхоз бо чылын 24559 хойну кыргыыр болгаш күрүнеге 75 тонна дүкү садар хүлээлгелиг. Амгы үеде совхозта хөй кыргылдазы доостур чоокшулаан. 18 муң хөй кырыттынган. Күрүнеге хөй тонна дүкү саткан.

Кыргылда пунктузунда электриг 30 хачыны тургускан, хол хачызы-биле 30 кижи доктаамал ажылдап турар. Оларның аразындан республиканың наадымынга киржир эрге дээш хүн нормазын 70—80 хуу ажыр күүседип турарлар хөй.

О. ШАРАВИН.

ӨӨРҮШКҮ-ХӨГЛҮГ УЖУРАЖЫШКЫН

Соңгу Доштуг океанның эриктеринден Мурнуу Саян дагларынга чедир чаттылып чоруткаш, шилү Совет чурттуң девискээриниң он ажыг хуузун ээлээн ийи дакпыр орденниг Красноярск крайның төлээлекчилерин Таңды-Ууланың бетин эдээнде «Тыва кобальт» комбинаттың ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары, алдан-ааыкчылары, Хову-Аксы суурнуң ажылчы чоннары өөрүшкү-хөглүг уткаан.

Аалчыларны комбинаттың бетинде арт кырындан ол черниң төлээлекчилери кээп уткааш, Культура бажыңынга үдеп чедире берген. Сагыш сеткилдиң өөрүшкүзүн найыралчы уткуушкун, солун чугаалажылгалар анаа болган.

Культура бажыңның бөрүкчүлер доллур олурупкан. Комбинаттың партком секретары В. Б. Петров аалчыларга байыр чедирип, комбинаттың ажыл-херектериниң дугайын таныштырган, [illegible] секретары С. Д. Кировка сөс берген. Барган аалчыларны таныштырып, Красноярск крайның болгаш Тыва АССР-ниң аразында экономиктиг кады ажылдажылгазының болгаш культура харылзааларының [illegible], хөгжүл турарын чугаалааш, ол крайның Тывада хүннери — ССР Эвилелиниң тургустунганының бээр 60 чылынга турарка аткан хүннер оон бадыткалы болуп турарын демдеглээн.

Красноярсктиң «Искра» деп бүдүрүлге каттыжышкынының токары Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Александр Павлович Шерстобитов комбинаттың бүгү ажылчыннарынга, суурнуң ажылчы чоннарынга байыр чедирип, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин, он бирги беш чылдың онаалдаларын күүседиринге чаа-чаа чедиишкиннерлиг болурун оларга күзеп, бодунуң ажылдап турар бүдүрүлгезиниң күш-ажылчы чедиишкиннериниң дугайын чугаалааш таныштырып, чүректиң ханызындан акы-дуңма ёзу-биле уткуп, үлээп ап турары дээш өөрүп четтиргенин илергейлээн.

Красноярье комсомолунуң шаңналының лауреады, чаңгыс уран чогаадылгазының бирги Бүгү-эвилел фестивалының лауреады, XX Олимпий оюннарын ажытканының болгаш хагганының ёзулалының киржикчизи Сибирьниң Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниг технологтуг институдунуң студентилериниң «Енисейниң хаялары» дээр улусчу танцы ансамбльның оон көргүзүглериниң концерт башкарыкчызы Виолетта Левшина чараштарга, залга алыш частырыкчыларны диңмирэп үнген.

«Байырлалдың калинказы» (солист Г. Розова), «Изиг бөс-биле» (солистери О. Прошина, Г. Розова, Л. Сафонеев), «Ыраажы куштар» деп танцыларны ансамбльдың ойнакчылары сөрүк кириишкинниг күүседирге, көрүкчүлер адыш часкаашкыннары-биле үдеп турган. Орус улустуң «Кидис идиктер» болгаш «Коробейники» деп ырларын хөгжүм херекселдери-биле И. Агейчик, В. Грешилов олар тергиин эки ырлаашкы күүседирге, көрүкчүлер тайганың чайгаар үнген кайгамчык чараш чечектери-биле шаңнаан.

«Енисейниң унунга селгүүстээшкиннер» (солистери А. Михайлова, А. Розов) танцыны ансамбль күүседирге, шапкын агымныг Улуг-Хем, оон магалыг чараш бойдузу кижиниң караанга ол-ла олчаан бетүп келгенинг турду.

Улуг орус чурукчу, бодунуң уран талантызы-биле делегейни магададкан Василий Иванович Суриковтуң чураан чуруунга үндезилеп тургускан «Енисей казактары хөглүг селгүүстээшкинде» (солистери Л. Аносова, О. Прошина, Л. Сафонеев, М. Мухин) деп танцыны көрүкчүлер чылыы-биле уткаан. Ойнакчылар ону бедик кодурлуушкүннүг, хөй аттыг күүсеткен.

Орус улустуң «Волга хем» деп ырызын болгаш созун Исаковский, музыказын Блантер чогааткан «Ол чечектен артык чараш чечек чок» деп ырыны Красноярсктиң күрүне филармониязының солизи Валентина Шевченко ырлап күүседирге, адыш часкаашкыннары чаңгыланып турган.

Улуг концерттиң түңнелинде «Сибирский пляс» деп танцыны ансамбльдың бүгү киржикчилери күүседирге, залга олурган бүгү кижилер бут кырынга туруп кээп, адыш часкаашкыннары, хөй салыышкыннары-биле уткаан.

Ансамбльдың уран чүүл удуртукчузу болгаш танцыларның тургузукчузу РСФСР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы Геннадий Петухов баштадыр бүгү ойнакчылар сценага кестүп келгенге, бистиң хөй национальдыг Төрээн чуртувустуң улустарының бузулбас найыралынга алдар болдурган адыш часкаашкыннары залга үр үеде дагын-дагын чаңгыланып турган.

Өөрүшкү-хөглүг ужуражышкын, найыралдың байырлалы Хову-Аксы [illegible] Культура бажыңынга [illegible] доозулган.

С. КЫЗЫЛ ООЛ.
«Шынның» тускай корр.

ЧУРУКТАРДА: солагай талазында — Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры А. П. Шерстобитов комбинаттың ажылчыннары-биле; оң талазында — ансамбль киржикчилериниң суурнуң чону-биле ужуражышкынының үези.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотолары.

СЭКП ТК-ның май Пленумунуң шиитпирлерин — амыдыралга

КОМПЛЕКСТИГ ШИИТПИРЛЕВИШААН

Бүдүрүлгениң [illegible] материал-техниктиг болгаш [illegible] мал ажылының комплекстериниң бүгү звенолары [illegible] районнуң кодээ ажыл-агыйын [illegible] хевиртер [illegible] бар.

Азыш-чем программазын күүседир талазы-биле бистиң районнуң [illegible] коммунистериниң, [illegible] ажылының [illegible] СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң түңнелдерин болгаш аңаа хамаарыштыр районнуң партия организациязының [illegible] мурнунда туруп турар, үстүнде чугааланывыс айтырыгларже [illegible] Ынчангаш кодээ ажыл-агыйга [illegible] партия организацияларының дайынчы хөрээ.

Май Пленумунуң шиитпирлери. Азыш-чем программазын [illegible] районнуң партия эге организацияларынга, суур болгаш кодээ Советтеринге [illegible] материалдары-биле таныжып тура, районнуң ажылчы чоннары СЭКП ТК-ның март (1965 ч.) Пленумунуң соонда үеде, партияның аграр программазының боттандырылгазының ачызында чедип алдынган чүүлдерни анализтеп, оон чогуур түңнелдерни үндүрүп турар.

[illegible] байдалы таарыжыр чок турза-даа, чеди бешчылгаа деңнээрге, оюгу беш чылда эттиң чылда ортумак бүдүрүлгези — 60,2, сүттүң — 31,3, дүктүң — 17, дагаа чуургазының бүдүрери — 72 хуу өскен. Оюгу беш чылда күрүнеге эът, сүт болгаш дагаа чуургазы садарының планнары чедиишкининиң күүселдези. Он бирги беш чылдың баштайгы чылында оюгу беш чылдың бир чылда ортумак деңнелинге бодаарга, эът садары — 7 хуу, дагаа чуургазын садары — 1,2, [illegible] — 2,4 катап өскен.

Совхозтарның [illegible] улам [illegible] чугула айтырыг. Ол сорулга-биле ажыл-агыйларга [illegible] турумчудар, оларның чуртталга, коммунал [illegible] культура байдалдарын экижидер, дузалал ажыл-агыйларны калбартыр дээш хемчеглерни ап чорудуп турар. Районнуң тургустунганындан, азы 1975 чылдан бээр ооң совхозтарында 17 муң ажыг дөрбелчин метр чуртталга шөлүн, 380 олуттуг ясли-садтарны, 750 олуттуг Культура бажыңнарын, 320 олуттуг школаны, хары утда 50 кижи чемненир [illegible] кыштагларынга 50 ажыг [illegible] ажыглалга киирген.

[illegible] ортумак [illegible] черлериниң баазаларынга 54 дээди болгаш ортумак звенонуң специалистери мергежилин бедиткен, совхозтардан 41 стипендиаттарны өөредип чоруткан. Амгы үеде совхозтарда ажылдап турар механизаторларның 61,5 хуузу I болгаш II класстыг.

Азыш-чем программазында ур үениң перспективтиг-даа, чоокку чылдарда-даа боттандырар сорулгаларны [illegible] айыткан. Районнуң ажыл-шычыдериниң он бирги беш чылда [illegible] улуг. Оюгу беш чылга деңнээрге, эът бүдүрери — 39 хуу, ооң иштинде куш эъдин — 2, хаванныы — 10 катап, сүт — 26 хуу, дагаа чуургазы — 2 катап, тараа бүдүрери — 36 хуу, ногаа — 3 катап өзер.

Районнуң кодээ ажыл-агыйының продукциязын бүдүрерин көвүдедирин, ону специализастаарын, концентрастаарын [illegible] сайзыраңгайжыдарының аргазы-биле чорудар сорулга салдынган.

Районда тараа бүдүрүп турар алды ажыл-агыйлардан «Тиилелге», «Шамбалыг» совхозтар күрүнеге тараа садар планныг. Олар районнуң ниити тараа шөлүнүң 76, а тараа бүдүрүлгезиниң 80 хуузун ээлеп турар. Ногаа бүдүрерин дөрт ажыл-агыйлар чорудар. Оларның ниизи күрүнеге ногаа садар планныг болгаш ук ажыл-агыйларның деңнигүүрү районда ниити ногаа бүдүрүлгезиниң 94 хуузун ээлээр.

Ол ышкаш алды ажыл-агыйлар сүт бүдүрер болгаш күрүнеге садар планныг. Сүттүң ниити бүдүрүлгезиниң 70 хуузу «Тиилелге», «Кок-Тей» совхозтарга онаажып турар. Бода мал эъдин бүдүрер талазы-биле ажылдың 74 хуузун мал семиртир азыраар районнар аразының «Сукпак» каттыжылышкыны ээлээр. «Кок-Тей» совхозта хаван комплекизи районда хаван эъдин бүдүрер ажылдың 91 хуузун ээлээр.

Мал болгаш чер ажылының продуктуларын бүдүрерин көвүдедир [illegible] нуң кодээ ажыл-агыйы [illegible] сорулгаларны шиитпирлээр. Он бирги беш чылда ортумаа-биле эът бүдүрерин 3880, сүттү — 2220 тонна, дагаа чуургазын — 30 миллион борбак, тарааны — 26400, картофельди — 1700, ногааны — 2835 тонна чедирер.

Ынчангаш бо чылын планныг опаалдаларны чайгылыш чокка күүседирин, мал болгаш чер ажылының продуктуларын бүдүрерин [illegible] ары чугула. Ол сорулга-биле ажылдың бүгү участоктарынга организастыг чорукту бедидер, кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезинден [illegible] продукцияны ажаап алыр, шөөртүр, кадагалаар, [illegible] шуут [illegible].

СЭКП райкомунуң бюрозу, райкүүском малдың баш саның [illegible] болгаш уксаажыдылгазы ажылын организастаар, малды ажаан-тейлекчилерниң, чемгерилгениң технологиязын сайзыраңгайжыдар, оларның камналгазын [illegible] ажылды экижидериниң кол бак хемчеглерин ап чорудуп турар. Ынчангаш чер-черде партия организацияларын, кодээ Советтер, ажыл-агыйлар удуртукчулары болгаш тускай [illegible] чайгылыш чокка күүседир [illegible] идепкейжилдери негеттинип турар.

Он бирги беш чылда партия [illegible] фабриказын чаартып кылыр [illegible] рын доостурар, хаван комплекс [illegible] күүседир [illegible] чедирер. Суглан-каттыжылышкының мал семиртир шөлүн 10 муң бажы чедирер, ногаа өстүрер теплица комбинадын [illegible] тургузуп, ону [illegible] бердинген күчүзүнге чедирер.

СЭКП-ниң Азыш-чем программазында [illegible] ажыл-агыйлар болгаш сад-огород кооперативтерин, ол ышкаш бүдүрүлгелерниң база [illegible] дузалал ажыл-агыйын улам долузутуп [illegible] айыткан. [illegible] ажыл-агыйларга доктаамал дуза көргүзер болза, ооң бериичели дүргеп болгаш кескү болур.

Бо сорулганы боттандырар дээш районга улуг ажылды организастаар. Чыл эгезинде бөлдек-биле [illegible] ажылчыларының хуузунда [illegible] ажылында 4 муң ажыг мыйыстыг бода мал, 3075 хой, өшкү, 2545 хаван, 15 муң куш бар. [illegible] саны база эвээш эвес. Чүгле эрткен чылын [illegible] ажыл-агыйларынга 847 тонна эътти, 2400 тонна сүттү, 2025 муң борбак чуурганы, 770 тонна картофельди, 200 тонна ногааны бүдүрген. Ооң иштинде күрүнеге болгаш кооперацияга 282 тонна эътти, 102 тонна сүттү саткан.

[illegible] бүдүрүлгелери боттарының [illegible] тударынга деткимчени көргүзүп, чүгле эрткен кыжын бежин хамаатыларның хуузунда малын чемгериринге биче эвес хемчээлдиг саваңны, комбикорму, тараа [illegible] берген.

Ынчалза-даа дузалал ажыл-агыйын хөгжүдериниң курлавырлары ам-даа доозу ажыглаттынмайн турар. Чурттакчылыг суурларда 5 муң ажыг өрегениң 24 хуузу мал туттпайн турар. Суурларда өрегелерниң 65 хуузу огородтуг. Ынчангаш мал туттпайн турар өг-бүлелерни малдыг, [illegible] өстүрбейн турарларны огородтуг боддурарын чедип алыр дээш ажылды организастаары мурнукуста бир чугула айтырыг.

СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунга илеткелинге эш Л. И. Брежнев Азыш-чем программазы [illegible] ортумакта, эң хүрген (соңгаарладып болбас) сорулгаларны илеп үндүрүп турар деп демдеглээш, соңгаарладып болбас сорулгаларны бөгүнгү ажылыстың [illegible] турар [illegible] айыткан.

Бо хүннерде бүгү коллективтерде социалистиг маргылдаа улам калбарып, ажыктыг инициативаларны кедүрүп, тараа, эът, сүт, дүк, чуурга болгаш [illegible] продуктуларын бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарының пландарын күүседир, ниитиниң малынга бедүүн болгаш чулуктуг, контрактылыг чемгерилге [illegible] база белеткеп алыр дээш бүгү күштүг мөөңнеп турар. Бо бүгү ажыл-херектер СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр ажыл-херекти тургузарынга [illegible] бар.

К. ШУЛУУ,
СЭКП Кызыл райкомунуң бирги секретары.

КОЖАВЫСТЫҢ МУРНАКЧЫЛАРЫ

Красноярск крайның Манск районда «Первомайск» совхозтуң директору, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры эш Мрачик.

Абан районда «Киючин» совхозтуң саанчызы, район Совединиң депутады В. И. Слепцова.

Эвенк автономнуг округта ивижилер бригадазының бригадири Григорий Николаевич Хутогир.

А. ГОРЕЛОВТУҢ фотолары.

Хандырылгаңар кандыгыл?

ТУРА-СОРУКТУГДА

Ленинчи комсомолдуң XIX съездизиниң бүдүүзүнде амыдырал [illegible] бүдүрүлге [illegible] Элдин Алдын-Херелдиң удуртканы комсомолчу-аныяктар [illegible] бригадазының адынга байыр чедирип [illegible] турган. Комсомолчу-аныяктарның ол бригадазы бо чылдың чартык чылының планнарын онаалдазын ынчан-на күүседипкен.

Аныяк коммунист М. С. Ал[illegible] бригаданың ажылы мактаадыг. Ында шупту аныяктар. Чеди комсомолчу кыстар бар. «Шевер кыс» удазынга ораашкан [illegible] Бригаданың аныяк дааранырчыларының ажылы шынап-ла бүдүнгүр, оларның шевер холу-биле тудуп, угулзалап, уран-чаражы даараан платьелери чеже кижиниң сеткил-сагыжын [illegible] бар. [illegible] ажыл-херээн бүдүрбүшаан, чеди мурнап ажылдап турары-даа тавараазы эвес. Аныяк мастерлер Д. Шалык, С. Чамзын, К. Бүрбү, К. Адашаа [illegible] онаалдазын 105-тен 110 хуу чедир күүседип чаңчыл апарган. Чаңгыс шеңни уругларын дег эп-найыралдыг, бир [illegible] кыстарның ажылы коллективтиг мактаалдыг, өскелерге үлегерлиг.

Эр улустуң даштыкы хевин [illegible] дааранчызы Т. М. Намзырай удурткан бригаданың ажылы [illegible] бедениң дугаа чок.

[illegible] бүдүрүлге эргелелиниң мурнунда [illegible] те ында фотограф Даш-оол Буурсан Кунгаа хамааржыр. Ол Самагалдай кодээ Советиниң депутады.

Мындыг мурнакчылар коллективте [illegible] код [illegible] чогум-на олар турар [illegible] бүдүрүлгениң [illegible] районнуң [illegible] турар. Ол буянныг үүлени үжен сес кижи күүседип турар.

[illegible] ачы-дуза чедирериниң хевирлери [illegible] тиг арга-биле аштап арыглаа [illegible] дериг-херекселдерин септээр [illegible] өзүгаар даараавындан ангыда, эрги хептер эде, чаарты даараары чедип алдынган. [illegible] Эрткен чыштта депутаттарга кирген чагыг өзүгаар бүдүрүлгеге черниң бажыңнын [illegible] тааржымчалыг байдалды тургусканы [illegible].

[illegible] ачы-дузаның бүгү хевирлери чедирерде [illegible] Ынчангаш малчын кодаанарже [illegible] нерин доктаамал чорудуп турар. Совхозтар төптеринде тургустунган чагыгларны комплекстиг хүлээп алыр пункттарының ол талазы-биле дузазы улуг, кедээде кол күш ол. Чоннуң чурттап турар чериниң аайы-биле чурттакчы чонга амыдырал хандырылгазы [illegible] ажылды олар чорудуп турар.

Бир-үш чыл бурунгаар бүдүрүлгеге пландарны долдур күүседип шыдавайн [illegible] Ону чайладыр таварыг [illegible] алдынган. Күш-ажылдың сагылга-чурумун эде көрүп, кадрларны [illegible] организацияларның ажылын идепкейжиткени — ажылдың бүдүрүкчүзүн, шынарын бедидеринге [illegible] Мааңа шынгыы бүдүрүлгениң [illegible] улуг болган. Бригадаларның, цехтериниң үнде ажылының тыныны хыйаар беш кижи [illegible] гускан. Мындыг янзылыг хемчеглерни [illegible] бодап. Чижээ, хептиң химиктиг арга-биле аштап-арыглаар, идик даараар, эрги хептиң эде, чаарты даараар талазы-биле чонга ачы-дузазы чедирериниң хемчээли эрткен чылдыңга деңнээрге, бо чылын элээн өскен. Бүдүрүлге эргелели 1981 чылда бир чурттакчыга онааштыр 5 рубль 23 копеекиниң ачы-дузазын чедирген. Коллективтиң мурнунда кол сорулга — ол көргүзүгнү 6,7 рубльге чедирер. Социалистиг хүлээлгеде ону айыткан.

Районнуң амыдырал хандырылгазы бүдүрүлге эргелелиниң начальниги Нина Херел-ооловна Декпиш-оол коллективтиг ажылдакчылар-биле таныштырып тура, СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар херекке эргелелдиң ажылдакчылары боттуг [illegible] дээрзин [illegible] ажылының үре-түңнелдин [illegible] жыр болганда, [illegible] каннар. Коллектив ону күүседип шыдаар-даа, мында ажылдап турар кижилерниң тура-соруу-даа ындыг. Оларның холуп дамчып эрткен [illegible] тер, хемчээли биче стол, сандай [illegible] «Служба быта» бижиктиг [illegible] рынге бо-ла көрүп болур.

В. КУУЛАР.
Тес-Хем район.

Сүг-Аксы суур район төвү Чадаанадан 38 км черде туруп турар. Ында районнуң № 2 эмнелгези, ажылчын кооперация, мыш ажыл-агыйы чери, 600 ажыг өөреникчилиг ортумак школа, «Сүт-Хөл» совхозтуң төвү бар.

Чадаана АТБ-зинден «Алдан-Маадыр», Ак-Дашче 2 автобус Сүг-Аксы суурну дамчыштыр маршрут-биле график ёзугаар кээп турар. Ол ышкаш ПАЗ маркалыг автобузу неделя санында ийи катап Кызыл—Сүт-Хөл аразында чорупп турар.

А херек кырында байдал кандыгыл дээрге, чурттакчы чон хөй чуве болганда, Чадаана хоорайже аргыжары чоннуң негелдезинге мырыкта дүүшпейн турар. Чүл дээрге Алдан-Маадыр, Бора-Тайгадан автобустар долу пассажирлерлиг Сүг-Аксынга келир. Ол пассажирлерниң кырынга база ол хире кижи автобуска сыңыптас кылдыр олурган. Чадаанаже чоруптар. Үжен ажыг километр черге бут кырынга туруп келирге, шыланчыын канчаар оох.

База бир берге чуве чүл дээрге, автобустарның графикте айыткан шагын сагывайн турары, шуут келбейн баары болур. Чадаанадан 7 шак 30 минута турда эртен үнер турган, оаалдаарга, дедир Чадаанага 12-13 шак үезинде келир. Ол дээрге дүъштеки чем үези, оон доораан-на 15 шакта дедир чанар, ол үениң дургузунда чуну-даа кылып, бүдүрүп алырынга үе шак чедишпес.

АРГЫЖАРЫ БЕРГЕ

Чонга бир таарымча чок байдал — Сүг-Аксы суур ол дээрге Алдан-Маадыр, Ак-Даш, Бора-Тайга Сүг-Аксы, Кара-Чыраа Кызыл-Тайга, Ийикн суурлардан келир автобус манаар төп чери, азы 2 совхозтуң чоруур болгай. Чайның изиинде, кыштың соогунда ажык дээр адаанга автобус манаары канчаар-даа аажок таарымча чок. Ол автобус манаар чер чоогунда хлеб садыы, бар, ажык турда, автобус манаан чоп ону хола бээр, садыгжыга-даа, садып алыкчыга-даа берге.

Бир эвес Сүг-Аксы кодээ Советин, «Сүт-Хөл» совхозтуң дирекциязы, Чадаана АТБ-зи ниити сеткү тып, чоннуң негелдезин хандырарын бодаар болза, вокзал хевирлиг чер тургузуп алыр, ажыглаттынмайн турар бажыңнар Сүг-Аксы суурда бар.

Оон ыңай Чадаана—Сүг-Аксы деп маршрут-биле чоруур автобус тургузары эргежок чугула. Автобустарның графиг, шагын шын сагыырын чурумчудары күзенчиг болгаш Чадаанадан 15 шак 15 минутада эвес, 17-18 шакта үнер кылдыр уксаа кандыгыл? Кызыл автобузун неделяда 2 катап эвес, а доктаамал чоруур кылдыр тургусса кончуг таарымчалыг.

Хөй пассажирлиг автобуска бир берге чуве Сүт-Хөл—Чадаана аразында арт бар, ол оруктуң бергезин көргештин оор чер-биле орук чоруткан. А херек кырында ол оруктуң тудуу ам шуут соксаан. Ону кылдыр ужурлуг орук ажыл-агый чери ам чүнү бодап турары база билдинмес. Чагаала бижиттинген чүүлдерге хамаарыштыр хемчеглер алдынар боор дээрзинге бүзүреп олур бис.

С. ОПДАР.

ЧААГАЙЖЫЗЫН

Чурттакчылыг черлерни чаагайжыдарының болгаш культуржударынга, ооң санитарлыг хандырылгазын таарымчалаар [illegible] черлерде шевергеп [illegible] ужур-дузалыг. Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң «Чурттакчылыг черлерни, хоорайларны [illegible] хемчеглер дугайында» (1980 чыл) доктаалында бо айтырыгже оңза сагышты салгаан [illegible] тиниш келген. Чижээ, эрткен чылын кодээ Советтериниң шугум [illegible] болгаш санитар арыглаа тугаарынга 1 миллион 361 муң рубль [illegible] 106,3 хуу [illegible].

Чурттакчылыг черлерни [illegible] ри, ногаанчыдылга, санитар арыглал болгаш өске-даа чаа[illegible] тунган. Чижээ, Чаа Шагаан-Арыгның төп садыт чамы [illegible] ларны асфальтылаап, сүт дамчыдылгазының болгаш канализациязының [illegible] дуп тургузуп турар. Хоорайның чурттакчылары ыяш олуртурунга, [illegible] рыырынга [illegible] жип турар. Чөөн-Хемчик районнуң [illegible] Теве-Хая, Сүт-Хөл, Чыраа-Бажы, [illegible] чаагайжыдылга ажылдарынга эвээш эвес күштү үндүрген. Чадаана хоорайда Крестьянская, Тиилелге, Малчын, Ленин кудумчулары асфальтылаттынган, чаагайжыттынган. Каа-Хем районнуң Сарыг-Сеп суурда чамдык бажыңнарны тускай [illegible] лиг материалдары-биле [illegible] лап шыпкан болгаш кижилер ыылаштаар тротуарларны [illegible] Барлык-Хемчик районнуң чурттакчылыг черлеринге болган Ак-Довурак хоорайда [illegible] амы үени негелделерге дүүштүр чорударынче хемчеглерни ап эгелээн. Эрткен чылын 7800 ыяш болгаш 1600 чадаң ыяш олуртунган. Хоорай хевирлиг Кызыл-Мажалык суур бедик культуралыг чурттакчылыг [illegible] биинге сагаткан. Ынчангаш партия райкомунуң шилчиир кызыл тугун оларга тывыскан.

Чедиишкиннер-биле чергелештир [illegible] депутаттарының хоорай, район Советтеринде [illegible] Бажа чурттакчылыг черлерниң арыглалынче чогуур негелдеге дүүштүр хемчеглер албайн турарының чижектери ам-даа бар. Чижээ, Улуг-Хем районнуң Чаа-Хөл, Арыг-Үзүү, Торгалыг суурларының девискээринде санитарлыг байдал ырак четпес. Чаа Шагаан-Арыгда коммунал [illegible] бүдүрүлге чери девискээр арыглалын четпес организастап келген. Бок төгер контейнерлерни тургусканы шыи эвес болгаш өй-шаанда арыглавайн турар. Кызыл районнуң Баян-Кол, Шамбалыг, Кур-Чер суурларында чаагайжыдылга болгаш санитар шевергел [illegible] ажылдары четчелдиг эвес дүүшпес.

[illegible] санитар шевергел болгаш чаагайжыдылга ажылдары өске черлерге бодаарга, алдан [illegible] Каа-Хем, Кузнецов, Красноармейская, Пролетарская кудумчулар [illegible] Кызыл хоорайда чурттаалга шөлдериниң болгаш кудумчуларының санитар-техниктиг байдалы ам-даа четпес. Чаагайжыдылга комбинадының ажылы [illegible] Газоннарда тарымал ыяштарның болгаш чечектерниң суггарылгазы доктаамал эвес. Хоорайда дыка хөй кудумчуларның дүнеки чырыы чок. Улус депутаттарының Кызыл хоорай Совединиң күүскомунуң хуралдаанга [illegible] айтырыны доктаамал чугаалажып келген. Четпестерни өй-шаанда чайладырынга болгаш ажылды экижидеринге ол [illegible] болган.

Кызыл хоорайда болгаш [illegible] чурттакчылыг черлерде санитарлыг шевергел ажылында ам-даа улуг четпестер бар. Ол чүл дээрге санитарлыг шевергелдиң тускай [illegible] бок [illegible] машина [illegible] багай хандырып келген. Шагдаа органнары кудумчуларның [illegible] санитарлыг байдалын бо хүлээрге чедир хайгааравайн турар. Хоорай, район Советтериниң күүскомнары [illegible] рейдилер организастап, чурттакчыларның [illegible] ниң санитарлыг байдалының хыналдазын көрүп келген.

Улус депутаттарының хоорай, район Советтериниң күүскомнары Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалынга дүүштүр шиитпирни хүлээп алган. Ногаанчыдылга болгаш чаагайжыдылга [illegible] планын ажылдап кылган. Бо ажылдарже хөй нииттиниң хаара тудары ажыктыг.

Г. ПРОКУДИНА,
республиканың санитар эпидемиология станциязының [illegible] кол эмчизи.

МАССАЛЫГ КИРИПКЕН

Тожу районнуң «Май 1» совхозу ниитиниң малынга бо чылын 2092 тонна сигенни, 200 тонна силосту, 2 муң тонна сенажты, 1500 тонна ногаан сулааны, 200 тонна будук-бүрүң белеткээр планныг.

Совхозтуң ажыл-ишчилери ол планны күүседири-биле бо хүннерде массалыг ажылдап кирипкен. Бо чылын [illegible] шөлдерде сигенниң үнези экн. Мал чемиң белеткээринге 9 бригада ажылдап турар, ында 110 кижи хаара туттунган болгаш [illegible] маркалыг тракторлары, сиген [illegible] бо-лер машиналар бижыглаттынган. Трактор-биле кестинмес [illegible] арга-арыг иштинде сигенни [illegible] хол [illegible] биле [illegible] оларга херек [illegible] дерни берген.

Тракторлар кыйыр-чаар материалдар-биле хандыртынган. Бригадалар [illegible] хандырылгазы экн.

Агитаторларны бригадаларга [illegible] бижыглаан. Совхозтуң болгаш партия[illegible] ларын ында дежурныйлады-биле тускай графикти тургускан.

Ниитиниң малынга четчир чемнерни белеткээри-биле болгаш ону организастыг чорудары-биле бригадалар аразында социалистиг маргылдааны организастаан. Ооң түңнелин [illegible] чорудуп турар.

Совхозтуң ажыл-ишчилери республика [illegible] кирижир эрте [illegible] мал чеминиң белеткелинде [illegible] ажылдап турарлар.

Д. АЙЫР-САНАА

САНАЛДЫ ДЕТКИДИМ

Бо чылдың № 41 «Шынга» бижинчи Ч. Сундуйнуң аът дугаанында парлаан чүүлүн номчааш, ооң саналынга бүрүн сеткилимни катыштым. Шаанда аътты кандыг-даа ажыл-агыйга [illegible] ажыглап чораан. Өске номчукчулар ышкаш, маңаа [illegible] биле көргенимни, билгенимни чижеглеексеңдим. Мөңгүн-Тайгага чедер, саадтаар болгаш маңнаар аъттар хөй турду. Чыпка Санчак деп кижиниң сиртиң дургаар чеддиг, калдар дерүг бо турган. Ол малды чон найгап сонуургаар чүве. Оон чугуруу өскелеринден ылгалдыг.

Шагда улуг улус нома-хелбээ кожууннарның байыр-наадымынга бо-ла чалаадыр. 1932—38 чылдарда Барыын кожууннуң эки аъттарын сонуургап, көрүп чордум. Ол чериниң аът салыр чери Аңгатының суг бажындан Кызыл-Мажалыкка доктаар турган. Хөндөлең сумузунда Ложаң-Ламаның ой аъды ол үеде үргүлчү эртер. Ынчан ареэз кожкомунга пионер кылдызынге ажылдап турдум. Ареэз кожкомунуң бир дугаар даргазы Эрзин чурттуг Даваа Хөө деп кижи турган. Ол Чалаа деп кижиниң чыраахөөр аъдын садып алган чүве. Сум-гурме сургакчылаарда ону мунар бис. Ол аът чыраа аъттар аразындан шуглуп чораан. Шаңналга-даа кирип турду.

1938 чылда ТАР-ның чазаанның улуг байырлалының төлээзинге Мөңгүн-Тайгадан ийи кижи бардывыс. Барыын кожуунга [illegible] хаырлаа машиназы-биле ынаар баткан. Чеже, маңнаар, аъттар, ол хемчик мурнап чоруткан болду. Ол байырлал онзагай болган. Аңаа армарна организастаан. Аът чарыжын, мөге хүрежин магадаан бис. Кожууннардан чүс аът келген. Аңаа шуулгеннерни шаңнап, мактаан. Эки чүгүрүк аъттар аңаа тодараан. Ол-ла байырлалга сурагтыг [illegible] хүрешкиннерин чон магадап көргүн. Олар тыва хүрештиң бүгү дүрүм, чаңчылдарын сагып, көрүкчүлерни дыка сонуургаткан.

С. СААЯ.
Мөңгүн-Тайга район.

Чылгы дугайында

АНЫЯКТАРНЫ КИИРИШТИРЕР

«Мурнакчы» совхозтуң чылгы малы чыл келген тудум өзүп орар. Оларның ниити саны 490 чедип турар. Ооң иштинде төрүүр 150 бе бар.

Малчын [illegible] дугайында республика солуннарынга бижикчилер хөй удаа [illegible] Номчукчуларның [illegible] мен. Күш-ажылга ажыктыындан аңгыда, суглуп хымыс кылып, ниитиниң чемненилге черлеринге сукуп кылдыр сатса. Мындыг эки саналдарны [illegible] боттандырган.

Каш чыл бурунгаар совхозтуң төрүүр белерин тускай ферма кылдыр тургускан турган. Олардан сагган сүттү хымыс кылгаш, [illegible] бригадазынга, ясли-садиктерге чедирип турду. Белерин саап [illegible] эвес. Ынчангаш [illegible] хаара тудары [illegible].

А. КАНЧЫЫР.
Бай-Тайга район.

МУРНУНДА — Д. МӨҢГҮН-ООЛДУҢ ЗВЕНОЗУ

«Бай-Тал» совхозтуң тараажылары тарылганы организастыг дооскан. Ниитизи-биле 824 гектар черде янзы-бүрү культураларны тараан.

Тараа шөлдеринге 760 тонна органиктиг чемишчидилгени төккен. Шупту 1000 гектар тараа болгаш сиген шөлдерин суггарган. Ынаа суггатчы беш звенода 25 кижи хаара туттунган. Д. Б. Мөңгүн-оолдуң удурткан звенозу эки ажылдап турар.

Х. КАРА-ООЛ.
Бай-Тайга район.

ЧУРТТУҢ КОЛ ДЕЛГЕЛГЕЗИ

ЧУРУКТА. «Радиоэлектроника» деп павильонда Латвия ССР-нин амыдыралга чугула радиоаппаратураны кылдын үндүрүп турар бүдүрүлге черлериниң делгимирлери хөй боор турар. «ВЭФ» заводтуң продукциязы онза сонуургалды болдурун турар.

Ю. ЛИЗУНОВ биле В. СОЗИНОВТУҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

НОГААЖЫЛАР

Помидор, капуста, огурец болгаш өске-даа ногааларны 3 гектар шөлде өстүрткен. Ону ажаап турар бригаданың удуртукчузу «Сүт-Хөл» совхозтуң Кара-Чыраа салбырының агроному Клара Монгуш. Өлзей Монгуш, Бопук Ондар болгаш өскелер-даа ногааны эки суггарып, ажаап турар.

О БОРАШ.

ШИИТПИРЛЭЭР

«Тараажы» — республикада тараалан ажыл-агыйларның бирээзи. Совхозтуң тараан тараалыгга хамаатыларының хуу-да инектери база [illegible] эгелээн. Ол чорук чүгле бо чылын-даа эвес, моон мурнунда чылдарда база ындыг турган. Хамаатыларның хууда инектерин [illegible] турарының кол чылдагааны — инектерни чогум база кадарткa киирбейн турарында-даа эвес, кадарчы тывылбайн турарында. Инек кадарып ажылдаар кижилер [illegible] болган, бир, ийи ай ажылдап чоруй, үне бээр, ыыралымас. Чыл [illegible] ындыг. Байдал ындыг турза-даа, совхоз директору [illegible] ол айтырыгны чогумчалыг шиитпирлевейн турар. Чурттакчы чон айтырыг тургузарга, «кижилер тывылбас боор-дур, канчаарыл ам» деп харыы [illegible].

К. МОНГУШ.

Кызыл район.

Алжир Улус Демократтыг Республиканың [illegible] болгаш суурлары байырлал [illegible] турган. Хамаарышпас чорукту чурт чедип алганындан бээр 20 чыл болганын алжир улус калбаа-биле демдеглээн. Колонизаторлар улур маадырлыг чепсектиг демиселдиң түңнелинде Алжирге 1962 чылдың июль 5-те хамаарышпас күрүне кылдыр чарлаан.

Хоорураашкын бижик билбес чорук, чүс-чүс муң инвалидтер, өскүстер — Алжирге 132 чыл үргүлчүлээн колониалдыг [illegible] турган болган. Империалистерниң талазындан [illegible] болган ийикшиннар турза-даа, алжир улус бергелерни ажып эрткен. Национал хамаарышпас чоруктуң өрүүтеп Алжир бышкан биле киргеш болгаш хөгжүл-[illegible] шилип алган.

Даштыкы болгаш иштики реакцияның удурланыышкыннарын сый шаппышааш, алжир улус эрткен чээрби чылдарның дургузунда улуг чедиишкиннерлиг болган. Национал хосталга фронтузу (НХФ) партияның удуртулгазы-биле [illegible] улуг экономиктиг [illegible] тааргыдылаларны боттандырган. Кара болгаш өңнүг металлургия, машина тудуу, нефть үлетпүрү, электроника, нефть химиязы ышкаш экономиканың кол адырлары тургустунган. Хамаарышпас чоруктуң чылдарында туттунган 660 бүдүрүлгелер амгы үеде чүък машиналарын, тракторларны, көдүртүр крааннарны, өңнүг телевизорларны, соодукчуларны,

ХАМААРЫШПАС ЧОРУКТУҢ ОРУУ-БИЛЕ

каң хоолайларны болгаш өске-даа хөй чүүлдерни кылып турар.

Нефть болбаазырадыр болгаш химияның өске-даа күчүлүг комплекстерин чаа он-он заводтар болгаш фабрикаларны амгы үеде Алжирде тудуп турар. Чээрби чыл бурунгаар ындыг чаа тудуглар дугайында чугаа безин турбаан.

Үлетпүр продукциязының 90-дан ажыг хуузун күрүне сектору бериш турар. Ол дээрге — Алжир революциязының эң чугула чаалап алышкыннарының бирээзи-дир. Даштыкы талазынга иштиг не монополиязын боттандырган, даштыкы чурттарның [illegible] болгаш [illegible] ние компанияларын национализастаан, чурттуң кол байдус байлактарынга — нефтиге болгаш газка күрүне контролюн тургускан.

Аграр революциязының хаттыязын туттуп алгандан бээр чоокта чаа 10 чыл болган. Коо ажыл-агыйга улуг чаартыдгаларны боттандырарын [illegible] айыткан. Помещиктерден хавыргаш, чери чок тараачыннарга үлеп берген чер участоктарынга 6 муң ажыг кооперативтер тургустунган. Техниктиг болгаш материалдыг дузаламчызы кооперативтерге күрүне берип турар. «Аграр революциязының социалистиг үлегерлиг суурларын» тургузуп турар. Алжир тараачыннарының амыдыралы өскерип, суурлар сайзырап турар. Көдээ суурларда ам электри чырыы, газ, суг чедир, магазиннер, школалар, эмнелге черлери туттунган болгаш [illegible]. Социалистиг үлегерлиг муң суурларны тударын планнаттынган. Амга чедир 300 ындыг суурлар туттунган.

Ажылчын чоннарның амыдыралының деңнели бедээр, оларның амыдырал-чурттаалызын экижидер талазы-биле бүгү хемчеглерни республиканың удуртуглазы ап турар. Социал хемчеглерге [illegible] тар туңнуң талазы-биле Алжир амгы үеде Азия болгаш Африка чурттарының арасында кол черлерниң бирээзин ээлеп турар. Чонну халас эмнелге хандырылгазын, студентилерге стипендияны, тараачыннарга [illegible] хандырылганы алаан каш чылдар [illegible] боттандырган.

Ырак черлерде районнарны [illegible] хөгжүдеринче улуг кичээнгейни угландырып турар. Ол сорулгабиле Алжирнин соңгу девискээринден [illegible] районнарынга чедир Сахараның [illegible] оруун тудуп [illegible] киирген. «Алжир БАМ-ының» тудуу эгелээн. Чурттуң чөөн талакы районнарын чаа демир-орук оон [illegible] район[illegible] биле ырак эвес келир үеде харылзаштырар. Аныяктарның ийи тура отрядтары чурттуң соңгу девискээринде ногаан ыяш тарылгазының 20 километр делгем узун курлаан тудуп эгелээн. Ол курлаг соңгу чүктен Сахараның

[illegible] Алжирниң девискээринче киирери [illegible].

Кааттанчык узут ол тудуглардың [illegible] удуртукчузу — Национал хосталга фронтузу партия. НХФ партия — ол дээрге алжир [illegible] авангардыдыр дээн, ооң чиңгине секретары, чурттуң президентизи Шадли Бенджедид чоокта чаа медеглээн. Национал хосталга фронтузу партия социалистиг тургузуушкунун [illegible] удуртуп турар.

«Социализм — ол дээрге алжир [illegible] кара чаңгыс шын орук-тур» деп, НХФ партияның кол документизи «Бүгү Национал хартияда айыткан. Национал хамаарышпас чоруктуң [illegible] ол орук эчизинге чедирер деп [illegible].

Делегей аренازынга Алжирниң туружунарын бышкан, авторитеди бедээн. Империализмге, сионизмге болгаш расизмге удур шиитпирлиг демисел национал хосталгалыг [illegible] Алжирниң деткип турары, деңэргелиг болгаш чөптүг чорукка үндезилээш, делегейниң экономиктиг харылзааларын тургузар дээш шимчээшкинге оон идепкейлиг киржилгези Алжир Улус Демократтыг Республиканың [illegible] делегейге улам бедиткен. Американ империалистерге деткиттен Израильдиң палестин болгаш ливан улустарга удур дерзии аг-

рессиязын Алжирниң удурту[illegible] бурууш шаап. [illegible] сонгаарлатааш, Израиль дайынзырактарга удур демиг хемчеглерни [illegible] араб чурттарны кыйгырып турар.

Алжирнин болгаш Совет Эвилелиниң аразында [illegible] харылзаалар калбарган. Хамаарышпас чорук [illegible] алжир [illegible] чылдарында-ла совет-алжир харылзаалар тургустунган. Экономика, культура, кадрлар талазы-биле харылзаалар ийи чурттарның аразында улам сайзырап турар. Социализм чурттары-биле бүгү талалыг кады ажылдажылганы калбартырынче угланышкынны НХФ партияның ТК-зының эрткен чылдың декабрьда болган [illegible] бадыткаан.

Чурттуң шилип алганы социалистиг [illegible] шыңгыызы, [illegible] чаалап алышкыннары хамгаалаарынга белеткел дугайында, империализмниң, сионизмниң болгаш реакцияның суллаазын [illegible] шиитпирлиг алжир улус хамаарышпас чоруктуң [illegible] хүннеринде база катап бадыткаан. Алжирниң туружу хөгжүп орар өске чурттарның улустарынга сорук киирикчи үлегер болуп турар.

К. ДУДАРЕВ.

СЭТА-ның корр.

Алжир.

МУРНАКЧЫ КЫС

Кара-кыс школадан өөреникчилер биле аажок хөөрежип келчораан. Сеткил-хөңнү өөрүшкүлүг. Ынчанмайн канчаар, ушереминиң ийизинге беш база [illegible] дөрт алган-дыр.

«Ам моон ада-ием, ылангыя авыг ачам өөрүүр боор» — деп, Кара-кыс бүдүү иштинде бодап чораан.

Ачазы хелчок ааааан. Арын бак-ыраан кеш биле соок арткан дег болур. Энти-ле карааш мийин алган чылдар. Чаңгызынга тур кала чүгээртейдаа бергилээр. Ынчан уругларын бодунче кыйгырып алгаш, чүве-даа ыттавайн, оларже көөр. Уруглары ачазынга чаа чүүл дугайын дыңнадыр, ачазы сегиририн күзеп, эки чүвени чугаалаар.

Ам Кара-кыстың адазынче чаагай медээни аппар чыдары бо. Шуптазы-даа аазынга [illegible] дыңнадыр ужур таварышпаан. Ачазы чок апарган болган. Бажын иштиг муңгаргай-ла чүве. [illegible] чарыштанып ол.

— Чүнү кылыр бис, мээн сеңгаар канчап чурттаар бис, уруум? — деп, авазы Кара-кыска чугаалаан. — Сен ам уругларның улуу, өө берген кижи-дир сен. Моон соңгаарты [illegible] шиитпирлеп көрээли.

Өг-бүлениң эр ээзи мөчээн соонда, алды уруг нezиниң холунга арткан. Улуг оглу туткайлап өг-бүлелиг. Ол шыдаар [illegible] тургаш. Ынчалзажок ол дуза кайын четчир боор. Боду база бүт кырынга туруп четтикпээн турган.

— Мен ажылдаайн дээш, авай — деп, Кара-кыс чугаалаан.

— Ынчаарынга кайын боор, уруум. Школаны ара кааптар эвес сен — деп, иези анаа харыылаан.

— Ажырбас авай, чүвениң ужуру билдине бээр, кежээки школага-даа кирип алгай-ла мен.

— Ындыг болза, болуң бил, мен чааскаан күш четпес-тир мен харын.

Аныяк уругну сорт шенээр участокка ажылдаар кылдыр хүлээп алган. Эгезинде бергедээр болган. Бүгү-ле чүве кылын [illegible]. Шагда-ла ажылдап чаңчыга берген коллективтиң күш-ажылдың салымын [illegible] ажылдаан озалдан болбас, бүгү даалганы албан күүседир. Ол бүгүге Кара-кыс [illegible] турган. Чоорту-ла ажылга чаңчыгып, хандыкшый берген. Коллективтиң дең эргелиг кежигүнү апарган. Өг-бүлезинде чуртталга-даа чиигээн. Дуңмалары боттарының оруун тып, эң хейнери өө бергениле, Кара-кыс өгленип алган. Өг-бүлезинге кыс уруг төрүттүнген. Оозу ам оңгу классче шилчээн. Уруу авазының ажылдаар черинче анти-ле [illegible] бээр, рассадазын богун аштаарынга, суггарарынга кужелдин-биле дузалажыр. Он тос чыл мурнунда бодунуң база-ла ындыг бичии уруг турган, ажылдай бергенин ам Кара-кыс сактып кээр.

— Чангыс ол-ла ажылга хөңнү калы бербес чүве бе? — деп, улус оон айтырар.

— Чаңдыкта өске ажыл кылырын сүмелеп турган. Ынчалзажок бо ажылымны каап шыдавааан мен. Өске ажыл сеткилимге таарышпас-тыр — деп, Кара-кыс харыылаар.

Эрткен үениң дургузунда К. С. Ортук бодунуң мергежилинге ынак апарган. Ногаалар рассадазын тарып өстүрериниң технологиязын беш салаазы дег билип алган.

Кара-кыс Сенгеевна үнүштерниң чаа-ла кестүп келген өзүмнерин хумагалаар, өзүмнер дең-дески үнүп кээрге, аажок өөрүүр. Рассаданың үрезинин чашканындан эгелээш, өзүмнү шөлге аппарып олуртукуже чедир ол питомниктен ыравас. Оон соонда ногааның бодун ажаап өстүрер, чаагай дүжүттү алыр дээш сагыш салыр.

Дүжүттү ажаап алган соонда, эртем ажылдакчылары сорт [illegible] түңнелин анализтеп көрүп эгелээнде, Кара-кыс Сенгеевна Ортук келир чылдың рассадазынга үрезин белеткээринче кирип.

К. С. Ортуктуң төлептиг күш-ажылы кичээнгей чок артпаан. Ол — коммунистиг күш-ажылдың [illegible], [illegible] социалистиг чарыштың [illegible] болуп турар.

А. ЗАЙЦЕВ.

Таңды район.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

ХОМУТОВ ЗАВОДУНУҢ ХООЛАЙЛАРЫ

ПРАГА. Чехословакияның Хомутов хоорайында хоолай-прокат заводунуң коллективи совет чагыглары чедиишкинниг күүседип турар. Заводтуң хөй продукциязын чоокта чаа ССРЭ-же чорудкан.

Хомутовтуң хоолай-прокат бүдүрүкчүлери бо чылын Совет Эвилелинге ниитизи-бүрү хемчээлдиг 196 муң тонна хоолайларны чорудуп бээр. Амгы үениң бедик бүдүрүкчүлүг дериг-херекселдерин мергежилдиг ажыглааны, кош-ажылды эки организастааны плаңныг даалгаларны чедиишкинниг күүседирипге, продукцияның шынарын бедидеринге улуг идиглиг болуп турар.

Социалистиг экономиктиг интеграцияның комплекстиг программазынга дүүштүр Хомутовта заводту нефть, газ дамчыдар хоолайлар, химия үлетпүрүнге болгаш автономнуг электростанцияларга ажыглаар хоолайларны бүдүрер кылдыр специализастаан. Экономиктиг Дузаламчызынга Чехословакияның киржилгези-биле чурттарның атомнуг электростанцияларынга херегжээр хөй хоолайларны завод коллективи бүдүргеш, чорудуп берген. Заводтуң пашкаар үндүрген продукциязының ортаа кезии Совет Эвилелинге кээп турар. Чехословакияның ол бүдүрүлгезинге кылган хоолайларны Сибирьге. Ортаакы Азияга болгаш ССРЭ-ниң Европа кезээнге нефть база газ дамчыдарының системаларын тударынга ажыглаан. Дамчыдыганың ол хоолайлары-биле совет нефть болгаш газ акызынуу социалистиг чурттарга, оларның аразында Чехословакияга чедип турар.

Хомутов заводунга бүдүргени 4 миллион ажыг хоолайларны Совет Эвилели акы-дуңма Чехословакиядан ниитизи-биле алган. ССРЭ-ниң чагыгларын бо чылын хуусаа бетинде — декабрь 24-ке чедир күүседиирин Чехословакияның хоолай-прокат бүдүрүкчүлери хүлээнген.

БҮДҮРҮЛГЕ АРТЫНЧЫЛАРЫН БУРУН АЖЫГЛАП ТУРАР

СОФИЯ. Болгарияда ховар болгаш чугула чиг-эт болур ыяшты бүрүн болгаш камнаалыг ажыглаар талазы-биле комплекстиг программаны Велико-Тырново Д. Благоев аттыг ыяш болбаазырадыр комбинаттың ажылдакчылары чедиишкинниг боттандырып турар. Бүдүрүлге артынчыларын бүрүн ажыглаар арганы берген чаа технологияны ол коллектив шиңгээдип алган. Чүгле ыяш чонгузундан безин чыл бүрүде 7 муң шевергей панельдерни бүдүрүп турар.

Калбак херегледиин бараанн бүдүрер цехтиң тудуу комбинатта чоокта чаа доозулган. Амыдыралга ажыглаар кылыгларның чүс ажыг хевирлерин бүдүрүүшкүн артынчыларындан ол цех бүдүрер.

КУБАДА БАЛЫҢ АЖЫЛ-АГЫЙЫ

ГАВАНА. Аъш-чем продуктуларын көвүдедиринге чугула ужур-дузалыг балык ажыл-агыйын хөгжүдеринче улуг кичээнгейни Кубада угландырып турар. Сибирьниң линь болгаш Ыракы Чөөн чүктүң амур деп уксаалыг балыктарын Кубага чедире берген, оон сугларынга өстүрерге таарзыр болган. Куба болгаш совет биологтар ол балыктарны Хосталга ортулуунуң хемнеринге болгаш хөлдеринге өстүрер талазы-биле хөй чылдарның дургузунда улуг ажылдарны боттандырган.

Үнелиг балыктарны Камагуэй можуунуң сугларында арбынчыг-биле өстүрүп турар. Чижээ, мында «Санта-Крус-Дель-Норте» деп суг шыгжамырлары чамле ийи миллион хире байлаңнарны улуг балыктар кылдыр өстүрүп турарын онзалап демдеглээр херек. Ада өстүрген балыктарны ол можуунуң болгаш чурттуң өске-даа булуңнарының сугларынга аппарып, улам көвүдедип турар. Балык өстүрериниң ол черин совет специалистерниң киржилгези-биле дорзэн.

Линь болгаш амур уксаалыг балыктарның шынары [illegible] болгаш хөлзүмдүг болуп турарын онзалап демдеглээн. Ол балыктар дүрген өзүп турар. Эң улуг балыктарның бирээзиниң деңзизи 40 килограмм болган. Сибирьден болгаш Ыракы Чөөн чүктен аппарган балыктарның база бир онзагай шынары: дус чок [illegible] амыттаннары-биле олар тайбың кожа догуннап турар.

МУРНАКЧЫ БҮДҮРҮЛГЕГЕ ОРДЕН

ХАНОЙ. Ламтхаонуң суперфосфат заводу ажыглалга киргенден бээр чээрби чыл болган. Вьетнам Социалистиг Республиканың Күрүне Чөвүлелиниң Чарлыы-биле заводту «Күш-ажыл» ордени-биле шаңнаан.

Ламтхаонуң ол химия заводунуң ажылчыннары эрткен ийи он чылдар дургузунда улус ажыл-агыйынга ийи миллион чартык тонна чемишкиннелгелерни, химиктиг чигаттиг ыяш-бүрү хемиртуниу арбыны-биле бүдүрүп берген. Бүдүрүлгени чаартканының болгаш күш-ажылды эки организастааның түңнелинде, завод коллективи бо чылдың эгезиндеп бээр продукция бүдүрерин улам көвүдеткен болгаш оон шынарын бедиткен.

Вьетнамның химия үлетпүрүнүң баштайгы бүдүрүлгезин Совет Эвилелиниң артемтехниктиг деткимчези-биле туткан. Кызыл хемниң эриинде заводтуң чаа корпустары ам безин немей туттунуп турар. Заводтуң бүдүрүлге күчүзүн улам калбартырынга совет специалистер болгаш безин мергежилдиг ажылчыннар идепкейлиг киржип турар.

(СЭТА).

ГФР. Боо-чепсекти эндере бүдүрериниге удур, ядролуг айыыл-халапты бат удур болдурбазы дээш хөй-ниитиниң шимчээшкини чер бөмбүрзээниң чурттарында улам калбарып турар. Аңгы-аңгы үеэл-болалдыг кижилер, чонунуң аңгы-бүрү кезектериниң төлээлекчилери тайбыңның салым-чолунче сагыш салып, боо-чепсекти херек кырынга дужурериниң чугулазын медереп билбишаан, дайынга удур кыйтырыгларның адаа-биле каттыжып турарлар.

ЧУРУКТА: Дюссельдорфка болган чыскаалдың киржикчилериниң плакатында «Хереженнер ядролуг ракеталарга удур!» деп бижип каан.

СЭТА-ның фотохрониказы.

СОРУК КИРИИШКИННИҢ ҮНЕР ДӨЗҮ

Дараазында айтырыгларга харыыны бээрин ПМА-ның корреспондентизи Владимир Шундеев Израильдиң Компартиязының ТК-зының секретары Джорж Тубидеп дилээн.

— Чоокку Чөөн чүкте болуушкуннарны канчаар көрүп турар Силер?

— Делегейниң бо районунда болуушкуннар амгы үеде тайбың херээнге айыылдыг [illegible] турар. Америк империализминиң деткими Израильдиң сионистерниң талазындан кедергей араатаныг агрессияга палестин болгаш ливан улустар таварышкан. Делегей эргезиниң бүгү норма-чижектерин [illegible], Израиль улустуң бодунуң аргазынга [illegible]. Израильдиң [illegible] шеригниң [illegible] агрессияны бистер, коммунистер, ханы килеңнээшкин-биле шыңгыы буруу шаап турар бис. Ливан болгаш палестин улустарга удур ханныг агрессияны организастаан дайынзырак болгаш ажелекчи сионистерниң ындыр арын-нүүр чок дерзии чоруун ындыг чижек-биле сойгалап илередир болдаан мен. Израильдиң кол штабының начальнигу [illegible] Рафаэль Эйтан бир ай бурунгаа ынча деп медеглээн: «Хөй миллиард долларны чарыгдап турган, онзагай аппаратты тургузуп алган мен. Ол [illegible] ажыглаар-даа ужурлуг мен... Ливанның начальниктары Бейрут хоорайда даарта-даа бол, халдап кирер мен». Палестин болгаш ливан улустарга удур дерзии агрессия шак ынчаар эгелээн.

Бегинниң — Шаронуң дайынзырак чазаанын палестиннерге болгаш Ливанга удур ханныг агрессиязы — айбыр талазы-биле кедергей аар кем-буруу[illegible]-дир. Ол дээрге — Ливанның бурун [illegible] тураштыр. Ол дээрге — палестин улусту узуткаар дээн ораллажышкыны-дыр. Ол агрессия — араб делегейде реакцылыг эрге-чагыргазының [illegible] деткизи-дир. Израильдиң ажелекчи шериглер Ливанда дөрээженнерни, кырганнарны, чаш уругларны безин кам-дайбыра чокка узуткап, хоорайларны, суурларны үрегдеп, эртедип турар. Израильдиң чагыргазы [illegible] дайынының түңнелинде Израильдиң аныяктары база ханын төп турар.

Кандыг-даа күш, Израильдиң шериг машиназы-даа палестин улусту узуткап шыдавас дээрзинге хыныг-биле бүзүрээр бис. Палестиннерни организациязы удурткан палестин улустуң чаалыг демиселин чүү-даа боглап шыдавас. Чүге дээрге бодунуң хосталгазы, чөптүг дээш палестиннер демисежип турар. Социалистиг аа каттыжылганың бүгү чурттары, делегейниң тайбыңга ынак күштери [illegible] туң маадырлыг болгаш чөптүг демиселин деткип турар. Израильдиң коммунистери [illegible] улус-биле [illegible] каттыжылганын [illegible] шаан, агрессорларга удур демиселди [illegible] ринге бүгү күжүн харам чок бээр. Израильдиң сөөлгү солдазы ажелеткен араб девискээрлерден үнгүже чедир демиселди чорударынга бистиң тургузуустуң коммунистери бүрүн шиитпирлиг.

— Делегейниң амгы байдалынга хамаарыштыр чүнү чугаалап болур Силер? Дайын болгаш тайбың айтырыгларынга хамаарыштыр удурланыышкан турушта сөөлгү үеде улам чидигленген болуп турар.

— АКШ-тың администрациязының [illegible] шериг-тараатлы чаа улганышкынналдан херек [illegible] болуп турарын Чоокку Чөөн чүкте болуушкуннарда [illegible] көрүп болур. «Кызыгаар [illegible] болуруу» дугайында, бүтүн чартык дайыннар дугайында, «Америк национал [illegible]» бүгү-ниити характеринин дугайында АКШ-тың империалистиг боттуруштур амгы үеде ажык [illegible] чугаалап турар.

Ынчалза дайынны болдурбас, тайбың [illegible] Совет Эвилели [illegible] турганнар, [illegible] бүгү демиселде [illegible] Болгаш [illegible] ат чок шериглерин демиселде бистиң ийи [illegible]. Ынчалзажок [illegible] — капитализмниң болгаш [illegible] үлүг массаларынга [illegible] сорук киириишкинниң үнер дөзү-дүр.

Тайбыңны камгалаарынче угланган ССРЭ-ниң чугула инициативаларын ниити-биле деткип турар бис.

«Георгий Димитровтуң хереэ болгаш амгы үе» деп темалыг делегейниң теориктиг конференциязы Болгарияның найысылалы София хоорайга чоокта чаа болуп эрткен. Ол конференцияның ажылынга киришкен мен.

Делегейде амгы болуушкуннарны болгаш моон соңгаартгы перспективаларны аңгылыг туружундан, интернационалчы-ленинчи тур[illegible]-биле көөрү эргежок чугула дээрзин конференция база катап бадыткаан. «Социализмниң чаа майыктарының дугайында», «тайбың болгаш национал хостал демиселдиң чаа үе-чадаларының, чаа [illegible]» дугайында [illegible] шуугаашкынның дыңналын турар амгы үеде делегейде болуушкуннарны марксизм-ленинизмниң туружундан бараалгаткан [illegible] херек. [illegible].

(ПМА).

АКШ-тың президентизиниң парлалга конференциязы

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Президент Рейган парлалга конференциязынга чүве чугаалаан болгаш бодунуң администрациязының даштыкы болгаш иштики политиказының чамдык айтырыгларынга доктааган. Журналистерниң президентиге айтырыгларының хөй кезии Чоокку Чөөн чүкте байдалга хамаарышкан. Ынчаарга Американың Каттышкан Штаттарынга деткиткен болгаш куткурткан Израильдиң [illegible] болгаш дайынзырак амгы чагырыгзынга Ливанга болгаш палестиннерге удур ханныг агрессияны кылган болгаш 10 муң ажыг кижини узуткаан, 40 муң ажыг кижини балыглааан. Чүгле Бейрут хоорайда 500 муң ажыг кижи [illegible] Израильдиң бомбалаашкынынга болгаштыг тыралдан аас-[illegible] кажыдал дээш чүүл [illegible].

Ливанга болгаш ыяла палестиннерге удур интервенция планын Бегинниң чазаа АКШ-тың амгы администрациязы-биле [illegible] [illegible] бурунгаар [illegible] белеткээн дээрзинге бүзүрел АКШ-тың бодунда болгаш бүгү делегейде калбаргазын Р. Рейгандан айтырыгларның характер байдалы бадыткаан. [illegible] телевизиянче [illegible] конференциязының дараазында айтырыгы марыг [illegible]. АКШ бодунуң талазындан Израильге бүгү тала-биле деткип, ойу деткип, ында дээзен оруктуг ажыдып берген. Ливанның [illegible] кыдалы Бейрут хоорайже Израиль шериглер шургуп кирип, сыдаар деп бодазып хөй араб чурттар бадыткаан [illegible]. Израиль шериглерин [illegible] бүрүн шургуп кирериниң [illegible] чөпшээрежилдени бергеп силер бе, дээрзин президентке? Ындыг чөпшээрежилгени бербейн болзуңарза ам боор болгап турар силер бе? Израиль шериглер Бейруттуң барыын талакы кезиин ажылап алыр болза, аңаа хамаарыштыр силерниң туружуңар кандыг болурул? деп айтырыгларны [illegible] берген.

АКШ-тың президентизи Р. Рейган ол айтырыгларга харыылаашкынында, делегейниң [illegible] араб күрүнелерге хамаарыштыр [illegible] оралдашкан. «Ындыг [illegible] бербээн мен. [illegible] дугайында медээ херекген дыңнаан бис, мегелери ол кыжыткан.

Ливанга [illegible] бүдүрүлге араб чурттар [illegible] [illegible] бирээзи [illegible] Вашингтонга Рейган чажырар бе? Ынчаарга Ливанга удур [illegible] [illegible] Ливанга [illegible] дораан-на премьер-министр Бегиннин Ак бажыңга эвилелдиг-биле [illegible] бүгү делегейге билдингир болгай.

Америк бүдүрүлгениң шариктиг бомбаларын Израильдиң шериглери ливаннарга болгаш палестиннерге удур [illegible] турарынга [illegible] тыр есагыш човаашкыныны Рейганның илергейлээни оон ындыр арын-нүүр чок мегелели болган. Ындыг америк [illegible] болуруну дугайында айтырыгны АКШ амгы үеде соңгаарып көрүп турар» деп [illegible].

Фолкленд (Мальвин) кризизиниң үезинде Аргентинага удур Каттышкан Штаттарның ап чорудканы «демисегелериниң АКШ-тың [illegible] хоочу артырар бе амы чоокку үеде күш чок болтурар бе? деп айтырыгга харыы бээринде Рейган ойталаан.

КРАСНОЯРСК КРАЙНЫҢ ТЫВАГА ХҮННЕРИ ·1982 июль 1-8·

НАЙЫРАЛДЫҢ УЖУРАЖЫЫШКЫННАРЫ

ССРЭ-нин тургустунганындан бээр 60 чыл оюнга тураскааткан Красноярск крайның Тывада хүннери эртип турар.

Акы-дуңма улустарның бо бузулбас найыралының база бир ужуражыышкыны — Тес-Хем районнуң ажылчы чону Хакас автономнуг облазының партия, совет ажылдакчылары база ыры болгаш танцының «Жарки» ансамбльдиниң артистери-биле сеткил хандырыындан болган.

Таңды сынының ажар арты — чингир поганаа ээмнер ээзи хевис ышкаш чараш Чаа-Овал кырынга районнуң удуртур ажылдакчылары, аныяктары, пионерлери аалчыларынга чечек тутсуп, хүлээп алганнар.

«Кирип моорлаңар!» деп өрүлдек чалалганың адаа-биле Самагалдай суурга найыралдың ужуражылга хуралы эрткен. Хурал соонда культура бажыңынга «Жарки» ансамбльдиниң концертин болган. Ону көрүкчүлер улуг сонуургал-биле көргеннер.

Аңаа РСФСР-нин культуразының алдарлыг ажылдакчызы болгаш Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Клара Сунчугашеваның болгаш Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы Владимир Чаптыковтуң ырларын, ыраажы Нина Катаеваның «Күдагайым» деп ырызын чон аажок сонуургаан.

«Жаркинин» солун ырып болгаш танцызын «Тес-Хем» болгаш «Чодураа» совхозтарның ажыл-ишчилери О. Шынаадан келген малчыннар-биле катай көргеннер. Ужуражылга кана-даа акы-дуңма найыралчы байдалга эртиләэн.

«ЧЕТТИРДИВИС, СОЛУН-ДУР»

Хакасияның ыры болгаш танцының «Жарки» ансамбльдиниң кайгамчык солун көргүзүглерин Тес-Хем районнуң ажыл-ишчилери сонуургап көрген. Номер бүрүзүн-не сонуургап, диңмиттиг адыш часкаашкыны-биле хүлээп ап турганнар. Тес-Хемчилер ол ансамбльдиң артистерин «Байырлыг, өңнүктер база катап аалдап кээр силер!» деп чылыг сөстер-биле үдеп чарылганнар.

Красноярск крайның Тыва АССР-де хүннериниң чогаадыкчы коллективтериниң бирээзи Хакасияның ыры болгаш танцының «Жарки» ансамбли оон улаштыр-ла Эрзинче чоруп каапкан. Аалдап кээрин баш бурунгаар билгеш, четтикпейн турган ... Хакасияның төлээлерин Тывада ат-сураглыг Тарлашкын хемниң унунга уткуп алганнар. Аалчылар ол-ла хонгаш, Эрзиниң В. И. Ленин аттыг совхозунуң төвү Булуң-Бажы суурга дүшкеннер. Оларны пионерлер чечек тутсуп, партком секретары С. Кадыгоол чыылганнарның мурнундан байыр чедирип уткуп алган. Совхозтуң ажыл-ишчилеринге солун концертти бараалгаткан соонда Булуң-Бажы кодээ Советтиң күүском даргазы Т. Бады көрүкчүлерниң ... аалчыларның бараалгаткан солун концертин дээш өөрүп четтиргенин илереткен. Оон соонда аалчыларга тураскаал кылдыр белектерни тывыскан.

Ырының болгаш танцының «Жарки» ансамбльдиниң оюн-көргүзүглери Эрзин районнуң Мөреңге болгаш Нарынга база болгулаан. Аалчыларны барган-четкен черлериниң улуг-даа, биче-даа көрүкчүлери хүндүткел-биле уткуп ап, оюн-көргүзүглери дээш «четтирдивис, солун-дур, оо!» деп чылыг-чымчак сөстерин илередип турганнар.

«Енисейниң хаяалары» ансамбльдиң көргүзүглери.
В. ЧАДАМБАНЫҢ фотозу.

ЧЕЧЕКТЕРНИҢ ЧАРАЖЫН — «ЖАРКИГЕ»

«Жарки» хакас чонунуң амыдыралы тургускан. Оон тыптып келген төөгүзү мындыг. 1957 чылда аныяктарның болгаш студентилерниң Бүгү-делегей фестивалынга белеткеп салбырган хүнне Абаканның эң талантыг оолдар, кыстары боттарының эки туразы-биле танцы ансамблин тургускан. Ону хореографияга бүгү чурттап база бараалгаткан Сара Даниловна Словина удуртуп, хакас чонунуң амыдыралын, ажыл-ижин көргүскен танцыларны тургузуп эгелээн. «Жарки» кыска үениң дургузунда чогаадыкчы улуг базымны кылып, Москвага болган делегей фестивалынга киржип аас-кежиктиг болган.

«Эгези эки болза, төнчүзү база эки болур» деп үлегер чугаада ышкаш, «Жарки» ансамбль чогаадыкчы оруун соруктуг уламчылап, чаа ырларны болгаш танцыларны белеткеп алгаш, чонунга бараалгадып, облазының бүгү булуңнарынга ойнап эгелээн.

Хакас чонунуң аас чогаалын ... улустуң ырларын чыыр талазы-биле улуг ажылды кылган, баштайгы хакас операның автору композитор Александр Кенель «Жаркинин» программаларынга кирер ырларны бижип, танцылар ... турган. Талантылыг хакас чогаалчылар Михаил Кильчичаков, Николай Доможаков ышкаш уран чүүлге хандыкшылдыг кижилер база-ла «Жаркинин» ... турган. Оон хөгжүлдезинге бүгү талалыг ачы-дузаны СЭКП-ниң Хакас обкому, облустуң ... бот-тывынгыр артистерден тургустунган ансамбль профессионал ... ат-сураа алгаан.

1970 чылда Молдав ССР-ниң найысылалы Кишинёвка танцы ансамбльдериниң бүгү-делегей конкурузу болган. Хакасияның «Жарки» РСФСР-ниң ... танцы ансамбльдери-биле кады ол харысалгалыг конкурска киржикеш, лауреат атты чаалап алган болгаш чаңгыс ора. ССРЭ-ниң Улус ажыл-агыйының ... чедишкиилдериниң делгелгезинге элээн каш концертти көргүзүп, кинога тырттырган. Бо конкурс болгаш ... оюн көргүзүү ансамбльдиң аттарын улам көдүрүп, оон бот-тывынгыр артистерин сорук киирген.

1979 чылда ансамбльдиң артистери ... ырларын база танцы уран чүүлүн ... бараалгаткан. Ол «Жаркиниң» даштыкы чуртче бир-ле дугаар оюн көргүзүү болган.

Ол-ла үеде «Жаркинин» ыры белүүн Новосибирск консерваториязының доозукчузу Нина Викторовна Катаева удуртуп эгелээн болгаш программага Александр Кенельдиң, хакас композитор Георгий Челбораковтуң солун чогаалдары немежип берген.

1980 чылда «Жаркиниң» бот-тывынгыр артистери Финляндияга оюн көргүзүп чораан болгаш оруу ара, революцияның кавайы Ленинград хоорайга доктаап, уран талантызын бараалгаткан.

«Жарки» ансамбль-биле чогаадыкчы салым-чолун холбаан, оон өөз болган талантылыг эштериниң дугайын Красноярск крайның хүннери Тыва АССР-де болуп эртип турар бо хүннерде чугаалаары биске өөрүнчүг. РСФСР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы болгаш Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Клара Сунчугашева Хакасияның айлаң-кужу, сураглыг ыраажыларының бирээзи. Ол Бүгү-россия болгаш Бүгү эвилең фестивальдарының, телеконкурстарының киржикчизи, оон ырларындан тургустунган тускай пластинканы Бүгү-эвилеге кылып үндүрген. Клара Сунчугашеваны Тываның чону эки билир.

Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы Владимир Чаптыковту база-ла эки билир бис. Оон үнү Тываның делгемнеринге, хөгжүм-шии театрының сценазынга каш удаа чаңгылаткан. Клара Сунчугашева-биле оон ийилээн ырлааның чон онза мактаан.

Красноярск крайның Тыва АССР-те хүннериниң байырлыг ажыдыышкынынга болган улуг концертке «Жаркинин» киирген номерлери байырлалды аян киирип, кааттаан болгаш олар программага онзагай, кееңк черни ээлээн. Театрга чыылган чон «Жаркинин» оюн көргүзүү ... тывызып ... болгаш диңмиттиг адыш часкаашкыны-биле шаңнаан.

Сураглыг ыраажылар Клара Сунчугашева, Владимир Чаптыков, Зинаида Аршанова оларның номерлери-биле чергелештир ансамбльдиң программазындан дүшпес танцылар «Нөш тооруун чыыры», «Аржыылдар-биле күүседир танцы», «Ынаам оолга холхаптары» дээш өске-даа номерлер хакас чонунуң уран чүүлүн биске телептии-биле бараалгадып турар.

— Тываның чону бистиң ансамбльдиң артистерин хоочун таныштары, чоок өңнүктери ышкаш акы-дуңмалышкы ёзу-биле аажок чылыг хүлээп алган. Хөгжүм-шии театрынга баштайгы концертке бистиң көргүзүглеривис улуг чедиишкинниг эрткен. Бистиң концерттеривис Эрзин болгаш Тес-Хем районнарынга база-ла чедиишкинниг эрткен — деп, «Жаркинин» уран чүүл удуртукчузу Павел Михайлович Ким чугаалап турар.

А. ЧАРАШ-ООЛ.

Кодээниң культура айтырыглары

ТӨПЧҮДҮЛГЕ СООНДА

Бай-Тайга районнуң библиотекаларын 1980 чылда төпчүткен системаже киирген. Ында районнуң бар, кодээ суурларда 6 библиотека болгаш районнуң үргүлчү библиотеказы шупту 8 библиотека кирип турар. Төпчүткен соонда ном фондузу 95.482 экземпляр чедир өскен. Оон иштинде районнуң төп библиотеказында ном фондузу 27.559 экземпляр боор турар.

Эрткен чылдың түңнелдери-биле алырга: ном бижиктерин район 107.2 хуу азы 1980 чылга деңнээрге 5119 экземплярны хөй бижиткен. Номчукчулар санының планын ниитизи-биле районда 102 хуу күүсеткен. Кодээ библиотекалардан эң эки көргүзүглерни Шуйнуң кодээ библиотеказы (эргелекчизи Серен Хүрен) 1981 чылда ном тарадылгазын 117 хуу күүседип, 1980 чылдың деңнелинден 4565 экземпляр номну хөйнү тараадып номчукчулар санының планын 110 хуу күүсеткен. 1981 чылда районнуң библиотекалар аразында социалистиг чарыштың тиилекчизи болган. Ийиги черни Бай-Талдың (эргелекчизи Роза Чөгээ), үшкүзүн Кызыл-Дагның (эргелекчизи Дамдынчап Чечек) кодээ библиотекалары түс-түсте алгылаан. Тиилекчилерни шан бээп мактаан.

Районнуң библиотекалары идей-политиктиг, мөөү-шынар, эрге-хоойлу, экономика болгаш социал хөгжүлде айтырыгларынга хамаарышкан ажылдарны хөй талалыг кылдыр организастап келген. Оон аңгыда район библиотекаларының ажылында кол черни СЭКП-ниң XXVI съездизиниң материалдарын, Л. И. Брежневтиң «Бичии чер», «Катап тургузуушкун», «Кур чер» болгаш «Сактыышкыннар» деп номнарын пропагандалаарынга база ССРЭ-ниң 60 чылынга тураскаадып тускай белеткээн база «Партияның айтыышкыны-биле» деп үш кезектен тургустунган делгелгелерни кылган.

Сураглыг чогаалчылар А. А. Фадеевтиң, Д. А. Фурмановтуң база Тываның сураглыг чогаалчызы, партия, күрүне ажылдакчызы С. К. Токаның түс-түсте юбилейлеринге тураскааткан, «Ленин — кижи, социалчы, революсчу», «Ленин — революсияның чүрүкчүзү» деп темалыг кежээлер бедиик утка-шынарлыг эрттирилээн. Ындыг сураглыг кижилерге, төөгүлүг болуушкуннарга тураскааттынган темалыг кежээлерни районнуң библиотека ажылдакчылары хөй-ниити черлери-биле демнежип турган, доктаамал эрттирип турар.

Ол ышкаш районнуң суурлар, бригадалар төптеринге, фермаларга, школаларга, албан организация черлеринге түс-түс коллективтер бүрүзүнге Тываның комсомол организациязының дауреаты, чогаалчы-дагдыышкычы Салим Сүрүң-оолдуң «Оол кадай», сураглыг совет кезер эмчи, эртемден Федор Углов-туң «Чоп аразында кижи» деп номнарынга болган номчулга конференциялары хөй кижини хаара туткан.

Район библиотекаларында «Аныяк ег-бүле», «Сонуургактарга», «Таакпының, арагаының хоразы», «Бир эвес ег-бүледе элээди уруг бар болза» болгаш өске-даа темаларга тускай альбомнарны белеткеп кылгылаан. Ол альбомнарны улус улуг сонуургал-биле номчуп, оон ушта бижидилгелерни кылып ап, боттарынга ажыглап турар болу берген.

Районда хоочун библиотека ажылдакчызы Шуй суурда библиотекарь Серен Хүрениниң ажылы макталдыг. Оон ажылында кол черни ег-бүле, кижилерниң аразында харылзаа, ааңы-чаң талазы-биле кижизидилге темалары ээлеп турар. Аңаа чижек кылдыр «Алаар кежээзин» айтып болур. Ол кежээге ег-бүлезинге үлегерлиг адаларны адап мактап, арага-дарыже суңдулаар, ег-бүлезин хүндүлеп көрбес, урут-дарының өөредилге, кижизидилгезинче сагыш салбас адаларны шүгүмчүлеп ... биле сойгалап, хөй чон мурнунга тургузуп аксы-сөзүн алгылаан. «Мурнакчы» совхозта хөй-ниити организациялары киириштирип турган, чон ортузунга аязы-бүрү темаларга кежээлерни, номчулга конференцияларын, диспуттарны эрттирип, малчыннарже, бригадалар, фермаларже кежер библиотеканы организастап, бүгү ... дүүштүр ажылдап турар. Бай-Талдың кодээ библиотеказының массалыг хемчеглерин чорудуп турары эки. Ында солун темалыг кежээлер, диспуттар, конференциялар үргүлчү эртип келген. «Аныяк ег-бүле», «Спортчу ег-бүле» деп темалыг кежээлер, маргылдаалар солун эрткен.

«Тээли» совхозтуң Кызыл-Даг салбырында библиотекарь Дамдынчап Чечек суурда агиткварталар-биле ажылдыы эки чорудуп турар. Ол Кудуң хойжу бригадазының малчыннарының күзенчиг аалчызы.

Районнуң төпчүткен библиотека системазының директорунда Кызылдың «Уран чүүл училищезиниң» библиотека салбырының баштайгы доозукчуларының бирээзи Гаиса Шаммаковна Иргит ажылдап турар. Ол Москвага бир ай хуусаалыг билиг бедидер курска өөренгеш келген.

Дөрт чыл бурунгаар районнуң төп библиотеказын эргидаа болза, аңгы-аңгы өрээлдерлиг, улуг делгем бажыңче көжүргени таарымчалыг. Ында номчулга залын база аңгылап тургускан. Төпчүдүлге системазында тускай библиобус бар. Оон-биле кодээже ундүштүүннерни кылып, кодээ библиотекаларга чаа номнарны чедирип, библиотекалар аразында номнар солчулгазын чорудуп турар.

Кыдыныш турар ажылдар-биле чергелештир шиитпирлээр чогуур айтырыгаар база-ла хөй.

Бир-ле дугаарында, библиотекарларның профессионал билиин бедидериниче онза кичээнгейни салыры негеттинип турар. Районда 19 библиотекарның чүгле 4-ү тускай ортумак эртемниг. Арткан 15-и хөй чыл стажтыг ийикпе азы ортумак школа дооскан-нар болуп турар. Эрткен чылын Улан-Үдэнин, Барнаулдуң культура институттарынче ийи кижини өөредип чоруткан. Оларның доозуп келири ам-даа ырак. Районда ниитизи-биле, кежер библиотекалар чедер ужурлуг 35 турун бар. Кежер библиотекалар-биле ол черлерге чедип, лекция, беседаларны кылып, номнарны чедирип турза-даа, ол ажылдыг доктаамал чорутпайн турар. Сеэлгү үеде бо ажыл ... тээн. Төп библиотекада болгаш чамдык кодээ библиотекаларда ном фондузу кончуг байлак. Ынчалза-даа ону солчуп, шын ажыглаар талазы-биле ажылдарны ам-даа чедир организаставайн турар. Ном камналгазынче, ону шын эдилээринче сагыш салыр.

Районнуң библиотека ажылдакчыларының хөй-ниити, албан организация черлери-биле харылзаазы ам-даа кошкак. Чамдык коллективтер-биле кады чорудар дээш, планнап тургускан хемчеглер кылдынмаан. Чижээ: милиция, суд, прокуратура черлери-биле кады эрттирер дээн ажылдар эртпээн. Районнуң кайы-даа библиотекаларында орус дыл кырында кандыг-даа темага солун, ажыктыг номнар хөй. Ынчалза-даа районнуң чурттакчы чонундан тыва дылга үнген номнарга чагыг-дилеглер хөйү-биле кирип турар. Ындыгыы кодээ библиотекалар аразынга тыва номнарны солуштуруп, сайгарып, номчукчуларга чедирерин, төпчүдүлге системазының ажылдакчылары чугулалап көөрү ажыктыг.

«Тээли» совхозтуң төпте база Найырал салбырында библиотекалар орта ажылдавас. Таарымчалыг оран-бажың-биле хандыртынмаан. Найырал салбырда библиотека Ээр-Хавак кодээ Советиниң контразы-биле кады чаңгыс черде турары чүү деп тайылбырлаарыл? Совхозтуң төпте библиотеказының турар чери база-ла оон дээредевес, кызыы болуп турар.

«Тээли» совхозтуң дирекциязы, Ээр-Хавак кодээ Советтиң, бо бүгүнү чогумчалыг-биле шиитпирлээр ужурлуг.

С. ИРГИТ.

ААЛДАРНЫ ЭРГИП, КЕЗИП...

Алдаңнаанымдан бээр 15 чыл чоокшулаан, ынчалза-даа кадык-шинээм чүгээр болгаш почтачылаар ажылымда амдаа хевээр мен. Сагды-Бажы хойжу бригадада Оржак Ынай-оол, Хорумнуг-Ойнуң бригадазында Белек Кара-Сал олар почтачылап турарлар.

Мээң чедип турарым Ортаа-Халының хойжу бригадазында 27 өреге шагның дөрт эргилдезинде араны ырак-чоокту, тарамык чурттап турарлар. Чижээ, кышкы үеде Турук, Теректиг-Оорзу. Суглуг-Чарык кыштагларга, амгы үеде чайлагларга чедери ындыг-ла белен эвес. Ынчалза-даа малчыннарның чагыткан солуннар, журналдарын чогуур үезинде чедирери бистерниң, почтачыларының дорт хүлээлгези болур.

Үжен ажыг чылдарда малчыннарга почтачылап, солун-сеткүүлде бижип турары дег, оларның күзелдиг уткууру аалчызы болуп келдим. Бо аразында малчыннар аалдарын аъттыг, чадаг, сеэлгү үеде суг сөөрткен машиналарга азы мал эмчилериниң-даа машиналарынга ушкажып, чагыкчыларының солуннар, журналдарын, чагаа-бижиин чедирер-дир мен. Партияның сөзүн, айтыышкыннарын бижээн солуннарны, журналдарны чагыткан ээлеринге өйшаанда чедирери чугула. Бистерниң, почтачыларының, барган санывыста малчыннар өөрүп, чылыг уткуп турарының ужуру-даа ол.

О. САРЫГ.

ССРЭ—чурагайларда

ССРЭ-ниң Төп Статистика эргелелиниң белеткээни «ССРЭ-ниң 1981 чылда саннары» («Сан-лээ болгаш статистика» ном үндүрер чер) деп статистиканың дочу чыындызы чырыкче үнүрген. Ында Совет Эвилелиниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң дугайында саннары, а ол ышкаш ону 1922, 1940, 1965, 1970, 1975 болгаш өске-даа чылдар-биле деңнээн түңнелдер кирген.

(СЭТА).

ИЮЛЬ 6-ДАН 8-КЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮЛЬ 6-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Футболга делегей чемпионады. 11.20 — Телемедээлер. 11.25 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — «Комсомол — мээң салым-чолум». Документалдыг телефильмнер программазы: «Тергээ черниң чылым», «Хоорайда троллейбус чоруп турар». 15.15 — Ургулярга фильм. «Зебраны оорлап апарган». 16.25 — РСФСР-ниң күрүнениң үрер хөгжүмүнүң РСФСР-ниң уран чүүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы И. Сергеевтиң удуртулгазы-биле концерти. 16.45—17.00 — Чапсар. 17.00 — Шупту кижилерге стадион. 17.30 — «Чурттуң ... пионерлери». 17.45 — ... тем амыдыралы».

КЫЗЫЛДАН

18.25 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.40 — Бөгүн делегейде. 18.55 — «Маадырлыг чорук». Сталинград чанында немец-фашистиг шеригеерни чылча шаапканындан бээр 40 чыл болурунга. Дамчыдылгага Совет ... Маадыры чогаалчы В. В. Карпов киржир. 19.25 — Футболга делегей чемпионады. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.00 — «Таныш эвес херээжен». Уран-чечен телефильм. Оон төңгениниң соонда — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «Пан Тау». Хөй серийлыг уран-чечен телефильм. 3-кү серия — «Камгаладыг черде дүн». 4-кү серия — «Пан Тау болгаш илбичи». 13.00 — Эртем-интерестиг фильмнер программазы: «Малгаштыг черниң ыраажызы». «Кайгыыр адымышкыны». 13.25 — Француз дыл. Өөредилгениң 2-ги чылы. 14.00 — Билир болгаш кылып бил. 14.45 — «Бременниң хөгжүмчүлери». Мульт-фильм. 15.05 — «Мендэ ырымы бузуреткен». Фильм-концерт. 15.50 — Телемедээлер. 16.00 — 18.25 — Чапсар. 18.25 — «Чурук санында-ла — хүн». («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

18.40 — «ССРЭ-ниң 60 чылынга уткуштур». «Красноярск крайның Тыва АССР-те хүннери». «Ийиги мергежил». Красноярск телевидениезиниң программазы. 19.20 — «Бедик-биле эмнээшкин». Документалдыг фильм. 19.40 — «Азия товуу». Информация-публицистиг программа. 19.55 — Чаралдаар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Хуулгаазын-ныг экран». 20.15 — Делегейниң П. И. Чайковский аттыг 7-ги конкурузунда. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «ТТ-ниң экранынга эң баштай. «Уттун болбас кижи». Уран-чечен фильм (КНДР).

ИЮЛЬ 7-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Кызыл тутуг Кара далай флодунуң ыры болгаш танцы ансамблиниң концерти. 9.35 — «Бистиң-биле кады кыл, бис ышкаш кыл, бистен эки кыл». ГДР-ден дамчыдылга. 10.35 — «Ярмарка соонда». Уран-чечен телефильм. 11.40 — Телемедээлер. 11.45 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.30 — «Хоорайга болгаш кижилерге». Эртем-интерестиг фильм. 15.15 — «Хоойлуну билир сен бе?». 15.45 — «Лагдыныкчы». Тележурнал. 16.15 — «Горнистер, харыылаңар!». 17.00 — 17.15 — Чапсар. 17.15 — ССРЭ-ниң монументалдыг уран чүүлү. 17.45 — «Закарпатьениң уттуулзалары». Улусту коллективтериниң концерти. Ужгородтан дамчыдылга.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — Телемедээлер. 18.30 — «Делегей байдалының допчулалы». 18.40 — Чарлалдаар.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Делегейниң П. И. Чайковский аттыг 7-ги конкурузунда. Дамчыдылгаң музыка тайылбырлакчызы Э. Беляева чорудар. 19.50 — «Кафедра». Уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 1-ги серия. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.40 — «Янка Купала: ыры дээш мээң улузумга согурдум». Шүлүкчүнүң төрүттүнгенинден бээр 100 чылынга. Ол төңгениниң соонда — Бөгүн делегейде. Информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «Пан Тау». Хөй серийлыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 5-ки серия — «Пан Тау пионер лагеринде». 6-гы серия — «...». 13.00 — «Ада-өрелер, силерге». 13.30 — Сээң ленинчи библиотекаң. «Улус ...». 14.00 — Немец дыл. Допчулал дамчыдылга. 14.30 — Социалистиг улус ажыл-агыйы. 15.00 — «Бремениниң хөгжүмчүлериниң изи-биле». Мульт-фильм. 15.20 — «Шуптузун билип алырын күзеп тур мен». Киножурнал. 15.30 — Корей Улус-Демократтыг Республиканың уран чүүл коллективтериниң концерти. 15.50 — Телемедээлер. 16.00 — 18.15 — Чапсар.

МОСКВАДАН

18.15 — Львовтуң мастерлериниң тудган ажылдары. («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

18.45 — «ССРЭ-ниң 60 чылынга уткуштур». «Красноярск крайның Тыва АССР-де хүннери». Красноярск телевидениезиниң программазы. 19.30 — «Азия товуу». Информация-публицистиг программа.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Саван бугажыгаш». Мультфильм. 20.15 — Делегейниң П. И. Чайковский аттыг 7-ги конкурузунда. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Үилар». Уран-чечен телефильм.

ИЮЛЬ 8-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Кино аян-чорукчулар клувунга». Дамчыдылганы Ю. Сенкевич чорудар. 9.55 — «Эртээлче оруу». Уран-чечен фильм. 11.20 — Телемедээлер. 11.25 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүкту дургаар. Документалдыг фильмнер программазы: «Удаканның тургустунганы», «Эр кижиниң хэрээ»; «Енисейниң нектары». 15.10 — Чалыылардың чогаадылгазы. 15.40 — Уруглар фильм «Шон биле Шер». 16.45 — 17.00 — Чапсар. 17.00 — Шыдыраа школазы. 17.30 — Делегейниң П. И. Чайковский аттыг 7-ги конкурузунда. 18.15 — Футбол дугайында допчулал. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Делегейниң П. И. Чайковский аттыг конкурузунуң хүү демдеглели. Дамчыдылганы РСФСР-ниң уран чүүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы С. Виноградова чорудар. 19.50 — «Кафедра». Уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 2-ги сериязы. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң электри музыкалыг хөгжүм херекселдериниң ансамблиниң РСФСР-ниң алдарлыг артизи В. Мещериниң удуртулгазы-биле концерти. 22.00 — «Биддингирдаа болза, бузуренчиг эвес». Кино кинсырлыгаазы. 22.50 — Бөгүн делегейде. 23.05 — Футболга делегей чемпионадында.

МОСКВАДАН
ИЙИГИ ПРОГРАММА

12.00 — «Торнюктап келген бажыңчы». Уран-чечен фильм. «Межрабпомрусь», 1925 чыл. 13.05 — «Горнистер, харыылаңар!» 13.50 — Испан дыл. 14.20 — «Адам школазы». 14.50 — Ж. Б. Мольер. «Дворяннар аразында хууучаурак». 15.50 — Телемедээлер. 15.55 — 18.15 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — Телемедээлер. 18.30 — «ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылынга». «Красноярск крайның Тыва АССР-де хүннери». 19.10 — «Азия товуу». Информация-публицистиг программа. 19.25 — «Монгол улустуң революциязының тиилээн хүнү». 19.55 — Чарлалдаар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Валя угбашның чугаазы...» 20.15 — «Өңнүктериң ырыннары». Дамчыдылганы чогаалчы А. Алексин чорудар. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.50 — «Баштайгы рейс». Уран-чечен телефильм.

ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРГЕ

1982-83 өөредилге чылында Кызылдың медицина училищези дараазында салбырларга өөренирлерни хүлээр алыр: санитар-фельдшер салбыры — өөредир хуусаазы — 2 чыл 6 ай, фельдшер — 2 чыл 6 ай, ... — 2 чыл 10 ай.

Билдириишкиннер ... 14-ке чедир ... Өөренир дээннер ... (чогаадыг азы диктант), ...

Директорнуң адынга ... ортумак билиг дугайында аттестат (бодунуң), ...

Училищениң адрезу: Кызыл хоорай, Горькийниң ... № 2 бажың, ... телефон №№ 2-10-78, 2-40-19, 2-24-44.

Агаар

Бөгүн республиканың бүргээ, аязыр, чамдык черлерге бичии чаар. Мурнуу-барыын чүк уттунуушкуннарнын хаттың дүргени секундада 9—14 метр чедер. Агаарның температуразы 25—30 градус чылыыр.

Кызылга эдир булуттаар, биче чаар. Мурнуу-барыын чүк ... хаттың дүргени секундада 9—14 метр чедер. Агаарның температуразы 27—29 градус чылыг болур.

Редакторнуң оралакчызы К. К. САТ.

КИНО

ИЮЛЬ 6-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Капель» — 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: № 14 кинотывызы — 9.30, 13.00; «Эртеңгиниң бурунгу номнун чажыды» — 11.00, 14.10, 16.30, 18.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Дайынның тывынында фронт» — 14.00, 17.00, 19.00 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Карнавал» — 17.00, 20.00 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Хааглыг ... баарында» — 15.30, 17.30, 19.30 шактарда.

1926 чылдан бээр СЭКП кежигүнү, республика черлелиг персоналдыг пенсионер

Моңгуш Моңгеевич САМБУУНУҢ

82 харлыында мөчээнин СЭКП Кызыл хоорайкому, хоорай Советиниң күүскому, Тыва АССР-ниң Социал хандырылга министерствозу дыңнадып, оон төрелдеринге болгаш чоок кижилеринге хаңы кажыыдаашкын илередип тур.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Индекс 667000

667000 Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчулар бажыңы № 1. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-39, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-21-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-00, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун сайзырыдар килдистиң 2-32-75 телефоннче долгаар.

Чагыг № 1356

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—01755

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 157 (11955) | 1982 чылдың июль 7, среда | 1925 чылда үнелзилеттинген | Өртээ 3 көп

Бүгү-эвилелдиң «Билиг» ниитилелиниң VIII съездизинге

Эргим эштер!

Бүгү-эвилелдиң «Билиг» ниитилелиниң VIII съездизиниң делегаттарынга болгаш аалчыларынга Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди чүректиң ханызындан байыр чедирип тур. Лекторларның, хөй-ниитичилерниң үш миллион кижилиг отрядының бүгүнүң ажыл-ижин партия бедик-биле үнелеп турар. Партияның бодалдарын массаларга чедирип, оон политиказын тайылбырлап, чонга ажыктыг болгаш херектиг ажылды кылып турар лекторларга болгаш пропагандистерге, агитаторларга болгаш илеткелчилерге өөрүп четтиришкиниң сөстерин эш Л. И. Брежнев СЭКП-ниң XXVI съездизиниң илдиринден илергейлээн.

Силерниң ниитилелиңерниң кежигүннериниң бедик хүлээлгези — революстуг теорияның, СЭКП-ниң болгаш бистиң хөй националдыг Совет күрүневистиң маадырлыг төөгүзүнүң, эртемниң болгаш техниканың чедиишкиннериниң чалбыыштыг болгаш билдилиг пропагандистери болуру, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин күүседиринче ажылчы чоннарның большевиктиг сөзү-биле сорук кирери, идейлиг турушту чоруктуг, коммунизм дээш шудургу демиселдиң үлегер-чижээ болуру болур. Ленинчи партияның долгандыр совет улусту улам ындаа сырый каттыштырарынга, эртем-техниктиг болгаш социал депшилгениң дүргедедиринге, ажылдың ажыктыын болгаш шынарын бедидер дээш, камгалга болгаш хумагалал дээш бүгү улустуң демиселиниң калбарарынга лекция пропагандазының бүгү чепсектери-биле илиг берге чогуур.

«Билиг» ниитилели лекция пропагандазының, ниитилелдиң парлаап үндүрүүн күннериниң шынарын болгаш дээштииниң бедидеринче, ажылчы чоннарның идейполитиктиг, күш-ажылчы болгаш ажы чаң кижизидилгезин сайзырангайжыдарынче кичээнгейни мөөңнээри эргежок чугула. Лекторлар амыдыралдың судалын тудуп, дыңнакчыларның бедик культура деңнелин болгаш негелделерин барымдаалап, кижилерниң сагыш-сеткилин хайныктырып турар айтырыгларга ылаптыг болгаш үзе харыыларны берип, чогаадыкчы болдалды, ленинчи, коммунистиг ёзу-биле чурттаар, ажылдаар болгаш демисежир деп чүткүлдү хайныктырар ужурлуг.

Ажыл-чорудулганың оңза харысалгалыг участогу — экономиктиг билиглерни. Улус ажыл-агыйын эргелеп башкарарының, интенсификастаарының айтырыгларын, ССРЭ-ниң Азыш-чем программазын, мурнакчы дуржулганы пропагандалаары болур. Политиктиг ажылды, ленина ажылын ажылчы чоннар коммунистиг тургузуушкунунуң пландарын боттарының төрээн, хан-дамырындан херээ, чоннуң чаагай байдалын өстүрериниң, Ада-чурттуң күчү-шыдалын быжыглаарының болгаш ону чечектеттирериниң илдегелдиг үнделзиниң кылдыр хүлээп алган турар кылдыр чорудар херек.

Силерниң съездиңер Улуг Октябрьның 65 чыл оюнуң болгаш ССР Эвилелиниң тургустунганындан бээр 60 чылының бүдүүзүнде эртип турар-дыр. Совет Төрээн чурттуң, эвилелдешкен бүгү республикаларның төөгүлүг чедиишкиннерин, СЭКП-ниң ленинчи национал политиказының тиилелгезин, ак-дунма улустарның бузулбас болгаш амыдыралчы найыралын лекцияларга болгаш илеткелдерге бүзүределиг көргүзери ончугур чугула. Совет патриотизмниң болгаш пролетарлыг интернационализмниң ыдыктыг чайгылдарынга, коммунистиг идеалдарның шыңгыг чоруунга бүзүределиг болурунга ССРЭ-ниң хамааты бүрүзүн кижизидери — «Билиг» ниитилел организациязының эң чугула сорулгазы.

АКШ-тың империализм баштаан Барыын чүктүң реакцылыг бөлүктери делегей байдалын чидыгладырып, боо-чепсектерин эндере бүдүрерин күштелдирип турар ындыг байдалдарда тайбыңны камгалаар дээш, ядролуг дайын халавын болдурбас дээш демисел ааjок улуг ужур-дузалыг. Лекторлар болза, СЭКП-ниң тайбыңга ынак мерген угаанныг даштыкы политиказын, Тайбыңның 80 чылдарга программазын, Совет күрүнениң чаа тайбың инициативаларын бүзүределиг тайылбырлаан көргүзер хүлээлгелиг. Амгы үе империализмниң реакцылыг, чонга удур бүдүжүн шиитпирлиг сойгалап илередирин, совет кижилерин революстуг серемчилелге, социализмниң чаалап алышкыннарын камгалаарынга белен болурунга кижизидери эргежок чугула.

СЭКП Төп Комитеди съездиге үре-түңнелдиг ажылдаарын күзеп, Ленин орденниг Бүгү-эвилел «Билиг» ниитилели болурунуң алдарлыг чаңчылдарын уламчылавышаан, коммунистиг тургузуушкунунуң, чаа кижиниң кижизидериниң сорулгаларын шиитпирлээринге, тайбың болгаш социал депшилге дээш демиселге төлептиг салыышкынын моон соңгаар-даа киирер дээринге бүзүрелин илергейлеп тур.

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТӨП КОМИТЕДИ

ССРЭ-НИҢ 60 ЧЫЛЫН ТӨЛЕПТИГ УТКУУР

АЖЫКТЫЫН БЕДИДЕР

Совхоз бүдүрүлгезинге экономиктиг ажылдың чугула звенозу болза машина-трактор парыгын эки ажыглаары болур. Анаа келээ ажыл-агыйның бүгү-ле кол бүдүрүлге фондуларының өртээ үнезиниң алдан хөй хуузу онаажып турар.

Техниканы бүдүрүкчүлүг ажыглаар төлээде, оон техниктиг ажаалдазын чогуур үезинде шынарлыг кылып чорудар гараждар, аскылыг херекселдер, нефть продуктуларын шыгжап кадагалаар иштир-савалар, ону кудаф агрегаттар бүрүн турар ужурлуг.

«Чыраа-Бажы» совхоз Чөөн-Хемчик районда улуг ажыл-агыйларның бирээзи. Техниктиг деринишкин улам өзүп турбуже, ында машина-трактор парыгының байдалы амгы үениң негелдезинге дүүшпейн турар. Ажыл-агыйда тракторга, комбайнга болгаш өске-даа машиналарга ажылдап кылыышкын, оларны ажыглаарының коэффициентизи куду болуп артып-шаан. Чыл дургузунда техниканың ажылдаар хүннериниң саны кызырлып турар. Чижээ, 1981 чылда совхозтуң бир тракторунуң ажылдап кылыышкыны 1100 гектар, а өөлчегниң — 4.4 эталон га апарарлыг болган. Ол совхозта бар машиналарның болдунар аргазын ыракта чедир ажыглавайн турары-биле тайылбырлаттынар. Механизатор кадрларның санының өзүлдезин техниктиг хандырылганың өзүлдези мурнап турарындан ону көрүп болур. Машиналарның техниктиг белени куду болганының уржуун-дан байдал улам нарыыдап турар. Күш-ажылдың энергия-биле хандыртыганы бедик болур ужурлуг турбуже, совхозта кол-кол технологтуг чорудулгаларны кылырының хуусаазын хамнып тургаш, кылыр ажылдарның хемчээлин кызырып, тарып-шаа чамдыызын шуут күүсетпейн баар таварылгалар хаая эвес. Моон мурнунда чылдарда совхозка чазын чажар тараа культураларын тарыыры 20-25 хонук, күзүн силос культураларының тарыыры 15-18 хонук, тараа ажаалдазы 25-30 хонуктарда үргүлчүлеп турар. Ол тракторларның, комбайннарның болгаш өске-даа техниканың ажылдап кылыышкынынга багай салдарны чедирип турар. Ынчаарга 1981 чылдың дургузунда бир трактор ортумаа-биле чүгле 270 хүн ажылдаан. Ол дээрге дыка эвээш-тир. Машина-трактор парыгын ынчаар ажыглап турары совхозтуң экономиказынга улуг когаралды чедирип турар.

Совхозтуң МТМ-зиниң чанында комбайннар септээр мастерскаяны тудуп эгелээнден бээр 4 чыл ажып турар. Ол ышкаш чаа нефть баазазын база-ла ол хире хуусаада тудуп келген, оон кажан ажыглалга кирери билдинмес. МТМ иштинде чамдык цехтер ажылдавас, автомашиналар мотору септээр, блоктар чондурар, клапаннар хыпаар станоктар ажыглалдан үнген. Чамдык херекселдер ажылдавас, дарганнаар черде вентиляция чок, ында дарганнар, токарьлар ыш аразында ажылдап, сүт ишпейн турар.

Бистиң совхоз тургустунгандан бээр 20 чыл ажып турар. Машина-трактор парыгының ажылын чогуур деңнелче көдүрүп болур, хөй чылдарда ажылдап келген дуржулгалыг инженер-техниктиг кадрлар бисте четчири-биле бар. Ол хиреде, совхозта кол-биле кылыр аар ажылдарны механизастааны ыракта хевээр турар-дыр. Чижээ, Шык-Бажы сүт-бараан фермазында эвээш инекти электриктиг аппараттар-биле саап турарындан аңгыда, өске бүгү-ле ажылдарны садычылар, кадарчылар хол-биле кылып турар.

Чыраа-Бажы салбырда мал чуур черни көрүп көрээл. Анаа бода болгаш шээр малдарның чазын, күзүн чуурунга хүндүлеле ортумаа-биле 30-40-тан эвээш эвес кижи кужу негеттинер.

Ол ышкаш мал чеми белеткээрде, сиген кезериинден аңгыда, бүгү-ле ажылдарны шуптузун хол-биле кылып турары дыка-ла чевес.

Бистиң «Чыраа-Бажы» совхозка машина-трактор парыгының ажыктыын бедидип, бүгү-ле техниктиг херекселдерни камналгалыг, ажыктыг ажыглаар, хол-биле кылыр аар ажылдарны механизастаар дээш бот-идепкейжи, чогаадыкчы чорук-биле ажылдаарын кол инженер Г. Канчыыр-оол, машина-трактор мастерскаязының эргелекчизи Б. Буулар оларга күзеп каары черле артык эвес боор. Экономиканың камналгалыг болуру бо бүгүнү болур-чогуур-биле тургусканындан дорт хамааржыр болгай.

О. КАРА-САЛ.
Чөөн-Хемчик район.

ХҮЛЭЭЛГЕДЕН ХӨЙНҮ

Кызыл районда «Х Улуг Хурал» совхозтуң хоочун хойжузу Таргын-оол Кара-оол кызымаккай күш-ажылы-биле ниитиниң малын кыштан хүр ажырып, төрүүр 100 хойга онаалтыр 101 хураганны камгалап алган. Ол чазаглап кежериниң мурнунда кыштаанын септелгезин кылып, одаан бөлүп белеткээн.

Т. Кара-оол мал ажылынга үр үеде ажылдап, чыл бүрүде эки түңнелдерни чедип ап келген. Оон күш-ажылын совхозтуң дирекциязы үнелеп көргеш, чоокта чаа ону ээрчүгенниг, аът-биле база чиик машина садып алыр талоп-биле шаңнаан.

Амгы үеде хоюн одарладып, семиртири-биле өттүг, сүтлүг чайлаа Узун-Сайырда көжүп чеде берген.

Удавас болур республиканың малчыннар наадымынга күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш, бир хойдан 2,5 кг дүктү кыргып алыр социалистиг хүлээлгезин эде көрүп, 3 кг-ны алыры хүлээнген.

Х. ӨНДАР.

БИР ДЕМ-БИЛЕ

СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин болгаш ССРЭ-ниң Азыш-чем программазын боттандырар талазы-биле ажылга Барыын Хемчиктиң өрүк-бүдүрүлге участогунуң коллективи база биче эвес үлүг-хуузун киирер.

Ыланчыг совхозтарга мал чеминиң арбын курлавырларын тургузарынга идепкейлиг киржири-биле кижи-даа күжүн, бар машина-техниканы-даа өлче угландырып турар.

Коллективке бердинген планны ёзугаар мал чеминиң белеткелинче күштү мөөңнээн. «Шекпээр» совхозка 30 тонна мал чемин белеткээр тургаш, баштайгы үеде 5 тонна шивин будуун белеткээн. Боттарының машина-техниказы-биле совхозка хүлээдип берген. Бо чугула кампанияга 16 кижи составтыг звено доктаамал ажылдап, ону ам-даа уламчылавышаан.

Өрүк-бүдүрүлге участогунда партия эге организациязы болгаш коллективтиң администрациязы ында ажылдап турар кижилерниң күжүн болгаш машина-техниканы чөп ажыглаары-биле агитаторларны хуваан.

Өрүк мастери коммунист А. Ооржак, трактористер О. Өрүс-оол, О. Хомушку, өрүкчүлер К. Кочетов, К. Конгар, чолаачы С. Чылбак-оол, өскелер-даа мал чеми белеткээр талазы-биле чарыштың мурнунга одуруунда.

Мурнуку чылдардазы ышкаш, коллектив болунга бердинген планны күүседиринге бүрүн бүдүрердиг.

С. СЕРИИН-ООЛ.

Школачыларның үлүү

Будук-бүрү белетчелин организастыг чорударынче «Барлык» совхозтуң Аксы-Барлык салбырының ажыл-ишчилери кичээнгейни салган. Мында 83 кижилиг будук-бүрү белеткээр бригаданы тургускан, ону Раиса Тас-оол удуртуп турар. Ында колдуунда үстүкү класстарның өөреникчилери хаара туттунган.

Баштайгы хүннерден ажылды багай эвес организастааныдан көргүзүглери чүгаар. Бригаданың кежигүннери Барлык, Хемчик унун арыгларындан 60 тонна будук-бүрүнү белеткээш, АВМ-ге чудуруп чорупкан, оон витаминниг сиген дазганын кылып турар. Бо чылын чүс тонна будук-бүрүнү олар белеткээр даалгалыг, ону ажыр күүседир сорулганы салганнар.

Т. ХЕРТЕК.

Тандының «Коммунизмниң херели» совхозта хой кыргылдазы шуудаан. Совхоз төвүнде ийи кыргылда пунктузунда кыргылдада 60 ажыг кижи хаара туттунган. Олар электриктиг болгаш хол хачылары-биле кыргылдаңы чорудуп, республиканың малчыннар наадымынга уткуштур социалистиг чарышка идепкейлиг киржип турар.

Кыргыкчыларның одуруунда совхозка үжен ажыг чыл малчыннап келген, ам пенсионер Данзырын Боранович Ооң база эрес-шулурту ажылдап турар. Хоочун ажылчын аныяктарга бодунуң арга-сүмезин кадып, оларның идегелдиг дагдыныкчызы болуп турар.

ЧУРУНТА: хоочун малчын Данзырың Ооң аныяк кыргыкчылар-биле.
А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

ЛЕКТОРЛАРНЫҢ БЕДИК ХҮЛЭЭЛГЕЗИ

Политиктиг болгаш эртем билиглерни массаларга чедирери, ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезинге идепкейлиг илиг берири, партияның пландарын амыдыралга боттандырарынче күш-ажылчы коллективтерни мобилизастаары Бүгү-эвилелдиң «Билиг» ниитилелиниң кежигүннери боттарының бедик хүлээлгезин кылдыр көрүп турар. Ол бодунуң хүрээлезинде үш миллион ажыг эртемденнерни, улус ажыл-агыйының специалистерин, бүдүрүлгениң мурнакчыларын болгаш чаартыкчыларын, чырдыышкын болгаш кадык камгалал ажылдакчыларын, культура болгаш уран чүүл ажылдакчыларын каттыштырган.

Эвилелдешкен бүгү республикалардан, крайлардан, областардан 1200 ажыг төлээлекчилер Москваның Кремльдиң Улуг ордузунга ниитилелдиң VIII съездизинге июль 5-те чыглып келген. Делегаттар беш чыл дургузунда ажылдың түңнелдерин үндүрүп, партияның XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ның оон дараазында болган Пленумнарының идеологтуг фронт ажылдакчыларының мурнунга салган сорулгаларын күүседириниң оруктарын тодарады.

Президиумда — СЭКП ТК-ның секретары М. В. Зимянин, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчылары В. Н. Макеев, Г. И. Марчук, СЭКП ТК-ның килдистериниң эргелекчилери Е. М. Тяжельников, В. Ф. Шауро, ВЦСПС-тиң даргазы С. А. Шалаев, ВЛКСМ ТК-ның бирги секретары Б. Н. Пастухов, ССРЭ-ниң министрлери, ССРЭ-ниң күрүне комитеттериниң даргалары, партия, совет, профэвилел, комсомол организацияларының төлээлекчилери Бүгү-эвилелдиң «Билиг» ниитилелиниң баштаар чериниң, эвилелдешкен республикаларның «Билиг» ниитилелдериниң баштаар черлериниң удуртукчулары, сураглыг эртемденнер, шериг начальниктер. База-ла ында — ак-дунмалыг социалистиг чурттарның политиктиг болгаш эртем-билиглерни нептередириниң талазы-биле ниитилелдериниң база организацияларының удуртукчулары.

СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң составы эш Л. И. Брежневти баштадыр хүндүлүг президиумга съездиниң делегаттары чаңгыс эп-сеткилдиг соңгаан.

СЭКП Төп Комитединиң съездиге чедирген байырын … часкаашкыннары-биле уткаан. Ону СЭКП ТК-ның секретары М. В. Зимянин номчаан.

Бүгү-эвилелдиң «Билиг» ниитилелиниң баштаар чериниң отчет илеткелин оон даргазы академик Н. Г. Басов кылган. Коммунистиг партия, СЭКП Төп Комитеди, ТК-ның Политбюрозу болгаш эш Л. И. Брежнев боду билиглерни кижилерге чедирип турарларның дугайында … ада-сагыш салышкынын үргүлчү илергейлеп турар. Бистиң съездивиске СЭКП ТК-ның чедирген байырында партияның XXVI съездизиниң илдиринден лекторларның, пропагандистерниң адрезинге чугаалаттынган өөрүп четтиришкинниң сөстери бистиң сеткилдиң ханызындан өөрүп четтиргенивисти, партияның херээнге шынчывысты болгаш бердингенивисти хайныктырып, улам идепкейлиг ажылдаарынче сорук киирип турар-дыр деп илеткелчи чугаалаан.

Съездиниң делегаттарының, «Билиг» ниитилелиниң бүгү кежигүннериниң мурнундан илеткелчи СЭКП-ге, оон Төп Комитединге олар моон соңгаар-даа партияның идегелдиг дузалакчылары болур, оон шынчы сөзүн массаларга чедирерин, коммунизм тургузуушкунунуң … улуг пландарын амыдыралга боттандырарынга бүгү талалыг салдар чедирериндеп артык ат-алдар чок деп бүзүреткен.

«Билиг» ниитилели бодунуң ажыл-чорудулгазының кол сорулгазын партияның удуртулгазы-биле ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезинге идепкейлиг киржири деп көрүп турар.

Отчёттуг үеде «Билиг» ниитилелиниң организацияларының ажыл-чорудулгазының кол угланыышкыны болза партияның XXV, XXVI съездилериниң материалдарын, экономика, социал-политиктиг болгаш культура тургузуушкунунуң, Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң иштики болгаш даштыкы политика айтырыгларының талазы-биле СЭКП ТК-ның Пленумнарының шиитпирлерин, улуг Лениниң херээниң шынчы уламчылакчызы эш Л. И. Брежневтиң, партияның өске-даа удуртукчуларының илеткелдерин ханы тайылбырлаары боор келген.

Совет кижиниң мөңгү шынар талазы-биле үнелиг чүүлдерин, оон байлак угаан-бодалдарын, коммунизм идеалдарынга шынчызын, патриотизм-биле илередириниң чугулазын илеткелчи айыткан.

«Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң тургустунганының 60 чылының дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалы совет кижилерниң бүгү сорук кииришкиниң нагуртаан. Ол алдарлыг юбилейге уткуштур бистиң чуртувустуң улустары төрээн Коммунистиг партиязын долгандыр сырый каттышкан өндүр улуг интернационалчы өг-бүледе эп-чөп чурттап чоруур. Лекцияларның угаазынга ленинчи национал политиканы боттандырарынга, ажылчы чоннарның интернационал сырый каттыжышкынынга СЭКП-ниң ролу, кижилерниң чаа социал болгаш интернационал … тиилелгези — совет улустуң тургустунуун хөгжүүрүнүң характерин ханы тайылбырлаары-биле көргүзүп турар.

СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң даштыкы политиктиг ажыл-чорудулгазын пропагандалаары ниитилелдиң ажылында чугула черни ээлеп турар. СЭКП-ниң XXV болгаш XXVI съездилериниң материалдарынга үндезилээн лекторлар тайбың, делегейге дүшкүүрлүг чорукту чавырыдыры дээш 80 чылдарда Тайбың программазын амыдыралга боттандырары дээш демиселге Совет Эвилелиниң принципиалдыын болгаш турушттуун көргүзүп турарлар.

АКШ-тың империалистиг политиказының дайынчы хевирлери, милитаризмниң болгаш дайынның … эндере бүдүрериниң база өскээр дайынның үелерин катап диргизериниң политиказын … Тайбың, улустар аразында тайбыңның … бүзүрежилгениң болгаш билчиреениң байдалын … дээш ССРЭ-ниң демисели лекторлар ханызы-биле көргүзер ужурлуг.

СЭКП ТК-ның айтышкыннарын күүсеткеш, лекторлар СЭКП-ниң XXVI съездизинге … партияның экономиктиг политиказын пропагандалаан турар. Улус ажыл-агыйын интенсиктиг хөгжүдериниң оруунче шилчииринин … тайылбырлаары … хөй кезиинин чугула угланыышкыны апарган.

Партияның болгаш улустуң амыдыралында СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленуму. Анаа эш Л. И. Брежневтиң … улуг болуушкун бооп-тур. Бүгү-эвилелдиң «Билиг» ниитилели Пленумунуң шиитпирлерин пропагандалаар талазы-биле идепкейлиг ажылче шымнып кирген. Бүгү совет кижилерге Азыш-чем программазының политиктиг болгаш социал-экономиктиг ужур-дузазын чедир тайылбырлаар лекторларның сорулгазы болур деп илеткелчи сагындырган.

Лектор кадрларны кижизидериниң айтырыгларынга илеткелчи тодаргай …

Дараазында ревизия комиссиязының илеткелин … профессор И. … кылган.

Съездиниң … илеткелдер талазы-биле чылдал-опал сүмележиишкинче кирген.

Бүгү-эвилелдиң «Билиг» ниитилелиниң VIII съездизи дүүн ажылын үргүлчүлээн.

(СЭТА).

ЧЕДИИШКИННИҢ БАЗЫМНАРЫ

Район төвү — Каа-Хем суурда комплекстиг хүлээп алыышкынның төп пунктузунуң ажылдакчылары «ССРЭ-ниң 60 чылынга — 60 шалыкчы неделя» дээш калбарган шимчээшкинге идепкейлиг киришкеш, бо юбилейлиг чылдың баштайгы чартыының социалистиг хүлээлгелерин, пландыг даалгаларын ачы-дуза чедирилгезиниң чамдык көргүзүглери-биле күүседип, шудургу ажылдааннар.

Коллективтиң хүлээлгезин, планныг даалгаларын ажыл херекке боттандырар дээш ырак-узак суурларда салбырлар, тус-тус бригадалар бо чылдың эртен айларында кызымаккай ажылдааның эргелелдиг начальниги Т. Зыкова чугаалаан. Шагааш хүлээп алыышкынның төп пунктузунда идик дааразының болгаш септээриниң печи эртен айларда деп-десип күүсеткеш, эки түңнелдерни көргүскеннер.

Кедээ ниитилерниң чагыгларын хүлээп алыр комплекстиг пунктуларның аразында күш-ажылчы чарышты организастааш, оон түңнелин квартал аайы-биле үндүрүп турар. Шалыпчыларга моральдыг болгаш материалдыг идиг бериишкинин көргүзүп келген чамдык пунктуларның ажылдын экижиткен. «Шамбалыг» совхозта комплекстиг хүлээп алыышкын пунктузу чарыштың мурнуку одуруун ээлээш, шилчиир вымпел болгаш 30 рубльдиң шаңналын алган. Мурнакчы пунктунуң эргелекчизи Азай Ашакович ажылы макталдыг. Ол ында чеди чыл ажылдаан, ынчангаш оон арга-дуржулгазы байыы, чаңгыс чер чурттугларынга хамаарылгазы бышкаан.

Татьяна Ондарның эргелекчилээни «Суг-Бажы» совхозта хүлээп алыышкын пунктузу база шалыпчыларның аразынга кирип, шаңнал-макталдыларның бирээзи апарган. Кудээ чермерде комплекстиг пунктуларның ажылдакчылары ырак-узак хонаштарда малчыннарның, хову-шөлдерниң ажыл-ишчилериниң үнүүшкүннерин кылгаш, хүлээп алыышкыннарны чорутпаш, күүсеттинген чагыгларны ээлеринге хүлээдип берип турар. Ээлчеглиг үнүүшкүннерниң организастаарынга совхозтарның дирекциялары, хөй-ниити организациялары боттуг дузаны чедирип турары өөрүнчүг. Ыланчыг «Суг-Бажы», «Шамбалыг» совхозтарның хүртүр ажылдакчылары пунктуларның ажылдакчыларынга автомашиналары тускайлап берип келген.

Комплекстиг хүлээп алыышкынның төп пунктузу. Оон ажылы база шуудааштыныг. Социалистиг хүлээлгелерин, планныг даалгаларны ажыл херекке боттандырышкынны айлан айлыг күүседиишкин, ачы-дузаа чедиртиниш турар. Коллективтиң ажыл-ижинге хамаарышкан өөрүшкүнүн болгаш чоргааралдың сөстерин оларның чагыкчылары «Деткиишкиннер, хомудалдар, сүмелер» дептеринде арттырып каан.

...Парикмахер Мария Степановна Чегридова — бодунуң ажылының ёзулуг ээзи, мастери-дир. Ол баш дүгүн чараштыр таарып, чазаарындан аңгыда, ону канчаар ажаарынга хамаарышкан ажыктыг сүмелерни берди. Эвилелдээк мастерге өөрүп четтирдивис деп, Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи Л. Зеланкин, юнаттар станциязының ажылдакчызы Н. Гуцева бижээннер. Өөрүп четтиришкинниң бо одуругларын коллективтиң ажылгыр-кежээзин, хүлээнген ажылынга кызымаан айыткап турар дээрзин билдинип. Шилип алган мергежилиниң мастерлери, коллективтиң хоочуннары, хүлээп алыкчылар Галина Алеет, Нина Черкова ышкаш эрес-кежээлер ында хөй.

Амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелелиниң коллективи Азыш-чем программазын амыдыралга боттандырарынга база үлүүн киирип турар. Кедээниң сезоннуг ажылында хаара туттунган иштчилер оларга чагыгларын киирген, ону күүсеттирип алгаш, даалган ажылдарынга болгаш дузалал ажыл-агыйның хөгжүдеринге киирииттирер үе-шакты камнап алыр.

Чогум-на ынчангаш, ачы-дуза чедирериниң чагыгларын келээ черлерге дорт хүлээп алырын калбарткаш, комплекстиг хүлээп алыышкын пунктуларының тудуун улам хөгжүдерин Азыш-чем программазында айыткан үүрүг-даа ында.

М. ОНДАР.
Кызыл район.

Тувинская республиканская БИБЛИОТЕКА им. А. С. Пушкина

КОЛЛЕКТИВ БҮРҮЗҮНГЕ САЙЗЫРАДЫР

Барыын-Хемчик районнуң партия эге организациялары, чер-чер Советтери, профэвилел, комсомол, районнуң спорт организациялары күш-ажылдыг коллективтерге, школаларга болгаш хоорайлыг чурттап турар черлерниң ажы-төлү [illegible] күш-культура болгаш спорт ажылын сайзырадырынче угланган элээн ажылдарны кылган. Бүдүрүлгелерге, совхозтарга, албан организацияларга 32 күш-культура коллективтерин тургускан, спорттуң 10 ажыг хевирлерин массалыг болдуруп, чер-черде [illegible] спорт школазын ажыткан.

Сөөлгү үеде районда күш-культураны болгаш спортту [illegible] материалдыг [illegible]. Күш-культуржуларның эргезинде ам 9 спорт залы, волейболдуң болгаш баскетболдуң, футболдуң 76 шөлдери бар. Ак-Довуракта эштир бассейнниг спорт комплекизи, «Дөң-Терезин» совхозта спорт залы дээн чижектиг чаа тудулгалар өзүлдениң тудуп спорт тудугларын ажыглаашкынче кирген. Ак-Довурактың № 1, Кызыл-Мажалыктың № 1, Эрги-Барлык, Барлык ортумак школаларында спорт залдары бар. Кызыл-Мажалык суурда спорт [illegible] ажылдап турар.

Чижээлээн алырга, районда [illegible] 11 муң кижи күш-культура болгаш спорт-биле доктаамал харылзаалыг. Хөлчүг хүрешке, аар атлетика, волейбол, баскетбол, футбол, шыдыраа, хол атлетиказы, мото [illegible] спорттуң, мячилиг хоккейниң спортчу секцияларын бүдүрүлгелерде, совхозтарда, школаларда болгаш профэвилел [illegible] ажылдап турар. Спорттуң массалыг хевирлеринге маргылдаалар [illegible]

[illegible]

ажылчыннары спортчу секцияларда хайра туттунган. Партком секретары Д. Б. Саая, совхоз директору Ч. Х. Дожулаа олар спортчу маргылдааларга боттары [illegible] кирживишаан, ажылчы чонга хууда үлегер-чижээн көргүзүп [illegible] ажылчыннарны күш-культура болгаш спорт ажылынче эзилеллдеп турар. Ажык-Барлык [illegible] ның аныяктары болгаш өөреникчилери «Кемчик» хоккейге республиканың каш дакпыр чемпионнары.

«Кемчик» совхозтуң директору О. Д. Сарыглар удурткан спорт ажылын удуртур [illegible] ажылы база эки. Эрги-Барлык суурда улустуң чурттаан турар черлериниң аныг-биле бөдүүн спорт шөлдерин, стадионну тудуп кылган. Совхоз командалары район маргылдааларынга чеди [illegible] кирип келген. Мында хөй-ниити организациялары [illegible] «Авам, ачам база мен — спортчу өг-бүле» дээн ышкаш маргылдааларны эрттирип [illegible].

Оон-биле чергелештир чамдык күш-ажылчы коллективтер күш-культураның болгаш спорттуң сайзыралынче чугаажыраар кичээнгейни салбайн турарын чадаа айтыр херек. «Шекпээр» совхоз, Ак-Довурак АТБ-зи, Кызыл-Мажалыктың болгаш Ак-Довурактың ортумак школалары сөөлгү үеде боттарының коллективтеринге күш-культура болгаш спорт ажылын доза кошкаткан. Шалыг түрбүже партия организацияларының [illegible] удуртукчулар, профэвилел, комсомол активтери күш-культура болгаш спорт ажылынга багай [illegible] бүрүн [illegible] чугула [illegible]

[illegible]

атлетиказы, баскетболга, футболга маргылдаалар эртээн. Кызыл-Мажалыкта «Сельхозтехника» каттыжышкынының, «Шекпээр», «Дөң-Терезин» совхозтарының, Ак-Довурак АТБ-зиниң волейболистериниң командалары [illegible]. Элээн каш чылдар дургузунда мячилиг хоккейге улуг улустуң маргылдааларын [illegible] эрткен. Спорттуң массалыг хевирлериниң ангыда, спорттуң национал хевирлерин улам сайзырадыры күзенчиг. Хүрешке, чаа адарынга бистиң спортчуларывыс республика маргылдааларынга эки түң [illegible] хүлээнген.

Парткомнар, хоорай, кодээ, суур Советтери, ВЛКСМ райкому, районнуң улус өөредилге килдизи, райспорткомитет күш-культура талазы-биле кадрларны шилип [illegible] чогуур кичээнгей салбайн турарын демдеглээр чугула. Районда хостаттырган күш-культура ажылдакчыларының хөй кезии күш-культура талазы-биле дүскай эртем чок. Күш-культура болгаш спорттуң ажылдакчыларының ортузунда [illegible], «Дөң-Терезин» совхозтарда, «Тыва даг-дүгү тудугу» эргелелинде, В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың энергоцегинде бүдүрүлге гимнастиказының [illegible] инструктор-методистер чедишпес. Оларның ажылын барык [illegible] күш-культураның болгаш спорттуң массалыг чедип алыр талазы-биле эки ажылдап болур дег кадрлар-биле хандырып, оларның ажылчы чоннарының [illegible] болгаш уругларның күш-дамыр, мөөң-шынар [illegible] бис. Ол сорулга-биле 1982-83 чылдарда [illegible]

[illegible]

Б. ШЫЫРАП,
СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң секретары.

ЧАРЫШТЫ ТҮҢНЭЭН

В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың арыглаал фабриказынга социалистиг чарыштың түңнелдерин үндүрген. Чаржып турарларның бирги бөлүүнден чарыштың [illegible] продукция бүдүрүп үндүрери чаа [illegible] олардан бирги черни [illegible].

Ийиги бөлүк — технологтуг [illegible] ЦОРР-да Ф. Васильеваның № 4 ээлчээ, ЦОВР-да Д. К. Дуктен-оолдуң Б. У. Куулар-ның — № 2 болгаш № 3 ээлчеглери бирги черлер дээш маргышкан.

Дуктен-оол биле Кууларның [illegible] даг-дүгү арыглаарының болгаш бараанныг продукция бүдүрериниң [illegible] Ынчангаш тиилекчиниң чүгле алган баллдары-биле тодарадыр ужур тавааршкан. Дуктен-оолдуң ээлчээ Кууларның [illegible] алган. Ол айда 606 тонна [illegible] 88.7 муң рубльдиң продукциязын берген. Ынчангаш ол ээлчег тиилекчи болган.

Түс-түс кижилерниң [illegible] машинист Б. Д. Саая, дериг-телер машинизи Х. С. Сотпа, слесарь К. Д. Сат, үүрмектекчилер машинизи Т. Н. Хертек [illegible] слесарь О. С. Докур олар тиилекчи болган.

М. ООРЖАК.

КАРАКУМНУҢ КАЗЫМАЛ БАЙЛАКТАРЫ

ТУРКМЕН ССР. Каракумнарның мурнуу чүгүнде газтыг [illegible] байлактарлыг чаа [illegible] тывылган. Ырак эвес келир үеде мында газ тывыжының чаа комплекизи тургустунар. Ак-көк одаар чүүлдүң баштайгы чеди чартык миллион кубометрин 1983 чылда алырын төлевилээн. Газ дамчыдыгалының [illegible] автопрук тудуу чорып турар. Газтың баштайгы арыглалын [illegible] кылып турар.

ТССР-ниң Геология эргелелиниң [illegible] Заунгуз-Доннез тывыш черинде газтыг чаа [illegible] турар.

ЧУРУКТА: Каракумнарда чер өрүмнээр суурга.

В. ЗЛЕНКОНУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохроникасы.

Аъш-чем программазы — бүгү улустуң херээ

НИИТИ КҮШ-БИЛЕ КҮҮСЕДИР

Совет улустуң чаагай чоргуун экижидеринче угланган СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынга улуг киириштирбишаан, Тываның транспорт эргелелиниң коллективи республиканың улус ажыл-агыйының бүгү адырларынга чүък сөөртүлгезин хандырар талазы-биле чамдык тодаргай ажылдарны кылган. Транспортчуларның ажылының кол угланыышкыны — чүък сөөртүлгезиниң [illegible] эргелелдиң транспортчуларының чүък сөөртүлгезиниң [illegible] черин көвүдедири болур. Эрткен беш айларда Тываның транспортчулары чүък сөөртүлгезиниң беш айлар планын 102,7 хуу күүсеткен.

Сөөлгү үеде чүък чок чоруур автомобильдерниң саны кызырылган. Оон уламындан машиналарның [illegible] коэффициентизи 101, а чүък сөөртүрүнүң ажыктыы 100,5 хуу болган. Хемчик-даш, аъш-чем [illegible] турар талазы-биле планнарын күүседир дээш транспортчулар багай эвес ажылдааннар. Эргелелдиң Минусинск АТБ-зи болгаш өске-даа бүдүрүлгелер эки көргүзүглерлиг болганнар. Бо автобүдүрүлгелер автомобильдерниң орукка [illegible] оларны чөп ажыглаарынче улуг кичээнгейни салып турарлар. [illegible] АТБ-зи автомобильдерниң ажыл чурумун 9,9 шак кылдыр планнааш, ону 10,3 шак, а Кызылдың № 2 АТБ-зи 10,1 шак болдуруп чедип алган. Ол АТБ-лерде автомобильдерниң орукка ажыглалы, оларны чүък-биле хандылары 100 хуу ажып турар.

Эрткен беш айларда Кызылдың № 3, Шагаан-Арыг, Хову-Аксы, Ак-Довурак АТБ-лери боттарының бар аргакурлавырларын долузу-биле ажыглап шыдаваан. Оларның хожудап турарының кол чылдагааны — чөптүг чылдагаан чок черге автомобильдерниң рейсче эвээш үндүрүп турары болур. Үстүнде автобүдүрүлгелер кол көргүзүг — чүък сөөртүрүнүң планын күүседирин [illegible] салбайн турар.

Автомобильдерниң рейсче [illegible] күүсетпейн барганының, [illegible] ажыл чурумун кызырганының [illegible] 7026000 тонна-километрин күүсетпейн барган.

Кызылдың № 3 АТБ-зи — [illegible] бүдүрүлгеге ол. Ынчалза-даа ол бүдүрүлгеге чериниң бергелер база бар. Чүл дээрге, ол бүдүрүлгениң [illegible] чүгле чаңгыс талаже — Кызыл—Абакан, Минусинск—Кызыл аразынга чүък чудурун алгаш чорып турарлар. Ол бадының [illegible] чүък сөөртүр планын күүсетпейн турарынга кол чылдагаан болбайн турарын айтыр херек. Ында чүгле чаңгыс чылдагаан бар. Ол болза, автомобильдерни рейсче эвээш үндүрүп, оларны чөп ажыглавайн турары. [illegible] ажыглап турары кончуг четпес. Эрткен беш айларда [illegible] өзүгаар 0,556 деп көрген болза, а херек кырында ону [illegible] коэффициентизи 0,37 болган. Бо саннарны анализтеп көөр болза, № 3 АТБ эрткен беш айларда 1548000 тонна-километрин ажылдап кылбаан болуп турар. Бир эвес бүдүрүлгеге чериниң [illegible] техниктиг ажылдакчылары [illegible] ажылын организастаап, автотранспорт ажылының кол [illegible] рып келген болза, олар планның онаалдаларын күүседип [illegible] турган.

[illegible] бүдүрүлгеге күрүне [illegible] келген. Ам мында бүдүрүкчү [illegible] айтырыг шиитпирлеттинип турар. Ындыг-даа болза оларның бо ажылын [illegible] дыр санап шыдавас бис. Мында чолаачыларның орукка чорууруруң үезиниң кончуг кудук, автомобильдерни рейсче үндүрерин 0,56 кылдыр планнаан болза, чүгле 0,53 болуп турар. Чүъктү автомобильдерге чедир чудурбейн баар тааралгалар хөй. Оон күүселдези — 93,4 хуу. Ол бүдүрүлгеде кожуулгарны хөй-биле [illegible] шыдавайн турар. Ону ажыглалының коэффициентизи 0,55 кылдыр планнаан болза, ол көргүзүг 0,372 болган. Бо [illegible] кошкаан көргүзүп турар.

СЭКП Төп Комитединиң май (1982 чыл) Пленуму 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын хүлээп алган. Аъш-чем программазы ол иштиг ажыл-агыйның [illegible] транспорттуң болгаш улус [illegible]

[illegible] дыр, чаңгыс сөс-биле чугааларга, оларның [illegible] кыйгырыг нииити күш-биле» тургузуп, бүдүрүп алыр [illegible] Аъш-чем программазын амыдыралга боттандырарынга транспорт ажылдакчыларының эвээш эвес үлүүн киирер апаарлар. Мааңа хамаарыштыр эрткен беш айларда республиканың транспортчулары 20 муң тонна аңгы-аңгы [illegible] сөөртүшкүн чугаалаарын четчир.

Тываның автотранспорт эргелели [illegible] онаалдаларны [illegible] иштики арга-курлавырларын бүрүн ажыглавышаан, автомобильдерниң рейсче үнерииниң саны [illegible], кожуулгаларны хөй-биле ажыглаарын улгаттырарын [illegible] ниг чоруларын хандырарын, автомобильдерниң [illegible] чурумун [illegible], кижилерниң ажылдаарын 22.00 шакка чедир узадырын чедип алырын шиитпирлеп, ол сорулгаларны амыдыралга боттандырып чорук турар.

В. ПАЛАМАРЧУК,
Тываның автотранспорт эргелелиниң чүък-сөөртүлге килдизиниң начальнииниң оралакчызы.

БОТ-ОРУЛГА-ЧАРЫЛГАЛЫГ БРИГАДАЛАР

«Тыва кодээ тудугу» трестиң № 585 КМК-зының коллективи ССРЭ-ниң 60 чылынга тейлептиг ужуражыр дээш социалистиг чарышка идепкейлиг кирживип, бо чылдың эгезинден тура багай эвес темпилиг ажылдап келген.

Тудугнуң бараанныг продукциязы чугула көргүзүг болур. Бараанныг продукцияны 242 муң рубльге кылып бүдүргеш, азы ол көргүзүгнү КМК 2 катап ажыр күүсеткен.

Он бирги беш чылдың ийиги чылында КМК-ның кол кужу ажыглалга кирер объектилерде — тууйбу заводунуң болгаш «Россия» совхозта 140 орунннуг уруглар садының тудуунда мөөннеттинген.

Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу, Октябрь Революциязы орденниң эдилекчизи Н. И. Кудымовтуң бригадазы марттан эгелеп тууйбу заводунуң тудуунга ажылдап турар. Ол объектиге мурнакчы бригада 77 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылып бүдүрген. Сезоннуг ажылдаар тууйбу заводун бригада август айда тенчүзүнде ажыглалга кирер.

Чыл эгезинде бригада 2-2 квартиралыг 3 бажыңны ажыглалга кирген. Н. И. Кудымовтуң бригадазы эрткен 5 айларда 117 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылган.

РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу В. С. Балдининиң бригадазы база КМК-ның бригадаларының аразында социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда чорүп турар. Ук бригада «Россия» совхозта ийи-ийи аал иштиг чурттаар 2 бажыңны ажыглалга кииргеш болгаш 114 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын шиңгээдип алган. Амгы үеде В. С. Балдининиң бригадазы «Россия» совхозта 140 орунннуг уруглар садының тудуунга ажылдап турар.

В. С. Балдининиң болгаш Н. И. Кудымовтуң бригадаларының бригаданың кержээ арга-биле ажылдап турар болгаш эрткен беш айларда олар 231 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылып бүдүрген, азы КМК-ның коллективиниң ниити ажылдаанының 43,7 хуузун олар ажылдап кылган.

В. ГУЗИК,
«Тыва кодээ тудугу» тресте килдис эргелекчизи.

Совет кодээниң кижилери

ШИВИЛИГНИҢ КААСТАЛГАЗЫ

САЛЫМ-ЧОЛ Шимитти эргелетпээн. Төрүттүнгеш дөрт харлыг чорда, аваланы Баазан чок апарган. Адазы Салчак Сундук үш өскүс уруглары-биле арткан. Шимит чеди хар чедип чорда, ажыг-шужуглуг ачазы база мөчээн. Үш өскүстер думчуун бораланып чурттаар ужурга таварышкан. Кырганнарның хеймери Шимит ужуруна болза, эрге-чассыг, чаг иштинде бүүрек дег, туразында өөр турган болбайн аан. Ынчалзажок тамчыктыг чаш пазын деп чүвени ол көрбээн. Өөнүүрер [illegible] ол-бо аалга барып, күш чедер чүвени кылып чорааш [illegible] апарган.

Шимит 1939 чылда [illegible] классты дооскан. Оон бээр ол артамы [illegible] чурттаарда ажылдаар апаар. 1942 чыл. Ала-чурттуң Улуг дайынының эн-не аар-берге үези.

Бир-ле катап кырган-ачазы мынча дээн:

— Өскүстен өлбес дээр чүве болгай. Ам өле бердим. Мен-даа кырган кижи чуну канчаар мен. Чаш шаандан бээр азырап келдим. Ам ааңбышкак аартаан, ол бот бо [illegible] кижи [illegible] чүве дир. Каа-Хемде Хараал [illegible] чурлайы деп ат-суралыг чер бар дивир дир. Ууре ынаар [illegible] турар Сен база оларның-биле кады чоруур [illegible]

Он дөрт харлыг оол чылгаан Хараал аалдың уругларынче улус-биле кады чорупкан. Бүгү [illegible] ажылдаар [illegible] ниинче баштайгы бадылын [illegible].

Ажылчыннар хүрээн алыр черге бадырып, аалы турган [illegible].

— Ажылдарын ол бе? На, эргежок [illegible] жыл! Сени дөмей-ле [illegible] — дээн.

Пальма [illegible] ажылдаан ар-ол чугаалап пааш, удурланган:

— Ынча дивес чоор. Чалпай адаанга кандыг-даа аът турер, самдар адаанга кандыг-даа эр орар. Көөр сен, кончуг ажылчын моон үнер.

Демги ажылчын самдар [illegible] төрели [illegible] чедиш чоруткан.

— Бээр кел, оол. Кадр киддизинге кады бараалы. Кедереэрге, мээң-биле-даа кады ажылдаай сен...

Хал-дашты казырадыр казып турар, хаваргыр холдарлыг ажылчын эрлерниң аразында [illegible] Шимит хөй-ле чүүлдерин көрүп билген. Хамык байлактың чалакчызы ажылчын кижилер дээрзинге база бүзүрээн. Орус, тыва, хакас, татар дээш, хөй националдыг ажылчыннар [illegible] ооң ажылчын кижи болуп дадыккан [illegible] үеде хлевин кезин берип чемнерин турган.

Салчак Шимиттиң ажылчын оруу [illegible] Хараал алдын уургайынга турган аныяк эр техниканы [illegible] механизатор [illegible] черге [illegible] ар апарган. [illegible] ча апаар колхоз тургустуна

берген турган. Механизатор мергежилдиг эрин доранпа [illegible] алган. Салчак Сундукович кол аъттың дыны тудуп, кур черлерин чарып, делгей дег чалгаан чөлгэй тараазы өстүрүп, чеди чыл ажылдап келген.

Оон соонда колхоз [illegible] Баян-Тала [illegible] Уургай [illegible] ажылдааан.

КАА-ХЕМ [illegible] дээш, Дерзиг аксынга [illegible] ажылдап турган. Ол [illegible] машина тур [illegible]. [illegible] чолдаксымаар сынныг, делгем хөректиг, пазыны ындыгла улгатпаан хире, кожуул нарыктарлыг, кырлаң думчуктуг, чазык шырайлыг эр бистиң [illegible] кап соонда, айтыра-дыр:

— Дарганар [illegible] сурап бар чор ирги?

— Ильшикаже бар чор бис.

— [illegible] бээрн ол чоор бе? Мен база ынаар баар дээш, машина дугуй хүнзедим. Кады [illegible] чөшшээрээр ирги бе?

Салчак Сундукович Шимит [illegible] ажыл-херек [illegible].

— Чүнү кылып турар силер?

— Малчын кижи мен ийин.

— А кандыг малда?

— Хой кадарып турар.

ЧАҢГЫ хүн чүгүрүүнде кире берген. Бурганныг [illegible] кызыл хүннүң херелдери бу [illegible] чаткан ааркы дег ак-айырак [illegible] тывылап алган оъттап кел чорлар. СЭКП-ниң XXV съездизин [illegible] жузу Салчак Сундукович Шимиттиң чаңгы кодан ол. Шивилиг. Уйун дургаар ырлашкан шашкан дамырак кара суглар шыпшырадыр ырлап балып чыткылаар, оолу [illegible] деп дүнгерген-даа чүве дег, чаагай чаттыг инек-каза, [illegible] Ам хой оъттап [illegible] шивилер, хову диттар, салбактыг [illegible] ажыл хемчигештиң ады мыдыг. Ооң хоюнда кезек-кезек [illegible] Арыг-сынарда [illegible] бойдус чурумалдыг орун! [illegible] сүстүң чыдар. Аъдым, [illegible] шыгкан. Мырыңай карак [illegible]

болган хонгураалакчак өкпең чечектери [illegible] чаагай чыт аңнап турар. Чайының ыражызы [illegible] сериин [illegible] турар.

— Хойлардыңтыг [illegible] болгай — деп, Салчак Сундукович [illegible] дир. — Мени харын [illegible] келдиңер. Сарыг-Сеп киргеш, ийи хонгаш, мал-маган кандыг тур ирги дээш, сагып аарып чораан кижи мен. Бо кадай уруглары-биле кодан хонуп шыттаай-дыр. Ам аңк шаандан аартап оргаш [illegible] лашкай аан, даргалар.

Малчынның кадайы ортумак сынныг, чазадак, [illegible] аянныг, чазык, чуганныр кижи болду. Мендилешкен соонда, Өнер Даваасевна ашаазындан айтырды:

— Аргада машина дагжаар, [illegible] үне халып келди. Совхозтуң зоотехниги деп бодап турдум. Бо даргаларга каяа таваржы бердиң? Сени дүүн-не кээр боор деп манап турду вус ышкажыл...

КАДАЙЫ аъш-чем белеткеп турар аразында, Салчак Сундукович ажылчынының дугайын хөөреп олур он:

— Хой кадарарынга ам тантыг он дөрт чыл боо тур бис. Бо аразында хөйнү-ле көрдүүт ойн. Малчын кижиниң ажылы шынап-ла чымыштыг дыр. Мээн ылаптыг билген [illegible] шыдавас. Кожа турар ийи хойжунуң ажылының түңнели аңгы-аңгы — бирээзи 100 хойдан 100 хураган, а өскези 50 хураган алган база боор-дур. Ол чүл? Кежээ кижи хөй хураган, а чалгаа кижи — эвээш хураган алганы ол ышкажыл.

— Болук мактанып чугаарын ол бе? — деп, кадайы Өнер Даваасевна хүлүмзүрүй [illegible] дыр. — Болбас тенек болуп мактаар дижир але. Ону билир сен бе?

— Менде мактаныр чүү [illegible] — деп Салчак Сундукович ак-кара чок харыылады. — Мен дээрге онзагай малчын эвес-ле болгай мен. Эки, багай хойжуларны шуптузун билир болгаш, чугаалап ор мен. Мен колдуунда «ортумак» кижи мен ыйнаан.

— Бо хире үр хой малдап келгеш, база бир билген чүүлүм — малды чайын эки семиртип, айыры — деп, Салчак Сундукович [illegible] — Хой семис [illegible] менди дөртүр, адыгы семис [illegible] кыш чуда — дүг, хөй болур. Иван Петрович Сафоновтуң «Хойжулаарының эртеми» деп чугаазында кончуг-ла шын чугааланып чоруп ийин. Мен ол хире улуг [illegible] болбазымза-даа [illegible] билген мен. Сафонов семиртир [illegible] черле чаптыг. Семис хой удержиптеге эки [illegible]

кизер, ынчангаш ийистээр база хөй. Мааңа холбаштыр [illegible] бодаар кижи-дир мен. [illegible] эрги [illegible] кадай [illegible] Бир [illegible] ийи [illegible] «хавый» боор аан чок болза, [illegible] чедимчеки болдуп-мас. Иван Петрович чорум-на [illegible] турар.

— Хойжулаашкынның [illegible] база Салчак Сундукович Түс-түс чыл[illegible] [illegible] кижи [illegible] — деп хойжудан айтырдым.

— Бистиң-де пат турган [illegible]. Хойжулаашкын эртем [illegible] билген, [illegible] шагда, Садик [illegible] база [illegible] Мен [illegible] бо [illegible] «аар-чаар» [illegible] кадарганга [illegible] чор ийин. [illegible] Чүге дээрге [illegible] бар [illegible]-дыр. [illegible] хой кадарганының чедиги чылларда 100 хойдан кадарып 110 хураган, хойдан ол 2,5 кг ирту [illegible] Оон [illegible] 100-ден 120 хураган, хой бүрүзүнден 4,1 кг дүк алган бис. Ол онгу беш чылдың баштайгы ийи чылында мындыг болган. Оон соонда бистиң совхозту ажылдыг хой азыраар өстүрер каттыжышкынынга кол бааланы [illegible] каан. Ынчангаш ыңдан ыя хуралганнар [illegible] оларны тогду черже кадарганга өске [illegible] дужаап турар апарган мындыг бис. Хураган кадарарынга дөрт чыл болдувус. Баш сапын менди кадагалаар, дук планын [illegible] апаар [illegible].

— Ол [illegible] ажыы кандыл?

— Бистиң бо совхозка арыг [illegible] бербейн турар [illegible] олар [illegible] хураганнарны [illegible] 1 [illegible] тудааш, дедир демги-ле совхозтарга эгидип турар. Ынаар [illegible] хой эки укс [illegible] бердир [illegible] болур. Оон ажыл-агыйлар улуг орулганы ап турар. [illegible]

ЭРТЕНГИ хүн [illegible] бажыңның [illegible] кааставы [illegible] Салчак Сундукович [illegible] хойларын одарже сүрүп үндүрүптү. Элээн болганда чечек шыпкан айырыц аңгаа ак чаңгы хөй чаптыла берди.

Хойжу бистин-биле байырлажып тура, чугаалап дыр:

— Шивилиг-даа бойдус чу [illegible] боор силер. Чаптыгын оъттаан хөй оон бөдүүн каастал газы ол-дур. Харын-даа хемниң [illegible] эвес, а ооң бай-байлаанның херечизи ол.

«Бо байлак хемниң бойдус кааставы Салчак биле Өнер Шимиттер ышкаш, оң [illegible] күш-ажылчыннар [illegible] деп бодал-биле чорупт вус.

К. АРАКЧАА.

Каа-Хем районну.

ЧУРУКТА: хойжу С. С. Шимит.

В. КАРА-САЛДЫН фотозу.

ҮРЕ-ТҮҢНЕЛДИГ КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГА

ССРЭ биле РСР-ниң аразында Найырал кады ажылдажылга болгаш бот-боттарынга дузалажылга дугайында 1948 чылда чарган керээни солаан болгаш ниити чурттарның бүгү алыраар талазы-биле каймыыгла-даа ажыктыг кады ажылдажылганың хөгжүлдезинге быжыг үндезин боор турар чаа керээге ат салганындан бээр бөгүн 12 чыл болуп турар. Румынияның ССРЭ-биле экономиктиг харылзааларының бир талазының дугайын Бухарестиден СЭТА-ның алганы корреспонденциязы чугаалап турар.

Социалистиг Румынияның картазындан Тротуш хемниң аян-бир уламчылан тыш алы... Ол хемниң Ойтуз деп дег хемнигежи-биле ваттажыышы черинде Георге Георгиу-Деж деп аттыг тырыкыны көрүп каар силер. Ол дээрге Румынияга социализмни тургузуп эгелээнинден бээр баштайгы чылдарында боттарының төнчүзүн алган чурттуң он беш чаа хоорайларының бирээзи-дир.

Бүгү чүве Тротуш оргудаажынга улуг нефтехимия комбинадын тудуп эгелээниндеп санаттынар. Георге Георгиу-Деж хоорайның чоогунда калымал байлактарның улуг курлавырлары бар болган. Хоорайның чоогунда бедии үнген дагларда, тоолчургу чугааларда дег хөй нефтиниң, даш болгаш кадыйлыг дустарның курлавырларының шыгжамырлары бар. Ол байлак Румынияның нефтехимия үлетитпүрүгүн кол төптери кылдыр келир үеде хоорайның хуулгаазын тодаратпаан. Кожаа турганы Борзешт суурнуң ады-биле адаан комбинаттың тудуунга ол хүннерде бөгү черт киришкен. Чурттуң бүгү булуңнарындан бо же аныяктарның тудугжу бригадалары кээп турган. Аргаарыглыг дагларның ыржымын комсомолчу хөглүг ырлар, бульдозерлерниң болгаш самосвалдарның даап-шимээ-ни үргүлчү үзүп шыдажып... Тудуг шөлдеринге совет машиналарлыг, деригхерекселдерлиг эшелоннар удаа-дараа кээп, совет специалистер, монтажниктер, ажылчыннар чедип келгилээн.

Ам дээрге ол үе социализм тургузуушкунунуң баштайгы чылдарының романтика доозагап, алдар, ат-сураг-биле бүргеткен чылдары боор төөгүже кирген. Ол хүннерниң маадырлыг херектеринге турасксал кылдыр Тротуш оргудаажында чараш хоорай, Борзештиниң нефтехимия комбинадының кандаш бүткен дег кылаңнааш цехтери, мөңгүнмелчек хоолайлары, медаакот улуг савалары бедип үнген турар.

Он нйи, он нйи каът бажыңсуургалар бедээн делгем болгаш чырык Ойтуз-бульварын таварты Георге Реоргиу-Деж хоорайже кирип кел дивис. Хоорайның аныяк-чалыыны бүгү-ле чүүдерден илдеп. Бажыңнарның амгы чаа хевириндеп, садтарның болгаш парктарның улуг бедииээн шиштарындан каас-чараш хөй каът «Тротуш» аалчыдар бажыңындан, хөй кезии аныяктар болуп турар кудумчударда ол бо шуушкан кижилерниң ниити байдалындан ол илдеп. Хоорайның чурттакчыларының ортумак назыны 26-дан ашпас.

Хоорай дүрген өзүп база чаагайжып турар деп, мунишаш Соведиинге (хоорай чагыргазынга) бисе тайылбырлады. 1954 чылда чурттакчы чоп саны беш муң четпес турган, ам оон 11 катап хөй. Чыл бүрүде мында барык 400 чаа чаагайжыткан квартиралары дужаап турар. Культура ордузу, амгы үениң телевидели-биле тудкан спорт комплекзи, эмнелгениң улуг төвү, кинотеатрлар чурттакчыларга бараан болган. Химия институдунуң ийи факультеди ажылдап турар. Борзештиниң нефтехимия комбинадында үш завод — нефть ажылдап кылыр, химия болгаш синтетиктиг каучук заводтары кирип турар. Оларны шуптузун ССРЭ-ниң дорт техниктиг дузаламчызының ачызында туткан. Оларның хемчээлиниң дугайын чугаалап тура, оларны 1,2 миллион чурттакчылыг хоорайны хандырып болур хире күчүлүг чылыг-электри төвү хандырып турарын айтырга четтир. Чылыг-электри төвүн база совет электроагрегаттар-биле дерээн. Комбинатта амгы үеде 14 муң кижи ажылдап турар. Ол республиканың бүгү химия продукциязының 10 хуузун берип турар. Хоорайның чурттакчылары делегейниң эң бедик стандарттарынга дүгжер продукцияны үндүрүп турар. [illegible] чоргаарланыр. Оон продукциязының элээн кезээ ССРЭ-же болгаш өске-даа социалистиг чурттарже үндүр сөөртүп турар.

Комбинат өзүп база сайзырап турар. Амгы үеде мында Совет Эвилелиниң техниктиг дузаламчызы-биле сода заводун болгаш румын кадээ ажыл-агыйга херектиг хорай кимикаттар бүдүрер ийи улуг тургузугну тудуп турар. Ол үелиг продукцияның чамдызын ССРЭ-же база бээр. Дуржулгалыг инженер Ф. Х. Бикмулиниң удурткан совет специалистер тургузугнуң Октябрьның ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга алдер улдарып ажылдалга киирерин аазаан.

Борзештиниң химиктериниң совет бүдүрүлгелер болгаш эртем-шинчилел албан черлери-биле харылзаазы быжыгып турар. 1972 чылда Георге Георгиу-Дежтиң чурттакчыларының ниитилелиниң инициативазы-биле Новокуйбышевск-биле совет нефтехимия төвү-биле дорт харылзааларны тургускан деп, румын эштер бисе тайылбырлады. Ийи алыяк хоорайларының ажыл-иштериниң ниити чүүлдер хөй. Ыяваан эвесизи үүре быгынактарның пүүлдерни чугаа талазы-биле дуржулга солчуулгазы эвес, а [illegible] тургузуушкунунуң, культура болгаш калын камгалал хөгжүлдезиниң чурттакчыларының күш-ажылын болгаш дыштанылгазын органчылаашкынының талазы-биле ажыктыг солчуулгалар-дыр.

Нефтехимия комбинадының тудуунуң үезинде арга-дуржулгазын харам чокка дамчыдып берип келген совет специалистерни Георге Георгиу-Дежте сеткил хапыыш-кыны-биле сактып турар. Бистиң чурттарывыстың болгаш улустарывыстың аразында найыралчы харылзааларны мында бедии-биле үнелеп турар болгаш совет кижилерниң коммунизм тургузуушкунунга чедиишкиннеринге өөрүп турар.

В. КЛИМЕНКО,
СЭТА-ның корр.

ИДЕГЕЛДИГ ҮНДЕЗИНГЕ

ССРЭ-ниң болгаш Корей Улус-Демократтыг Республиканың аразынга найырал, кады ажылдажылга болгаш дузалажылга дугайында Москвага ат салдынган керээниң 21 чыл оюн совет болгаш корей улустар бо хүннерде демдеглеп турар. Социалистиг интернационализмниң принциптеринге үндезилээн харылзааларны быжыктылаар, деңэрге, ол ышкаш күрүнелерниң бот-эргезин, бүрүн бүдүн демиксаарнаг турарын кайыдаа таланың хүндүлеп көөрүнүң болгаш бот-бодунуң иштики херектерин холгаарлашпазының принциптеринге дүүштүр найыралдыг болгаш кады ажылдажылганың бүзүрээ экономиктиг болгаш культурлуг харылзааларны калбартыр деп чоокадуунуң дугайын талалар ол документтиңге медеглээн.

Керээ чарганының соонда эрткен чылдар бистиң чурттарывыстың аразынга найыралдыг болгаш кады ажылдажылганы хөгжүдеринге база Ыраккы Чөөн чүкке тайбыңның болгаш айыыл чок чорукту хандырарының херээнге оон чугула рольдуун бадыткаан.

Ол үениң дургузунда КУДР экономиказының болгаш культуразының хөгжүлдезинге, чонтуң амыдыралының деңнелиниң бедидеринге ксску деңнелгени чедип алган. Социалистиг чурттар-биле, бирге эвлчегде Совет Эвилели-биле, кады ажылдажылга республиканың чедиишкиннеринге улуг идиглиг болган. Кайы-даа талага ажыктыг садыг-экономиктиг болгаш эртем-техниктиг харылзаалар аңаа дыка улуг черни ээлеп келген болгаш ээлээр-даа.

Улус ажыл-агыйының 30 ажыг чугула объектилерин ССРЭ-ниң деткимчези-биле туткан болгаш чаарты дергээн, амгы үеде ол ажыг бүдүрүлгелерни тудуп болгаш калбартып турар. Оларның аразында металлургияның Ким Чак аттыг заводу бар, чуртта ийи, тонна кац бүрүзүнүң бирээзин-не ол заводунга турар, Пукчханның одалга-биле ажылдаар, Азияда эң улуг дээп станцияларның бирээзи машина тудуушкунунуң, электротехниканың, химияның болгаш үлетпүрнүң өске-даа адырларының амгы үениң бүдүрүлгелери бар. Совет Эвилелиниң киржилгези-биле КУДР-де туткан бүдүрүлгелерни болгаш объектилерни ажыглалга киирген ниитизи-биле чүгле 70 чылдарда бегин он чыл дургузунда, хемур-даш тывыжыын 30 хуу, электроэнергия болгаш прокат бүдүрерин 40 хуу, ыяны 30 хуу болгаш азоттуг чемиштиглерни 25 хуу көвүдедир арганы берген. ССРЭ-ниң болгаш КУДР-ниң аразынга керээге ат салган үеден бээр чээрби чыл дургузунда бистиң чурттарывыстың аразында бараан саарылгазының хемчээли беш ажыг катап өскен болгаш эрген чылын чартык миллиард рубль ашкан. Экономиктиг харылзааларның чаа-чаа хевирлерин нептередип турар.

Ол бүгү фактылар социализм чурттарының демниг хөделиишкини, күш-ажылдың делегейде социалистиг хуваалдазынга оларның идепкейлиг киржилгези — оларның улус ажыл-агыйының доктаамал хөгжүлдезиниң оларның мурнунда турар социал-экономиктиг соруглаларны чедиишкинниг күүседип турарының чугула факторлары-дыр дээрзин бүзүрелдиг көргүзүп турар.

Совет-корей керээ бистиң чурттарывыстың дапшыгы политиктиг ажыл чорудулгазын аайлаштыр башкарарынга эки үндезинни тургускан. АКШ-тың чагырыкчы бөлүглери тайбың болгаш дээшилге күштеринге удур шавар хажиыиының калбарты берген мындыг үеде ССРЭ биле КУДР тайбыңның болгаш бүгү ниити айыыл чок чорукту быжыглаарынга идиг бээр деп чүткүлдүг удуртулга болдурган, делегейниң бүгү-ле чугула айтырыгларын дугайты бот-боду-биле сумележир, Ыраккы Чөөн чүкке болгаш бүгү делегейге тайбыңны база айыыл чок чорукту хандырар соругла-биле улустар аразында бүгү-ле хөделиишкиннерге киржир» дээрзиниң дугайында керээде кирген медеглел оңаа чугула чаңгыланып турар.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң 80 чылдарга көдүргени Тайбыңның программазын, Ыраккы Чөөн чүкке бүзүрежилгениң хемчеглерин ажылдап кылыр болгаш ажыглаар дугайында совет саналдарны боттандырары, чижээ, корей айтырыгны шиитпирлээринге таарымчалыг байдалды тургузар ийик.

Бо кайгамчыктыг хүнде совет кижилер улусту Корейниң ажылчы чоннары социализм тургузуушкунунга, чурттуң тайбың үнелээнинге каттыштырар дээш демиселинге чаа-чаа чедиишкиннерлиг болурун күзеп, КУДР-биле харылзааларын хапыладыр болгаш байланнылдар деп боттарының чүткүлдүүнүн дугайын база дагын медеглеп турар.

А. ЖЕБИН.
(СЭТА).

ЛЕНИННИҢ ИДЕЯЛАРЫ ЧУРТТАП, ТИИЛЕП ТУРАР

АККРА. ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга тураскаатчан баштайгы национал теоретиктиг конференция «Лениннин идеялары чурттап болгаш тиилеп турар» деп темага Гананың найысылалынга болган. Ону «Гана—ССРЭ» ниитилел дипшилгелиг өске-даа профэвилел, аныяктар, студентилер организациялары-биле, Гананың чепсегленишкинниниң дүжүрериниң болгаш кижи эргелериниң талазы-биле национал чөвүлел-биле база тайбыңның болгаш эп-сеткил каттыштырылгазының комитеди-биле кады органзастаан.

«Национал айтырыгны шиитпирлээриниң ленинчи принциптери», «Совет нүрүнениң политиказының ленинчи принциптери», «Тайбың дээш, чавырылдырыышкын болгаш чепсегленишкинни дүжүрер дээш Совет Эвилелиниң демиселин» деп болгаш өске-даа илеткелдерни конференцияга чугаалашкан.

Нкваме Нкрума аттыг хуралдаар залга ол конференция болуп эрткен, аңаа «ССРЭ —чурт болгаш кижилер» деп фоточуруп делгелгезин база совет кожаар делгелгезин органзастаан. Марксизм-ленинизм классиктериниң чогаал ажылдары, Л. И. Брежневтиң чогаалдары улуг сонуургалды болдурган.

ССРЭ-ниң 60 чыл оюн байырлаар талазы-биле Национал комитетти тургусканының дугайын конференцияга чарлаан.

(СЭТА).

УДУРЛАНЫЫШКЫН КАЛБАРГАН

ЛИМА. (СЭТА). Аргентинага удур Великобританияның агрессиязы Латин Американың чурттарында калбак удурланыышкынны болдуруп турар. Оон-биле кады ол агрессия ук диптиң күрүнелериниң сырый каттыжар чорукунга база илиг болган деп, Анд болуунуң хээди органы — Картахен керээзиниң комиссиязының даргазы Эдгар Монкайо аңаа тургаш чугаалаан.

Ол журналистерге чүве чугаалааш, боттарының мурнунда тургустунган берге айтырыгларны каттышкан күш-биле шиитпирлээринче латин-американ чурттарның чүткүлүн онзалап демдеглээн.

«ДОЛУ ЧЕДИИШКИН»

Совет—француз экипаж ужудуушкунун чедиишкинниг дээшкилыче делегейниң парлалгазы. Хөй-ниитизи улуг кичээнгейин салып, оңу ийи чурттуң эрге-ажыктарынга таарыштыр космосту тайбың соругалаларга шиигээдип алырынга Совет Эвилелиниң болгаш Францияның улам ылайгы үре-түңнелдиг кады ажылдажылгазынга чугула базым кылдыр көрүп турар. Парижтиң «Юманите» солуну «Долу чедиишкин» деп эге-биле ужудуушкунун доозулгазының дугайында чүүл парлаан. Ужудуушкун кайгамчык эки эрткенин ол онзалап демдеглээн. Космоска «кылырынга программада көрдүнгеп бүгү шенелделер күүсеттинген, харылзажылганың [illegible] ажылдап [illegible] деп бижээн. Паригтиң база бир өске «Матэн» солуну онзагде күүсеттингеп, баштайгы француз космонавт Жан-Лу Кретьен болгаш ышкаш талазы-биле оон ийи совет эштери космоска бир неделя үре-түңнелдиг ажылдааш. Черже кээп хонуп калган» деп бижээн.

«Францияның «Котидьен де Пари» солуну «совет француз эртем миссиязы долу чедиишкинниг доозулган, бүгү шенелделерни чедиишкиннииг эрттирген» деп демдеглээн. Ужудуушкуну үезинде эртем шинчилелдериниң калбак программазын боттандырып чоруткаанын Японияның «Иомиури» солуну кичээнгейин угландырган. Каттышкан экипажтың ужудуушкуну — космос делгемин эртемниң болгаш кижи төрелгетенниң чаагай чорууунга таарыштыр тайбың соруглаларга шиигээдип алыр талазы-биле Совет Эвилелиниң тайылбыр чок политиказының база бир чырыткылаңчак херечизи, космосту шиитилээринге совет-француз кады ажылдажылгазы [illegible] деп, Болгарияның «Земеделско знаме» солуну бижээн.

ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың политиказының аразында кайы хире улуг ылгалдын бар дээрзин делегейниң хөй-ниитизи космоска совет-француз ужудуушкунунуң аңаалыр бүгү тодазы-биле билип алыр аргалыг болду деп. Вьетнамның «Нян зан» солуну бижээн. Совет Эвилели космос шиитпирлээшкинниң талазында тайбыңның болгаш кады ажылдажылганың туруштарындан туржуп турда, АКШ космосту дайын соруглаларынга ажыглаарын ораладжып, эвилелчилеринге бодунуң тура-хөөнүн сыгаарып кылыдып турар.

Улустар аразынга найыралче болгаш кады ажылдажылгаже угланыышкын бистиң үевистиң кол угланыышкыны болуп турарын кады ужуушкун база катап бадыткады деп, «Нян зан» түннелинде бижээн.

Каттышкан экипажтың ужудуушкуну космосту шиигээдип алырынга чугула салыышкынны киирген деп, барыын-германия «Штуттгартер цайтунг» солуну онзалап демдеглээн. Бады [illegible] космос делгемин шиигээдип алырынга болгаш ол талазынга Совет Эвилели-биле Францияның ораннары үр хуусаалыг кады ажылдажылгага улуг үе-шакты берген деп, база бир ол ла барыын-германия «Франкфуртер рундшау» солуну бижээн. [illegible] эртем шинчилелдериниң [illegible] программазын космонавтылар [illegible] күүседишкенин демдеглээн.

(СЭТА).

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

ДЕЛЕГЕЙДЕ БОЛУУШКУННАР ДОПЧУЛАЛЫ

БОО-ЧЕПСЕКТЕРНИ ЭҢДЕРЕ БҮДҮРЕРИН СОКСАДЫРЫНЫҢ ЭРГЕ-АЖЫКТАРЫНГА

Стратегтиг боо-чепсекти кызыгаарлаарының болгаш кызыгаарлаашкынның дугайында июнь 29-та Женевада катап эгелээн совет-америк чугаалажыышкыннарга делегейниң улустары улуг ынанышты салып турар. Талаларның деңг база бир демей айыыл чок бооруунуң принциптеринге үндезилеттинген болгаш өлүмнүң база [illegible] чепсээниң эң-не үрегдекчи хевирлерин эндере бүдүрерин соксадырының болгаш кызырарының болдупар аргазын бээр дуту ржуушкуннарны ажылдап кылырының дугайын аңаа чугаалажыр апаар. Бодунуң [illegible] талазы-биле ол чугаалажыышкыннар СБК-1 болгаш СБК-2 керээлериниң [illegible] салганы тайбың херээнге амыдыралчы чугула чорудулганы [illegible] болуп турар. Ындыг болганда ол [illegible] ринге бо үеге чедир чедип алган бүгү-ле чогумчалыг чүүлдерни келир үениң дугуржулгаларынга хевээр арттырары онза чугула.

Стратегтиг чепсегленишкиннерни шывар талазы-биле сайзырангайжыдарынга үрегдекчи [illegible] хевирлерни тургузары-биле черге лештир, оларны сан талазы-биле боттуг [illegible] чедип алыр даалганы Женевада совет делегация алган. Ийи талага стратегтиг ажыглалдың чепсээниң саның [illegible] болгаш ону сайзыраткан-биле улуг черге-биле кызыгаарлаар [illegible] ам-на дүгүржүп алырынга белени медеглээн. Совет Эвилели бодунуң бодап турар чүүлдерниң шынгызын, тодаргай түңнелдерни чедип алырынга [illegible], чаагай сеткилдиин чугаалажыышкынның [illegible] тодаргайы-биле көргүскен.

Америк тала база-ла Женевага ол ышкаш тодаргай боттуг санал-оналдыг болуру күзенчиг ийик. Ынчалза-даа президент Рейган АКШ чугаалажыышкыннарны «бүгү шынгызы-биле болгаш ак сеткилдии-биле көрүп турар» деп шынзытса-даа, ол «Американы чаарты чепсеглээринге» угланышкын-биле кады бадыткаан. Ядролуг чепсегленишкиннерниң эң-не үрегдекчи чаа хевирлерин тургузарынга база калбаа-биле бүдүреринге үндезилеттинген ол угланыышкынны анализтеп көөрге, шериг талазы-биле ССРЭ-ден артык күштүг чорукту чедип алыр дээн чүткүлүнден Вашингтон ойтала, ваан болуп турар.

Стратегтиг чепсегленишкиннерниң айтырыынга америк делегация сөзүнчүг туруштуг болуп турар. Чижээ, ук делегация кол кичээнгейин диптер аразының черде тургускан ракеталарынче салып турар. Чогум-на ол ракеталар ССРЭ-де эң-не хөгжээн болгаш бистиң чуртувустуң алыс күштүг [illegible] болуп турар. Ынчаарга АКШ далайда болгаш агаарда тургускан ракеталарга бодарын [illegible] кижениишкиннерин мооңнаан. Өске сөс-биле чугаалаарга, Совет Эвилелиниң чепсээн [illegible] дээп кажар оралдажыышкынны кылып турар.

Ындыг кордааштыннар хөйкоозун чүве-дир. «АКШ-ка шериг талазы артык күштүг чорукту берип турар ындыг дугуржулгалар-биле чөпшээрешпес бис. Манаа кордаашкыннар түрбес ужуражыр» деп, СЭКП-ниң XXVI съездизинге Л. И. Брежнев чугаалаан. Каттышкан Штаттарның мурнунда ССРЭ-биле чугаалажыышкыннар кылыр ужурга таваржып турган ындыг Н. Уорнке, Дж. Смит, А. Джонсон ышкаш ындыг политиктиг аныяктылары ону эки билир. Чаа чугаалажыышкыннарны бодунуң кара сагыштыг соругалаларынга ажыглаар дээш ораллажыышкынга удур Рейганның администрациязының [illegible] сагындырган болгаш утаарыгдыг [illegible] быжыг-туруштуг дилеп тывары [illegible].

Бир эвес Вашингтон албан хуузу-биле ол кыйгырыгларга каттышкар болза, айтырыгның нарын болганының ужурунда үр база берге болбас, чугаалажыышкыннар чедиишкиннииг бооуру. Совет тала болдунар «бүгү чүүлдерни кылыр.

«УЛУГ ОННУҢ» НАРЫН АЙТЫРЫГЛАРЫ

Ниитилежилгелерниң европейжи хөгжүлдезиниң кончуглуг эртинеи эртен неделяда Брюссельдиң Эгмонта ордузунга болган. «Ниити рыноктуң» кежигүннери он чурттуң күрүнелер база чазактар баштыңнары оон ажылынга киришкен.

Делегей амыдыралының эң-не вегелделиг айтырыгларын, Европаның экономиктиг ниитилежилгезиниң мурнунга турустунуп кээп турар эң-не берге база шоругактыг айтырыгларны чугаалажып көөрү-биле ындыг хевирлиг ужуражыышкыннарны «дээди деңнелге» доктаамал эрттирип турар.

Барыын Европаның чурттары биле АКШ-тың аразында садыг-экономика талазы-биле шынгыы чөрүлдээлер «улуг оннуң» маргылдаазының төвүнге турган. Нефть болгаш газ тывыжынга херегээр дериштиннериң ССРЭ-же чорударын хоруур калбартыр дээн Рейганның администрациязының чөпсөкр чаа-ты шиитпири ЕЭН-ге улуг таарымча чорукту болдурган. Вашингтоннуң ол кылыышкыры дээн чүүледишкынын Совет Эвилели биле барыын европажы фирмаларның аразынга ат салган кайы-кайызынга улуг ажыктыг керээлерни боттандырарынга шаптыктап турар. Брюссель ужуражыышкынынга Францияның президентизи Ф. Миттеран чүве чугаалааш, «ниити рынокка» хамаарыштыр АКШ-тың экономиктиг политиказын «агрессчи болгаш найыралдыг эвес» деп айыткан. ГФР «ССРЭ-биле садыг дайылын күзевейн турар» деп, барыын германия делегациязының төлээлекчизи медеглээн. Америк хоругдаашкынның күш чок болдурарын чедип алыр соругга-биле делегей күдүүге киирер удурланыышкынны болеткен турарының дугайын европа ниитилежилгелериниң комиссиязының даргазы Г. Торн чөөлеп хуралга илеткээн.

Ю. РОМАНЦОВ,
Ю. ЛОПАТИН,
СЭТА-ның корр.

АЛБАН-ХҮЛЭЭЛГЕЗИНЧЕ КИРГЕН

БУЭНОС-АЙРЕС. (СЭТА). Халажылгада дадаан генералы Рейнальдо Биньоне июль 1-де Аргентинаның президентизиниң албан-хүлээлгезин күүседип кирипкен. Чурттуң политиктиг удуртулгазы бодунга ап турарын чарлаан кургаг чер шеригниң командылалы оон кандидатуразын сүмелээп турган.

Президент шериг болгаш хамааты-даа кижилерниң кирип турары министрлер кабинедин тургусканының дугайын чарлаан. Аргентинаның Венесуэлага элчини чораан Хуан Агирре Ланарини даштыкы херектер министринге томуйлаан.

Р. Биньоне күрүне баштыңының албан-дужаалынга томуйлатканының соонда доораан-на чурттуң политиктиг партияларының удуртукчулары-биле ужуражыышкын кылгаш, 1976 чылдың марттан эгелээш шериг кижилерниң эрге-чагыргага тудуп келген Аргентинаның политиктиг болгаш экономиктиг хөгжүлдезиниң ниити бүгү айтырыгларының талазы-биле саналоналын солчуушкунун кылган.

Оон чазааның кол соругазы чуртта байдалды чогумчалыг болдурары болгаш конституция ёзугаар удуртулгаже катап эглиишкин болуруп ол демдеглээн. 1984 чылдың марттан орай эвес үе ниитинде оон эрге-чагырганы бүгүниитиниң соңгулдаларынга тилээн кижиге дамчыдып бээрин президент чугаалаан.

Аргентинада амгы байдалды анализтеп кээп, политиктиг хайгаарыкчылар, Р. Биньониң ол албан-хүлээлгеде кирген чурттуң таварыш туруш политиктиг кризизиниң доозулганы ол эвес болуруп айтып турлар.

ИЗРАИЛЬ АГРЕССИЯНЫ ОЙТУР ШАВАР

ТРИПОЛИ. Аңаа ниити-араб улусчу конгрессиниң онза сессиязы болуп эрткен. Оон киржикчилери — аңгы-аңгы араб чурттарының политиктиг, хөй-ниити болгаш аныяктар организацияларының төлээлекчилери израиль халдаашкынының түңнелинде Ливанда байдалды чугаалажып көрген болгаш израиль агрессияны ойтур шавыышкынга таварыштырар, удурланыышкынның палестин шимчээшкининге, ливан-национал-патриоттуг күштерге болгаш Сирияга дузалаар дээш араб чурттарның хөй-ниитизиниң санал-оналын алыр базымнарны тодараткаңнар.

Хуралдың киржикчилери быжыг туруштуг болгаш удурланыышкынның национал фронтузунуң чурттарын, бүгү араб күрүнелерин Бейруттуң бүзээлээшкинин буза шаварын чедип алырынче кыйгырган.

Израиль агрессияга удур демисежир эки турачыларны чыыр болгаш белеткээр, палестин болгаш ливан патриоттарга дузаламчы фондузунга акша-хөреңгини чыыр айтырыглар талазы-биле тускай комитеттерни тургузар дугайында шиитпир хүлээп алдынган.

ЧУРУКТА: барыын-германия бундесвериниң болгаш НАТО шериг блогунуң эскелдаа кежигүннери чурттарының чепсегленгениниң амгы үениң ракеталары (Ганноверге эрткен делегейниң ужар чүүл делгелгезинге көргүскен).

СЭТА-ның фотохроникасы.

Тайбыңга кыжаныг кайыын үнүп турарыл?

КОСМОСКА ДАЙЫҢЗЫРАК ПРОГРАММА

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). АКШ хөй удаа ажыглаар «Колумбия» деп космос корабльдиң дөрткү удаа ужудуушкуну-биле космосту дайын соругаларынга ажыглаарының улуг хемчээлдиг программазын херек кырында боттандырарынче эгелеп кирген. Америк солуннарның демдеглеп турары-биле алырга, ужудуушкунну хөй кезиин космостан разведка-хайгаарал кылырынга болгаш дилээшкин кылырынче чарылдаттынар аңаарын айыткан.

Пентагоннуң улуг дужаалдыг дужументтери космос делгемнеден контрольдап, башкарып болур космос, а ол ышкаш «дайын ужуурлары» [illegible] чаа-ты шенелделерни [illegible] ужуражылга [illegible] чиңгежер [illegible] кылыр турарынга кээр [illegible] космосту контрольдаар аргалыг кижи бүгү чер бөмбүрзээн боо-ла шыдаар алыр, турул шыдаар»— деп, камгалал министриниң оралакчызы политиктиг айтырыглар талазы-биле дузалакчызы Д. Стивенс «Колумбияның» ооң [illegible] соонда чугаазын турган. «Бистер ол дугайын кайнап даа үшпес, ужурлуг бис»— деп, ол чугаалаан.

«Бистиң дээр-аныктарывыс [illegible] шериг [illegible] Пентагоннуң командылал [illegible] бис— АКШ-тың Шериг-Агаар Күштериниң командылал черениң космос эргелели башкарып турар бригада генералы Б. Гондольф чугаалаан.

Космос делгемнерин шериг соругаларынга ажыглаар талазы-биле Каттышкан Штаттарның чүткүлүн Шериг-Агаар Күштериниң штабының начальниги дузалакчызы генерал-майор Дж. Уэлч оон даа тодаргай кылдыр илереткен. «Бистер космосту чүгле эртем соруглаларынга шиичилээрлеп болгаш шиигээдирлениң үе-чадазын дыңнаш. ону каракон [illegible] аныяктарынга дайынчы ёзу-биле ажыглаарынче шилчип турар бис»— деп, ол аэронавтиканың болгаш астронавтиканың америк институдунга болган ужуражыышкынга илеп-биле чугаалаан.

Ынчалза-даа ындыгларның [illegible] болгаш [illegible] удурланыышкынны Каттышкан Штаттарда дээтин-вейн турар кижилер база бар. Сенаторлар Г. Шмитт, У. Проксмайр боо-чепсекти эңдере мооңнерин администрацияның космосче шилчидер деп турарын [illegible] «Космос күрүнелер аразының тайбың ону-биле таржыр чери болуп артар ужурлуг»— деп Г. Шмитт санап турар. Конгрессмен Р. Флиппо аэронавтика болгаш космос делгемнериниң шиитпирлер талазы-биле национал чөвүлелди Пентагоннуң кошканда [illegible] кутуткурлар удурланыышкынның илереткен. «Тайбың айтырыглары [illegible] көөрүн улам-на ээзежеди турар НАСА-ның милитаризастаар [illegible] болдурбайн барын шыдаваас»— деп, ол чугаалаан.

* * *

ЛОНДОН. (СЭТА). Хөй катап ажыглаар америк космос корабли «Колумбияның» дөрткү ужудуушкунунуң маргылдааларны болгаш [illegible] ны-даа кылып турары таварылга эвес дээрзин англи «Файнэншл таймс» солуну бижээн. Пентагон ол корабльда бизнес шериг [illegible] сөлдерин космоска шенээринге ажыглап турар. Чижээ, «Колумбияга» [illegible] рында дыка бедикте ужуп чорур самолёттарны космостан [illegible], инфракызыл хайгыылчы аппаратура, а ол ышкаш «шпионнаар-спутниктерниң» башкарылгазын автоматтар системазының бүгү-ле дугаарында шенеп көөр.

Янка Купаланың төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга

БЕЛОРУССИЯНЫҢ ЫРААЖЫЗЫ

Белорус литератураның үндезиленчилериниң бирээзи шүлүкчү Янка Купаланың төрүттүнген хүнүнден бээр бөгүн 100 чыл болур. ЮНЕСКО-нуң шиитпирин ёзугаар ол юбилейни бо чылдың алдарлыг хүннер календарынга киирген.

Янка Купаланың шүлүкчүнүү эң-не баштай 1905 чылда, төңчүде алдаржып кирген баштайгы орус революциязының чылында дыңналып келген. Революстут шуурганнарның чалгыы ынчаарда Белоруссияга база четкен болгаш национал катап тургузуушкунче чонну оттуруп, сорук киирипкен.

Янка Купала ынчаарда дыка аныяк турган. Бүгүнниги деп эргеге, кижиниң телептиг чоруун хүндүлеп көөрүнге үндезилеттинген чаа ниитилелди тургузуп болурунга ол бүзүрээн. Боттарының күжүнге чөптүг болгаш чаа ниитилелди тургузуп болурунга бедиүн кижилерниң бүзүрелин оларның чорэктерин оттурар дээш күзел аныяк шүлүкчүнүң баштайгы чогаалдарынга-ла кезээн келген. Телептиг чурттаарынга бодунуң эргезинин ырык Хүн адаанга олудунуң-дугайында тараачыннарның өмүнээзинден бүгүдеге дыңналдыр шүлүкчү мөгелээн...

Бот-медерели одунган, бодунуң телептиг чорууңуң сагыш-сеткилин биле берген болгаш үнелээр кижиниң овур-хевирин шүлүкчү бодунуң оон ынайгы чогаалдарынга көргүзүп эгелээн. Мөлчүкчүлерге удур демиселге кижилерни Купала кыйгырып чораан. Бодунуң чогаадыкчы оруунуң эң-не эгезинден бээр Янка Купала бодунуң чонунуң ыраажызы болуп, оларның тыныштыг ажылажып болгаш аар-берге амыдырал-чуртталгазын денге үлежип келген. Бодун дүвүредип, сагышсыратып чүүлдерин дугайында ол бижип чораан. Шүлүк чогаалынче орукка Янка Купала амыдыралдың берге шылгалдаларын эрткен. Ядыы тараачынның оглу Янка бодунуң өг-бүлезиниң кадыг-берге амыдыралын чажында-ла көрген. Чер ээзи хөрецгитен Радзивилл деп кижи Купалаларның өг-бүлезиниң амыдырап чораан бичии черинден сывырыпкан. Ол үеден соңгаар Янканың адазы ажыл дилеп, хамык чер кезип эгелээн. Янка боду вино кылыр заводтарның бирээзинге кара ажылчын болуп, арай боорда кирип алган. Хөреңгитен байның бүдүрүлге черинге ёзулуг чөвүлең ораның көрген мен, деп ол бижээн. Ынчаарда Янка номчулгага хандыкшыл берген. Бүдүрүлгениң чепсек хөреңгилеринче хуу өнчү тергиидээн ниитилелдиң чептүг эвес, каржызын ол биле берген. Күш-ажылдың бедиүн кижилериниң хилинчектиг амыдыралын, оларны байларның бастып, мөлчүп турарының дугайында чугаалаар, бижиир кузел тыптып келген.

Ынчаарда анаак Янканың ындыг шүлүк чогаалдарын байларның өге-чагыргалары чүүлдүүзүмнеп, харын-даа буруу шапкан дээрзин демдеглээр херек. Купаланың «Жалейка» деп баштайгы ному парлаттынган дораан-на, оңаа чагыргалар хавырыпномну парлаан кижилерни суд истелгезинге киирген. Авторнуң хөй шүлүктерин «кем-буруулуг» кылдыр санаан.

Ынчангаштың шүлүкчүнү коргудар, чогаал бижиивес кылдыр ону албадаар, ооң чүткүлүн сый шавар дээн эрге-чагырга оралдажыышкыннары бурунаап душкен. Шүлүк болгаш шүлүглел чогаалының өткүт чидиг күжүнге Янка Купала ынчаарда бүзүрээн болгаш улам соруп кириишкин-биле чогаалдарны бижип эгелээн. Ооң кижилешкиниң үнү улам на дыңзыг, чидиг болу берген, а ооң чогаалдарының тематиказы калбарган, янзы-бүрү хевирлиг болган. Улуг шүлүглелдерин ол бижип эгелээн болгаш чонунуң амыдыралын анаа чурул көргүзүп турган.

Янка Купаланың чогаалдарының маадырлары — ажылчыны, идепкейлиг кижилер Чижээ, «Хоозураан уя» деп ооң шии чогаалының маадыры хөй-ле мунчулуушкуннарның сеелүнде чаа, аас-кежиктиг амыдырал дээш демиселчилерниң аразынга бедиүн олудун тыш шыдаан. Баштайгы орус революцияның шуурганның үелинде Янка Купаланың чогааткан ырлары белорус улустун национал бот-медерелиниң оттун, байыраганынга чедир рельдү ойнаан. Хосталганы белорус улус чедип алыр хүн ырак эвес дээрзинге быжыг бүзүрелди бодунуң чогаалдарынга ол илереткен чораан.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының тиилелгезин улуг өөрүшкү-биле шүлүкчү уткаан. «Дан хаяазы чырып келген» деп ооң шүлүк чогаалы Октябрь революциязының тиилелгезин алдаржыткан.

Чаа амыдыралдык тургузуушкунунга шүлүкчү улуг соруп кириишкин-биле киржип эгелээн. Сүүрларга, чаа тудуларга, бүдүрүлге черлеринге ол үргүлчү барып турган. Чаа амыдыралдың тургузукчулары, боттарының сагыш-чолунун бедиүн эдери болган кижилерниң амыдыралын ол хаты сонуургал-биле көрген. Малгаштыг черлерни суртадын байлак дужаалту өстүрүп, баштайгы коммуналы турзукан бир белорус суурнун тараачыннарының маадырлыг күш-ажылы шүлүкчүнүң улам соруп киирген. «Ореса хемниң кырында» деп ооң шүлүглели Янка Купаланың чогаадыкчы ажылынга улуг чедиишкин болган.

Совет үеде Янка Купала—ол дээрге, чонунуң боттанган күзелиниң ыраажызы, улуг таарзыкчыларының төөгүзүдүр. Ынчалзажок ооң ажылчорудулгазы чүгле литература чогаалы-биле кызыгаараттынмаан. Ол дыл эртемнериниң болгаш литература талазы-биле улуг эртемден, Белоруссияның Эртемнер академиязының чингине кежигүнү болуп чораан. Хөй-ниитиниң улуг ажыл-чорудулгазы ол идепкейлиг чорудуп. Белорус ССР-ниң Дээди Советиниң депутадыы турган.

Янка Купаланың төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылын бистиң чуртувустуң бүгү республикаларында калбаа-биле демдеглеп турар. Театрлар ооң шиилерин көргүзүп, ном үндүрер черлер —чогаалдарын парлап турар. Чижээ, «Художественная литература» ном үндүрер чер шүлүкчүнүң чогаалдарының дөрт чылдадаын орус дылга бир-ле дугаар парлаан. Янка Купаланың дугайында номну «Молодая гвардия» ном үндүрер чер парлаан. «Кайгамчык эки кижилерниң амыдыралы» деп номнар сериязынга ол ном кирер.

Анатолий СТУК.
(ПМА)

СПОРТЧУ ОЮННАР

ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл оюнга тураскааткан Красноярск крайның бистиң республикада эртип турар хүннериниң программазында спорттуң янзы-бүрү хевирлериниге крайның шылырак дээн спортчуларының көргүзүг оюннары, эш-хуузунуң солун ужуражылгалары база кирген.

Эрткен субботада республиканың найысылалының Буддурааның болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг парыгынга болган Найырал байырлалынга Красноярск крайдан 50 ажыг спортчулар аваангыр-кашпагайын, эрес-дидимин, мөге-шыырааан көргүзүүрерге бараалгатканнар.

Оларның аразында бистиң чуртувуста хамаан чок бүгү делегейде алдар-тура алгай берген спортчулар хөй. Классиктиг хүрешке Олимпий оюннарының чемпиону, делегейниң болгаш Европаның каш дакпыр чемпиону «Хүндүлелдиң Демдээ» орденниң эдилекчизи Алексей Шумаков «Хүреш» стадионунуң ногаан шелүнге чаткан хевисче боттарының өөрениглерин үндүрүп келгеш, олар-биле көргүзүг оюннарын кылганын стадионга олурганнар улуг сонуургал-биле көргеннер.

Штанга көдүрериниге делегей чергелиг спорт мастери, чиик деңзиге 1977 чылда ССРЭ чемпиону атты чедип алган Владимир Киселёв көргүзүг оюннарының үезинде 170 килограмм штанганы чиңги-биле көдүрүптерге, стадионга олурганнар хол часкаашкыны-биле аңаа байыр чедиргеннер. Ол Японияга, Канадага, Иорданияга болгаш Кубага болган делегей маргылдааларынга бирги черлеурни ээлээн.

Красноярск крайдан бистиң республикага аалдап келген спортчуларның аразында үстүнде адаанывыс спортчулардан-даа ангыда гимнастикага, акробатикага Совет Эвилелиниң шиитпирлиг командазының кежигүннери база байырлалга киржип, уран-талантызын чылгап чонга бараалгатканнар.

Ооң соонда бистиң республиканың болгаш Красноярск крайдан келген мөгелерниң киржилгези-биле тыва хүрешке 32 мөгениң хүрежи база солун болган. Аңаа бистиң аалчыларывыс, хостуг хүрешке ССРЭ-ниң спорт мастерлери Александр Стрыгов биле Владимир Фартушняк олар тыва хүрешкиң аргаларын багай эвес шиңгээдип алганын көргүскен. Боттарының оваларын ажып эртип, эң шылырак дээн 4 мөгениң санынга кирип, чүгү-деге черлерин үлешкеннер. Барыын-Хемчиктен Александр Ооржак шуулген, а Бай-Тайганың мөгези Борис Кужугет ужурлешкен.

Волейболга Красноярскиниң күш-культура техникумунуң командазы-биле бистиң республиканың «Урожай», «Спартак» эки тура спорт ниитилелдериниң волейболистериниң эш хуузунуң ужуражылгалары кончуг солун болган. Баштайгы ужуражылгада бистиң аалчыларывыс «Спартактың» командазын 3:2 санга тиилээн. А «Урожайның» волейболистери аалчыларын 3:1 санга ойнап алганнар.

Совет Тываның 5 чылы аттыг стадионга Красноярск хоорайдан келген футболистер-биле бистиң республиканың «Динамо» командазының спортчулары эш хуузунуң ужуражылгазын эрттирген. Оларның оюнунуң түңнели 1:1 болуп төнген.

Спорттуң янзы-бүрү хевирлеринге Красноярск край биле бистиң республиканың спортчуларының эш хуузунуң солун ужуражылгалары оларның аразында быжыг байыраларынга, спорттуң харылзааларын улам быжыглаарынга улуг ажыктыг болган.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТАРДА: волейболга болгаш футболга эш хуузунуң ужуражылгазының үезинде.

БАШТАЙГЫ АЛЬБОМУМ

Саян альбомунуң арыннарын ажыдып көрүп олур мен. Мээң мурнумда Саян-Шушенск ГЭС-тиң баштайгы истекчилери болгаш Карлов кызаазының дошкун бойдузунуң каас чаражы чайгаар кестүп чорун тур. Бөгүн мен, мынча чылдар эрткенде, 1962 чылдың Чаа чылын утуур аас-кежиктиг болганывыс Саян-Шушенск ГЭС-тиң плотиназын салыр черин шинчилеп эгелээнивис баштайгы палаткавысты оңаа сетким хапып сактыр-дыр мен. Мээң он беш чыл бурунгаар кылганым, ам мырыңай мээң амыдыралымның эрткен үезин апарган бо чуруун меңээ эң-не эргим. Чүге дээрге чогум-на бо чуруктан төөгүлүг улуг тудугга хамаарышкан мээң уран чуруктарымның баштайгы арыннары эгелээн чүве.

Ол үеде мээң альбомумга Карлов кызаазынче баштайгы ис үндүргеш тиилекчилери, ленинградчы гидролог-шинчилекчи Юрий Бочковтуң болгаш мээң чаңгыс чер чурттуум, хакас өрүмнекчи-мастер, ам ол тудугнуң хоочуну, Антон Кыласовтуң баштайгы дүрүүлери кестүп келген чүве. Олар бирле дугаарында Карловтуң дошкун кыжы-биле шудургу демисешкшаан, Карлов кызаазында Саян «дагазының» сөөлүнде кээп чыдып алыры чалым хаяның «чүгеннеп», «чуларлап» эгелээннер.

Гидро-тудугнуң маадырлыг мергежилиниң солун кижилери-биле ужуражылганың уттундурбас, чогаадыкчы чылдары ам эрткен үе апаргандыр. Делегейде алдарлыг Саян-Шушенск ышкаш ол хире улуг тудугнуң баштайгы истекчилери-биле ужуражып, сеткил хандыр хөөрежип, оларның нарын, берге ажылынга хензиг-даа болза үлүүм киирип, ол маадырлыг кижилерниң овур-хевирин альбомга арттырып алыр аас-кежии кижи бүрүзүнге кайын таваржыр. Ынчангаш мен бодумну бистиң үениң эң улуг тудугларының бирээзиниң киржикчи-херечизи — аас-кежиктиг кижи мен деп санап чоруур мен.

Ол тудугга та чеже хире кино-теле-фоторепортёрлар, чурукчулар, корреспондентилер боттарының дүвүреңниг, өөрүнчүг, кызыг-кыныг чок бачым үелерин эрттирбээн дээр! Бистиң салгалдарывыска ол өртек чок материал маадыр Енисейниң унунда өндүр чаагай тудугнуң тудугжуларының дугайында төөгүп бээри чугаажок.

Саяногорск-Карлов кызаазы демир-орук станциязының участогунда пассажирлерниң дизель поездизи аай-дедир чорун турар. Ооң эптиг, чымчак вагоннарында гидротудугжулар боттарының ээлчээнче ажылдан үнүп, ажылдан бажыңнарынче чанып барып, дыштанып турарлар. Ол поездини Саяногорск станциязының депозунуң дээрэ машинистерниң бирээзи Алексей Котельников башкарып чоруур. Ол эки бүдүштүг кижи-биле мен эң-не баштай депо начальнигиниң кабинединге ужуражып, танышкан мен. Ооң сөөлүнде бис Алексей Александрович-биле кады чоруткаш, ооң поездизиниң силиг-шиңек, эптиг кабиназынга амыдырал, келир үе дугайында сеткил хандыр хөөрешкен бис...

Алексей Александрович ол станцияда он чыл машинистеп ажылдап турар, ол үениң иштинде ол Саяногорск станциязының администрациязындан хөй удаа хүндүлел бижиктерни болгаш шаңналдарны алган, ам хоорай Советиниң депутады кылдыр депшидип, эштери аңаа бүзүрелин илереткен.

Саяногорскиниң улуг гидротудуунуң тудугжуларын дизель-поезд бойдустуң ол чараш булуңун бо-ла көргүзүп чедире бээр. Ол магалыг чаагай бойдус чуруулгалыг кижилерниң сеткил-сагыжын чайгаар хөлзедир. Олар чурукчу кижиниң чүрээн база дүвүреттейн барбастар. Чогум-на ынчангаш мээң баштайгы альбомумда чуруктарым мени үргүлчү эки херектерже хөөлзедип, ажылдап чогаадыкчы ажылче кыйгыра бээр.

В. БУТАНАЕВ,
чурукчу.

Красноярск крайның Тыва АССР-де хүннериниң чогаадыкчы коллективтери бо хүннерде бистиң республиканың аңгы-аңгы хоорай, суурларында, Тываның ажылчы чоннарынга боттарының уран-талантызын бараалгадып турарлар.

«Енисейниң хаяалары» ансамбль Таңды, Барыын-Хемчик, Улуг-Хем районнарга аалдап четкеш, солун концертин бараалгаткаш, дүүн кежээ Кызылда чедип келген, а ырының болгаш танцының «Жарки» ансамбльның оюн көргүзүглерин Эрзин, Тес-Хем районнарның чону көрген. Олар бөгүн Бай-Хаакка ойнаарлар.

ЧУРУКТА: «Жарки» ансамбльдиң оюн көргүзүглери.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотозу.

КЫЖЫН, ЧАЗЫН, ЧАЙЫН...

«Торгалыг» совхозта Мерген Сүгежикович Түлүштүң мергежили механизатор. Механизатор кижиниң ажылы чылдың кандыг-даа үелеринде чай чок. Эрткен кыжын совхозтуң Чаа-Суур салбырында Кадый-Бажы, Ирбитей хойжу бригадаларынга ниитизиң амалын хүр-мөңгүн кыш ажырар дээш, мал чеми сөөртүп кыштаан.

Чазын Көк-Хаак деп черге тарылгага ажылдаан. Ол черлерге мал чеми культура суланың чаштырылгазын дооскаш, ам кукуруза чаштырылгазында ажылдап турар.

Мерген Сүтежиковичиниң күш-ажылы дээш совхозтуң дирекция черле өртектиг чүүлдер-биле шаңнап, мактап келген. Ооң чуруун совхозтуң хүндүлел самбыразында аскан.

Ол ышкаш оңу чаңгыс чер чурттуглары ооң күш-ажылга кылдамак, бүгү сеткилдиг болгаш хөй-ниитичи чоруун үнелеп көргеш, улус депутаттарының Өвүр район Совединиң депутатынга соңгаан.

Н. ДАМДЫН.
Өвүр район.

ИЮЛЬ 9-ТАН 11-ГЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮЛЬ 9-ТА

МОСКВАДАН
БИРГИ ПРОГРАММА

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Футболга делегей чемпионадында. 11.20 — Телемедээлер. 11.25 —14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.30— «Аъш-чем программазы — бүгү улустуң херээ». Документалдыг фильмнер программазы: «Ажыктыг чорудуун... », «Мастерлер». 15.20 —«Москва комсомолунуң ажыл-херектери». 15.50 — «Орус чугаа». 16.20 — Моолдуң уран чүүл коллективтериниң концерти. 16.45 — 17.00 — Чапсар. 17.00 — «Аныяк корукчунуң театры». «Үталдыг чараа-чечен чигеш». Ойнаарак шиизиниң баштайгы көргүзүү. 1-ги болгаш 2-ги сериялары. 17.55—Делегейниң П. И. Чайковский аттыг 7-ги конкурузунда. 18.40 — Бөгүн делегейде. 18.55 — «Дем каттыштырылгазы. Тележурнал. 19.25 —Футболга делегей чемпионады. 21.00— «Үе». Информастыг программа. 21.35 - 22.50 — А. С. Пушкинниң шүлүктеринге орус болгаш совет композиторларының романстары ССРЭ-ниң улустуң артизи И. Архипова күүседир. Ол төнген соонда—Бөгүн делегейде деп информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Хөй сериялыг уран-чечен «Пан Тау» деп телефильмниң баштайгы көргүзүү. 7-ги серия—«Даарта хүн-ден эгелээш, кабилевес мени». 12.30 — «Шыдыраа школазы». 13.00 — Англи дыл. 13.30— «Париж». Документалдыг телефильм (Франция). 14.20 — Мультфильмнер программазы: «Горшочек Чалашыгынтуттуу», «Ийи клоун». 14.50 — «Музыка киоскузу». 15.20 — Совет географтарының шинчилел ажылдары. 15.50 —Телемедээлер. 15.55—17.40 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

17.55 — «Азия тову». Информация-публицистиг программа. 18.25 — Чарлалдар. 18.30 — «ССРЭ-ниң 60 чылынга уткуштур», «Красноярск крайның Тыва АССР-де хүннери». Красноярск крайның Тыва АССР-ге хүннериниң хагдыныышкынының дугайында республиканың ... театрындан репортаж.

МОСКВАДАН

20.00— «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Мюнхгаузенниң ужуралдары». Мультфильм. 1-ги серия. 20.15 — «Чаш наның эртинезин арттында». «Амыдыралга орукту шиилиириниң дугайында болгаш элээдилерниң угаан-бодал талазы-биле үнелиг чүүлдерин хевирлээри». 20.45 — «Н. Брюсованың ырлаары». Фильм-концерт. 21.00 —«Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Барык каттырынчыг төөгүдүр». Уран-чечен телефильм. 1-ги болгаш 2-ги сериялары.

ИЮЛЬ 10-ДА

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 —«Бир эвес кадыкшылдыг бүдүр дизидиде». Күш-культурукчуларга сүмелер. 9.00 — Тюмень филармониязының орус улустуң хөгжүм херекселдериниң ансамблиниң концерти. 9.15 — «Ада-иелер силерге». 9.45 — «Истер артар». Алкогольдуң хоралыының дугайында документалдыг телефильм. 10.00 — «Спортлото». 28-ги тираж. 10.10 — Моолга улуттуг революцияның ... уткуштур. «Мөңгүн тывыглыр дээрни». Документалдыг телефильм. 11.05 — «Айыыл чок чоруктуң шимчээшкини». 11.35 —«Москвичка». Телеклуб. 13.05 — Уругларга фильм. «Сигенниг чер кырынга эртенги чем». 1-ги серия. 14.15 — Бөгүн делегейде. 14.30 — Уругларга фильм. «Сигенниг чер кырынга эртенги чем». 2-ги серия. 15.40 — ССРЭ-ниң улустуң артизи С. Я. Лемешев. Төрүттүнген хүнүнден бээр 80 чылынга. 17.10—17.25 —Чапсар. 17.25 — «Дириг амытаннар амыдыралы». 18.25—«Рикки-Тикки-Тави». Мультфильм. 18.45 — Политиктиг хайгааракчы Ю. А. Летуновтуң беседазы. 19.15 — ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылынга. Литва ССР-ниң ырының болгаш танцының күрүнениң «Летува» деп үлегерлиг улустуң ансамблиниң концерти. 20.00 — «Чавырлыышкынга удур чажыт дайын». Документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—23.55 —Делегейниң П. И. Чайковский аттыг конкурузунуң лауреаттарының концерти. Консерваторияның Улуг залындан дамчыдылга. Ооң соонда телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

Украин ССР-ниң телевидениезиниң программазы

14.20 — «Саша, Александр, Александр Иванович». Документалдыг телефильм. 14.50— «Украин архитектуразының болгаш амыдыралының музейи». 15.25 — Г. Ляшенко, № 3 симфония. «Днепрниң чээптери»). 15.50 — Аът спортунга ССРЭ чемпионады. Битпен аът-спорт комплекизинден дамчыдылга. 16.20 — «Бретер». Телешииниң баштайгы көргүзүү. И. Тургеневтиң тоожузундан тургускан. 17.30— «Дагның шыпшык бажынче». Памирниң ат чок шыпшык бедиинче үнүүшкүн дугайында документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. 17.50 — Ленинчи комсомолдуң шаңналдарының лауреаттарының концерти. 18.10 — «Кино аян-чорукчуларының клуву». 19.10— Улуг назылыгларга мультфильмнер программазы: «Саңык өштиңде ыт», «Бу-Бу-Бу». (ЧССР). 19.45 —«Делегейде болуушкуннар дончулалы». 20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Мюнхгаузенниң ужуралдары». Мультфильм. 2-ги серия. 20.15 — «Кадыкшыл». Эртем-нептереддиг фильм. 21.00 —«Үе». Информастыг программа. 21.35 —23.05 — «Уттундурбас кус». Уран-чечен телефильм.

ИЮЛЬ 11-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40—Эртенги гимнастика. 8.55 —«Оттурукчу». 9.25 — «Совет Эвилелинге бараан боол тур мен!». 10.25 — «Кадыкшыл». 11.10 — «Эртенги почта». Музыкалыг программа. 11.40 — «Аъш-чем программазы — бүгү улустуң хереэ». «Бодааның шаагы». 12.40 — «Музыка киоскузу». 13.10 — Амыдыралче путёвка. 13.55 — Футболга делегей чемпионадында. 15.30— «Кино аян-чорукчуларының клуву». 16.30 — 16.45 —Чапсар. 16.45— Бөгүн — Балыкчының хүнү. ССРЭ-ниң балык ажыл-агыйының министри В. М. Каменцев дамчыдылгага киржир. 17.15— «Силерниң чагааларыңар боргаар»: Балыкчының хүнүнге тураскааткан музыкалыг программа. 18.00 — «Делегей панорамазы». 18.45 — «Кайгамчыктыг Гоша». Мультфильм. 1-ги болгаш 2-ги тоогу. 18.55— «82-ниң ырызы». 19.30 —«Экранда — композиторлар. «Тугур балладазы». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 —«Фиеста». Мадрид болгаш улусчу уран чүүлдүң фестивалы. 22.00 — 22.40 — Аът спортунга делегей чемпионады. Битптиң аът-спорт комплекизинден дамчыдылга. Ол төнген соонда— телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

14.20 — Делегейниң П. И. Чайковский аттыг конкурузунуң лауреаттарының концерти. Консерваторияның Улуг залындан дамчыдылга. 16.00— «Эку студиязы». Дамчыдылганы политиктиг хайгааракчы В. С. Зорин чорудар. 17.30 — Документалдыг фильм. 18.05— «Эрес-дидим чоруу». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 5-ки сериязы. 19.10 —«Улуг Октябрьның 65 чылынга уткуштур». «Бистиң дончу намдарывыс». 27-ги фильм—«1943 ку чыл». 20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Мюнхгаузенниң ужуралдары». Мультфильм. 3-кү серия. 20.15—Бистиң корреспондентилеривис чагааларын тургаар. Донгузаг. 20.45 — «Терзоп чурттуң ... ». Фильм-концерт. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—Делегейниң П. И. Чайковский аттыг конкурузунуң лауреаттарының концерти. Консерваторияның улуг залындан дамчыдылга.

Агаар

Республикага кежер булуттаар, чамдык черлерге дамырадыр чаъстаар, дамылаар. Соңгу-барыын угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 9—14 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 11—16, чамдык черлерге 4—9, хүндүс 22—27, чамдык черлерге 14—19 градус чылыыр.

Редакторнуң оралакчызы К. К. САТ.

КИНО

ИЮЛЬ 7-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Дамды» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Кырган аваның оглу» 9.30, 13.30, «Эрте-бурунгу номнуң чажыды» 11.20, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Кино чыындызы» 10.00, «Дайзынның тылында фронт» 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Чечеке» 15.30, 17.30, 19.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

667000. Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-22-35, партий-ле амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-41-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун телбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 1346

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—01768

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 158 (11956) | 1982 чылдың июль 8, четверг | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 кеп.

ССРЭ-НИҢ 60 ЧЫЛЫНГА — 60 ШАЛЫПЧЫ НЕДЕЛЯ

САРААТТАР НЕМЕШКЕН

«Хадын» совхозтуң төвүнден үнгеш, каас-чараш бойдус чурумалдыг, янзы-бүрү чечектер, оът-сиген чаагай үнген арга иштин эрткеш, ажылчыннарының сигенчилериниң мал чеми белеткеп турар черинге чедип келириписке, мында ажыл-иш хайныккан тур. Сигенчилериниң бир чамдызы кургаткан сигенни тракторлары-биле белген, а өскелери ону сараат чанынче дажып турлар.

Оларның далаш, шалыпкып, бичии-даа чай чок ажылдап турары таварылга эвес. Чаар дей берген. Оон баштайгы дамдылары сигенчилерни сагындырып эгелээн. Бичии болганда база бир улуг сараат сиген шелүнде турупту. Ол үеде чаъс база кудуп эгелээн, а сигенчилерни поварлар дүштеки чемче мелээлей бердн.

Турлагга келгеш, сигенчилерниң бригадири Иван Андреевич Некрылов-биле чугаалажып, бригадазының ажыл-ижин сонуургап айтырдывыс.

— Совхозтуң малынга четчир чемни белеткээр дээш мал чеми белеткээр комплекстиг бригаданың кежигүннери бо хүннерде бедик тура-соруктуг ажылдап турарлар. Бригадаласта 20 ажыг сигенчи бар. А бригадавыс комплекстиг болганда мал чеми белеткээр техника-биле бүрүн хандыртынган.

Бистиң сиген кезер шөлдеривис тайга эдектеринде болгаш ооң оът-сигени арай өрай быжар. Ынчангаш бо чугула кампанияже июль 3-те кирдивис. Моон мурнунда чылдарга бодаарга оът-сиген магалыг-ла үнген-дир. Ажылдаарга сагыш-сеткилге бээин өөрүнчүг. Ооң уламындан оолдар үш хонукта безин 65 тонна эки шынарлыг сигенни сарааттаан—деп, ол чугаалады.

Ол аразында чугаавыска комсомолчу-аныяктарның звенозунуң удуртукчузу, коммунист Яков Андреев каттышты:

— Сигенчилер бригадазынга 9 чыл ажылдап тур мен. Бо чылын сигенниң үнгенни магадап ханмас кижи-дир мен. Ооң херечизи кылдыр мындыг чижекти ап көрээлинер. Бистиң бо сиген белеткеп турар шелүвүстү Оорзак дээр. Эрткен чылын мацаа 5-ле борбак бичии сараатты арай боорда тургускан бис. А бо чылын 12 улуг сарааттарны тургусканывыс бо-дур — дээш тайга эдээнче айытты.

Шынап-ла сигенчилер-биле дүштеки чем үезинде чугаавыстан алгаш көөрге, олар шупту улуг тура-соруктуг, сигенниң эки үнгенинге өөрүп, совхозунга хөй мал чемин белеткеп бээр дээш бүгү күжүн харам чокка берип турар оолдар болду. Олар эртен эртежен эгелээш, орай кежээге чедир ажылдап, хүн бүрүнүң планның оналдазын доктаамал ажыр күүседип турар болдулар. Дуржулгалыг сигенчилер Яков Андреев, Николай Бай-Кара, Виктор Дагба, Тимофей Белоусов олар боттарының бедик арга-дуржулгалыы-биле өскелерге үлегер-чижээн көргүзүп турарлар.

Бии-Хем районда «Хадын» совхозтуң сигенчилери бо чылын 1200 тонна мал чемин белеткээр планныг. Ажыл-иштиң кол-биле тудуп, бүдүрүн турар сигенчилерниң чугаазын дүүгаар алырга олар чүгле планын күүседир эвес, а харын ынаа немей хөй тонна хоолулуг мал чемин белеткээр сорулгалыглар. Бо хүннерде совхозтуң сигенчилери республиканың малчыннар паадымынга киржир эрге дээш социалистиг чарышты улам калбарткан ажылдап турарлар.

В. ЧАДАМБА.

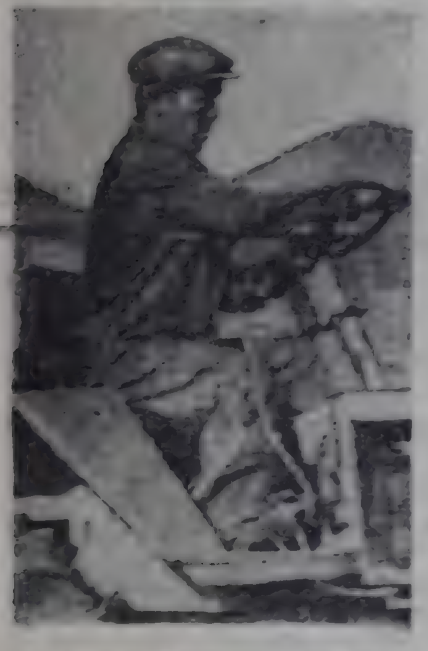

Барыын-Хемчик районда «Барлык» совхозтуң Аксы-Барлык салбырының сигенчилери бо чылын ниитизин малынга 1865 тонна сигенни белеткээр хулээлгелиг. Бо хүннерде салбырның сигенчилери ол ажылче массалыы-биле кирген. Бир механизастаттынган сиген белеткээр бригададан ангыда 70 хире кижи хол кадыыры-биле трактор-биле кеетинмес черлерниң сигенин кезип турар. Олар 100 ажыг тонна мал чемин белеткээн нер.

ЧУРУКТАРДА: кезилде уезинде: баштайгы чеди хонукта социалистиг чарышка шылгараан тракторист Сүрүн Саая.

ШАҢНАЛДАР-БИЛЕ, ЭРГИМ КРАСНОЯРЖЫЛАР!

К. А. Вощиковка болгаш Г. В. Концурга «Тыва АССР-нин алдарлыг артизи» атты тыпсыр дугайында

ТЫВА АССР-НИН ДЭЭДИ СОВЕДИНИН ПРЕЗИДИУМУНУН ЧАРЛЫЫ

Музыка урал чуулунуң талазы-биле ачы-хавыязы дээш «Тыва АССР-нин алдарлыг артизи» хүндүлүг атты тыпсыры болза:

Константин Алексеевич Вощиков— Красноярск крайның күрүне филармониязының артизи.

Григорий Васильевич Концур — Красноярскиниң күрүнениң опера болгаш балет театрының солизи.

Тыва АССР-нин Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-нин Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай.
1982 чылдың июль 7.

⊙ ⊙ ⊙

С. Е. Орловка «Тыва АССР-нин алдарлыг чурукчузу» хүндүлүг атты тыпсыр дугайында

ТЫВА АССР-НИН ДЭЭДИ СОВЕДИНИН ПРЕЗИДИУМУНУН ЧАРЛЫЫ

Чурулга уран чуулунуң талазы-биле ачы-хавыязы дээш РСФСР-ниң Чурукчулар эвилелиниң Красноярск организациязының чурукчузу Степан Егорович Орловка «Тыва АССР-нин алдарлыг чурукчузу» хүндүлүг атты тыпсыр.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-нин Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай.
1982 чылдың июль 7.

⊙ ⊙ ⊙

РСФСР-ниң Чурукчулар эвилелиниң Красноярск организациязын Тыва АССР-нин Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаннаар дугайында

ТЫВА АССР-НИН ДЭЭДИ СОВЕДИНИН ПРЕЗИДИУМУНУН ЧАРЛЫЫ

Чуруга урал чуулун хөгжүдеринге үре-түңнелдиг ажылы дээш база Красноярск крайның Тыва АССР-ге хүннерин эрттиреринге чедимишкинниг киришкени дээш РСФСР-ниң Чурукчулар эвилелиниң Красноярск организациязын Тыва АССР-нин Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаннаар.

Тыва АССР-нин Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-нин Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай.
1982 чылдың июль 7.

ДООСКАН

Тываның уксаажыдылга каттыжыышкынының оолтарынга быжыглаттынган бүдүрүкчү кошкарларның кыргылдазын дооскан.

Красноярск болгаш тыва уксааның бүдүрүкчү кошкарларын 705 башты кыргып, ооң 2750 кг дүктү алган. 13-14 ай назылыг тыва уксаалыг кошкар бүрүзүнден 1,9 кг, ол-ла назылыг красноярск уксаалыг нарын дүктүг кошкардан-на 4,6 кг дүктү кыргып алган.

Красноярск уксаалыг улуг кошкарлардан бир башка онааштыр 8—9 кг дүк кыргыттынган.

Кыргыкчыларның аразындан хойну дүрген, эки шынарлыг кыргыырынга Анатолий Дүндүй-оол, Олег Дондуп, Родион Яндара, Олег Лакпа олар шылгараннар. Шынарлыг, дүрген кыргыыр талазы-биле Анатолий Дүндүй-оол тергиизээн.

Уксаажыдылга каттыжыышкынының тускай эртемниглеринден зоотехник А. В. Шелехов, совхозтар аразының каттыжыышкынының бригадир-зоотехниги Борис Сат, электрик Александр Боговцев олар кыргылдага идепкейлиг киришкеннер.

Д. САЛЧАК.

Улам быжыглаар

Школага өөренип турганда, чолаачылаар эргени шылгаылгазын холга алган мен. Оон бээр он беш чыл дургузунда чолаачылааш Красноярск крайның девискээриндеп эвеш эвес чүъкти сөөртүм. Кады ажылдаарга, магалыг-ла чон. Оларның төлээлериниң бистиң Тыва АССР-ге келгенинге өөрүвес аргам чок.

Бодум хөгжүм херекселдериниң барык-ла шуптузунга ойнаар, черле урал чуулду сонуургаар болгаш, таңгыс хемниң суун кады ижип, күчүзүн кады ажыглап орар кожаларывыстың талантылыг маадырларын. Оларның спортчуларының болгаш чурукчуларының чедиишкиннери база-ла мээң сеткилимни ханды. Мындыг харылзааларны моон соңгаар улам-на быжыглаары күзээнмг.

Д. САТ.
Чадаана хоорай.

Сеткил ханып, өөрдүм

Төрүттүмгеш, өскен черим Красноярск край. Тускай оргумак өөредилгечерин база аңаа доостум. Амгы үеде Кызыл хоорайда чурттап турар мен.

Бо хүннерде Красноярск крайның Тывада хүннери эртип турар-дыр. Таңгыс черчурттугларымның көргеш, сеткилим ханып, дыка-ла өөрдүм. Ук крайда чүс ажыг национарларның болгаш биче улустарының төлээлери чурттап турарын дээрэн бо хүннер үезинде тодаргай билдинди, ол дугайында солунчарга-даа бижиин ужуражылгалар үезинде чүве чугаалаан улус-даа демдегледи. Ол шын. Ооң чижээнге бистиң өг-бүлевис база хамааржыр. Ачавыс—кыдат, ававыс—калмык. Олар бүгү назынында Сибирьге чурттап келгеннер. Совет Төрээн чуртувустуң кайы-даа булуңунга чурттаарга, демей-ле Адрес чаңгыс — «Совет Эвилели».

Ак-көк Тывага аалдап келгеннерге четтиргивис, краснояржылар! База катап чедип келиңер!

М. ЧЖАН.
Кызыл хоорай.

Солун, чараш булуң

Мерген угааның, бедик күзел-соруктуң чаагай чаңчылдарындан тургустунган культуразы амгы сайзыраңгай социализмниң чаагай, тургузукчу салдарындан шапкын хөгжүлдениң агымынче кирген Тываны Красноярск крайның мында хүннериниң киржикчилери сонуургал-биле көрүп турар. Республиканың бурунгаар хөгжүлдези кайгамчык-тыр. Кода-хоорайлар тутпаан, көшкүн амыдыралдыг чурттап чораан чон тееги талазы-биле мыска үенин дургузунда чараш Кызылды, чер-черде хөй-хөй хоорай суурларны тудуп алган.

Тараачын украин өг-бүлеге өскен болгаш тудуг-суур ажылының ындыг-ла белен эвезин караам-биле көрген мен. Ачам улуг ажылдарымны ангылаар, оларга бажың-балгат кылып бээр дээш ол-бо материал чепнезинден чалап турганын утпаан мен. Багай хатавыска сынмарлажып өстүвүс.

Онзагай хөгжүм-шии театрынга сыгыттың хуулгаазын аянын дыңнап, Чадаа хөдүн чалгыгларының эриин чүп чыдарын. Тываның демгэм ховуларын, дээрже дүдүскентелдир бедээн дагларын сактып ордум. Сыгытчының өгбелери аас-кежикче күштүг күзелин, быжыг туружун болгаш эң-не үнелиг эртинезин— сыгыт-хөөмей-биле аян тударын арттырып каан. Караңгы-дүмбейни өттүр чырык халаның келирин олар ылап билир чораан. Ол чырык халаны көшкүн араттарның оглукызы боттары чалап, ССРЭ-ниң ха-дуңма республикаларының, крайларының, областарының төлээлери-биле бурунгаар чоргаар базып орар.

Даартажы базым амыр эвес, бистер наеттинмээн черлеп, бүгү-ле чүүлдерин боттарывыс кылып, чогаадып орар бис. Республиканың культура амыдыралының бөгүнгү чедиишкиннерин быжыглаарда, мурнувуста сорулгаларны күүседирде тыва национал чаагай чаңчылдарны хумагалап, ону улам байыдарын кижи бүрүзүнге күзээксээр ийик мен.

Ажылым аайы-биле Төрээн чурттуң кайы-даа булуңнарын эргиир, даштыкыже-даа үнер кижи-дир мен. Тываның каас-чаражын кайы-даа чер-биле деңнээр аргам чок. Мен бодаарымга, ол бир онзагай, чүгле бодунга домей ыштааш. Өске черлерни Тыва ышкаш деп чугаалап болур. Республиканың арга-ыяжының, хем-суглары ның арыг-чаагайын магададым. Моон-даа соңгаар шак-ла ындыг болзун!

Г. КОНЦУР,
Красноярск крайның опера болгаш балет театрының солизи.

ССРЭ—ФРАНЦИЯ: ужудуушкун доозулган, кады ажылдажылга уламчылавышаан

Байконур космодромундан келген совет-француз экипаж-тың кежигүннерин уткаан Звездный хоорайга июль 6-да «Марсельезаның» болгаш Совет Эвилелиниң Гимнизиниң аялгалары чаңгыланып турган. Космоска кайгамчыктыг болуушкун — ССРЭ-ниң болгаш Францияның космонавтыларының киржилгези-биле башкарылгалыг баштайгы ужудуушкун доозулган. Чер чоогунуң делгемин өөрепип шинчилээринге болгаш шингээдип алырынга чаа дуржулганы делегей эртеминге ол берген.

Совет-француз экипажтың ужудуушкуну тайбың сорулгаларга космосту шинчилеп, шиңгээдип алырынга бистиң чурттарывыстың хөй чылдарда үре-түңнелдиг кады ажылдажылгазының онзагай хевирлиг түңнелдерин үндүрүп, ооң-биле кады ол талазынга кады ажылдажылганың чаа аргаларын ажыткан деп, Космонавтылар белеткээр төпке болган митингиге чүве чугаалап тура, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының оралакчы президентизи, «Интеркосмос» чөвүлелиниң даргазы академик В. А. Котельников чугаалаан.

Бөгүн космос экипажын изыгралы болгаш алыстынган байырланчыг уткуурунга киржир аас-кежиктиг болдувус деп, Францияның ССРЭ-де элчини Клод Арно чугаалаан. Космос техниказы илегелдиг болуп, совет эртемденнериниң болгаш инженерлериниң чайыналчак дуржулгазы космоска ужудуушкуннарны анаа чаңчыл херектер болдурупкан-даа болза, силерниң ужудуушкуннарны эрес-маадырлыг чорук кылдыр адаары болгаш экспедицияның долу чедиишкинин чүгле космосту шинчилээринге эвес, харын өске-даа адырларга совет-француз кады ажылдажылгага чаа идигни бээр деп идегеп каары мензэ күзенчиг-дир. Миллион-миллион совет кижилер болгаш француузтар силерниң ажылыңарны магадаан сеткил-биле хайгаарап турган. Ынчангаш силерниң бүгенниг ажыл-ижиңер дээш, кижилерниң болгаш чүректерниң чоокшулажыышкыны дээш — силерге аажок улуг өөрүп четтиргишкинни илергейлеп тур мен деп, элчин демдеглээн.

Космонавтылар белеткээр төптүң бүгү специалистериниң мурнундан экипажтың кежигүннеринге, совет база француз эртемденнерге болгаш специалистерге ужар чуулдуң генерал-лейтенантызы Г. Т. Береговой байыр чедирген.

Совет эртемденнерге, инженерлерге, Космонавтылар белеткээр төптүң, Ужудуушкун башкарар төптүң, Байконур космодромунуң специалистеринге каттышкан онгу экипажтың кежигүннери өөрүп четтиришкинниң чылыг сөстерин айыткан. Экипажтың ажылын бедии-биле үнелээни дээш ооң командири В. Джанибеков Совет чазакка, СЭКП ТК-га, эш Л. И. Брежневке чүректиң ханызындан өөрүп четтиришкинниң илергейлээн.

Француз аппаратура-биле ажылдаарын уламчылап турар «Салют-7» станцияның кол экипажындан байырны борт-инженер А. Иванченков дамчыткан.

Францияның космонавт-шинчилекчизи, Совет Эвилелиниң Маадыры Жан-Лу Кретьенге сөс берген. Таныырым болгаш таныывазым мурнуун совет кижилерге өөрүп четтиргеним илергейлеп тур мен. Хамыктың мурнунда Звездный хоорайга болгаш ооң кижилериниң профессионал, буянныг, эрес-шудургу ажыл-ижи дээш оларга четтирдим. Улуг өңнүктеривисге—совет космонавтыларга четтирдим. Оларга өөрүп четтирген сеткилим мээң чүрээмге кезээ шагда артар.

Н. ЖЕЛЕЗНОВ,
СЭТА-ның тускай корр.
Звездный хоорай.

ДЭЭШТИИН БЕДИДЕР

Бүгү-эвилелдиң «Билиг» ниитилелиниң VIII съездизи июль алдында Кремльдиң Улуг ордузунга ажылын уламчылаан. Ниитилелдиң баштаар чериниң отчёдун, идеологтуг фронт ажылдакчыларының мурнунга СЭКП-ниң XXVI съездизиниң салган сорулгаларын делегаттар сонуургалдыг, ажыл-херекчи ёзу-биле чугаалажып, лекция пропагандазының дуржулгазын сонуушкан.

Партияның XXVI съездизиниң шиитпирлери, СЭКП ТК-ның идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажыл айтырыгларының талазы-биле доктааалдары, эш Л. И. Брежневтиң чугаалары болгаш чогаал ажылдары, ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга белеткел «Билиг» ниитилелдиң мурнунга чаа сорулгаларны көдүрүп турар, оларның эң колу — билиглерни пропагандалаарының ажыктыын, дээштиин болгаш шынарын бедидери болур деп, съезд секциялнарынын хуралдарынга онзалап демдеглеп турган. Бүгү совет улус-биле бир демей, пропагандистер СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң чуулдуг деп көргени чурттуң Аъш-чем программазын ниитиле деткип, ооң сорулгаларын болгаш утказын кижи бүрүзүнүң медерелинге чедирерин күзеп турар.

Партияның XXVI съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ның ооң дараазындагы Пленумнарының материалдарын тайылбырлаар ажыл массаларның марксистиг-ленинчи өөредилгезиниң болгаш коммунистиг кижизидилгезиниң деңнелин улам бедидеринге, улус ажыл-агыйның эң чугула сорулгаларны шиитпирлээринге оларның күш-ажылчы идепкейин күштелдиреринге идиг бээр хүлээлгелиг дээрзин ниитилел эртемнериниң болгаш идейполитиктиг кижизидилге секцияларының хуралдарынга демдеглээн. Экономиктиг билиглерниң, эргелеп башкарарының болгаш күш-ажылчы кижизидилгениң айтырыгларының секциязының киржикчилери чоннуң чаагай чорууну дугайында, ооң амыдырал деңнелин чайгылыш чок бедидериниң дугайында партияның доктаамал сагыш салыышкынын чырыткылаңдыр пропагандалаарын «Билиг» ниитилелдиң организацияларынга сүмелээн. СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлериниң ужурлуузазын, чурттуң Аъш-чем программазын боттандырарының аргаларын ханы, тода көргүзеринче эге организацияларның кичээнгейин ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын болгаш кедээ ажыл-агый билиглерин пропагандалаарының секциязының киржикчилери угландырган.

Лекторлар, Тайбыңның 80 чылдарга программазын, эш Л. И. Брежневтиң чугааларында киргеен өске-даа саналдарны улам идепкейлиг пропагандалаар хүлээлгелиг СЭКП-ниң даштыкы политиказының болгаш идеологтуг демиселдиң секциязының хуралынга демдеглээн.

Хуралдарга РСФСР-ниң «Билиг» ниитилелиниң баштаар чериниң даргазы академик И. Ф. Образцов, СЭКП-ниң Москва хооркомунуң секретары А. М. Роганов, Белоруссияның «Тимковичский» совхозунуң директору В. И. Колос, Украин ССР-ниң «Билиг» ниитилелиниң баштаар чериниң даргазы, Киевтиң Т. Г. Шевченко аттыг Күрүне университединиң оралакчы ректору И. И. Ляшко, Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң Политиктиг кол эргелелиниң начальниги армия генералы А. А. Епишев, ВЦСПС-тиң секретары Л. А. Землянникова, Казах ССР-ниң «Билиг» ниитилелиниң баштаар чериниң даргазы, республиканың Эртемнер академиязының оралакчы президентизи Б. А. Тулепбаев болгаш өске-даа делегаттар съездиге илеткелдер талазы-биле сапал берген.

Съезд ажылын дүүн дооскан.

(СЭТА).

ДЕҢ ЭРГЕЛИГЛЕРНИҢ ЭВИЛЕЛИНДЕ

ССРЭ-ниң УАЧД-де эвилелдешкен республикаларның хүннериниң эстафетазын Армения хүлээп алган. Республиканың Армениянын Компартиязының ТК-зының секретары К. Л. Даллакян баштаан делегациязы москвачылар чүректиң ханызындан чылыг байдалга уткаан. Внуково аэропортка делегацияның келгенинге тураскааткан митинг болган. Армян улустуң чедиишкиннери дээрге партияның чаартыкчы ажыл-чорудулгазының, ооң чиигине утланыышкынының, ленинчи национал политиканың практиктиг боттаныышкынының лорт түңнели болур деп анаа демдеглээн.

Ооң херек кырында көргүзүү болза, ССРЭ-ниң УАЧД-де «Чаңгыс өг-бүледе» деп делгелгеде Армян ССР-ниң делгиири болур. Совет эргежагыжырганы чылдарында республиканың экономиктиг күчүзү аажок улгаткан. Индустрия кевээн тайылбырлаар бижикте мынча дээн: «Улуг Октябрьга чедир херек кырында үлетпүр шуут чок турган Арменияда 700 ажыг бүдүрүлгелер туттунуп, тургустунган». Ол дээрге өңнүг металлургияның, машина тудуушкунунуң, электрониканың болгаш радиотехниканың, химияның, прибор тудуушкунунуң адырлары-дыр.

Республиканың энергетика баазазының хөгжүлдезиниң дугайында делгиирлер онза тодаргай чижек болур. Энергетиканы мында чээрби улуг объектилер-биле көргүскен. Каш чылдар бурунгаар Армения бодунуң электри энергиязы чедишпейн турган, ам ол ону кожазында девискээрлерже чорудуп берип турар. Ол дээрге совет улустуң үре-түңнелдиг кады ажылдажылгазының, акы-дуңма дузалажылгазының база бир тодаргай чижээ-дир.

Республиканың чаа тудугларының картазы солун. «Иджеван-Раздан демир-орук шугумунуң тудуун дооскан» деп мында бижээн. Тудугжуларның интернационалчы коллективи Иджеван-Дилижан участогунга поездилерниң ажылдың шимчээшкинин ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга аардар кылдыр хуусаадан эрте ажылдарын хүлээнген.

Республиканың кедээ ажыл-агыйының онзагай талаларын көргүскен фотоделгелгеде ооң чаартынган булуңу болур Арарат шынаазының байлаа ажыткан. Даштыг черлерни ажыл-агый кавызынга шаптың шиңгээткенинден бээр 70 муң гектар чер ажыглалда кирген. Ол шынаа тарааның болгаш виноградтың оран боош хуулган. Ам Аъш-чем программазынга дүүштүр чер ажылының чаа курлавырларын ажыглалга киирип эгелээн.

Республиканың эртеми делегейге үнелелди алган. Делгелге Бюроканның астрофизика обсерваториязының, Ереванның физика институдунуң эртемденнериниң чедиишкиннериниң дугайын чугаалап турар.

Армян улустуң угаан-бодал делегейиниң байлаанын —литературазының, музыказының, урал чурулгазының бистиң хөй национальдыг культуралывыстың алдын фондузунда киргениниң дугайын мында көргүскен.

П. НОВИКОВ,
СЭТА-ның корр.
Москва.

С. Т. Кимни, Л. В. Курицкаяны, Г. М. Петуховту Тыва АССР-нин Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаннаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУН ЧАРЛЫЫ

Профессионал бедик мергежили дээш база Красноярск крайның Тыва АССР-ге хүннерин эрттиреринге чедимишкиннигкиришкени дээш Тыва АССР-нин Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаннаар болза:

Спартак Тансамович Ким— Хакас автономнуг областың күрүнениң бижик танцының «Жарки» ансамбльның урал чуул удуртукчузу.

Людмила Васильевна Курицкая — Красноярск крайның күрүне филармониязының хөгжүм лекторийиниң урал чуул удуртукчузу.

Геннадий Михайлович Петухов — Сибирьниң технология институдунуң улустуң «Енисейские зори» танцы ансамблиниң урал чуул удуртукчузу.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай.
1982 чылдың июль 7.

ЮБИЛЕЙГЕ ТУРАСКААТКАН

«Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң тургустунганының 60 чыл оюнуң дугайында» СЭКП Төп Комитединиң доктаалын Чөөн-Хемчикте «Чыраа-Бажы» совхозтуң партия эге организацияларының хуралдарынга чугаалажып, күш-ажылчы коллективтерге ол талазы-биле өөредилгелерни эрттиргеннер. Партия болгаш экономиктиг өөредилгениң 23 школазынга доктаалды дөрт шак өөренген. Агитаторлар политинформаторлар сүт-бараан фермаларынга, хойжу кодааннарга барган, партияның чугула документизин таныштырган.

Сүт-бараан фермаларының [illegible], Дамба-Шуннаг [illegible] хой-жу, [illegible] бригадазының кызыл-булуңнарынга, библиотекаларда, совхозтуң үш суурунуң 53 агитквартиразының төптеринде бүдүн-[illegible] кылган. Ынчангаш СЭКП ТК-ның доктаалындан үште бижиилгелерни, юбилейге уткуштур алган социалистиг [illegible] мурнакчыларын ажылдап [illegible].

Чыргакы салбырының (партия эге организациязының секретары Б. Кара-Сал, кедээ Советтиң күүскому даргазы Ш. Куулар) девискээринде [illegible]. Культура бажыңы, библиотека [illegible] күү агитация-биле эки деритт-тинген. Ынчангаш ССРЭ-ниң 60 чылынга тураскааткан стендилер, бүдүннер, [illegible] рыглар хөй. Көскү агитацияны канчаар организастап, кызыл турлагның арга-[illegible] [illegible] партия эге организациязының [illegible] Советтер күүскомнарының даргаларының, культура бажыңнарының директорларының, библиотека эргелекчилериниң семинарын Чыргакы суурга партком эрттирген. Оларга суурнуң Культура бажыңының, библиотеканың агитквартиралар төптериниң кызыл-булуңнарының көскү агитация-биле канчаар дериттингенин көрүп, ону канчаар кылып турары-биле таныжып, арга-дуржулганы солушкан. ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга уткуштур суурда чорудуп турар культура-массалыг ажылдар-биле база таныжып, юбилейге уткуштур чорут-кан хемчеглер утка-шынары негелделиг дугжуп турарын семинарның киржикчилери демдеглээн.

Чыраа-Бажы суурда агитквартиралар чуртталгага чоокшу хостуг үезин шын, ажыктыг эрттирерин углаан ажылдарны чорудуп турар. Совхозта партком, кедээ Советтиң күүскому, херээженнер чөвүлели дыштанып хүннерде кежээлерни болгаш өске-даа хемчеглерни эрттирериниң планын кылган, ол ёзугаар чорудуп эгелээн. Интернационалчы ниитилелде хамаарыштыр бистиң калбак делгем Төрээн чуртувус — ССРЭ-ниң эки билип алыры-биле, ол бо эвилелдешкен республиканың тураскааткан кежээлерни эрттирген. Ону график ёзугаар агитквартиралар организастаан. Республика бүрүзүнүң чурууну, тугун, суглеглерин азар, экономиказының, культуразының [illegible] бердинген хөй-тураганнарны, идик-хевин аъш-чемиң, чуруктарны делгеп көргүзер, ону чыылган чоннга тайылбырлап таныштырар. Кежээлерни сонуургап программалыг концерттер-биле доозуп турган. Ынчангаш бистиң чурттуң [illegible] ырлаан тамнаарын оваалап бо хемчеглерге суурнуң чурттакчы чону идепкейлиг киришкен болгаш бистиң чурттуң [illegible] культуразының, урактарының чуулунуң дугайында хөй чүүлдерни билип алганнар.

ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга белеткел ажылдары болгаш СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленуму шиитпирлери «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажыл-ишчилериниң политиктиг болгаш күш-ажылчы кедургуушкунун бедиди.

Совхоз бүдүрүлгезиниң кайы-даа участогунуң ажылчыннары планныг онаалдаларны база хулээлгелерни [illegible] ажылдап келгеннер, бо чылдың бирги чартыында багай эвес көргүзүглерни чедип алган. Күрүнеге чартык чылда 290 тонна сүт, 247 тонна эът, 21 тонна дүк садар планын ажыр күүсеткен. Совхоз ниитизи-биле төрүүр чүс баш хойга онаашкан 94 хураганның мендизи доруктуруп алган. Төрүүр чүс баш хойга онаалдыр Дагыр Шеми хойжу бригадазы 98, Улуг-Хову бригадазы 96 хураганны доруктуруп алган, бердингеш онаалдаларын ажыр боттандырган. Хойжулар аразында социалистиг чарышка коммунист Сарыглар Сонам-оол бирги черни ээлээн. Төрүүр чүс хойга онаалдыр 108 хураганны ол менди өстүрген. Хойжулар Сендажы Чечек, Борис Куулар, Саян Кенан олар багай эвес көргүзүглерлиг болганнар.

Амгы үеде бистиң совхозтуң ажыл-ишчилери чурттуң юбилейинге тепентиг ужуражыр, ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын амыдыралга боттандырар дээш шалыпчы ажылдап турарлар. Ынчангаш чаңгы семиртилгезин организастыг чорудар, ниитиниң малынга, чечир чемнерни белеткээр, тараа болгаш мал чеми культураларын чаагай дужудуп өстүрүп алыр болгаш өске-даа мал биле чер ажылының [illegible] хемчеглерни ап турарлар. Олар боттарының мурнунга салдынган сорулгаларны [illegible] бүдүрерлер.

Г. КАНЧЫЫР-ООЛ,
«Чыраа-Бажы» совхозта партком секретары.

КРАСНОЯРСК КРАЙНЫҢ ТЫВАГА ХҮННЕРИ
1982 июль 1-8

ЧУРУКТАРДА: Красноярск крайның Рыбинск районда «Бородино» совхозтуң агроному, район Совединиң депутады Галина Засуля. Ол кызымак күш-ажылы-биле чаңгыс чер чурттугларының хүндүткелин чаалап алган (үстүнде); Мөңге доштуг Таймыр автономнуг округта амгы үениң суурлары, чурттакчылыг черлери немежип турар. Ук округче газ дамчыдылгазын база боттандырган. Газ дамчыдылгазы (адаанда).

А. ГОРЕЛОВТУҢ фотозу.

Советтер амыдыралы

ДЕПУТАТТАРНЫҢ РОЛЮ

Совет Эвилелиниң тургустунганындан бээр 60 чыл оюн күш-ажылчы белектер-биле уткуур. СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш республиканың улус депутаттарының район, хоорай, суур болгаш кедээ Советтериниң күүскомнары комитеттери чурттакчы чонунуң бүгү күжүн мобилизастап турар. Чөөн-Хемчик районнуң Алдан-Маадыр кедээ Совединиң депутаттары ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл оюн төлептиг уткуур дээш бедиткен хулээлгелерни ап, республиканың бүгү ажылчы чонун ону күш-ажылчы чедиишкиннер-биле уткуурунче кыйгырган. Үнүш ажыл-агыйының бүгү адырларынга чедип алыр сорулгаларны шимда, чонунуң чаагай чоруун, культуразын бедидериниң [illegible] хандырылгазынче доктаамал кичээнгейни салып турар. Улус депутаттарының Алдан-Маадыр кедээ Совединиң күүскому ажылчыннарның боттарының амыдыралын эки ажылынга ээ харыысалгазын бедидип турар. Ынчангаш күүском депутаттарның бот-идепкейин дамчыштыр хамаарылгалыг ажылдап турар.

Кедээ Советтиң составында 25 депутаттар бар. Депутаттарның [illegible] улуг харыысалгалыг болган. Депутат кайы-даа бүрүзү Советте [illegible] чурттап турар черниң ээлери депутаттар бөлүктери тургустунгулаан. Олар кедээ Советтиң күүскомунда кадагалаттынган чыдар ангы планнарлыг. Оон иштинде хөөрүк [illegible] депутаттар [illegible] даңзызы бар, эрттирген хуралдарының протоколдары [illegible] депутаттарның чаптарын болгаш берген сүмелерин шинчилеп дугурган депутаттар [illegible] демдеглеп турар.

Кедээ Советте кедээ ажылдакчы [illegible] ажылдакчы [illegible] кижилер, корум-чурум оаза хоомай [illegible] шаңнаар талазы-биле 4 доктаамал комиссия тургустунган. Комиссиялар бүрүзүнүң ажыл планнары, кедээ квартал [illegible] комиссия кежигүннериниң даңзылы, комиссия хуралдарының протоколдары база берген сүмелериниң демдеглели бар. Чижээлээрге, мандат комиссиязының кежигүннери депутаттар бүрүзүнүң [illegible] [illegible] депутаттар-биле тайылбыр [illegible] депутаттарның бот-харыысалгазын бедидип турар.

Депутаттарның идепкейлиг чоруун бедидер талазы-биле оон-даа өске [illegible] Советтиң күүскому чорудуп турар. Чижээ, депутат бүрүзү бодунуң кылып чоруткан ажылын демдеглээр тускай журналдыг. Ол журналда депутаттың депшиттирген сонгулда округунуң бажыңнар аайы-биле шыйып көргүскен [illegible], чурттакчыларының сайзыралы база чурттакчыларының сайы, чурттакчыларының база өг-бүлезиниң [illegible] дээрезиниң шинзи де өөренип турар өөреникчилерниң [illegible] школа назы четпээннериниң база чартык өскүстерниң даңзызы бар. Ногаа, картофель мал-маганныг болгаш мал-маган чок, телевизорлуг, [illegible] сапын база четчелеп айыткан. Арага-дарыже болгаш корум-чурум үреринче суглуг [illegible] кижилер [illegible] турар, олар-биле кылып чорудуп турар ажылдың планын, кылдыгыр [illegible] тип кылып, сагылга-чурумну [illegible] чоорту үндүрүп турар.

Депутаттарның [illegible] аайы-биле кылып чорудар ажылдарының планнарын, олар-ның сонгукчулар мурнунга кылган отчеттарының протоколдарын, сонгукчуларының бергей [illegible] талазы-биле демдеглелин база журналда кылып турар. Кедээ Советтиң күүскому депутаттарның чон ортузунга кылып турар ажылдарын демдеглээр журналдарын долдурар [illegible] бооп турар, болгаш күүском хуралдарынга депутаттарның отчеттарын дыңнаары чаңчыл апарган. [illegible] база [illegible] хуузу демдеглел кылыр кызыраажы база бар.

Чон ортузунга депутаттың кылып чорудуп турар ажылы оон-биле кызыгаарлаттынмайн турар дээрзин билдиңмир. Бажың-балгадының иштин-дашты-ын чечек тарып турарың, [illegible] байдалы, [illegible] [illegible] дыр дээш тудуг материалдарын, комбикорм, ногаа болгаш чечектер үрезиннерин садарын организастаарының талазы-биле [illegible] каннарны деткип, ону дерек кырында боттандырары дээш оон-даа өске. Бо-ла бүгү [illegible] газы хүн келген тудум ажып, культурлуг деңнели бедип, суурнуң чаагайжыдылгазы экижип келген. Чижээ, 1981 чылда эң эки арыг-силиг болгаш корум-чурумнуг суур дээш республиканың социалистиг [illegible] Алдан-Маадыр суур азы, диплом база акша шаңналы-биле демдеглеткен.

Ам Алдан-Маадыр кедээ Совединиң девискээринде 167 өрегэ телевизорлуг болгаш 198 өрегэ газеты ажыглап турар. Ажыл-ишчилерниң хуу өнчүзүнде 829 мыныстыг бода мал, 2240 шээр мал, 128 хаван болгаш 59 чылгы мал бар болуп турар. Эрткен чылын кедээ Советтиң девискээринден 59 тонна эъттиг база 8,9 тонна дүктү күүском чондан күрүнеге саттырган. [illegible] кижиниң [illegible] күш-ажылчы болгаш культурлуг кедургуушкунун улам [illegible] кадрлар дээш кедээ Советтиң күүскому совхозтуң партия организациязы, [illegible] тургустуушкуну-биле бодунуң чон ортузунга организастаар [illegible] ажылдар чорудуп турар. Нер чөвүлели, профэвилел комсомол организациялары, [illegible] совхозтуң кежигүннери [illegible] дамчыштыр чорудуп турар. Суурда 11 агитквартира бар. Хүннүң чамдык чугула айтырыглары-биле эң [illegible] күш-ажылчы [illegible] көргүзер [illegible] турар. Ынчангаш [illegible] ажылдап турар.

Кедээ Советтиң күүскому баш [illegible] ажылдакчыларын [illegible] бо [illegible] [illegible] ажылдарын [illegible] суур чаагайжыдылгазының хууда [illegible] [illegible] чонунуң хүлээп алыр хүннерин, шактарын айыткан [illegible] кылган чоннуң [illegible].

Күүскомнуң туруп ажылдап турар байдалын тускай [illegible] өөредип турар. Хереженнер [illegible] кежигүннерин школаның интернадында компатыр аайы-биле бижыгнаттынган. [illegible] чон база идик-хевин хүн бору хайгаарап турар.

Күүскомнуң турар бажыңының ыштики даштыкы дерилгезин база көрүштүр кылдыр кылган. Хавада Советтер дугайында хоййлулардан, плакаттарны аскылаан. Депутаттар ортузунда «Депутаттар чонунуң Советтерде бүрүн эргелиг төлээлери» деп стендини шевергин, чараш кылган. Ол самбырының ол бо талазында хооййлудан үште бижиилгени база В. И. Лениниң депутат дугайында чугаазын бижип каан. Оон баштайгы кежигүн депутаттарның даңзызын болгаш херек чуруктарын чыышкан. Дараазында күүском кежигүннериниң секретары, доктаамал комиссияларының болгаш депутаттарның бөлүктерниң даңзызы, сессияга депутаттарның ыдырын турарының экраны, [illegible] чаңгыларын болгаш мурнакчы депутаттарның [illegible] чуруктарын киирген. Кирип келирге кезек черлерде Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң районнуң болгаш Алдан-Маадыр кедээ Советтериниң күүском кежигүннериниң хууда айтырыглар талазы-биле чонну хүлээп алыр хүннерин, шактарын айыткан [illegible] [illegible] [illegible].

Чонунуң дыштаныр хүннеринде эвилелдешкен республикаларга тураскааткан тематиктиг кежээлерни Культура бажыңынга эрттирип эгелей берген. Оларга ажылдарга эвилелдешкен республикаларның экономиктиг, культурлуг депшилгезин чонга таныштырып турар. Ындыг тематиктиг кежээлерни эрттирериниң мурнунда өг-бүле концерттерин көргүзүп турар. Мындыг кежээлерни график ёзугаар эрттирерин агитквартиралар даарткан. ССРЭ-ниң алдарлыг кожаанынге болгаш Тываның Совет Эвилелиниң составынга каттышканындан бээр 40 чыл оюнга тураскааткан уран чүүл көрүлдезин совхозта [illegible] эрттирген.

Ынчангаш ажылчы чон ортузунга чорутнан политиктиг [illegible] ажыл хамаа [illegible] 1981 чылдың [illegible] совхозтуң ажыл-ишчилери СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчээр Кызыл тугун чаалап алгышаан, ол бирги беш чылдың кайгы чылының планнарын онаалдаларын ажыр күүседир дээш аалдар-маадырлар бедик кедургуушкунун ажылдап турар.

Х. СИРИН.
Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң оргинструктор килдизиниң инструкторузу.

Номчукчунуң бодалы

АЖЫКТЫГ МАЛДЫ ӨСТҮРЗЕ

Тыва улус шаандан бээр ошкуну хой-биле өстүрүп, эъдин чип, сүдүн ижип, кежин, дүгүн хөй кылырынга ажыглап чораан. Ол өөрге кижи белеткээн, хөй чем-даа херегдевес, кодур-берт черлерде чайгаар бүткен одар-белчиирлер оъттаар, экономика талазы-биле орулгалыг мал болгай.

Бистиң республиканың ажыл-агыйларынга бир кезекте ошку өстүрериниң кичээнгейи кошкаан турган. Ынчангаш ол ажыктыг малдың баш саны дыка эвээжеп, кошкураан. Ам харын ону эдериниң хемчеглерин ап турары онзагай-дыр. Ынчангаш республиканың чылгы, сарлык, тевее, ошку өстүрериниң кичээнгейлиг [illegible] адыр-биле кайы ошку ажылын [illegible] дугайында тускай доктаалды СЭКП обкомунуң бюрозу бо чылдың март айда хүлээп алганын дыңнап чугаадыр.

Бистиң мал семирдир ажыл-риар «Совет Тыва» совхозу ошку өстүрбейн турар. Ынчалза-даа ол амгы [illegible] бодур бүгү аргалар бар деп бодаар мен. Биске мал дужаап, семиртип турар «Тес-Хем» совхозтан дүккүр ускааның ээзен хой ошкузун садып алгаш, өстүрер болза, оон хөй орулганы канчаар ап болбас дыр? Совхозтуң девискээринде он хондан аъш беш муң хире ошкуну тургузуп болур черлер-даа, белем одар белчиирлер-даа, кыштаглар-даа бар-дыр.

Бистиң совхозтуң удурукчулары бо айтырыгны кичээнгейге ап, өөренип көөр боор дээ идегедим.

О. ДАМЧАЙ-ООЛ,
Каа-Хем районда «Совет Тыва» совхозта мал эмчизи.

РОССИЯНЫҢ КОЛХОЗТАРЫНЫҢ СОРУЛГАЛАРЫ

СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринге болгаш ол Пленумга СЭКП ТК-ның Чиигиче секретары эш Л. И. Брежневтиң илеткелинге дүүштүр республиканың колхозтарының сорулгаларын Колхозтарның Бүгү-российа Чөвүлелиниң Москвага болган хуралынга чугаалажып көргөн.

Илеткелчи — Колхозтарның Бүгү-российа Чөвүлелиниң даргазы РСФСР-ниң кедээ ажыл-агый министри Л. Я. Флоренцев болгаш аңаа чүве чугаалаан өске-даа кижилер, Аъш-чем программазы адырның ажыл-ишчилериниң чедип алганы боттуг баазага үндезилеттинип турарын демдеглээннер. Партияның ап чоруткан хемчеглериниң болгаш кедээ ажыл-агыйның ажылдакчыларының кызымаккай ажылының ачызында, сөөлгү чылдарда агаар-бойдустуң байдалы таарымча чок бооп турган-даа болза, колхозтарга кедээ ажыл-агыйның нинти продукциязы-ның чылда ортумак бүдүрүлгезин бүдүн-чартыктан хөй кылдыр көвүдедир аргалыг болган.

Оон-биле кады капитал салышкыннарының өзүлдези колхозтарның материалдыг баазазын дыка быжыглааны продукцияны бүдүрерин улам көвүдедирин ам-даа чедир тандырбайн турар. Хей-хей ажыл-агыйларда черниң дүжүткүр чоруун бедидер дугайында четпес сагыш салып, кедээ ажыл-агый культураларын өстүрериниң агротехниказын уураар чорукtarны болдуруп турар. Техниканы болгаш минералдыг чемниттилгелерни чер-ле болгайга ээ ёзу-биле ажыглаваайн турар.

Чөвүлелдиң хуралынга четпестерни узуткаарының тодаргай хемчеглерин айыткан. Мал чемин бүдүрерин экижидип, дүжүт ажаап алышкының долузу-биле хандырарынче, эътти, сүттү болгаш өске-даа продукцияны бүдүрерин улам көвүдедиринге бүгү күрлавырларны ажыглаарынче углаттынган кичээнгейни салыры чугула деп айыткан. Бо чылдың даалгазын ажыл-агый бүрүзүнүң чээнишкининиг күүседири Аъш-чем программазын боттандырарынга быжыг үндезинни салыр аргазы бээрин онзалап демдеглээн.

(СЭТА-ның корр.)

АЖЫЛЧЫННЫҢ АЛДАРЫ

Борис Голендеңың хары 39. Оон чээрбизин Красноярскиниң дугуй заводунга ажылдап эрттирген. Оон ажылчын мандары, чаңгыс черге үр ажылдаанындан дыка кызы мишкаш сагындырар.

1962 чылдың тос-ай үезинде Боря дугуй заводунга дуй болуп чедип келген. Ону кым-даа бээр албадаваан. Дугуй кылырын көргүскээн күзел ону өлче эдертип апарган.

— Бүдүрүлге девискээринче аңаа-ла кылаштап кирип турган херээ бар бе, кожа? — деп, ында дыкчылар бригадири О. Шульц чугаалаан. — Өөренинчилеп кирип алынза кандыгыл? Таарышпас хире болза, шериже ораы берген, оон катап келбейн не баргай сен.

Борис шыпап-ла өөренинчилеп кирип алган. Хамаазындан көөрүнүң оринуга хол-биле тудуп кылыры солун болган. Шыпап-ла шериг баар үези келгенин ол эскербээн.

Үш чыл эрткенде Борис Голенда шериг хевин бееин уштуп четтикпейн, дугуй кылыр заводка чедип келген. Хаада туткан өргүүлдезинде «Шериг албаның ажыр[illegible] биле күүседир[illegible], ынчангаш заводка катап улам ажылдап келдим» деп бижээн болган.

Ону ол-ла пегинче слесарьлазын каан. Борис ажылдың [illegible] [illegible] шоолут эвезиндей кортпаан. Ол аңаа 1980 чылга чедир ажылдап келген. Бурунгу чылын ону вулканизация цехинче [illegible] кылыр шилчиткен.

— Планныг онаалда күүседээн кайы хире чоруптур? — деп, чаңчыл болган айтырыын [illegible].

— Слесарьларның ажылын сан-түң-биле көргүзери берге — деп, Борис Александрович ээзен боданып ора чугаалады. — Биске план бербес. Ындыг болур ужурлуг-даа. Хүнде цехке ол хире кезек үрелир, ооң мичээзин сеңээ дээр эвес. Септекчилер колдуунда цехке туруушкуну болбазын дээш ажылдап турар, оларның күш-ажылында нормалаан үе-шак чок болур ийин. Чамдыкта хүнээдир-даа аңаа базыптар, өске үеде орай-дүнеге-даа чедир ажылдаар, шак барымдаалавас. Слесарьларның болуунда бо ажыл хамааржыр. Цехтиң хамык кезектерин, бирги ээлчегде оңаа чугула херлерин [illegible] доктаамал хайгаарап, чай кадында үрелиишкиннерин эдип, кайда, кандыг кезектиң ечаңы багынын билир болза, орай-дүнеге чедир частынмас.

Бористиң боду-биле ийи шак ажыг чугаалажып келген мен. Чугаавыс колдуунда ажыл шагының сөөлүнде болган. Эртенинде цехке келгеш, ооң мендеп чажырынкан бир [illegible] билип алдым. Чүү дээрге, Борис дуңмалары Николай биле Владимирни база бо бүдүрүлгеже боду эвилелдеп келген кижи болду. Оларны дагдыныкчызы Олег Иванович Шульц-биле кады хүлээнип алган. Үш алышкы чүгле цехте эвес, дугуй кылыр заводта тергиин ажылчыннарның санында кирип турар.

Борис Голендаңы [illegible] чы кижи дишкен. Ол баленчын. Вулканизация цехинге келген дораан камералар демдекдекчилериниң ажылынга улуг чингелдени кылган. Хөй-ле кылыглар-биле долдунган камераларны холбиле демдеглээри дыка шуут бур болгаш нарын турган, аңаа Борис келген соонда, наңг-сооктаа суугулар чанында кыстарның нарын [illegible] көргеш, демдектекчи чаа станокту [illegible] чаа [illegible]. Ол [illegible] дыка хөй [illegible]. Ол дугайында база Борис [illegible] [illegible] кылып [illegible] [illegible] ажылчын [illegible] кордум.

— Бористе ам ийи чугула сорулга бар — деп, О. Шульц чугаалады. — Улуг чүък сөөртүр машиналарның дугуйларын ол кезерин механизастаары база оларны чыскаарын механизация арга-биле [illegible]. Оларны чедиишкинниг күүседир дээрзинге чигзинмейн турар бис.

Борис-биле, ооң чаңгыс бригадада өөрү-биле, завод-биле байырлашкаш чорупкан мен. Дугуй кылыр заводтуң конторазының эжиниң аксында [illegible] Борис Александровичиниң херек чуруун аажок улуг кылдыр парлаашы, азып каанын көрдүм. Күш-ажылчы [illegible] улам-тырар, ону өскелерге үлегер [illegible] аңаа база катап билип, оон [illegible].

Д. ЧЫДЫМ.

Хамааты камгалалы

ӨӨРЕДИЛГЕ БААЗАЗЫНДАН ХАМААРЖЫР

СЭКП Төп Комитеди болгаш Совет чазак делегейге тайбыңны быжыглаар дээш улуг күжениишкиннерни үндүрүп турар-даа, империализмниң дайынзырак бөлүктери орта моондактаарын, дайынны кыпсыр үндүрерин оралдажып, шериг дерээнге, массалыг узуткаашкынның ок-чепсээн бүдүрериңге хөй акша-херекселдерни чарыгдап турар.

Ынчангаш бистиң партиявыс болгаш нурунвис чурттуң камгалалының организастаарынче болгаш [illegible] гайжыдарынче доктаамал кичээнгейни салып турар. Бүгү [illegible] киржилгези-биле чурттуң тыдын камгалалының [illegible].

Хамааты камгалалының [illegible] сорулгаларының бирээзи болза, улуртукчу, команда-начальник составын, ол ышкаш бүгү чурттакчы чонну амгы [illegible] [illegible] [illegible] тарын чок кылырының аргаларынга өөредири болур. Ону чедип алырынга аяы-бүрү херекселдер [illegible] [illegible]. Оларның [illegible] [illegible] [illegible] объектилер өөредилгеге болур. Командирлерни, бөлүктерни хуу составын, чурттакчы чонунуң өске-даа кезектерин өөредир кол төп улус ажыл-агыйының объекттери. Хамааты камгалалының өөредилгезиниң херектиг материалдыг баазазы аңаа турар ужурлуг. Улуртукчу [illegible], [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] калбак [illegible] [illegible] ажылдакчыларның [illegible] [illegible] материалдарын [illegible] гар. Бистиң республиканың чамдык улуг ажыл-агыйлыг объектилерде өөредилге баазазы чогаар, ону негелделиг дүр тургузар хемчеглер алдынган.

Эки өөредилге-материалдыг баазаа өөренип турар кижилерниң белеткелин экижидерин [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] га кижизидер. Ындыг болганда амгы үениң негелделеринге дүүштүр өөредилге-материал баазазын тургузар.

Улус ажыл-агыйының бүгү объекттеринге өөредилге-материалдыг баазаны тургузар, комплекстиң составынга өөредилге хоорайжыгажы, хамааты камгалалының өөредилге пунктузу, булуңу, өөредилге класы кирер. Өөредилге хоорайжыгажы кол черни ээлээр. Ол болза хамааты камгалалының билиглерин чедип алырынга херектиг янзы-бүрү дериг-херекселдер-биле дериттинген шөлчүгеш болур. Нетип [illegible] дериттинген ындыг хоорайжыгашка кижилер программада айыткан билиглерни эки шиңгээдип алыр, [illegible] [illegible] [illegible] эвес, өөредилгелерни безин эрттирер аргалар бар.

Өөредилге хоорайжыгажында бөлүктерниң [illegible] чорумнуп турар үеде тудуп ап болур. Туйбудан, блоктан, [illegible] [illegible] кылыр. Үлетпүр бүдүрүлгелерниң, тудуг организацияларының холуп каапкан материалдарын орта ажыглап ажырбас.

Хамааты камгалалының билиглерин чедип алырынга өөредилге пунктузу бичө эвес рольдуг. Аңаа чүгле теоретиктиг кичээлдерни болгаш белеткелдерни эрттирер. Оларны хоргадаар, чаштынар черлерге кылыр.

Хамааты камгалалының булуңнары ажылчын чоннарга улуг дузаны чедирер. Ооң сорулгазы — ажылчыннарның, [illegible] билиин улам ханыладыры. Ону улустуң ажылдап турар черлеринге дериг [illegible] [illegible] лерге азар. Булуңну чогуур үезинде чаартыр, немээр, тодарадыр.

[illegible] [illegible] [illegible] хамааты камгалалынга өөредилге чорудулгазынга бичө [illegible] болганда, ону тема аайы-биле дерип кылыры быжыг билигни чедип алырынга ҡоомут айыктыг.

ССРЭ-ниң Хамааты камгалалының начальниги объект бүрүзүнге өөредилге-материалдыг баазаны тургузарын, ону [illegible] турар. Ону тургузуп алыры — бистиң республиканың хамааты камгалалының штабтарының [illegible] [illegible] ларының чугула херек болур. Ынчангаш бо ажылды [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] дуг бис.

В. ПОПОВ.
Тыва АССР-ниң хамааты камгалалының штабының начальниги.

«КҮШ-АЖЫЛДЫҢ ХООЧУНУ» МЕДАЛЬ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

Улуг ажыл-агыйынга хөй чылдарда ак сеткилдиг күш-ажылын үнелеп көргенинин демдээ кылдыр ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң өмүнээзинден «Күш-ажылдың хоочуну» медаль-биле шаңнаары болза:

КЫЗЫЛ ХООРАЙДАН

Полина Яковлевна Байгузина — Кызылдың школа-интернадының ажылдакчызы.

Агриппина Ивановна Байкалова — [illegible] ажылдакчызы.

Елена Григорьевна Барконенко — Кызылдың школа-интернадының ажылдакчызы.

Анна Афанасьевна Барыбина — Респотребсоюзтуң садыг [illegible] ажылдакчызы.

Владимир Николаевич Булыгин — Тываның чумага удур станциязының [illegible].

Дмитрий Дмитриевич Валинский — Кызылдың нефтебазазының [illegible] черинин начальниги.

Фёдор Ананьевич Вахрушев — чумага удур станцияның одакчызы.

Анна Ивановна Воропьво — пенсионер.

Мария Григорьевна Вязовкина — столовайлар болгаш ресторанаар трестиниң ажылдакчызы.

Евдокия Иакинична Глебова — столовайлар болгаш ресторанаар трестиниң техажылдакчызы.

Алфиан Гурьянович Дерягин — хоорайның харылзаа бөлүүнүң почта удекчизи.

Галина Темировловна Дугержаа — Тываның хөгжүм-шии театрының [illegible].

Антонида Петровна Ерлыкова — аъш-чем бараалар садыгының ажылдакчызы.

Василий Дмитриевич Золотых — Тываның чумага удур станциязының таңныылы.

Елена Михайловна Зырянова — Кызылдың эът комбинадының ажылчыны.

Галина Георгиевна Иванова — Кызылдың эът комбинадының ажылчыны.

Маргарита Арвидовна Колесникова — Кызылдың эът комбинадының кол меа эмчизи.

Анна Васильевна Кудрина — республиканың эмнелгезиниң [illegible].

Анна Степановна Кулагашева — республика эмнелгезиниң ажылчыны.

Мария Антоновна Лери — республиканың [illegible] ажылчыны.

Наталья Лаврентьевна Малышева — столовайлар болгаш ресторанаар трестиниң ажылчыны.

Бара-кыс Намзатовна Мунзук — хөгжүм-шии театрының артизи.

Максим Монгужукович Мунзук — хөгжүм-шии театрының артизи.

Василий Арсентьевич Никитин — Тываның автосеттелге заводунуң бригадири.

Валерий Иванович Овчаренко — Тываның авиабүдүрүлгезиниң [illegible].

Мария Фёдоровна Полежаева — «Кызыл тудуг» эргелелдин кол бухгалтерниң оралакчызы.

Павел Иванович Пасмишников — Садыг министерствозунуң септелге-монтаж комбинадының улуг мастери.

Аграфена Перфирьевна Попова — Күрстрах инспекциязының агентизи.

Пелагея Анфимовна Пронаева — Амыдырал хандырылга министерствозунуң ажылдакчызы.

Надежда Денисовна Пустохайкина — телеграф-телефон станциязының телефонизи.

Александра Андреевна Саморопова — «Автотехснаб» материал-техниктиг хандырылга конторазының инженери.

Мария Яковлевна Саянова — Кызылдың школа-интернадының ажылдакчызы.

Валентина Константиновна Семёнова — Кызылдың эът комбинадының тудуг инженери.

Анна Ивановна Сигаева — республиканың эмнелгезиниң санитаркызы.

Михаил Данилович Тарбастаев — чумага удур станцияның одакчызы.

Алексей Павлович Таскараков — чумага удур станцияның ажылчыны.

Григорий Яковлевич Толстых — Тываның автосеттелге заводунуң ажылчыны.

Полина Васильевна Тоннэ — Кызылдың садыг баазазының ажылчыны.

Фёдор Андреевич Тупицын — Тываның транспорт эргелелиниң Кызылда КТЭК начальниги.

Галина Петровна Фёдорова — республика эмнелгезиниң лаборатория салбырының эмчизи.

Гера Георгиевна Филиппова — «Кызыл ЦЭС Удуртулга» склад эргелекчизи.

Ирина Тимофеевна Фокина — столовайлар болгаш ресторанаар трестиниң повары.

Анисья Никифоровна Чепурнова — автосеттелге заводунуң насос станциязының [illegible].

Нина Зиновьевна Чувашова — республиканың божудуг бажыңының санитаркызы.

Нина Михайловна Широкова — Кызылдың садыг баазазының ажылдакчызы.

Серафим Иванович Шукшин — республиканың «Сельхозтехника» организациязының башкаар черинин даргазы.

Павла Панфутьевна Шутова — [illegible] ажылдакчызы.

МӨҢГҮН-ТАЙГА РАЙОНДАН

Долгар Кечилеловна Салчак — «Малчын» совхозтуң хойжузу.

[illegible] Шиирап — «Малчын» совхозтуң малчыны.

КЫЗЫЛ РАЙОНДАН

[illegible] Биче-оол — «Х Улуг Хурал» совхозтуң малчыны.

Чечек Чуруковна Доржу — «Тере-Хөл» совхозтуң ажылдакчызы.

Валентина Михайловна Ильина — № 7 ясли-садтың [illegible].

Николай Филимонович Кольцов — «Суглуг» совхозтуң ажылчыны.

[illegible] Монгуш — «Тиилелге» совхозтуң малчыны.

[illegible] Монгуш — «Тиилелге» совхозтуң малчыны.

Андрей Григорьевич Плехов — пенсионер.

Александра Георгиевна Понамарчук — хамаатылы камгалалдың штабының [illegible] черинин ажылчыны.

Николай Степанович Радыгин — «Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкынының тускай участогунуң [illegible].

Александр Прокопьевич Родин — Тываның геология-шинчилел экспедициязының [illegible] ажылдар [illegible] улуг инженери.

[illegible] Тидар-оолович Сат — Кызылдың мал ажылдакчызының дежурниги.

Монгуш Сапааякович Сыгыр-оол — Баян-Кол суурда участок эмнелгезиниң ажылакчызы.

Мария Фроловна Тарасова — Суглак ортумак школазының башкызы.

Бичии-Ѳруг Байкараевна Сендя-оол — «Х Улуг Хурал» совхозтуң ажылчыны.

Зинаида Товгелиговна Хорлуу — «Х Улуг Хурал» совхозтуң малчыны.

Бопунай Байкараевна Чадамба — «Х Улуг Хурал» совхозтуң малчыны.

Кок-кыс Байкараевна Чымба — «Х Улуг Хурал» совхозта ясли-садтың ажылчыны.

[illegible] Шойлаа — Тере-Хөл сельпозунуң баштаар черинин даргазы.

ТАҢДЫ РАЙОНДАН

Долан Балчирович Базыр — «Тыва кобальт» комбинаттың ажылчыны.

Зинаида Ивановна Блинова — «Россия» совхозтуң бухгалтери.

Георгий Кирсантьевич Березников — «Революцияның [illegible]» совхозтуң ажылчыны.

Яков Максимович Григорьев — күрбанкының Бай-Хаак [illegible] таңныылы.

Арина Трифоновна Клещкова — республиканың туберкулез [illegible].

Николай Дмитриевич Кузьмин — [illegible] салбырының таңныылы.

Анна Ивановна Литвиненко — «Тыва кобальт» комбинаттың [illegible].

[illegible] Монгуш — Кочетово ортумак школазының башкызы.

Мария Петровна Некрасова — республиканың туберкулезка удур санаторийиниң [illegible].

Егор [illegible] Овчинников — «Россия» совхозтуң ажылчыны.

[illegible] Оюн — «Коммунизмниң херели» совхозтуң малчыны.

Таисья Ивановна Сарапулова — «Тыва кобальт» комбинаттың [illegible].

Валентина Васильевна Шихова — «Тыва кобальт» комбинаттың [illegible].

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕҢДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Я. БОЙДУ.

Кызыл хоорай.
1982 чылдың июнь 2.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

ШИИТПИРЛИГ БУРУУ ШАВЫЫШКЫН

БЕЙРУТ. (СЭТА). Израиль [illegible] душкуурлуг чорукту күштелдирип, Барыын Бейруттуң камгалакчыларын аш-чут-биле узуткаарынче чүткүп турар, күн келген тудуу-на бүзээлээшкинниң кызыылалып, амгы үеде ол хоорайны [illegible] бүзээлеп турар. Израиль КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң Ливан талазы-биле резолюциязын тоовайн турар. Ол резолюция Ливан найысылалдың христиан болгаш мусульман кезектериниң аразында харылзааларны катап тургузар. Барыын секторнуң чурттакчыларынга терек чүүлдерлиг транспорттарны шаптык чокка эрттирер дугайында айтып турар.

Ливанның премьер-министри Ш. Ваззан Барыын Бейрутту израильчилерниң бүзээлээшкинден оон 700,000 чурттакчыларын суг, электри энергиязы, аъш-чем болгаш телефон харылзаазы чок арткан парлалга конференциязынга чугаалаан. Израильчилер Барыын Бейрутче кирер орукталары шугулган тугламаган премьер-министр демдеглээн. Ол израильчилерниң бүзээлээшкинин «чугаалажыышкыннарга бүгү идегелди оожургадыр турар, хем-бүргүлүг чорук» деп чугаалаан. «Байдал дыка шыырак. Бүзээлээшкин Ливан чаазыннарын чугуннары ажылдаар аргаларын узуткаан. Ол—боол турар чугаалажыышкыннарны бо-дурбазынче углаңган түлгешишкин болур» — деп, Ш. Ваззан демдеглээн.

Израильчилерниң айыылыгын бир дугаар кедедбишаан, барыын-христиан чепсектиг күштер, бүзээлээшкинниң кыдыынга идепкейлиг дузалажып турар. Июль беште фалангистер Барыын Бейрутче делегейниң Кызыл крезиниң аъш-чем сөөртүкен транспортун Барыын Бейрутче эрттирбээн. Ол шигкаш ззалай портунда соолгу суугтан эм-танныг, залаан болгаш аъш-чемниң өске-даа продуктуларын сөөртүкен машиналарны база эрттирбейин турар.

Ливан найысылалдың хөй чурттакчылыг кварталдарын болгаш дескен палестиннерниң лагерьлерин үзүк-соксаал чокка боолап турарындан чурттал-га бажыңнары, административ болгаш өске-даа тудуглар үрелген, оттерни суг чок болганда өжүрүп чадажып турар. Президентиниң Балбы оруун июль беште боолаашкынга таварышкан.

Израильдиң куяктыг танк кезектериниң күштүг атакалары боор турза-даа, хоорайның камгалакчылары беттарының турушкан камгалаарын үргүлчүлеп турар.

Араб чурттар лигазының Чиигине секретары Ш. Клийби «Интернешнл геральд трибюн» солунунуң айтырыгларынга харыылаан. Барыын Бейрутту Израильдиң үрелдээн чоруу АКШ-тың араб чурттарда эрге-ажыктарынга каңчаар-даа аажок улуг когаралга чедирерин медеглээн.

Араб чурттар-биле барыын тук чурттарының, хамыктың мурнуңда АКШ-тың харылзааларында кризистиң кол чылдагааны ол чуртта байдал боор турарын Клийби чугаалаан. Ш. Клийби палестиннерниң эргелерлиг демиселин бадыр биле үнелээнин илереткен, [illegible] демиселин Палестинаны Хостаарының Организациязының ат-адары кезүүреринге изиг боор, оон удуртулгазының политиктиг быжыг туруштуун көргүскен деп демдеглээн. Ливанны Израильдиң барында үңедиг христианнарның чагырганы-биле израиль чааа болдурар деп күзеп турарын Клийби бүрүүдээн.

Ливан найысылалдың политиктиг бөлүктери интервентилер түңне амгы үнүн америк боо-чепсек ажыглап турар эвес, харын база Ливанче халдаашкынны баш удур билип турган Вашингтоннуң бүгү талалыг дузалажылгазын ап турарын айыткан.

ШЫЛГАРАҢГАЙ АЖЫЛДАКЧЫГА

БЕРЛИН. (СЭТА). Делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң шылгараңгай ажылдакчызы Клара Цеткинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 125 чыл болганын ГДР-ниң ажылчы чоннары калбаа биле демдеглеп турар. Аңаа холбаштыр «Нойес дойчланд» солун Клара Цеткин бодунуң бүгү амыдыралын ажылчын янгының эрге-ажыктары дээш, оларны капиталистиг мөчүүлеңден хостаары дээш демиселге бараалгатканын бижээн. Совет Эвилели тайбыңның болгаш социализмниң челээнинин бооруун ол үргүлчү чугаалап чораан деп, ол-ла солун бижээн.

АФРИКАДА СООК

ХАРАРЕ. (СЭТА). Намибияда кажан-даа боор корбээн соок агаар боор турар. Соолгу 44 чылдар иштинде бирге дугаарында ол чурттуң чамдык районнарында температура тиктен будулаап болгаш хар чагган. Сооктан 4 кижи доңуп өлген, бодаа ажылдыынга хораны чедирген.

Ол ышкаш бөжазы Мурнуу-Африка Республиканың Кап можузунуң чоон талазында база соок душкен. Кызын хар чагганының түңнелинде дыка хөй оруктарда автомобильдер шимчээшкини соксаан.

БОО-ЧЕПСЕКТИ ЭҢДЕРЕ БҮДҮРЕРИН БОЛДУРБАС

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). АКШ-тың сураглыг хөй-ниити ажылдакчызы, Гарвард университединиң профессору Дж. Кистиковский болгаш АКШ-тың ССРЭ-ге элчини чораан Т. Уотсон олар ядролуг чепсекти эңдере бүдүрерин соксадырының эргежок чугаалажыышкыннар.

«Бостон глоб» солуннуң орталыктаазы хөй-ниити-биле ужуражыышкынга чүве чугаалааш, Дж. Кистиковский «бистер боо-чепсектиң чаа технологиязын чедип алырын соксадыр ужурлуг бис» деп демдеглээн. Стратегтиг боо-чепсекти кызыгаарлаар болгаш тыырар дугайында совет-америк чугаалажыышкыннар-биле чергелештир ынчаар боо-чепсекти чаңгыс деңнелге тударын чедип алыры ермелиг чугула деп америк эртемден медеглээн.

Ол ужуражыышкынга чүве чугаалааш, АКШ-тың ССРЭ-ге элчини чораан Т. Уотсон Каттышкан Штаттарның болгаш Совет Эвилелиниң ядролуг боо-чепсектиң шимчээшкининиң чүгле ынзыгаарлаар болгаш ыыдыарындан ангыда хандыг-даа айтырыг турбазын демдеглээн. Айтырыгның утказы бодуун: «бистер бир болза, Совет Эвилели-биле кады чаңгыс делегей кырында чурттаар, бир болза, кым-даа апаар бис» — деп, элчин чораан кижи чугаалаан.

Америк черге дайынга удур эң-не хөй кижи киришкен, массалыг удурланыышкын чыскаалы Нью-Йоркка болган. Ооң киржикчилери — АКШ-тың бүгү штаттарындан барган американнар, дыка хөй даштыкы чурттарның төлээлекчилери боо-чепсекти эңдере бүдүрерин соксадырын, Рейганның администрациязының делегейни ядролуг халапче сыгап турар угаан-медел чок политиказын соксадырын негеп турганнар.

ЧУРУКТА: чыскаалганнарның колонналарының бирээзи Нью-Йорктуң Төп парыгынга болур массалыг митингиже бар чорлар.

ЮПИ—СЭТА-ның фотозу.

ТАЙБЫҢГА ЫНАК ПОЛИТИКАНЫҢ БАДЫТКАЛЫ

● ХАНОЙ. КНО-нуң Бол Ассамблеязының боо-чепсек-тиг удуртур талазы-биле ийиги тускай конференциязынга Совет Эвилелиниң принципиалдыг туружун йөптээн улуг болгаш бөмбүрзектиң өске-даа улустарының чаңгыс эп-сеткилдиг деткип турарын «Нян зян» солун бижээн. Ол сессияга ССРЭ-ниң кылган саналы, ылангыя ядролуг чепсекти эң баштай ажыглаваска дээш хүлээлгези Совет чурттуң бөмбүрзек кырынга тайбыңның челеңгиин туруп турган болгаш челеңгиин боор турарын бадыткаан турар-дыр дээш харыысалгалыг ажылдакчызы Шон О' Киона СЭТА-ның корреспондентизинге интервьюзунга чугаалаан. Совет [illegible] чаалар делегейни [illegible] чаңгыс [illegible] улам хамгалаарын оңарлыг ажылдын берип турар деп, ол чугаалаан.

Совет Эвилели бодунуң тайбың [illegible] Барыын чүк чурттарында [illegible] харылзаазы алырын манаар эргелиг-даа дээрин Шон О' Киона демдеглээн.

● ДУБЛИН. Совет Эвилелиниң ядролуг чепсекти бир дугаарында ажыглавас дугайында алган хүлээлгези ССРЭ-ниң тайбыңче чүткүлүг даштыкы политиказының, кижи төрелгетенниң ядролуг дайынның [illegible] камгалаарынче чүткүлүүн чаа бадыткалы-дыр деп, Ирландияның Ажылчын партиязының делегей харылзааларын

● НЬЮ-ЙОРК. ССРЭ-ниң тайбың дугайында чаа саналдары — ядролуг чепсекти дүжүрерниң болгаш делегей кырынга тайбыңны хандырарының херээнге эң улуг салыышкын бооруун хостаары дээш аңнык ажылчыннар эвилели дээр америк хөй-ниити организациязының удуртур черинин кежигүнү Ларри Масковиц чугаалаан. Кижи төрелгетенниң кырында хөргелип келген ядролуг дайынның кыжаныышкынын узуткаары дээш бүгү-ле чүүлдерни кылырынче Совет Эвилелиниң чүткүүн турарын ол херечилеп турар-дыр.

● КАТМАНДУ. СӘКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң КНО-нуң Бол Ассамблеязының боо-чепсек-биле дүжүрер талазы-биле ийиги тускай конференциязынче чорутканы бижикте тайбыңның болгаш боо-чепсекти дүжүрериниң эрге-ажыктары дээш чугаалажыышкыннар кылырының эргежок чугулазын демдеглээн. Ол болза, Совет Эвилелиниң болгаш СӘКП-ның бүгү делегейге тайбыңны быжыглаарынче угланган политиказының бажыг туруштуун бадыткаан турар-дыр деп, Непалдың сураглыг политиктиг ажылдакчылары — Башну Бахадур Чавангара, Тулси Лал Аматья болгаш Хикмат Сингхтиң ында киирткен медеглелинде чугаалап турар.

(СЭТА).

Фидель Кастронуң бижии

ГАВАНА. (СЭТА). Куба-даа каттышпас дээш шимчээшкинниң даргазы Фидель Кастро кана-даа каттышпаан чурттарның күрүнелер болгаш чазаглар баштыңнарынга чагаа бижик чорутган. Ливанга удур сионистиг агрессияны соксадыр болгаш ол чурттан израиль шериглерин доп-дораан, ылап-ла үндүрерин чедип алыры-биле күштерни каттыштырарынче ооң ол чагаазында кыйгырып турар. Ол чагаа-бижикти Ливанның президентизи И. Саркистиң Бейруттуу дарганы келген айыылдан камгалаар [illegible] харыы кыдыр чорутган.

Делегейге хожа-хөлбээ догуннап, бактаарының бүзүрүү норма-чижектерин агрессорларның дорамчылап, үрээрин болдурбас ужурлуг бис деп ол бижикте чугаалап турар. Куба-даа каттышпазының шимчээшкини агрессорну доктаадыр дээш бүгү күжүн үндүрер ужурлуг.

Израиль ат шериглер Бейруттуң палестин болгаш ливан улустарының хооруун уже узуткаар үзелдиишкиннерни кылып, бүгү кижи төрелгетенге удур чорутту кылып турар-дыр. Делегейниң улустары ону болдурбас ужурлуг.

ПУР-нуң удурланыышкыны

ВАРШАВА. (СЭТА). ПУР-нуң иштики херектеринге холгаарлаар болгаш делегей байдалын өмегээр шыгырадыр дээш НАТО чурттарында турар радиостанцияларны ажыглап турарынга Польша шиитпирлиг-биле удурланыышкынын илереткен.

ПАП агентилеедиң дыңнадып турары-биле алырга, ПУР-нуң делегациязының КНО-нуң информация талазы-биле комитединиң сессиязынга чарлаан тускай документинде ол удурланыышкынны илередип турар.

Барыын чүк чурттарында радиостанцияларның, ылаңгыяда «Хостуг Европа» болгаш «Американың үнү» станцияларның дамчыдылгалары — шын эвес чүүлдерге болгаш факт-барымдааларны хамыларынга үндезилеттинген хоп-меге пропаганданың ёзулуг тулган хоозун хевири боор турарын ол документиде айыткан. Ол радио төптери Польшаны политика болгаш экономика талазы-биле бөмаңназырынче чүткүп, чуртта байдалды ортааландырып, чогумчалыг болдурарынче угланган ПУР-нуң чазаанын кылып турар чүүлдерин хоптап, чуртта социалистиг тургузугну өскертиринче кыйгырып турар.

ПУР-га удур ындыг дамчыдылгаларны Польша Улус Республиканга удур хоралыг үүлгедиишкин деп көөр ужурлуун ол документиде онзалап айыткан.

Барыын чүктүң радиостанцияларының Польшага удур үүлгедиишкиннери делегей [illegible] норма-чижектерин, Хельсинкиге бөлган ниити Европа чөвүлел турарының принциптерин үрээн чорук болур.

АЖЫЛЫН ДООСКАН

ГАВАНА. Найысылалдың Конгресстер ордузунга улусчу Кубаның Национал ассамблеязының ииги чыыжының ийиги сессиязы ажылын дооскан. Сессияның ажылынга Кубаның Компартиязының бирги секретары, республиканың Нүрчевүлелиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң даргазы Фидель Кастро киришкен.

Сессияның киржикчилери бүгү делегейниң парламентарийлерин Аргентинаны деткиири болгаш АКШ-тың киржилгези-биле Великобританияның Мурнуу Атлантикада агрессиязын шиитпирлиг-биле буруу шаварынче кыйгырганнар. Депутаттар Латин Американың болгаш Кариб далай девискээриниң улустарының реакцияның болгаш империализмниң күштеринге удур демиселин беттарының деткип турарының дугайын база медеглээннер.

Сессияның ажылының түңнел хүнүнде ээзи каш идеткелдерни дыңнаан. Соолгу чээрби чылдың иштинде үлетпүр продукциязын бүдүрериниң хем чээли күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң бедээниниң түңнелинде барыын үш катап көвүдээнин Кубаның чиик үлетпүрүнүң министри М. Мильяростиң отчёдунга демдеглеттинген

(СЭТА).

СОҢГУЛДА МУРНУНУҢ ДЕМИСЕЛИ КЫПТЫККАН

ИЮНЬНУҢ [illegible] АКШ-тың политиктиг амыдыралының товуу үш хонукта Вашингтондан Филадельфияже шилчип берген. Аңаа АКШ-тың демократтыг партиязының [illegible] конференциязы болуп эрткен [illegible] болур, аразында деп адаар конгресске база эрге-чагырганың чер-чер органнарынга соңгулдаларга ол партияның программазы [illegible] ажылдарын болгаш бо сыыладыры-биле конференцияны чыылдырган турган.

Манаап турганы ышкаш, ол партияның [illegible] Рейганның администрациязының чоңга удур, оңчук-чөптээнге удааныышкынныга таарышмас чорукту озуп турарын болдунар-ла [illegible] база болуун тыпкаш че эң-не хөй соңгукчуларны ындыг янзы хаара тударын чүткүп турар. Ол сорулга-биле олар республиканчыларның амгы чазааның даштыкы болгаш иштики политиказының хөй-хөй талаларын шиитпирлиг-биле шүгүмүүлээн. [illegible] беттарының соңгулда мурнунда программазын тургузар кол [illegible] үзел-бодалды шылаар аргалыг солуттувмас чүүл кылдыр көргүскен.

Конференцияның киржикчилери ядролуг боо-чепсекти бүдүрерин соксадыр дугайында шилчыны деткээн. Ядролуг [illegible] дугайында ССРЭ-биле чугаалажыышкыннарны дораан дээш туруун тодаргай илереткен. Сенатор Э. Кеннеди мынча деп медеглээн: «Амгы атомнуг век ийиги даш век болуп шилчиир болуп болбас. Рейганның администрациязы ядролуг дайынга аазаш белеткенерин болгаш ук дайынны болдурбас дээш хөй чүүлдү [illegible] [illegible] ажыы-биле деткип турар рейганчы [illegible] турарын илереткен.

Программаның иштики политиктиг кезектеринге демократтар Рейганның [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Олар тайбың, ажыл [illegible] удур, чөпсиктелиишкин дээш, хана бүрүзүнге ябпоктуг ажыл турар бис дижир, ынчалза-даа оон кангаан чедип алырынга хамааржыр чүүл-даа кыттампайн турарлар.

Эрге-чагырыгга бот-бодун солуурар турар республиканчыларга-даа, демократтарга-даа хамаарыштыр американнар оппа деткиириче кылбайн турары билдингир. «Американнарның колдуут хөй нүрүузу ийи партияның аразындан ниит-даа илгал көрбейн турар» деп ресуда, солунда Шер «Тайм» солун бижээн. Ылаңгыя соңгулдаларга хамаарыштыр ону салдардыг хөй-ниити олар ол үеде эрге-чагырыгга турар партияның палитиказын [illegible] аан-ла удур [illegible] турар.

РЕСПУБЛИКАНЧЫЛАРНЫҢ администрациязының чагырганы бүгүн чартык чыл иштиндезинде нажыт-ониктуг бойдаашкынын, 10 млн. ажыл чок кижи таара тургаан ажыл [illegible] Ам Барыын чөвүлелдэн ядролуг хандыр кипр тырта бээр ийне дээш [illegible] Демократтар ол партияның политиказынга удур бадылаашкыннарын чаагай дүжүдүп ноябрьда айыткан болгаш бүгү чүүлдерни американнарның ооң турар тарымачас чорууп кажар ажыглаар деп шиитпирлээнин илден-дир. 1982 чылдың соңгулдалары Рейганның бойдал дуншеп политиказының дугайында айтырыгның талазы-биле референдум болур ужурлуг деп, сенатта демократтыг аваш кезиктиң баштыңы Р. Бэрд конференцияга айыткан.

Демократтарның баштыңнары тодаргай чогумчалыг программа идип үндүрбейн база болдунар-ла хөй политиктиг капиталды чедип алыырынче чүткүвүшаан, соңгулда мурнунуң этелей берген кажарнаашкыннарының [illegible] амгы америк администрациязының политиказының кошкак черлеринге соггуп куюпу тавартыштырып турар. «Р. Рейган ядыыларга ынак болур ужурлуг боор, оон политиказы оларның савын кестиндип турар-дыр. Чаа президент эрге-чагырыгга киргенден бээр үш миллион американнар ажылын оскуннаан. Бо түр күш-ажылчы Америка ам чаа мурнунда тургаанындан дээре чурттап турар бе-дирзаа?» деп айтырарын медеглээн. Э. Кеннеди конференцияга медеглээн: «Байдалының тургузуун база байларың эрге-ажыктарынга бараан болуп турар байларының чазаа эргегезинде туруп турар-дыр» — деп, мурнунда АКШ-тың оралакчы президентизи турган У. Мондейл онзалап демдеглээн. «Бистиң эң-не ноолалаар национал айтырыгларывысты билбес, эскелерин херек элбес ындыг кижи Ак бажыңда олуруп турар-дыр. Ол айтырыгларны ооң көрүп турары кыдыра болгаш өөдежок» — деп, сенатор А. Крэнстон чугаалаан.

Конференция болза, соңгулда мурнунуң кампаниязының стратегиязын база тактиказын ажылдап кылыр талазы-биле чүгле чыыш болган эвес, ук черниң [illegible] бижип турарын өзүгээр алырга, 1984 чылда [illegible] соңгулдаларынга партияның боол болур [illegible] болган. 897 делегат сенаторлар Э. Кеннединиң, Г. Хартаның А. Крэнстонну мурнунда оралакчы президент турган У. Мондейлда [illegible] ап турган. Ылаңгыя Кеннедиге эң-не ур адыш часкан-турган.

О. ПОЛЯКОВСКИЙ,
СЭТА-ның корр.
Нью-Йорк.

АКЫМНЫҢ СӨӨЛГҮ ЧАГААЛАРЫ

АЧАМ херектиг саазыннар шыгжаар чуга алгы хаптыг чорааи. «Кызыл дустай» бергенде эрги аптара дүвүнден ооң ол «архивин» душ боон тып алган бис. Янзы-бүрү саазыннар арызындан эрги чагаа хавын эскерип каап [illegible].

«ТУРАНЧЕ
Орденниг Бии-Хем кожууму.
Өөк сумузу, № 6 арбан.
Маспык-оолга.
СССР. Полевая почта 32034
Бай-Кара Биче-оол».

Дайындап ээп келбээн акымның сөөлгү чагаазы ол болган. Ону латин үжүктер-биле бижээн боорга, ынчан таптыг номчуп чадааш, бодумнуң «алгы хавымга» (папкамга) шыгжап каан мен. Каш чыл бурунгаар ук чагааны дилеп тургаш, акымның амыдыралы, ажыл-херээ, чурттап чораан чери-биле холбашкан чамдык чүүлдерни тодаргай сактып келдим.

1943 чылдың май, 20-де фронтуже тыва эки турачы танкистерниң белүү аъттаныпкан. Олар он бир кижи. «Тыва танкистер» деп фото-чурукта бистиң акывыс Бай-Кара Биче-оол мурнуку олуругда олурар үш кижиниң [illegible].

[illegible] байдалга удаап.

«Мээң ада-ием, төрел-дөргүлдерим мени Туранда мапап турлар боор. Оларже чагаа чорудкан кижи мен» — деп, Биче-оол эш-өөрүнге Сесерлиг артын ажып олургаш, бүзүрелдиг чугаалап чораан. Кежээликтей, хүн чүгүрүгүнде [illegible] турачыларның машиналары Туранга доктаагаи. Ада олары үдеп келген арат-чон Күй Баар дылдыңгы эжиинде андарык. Биче-оол машинадан дүвү-далаш дүже халааш, чыылган хөй чонну эргий маңнаан Ада-ием даа, төрел-дөргүлдаа келбээн болган.

Муңгаргай хөөнүг машиналарже [illegible] хенертен «Биче-оол, доктаай каавыт, дуңмам» деэн үн дыңналган. Хая көрнүп кээрге, ачазының кады тораан угбазының ында ажылдап турар оглу Айыжы болган. Ооң-биле [illegible] хаадыр хөөрежип турда, «Эки турачылар, машинаже!» деэн команда дыңналган.

«Ачам дыңнаваан хире-дир, оон башка Челер-боразы чок [illegible] кирип [illegible] ол» [illegible] Айыжы холун дыңзыг тудуп, оон арнынче көрүп турган: «Ачам, авамга, акыларымга, угбаларымга база дуңмаларымга мээң изиг байырым чедирер сен, ажын дээш, машина кырынче хартыга дее кашпагай үне халаан...

ЧАЙ эртип чорда, Турандан аалывыска Айыжы чорааш барган. Ооң чугаазындан ачам-биле авам бижээн... амыдыралы-биле алыр... [illegible] ачам ийи катап чагаа бижээн. олар-биле кады чаңгыс частаа хавында ада-иезинге чоруткан ооң хөй авес состуг чагаалары база бар болган. Тыва танкистер ынчан фронтуже кирбээн, Горький хоорайга суртуулдап турган.

Хар чагбаан-даа болза, хырааа эртениң-не чериниң кырын бүрүүл ак кылдыр шып кааптарның аалдын-сыртын бүрүлери черже сылыртаайлыш төктүп турган үе. Бир-ле катап ачамны суму чери херелээн деп сөс келген. Челер-Боразын ээертеп муңгаш, ол [illegible] Удаваанда ачавыс бо келген. Ооң арнында улуг өөрүшкү илдеп болган. Бажыңче кирип кел-ле ол алтыра-дыр: «Биче-оолдан чагаа оглувустан чагаа келген!». Бистер шуптувус ачавыста-ла бардывыс.

«Оолдарым, [illegible] ге маннажынар. ССРЭ-де фронтучу акыңарның чагаазын дыңназыңар!» Бистер үш бичии оолчугаштар, кожаларже казыргылапдыр эстедип-ле [illegible].

Чеди класс доосааш, алаңнының ажыл-агыйынга дузалажып артып калган Эник-оол акым чагааның хавын [illegible] каш-дөрт сыи туткан чагааны уштуп часкаш, номчуп эгелээн.

ҮШКҮ ЧАГАА

«Горький хоорайда силерниң оглуңар Бай-Кара Биче-оолдан.

Эргим ада-ием, акыларым, угбаларым, дуңмаларым болгаш таныш эш-өөрүм — силер бүгүдеге кайгаар-даа аажок ынакшылдыг болгаш революстуг изиг байырымны бодумнуң чуравамның хайызындан чедирип олур мен.

Силер бүгүде төрээн черинге амыр-менди тур силер бе? Тываның 22 чыл оюн кайы хире өөрүшкүлүг, хеглеп эрттирдиңер? Бо черге келгеш, мээң чоруткан ийи чагаамны алдыңар бе? (Ол чагааларны Туранда Айыжыга бижээн чагааларымның шиитинге суккан мен).

Горький хоорайда амыр-менди чурттап, өөренип тур мен. Ийи-үш ай өөренгеш, совет кап танкызы мунуп каш, немец эжелекчилерин чылча шаварыга ТАР-ның чазааның, Тываның арат чонунуң өмүнээзинден белен мен».

Бистиң өг-бүлевистиң кожиууннери, кайгамчык дүрген чыгдып келгеи кожаларывыс чаңгыс-даа сөс эттирбезин кызып, улуг безин [illegible] сынче кайгап алган дыңнап олурган бис.

«Мен ам он айның бирээде фронтуже хап орар мындыг мен. Тос айның ооң ада чоруур турган улус бис. программаны ам каш хонук узазын кагды».

— «А хопурузуп, шагда-ла дайылдажып кирипкен кижидир оң» деп, ачам дааза, хавыңда барган. Авамны көөрүмге, тонунуң чеңи-биле карааның чажын улай-улай чоруп-ла олур.

Ам каш хонук арткан. Чагаа чорудар болзуңарза, мээң чоруй барган черимге кээр апаар. Бо черге чагаа бир ай боон келир чер-дир. Революстуг байыр-биле силерниң Бай-Кара Биче-оол».

Фронтуже чорууруда база катап чагаа бижиирин Биче-оол аазаан. Ынчалза-даа оон ол-ла хевээр чүү-даа келбээн. Ол боду, хүнгүн дүмбей карангызынче шымны бергеи ышкаш, кезээ мөңгеде чиле берген. Чүгле оон сөөлгү чагаазы чоок кижилеринге турганга боон арткан.

МЕН БИЛИП кааримге-ле, ада-ием Бии-Хемде Хадынпаң нүдүгдүр кранте Сайлыг-Кара деп черде чурттап олураар улус чораан. Хадын сурзуну революция мурнунда-ла орус тараачыннар тургусканы.

Тывага чаа амыдыралды арат чонну тургузуп эгелээни-биле кулактар, бай садыгжылар шуут-да эптежип шыдаваан. 1930 чылдың чазынында Өөк, Туранның байлары боттары база колчакчыларның душ боон дириг арткан артынчылары-биле каттыжып алгаш, чөпсеглениң деритпиңгеш, революстуг улусту эрге-чагыргага удур демисежир сорулгазын илереткеш, Хадынның Сөскенниг Өзенинче үне бергеннер.

Үймээнчилерниң сүлчээзиниң дугайын араттар Төөче дамчытканнар. Каш хонганда, Чаглыг-Алаактан орус, тыва шериг отряды чедип келген. Отрядтың командирлери Сөскениниг Өзенниң байдалын түс черниң чурттакчылары-биле сүмележип, оларның тайылбырын кичээнгейлиг дыңнап тургаш, конкут тодаргай өөренип алганының соонда, орус тараачыннарның, тыва араттарның талазынчылерин чыып, чажыт хуралдаттан.

Сөскениниг Өзенче Хадындан кара чаңгыс орук чоннаан. Ону боо-чепсектиг үймээнчилер дозуп турары чугаажок. Ооң бажы артиймес кадыр Чокпак-Дагда үскен, а мурнуу талазын ажык мөөстерлиг, [illegible] лыг даглар бүзээлээн. Ынаар эртип болурунуң чүгле чаңгыс аргазы бар—ооң соңгу чүгүнден кээр.

«Дүн дүжери-билек, аъттарны доктаадап черинче таныжылдар-биле кады каапкаш, дааш-шимээн үндүрбейн, Өзенниң иштин куду бадыштар. Даң хаяазында үймээнчилерниң турлаанга четкеш, ону ионгут хүрээн бүзээлептер. Бо планны боттандырарда, бистерге арга-хоргулгалыг, тайганы бодунуң беш салаазы дег билир улекчилер херек-тир»—деп, ол хуралга отрядтың командиру бодунуң тайылбырын дооскан. Отрядты үнөри-биле араттар Оңгар-оол биле Маспык-оолду дилээн. А олар эш-өөрүнүң даалгазын сеткил ханып хүлээп алганнар. Отряд үймээнчилерниң турлаан чер чырып орда бүзээлепкен. Командир агааже үш удаа боолапкан. Шын дээрге удуп олурган таныжылдар сыырап-сырбаш тура халыткан, үш-баш чок боолап эгелээннер.

Майгыннарда, чадырларда таалаачыг үйгүзүн улуп чыткан үймээнчилер ооң-моон ак хептиг үне маңнашкаш, чыый тургузуп каап боолаарында барган. Отряд шериг каш удаа дааштаашкын кылынтарга, олар сурзаап, чамдыктары холдарын өрү көдүрүп, дүжүп берген, а өскелери кызыл-даван.

К. МАСПЫК-ООЛ.
(Улаачылыг).

Чай болгаш уруглар

ОРГАНИЗАСТЫГ ЭРТТИРЕР

СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1977 чылдың декабрьда үндүргени «Ниити билиг школаларының өөреникчилериниң өөредилгезин, кижизидилгезин, оларны күш-ажылга белеткээрни улам ыңай сайзыраңгайжыдар дугайында» доктаалын үзүртээ болдуруп, районнуң өөреникчилерин күш-ажылга кижизидер болгаш өөредир талазы-биле ажылдың районнуң улус өөредилге килдизи кичээнгейлиг кылдыгалган.

Эрткен 1981 чылда районнуң ортумак школаларының өөреникчилериниң сес бүдүрүлге бригадазы, күш-ажылдың болгаш дыштанылганың 7 лагери ажылдап чайлаан. Бажыы-Алаак, Чадааналың № 1, Суг-Аксы, Бора-Тайга, Ийме, Чыраа-Бажы, Шеми школаларының бүдүрүлге бригадалары эки ажылдаан. Баян-Тала школазының күш-ажылдың болгаш дыштанылганың лагериниң ажылы эки болган. Теве-Хая, Хорум-Даг, Ак-Даш 8 чыл школаларының өөреникчилери мал чемииниң белеткелинге идепкейлиг ажылдааннар.

Чадааналың № 2 болгаш Суг-Аксы ортумак школазының ыяш ажыл-агый талазы-биле тургускан отрядтары ажылдап чайлаан. Школа сентябрьда 20 отрядка 431 өөреникчи киришкен.

1982 чылдың чайгы үезинде өөреникчилерниң дыштанылгазын организастыг чорудар талазы-биле партия райкомунуң бюрозу болгаш улус депутаттарының район Советиниң күүсекчи комитеди тускай доктаалды хүлээп алган. Ажыл планын бадылаан. Өөреникчилерниң чайгы күш-ажылдың үлүгүнүнда ортумак школаларга 10 бүдүрүлге бригадазы, күш-ажылдың болгаш дыштанылганың 10 лагери ажылдаар.

Чыргакының, Теве-Хаяның 8 чыл школалары бүдүк-бүрү сиген белеткээри-биле күш-ажылдың болгаш дыштаныылганың лагерьлерин тургускаппар. Бо хүннерде Бажын-Алаак, Суг-Аксы, Чадааналың № 1, Шеми, Хайыракан ортумак школаларының бүдүрүлге бригадалары организастыг ажылдап кирген.

Школаларның бүдүрүлге бригадаларынга кержэ ёлугаар совхозтар 81 га картофельди, 108 га кукурузаны, 34 га ногааны өстүрүп ажаарын, 290 тонна сигенни, 545 тонна бүдүк-бүрүнү белеткээрин онааган. Чадааналың № 2 школазының өөреникчилери 160 га черге ыяш культураларын, 100 га черниң арга-арыын аштаарын, 200 кг эм оъту болгаш 400 га кат-чимисти чыып бээри-биле Чадааналың ыяш ажыл-агыйы-биле дугурушкаш ажылдап кирипкен.

Чай дургузунда өөреникчилерниң чаңгыс, ийи-үш хонуктуң походтарынга 5 муң ажыг өөреникчи киржир. С. К. Тока аттыг пионер лагеринге, республиканың пионер лагерьлеринге школачылар дыштаныраар.

Шушенское, Кызыл, Ак-Довурак, Хову-Аксынче 400 өөреникчи экскурсиялап чоруур.

Өөреникчилерниң бүдүрүлге бригадаларынга, күш-ажылдың болгаш дыштанылганың лагерьлеринге, ажылдап турар черлеринге ГТО-нуң нормативтерин массалыг-биле дужаарын организастаарын Комсомол райкому, районнуң спорткомитеди ээлери оолдар ортузунга бут бөмбүгүнүң маргылдаазын эрттирер.

Бажын-Алаак ортумак школазының өөреникчилери республикага болур эртер авто болгаш судомодель конкурстарынга киржир. Чадааналың Пионерлер бажыңының Бочкаревка удурткан авиамодель бөлгүмүнүң оолдары республика көрүлдезинге белеткенип турар.

Ооң-биле чергелештир өөреникчилерниң бүдүрүлге бригадалары, күш-ажылдың болгаш дыштаныылганың лагерьлериниң ажылын болгаш чайгы дыштанылганы организастап эгелээнинде четпестер бар. Ыйлаңгыя Хөндергей, Ийме, Баян-Тала, Хор-Тайга ортумак школаларының бүдүрүлге бригадаларында өөреникчилер чурттаар, дыштанар черлер мынчага дээр септеттинмээн, уруглар суурлардан кылаштажып ажылдап турар. «Октябрь 30 чылы», Карл Маркс аттыг болгаш «Хөндергей» совхозтарының удуртукчулары бо талазы-биле кончуурлыг хемчээ алыры чугула.

Суг-Аксы, Суг-Хөл 8 чыл, Баян-Тала школаларының өөреникчилери будук-бүрү белеткелинче организастыг киргеи турда, Алдан-Маадыр, Бора-Тайга, Хөндергей, Хөр-Тайга Кызыл-Тайга, Чыргакы школаларының дирекциялары ол чугула ажылды ам-даа организастап шыдаваан турар.

С. МОНГУШ,
районнуң улус өөредилге килдизиниң инспектору.

Республиканың экраннарынга июльда «Мосфильм» киностудиязының ийи чугула ажылдары үнер. Оларның бирээзи «Ырҗымның кышкызы» деп детективтиг фильмде егерь Кочинниң өлүртпенининң истелгези чоруп турар. Күстүң бүргег хүнүнде Байкалдың чоогунда тайгадан Михаил Петрович Кочинни тып алыр. Ону ийи катап боолаан болгаш хөй хан төгүлгени-биле эмнелгеге-ле өлгеи. Бүгү истерни чаашкын чүй шаап каапкан, Кочин боду чүнү-даа чугаалап четтикпээн, а кара чаңгыс херечи болгу дег Петряков, ол дүне егерь Шмелёвтуң участогунга аңнап чораан, ынчангаш өлүрүүшкүнге каразылгага кирген. Истекчи Дронов бодунуң ажылын оон эгелээр.

Чазый-чилби чорукту кызыгаарлаттынмас болза кижини харын-даа кемниг херек үүледиринге чедирип болурун. ол дугайында шыңгыы бодалды режиссёр Арья Дашиев бодунуң ажылында киирип турар.

Ол кинонуң тырттырылыышкыны Байкал хөлдүң чоогунга болган, а оператору Ральф Келли. Ол «Мосфильмге» 20 ажыг чыл ажылдап келген болгаш Иркутск областының бойдузунга кайгамчыктыг киноларны тырттыргылаан. Бо кинода О. Видов (Кочин), В. Малышев (Петряков), А. Евдокимова (Глафира), а кол рольда истекчи Дроновтуң дугайында онзалап чугаалаар апаар. Ол дээрге «Дээрги мындаагыларның» адъютантызы», «Дерсу Узала», «Даурия», «Кезекче хереэниң истеп хынаарының инспектору» деп киноларга ол ойнаан. «Ырҗымның кышкызы» июльда соолзуреди үнер.

Кол рольда ССРЭ-ниң улустуң артизи Татьяна Васильевна Дорониманың күүселдези-биле «Дамды» деп база бир кино үнер. Ону тургускан режиссеру А. Бенкендорф. Кол маадыры Мария дээр бот херээжен, ол 12 харлыг оглун база кижизидип турар. Педагогика талазы-биле хапы билиглерлиг эвес-даа болза кайгамчык эки не. Мария кажан ажылын хоралап-даа турда безин чараш. Ол чаңгыс утла үш эрге ынакшып турар. оларның аразында ооң ашаа чораан арагачы, солдаты, чалчык кижи база бар.

Мария угаанныг-даа болза оон салымы ону эргеледип кээргевээн: ашаа-биле ча-рылгаан, суурга бажың тудуп алыр акша ажылдап алыры-биле хоорайже чоруптар. Ынчан акшалыг душтуп Аркадий Семёнович (Н. Пастухов) болгаш Иван база тыптып кээр. Улуг ынакшыл келир. Амыдырал нарын, Иван болгаш Мария база ооң оглу Витька кады чурттай бээрлер бе?..

Амыдыралдың бир янзы төөгүзүнүң дугайында бо кинону Довженко аттыг киностудия кылган, ол кино июль айында үнүп эгелээн.

Мосфильмчилер А. Н. Островскийниң «Калчаалыг акша» деп шиизин чогаадыкчы бедик уран чечен кылдыр экранчыдып үндүрген. Ооң сценарийн болгаш режиссёру Е. Матвеев. Ол шиизин үндезилээн фильмни сес чыл бурунгаар бодап алганын Е. Матвеев чугаалаан. Бодал болгаш сес бүрүзү ол үениң-биле харылзаштырган. Дворяннарның ядараашкыны, капиталдың халдааашкыны, акшаның эргечагыргазы, өскениң күжү-биле чурттаарынче чүткүл.

XIX вектиң төнчүзү, капиталимниң Россияга тыптып кээп турганы. Ол дугайында «Калчаалыг акша» деп кинода оон кол маадыры Москваның чаражы Лидия Чебоксарова (артист Людмила Нильская) ол үениң ниити негелдезин көргүзүп турар. Шынап-ла калчаалыг акша дээнде болуунуң чаражын, аныяк пазының орнаарынга белен. Ооң база бир маадыры Васильков (артист Александр Михайлов) бай эвес, эртем билиглиг, ынчалза-даа дүргени-биле байышырын күзеп турар. Анаа урууп садыг кылдыр бээрин Лидияның авазы Чебоксарова (артист Елена Соловей) бүгү күжү-биле оралдажып турар.

«Белоруссьфильмниң» кинематографистери «Келдерел» деп сатиралыг комедияны үндүрген. Ооң кол маадыры оннаарактар фабриказының слесары Соловейчик (артист Г. Бурков) бодунуң коллективиниң ат-алдарын баксыраткан. Фабриканың администрациязы боттарының «будулган» ажын холга алырын шиитпирлээннер. Коллективинде эш-өөрүнүң сагыш салыышкынынга арагачы болгаш хулиган Соловейчик шоолур кичээнгей салбайн турар. Оон-на ооң камгалакчыларынга «товуланныг» хилчеттээшкин эгелээр.

Бо чылдың июль 15-тен эгелээн «Пионер» кинотеатрынга Горький аттыг киностудиязының «Бичии Александр» деп оңнуг киноозу үнүп эгелээр. Ооң тургускан режиссеру Владимир Фокин. Дайынга өскүс калган немец уругларга совет шериг албанныгларының сагыш салыышкыны дугайында көргүзүп турар.

Н. БОЛЬШИНИНА.

ИЮЛЬДА
ЧАА
КИНОЛАР

Красноярск крайның Тыва АССР-де хүннериниң чогаадыкчы коллективтери уран талантызын бистиң республиканың бүгү районнарынга бир неделя дургузунда бараалгадып келген.

Оларның солун концертин чер бүрүзүнге улуг өөрүшкү-биле хүлээп ап, ам база катап аалдап келирин күзеп турганнар. Тыва чериниң хүндүлүг аалчыларының түңнел концерти бөгүн Кызылдың хөгжүм-шии театрынга болур.

ЧУРУКТАРДА: «Жарки» биле «Енисейские зори» ансамбльдер.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотолары.

Агаар

Республикага бөгүн кежүп турар булуттаар, чамдык черлерге диңмирен чаъстаар. Хаттың дүргени секундада 9—14 метр чедер. Агаарның температуразы 20—25, чамдык черлерге 12—17 градус чылыыр.

Телевидение

ИЮЛЬ 8-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Кино аян-чоруктар [illegible]». Дамчыдылгазы Ю. Сенкевич чорудар. 9.55 — [illegible] Уран-чечен фильм. 11.20—Телемедээлер. 11.25—14.15—Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — Сибирьның болгаш Ыраккы Чөөн чүктү дургаар. Документалдыг фильмнер программазы: «Удаканның тургустунганы», [illegible] хереэ», «Енисейниң пектары». 15.10 — Чалыыларның чогаадылгазы. 15.40 — Уруглар фильм: «Шок биле Шер». 16.45 —17.00 —Чапсар. 17.00 — Шыдыраа школазы». 17.30 —Делегейниң П. И. Чайковский аттыг 7-ги конкурузунда. 18.15 — Футбол дугайында допчулал. 18.45—Бөгүн делегейде. 19.00 — Делегейниң П. И. Чайковский аттыг конкурузунуң хүн дамдыштазы. Дамчыдылганы РСФСР-ниң уран чүүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы С. Виноградова чорудар. 19.50 — «Кафедра», деп уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 2-ги сериязы. 21.00 —«Үе». Информастыг программа. 21.35—Төп телевидениениң болгаш Бүгүэвилел радиофунуң электри музыкалыг хөгжүм херекселдериниң ансамблиниң РСФСР-ниң алдарлыг артизи В. Мещериниң удуртулгазы-биле концерти. 22.00—«Билдингирдаа болза, бүзүренчиг эвес» Кино капсырылгазы. 22.50 — Бөгүн делегейде. 23.05 —Футболга делегей чемпионадында.

МОСКВАДАН
ИЙИГИ ПРОГРАММА

12.00 —«Торжоктан келген бажыңчыы». Уран-чечен фильм. «Межраблпомрусь». 1925 чыл. 13.05 —«Горнистер, харыылаңар!» 13.50 — Испан дыл. 14.20 —«Авам школазы». 14.50—Ж. Б. Мольер. «Дворяннар аразында хуучуургаи». 15.50 —Телемедээлер. 15.55 — 18.15 —Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.15 —Телемедээлер. 18.30 —«ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылынга». «Красноярск крайның Тыва АССР-де хүннери». 19.10 — «Азия товү». Информация-публицистиг программа. 19.25 —«Моолга улусчу революцияның тиилээн хүнү». 19.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 —«Тамчыктыг удунар, чаптар!». «Валя угбайның чугаазы...» 20.15 «Өнчүктерниң ерыннары». Дамчыдылганы чогаалчы А. Алексин чорудар. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.50 — «Баштайгы рейс». Уран-чечен телефильм

Суд залындан

ХАЙГААРАЛДАН ҮНГЕШ...

Тыва АССР-ниң Конституциязының 39 чүүлүнде «Тыва АССР-ниң хамаатылары өөренир эргелиг» деп айыткан.

Шак ындыг чаагай аалдарлыг эргени эдилээри дег малгалыг чүве кайда боор. Ындыг турбуже чамдык аныяктар өөредилгеден оспаксырап, ону ара [illegible] чооктар барык хөй [illegible]. Ындыгларның чингээ 18 харлыг Семён Шалык, Евгений Самбуу, Анатолий Шагаачы, Алдай Пар-оол, 14 харлыг Родесть Оюн, 15 харлыг 7 класс өөреникчизи Шолбан Шалык, 14 харлыг сески классчы Чаадыр-оол Сүгелдей хамаарышыр. Е. Самбуу, С. Шалык, А. Шагаачы, А. Пар-оол, Р. Оюн олар хоорайның № 4 профтехучилищеге өөренип тургаш, өөредилгезин ара каггаш, Тес-Хем районда Шуурмак суурга чеде бергеш, өөреникчилер Ш. Шалык, М. Сүгелдей оларны бөлүглеп алгаш, арагаже сүндүгүп, бөлүк арагалап чоруп турганнар. 1982 чылдың январь 28-те Шуурмак суурга кудумчуга Г. И. Чистаковка ужуражып келгеш, Е. Самбуу, С. Шалык, Р. Оюн, А. Шагаачы, Ш. Шалык, М. Сүгелдей олар аңаа хол дээп [illegible] турган, оон ап чорааны арагазын хунаап алганнар. [illegible] оолдарның эжи А. Пар-оол кудумчуга Дожувайны эттеп тургаш, бергүн, арагазын үптеп алган.

Тес-Хем районнуң улус суду А. Пар-оол, М. Сүгелдей, Е. Самбуу, С. Шалык оларны 3-3 чылда, Р. Оюн, Ш. Шалык оларны 1-1 чылда хостулгазын казып шииткен. А. Шагаачы 2 чыл хуусаалыг шенелдеге шииттирген.

Аныяк өскенниң кижизидилгезинче хамаарышкан училищениң, школаның ада-иезиниң, хөй-нийти организацияларының талазындан хайгааралды суларатканың бөлүк оолдарның үүлгедип херечилеп турар.

Б. БОРИСОВ.

ХЕМЧЕТ АЛБААНЫНДАН

УСТЬ - КАМЕНОГОРСК. Колхозтар аразының хавал семиртир каттыжыышкынының директору Г. Ясс бойдустуң чаражын магадаар, а ол хирезинде удуртуп турар ажыл-агыйының суг арыглаар черлерин ажылдатпас кижи-дир. Ынчангаш аммиак холушкан суг Глубочанка хемче агып чыдар.

Хемче-багай суг аксып турар дээш директорну Устүү-Иртыш суг инспекциязы болгаш санэпидстанция каш-даа катап сагындырган. Ынчалза-жок директор дээштиг хемчег албаал, суг баксырап турар хевээр болган. Ынчан прокуратура херек оттурган.

Г. Ясс ажылындан, партиядан ундурулген. Район суду ону бир чылда эдип чазаар күш-ажылга шииткен.

М. НОВИКОВ.

ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРГЕ

1982-83 өөредилге чылында Кызылдың медицина училищези дараазында салбырларга өөренирлерин хүлээп алыр: санитар-фельдшер салбыры —өөренир хуусаазы — 2 чыл 6 ай, фельдшерниң—2 чыл 6 ай, сестраның—1 чыл 10 ай.

Бижидиришкинни августуң 14-ке чедир хүлээп алыр. Өөренир дээннер орус дылга (чогаадыг азы диктант), химияга (аас-биле) шылгалда тудар.

Директорнуң адынга бижидириишкинге кожар чүүлдер ортумак билиг дугайында аттестат (бот-биле), эмчи шылгалдазы (№ 286), 3×4 см. хемчээлдиг алды фото-чуруктар, күш-ажыл дептеринден үндү бижиктер, өг-бүлениң составының болгаш ада-иезиниң ажыл төлевириниң дугайында шынзылга. Паспортту боду көргүзер. Сургуулдар составынга киир санаар хуусаазы —августуң 22—24 хүнү.

Училищениң адреси: Комсомол Кечил-оол кудумчузунда № 2 бажың: медицина училищези, телефон №№ 2-10-28, 2-41-19, 2-32-44.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

ИЮЛЬ 8-ТЕ
«НАЙЫРАЛ»: «Дамды» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Кырган аваларының оглу» 9.30, 11.20, [illegible] «Ынакшыл үези четпээн аныяк» 14.30, 17.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Дайзының тылында фронт» 15.00, 20.00 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Хаатыг эжик баарында» 18.30, 20.30 шактарда.

«ЧАПГЫ»: «Шелээ издээни» 15.30, 17.30, 19.20 шактарда.

Бай-Тайга районнуң № 7933 төп ажаалга кассазының төгериг таңмазы читкенин оон хуну чок деп санаар.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000. Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуу 2-24-83, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54 харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретарьлары 2-23-35, партийн амыдырал болгаш совет тургузуг килдистеринин 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-23, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-41-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-00, корректорларның 2-27-41, буххалтериянын 2-12-45, солун чарлыг барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № [illegible]

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгның херектериниң талазы-биле эргелелдиң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажын № 1). ТС—01761

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 159 (11957) | 1982 чылдың июль 9, пятница | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 коп.

Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ АКШ-тың президентизинге кыйгырыы

Ливанда, ылангыя оон найысылалы Бейрутта байдалдың шыңгыызы-биле чиңгелгенинге холбаштыр ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев Ливанда хан төктүүшкүнүн соксадыр, ливаннарны болгаш палестиннерни — херээженнерни, бичии уругларны, кырганнарны израиль шериглериниң аажок таналыг ёзу-биле узуткаарын соксадыр дээш Каттышкан Штаттардан хамааржып турар бүгү чүүлдерни кылырынче АКШ-тың президентизи Р. Рейганны кыйгырган.

Израиль Бейрутта тайбың чурттакчыларга удур ёзулуг үрегдээшкиниг үүлгедиишкиннерни [illegible] база хоорайның амыдыралга эргежок чугула чүүлдерин узуткап турар. Израиль эжелекчилериниң холдарындан Ливанда өөп-кырып турар кижилерниң кыйгызын бергин чаңгыс-даа харысаалгалыг күрүне ажылдакчызы, чер кырының чаңгыс-даа ак сеткилдиг кижизи тоовайн барып болбазын Л. И. Брежнев онзалап демдеглээн.

АКШ принцип ёзугаар Ливанче чогуур санныг американ шериглерин чорударынга белен хөөрзиниң дугайында медээлерге холбаштыр Л. И. Брежнев, ол херек кырында болур болза, ынчан Совет Эвилелиниң политиказын ол фактыны барымдаалап чорудар апаарын АКШ-тың президентизинге сагындырган.

Ливанда болгаш оңу долгандыр боон турар болуушкуннарының бо душкуурлуг үезинде тургустунган байдалды ажыттаар дээн кордаашкыннарны харысалгалыг медереп билир чорук база шыңгыг угаалдап тиилээр болгаш израиль агрессияны соксадыр, а АКШ-тың болгаш оон Чоокку Чөөн чүкте амыссарының хөделиишкиннери Израильдиң үргүлчүлеп турар агрессиязынга болгаш Палестинаның араб чонунуң сузуушкунун кожере болбазын дээш АКШ болунгаан хамааржыр бүгү чүүлдерни кылырынга идегелин Совет күрүнениң баштыңы илереткен.

(СЭТА).

ЧАЛБЫЫШТЫГ СӨЗҮ-БИЛЕ

Бүгү-эвилелдиң «Билиг» ниитилелиниң VIII съездизи

Ленинчи партияның чалбыыштыг сөзүн чонга чедирер, оон политиказын материалдыг күш, практиктиг ажыл-херек болдурарынга идиг бээр деп бүгүнниг чаагай хүлээлгезин дээш бедик харысаалганы медереп билир чорук Бүгү-эвилелдиң «Билиг» ниитилелиниң бурунгу хүн Кремльдиң Улуг ордузунга доозулган VIII съездизиниң ажылынга сиңниккен. Пропагандистерниң үш миллион ажыг кижилиг отрядының ажыл-чорудулгазын бедик-биле үнелеп турары дээш СЭКП ТК-га нази-биле өөрүп четтиргенин илерейлевишаан делегаттар ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезинге моон соңгаар-даа партияның шынчы, идегелдиг дузалакчылары болурунга боттарының беленниин дугайын медеглээн.

Партияның XXVI съездизиниң материалдарын, СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин пропагандалаарын сайзырангайжыдарының, ССР эвилелиниң тургустунганындан бээр 60 чылдың төлептиг уткуур дээш күш-ажылчы коллективтерни мобилизастаарының айтырыглары съездиниң кол кичээнгейинге турган.

«Билиг» ниитилелдиң организациялары социализмниң чаалап алыышкыннарының төөгүлүг, утказын болгаш улуг хемчээлдиин совет кижилерниң медерелинге быжыктырар, бистиң тургузуувустуң бүгүнниг бүдүжүн, социализмниң капитализмден артык күштерлиин чүткүлдүг, күзел-сорулгазы көргүзер хүлээлгелиг. Империалистиг күштерниң үүлгедиишкиннериниң уламындан делегей байдалы дыка чиңгелгенген байдалдарда СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң даштыкы политиктиг ажыл-чорудулгазын, тайбыңны быжыглаар болгаш камгалаар талазы-биле эш Л. И. Брежневтиң чугааларында көдүрүлген ССРЭ-ниң чаа саналдарын пропагандалаары онза ужур-дузалыг болуп турар.

Ленинниг пропагандазының идейлиг, эртем деңнели болгаш ажыктыын бедидерниң оон хевирлерин болгаш аргаларын сайзырангайжыдарының, амыдырал-биле харылзаазын быжыглаарының сорулгаларынче кичээнгейни салып берген делегаттар угландырган.

Даштыкы аалчылар съездиге байыр чедирген.

Съездиниң түңнел хуралынга СЭКП ТК-ның секретары М. В. Зимянин, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Г. И. Марчук, СЭКП ТК-ның килдистер эргелекчилери Е. М. Тяжельников, В. Ф. Шауро олар киришкен.

Академик Н. Г. Басов түңнел сөс чугаалаан. Бүгү-эвилелдиң «Билиг» ниитилелиниң баштаар черниң ажыл-чорудулгазын съезд чаңгыс эп-сеткилдиг чүүлдүг деп көрген. Ревизия комиссиязының отчёдун бадылаан, отчёт илеткел талазы-биле докталдыг хүлээп алган.

Ниитилелдиң баштаар черинин болгаш ревизия комиссиязының чаа составын соңгаан. Баштаар черниң даргазынга академик Н. Г. Басовту, ревизия комиссиязының даргазынга экономика эртемнериниң доктору А. С. Довбаны соңгаан.

Ниитилелдиң уставынга өскерилделерни съезд бадылаан.

Съезд медеглел хүлээп алгаш, АКШ-тың дорт деткимчези-биле Израильдиң Ливанга удур чорудуп турар араатанныг агрессиязынга килеңниг удурланыышкынын илергейлеп, хаңныг олуруксу дайынны соксадырын шиитпирлиг негээн.

СЭКП Төп Комитединге, эш Л. И. Брежневке байырлыг чагааны съездиниң делегаттары көдүрүүшкүннүг хүлээп алган.

(СЭТА).

КУЖУВУС — АКЫ-ДУҢМА НАЙЫРАЛДА

КРАСНОЯРСК КРАЙНЫҢ ТЫВАГА ХҮННЕРИ 1982 июль 1-8

ССРЭ-ниң юбилейинге тураскаатнан Красноярск крайның Тыва АССР-ге хүннери доозулган. Оң байырлыг хаашкыны дүүн Кызылга, Тываның хөгжүм-шии театрынга болган.

Кожавыста крайның хүннери бистиң республикага сес хонук дургузунда үргүлчүлээн. Бо үениң дургузунда культураның, урал чүүлдүн ажылдакчылары, эртемденнер, чурукчулар, журналистер, спортчулар, мурнакчы ажылчыннар, партия, совет, профэвилел ажылдакчылары — ниитизи-биле 300 хире красноярскылар бистиң республикага аалдап кээп, боттарының урал чүүлүн бараалгадып, мурнакчы арга-дуржулгазын солушканнар.

Красноярскылар бистиң республиканың муң-муң ажылчыннар-биле ужуражылгаларны эрттиргеннер, крайның чурукчуларының, фотожурналистериниң делгелгелерин хөй-хөй кижилер сонуургап көрген, эртемденнер И. Гительзон, В. Базарный, Н. Чистяков, А. Гукосян оларның чугаазын эртемниг, улус өөредилгезиниң, кадык камгалалының болгаш өске-даа албан черлериниң 3 муң ажыг төлээлери улуг сонуургал-биле дыңнааннар.

Кожавыста крайдан аалдап ажыг спортчу келген. Олар спортчу маргылдааларны Кызылдың стадионнарынга эрттирген. Аштырыышкыннар, уттуруушкуннар кайы-даа таланың спортчуларында бар болган. Ынчалза-даа Тываның болгаш Красноярскиниң спортчуларында чаңгыс улуг болгаш ниити тиилелге бар. Ол дээрге спортчуларның аразында найыралы улам быжыгып, чамдык хевирлер талазы-биле оларның ажылдажылганы дугуржуп алганы болур.

Сайзыг хонуктар дургузунда Ыыңдыг чедиишкиннер көскү чедип алдынган. Ынчангаш найыралдың, акы-дуңмалыышкының байырлалы-биле доозунган неделя дүүн байырлыг хаашкын-биле доозулган.

Кежээни Красноярск край болгаш Тыва АССР-ниң урал чүүл мастерлериниң болгаш бот-тывынгыр урал чүүл коллективтериниң концерти-биле эгелээн. А. Чыргаал-оолдуң «Чечер-оюм» деп ырызын Тываның [illegible] комитедизиниң симфония оркестри [illegible] аалчылардан сонуургал-биле дыңнаан. Бижиттинге-ле элээн үр болу берген-даа болгунза, чараш ыдынарын чидирбээн ыры «Ак-көк [illegible]» красноярскыларны дыка сонуургаткан. Красноярск крайның көрүнге филармониязының артизи Константин Волинкевиче [illegible] «Оң Ленин-биле чугаа» деп шүлүү сагыш-сеткилдерге дээпкен. Солун номерлер улажып-ла, улажып-ла турган. Оларны көрүкчүлер [illegible]-биле хүлээп ап, күүседикчилерге [illegible] байыр чедирип турганнар.

Хаашкынның байырлыг кезээ. Республиканың партия, совет органнарының, Красноярск крайның Тывага хүннеринге киржири-биле келген делегациязының удуртукчулары хөгжүм-шии театрының сценазынга үнүп келгеннер. Кызылчылар болгаш хоорайның аалчылары оларга адыш часкап, байыр чедирген.

СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, партия Тыва обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин чүве чугаалаан.

ССРЭ-ниң 60 чылынга тураскааткан, Красноярск крайның бистиң республикага хүннери доостун турар. Бистерниң аравыста чаңчыл болган харылзааларның быжыкканын, материал болгаш уран-бодал байлактарын солчурунга үре-түңнелдиг болганын ол хүннер бадыткавышаан, бистиң ажылчы чоннарывыстың акы-дуңмалышкы найыралын быжыглаарынга идиг болган деп, ол демдеглээн. Тывага крайның хүннерин эрттирип, Красноярскиниң экономиказы болгаш культуразы-биле улам долу-биле таныжар арганы бергени дээш өөрүп четтиргенин Г. Ч. Ширшин партияның Красноярск край комитединге, крайкүүскомга, партия крайкомунуң бирги секретары П. С. Федирконга, бисте аалдап чедип келген крайкүүском даргазы Н. Ф. Татарчукка илереткен. Ол ынчаш [illegible] журналистерге, эртемденнерге, [illegible] чурукчуларга, артистерге, спортчуларга, крайның хүннериниң бүгү киржикчилеринге республиканың ажылчыннарының мурнундан чүве чугаалаан. [illegible] таныштырганы дээш Тываның [illegible] өөрүп четтиргенин база илереткен. «Енисейские зори», «Жарки» ансамбльдериниң «Кезээде ыры-биле», «Ярмарка» деп урал чүүл коллективтериниң [illegible] ол онзалаан. Чурулга урал чүүлүнүң [illegible] СССР-ниң ХА [illegible] Сибирь салбырының Красноярск филиалының делгелгелери [illegible] байдузунуң дугайында, оон эки сеткилдиг кижилерниң дугайында, оларның күш-ажылчы тиилелгелериниң дугайында хөйнү билип алырынга улуг идиглиг болган деп, ол чугаалаан.

Красноярск крайда өөредилгениң ажыл-агыйы болгаш культура тургузуушкуннарынга чедиишкиннери дээш Тываның ажыл-ишчилери сеткилиниң ханызындан өөрүп, тургузукчу күш-ажылга оларның чаа-даа чедиишкиннеринге чоргааранып турар дээрзин СЭКП обкомунуң бирги секретары демдеглээн. Бистиң республиканың хөгжүлдезинге чедирип турар улуг дузазы дээш крайның партия, совет органнарынга өөрүп четтирип турар бис деп, ол онзалап демдеглээн.

Партияның XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлериниң амыдыралга боттандырарынга улуг-улуг чедиишкиннерлиг болурун, Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң 60 чыл оюн төлептиг уткуурун Красноярск крайның Тыва АССР-де хүннериниң киржикчилеринге чүректиң ханызындан түңнелинде ол күзээн.

Г. Ч. Ширшин Тыва АССР-ниң алдарлыг чурукчузу Г. Суздальцевтиң Тываның каас, чараш бойдузун көргүскен чуруун аалчыларга белек кылдыр тудускан.

Мурнак болган урал чүүлга талазы-биле алы-хавыялары дээш «Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи», «Тыва АССР-ниң алдарлыг чурукчузу» хүндүлүг аттарны алгылаан [illegible] Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. К. Мендуме шаңналдарны тывыскан. Ол ышкаш РСФСР-ниң Чурукчулар эвилелиниң Красноярск организациязын база профессионал бедик мергежилдиг болгаш Красноярск крайның Тыва АССР-ге хүннерин эрттиреринге чедиишкиннг киржиишкини дээш бөлүк красноярскыларга Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижиктерин М. К. Мендуме тывыскан.

СЭКП Красноярск крайкомунуң бюро кежигүнү, улус депутаттарының Красноярск край Совединиң күүсекчи комитединиң даргазы Н. Ф. Татарчукка сөс берген.

Красноярск крайның Тыва АССР-ге хүннерин эрттирери-биле чалааны дээш, аңаа келгеннерни чылыг-биле уткуп хүлээп ап, оларның чон-биле харылзажырынга улуг дузаны көргүскени дээш оларның өмүнээзинден өөрүп четтиргенин ол илереткен. Тывага крайның хүннерин эрттиргени чорук красноярскыларның культурлуг амыдыралынга база бир солун болуушкун болганын, найыралды, акы-дуңмалышкы чорукту быжыглаарынга база бир базым болган дээрзин ол демдеглээн.

Н. Ф. Татарчук Соңгу Доштуг океанның эриктеринден Саянның сыннарынга чедир чиктылган крайның культура, экономика тургузуушкуннарга чедиишкиннерин чыылганнарга каксы таныштырбышаан, ол чедиишкиннерге крайның хөй национал ажыл-ишчилериниң эгээртинмес салыышкыны кирген дээрзин демдеглээн.

Бөгүнгү Тыва — үлетпүр бүдүрүлгелиг, кедээ ажыл-агыйы шаппын хөгжүп турар республика деп ол чугаалааш, [illegible] красноярскылар база сеткилиниң ханызындан өөрүп турар деп бүзүреткен.

Красноярск крайда чүс ажыг национал болгаш бичии улустарның төлээлери чурттап турар, оларның аразында Хакас автономнуг областың, Таймыр болгаш Эвенк автономнуг округтарның төлээлекчилери бар. Ол дээрге, чаңгыс сорулгалыг, коммунистиг тургузуушкунуң планнарын бир дем-биле күүседир дээш демисежип турар кижилер-дир.

Ийи дакпыр орденниг Красноярск крайның революсчу, дайынчы болгаш күш-ажылчы чаңчылдары кайгамчык. Красноярскиниң партия организациязын Владимир Ильич Ленин удуртуп турган. Ол аңаа 1897 чылдың мартта шөлүглеге келген, оон сүмелерин болгаш айтыышкыннарын ёзугаар ажылчыннар ортузунга марксчи бөлгүмнер тургустунган, олар чоорту РСДРП-ниң Красноярск организациязы апарган.

Крайның Тывага хүннеринге республиканың ажыл-ишчилери тергиин эки белеткенген деп, Н. Ф. Татарчук демдеглээш, ол дээш сеткилиниң ханызындан өөрүп четтиргенин илереткен.

Красноярск крайның Тыва АССР-де хүннери хагдынганы чарлаттынган. «Байырлыг!», «База катап ужурашкыже!» деп сөстер залга үр-ле чаңгыланып турган.

Д. ЧЫДЫМ.

ЧУРУКТАРДА: Красноярск крайның Тывага хүннериниң байырлыг хаашкынының үеинде.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотолары.

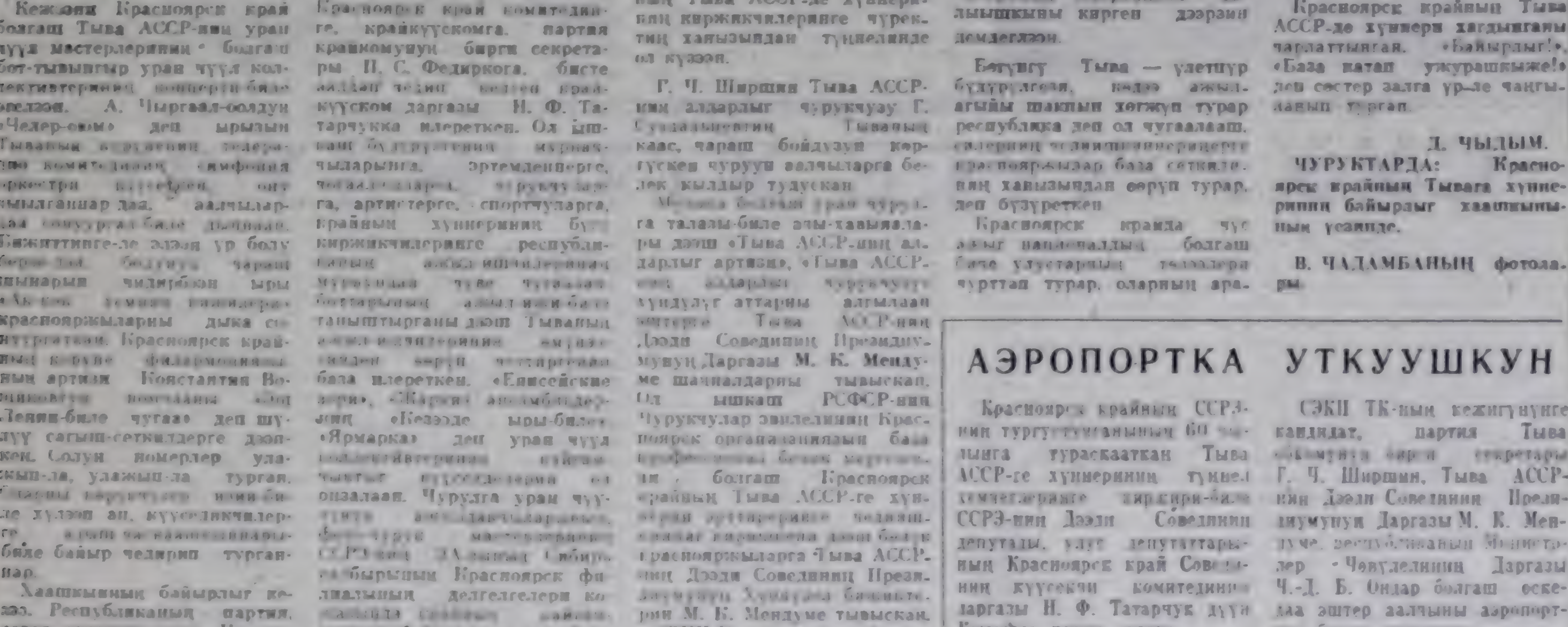

АЭРОПОРТКА УТКУУШКУН

Красноярск крайның ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга тураскааткан Тыва АССР-ге хүннериниң түңнел хемчеглеринге киржири-биле ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады, улус депутаттарының Красноярск край Совединиң күүсекчи комитединиң даргазы Н. Ф. Татарчук дүүн Кызылда чедип келген.

СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, партия Тыва обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. К. Мендуме, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ч.-Д. Б. Ондар болгаш өске-даа эштер аалчыны аэропорттан барып уткааннар.

КОСМОСКА ХОЛ ТУТЧУП МЕНДИЛЕЖИИШКИН

ПАРЛАЛГА КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

Совет болгаш француз эртемденнер, специалистер космос орбиталарынга кады ажылдажылганың төөгүзүнге алдарлыг арыннарны киир бижээннер. Орбитаның «Салют-7» станциязынга Францияның баштайгы космонавтызының киржилгези-биле эртем экспедициязы чедиишкинниг доозулган. ССРЭ-ниң ДХМ-ниң парлалга төвүнге июль 7-де болган совет болгаш даштыкы журналистерниң парлалга конференциязы ол болуушкунга тураскааттынган.

Корреспондентилер-биле ужуражылгага суралгыг совет болгаш француз эртемденнер, космонавтылар белеткээр төптүң, ужудуушкун башкарар төптүң удуртукчулары, чурттар аразының оңгу экипажының кежигүннери барганнар.

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының президентизи академик А. П. Александров бүгү совет эртемденнериниң өмүнээзинден совет-француз экипажтың кежигүннеринге болгаш оларга бедик шаңналдар дээш байыр чедиргеш, космос [illegible] чаагай херээнге чедиишкиниг болурун күзээн.

Экспедицияның улуг программазынга ССРЭ-ниң болгаш Францияның специалистериниң космос биологиязының болгаш медицинаның, астрофизиканың, геофизиканың, материаловедениениң талазы-биле белеткээни янзы-бүрү 14 дуржулгалары кирип турган. Космоска неделя дургузунда алдынган түңнелдериниң кол болгаш дузалал-даа эртемнерге ужур-дузалыг болуру чигзиниг турбас деп, эртемден чугаалаан. ССРЭ-ниң болгаш Францияның тугунуң адаа-биле космоска амгы бо ужудуушкун — француз болгаш совет эртемденнериниң, специалистериниң кады ажылдажылгазының эң бедик деңнели болганы чугаа-даа чок.

ССРЭ-ниң болгаш Францияның-даа эртем төптериниң ажылдап кылыры-биле дамчыттынган эртем информацияларының хемчээлин долузу-биле үнелеп турарын совет болгаш француз-даа эртемденнер биске дыңнаткан деп, А. П. Александров чугаалаан. Амгы экспедицияның бүгү чүзүү ам-даа алдынмаан — француз приборларының чамдыызы станцияда чыдып калган болгаш оон доктаамал экипажы А. Березовой биле В. Лебедев ол аппаратура-биле ажылды үргүлчүлеп турарын чугаалап каарын күзеп тур мен.

Оон соонда космоска шинчилелдерниң национал төвүнүң президентизи профессор Юбер Кюрьен чүве чугаалаан, совет инженерлерниң, техниктиг специалистерниң бүгү үе-чадаларда бедик мергежилдиин доозулган ужудуушкунуң көргүскенин демдеглээн. Байконур космодромга болгаш ужудуушкун-биле холбашкан өске-даа черлерге бистерни хүлээп ап турган бүгү совет кижилерге өөрүп четтирерин күзеп тур мен деп, эртемден чугаалаан. Ужудуушкунну ылангыда медицина, биология талазы-биле хайгаараары бистерге, француз специалистерге улуг сонуургалды болдурган. Оон аңгыда бо талазы-биле совет специалистерниң шагда-ла билир чүүлдерин ажыттаар арганы бистерге берген турган.

Бистер космоска тус-тус беш космонавтыларның эвес, харын тергиин эки кады ажылдыг бүдүн экипажтың ажылын хайгаарап көргенивисти демдеглээри чугула. Ол чорук бүгү ажылды бедик шынарлыг кылдыр күүседир арганы берген. Бистиң дараазында кады ажылывыс Венераны шинчилээри-биле холбашкан болур деп, профессор Кюрьен чугаалаан.

Космоска [illegible] ажылдың неделязының дугайында, космоста бажыңга ажылдап чурттаарының байдалдарының дугайында тодаргай чүүлдерни экипажтың командири В. А. Джанибеков журналистерге чугаалаан. Эң-не боз чүүл болза, тергиин найыралдыг ажыл болганын ол демдеглээн. Орбита станциязынга эң-не баштай беш кижиниң ажылдаанын чугаалап тур мен. Эртем программазындан аңгыда бистиң сорулгавыска ындыг хөй кижилиг экипажты чылыг болгаш агаар-биле системаларны канчаар чедиштир хандырарын хайгаараары база кирип турган.

Мен командир кижи болганымда, экипаж станцияже киргенинин баштайгы шактарындан эгелээш-ле кандыг-бир баш удур организастыг дуржуушкун чокка доораан-на ажылдап эгелей бергенин [illegible]. Ылангыя Жан-Лу Кретьен дыка идепкейлиг болган. Бистер оон дезин чок байдалга чаңчыгып алыры эргежок чугула деп чүвени билип, баштайгы шактарда оңу ындыг-ла далаштырбайн турган бис.

Борт-инженер А. С. Иванченковка сөс берген. Ол совет-француз экипажтың күүсеткен эртем-техниктиг шенелделер программазының дугайын чугаалааш, француз «Пирамиг» болгаш «ПСН» фотоаппаратураның бедик шынарлыының дугайын айыткан. Оон чугаалааны-биле алырга, «Салют-7» станциязының угланыышкынының болгаш эки-дески ажылдаарын хандырар автономнуг система, а ол ышкаш конструкторларның аңаа ажылдаарынга таарыштырган тергиин эки байдалы чурукка тырттырар ажылдарны чедиишкинниг чорударынга улуг идиглиг болган.

Францияның космонавт-шинчилекчизи Жан-Лу Кретьен сөс алган. Мээң өңнүктерим Володя биле Саша космоска бистиң ажылывыстың болгаш чурттаарывыстың дугайында дыка-ла долу болгаш солун кылдыр чугаалады, ынчангаш мен чүгле журналистерниң айтырыгларынга харыылаарым арткан-дыр деп, ол чугаалаан.

«Ужудуушкунуң эртемге үнелиг чүүлү чүл?» — деп айтырыгга харыылааш, Жан-Лу Кретьен эртем шинчилелдериниң чедиишкинниг болуру хамааржып турган үш факторлар шуптузу таарымчалыг болганын демдеглээн. Эртем дуржулгаларының белеткеттингенниин шынары тергиин эки болган. Оларның чамдыктарын орбитага эң баштай кылган. Техниктиг аргалар, тодаргайлаарга, орбита станциязының эң нарын шенелделерге таарышкан байдалы база-ла эң бедик үнелелди ап турар. Адактың соонда эртемденнерни мурнай чугаалааш таа канчаар, экспедиция космос тутайында эртемниг янзы-бүрү айырылгаларынга чугула түңнелдерни бээр дээринге идегелин [illegible] болгаш кудулап бадар аппарат-биле экипаж [illegible] материалдарының саны болгаш шынары-даа бадыткап турар.

— Совет Эвилелинге ийи чыл ишти [illegible] болгаш ажылдаанымның кол түңнели чаңгыс [illegible] каттыжып турар. Мээң-не ужурашканым бүгү совет кижилер [illegible] ажылга кызымаккай кижилер боор турган. Мээң бодалым-биле алырга, [illegible] салган сорулга дээш кызымаккай чоруу боор турар.

Каттышкан экспедицияга [illegible] Францияның [illegible] мен.

Космос шинчилелдериниң [illegible] директору академик Р. З. Сагдеев ССРЭ-ге космос шинчилелдериниң [illegible] программазының дугайын журналистерге чугаалаан. Ол программа кол-кол болгаш дузалал-даа эртемнерниң [illegible] дески кылдыр хөгжүдүлгезин көрүп турарын ол эртемден демдеглээн. Ынаа чугула черин совет-француз төлевилелдери кады боттандырып чорудары [illegible] деп санап турар.

(СЭТА).

Тувинская республиканская [illegible]

СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин — амыдыралга

КОЛ ЧҮҮЛ — КИЖИЛЕР-БИЛЕ АЖЫЛ

СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) [illegible] ... кижилерни [illegible] ... ажылчы, [illegible] ... [illegible] ... тургузар [illegible].

Бо ажылдың ол негелделерге дүүштүр тургузары партийжи системазын эге чадазы болур бригада партия организациязы болгаш партбөлүктерниң кол чүүлдүг хамаарылдыр. Күш-ажылчы коллективтерге удуртулганы доктаамал сайзырангайжы-дыш, эки тенилелдерниң чедиишкиннерин хандырып турар бригада партия организациялары болгаш партбөлүктер бистиң районда база бар. Оон чижээ «Хемчик» совхозтан көргүзүп болур.

Совхозта дөрт бригада партия организациялары болгаш алды партбөлүктер бар. Олар парткомнуң удурткалгазы-биле ажылдап турар болганда, партком секретары болгаш оон [illegible] ... перспективтиг планның тургузарда бригада партия организацияларының болгаш партбөлүктерниң хуралдарынга коммунистерниң берген ажыл-агыйжы болгаш [illegible] ... көрүп турар.

Чижээ, эрткен чылдың тенчүзүнде болган бүдүрүлге болгаш партия хуралдарынга коммунистер совхозтуң бүдүрүн үндүрүп турар кедээ [illegible] продукцияның бар курлавырларының [illegible] ... турарын шүгүмчүлээш болгаш оон кайгаар чедип алыр [illegible] талазы-биле саналдарны берген. Партком совхозтуң дирекциязы-биле кады ол саналдарга үндезилээш, [illegible] ... тодаргай планы ажылдап кылгаш, ол планнын кезек бүрүзүн күүседириниң хүлээлгезин хамаарыштыр кижилерни айыткан. Оон-биле чергелештир ук планнын күүседиишкини дээш бригада партия организацияларының болгаш партбөлүктерниң кижилер ажылдарын тодараткан. Чон эртүзүнге организакчы болгаш политиктиг-кижизидилгелиг ажылдың кол угланыышкынын [illegible] ... күүседилгезинге угландырып [illegible].

Бо бүгү ажылдар шиитпирлиг [illegible] ... турар. Совхоз чаптык чылда күрүнеге 85 тонна эът садар турган, июньнуң баштайгы чартыынга чедир 111 тоннаны саткан. Сүттү 105 тоннаны дужаар турган, 13 тоннаны дужаан. Планны хуусаа бетинде ажыр күүсеткен.

Хөй санныг эвес коммунистерден тургустунган партбөлүктер бүдүрүлгеге [illegible] ... аңгыларыны рольду көргүзүп турарының чижээн Шөгүлдээ сүт-баараан фермазында Мария Хомушкунуң удурткан партия бөлүүнден көрүп болур. Оон хурээлеңинде беш коммунист бар. Олар коллективтиң [illegible] ... бүдүрүлге айтырыгларынче хандыр киирген. Партбөлүктуң хуралдарынга бүдүрүлге планының күүседиивиң, социалистиг чарыштың түңнелдерин, коммунистерниң партийжи даалгаларны канчаар күүседип турарының талазы-биле отчеттарын доктаамал чугаалажып, чогуур шиитпирлерни хүлээп ап турар. Фермада коммунистерниң планнын онаалдаларын күүсетпейн турар кижи чок. Аныяк коммунист Алефтина Хомушку, Лидия Ондар, Мария Хомушку тус-тус саанчылар аразынга социалистиг чарышка эң бедик көргүзүгүг болуп, ам чартык чылды [illegible] доозуп турар.

Сөөлгү үеде совхоз конторазында болгаш [illegible] ортузунда тургускан партия организацияларының ажылы кошкузу-биле экижээн. Бо организациялар хүнү бүрүнү [illegible] ... ажылдың кол угланыышкынын шилип алгаш, ол езугаар ажылдап турар. Конторанын партпанизацияларында [illegible] аппаратынын коммунистери бактаан турар болганда, кол специалистерниң [illegible] ... биле ажылдыг кылган. Ол ... тунган партбөлүк коммунист [illegible] ... роль бедидер дээш ажылды идепкейжиткен. Бо партия организацияларының хуралдарынга чугаалажыр айтырыгларны баш бурунгаар бедеткеп, [illegible] ... парткомнуң төлээзи азы кол специалистерниң бирээзиң чалап олуруштуруп турар. Шиитпирлер күүседилгезинге контрольду ында багай эвес [illegible].

Совхозта партком ында ажыл-ишчилериниң күш-ажылчы, идей-политиктиг болгаш [illegible] ... алыр дээш хөй чүүлдерни кылган. Политиктиг, экономиктиг өөредилгениң, политинформаторларның, агитаторларның ажылын ук планга дүүштүр чорудуп турар. [illegible] ... пункту чанында тургускан агит-массалыг ажылдар та[illegible] ... келген. Бо чылын чон ортузунга политиктиг-кижизидилге ажылдарын партбөлүктерниң хуралдарынга кам удаа чугаалашкан. Оон иштинде ол айтырыглар талазы-биле хүлээп алган шиитпирлерниң күүседиинин дугайында айтырыгны безин ийи удаа сангарган.

Парткомнуң бригада партия организацияларын болгаш партбөлүктерин удуртур талазы-биле ажылында бүгү-ле чүве чогуур деңнелде деп болбас. Шиитпирлээ чогуур айтырыглар ам-даа бар. Ылангыя бригада партия организацияларының, партбөлүктерниң иштики ажылынче кичээнгейни [illegible] ... азырга беттүг дузаны көргүзер чүгүла. Хову ажылчыннарының, тудугжуларның партия организацияларында хуралдар доктаамал эвес эртип турар, олуржуп турар коммунистерниң саны эвээш, идепкейи чавыс. Хуралдарга хөй-ниити организацияларының ажылының дугайында айтырыгларны барык дыңнаваан келген. Ол ышкаш партия документилериниң эмгелели чогуур негелдеге четпес, кежигүн дажыырын [illegible] ... бас, оларда чорук чорук бар. Уставтың негелделерин ханчалаар [illegible] ... дан чамдык ийи-чаңгыс [illegible] ... [illegible] ... турар, социалистиг [illegible] ... таварылгалар тургузаан.

«Хемчик» совхозтуң партком ажылдаа четпестерлерн [illegible] ... СЭКП ТК-ның май Пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр бодунуң ажылының стилин болгаш методун улам [illegible] ... кижилер-биле ажылче улам хапы[illegible].

Ф. НАМНАН.

СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң оргкилдизиниң инструктору.

Херээженнер чөвүлелдеринде

АКТИВКЕ ДАЯНГАШ

Сүт-Аксы суурда коммунист Шаңгаа Лачыгааңовна Ондар даргалаан херээженнер чөвүлели — «Сүт-Хөл» совхозтуң суурларында эң ажылдыг чөвүлелдерниң бирээзи. Парткомнуң удурткалгазы-биле чөвүлел квартал планынга дүүштүр ажылдап, херээженнерни хамаа бүдүрүлгезинге хаара тудар, оларнын культурлуг амыдыралын [illegible] ... ның камгалалы, мээ-шынар [illegible] ... сырый харылзааны тургузары ышкаш хөй янзы айтырыгларны шиитпирлеп турар.

Суурда шупту он беш агитквартира бар. Олар тус-тус планныг, бо юбилейлиг чылда коскү ажылдарны кылып турар. Малчыннарга шеф дузазын доктаамал организастап, темалыг кежээлерни Культура бажыңынга эрттерип, коллективтиг кинолаажыны база организастаар. Агитквартираларның ажылында ажыктыг чүүлдер хөй. Чижээ, Вера Монгуш даргалаан «Анай-Хаак» агитквартирага политкичээлдер үзүктелиишкин чокка эртип, ону амыдырал-биле холбап келгени эки. Агитквартираның ажыл планын ёзугаар чурттакчылар ортузунга көрүм-чурумнуг байдалын сайгарып, бот-тывынгыр урал чүүл бөлгүмнүн ажылын организастап келген. Культура бажыңынга болгулаан кежээлерге делгелгелерни эрттирген. Клара Ховалыг, Ликсо Ооржак олар даргалаан «Бажык», «Аян» агитквартираларның ажылы база макталдыг. Ылангыя башкы Сендиш Монгуш агитаторлаан «Бажык» агитквартиранын чурттакчылары бот-тывынгыр урал чүүлге идепкейлиг. Чоокта чаа ССРЭ-ниң 60 чылынга тураскааткан бот-тывынгыр урал чүүл көрүлдезинге эки белеткелдиин көргүзүп, бирги черни ээлээнер. Башкы Анзатпаа Монгуш, бухгалтер Ликсо Ооржак оларның агитаторлааны «Аян», «Менги» агитквартираларга политкичээлдер, культура болгаш ог-бүле айтырыгларынга хамаарыштыр ажык чугаалар, үрүг-дарыының кижизидилгезинге сагыш салбас, арага-дарыже хандыныңнар чамдык херээженнер-биле чугаалажып турар.

Херээженнер чөвүлели Культура бажыңы, партия, совет, профэвилел, комсомол органнары-биле демнешкен, «Ажык сеткил-биле» деп темалыг кежээни эрттирген. Анаа күш-ажылдың, партиянын хоочуннары, тэлептиг аныяк ишчилер киришкен.

Агитквартираларны харылап турар агитаторларга, активчилерге даянгаш, Сүт-Аксы суурда херээженнер чөвүлели [illegible] ажылдарны идепкейжиткен. Алдан-Маадыр, Бора-Тайга, Ийме суурларда херээженнер чөвүлелдериниң даргалары болгаш активчилери Сүт-Аксында херээженнер чөвүлелиниң ажылын дуржулгазы-биле таныжып чораан. Анаа таварылга эвес. Ындыг дуржулга солчуушкуну ажылга ажыктыг болгаш солун.

Чөвүлелдиң тускай бөлүнүн кодээ Советтиң конторазында тургускан. Оон 22 кежигүннери тус-тус ажыл хуваалдалыг. Херээженнер чөвүлелиниң органы — «Ийиниң үнү» хана солунунуң ай санында доктаамал үндүрүлгезин кодээ Советтиң депутаты, коммунист Өлзей Монгуш харылап, солуннуң чуруу кааастанлгазын, материалдарнын утка-шынарын-даа экижиткен.

Амгы үеде чугула кампания — мал чемниң белеткелинге херээженнерни идепкейлиг киириштирер талазы-биле ажылды чөвүлел план ёзугаар организастап турар.

О. БОРАШ.

НЕГЕЛДЕ ЁЗУГААР

«Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң Торгалыгда Ширинин-оол Май-оолдуң удурткан суггатчылар звенозу Аржаан-ныг-Алаактың 200 га тарымал сигенниниң ийиги суггарылгазын доозуп турар. Чыдаран Донгурак, аныяк суггатчы Сундак Кызыл-оол социалистиг чарышка эң дээре түңнелди көргүскен. Оларга чарыштың негелделин ёзугаар, [illegible] ... тывыскан. **Т. ОЧУР-ООЛ.**

Улуг-Хем району.

ҮЛЕГЕРЛИГ

ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң кыргыдар бригадазының ажылчыннары Виктор Седен, Михаил Донгак, Михаил Шаабан бедик мергежилдиг кыргыкчылар. Олар электри хачылары-биле хүнде 120—130 килограмм дүктү кыргып, күш-ажылчы үлегери-биле ылгалып турарлар.

А. ОЮН.

Таңды району.

УЛАМЧЫЛАВЫШААН

«Барлык» совхозтуң Аксы-Барлык салбырының хойжулары бо хүннерде хой кыргылдазын уламчылавышаан. Олар 2920 хойну кыргааш, оон 7350 кг дүктү ажаап алган. Бир хойдан ортумаа-биле 2,5 кг дүк кыргыттынган. Салбыр күрүнеге дүк садарының планын күүседириниң бүгү аргалары бар.

Хойжу Сотнам Даңзычы бир хойдан 2,8 кг дүктү кыргып ап, төрүүр 100 хойга онааштыр 112 хураганы камгалап алгаш, социалистиг чарыштың тиилекчизи болган. Ол ышкаш хойжулар Николай Хомушку, Эрес-оол Хертек, Чечен-оол Сарыглар олар бир хойдан 2,2—2,5 кг чедир дүктү тус-тузунда кыргып алганнар, чаш төл камгалап алыр талазы-биле көргүзүү база эки.

Кыргыкчылар Дакаа Сарыглар, Бүүрел Чылбак, Кызыл-оол Хомушку, Анна Хомушку, Бак-кыс Күжүгет, Тамара Монгуш олар эки ажылдап, хүн нормаларын доктаамал ажыр күүседип келген. Хой кыргылдазын кыска хуусаада доозар дээш ажыл хайнышкынныг чорup турар.

МАССАЛЫЫ-БИЛЕ КИРИПКЕН

Сайлыг-Хемнуң ажыл-ишчилери мал чеми белеткээринче массалыы-биле кирипкен. Ам бо хүннерде 50 тонна сиген, 73 тонна будук-бүрү белеткеттинген.

Кодээ Советтиң депутаты А. Д. Хомушкунуң удурткан механизастаттынган звено мал чемниң белеткелинде эки ажылдап турар.

М. ООРЖАК.

Барыын-Хемчик району.

ТЫВАНЫҢ АРГА-АРЫГ КАМГАЛАЛЫНДА МИКРОБИОЛОГТУГ АРГАЛАР

Бойдуста артык чүве чок. Оон оваа бир чарылбас кезээнге микроорганизмнер хамааржыр. Олар чеже-даа көзүлбес, онзагай-даа болза, [illegible] ... дугаалыг болуп турар. Херекчиниң таарыштыныш тургустунарынга, оон үндү-дүжүтүнүн [illegible] ... чарлыг. Чүгле культурлуг үнүштерге эвес, а бойдустуң чаагаар үнген оът-сиген арга-арыг микроорганизмнерниң салдары-биле эки үнүп, аарыглардан камгаланып турар.

Тыва АССР арга-арыг-биле Сибирьде эң байлак черлерниң бирээзи [illegible] ... тургустунуп турар. Улус ажыл-агыйынга [illegible] ... чугула пош, хады, шиви, дыт, хадың болгаш оон-даа өске [illegible] ... Республиканың үнелиг арга-арыгларын [illegible] ... дан камгалаарынга Красноярскиниң арга-арыг институдунуң эртемденнери [illegible] ... микробиологтуг [illegible] ... ажылдап келген бис.

Оон чижээн Сибирьниң [illegible] ... оолур. Сибирьниң [illegible] ... оон иштинде Тываның арга-[illegible] ... арга-арыглар ургүшталдының турар. Ол [illegible] ... чылда миллион-миллион [illegible] ... чедирип турар. Ол хөвеңнекниң кештерлери [illegible] ...

Тыва [illegible] ... кежээлерде ... оон аңгы [illegible] ... тутчуп турган. А ындаарга ол химиктиг хоран бүдүмелдер [illegible] ... ажыктыгларын база ону, сүт хемчээлдеринге, хеми, балыкка, аң-меңге база хоралыг чедирип турган. Олар хоранныг, дириг амытаннарга, кижиниң-даа организмге ... эвес салдарын чедирип турар.

Бистиң [illegible] ... арга-арыгларын багай салдарын [illegible] ... арга-арыг камгалалының чаа аргаларын Тывага тывылганын барымдаалап, анаа [illegible] ... ге үнтезилеттиниген. Ооргак [illegible] ... таарышкан дузазы-биле арга-арыгтыг бүрүзүн чиир насекомнарны узуткаарының талазы-биле хемчеглерни Бии-Хем, Чөөн-Хемчик, Таңды, Каа-Хем районнарының улуг [illegible] ... Оон түңнелинде түс-түс руулутуге сагатты-ныг арга-арыглар камгалаттынган. Түверинин ажыглаан черлерге хоралыг насекомнар ортук 95—98 хуу узуткаттынган. Арга-[illegible] ... Түвериниң дээштиг салдары [illegible] ... ге алган кыш чылдарда дээштиг боор артар, харын өске девискээрлерже бедик негетеп болур. Түвериниң арга-арыгларга [illegible] ... хоралыг чаа насекомнарны ол [illegible] ... узуткап турар.

Түвериниң арга-арыгларга 2—12 чыл дургузунда әзүл. [illegible] ... дери бар. Түвериниң клеткалары ээзүүдезинин үезинде «В» [illegible] ... аминокислоталары хоралыг [illegible] ... лар болгаш витаминнер көвү[illegible] ... лур.

[illegible] ... түг препараттар дириг амытаннарга, кижиге хора чок, [illegible] ... Ам өскээр чугаалаарга, [illegible] ... боол турар.

Хоран химикаттарга бодаарга, оларны бүдүрүп алыры 5—6 катап чиик үнелиг. 1 гектар [illegible] ... камгалаарынга 500 грамм микробтуг [illegible] ...

Микробиологтарның Тываның даг арга-арыгларынга [illegible] ... чаа-ацы. Чижээлээрге, үнүштерниң [illegible] ... рынга, мөңгүлеттиг аарыглардан [illegible] ... ринге оларның салдары улуг. [illegible] ... температура 18—20 градус чедир турда, хөй-хөй үнүштерниң аарыгларын тывылдырар [illegible] ... Да удурланышкак микробтарның ажыглаары алган неитерледиишкин. [illegible] ... ндыр бактерияларга болгаш [illegible] ... тарышкаг шынарларыг ... лар бис тодараткан бис. Удурланышкак микробтар үнүштерге эм болур салдарлыг. Ындыг удурланышкак микробтарны Тываның хөр [illegible] ... Удурланышкак микробтарның метаболиттары үнүштерниң өзүлдезиниң дүргелдеңичилери болур. Тываның арга-арыгларының хөр[illegible] ... түрүлүнүң ... ле ... сумелери ажыл[illegible] ... дап кылдынган.

[illegible] ... бактериялары хамаарыштыр үнүштерниң ажыктыг бүдүмелдериң шиңгээдириниң айтырыы база шимчилеңдерге кол черни ээлеп келген. Шиңгээттинер ажыктыг бүдүмелдерниң хөй кезии хөрзүнде үнүштерге шиңгээдиринге таарышпас органиктиг тутчулгаларда киргем турар. Микроорганизмнер оларны минералдыг, үнүштерге шиңгээттинер хевирже [illegible] ... Улуг-Хем районнарының үнүштерниң агаарның азодун [illegible] ... дер микроорганизмнерни нептерелкен.

Тываның бойдалдарынга [illegible] ... азот [illegible] ... хевирже шилчиидер микроорганизмнер хөрзүнде витаминнерни болгаш чемиштиг бүдүмелдерни байлаышдар микробтарның чечир бар үезинде эм өзерн бадыткаттынган. [illegible] ... минералдыг хевирже шилчидер микроорганизмнер хамаарыштыр [illegible] микробтар үнүштерниң дазыл кезээниң өзериниге, а өскелери — сыл кезээниң сайзыраарынга салдарлыг илереттинген.

[illegible]-биле алырга, Тыва АССР-ниң хөрзүнүнүң микроорганизмнериниң байдалы [illegible] ... оларның физиологтуг кол бөлүктериниң нептерээзи, азот, фосфор, углерод болгаш хөр[illegible] ... бедидер өске-даа бүдүмелдерниң эргиделинге микроорганизмнерниң ролю тодараттынган турар.

Түвериниң [illegible] ... дыштан, бүдүрүлгеге түверин препарадын ажыктыг [illegible] ... логтуг сумелерин тургускан. [illegible] ... (Тывадан аңгыда Якут, Башкир АССР-лерге, Красноярск крайга, Иркутск областка, чамдык эвилелдешкен республикаларга) ... арга-арыг [illegible] ... удур оон бедик ажыктыын бадыткаан. Оон-биле кады ол арга-арыгның шуут [illegible] ... бооп, үнүштерниң өзеринге [illegible] ... тургузап турар. Тываның даглыг арга-арыгларынга бактериалдыг препараттарны ажыглаарының аргалары, хуусаалары, нептередиринге нормачыжелтери ажылдап кылдынган.

Республиканың [illegible] ... бүрүзү, бойдустуң [illegible] ... долгандыр турар бойдусту бокталдырып - хирлендирбейн, хора чедирбейн, ону улам каас, байлак, арыг-силиг болдурарының [illegible] ... да сагыш салыышкынны улам [illegible] ...

Тываның арга-арыгларының микробиологтуг камгалалының түңнелдерин хөй талалыг үнелеп көөр үеи келген.

А. ГУКАСЯН.

Сибирьниң арга-арыг институдунуң эртем ажылдакчызы, биология эртемнериниң доктору, Тыва АССР-ниң эртемниң алдарлыг ажылдакчызы.

КРАСНОЯРСК КРАЙ. Делгем Сибирьниң элээн каш крайларын, областарын хаара туткан күрүнениң девискээр аайы-биле чаңгыс аай энергия системаларының төвүнүң бирээзи Красноярск хоорайда туруп турар.

ЧУРУКТА: Красноярсктиң энергия четкизиниң башкарылга төвү.

А. ГОРЕЛОВТУҢ фотозу.

Хоорай, суурларывыс аян-шинчизи

УЛАМ НОГААН-ШИНИК БОЛУР

Эрзин районнуң төвү — Эрзин суур чыл санында чаагайжыттынып, чаартынып турар. Бедик культуралыг, үлегерлиг корум-чурумнуг суур дээш социалистиг чарышка идепкейлиг киржип, чурттакчы бүрүзүн чугула бо ажылче хаара тударын кодээ Совет, оон күүскому багай эвес тургускан. Суур чаагайжыдылгазының талазы-биле шынап-ла коскү ажылдар кылдынган. Үрелген эрги штакетник-хериминерни септээрин септеп, чаартырып чаарткан. Суурнуң Комсомольская, Титов кудумчуларында 158 погон-метр чаа штакетникти немей тургускан.

Суурнуң бажыңнарын агитквартиралар аайы-биле чаңгыс аай өңнүг кылдыр дапткан кызыл девүрак колумнарлыг кылдыр будаан, хериминерни агартыр чугайлап каан. Көөрге көрүштүг. Суурнуң чурттакчылары ол ажылды ак сеткилдиг кылып чаңчыккан. Бажыңчулары, бажыңнар девискээринде өзүрткен тарымал үнүштерниң суггарылгазын чорударынга таарымчалыг байдал тургустунган.

Суурнуң кудумчуларында, аллеяларынга эрткен чазын субботник хүнүнде, воскресниктерде 1728 дөс тарымал үнүштерни, 500 ажыг дөс чадаң ыяштарны немей өзүрткен. Албан организация черлериниң, чуртталга бажыңнарының девискээринде 321 клумбаны тургускан.

Төрээн суурун чаагайжыдарынга суурнуң улуг-биче чурттакчы чону идепкейлиг киржип келген. Девискээрин арыг-шевер, чаагайжыттынган тургузарынче доктаамал кичээнгей салып турар албан черлеринге районнуң херегжекчилер [illegible], Культура бажыңының ажылдакчылары, ажылга кассазының коллективтери хамааржыр. Ол коллективтерниң девискээри ногаан-шиник.

Улус депутаттарының чер-чер Советтеринге болгаш улус судтарынга болуп эрткен соңгулдалар хүнүнде Эрзин суурга парк ажыдышкыны болган. Эрзин хемниң унунда болу бүткен арга иштинге ногаан. Паркты тургузары-биле шеф күжү-биле улуг ажылдар кылдынган. Оон турар чери кончуг чараш болгаш спортчу маргылдаалар эрттиреринге кончуг эптиг. Паркты ажыткан хүнүнде спортчу маргылдаалар, тыва хүреш болган, 32 мөге күжүн шенешкен. Хүрешке бирги, ийиги черлерни өртке удур албан черниң мөгелери К. Чарбуу биле В. Иргит үлешкен. Волейбол, баскетболга түдүг-сентаге удастогуун командалары тиилекчи болган.

Эрзин суур ССРЭ-ниң 60 чылынга уткуштур улам-на аян-шинчи кирип, чаагайжыттынып турар. Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы, даш чонукчузу Б. Дулчуурнуң СЭКП райкомунуң девискээринде тургусканы чогаадыкчы кылыглары суурну улам каастаан.

Суурнуң агитквартиралдарының аразында бо хүннерде юбилейге тураскааткан уран чүүл көрүлдези эгелээн.

А. ТАВА.

СУУР ЧҮГЕ УТТУНДУРУП

«Ажыл-агыйның партия чыглыгы чорударына партийжи массалар-биле харылзаазының [illegible] ... оирээзы болур. [illegible] совет кижилер [illegible] ... бистер бис [illegible] ... идепкейлиг турушкун илередип турарлар».

(СЭКП-ның XXVI съездинге Отчёт илеткелден)

«Бии-Хем районнуң Ленинка деп суурда чурттап, ажылдап турар бис. Суурувус «Саян» совхозтуң төвүнден он еес км. черде туруп турар. Сөөлгү ийи чылда чурттап турарывыстың байдалы экижиксэн: Оон чылдагааны чаңгыс — мааа турган инек болгаш шээр мал бригадазын ийи чыл бурунгаар өскээр кожурген, олчаан, совхозувустуң удурттукчу даргалары бичеге сагыш салбастаан.

Совхозувус директору эш Ю. Чихачев бистиң суурувустуң бажыңнарын бузар чүве деп турган дээр-дир. Суурга эге школа турган. Ону дүжүргеш, өөреникчилерни өске-өске школаларже тараткан. Ол чорук ада-иелерге уругларның өөредилгезин болгаш эң ылангыя кижизидилгезин хайгаарарынга кончуг таарымча чок болуп турар. Уругларның ада-иезиниң чанынга өспезке ында эки чүве чок болур-дур. Бо айтырыгларны шиктиирлеп бээри-биле районнуң-даа, совхозтуң-даа удуртур ажылдакчыларынга айтырыгны чежедаа тургускан бис. Ынчалза-даа районнуң картазында Ленинка суур чок чүве-биле домей, кандыг-даа өскерилге, кандыг-даа чаартылга чок хевээр артып турар».

Чарбы кижи ат салган мындыг чагаа «Шын» солун редакциязынга Бии-Хем районнуң Ленинка суурдан келген. «Шын» солуннуң корреспондентизи [illegible] ... көрген, фактылар бадыткаттынган. А чогум түңнели чүү болганыл?

Солун редакциязы ол хомудалдыг чагааның хоолгалыг Бии-Хем район [illegible] ... зы М. К. Дамчай га хөмнег алыры-биле дамчыткан туруш. [illegible] ... га үнген шугумчуледиг материалдарга [illegible] ... оларга эдер тедерзи-биле бо үеге чедир [illegible] ...

Суурнуң чурттакчыларының байдалында кандыг чаартылгалар бары? Солун редакциязы ук районнуң удуртур ажылдакчыларындан ур үенин [illegible] ... чугаазы [illegible] ... байдалы [illegible] ... чоруп, байдалды ынаар көргеш, бодунуң корреспондентизин [illegible] ... Суурнуң [illegible] ... Оорнууң ол айтырыгга хамаарыштыр [illegible] ...

— Бистиң суур кончуг чараш бойдус чүрүмалдыг черде туруп турар. Мен манаа анай бээр чажымдан тура чурттап келдим. Шаандан тура мээң ада-ием бо мынчаар малын малдап, тарая тарып чораан улус. Бо суурнуң девискээри [illegible] ... кончуг эптиг чер — долгандыр хову, баарында улуг шыктыг. Сөөлгү чылдарда суурувус ээнзирээн, мырыңай кагдынтан чер бо. [illegible] ... кончуг хомудап турар бис. Даргаларга ол дуганып чугаалап турар бис. Ынчалза-даа [illegible] ... албас боор-дур.

Механизатор Александр Гаухенде [illegible] ... херекке албас боор-дур.

— Бис манаа тес механизатор ажылдап, чурттап турар бис. Олар шупту ажы-төлдүг, [illegible] ... Шупту [illegible] ... Ол база биске бичии-даа дузалаваан. Оон соонда даргаларывыс биске харын-даа хоралаар апарган. Совхозтуң парткоп секретары А. Кукарин бистиң суурнуң чурттакчыларының мурнундан район Советиниң депутадынга [illegible] ... тергеп кижи болгай. Сөөлгү ийи чылда чон мурнунга отчет [illegible] ... Чоокта чаа, июнь 20-де эрткен соңгулдалар үезинде, бистиң суурнуң чурттакчылары-биле депутаттар [illegible] ... ле ужуражылга хуралы эртпээн, чагыгларывыс безин берип көрбедивис.

Лекторлар, илеткекчилер болгаш культура-массалыг ажылдакчылары өске-даа албан-дакчылары Ленинкаже ис бастастаандан бээр ур болган. Директорунуң механизаторларны совхоз төвүнче көжүрер дээнден бээр ийи чыл ажып тур. Мынчага чедир мыжга-даа бажыңны бербээн. Мындаа чаа совхозтуң мурнакчы механизатору Биче-оол Алдын-оолга бажың алыр сен деп совхоз директору дыңнаткан. Чеде бергеш көөрге, бичии казанак болган. Хөй уруглардыг кижи ындыг бажыңга канчап өөрер боор. Бо үеде кым-даа кижи чырык, чылыг, делгем бажыңга чурттаксаар-ла болгай.

Ол суурда кижи эмчизи Евдокия Гаухенде.

— Мен бо суурга бежен ажыг чыл чурттап келдим. Сөөлгү ийи чылда суурувус [illegible] ... Районнуң-даа, совхозтуң-даа удуртур ажылдакчылары бистиң [illegible] ... бистерни бедип [illegible] ... аан дээн ышкаш, октапкан бергеп [illegible] ... бис. Совхозувус бисче шуут көрүнместээн. Кышкы үеде хөмүр-даш сөөртүр машина мырыңай бербес боор-дур. Суурнуң чурттакчылары кудук доңа бээрге, оранчок черден чадаг шанак-биле суг дажыыр-дыр бис.

Чоокта чаа, чер-чер Советтеринге соңгулдалар эртпээн бодурушкун бистиң директорувус суурнуң инектерин тарап киирген дээш суруп алгаш чоруткаш, совхоз төвүнге чедире берген, мырыңай элдеп чүве боор. Адыгзун малда, инекте чүү боор. Инектиң ээлери-биле чугаалажыр турган-дыр. Уламы берген кадайлар 40 км хире черге бичии уругларывыс эдертал алгаш, кылаштажып чораш, дүне үш шакта манаа чедип келдивис.

Ленинка суурнуң чурттакчыларының бо коллективтиг [illegible] ... кедүрүп турар айтырыы черле чээ. Ол дуганын мээң ужураваш чугаалашканым мергежилгеге кадарчызы Николай Комбу, киномеханик Н. Никитин, библиотека ажылдакчызы М. Комбуудай болгаш суурнуң өске-даа улуг, биче чурттакчылары база чугаалап турарлар.

Ленинканың даштыкыраа көөрге кандыг суурул? Баштайгы бажыңнарын 20 чылдар үезинде орус тараачыннар тудуп эгелээн, узун кудумчулары эрги суур. Долгандыр 3,5 муң гектар шөлде тараа шөлдүг, тайга адаа черде туруп турар. Ынчангаш суурну [illegible] ... Суурнуң баарында кара суг агып баткан. Ону уннаштыр делгем шөлде шөлүгүп чарыткап, анаа чайын мал оъдарладырынга кончуг эптиг. Суурда тараа, [illegible] ... библиотека, магазин, 35 өреге, чүс ажыг чурттакчы бар.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ МОСКВАДА ХҮННЕРИ

Бурунгу Арменияның чаа амыдыралдың оруу-биле кежээлдеги ССРЭ-нин улустарының аксы-дүүмa чорудуун оңдур улуг турачкадыр боор берген. Совет националдарының [illegible] [illegible] социал [illegible] бодап [illegible] оон үнгениниң дугайында республиканың Москвада эртип турар хүннеринге турачкааның ССРЭ-ниң УАЧД-ге июль 7-де болган кежээзе чугаалааш.

Армян ССР-ниң эрткен 60 чылдар дургузунда [illegible] өске республикаларның бүгү талалыг харам чок [illegible] улуг чедиишкиннериниң болганын Армениянын Коммунистиг партиязының ТК-зының секретары К. Л. Дальянян чугаалаан. Бистиң чедиишкиннеривис Коммунистиг партияның ленинчи национал политиказының [illegible] дээрзин ол демдеглээн.

Армян улустуң Совет эргелериниң чылдарында [illegible] экономиканың, культуразының болгаш артемиин [illegible] чок өскээни-биле демдеглеттинген. Амгы үеде республикада [illegible] [illegible] Улуг Октябрь-ның мурнунда [illegible] бүдүрүп турганындан хөй.

Москваның хөй-ниитизиниң төлээлекчилери аксы-дүүмa республиканың ажылчы чоннарынга чаа-чаа чедиишкиннерни кузээн.

Армян ССР-ниң төлээлекчилеринге ССРЭ-ниң УАЧД-ниң Хүндүлел дипломун болгаш медалын тывыскан.

Москвачыларга болгаш ыйысылардың аалчыларынга Арменияның уран чүүл мастерлери болгаш бот-тывынгыр артистери концерт көргүскен.

(СЭТА).

Хамааты камгалалы

БИР ДЕМНИГ ХӨДЕЛГЕН

Хамааты камгалалының онзагайларынче партия болгаш чазак доктаамал кичээнгейни салып, камгалал ужур-дузалыг доктаалдарны айтышкыннарны хүлээп ап келген. Улус ажыл-агыйының объектилерин белеткээринге кол хамаарылгалыг чүүлдер болза, чурттакчы чонну маргалыг уруштаарының чепсенипкен камгалалары, дайын үезинде объектилерниң доктаамал ажылдаалгазын хандырзы болгаш үрегдээшкинге таварышкан черлерге камгалал болгаш катап тургузуушкун ажылдарын кылып чорудары болур. Бо чорудулгаларның чедиишкинниг күүседиири — улус ажыл-агыйының объектилериниң [illegible] белеткениинден, хамааты камгалалының шериг эвес бөлүктеринден боттарынга хамааржыр [illegible] күүседип шыдаарындан, улус-биле хамааржыр. Ындыг белеткелдиң бир кол хевири — хамааты камгалалының өөредилгелери. Мону херек кырынга бадыткаары-биле чумага удур ажыл чорудар станцияга болуп эрткен өөредилге дугайында кысказы-биле таныжаалы.

— Штабтың хуузу составын чыыптыңар! — деп, станцияның хамааты камгалалының начальниги В. Колосов [illegible] хамааты камгалалының штаб начальниги В. Шемиотка даалга берди.

— Ындыгжыр-дыр, эш начальник! — деп, харыылааш ол даалганы күүседиңи-биле ол чоруптук.

Элээн каш минута эрткен соонда, штабтың хуузу составы чыглып келген. Өөредилгениң эрттирериниң дугайында дужаалды В. Колосов [illegible] [illegible], камгалал [illegible] бөлүктериниң командирлеринге [illegible] ындыгын тодаргай чугаалап берген.

— Күүседиңер! — деп, дужаалды ол берди. Олар дужаалды күүседип кирипчилер.

Станцияга өөредилге үезинде бөлүктер командирлери [illegible] [illegible] [illegible] ген чүүлдерин күүседиринге [illegible] дугайында рапорттарын начальникке бергеннер. Оон соонда станцияның хамааты камгалалының начальниги камгалал, хайгаарал бөлүктериниң болгаш санитар постунуң командирлеринге [illegible] даалга берген.

Хамааты камгалалының шериг эвес бөлүктериниң өөредилге планының [illegible] болгаар кылган ажылдарының хыналдазын чорудкан.

Станцияның бир өрээлинде санитар постунуң кежигүннери радиоактивтиг бүдүмелдерни [illegible] дезинфекцияның тыныш органнарын камгалаарынга [illegible] [illegible] ындыг шыгжаарынга белеткенирнге чегелделер дугайын постуң командиры [illegible] тайылбырлап берип турду. «Агаар медээзи» чарлаттынган соонда станцияның ажылдакчылары [illegible] ында дериг кылдынган [illegible] [illegible] камгалалының херекселдерин кедип алгаш кире берген. Камгалал черниң [illegible] [illegible] санитар постуң дежурнуйлары боттарының [illegible] турганнар. Оон ыңай ында башкарылга пунктузу хоорайның хамааты камгалалының [illegible] дакладын херээ таа тудуп, оон комендантылары камгаланырынга таарыштыр [illegible] [illegible] берлерни, аъш-чем продуктуларын, ижер суг шыгжап кадагалаар өрээлдерни көргүзүп, камгалал черниң иштинге бүгүде [illegible] [illegible] тайылбырлаан чугаалажаан.

Станцияның [illegible] [illegible] [illegible] кежигүннериниң хоорайдан дашкаар кежүрериниң талазы-биле хемчеглерин ап, ылангыя чеже кижи автомашиналар [illegible] чорудуп, маршруттарның хемчээлин, улус дыштаныр пункттарының аттарын схемада [illegible] [illegible] комиссияның кежигүннери таныштырганнар. Камгалал, санитар, өрт звеноларының өрт кыпкан, үрегдээшкин болган черлерге канчаар хөделип турганын чылгаганнар херек кырында көргеннер.

Чумага удур ажыл чорудар станцияның [illegible] болуп эрткен өөредилгениң түңнели [illegible] [illegible] [illegible] партия, [illegible] организациялары, бүгү коллектив өөредилге үезинде бир демниг, организастыг хөделип турганын [illegible] [illegible] сениң планда көрдүнген негелделери чедип алдынган деп республиканың хамааты камгалалының [illegible] [illegible] болгаш өске-даа чүве чугаалаан эштер үнелээннер. Ынчангаш хоорайның өске коллективтериниң удуртукчулары моон үлегер ап, хамааты камгалалының [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] лыг, сагыш-човангыр болуру күзенчиг.

А. ДЫРТЫЙ-ООЛ.

ЧУРУКТАРДА: «Чечек» даараныкчы ателье-зинге өөредилге үезинде хуузунда камгаланырынга ажыглаар ПТМ-1 деп камгалал бергүн даарап турары; садыг-кооператив училищениниң санитар звеноzунуң хуузунда камгаланырының херекселдерин үлеп турары.

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

ПРАГА. Чехословакияның «Шкода» деп машина тудуушкунун каттыжыышкынының ажыл-ишчилери чаа хевириниң «Шкода 66Е» деп баштайгы он электровозтарын Совет Эвилелинче чорудуп берген. Сайзыралгайжыткан конструкциялыг ол күчүлүг локомотивтер дүрген чоруктуг болгаш ажыглаалга кедилиг-биле онзаланып турар.

«Шкоданың» машина кылыкчылары бүдүрүлге программазын [illegible] [illegible], кылын [illegible] шимчерин бедидериниң дугайында үргүлчү сагыш салыр.

«Шкоданың» коллективи бо чылын магистральның 140 электровозтарын бүдүрүп үндүрерин хүлээнген. Оларның 65-ин совет чагыкчыларга чорудуп бээр. Ындыг локомотив бүрүзү чыл ажылдааның дургузунда 50 муң киловатт-шак электроэнергияны кам-нап алыр арганы бээр.

* * *

БУХАРЕСТ. Питешти хоорайда автомобиль заводунуң конвейеринден 725000 дугаарлыг чиик автомобиль үнүпкен. Баштайгы румын автомобилин тургускан хүнден бээр 14 чыл иштинде бүдүрүлгениң коллективи ынча санныг автомашиналарны кылып үндүргени ол. Питештиде завод амгы үеде 11 хевириниң чиик автомобильдерин кылып үндүрүп турар.

* * *

БЕРЛИН. ГДР-ниң далай флодунуң тургустунганындан бээр 30 чыл юбилейин республиканың садыг флодунуң ажылчыннары [illegible] [illegible] Совет Эвилели-биле болгаш социалистиг өске-даа чурттар-биле ГДР-ниң [illegible] [illegible] [illegible] рииниң ажыктыг [illegible] дээш демиселге чаа-чаа чедиишкиннер-биле уткаан. Нинтиман-биле 1.6 млн. тонна чүък дажыглаар амгы үениң 173 судноларын доктаамал 25 далай [illegible] ам ажылдап турар. ГДР-ниң далай пароходствозунда ынды бүрү тускай мергежилдиг 23 муң ажыл-ишчилери ажылдап турар.

* * *

ГАВАНА. Чигир үнүжүн ажаап алырының болгаш сайзыралы ажылдаарының дооступ турар сезонунуң маадырларын бо хүннерде Куба Республиказы алдаржыдып турар. Шалыпчыларның дугайын солуннар, радио болгаш телевидение чугаалап турар.

Хөй чигир дээш тулчуушкунга Кубаның төөгүзүнде эң чедиишкинниг, эң ажыктыг ажылчын [illegible] [illegible] кижилерниң аразында — чигир [illegible] [illegible] Хесус Суарес Гайоль аттыг алдаржаан бригадазында Андрес Мартинес бар. Чолдакчымаар дүрген-шимээр ол куба кижи бир ийиниң аажы-чаңныг, ажылчы бүдүштүг кижи. Андрес — Күш-ажылдың ийи дакпыр Национал маадыры, чон анаа магадавышаан, ону алдын холдуг кижи деп адаар. Сезон дургузунда ол 210 муң арроба (бир арроба — 11,5 кг) ажыг чигир [illegible] [illegible].

Бо чылгы ажаап алышкын ол маадырга он тоску болган. Чигир үнүжүн кезип, ол бирле дугаарында он дөрт харлыында [illegible]. [illegible] [illegible], ынчангаш чигир үнүжү кезер [illegible] [illegible] турар мөңге деп ол чугаалап турар.

* * *

ХАНОЙ. Социалистиг чарылга ты калбак ноптередиринче, бо чылдың [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ажыл-ишчилерин Вьетнамның Коммунистиг партиязының ТК-зының Политбюро кежигүнү, Вьетнам Социалистиг Республиканың Күрүне чөвүлелиниң Даргазы Чыонг Тинь кыйгырган.

Сонгукчулар-биле [illegible] болган ужуражылгазында чүве чугаалап тура, республиканың күрүне эрге-чагыргазының дээди органы — ВСР-ниң Национал хуралының чаа [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] дугайын ол чугаалаан. Бо чылдың күрүне бюджедин чугаалажыры депутаттарның кол кичээнгейинге турган деп, Чыонг Тинь чугаалаан.

(СЭТА).

ТАЙБЫҢНЫҢ БҮГҮ-ДЕЛЕГЕЙ ЧӨВҮЛЕЛИНИҢ КЫЙГЫРЫЫ

ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА). Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлели Американың Каттышкан Штаттары биле Совет Эвилелиниң аразында стратегтиг боо-чепсенти кызыгаарлаарының болгаш кызырарының дугайында чугаалажыышкыннарның эгелээринге байыр чедирип турар деп, ТБЧ-ниң ында парлаттынган медеглелинде чугаалап турар.

Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлели АКШ-тың администрациязын Совет Эвилели ышкаш, ядролуг чепсенти бир дугаарында ажыглаарындан ойталаарынче шыңгызы биле кыйгырган. Стратегтиг ядролуг боо-чепсенти кызыгаарлаары болгаш кызырары ядролуг аайыныың кыжанышкынның узуткаарынга, ядролуг, химиктиг, нейтроннуг болгаш масса-лыг узуткаашкынның өске-даа хевирлерин хоруурунга, делегейниң шыңгыы контролю биле боо-чепсенти бүгү-ниити болгаш бүрүн дужүреринге эңне чугула ужур-дузалыг боор турар.

Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлели Женевада чугаалажыышкыннарның чедиишкинниг болуруң хандырар дээш бодунуң талазындан бүгү чүүлдерни кылыр.

ЧУГУЛА КЕРЭЭ

ПХЕНЬЯН. (СЭТА). ССРЭ-биле КУДР-нуң аразынга Найырал, кады ажылдажылга болгаш [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] АКШ-ка баштаткан империализмниң күштериниң [illegible] [illegible] [illegible] шаарынга. Азияга болгаш бүгү делегейге тайбыңны камгалаар херекке, бистиң чурттарның найыралдың болгаш кады ажылдажылгазының [illegible] [illegible] рынга илиг болган деп, ол документиге ат салганындан бээр 21 чыл болганы-биле холбаштыр «Нодон синмун» солун бижээн.

Бо хүннерде совет улус СЭКП-ниң XXVI съездиниң [illegible] [illegible] [illegible], ССРЭ-ниң 60 чылын күш-ажылга [illegible] [illegible] биле уткуп турар деп, ККП ТК-зының органы демдеглээн. Делегей аренасынга Совет Эвилели империализмниң арганын [illegible] [illegible] тайбыңны болгаш айыыл чок чорукту камгалаарынче углаан хөй саналдарны үндүрген. Корей улус [illegible] [illegible] [illegible] дээш, бүгү делегейге тайбын болгаш айыыл чок чорук дээш демиселге чаа [illegible] [illegible] [illegible] бүрүн аксы-дүүмa совет улуска күзеп турар.

А Ж Ы Л ЧОКТАР УЛАМ КӨВҮДЭЭН

БОНН. (СЭТА). Бо чылдың июнь айда ГФР-ге ажыл чок дээш албан ужурунда бүрүткээн кижилерниң саны 1.650.000 чедип, олар ажыл кылып шыдаар чонуң 6,8 хуузу болган. Ол дугайында Нюрнбергте [illegible] [illegible] рыгдаарының талазы-биле федералдыг ведомство июль алдыда дыңнаткан. Эрткен чылдың чогуур айында тургаларын [illegible] [illegible] [illegible] кижилерниң саны 524.580 кижиге немешкен.

КОСМОНАВТЫЛАРГА ШАҢНАЛДАР

ПАРИЖ. (СЭТА). Францияның президентизи Ф. Миттеран космоска совет-француз каттышкан ужудуушкунуң киржикчилериң Хүндүлүг легионнуң орденнери-биле шаңнаазының ында чарлаан. ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтылары Владимир Джанибеков болгаш Александр Иванченков олар Хүндүлүг легион орденинин командорлары, француз космонавт-шинчилекчи Жан-Лу Кретьен — Хүндүлүг легион орденининң офицери болганнар.

Ол ышкаш орбитаза «Салют-7» станцияда ужудуушкунну үргүлчүлеп турар космонавтылар Анатолий Березовой болгаш Валентин Лебедев база «Союз Т-6» космос корабльның солуушкузунга экипажының кежигүннери Владимир Соловьёв, Леонид Кизим болгаш Патрик Бодри олар Хүндүлүг легион орденнериниң ангы-ангы чергелери-биле шаңнаттынганнар.

АКШ-ТЫҢ КИРЖИЛГЕЗИНГЕ КИЛЕҢНЭЭШКИН

БУЭНОС-АЙРЕС. (СЭТА). Аргентина биле Каттышкан Штаттарның аразынга харылзааларның [illegible] Аргентинаның бүрүзү-биле болбаан деп чүвеге чигзиниг [illegible] [illegible]. [illegible] Аргентинага удур хүлээп алган албадаашкынныг кызамжылаашкыннарны [illegible] [illegible] рарын АКШ-тың негеп турары амгы байдалда ийи чурт аразында харылзааларны чорудар [illegible] [illegible] ыгаазы дыка берге боор турар. АКШ-тың президентизи Рейганның [illegible] [illegible] Аргентина президентизи Р. Биньону мынчаар харылзаан. Ол бижиинде америк администрациязының [illegible] Аргентина биле чогумчалыг болгаш [illegible] [illegible] [illegible] катап тургузарынче АКШ-тың [illegible] [illegible] чүткүлүнүң дугайын медеглээн.

Ада Рейганның чоруткан бижиин ындыг арын-нүүр чок, кара-туразында чоруктуң эң [illegible] [illegible] [illegible] көрген. Вашингтоннуң долу [illegible] [illegible] [illegible] Аргентинага удур [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] де АКШ-тың президентизи ийи чурттуң аразынга «харылзааларны [illegible]» [illegible] кузээниш илереткен боор турар.

[illegible] [illegible] [illegible] чиллниң кем-буруулуг ролюнуң дугайын чангыс эвес [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] билип турган болгай. Аргентина биле Англияның аразынга [illegible] [illegible], [illegible] америк администрациязы Лондонга америк дайынчы техниканы бээриниң дугайында болгаш аргентин шериглерниң болгаш шериг-далай [illegible] [illegible] [illegible] дугайында [illegible] [illegible] дугайында ындыг рольду ол алган турган. Чогум-на америк [illegible] [illegible] [illegible] алган медээни бүгүдээ «Хенераль Бельграно» деп крейсерни [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] кижилер өлген.

АКШ-тың КНО-да болгаш Америк күрүнелер организациязында Англияны деткээн чоруу, Мурнуу Атлантиказа [illegible] [illegible] [illegible] Аргентинага удур Вашингтоннуң чорудганы экономиктиг болгаш өске-даа кызыгаарлашкыннары чурттуң хөй-ниитизиниң килеңин болдурган.

Вашингтоннуң [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] үттүрүнга болгаш Аргентина-биле АКШ-тың аразынга харылзааларны чогуумчалыг болдурарының дугайын [illegible] лап болур аппараты чедир [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] политиктиг хайгааракчылары чугаалап турар.

Ливандан холуң ырат!

КИЛЕҢНЭЭШКИННИГ БУРУУ ШАВЫЫШКЫН

Базель деп швейцар хоорайга ийи хүн дургузунда [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Оон ажылының дугайында Тайбың [illegible] совет [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] чугаалаан.

— Делегей хөй-ниитизиниң израиль агрессия [illegible] [illegible] [illegible] барааажыышкыны Бейруттуу. Ливанның тайбың чонун база Палестинаның араб [illegible] арыштаптыг [illegible] [illegible] лап турда, болуп эрткен. Чаңгыс эп-сеткилдиг «Үе манааваас!» деп кыйгы чогум харын-на ынчангаш политиктиг [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

Бир-ле дугаарында делегей конференциязының дыка хөй кижи киржикчилиг болганын демдеглээр херек. Аңаа үжен ажыг чурттарның делегацияларын база делегейниң он организациязы киришкен. Дж. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] КНО-ның төлээлекчилери-биле кады [illegible] Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң президентизи Ромеш Чандра болгаш англи парламентиниң депутады Энри Росс КНО-нуң [illegible] секретарының төлээзи Лаэль Майер болгаш Сирияның парламентизиниң даштыкы херектер талазы-биле комиссиязының даргазы Мухаммед [illegible] Массачусетс штадының (АКШ) хоойлужудулга [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Ливанның парламентизиниң депутады Рашид [illegible] Хан, кипр парламентизиниң Георг Саввидес база таш аныяк финн Пирко Парвиайнен олар турганнар. Эңне [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ганнарын израиль солдаттарының канчаар ажылдап турганының дугайында оон чугааны [illegible] [illegible] сеткилин хөлзеткен. Үрелген араб хоорайдан араи деп дириг үнген финн медсестра израиль [illegible] [illegible] дигзерин фашисчи деп чептүү-биле адаан.

[illegible] [illegible] делегаттары шилирже уурукчуларга [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] чугаалап турганнар — Тель-Авивти болгаш Вашингтонну олар [illegible] [illegible]. Чогум харын-на АКШ — Израиль деп «стратегтиг эвилел» Чоокку Чөөн чүкке ояалдыг турган байдалды эмин эртир чидиглендирген болгаш тель-авивчи хартыгаларны ботдогуннан. Ливанның девискээринге [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] чурттакчыларны болгаш Палестинаның араб [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] күтхээп — делегей конференциязының бүгү [illegible] [illegible] ниң бир ай санал-оналы ындыг болган. Оон-биле кады [illegible] [illegible] [illegible] хөй киржикчилери Совет Эвилелиниң политиказының дээш чонн. Ливанга тайбын дээш демиселдиң бүгү-ниити тайбын дээш демисел-биле харылзаазын айтып, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ужурлап талазы-биле КНО-нуң Кол Ассамблеязының ийиги тускай сессиязынга Л. И. Брежневтиң чагаазындан төөгүдүг ужур-дузазын [illegible] [illegible].

Кижи төрелгетенге ол хире [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] кризизин улам күштедип турарын [illegible] [illegible] болбас. Базельге делегей конференциязы АКШ-тың күрсекретары Хейгтиң ажылындан халалканының дугайында делгелеш медээлеп эгелээни база-ла ужурлуг. Израильдиң бодунда база кризис өскүп орар. Ол дугайын кнессет депутады [illegible] Тауфик Губи чугаалаан. База-ла ол дугайын «Ливанда [illegible] [illegible] израиль [illegible] [illegible]» деп [illegible], израиль жандармерияның бо [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

Эп-сеткил каттыштырылгазы кезээде хөй талалыг. Ол шапкын агымдан болгаш дамдаан [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] мунга «Израиль, Ливандан ырап чор!» деп бижиктиг ыйланы берген. Маажым болгаш далаш чок Базель хоорайының [illegible] [illegible] килеңниг, ынчалза-даа шын сөстерин бижип каап чоруу: «Израиль, [illegible] АКШ [illegible]», «Израиль дээрге фашизм-дир!»

[illegible] конференциязының чаттыг эп-сеткили-биле айтырыг документилерде израиль [illegible] Ливандан ыңай ыраан болгаш чугаа чокка үнерин, [illegible] [illegible] тургеннин соксадырын. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] агрессорга өйтер шаажылымаа [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

(ПМА).

ТУРАРЫЛ?

Бир чагааның изи-биле

Бии-Хем районда бо чурттакчылыг чер бичии-даа болза, [illegible] [illegible] [illegible] турары ынчаш чиде бээр бичии-даа хенну чок болгаш амыдыралчы байдалын ам-даа [illegible] [illegible] [illegible] даа таварылгада ол суур [illegible] [illegible] [illegible] талазындан кичээнгейни демей-ле негеп турар. А чогум суурнуң чурттакчылары орааи ынаар-мынаар нежер деп болап турар бе? Ол дугайын [illegible] [illegible] даа удуртур ажылдакчылары чоокку чылдарда эзаавайн турар. Ындыг болганда Ленинканың чурттакчылары анаа ам-даа ажылдаар, чурттаар, урут-дарын азыраар апаар. Перспектива чок дээн суурнуң амгы үеш ындыг болганы ол-дур. Ам чүгле ол чурттакчылар [illegible] [illegible] [illegible] турузунуң [illegible] байдалды канчаар көөрул: оларның амыдырал байдалынче хүн бүру [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] бе, амы аныг бүрү чылдан [illegible] [illegible] [illegible] ройлең шуут ойталаар бе деп айтырыг [illegible] [illegible].

Бо талазы-биле «Саян» совхозтуң директору Ю. Чихачевтиң бодалы канчаткыл? Ол мынчаар чугаалап турар:

— Ийи чыл бурунгаар мал ажылдың специалистаарыбиле Ленинкага турган шээр мал бригадазы биле инек фермазын [illegible] [illegible] бис. Суурга хлеб үзүктели бээрин бис харылаавас бис, ону [illegible] [illegible], [illegible] торларны совхоз төвүнче көжүрүп алыр дээривиске баажын чедишпес-тир. Биске чурттаазы бажыңны тудар акша фондузу бербейн турар. Ынчангаш бис канчап-даа шылавас бис. Ол суурда каш механизатор бар, оон арткан ары пенсионерлер-дир, оларны канчаар ону, анаа чурттап турарлар ыйнаан.

Ол-ла совхозтуң партком секретары А. Кукаркинич, Өөк кедээ Совединиң күүсеком даргазы Т. Байкаранын, ажылчын комитет даргазы В. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] жын алган чүве дег, чаңгыс аай болуп, мында чүгле пенсионерлер чурттап турар деп харыы-биле [illegible] [illegible].

Улус депутаттарының Бии-Хем район Совединиң күүсекомунуң комитединиң даргазы М. К. [illegible] [illegible] [illegible] ноябрьда солун арнынга үнген материалга мынчага чедир харыы бербейн келгенинге бүрүзүн [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] коллективтиг чагаазынга хамаарыштыр [illegible] [illegible] турар.

— Ол суурда колдуунда пенсионерлер чурттап турар чер болгай. Ам бир каш чыл болза, «Саян» совхозтуң мал бажы [illegible] [illegible] мал бригадалары [illegible] [illegible] бээр-ле [illegible] бо чоокку чылдарда ынаар мал кодааннары көжүрери болдуннаа.

Моон алгаш көөрге, район-нуң-даа, совхозтуң-даа удуртур ажылдакчылары, ында чүгле пенсионерлер чурттап турар деп доктаатып артынга чаштыйып алгаш, ук суурнуң чурттакчыларының [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] бичии-даа бодавайн, [illegible] [illegible] турар айтырыынга тоомча чок болуп, чурттакчылыг черлерде кижилерниң [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] турарлар. Олар мал ажылын [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] дылаастаарының айтырыы бистиң кижилерниң амыдыралынче хүн бүру сагыш салырының [illegible] [illegible] [illegible] деп бодап турар-дыр.

Кижи бүрүзү-ле диартагы амыдырал бистиң үезинден улам эки болзун дээш. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] хузузун кииргер дээш оралдажып чорууp. А чонуң чаагай [illegible], [illegible] [illegible] талгаазы дээш бистиң партиявыс, болгаш Совет чазаавыс доктаамал сагыш салып, тодаргай хемчеглерни чоорудуп турар. Ындыг түрбүже бо бичии суурда кижилерниң амыдырал, чурттаарынга таарымза чок чүүлдер таварып турарынга кижилер хомудавас арга чок.

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] даа, [illegible] [illegible] дык удуртукчулары байдалды чедир өөренип көрбээн, кижилерниң амыдыралының байдалы канчап барыл деп чүвени [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] келгени чадавас. Бистиң республиказында [illegible] [illegible] өске-даа ындыг суурлар бар болгай. Сөөлгү он чылда ындыг суурларның [illegible] [illegible] кожэ бербээн. Ол чорук бичии суурларның чиде бээри ийи-чангыс чыл иштинде болдунмас, ону дүрген шиитпирлээри берге, өөренип көрбейн чыгыш, далаштырып болбас деп чүвени херечилеп турар. Бир болза харын-даа, ажыл-агыйның чамдык адырларын [illegible] дир тыртыпче, кижилерниң ажыл-биле хандырар, өске-даа аргаларны ажыглаар болза, [illegible] [illegible] таарымчалыг байдалды тургузарының эптиг аргазы ол болгу дег.

Бо айтырыг амыдыралдың чүгле экономика талазы-биле [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] жиниң үр чылда чурттап келген төрээн черинге бышкылбиле бердинген, ону болен кагаш чоруур хенну чок психологтуг сеткил-хөөнүн база барымдаалап көөрү чугула деп чүвени чугаалап турар. Ол суурнуң хоочун чурттакчызы, ам пенсионер Биле-оол Байкара анаа хамаарыштыр мынчаар чугаалап турар:

— Баа-Хемниң Бурен-Бай-Хаакта [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] дар, шыдатпайн шелээлеп турдум.

Кижиниң төрээн чери, алдуннуң чону кончуг дээрзин ол чижек бадыткап турар.

Бистиң хүннеривисте кедээде онаа оскериглер болуп турар болгай. Ол оскерилгелерни чонуң амыдыралының өгүү талаларын таварып эртип турар. Ынчангаш ындыг [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], бөш удур өөренип көөрү, чурттакчылыг чер бүрүзүнүң, суур бүрүзүнүң онзагай талаларын херекке ап көөрү чугула.

Моон соңгаар суур бүрүзүнүң көжүрерииниң азы социал-экономика талазы-биле онза өскерилгелерниң айтырыын бaш удур өөренип көргеш, чурттакчы чонунуң мурнунга тургузуп көөп болгу дег болчуушкуннарны чыылдырының талазы-биле комплекстиг хемчеглерни ажылдап кылган, чогум мурнунга тайылбыр [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] хөй, совет [illegible] [illegible] [illegible] турар. А Ленинка [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

Б. СЕДЕН-ХҮҮРАК,
«Шынның» тускай корреспондентизи.

ДАЙЫНГА УДУР ШИМЧЭЭШКИН

ПАРИЖ. (СЭТА). Ливанда дайынга удур шимчээшкин [illegible] [illegible] турар деп Франс Пресс агентилелдиң дыңнатканы-биле алырга, Тель-Авивтиң төвүнде дайынга удурланышкынның [illegible] [illegible] ниниң улуг чыскаалы боол, анаа 100 муң хире израильдер киришкен. Олар «Палестиннерге тайбын», «Дайынны соксадыр», «Бистиң албан [illegible] [illegible]» [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

Ливанда Израильдиң агрессиязынга удурланып турар аяны каш организацияларның [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

НОМЧУКЧУНУҢ КИЧЭЭНГЕЙИНГЕ

Тыва чер, оон кайгамчыктыг байлак бойдузу, чонунуң амыдыралы болгаш культуразы шаг-дан тура аян-чорукчуларны болгаш эртемденнерни сонуургадып чораан. Делегейниң ажылчын [illegible] ... эртемден ... чу Ф. Я. Кон, Томск университединиң гербарийлериниң болгаш ботаниктиг садының тургузукчузу, Сибирь флоразын эң эки билир кижи деп сураглыг П. Н. Крылов, хакас улустуң ... оглу, тыва дылдың шинчилекчизи, ... тюрколог Н. Ф. Катанов, могаг-шылаг чок аян-чорукчу болгаш эртемден И. А. Чихачев база оон-даа өске шинчилекчилер 19 чүс чылдың ортаа үезинден эгелей, ... көп чораан ... ажыктыг элээн хөй ажылдарны арттырган.

Чурттуң янзы-бүрү ном үндүрер черлеринге бо шинчилекчилер дугайында материалдар ... үнүп турган. 1976 чылда республиканың А. С. Пушкин аттыг библиотеказының ажылдакчызы Л. В. Сидорова, география эртемденнериниң кандидады К. О. Шактаржыктың ... «Тываның шинчилекчилери» деп библиографтыг айтыкчыны орус дылга үндүрген. Ол айтыкчыда сөөлгү бо шинчилекчилерниң ... дугайын көргүскен номнарны, журналдарга болгаш солуннарга парлаттынып турган материалдарны киирген.

Айтыкчының баштайгы кезээ Тываны шинчилээн төөгү дугайында нииги номнар, дараазында ботаниктер, ... тар, этнографтар, географтар, топографтар, геологтар болгаш ... материалдар. Айтыкчыны үстүү класстың өөреникчилериниң ... янзы-бүрү ... номчукчулары ажыглап болур.

Библиотеканың бөлүк ажылдакчылары Тываның амыдыралының янзы-бүрү ... чырыткан. «Тыва АССР дугайында чүнү номчуур?» деп ... тургускан. Ында 1950-1973 чылдарда чырыкче үнүп турган номнар, документилер, журналдар болгаш солуннар арыннарынга парлаттынып турган материалдар ... киирген. Айтыкчы «Тыва дугайында нииги ...», «Төөгүзү ...», «Бойдузу», «Улус ажыл-агыйы», «Кадык камгалалы», «Культура, чырыдылга», «Уран чүүл», «Литературлуг амыдырал» деп кезектерден тургустунган. Кезек бүрүзүнде тематиктиг рубрика бар. Ында кирген материалдарны бередиминиң чок...

са тып алырынга эптиг кылдыр чогаалчыларның аттарын алфавит ... аайы-биле тургускан, айтыкчының сөөлгү арнында киирген.

Сээң чурттап турар кудумчуң ... кылдыр адаттынган. Ол кым деп кижи база оон дугайында чүнү номчуза экил? Республиканың К. И. Чуковский аттыг уруглар библиотеказының 1980 чылда үндүрген «... » аттыг ... бистиң хоорайывыстың кудумчулары адаттынган» деп дептержигеш ол айтырыгга дорт харыны бээр. Ында ... Курседи, Кочетов, Пальмбах, Тока болгаш оон-даа өске сураглыг кижилерниң дугайында материалдар кирген. Ында портрет, кыска киририлде чүүл болгаш библиография бар.

... дың-на Тываның төөгүлүг болуушкуннарынга ... методиктиг болгаш библиографтыг материалдарны республика библиотеказының ... литературазының килдизи орус болгаш тыва дылдарда янзы-бүрү аттар-биле үндүрүп турар. Оларның чамдыктарының аттары бо: «Мээң ... », «Тыва черде», «Үттүндүрбес чылдар», «Үттүндүрбес аттар», «Азияның төвүнде» болгаш оон-даа өске.

Оларның кол сурулгазы Тываның төөгүзүнде көскү хүннерниң, таңгыс чер чурттугларывыс ... баштайгы ... литература болгаш уран чүүлдүң сураглыг кижилериниң дугайында кайда кандыг материал үнгенин чыып, номчукчуларга пропагандалаары. Бо ... киирген айтыкчыларда ангыда «Тываның чогаалчылары», «...», «Тываның комсомолунуң алдарлыг оруу», «Совет Эвилелиниң маадырлары — бистиң таңгыс чер чурттугларывыс» деп аттар-биле номнар, солуннар арыннарынга парлаттынып турган материалдар чыгган айтыкчыларны библиотека ажылдакчылары үндүрүп турган болгаш олар Тываның бүгү ... бар. Сонуургаан темазы-биле ... номчукчулар библиотека бөрүзүнден бо айтыкчыларны көрүп, херек материалдарын тыптырып, чагыттырып ап болур.

... бодунуң хоорайының, суурунуң, кудумчузунуң төөгүзүн билириндер, таңгыс чер чурттугларывыс маадырлар ... сураглыг кижилерин ... чорукта ...

З. МОНГУШ,
Республиканың А. С. Пушкин аттыг библиотеказының ажылдакчызы.

ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга

АКЫМНЫҢ СӨӨЛГҮ ЧАГААЛАРЫ

Үймээнге чүс чээрби ажыг кижи киришкени илереэн. Оларның хөй кезии актар артынчыларының меге сурталдынга, хоозун аазаашкынынга ... бүдүүлүк байдалдан уштунмаан тараачыннар болган.

Үймээн-биле холбашкан айтырыгларны эчизинге чедир шиитпирлээш, дайынчылар ча... Отрядтың аъттаныр хүнүнде Хадынга орус, тыва чонунуң чыыжы болган. Аңаа чүве чугаалаанинар чонуң хостуг, аас-кежиктиг амыдыралы дээш Тываның революстуг намынга болгаш чазаанга өөрүп четтиргенин, революцияның херээн, бир эвес херек апарза, боо-чепсенти холга туткаш, камгалаарын ... илереткеннер.

Кызыл командир аңаа чүве чугаалааш, ону доозарда Оңгар-оол биле Маспык-оолдуң аттарын адап, харысалгалыг даалганы оларның ак сеткилдиг күүседиин демдеглээш, ... даа, соңгаар шынчы болурунче араттарны кыйгырган.

Ол үеден эгелээш, бистиң ачавыс, «кылаң-караны» ап-кайда, «партизан мен» деп мактанып чаңчыл тып алган. Дааргалыг ... туталавырга, бажын суйбаар, дайзазын сегирип алгаш, хей сорар, тура халыыр, дыка эпчоксунар турган. Ынчалза-даа ол чаңчылып амыдыралының төнчү...

дүнге чедир салбаан. Бодуун арат кижи харысалгалыг даалга алгаш, ону күүсеткенинге чоргаараары ол хире турган-дыр ийин.

БИСТИҢ ... тараачыннар Андрей Чихачев, Филипп Дрязгин, Константин Шипигин суглар-ның ог-бүлелери-биле оңда эп-найыралдыг турган. Олар тараа-ны-даа деңге тарыыр, ... кээр, дужутту-даа бот-ботта рынга дузалажып турган, деминг ажаап алырлар. Ол үеден эгелээш, оон адын адаарга берге боорга ындалчык бе, ачамны оон орус эштери Андрей деп адаар апарган. 1945 чылда совет майыктың төрүттүнгени ... тыпсып турда, ачам бодунуң адын Андрей деп бижиттирип алганының ужуру-даа ында.

Авамны, кыс апарганда ... тараачыннар ... олар хлеб ... редип каан. Авамга, бир эвес шагда ындыг практика турган ... мастери деп атты тыпсып болур турган. Ооң быжырган ... баскаш, салыптарга, ол чоорту көдүрүлзе-көдүрүлзе баштайгы хевиринче кире бээр. Тараачыннар быжырган хлеб... турган.

Авамы ... эрес-шоваа кижи. Ажыл-ишке, амыдыралга, ажы-төлүнге кызымаар чок ыяк. Боду бичии ма... энергиязы, чер иштинден үнген арыг суг дег, аттыгып-ла турар. Ол он ийи уруг-дарыны төрээш, кижизидип өстүргеш, Тываның Совет Эвилелинче ... дарый. «Маадыр-ие» деп хүндүлүг атка четкен иелерниң ...

Биче-оол акым Михаил Чихачев деп оол-биле коңнуг эжишкилер турган. Ажылдап-даа, ... даа, одүректээрде-даа — каяа-даа калды. Аразында суг аппас ... күчүлүг чалгыглары чара тарылкан. Баштай Биче-оол Тываның ... че бодунуң ыдыктыг хүлээлгезин күүседир дээш хапкан. Чартык чыл хире үе эрткенде Михаил Чихачев ... улуг дайынынче чорупкан.

Бир-ле катап, эртен бажыңывыс ... өткүт ыңгыраажы дыңналган. Шуптувус үне маңнаштывыс. Үш-үш аът ношкан ийи шанактарда улус херим даштында тура дүшкен. Олар ... өңнүк кежи чагыларлыг. Ын... таныштыг таныштыг шыдаваан бис. ... Мария, ооң ада-иези база даайы ... лушкан соонда, келген аалчылар чагыларын уштуп, беле салып кааш, бажыңче шуужупканнар.

Оларның мурнуңдаазы ыңкаш хөглүг ажы-чаңы чок ... чугаа солчуп олурар аразында, авам стол кырынга хөвенте шай шаа, ыяш тевакка соктаан далган, ооң кырынга доң саржаг бузундуларын каггаш, олар-биле кожа арыг ... аяктар салып каан.

Михаил тургаш: «Дядя Андрей! Мен силер-биле байырлажыр келген. Фронт чоруп дыр мен» — дидир.

— Ваа, хайлыын аа, сен чүге чугаалаваан, бис силерге чедер. үдээр турган — деп, авам орус эштериниң тывалаар аңныче кире бергенин боду бeзин эскербейн чугаалаан.

— Мен повестка бижиик дүүн алган. Ол оваалдан келген. Бөгүн Туран ыйап-ла чедер албан — дээш, долдур нудун каан кундагаларның бирээзин өң холунга көдүрүп алырга, өскелери ону эдерип ...

Михаилди ачам бодунга чыпшыр куспактааш, ооң бажын чыттап-чыттап: «Сен, Миша, мээң оглум-биле дөмей болгаш сен. Каргыштыг дайзын эвес болза, бистиң амыдыралывыс ... эки турар ийик. Ам капчаар, дайзын бисче халдаанда, ону өлүр согар херек. Орук-суур эки чор, тиилелгелиг чаныш кел, оглум» — дээш, аалчыларбиле кундаганы үскүлештири берген.

Авам эжикти шала ажыдып алгаш, аякче оң холунуң бир ... өрү чажып, чашкан саныында ... салып турган.

— Мен ам далган чивр. Соңгаар далгап мен тыппас — дээш, Михаил аякка далган каггаш, ооң кырынче үс галгаш, шай куткаш, омааш-биле мажый берген. Аалдар Михаилче муңгаргай хөөннүг кайгап олурганнар, а иелер карактарының чажын чодуп, ооржум ишкирниин эгелээннер.

Михаил чемненип доозааш, баштай ачамны, оон авамны дыңзыг куспактааш: — Чаа ачай, авай мен ажырбас. Немец фашистерин чылча шавар, оон мен чаным кээр. Бис ... дээш, элээн ыыт чок турган. — Меңде дилег бар. Биче-оолга байыр чедирер аа» — дээш, ... душкеш, оон кашпагай тура ...

Бис шуптувус үнүп кээш, Михаилди аъттар чанынга чедир үдээн бис.

ХАГЛЫГ-АЛААК деп чер ... шаанда ... ооң ... чорук бар ... черинге ... чорук барган. Маңаа революция мурнунда-ла орус тараачыннарның он шаа өрегези турган. Улусчу эрге-чагырганың үезинде күш-ажылчы араттар, орус эштериниң үлегерин эдерип, сууржуң амыдыралче шилчап, Хаглыг-Алаакка бажың, кажаа тудуп эгелээннер.

Чээрби чылдарда ук черге бичежек суур тургустуна берген. Ону тус чериң ады-биле база-ла Хаглыг-Алаак деп адаан. Үжен чылдарның эгезинде ... артельин ... ган. Алды дугаар арбаның араттары ажы-төлүн база-ла аңаа өөредип турган.

Биче-оол чеди классты доос... берген. Акымны сагынгаш-ла бир-ле катап авамдан: — Биче-оол акым чүге колбестей берген, ырак черже өөренип чоруй барган бе? — деп айтырыым.

— Акың ам сургууул эвес, а башкылай берген. Шөлээн чок, сургуулдар өөредип турар, чүгле чайын, школа тарай бээрге, чанып кээр чадавас — деп тайылбырлады.

... турар үезинде акым Сайлыг-Карага үш-ле катап келген. Күскээр кыжын, хар кылыннадыр чаапканда, культпоход киржикчилери — бөлүк аныяктар шанактыг аъттарда сыныжып алган бистиң арбаанга оюн-концерт кылып келгеннер.

Биче-оол акым мандолинге үдеп алгаш ырлаар, өске ... чы-биле үделге кылыр, ... Хылдыг хөгжүм херекселдерин он барык ... Ынчангаш мандолинага эки ойнаар ... «Мээң келгижимге чедир мандолинамны кымга-даа бербейн, харын оң дег камгалаар» — деп ... ада-иезинге ...

К. МАСПЫК-ООЛ.
(Уланчылыг).

БИСТИҢ КОЖАЛАРЫВЫСТА

ЧУРУКТА: Абаканның педагогика институдунуң биология-химия факультединиң лабораторияларының бирээзинге ... химия эртемнериниң кандидады Павел Аполлонович Барковнов эрттирип тур.

Г. БУРНАКОВТУҢ фотозу.
(«Ленин чолы» солуннуң корр).

ТЕЛЕ ВИДЕНИЕ

ИЮЛЬ 9-ТА
МОСКВАДАН
БИРГИ ПРОГРАММА

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Футболга делегей чемпионадында. 11.20 — Телемедээлер. 11.25 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.30 — «Аъш-чем программазы — бүгү улустуң херээ». Документалдыг фильмнер программазы: «Ажыктыг чоруктуң коэффициентизи», «Мастерлер». 15.20 — «Москва комсомолунуң ажыл-херектери». 15.50 — «Орус чугаа». 16.20 — Моолдуң ... чүүл коллективтериниң концерти.

КЫЗЫЛДАН

16.40 — Моолдуң Улусчу революциязының тиилелгезинге тураскааткан дамчыдылга.

МОСКВАДАН

17.00 — «Аныяк көрүкчүнүң театры». «...». Ойнаарак шиизиниң баштайгы көргүзүү. 1-ги болгаш 2-ги сериялары. 17.55 — Делегейниң П. И. Чайковский аттыг 7-ги конкурузунда. 18.40 — Бөгүн делегейде. 18.55 — «Дем каттыштырылгазы. Тележурнал. 19.25 — Футболга делегей чемпионады. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—22.50 — А. С. Пушкинниң шүлүктеринге орус болгаш совет композиторларының романстарын ССРЭ-ниң улустуң артизи И. Архипова күүседир. Ол төнген соонда — Бөгүн делегейде деп информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Хөй сериалыг уран-чечен «Пан Тау» деп телефильмниң баштайгы көргүзүү. 7-ги серия — «Даарта хүнден эгелээш, шөбилевес мен». 12.30 — «Шыдырга школазы». 13.00 — Англи дыл. 13.30 — «Париж». Документалдыг телефильм (Франция). 14.20 — Мультфильмнер программазы: «...». 15.20 — Совет географтарның шинчилел ажылдары. 15.50 — Телемедээлер. 15.55—17.40 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

17.55 — «Азия төвү». Информация-публицистиг программа. 18.25 — Чарлалдар. 18.30 — «ССРЭ-ниң 60 чылынга уткуштур». «Красноярск крайның Тыва АССР-де хуннери». Красноярск крайның Тыва АССР-те туннериниң хагдынмышкынының дугайында республиканың ... репортаж.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуур чаштар!». «Мюнхаузенниң ужуралдары». Мультфильм. 1-ги серия. 20.15 — «...». «Амыдыралга оруку шилип ... дугайында ... элээдилерниң угаан-бодал талазы-биле үнелиг чүүлдерин хевирлээри». 20.45 — «Н. Бржевская ырлаар». Фильм-концерт. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Барык каттырыштыг төөгүдүр». Уран-чечен телефильм. 1-ги болгаш 2-ги сериялары.

АГААР

Республиканга бөгүн ... турар булуттаар, чагбас. Агаарның температуразы дүне 4—9 градус чылыыр, чамдык черлерге 3 градус ... соок, хүндүс 19—24, чамдык черлерге 10—15 градус чылыыр. Соңгу-барыын угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 5—10 метр хире.

Кызылга ... турар булуттаар, чагбас. Соңгу-чөөн угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 5—10 метр ... Агаарның температуразы дүне 4—6, хүндүс 22—25 градус чылыыр.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

«НАЙЫРАЛ»: «Черниң чылы» 9.30 «Өскерликчи чорук дээш гонорар» 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Дюймовочка» 9.30, 12.50, «Петьканың көрдүнер бе?» 11.00, «Ынакшыл үели четпээн аныяк» 15.00, 17.00, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Мария-Мирабелла» 11.00, «Лейтенант Клиmovтуң шыны» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Коверог-бир» 19.30 шакта.

«ЧАЙГЫ»: «Дайынның тымызында фронт» 15.00, 17.00, 19.30 шактарда.

СПОРТТУҢ ХООЧУННАРЫ

Кызыл хоорайның «Спартак» эки тура спорт ниитилелиниң чанында күш-культура болгаш спорттуң хоочуннарының човулелиниң планының күүселдези багай эвес. Найысылалдың дээди болгаш ортумак өөредилге черлериниң комсомолчулары болгаш аныяктары-биле ужуражылгалар эрткилээн. № 14, 15 ортумак школаларга, садыг училищезинге, педагогика институдунга ужуражылгалар солун болган. Спорттуң хоочуннары И. Корж, А. Безъязыков, В. Биче-оол, Е. Черногрибов, И. Кувезин болгаш өскелер-даа совет спорттуң, боттарының спортчу чедиишкиннериниң, ГТО нормазын дужаап чорааның, баштайгы ... чылдарының дугайын чалыы салгалга чугаалап берип турарлар.

Ужуражылгалар үезинде спортчу көргүзүглер эрттирери чаңчылчаан, мөгелер, боксерлар, гимнастар спортчу оюннарны-биле чонга бараалгаар. Ужуражылганың кол кезээ — волейбол. Аңаа аныяктар, хоочуннар холуй туруп, ойнааш кириптер, спортчу дуржулгаларны, аргаларны өөрениринге чалыы салгалга таарымчалыг байдал тургустунар.

Волейболга, стол теннизинге, шыдыраага Тыва болгаш Хакасияның хоочуннарының ужуражылгазы база болгулай бээр. Абаканче кызылчылар ийи катап чораан, спортчу аалчылар бисче база келгилээн. Баг кагарының командазы кожавысче аалдап чедер дээш белеткенип турар. Ак-Довурак, Хову-Аксы болгаш республиканың өске-даа черлери-биле спортчу харылзаалар быжыг.

П. ПЕТРОВ,
«Спартак» эки тура спорт ниитилелиниң хоочуну.

ДОЛУ АЖЫГЛААРЫ КҮЗЕНЧИГ

Волейбол — массалыг оюн. Ажыл шагы төнген соонда, ... команда ... бии-биле маргылдажыр чүве болгай.

Бөгүнде күш-культура болгаш спорттуң өске-даа хевирлери сайзыраалыг. Ынчалзадаа волейбол эң массалыг болуп артпышаан, бо солун оюнну суур бүрүзүнге көрүп болур. Оон-биле черлелештар мен бодаарымга, күш-дамыр кижизидилгезинге ону ам-даа долузу-биле ажыглаза эки. База ол ышкаш чалаг чарыш, чериниң узунун база бедиин ажа халыыры дээш өске-даа оюннарның массалыг болуун көдүрери күзенчиг деп бодаар мен.

Д. КЫЗЫЛ-ООЛ.

ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРГЕ

КЫЗЫЛДЫҢ КҮРҮНЕНИҢ ПЕДАГОГИКА ИНСТИТУДУ хүндүлүг ... дараазында факультеттериниң 1-ги курстарынга студентилер хүлээп алырын чарлап турар:

ФИЗИКА-МАТЕМАТИКА ФАКУЛЬТЕДИ. Өөренир тускай эртеми — математика болгаш физика. Факультет математика болгаш физика башкыларын белеткээр. Өөренир хуусаазы — 5 чыл.

БИОЛОГИЯ ФАКУЛЬТЕДИ. Өөренир тускай эртемнери — биология болгаш химия, география болгаш биология. Факультет биология болгаш химия, география болгаш биологияның башкыларын белеткээр. Өөренир хуусаазы — 5 чыл.

ФИЛОЛОГИЯ ФАКУЛЬТЕДИ. Өөренир тускай эртемнери — орус дыл болгаш литература, орус дыл, литература болгаш тыва дыл, литература. Факультет национал школаның орус дыл болгаш литература башкыларын: орус дылдың, литератураның болгаш тыва дылдың, литератураның башкыларын белеткээр. Өөренир хуусаазы — 5 чыл.

ЭГЕ ӨӨРЕДИЛГЕ ФАКУЛЬТЕДИ. Өөренир тускай эртеми — педагогика болгаш эге өөредилге методиказы. Факультет эге класстар башкыларын белеткээр. Өөренир хуусаазы — 4 чыл.

Институтка кирер дээн кижилер дараазында шылгалдаларны дужаар:

Физика-математика факультединге — математикага (аас болгаш бижимел-биле), физикага (аас-биле), орус дылга болгаш литературага (бижимел-биле);

Филология факультединге — орус дыл болгаш литература тускай эртемге — орус дылга болгаш литературага (бижимел болгаш аас-биле), ССРЭ төөгүзү (аас-биле), даштыкы дылга (аас-биле); орус дыл, литература болгаш тыва дыл, литература тускай эртемге — орус дылга болгаш литературага (аас болгаш бижимел-биле), ССРЭ төөгүзүнге (аас-биле), тыва дылга, литературага (аас-биле);

Биология факультединге — биология болгаш химия тускай эртемге — биологияга (аас-биле), химияга (аас-биле), физикага (аас-биле), орус дылга, литературага (бижимел-биле); география болгаш биология тускай эртемге — географияга (аас-биле), биологияга (аас-биле), химияга (аас-биле), орус дылга, литературага (бижимел-биле);

Эге өөредилге факультединге — орус дылга, литературага (бижимел болгаш аас-биле), математикага (аас-биле), ССРЭ төөгүзүнге (аас-биле), тыва дылга (үндезин школа кижилерге).

Институтка билдириишкинни институттуң ректорунуң адынга бижиир.

Билдириишкинге кожар чүүлдер:

1. Ортумак билиг дугайында документ (боду-биле).
2. Школа директору, класс башкызы болгаш ... организацияларның (практиктиг ажыл стажы чок кижилерге) ат салган характеристика. Бүдүрүлге стажтыг кижилер сөөлгү ажылдаан черинден бүдүрүлге коллективиниң ... профсоюз болгаш комсомол организацияларының ... характеристиканы киирер. ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштеринден куралдыг ... кижилер ... характеристиказын ...
3. Эмчиниң № 286 формалыг шынзылгазы.
4. 8 фото-чурук (бөрт чок тырттырган, 3х4 см хемчээлдиг).

Практиктиг ажыл стажтыг кижилер билдириишкинге ... ажылдап турар черде администрацияның шынзылгазы ... киирер.

Педагогиктиг ... ка кирери-биле улус өөредилгезиниң ... руткан кижилер районо-дан бижикти көргүзер ужурлуг.

Институтка кирер дээн кижилер паспортту, шериг билеттерин (курлавырда шериг албанныглар) боду-биле ... херектиг.

Билдириишкиннерни 1982 чылдың июль 31-ге чедир хүлээр.

Кирериниң шылгалдалары 1982 чылдың августун 1-ден 20-ге чедир болур.

Билдириишкинниң кошкан документилерин ... Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, бажың № 36, ...

Айтырыңар, харыылап бээрэл

БАШ ДҮГҮ КАНЧАП АГАРА БЭЭРИЛ?

«Кызыл районнуң Баян-Кол суурда чурттап турар бис. 27 харлыг мен. Бажым дүгү хенертен агара берген. Чайын, кыжын аржыыл ужулбас апардым. Кожавыстың бирги класста оглунуң бажының дүгү база агарып калган» деп, С. Байкара редакцияже бижээн. Республиканың кеш аарыгларының эмчизи Л. А. Охотникованың ол талазы-биле тайылбырын моон алдында парлап тывыс.

Айтырыгга ... бетинде баш дүгүнүң тургузуун сайгарып көрээлиңер. Дүк — кештиң мыныстаңчак кезээнден тургустунар болгаш оон бүгү девискээрин шыва алы берген боор. Ол кеш дазынче үнген уштуг ... болгаш дазылдан тургустунар. Узун баш дүктери 2—4 чыл болгаш бир катап дужуп солчур. Баш дүгүнүң саны аңгы-аңгы болур. Сарыг баштыг кижилерниң 140 муң, кара баштың 100 муң, кызыл-сарыг баштың 80 муң хире. Дүктүң өңү пигмент деп бүдүмелдин хамаарылгалыг ... база хамааржыр. Ол өң бээр бүдүмел дүктүң өзээнде туруп турар. Баш дүгү агарып эгелээрге пигмент чоорту чидип, оон орнунга агаар тыпты бээр. Химиктиг факторларның салдары-биле дүктүң өңү база өскерлип болур. Чижээ, ... препаратты ажыглаанда щелочь болгаш водород перекиси херегленде ынчап баар.

34—40 харлаан соонда баш дүгү ниш-чаңгыстап агарып эгелээр. Баштай-ла чүлчүргей агарып, чоорту хар-мазын аайы-биле баш дүгү догерези агарар. Бо дээрге аңаа-ла физиологтуг өскерлиишкин-дир. Иштики бестериниң ажыл-чорудулгазындан, нерви системазындан база хамааржыр. Баш дүктериниң чамдызы төрүмелинден ак база турар. Чүге дээрге ол дүктериниң өзээнде пигмент (өң бээр бүдүмел) ... ынчап баар. Баш дүгүнге боттарының туралаан бүдүүлерин шилип ап болур ... кылган бүдүктерни — хна, басма, ревень дээш ышкаш бүдүктерни ажыглааны дээре. Үнүштен кылган бүдүктер мага-ботка хора чок болгаш дүктүң шиварын үревес. Преднизолон деп препаратты доктаамал ажыглаанда, мага-ботта витаминнер чедишпестээнде, аар аарааның соонда баш дүгү агара бээр. Улуг корргуп, шүгүлдээрге баш дүгү хенертен агарар. Ындыг чорук кош хүн эртсе до-раан болур. Бир эвес баш дүгү эрте-ле агарып эгелезе ... болгаш дерматолог эмчилерге көргүзүп, сүмележип ужурлуг.

Баш дүгүн ажаарының та... рейн. Баш дүгүнүң арыг-силиги, тереңи, кургуук чок ... сеткилин көдүрүп, өөрүшкүнү болдурар. Ындыг баш дүгүн ... Кеште ээзэш үс бар болгаш ... болгаш сыйлыычал болур. Ынчангаш «Детское», «Ланолиновое», «Спермацетовое» деп саваңнар-биле чугза эки. Куртаг баш дүгүнге шампунь таарышпас. Ол баш дүгүн улам кургадыптар. Ындыг ...

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000 Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажыы № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуу 2-24-63, редакторнуу оралакчыларынга 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партий-ле амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-33-54, иедээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, улетпур килдизиниң 2-41-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-00, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргаңда 2-32-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң ... Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажыы № 1).

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 160 (11958) | 1982 чылдың июль 10, суббота | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 көп.

СЭКП Төп Комитединде болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинде

Уренгой—Помары—Ужгород аразының магистральдыг газ дамчыдылгазын, АКШ-тың администрациязының ап чоруткан ылгай көрүүшкүннүг хемчеглери турзажок, ажыглалга чогуур үезинде киирерин хандырар талазы-биле чамдык министерстволарның болгаш организацияларның күш-ажылчы коллективтериниң патриотчу инициативазын СЭКП ТК биле ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели чүүлдүг деп көрген.

Мооң мурнунда хүлээп алдынган шиитпирлерге дүүштүр айыттынган газ дамчыдылгазын тударын хандырар хемчеглер дугайында доктаалды хүлээп алган. Иштики хереглекчилерге газты беш чыл планы-биле тодаргайлаттынган хемчээлдерге бээр; экспорт үндүрер газты—чардынган керээлерге дүүштүр, тодаргайлаарга. 1984 чылдан эгелеп бээр.

КОММУНИСТИҢ АЛДАРЫ БОЛГАШ НҮҮРҮ

— Бистиң Арыг-Бажы сүт-бараан фермазында бүгү коммунистер планныг даалгаларны доктаамал ажыр күүседип, хөй-ниити ажылынга идепкейин болгаш амыдырал-чуртталгага төлептиг үлегер-чижээн көргүзүп келген—деп, СЭКП обкомунуң кежигүнү, Ленин база Күш-ажылдың Кызыл Туу орденнериниң эдилекчизи, сураглыг саанчы Таан Домбалановна Кара-Сал чоргаарал-биле чугаалап турар. Бо ферманың ажылчыннарындан үш кижиниң бирээзи-ле коммунист, олар ол улуг эвес коллективтиң ёзулуг өзээ, дайынчы авангарды болу берген. Коммунистер бүдүрүлгениң харыысалгалыг участоктарында бымыглаттынган: 6-зы саанчы, а өскелери кадарчылар, бызаа ажаанчылары болуп ажылдап турар.

Мында коммунистер бүдүрүлге сорулгаларын, социал болгаш кижизидилге айтырыгларын шиитпирлээринге боттарының организакчы ажылы-биле, идепкейи-биле ферманы чаңгыс аай, сырый каттышкан, демниг коллектив кылдыр тургузуп ап шыдаан. Ынчангаш районнуң социалистиг чарыжынга удаа-дараа бирги черни ап келген, республикада мурнакчы фермаларның бирээзи. Чылда-ла бир инектиң ортумак саалда 2600 кг ажып турар, продукцияның шынары бедээн, сүттүң 95,4 хуузун бирги, ийиги сортка дужаап турар. Коллективте ажыл шагы үзер, корум-чурум үрээр чорук барык чок.

Ол бүгүнү чедип алырынга коммунистер улуг рольдуг болган. Ылаңгыя боттарының херээниң мастерлери, хоочун саанчы-коммунистер Т. Д. Кара-Сал, Ч. Н. Куулар, Д. К. Монгуш, Б. Б. Кара-Сал болгаш өскелер-даа коллективке бедик ат-алдарны чедип ап, аныяк өскеннерге төлептиг үлегер-чижээн көргүзүп турар.

Үстүнде дег чижектерни өске күш-ажылчы коллективтерден база хөйү-биле көргүзүп болур. Ажылга-даа, хөй-ниити амыдыралынга-даа, чуртталгага-даа коммунист кижи кажан кезээде, каяа-даа коммунист болуп артар, бистиң ленинчи партиявыстың кежигүнүнүң бедик адын төлептии-биле эдилээр ужурлуг дээрзиниң дугайында партийжи айтышкынны коммунистерниң аажок хөй кезии ындыг бедик харыысалга-биле медереп билип, ону хажык чокка сагып турар.

Коммунистиң ат-алдарының болгаш нүүрүнүң база партия кежигүнүнүң бедик адының дугайында бо чылдың эгезинде СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң саанчызы, партия Чөөн-Хемчик райкомунуң бюро [...] Монгуштуң чагаазы «Шынга» парлаттынган соонда коммунистерниң, партия ажылдакчыларының аңаа холбашкан чагааларын, чүүлдери редакцияга кээри үргүлчүлевишаан.

Партияның политиказын, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң экономика, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң талазы-биле салган сорулгаларын боттандырары дээш чурттуң база коллективтиң мурнунга коммунистиң авангардчы ролюнуң, харыысалгазының дугайын, хөй-ниити ажылынга оларның идепкейиниң, төлептиг аажы-чаңының дугайын ол чагааларга, чүүлдерге авторлар тодаргай айтып турар. Ооң аңгыда СЭКП Уставының негелделерин үрээр, коммунистиг моральдың нормаларын хажыдар ийи-чаңгыс эштерден негелдени күштелдиреринин, олар-биле эптежип болбазын принципиалдыг ёзу-биле олар кетеп турар. Бо чылдың баштайгы чартыында Кызыл хоорайның, Бай-Тайга, Улуг-Хем, Таңды болгаш өске-даа районнарның чамдык партия организацияларынга коммунистиң ат-алдарының болгаш ажыл-херээниң дугайында айтырыгларны чугаалашкан партия хуралдары бедик идепкейниң байдалынга эртип, ол-ла бүгүнүң дугайында принципиалдыг чугааларны кылганы — аныяк коммунистерге кижизидикчи улуг салдарны чедирген.

СЭКП-ниң соолгу съездилеринге, СЭКП ТК-ның Пленумнарынга бистиң партиявыстың Төп Комитединиң Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев, кандыг-даа участокта ажылдап турар болза, коммунист бүрүзү нийти ажыл-херекке бодунуң бүгү күжүн, дуржулгазын база билиглерин берген турарының, эрес-маадырлыг ажыл-херектиң, бедик организастыг чоруктуң, бымыг сагылга-чурумнуң үлегер-чижээн көргүзериниң эргежок чугулазын доктаамал демдеглеп келген. СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин база Аъш-чем программазын боттандырарынга коммунистер «хамыктың мурнунда карак кызыл күш-ажылдың, инициативаның, чүткүлдүг болгаш туруштуг чоруктуң үлегер-чижээн көргүзер ужурлуг» деп, Леонид Ильич Брежнев база катап онзалап айыткан.

Коммунистиң ат-алдарының болгаш нүүрүнүң дугайында чугаа дээрге-ле кандыг-даа участокка ооң эрес-шудургу күш-ажылы, хөй-ниити амыдыралынга идепкейлиг киржилгези база амыдыралынга төлептиг аажы-чаңы-биле тудуш холбашкан болуру-дур. Ооң-биле кады СЭКП Уставының негелделерин кармыызы-биле хажыдар, даандырган ажылга харыысалгазын чидирер, алыксак-чиисек чорукче сундулаар, арагалаар, амыдырал-чуртталгага төлеп чок үүлгедиглер кылыр ийи-чаңгыс кижилер коммунистерниң аразында ам-даа бар.

Ынчалзажок чамдык партия организацияларының талазындан коммунистиң бедик адынга төлеп чок үүлгедиглер кылганнардан негелдени кошкадып, олар-биле үр үеде эптежип кээр, шиитпирлиг хемчег албас таварылгалар база тургулаан. Барыын-Хемчик райпозунда, Кызылдың пассажирлер АТБ-зинде, «Тыва кадээ тудуг» трестиң автобаазазында болгаш өске-даа черлерде партия организацияларынга ындыг фактылар тургулаан. Чижээ, үстүнде адаанывыс райпонуң даргазы турган Попов дээрзи үр үениң дургузунда партия кежигүнүнүң бедик адынга таарышпас үүлгедиглерни кылып турда, ында парторганизация ооң-биле эптежип турган болгаш шиитпирлиг хемчег албайн келген. А пассажирлер АТБ-зинде парторганизация удуртукчулардан база чамдык коммунистерден даандырган ажыл-херек дээш негелдени демдии кошкатканындан аңаа арт болгаш, күрүнеге улуг каражаны таварыштырган.

Ындыг фактыларны партия организациялары чогуур өйүнде принципиалдыг ёзу-биле шыңгыы көөр, ылаңгыя коммунистиң адын бужартаткан, арын-нүүрүн оскунган ийи-чаңгыс кижилерге хамаарыштыр шиитпирлиг хемчеглерни алыр ужурлуг. Бистиң партиявыстың ат-алдарының, хүрээлениниң арыг болурунуң дугайында чугаа чоруп турда, коммунист бүрүзүнден негелде бир дамей болур, кымга-даа чиигелде турбас дээрзиниң дугайында СЭКП-ниң XXVI съездизи база катап негээнин парторганизациялар шыңгыы барымдаалап, ону хамык чок удуртулга болдурар херек.

МАЛЧЫННАР НААДЫМЫНГА УТКУШТУР

ССРЭ 60

АЖЫР КҮҮСЕТКЕН

Он бирги беш чылдың ийиги чылында бистиң бригадавыстың хоюн кыргыырынга Мөрен суурнуң агит-квартираларының кежигүннери болгаш хойжулар боттары идепкейлиг киришкен. Оларның аразындан ылаңгыя Зинаида Бадарчы, Владимир Үчурал, Кенден Сайлык, Оля Шөмбүл олар идепкейлиг киришкеннер.

«Мөрен» совхозтуң № 3 хойжу бригадазы хой кыргылдазын кыска хуусаада организастыг эрттирген. Эң-не өөрүнчүг чүве — күрүнеге дук садар планын ажыр күүсеткен.

Бо чедиишкинге сорук кирген нөрүм мал чеминиң белеткелинче база хөй-аъттыг кирген. Бригадавыс малчыннар наадымынга күш-ажылчы белектерлиг ужуражыр дээрзинге чигзиниг турбас.

Ч. САДИ.

Дадар-оол Хандыевич Монгуш Чөөн-Хемчик районда «Чыраа-Бажы» совхозтуң мурнакчы ажылчыннарының бирээзи. Ол мал чемининң белеткелиниң үезинде АВМ-ге оператор боол ам дөрт чыл ажылдаан. Будук-бүрүзүнден витаминниг мал чеми белеткээр талазы-биле ол бедик арга-дуржулгалыг.

Бо чылын ол майның 15-тен эгелээш, хола-хараган бажындан 46 тонна далганны белеткээн. Амгы үеде дуржулгалыг оператор машиназын бичии-даа үрелишкин чок ажылдадып, будук-бүрүзүнден далган белеткээр планын хүн бүрүде 120—130 хуу күүседип, республиканың малчыннар наадымынга күш-ажылчы белектерлиг ужуражыр дээш ажылдап турар.

ЧУРУКТАРДА: оператор Д. Х. Монгуш; ногаан массаны АВМ-ге киирээп дүжүрүп турары.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотолары.

БАШТАЙГЫ ХҮНДЕ

Бирги класстың механизатору Үгүй-оол Ооржак Чөөн-Хемчикте «Искра» совхозта тракторист турар, аңаа ажылдаандан бээр чээрби чыл ажа берген.

Хоочун болгаш мурнакчы механизатор шалыпчы күш-ажылы-биле чоннуң хүндүткелин чаалап алган. Үгүй-оол Агар-оолович чоокта чаа район Совединиң депутадынга соңгуттурган. Ол — Күш-ажылчы Алдар орденниң, Ленинчи юбилей медалының эдилекчизи.

Үгүй-оол Ооржак шагның дөрт эргилдезинде тракторундан чарылбас. Мурнакчы механизаторну өөрү звено удуртукчузунга томуйлаан. Ооң звенозу часкы хову ажылдаарынче киришкен.

Үгүй-оол Агар-ооловичиниң звенозунда дугуйлуг дөрт трактор, пресс-болдургучу, грабль болгаш сиген кезер машиналар бижиглаттынган. Ук звенонуң кежигүннери Ховалыг Энер-оол, Ховалыг Дакар-оол, Александр Сарыглар база-ла мурнакчыларның одуруундан дүшпейн турар.

Звено кежигүннери бо чылын совхозтуң Арыг-Бажы сүт-бараан фермазынга 600 тонна сигенни белеткеп бээр хүлээлгени алган. Ажылдың баштайгы хүнүнде-ле 20 гектар сигенниң кестиргеш, ооң 15 гектарын бөлген болгаш 10 тонна сигенни пресстээн. Бо чедиишкин звенонуң мурнунда салдынган сорулганың долдур болгаш ажыр күүседиглериниң херечилеп турар.

А. МОНГУШ.

ЧОННУҢ МААДЫРЛЫГ ЧОРУУНГА ТУРАСКААЛ

ВОЛГОГРАД. (СЭТА-ның корр. И Бирюкова). Волгага болган улуг тулчуушкунга совет улустуң маадырлыг чоруун «Сталинград чанынга немец-фашистиг шериглерниң чылча шапканы» деп бүрүнүг хүн ажыттынган тураскаал панорама мөңгежидип турар.

Онза кадыг-дошкун тулчуушкуннар болуп турган бедик эрикте Сталинград тулчуушкунунуң киржикчизи ССРЭ-ниң улусчу архитектору В. Маслевтиң төлевилелин ёзугаар тудуп турган тураскаалдың ак-чайт бажыңы бедип үнген. Шериг чурукчуларының Грековтуң студиязының баталистери: Н. Бут, В. Дмитриевский, М. Самсонов, Н. Жигимонт, Г. Марченко, П. Мальцев, Ф. Усыпенко олар кайгамчык улуг тураскаалды тудуп тургузарынга хөй чылдарда ажылдаан. Оларның чогаадыкчы ёзу-биле тургускан тураскаалы Мамаев курган 1943 чылдың январь 26-да эртен шагдакы тулчуушкунну бистерге ол-ла олчаанлырын көргүзүп турар.

Волганың эриктеринге тулчуушкунну кайгамчык улуг—калбаа 120 метр болгаш бедии 16 метр чуруга чогаалында кончуг тода көргүскен. Ол тулчуушкун дугайында документалдыг ылапсыг шын чугаа-биле чергелештир бо тураскаал панорама — хамыктың мурнунда бодунуң Төрээн чуртунуң хосталгазы болгаш ааг-кежии дээш. Чер кырынга тайбың болгаш амыдырал дээш совет улустуң маадырлыг чоруун уран-чечен чурукка аргазы-биле түңнеп көргүскени болур. Сталинградка маадырлыг болуушкуннарның соолгу тулчуушкуннарының бирээзин көргүскен, тураскаалдың авторлары оттуг тулчуушкуннарның 200 хүннериниң болгаш хүннериниң хөй-хөйнүн маадырлыг тулчуушкуннарын чаңгыс черге түңнеп айтып, аттары совет улустуң патриотизминиң демдээ болу берген кижилерниң эрес-дидим маадырлыг чоруун алдаржыткан.

«РСФСР-ниң ыяш үлетпүрүнүң алдарлыг ажылдакчызы» хүндүлүг атты тургузар дугайында

РСФСР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң доктаадыры болза:

1. «РСФСР-ниң ыяш үлетпүрүнүң алдарлыг ажылдакчызы» хүндүлүг атты тургузар.

2. «РСФСР-ниң ыяш үлетпүрүнүң алдарлыг ажылдакчызы» хүндүлүг ат дугайында дүрүмнү болгаш «РСФСР-ниң ыяш үлетпүрүнүң алдарлыг ажылдакчызы» деп херек демдээниң тодаргайлаазын бадылаар.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. ЯСНОВ.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Х. НЕШКОВ.

Москва, 1982

УЖУРАШКЫЖЕ, БАЙЫРЛЫГ!

Красноярск крайның Тыва АССР-ге хүннеринге киржири-биле келген красноярскылар-биле бистиң республиканың хуу ниити-биле байырлашкан.

Аалчылардан баштай «Жарки» ансамбли автоорукта чалыкан. Чарлышкын үелинде чылыг сөстер хөй-ле болган.

Самолет-биле чоруур дээш [...] агаарның байдалындан [...] саадаар ужурга таварышкан, ол [...] чарлышкынның чылыг сөстерин кажан-кажан [...] харын-даа эдиг болган.

—Силерниң театрыңар тергиниң эки-дир — деп, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Александр Павлович Шерстобитов чугаалады.— Черле-даа улуг-даа. Кайы шуптазы бээр кестүп турар, залдары чырык, делгем.

— Ооң сценазынга ойнаарга эки-дир— деп, Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Григорий Васильевич Концур немеди. — Красноярскиниң опера болгаш балет театры гастрольдап манаа келир [...] коллективи [...] Чайковскийниң «Иоланта» деп операзын, уругларга элээн каш шиилерни көргүзер.

— Бистиң чуртувустуң бир [...] тыва [...] меңээ [...] бээрин көрүүсер — деп, Людмила Лупенко композиторлардан [...].

— Тыва дугайында, ооң эртемнерин бооруунуң болгаш амгы үезиниң дугайында литературлуг композицияны тургусса солун-дур — деп, Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Константин Алексеевич [...].

[...] чугаалады.

— Бистиң крайның Тыва АССР-ге хүннери тергиин эки эрти. Тываның уран чүүлү-биле Красноярскиниң чернинге [...] бис — деп, крайның культура [...] Геннадий Леонидович Рукша түңнеди.

Аалчыларны [...] аразында СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. К. Мендуме, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ч.-Д. Б. Ондар, СЭКП обкомунуң секретары Д. К. Ооржак, СЭКП Кызыл хооркомунуң бирги секретары А. Н. [...], [...] ның хоорай Совединиң күүскомунуң даргазы Ш. Д. Куулар олар база [...]. Олар аалчыларны Тываның база катап [...] турганнар.

Ужудуң үнүптер үе келген. Үдээннерниң холдарын [...] Красноярск [...] дарыгазы И. Ф. Татарчук [...].

— Ужурашкыже, байырлыг! — деп [...] дангап. Ужуражыр үе шынапла удавас келир!

(Бистиң корр.).

КАРА-ХӨЛДҮҢ МУРНАКЧЫЛАРЫ

Кара-Хөл, шынап-ла, кайгамчык чер: Таңды-Ууланың мыраңнай кырында, чер-чуртун ден дагларга хүрээледип алган, адыш оюу ышкаш оргулаашта шынаа. Ооң оът-сигени бүдүн оралажып, сугтун чылар. Долгандыр арга-арыг. Ында мат-чимис, тоорук эмгежок.

Хөлдүң өөжүнде доңгелиг шык бар. Ында улуг-улуг кооргалдардан өөрге, таптыг-ла бир метр хире херээжиниң адаанда кажан-даа эривес кылын дош чыдар. Шынап-ла, кайгамчык чер.

Кара-Хөлдү дээскиндир аалдар турар. «Тес-Хем» совхозтуң кол чайлаа ол. Ам ында он муң ажыг шээр мал, алды муң ажыг инек болгаш чылгы мөөңнеттинген. Оларны семиртир талазы-биле хемчеглерни совхозтуң дирекциязы, парткому болгаш хөй-ниити организациялары ап турар. Малчыннарның ажылдаарынга, чурттаарынга болгаш хостуг үезин чеп эрттиреринге таарымчалыг байдалдарны тургускан. Чайлагаарда партия комсомол, улусчу контроль болгаш депутаттар бөлүктери ажылдап турар. Лекторлар, агитаторлар партияның солун чонга чедирип, таныылбыр ажылын калбарткан. Кежээ кино, бот-тывынгыр артистер ай-ойлеп чедип турар. Автомагазин бо-ла баар.

Совхозтуң Ү-Шынаа салбырының малчыннары Кара-Хөлде чайлап турар. Салбырның хойжулары хой кыргылдазын организастыг дооскан болгаш күрүнеге дук садар планын ажыр күүсеткеннер. Олар ам республика наадымынга күш-ажылчы белектерлиг ужуражыр дээш, шудургу ажылдап турарлар. Ындыгларга Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны Чооду Хүүрак-оол, сураглыг малчыннар Доктуут Малышев, Ноган Чыртак-оол, Кочалай Суван-оол болгаш өскелер-даа хамаарыжыр.

Б. ДОЮНДУП.

ЧОГУУР ТҮҢНЕЛДИ КЫЛГАН

Мал чемининң белеткели

Эрткен кыш «Өөк» совхозтуң ажыл-ишчилеринге улуг шүүделди таварыштырган. Кандаашкын үржүүнден совхозтуң девискээринге оът-сиген шоолут үнмээн. Ынчалзажок херекти ажыл-агыйжы ёзу-биле көрүп, эвээш-биче-даа бол, бир сигенни черге каттбайн алдаап алган болза, мал чемининң арбын курлавыры бир болур турган. А совхозтуң удуртулгазы беленни бодааш, ырак-даа болза, Омск облазында саван белеткээр кижилер чоруткан. Бодунуң девискээринде Өөк хемниң шыпаазының өлең сигени кестинмейн хевээр арткан. Ооң түңнелинде чүү болганы? Кыжын чем чогунда 125 баш мыйысты бода мал өлүп хораан, ол ооң мурнунда чылдыңдан 4,2 катап хөй. Шээр малдан 2800 ажыг баш өлген, ол мурнунда чылдыңдан үш катап хөй.

Ам совхозтуң удуртулгазы эрткен берге кыштың кичээндирилинден чогуур түңнелди кылган бе? Ол айтырыгга совхозтуң директору Виктор Гурьянович Бессонов мынчаар харыылады:

— Эрткен кыш бисти шынап-ла улуг кеземчеге көргүскен. Ону барымдаалааш, ниитиниң малынга четчир чемнерни курлавырлап алырынга бо чылын баш удур белеткенген бис. Сиген кезилдезинге ажылдаар техниканы сентябрьда июнь ортанда дооскан. Мал чеми белеткээри — ажыл-агыйда тускай адыр апарган. Механизастаттынган комплекстиг отрядты үш бригадага үскеш, кижи күжүн, техниканы деңнеп кылдыр хуваалган. Совхозтуң сиген кезер шөлдеринде оът-сигениң үнгени эки. Ындыг болганда, мал чемнериниң чүгле четчир эвес, харын-даа артар курлавырын тургузуп ап болур арга бисте бар. Ам хамык ужур бүгү күжүн ол чугула кампанияже мобилизастаары болур.

«Өөк» совхоз он бирги беш чылдың ийиги чылында ниитиниң малынга 5264 тонна сигенни, ийи муң тонна сенажты, сес муң тонна силосту, 300 тонна витаминниг сиген далганын белеткеп алыр планныг. Планны күүседири-биле Кошпайда, Чкаловкада болгаш Тарлагда үш сигенчи бригаданы июнь 25-те мал чемнериниң белеткелинче киирген. Оларның эргежиинде тракторнуң 16 косилказы, 5 жатка, 8 трактор дырбаажы, 9 волокуша, сараат салыр 6 херексел, тырып боодалдаар ийи машина бар.

Сиген болгаш будук-бүрү белеткелинче бүгүдени хаара туттунуп барымдаалааш, суурларының чурттакчыларындан эгелээш, албан организация, коллектив бүрүзүнге чедир мал чемнери белеткээр онаалдаларны бергилээн. Чижээ, совхоз төвү Аржаан суурнуң чурттакчылары, албан организация черлери совхозтуң малынга чүгле будук-бүрүнү бээзин 600 тоннаны белеткээр онаалданы алган.

Кошпай бригадазы Өөк хемниң солагай талазы шыпаазындан сиген кезип турар. Ында сигенниң үнгени магалыг. Шыктың чамдык черлеринде өлең сиген чааган үрегенилдеп мырыңай калбартыр [...]. Сиген сиирий, бедик кылдыр үнгенинден трактор косилкаларын [...] турар. [...] сигенни [...] ге, доразы улуг сараат апаар.

Ында ак черниң сигенни машина-биле кестирбишаан, оруг кыдыында, бүгү унунда сигенни хол кадыыры-биле кестирерин база организастаан.

Ам совхозта [...]-биле үш чүс тонна хире сигенни белеп сараттаан. 20 ажыг тонна будук-бүрүнү боодалдап аскан, 53 тонна витаминниг сиген далганын бүдүрген. Нанттыг малның чем белеткээр үш бригада аразында чарыштыг. Оларның мурнуку одуруунда Тарлаг бригадазы (бригадири Михаил Тудуп) чоруп турар. Ол бөгүнгү 29 тонна сигенни, 16 тонна будук-бүрүнү белеткээн.

«Өөк» совхозта мал чемининң белеткелиниң темпизи хүн келген тудум улам шапшыңнап турар.

К. АРАКЧАА,
«Шынның» тускай корр.
Бии-Хем районы.

Тувинская республиканская БИБЛИОТЕКА им. А. С. Пушкина

КҮЖҮВҮС — НАЙЫРАЛДА

ССРЭ-ниң 60 чылынга

КЫЛДЫНГАНЫН БЫЖЫГЛААР

«Идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды улам ыңай экижидер дугайында» СЭКП Төп Комитединиң болгаш «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр ажылчы чоннарның, аныяктарның интернационалдыг кижизидилгезин улам ыңай экижидер талазы-биле сорулгалар дугайында» СЭКП Тыва обкомунуң бюрозунуң доктаалдарын күүседир хемчеглерни «Тыва дағ-дүгү тудуг» эргелелинде партком, хооркуусом, профэвилел, комсомол болгаш өске-даа хөй-нийти организациялары, идеология албан черлери ап турар.

Совет патриотизминиң болгаш социалистиг интернационализминиң, совет улустарының бузулбас найыралының болгаш акы-дуңмалыының чорудуун ажылчы чоннарның, аныяктарның кижизидилгезинге [illegible] олар салып келген.

Интернационалдыг кижизидилге болза, идей-политиктиг кижизидилгениң кол кезээ болганда политиктиг чырыдышкынны, лекция пропагандазын, культура болгаш уран чүүлдү, өөредилге албан черлерин ажылчы чоннарның интернационалчы кижизидилгезин экижидеринче ажыглап турар бис.

Ак-Довурак хоорайның В. И. Ленин аттыг «Тыва дағ-дүгү» комбинадының [illegible] болгаш хөгжүлдези Коммунистиг партияның ленинчи национал политиказының амыдыралга боттанышкынының чайынначак херечизи болур. Хоорайны, Ак-Довурак — Абаза оруун, республиканың аар үлетпүрүнүң баштайгызы — «Тыва дағ-дүгү» комбинатты тудканы, Саян сыныын ажыр бедик вольтулуг электри шугумун шейлээн совет кижилериниң интернационалчы быжыг найыралының, оларның бир демниг кады ажылдажылгазының херечизи-дир.

«Тыва дағ-дүгү» комбинаттың ийиги ээлчээ — республиканың эң улуг тудуу болган. Ону тударынга бистиң делгем Төрээн чуртувустуң хөй националдыг улустарының 40 хире нациязындан төлээлери киришкен. Комбинатты тударынга чурттуң 200 ажыт бүдүрүлгелери дериг-херекселдерни берген. Ону тударынга киришкен янзы-бүрү нациялардан оолдар, кыстары Ак-Довуракта ижигип арткан, олар ам оң бирги беш чылдың планнын оваалдаларын күүседир дээш шылырчы ажылдап турарлар. Оларга орустар Г. Л. Карпов, Э. В. Тихонов, Т. Б. Баранова, тывалар М. С. Сундуй-оол, У. Т. Монгуш, Т. Н. Хертек, украин И. К. Могилко, белорустар А. Ф. Вошков, Г. Т. Жуковская, чуваш В. И. Иванов, цыган И. Ф. Белевич, коммунистер С. С. Казанцев, хакас Б. В. Саражаков, татар С. Х. Гайдуллин болгаш өскелер-даа хамааржыр.

ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга төлептиг уйураажыры-биле хоорайның үлетпүр бүдүрүлгелери, оларның ажылчыларын бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган, амгы үеде ону күүседир дээш социалистиг чарышты калбартканы. Оон-биле чергелештир юбилейге белеткел чорудар организастыг комитетти партком тургускан, оон ажылының планын бадылаан. Ында ажылчы чоннарның, аныяктарның интернационалчы кижизидилгезин экижидеринче угланган хемчеглерни айыткан.

«Бистиң» интелелиниң кежигүннери, илеткелчилер чон ортузунга СЭКП-ниң ленинчи национал политиказының, совет улустуң бузулбас акы-дуңма найыралының, кады ажылдажылгазының, совет патриотизминиң болгаш интернационализминиң дугайында лекцияларны номчуп, илеткелдерни кылып турарлар. Бо ажылга лекторлар Н. С. Чемезов, Т. С. Казанцева, Г. Г. Дорина, В. Х. Сүге-Маадыр, А. П. Кончакова, М. Н. Беляева, М. С. Агбаан идепкейлиг киришкен келгеннер. Культура ордузунга интернационалчы кижизидилге темазынга тураскаатап кежээлерни, номнуга конференцияларны, дайынның, күш ажылдың хоочуннары-биле ужуражылгаларны эрттирери чаңчыл болган.

ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга тураскааткан бот-тывынгыр уран чүүлдүң фестивалы хоорайда эгелээн. Комбинаттың цехтеринде, бүдүрүлгелерде, организацияларда эртип турар. Оон программазында янзы-бүрү нацияларның ырлары, шүлүктери, танцылары, найыралды, кады ажылдажылганы чергүскен ыры-хөгжүмнүг композициялар кирген. Комбинаттың энергоцехиниң, төп бүдүрүлге лабораториязының, район эмнелгезиниң, № 1 ортумак школаның концерттери эки деп санаттырган. Фестиваль ам-даа уламчылажыыр.

Хоорай библиотекаларында «ССРЭ-ниң 60 чылынга», «Совет улустуң найыралдыг өг-бүлезинде» болгаш өске-даа номнар делгелгезин организастаан, ону үе-үеде чаартып турар.

ВЛКСМ, ЛОСААФ комитеттери, культура албан черлери, башкылар коллективтери аныяктарның, тургуулдарның, өөреникчилерниң интернационалчы болгаш шериг-патриоттуг кижизидилгезин экижидеринче угланган ажылдарны чорудуп келген. Дыка хөй национальдарның уруглары өөренип турар № 2 ортумак школада интернационалчы найырал клувун ажыткандан бээр үш чыл болган. № 3 профтехучилищеде бо ажылды багай эвес организастаан.

В. И. Ленин аттыг «Тыва дағ-дүгү» комбинаттың төп бүдүрүлге лабораториязында А. Севгелова удурткан профэвилел организациязының ажылы багай эвес. Чуруктар, хана солуннар конкурузун, альбомнар дериирин, дараан, арган чүүлдерниң, аъш-чемнерниң делгелгелерин эрттирери чаңчыл болу берген. Найырал кежээзин организастаан болуп. Аңаа ээлчег бүрүзү национал костюмнерин, аъш-чемнерин, ырлар, шүлүктерни, танцыларны белеткээн. Янзы-бүрү нациялар дылдарга ырлар, шүлүктер чаңгыланып, танцыларны ойнап турган.

Чамдык кылдыныг турар ажылдар-биле чергелештир ажылчы чоннарның, аныяктарның ортузунда интернационалчы кижизидилгеде четпестер ам-даа бар. Бо ажыл «Тыва дағ-дүгү» тудуг эргелелинде арыгдал фабриказында, АТБ-де четпес организастатпайн, ону чайладыр хемчеглерни ап турар бис.

Ак-Довурак хоорайның хөй национальдыг коммунистери ажылчы чоннары ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылын төлептиг уткуур. Төрээн чуртунун [illegible] дээш улам эки ажылдаар дээш [illegible] бис.

С. КУЖУГЕТ.
«Тыва дағ-дүгү тудуг» эргелелинде партком секретарының оралакчызы.

ДЭЭШТИГ КОНТРОЛЬ ХЕРЕК

Күрүнениң өртек чурумун сагыыры партияның экономиктиг политиказын боттандырарының албан негелдези болур. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринде: «Аъш-чем болгаш аъш-чем эвес кол барааннарга күрүнениң үүрмектеп садар өртээниң турушутуун хандырарынче угланыышкынны турушту чорудар. Өртек чурумун сагыыры дээш күрүне болгаш хөй-нийти контролюн күштелдирер база каттыжылышкыннарның, бүдүрүлгелерниң, организацияларның болгаш албан черлериниң удуртукчуларының харыысалгазын бедидер» деп бижээн.

Бистиң республиканың министерстволары, ведомстволары өртек чурумун быжыглаарынга, өртектерни болгаш тарифтерни доктаалдарының болгаш ажыглаарының шын болурунга идиг болуп турар хемчеглерни чорудуп турар. Бо ажылга улуг дузаны садыг, нийти чемненилге, амыдырал болгаш коммунал хандырылга бүдүрүлгелеринде, тудуг болгаш үлетпүр организацияларында тургускулаан хөй-нийтичи болгаш ведомство контрольдары чедирип турар.

Кызылдың үлетпүр барааннар, Хову-Аксының холушкак садыгларының, Бии-Хем районунуң болгаш амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелелиниң удуртукчулары өртек чурумун болгаш садыгның чурумун хажыдарларга эптеш чок байдалды тургузаар дээш элээн ажылдарны чорутнан. Ол черлерде өртектер болгаш тарифтер хажыдышкыннарының үчёдун тургускан, оларның тыптын келир чылдагааннарын өөренип көрүп турар. Хыналдаларның материалдарын сайгарып көрүп, хажыдышкынныг үлегерлерни административтиг харысалгага хүлээдип, шаңнал-мактаалдарны казып турар. Хөй-нийти комиссияларынга практиктиг дузаны чедирип турар.

Кызылдың үлетпүр барааннар садыы хөй-нийти комиссиялары-биле кады 1981 чылда 510 хыналдаларны кылган, аңаа садыгның бүдүрүлге бирээзин 11 удаа хынаан. Хову-Аксының холушкак садыының болгаш оон комиссиязының ажылында онзагай чүүлдүг болза, илереттинген хажыдышкынны бүрүнүн хыналда чорупп турда-ла чайладып, хыналда бүрүзүн комиссияның хуралынга бүдүрүлге удуртукчуларын болгаш бурулуг кижилерни келдирткеш, чугаалажып көрүп турары. Чугула апаргында хыналдаларның материалдарын суур Совединиң күүскомунуң административтиг комиссиязынче шилчидип турар.

Ынчалза-даа өртек чурумунуң [illegible] чамдык черлерде чогуур деңнелде тургуспаан болуп турар. Республиканың Кежээ ажыл-агый, Чөөнүн амыдырал хандырылга министерстволары, Чурт үлетпүр болгаш Аныяк-тывызы ажыл-агый эргелелдери. Автоорук тудуунун болгаш эдилелинин бүдүрүлге эргелели. Тываның [illegible] комбинаты. Сельхозтехниканың болгаш «Скотопром» трест өртектерин сагып турарының ведомство контролюнуң планнарын чыл бүрүде [illegible] келген.

Чамдык министерстволарның болгаш ведомстволарның чорудуп турар хыналдаларының шынары кулу болуп артпышаан турар. Хыналдалар болганчок-ла өртектер хажытаан фактыларының санаары-биле кызыгаарлаттынып, болдунган хажыдышкыннарның чылдагааннарын илеретпейн чүгле прейскурант ажыл-агыйын сайгаарап коор-биле кызыгаарлаттынып турар. Чамдык таварылгаларда ведомство хыналдаларынга бар турган өртектер болгаш тарифтер хажыдыышкыннарын бээш илеретпейн баар. Кажан Тыва АССР-ниң Өртектер талазы-биле күрүне комитеди ол-ла хыналда кылган бүдүрүлгелерге хыналда чорудуп, шынгыы хажыдыышкынарны илередип кээп таварылгалар эвес болуп турар.

Чижээ, 1982 чылдың эгезинден бээр комитеттиң чорутнан хыналдалары Тыва АССР-ниң Чөөнүн амыдырал хандырылга министерствозунуң системазындан өртектер чурумун хажытканының хөй санныг фактыларын илереткен. Ол министерствонуң ведомство хыналдазы 1981 чылдың февраль 27-де ажылдыг-биле сентябрь тудут эргелели чонга ачы-дуза чедирген, өртектер чурумунун хажыдыышкынын болдурбайн турар деп демдеглээн. Өртектер талазы-биле күрүне комитединиң кылган хыналдазы 1982 чылдың январьда ол-ла бүдүрүлгеден чонну чагыглары ёзугаар мебель бүдүрериниң болгаш сайгарылгазының бар турар чурумнарын [illegible] хажыдып турарын илереткен. Мебельдерниң техниктиг документация болгаш доктааттынган чурум ёзугаар баылгаан үлегер-майык чокка белеткеп турган болгаш бүдүрүлгениң удуртукчулары «баланзаан» дүрүмден дашкаар өртектерге сайгарып турган.

Ыңнаг арга-биле 1981 чылда аптараларны, журнал столдарын, кресла оранпалары, кухня болгаш чем столдарын, аар шкафтарны болгаш өске-даа чүүлдерни мебель бүдүрүп үндүрериниң нийти хемчээлиниң 26.13 хуузунга бүдүрген болгаш саарган. А чоннуң улуг-биле хереглеп турары бичии хемчээлдиг база доктааттынган чурум ёзугаар баылгап кээп өртектериг мебельлерин чүгле 3.3 хууга бүдүрүп, сайгарган.

Дурумдан дашкаар өртектиг мебельдерниң аразында чуга демирлен кылган тумбалар 99 рубль 50 кепеек болгаш 78 рубль 65 кепеек өртектиг. Ол хиреде Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң үүрмектеп садар өртээн 28 рубль 20 кепеекке доктаадып каан национал угулзалыг аптаразы-биле [illegible] ол кудук аптаралар база бар.

Өртектер комитединиң хыналдазы ижик септээр болгаш дараар бүдүрүлгелерге чагыкчыларны мегелээр болгаш улуг өртек алыр турган каржы хажыдыышкынарны илереткен. Кызылда ижик пеги ижикти үндүрганы дээш хөй таварылгаларда 80 кепеек болгаш 1 рубль өртекти ажыглап турган, а херек кырында ол септелгеге 4 өртекти—40 кепеек, 60 кепеек, 80 кепеек болгаш 1 рубль өртекти прейскурантыда доктааткан. Септеттинген ижиктерни чагыкчыларга чорип турган үезинде хынаарга, чавыс ээжекке улдурушку кылганы дээш бүгү таварылгаларда 40 кепеектиң орнунга 80 болгаш 60 кепеек ап турганын илереткен. Ол мышкаш кандыг-даа чамашкы-даарашкы кылганда чүгле 60 кепеек ап турган, а прейскурантыда даштыкы азы иштики-даа чамашкы-даарашкы кылганының өртээ 15 кепеек болуп турар.

Ижик ээжээн быжыглааны дээш 40 кепеектиң орнунга 50 кепеек ап турган, кандыг-даа хевирниң четче ээжээн хем солуучуларындан 25 мм-ден бедик ээжекке салыр ажылды күүсеткени дээш 1 рубль 20 кепеектиң орнунга 2 рубль 60 кепеек, 25 мм чедир ээжекке салганы дээш 60 кепеектиң орнунга 1 рубль 20 кепеек төледип турган болгаш өске-даа. Баш удур чагываан ижикти дааран сайгаарарда, херглекчилерден 5 рубльди хуула чагыг дээш дүрүм чокка немей төледип турган. Моон түңнелинде үш модельдиң 35 ээжээ ижикти сайгарганындан бээр ол немелде дээш 68 рубль 60 кепеекти ажыр алган. Ол бүдүрүлгелерде мындыг ижиктерни сайгарып саларын үргүлчү хөй санныг чорудуп келген.

Чоннуң херглэл барааннарынга болгаш чонга ачы-дуза чедиреринге күрүнениң үүрмектеп садар өртээниң болгаш тарифтериниң турушту болуруун хандырарынга бице эвес рольду улус депутаттарының чер-чер Советтериниң күүскомнарынга болгаш өртектер, тарифтер болгаш садыг чурумун сагып турарын контрольдаар талазы-биле оларның комиссияларынга онаажыр. Моон улуурунда район Советтериниң күүскомнары болгаш Тыва АССР-ниң Өртектер талазы-биле күрүне комитеди ол комиссияларның ажыл-чорудулгазын идепкейжидеринче доктаамал кичээнгейни салып турар. Советтерниң күүскомнарынын болгаш оларның комиссияларының ап турар хемчеглериниң түңнелинде Бии-Хем, Каа-Хем, Тожу районнарның, Хову-Аксы суур Совединиң девискээрлеринде хандырылга ажылдарының бүдүрүлгелеринде өртек болгаш тариф чурумун үрээр таварылгалар көвүдээн эвес.

Ынчалза-даа шынгыы контрольдуң чогунуң хараазы-биле чамдык черлерде өртек чурумунуң хажыдыышкыннары эвээш эвес. Оларга хамыктың мурнунда Чурт үлетпүр эргелелиниң, Тыва транспорт эргелелиниң, Шаг-ажыл-агый министерствозунуң, Аныяк-тывызы ажыл-агый эргелелиниң болгаш өскелерниң-даа системалары хамааржыр. Күрүнениң өртек чурумун хажытканы дээш 1981 чылда үстүнде системаларның болгаш өскелерниң-даа бүдүрүлгелеринден 174,4 муң рубльди чурт бюджединче киирген. Бо фактылар болза өртектерни болгаш тарифтерни тургузарынга болгаш ажыглаарынга дээштиг доктаамал контрольдуң чугулазын көргүзүп турар.

Х. ДАРЖАА.
Тыва АССР-ниң Өртектер талазы-биле күрүне комитединиң даргазы.

ӨҢНҮКТЕРИМ КӨВҮДЭЭН

Тываның комсомолчулары мени ВЛКСМ-ниң XIX съездизиниң делегадынга соңгуп, улуг идегелди көргүскениңге өөрүп чорууp мен.

Съездиниң ажылынга киржир дээш Москваның аэропортунга чеде бээримге найысылалдың Гагарин районунуң комсомолчулары хлеб-дус-биле байырлалдыг уткаан. Чаа өңнүктеривис бисти кайгамчыктыг чараш, кезээде аныяк Москва-биле таныштырган. Бистер республиканың сайзыралының, чаарыы бойдус чурумалын, дириг амытаннарын чугаалап бээримге дыка сонуургаан, айтырыглар улажып-ла турган.

Найысылалга чорупп турган хүннеримде дыка-ла хөй чаа өңнүктерлиг болдум. Бурятияда, Даг-Алтайда, Моолда болгаш өске-даа республикаларда, областарда өөрүг мен. Бурят АССР-ден келген делегат хойжу Серен Сурен эки өңнүүм болган. Боттарывыстың шилип алганывыс хойжу мергежилдивистиң, арга-дуржулгавыстын дугайында үр-ле чугаалашкан бис. Төрүүр чүе баш хойга оваалтыр 102 хураганны ол менди камгалап алган кижи болду.

Найысылалга болган солун ужуражылгаларны, өңнүктеримни, онзагай чараш Москваны кажан-даа утпас мен. Чаа өңнүктерим-биле найыралчы харылзааны быжыгтаар, ажылывыстың арга-дуржулгазын солчуруп дугуруушкан бис.

Л. БАНЧЫК,
ВЛКСМ-ниң XIX съездизиниң делегады, ленинчи комсомолдуң шаңналының лауреаты. «Нарын» совхозтуң хойжузу.

Улус ажыл-агыйының бүгү адырларының, эртемниң, культураның, чырыдышкынның болгаш кадык камгалалының чедиишкиннерин көргүскен Бүгү-эвилелдиң делгелгези москвачыларның болгаш найысылалдың аалчыларының кичээнгейин хаара тудуп турар. Амгы үеде ында ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оюнга тураскааткан чүүлдерни хөйү-биле делгээн. Совет Эвилелиниң улустарының найыралының, оларның экономиктиг болгаш культурлуг кады ажылдажылгазының дугайында көргүскен. Чаа экспонаттар делгелгениң павильоннарында делгеттинген.

ЧУРУКТА: ССРЭ-ниң улус ажыл-агый чедиишкиннериниң делгелгезинде «Улустарның найыралы» фонтан.

СЭТА-ның фотохроникаcы.

В. СОЗИНОВ биле Ю. ЛИЗУНОВТУҢ фотозу.

КАЖАН-ДАА УТПАС

Ада-чурттуң Улуг дайынның чылдарында Тываның ажылчы чоннары Совет Эвилелинге материалдыг болгаш моральдыг дузаны чедирип турган. Оон-биле чергелештир эки турачы эрес-дидим оолдар, кыстар бистиң Украин республиканың хоорайларын, суурларын дайзынның ээлеп алганындан хостаарынга киришкен. Ыяңгыя Ровно областың ажылчы чоннары акы-дуңма тыва улустуң чоргааралы интернационалчы дузазын кажан-даа утпас, оон уламындан Тывага, оон эки турачыларынга тураскааткан янзы-бүрү хемчеглерни эрттирери бисте чаңчыл болу берген.

Деражно суурга чылдың-на тыва улус-биле найыралдың неделязын эрттирип доктааткан. Ол хүннерде улуг назылыглар, пионерлер, комсомолчулар Тыва АССР-ниң төөгүзүнүң, амгы сайзыралының дугайында хөй чүүлдерни билип ап турарлар. «Тыва Ада-чурттуң Улуг дайынның чылдарында», Тыва эки турачыларның дайынга киржилгезин, Совет Эвилелиниң составынга Тываның эки тура-биле каттышканының, Тыва АССР-ниң чедиишкиннериниң дугайында лекциялар, беседалар эрткен.

Школага украина биле тыва улустуң найыралынга тураскааткан «Украина Тыва-биле» деп кежээни эрттирген. Украин болгаш тыва улустарның аразында акы-дуңманың быжыг харылзаалары Ада-чурттуң Улуг дайынның берге чылдарында тургустунган болгаш Совет Эвилелиниң бүгү улустарының социалистиг Төрээн чурттуң хосталгазы база хамаарышпас чоруу дээш төккен ханы-биле ол каңналган. Амгы үеде ол найырал бистиң чуртка коммунизм тургузуушкунунуң бир демниг ажыл-чорудулгазы-биле улам быжыгып турарын демдеглээн. Совет Эвилелиниң улустарының бузулбас найыралын, ажылажыын алдаржыдып мактаан украин болгаш тыва чогаалчыларның шүлүктери, ырлары кежээге чаңгыланып турган.

Тыва эки турачылар аттыг шаңнал дээш волейбол маргылдаазын эрттирген. Аңаа чүгле Деражно суурнуң эвес, чоок кавызында районнарның, суурларының, бүдүрүлгелериниң, колхозтарының спортчулары киришкен. Улус депутаттарының Деражно кодээ Совединиң күүском даргазы Ф. Н. Буняк маргылдааны байырлыг байдалга ажыткан. [illegible]ның киржикчилери Украин ССР-ниң Ровно областы биле Тыва АССР-ге тураскааткан школаның найырал музейин көргеннер. Олар украин биле тыва улустарның аразынга найыралчы харылзааларның, ажыл-агый, культура тургузуушкунунда хөгжүлдениң талазы-биле хөй чүүлдерни билип алганнар.

ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга төлептиг уйураажыры-биле [illegible] ажылчы чоннары белеткелди калбартып чоруткан. Бистиң школаның коллективи бо хемчеглерни юбилейге тураскаадып турар.

Я. ВОЙЦЕШКО,
УССР-ниң Ровно областың Деражно школазының башкызы.

БО АРЫНДА:

● Интернационалчы кижизидилге — идей-политиктиг кижизидилгениң кол кезээ ● Өңнүктерим немешкен ● Ровнода утпайн турар ● Өртектерге контроль ● Негелдени бедидер.

НЕГЕЛДЕНИ БЕДИДЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Президиуму Эрзин район күүскомунуң шиитпирлер күүселдезин контрольдап база хынап турарының дугайында айтырыгны чугаалажып көрген.

Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң 1981 чылдың октябрь 20-де хүлээп алганы «СЭКП ТК-ның «Күүселдениң контролюн болгаш хыналдазын СЭКП-ниң XXVI съездизиниң негелделеринге дүүштүр улам ыңай экижидериниң дугайында» доктаалын күүседир талазы-биле хемчеглер дугайында «РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын күүседир талазы-биле сорулгалар [illegible] дээш чогуур ажылдарны [illegible].

Райкүүском үстүнде [illegible] контролюн болгаш хыналдазын организастаар хемчеглерни ажылдап кылган. Неделя санында аппараттың хуралын болгаш «контроль шагы» бүдүрүлгелер, организацияларның удуртукчуларын чалап келдиргеш, эрттирип турар. Хөй-нийтичи киржилге-биле контроль инспекциязын тургускан, ол элээн хөй доктаалдарның күүселдезин хынап көрген. Райкүүскомнуң харысалгалыг ажылдакчылары кодээ Советтер күүскомнарында быжыглаан. Олар контрольду организастаарынга болгаш херек эмгелелге практиктиг дузаны көргүзүп турар.

Моол-Бажы [illegible] күүселдезиниң контролюнуң болгаш хыналдазының районнуң чер-чер Советтериниң күүскомнарында амгы байдалы СЭКП-ниң XXVI съездизиниң негелделеринге чедир дүүшпейн турар. Райкүүском, оон кадистери, [illegible], кодээ Советтер күүскомнары республиканың Министрлер Чөвүлелиниң база боттарының хүлээп алган доктаалдарын чогуур үезинде ыяап-ла күүседип турарын ам-даа чедип албаан. Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң контрольга турар ужурлуг 53 доктаалдарының болгаш шиитпирлериниң чүгле 11-ин контрольда тургускан. Херек эмгелелин чорудуп турарында хөй четпестер бар. Министрлер Чөвүлелинче киирип турар чамдык информациялар хуусаазындан дыка оралдаан, ажыл-херекте байдалды ханы анализтекен болуп турар.

Чамдык кодээ Советтер күүскомнары райкүүскомнуң чорудкан документилери-биле ажылды четче организастаан. Күүседири-биле чер-черге райкүүскомнуң чорудкан 12 шиитпирлериниң Мөрен кодээ күүскому чүгле 6-ны, Бай-Даг—4-түг, Сарыг-Булуң—2-ни контрольга алган.

Күүселдениң контролюн организастаанында бар четпестер чамдык доктаалдарның хуусаазында болгаш долу күүседирин хандырбазынга чедирип турар. Шиитпирлер талазындагы белеткеглерниң 5-тен 9 чедир, харын-даа оон хөй айлар чарыдаттынып турар. Чижээ, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1981 чылдың апрель 20-де хүлээп алганы «Республиканың совхозтарында малды үндүрүп чок черге соларының болгаш [illegible] турарында [illegible] ның дугайында» доктаалын күүседир талазы-биле шиитпирни райкүүском амга чедир хүлээп албаан. А малды иштики хереглелге чиишке согары кызырылбайн турар. Бо чылдың 4-ле айларында 64 инек малды, 853 шээр малды, 36 чылгы малды соккан.

Райкүүском албан-дужаалдан [illegible] кошкак салып турарындан [illegible] эвес чоруттуг болуп турар. Эртенгини амыдырал ол үениге [illegible], 1982 чылдың бирги кварталында районга малдың өлүп хораны мыйыстыг бода малдың 3.4 катап, шээр малдың 1.2 катап, чылгының 1.7 катап көвүдээн. Бода малдың хорамчазы «Мөрен» совхозка 8.6 катап, «Нарынга» 4.4 катап көвүдээн. Хойнуң, чылгы малдың өлүп хоорары «Нарын», «Мөрен», Ленин аттыг совхозтарда көвүдээн. Социалистиг өнчүнүн кандаладыының дугайында деректиг документилерни четпес күүседип келгениндэн 1981 чылда районга 132 инек малды, 1282 шээр малды, 213 чылгы малды, 7 тевени оор алган, читкен.

Хамааткаланың [illegible] ажыл-агыйын [illegible] талазы-биле үстүү органнарның доктаалы багай күүсеттинип турарындан [illegible]. Районда 204 [illegible] ажыл-агый чок. Картофель, ногаа өстүрер [illegible] ол суула организастаан. Ол шыкаш корум-чурум быжыглаар, ажылчы чоннар ортузунга кижизидилге ажылын экижидер талазы-биле үстүү органнарның болгаш боттарының шиитпирлерин күүседир дээш райкүүскомнуң болгаш кодээ Советтер күүскомнарының, кадистерниң, эргелелдерниң болгаш чамдык удуртукчуларының ажылында четпестерни Министрлер Чөвүлелиниң Президиуму демдеглээн.

Доктаалда демдеглеттинген четпестер болза райкүүскомнуң талазындан кодээ Советтерниң күүскомнарынга, бүдүрүлгелер, ажыл-агыйлар, албан организациялар удуртукчуларынга, кадистеринге, эргелелдерге күүселдениң контролюн болгаш хыналдазын дээш кошкак негелделиг болуп, [illegible] чорудулгалар-биле эптежип келгениниң түңнели болуп турарын шыңгыы демдеглээн, республиканың Министрлер Чөвүлели бо айтырыгже [illegible] четпестерни [illegible] хемчеглерни алырын Эрзин райкүүскомунга дааскан.

Владимир областың фермаларының болгаш комплекстериниң ажылдакчылары күрүнеге сүт, эът болгаш кодээ ажыл-агыйының өске-даа продуктуларын садарын көвүдедир сорулганы салган. Ону боттандырары-биле областа тудуглар калбарган. Чижээ, Собин районда Ланин аттыг совхозта 18 муң баш мыйыстыг бода мал кирер «Владимирский» комплексти ажыглаарга киирген. Ук комплекс 5 гектар хире черни ээлеп турар.

«Владимирскийде» малды өстүрүп-даа, чемгерип-даа турар. Технологияны ымчаар чорутканы тудугларның өртээн чиигедир, техника-биле хандырылганы бедүүнчүдер, ону бүдүреринге хөй чарыгдал үндүрбес арганы берген.

ЧУРУКТА: Галина Ивановнаның чаш бызааларны эжээп турары.

Н. АКИМОВ биле И. ДЫНИННИҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохроникаcы.

ДАЙЫНЧЫ МААДЫРЛЫГ ЧОРУКТУҢ АЛГАКЧЫЗЫ

Шериг талазы-биле совет чурулга уран чуулунуң эгелекчизи Митрофан Борисович Грековтуң төрүттүнгенинден бээр 100 чылы бо хүннерде демдеглеттинип турар. Аңаа турумчаттыр байырлыг кежээ Москвага, Эвилелдер бажыңының Ээлчеглиг залынга эрткен.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат ССРЭ-ниң Культура министри П. Н. Демичев, СЭКП ТК-ның килдистер эргелекчилери И. И. Савинкин, В. Ф. Шауро, Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң Кол политиктиг эргелелиниң начальниги, армия генералы А. А. Епишев, уран чуул мастерлери, культура ажылдакчылары, партия, совет болгаш хөй-ниити организацияларының төлээлекчилери, Совет Армияның дайынчылары кежээге келген.

РСФСР-ниң Чурукчулар эвилелиниң баштаар черинин даргазы С. Ткачев, Третьяков галереязының директору Ю. Королев, шериг чурукчуларының М. Б. Греков аттыг студиязының уран чурулга удуртукчузу М. Самсонов, юбилярның төрээн чер чурттугларын төлээзи СЭКП Ростов обкомунуң секретары М. Тесля олар чуве чугаалааш, кайгамчык мастерниң бүгү амыдыралы болгаш чогаадыкчы ажыл-чорудулгазы чоннга, революцияга кызыгаар чок бараан болуушкунунуң үлегери болур деп демдеглээннер.

Аалдарлыг Бирги аъттыг шеригниң дайынчызы М. Б. Греков Советтерниң эрге-чагыргазы дээш бөө-чепсектиг демиселдиң чоруун, а чурукчу апаргаш болуунуң улуг талантызын патриоттуг эрес-маадырлыг темага турескааткан. Кайгамчык шериг чурукчузунуң чураан чуруктары — ол дээрге Советтерниң аныяк республиказының Октябрьның чаалап алышкыннары дээш демиселиниң сорук киирикчилиг болгаш шынчы документалдыг уран-чечен чыл демдеглели болур.

Сураглыг грековчу «Тачанка» революсчу маадырлыг чоруктуң шимчээштиртген овур-хевирин апарган. М. Б. Греков уран чуулге социалистиг реализмниң эгезинге турган болгаш амыдыралды уран аргалар-биле илередип көргүзериниң эң дээштиглиг ол арга-хевирлерин [illegible] хөйнү кылган.

Делегейниң кырында ядролуг дайынның айыылы диргелген бистиң бо үевисте М. Б. Грековтуң чогаадыкчы ажыл-чорудулгазын бараалгатканы дайынчы эрес-маадырлыг чуруктар темазы онзагай ужур-дузалыг апарган. Сөөлгү чылдарда телевидение-биле кежигүнүшкээн, совет чурулга уран чуулунуң мастерлери, млаадыы Греков аттыг студияның чурукчулары фашизмни чылча шапкан, а амгы үеде Советтер чуртунуң — бүгү делегейде тайбыңның челеткиниң чуртунуң айыыл чок чоруунуң камгалалында серемчилиг-биле турупкан совет солдаттарның эрес-маадырлыг чоруун көргүзеринге хөйнү кылып турар.

• • •

М. Б. Грековтуң чогаалдарының делгелгези Күрүнениң Третьяков галереязында ажыттынган. Ында кайгамчык мастерниң 60 хире ажылдары кирген. Оларның аразында сураглыг «Тачанка (Пулеметтарны буруңгаарладыр!)», «Бирги аъттыг шеригниң хыйтчылары», «Кубаньче» деп чуруктар, а ол ышкаш «Аза ковурүү», «Аъттыг шеригжи шавар халдаашкынга», «Дүнени хайгыыл» деп чуруктарга белеткээн пейзажтар кирген.

(СЭТА-ның корр).

Хөй уругларлыг иелерни «Иениң алдары» орденнер болгаш «Иениң медалы» медальдар-биле шаңнаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң онуназын-биле шаңнаары болза:

БАЙ-ТАЙГА РАЙОНДАН

Сес уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң II чергези-биле

Өшку-Саар Комбуевна Чульдум — Кызыл-Дагда почта салбырының почтачызы.

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Серенмаа Достаковна Иргит — партияның район комитединиң техниктиг ажылдакчызы.

Өпей Салчаковна Кадап — «Тээли» совхозтуң ажылчызы.

Көк Салдыевна Кужугет — «Тээли» совхозтуң ажылчызы.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Кара-кыс Салчаковна Баазыл — «Бай-Тал» совхозтуң ажылчызы.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Зоя Хомушкуевна Антыы — «Тээли» совхозтуң ажылчызы.

Сарыыкай Хертековна Араптан — Шуйнуң уруглар садының повары.

Чечекмаа Ковааевна Кунгаа — районда садыгжы.

Людмила Шыдыраевна Кужугет — «Тээли» совхозтуң ажылчызы.

Имис Байыровна Салчак — районда садыгжы.

Екатерина Дамба-Дарыевна Хертек — харылзаа белдириниң телефонизи.

Екатерина Сундуевна Хирлиг-оол — Тээли сес чыл школазының башкызы.

Валентина Хуруш-ооловна Хүрең-оол — ог-бүле ээзи.

МӨҢГҮН-ТАЙГА РАЙОНДАН

Тос уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң I чергези-биле

Чечена Самба-Суруновна Суруңмаа — район эмнелгезиниң ажылдакчызы.

Чылбак Шожуловна Хертек — «Моген-Бүрен» совхозтуң малчыны.

Вера Калаковна Хүрең-оол — [illegible]

Сес уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң II чергези-биле

Оюу Кендиновна Куулар — Мугур-Аксы ортумак школазының техниктиг ажылдакчызы.

Сержинмаа Бадыевна Хертек — «Малчын» совхозтуң малчыны.

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Иргит Наммыевна Чечекмаа — «Моген-Бүрен» совхозтуң малчыны.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Дыртык Чамзырановна Мага — «Малчын» совхозтуң ажылчыны.

Минчимаа Кууларовна Саая — «Моген-Бүрен» совхозтуң ажылчыны.

УЛУГ-ХЕМ РАЙОНДАН

Тос уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң I чергези-биле

Вера Константиновна Комбу — «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң малчыны.

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Зоя Тулушевна Шожукпан — «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң саанчызы.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Анчымаа Донгаковна Даваа-Хуурак — Жданов аттыг совхозтуң ажылчыны.

Долбаш Донгаковна Кыргыс — Арыскан суурда ог-бүле ээзи.

Нина Шалыковна Шортан-оол — Торгалыг кедээ Совет Эвилелиниң [illegible].

Бак-Кыс Спириновна Шымран — «Найырал» совхозтуң малчыны.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Мая Монгушовна Дамбаа — «Ак-Туруг» совхозтуң малчыны.

Биче-кыс Ховалыговна Монгуш — «Ак-Туруг» совхозтуң малчыны.

Билижмаа Монгушевна Норбу — «Найырал» совхозтуң малчыны.

Чечекмаа Сарыгларовна Шогжал — «Ак-Туруг» совхозтуң [illegible].

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай.
1982 чылдың июнь 30.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

ОНЗА УЖУР-ДУЗАЛЫГ

ГАВАНА. КНО-нуң Кол Ассамблеязының чепсеглениишкинниң дугайында талазы-биле ийиги тускай сессиязынга совет инициативалар амгы үениң байдалдарында үнелеп четтинмес ужур-дузалыг, чүге дизе дээрге ааҗок улуг айыыл бүгү-ниити тайбыңга кыжанып турар-дыр деп, Чилиниң улузунуң антифашистиг демисел-биле эп-сеткил каттыштырылгазының комитединиң даргазы **Кристиан Гонсалес** медеглээн. Бистиң оранывыска тайбыңның быжыглаарының кол фактору — Совет чуртунуң чайгылыш чок дениичи политиказының чаа практиктиг илерели ол саналдардан көрүп турар бис. Совет Эвилелиниң даштыкы политиктиг инициативалары тайбыңның айыыл чок чоруктуң быжыглаттынганың болгаш кады ажылдажылганың байдалынга чурттаар деп улустарның эң-не ыдыктыг күзел-чүткүлдерин илергейлеп турар.

• • •

КАБУЛ. Ядролуг дайын халаваның кыжаңныын чайладыры делегейниң амгы дүшкүүрлүг байдалында бүгү дептилгелиг күштерниң эң чугула соруглазы болуп турар деп, Афганистан Демократтыг Республиказының «Кабул нью таймс» солуну айыткан.

Афганистанның чону Советтер чуртунуң тайбың саналдарын бөрүнү-биле деткип турар. Афганистанның Улус-тук-демократтыг партиязы болгаш АДР-ниң чаазы тайбын дээш, дүшкүүрелдиг чорукту чавырыпдырар дээш демиселге идепкейлиг киржирин белеңнии илергейлеп турар деп, ол солун демдеглээн.

• • •

ВЕНА. Ядролуг чепсекти бир дугаарында ажыглаарындан ойталаар деп Совет Эвилелиниң хүлээлгези атомнуг айыылды болдурбас талазы-биле куженишкиннерге эң чугула салыышкын-дыр деп, Австрияның хөй-ниитичи сураглыг ажылдакчызы, ол чурттуң тайбың талалакчыларының чөвүлелиниң даргазының оралакчызы профессор Т. Шенфель СЭТА-ның корреспондентизиниң айтырыгларынга харыылап тура медеглээн. Ядролуг чепсектиг өске күрүнелерниң, бирги ээлчегде АКШ-тың, шак ындыг шиитпирлерни хүлээп алыры ядролуг халаптың айыылындан кижи төрелгетенин чайладыр алырынче ооргуга чугула базым болур ийик деп, ол чугаалаан.

• • •

БОНН. Ядролуг чепсекти бир дугаарында ажыглавас деп Совет Эвилелиниң хүлээлгезинге Германияның Федеративтиг Республиказының депшилгелиг хөй-ниитизи бедик үнелелди чедирип турар. «Совет Эвилелиниң чаа инициативазы ракета-ядролуг халаптан кижи төрелгетенин камгалап алырынче угланган деп, «Тат» солун мурнуку чүүлүнге айыткан. — СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң чагаазында онзалап демдеглээнин бүгүдеге алырга, ядролуг дайын эгелей бээр чүве болза, кижи төрелгетен депшилгезиниң үрегдеттирериниң, харын-даа Чер кырынга амыдыралдың алыс болуушкуну чок болдунганы ол болур ийик деп, делегейниң амгы байдалында ол маргыш чок болгаш тодарадыкчы фактыны Совет Эвилели барымдаалап турар».

• • •

ДАККА. Делегей тайбыңының өртүн болдурбас соруглалыг чаа совет тайбың инициативалар тайбыңның салым хуузунга онза чугула ужур-дузалыг деп, Бангладештиң хөй-ниитичи кескү ажылдакчызы, профессор К. Чоудри медеглээн.

(СЭТА).

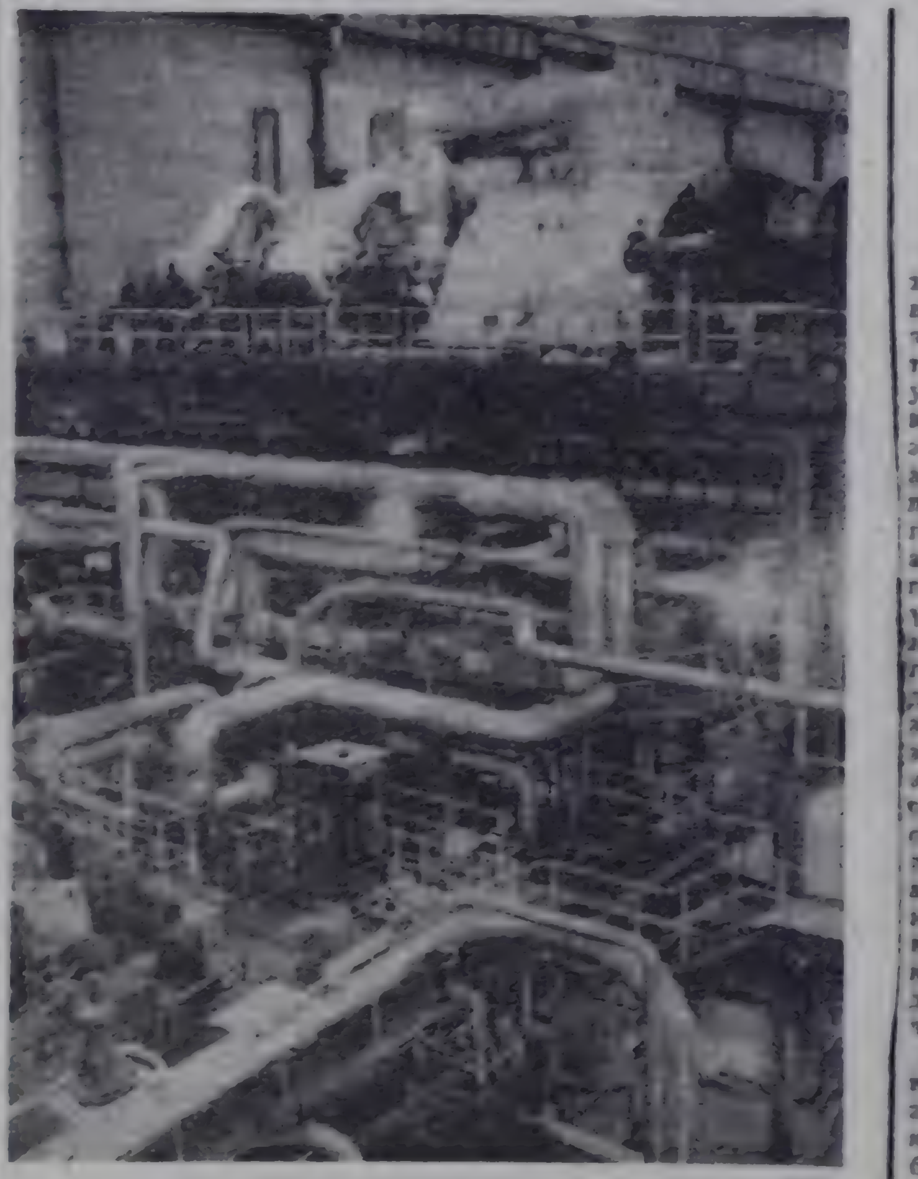

Польша Улус Республиканың дыка хөй үлетпүр бүдүрүлге болгаш улуг-улуг тудуглар коллективтери кризистен үрген не үнериниң талазы-биле чуртка дузалаар дээш боттарының хамааржыр бүгү чүүлдерни кылып турар. Чижээ, Белгатув дээр электри станциязының тудуунуң үезинде 330 мегават [illegible] [illegible] Ол ышкаш күжү-биле ажылдаар электри станциязы ооң чоогундан казып турар хүрен хөмүр-даш-биле ажылдаар.

ПАФ—СЭТА-ның фотозу.

Демиселдиң бүгү-улусчу фронтузу дээш

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА-ның корр.). АКШ-тың Коммунистиг партиязының соңгулда мурнундагы кампаниязының кол угланыышкыны Рейганга болгаш рейганизмге удур демиселдиң бүгү улусчу фронтузун [illegible] болуруп Компартияның ТК-зының кежигүнү болгаш политиктиг хөделиишкиннер комитединиң даргазы Саймон Герсон «Политика эфферс» сеткүүлүнге бижээн.

Соруглга чүл дээрге, конгресске 1982 чылда болур соңгулдаларга ооң составын дыка чаартырып чедип алыры боор турарын чүүлде айыткан. Ынчаар өскертир чорук Рейганның ажылчыннарга удур, улуска удур сөөлгү ыылгаар иштики политиказындан болгаш ооң агрессивчи даштыкы политиказындан айтылаашкынның дугайында херечилээн болур уштуктуг. Ынчангаш 1982 чылдың соңгулдалары шийтпирлиг ужур-дузалыг боор турар.

Соңгулда кампаниязының [illegible] кол айтырыглары экономиктиг [illegible], ажыл-биле хандырылгазы, тайбыңның камгалалы, [illegible] айтырыглары болуруп автор демдеглээн. Ону барымдаалааш, рейганизмге удур демисел чорун турар.

Рейганның дайынзырак политиказынга [illegible] кыпының чалгыныы АКШ-та удадып турарын чүүлде демдеглээн.

Бо үе-чадада Компартия рейганизмге удурланыышкынны организастаарының айтырыгларынче кол кичээнгей салып турар, чүге дээрге, Рейганга болгаш «рейганомикага» удур демисел улам калбарып турар апарган. Ол демисел массалыг ыыткаалдардан, ажылчыннар шимчээшкининиң, негр улустуң шимчээшкининиң, херээжен ниң болгаш улуг ваазылыг американ кижиниң организацияларының Рейганга удур туружунун улам шыңгыыраанындан көстүп турар.

Республиканчылар-биле катай хаара улам-на хөй политиктиг ажылдакчылар боттарының политиктиг келир үезинге сагыш салыр дээш, Рейганнаа ырака туралыр оралдажып турарлар. Ол хамаан чок монополиялыг капиталдың бөлүктеринде бодаа ооң барымдаалап турар шугумунуң [illegible] чөрүлдээлер бар.

АКШ-тың Компартиязы болуруп соңгулда мурнунда ажыл-чорудулгазын буруңгаар депшилгелиг шимчээшкинниң болгаш рейганизмге удур демиселдиң чаа дециелче келдүрериге идиг [illegible] угландырар апаарын чүүлде айыткан.

Н. СЕТУНСКИЙ.

ИЗРАИЛЬ АГРЕССОР ҮҮЛГЕТПИШААН

БЕЙРУТ. (СЭТА). Ливан найысылалга июль чединиң хүнүнүң ийиги чартыында надыг-дошпуу [illegible] катап эгелээн. Израиль Бейруттуң чурттар аразының аэропортунуң районунуң Чоон талазынче буруңгаарлаарын база катап ораалдашкан. Удурланыышкынның [illegible] шимчээшкининиң болгаш ливан национал патриоттуг күштерниң [illegible] ның дайынчылары ол районга дайзынның танкылар-биле чоруткан үш атаказын чедимчежиже өттүр [illegible] ВАФА информация агентилели дыңнаткан.

Рамлет аль-Байда, Лайлаки, Сфейр болгаш өске-даа чурттаар кварталдарын үгер-[illegible] турган.

Дүне кала алзэн каш үгер-бөө октары совет элчин чериниң девискээринге хүлкеп чазыгылаан. Беш снаряд ССРЭ-ниң [illegible] ооң [illegible] кээп дегген. Материалдыг улуг когараалды болдурган. Совет ажылдакчылар араазындан айыылга таварышканнар чок.

Баалбада [illegible] база катап боолап турган. Хорайың, барыын [illegible] хөй бажыңнар израильдерниң фосфорлуг снарядтары-биле кывыскан ының соонда өрттенмишаан турар.

Бузавалеткен Барыын Бейруттуң чурттакчылары улам улуг хилинчекке болгаш кара-когаралга таваржып турар. Хоорайда ылп-чем курлавыры каш-ла хонукка четчир хире арткан. Ижер суг дыка чедишпестээн, массалыг халдавырлыг аарыглары ыц өскүп үнери чайлаш чок апарган. Кижи долган эмнелге черлери электри энергиязы чогундан дүнелерде ажылдавайн турар.

[illegible] алганы ливан черлерде [illegible] турар. Сайда хоорайның районунга бир муң ажыг хамааты кижилер [illegible] бергени. Оларны херек кырында тудуп хоругдаап болгаш израиль парашютчуларда [illegible] ларны хилинчектеп, дорамчылап, үргүлчү байысаап турар.

Эжелекчилер дүгү-далаш-биле кижилер чыып, медээр лагерьлерин тургузуп эгелээн болгаш тейлер [illegible] ган-демир кажаа иштинде 6 муң ажыг палестинер хоругдалда кирген. Олар кижиниң эң-не бодуун эргелерин кар-[illegible]-биле [illegible] хоругдаттырганнарны араатаныг хилинчектээшкин болгаш [illegible] турарлар.

[illegible] израиль интервентилериниң Ливанга «чааш артар» деп күзел тургузуушкунун [illegible] турар. Израильде кым-даа [illegible] дүрериниге, алзэн каш чылдар [illegible]-даа үндүрерииге бүзүрээн «турар» деп «На[illegible]» [illegible]. Ол чүл дээрге, израиль чазак араб чурттар-биле айтырыгларын шыны-биле шыңгыы шиитпирлээринге чешпээрешпес дээш эргелиг чүгүле чидалдаашкынзаан, нарыны ишкан-даа тын алыр дээн ол-дур.

Вашингтон болгаш Тель-Авив Бейруттуң бүзүрелдиг камгалакчыларының америк-израиль негелделерин бүгүдеге дужуп бээрин чедип алыр дээш, кадыг-дошкуу айыыл-шыын тургуузун турар.

Израиль премьер-министр Бегин бодунуң талазындан ол криминистиг байдалды шериг күш-биле шиитпирлээр аазаар «чадавааның» дугайын база катап медеглээн.

Сирияның президентизи Хафез Асад Сауд Аравиязынга барган, Фахд хаан-биле Ливанга байдалдың чогумчалыг болдурарының аргаларын чугаалажып, Дамаскага ээп келгеш, палестиннерниң демисели ам-даа уруулдузар ап-ырын медеглээн. «Ол демисел Бейрутка эгелээн болгаш аңаа доозулбас-даа. Ол демисел Палестинаны Хостаарының Организациязының удуртулгазы-биле палестиннерниң национал бот тодаргаалга кылыр болгаш дамчавас дугайлыг күрүне тургузар талазы-биле хөйлүу кичээл эрге-херекен хамааржыр ол, чүгле ынчаарда, деп дыңнаан, ол чугаалаан.

Хафез Асад израиль агрессиязын ажылдап алган, чаа чаалыг туругуурушуна Ливанның айбыдаар дээш америк-израиль төлевелин ыылап турар оралдажышкыннарын шиитпирлиг-биле буруу шавар.

ХАЛАПТЫ БОЛДУРБАС

НЬЮ-ЙОРК. Ядролуг дайын халавын болдурбазы — КНО-нуң Кол Ассамблеязының чепсеглениишкинниң дугайында талазы-биле Нью-Йоркта уламчылап турар ийиги тускай сессиязынга кол черни ээлээн айтырыг-дыр. Ооң ажыглыг дебетиг чадазынче шилчээн. Күрүнелерниң болгаш делегейниң хөй-ниитизиниң төлээлекчилери делегей шуулганының кадирылзе үнүп келгеш, ядролуг дайынның таманындан кижи төрелгетенин чайладып алырынга дузалап болгу дег боттуг базымнарының эргежок чугулазын хамыктың мурнунда онзалап демдеглеп турар. Массалыг узуткаашкынның чепсээн черлиглерин шиитпирлээринге черле кылдыр ажыглаарынга кордап турар каналыг-даа бодалдарны төөгүнүң бөк тегер черлеринче кийир шывантарынче чиктидүг ыйгылар дагын-дагын чаңгыланып турар.

Тайбыңның Бенала делегей институдунуң оралакчы президентизи Г. Кале вулкан кырында чурттап турар-дыр бис деп медеглээн. Амгы үеге чедир менидеттинген ядролуг чепсектерниң күчүзү делегейниң ийиги дайынының чылдарында 55 милион кижиниң амы-тынын чок кылган бүгү-ле бомбаларның болгаш снарядтарның частыр күжүнден 10 катап ажыг турар. Ядролуг боо-чепсектерни улам-на эндерилдир бээрер чорук оларны ажыглаарынга чедерин, бүгү делегейге халапты уақрер дээрбезиге бүдүп турар бис. Бодун боду узуткаарының айыылы кижи төрелгетенниң кырында дирелип келген деп, ол чугаалаан.

Делегей шуулганының кол кичээнгейин ядролуг халаптың кыжаңныынче угланган ол факт — амгы үениң эң чугула айтырыын шиитпирлээринге буруңгаарлаашкынны чедип алыр соруглга-биле Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг өске-даа күрүнелерниң чүткүлдүг куженишкиннерниң түңнели-дир. Сессияның киржикчилеринге Л. И. Брежневтиң чагаазы делегей шуулганының бүгү ажылынга хайы салдарын чедирген, ядролуг чепсекти бир дугаарында ажыглавас деп ССРЭ-ниң хүлээлгези харын ол чагаада чарлаттынган болгай. Совет Эвилелиниң бодунга алган төөгүлүг боттуг хүлээлгезинге мээн чаргым барыр чедирип турар, ынчангаш бистерге сурталдыг медеглелдер эвес, харын ындыг боттуг будуштуг хемчеглер херек деп, Бениниң төлээлекчизи Г. Азуме медеглээн.

Ядролуг ракеталарынга болгаш ядролуг бомбаларынга идегээш, АКШ болгаш ооң эвилелдикилери киирлиг күштерин ооң өстүрбезинге, бүгү ядролуг шиитпирлерни социализмге хамааржыкаа солуушкуларны мурнуку хевээр херечилейн турар.

В. ВАСИЛЕЦ,
А. СИДОРУК.
СЭТА-ның корр.

БУРУУДАДЫШКЫН

КАИР. (СЭТА). Азия болгаш Африканың чурттарынга эп-сеткил каттыштырарының Египет национал комитеди 1952 чылдың июль революциязының 30 чыл оюнга болгаш палестин улус-биле эп-сеткил каттыштырылганга тураскааткан организастаан митингизи америк империализмни болгаш ооң Чоокку Чөөн чүкте чалчазы — Израильди килеңнээшкин-биле буруудадырының чыыжы болу берген. Ораторлар боттарының чугааларынга Кэмп-Дэвидтиң дугурушкууларындан ойталаарын болгаш Израиль-биле «тайбың» керээни күш чок болдурарын негеп турганнар. Ол керээниң үре-түңнел болгаш кеди чогуп Ливанга удур израиль агрессия эң-не торагайы-биле көргүзүп турар. Вашингтон агрессор талазынга бүрүн-биле туруп, ону шериг болгаш дипломатия талазы-биле деткивишаан, бүгү делегейниң мурнунга бодун Израильдиң дузалакчызы кылдыр көргүскен.

Митингиниң киржикчилери палестин болгаш ливан улустарның маадырлыг демиселинге эп-сеткил каттыжып турарын илереткеш, Израиль-биле харылзааларны соксаткан болгаш Израиль-биле тайбың керээни египет чазактың эп чорудуп турар хемчеглеринде ойталаарынче кыйгыртканнар.

ДЕЛЕГЕЙНИҢ ДҮШКҮҮРЛҮГ БАЙДАЛЫН АКШ ХҮШТЕЛДИРИП ТУРАР

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШ делегейниң дүшкүүрлүг байдалын күштелдирерин үргүлчүлеп турар. АКШ-тың шериг-агаар күштериниң стратегтиг ужар чүүл командылалының дайынчы өөредилгезин «Глоубл шилд-82» деп чажыт ат-биле июль 9-тан эгелеп Пентагонуң эрттирер деп турары ол дугайын херечилээн турар. Аңаа киржиринге штабтар начальниктериниң комитедин, диптер аразынга ужугар баллистиктиг ракеталар каттыжыышкыннарын болгаш стратегтиг ужар чүүлү хаара туткан.

Ында дыңналып турарын бүгүдеге алырга, ол дайынчы өөредилгениң сорулгазы үр хуусаалыг ядролуг дайынны белеткээриниң болгаш ону чорударының планнарын комплекстиг кылдыр ажылдап кылыры болур.

АГРЕССИЯНЫ БУРУУ ШАВАР

АККРА. Империализмниң, сионизмниң болгаш расизмниң агрессиви чоруунуң делегейде күштелип [illegible] узуун тиилеп, чаңгыс-ла демдеглээн. Чүге [illegible] турар ужурлуг [illegible]. Улус [illegible] ораның эрге-хосталгазын камгалаар төлевилелин турар ужурлуг, ынчангаш палестиннерниң ындыг төлевилелинден база бар. Ол дээрге, Палестинаны Хостаарының Организациязы-дыр. Ынчангаш Франция бодунуң политиктиг ажылын моон даа соңгаар чугаалажыр ужурлуг ПХО-ну камгалап, арттырары дээш туржур турар деп К. Шейсон чугаалаан.

Ганаңың сураглыг эртемдени, Гананың радиодамчыдылганың корпорациязының чиңгине директору Кваме Коринари болгаш өскелер-даа чаа хевирлиг турар чурттарның уктарынга удур делегей империализминиң сүлчээзин, Ливанга удур Тель-Авивтиң агрессиязын шиитпирлиг буруу шапкаш, ол чурттан израиль шериглерин үндүрерин негээннер. Чуве чугаалааннар ССРЭ-ге болгаш өске-даа социалистиг чурттарга Палестинаны Хостаарының Организациязы-биле каттыжып, палестин улустуң шыннар херээн деткип турары дээш өөрүп четтиргенин илереткеннер.

• • •

ДАМАСК. Сана агентилели Сирияның президентизи Хафез Асадтың Сауд Аравиязынга аян-чоруунуң доозулганының дугайын дыңнаткаш, Х. Асадтың Сауд Аравиязының хааны Фахд-биле чугаалажыышкыннарга Ливанга удур Израильдиң агрессиязының түңнелинде тургустунган байдалды көргенин демдеглээн. Израиль агрессияны ойтур шавар аргаларын Сирия-биле Сауд Аравиязының аразында хөделиишкиннерин дүүштүрерин үргүлчүлээр дугайында дугуржуушкун чедип алганнар.

• • •

ВАШИНГТОН. Францияның даштыкы херектер министри К. Шейсон Ливанга удур Израильдиң чепсектиг агрессиязын буруу шапкаш, палестин айтырыгны шыны-биле шиитпирлээр ужурлуг деп чугаалаан. Ол «Вашингтон пост» солуннуң айтырыгларынга харыылааш, Палестинаның араб

• • •

МАДРИД. «Ливанче израиль шериглериниң халдап киргени чер кырынга тайбыңга шыңгыы кыжаныг болбушаан», делегей эрге-лерин болгаш Каттышкан Нациялар Организациязының Уставын кем-буруулуу-биле үреп чорук болур. Испанияның профкаттыжышкыннары — Ажылчын комиссияларының болгаш Ажылчын чоннарының бүгү ниити эвилелиниң, а ол ышкаш социалистиг, коммунистиг болгаш өске-даа партияларның аныяктар организацияларының кады кылган медеглелинде ол дугайында чугаалап турар.

• • •

ДЖАКАРТА. Индонезияның бедик сураглыг политиктиг болгаш хөй-ниити ажылдакчылары болгаш оларның-биле кады чамдык парламент кежигүннери, мусульман организацияларының удуртукчулары, шериг начальниктери чорааннар болгаш хөй-ниити ажылдакчылары Ливанга удур Израильдиң агрессиязын шиитпирлиг-биле буруу шапканнар. Оларның хүлээп алган медеглелинде израиль эжелекчилерниң ливан черге хамык үүлгедиишкиннеринге АКШ-тың дорт киржилгезин база айыткаан.

(СЭТА).

КЫДАТ ПРОПАГАНДАНЫҢ ХОП-НҮГҮЛҮ

Кыдаттың массалыг пропаганда чепсектери антисоветчи пропагандачы калбак кампаниязы уламчылап турар. Олар бүгү-ниити тайбыңны камгалаарынче болгаш делегейге ядролуг халаптың чайлаарынче угланган Совет Эвилелиниң тайбынга ыңак даштыкы политиказын, ооң 80 чылдарда Тайбың программазын нүгүлдээр дээш куженишкиннерин харамнанмайн турарлар.

Пекинниң антисоветчи пропагандазының шак-ла чүгле болза Совет Эвилели дээрге бүгү-ниити тайбынга кыжаныышкынның кол үнделиниң болуп турар» деп хоп-нүгүлачы бадыткаашкыны болгаш ССРЭ-ге удур «демиселдиң чаңгыс аай фронтузун» тургузарынче кыйгырыг болуп артпышаан. Ол бадыткаашкын кыдат удуртукчуларының хөй мурнунга чугааларында узуксокчаал чок катаптаттынып турар, олар империалистиг чурттарны Пекин-биле кады Совет Эвилелинге кады «удур туржурунче» кыйгырып турар. Кыдат [illegible] бөдүүрү демдектерынга антисоветчи хоп-нүгүлге каттаар-даа ааҗок хөй черни берип тура, делегей хөй-ниитизиниң киленнээшкин-биле утканы америк президентиниң коммунизмге удур «крестиг дайынны» эгелээр дээн кыйгырыынга удур чүүлдер чогдаар-даа чок ышкаан.

Сөөлгү үеде пекин пропагандазының удаа-дараа халдааш-кыннарынга КНО-нуң Кол Ассамблеязының ийиги тускай сессиязынга ядролуг кыжаныышкынны болдурбазының болгаш [illegible] ээдере бүдүрерин кызыгаарлыг тывызының дугайында Совет Эвилелиниң саналдары таваржып турар. Бир дугаарында ядролуг чепсекти ажыглавас дугайында совет хүлээлгениң төөгүлүг ужур-дузазын Пекин шоолуг чугула эвес чүүл деп көргүзер оралдажып турар.

Реакциялыг империалистиг күштер-биле дугуржуушкун оруу-биле чорупп, америк администрациязы болгаш ооң пропагандачы машиназынга дузалавышаан, кыдат пропагандачы америк империализмниң агрессивчи [illegible] агартырып оралдажып турар. ССРЭ — АКШ-ка бистиге дег кол кыжаныг болуп турар» болгаш АКШ ССРЭ-биле бодунуң харылзааларын — чүгле шериг талазы-биле эвес, а харын дипломатияга, политикага болгаш экономикага — «күш демдеглиг [illegible]» ужурлуг деп турар Вашингтонуң бадыткаашкыннарын «Жэньминь жибао» солуну [illegible] чүгле арыннарынга чүүлдүгзүнүп бижээн.

Кыдат пропаганда АКШ-тың дорт хуусаушкуну-биле кылдынган Ливанга дыш-нүүр чок израиль агрессияны бодуг чырыдып турган, ол дугайын антисоветчи хевир-биле көргүскен, ол АКШ-ты камгалаан.

Кыдат пропаганда Совет Эвилелиниң Афганистан-биле, Индий-Кыдат чурттар-биле харылзааларынче улуг-ончалай чок ожаңчыг халдалышкыннарын кылып келди.

Бо бүгү болза Пекинниң бижээн-ле хевээр антисоветчи, антисоциалистиг чурумга туруп турарын херечилеп турар.

(СЭТА).

БАШТАЙГЫ ЛАУРЕАТТАР

Делегейниң П. И. Чайковский аттыг VII конкурузунда

Чайковский аттыг концерт залынга ол кежээ церт залынга ол кежээ чүвени четтикпейн манап турганнар. Виолончелистер конкурузунуң сөөлгү аалгалары чаңгыланып каапкан, ол чогаадыкчы маргылдааның киржикчилери, оларның хөй санныг «аарыкчылары» делегей жюризиниң шиитпирин манап турган. Ийет, тиилекчилерниң аттары адаттынган-даа.

Бирги шаңналды болгаш алдын медальды Бразилия чурттуг, 25 харлыг хөгжүмчү Антонио Менезес чаалап алган. Ол делегейниң дыка хөй конкурстарынга шаңналдарны чаалап ап келген.

— Мындыг ат-сураглыг конкурска тиилекчи болганым — меңээ улуг аас-кежик-дир — деп, ол чугаалады.— Ол дээрге бедик аалдар болгаш улуг ээ-харысалга-дыр. Бистиң шыңгыы судьялаавыстың болгаш кайгамчыктыг москвачыларның илегеели пынзылдар дээш бүгү чүвени кылыр мен. Олар мени чылыы-биле уткуп хүлээп алган болгаш дузаны доктаамал көргүзүп келгеннер.

Москваның Күрүнениң Гнесинных аттыг хөгжүм-педагогика институдунуң студентизи, совет хөгжүмчү Александр Рудин ийиги шаңналды болгаш мөңгүн медальды чаалап алган. Гамбургта күрүне операзының оркестриниң солизи Георг Фауст (ГФР) үшкү шаңналга болгаш хүлер медальга төлептиг болган. Дөрткү шаңналды Марина Тарасова (Совет Эвилели), бешкизин — Дэвид Харди (АКШ), алдыгызын — Трульс Оттербек Мерк (Норвегия), чедигизин — Энтони Росс (АКШ), сескизин — Михал Канька (Чехословакия) олар тус-тус чаалап алганнар. Дөрт хөгжүмчүге хүндүлүг дипломнарны тывсырып көрген.

— Виолончельге ойнаар уран чүүлдүң ёзулуг чечектелиишкинин бистиң конкурузувус көргүскен — деп, жюриниң даргазы, ССРЭ-ниң улустуң артизи Даниил Шафран чугаалады.— Ол дээрге аныяк салым-чаяанны илередириниң кайгамчыктыг хевири-дир. Лауреаттарның болгаш диплом эдилекчилериниң келир үеде кайгамчык болурунга бүзүрээр бис, олар чогаадыкчы шылгалданы тергиин эки дужаадылар. Ол ышкаш бедик шаңнал албаан-даа хөй-хөй конкурс киржикчилери чайыппанчак тиилелгелерни дөмей-ле чедип алыр дээрзинге бүзүрээр бис.

И. ВЕКСЛЕР.
СЭТА-ның корр.

АКЫМНЫҢ СӨӨЛГҮ ЧАГААЛАРЫ

Чай дүшкен. Арга-арыг чагир ногаан апарган. Өөктүг делгем шывааазында оът-сиген хөлбеңейни берген. Бейдустуң мындыг кайгамчыктыг үезинде, Ада-чурт — ССРЭ-ниң кырынга өлүмнүг айыыл дээштеп кээрин Өөк сумузунуң араттарының кым-даа [illegible] бодап чорбаан.

Бир-ле хүн дал дүшү чедип чорда, Хаглыг-Алаак баалыындан ийи аъттыг кижиниң барааны көстүп келген. Келзе-ле бирээзи кожуундан сургакчы, оон үдекчизи акым Биче-оол. Ада-чурт — ССРЭ-же фашистиг Германияның оор-суу-биле халдаанының дугайында дүвүреңниг медээни сургакчы араттарга дыңнаткан. «ССРЭ-же фашистерниң халдааны дээрге-ле бистиң Тывыже халдааны-дыр, чүге дээрге, ССРЭ — бистиң улуг кожавыс, төрээн авывыс. Ынчангаш ТАР-ның революстуг намының Төп Хуралы, улусчу чазаа ССРЭ-ге бар-ла аргалар-биле дузалаар, маадырлыг Кызыл Шеригни бүгү-ле күш-биле деткиир» деп чалбыыштыг чагыгларны Тываның бүгү арат-чонунга чорутканлар.

Араттар боттарының санал-оналдарынга герман фашизмни кээр хоочуг чогун, ону тулуунга чедир чылча шаварынга бар-ла аргалар-биле Кызыл Шеригге дузаланырын илередип, боттуг санал-оналдарын кииргеннер. Салчак Маспык оон ийи аът, ийи шары, чүс бежен акша, Бай-Кара Седип-оол дөрт аът, он хой, Бай-Кара Маспык-оол үш аът, чүс акша сүт-сүт дээш. Араттарның санал-оналдарын Биче-оол [illegible] бижип ап олурган.

Төрээн [illegible] болгаш [illegible] Ада-чуртту ССРЭ-ге кызыгаар [illegible] Шериг [illegible] ның, митингилерниң чалгыы [illegible] бүгү Тываны шыва апкан турган.

Күс. Дуруяалар, кастар [illegible] бээрлер [illegible] Кежээлерде [illegible] чыдып [illegible] тывызыктажыр, а аңнаттар [illegible] хөглеп [illegible]. Ындыг кежээлерниң бирээзинде, дээрден ужуп бадып келген дег, Биче-оол акым бо хенертен кирип келген. Оон арын-шырайында [illegible] өөрүшкүнүң [illegible]. Шайлап олурган шала бүрүнгейген [illegible] ол чугаалаан:

— Мээң шериг чорууру намыйым [illegible]. Ынчалза-даа кожуун [illegible] оргүүдел бижээн мен. Мээң дилээм хандыртынган. Шериг комиссиязын бүрүн эртим. Каң дег кадык болдум. Даарта кежээ Туранга четкен турар ужурлуг мен. Сөөлгү хүн эртен Кызылче хаптар бис. Силер-биле байырлажып келгеним бо-дур, авай, ачай, дуңмаларым.

Ада-иезинден эгелээш, үдекчилерин шупту уунуң холдарын изиг-биле тудуп байырлашкан. Аданың соонда бичии дуңмалары бистерге келгеш, [illegible] бистерге [illegible]. Чүгүрүк-кара сидирт-ле дээш, «Байырлыг, төрээниң», [illegible] дээн сөстер дыңналган.

Кызылга шериг албанын эрттирип турар үезинде акымның чагаалары үргүлчү [illegible] медээлерни [illegible] турган.

Оон бир чагаазында дараазында сөстер бар: «Дайзынны совет чуртум кан танкызы-биле сөөгүн кагжырадыр чылча бастырары мээң мурнумда уттуп болбас улуг хүлээлге. ТАР-ның нам, чазааның болгаш арат чонунуң хүндүлүг даалгазын төлептиг күүседир дээш эң эрес, эң маадырлыг тулчурумну ада-ие, ха-дуңма бүгүлээге аазап тур мен».

Тыва эки турачы танкистер Киев чоогунга 25-ки оңаа танк полугунга кирген. Олар ук полктуң составы-биле кады аңы-дугма Украинаны, Молдавияны, Румынияны, Венгрияны болгаш Чехословакияны хостаарынга киришкеннер. 25-ки оңаа танк полугу Умань хоорайның хостаары дээш кандыг-дошкун тулчуушкунга, Мурнуу Буг хемниң эрии-биле шымнып кешкен. Бүгүн ол талазында дайзынның бижыг камгалал куржаан чылча шаварынга, фашистерниң күштүг камгалалының уязы турган Ясы, Кишинев хоорайларны хостаарынга онза ачы-хавыяалыг болган.

Ол узун, кадыг-берге оруукка та чеже дүн-хүн эрткен чүве. Ону эртип тура, та чеже кижилерни араатандыг фашистерниң бужар, дерзии ажаандан Кызыл Шериг хостаан чүве. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, Биче-оол бодунуң дайынчы эш-өөрү-биле узун, фронтучу орукту эртип чораан. «Өрс-маадыр [illegible]» деп [illegible] туга чедир күсеткен.

«Эки турачылар» деп номда эртемден Ю. Л. Аранчын «Кишиневско-Ясыга немец камгалалды чок кылырынга киришкен Доңгак Уйнук-оол, Бай-Кара Биче-оол болгаш Кыргыс Идам маадырлыы-биле өлгеннер» деп бижээн.

«Чоннуң оглу» тоожузунда С. К. Тока — Бай-Кара Биче-оол Ясы-Кишинев кыдыынга шаап халдап чораан, өөрү-биле шагбаага таварышкаш, дайзынның огундан барган» — дээн.

Бай-Кара Биче-оол аныяктадыы ыының Төрээн чуртун хосталгазы, чонунуң аас-кежии, шынныг херээ дээш бээрген. Оон бүдүүлүг кижи бо-дурунга база патриотчу, интернационалчы үзел-бодалдарының хевирлеттинеринге, турушттуг характериниң быжыгарынга, Тывага хөгжээн чаа амыдыралындан аңгыда, өг-бүлениң орус чон-биле сырый харылзаазы улуг кижизидикчи салдарлыг болганы чугаажок.

1942 ЧЫЛДА, Ада-чурттуң Улуг дайынының эң берге чарын, [illegible] үезинде, Хадын суурга орус тараачыннар Кочетов аттыг колхозту организастаан. Чоок-кавының араттары колхозка кирип, орус эш-өөрү-биле чаңгыс өг-бүлеге кады чурттап, ажылдаар ниит күзелин илереткен.

Удаваанда Сайлыг-Караның, Хаглыг-Алаактың араттары барык шуптузу колхоз кежигүннери апарган болгаш Хадын суурже көжүп, аңаа бажың-балгат, кажаа тудуп, доктаамал турлагжып, суурнуң амыдыралче улам-на [illegible]. Чоорту чүгле Сайлыг-Кара эвес, а харын Хадынче Хаглыг-Алаак бүрүн кожургтунген. Ол дээрге араттарның коллективтиг ажыл-агыйның хуу ажыл-агыйдан [illegible] ажыктыын билгенниниң херечизи болган.

Баштайгы колхозчуларның салгалы, салгалының салгалы ССРЭ-ниң бүрүн эргелиг хамаатылары. Совет Конституциязының чырык херечинниг аданда амгы «Хадын» совхозта ажылдап, чурттап, Тыва АССР-ниң экономиказын бөлгиттээрынга болгаш культуразын хөгжүдеринге бодаларының үлүг-хуузун киирип турарлар.

К. МАСПЫК-ООЛ.

(Төнчүзү. Эгези № 158, 159 «Шында»).

Теле Видение

ИЮЛЬ 10-ДА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Бир эвес [illegible]». Күш культура [illegible]. 9.00 — Тюмень филармониязының орус улустуң хөгжүм херекселдериниң ансамблиниң концерти. 9.15 — «Ада-иелер, силерге». 9.45 — «Ийтер артары». Алкогольдуң херээлиниң дугайында документалдыг телефильм. 10.30 — «Спортлотонуң» 28-ки тиражы. 10.40 — Моолга улусчу революцияның тиилээн хүнүнге уткуштур. «Москвадан [illegible]». Документалдыг телефильм. 11.05 — «Айыыл чок чоруктуң [illegible]», 11.35 — «Москвичка». Телеклуб. 11.05 — Уругларга фильм. «Сигенниг чер кырынга эртенги чем». 1-ги серия. 13.15 — Бөгүн делегейде. 13.30 — Уругларга фильм. «Сигенниг чер кырынга эртенги чем». 2-ги серия. 15.40 — ССРЭ-ниң улустуң артизи С. Я. Лемешев. Төрүттүнген хүнүнден бээр 80 чылынга. 17.10—17.25 — Чаңсар. 17.25 — «Дириг амытаннар амыдыралы». 18.25 — «Тикки-Тикки-Тави». Мультфильм. 18.45 — Политиктиг хайгааралы Ю. А. Летуновтуң беседазы. 19.15 — ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылынга. Литва ССР-ниң ырызының болгаш танцызының күрүнениң «Летува» деп үлегерлиг улусчу ансамблиниң концерти. 20.00 — «Чавырлыышкынга удур чажыт дайын». Документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—23.55 — Делегейниң П. И. Чайковский аттыг конкурузунуң лауреаттарының концерти. Консерваторияның Улуг залындан дамчыдылга. Оон соонда телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

Украин ССР-ниң телевидениезиниң программазы

14.20 — «Саша, Александр, Александр Яковлевич». Документалдыг телефильм. 14.50 — «Улустуң архитектуразының болгаш амыдыралының музейи». 15.25 — Г. Лященко. № 3 симфония. «Днепрниң [illegible]». 15.50 — Аът спортунга ССРЭ чемпионады. Битцниң аът-спорт комплексизинден дамчыдылга. 16.20 — «Бретер». Телеспектакльдың баштайгы көргүзүү. И. Тургеневтиң тоожузундан тургускан. 17.30 — «Дагның шыпшык бажынче». Памирниң ат чок шыпшык бажынче үнүүшкүн дугайында документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. 17.50 — Ленинчи комсомолдуң шаңналдарының лауреаттарының концерти. 18.10 — «Кино аян-чоруктарының клуву». 19.10 — Улуг назылыгларга мультфильмнер программазы: «Сапык иштинде ыт». «Бу-Бу-Бу» (ЧССР). 19.45 — «Делегейде болуушкуннар [illegible]». 20.00 — «[illegible]». «Моментазиниң узуралдары». Мультфильм. 2-ги серия. 20.15 — «Кадыкшыл». Эртем-популярлыг фильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—23.05 — «Уттундурбас [illegible]». Урал-чечен [illegible].

Агаар

Республиканың бүгү кожууннарында турар булуттаар, чамдык черлерге кезек чаъстаар. Соңгу-барыын угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 5—10, чамдык черлерге 0-ден 3 градус чедир чылыыр, хүндүс 15—20, чамдык районнарга 9—14 градус чылыыр.

Кызылга кежээ булуттаар, кезек чаъстаар. Соңгу-барыын угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 4—6, хүндүс 16—18 градус чылыыр.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

ИЮЛЬ 10-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Черниң чылы» 9.30 «Өскерликчи чоруктуң гонорары» 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Дюймовочка» 9.30, 12.30, «Петьканы [illegible] бе?» 11.00, «Ыңакшыл үезин четпээн аныяк» 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Эрте-бурунгу номнуң тывылганы» 17.00, 18.30, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Дайзынның тылында фронт» 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

Владлен Николаевич Белкин баштайгы комсомолчу тудугжулар-биле кады 1956 чылда Красноярскиге чедип келген.

Он сес харлыг аныяк оол Красноярск ГЭС-тиң плотиназын болгаш Дивногорск хоорайның бажыңнарын тудуп турушарынга шалыпчы ажылдаан. Ооң хөрээнде Күш-ажылдың Кызыл Туг ордени чайнап чоруур. Шүлүкчүнүң адын Красноярск ГЭС-тиң ханазында, ооң баштайгы тудугжуларының аттарының аразында мөңге шуткуп сиилбээн. Амгы үеде В. Белкин РСФСР-ниң Чогаалчылар эвилелиниң Красноярск салбырының харыысалгалыг секретары, Красноярскиге болгаш Москвага парлаттынган элээн каш шүлүк чыындыларының автору.

Ооң шүлүктеринде хүн бүрүнүң амыдыралынга кижилерниң аваа бөдүүн салым-чолун, оларның сагыш-сеткилин, ажыл-херээн көргүзеринче кол кичээнгей салдынган, ону шүлүкчү бөгүнгү бистиң чурттавыс тоолчургу, чырык чаагай ыры-хөгжүм апарган деп бодал-биле холбеп турар. Амыдыралдың магалыын, чараш чаагайын өөрүшкү- [illegible]

ХОСТАЛЫЫШКЫН

Муңгаш хөө дээр,
боостаалаан дег,
Хөме базып албыктыргаш,
Муңгаралдың соолаңнаажы
Хөңнүм өйүп карартыпкан.

Айдың дээрниң алаан орта
Айыыл кээрин манап чыда,
Коргар туржук,
Хосталыышкын

Айдызын ап, тынгарылдым.
Оортан бээр муңгаралды,
Оялаңны шыдап эрткеш,
Өлүрү-даа, дирлири-даа
Өйлүг-шактыг —
Ону бодап, кортпастаан
мен.

Хөрээм ажып, хөңнүм
тыраан,
Көк дээр көргеш
хүлүмзүреп,
Аныяксаан диипезе-даа.
Аваа шөлээн чурттап чор
мен.

А чурттaлга черле эки-дир—
Аваа-ла шын бе бо?
Билир мен.

Биланмажок:
«Чурттaлга эки-дир» — деп
Чугаалай бээр кижи-дир
мен.

Көпей чок чоргулаар мен.
Көрбестеп, борангайлай
бээр.
Сыындырза-даа
«Чурттaлга эки-дир...» деп,

Дорамчаны
Тоой-тоой,
Сымыранып, ишкирнир мен.

Эртен олча хайып үнерде
Чиганнигиниң чүъгү
Эктим базар... Ынчалза-даа
Чикте көктеп дүш-дүл чедир
Чурттaлга эки-дир.

Чурттaлга черле
Эки-дир —
Кут деп
Эрте-бурунгу аттыг ооң
Чажыт өзээнден
'Кудайга дээр
Чаагай-дыр..'

Ю. КЮНЗЕГЕШ очулдурган.

МЕРГЕЖИЛ ШИЛИП АЛЫРДА...

[illegible] бүгүге хамааржыр мөңге айтырыг-дыр. Чамдык кижилер бичии чорааш-ла күзеп чораан күзелинге шынчызы-биле бердинип, ону чедип алыр дээш бүгү күжүн үндүрүп чоруур. А чамдыктары өөредилге черинге өөренип кире бергеш-даа, келир үеде ажылдаар ужурлуг мергежилиниң утка-шынарын, кижилер чүнү негеп турарын орта билбес болур. Ол чорук аныяк кижиниң кандыг-бир өөредилге черинче бодунуң шилип алган күзелин ёзугаар эвес, душ болуп кирип келгениин херечилеп турар.

Кижилер мурнунга ат-сураглыг мергежилче дывыржыыр таварылгалар база бар. Ынчалза-даа мергежилди шилип ап тургаш, бодунуң кадыының байдалын, иштики бүдүжүн, психологтуг мөзү-зүп барымдаалаары биеги черге турар ужурлуг. Ону өөренип көрбес болза, алызында барып бодунуң мергежилинге хөөнзүреп, ону солуур ужурга таваржыр чүүлдер болганчок-ла туруп келир. Ол дээрге амыдыралда халас барган чылдар, күрүнениң хөй акша-хөреңгизи-дир.

Карл Маркс 17 харлыг оол турган, мергежил шилип [illegible] дугайында [illegible] чогаадыг ажылынга мынчаар бижээн: «Бис чамдыкта тааржыр мергежилди шилип ап шыдавайн баар бис, ол чорук ниитилелгедаа, бодувуска-даа кончуг хоралыг, улуг күзел-биле, чогаадыкчы ёзу-биле ажылдап шыдавайн баар бис. Ону шын шилип алырындан кижиниң ниитилелге үнезин, ажылга өөрүшкү-сундулуу, харын-даа кадыкшылы дорт хамааржыр. Ындыг болганда, мергежилди шилип алырының мурнунда баш удур ыяк бодаарын алыр чугула».

Мергежил бүрүзү дөмей эвес, аңгы-аңгы онзагай талалар, тускай негелделерлиг. Чижээ, башкарылга системазында операторнуң болгаш машинистиң, педагогтуң ажылы нерв системазынга күженнишкин, бодал үндүрүп ажылдаарын негээр.

Ынчангаш бөдүүн-даа болза, мергежил бүрүзү кижиниң кандыг-ла бир органиэминиң, угаан-бодалының, иштики сеткилиниң, психологиязының тускай хөлетиишкинин негээр. А чедиишкинниг, эң бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга оон-даа хөй күженнишкиннер хереглеттинер. Чамдык кижилер улуг дааш-шимээнниг черге, чамдыктары үр кичээнгейлиг көрүп алгаш олурар ажылга, бир чамдыктары дүрген шимчээшкиннер негээр ажылга хөңнү чок болур. Бир эвес кижиниң төрүмелинден бүткен аажы-чаңы, арга-шинээни, кадыкшылын байдалы бодап алган мергежилинге таарымча чок апаар болза, түңнел чаңгыс: ол аңаа—таарышпас болганы ол.

Ынчангаш аныяктарны өөредилге черлеринге киирерде, азы ажылга хүлээп алырда эмчи шинчилгезин албан эртериниң чылдагааны-даа оозунда. Чамдык ужудукту дээн ышкаш, оон-даа өске кадыы кончуг эки кижилер ажылдап болур черлер база турагулаар. Ынчангаш бодунуң келир үезинде ажылдаар черин тодарадып алырда, ёзулуг-ла чеди катап хемчээп тургаш шилип алыры эргежок чугула. Аңаа ада-иениң болгаш өске-даа улуг кижилерниң арга-сүмези, саналы база турар ужурлуг.

Бистиң чуртувуста аныяктарга оруун ажык, четчир санныг мергежилдер бар. Кижи бүрүзү бодунуң күзээнин шилип ап болур.

Л. КОМЛЕВА,
эмчи.

ИЕ БИЛЕ ЧАШ

● Чурумал ●

Авыралдыг ие-биле чаптанчыг бичии чаш алаак черде шөлээн тавааар селгүүстеп чорааннар. Адыжының иштинде бичии холчугашты хөөнүнады суйбап, чедип алган чораан төлүнче ава эргеледиг көргеш, хүлүмзүрээн. Аваның чаптап көрген көрүжүнге бичии чаш чоргаарланып, арын-шырайында өөрүшкүнүң оду улам кыптыккан.

Ол хенертен аваның холундан ушта халааш, бурунгаар чиик сергек маңнавышаан, мурнунда хевис дег чаттылган чечектерниң аразынга олура дүшкен. Бичии чаш ынай-бээр көргүлеп, баарында саглаңнайнып чайгангылаан чечектерни бодунче чыыра куспактап, оларның баштарын аяар, оожум суйбагылаан.

Хиндиинде хир чок көк дээрде, далаш чок салдаан дег алдын хүн улам шоңуп, хензиг чашты эргеледи чаптаан, чылыг чырык херелдерин могаг чокка тарады чапкылаан. Алаак черде куштарның аян туткан тааланчыг үннери, аңаа черлежип, тода өткүт чаңгыланып куттулган. Аас-кежиктиг бичии чаштың сонуургалынга шаптык болбазы-биле ава турган черинден шимчеш дивээн.

Чаптанчыг чашты долгандыр бүргээн бүгү-ле сагыш човааашкынга чаңгыс хаңы утка делгеренгей сиңниккен: «Делегейде бичии чаштарның омак-хөглүг, аас-кежиктиг чуртталгазынга кандыг-даа шаптараазын үндүрбейн, делегейде калыг-дошкун дайын-чааны болдурбайн тендиш дивес моң- [illegible]

А. ШОЮН.

Красноярскиниң хөгжүмнүг комедия театрының артистери чоокта чаа бистиң республиканың найысылалы Кызылга аалдап кээп улуг, биче көрүкчүлерге элээн каш шиилерин көргүскеннер. Оларның аразында А. Софроновтуң «Стряпуха» деп комедиязын база тергиин эки ойнап бараалгатканнар.

ЧУРУКТА: «Стряпуха» деп комедиядан Наталья (артист А. Милохина) биле Таисья (артист В. Ячменева).

В. КУДРЯВЦЕВТИҢ фотозу.

БЕЛЕКТЕР

● *Чечен чугаа* ●

—Ачай, сээң-биле сүмележир бодай-дыр мен. Удавас Мишканың төрүттүнген хүнү, аңаа чүнү белекке бээрин көңнүс билбес-тир мен.

— Нарын херек-тир оң. Бодум боданып көрейн адыр.

Аваның одеколоннарының хааржакчыгаштарының эң чаражын шилип алгаш, автомодельди ынаар суккаш, кызыл-хүрен лента-биле шеверги шараш. Мишкаже базыптым. Кел чылдар төрүттүнген хүнү-биле аңаа байыр чедиргеш, белекти тывыстым. Мишка аажок амыраан.

Кежээтинден Мишка меңээ бо чедип келди. Кармаымдан мээң кызыл-хүрен лентавыт хааржакчыгажымны уштуп эккелгеш, чугаалайдыр:

—Дим, мени эршээл көр. А мону... Мону мен мынчаар бодай-дыр мен. Бир эвес шыдаар болзунза, аваңның [illegible] ийи сыырткыңда чекпезинден, белекке берип көрем. Бодап көр даан, чайга белеткенип эгелей берген болзумза-даа эки сыырткыыш чекпези меңде чаңгыс-даа чок.

—Ону чугаалаан херек чүү боор! Сыырткыыш чекпезин сеңээ мен бешти-даа бээр мен. А оон элериннэзинге балыктар мегелээш кылаңнааш база бээр мен. Моделиңди бодуңга арттырып ал.

Бир-ле хүн Мишка школаның тол аазар черинге меңээ кылаштап чедип келгеш, биеэги-ле таныырым хааржакчыгашты менче сунду. Карактарым хере көрүпкен мен.

—База бирээни бодап алдың бе?

—Чок. Сеңээ белек-тир. Удавас сээң төрүттүнген хүнүң болгай. Сеңээ база ынчангаш баш бурунгаар бээр деп бодап алдым—деп, Мишка мындыг.

Мен Мишкага четтиргенимни илереткеш, лентаны чешкеш, хааржакчыгашты ажыдыптым. Ооң иштинде Мишканың карандаш бажы сүүр-тур кайгамчык кестикчигежи чыдыр-ла.

Кичээлдерге ону мен амыр-соксаал чок андара-дүңдере тудуп, суйбап-ла орган мен. «Багай боол тур оо. Мишка меңээ кайгамчык белек берген, а мен... аңаа [illegible] чүвелер сунуп турган-дыр мен»—деп бодап олурдум.

Ол-ла кежээ Мишкага биеэги-ле лентаныг хааржакчыгашка хол компазы чалап чедире бердим.

—Ой, меңээ шуут эвчок апарды. Шынап-ла меңээ эндере белек сунуп турун бердиң аа—деп, Мишка чугаалаан-дыр.

Эртенинде меңээ ол демги-ле хааржакчыгашка ыйыы берген, эрги беш көпеек эккеп берди.

—Коллекциядан чыг, шаттал-ла эгелээр турган-дыр—деп, ол сүмелей-дир.

Сундуккуушкунуң хайнызы берген. Мишкага мен теннис ойнаарда ажыглаар төгерик ыяшты шарик-биле катай бердим.

Мишка меңээ улгаттырар шил эккеп берди.

Мен аңаа сарбашкын чурук каан почта марказы бердим.

Ол меңээ демир үүрмектерни чыышына берген магнит сунду.

А мен аңаа—далай курттунуң хавыын...
Ол меңээ—куруг хола...
Мен аңаа—аяум...
Ол меңээ—шиип чалагайын...

Кызыл-хүрен лентаныг хааржакчыгаш ийи бистиң аравыста аай-дедир чорупла турган. Бир-ле кежээ Мишка кандыг-ла бир хүрең чемоданы тудуп алгеп меңээ чедип келди.

—Ма, тромбон-дур— дээш, чемоданны ол менче сунду—Эки тураның ерт өжүрер дружинниктери [illegible] оон-биле ойнап турган чүве.

Тромбон соонда мен чүнү-даа белекке бербес деп шиитпирледим. Бажың иштиниң эт-хереселин дашкаар үндүрүп болбас болгай.

Каш хүн эрткен соонда, Мишка бир-ле улуг-хүнде кыңгырадыр телефоннап келди:

—Уттупканың ол бе? Бөгүн мээң төрүттүнген хүнүм! Дүрген чедип кел!

«Ой, ол-дур ам. Белек чок кайнап баар боор» деп, боданып ор мен.

Ам меңде белекке бээр чүү-даа чок. Чүгле Мишканың берген белектери эндерли берген ында-мында чыткылаар. Оон мен биеэги-ле ат-сураглыг хааржакчыгашты тып алгаш, Мишкаже чорупкан мен.

— Төрүттүнген хүнүң-биле сеңээ байыр чедирип тур мен, Мишка!—дээш, кармаамдан хааржакчыгашты ушта тыртып алган тур мен.

—Четтирдим!—деп, Мишка чугаалады.

Хааржакчыгашты ол эдепкиип ажыда тыртыпкаш, кайгай бергеш, карактарын шийпкен. Хааржакчыгаш иштинде кызыл-хүрең лента, чылан ышкаш, дүрүже берген чыткан.

Мишка лентаны каш-ла [illegible] кунда иштинде кайгап көрген. А кажан мен ону бирден бирээ чокка тайылбырлаар дей бээримге, ол хенертен омак-сериг кончуг апарган соонда:

—Кайгамчык-тыр! Бо дээрге кончуг ховар чүве-дир! Музей экспонады. Бо хааржакчыгашка чеже белек чорбаан дээрил, санап четчес! Эр-хей, Дмитрий. Эки-ле бодап тыпкан-дыр сен!

Оон бис торт чиир дээш столче барып олурупкан бис.

Н. ФЕДОРОВ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

667000 Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-22-25, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистерниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-[illegible], культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларының 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, [illegible] 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 1366

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 5). ТС—01568

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 161 (11959) | 1982 чылдың июль 11, воскресенье | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 кап.

БӨГҮН СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫШ ЭКРАНЫНДА

● Бирги чартык чылда.
● Кудулап турарының чылдагааны.

ЧЫЛ ПЛАНЫН КҮҮСЕДИР ДИЗЕ...

Республиканың үлетпүр бүдүрүлгелери бирги чартык чылда продукция сайгарарының хемчээлинин-даа, оон өске-даа хевирлериң бүдүрериниң-даа талазы-биле планның онаалдаларын күүседип алган. Бирги чартык чылда пландан ажыр 2.2 миллион рубльдиң продукциязын сайгарган. Ол дээрге чылда хүлээп алган социалистиг хүлээлгелерден 2,6 катап хөй болуп турар.

Бирги чартык чылда 57 бүдүрүлге чери планнарын күүсеткен болгаш ажыр күүсеткен. Ол бүдүрүлгелер пландан ажыр 2.7 миллион рубльдиң продукциязын сайгарганнар. Бо эрткен айларда Тываның электри четкилери, Чадааның хөмүр-даш разрези, Кызыл районнуң сүт заводу, Кызылдың тараа сайгарар баазазы, эът-сөөк далганы бүдүрер завод, автосентелге заводу өске коллективтерден эки ажылдаан. Ол үе дургузунда пландан ажыр 59 муң тонна хөмүр-даш, 7.1 миллион киловатт-шак электри энергиязы, 2.9 муң дөрбелчин метр эжик блоктары, 281 тонна эът, 33 тонна мал үзү, 266 тонна чалаң сүт продукциязы, 291 тонна далган бүдүрттүнген.

Электри энергиязы, далган, кондитер кылыглары, мал үзү, хөмүр-даш бүдүрер талазы-биле социалистиг хүлээлгелер планда көрдүнгенинден элээн ажыр күүсеттингилээн.

Республиканың үлетпүр бүдүрүлгелери күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планда көрдүнгенинден 2.4 хуу улгаттырган.

Электри-энергияга, одалга үлетпүрүнге элээн өзүлде чедип алдынган.

Чамдык чедип алдынган чедиишкиннер-биле кады социалистиг хүлээлгенин чамдык пунктуларының күүсеттинмейн барганын демдеглээр херек. Чамдык бүдүрүлге коллективтери планны онаалдаларны күүседип шыдавайн барганнар. Ындыг үлетпүр бүдүрүлгелери техниктиг болгаш экономиктиг көргүзүглерин кудулаткан. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдезинин күселиг-биле бүдүрүлге хемчээлинин өзүлдезинин 70 хуузун хандырарын социалистиг хүлээлгелерин негелделеринде айыткан. Ындыг болза-даа бирги чартык чылда үлетпүр продукциязының бүдүрериниң болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдезин чамдык коллективтер кудулаткан. Туюбу, демир-бетон кылыглар, сорттуг даг-дугу бүдүрер талазы-биле социалистиг хүлээлгелер күүсеттинмейн барган.

Республикада хожудап турар бүдүрүлгелер ам-даа бар. Бирги чартык чылда 8 бүдүрүлге продукция сайгарарының, 18 бүдүрүлге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедилериниң талазы-биле планнарын күүсетпээн. Оон түңнелинде бир миллион рубльдиң продукциязын чедир бүдүрбээн. «Тыва даг-дугу» комбинат продукция сайгарарының планын ай санында күүсетпейн келгеш, күрүнеге өреэлиг арткан. Кызылдың алгы заводу, Кызыл-Мажалыктың туюбу заводу, Чадааның, Шагаан-Арыгның ыяш ажыл-агый черлери ай планнарын беш удаа күүсетпээн. Бараанныг продукция бүдүрерин 25 бүдүрүлге, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерин 22 коллектив кудулаткан.

Чамдык үлетпүр бүдүрүлгелери чиг-эттиг, материалдарны ажыр чарыгдап, оргалыг эвес ажылдап турарлар. Эрткен беш айларда 9 бүдүрүлге карыылгалыг ажылдаан. Чижээ, «Шагонартяжстрой» трестиниң үлетпүр бүдүрүлге комбинады 144 муң, Кызыл-Мажалыктың эът комбинады 244 муң, «Тыва кедээ тудуг» трестиниң демир-бетон кылыглар заводу 113 муң рубль карыылгалыг болган.

Бо чылын үлетпүр продукциязын бүдүрериниң болгаш ону сайгарарының күрүне планын күүседир дизе, ийиги чартык чылда 71 миллион рубльдиң продукциязын бүдүрери көрдүнген. Ону амыдыралга боттандырары ындыг-ла белен эвес. Ынчангаш бүдүрүлге бүрүзү чүгле күрүне планын эвес, а социалистиг хүлээлгелерни доллур болгаш ажыр күүседир дээш ажылдаар сорулгалыг.

Р. ЕЛИЗАРОВА,
республиканың статистика эргелелиниң кидине эргелекчизи.

Наадымга уткуштур

БИР ДЕМНИГ ДООСКАН

Репортаж

Республиканың улуг ажыл-агыйларының бирээзи — «Тиилелге» совхозтуң ажыл-ишчилери бо хүннерде боттарының чартык чылда кылган ажыл-ижин түңнеп, чаңчыл болган наёвказын эрттиргеннер.

Ол болуушкуннуң мурнуу чарында бир чугула кампания — хой кыргылдазы доозулган. Кыргылдаже 29 водандан 14900 хойну кииргеп. Совхоз күрүнеге 57 тонна дүк садар планын ажыр күүседир турарын баш бурунгаар кылган санаашкыннар көргүскен.

Бо репортажты совхоз төвүнден ырак эвесте кыргылда пунктузундан кылып турувла сөөлгү коданнар үнүп тургулаан. Ол хүн республиканың сураглыг малчыннарының бирээзи — коммунист Ондар Баяндоонуп алды чүс ажыг хоюн кыргып, пунктунуң хой кыргыыр черлеринде ажыл-иш хайнышкынныг болду. Электрилиг агрегаттарның хол хачыларының даваш-шимээни, хөглүг үннер пунктуну долган. Совхозтуң удуртукчулары, партия болгаш ажылчын комитеттериниң кежигүннери колдуу-ла мында.

Кол зоотехник С. Д. Ондар-биле аңаа ужуражы бердивис:

— Чайгы таарымчалыг байдалдан дүрген күш кирип, дүгү хозалгаан бөдүүн, чартыы бөдүүн дүктүг хойларның кыргылдазынче шоваңнан ийиги чартыында киргеш, чеди хонукта дооскан бис. А нарын, чартык нарын дүктүг хойларның дүгүнүң хозалырын каш хонукта манааш, 27-де массалыы-биле кирген. Кыргылданы электрилиг 36 агрегат-биле, ол ышкаш 100 хире кижи хол-биле чорудуп келдивис — дээш, аныяк специалист кыргыкчыларның бир демниг ажыл-ижин бедик-биле үнелеп.

Ылангыя топ шаңнын, ыяш ажыл-агыйының, тудугнуң, эаш-садтың коллективтери боттарынга бердинген планны күүседиринге эң органиастыын көргүскен. Аныяктар А. Монгуш, С. Ооржак, М. Даваа, хойну дүрген кыргыырының мастери Н. Монгуш, Р. Хөмүшку олар электрилиг агрегат-биле хүн үлүүн 150 хуу-лап ору күүседип, мактаткан. Хол хачызы-биле С. Хечек, К. Чүглур, пенсионер Н. Бады-Хөө, школачы А. Доңгак, Л. Ондар олар хүн үлүүн база оон кудулатпайн келген.

Пунктуну коскү агитация-биле дерээн. «Кыргыкчы» хана солунга бо чугула кампанияга холбашкан материалдарны неделя санында чырыдып, кыргыкчылар ортузунга политмассалыг ажылды чоруткан. Чарышты беш хонуктап түңнеп, шаңнал, мактал-ды мурнакчыларга тывыскан.

Мал ажылында бо чугула кампанияны чедиишкинниг доозарының будун-будун коллективтер, өг-бүлелер киришкен.

Кыргылданы организастыг доозуп, күрүнеге эки шынарлыг «чымчак алдынны» чорудуп турары — кур-чежилерниң бир демниг ижиниң шылгалдазы, өөрүшкүзү болган.

В. МААДЫР.

БҮДҮН ЧАРТЫК КАТАП ХӨЙ

Хой кыргылдазын чогуур үезинде бедик шынарлыг эртерин дугуруушкаш, ук ажылды СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң ажыл-ишчилери шалыпкын чоруткан. Оон түңнелинде он ажыг муң хойдан 17,3 тонна дүк кыргыттынган болгаш күрүнеге дүк садар план ажыр күүсеттинген.

Он бирги беш чылдың ийиги чылында хойдан-на 2.2 килограмм дүк кыргыыры көрдүнген турган. Бо сорулга херек кырында 2,7 килограмм кылдыр күүсеттинген. Дүктү чидириг чок кыргыыржынга электрилиг хачылыг А. Макпаш, В. Дажы болгаш хол хачылыг С. Өшкү-Саар, М. Сенденмаа олар тергиин көргүзүглерин чедип алганнар. Олар бо каш хонук дургузунда кижи бүрүзү 200—300 хойну кыргааннар. Дүк магакчызы М. Чечек, дүк тырыкчызы С. Даңзы-Белек база кызымак ажылдаан.

Он алды коданның хойжуларындан чаңгыс-ла кижи дүк планын күүсетпээн. Кара-Сал Дугар-оол, Монгуш Танов, Сат Шооча олар хойдан-на 3,5—3,6 килограмм дүкту кыргып алган болгаш планын 1,5 катап ажыр күүсеткен. Кошкар кадарчызы К. Ооржак бир хойга опаштыр 5 килограмм дүк кыргыыр планын 7,4 килограмм чедир күүсеткен.

Совхозтуң хойжулары боттарының чедиишкинин республика наадымынга турасказдып турар. Олар ам чайлаглаашкынны организастыг эрттирип турарлар.

О. ТӨГҮС.

ШЫН АЖЫГЛААНЫНДАН МАГАДЫЛАТТЫНАР

Тудуг трестериниң болгаш каттыжыышкыннарының ажылдакчыларының чөвүлел хуралы СЭКП обкомунуң Чырыдыышкын бажыңынга болуп эрткен. Тудуг-монтаж ажылдакчыларының чартык чыл планының күүселдези болгаш ийиги чартык чылдың сорулгаларының дугайын аңаа чугаалашкан. Бо талазы-биле илеткелди Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Д. С. Монгуш кылган.

Эрткен чартык чылда республиканың улуг ажыл-агыйының адырлары чамдык чедиишкиннерлиг болган. Ол үениң дургузунда үлетпүр бүдүрүүшкүнү 2.2 хуу өскен. Электроэнергия, дилиг материалдары, шаптан кылыглар, хөмүр-даш болгаш өске-даа продукция бүдүрериниң чартык чылдың социалистиг хүлээлгелери күүсеттинген. Бүдүрүлге көргүзүглерин республиканың тудугжулары база элээн экижиткен.

«Тыва кедээ тудуг» трестиниң № 18 КМК-да Күжүгет Шойдар-оолга удурткан бригада чартык чылдың тудуг-монтаж ажылдарын 152 хуу күүсеткен. Ол-ла тресте В. С. Балдынниң бригадазы чартык чыл планын 130 хуу күүседип, күш-ажылчы темпизин шапкынныткан.

Тудуг материалдарын өй-таазында удуртуктарбейн участоктарга, объектилерге чедерип турар чолаачылардан тудуг ажылының темпизи улуг-биле хамааржыр. Ылангыя бо талазы-биле «Енисейпромстройтранс» трестиниң Кызылдакы автобаазазының Н. Еланова удурткан чолаачылар бригадазының ажылы мактадыг.

Республиканың совхозтарының тудугу калбарган. 1700 мыйыстыг бода мал, 5000 ажыг шээр мал турар кажааларны фермаларда, хойжу кыштагларда туткан. «Күш-ажылдың хостуу» совхозта 1530 тонна минералдыг чемненгиришкинге шыгжаар складты белен кылдыр туткан. 190 га черни суггатчыткан, 884 га шөлдүң суггарылга системаларын эдидир кылган. Чүс тонна шогаа урар шыгжагны «Коммунизмниң херели» совхозта тудуп кылган. Республиканың чурттакчы чонунга 36.7 муң дөрбелчин метр чурттаар шөлүг, 21 олуттуг чунар-бажыңны хемей туткан. Ажыглаашкынче кирер тудугларже капитал салыышкыннарын, күш-ажылдың курлавырын мөөңнээшкинден чамдык чогумчалыг байдал тургустунган.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планы эрткен алды айларда 103.8 хуу күүсеттинген. Бригада керээзин, күш-ажылдың тээвирин шын ажыглаанындан капитал тудугнуң элээн тегимуулдези магадылаттынган. 83 бригада бо хүннерде бригада керээзи-биле ажылдап турар.

Тудуг ажылының темпизин, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн моон-даа ыңай бедидип, улам эки ажылдап болурунуң бүгү баарымдаалары барын аңгыл хуралга демдеглээн. Ук хуралга СЭКП обкомунуң секретары А. И. Ванина киржип, чүве чугаалаан. Чурттаар амыдырал хандырылга объектилериниң тудуун шапкынчыдарынче, кижилерге таарымчалыг байдалды тургузарынче кичээнгейни углап, түс черниң тудуг материалдарын эки ажыглаарының, ажылдаарга кирер тудугларны дарый ... тудуг ... базазын сайзыратырының чугулазын ол чугаазынга онзалап демдеглээн.

А. ОСКУР.

ЧАРТЫК ЧЫЛ: түңнелдер багай эвес

СЭКП Төп Комитединиң май (1982 чыл) Пленумунга эш Леонид Ильич Брежневтиң илеткелинде чугаалааны ышкаш, балык ажыл-агыйын моон соңгаар шапкын хөгжүдери чорудары четчеттиниң келген. Ол Аъш-чем программазын боттандырарының база бир кол кезээ. Балыктан кылдынган продукцияны көвүдедирни, оон шынарын бедидер болгаш ассортиментизин янзы-бүрү болдурарын чедип алырын кол сорулга кылдыр көрген. Бо сорулганы күүседиринге ... балык ... черлерин шиңгээдип, балык ажыл-агыйын чаа-чаа хөлдерге, хемнерге органнастап, аңаа балык өстүрерин күштелдирери база бир чугула сорулганың бирээзи. Оон ангыда балыктың черлериниң байлаан камгалаар, оон балык өстүрер шинарын экижидери кол черни ээлээр апаар.

Бистиң республикада балык өстүрериниң таарымчалыг улуг хөлдер, хемнер бар. Наадымга Бай-Хаакта Үстүү-Енисейниң балык заводунуң коллективи балыкты өстүрер, ону тудар талазы-биле чамдык чедиишкиннерни бо чылдың бирги чартыында чедип алган. Ук коллектив чаңчыл болган байырлалы — Балыкчы хүнүн багай эвес көргүзүглерлиг уткаап. Коллектив кежигүннери чартык чылда барык-ла 100 муң хире рубльдиң продукциязын бүдүрүп, Аъш-чем программазын амыдыралга боттандырарынга эвээш-биче-даа бол үлүүн киирип турарлар.

Балыкты өстүрүп көвүдедиринге Тожуда Азас, Чөөн-Хемчикте Сүт-Хөл, Таңдыда Чагытай болгаш республиканың өске-даа районнарынга чамдык хөлдер улуг ролюну ойнап турар. Балыкты өстүрүп, көвүдедир дээш моон мурнунда чылдарда Сүт-Хөлге каш-даа шенелделерни кылгылаан. Ынчалза-даа олар түңнел чок артып турган. Сөөлгү чылдарда аңаа дүрген өзүүчел пелядь дээр балыкты салганының соонда ол аңаа таарыжып, хөй-биле өзүп көвүдээн. Ам оон багай эвес «дүжүдүн» ап, республика чурттакчыларынга садып турар.

Хөлдер балыы эки ажаадылы, чечтир чемгерилгени негээр. Бир эвес балыкты чиир чем-биле хандырар болза, бир балык 200—250 грамм немелде деңзини берип болур. Мыя бо чижек безин балык продукциязынга кайы хире курлавырларны тургузуп ап болурунга бадыткал болур. Сүт-Хөлдүң балыын эрткен чылын тудуп, ажыглап эгелээн.

Ыраккы Тожунуң Азас хөлде балыкчылар бригадазы бо чылдың бирги чартыында багай эвес түңнелдерлиг ажылдап турар. Бригада кежигүннери ай, квартал планнарын күүседир талазы-биле өске коллективтерден үре-түңнелдиг болуп, социалистиг чарышка шаңналдыг черни ээлеп турар.

Өске бүгү коллективтер-биле бир демей, Тываның балыкчылары күш-ажылчы маргылдааны доктаамал көржип, оон негелделерин күүсетпишаан, бир демниг ажылдап турар.

Тываның балык тудар бааза ону өстүрүп, көвүдедип турар коллективтериниң мурнунда кол сорулга бар: ол болза, Аъш-чем программазын амыдыралга боттандырарынга үлүүн киириштирбишаан, он бирги беш чылдың ийиги чылының чедиишкиннерин дооскары болур.

Б. МААДЫ.

Бөгүн — Балыкчының хүнү

Армян ССР. Севанның балык комбинады чылдыңда 1200 тонна аңгы-аңгы балыктарны берип турар. Ол ажылын-биле чергелештир Севанның сураглыг ... форель дээр балыкты өстүрер, ону ... Чылдыңда ол ... форельдиң 8 миллион ... салып турар.

ЧУРУКТА: форель өстүрер ажыл-агый. Ол бо чылын чонга 65 тонна балыкты бээр.

М. ШАХБАЗЯННЫҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ИЛЬЧИНИҢ ДЕПУТАТ БИЛЕДИ

Моссоветтиң XVIII чыышкының күскомунун баштайгы хуралы июль 9-та болган. Тургустунган чааган чаңчыл ёзугаар номери бир депутат билеңин Владимир Ильич Лениниң адынга байырлалдыг байдалга бижээн.

Москва Совединиң ажыл-чорудулгазы Владимир Ильичиниң ады-биле чарылбас холбаалыг. Москва делегейде баштайгы социалистиг күрүнениң найысылалы болу бергениниң база бистиң партиявыстың ТК-зының болгаш Совет чазактың мадаа көжүп келгениниң соонда Владимир Ильич Ленин Москва Совединиң депутадынга кезээде соңгуттуруп келген.

«Трехгорная мануфактура» фабриканың, «Красный богатырь» заводунуң, Ново-Екатерининск клиникаларының, өске-даа бүдүрүлгелерниң болгаш албан черлериниң ажылчы чоннар коллективтеринден В. И. Ленин аңгы-аңгы чылдарда Москва Совединге бадылаттырып келгенин хуралга демдеглээн. Ажылы шуут-ла чай чок турбуже, найсылал Совединиң ажылынга киржип, оон аппарадының ажылдакчылары-биле болгаш соңгуукчулар-биле ужуражып ... Москва Совединиң хүн бүрүнүң ажылдарынче хамаан кирип, оон ажыл-чорудулгазын удуп-баштап чораан. ... Оон сүмелерин, саналдарны болгаш чугаалаан бодалдарын ... бүгү талалыг ... сайзыраарынга ... үжүр-дузалыг болуп келген.

Советтиң ... Ленин ... кырынга көргүзүп чораан. Ол ... бүгү ... бедилеринге ... үжүр-дузалыг болган.

1920 чылдың март 6-да Москва Совединиң хуралдарынга чүве чугаалааш, В. И. Ленин ... Москва ...

Ильичиниң күзел чорааны, оон чагыгларының болгаш сүмелериниң дыка хөйү ... күш-ажылының, СЭКП Төп Комитединиң болгаш Совет чазактың улуг ... амыдыралда боттанган.

Ильичиниң хөй талалыг депутат ажыл-чорудулгазы, оон ...

1924 чылдың февраль 7-де эрткен Москва Совединиң ... турасказдыкан ээлчег чок пленуму найысылалдың бүгү ажылчы чоннарының ... илеретпишаан: «В. И. Лениниң Моссовет кежигүнүнериниң ... чы чоннарының депутады ... Владимир Ильичиге тывыскан дугаары 1 билетти Советке ... мөңге ... деп доктаадалды хүлээп алган деп, ленинчи мандатка ат салып тура, Моссоветтиң күскомунуң даргазы В. Ф. Промыслов сагындырган. Оон бээр доктааттынган чаңчыл ёзугаар Москва Совединиң чаа чылдың бүрүзүнүң эгезинде № 1 депутат мандадын Владимир Ильич Лениниң адынга бижип турар.

(СЭТА).

БАЛЫКЧЫЛАРНЫҢ БАЙЫРЛАЛЫ

Бистиң чуртувустуң балык ажыл-агыйы балык тудар улуг флоттуг. Балык ажылдап кылыр бүдүрүлгелер, далай порттары, балык өстүрер хөөлбек база хөл ажыл-агыйлары, садыг-бүдүрүлге комплекстери хөгжүп турар.

Адырның ажылдакчылары Балыкчының хүнүн беш чылдың ийиги чылының даалгаларын күүседириниң талазы-биле күш-ажылчы бедик көргүзүглер-биле уткуп турар. Профессионал байырлалга турасказтыкан байырлыг хурал Москвага июль 9-та болган.

Президиумда — СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары М. С. Горбачев, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы З. Н. Нуриев, СЭКП ТК-ның килдис эргелекчизиниң оралакчылары М. И. Поляков, В. К. Киселёв, министерстволарның болгаш ведомстволарның удуртукчулары, эртемденнер, специалистер, социалистиг чарыштың мурнакчылары, найысылалдың хөй-ниитизиниң төлээлекчилери.

Чурттуң Аъш-чем программазынга бар аргалар-биле улуг-хуузу киирериниң, ажылдың ажыктыг болгаш шынарын бедидеринге адырның коллективтериниң белени илеткелчи — ССРЭ-ниң балык ажыл-агыйының министри В. М. Каменев, саналдар бергеннер демдеглээн.

Беш чылдың күзенишкининиг даалгазын, СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин күүседир дээш бүгү күжүн, билиин, дуржулгазын бээрин хуралдың киржикчилери хүлээнген.

(СЭТА-ның корр.).

ССРЭ-НИҢ ШАҢНАЛДАРЫН КОСМОНАВТЫЛАРГА ТЫВЫСКАНЫ

Орбиталыг «Салют-7» — «Союз Т-5» — «Союз Т-6» комплекизиниң бортунга кады чорудар шинчилелдер болгаш шенелделер программазын каттышкан экипажтың чедиишкиннииг күүсеткени космосту тайбың сорулгаларга шиңгээдип алырынга Совет Эвилелиниң болгаш Францияның улам шыңгыы үре-түңнелдиг кады ажылдажылгазынга чугула базым болган.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. А. Тихонов космос шинчилекчилеринге Совет Эвилелиниң бедик шаңналдарын июль 9-та Кремльге барып тывыскан.

Шаңналдарны тывыскан тура, оон чугаалааны: космоска ужудуушкунну чедиишкинниг боттандырганнар-биле силерге — бо шылгаранчыг экспедицияның киржикчилеринге сеткилдиң ханызындан байыр чедирип, космос делгемин тайбың сорулгаларга шиңгээдип алырынга улам шыңгыы чедиишкиннерни, хууда амыдырал-чуртталгаларга аас-кежикти болгаш чаагай чорукту силерге күзеп каарын СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Леонид Ильич Брежнев меңээ чагаан.

Совет-француз экипажтың ужудуушкунунуң чедиишкиннииг эрттиргени — янзы-бүрү социал-политиктиг тургузуглуг чурттарның үре-түңнелдиг болгаш кайы-даа талага ажыктыг кады ажылдажылганың, тайбыңның болгаш эртем-техниктиг депшилгениң эрге-ажыктарынга таарыштыр кады ажылдажылганың чырыткылыкчак үлегер-чижээ-дир деп, Н. А. Тихонов чугаалаан.

Космоска кады чорудар шенелдеге белеткел болгаш космоска хайыышкынның улуг ажылы үезинде бистиң чурттарывыстың космонавтыларының, эртемденнериниң болгаш специалистерниң аразынга ажылга демниг болгаш билчиишкинниг чорук тургустунганын демдеглээр ... чуг-дур. Совет Эвилелиниң болгаш Францияның улустарының аразында найыралдыг кайы шаңдан бээр чаңчылдары оортан илергейлеттинген. Оларның шиити ажылдыжы бүгү кижи терелтетеннин. Чер кырынга тайбының болгаш депшилгениң эрге-ажыктарынга таарыштыр космосту шиңгээдип алырының херээнге бараан болур.

Н. А. Тихонов ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры В. А. Джанибековка Ленин орденин, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы Совет Эвилелиниң Маадыры А. С. Иванченковка Ленин орденин болгаш «Алдын Сылдыс» ийиги медальды, француз космонавт-шинчилекчи Ж.-Л. Кретьенге Ленин орденин болгаш Совет Эвилелиниң маадырының «Алдын Сылдыс» медалын тывыскан.

В. А. Джанибеков биле А. С. Иванченков оларның ажылчын бедик-биле үнелээнин дээш, байыр чедиишкиннериниң болгаш күзээшкиннериниң чаагай сестери дээш Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединге, Совет чазакка, эш Леонид Ильич Брежневке сеткилдиң ханызындан өөрүп четтиргенин илергейлээн. Боттарының бүгү күжүн, билиин болгаш дуржулгазын Ада-чурт космонавтиказын хөгжүдериниң херээнге, боттарының социалистиг Төрээн чуртунга моон соңгаар-даа бараан болурун олар айтырган.

Ж.-Л. Кретьен ССРЭ-ниң Дээди шаңналын аңаа тывысканы дээш улуг-биле өөрүп четтиргенин илергейлээн. Бо ужудуушкун кады чүүү кылып болурувустуң көңгүс эки үлегер-чижээ болган кылдыр бодаар мен деп, ол чугаалаан. Бо беш тайгызы болду, ынчалза-даа сөөлгү ужаазы эвес дээрже илеп турар мен. Мындыг ажылды кады уламчылаар бис.

Орбита комплекизиниң бортунга чораан вымпелдерни — космосту шиңгээдип алыр талазы-биле кады боттандырып чоруткан совет-француз программаны алдаржыткан медальдарны ужудуушкун дугайында турасказ кылдыр Н. А. Тихоновка каттышкан экипаж тывысып берген.

Шаңнаашкынга ... олуруушканнар — СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының бирги оралакчызы В. В. Кузнецов, албаның өске-даа кижилери космонавтыларга изиг байыр чедирип турган.

(СЭТА).

ФРАНЦИЯНЫҢ ШАҢНАЛДАРЫН ТЫВЫСКАН

Францияның Совет Эвилелинде элчини К. Арно ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтылары, каттышкан экипажтың кежигүннери В. А. Джанибековка болгаш А. С. Иванченковка Хүндүлүг легион командорларының орденнерин, болур экипажтың кежигүннери Л. Д. Кизимге болгаш В. А. Соловьевка Хүндүлүг легион кавалерлериниң орденнерин июль 9-та Францияның ... деп тывыскан.

«Салют-7»—«Союз Т-5» орбита комплекизиниң аңгы ... ужудуушкуннарын ... кылдап турар кол экипажының кежигүннери А. Н. Березовойга болгаш В. В. Лебедевке тывсыры-биле Хүндүлүг легион офицериниң орденнерин элчин Космонавтылар белеткээр Ю. А. Гагарин аттыг төптүң начальниги, ужар ... Г. Т. Береговойга дамчыткан.

(СЭТА).

БАШТАЙГЫ ЭРТЕМ АЛБАН ЧЕРИ

Бурятияның баштайгы эртем албан чери 60 харлаан. Чээрби чылдарда тургустунган ол эртем комитеди Совет эрге-чагырганың чылдарында улуг эртем төвү апарган. Ол ам шинчилел эртемнериниң институду кылдыр эде адаттынган. Оон эртем ажылдакчылары төөгү, этнография, археология, дыл эртемниниң талазы-биле шинчилел ажылдарын чорудуп турар.

Чижээлерге, Бурятияның болгаш Моолдуң кудатунун төөгүзүнүң талазы-биле, Чөөн чүк улустарының национал культуразының болгаш музыказының теория база практиказының талазы-биле улуг ажылдар аңаа парлаттынган.

Азия чурттарының ужук-бижик талазы-биле турасказдарының хөвар коллекциязы, улустуң аас чогаалдарының баштайгы үндүрүлгелери мында чыгдынган. Оон баазазында ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Сибирь салбырының Бурят филиалының төвү тургустунган.

Тувинская республиканская библиотека им. А. С. Пушкина

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин — амыдыралга!

XI БЕШ ЧЫЛ: бүгү талалыг интенсификация

1982 ийиги чыл

июль

Чарыш — чедиишкинниң бырлазы, кижизидикчи күш

Планныг даалгаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерни бүрүн база ажыр күүсединче күштерни, курлавырларны улам долу мөөңнээр!

АЧЫР-ДАЧЫР

Бай-Хаакта № 585 КМК-ның тудуг бригадалары элээн каш чыл улаштыр аразында чарыштыг ажылдап турарлар. Ол бригадаларны Н. И. Кудымов биле В. С. Балдин удуртуп келген. Бо ийи бригада ол колоннаның өске бригадаларының аразынга кезек черлерин ээлеп, [illegible].

В. С. Балдинниң бригадазында 12 кижи бар. Олар, херек апарган таварыгларда, бот-боттарын солуп шыдаарлар. Василий Сергеевич боду тудугга [illegible]. Ол болуңуп мергежилии беш [illegible].

Бригадада база-ла ажылаачы кижилер бар. Ында [illegible] мергежилдиг кызымак кижилер хөй. Бригаданың [illegible] ажылының хемчээли 198 [illegible] рубль. Бригаданың [illegible] дөрт муң рубльдиң ажылдарын шиңгээдип алыр социалистиг хүлээлгени алганнар. Амдызында аазаан сөс ажыл-херек-биле [illegible] турар. Олар эрткен айларда 113,8 муң рубльдиң тудуг-монтаж [illegible].

Оларның чаржып турары — Н. И. Кудымовтуң [illegible] база-ла [illegible] темпилиг ажылдап турар. Олар чылда 165 муң рубльдиң [illegible] дазынга немештир 3 муң рубльдиң тудуг-монтаж [illegible].

Оларның чаржып турары — Н. И. Кудымовтуң [illegible] база-ла [illegible] темпилиг ажылдап турар. Олар чылда 165 муң [illegible] онаалдазынга немештир 3 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылыр хүлээлгени [illegible].

Эрткен айларның түңнели-биле чаржылдың бирги черин Н. А. Кудымовтуң бригадазы ээлээн. Бо бригадада хоочуннар-даа, аныяктар-даа бар. Олар эвилең-ээлдиг, чаңгыс кижи [illegible] турарлар. Оларның ажылында кол черни дагдыныкчылар ээлеп [illegible].

Маңаа чаңгыс чижектен [illegible] даар хөнңү. Туразы чок турган. Кажан ол Кудымовтуң бригадазынга кирип алгаш, ынтан каа ажылдап болурун биле берген. Ол ак сеткилдиг, кызымак ажылдап турган. Сөөлзүрезин ол тудугжуларының бедик мергежилин шиңгээдип ап, аңаа улуг шылгалдаларны эрткен. Ол 66 чылдың КМК-[illegible] чи болуп үнген.

Ол коллективте Андрей Коваленко база багай эвес ажылдап турар. Аныяк оол [illegible].

Н. И. Кудымовтуң бригадазы Межегей суурга тудуг ажылдарын дооскуптары билек, ону түүйбү заводунуң [illegible].

Колоннаның ол ийи бригадазы аразында быжыг найыралдыг. Олар ужуражылгаларны организастап, ар[illegible] турар. Ындыг чорук чаржылдың [illegible] Бай-Хаакта № 585 КМК-ның [illegible] 27,1 [illegible].

А. ОНДАР.
Таңды район.

Хүлээлге күүселдезин хынап тур бис

БИРГИ ЧАРТЫК ЧЫЛДА

СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин, эш Л. И. Брежневтиң Пленумга илеткелин [illegible] 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын [illegible] ажыл-агый продукталарын күрүнеге садар планны хуусаа бетинде доозар болгаш ажыр күүседиринден улуг хамаарылгалыг. Бо чугула сорулганы республиканың [illegible] бирги чартык чылда багай эвес боттандырган.

[illegible] бирги чартык чылда [illegible] тирген болгаш чаңгы тарылганы хуусаазында дооскан. Амгы үеде чайлаглаашкын болгаш малдың семиртилгени түлүк чоруп турар. Ийи дакпыр орденниг совет Тываның [illegible] киржир эрге дээш социалистиг чарыш [illegible]. Фермалар болгаш кижилер аразында [illegible]. Ажыл-агыйлар он бирги беш чылдың [illegible] чартыкын түңнелдерин удурзун, чыл болгаш беш чыл планнарын күүседир талазы-биле сорулгаларны бо хүннерде мурнунда салып турар.

Күрүнеге эът садар талазы-биле [illegible] бирге чедир 117,7 хуу күүсеттинген. Азы пландан ажыр элээн хөй эът саттынган. Бо дээрге ССР Эвилелиниң алдан [illegible] биле уткуур дээн турар [illegible]. Ук чедиишкинниң чылдың [illegible].

Күрүнеге эът садарының [illegible] рыштың тиилекчизи ук планы 133,8 хуу күүсеткен Тес-Хем район болган. Бо район эрткен чылдың деңнелинден 890 центнерни хөйнү саткан. Өвүр район планы 132 хуу [illegible]. Даараазында черде — планын 130,5 хуу күүсеткен Бии-Хем район. Ниитизи-биле районнарның шуптузу планнарын ажыр күүседип шыдаан.

Тожу база планын 105,4 хуу күүсеткен. Ынчалза-даа ол районнуң болгаш Таңды, Каа-Хем, Кызыл районнарының [illegible] дээн эът саткавын дем деглээр херек. Чөөн-Хемчик районы эрткен чылдың деңнелинден 1130 центнер [illegible] саткан.

[illegible] ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхоз 81,1. «Өөк» совхоз 66 хуу күүсеткен, а өске ажыл-агыйлар [illegible]. [illegible] «Коммунизмниң херели» 174 хуу, «Шивилиг» 185,6 хуу, «Тес-Хем» 158,5 хуу күүсеткен, социалистиг [illegible] эдуруун ээлээннер.

Күрүнеге [illegible] садарының планын Улуг-Хем район күүсетпээн. Ол чартык чыл планынга 1192 центнер сүттү чедир бербээн. Ук районнуң сүт-бараан фермаларында социалистиг [illegible] таалыы сула, сүттүң бараанныы база чавыс.

Чартык чыл планын Мөңгүн-Тайга район 178 хуу күүсеткен, бирги черни ээлээн. Ук планы Өвүр 127,5 хуу күүсеткен. Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Эрзин районнарының [illegible] база багай эвес ажылдаан. Ынчалзажок беш районнуң — Бии-Хемниң, Улуг-Хемниң, Таңдының, Каа-Хемниң болгаш Эрзинниң күрүнеге саткан сүдү эрткен чылдан эвээш [illegible].

Республиканың сүт садар чартык чыл планы 106 хуу күүсеттинген, азы 6230 центнер сүт пландан ажыр [illegible]. [illegible] сүт эрткен чылдың деңнелинге 4700 центнер четпес болган. Бо чорук, нургулаанында, үстүнде ады кирген беш районнуң четпес ажылындан болган. Ылаңгыя Улуг-Хем районнуң алды совхозунуң дөрт планы күүсетпээн. Ниитизи-биле республиканың он дөрт совхоз сүт садар планын күүсетпээн.

Күрүнеге сүт садарының талазы-биле элээн хөй ажыл-агыйлар [illegible]. Ылаңгыя «Мөген-Бүрен», «Ак-Туруг», «Совет Тыва» совхозтар планнарын 2,3—3,6 катап ажыр күүседипкен, аңаа «Совет Тыва» совхозтуң сүт-бараан фермазында социалистиг чарышты билдилиг организастааны [illegible]. «Дөң-Терезин», «Бай-Тал», «Хадын», СЭКП-ниң XXV съездизи [illegible] фермалары база багай эвес ажылдаан. Оларның үлегерин эдерер, [illegible].

[illegible] ажылдап чоруур. Чартык чылда күрүнеге 1298 центнер дүк кирген, азы план 109 хуу күүсеттинген. Күрүнеге [illegible] деңнелинден үш хуу хөй болган.

Күрүнеге дүк садарының талазы-биле чартык чыл планын күүсетпээн район чок. Ылаңгыя Бай-Тайга, Чөөн-Хемчик, Бии-Хем районнар 154—165 хуу чедир күүсеткеннер. А Каа-Хем район ийи катап хөйнү саткан.

Чартык чылда дүк садар планын «Мөген-Бүрен», «Россия», СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозтар күүсетпээн, а өскелери дөгерези ажыр күүседипкен. Ылаңгыя «Совет Тыва» совхоз пландан 6,6 катап, «Куруңгаар» — 5,1 катап хөй дүкту күрүнеге саткан.

Хой кыргылгазын болгаш [illegible] тар дооскан, ам хойлуң [illegible] Шуурмактың, Хөндергейниң, [illegible] черлерин чайлагларында [illegible]. Кайда-даа оът-сигенниң үнгени эки, малды мурнуку чылдардан эки семиртип алырының бүгү аргалары бар.

Кадарчының ниитизи бирги чартык чылды багай эвес [illegible] чы чедиишкиннерлиг ужуражып турар. Ынчалза-даа чыл[illegible] улам бачым болур дээрзин уттур болбас.

К. ЧООДУ.

СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлери, бүгү чурттавында ышкаш, Каа-Хем районда «Совет Тыва» совхозтуң [illegible]. Амгы үеде олар Пленумнуң салган сорулгаларын [illegible] тут ажылдап, социалистиг чарышты улам [illegible].

Ажыл-агыйның [illegible] көргүзүглер [illegible]. Ынчангаш чартык чылда эки көргүзүглерни чедип алган мурнакчыларны шаңнап, [illegible] тиилекчи болганының кызыл лентааларын [illegible].

ЧУРУКТА: чартык чылдың түңнели-биле совхозтуң бөлүк мурнакчыларынга шаңналдарны тывсып турары.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотозу.

МУРНААННАР

«Каа-Хем» хөмүр-даш разрези, Тываның электри четкилери, «[illegible]» трестиниң үлетпүр-бүдүрүлге комбинады, Кызылдың эът комбинады, Чадааннаның хөмүр-даш разрези, эът-сөөк далганы бүдүрер завод, Хову-Аксының, Тураннын хлеб заводтары, Кызыл хоорайның сүт заводу, Чадааннаның саржаг заводу.

Чартык чылда эът садарынга «Коммунизмниң херели», «Шивилиг», «Тес-Хем», сүт садарынга «Совет Тыва», «Мөген-Бүрен», «Ак-Туруг», дүк садарынга «Совет Тыва», «Тыва», «Енисей», «Сүт-Хөл», «Шекпээр» совхозтар.

ЭКИ ТҮҢНЕЛДЕРНИҢ АРТЫНДА

«Тыва фото» бүдүрүлге каттыжыышкынының коллективи ССРЭ-ниң 60 чылын чедиишкиннер-биле уткуур дээш социалистиг чарышка идепкейлиг киржип турар. Каттыжыышкында ниитизи-биле 14 коллективте 100 ажыг ажылчыннар, тускай эртемниг специалистер хаара туттунган. Коллектив бүрүзү социалистиг хүлээлгелерни алган, оон күүселдезин дээш туржуп турар.

«Тыва фото» каттыжыышкынының район бүрүзүнде салбырларының аразында социалистиг чарышты организастааны багай эвес, чарыштың түңнелин чыл эгезинде ажылдап кылдынган негелделер ёзугаар үндүрүп турар.

Бо чылдың бирги чартымының түңнелдери-биле Барыын-Хемчик районда Ак-Довурак филиалының коллективи социалистиг чарыштың тиилекчизи болган. Планныг онаалдазын олар 136,6 хуу күүсеткен, азы пландан ажыр 3,3 муң рубльдиң ачы-дузазын көргүскен. Эрткен чылдың ол үези-биле деңнээрге, 5 муң рубльге өзүлдениг болган. Ак-Довурактың филиалы кодаге ачы-дуза көргүзериниң планын 900 рубльге ажыр күүсеткен.

Ак-Довурактың фоточуруктар филиалы социалистиг чарышка чыл эгезинден тура каш удаа тиилекчи болуп үнген. Беш айларның түңнели-биле олар база бирги черни ээлээн, 50 рубльдиң акша шаңналын алганнар. Г. Любимовка удурткан фоточуруктар цеги майның планын 33 хуу ажыр күүсеткен. Ол-ла филиалдан венок-чечектер кылыр цех база эки ажылдап келген, майда олар 600 рубльдиң ачы-дузазын көргүзериниң херек кырынга 1600 рубльге күүсеткен.

Фотографтар аразында социалистиг чарышка эрткен айда Чадаана филиалындан Владимир Ооржак тиилекчи болган. Ол бодунуң планын ажыр күүседип, доктаамал эки көргүзүглерни чедип ап келген.

Кызылдың бүдүрүлгезинден Анна Васильевна Фунтикованың баштааны венок-чечек кылыр цех эки ажылдап келген.

Чамдык эки көргүзүглер-биле черле[illegible] «Тыва фото» бүдүрүлге каттыжыышкынының коллективиниң ажылында четпестер ам-даа барын демдеглээр апаар. Ниитизи-биле каттыжыышкын бирги чартык чылдың планын чедир күүсетпээн. Фотопленкалар болгаш оон-даа өске чүүлдер-биле «Снабсбыт» каттыжыышкыны чедир хандырбайн турары ышкаш чөптүг чүүлдер бар-даа болза, хожудаашкыннарның кол чылдагааны цехтерде күш-ажылдың четпес организастааныңда болгаш чамдык филиалдарда сагылга-чурум кошкак болуп турарында.

Ынчангаш каттыжыышкынының удуртулгазы, ында профэвилел, болгаш комсомол организацияалары планныг онаалдаларны, социалистиг хүлээлгелерни күүсединге коллективтерни кужун мөөңнеп, бүгү арга-курлавырларны долу ажыглаары негеттинип турар.

Бистиң корр. Д. ООН.

Аъш-чем программазын — амыдыралга

«ӨӨК» СОВХОЗ: кудулап турарының чылдагааны чүдел?

«Өөк» совхоз — республиканың эң хоочун ажыл-агыйларының бирээзи. Ол ам экономика талазы-биле быжыккан, хөй адырлыг улуг көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин. Совхозтуң тарылгалыының шөлү 10131 гектар. Оон иштинде тараа болгаш тараа-бобы культураларны 6770 гектар, Кызыл-тасты 6 муң ажыг гектарда, кукурузаны — 1000, картофельди — 30, ногааларны — 5 гектарда тарып турар. Ажыглап турар техниказы: тракторлар 72, оон иштинде улуг күчүлүг К—700, 701, 700-А — 12, чүък автомобили — 54, тараа комбайннары — 33, силос комбайны — 12. Мыйыстыг бода малы 2374, ооң иштинде саар инек — 1114, хову 26132 баш. Кол [illegible]. Совхоз экижиткен нарын дүктүг уксааның хойларын өстүрүп, I болгаш II классытың бедик продуктулуг, уксаалыг хойларын республиканың өске ажыл-агыйларынга садып тур.

Моон ап көөрге, совхозтуң материал-техниктиг базазы быжыккан, болдунар аргалары, курлавырлары улуг болуру илдең-дир. Ындыг болганда, СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң бадылааны чурттуң Аъш-чем программазын боттандырарынга ажыл-агый төлептиг салдыкшыны кииргип болгу дег. Ынчалзажок сан-фактылар мырыңай өске чүүлдүң дугайын чугаалап турар. Он бирги беш чыл планының баштайгы чылы — 1981 чылдың бирги чартымында «Өөк» совхоз күрүнеге 6874 центнер сүттү садып, чартык чыл планын 122,8 хуу ажыр күүсеткен болза, бо чылдың ол-ла үезинде эрткен чылдыгындан 1100 ажыг центнер сүттү эвээшти садып, чартык чыл онаалдазынга 5,4 хуузун чедирбейн барган. 1981 чылдың бирги чартымында күрүнеге эът садарының планын ажыл-агый 117,1 хуу ажыр боттандырган болза, ам деңгүн-ле 64,5 хуу чедирген. Оон-даа чегениг чүве — малдың чаш төлүн эвээшти камгалап алганы. Бир эвес совхозтуң хойжулары 1981 чылда 100 хойга онаалтыр 65 хураганны дорууттурган болза, а бо чылын — чүгле 48-ти камгалап алган. Ынчангаш чөптүг айтырыглар түргүстүнүп келир. «Шынның» корреспондентизи Куулар Аракчаа дараазында айтырыгларны харыылаарын совхозтуң директору Виктор Гурьянович Бессонов болгаш ажыл-агыйда партком секретары Михаил Сундуевич Маадыга [illegible].

— Ажыл-агыйның [illegible] лериниң эрткен чылдың бо үезинден кудулап турарының чылдагааны чүде ирги?

— Маңаа кол-ла [illegible] четчир кылдыр белеткеп албааны болган — деп, совхоз [illegible]. «Эрткен чылын совхоз [illegible] мал чемнерин [illegible] 30 хуузун белеткеп алган эргеп. Мал чемнериниң [illegible] болган чүүл — кадар[illegible] [illegible] гэн шөлдеринден сиген шоолуг үнмээн, а тараан үнүшкүн [illegible]. Ам чүну канчаар? [illegible] Ыңай областан саваан [illegible] алыры-биле август [illegible] бар от[illegible] [illegible] дымындан немей 500 тонна [illegible] бис. Элуг шуудеади, карылганы үндүрүп турган, кыжын [illegible] ниитиниң малының баш санын берге кыштан менди камгалап алырынга, ооң продуктуузун [illegible] кү түңнел бербээн. Саваны болгаш хырыгыышты амдан сүүзүн киир эки болбаазыраткан, [illegible] болур-дур.

Малдың чаш төлүн-даа эвээшти алганывыстың база бир чылдагааны — хойну эрте оолдаарынче шилчиткени.

Хожудап турарлар-биле интервью

Мурнуунда чылдарда ораан — апрель-майда оолдадып турган. Эрте оолдаарының аргажуржугаазы чок чорук багай салдарлыг болган. Эрткен чылдың ол үези-биле деңнээрге, бо чылдың бирги чартымында мал ажылының продуктууларын күрүнеге садарының планныг онаалдаларын [illegible] чылдагааны мадыг-дыр.

— Мен бодаарымга, эртен чылын совхозтуң шөлдеринден сиген шуут үнмээн ыяр болза, шын эвес апаар. Өөк шынаазының [illegible] үнген болгай. Ол кестинмейн хевээр арткан. Шынаа сигенин ажаап алырын чүге органиизаставаанын?

— Сиген шуут үнмээн деп болбас болбайн аан. Ылаңгыя Өөк хемниң унунда шынаага сиген бар турган. Болдунар черлерден техника ажыглап турган, кескен. А чиглээзи тулаа [illegible] хевээр арткан. Оон аңгыда үр шынаа мал одары чер. [illegible].

— Кижилер-биле ажылды организастааны кандыг турганыл? Силерде чамдык малчыннар кадарган малынга чем курлавырлап алырын бодавас, алырадыкчы хөөнүг, «совхоз белеткеп бээр» дээш, аңаа орар табарылгалар турган болгай. Ону канчаар көрүп турарыл?

— Ниитиниң малынга четтир чемни чылдың-на совхозтуң күжү-биле белеткеп ап [illegible] нар мал чемин белеткеп чан[illegible] да бедин боду сиген белеткээн малчын совхозка эвээш болган. Ам оларны чем белеткээринче бүрүн мобилизастаар бис.

— Чарышты организастап турары кандыгыл? Бо чылдың эгезинден бээр каш удаа түңнээниң? Кымнарны чүнү-биле шаңнааныл?

— Фермалар, салбырлар, тус-тус [illegible] жып турар чүве. Квартал [illegible] шаңнап турар. Оозун рабочкомдаргазы эки билир боор. [illegible] тарында бар боор чадавас.

Оон директор парткомнуң секретары М. С. Маадыны [illegible].

— Чарыштың түңнелин эп[illegible]лап, кварталдан үндүрүп турар болган бис. Чогум кымнарны, чүнү-биле шаңнажык бис, Михаил Сундуевич? Мен оозун сагынмайн дыр мен.

— Ону мен-даа орта билбес мен ниим — деп, М. С. Маады харылады. — Квартал түңнелдерин [illegible] бирги черни алган кижиге 75 рубль, [illegible] черге — 50 рубль үнелиг белек бээр чүве. Кымнарны [illegible] чок.

Директор биле секретарьның харыызы ындыг болду. Ажылчын комитеттиң даргазы чоокта оону [illegible] алыры бергедээн. Ынчангаш өске айтырыг салдым:

— Совхоз өске кайы ажыл-агый-биле чарыштыгыл? Ол чарыш ажыктыг чүнү берип турарыл?

— [illegible] «[illegible]» совхозтуң чаржып турар [illegible] — деп, директор харыылады.

— Ажыктыг чүнү берип турар че? — деп, секретарь ыттавайн кезек олур. Оон уламчылады: — Аргышпайн, төлээ солушпайн турар улус тур бис ийин. Ажыы-биле чугаалаарга, сөс кырында чаржып турар...

[illegible] чарышты канчаар организастаарын [illegible].

РЕДАКЦИЯДАН: Моон алгаш көөрге, ажыл-агыйда көргүзүглериниң кудулап, план күүселдези үстүн турарын совхозтуң удуртукчулары агаар-бойдустуң нарын, берге байдалдары-биле агартыпарын оралдажып турары илдең-дир. Ындыг берге болганы чугаажок. Ынчалзажок кожазы, чаржып турары, «Хадын» совхоз чартык чылдың эът садар планын 115,3 хуу, сүттүн 136,6 хуу күүсеткен. Ийи совхозтуң девискээрлери, агаар бойдус байдалы-даа бир дөмей. «Хадын» эрткен чылдың ниитиниң малынга четчирден харын ава артар чемнерин белеткеп алган, а «Өөк» көңгүс мал чемин чок кыштаң кирген. Ынчангаш, ында хамык ужур агаар-бойдус берге эвес, а ажылды организастап турарының стилинде-дир. «Өөк» совхозтуң удуртукчулары моон соңгаар кол кичээнгейни кижилер-биле организакчы ажылды күштелдирерин[illegible] ажылчыннын [illegible] чарышты дээштиг организастаарынче угландырар [illegible] турар.

КҮҮСЕТКЕН

Өвүр районнуң партия, совет болгаш [illegible] удуртукчулары болгаш специалистери [illegible] га идепкейлиг киржир эрге дээш социалистиг чарышты [illegible] ажыл-агыйларының куржу хой кыргылдазын, мал ажылында [illegible] ыг ажылдарны организастыг [illegible], мал чемнерин белеткээр [illegible], ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин база [illegible].

Ол бүгү ажылдарның түңнели багай эвес. Өвүр районнуң совхозтары ниитизи-биле күрүнеге эът садарының чартык чыл планын — 132, сүттү — 127,5, дүктү — 153,7 хуу күүсеткен азы эрткен чылдың бо үелинде турганындан эътти 954, сүттү — 62, дүктү — 57 центнерге хөйнү дужааган. «Торгалыг», «Кызыл-Тук», «[illegible]», «Ак-Чыраа» [illegible] күрүнеге эът, сүт, дүк садарының чартык чыл планнарын ырапта ажыр күүсетк[illegible].

ХОЖУДААННАР

Кызылдың аргы заводу, Ак-Довурактың, Бай-Хаактың хлеб заводтары, Шагаан-Арыгның саржаг заводу, «Тыва дагдугу» комбинат, Тураннын ыяш пунктузу, Шагаан-Арыгның ыяш ажыл-агыйы.

Чартык чылда эът садарынга «Өөк», ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, сүт садарынга «Ленинчи оруж», «Шивилиг», «Кара-Хаак», дүк садарынга СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг, «Россия», «Мөген-Бүрен» совхозтар.

Балыкчының хүнүнге

«АК-КӨК ШӨЛДҮҢ» БАЙЛАА

Совет балыкчылар Делегей океанының [illegible] болгаш [illegible] ажылчы ээлчегде туруп турарлар. Оларның сорулгалары чурума болгаш [illegible]. Оларны чедиишкиниң [illegible] программазын [illegible] кыны улуу-биле хамааржыр.

Адырның профессионал байырлалының — Балыкчы хүнүнүң бүргүзүнде СЭТА-ның корреспондентизи ССРЭ-ниң балык ажыл-агыйының министри В. М. Каменцевтен адырның бо үеде ажылының дугайында [illegible] [illegible] ажыды Аъш-чем программазын [illegible] деп, министр чугаалаан.

Балык болгаш далай продуктуларының [illegible] ажылының бүдүрүкчүзүн бедидеринин база флотту ажыктыг ажыглаарының, адырның бүгү [illegible] талазы-биле хемчеглерни ында тодаргайлаан.

— Владимир Михайлович, программага дүүштүр адырның кол-кол сорулгаларының дугайын чугаалап көрүңерем.

— Балык ажыл-агыйының ишчилери чемге [illegible] үнелиг балыктарның болгаш өске-даа суг организмнериниң тывыжын мурнадыр хөгжүдүп турганы, чемге ажыглаар балык продукциязын бүдүрерин 1985 чылда 4,2 миллион тонна, а 1990 чылда 4,3-4,5 миллион тонна чедирер ужурлуг. Балык консерваларын бүдүрери 3-3,2 миллиард чижек банка болур.

Ынчангаш 1990 чылда бир кижиге-ле 19 килограмм балык болгаш балык продуктуларын онаажыр апаар.

Ынчалза-даа амгы үеде продукцияның хемчээ талазы-биле өзүлдези адырның кол сорулгазы эвес. Продукцияның ассортиментизин дыка калбартыр болгаш чаартыр, оон шынарын база андан [illegible]. [illegible] балыкты бөорин он чыл иштинде барык ийи катап улгаттырары көрдүнген. Ону чедип алыр төлээде балык [illegible] чогумчалыг аргаларын нептередир апаар. Ындыг болганда дыка ишкир соодукчуларны ажыглаар кииирер ужурлуг.

Аъш-чем программазын боттандырарынга [illegible] чурттуң балык ажыл-агыйының ишчилери адырның ажылының ниитизи-биле аңгыладыр [illegible].

— Адырның амгы үеде техника-биле чепсеглеңгени кандыгыл?

— Чурттуң балык ажыл-агыйы [illegible] бүгү-ле девискээрлеринде ажылдап турар күчүлүг тывыш болгаш транспорт-рефрижератор флоттуг. Хөй янзы ажыл кылыр бүдүрүлгелер, [illegible] судно тудар, суднолар септээр, сава болгаш четки кылыр бүдүрүлгелер, [illegible] лары, садыг-бүдүрүлге комплекстери [illegible].

[illegible] шинчилел, конструктор болгаш [illegible] турун турар. Адырга кадрларны [illegible] дерниң четкизи белеткеп турар.

Чаа суднолардың онзагай чүүлү болза, оларның энергия-биле [illegible] [illegible] белеткеп шыдаары болур. Ол [illegible] турар.

«Пульковский меридиан» ышкаш ындыг судноның экипажының кижи бүрүзүнге [illegible] ужен хире хуу хөй болуп турар. Балыкты комплекстиг ажылдап кылыр туслай суднолар, консерва кылыр база тывыш ажылы чорудар [illegible]. Күчүлүг механизмнерлиг супертраулерлерни флот ап турар.

Балык болбаазырадыр бүдүрүлгелериниң техниктиг үндезини өзүп база сайзыраңгайжып турар. Чурттуң үлетпүрү [illegible] техникаш берип турар. Бистиң сорулгавыс—ону долу бо [illegible] хүнүнде-даа болза, ажылы-биле чугаалаарга, мында бак дал ындыг-ла онза эвес. ССРЭ-ниң 60 чылынга тураскаадып [illegible] ка адырның ишчилери киржип тура, ажылды интенсификастаарының бүгү-ле аргаларын [illegible] ры дээш ажылдап турарлар.

— Чарыш мурнакчыларының чедиишкиннери кандыгыл?

— Беш чылдың баштайгы чылында Бүгү-эвилелдиң социалистиг [illegible] ли-биле адырның он дөрт коллективин СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели, ЭВЦСП болгаш ВЛКСМ ТК шилчиир кызыл туктар-биле шаңнааның сагындырган. [illegible] ССРЭ-ниң ХАЧД-ның [illegible] киирген.

Оларның [illegible] адааш Донецкиниң [illegible] үлегерлиг балык комбинады, [illegible] балык тудар Киров [illegible] бүдүрүлге каттыжылыышкыны, РСФСР-ниң Балык ажыл-агый министерствозунуң Рүчьёвскиде балык комбинады.

Адыр бирги чартык чылда барааның [illegible] рининг, чиир балык продукциязын бүдүрерини [illegible] ажыл-агыйга мал чеми балык далганын кылырының планнарын база өске-даа чүгула [illegible] гаарын күүсеткен. 1600 экипаж, 520 бригада, участок, цех, чүс-чүс бүдүрүлгелер, [illegible] эки көргүзүглерни чедип алган.

Министерстводан коллегиязы «Балык конвейеринге — бедик ажыктыг чорук» деп [illegible] деткээн болгаш ону калбаа-биле [illegible].

Чурт, совет улус балыкчының берге ажылын хүндүлеп, өлче сагып салып турар. А [illegible] тунуң ажылын бедик үнелде-биле кылып турар.

Ындыг болурун СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлери негеп турар. Аъш-чем программазын күүседири — совет кижилерниң [illegible] ге чаа чүгула базым деп чүвени [illegible] бо лип турар.

— *Бөгүн—Моолга Улусчу революцияның тиилээн хүнү* —

Моолдуң Улусчу революциязының 61 чылы—моолдуң ажылчы чоннарының улуг национал байырлалы, ону бүгү чуртта калбаа-биле демдеглеп турар. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының дээрт салдары-биле Моолдуң төөгүзүнге эргилде болган. Ленинчи өөредилгениң, Моолдуң Араттың революстуг намының (МАРН) удуртулгазы-биле капитализмни өөп эрткеш, чуртту феодализмден социализмче шилчиирин хандырган. Төөгүнүң кысна үезинде Моол чыдып калган чартык колониалдыг чурттан аграр-индустриалдыг социалистиг күрүне ныыдыр хуула берген. Оон хөй адырларлыг экономиказы—одалга-энергетика, даг-руда, металл болбаазырадыр, тудуг, аъш-чем, чиик үлетпүр, мал, чер ажылы бүрген темпилер-биле хөгжүп турар. Назэ ажыл-агыйда эң-не бедии орулгалыг күрүне болгаш кооператив ажыл-агыйларын тургускан. Чырыдыышкынга, культурада болгаш надык камгалалынга ёзулуг улусчу революция болган. Эрткен беш чылда МАР-ның ажылчы чоннары социалистиг ниитилелди тургузарының херээнге бурунгаар базымнарны кылган. Чурттуң бүдүрүкчү күштери бедик темпилер-биле хөгжээн, улустуң амыдыралының материалдыг болгаш культурлуг деңнели бедээн.

Бөгүн республиканың ажылчы чоннары МАРН-ның XVIII съездизиниң шиитпирлерин, улус ажыл-агыйының чеди чыл планын күүседир дээш шудургу ажылдап турарлар. Ол болза социализмниң материал-техниктиг баазазын тургузар, ниитилел харылзааларын сайзыраңгайжыдар, чаа кижини кижизидер, амыдыралдың социалистиг өөр-хевирин базылаар талазы-биле Моолдуң Араттың революстуг намының программалыг сорулгаларын күүседиинге чаа чугула үе-чада болур.

Моол Арат Республика—делегейниң социалистиг системазының тудуш кезээ, ССРЭ болгаш өске-даа аны-дуңма социалистиг чурттар-биле найыралды, кады ажылдажылганы быжыглап, калбартып турар. Делегейниң чугула айтырыгларын чөптүг шиитпирлээр, Азияга болгаш бүгү делегейге мөңге тайбыңны быжыглаар политиканы ол чайгылыш чок чорудуп турар.

СОЦИАЛИСТИГ ИНТЕГРАЦИЯ— БОТТАНЫЫШКЫНДА

Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң кежигүнүнге МАР 1962 чылдың июньде кирген. Оон бээр чоокта чаа 20 чыл болган.

Социалистиг кады ажылдажылганың күрүнелери Моолга бүгү таланың дузаламчызын [illegible] ның улус ажыл-агыйының бедик темпилерни чедип алырын хандырган. Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелинге киргенден бээр МАР-ның улус ажыл-агыйының кол фондулары 5,6 катап, үлетпүрде [illegible] продукция 5,9 катап, даштыкы садыг саарылгазы 4,1 катап өскен. МАР кызыл-тас, эът, дүк бүдүрериниң, чурттаның чоннуң [illegible] талазы-биле делегейде бирги черни ээлеп турарлар [illegible]. [illegible] паш национал орулга делегейниң ортумак көргүзүүнде четкен. Азия болгаш Африка чурттарының ортумак деңнелдеп ажып турар.

Моол— аграр-индустриалдыг күрүне, ЭДЧ кежигүнү-чурттарының [illegible] болгаш кады ажылдажылгазының ачызында улуг үлетпүрлүг, хоорайлар, хөмүр-даш, электроэнергия, даг-руда, металл болбаазырадыр, тудуг материалдарын кылыр бүдүрүлгелер тургустунган болгаш сайзырап турар. Мал ажылы-биле [illegible] ажыл-агыйының чаа адыры—чер ажылы [illegible].

ЭДЧ-ның кежигүнү чурттар кол кичээнгейни Моолдуң одалга-чыг-эт баазазын тургузарынче угландырган. Бирги ээлчегде чуртта 15 миллиард тонна ажып турар хөмүр-дашты шиигээдип алырынче [illegible].

Моол ЭДЧ-ның кежигүнүнге кирериниң чедир дүрттүң касымал байлаан совет болгаш [illegible] турган. [illegible] чер-черин ажыткан. Совет-моол кады ажылдажылганың улуг чедиишкинин болза 1981 чылда Азияда эң-не улуг чес-молибден болбаазырадыр «Эрдэнэт» комбинадынга [illegible] болур. Ол күчүзүнүң [illegible]. Комбинаттың ачызында МАР-ның даштыкы садыг хемчээли [illegible] катап өскен.

Амгы үеде экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң чурттарының геологтары Моолда [illegible] оларны ажыглаарын киирер улуг ажылдарны чорудуп турар. Оон [illegible] хөмүр-даш тывызы 1980 чылда 1960 чылга деңнээрге 6,7 катап көвүдээн. [illegible] ачызында 20 чылдарның дургузунда электроэнергия бүдүрери 13,2 катап улгаткан.

ЭДЧ-ның кежигүнү чурттар ның дузаламчызының, кады ажылдажылгазының [illegible] линде Моолдуң чиик болгаш аъш-чем үлетпүрү сайзырап орар. Чүгле сөөлгү он чылда совет тудуг организацияларының күжү-биле он-он объектилерни ажыглалдаа киирген. Оларның аразында Чөөн Баян-Өлгий аймактарда, Улаан-Баторда дүк чуур улуг фабрикалар, Дарханда Чойбалсанда аъш-чем комбинаттары, Эрдэнэтте хевис фабриказы бар.

Болгарияның экономиктиг дузазы-биле алды фабриканың, Венгрияның —дааранып фабриказы, Германия Демократтыг Республиканың — хевис фабриказын болгаш өске-даа объектилерни ажыглалдаа киирген.

Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң чурттары Моол Арат Республиканың кодээ ажыл-агыйын интенсификастаарынче угланган планны ажылдап кылган, [illegible] мал ажылынга үлетпүр аргазын нептередирин, кур чөрлерин шиигээдип алырын ында айыткан.

Моол 1979 чылда ЭДЧ-ның чурттары-биле хөй дүк, эът бээр малдарның болгаш хой-нуң генофондузун кады ажыттаар талазы-биле дүрүмчүгазын кылган. Оон түңнелинде ускаалыг малдарны соочурунга таарымчалыг байдал тургустунган, ол моол соңгаар мал ажылының продуктуларын бүдүрерин көвүдедир арганы бээр.

Мал ажылы— Моолдуң улус ажыл-агыйының кол адыры, чурттуң бүгү кедээ ажыл-агый продукциязының дөрттүң үш кезиин ол берип турар. Оон-биле чергелештир чер ажылы сайзырап орар. Чер ажылын хөгжүдериниң [illegible] программазын социалистиг дем каттыжылга чурттары ажылдап кылган. Шацгыя Халхин-Гол районнуң кур черлерин [illegible].

ЭДЧ-ның чурттары-биле эртем-техниктиг кады ажылдажылганы бүгү талалыг калбартыр хемчеглерни Моол ап турар. Социалистиг дем каттыжылгада чурттарының дузазы-биле Моолда тургускан эртем-техниктиг информациязының төвү эртем-[illegible] ны пропагандалаарынга киржип келген база моол соңгаар-даа киржир.

[illegible] хөгжүдеринче угланган 40 эртем-техниктиг [illegible] ажылдап [illegible] Моол киржип турар.

1981 чылдың мартта бирги моол космонавт Ж. Гуррагча [illegible] эртем-техниктиг кады ажылдажылганың [illegible] болур.

Моол Арат Республика Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң кежигүнү чурттарының дузазы болгаш кады ажылдажылгазының ачызында социализмниң материал-техниктиг баазазын шиитпирлиг тургузуп турар.

Л. СҮРЭН.

Космостуң «Союз-39» кораблиниң каттышкан экипажы—совет космонавт, Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры, Моол Арат Республиканың Маадыры В. Джанибеков болгаш Моолдуң баштайгы космонавтызы, Совет Эвилелиниң база МАР-ның Маадыры Ж. Гуррагча олар октаргайның делгемнеринге ужуткаш келген соонда Моолдуң элээн каш аймактарын, хоорайтургузуун [illegible], республиканың [illegible] чоннары-биле ужуражып, ийи чурттуң [illegible] найыралын улам быжыглаар ол төөгүлүг ужудуушкунуң дугайын чугаалаанын билир бис. Космонавтылар [illegible] Убсу-Нур аймакка чорул турда, бистер, Тывадан барган болук журналистер, [illegible]-биле ужуражып, фото чурукта-даа тырттырып алыр аргалыг болган бис.

ЧУРУКТА: ужудукчу-космонавтылар В. Джанибеков (эң таладан), Ж. Гуррагча, дублер-космонавт М. Ганзориг оларның Улангом хоорайның ортумак школазының ленинчи өрээлинде кызыл дептерге - ат салган үези.

Х-К. МОНГУШТУҢ фотозу.

НАЙЫРАЛ, КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГА

Моол-совет найырал ниитилели — Моол Арат Республиканың аймактыг чоннарының эки тура хой-нитти организациязы болур, ол ам чурттуң [illegible] улуг организациязы апарган. МАР-ның аймактар, хоорайлар бүрүзүнде моол-совет найырал ниитилелиниң чөвүлелдери, бүдүрүлгелерде, күрүне ажыл-агыйларында, кодээ [illegible], аймак черлеринде эге организациялар ажылдап турар.

Убса-Нур аймактың моол-совет найырал ниитилелиниң чөвүлелинде 30 муң кежигүннерлиг 60 хире эге организация бар. Аймак чөвүлели болгаш эге организациялар моол база совет улустарның аразында найыралды улам быжыглаар, кады ажылдажылганы калбартыр дээш улуг ажылды кылып турарлар. Совет [illegible] культура тургузуушкунунда, эртем-техниканың чедиишкиннерниң, моол-совет улустарның найыралының, кады ажылдажылганың [illegible] да лекция, беседаларны эртирип, номнар, брошюраларны үндүрүп, найырал кечээлерин, [illegible], комнулга конференцияларын, [illegible] Совет [illegible] эки чанчылы болу берген. 1952 чылдан бээр Октябрьның социалистиг Улуг революциязын бүдүргенде моол-совет найырал айы эртирерин дес таткан, ол болза ийи аңгы чурттуң найыралының символу, бүгү ажылчы чоннарның байырлалы болу берген.

Амгы үеде аймактың суг ажыл-агый эргелелинде мал [illegible] «Хархираа», «Тэс» ажыл-агыйларда, [illegible] училищеде, школаларда болгаш өске-даа коллективтерде совет специалистер ажылдап турар. [illegible] интернационалдыг бригадаларны, [illegible] организастаан.

Совет бен чылда совет специалистер аймакта коммунистиг [illegible] 66 ог-бүле чурттаар ийи [illegible] электростанцияны болгаш өске-даа объектилерни тудуп берген.

Убса-Нур аймак биле Тыва АССР-ниң ажылчы чоннары шаандан бээр кожа-хелбээ чурттап келген, оларның аразында аны-дуңма найыралы, кады ажылдажылгазы чыл келген тудум ол [illegible] орар.

Моол-совет найырал ниитилелиниң аймак чөвүлели Тыва АССР-ниң ажылчы чоннары-биле найыралды, кады ажылдажылганы улам быжыглаар дээш план ёзугаар ажылдап, [illegible] мика, культура талазы-биле аңгы-аңгы [illegible] бот-боттарының чедиишкиннерин калбаа-биле пропагандалап турар. Амгы үеде аймакта 19 коллектив Тыва АССР-ниң организацияларын-биле быжыг харылзаалыг.

Найырал ниитилелиниң аймак чөвүлелиниң кежигүннери болгаш активистери Тыва АССР-ниң дугайында лекция, беседаларны, конференцияларны эртирип, [illegible] организастап турар. Тыва АССР-ниң хүннерин эртирип келген.

Аны-дуңма быжыг найырал [illegible] эң-не берге үеде [illegible] Ынаа ындыг чижек-ти көргүзейн. Каш чыл мурнунда аймактың Давст сумузунга бир херээжен аймакта [illegible] бергеш, [illegible] байдалы берге кижини Кызылдан эмнелгеже чорудупкан. Дөртен хире ажыл совет кижилер эки тура-биле боттарының ханын моол хамаатыга берген. Оларның аразында [illegible] тывалар [illegible] болгаш өске-даа [illegible] үлустар бар болган. [illegible] ол [illegible], ам ажылдап, чурттап чоруур.

Бистиң чергевис болгаш [illegible] моол-совет найырал ниитилелиниң хөй [illegible] ажылы [illegible] турар.

Э. ГАРМА.

Убса-Нур аймактың «Сухэ Батор» аттыг кодээ ажыл-агыйның [illegible] Б. [illegible] маадыры баш саның өстүрер, продуктулуун бедидер [illegible] турар. Бо чылын малын кыштан хүр ажырып, хой төрүү үеде ажылды эки организастаанындан 430 хоюндан 437 [illegible].

ЧУРУКТА: хойжу Б. Антанов.

Д. СОДНОМНУҢ фотозу.

Диптерден медээлер

Министрлерниң дыңнадыы

ХОШИМИН. [illegible] Азияда [illegible] ту кошкадырының, ону тайбың болгаш ооңурганды турарының зоназы болдурарының кара чаңгыс угаангыг оруу —Индий-Кыдат күрүнелериниң болгаш АСЕАН чурттарының аразында [illegible] болур деп. Вьетнамның, Лаостуң болгаш Кампучияның даштыкы херектер министрлери [illegible].

Индий-Кыдаттың үш чурттуң даштыкы херектер министрлериниң [illegible] конференциязында [illegible] Индий-Кыдат [illegible] мурнундагы конференцияларга кирипкен беш күрүнени — Совет Эвилелиниң, Кыдаттың, АКШ-тың, Францияның, Великобританияның, ол ышкаш Индияның киржилгези-биле Мурнуу Чөөн Азияда [illegible] ол министрлер саналдаан.

Индий-Кыдаттың үш чурттуң конференциязын дээди деңнелге эртирериниң айтырыгларын база ол министрлер [illegible]. Ындыг онзалыг конференцияны бо чылдың декабрьда чылдырарын [illegible].

[illegible] 11 муң ажыл чурттакчылары чорупкан. Олар аъш-чем болгаш техниктиг культураларны бүдүрер кылдыр специализастаан улуг ажыл-агыйларны кур черге үндезилеп тургузар. Амгы үенин [illegible] кылыр апаарлар.

Чаа экономиктиг районнарны тургузар дээш Вьетнамның Компартиязының болгаш Вьетнамның [illegible] лап кылган программазы, бир талазында, республиканың дагаар-эдектеринде болгаш даглыг районнарында кур болгаш куруккан черлерни шиигээдип алырынче, өске талазында — күш-ажылчы курлавырларны улам чөп ажылдаарынче угланган. Ол программаны боттандырарынга республиканың эң улуг хоорайлары — Ханойнуң болгаш [illegible] хоорайнуң чурттакчылары идепкейлиг киржип турар.

Меттаалургтарның кады ажылдажылгазы

БУДАПЕШТ. Венгр металлургияның кайгамчык улуг бүдүрүлгези — Дунауйварошта комбинатка совет-венгр кады ажылдажылга шугуму-биле тургускан кислород-конвертер цехтиң ажылга [illegible] байырлыг ёзулалы болган. Ону ажылдаар [illegible] Венгрияның Социалистиг ажылчы партиязының ТК-зының Политбюро кежигүнү, ВҮР-нуң даштыкы херектер министри Л. Мехеш, ВҮР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы М. Марьяи [illegible].

Ийи конвертер бо чылын бедин 1,0 муң тонна канны [illegible] Дунауйварошта комбинатка ол цехти тургузары аны-дуңма ийи чурттуң [illegible] Венгрияның металлургтарының кады ажылдажылгазының чыл демдеглелинге база бир чырыткылыг арын болган.

Чаа районнарже

ХАНОЙ. Экономиктиг чаа районнарны тургузары-биле Тэйнгуенниң делгем шыналарлыг черлеринче Төп Вьет-

ШЫҢГЫЫ ШҮГҮМЧҮЛЭЭН

БОНН. (СЭТА). Барыын-герман ДПА агентилел Францияның [illegible] чурткан медээзинде ол чурттуң премьер-министри Пьер Моруаның Рейганның администрациязының ийи чурттар аразында ажыктыг «Газ-хоорайлар» дугайында дугуржулгаларын боттандырбазынче угаангыг [illegible] деп дыңнаткан.

Америк [illegible] калбартыр [illegible] ооруштаар ужур-утка чок, тараашпас чорук-тур деп. Моруа Парижке болук барыын-германның [illegible] ужуражылгазынга чугаалаан. «Тургустунуп келген байдал экономиктиг [illegible] дуп үндүрөп болур-дур», — деп ол айыткан.

Нефтини болгаш газты кажын тывызының херекселдерин Совет Эвилелинге бээрин хоруглаанын ам-даа удавас [illegible] тур деп Рейганның шиитпирлээни Барыын күчүтүң эң улуг дээн чеди капиталистиг чурттарының [illegible] баштыңчыларының Версальга болган чергелээ хуралының соонда барык [illegible] америк президентизиниң эгиди тургаан чугаалар [illegible] дуушкан, аңаа шуут удур боор турарын Пьер Моруа онзалап демдеглээн. «Американнар Барыын делегейниң баштыңчы болур туружун бодунуң [illegible] [illegible] ажылдап турарын» премьер-министр чугаалаан.

«Сибирь-Барыын Европа» аразында салып турар газ [illegible] киржип турар фирмалар АКШ-тың [illegible] дужуп берген. Французтарның [illegible] дүр деп чүвени бодаары берге деп, Моруа демдеглээн.

ЧӨӨН КҮШТЕРНИҢ ЧАҢГЫС ЭВИ ДЭЭШ

ЛА-ПАС. (СЭТА). Политиктиг болгаш социал-экономиктиг ормуги шиитпирлерни-биле чурттуң [illegible] күштерниң [illegible] Боливияның Коммунистиг партиязының удуртукчулары демдеглээн. Олар аңаа болган партияның конференциязынга [illegible] калбак [illegible] бүрүзүнче [illegible] Боливияга түрүп [illegible] дээпплер.

Чуртта демократтыг [illegible] ниңга амгы үеге чедир таварылган [illegible] конференцияда [illegible]. Ынчангаш [illegible] хевир-биле [illegible] болгаш келделдег [illegible] интерпроедар, [illegible] күштерниң [illegible] тергиж демократтыг [illegible] дарге аймыдыг боор турар. Олар [illegible] солунарының [illegible] чилеринге, профэвилелдериниң [illegible] ни кылып турарлар.

Боливияның [illegible] политиктиг болгаш социал-экономиктиг [illegible].

ИСТИКЛЯЛЬ ПАРТИЯНЫҢ ЧАГААЗЫ

РАБАТ. (СЭТА). Истикляль партияның күүскому Каттышкан Нацияларның Организациязының генералдыг секретарынче болгаш КНО-нуң Кол Ассамблеязының [illegible] чагаа чоруткан. Ында израиль шериглерниң [illegible] болгаш палестина улустарга удур араатаныг үүлгедиглерни [illegible] Тель-Авивиниң [illegible] хоруглап каан хевирлерин ажыглап турарын четээр тодазы-биле [illegible] чиниң Ливанче чорударынче кыйгырып турар.

Ливанның [illegible] ындам кем-буруузуг [illegible] делегейниң ийиги дайынының чылдарында нацистерниң араатаныг чорукутары-биле дөмей боор турарын «Опиньон» солун [illegible] Израильдиң Ливанга халдап киргениниң түңнелинде кандыг-даа немелерни [illegible] аскыны, оларның-биле кады [illegible] рың болгаш кырганнарның [illegible].

[illegible] ниитилелдиң норма-чижектерин кырынга-биле удур, шарыктыг болгаш фосфорлуг бомбалар, химиктиг чепсек болгаш [illegible] [illegible] деп, ол солун бижээн.

ХАНЫ ТАНЫЖЫЛГА

Тываның чурукчулары Красноярскиниң чурукчулары-биле доктаамал быжыг харылзаалыг. Тываның чурукчулар коллективи РСФСР-ниң Чурукчулар эвилелиниң Красноярск салбырының филиалы болуп эгээн үеде турган. Ынчан Красноярск крайның чурукчулары тыва уран чурулганың сайзыралынга биче эвес дузаны чедиргеннер. Ол харылзаа бо хүннерде-даа уламчылап быжыгып турар.

ССРЭ-ниң 60 чыл оюнга тураскаатман Красноярск крайның бистиң республикага хүннеринге холбаштыр Красноярск чурукчуларының делгелгези Кызылда ажыттынган. Ында Сибирьниң бойдузунуң чарашын болгаш крайның хөй талалыг улуг чаартылгаларын чурум көргүскен. Уран чүүлдүң алдарлыг ажылдакчызы Д. И. Каратановтуң графиказын красноярскылар хөй талалыг сайгарып турарын херечилеп турар. Өңнүг гравюра кылырының бергезин, нарын техниказының талазы-биле Япониянын уран чүүлү сураглаан. РСФСР-ниң улустуң чурукчузу, Чуваш АССР-ниң алдарлыг чурукчузу В. И. Мешков өзулуглa шиңгээдип алган болгаш ажылдап турар. Ол чурукчунуң ынак темазы Звенния. Соңгу чүктүң ак харын, ыяштарның, дириг амытаннарның болгаш өске-даа чүвелерниң хевирдүрзүлерин шынап-ла Соңгу чүктүң өңнери-биле көнчүг-ла нарыны-биле көргүзүп турар. Соңгу чүктүң халазын, өңгүзүммээр өңнүг ... хүн үнериниң канчаар көстүрүн онзазы-биле көргүскен.

Делгелгеден ленинчи темаларга М. Гладуновтуң чогаадыкчы ажылындан Сибирьниң эрги сууру Шушенскоениң девискээрин. В. И. Ленинниң ады-биле холбашкан черлерниң байдалын ол үеге харылзаштыр көргүскүлээн.

Бойдус биле кижиниң тудуш харылзаалыын В. Сиверцевтиң графика ажылдарында көргүскен. Оон «Хылба», «Сибирь тооруу», «Ак азыранчызы!» деп ажылдарында тайга кижилериниң амыдыралын шынчызы-биле уран чараш илереткен.

Хоорайның тудугларының архитектуразын, инженерниң чаартыкчы күш-ажылын С. Афанасьев, Н. Сольников оларның чуруктарындан көөр бис. РСФСР-ниң уран чүүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы Т. В. Рянвель болгаш РСФСР-ниң алдарлыг чурукчузу Р. Н. Руйга оларның чогаадыкчы ажылдары Саянга ханы ынакшылы-биле харылзашкан. Оларның акварель-биле чураан чалым тиинде хады, туманныг эртен, өңгүр чечектерлиг дагжыгаштар онзаланып турар.

Чурукчу С. Орловтуң «Хакасия» деп графиказынга дээр биле черниң чаңгыс аай тудуужун, ында амыдыралдың мөңгезин болгаш минута санында өскерлирин дамчыдарын оралдашкан. Хевунуң чүс-чүс чылдарда өскерлиш чок турар тейлеринден бичии туман көдүрлүп үнүп, чиигй-биле ужуккаш, оон булуттар болуп дээр шаары үнгеш, катап-ла үнген черинге оошыш чаьс болуп ээп кээрин көргүзүп турар.

Делгелгениң хемчээли улуг эвес, ынчалза-даа Красноярскы чурукчулар тереэн крайының күштүүн, байлаан, чараш-каазын боттарының чогаадыкчы диләэшкиннери-биле, амыдыышкынныы-биле чуруп көргүскеннер.

Баштай келген көрүкчүлер В. Мешковтуң болгаш С. Орловтуң автографтарын болгаш сураглыг красноярскы чурукчу В. Сурковтуң чураан херек демдээн алгаңнар.

Т. КАРКАВИНА.

Бистиң календарывыс

Бистиң үениң ... ... ССРЭ-ниң Күрүне шаңналының лауреады, ССРЭ-ниң улустуң артизи Сергей Яковлевич Лемешев бодунуң бүгү чурттаан ... ... театрның уран чүүлүнге бараалгатпаан.

ССРЭ-ниң Улуг театры-биле ыраажы 40 чыл иштинде харылзаалыг турган. Ол ырының сцена мастерствозунуң уранчечен овур-хевирлериниң чырыткыланчак бүдүн галереязын тургускан. 1925 чылда Опера студиязынга К. С. Станиславскийниң удуртулгазы-биле С. Я. Лемешев бир дугаарында-ла Чайковскийниң «Евгений Онегин» деп операзындан Ленскийниң партиязын ырлаан. Ол ону 1972 чылдың июнь 30-де 501 удаа күүсеткен.

С. Я. Лемешев ийи-чаңгыстың репертуарларының уранмерген ... улуг күүседикчилериниң бирээзи чораан. Ол орус улустуң ырларын, аа-чурттуң болгаш даштыкы классиктерниң ыры уран чүүлүн, совет композиторларның чогаадыкчы ... ... чораан. Ол Совет Армияның дайынчыларының мурнунга, Культура ордулары болгаш концерт залдарынга, радио болгаш телевидениениң программаларынга ырлап чораан.

Ону уш Ленин болгаш «Хүндүлелдиң Демдээ» орденнери база медальдар-биле шаңнаан турган.

ЧУРУКТА: С. Я. Лемешев.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Чай болгаш уруглар

ЧЕРНИҢ АНЫЯК ЭЭЛЕРИ

Аът, шары-биле тараа тарып чораан үе бир кижи назынының чартыы хире эрткен. Тывага массалыг колхоз тургузуушкунунуң эгезинден бээр машина-техника, чер ажылы дыка сайзыраан болган. [illegible] чер ажылынга киирип-тиреп мурнунда турганындан, сезоннуг үелерде картофель [illegible] кегейге турган. Шымап-ла чоокку чылдарга чедир бистиң республикага чаңгыс-ла Тураннын № 1 школазының бүдүрүлге бригадазы алдаржып турган. Өске школалар ооң күзеп турган. Сөөлгү чылдарда чоорту-ла школаларның бүдүрүлге бригадалары, чайгы дыштанылганын күш-ажыл [illegible]. Чамдык школаларның бүдүрүлге бригадалары совхозтарынга улуг дузаны чедирбишаан, өөреникчилерин өзулуг күш-ажылга кижизидип, техниканы боттары ажыглап билиринге өөредип, оларның профессия шилип алырының школазы болу бергилээн. Ындыг школаларның бирээзи Сарыг-Септиң № 2 ортумак школазы болур.

Ол школага өөреникчилерниң чайгы үеде ажылдаар бүдүрүлге бригадазының эгезин «Ленинчи орук» совхозтуң баазазынга 1973 чылда [illegible]. Ону [illegible] мурнакчы ажылдыг [illegible] Иргит Арапанович Достай хөй ажылдарны кылган болгаш ам-даа ону удуртупушаан. Ол боду-ла өөреникчилерни баштайгы ажылдап кирип тер. Кол сорулга — өөреникчилерни чер ажылынга өөредири. Тараан чүүлдерниң дүжүткүрүн чедип алыры ону ажаап өстүрүп турар кижилерниң сагыш [illegible] кырынга көргүзер ужурлуг. Черни андарып, [illegible] гени канчаар ажыглаары, [illegible] өзүмнериң тарып [illegible] кылдырар чүве-ле хөй. Хамык ужур чүгле тарып олуртуп каарында эвес, а ону ажаап кылып турар кижилерниң сагыш-човаашкыны херек. Өөреникчилерни чүгле ажылдадыр эвес, оларның ногаа аймаа өстүреринден эгелээш, тараа тарыырынга чедир [illegible] черге ынакшылып амыдырал-биле холбаары болур. Бо айтырыгларны ук бригаданы хөй чылда удуртуп келген, агрономия талазы-биле тускай эртемниг эвес-даа болза, төөгү башкызы Иргит Арапанович чедип ап турар. Ол боду машинаны база эки чорудуп билир. Бо башкының болгаш өске-даа башкыларның бир онзагай талазы өөреникчилер-биле каты ажылдап турган кижизидилгелиг ажылды чорудуп турар. Ажылдың культуразындан эгелээш күш-ажылга ынаашкылыг чорукка болуп канчаар тудуп билиринге чедир чоорту өөредип каар. Өөредилге-биле чергелештир күш-ажылга [illegible] тежеетиг, кижилерни улуг, биче деп хүндүлеп билирлер.

Сарыг-Септиң № 2 ортумак школазында ниитиниң корум-чурумун үрээн чоруктар чок болуп турары болгаш [illegible] кижилер үнүп турары ында башкылар коллективиниң база школа директору С. М. Достайның кижилер-биле ажылдап билиринден улуг хамаарылгалыг болуп турар.

Бедик [illegible] өөреникчилер школага өөренип турганда профессия шилип алыры, оларның ооң ынайгы өске эртемнер шилип алырынга канчан-даа шаптык болбас, а харын амыдыралдың хөй талаларын ханы билир кижилер болуп өзерлер. Чүгле эрткен чылын ол школадан 22 өөреникчи тракторист эргезин дужаап алган. Чыл бүрүде чер андарылгазынга, машина-биле инек саарынга [illegible] аныяк ажылчыннар конкурузунга Алтайга, Костромага болгаш өске-даа областарга, хоорайларга барып чемпион болгулаан өөреникчилер бар.

Сарыг-Септиң № 2 ортумак школазының бүдүрүлге бригадазынга чыл бүрүде ажылдап турган, кодээ ажыл-агый талазы-биле тускай билигни чедип алган, ооң ынай өөредилгезин ортумак болгаш дээди өөредилге черлеринге тускай мергежилди чедип ап турарлар. Школа соонда чамдык өөреникчилер боттарының совхозтарынга барган аныяктар бригадаларын тургускаш, мурнакчылар одуруунда киргилээннер.

Өөреникчилерниң бүдүрүлге бригадаларының ажылын эки организастааны дээш социалистиг чарыштың 1981 чылда тиилекчилери кылдыр Каа-Хем районда өөреникчилерниң бүдүрүлге бригадаларынга РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл тугу болгаш акша шаңналын тывыскан. Мааа Сарыг-Септиң № 2 школазының бүдүрүлге бригадазының ажылы кол черни ээлеп турар. Ону удуртуп турар башкылар болгаш дуза чедирип турар «Ленинчи орук» совхозтуң директору база тускай эртемниглер уругларның күш-ажылынче чоргур кичээнгейин салып турар.

А. АРАПЧОР.

ЧУРУКТАРДА: Сарыг-Септиң № 2 ортумак школазының бүдүрүлге бригадазында өөреникчилер капуста өзүмнерин олуртурунга белеткенип турганы; өөреникчи-трактористер.

МУЗЫКАНЫҢ БОЛГАШ НАЙЫРАЛДЫҢ БАЙЫРЛАЛЫ

Делегейниң П. И. Чайковский аттыг конкурузунда

Хөй хонук үргүлчүлеп келген маргылдааның ыраажылар дооскан. Европаның, Азияның болгаш Американың элээн каш чурттарындан келген барык 60 аныяк ыраажыларның [illegible] күнделерин үндүрген.

Херээженнерден бирги шаңналды болгаш алдын медальды Лидия Забилястага — Киевтиң операның болгаш балеттиң Т. Г. Шевченко аттыг үлегерлиг театрының солизинге тывыскан. Ийиги шаңналга болгаш мөңгүн медальга база совет ыраажы Хураман Касимова төлептиг болган. Үшкү шаңналды болгаш мөңгүн медальды Долора-Мария Зайц (АКШ) алган. Дөрткү шаңналды Эльжбета Ардам (Болгария), бежиги — Светлана Стрезева (ССРЭ) алган. Алдыгы шаңналды Валерия Мирчева (Болгария) биле Мариелена-Паула Михайлеску оларга үлештирген. Орус композиторларның чогаалдарын эки күүсеткени дээш жюриниң дипломун база тускай шаңналды Норико Кимурага тывыскан.

Эр улустан бирги шаңналга болгаш алдын медальга Тбилисиниң операның болгаш балеттиң З. Палиашвили аттыг үлегерлиг театрының солизи Паата Бурчуладзе төлептиг болган. Ийиги шаңналды болгаш мөңгүн медальды Гегам Григорян, үшкү шаңналды болгаш хүлер медальды Владимир Чернов (кайызы-даа ССРЭ) алган. Дөрткү шаңналды — Петер Микулашкага (Чехословакия), бежиги — Александр Хомерикиге (ССРЭ), алдыгызын — Радослав Жуковскийге (Польша) тывыскан. Совет композиторнуң чогаалдарын эки күүсеткени дээш дипломну база тускай шаңналды Стивен Уэнтге (АКШ), дипломну — Горан Симичиге (Югославия) тывыскан. Улустуң ырларын эки күүсеткени дээш шаңналды Ле Зунга (Вьетнам) тывыскан.

— Шаңналдарны үр хуусаалыг маргылдааларның база алган саннарын ылаптыг түңнеп көргениниң соонда хуваарган — деп, делегей жюризиниң даргазы, ССРЭ-ниң улустуң артизи Ирина Архипова чугаалады. — Конкурс бистиң аңгы-аңгы национал школаларның төлээлекчилери-биле таныштырган. Эвилелдешкен республикаларның төлээлери — совет ыраажылар тиилекчилерниң аразында хөй болганы өөрүнчүг. Оортан бистиң хөй националдыг совет музыка культуразының хөгжүлдезин ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылының байырлалын демдеглеп болур.

Делегейниң П. И. Чайковский аттыг конкурузунуң тиилекчилери боттарының бодалдарын мынчаар илереткен.

Лидия Забиляста: Бо шаңналды келир үеге чээли кылдыр санап, бодумнуң мооң соңгааргы ажылымга ону бадыткаарын кызыдар мен. Конкурстан Киевке чана берген доораан программазында мээн конкурс программамдан номерлер кирген тускай концерт эртирер мен. Консерваторияга өөредилгемниң бүгү чылдарында, бо көрүлдеге белеткелимниң-даа үезинде мээн башкым болгаш дагдыныкчым, оон мурнунда сураглыг ыраажы чораан Зоя Петровна Христич мээң-биле доктаамал кады турган. Күүседикчи мергежилдиң болгаш сорук кириишкининиң кичээлдерин дээш аңаа сеткилимниң [illegible] сөөрүн четтиргенимни илередиксээн ийик мен.

Паата Бурчуладзе: Кончуг шыырак болгаш дески составтыг конкурска тиилекчи болганымга ааскежиктиг мен. Чогаадыкчы планнарымда — З. Палиашвили аттыг театрга чаа күүселделер, чурттка концерттиг аян-чоруктар.

• • •

Аныяк совет хөгжүмчүлер Виктория Муллова биле Сергей Стадлер делегейниң П. И. Чайковский аттыг VII чогаадыкчы конкурузунга скрипачыларның аразынга тиилекчилер болганнар. Олар бирги шаңналды болгаш алдын медальдарны алган.

Ийиги шаңналды болгаш мөңгүн медальды Томоко Като (Япония,) үшкү шаңналды болгаш хүлер медальдарны Андрес Хорхе Карденес биле Стефани Чейс (АКШ) оларга тывыскан. Лауреат аттарыны Анник Руссенге (Франция), Ралф Эванска (АКШ) база тывыскан. Дипломнар-биле Дора Брачкова, Элмира Дарварова (Болгария), Керри Мак-Дермотт биле Тиоти Бейкер (АКШ), Иван Женаты (Чехословакия) олар демдеглеткен. Тускай шаңналды Со Ен Ранга (КЧДР) тывыскан.

— Чаа шаңнатканнар ындыг улуг чедиишкиниң салымчаанга хүн бүрүнүң соксаал чок шудургу ажылын, хүн бүрүнүң бурунгаарлаашкынын немээш чедип алган. Олар чогаадыкчы шынчы болгаш деп чергелиг демиселге тура-соруктуг-биле тиилеп үнгеннер — деп, жюриниң даргазы ССРЭ-ниң улустуң артизи Леонид Коган чугаалаан.

• • •

Пианистерниң конкурузунуң тиилекчилерин база алаан. Жюриниң шиитпирин ёзугаар бирги шаңналды тывыспаан. Ийиги шаңналдарны болгаш мөңгүн медальдарны Питер Донохоу (Великобритания) биле Владимир Овчинников (ССРЭ) олар чаалап алган. Үшкү шаңналды болгаш хүлер медальды Мичиэ Коямага (Япония) тывыскан. Дөрткү шаңналдар — Балле Рандалуда болгаш Дмитрий Гайдукта (ийилээ ССРЭ), бешки шаңнал — Мария Ровена Аррието (Филиппины), алдыгы шаңналдар — Нино Кереселидзеге (ССРЭ) болгаш Майкл Хьюстонга (АКШ), чедиги шаңналдар — Джеймс Барбагалло (АКШ) биле Эмма Тахмизяна (Болгария). Чайковскийниң чогаалдарын күүсеткени дээш тускай шаңналды Михаил Ермолаевке (ССРЭ) берген. Ясуси Хироге (Япония) биле Джонатон Шейкс (АКШ) оларбиле кады ол конкурстуң дипломун алыр.

— Бистиң бодап турарывыс-биле алырга, конкурска онзагай күүседикчи салымчааннылар хөй болган. Ынчалзажок чогаадыкчы маргылдааның бүгү эолчегеринге кым-даа дең-дескиин-биле илереттинип шыдаттынмаан. Ынчангаш бирги шаңналды тывыспас деп шиитпирлээн бис — деп, жюриниң даргазы ССРЭ-ниң улустуң артизи Отар Тактакишвили чугаалаан.

• • •

Конкурстуң байырлыг хаашкыны Москва консерваториязының улуг залынга июль 9-та болган. Аңаа культура ажылдакчылары, хөй-ниитиниң төлээлекчилери келген. Конкурстуң органдастыг комитединиң даргазы ССРЭ-ниң улустуң артизи Т. Хренников көрүлдениң лауреаттарынга, дипломантыларынга, делегей жюризиниң кежигүннеринге, музыкага ынактарның шуптузунга хөй хүн үргүлчүлээн чогаадыкчы маргылдааның чедиишкиниг доозулганы-биле байыр чедирген. Уран чүүлдүң улустар аразынга найыралды болгаш кады ажылдажылганы быжыглаарынга улуг салдарлыын ол демдеглээн.

Делегейниң П. И. Чайковский аттыг конкурузунуң хүндүлүг шаңналдарын оон лауреаттарынга болгаш дипломантыларынга чыылганнарның адыш часкаашкыны-биле тывыскан.

Туннелинде конкурстуң лауреаттарының концерти болган.

телевидение

ИЮЛЬ 11-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40—Эртенги гимнастика. 8.55 —«Оттуруксу». 9.25 — «Совет Эвилелинге бараан боор тур мен!». 10.25 — «Кадыкшыл». 11.10 — «Эртенги почта». Музыкалыг программа. 11.40 — «Аъш-чем программазы — бүгү улустуң херээ». («Кедээниң шагы»). 12.40 — «Музыка киоскузу». 13.10 — Амыдыралче путёвка. 13.55 — Футболга делегей чемпионадында. 15.30— «Кино аян-чоруктарының клуву». 16.30 — 16.45 —Чапсар. 16.45— Бөгүн — Балыкчының хүнү». ССРЭ-ниң балык ажыл-агыйының министри В. М. Каменцев дамчыдылгага киржир. 17.15— «Силерниң чагааларыңар боугаар»: Балыкчының хүнүнге тураскааткан музыкалыг программа. 18.00 — «Делегей панорамазы». 18.45 — «Кайгамчыктыг Гоша». Мультфильм. 1-ги болгаш 2-ги тоогу. 18.55— «82-ниң ырызы». 19.30 —«Экранда— кинокомедия». «Гусар балладазы». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 —«Фиеста». Мадридке болган улусчу уран чүүлдүң фестивалы. 22.00 — 22.40 — Аът спортунга делегей чемпионады. Бититиң аът-спорт комплекизинден дамчыдылга. Ол төнген соонда— телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — Делегейниң П. И. Чайковский аттыг конкурузунуң лауреаттарының концерти. Консерваторияның Улуг залындан дамчыдылга. 16.50— «9-ку студия». Дамчыдылганы политиктиг хайгаараачы В. С. Зорин чорудар. 17.20 — Документалдыг фильм. 18.05— «Эрес-дидим чорук». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 5-ки сериязы. 19.10 —«Улуг Октябрьның 65 чылынга уткуштур». «Бистиң дөөчу камдарывыс». 27-ги фильм—«1944 ку чылы». 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Мюнхгаузенниң ужуралдары». Мультфильм. 3-кү серия. 20.15—Бистиң корреспондентилеривис чугаалап турлар. Дончулал. 20.45 — «Төрээн чурттуң овур-хевирлери». Фильм-концерт. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—Делегейниң П. И. Чайковский аттыг конкурузунуң лауреаттарының концерти. Консерваторияның улуг залындан дамчыдылга.

ИЮЛЬ 12-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 —«Үе». Информастыг программа. 8.40—Эртенги гимнастика. 8.55—Футболга делегей чемпионадында. 10.30 — «Дириг амытаннар амыдыралы». 11.30 — Телемедээлер. 11.35 —14.15 —Чапсар. 14.15— Телемедээлер. 14.35 —«Бистиң чедиишкиннеривис». Документалдыг фильмнер программазы: «Кыдыы чок хоорайлар». «Келир үеже базымнар». 15.45 —Улустуң аялгалары. 16.00— «Аныяк көрүкчү театры». «Угаанныг чараа-чеченчигеш». Ойнааракчар шиизиниң баштайгы көргүзүү. 3-кү, 4-кү сериялар. 17.00 — 17.15 — Чапсар. 17.15 — «Бистиң садывыс». 17.45—ССРЭ-ниң улустуң артизи Э. Канива ырлаар. Вильнюстан дамчыдылга. 18.15 —Аът спортунга делегей чемпионады. Бититиң аът спортунуң комплекизинден дамчыдылга.

КЫЗЫЛДАН

18.40 —Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.55 —«Партияның планнары — улустуң планнары». Саяно-Шушенскийниң «электроэнергетика комплекизи». Дамчыдылгага СЭКП-ниң Красноярск крайкомунуң бирги секретары П. С. Федирко киржир. 19.25 — Футболга делегей чемпионадында. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Ленинградтың айлаң-кушчугаштары». Фильм-концерт. 22.20 — Бөгүн делегейде. 22.35 —23.15—«Поэзия. Николас Гильен».

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00—Уругларга фильм. «Кестикчигеш». А. Рыбаковтуң тоожузун ёзугаар тургускан. 1-ги серия. 13.10 —Делегейниң П. И. Чайковский аттыг конкурузунуң лауреаттарының консерваторияның Улуг залынга концерти. 15.50 —Телемедээлер. 15.55 — 18.00 —Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — «Ырак ортулуктуң чажыды». Мультфильм. 18.30 —Чарлалдар, рекламалар.

МОСКВАДАН

18.40—«Улуг-кулак». Мультфильм. («Орбита-3»)

КЫЗЫЛДАН

17.55 —«Отчугаш». Дамчыдылга. 19.25 —«Испан миниатюрлар» балеттен Антулузияның таңцызы». 19.30—«Азия тову». Информация-публицистиг программа.

МОСКВАДАН

20.00—«Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Мюнхгаузенниң ужуралдары». Мультфильм. 4-кү серия. 20.15 — «Делегей панорамазы». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 —22.00 — «Бистиң чечеривис». Уран-чечен фильм.

Редактор В. С. ШАРАВИИ

Агаар

Бөгүн республикага болгаш Кызылга шокар булуттаар, чамдык черлерге чаъстаар, диңмирээр. Соңгу-барыын углуг хаттың күжү секундада 5-10 метр чедир күштелир. Агаарның температуразы хүнүс 18-23, Кызылга—21-23, чамдык районнарга —12-17 градус чылыг болур.

КИНО

ИЮЛЬ 11-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Черниң чылы» 9.30, «Өскерликчи чоруун дээш гонорар» 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Дюймовочка» 9.30, 12.30, «Петьканың көрдүнер бе?» 11.00, «Ынакшыл үези четпээн аныяк» 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Мария-Мирабела» 10.00, «Эрте-бурун помпун тывызыы» 12.00, 14.00, 16.00, 18.00, 20.00 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Чеченэ чок ырлар» 17.30, «Козерог-чайгы» 19.30 шактарда.

ИЮЛЬ 12-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Кедерел» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Туттурбас адаан негекчилери» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, «Дамды» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Өргээ кочуузунга кирген» 15.00, 17.30, 20.00 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Дайынның тылында фронт» 17.00, 20.00 шактарда.

ИЮЛЬ 13-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Кедерел» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Туттурбас адаан негекчилери» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, «Дамды» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Чараш кыс болгаш кармы кижи» 14.30, «Өргээ кочуузунга кирген» 17.00, 20.00 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Дайынның тылында фронт» 19.30 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Мария-Мирабела» 15.00, «Лейтенант Клим... туң шыны» 16.30, 18.30, 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000. Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 4. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-28-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун сыдыын баргааза 2-32-75 телефоннар болгаар.

Чагыг № 1347.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектери талазы-биле эргелезиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). [illegible]

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 162 (11960) | 1982 чылдың июль 13, вторник | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 кеп.

РСФСР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ДОКТААМАЛ КОМИССИЯЛАРЫНДА

РСФСР-ниң Дээди Совединиң элээн каш доктаамал комиссияларының хуралдары Москвага болгулаан.

Бойдус камгалаар болгаш бойдус курлавырларын чөп ажыглаар, хоойлу-дүрүм саналдап кирериниң комиссияларының, транспорт болгаш харылзааның, чуртталга-коммунал ажыл-агыйының болгаш амыдырал хандырылгазының, кадык камгалалының, социал хандырылганың болгаш спорттуң талазы-биле комиссияларының каттышкан хуралынга РСФСР-ниң «Атмосфера агаарын камгалаарының дугайында» болгаш РСФСР-ниң «Дириг амытаннарны камгалаар болгаш ажыглаар дугайында» Хоойлуларының төлевилелдерин чугаалажып көрген.

Комиссиялар ол хоойлуларның төлевилелдерин баалаан.

Аъш-чем программазын боттандырарынга Россия Федерациязының кара эвес хөрзүннүг черлери [illegible] ужур-дузалыг. Чугулчаа [illegible] депутаттар РСФСР-ниң Автомобиль оруктарының министерствозунуң болгаш Росколхоз тудуг каттыжыышкынының ол черлерге [illegible] тударының пландарын [illegible] күүседип турарын чугаалашкаш, [illegible] лерин кадыш, тодаргай шиитпирни хүлээп алганнар.

Кедээ ажыл-агый талазы-биле комиссия республиканың Кедээ ажыл-агый министерствозунуң малга чем баазазын [illegible] талазы-биле ажылын чугаалажып көрген. Комплексиг планны ажылдап кылганын, мал чеми болур культураларының дүжүдүн бедидер, мал чемнерин белеткеп, [illegible] дешпиллелиг аргаларын ажыглаарының талазы-биле [illegible] алдынып турарын демдеглээн.

Депутаттар бо талазы-биле [illegible] дамчыттынмаан. Отчеттерни айтып, РСФСР-ниң Кедээ ажыл-агый министерствозу [illegible] мал ажылының бедик шынарлыг чемнерге негелдезин долузу-биле хандырар дээш бүгү чүүлдерни кылырын даалган.

Өске комиссияларның хуралдарынга чуртталга-коммунал ажыл-агыйының болгаш [illegible] талазы-биле комиссиялар РСФСР-ниң «Чуртталга-коммунал ажыл-агыйының министерствозунуң чурттакчы фондузун ажыглаарын болгаш септээрин ажыдар талазы-биле ажылының дугайында» доктаалының күүсеттиишин турарының дугайында, ниитилелге ажыктыг ажылдан болгаар кижилер-биле демнежип угланган РСФСР-ниң Хоойлузун сагып турарының дугайында. РСФСР-ниң Кадык камгалал министерствозунуң СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин күүседири-биле кадыг чонунуң [illegible] уламчылаарының талазы-биле ажылының дугайында болгаш өске-даа айтырыгларның дугайын база чугаалажып көрген.

[illegible] РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң секретары Х. П. Пешков киришкен.

(СЭТА).

ПЛАННЫГ ДААЛГАЛАРНЫ КҮҮСЕДИР

Кедээниң бүгү ажыл-ишчилери СЭКП ТК-ның май Пленумунуң шиитпирлеринге база ССРЭ-ниң Аъш-чем программазында совет кижилерниң амыдыралын улам чаагайжыдарынче угланган кайгамчык улуг сорулгаларга сорук кирген, республиканың малчыннары социалистиг чарышты чер болганда калбарткан.

Бо чылдың бирги чартыында мал ажылының продуктуларын бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарының пландарын республика бүгү көргүзүглер талазы-биле чедиишкинниг күүсеткен. Тодаргайлаарга, эът садарының чартык чыл планы 117,7 хуу, сүттүү—105 хуу, дүктүү—140.8 хуу күүсеттинген. Азы эртен чылда турган ынчангы деңнелден 260.9 тонна эът, 40 центнер дүк хөй саттынган.

Республика районнарының хөй кезии, хөй-хөй ажыл-агыйлар мал продуктуларын бүдүрериниң база күрүнеге садарының чартык чыл пландарын ыракта ажыр күүсетиилээн болгаш эртен чылдың ынчангы деңнелинден көвүдеткен. Эрзин районнуң «Чаа орук» совхозунуң ажыл-ишчилери эът садарының планын 153,7, сүттүүн—144, дүк садарының чыл планын — 122,5 хуу күүсеткен. Ук совхоз төрүүр 100 хойдан-на 89 хураганны, а дөртүң хойжу бригада — 98 хураганны камгалап алгаш, районнуң ажыл-агыйларының чарыжынга тиилекчи болган. Ол ышкаш «Барлык», «Революцияның чалбыыжы» совхозтар күрүнеге эът болгаш сүт садарының, «Сүт-Хөл» совхоз эът болгаш дүк садарының чартык чыл пландарын дыка ажыр күүсетиилээн. Шак ындыг эки түңнелдерни чедип алган ажыл-агыйлар хөй.

Дыка хөй коллективтер, малчыннар социалистиг чарышка идепкейлиг киржип, кызымаккай ажылдааш, күш-ажылчы бедик көргүзүглерни чедип алган. Улуг-Хем районда «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң ошку кадарчызы Валерий Чыбыл-оол бо чылын төрүүр 100 ошкуга оналштыр 136 анайны камгалап өстүрген, ошку бүрүзүнден 900 грамм дүктү кыргаан болгаш коданында малынга чаңгыс-даа башты хоравааан. Чөөн-Хемчик районнуң «Октябрьның 30 чылы» совхозунуң хойжузу Аяи-Хээ Ондар төрүүр 100 хойдан-на 130 хураганны камгалап өстүрген болгаш хөй санындан 2.2 кг дүктү кыргаан, малының баш санын база-ла будун камгалаан. Мал төлү камгалап алыр талазы-биле республикада эң бедик көргүзүгнү чедип алган бо мөй малчын кадарынга уткуштур чарыштың мурнуку одуруунга чорун турар.

Чөөн-Хемчикте «Алдан-Маадыр» совхозтуң хойжулары бо чылын база-ла эки ажылдаан. Олардан Ооржак Маадыр-оол 100 хойга оналштыр 125 хураганны, Сарыглар Делгер-оол—124, Ондар Сенен-оол биле Ховалыг Намчал оларның кайызы-даа 114, Ооржак Шолбан-оол —100 хураганны камгалап алгаш, чарышка өскелерни мурнааннар.

Ол ышкаш «Тес-Хем» совхозтуң дуржулгалыг хойжузу Кочанай Суван-оол, «Искра» совхозтуң мурнакчы малчыны Валерий Ховалыг олар төрүүр 100 хойга оналштыр 125 болгаш 120 хураганны менди камгалап, доруктургаш, малчыннар наадымынга киржир дээш чарышка тиилекчи болганнар.

Социалистиг чарыштың киржикчилери — хөй-хөй саанчылар, кадарчылар, чылгычылар, ивижилер, бызаа ажаанчылары, мал ажылында ажылдап турар механизаторлар, өске-даа ажылчыннар бо чылдың бирги чартыында эки ажылдааш, бүдүрүлгеге бедик көргүзүглерни чедип алган. Оларның аразында бир инектен сүт саар хүлээлгезин ыракта ажыр күүсеткен саанчылар А. Монгуш (СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхоз), Т. Кара-Сал («Большевик»), С. Монгуш («Хемчик»), Д. Монгуш («Тиилелге») болгаш өскелер-даа бар. «Тыва» совхозта семиртир бода мал кадарчызы Д. Куулар бодунга бижиглеттинген шарыкынтарының бирээзинден-не хонукта ортумаа-биле 800 грамм немелде деңзини алган. «Искра» совхозтуң чылгычызы Д. Монгуш 100 беден 100 кулунну, «Тере-Хөл» совхозтуң ивижизи С. Кол 100 мыныдан 94 анайны камгалап өстүрген. Ындыг чижектерни оон-даа ынай хөйү-биле киирип болур.

Чедиишкиннерни демдеглеп тура, чуну чедир кылбааныысты база айтып, оон болу берген чылдагааннарын тодарадып, эдерниң хемчеглерин алыр ужурлуг. Бирги чартык чылда күрүнеге сүт садарының планын чаңгыс-ла Улуг-Хем район болгаш оон дөрт совхозу, Каа-Хем районнуң двот ажыл-агыйы, Бии-Хемде «Кызыл тараачын», Кызыл районда «Кара-Хаак» совхозтар күүсетпээн. Ол ышкаш Тандыда ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг болгаш Бии-Хемде «Бөк» совхозтар эът-даа, сүт-даа садарының пландарын күүседип шыдаваан. Айыттынган районнарның партия, совет, кедээ ажыл-агый органнары, совхозтарның удуртукчулары, специалистери болгаш мал ажылдыглары бо юбилейлиг чылдың планныг даалгаларын ылап-ла күүседир. Аъш-чем программазын боттандырарынга талептиг улуун киирер дээш арткан айларда күжениишкинниг ажылдаар ужурлуг.

Кедээниң ажыл-ишчилериниң мурнунда амгы эң чугула сорулгалар болза, келир кыштаглаашкынга баш удур эки белеткенип алыры-биле бүгү чүзүн малдың чайгы семиртилгезин органчзастыг чорудары, сүт саалдазын улам көвүделиири, кыштаглара кажаа-хораны, чурттаар бажыңнарны бүрүн септеп, күзүн чугле кежүп кээп олуруптарынга белеткеп алыры, малга кыжын чиртиринге четчир чемнерни белеткеп алырынче бүгү күштү мөөңнээри, сиген шөлдеринге шалыпчы ажылдаары болур. Оон-биле кады ылаңгыя чайгы таарымчалыг үезе мал продуктуларын бүдүрерин база күрүнеге садарын көвүдедир дээш чарышты улам калбартыр херек. Районнарның, совхозтарның партия организациялары, кедээ Советтер, ажыл-агыйларның удуртукчулары болгаш специалистери СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң салган сорулгаларын күүседир, Аъш-чем программазын чедиишкинниг боттандырар база сезоннуг чугула ажылдарны бедик деңнелге чорудар дээш кедээ ишчилерниң ортузунга органзакчы, мобилизакчы ажылды күштелдирери чугула.

ССРЭ 60 НААДЫМГА УТКУШТУР

ЭРТКЕН ЧЫЛДЫЫНДАН ӨЗҮЛДЕЛИГ

Он бирги беш чылдың ийигизиниң бирги чартык чылы төнген. Республиканың улус ажыл-агыйының бүгү-ле адырлары, эрткен чартык чылды ажылын, социалистиг хүлээлгелериниң күүседелгезин түңнеешиаан, моон соңгаарты сорулгаларын тодарадып турар. Чөөн-Хемчик районда «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажыл-ишчилериниң бо чылдың бирги чартыында канчаар ажылдааның база СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар талазы-биле ажыл-агыйда кандыг тодаргай хемчеглер алдынып эгелээнин чугаалап бээрин ук совхозтуң директору К. Б. Куулардан бистиң корреспондентивис В. Куулар дилээн. Аңаа харыкы моон адаанда парладывыс.

— Ажыл-агыйның ишчилериниң бо чылдың эрткен айларында ажыл-ижин тараазында сан-түңнеп эгелеп көргүлейин. Кедээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрүп, күрүнеге садарының чартык чыл планын совхоз чедиишкинниг боттандырган. Эът садарының планы 116,5 хуу, сүттүү — 112,5, дүктүү — 139 хуу, дүк садарының чыл планы күүсеттинген. Бо көргүзүглерни эрткен чылдың ол-ла үези-биле деңнээр болза, элээн өзүлделиг болган. Чижээ, сүттү бо чылын эрткен чылдаазындан 36, эътти—39 тонна хөйнү дужааттывыс.

Эрткен кыштаглаашкында ажыл-агыйның хойжулары багай эвес түңнелдерлиг болган. Төрүүр 100 баш хойдан совхоз ниитизи-биле 97 хураганны камгалап алган, 100 баштан 90-дан 112 чедир хураган камгалап алган хойжуларның саны он ийи. Төрүүр 100 баштан 100 хураган алган хойжуларның саны эрткен чылын ийи турган болза, бо чылын 6 хойжу 100-тен 112 чедир хураганны камгалап алган. Түс-түс хойжу бригадазы талазы-биле алырга Улуг-Ховуда Байыр-оол Куулар удурткан хойжу бригада 100 баштан 103 хураганны ап, социалистиг чарыштың тиилекчизи болган.

Ажыл-агыйда мурнакчыларның, оларның мөөрүүн өөредиринге коммунистер чорук турар. Оларның ажылы өскелерге үлегерлиг. Чижээ, Сонай-оол Сундуевич Сарыглар, Борис Шыдыраевич Куулар олар төрүүр 100 баш хойдан 108-110 хураганны камгалап, доруктурганнар. Мал ажылынга [illegible] байлак хоочун ажылдакчылар [illegible] өөредип, бедик көргүзүглерни чедип турар аныяк хойжуларывыстың ижи мактадыглыг. Комсомолчу хойжу Зоя Монгуш 100 баштан 112 хураганны, Чечек Монгуш 100-тен 111-ни алган. Көргүзүглер бедик аныяктар эр-хей болганнар.

Бол ыңай көргүзүглеривис бедидер ындыг. Ону чугаалап тура, бүдүрүп турар продукциявыстың шынарының бедип турарын демдеглевес чадап. Ону Шык-Бажы, Дөң-Терек сүт-бараан фермаларының саткан сүдүнүң чиңзизин көргүзүп болур. Ук коллективтерниң чартык чылда күрүнеге саткан сүдүнүң 90,6 хуузу бирги, ийиги сорттуу болган.

СЭКП ТК-ның май Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырары —совхозтуң дирекциязының, ында партия организациязының, ажыл-агыйның бүгү ишчилериниң ажылының бирги черге айтырыы болган. Ынчангаш үстүнде көргүзүглерни бышыглап, ону харын улам бедидер сорулга салдынган. Ол сорулга-биле малдың чайгы семиртилгезинче улуг кичээнгей угланган.

Ниитиниң малынга чем белеткээри органзастыг чорун турар. Бөгүн бүгү күштү олче мөөңнээн бис. Ажыл-агыйда бо хүннерде 900 тонна сенаж салдынган, 50 тонна сигенни пресстээн, 80 ажыг тонна витаминниг сиген далганы белеткээн. Чаа хараганнар витаминниг далган белеткээрин бо чылын шиитпирлээн. Бөгүнгү ажылывыстан кедир иштиин түңнелдерин коочуг хамааржыр болгай. Ынчангаш мал чеми белеткээр планывысты күүседип, четчир артык курлавырны туругзуп алыр ужурлуг бис. Люцерннаның дүжүдүн гадан 48-50 центнерни ап турар бис. Ынчангаш бо чылын ону 102 га немей тараан, оон дүжүдүн үш катап алыры көрдүнген. Мал чеми белеткээр планывысты күүседип алырының аргазы бисте бар.

Эътти, дүктү көвүдедир сорулга-биле ангор өшкүнүң баш санын өстүрерин планнап турар бис. Бо чылын 300 башты немей садып алдывыс. Ангор өшкүнүң баш санын 1900 чылга чедир 2000-2500 четиирери бисте көрдүнген. Бо бүгү хемчеглер совхозтуң ажыл-ишчилериниң Аъш-чем программазын амыдыралга боттандырарынга киириштирер улуг болур.

Ажыл-агыйның мурнунда үстүнде салдынган сорулгаларны чедиишкинниг боттандырар тылаазы чедир көөр шиитпирлээр чамдык айтырыглар бар. Чижээ, бистиң бодап турарывыс-биле алыр болза, Онгар-Кара-Дөң деп черде участокка суггарылга системазын туругзаар болза, ажыл-агыйга оон ажыктыг чүүл болур. Оон-биле кады Шык-Бажы сүт-бараан фермазында бызаа кажаазын чаартырын, аңаа тоң одалга системазын туругзарын көрүп турар бис.

ЭРЗИНЧИЛЕР КҮҮСЕТКЕН

Мал ажылдыг Эрзин районнуң ажылчы чоннары республиканың малчыннар наадымын күш-ажылчы чедиишкиннер-биле уткуп турар.

Районнуң совхозтары ниитизи-биле күрүнеге эът садарының чартык чыл планын — 121,5, сүттү — 116, дүктү — 102,7 хуу күүсеткеш, үшкү кварталче эки темп-биле шилчип кирген. Ажыл-агыйларның район чарыжынга «Чаа орук» совхозтуң малчыннары шылгарап, күрүнеге эът садарының чартык чыл оналдазын — 153,7, сүттү — 144 хуу, дүктүң чыл планын 122,5 хуу боттандырган. Ынчангаш «Чаа оруқ» совхозтуң коллективинге СЭКП райкомунуң, райкүүскомунуң, кедээ ажыл-агый ажылдакчыларының профэвилел райкомунуң болгаш ВЛКСМ райкомунуң шилчир Кызыл тугун акша шаңналы-биле кады тывыскан.

К. МААДЫ.

САADAП ТУРАР

Таңды районнуң ажылчы чоннарының 1982 чылда социалистиг хүлээлгезинде мынчаар бижээн: «Күрүнеге 302,5 тонна дүктү садар». Ол санны малчыннар, ажыл-агыйларның удуртукчулары, зоотехник-специалистер эки билир.

Хойнуң кырыышкыны Кыргылдаазы эгелээнден бээр элээш эвес үе эрткен. Күш-ажылдың шын органчзастап база кыргылда пункттарының эки дерээн болза, кыргылда доостур четчир турар ийик. Ынчалзажок ол уламдыгып туруп берген. Районга ниитизи-биле 39 муң ажыг хөй кыргыттынган.

Хой ажылында ол чугула кампанияның саадап турарының чылдагаанын [illegible]. Кыргылдаазы органзас чок, [illegible] чамдык [illegible] рук үнелиг чиг-эттиң чиириинге таварыштырган. Ам ыяктының дүктери тоглап дүжүп калган хойлар коданнарда эндерик.

Ажыл чүге хожудап турары? Кыргылда пункттарында дериг-херекселдер болгаш кыргаашты мастерлар чедишпес, малчыннар ортузунга тайылбыр-массалыг ажылды [illegible] турар [illegible] хожудаашкынның кол чылдагааны. Ол кампанияга белеткел үезинде [illegible] удуртукчулары [illegible] Ынчалзажок ында амга чедир-ле кыргыкчылар чедишпес болгаш районнуң ажыл-агыйларындан эң-не элээш хойну кыргаан болуп турар. Ол ышкаш «Россия», «Революцияның чалбыыжы» совхозтарда хой кыргылдазы база уламдыгып турар.

Планныг оналданы күүседир чоокшулай берген Тока аттыг база «Коммунизмниң херели» совхозтар хой кыргылдазын шалыпкын болгаш шынарлыг чорудуп турар.

ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң хойжулары бо ажылды үр үеде орта чорудуп шыдавайн келген. Ол дээш ажыл-агый каш удаа шүгүмчүлеткен. Кыргылда пункттары [illegible] ажыл уламдыккан. Ам хой кыргылдазы [illegible] удуртукчулары [illegible] уламдыктырып болбас [illegible] Малчыннар кыдывын мынга чедиишкинниг ужуражыр дээш, кыргылданы дүргедедири — хойжуларның чугула сорулгазы.

А. ОЮН.

Таңды район.

ТҮҢНЭЭН

Чартык чылда бүдүрген ажыл-херээн түңнежип, аргежургазын солчуру-биле «Торгалыг» совхозтуң Кара-Тал хойжу бригадазының малчыннары [illegible] Хамарның ооруунга чыглып келгеннер. Чыылганнарга чартык чыл планының күүселдезиниң, СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга күүселдезиниң дугайында илеткелди хойжу бригаданың бригадири Владимир Кертик-оол кылган. Малчыннар боттарының күжү-биле үш хой кажаазын немей туткан. Чүс баш хойга оналштыр ортумаа-биле 88 хураганны бригада камгалап алган. Отчёт Кыргыс, Тумат Оюн-оол, Сынчы Алдын-Херел Даш-оол Кыргыс, Херел Көк-оол, Ковчук Даш-оол болгаш өске-даа малчыннар республиканың малчыннар наадымынга киржир эрге дээш чарышка идепкейлиг киржип, шалыпчы күш-биле ажылдаап Күрүнеге садар эът, дүктүң чартык чыл планын күүсеткен.

Аң хойжуларының зоотехниг сорулгазы болза, аң аки оъттуг сиенниг серинн тайгаларын малды семиртип тайгалады, бөгүнден эгелеп мал чемиинниң белеткелинге идепкейлиг киржири. Күш-ажылчы түңнээшкинге, бөгүнгү сорулгаларга тураскааткан хуралдың соонда спортчу оюннар эгелээн. Чайлагга 32 мөге хүрешкен. Аңаа совхозтуң бирги класстың чолаачызы Михаил Кара шүүлген, хойжу бригаданың бригадири Владимир Кертик-оол ужуурлешкен, хоочун мөге Бүрбүдей Донгак биле аныяк мөге Александр Седен-Дамбаа ушкүлдерин черни үлешкен.

Муң метрге чалыг чарышка Александр Седен-Дамбаа [illegible] улустуң 500 метрге чарыжынга Алдынай Тумат тиилээн.

32 аъттың чарыжынга Очур-оол Оюн-оолдуң хүрең аъды эртип келген. Чапаев биле Ондар-оол оларның аъттары чергелештир келип, ийиги үшкү черни эдээн.

Д. КЫЗЫЛ-ООЛ.

Өвүр район.

Уживудуушкунда — «Прогресс-14»

СЭТА-НЫҢ ДЫҢНАДЫЫ

Орбитаның «Салют-7» станциязының моон соңгаар ажылдаарын хандырарының программазын ёзугаар 1982 чылдың июль 10-да Москваның-биле 13 шак 58 минутада автоматтыг «Прогресс-14» чүък кораблин Совет Эвилелинден салып үндүрген.

Транспорт кораблин салып үндүргениниң сорулгазы орбитада станцияга чарыгдаар материалдарны болгаш янзы-бүрү чүъктерни чедирери боол турар.

«Прогресс-14» корабльдиң дараазында параметрлиг орбитаже салып үндүрген:

- **Чер кырындан эң ыраажы —258 километр;**
- **Чер кырынче эң чоокшулаажы —192 километр;**
- **дээскиндериниң үези —88.7 минута;**
- **ийленнишкини—51,6 градус.**

Телеметрлиг медээлерниң дыңнадып турарын ёзугаар алырга, автоматтыг чүък кораблиниң системалары чогумчалыг ажылдап турар.

Совет эрге-чагырганың чылдарында үлетпүрнүң чаа адырлары — өңнүг металлургия Киргизияда хөгжээн.

ЧУРУКТА: Фрунзе аттыг сурьма комбинадының мурнакчы эаалдирикчизи, Күш-ажылдың Кызыл Туг орденниң эдилекчизи Казымкан Мурзакметов.

В. ВОНОГТУҢ болгаш Г. КУЛЯЕВТИҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

Сиген кезилдези

БЕЛЕТКЕЛДИГ КИРГЕН

«Искра» совхозтуң ажылчыннары сиген кезилдезинче багай эвес белеткелдиг кирген. Сиген кезер 10 машинаны эки септээш, шөлдерже ажылдадып үндүрген.

Оон ангыда кукуруза ажаар, тарымал сигенниг кезер, пресстээр, янзы-бүрү техниканы өй-шаанда септээш белениниң шугумунга тургузулаан.

Мал чеми белеткээринде дугуйлуг 12 трактор хаара туттунган. Оларны механизастаттынган үш звенога чарган. Звеноларда 45 кижи доктаамал ажылдап турар.

Будук-бүрү, шагар-оъттан чашпап кезип белеткээринге Бажын-Алаак ортумак школазының өөреникчилери, суурнуң агиткварталарының чурттакчылары — шупту 44 кижи ажылдап турар.

А. МОНГУШ.

Чөөн-Хемчик район.

Чер аңдарылгазының медээзи

ДАРЫЙ ДООЗАР

Он бирги беш чылдың ийиги чылында бистиң республиканың ховү ажылдыглары 114 муң гектар чайгы черни аңдарар ужурлуг. Бо хүннерге чедир оон 98 муң гектары аңдартынган азы планның 86 хуузу күүсеттинген. Чер аңдарылгазын шалбай-биле үргүлчүлеп турар. Бо ажылга соолгу чаашкын база дузалыг болган.

Механизаторларның болгаш тускай эртемниглерниң барык-ла шуптузу чайгы чер аңдарылгазының үезинде кичээнгейни угландырып турар. Оон уламындан Кызыл, Бии-Хем, Улуг-Хем районнарның ажыл-агыйлары бо ажылды [illegible] келген. Каа-Хем болгаш Таңды районнарда чайгы чер аңдарылгазы шулуун чорун турар. Ук ажылды кыырда дыка хөй совхозтар херзун камгалаар техниканы ажыглап турар. Ол ажыл-агыйларның аңдарган черлери чаъс чааптура-даа, бөк үнүштерден арыг.

Чамдык районнар болгаш совхозтар чайгы чер аңдарылгазынче кичээнгейни бээдээн турар, ол ажылды органзастыг чорутпаан турарлары база бар. Чижээлээрге, Чөөн-Хемчик район чер аңдарар планын 46 хуу, Бай-Тайга 41 хуу, Барыын-Хемчик 43 хуу, Эрзин 19 хуу, а Тожу дөңгүүле 10 хуу күүсеткен болуп турар. Ук ажылды шүушкүн болгаш шынар чок кылып турар совхозтар: «Шекпээр» «Хемчик», «Дөң-Терек», «Большевик», «Тээли», «Мугур» [illegible] совхозтар планын чүгле 10—30 хуу чедирген. Бо дээрге ук ажыл-агыйларның удуртукчуларының болгаш тускай эртемниглериниң олутпаан бышпаан харыысалга чок чорудуун херечилээн.

Чайын аңдарган черниң дүжүдү бедик дээрин тараачын кижи бүрүзү билир. «Кызыл тараачын», «Революцияның чалбыыжы», «Россия» совхозтар болгаш Кедээ ажыл-агыйның дүрүмүнге ылаңгыя ындыг шөлдерден чылдың-на бедик дүжүттү ап келген. Ол ажыл-агыйларның шөлдеринде тараа бо чылын база эки үнген. Ону көрүп тура-ла, чамдык совхозтарның агрономнары чайгы чер аңдарылгазын хожудадып, оон шынарын чавызадып турар. Элээн хөй совхозтар херзүн камгалаар техниканы ажылдадааан.

Чайгы чер аңдарылгазының агротехниказын «Бурунгаар», «Енисей», «Тээли», «Дөң-Терек», СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтар хажыдып турар. Оларның дүжүдүнге [illegible] сорулгазын шынар чок ажылдап турар. Ол ажыл-агыйларның механизаторлары чайгы чер аңдарылгазын хүүседиинде болгаш [illegible] шөлдерниң [illegible] [illegible] ажыл [illegible] үзүт [illegible].

УЛАН-БАТОРГА БАЙЫРЛЫГ ХУРАЛ

УЛАН-БАТОР. Моол улустуң революциязының 61 чылын таварыштыр партия күрүне болгаш хөй-нийти организацияларының, наймылалдан ажылчы чоннар төлээлекчилериниң байырлыг хуралы Улан-Баторга болган. МАРП ТК-ның Чиигиие секретары, МАР-ның Улустуң Улуг хуралының Президиумунуң Даргазы Ю. Цеденбал, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ж. Батмөнх болгаш албанның өске-даа [illegible] ол хуралга киришкен.

МАРП ТК-ның Политбюрозунуң [illegible], МАР-ның ниитилиг айыыл чок чорук министри С. Лувсангомбо илеткел кылгаш, делегейниң Улуг Октябрьдан төрүттүнген революстуг чоруулгазының чарылбас кезээ — 1921 чылдың моол улусчу революциязы моол улустуң теңүзүнге үндезин эргилде бээн [illegible] кан. Эрткен чылдарның дурзазында республиканың демиселинин болгаш тиилелгелериниң аңдарлыг оруун эрткен болгаш ам социализмниг тургузуушкунунуң сорулгаларын МАРП-ның удуртулгазы-биле [illegible] турар. Улустуң кедээ ажыл-агый бедик темпилер-биле хөгжүп турар. Чурттуң экономиказы улам-на [illegible] болуп бар чылар.

Делегей айтырыгларынга хамааржыр чугаалап [illegible] оратор КНО-ның Коо. Ассамблеязының чөпсетиниң [illegible] тускай сессиязынга эш Л. И. Брежневтиң чагаазы [illegible] ССРЭ-ниң тайбың [illegible] саналдары дайын кырыжылдынга удур улуттарның демиселинге үнелеп четтинмес ужур-дузалыг деп онзалап демдеглээн.

(СЭТА).

Тувинская республиканская библиотека

ТААРЖЫП ТУРАР

1990 чылга чедир үеде Азыш-чем программазын бистиң нормативиң экономиктиг стра[illegible] чоокку үеде чо[illegible] ыңне чугула планы[illegible] кобальтылыг Хову-Аксының ажылчыннары чу[illegible] [illegible] турарлар. Совет кижилериниң амыдыралы [illegible] Азыш-чем про-граммазының сорулгалары бү[illegible] турар.

Чоннуң азыш-чемниң бүгү хе[illegible] [illegible] чедип алырын, партия планнап турар. Бо чаагай херек-ти боттандырарынга хамааты[illegible] [illegible] ларының коллективтиг сад болгаш огород ажылының ар[illegible] айыткан. Хову-Аксы суурда бо талазы-биле байдал мын-дыг:

Хамаатыларның дузалал [illegible] эрги суурда пептерзэн. Чижээ суурнуң № 2 ортумак школа-[illegible] Зинаида Михайловна Городилова болза, «Кежээниң мур[illegible] ажылгыраарының . бирээзи. [illegible] дыг эът, сүт дагаа чуургазын садып турар, ол продуктулар[illegible] [illegible] ындыг кижилерге өөрүп четтирдивис деп, олардан үле-гер алыр апаар бис.

Суурнуң хоочун чурттакчылары Казанцев адашкылар ба[illegible] [illegible] Кызыл хоорайның [illegible] ронар тревиге керээ саттаар садып турар. Чоннуң ногаа[illegible] ле хандырар дээш кайда-ла арбалар барып, ону ажыглаар херек деп Программада дорт бижээн болгай. Казанцевтерниң үлегерин эдерип, бо чылдан эгелээш теплицаларны эске-даа улус тудуп, ногаа-ларны өстүрүп эгелээни чер-[illegible]

[illegible] Программада [illegible] болгай. Суурнуң улуг назылыг [illegible] Куулар Чамы ангор уксалыг [illegible] на 30 баштыг мал семиртир «Суксак» совхозка боду че-дирип, дужаап турар.

Хову-Аксы суурнуң хуу ажыл-агыйлыгларны артык-шылдыг малын Таңды районда Тока аттыг, Улуг-Хем районда Жданов аттыг совхоз-тарга боттары машина тып [illegible] Күзенниг чуве болза, мал ху-[illegible] харысалгалыг кижилери айда бир катап бистиниге кээп, [illegible] дыг малын ап турган болза, эки-ле ийик.

К. ОЮН.

ЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлери, ЭКП ТК-ның Чиге не секретары эш Л. И. Брежневтиң «1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Азыш-чем программазының болгаш ону боттандырар хемчеглер дугайында» илеткели чоннуң амыдырал болган. Эң ылангыя дузалал [illegible] бүгү-да малды өстүрери кижи бүрүзүнүң херээ. Чер-черниң [illegible] кастыг, өдүректи, хоюну, өшкүнү, инекти, сарлыкты, чылгыны [illegible] ажыл-агыйның сайзыралынга күрүнеге хөй орулганы бээр.

[illegible] тургузар болза эки деп са-налдыг мен. Хоорайда база [illegible] чаңдыг херекти малын тударын өөрениг бергеш, план-ны бээр, артыкшылдыг малды [illegible] белеткел конторазынга ду-жаар.

КИЖИ БҮРҮЗҮНҮҢ ХЕРЭЭ

Дузалал ажыл-агыйны сай-зырадырынга херек чүүлдерге хөй. Ону үзүртүп турарлар кол кичээнгейни сиген кезер, тараа, ногаа тарыыр [illegible] рационуу шын ажыглаарынче угландырза эки. Хаван, дагаага комбикорм, чарба херек болгай. Малды, хаван, дагааны кышкы үеде тургузар чылыг кажаа база херек.

Дузалал ажыл-агыйның сай-зыралынга [illegible] мурнунда [illegible] черлерни [illegible] Сүрээ-рып болгу дег черлерни күс-[illegible] эгелээр болза, хөй сиген, та-раазы ап турар. Ногаа ай-маан өстүрери, картофель тарыыры ол бүрүзүнүң ажылы, ону [illegible] боттан эгелээш ол чаагай херекти [illegible] шыдар апаар. Оон ынай

[illegible] ажыл-[illegible] өстүрерин [illegible] Хем кыдыынче турар чурттакчы [illegible] ге чыжыргананы [illegible] рүп болбазыл?

Суг кыдыы хөлбектерге [illegible] рин планнап көрзе деп са-налдыг мен. Чурттуң [illegible] рангай арга-дуржулгазын, инженер телевидениниң дээ ажыг-лап болгай. Чижээ, Чадаана [illegible] ның алаа, үстүнге балык эрт-пес кылдыр хөлбөк кылгаш чүгле чайгы үеде, оон база хөй балык ээлдип ап болгу дег. Азыш-чем программазы [illegible] чаагай херекке совет хамаа [illegible] гаш бо чаа херекке бодап турарын саналымны мында би-

[illegible] картофель олуртуп, бажың чанын-да ногаалар тарып алгаш өстүрүп тур бис. Школачы [illegible] ол бүгүнү суг-гарып, өстүрүп турарлар. Хаваннарны база азырап тур бис. Мал-маган тудуп, картофель, ногаа өстүрерниң [illegible] бичииниден чан[illegible] бир чугула хевири. Олар өзе бергеш боттары-ла ажылды [illegible] билир болурлар.

Өг-бүлениң планын ам дагаа садып тып ап, ону өстүр деп турар бис. Дагаа оолдары садып алыр чер тыппайн тур бис. Хөй дагаа тудуп турар совхозтар, куш фабрикалары бистиң Чөөн-Хемчик районунуң төвү Чадаана хоорайга кээп садар болза ону [illegible]

М. ЧАПТЫГ-ООЛ.

ҮҮЛЕ БҮТСҮН

Чаа-ла дуъш чоокшулап орган. Ындазында ышкам эжим сүргей. Хүнүн чылыг херелдеринге бүргеткен бодаын оваап ора, автопарк хериминиң иштинге келгенимни безин эс-[illegible] барган мен. Оолаалаш черде септелге бажыны бар. Оон ажык эжиктеринден станоктарның, дежу, масканың шы-[illegible] үзүк чок чаңгыланган.

Деңгем өрээлдерниң бирээзинде чоңдурар улуг станок чанында бир кижи чай чок ажылдап тур. Станок-биле ажылдап [illegible] хемчээп тура, мени көрүп кааш:

— [illegible] лир мен — дээш, ол хол-тудуп мендилешкеш, дораан ажылын уламчылай берди. Анаа шаптыктавазы-биле даараазында өрээл-[illegible]

Бичежек өрээл. Ында септелгеге херевлээр ат-херекселдерни эмге-сексеннг чыскаап каан. Бүгү эт-херексел туружун-да, өрээлдер арыг-шевер. Ол бүгү ында кижилерниң бүдү-[illegible]

— Дыка-ла изиг хүн-дүр бо. Өрээл ишти ышкам — деп, [illegible] чаан тур.

— Чогум чүнүн кезээ боор? — деп, сонуургаарымга. Бо кезек ДТ-75 тракторнуу чүве.

— Тарылга доостуру бидек, тракторларны септелгеже киирген. Ам оларнын үүрмек септелгезин кылып турар бис. Механизаторлар септелгени кыска хуусаада доозар дээш шалыпкын ажылдап турар.

К. Захар бичиизинде-ле адазындан алырылбас, оон даргаңнаар черинге кады хүнзээр. Элээди апаргаш адазынга дузалажып, [illegible] эт-херекселдер кылыш өөренип алган. Хоочун, үс-шевер дарганның оглу адазының ижин ханы шиңгээдип, мергежилиниң мастери болу берген. Ол совхозунга 16 чыл слесарьлаан. Кандыг-даа нарын кезектерни бүдүрүп, кылып каар. Ажылдап келген чылдарында ол мергежилинге хөй аныяктарны өөреткен. Ол совхозунга чаагай-[illegible]

«Коммунизмче орук» совхозтуң автопарыгының дарганнаар цехиниң ажылчыннары республиканың малчыннар наадымынга куш-ажылчы белектерлиг уткуур сорулгалыг, хей-аътыг ажылдап турар.

В. АМЫР-БИДИ.

Өвүр район.

ТӨТЧЕГЛЕП ТУРАР

Тарбаганны камгалаар бе, азы төтчеглээр бе? Бо айтырыгга «Бойдустуң өске кежик байлаа ышкаш, камгалаар херек» деп кижи бүрүзү дорт [illegible] Шынап-ла, бо үнелиг аңны камгалаары албан. А херек кырында тарбаганны камгалап турганын Мөңгүн-Тайга районга элээн үр үениң иштинде ажылдап, чурттап келгеш черле көрбедим.

Ону хөй арга-биле өлүрүп турар. Тарбаганның эъдин чемге ажыглаар, кежин өрт кылыр, өдүн болгаш узун-чаан

амге хереглээр. Үк черде бо [illegible] турары чажыт эвес. Элээн каш чылдар бурунгаар аарыг тара-[illegible]

Амгы үеде оон камгалалы кандыгыл? Ол үнелиг аңны хумагалаар туржук, ам-даа төтчеглевишаан хевээр. Тарбаганның кежин, өдүн болгаш чаан сураглаан кижилер сөөлгү үеде дыка көвүдээн. Бо аңны бойдус камгалалының хоойлузунга [illegible] аңнар инспекторларын, эрге-[illegible]

чыларын [illegible] кузенчиг. Оон камгалалын [illegible] аңнаарын, кежин кана дужаарын чаңгыс аай чурумчудар үе келбээн бе? Ынчангаш ол [illegible] гыырадыр, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында республиканың аңныыр-тывыш эргелели кичээңгейге ап, айтырыгны да[illegible] [illegible] бирээзи деп бодаар-дыр мен.

А. БЕГЗИ.

Сергей Монгуш Чөөн-Хемчик районда «Октябрь 30 чылы» совхозтуң мурнакчы чолаачыларының бирээзи. Ол онаашкан ажылынга ээ-харысалгалыг, үлегерлиг ишчи. Эрткен чылын ол кывар-чаар материалдарны 1669 литрни камнап алган. Мурнакчының чуруун совхозтуң [illegible] самбыразында киирген.

ЧУРУКТА: чолаачы Сергей Монгуш.

Сөзү болгаш фотозу С. САТТЫН.

АРГЫЖАРЫ БЕРГЕ

Тоора-Хем суурдан өөс километр Адыр-Кежиг болгаш он бир километр Ий суурлар аразынга улус дажыгаар автобус шагда үрелген. «Тоора-Хем» болгаш «Май 1» совхозтарның боттарының автобустары база шимчевес. Бо суурлар аразынга аргыжары талыгырда Кызыл хоорай чедеринден дорайтаан.

Чай — чоннуң ынай-бээр чорук кылырынга эптиг үези: эмчилээр, төрелдээр, өөренир, аян-чорук кылып болгаш ажыл-иш дээш, чорук чоруур улус хөй. Ындыг түрбүже райкүүском-даа, совхозтарның директорлары-даа чоннуң аргыжарынга таарымчалыг байдалды тургузарынче кичээнгейин кошкадып турар. Бо чорук ажыл-ишке база дуза болбас. Ынчангаш дарый хемчег алыры негеттинип келген.

Д. АЙЫЫР-САНАА.

ШАЛЫПЧЫ КИРИПКЕН

Кызыл районда «Тиилелге» совхозтуң ажыл-ишчилери күзүн чажып тараан 200 гектар черде көк-тарааның га бүрүзүнден-не 50—60 центнер ногаан массаны ажаап алган. Ында механизаторлар 36 тонна витаминниг сиген далганын база белеткеп алган. Олар бо чылын 800 тонна сенаж салыр планныг, ам бир муң ийи тоннаны бир неделя иштинде-ле салып алган.

Ол ажылга аныяк чолаачы Николай Шимит болгаш өскелер-даа дыка шалыпчы кирипкен.

М. КАРА-ТОННУГ.

ЧАРЫШТЫГ БРИГАДАЛАР

Тес-Хем районнуң «Чодураа» совхозунуң № 1,3 хойжу бригадалары хой кыргыыр пунктузун Куранның көктүг-шылтыг ногаан чайлаанда кылган. Ам бо хүннерде ында хой кыргылдазы адакталып турар.

№1 хойжу бригаданың бригадири Төмүр [illegible] Дивиинниң чайлыг үезин ажыглап, кыргылданың канчаар чоруп турарын айтырдым.

— Бистиң бригадавыста он кодан хой бар. Ам 4 муң ажыг хой кыргыттынган. 40 [illegible] кыргыкчылар [illegible] тур. Оларның ортузунда социалистиг чарышты организастаан. Хүн бүрү түс-түс кижилерниң кыргаан хоюнуң санын, дужаагап [illegible] демдеглеп турар көргүзүг самбыразы бисте бар. Ону хүнүң дөмүрүп, [illegible] турар бис.

Бистиң чамдык хойжуларывыс бир хойдан 3,1 кг дүктү кыргып алырын хүлээнген. Аныяызында үстү-ле 2,8 кг болуп тур. Чижээ, Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны Н. [illegible] бир хойдан 2,8 кг дүктү, аныяк хойжу Х. Балчыр—2,5 кг-ны кыргып алгаш, эки көргүзүглуг болганнар.

Кыргыкчылардан коммунист И. Миндин хүнде 40, Б. Нурсат, Д. Нурсат олар [illegible] хойну кыргып [illegible] кг дүктү дужаап турарын бригадир [illegible]

№3 хойжу бригада 4700 хойну кыргаап. Оон бригадири Каадыр-оол Максимович Суванпин хой кыргылдазының байдалын мынчаар чугаалады:

— Ийи бригада аравыста социалистиг чарыштыг бис. Бот-боттарывыстан чыдып калбас [illegible] дап турар бис. Амгы үеде байдалывыста ылгал чок. Бисте база 40 ажыг кыргыкчы бар.

[illegible] лар А. Лагбыжап, Б. Уваангур, Д. Хүлер-оол олар хүнде 80-90 кг чедир дүктү кыргып, дужаап турар-дыр. Кыргылданы деңге доозар боор бис.

Ынчангаш ийи бригадада ажыл-иш хайнылыпкыныыг чоруп, кыргылда ам удавас доостур деп турар.

Х. ОЙДАН-ООЛ.

А Ж Ы Л — К А Д Ы К Ш Ы Л

Бистиң районнуң Суг-Аксы суурда чурттап турар узун назылыг, солун амыдыралдыг угбай-биле ужуражып чугааланым. Ол 1891 чылда Чөөн-Хемчик районга төрүттүнген, амыдыралының иштинде хөйну көрген, эрги Тываның амыдыралының дыка хөй солун болуушкуннарын сактып чугаалап олурар кижи болду. Ол улуг назылыг [illegible] ам-даа сергек, шимченир, азыш-чемни боду-ла кылып турар болду.

— «Бистиң угувус черле узун назылыг улус, ававыс 86 харлыында, ачавыс 84 харлыында «кызыл-душтаан», олар үргүлчү ажылдап черле салдыммайн чораан улус, оларның кандыг-бир ажыл кылбайн олурарын көрбээн мен. Шору кыс болуп өзүп келиримге-ле, мени база ажылга өөредип, өг ажылын кылдырып эгелээннер. Ынчангаш мырынай бичиимден тура ажыл кижиги болуп өскен мен» — деп, 98 харлыг Кара Ыйгылаковна Өктеге чугаазын доосту.

М. СУНДУКАЙ.

Чаагай сеткилдиг

Эргим редакция! Бай-Хаак суурда Таңды район эмнелгезиниң эмчилеринге, сестраларынга болгаш өске-даа ажылдакчыларынга «Шынның» арнын дамчыштыр өөрүп четтиргенимни илередип, байыр чедиририм чөпшээреп көрүңер.

Алдарлыг 18-ки десант шерингте Ада-чурттуң Улуг дайының үезинде тулчуп чордум. 1943 чылдан бээр СЭКП кежигүнү, дайынның II бөлүүнүң инвалиди, дайынның болгаш күш-ажылдың хоочуну кижи мен.

Чүрекке бергедеп, аар байдалдыг чаңгыс эвес, дөрт удаа аараш, кайызын-даа Бай-Хаак эмнелгезинге чыда эмнедип, ында эмчилерниң кижи дээш сагыш човангыр, кызымаан эскерип, бедик-биле үнелээдим. Ында иштики аарыглар эмчизи Ф. Ш. Донгак, фельдшер Е. С. Абросимова болгаш өске-даа сестралар ажаанчылар онаашкан ажылының ёзулуг-ла мастерлери, магалыг чаагай сеткилдиг кижилер болду. Ынчангаш коллективтиң бүгү кежигүннеринге эң эки күзелдеримни илеткээр-[illegible] мен.

А. ДАНЕКИН.

Балгазым суур.

МЕХАНИЗАТОРЛАР ДУГАЙЫНДА

«Механизатор — көдээде эң-не кол кижи-дир» деп эш Л. И. Брежнев 1978 чылдың ноябрьда болган СЭКП ТК-ның Пленумунга онаалап демдеглээн. Оон [illegible] болуп турарын бистиң амыдыралывыс бадыткап турар. Тываның механизаторларының аразында мурнакчылар дыка хөй. Оларга бистер кезээде чоргаарланыр бис. Ынчангаш бодумнуң бодап чорууруун чугаа айтырыгны көдүрүп, өске эш-өөрлер-биле сүмележиксээдим.

[illegible] черлеринге боттарын канчаар ап чоруурунуң дугайын фактыларга даянып тургаш бижиир бодадым. Чолаачы азы тракторист-ле кижи мен дээш механизатор деп бе-[illegible] черлеринге бодун ап билбес, ажылдап кедер түскай хевин [illegible] оларның аразында база турар-дыр. Манаа хамаарыштыр чамдык чижек: эрткен чылын [illegible] «Мөген-Бүрен» совхозтуң Культура бажыңынга байырлыг хурал болган. Орта ажыл-агыйның мурнакчыларын шаңнап, мактаан. Оларның ара-

[illegible] бир аныяк оолду база шаңнады. Ол чолаачы идик-хевин солуп албаан. Ол-ла солуттунмаан хеви-биле чоп мурнунга шаңналып алды. Оон соонда танцы организастаан. Чамдык механизаторларны көрүп орарымга, ол-ла ажылчын [illegible] кеттинген кыстар-биле ойнап турлар.

Бир катап садыгга бараан садып алыр дээш улустуң мурнунга [illegible] шургаан турлар. Эзлчегге турган улустар олардан золчег [illegible] «Дораан чоруур улус бис. Саадай бердивис. Бисти ээлчег чокка эрттиринер» — дээш улам чүткүдүлер. «Хирлиг идик-

хевинер-биле улустар боравадар. Ээлчегге туруп алыңар. Четтиге бээр силер» — деп, садыгжы эпчоксунуп, сагындырарга, олар тоовааң-даа. «Чолаачыларны билбес эвес силер. Кезээде бензин, үске боражып чоруур улусту» — диштилер. Шак мындыг таварылгаларны кая-даа болганчок-ла көрүп болур.

Боттарын кана-даа арыг-силиг эвес, бүдүш чок ап [illegible] механизаторларның [illegible] чоруур машина техниказы база-ла ындыг боор. Эриндерин ой-шаанда дыңналып [illegible] чорут паап болур. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, эрги-даа, чаа-даа бол эдилеп чоруур эди шат, кир туткан, каңгыргай-кеңгиргей турар. А оларның боттарының онзагай ажылынга хамаарылгазы база ындыг болуру чугаажок.

Бир-ле катап Кызылдан чанып ора, орукка үрелген чиик машинага таварыштывыс. Ма[illegible] [illegible] база эди кижи турар.

Олар барык-ла шуптү албанхаакчылар дире. Бистиң чолаачывыс машина адаанда чыткан чолаачыдан чүү болганын айтырарга, ол культура чок сөстер эдип, хыйлангылаан соонда хын дээн аныяк эр туруп келгеш, үрелген кезээн чугаалады. А оон чанында [illegible] болбаан дег, дыңнап турлар.

Бо чагаага үстүнде айыткан дег чижектерни хөйнү киирип болур. Бодап көөрүмге, механизаторлар [illegible] [illegible] чедир тургузары түс-түс черлерниң партия, комсомол, профэвилел организацияларындан бо үеде негеттинип турар. Оон-биле [illegible] «Механизатор — көдээде база бир кол кижи», «Болуу мергежилиниң хүндүлеп чорэ дээш [illegible] ге тоомазынга хамаарышкан [illegible] [illegible]

[illegible] механизаторларга эрттирип турза деп саналдыг мен.

Механизаторлардан эки [illegible] бедиик көргүзүглүг [illegible] бир-ле дугаарында [illegible] ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузуп [illegible] дыштаныгазын шын организастаар ужурлуг. А бо ажылдар база чогуур негелдеге чедир кылдынмайн турары хомудаанчыг. Механизатор бүрүзү эки ажылдаар дээш боду-нуң мергежилин улам бедидер, бүгү чоннуң, эш-өөрүн хүндүлеп билир кылдыр культурлуг аажы-чаңга, кижиниг мөзү-шынарга хүн бүрү бот-тускайлан кижизиттирер дээш оралдажыр болза, ол ону кажан-даа чедип алыр. Мээн бо бодалымны [illegible] каттаап билип турарыл? Бо талазы-биле бижикчилерниң саналдарын солун дамчыштыр үлежиксе-дим.

К. УСПУН, мал эмчизи.

«Мөген-Бүрен» совхоз.

Ереванның «Наирит» заводун эртем-бүдүрүлге каттыжыышкынының болуунун күүсеп уламчылап турар. Ол синтетиктиг каучукту кылып үндүрүп турар бүдүрүлге чери болур. Армян химиктер болгаш тудугжуларга «Ставропольтехмонтаж» трестиниң төлээлекчилери дузалажып турарлар.

ЧУРУКТА (солагай таладан оң талаже): дихлорбутадиенден хлоропрениниг каучук кылыр чериниң улуг механиги А. П. Загробин, трест ажылдакчылары, участоктар мастерлери И. И. Кияшко, М. Р. Мурзабеков, прораб С. И. Смирнов олар.

Р. АКОПЯН-биле А. ОВЧИННИКОВТУҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ДААДЫ-ЛА ОРУКТА

Олег Монгуш шериг албанындан 1978 чылдың майда халашкаш, өскен төрээн Ийме-зинге ээп чанып келген. Карл Маркс аттыг совхозтуң [illegible] парыгынга слесарьлап ажылдай берген.

Совхозтуң дирекциязы, комсомол комитеди онаашкан ажылынга кызымак, биче сеткилдиг комсомолчунуң чолаачызын [illegible] чедип алыр дээн изиг күзелин [illegible] Чижээ на АТБ-зиниң баазазынга ажыттынган түр курсче өөре-[illegible]

[illegible] ның шинзылгазын холга туткан комсомолчу Олег Монгушка совхозтуң дирекциязы 1978 чылдың ноябрьда «ГАЗ-51» марказыг автомашинаны [illegible] фермазынга мал чеми сөөртүп, доктаамал ажылдаарын сүме-[illegible]

[illegible] туң дирекциязының идегелин

[illegible] Фермазынга сиген, саваны, саанчыларның, кадарчыларның кыжын, чайын [illegible]

[illegible] рының ортузунга калбарган социалистиг чарыжынга тиилекчи болуп үнгеш, шилчиир вымпелди, өртектиг белекти, бирги чергениң дипломун чаалап алган.

Карл Маркс аттыг совхозтуң баштаар чери мурнакчы чолаачыга чаа машинаны бызыглааш, 16 хойжу коданнарны хандырарын даараан.

Суурдан 10—20 километр черде чурттап турар малчыннарның [illegible] үзүктелиишкин чок чедирип, [illegible] 6—11 [illegible] кылып турар.

Комсомолчу Олег Монгуш он бирги беш чылдың бирги чылында эрестиг ажылдаан. Ол 87 муң тонна-километрни

ажылдап кылган, 1489 кг кывар-чаар чүүлдү, 518 рубль-[illegible] алган.

Он бирги беш чылдың ийиги чылында автомашиназын туруушкун чок ажылдадып, 90 муң километр хемчээлдиг орукту чуктуг эртерин, 2000 кг кывар чүүлдү камнап алырын ол хүлээнген. Ол беш айларда 41 муң тонна километрни эрткен, 189 рубльдиң артык кезектерин, 816 кг кывар чүүлдү камнап алган.

Күш-ажылга сеткил-сагыжындан бердинген комсомолчу ССРЭ-ниң 60 чылынга уткуштур алган социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг боттандырар дээш малчын коданнарже суг сөөртүр ажылды шалыпкын чорудуп, хүн нормазын 130—150 хуу күүседип, кызымак чоруун көргүзүп турар.

А. ОНДАР.

ЧИДИРИГНИ БОЛДУРБАС

1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Азыш-чем программазы [illegible] продукциязын болгаш картофельди бүдүрерин улам көвүдедир, оларның шынарын экижидер, чурттакчы чонну четчири-биле хандырар сорулганы салган. Ону боттандырары ногаа ажылдыг совхоз бүрүзүнүң чугула херээ.

«Бурунгаар» совхозта ногаа бригадазы [illegible] хөй [illegible] картофельди өстүрген, күрүнеге дужаап келген. Бо чылын ногаа бригадазы 60 гектар черде картофельди болгаш 10 ажыг гектар капуста, өске-даа [illegible] Бригаданы [illegible] бирээзи Степан Болдепович Кумаажык [illegible] удуртуп, бодунуң арга-дуржулгазын аныяк ногаажыларга дамчыдып берип турар.

Бо хүннерде Бүрен-Хем унунда ногаа аймааның чаудлеан эки, суг четчир, ногааның ажаалдазын хүн бүрүде чорудуп турар. Район Советиниң депутады херээжен тракторист Монгуш Калдар, ногаажылар кодээ Совет депутады Оянчмаа Ондуруп, Эникпен, Белекпен, Александра Чооду, Миңчеймаа Монгуш дээш өскелер-даа чаагай дужүтту өстүрер дээш ынамаң ажылдап турарлар.

Эрткен чылын үк бригада дыка хөй тонна капустаны, помидорну өстүрген, күзүн белеткел черлеринче ол хөй ногааны сайгарып чадап, соок дужуп, хар чаап эгелей бергенде, ырай бээрин дужаатганы кончуг хомудаанчыг болган. Оон уламындан хөй чидириг база кылган. Районнуң болгаш бистиң совхозтуң удуртукчуларының четпес ажылдары [illegible] чедирген.

Ындыг харысалга чок чорукту бо чылын катаптавас дээш баш бурунгаар дээштиг хемчеглерни алыр херек.

С. САРЫГ.

Каа-Хем район.

МАЛЫН ЧУГДУРГАН

«Сүт-Хол» совхозтуң мал эмчилери, өске-даа специалистер бода болгаш [illegible] чуулганы организастыг [illegible] турар. Ажыл-агыйда алды кезек черде мал чуур оңгачаларны тургускан.

Совхозтуң Кызыл-Тайга, Ишкин салбырларында мал чуулгазы организастыг доо-

зулган. Ылангыя ишкинчилер 1800 ажыг өшкү, хойну ийи катап чуггаш, чайлагладып үндүрүп турар.

Өске-даа салбырларда коданнарын чугдуруп алган малчыннар [illegible] чайлаглап көжүп турар.

О. БОРАШ.

Чөөн-Хемчик район.

КҮҮСЕТКЕН

ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылының юбилейин төлептиг уткуур дээш «Хемчик» [illegible] ажыл-агыйының коллективи мурнунда алган хүлээлгелерин чаартып, бо чылдың планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүседири-биле бедиткен социалистиг хүлээлгелерин алган. Коллектив кежигүннериниң чаңгыс кижи дег демниг ажылдаанының түңнелинде чартык чыл планының онаалдалары ажыр күүсеттинген.

Күрүнеге чартык чылда өлүк дужаар планындан 995 муң рубльдиң артыкка, азырал карa тоолайлар кежинтерин 319 рубльге, элезүкту 2026 рубльге, бажың чуганаар кадар сигенин 1210 рубльге, аң эъдин 2577 рубльге, сыын мыйызын 12 рубльге, тудуг мижиин болгаш олаар мышты 48433 рубльге сайгарган. Николай Куулартан удурткан тудуг мижиниң белеткелчилери эрткен чартык чылда шүүдүг ажылдаан.

А. ДОНГАК.

КҮШ-АЖЫЛДЫ КАМНААР

Күш-ажыл курлаашырларын камнап алырынга чогумчалыг түңнелдерни чедип алган адырның девискээр айы-биле эргелелдериниң дуржулгазын Россия Федерациязының Садыг министерствозу база катап өөренип көрген. Ленинград областың садыының удуртукчулары ол дугайын чоокта чаа Москвага чугаалааннар. Ам республика министерствозунуң коллегиязы Оренбург областың дуржулгазын кичээнгейге алган.

Садыг болза, ылаңгыя чүдүрер болгаш дүжүрер ажылдарга, бараанпарны шуут-ла сайгарар черинге чедиреринге амдызында холдуң хөй саныг күш-ажылын ажыглап турар. Ажыл-агыйны чорударының ындыг адыры-дыр. Чигирни, крупаны, үнүш үзүн, кондитер кылымаларын савалаарынга хөй үе чарыгдаттынар. Холдуң күш-ажылының ол болгаш өске-даа чарыгдалдары чаңгыл ч[illegible] ү[illegible]г апарган болгаш ону ынап-ла албан кылыр чүүл деп санап турар. Херек кырында ол черле ындыг эвес, ол дугайын мурнакчы бүдүрүлгелерниң практиказы херечилеп турар.

Оренбург облазка беш чыл дургузунда ажылдап турар магазиннерден 900 ажыг кижини артыктап алыр болгаш оларны адырның чаа бүдүрүлгелеринге ажыгладыр деп төлевилеп турар. Амгы үеде күш-ажылчы коллективтерни ынчаар четчелээри херек кырында кара чаңгыс боттуг болдунар арга болуп турар. Оон туржук, үүрмектеп садар садыгның ажылдакчыларының саны болгаш ажыл төлевириниң фондузун чер болганга муштуг болуп турар нормалар-биле дүүштүрген турар ужурлуг.

Күш-ажыл чарыгдалын кызырарының дыка улуг курлавыры бараанны боду ап алыры болгаш садыгның өске-даа дешпилгелиг хевирлерин база аргаларын шиңгээдири болуп турар. Эрткен чылын Оренбургка он ниң магазинни бараанны келген улус боттары алыр чурумче шилчиткеш, он үш кижини артыктап алган. Хөй эвес кылдыр сагындырар. Ынчаарга бо чылын ам-даа он беш кижини артыктап алыр деп турар, а беш чылдың төнчүзүнге чедир — ниң чүс ажыг кижи артыктаттынар, өске ажылче кирер. Ынча кижи ниң улуг аъш-чем магазиниң коллективтерин четчелээринге четчир.

Садыгның болгаш ниитиниң чемненилгезин чаартырының комплекстиг программазын РСФСР-ниң хөй-хөй административтиг районнарында боттандырып турар. Чаарты кылыр чорук магазиннерни специализастаары, «херээженнерге херек барааннар», «Эр улуска херек бараннар», «Спорт бараанлары» деп, херелел комплекстериниң аайы-биле бараан садарын организастаарын баш удур көрүп турар. Курлавырларны ынчаар мөөннээр чорук, бир ёзуле, садып алыкчыларга ажыктыг бараан дилеп, садыгжы кезииниден оларны чайладыр. Ийиде, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүг база дыка бедип турар.

Оренбургта «Восход» деп универмаг бар. Аңаа бараанпарны херелел аайы-биле бөлүктеп садыглаарга, бир ажылдакчыга оңаштыр күш-ажылдың бүдүрүкчүлүг 29 хуу бедээн. Ындыг чаартылгаларны беш чылдың төнчүзүнге чедир 29 магазинге боттандырарын төлевилээн. Ол чорук 80 кижиниң күш-ажылын камнап алыр арганы бээр. Мында чугаа болза, садыг бүдүрүлгелериниң штадын кызырар дугайында боор турар. Ынчалза-даа Оренбургтуң садыг черлери кижилерни ажылдан үндүрерин бодавайн турар: чаа магазиннер ажыттынып, чаа ажылчын туруштар тургустунуп турар.

Күш-ажыл чарыгдалдарын кызырарының база бир аргазын үлетпүр бараанпары сайгарар магазиннерге санажылганың чаңгыс аай белдирлерин тургузары деп практика көргүскен. [illegible] магазинге ындыг белдирлерни тургускан чорук ээ-не чедиишкин көргүскен болуп турар он үш кассир-контролёрну артыктап алырының аргазын берген. Санажылганың ындыг аргазын чоокку үеде ам-даа элээн каш магазиннерге шиңгээдир бодап турар. Оон түңнелинде беш чыл дургузунда сезен кижиниң күш-ажылын камнап алган турар.

Садыгны [illegible]лары — эргелел органнарының чогуур чүткүлүг-биле боттаныр болур херек-тир. Ынчангаш № 2 «Продтовары» каттыжышкынының болгаш «Восход» универмагтың удуртукчуларының [illegible] чорууп үнелеп көрзе чогуур. Оларның [illegible] чоруунуң ачызында 250 кижи артыктап [illegible] берген.

В. БЕЛЯЕВ,
СЭТА-ның [illegible]лакчызы.

Бөмбүрзектиң судалы

СЭТА-НЫҢ КОРРЕСПОНДЕНТИЛЕРИ ДЫҢНАДЫП ТУР

ДЕЛЕГЕЙДЕ ОНЗА ЧУГУЛАЛАП КӨРГЕН

Эш Л. Брежневтиң америк президентиге кыйгырыын бүгү делегейде калбаа-биле тайылбырлавышаан массалыг информацияның даштыкы чепсектери, каснү күрүне болгаш хөй-нити ажылдакчылары ол документиниң онза чугулазын болгаш чогуур үезинде болганын онзалап демдеглеп, бодунуң политиказының принципиалдыын болгаш чайгылыш чогун ССРЭ база катап бүгү күш-биле бадытнады деп айтып турар.

«Вашингтон пост» солун бодунуң Москвада корреспондентиниң дыңнадыын бирги арнында парлаан, мында демдеглээни болза: «Ливанда хан төгүүшкүннүг дайынны соксадыр дээш Каттышкан Штаттардан хамаарышкан бүгү чүүлдерни кылырынче Р. Рейганны президент Л. Брежнев кыйгырган. Америк шериглерни Бейрутче чорудар дээр чоруктан Вашингтонну совет [illegible]. «Бир-эвес АКШ америк шериглерни Ливанче чорудар болза, Совет Эвилели бодунуң политиказын ол фактыны барымдаалап чорудар» апаарын Л. Брежнев бодунуң кыйгырыынга сагындырган» деп, **«Нью-Йорк таймс»** солун бижээн.

«Ливанда болгаш ону долгандыр болуушкуннарның ындыг берге үезинде дерзии кордалдарны чүвениң харыысалгазын медерел билир чорук болгаш кадык бодал чиилеп үнер, израиль агрессияны соксадыр дээш бодундан хамаарышкан бүгү чүүлдерни АКШ кылыр боор деп идегелин президент Брежнев илергейлээн» деп, америк **Си-би-эс** дээр телекомпания демдеглээн.

АКШ-тың [illegible]департаментизиниң [illegible] кыйгырыг дугайында [illegible] «Таарымчалыг [illegible]» америк [illegible] ливан удуртукчулар хүлээп алзын дээш АКШ оларже ыйлышкын кылып турарын база дыңнадып турар.

Л. И. Брежневтиң кыйгырыын ливан солуннар бирги арыннарында улуг эгелер адаанда парлаан. Ол документ таарымчалыг [illegible] «Ан-Нида» солун илергейлээн.

Л. И. Брежневтиң кыйгырыын Палестинаның ФАТХ дээр организациязының ТК-зының кежигүнү **Абу Айяд** [illegible] принципиалдыг документ-тир деп адаан. Совет удуртукчунуң ол кыйгырыгда тайылбырлаттынган харыысалгалыг туружу ССРЭ — хостаалга, бот-эрге болгаш хамаарышпас чорук дээш демисежип турар бүгү улустарның [illegible] база дагын бадыткап турар-дыр деп, ол чугаалаан. Совет Эвилели Палестинаның хостаарының организациязының болгаш ливан национал-патриотчу күштерниң талазында быжыы-биле туржуп турар, ол чорук бистиң демиселивиске эң чугула салыышкын-дыр.

Сирияның **«Аль-Баас»** солуну мынча деп бижээн: «Америк администрацияның бодунуң далай чадаг шериин Ливанның [illegible] киирер бодалдыы-биле холбаштыр совет удуртукчунуң сагындырыы америк [illegible] демиселге чүгле чаа базым эвес, харын Пентагондан болгаш Төп разведка эргелелинден кээп турар айыылдыг бодуралдары [illegible] кижилерниң каттыштырарынче бүгү араб чурттарның улустарынга кыйгырыг база болуп турар. Совет Эвилелиниң күженишкиннери Чоокку Чөөн чүк кризизиниң хөрлээлээриниң кыжаныын ойтур шаварынче угланган турда, АКШ-тың эргечагыргалары ол кавы девискээрде [illegible] чидиглелдирер дээш бүгү-ле чүүлдерни кылып турар. ССРЭ болза, чөптүг чорукту болгаш [illegible] лаар, агрессорларга удур оларның тиилелгезин хандырар сорулгалыг күш болуп туржук турарын Л. И. Брежневтиң кыйгырыы база дагын бадыткап турар-дыр».

«АКШ-тың [illegible] Чоокку Чөөн чүкте оон бурун эргелиг [illegible]рин Израильдиң [illegible] турар агрессиязынга [illegible] Палестинаның араб улузун узуткаарынга карак мегелээр [illegible] ужурлуг дээрзин Совет Эвилели медеглээн» деп, **Иордания радиозунуң** [illegible] чугаалаан.

«Бейруттуң тайбың чурттакчы чонунга удур Израильдиң кылып турар узуткакчы [illegible] соксадыр дээш Каттышкан Штаттар бодундан хамаарышкан бүгү-ле чүүлдерни кылырын [illegible] Москва негээн» деп, **Алжирниң АПС** агентилели дамчыткан.

Л. И. Брежневтиң кыйгырыынга Индияның Коммунистиг партиязы байыр чедирип турар деп, ИКП-ниң Национал чөвүлелиниң секретары **Н. К. Кришнан** медеглээн. Америк чепсекти болгаш дузаламчыны ажыглавышаан, Израиль [illegible] селчилерни узуткаарының заайыын чорудуп турар-дыр. Израильдиң болгаш оон артында турар АКШ-тың империализминиң агрессиязын бүгү [illegible] буруу шаап турар. Ливанның [illegible] шериглер үнүп чоруткан турарын [illegible] чаңгыланы берген. Бо шиитпирлиг шакта Л. И. Брежневтиң кылган сагындырыы ынчангаш бүгү араб патриоттарга [illegible] берген. Ливанда хан төгүүшкүннерин доп-дораан соксадыр болгаш ол кавыга оожургалдыг турар байдалды чедип алыр дугайында [illegible] ССРЭ-ниң удуртукчузунуң кыйгырыы [illegible] болур. Л. И. Брежневтиң кыйгырыы [illegible] херээ дээш демиселдиң хераанге Совет Эвилелиниң көргүзүп турар деткимчезиниң база бир херечизи кылдыр көрүп турар деп, Индияның [illegible] удуртукчузу чугаалаан.

(СЭТА).

БОЛУУШКУННАР ДОПЧУЛААЛЫ

ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАРГА ИДИГЛИГ БОЛУР

Ядролуг [illegible]ның чайладыр, улустарның тайбыңын болгаш айыыл чок чоруун быжыглаар — амгы үениң ол эң чугула айтырыгларын дугайты ниит салалдашкыннар КНО-нуң Кол Ассамблеязының [illegible] тускай сессиязынга ай ажыг үеде уламчылаан. [illegible] хүн чурумунга туруп келген айтырыгларны канчаар көөрүнге хамаарыштыр ийи шугум сессияның бирги хүнүнден эгелээш тодарап келген. Совет Эвилели, социалистиг өске-даа чурттар, КНО-нуң кежигүннери өске-даа күрүнелерниң хөй нуруулу чепсектиң [illegible] лерин узук-соксаал чокка эн[illegible] лерин, [illegible] экижидеринче эргилдени, [illegible] саналдаашкынның болгаш сес[illegible] кан. Америк делегация болгаш АКШ-тың НАТО талазы-биле эвилелчилериниң төлээлекчилери сессияга сыр өске туруш-бодалды көлеп алган. Ядролуг чепсекти ажыглаарын хоойлудан дашкаар кылдыр тургузарынче база массалыг узуткаашкынның чепсээниң күчүлерин сан болгаш шынар талазы-биле немей өстүрерин [illegible] угланган кол документилерни [illegible] алырынга [illegible] кылып турганнар.

АКШ баштаан барыын талакы чурттарның ындыг шаптыктаашкынныг туружу хенертен болган чүве эвес-тир. Ол дээрге, Соңгу-Атлантика блогунуң шериг-стратегтиг бодалдарынга бүрүн дүгжүп турар, ядролуг чепсекти ажыглаарынга [illegible] [illegible]жилгени боддуруп болурунга идегел салыры ол бодалдарның чарылбас чүүлү болуп турар.

[illegible] дүүнүң дугайында мегечи-хоозун бодалдары-биле чаап-чажырар дээш АКШ-тың болгаш оон эвилелчилериниң делегациялары элээн эвес күженишкиннерни үндүрген. Оларның ындыг медегелдериниң мегечизин болгаш ийи [illegible] ядролуг чепсекти бир дугаарында ажыглавас деп хүлээлгени чаңгыс талалыг чурум-биле бодунга алган Совет Эвилелиниң үлегерин идепкейинден оларның ойталааны кончуг тода көргүскен. Ынчангаш АКШ болгаш оон НАТО талазы-биле эвилелчилериниң чепсегленнишкинниң дужурерниң болгаш улустар аразында [illegible] чорукту кошкалдырыкның херээн будуурарларының [illegible] киире бергенин бүгү делегейниң мурнунга база дагын көргүскен.

КНО-нуң Кол Ассамблеязының чепсегленнишкинниң дужурер талазы-биле тускай сессиязының чугула түңнели чүл дээрге, чепсегленнишкинниң дужурерниң айтырыгларын АКШ-тың болгаш оон эвилелчилериниң [illegible] шаапканы ол болур. Дайынга удур калбак шимчээшкинниң бүгү делегейде улам ынайгы өзүлдезинге сессияның идиг бергенин таарымчалыг туралдерге хамаарыштыр чүүлдер. Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг [illegible] турушунуң боттуг шугумун чүүлдүзүнген КНО кежигүннери чурттарның [illegible] ту дайынга удур ол күчүлүг күштерниң деткимчезинге даянып алгаш, сессияның шиитпирлери [illegible] рынга түңнел чок чүве болбайн, харын делегей [illegible] казынга көскү ниик арттырган турарын чедип алырының бүгү аргалары бар. Сессияның шиитпирлерин [illegible] бөө-чепсектерни [illegible] болгаш [illegible] биле чугаалажыышкыннарга [illegible].

ЧАА ЧУГУЛА САНАЛДАР

Вьетнамның, Лаостуң болгаш Кампучияның даштыкы херектер министрлериниң VI конференциязы бо [illegible] июль 6 болгаш 7 хүннеринде Вьетнамның Хошимин хоорайынга болган. Мурнуу-Чөөн Азияда байдалдың [illegible] чугула айтырыгларын база ол кавы [illegible] тайбыңнын болгаш [illegible] турар ның зоназы болдурарының сорулгаларын анаа чугаалашкан.

Чер бөмбүрзээниң ол чугула кавызынга байдалды чогумчударынче угланган чаа чугула тайбың инициативаларны конференция[illegible] ри үндүрген. Индий-Кыдат, АСЕАН чурттарының девискээрде кирип турар Бирманың, Индий-Кыдат [illegible] чөөн мурнундагы конференцияларга олурушкан беш күрүнениң — Совет Эвилелиниң, Кыдаттың, АКШ-тың, Францияның болгаш Великобританияның, ол ынкаш Индияның [illegible] Мурнуу-Чөөн Азияда байдалды чугаалажыры-биле делегей конференциязын чыылдырарын ол үш чурттуң даштыкы херектер министрлери саналдаан.

Америк империализм-биле болгаш реакция күштери-биле сүлчээлежип алгаш, Пекинниң чагырыкчы бөлүктериниң Вьетнамга, Лаоска, Кампучияга [illegible] өске-даа чурттарынга удур чорудуп турары агрессия болгаш хол-[illegible] уламындан нарын болгаш дуп-[illegible] Мурнуу-Чөөн Азияда байдал тайбың болгаш национал хамаарышпас [illegible] таарышкан угланыышкынга [illegible] та демдеглээн.

Дашкаарган кандыг-даа хола[illegible] Мурнуу-Чөөн Азия [illegible] боттуг чугаалажылганы чорудары [illegible] Вьетнам, Лаос болгаш Кампучия база дагын илергейлээн. Таиланд-биле Индий-Кыдат күрүнелериниң харылзааларын таарыштыр [illegible] дыр ол чурттуң адынга сурагдыг саналдарны, чижээ, Кампучия-[illegible] ийи талазынга демилитаризастаан зонаны тургузар дугайында Кампучияның 1980 чылдың июль 18-теги саналын олар база дагын бадыткаан.

Кампучияда чоттур [illegible] вьетнам шериглерниң турарының дугайында Барыын [illegible] турар айтырыгны конференцияга буруу шапкан. Бир эвес [illegible] рин соксадып, полпотчуларның болгаш өске-даа хмер [illegible] ниң чепсээн хураап алыр болза, ол шериглерни үндүрген туруп болуруп конференцияның [illegible] демдеглээн. Чаагай тура-соруктуң [illegible] Кампучия вьетнам шериглерниң чамдыызын кампучи девискээрден бо айда үндүрер дугайында шиитпирни хүлээп алганын база чарлаан.

Мурнуу-Чөөн Азияга тайбыңның болгаш [illegible] таарыштыр Индий-Кыдат чурттарының үндүрген чаа чугула саналдарын делегейниң бүгү чурттарынга чаагай сеткил ханышкын-биле уткаан. Чөптүг [illegible] хөй нуруузу ол саналдарны Вьетнамның, Лаостуң, Кампучияның чаагай тура-соруунуң база бир бүзүредилгези, оларның бүгү хемчеглери Мурнуу-Чөөн Азияга тайбыңны болгаш [illegible] деп чүткүлдүг удуртулга болдурганын [illegible] чиин кылдыр көрген.

Мурнуу-Чөөн Азия улустарының [illegible] руштур дүшкүүрелдиг чорукту [illegible] удурланыштыр туржурунче угланыышкын бөгүн сотка олурар, [illegible] рын Хошиминге болган конференцияның [illegible] дыр үнелеп көргени база херечилеп турар. Ол байдалдарда [illegible] кодуруулген чаа боттуг инициативалар Мурнуу-Чөөн Азияга тайбыңны [illegible] чорукту хандырарынче кара[illegible] оруктуу — таарыштыр тайбың шиитпирлээшкиниң, ол кавының бүгү күрүнелериниң аразынга тайбың кожа-делбээ дугуннаашкынның болгаш кады ажылдажылганың оруун ажыдып турар дээрзин хөй-хөй хайгаарыкчылар онзалап демдеглеп турар.

Г. ШИШКИН,
СЭТА-ның корр.

МИНИСТРНИҢ МЕДЕГЛЕЛИ

БУЭНОС-АЙРЕС. (СЭТА). Аргентина Каттышкан Штаттар-биле бодунуң харылзааларын тургустунуп келир тодаргай байдалдарга хамаарыштыр тургузар күзелдиин Аргентинаның даштыкы херектер министри Хуан Рамон Агирре Ланари медеглээн.

Аргентинаның даштыкы херектер министри Латин Американың чаңгыс эвин быжыг[illegible] Мурнуу Атлантикага чоокта чаа [illegible] демдеглээн. Ол болуушкуннар аарберге байдалдарны болдурганда болза, латин-америк күрүнелерниң [illegible] рынга чаа ниишин кылганын ол демдеглээн. Америк күрүне[illegible] бүрүн эргелерин эде көөр дугайында Венесуэланың салазы Аргентинаның чаазы удур [illegible] хүлээп алган болгаш ону [illegible]лиг өөренип көөр деп турарын ол чугаалаан. Оон-биле черле[illegible] министрниң чугаалааны-биле Англия, кажы-даа [illegible] Аргентинаның чаазы [illegible] бирээзи кылдыр санап турар. Чурттуң президентизи Рейнальдо Биньоне кажы-даа [illegible] баштыңнарымын бо чылдың [illegible] Богтадаа болур деп турар конференциязынга киржир деп турарын ол база дыңнаткан.

Министр түңнелинде Фолкленд (Мальвин) [illegible] рынга бодунуң суверенитедин катап тургузар дээш делегейниң бүгү-ле чыыштарын Аргентинаның ажыглаар деп турарын база катап демдеглээн.

МОРИС БИШОПТУҢ ХАРЫЫЗЫ

БЕРЛИН. (СЭТА). Каттышкан Штаттарның амгы администрациязы [illegible] ия турары-биле холбаштыр Гренаданың [illegible] лаарының эң чугула сорулгазы [illegible] оон ужурундан ол чепсектиг [illegible] тургузар ужурга таварышкан. Оларны колдуунда-ла чазак [illegible] тургузуп турар. [illegible] Гренаданың премьер-министри Морис Бишоп ол дугайын ГДР-ниң «Хоризонт» [illegible] гаш-ла [illegible] корреспондентизинге [illegible] интервьюзунга медеглээн.

Эрткен [illegible] ажып эртеринче угланган [illegible] ол база чугаалаан. Чижээ, [illegible] болгаш аңаа чүгле эрткен чылын бүгү акша-хөрениниң 95 хуузун чарыгдаан. Боттарының [illegible] лап турар ажылчы чоннарны [illegible] улам-на калбаа-биле хаара туруп турар.

[illegible] тургаш, М. Бишоп, ындыг политика быжыг тайбың, тайбың [illegible] орулгаларының болгаш [illegible]тери бүгү талазы-биле дужу[illegible] хоорайга хоорайга [illegible] холгаарлашпаның [illegible] демдеглээн.

ДЭЭРБЕЧИЛЕРГЕ ЧЕПСЕКТЕР БЕРИКЧИЛЕРИ КЫМНАРЫЛ?

НАБУЛ. (СЭТА). Афганистан черде өлүм-чидимниг үүлгедиишкиннерни кылып турар дээрбечилерге болгаш террористерге бөө-чепсекти кылып берип турар черлер — АКШ, Египет болгаш Бадат боор турар. Пакистанга [illegible] га турган контрреволюцчиг дээрбечилерни узуткаар талазы-биле [illegible] үезинде хунаап алган бөө-чепсектиң Кабулда [illegible] удур чарлаттынмаан дайынга ол чурттарның киржилгезиниң херечилелдерин көргүзүп турар.

АДР-ниң камгалал министерствозунуң [illegible] генерал Абдул Гафар [illegible] конференциязынга чуве чугаалап турган. Пакистанга [illegible] хөделиишкиннер үезинде 30 ажыг бөлүк дээрбечилерни [illegible], [illegible] тиг болгаш бөө-чепсектиг элээн каш шыгжамырларны [illegible].

Ол парлалга конференциязынга АДР-ниң чазааның медеглелин [illegible] Иранның чурттарынга [illegible] че киргеш, афган улус, дужур [illegible] кыннарга дөрт чыл ажыг үениң иштинде таварыжып турарын ында демдеглээн. Ол дайынчыр делегей империализмниң, [illegible] түңнелинде Афганистанның девискээринде 1500 ажыг [illegible] чүс-чүс [illegible] бүдүрүлге черлери, чурттакчы [illegible] чун тайбың чурттакчылар каражалаан деп медеглелде айтып турар.

ЭЭЛЧЕГЛИГ ПЛЕНУМ

БИСАУ. (СЭТА). Аңаа ПАИГК (РГБ) Төп Комитединиң ээлчеглиг пленуму болган. Партияның удуртуусу органнарының [illegible] тургузууп болгаш ажыл-чорудулгаларын экижидеринге хамаарышкан партия документилерни аңаа чугаалажып көрген болгаш чүүлдүг деп бадылаан.

Пленумнуң киржикчилери 1983—1986 чылдарда чурттуң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң баштайгы дөрт чыл планның белеткээрн-биле, президентиниң болгаш национал [illegible] чурттуң конституциязын эде көөрү-биле холбашкан айтырыгларны база чугаалажып көргеннер. Пленум ПАИГК (РГБ) Төп Комитединиң [illegible]ның составын чиңгине секретарь Жоау Бернарду Виейрага баштаткан составын база ба[illegible].

Пленумнуң киржикчилери Ливанга удур Израильдиң араатаныг агрессиязын буруу шапкан болгаш Палестинаның араб улузунуң шыңныг демиселинге эп-сеткил ниттыштырын [illegible].

КОСМОСТУ МИЛИТАРИЗАСТАП ТУРАР

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). «Колумбия» деп хөй катап ажыглаар космос корабльниң шериг чүткүл-биле сөөлгү шенелде ужуудуушкунуң [illegible] бижип турар-биле алырга, космосту милитаризастаарының темпизин Каттышкан Штаттарның дүргедедир турарының дугайында херечилеп турар.

Ам бедик чер чоогунуң орбитазында «Биг бэрд», «Навстар» дээр болгаш өске-даа чүс-чүс шпион-спутниктер ужуп чорууп турарын «Филадельфия инкуайрер» солун бижээн. Келир үеде космосче дайынның [illegible] лерин узуткаар ужурлуг спутниктерни боттаар [illegible] салып үндүрер деп турарын ол солун айыткан. «Космостуң даймыры станциилеринга [illegible] программага 1980 [illegible] АКШ 20 [illegible] чарыгдалдарын [illegible] турар.

КАМПАНИЯ ЭГЕЛЭЭН

ТОКИО. (СЭТА). Ядролуг бөө-чепсекти узуткаары болгаш дайын кыжаныышкынын [illegible] баштайгы чылдарында Японияның Коммунистиг партиязы [illegible] эдеп [illegible] чарлаан. Японияның демократтыг айыттерының [illegible] японамерик керээни күш чок болдурары дээш демиселдиң Төп комитединиң болгаш [illegible] организацияларының [illegible]лериниң ол кампанияга киржип турарының дугайын Японияның Коммунистиг удуртукчулары аңаа болган парлалга конференциязынга дыңнатканнар.

СОВЕТ-ФИНЛЯНД САДЫГ ХАРЫЛЗААЗЫ

ФИНЛЯНДИЯ. Совет Эвилелиниң болгаш Финляндияның аразынга садыглажыышкынның хемчээли чаңгыс чүгле 1981 чылдың дургузунда безин 5 миллиард рубль болган, ол дээрге 1971 чылдан 1975 чылга чедир үеде бараан саарылгазынга барык деңнеп болганы ол. Ол саннар кожа ийи чурттуң аразынга садыг-экономиктиг кады ажылдажылганың шапкын хөгжүлдезиниң херечизи-дир. Чижээ, совет чүъл машиналарын болгаш чиик автомобильдерни Финляндияга садарын улам көвүдедирин планда көрген, оларны сайгарарын болгаш оларның техниктиг хандырылгазын «Конела» дээр совет-финн акционерлиг ниитилел боттандырып турар.

ЧУРУКТА: «Лада 1200 С» Хельсинкиде «Конеланың» делгирир залдарының бирээзинде.

А. ЯКОВЛЕВТИҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохроникаазы.

БУЛУТ-БИЛЕ ДЕҢНЕШКЕН БЕДИКТЕР

[illegible] тургустунганының 60 чыл оюнга тураскаатканн республиканың тоску [illegible] [illegible] областу чорулели Бай-Тайга, Мөңгүн-Тайга районнарының девискээри Цаган-Шибэту биле Шапшал сынныраарынга эртирген. Аңаа Ак-Довурактың «Мөңгүлек», [illegible] «Демир-Сал» [illegible] клубтарының, республиканың «[illegible]» болгаш «Урожай» эки тура спорт ниитилелдеринин 70 ажыг [illegible] [illegible]. Турисчи белүктер Бай-Тал суурдан Ала-Белиглеп Шуй хемче [illegible] эгелээн. Олар Шуйнуң улуг адырының бирээзи Уэун-Хем бажынга [illegible].

Ол черге туризмниң область чөвүлелиниң [illegible] албаны турисчи [illegible]ниң белеткелин хынап, арттар, бедиктер [illegible] харның [illegible] көрүп, практиктиг [illegible] -тирген. Инструктор В. Грудеваның удуртулгазы-биле ол ажылдарны [illegible] чорутканн.

Даразында хүн туристер бергезиниң талазы-биле бирги, ийиги категорияларның маршруттарын [illegible]. Тоолайлыг, Шуй, Чаган, Чээн хемнерниң баштарында телүңма ажар арттарже, булуттарга үскен мөңгү [illegible] бедиктерже кокпалап тарап чорупканнар.

В. И. Ленин аттыг «Тыва дагдугу» комбинаттың ажылчыннарындан тургустунган дөрт кижи составтыг бистиң белүк Кызылдың «Демир-Сал» клувунуң Узун-Хем узуну турар Мөген-Оюк (бедии 3388 метр) деп мөңгү бедиктиң бажынче үнүп болур аргаларны өөренип көрдүвүс. Хүнүн адыш хереллери дагдар баштарынга мөңгүнзедир дээп чорда, Мөген-Оюктуң адаанга [illegible]. Мөген-Оюктуң ол-бо талаларындан баткан [illegible] лериниң харын, дажы холужуп, [illegible] берген [illegible]. Мөңгилиг бедиктиң чөөн талазын чаварып, бо бедиктиң кырынче үнгеш, кызыл тукту [illegible].

Дээр аяс, хиндиминде хир бези чок. Цаган-Шибэтунуң эң бедии Чүрек тайгазы соңгу [illegible]. Шапшалдың эң бедии Ак-Оюк хирээ бизи дег оргалыг дагдар аразындан бакылап алган тур. Чиге мурнувуста, Чөөн Сибирь биле Тываның эң бедии Мөңгүн-Тайга хүрээ [illegible], кылаңнаан мыя бо. «Мөңгүлек» турклубтуң ийи бөлүү ынаар углапкан. Көөрге «мыя бо», өлче орук ушу хонар.

Мурнуу-барыын талада ак [illegible] Хөл, Чөөн-Алтайның Чүглүг-Хөлү ак харга шугладыпкан, тывызык болуп чыдар, Моолче кире берген Чихачев сыны. Бисти долгандыр карак чылчырыкталып турар бедик дагдар-ла дагдар. [illegible] келген туристерге турисчи чиик кокпаларны күзеп кааш, Узун-Хем артче маршрудувус уламчылаптывыс. Арт ажыттынмаан, хөртүк улуг, хар ол. Хөртүкке курлак чедир ойлуп дүжүп чор бис. Карты унунга кирип келирививске, дүүн чааза магадап турганывыс Мөңгүн-Тайга [illegible] булуттар биле дүй тыртынып, кодан [illegible]. Карты шынаазының ол-бо талаларында эъттап чораан өөр-өөр кодан чылгылар, сардыктар, хойлар бораангы коюдан [illegible].

Мугур-Аксы суурну тавары, Саадактап ашкаш, Дүңделеп Тоолайлыгже киргижеге [illegible] бербеди. Дээрле кылынтып чоруур ээзирлер көзүлбес тээш, хаяларда те-чүңмаларның бараан читкен, уларның үнү дыңналбастаан, доктар билбес сарлыктар бези хем иштиндеп ыравастаан. Күштүг, соок хат Тоолайлыг [illegible] ри буза шаан. Теректигниң [illegible] ын кааныы көрдүвүс. Агаарбайдалы [illegible] чаңчыккан, Тоолайның эрес [illegible] ларының ажыл ижи-биле сонуургап [illegible].

Сөөлгү арт Сыын-Баштыгны туман дүй тыртып, бораанап турда аптывыс. Кадыр-берт арттарны ажып, чайындылыг [illegible] чээлди эртип, маршрутту Шуй суурга доостувус. Бо турналага Тываның туристери турисчи белеткелди бедидип, чаа маршруттарны ажыдып, тереэн Тываның катаптаттынмас каас-чараш бойдузун магадап көрген.

М. ХОВАЛЫГ.

ЧУРУКТА: Мөген-Оюк. 3388 метр бедик.

Авторнуң фотозу.

ХАНДАГАЙТЫГА МАРГЫЛДААЛАР

Дыштаныр [illegible] маргылдаалар Хандагайтыга эрткен. Чаңгыс [illegible] волейболга бирги чер дөрт командалар [illegible] биле [illegible] хүреш [illegible] чартыкчыга [illegible]. Волейболга ор [illegible] маргылдаага «Торгалыг» совхозтуң оолдарының командазы бирги, район төвүнүң шилиндек командазы ийиги, «Коммунизмче орук» совхозтуң — үшкү черни ээлээн. Волейболга эки белеткелдиин көргүзүп, район төвүнүң уруглар командазы херээжен улустуң аразынга тиилекчи болган.

Хүрешке 32 эр шилиндек мөге хүрешкен. Аңаа аныяк мөге Борис Сүрүн («Торгалыг» совхоз) шүүген. Дашоол Куулар, («Торгалыг» совхоз) [illegible], Николай Лопсан («Коммунизмче орук» совхоз), Михаил Комбу (Хандагайты) үшкү-дөрткү черни [illegible]. Маргылдаага туруда бирги черни ээлээн оолдар, уругларга, тиилекчи командаларга СЭКП райкомунуң, ВЛКСМ райкомунуң мактал бижиктерин тывыскан.

Эрткен маргылдаалар районнуң комсомолчуларының болгаш аныяктарының кушкультура болгаш спортка багай эвес белеткелдиин көргүскен. [illegible] Хандагайтыда [illegible] оолдарының спорт школазы багай эвес ажылдап, чалыы салгалды кадыкшыырак, омак-сергек болурунга [illegible] турар. Спорттуң [illegible] хүрешкеринге РСФСР-ниң спорт мастери, [illegible] баштыңы Кара-оол Шагдыр, хостуг хүрешке РСФСР-ниң спорт мастери Сергей Адыгжы, эске-даа [illegible] спортчуларының [illegible].

С. КОМБУ.

ЧУРУКТАРДА: волейболга бирги черни ээлээн «Торгалыг» совхозтуң командазы; хүреш үези:

Авторнуң фотолары.

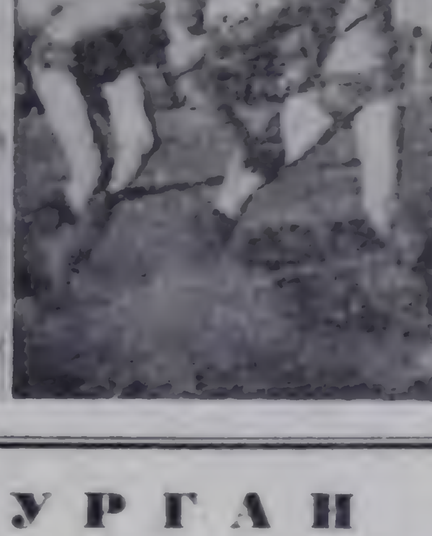

ООРЛАР ТУТТУРГАН

1982 чылдың кыжы. Кожаавата Барыын-Хемчик районнуң «Шекпээр» совхозтуң Аңгаты салбырының зоотехниги Алексей Сарыглар, Аңгаты [illegible] башкызы Алексей Монгуш, [illegible] малчыны Калин-оол Монгуш назы четпээн Олег Монгушту көгүдүп [illegible] хереэн үүлгедир дээш «Чыраа-Бажы» [illegible] салбырының чер-девискээринге дужаап чедип келгеннер.

[illegible] канын ёзугаар малчын Дамбадоо [illegible] хөмээрыкиш олардан чораан 12 баш бода малды сүре бергеннер.

Кожээ малын сүрүп алыр дээш малчын кодан чоогунуң [illegible] иштерин тыппайн барган. Харда истей дөрт аъттыг кижи олардан иштерин сүре бергени билдинген. Ол-ла ис Барыын-Хемчик районнуң девискээринче кире берген.

[illegible] Чыргакы кожээ Советтиң чанында улусчу дружина болуунге ол дыңнаткан. Кожээ Советтиң күүседикчи комитединиң даргазы Ш. Ооржак ол дугайын районнуң иштики херектер килдизинге медеглээн. Медээ соонда, оларга дузалаар дээш келген [illegible] малды дээмнеп алгаш, улусчу [illegible] тери оорларны сүргеш, [illegible] тып алган.

Оорлар Аңгатының Сарыг-Шөлде ээн кыштагга сүрген малын шуптузун соккаш, [illegible] Хеймер-оол Монгушка [illegible] иштер оларны туткап. Хуузунда ажыын бодаан алыксап [illegible] кире бээрин бодавааннар. Улусчу дружинниктер оларны чер алыспаан, оорларның аяа долган. «Оорнуң оруу мунгаш» дээр болгай, бодаганы ёзуре, Үстүнде үүлгедин дээш [illegible].

А. МОНГУШ.

Чөөн-Хемчик район.

ССРЭ-ниң 60 чылынга уткуштур

КИНОЭКРАННЫ ДАМЧЫШТЫР

«Улуг Октябрьның шыны» деп кинооперманы ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга тураскааткан. Ону Москваның, Ленинградтың, [illegible] республикаларының документалдыг экран мастерлери кылып турар. Шшики болгаш даштыкы амыдыралга чурттун чедиишкиннерин төөгүп турар, чаңгыс кино болуп каттыжар оп фильмде амгы үеде төөгүлүг апарган совет кинохроникалын кадрлары кирген.

Ол үениң берге болгаш [illegible] байдалын бээр көргүзүп арттырган ол кинодокументалдар [illegible] чугаалаар. ЦГАКФД-ның кинофотодокументилер иии д Төп архивиниң көрүлде залының чыры өске берген — экранда 20 чылдарның кинохроника.

[illegible] бир-ле дутаар холунга ном туткан херээжен кижи. Бажы кегерип калган дехкан [illegible] «[illegible]» деп сөстерни кандай холу-биле бижип турар... Бедии чартык миллион ажылчын [illegible] тургузукчу [illegible].

Интервентилерни чылча шапкан Кызыл Шеригниң келектериниң парады: ораашкаш [illegible] [illegible] ажылчын бөрттерлиг кижилер бир деңге базып орар. Чоннуң оларга бүзүрээн чепсээ — [illegible] тарын олар чоргаар туду [illegible].

Биске кылган эң баштайгы [illegible] [illegible] дели. Эң баштайгы совет ав[illegible] он. Байырлал шинчи-биле дериэн Улуг театр: 1922 чылдың декабрь. Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң тургусканының дугайында Декларацияны болгаш Керээни түлээн алган Советтерниң I Бүгү-эвилел съездини...

— А. В. Луначарский-биле [illegible] Владимир Ильич [illegible] мынча дээн: «Коммунистиг [illegible] амыдыралды көргүзүп турар чаа кинолярны үндүрерин [illegible] дел. билдингир режиссер, [illegible] ды И. Григорьев чугаалады. — Советтерниң анаяк чуртунуң кинопублицистери — кыдыг черлерге мындыг улус ынчаарда чок турган — аажок [illegible] [illegible] каап хемчээлдиг плёнкалыг (ол база-ла барык чок турган!) Ленинниң чагыын күүседир дээш — чаа [illegible] чурттун [illegible] турганнар.

Бөгүн ол үениң кадрларын көрүп орааш, дайынчы, ан-не [illegible] хире бедиктерже үнгенин кижи [illegible] билип орар. Чылда барык-ла мун документалдыг болгаш [illegible] [illegible] бистиң [illegible] бис ыңдыг. «А оларның чартык кезиинден хөйү республика студияларынга опаа [illegible].

Саппар — бүгүдеге билдингир, тодаргай чүүл. Ынчалзаза айтырыгның шынар талазы [illegible].

Документалдыг экран бнеги дег болуушкуннарны чугле бо-дур бо деп көргүзериндеп, ол-бо черниң онзагай [illegible] ыдыын көргүзериндеп, арай [illegible] чүүлдүүнден чыйлаап. Амгы үеде авторларның кичээнгейиниң кол төвү — кижи, ооң сагыш-бодалы, амгы делегейде ооң идепкейлиг туружу. [illegible] кылдыр сактып көрээл. Чоокта чаа тырттырган фильм «Нарынның хүн демдеглели» — ол дээрге Токтогул ГЭС-тиң тудугжуларының дугайында сагышка артып каар публицисчи тоогүушкун-дур. Азы белорус лента «Ол мен эвес мен», ында дайынның аар-берге оруктарын эрткен бөдүүн медсестраның [illegible] [illegible] кеп. Ростовчуларның кылганы «Хлебти чаяганы» деп фильмде тода сорулгалыг, чуткулдуг, онзагай, нарын ааж-чаңныг [illegible] кижилер. Дыка хөй республиканың кинематографистериниң дугайында бисте болгаш даштыкында «[illegible]» деп чугаалап турар апарган чүге дээрге ол уран чүүл национ[ал] мөң-бүдүш болгаш чоннуң амыдыралының онзагай чурттары-биле [illegible] бүгү [illegible] тамаарлыг, ниити кижи төрелгетенге хамаарышкан [illegible] турар.

Делегей көрүкчүлеринге [illegible], таджик, кыргыс, украин, белорус, литва мастерлериниң кылганы фильмнерниң [illegible] ап турары [illegible] хүлээп, [illegible] бадыгар болуп турар-дыр. А чоокта чаа [illegible] апарган көрүлде — [illegible] кинофильмнер фестивалының [illegible] бир-ле дугаар Гран-прини «[illegible]» деп [illegible] фильмге тывыскан. Оон маадыры — херээжен [illegible] бүгү [illegible].

Режиссёр [illegible] чурттуң 20 студиязында [illegible] бистиң [illegible] чуткуп турар. Бөгүн ол чүүлде болган чүүлдерни ана-ла көргүзүп турар эвес, ол ам бодаңып, сайгарып, түлчуп турар.

Е. ХОРЕВА,
СЭТА-ның корр.

Москва.

Июль 13-тен 15-ке чедир телевидение

ИЮЛЬ 13-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Гусар балладазы». Уран-чечен фильм. 9.25 — Чурттуң телестудияларының [illegible] фильмнериниң программазы: «Садты чаңадыр», [illegible] «Араттың ырызы». 11.05 — «[illegible]» Улусчу коллективтер концерти. [illegible] дамчыдылга. 11.40 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.[illegible] — Долгандыр турар бойдус чүүлдерин камгалаар дугайында эртем-нептерелдиг фильмнер программазы «Экологтуг бодаарының үези». «Соңгу чүктүң хээрек бойдузу». 15.15 — «Кобахидзе [illegible]» улустуң башкызы, Тбилиси хоорайның № 77 школазының директору Г. Б. Кобахидзениң [illegible] «[illegible] ниң улустуң башкылары» деп бөлүк дамчыдылгадан. 14.45 — [illegible] ансамбльдиң концерти. Минсктен дамчыдылга. 16.15 — «Чаш назыдан укталган». В. Астафьев — «Ак-кызыл чедиг аът». 17.00 — 17.15 — Чапсар. 17.15 — «Чеди алышкылар». Мультфильм. 17.30 — «[illegible]».

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Төп телевидениениң [illegible] [illegible]ның орус улустуң хөгжүм херексельдериниң үлегерлиг оркестриниң концерти. 19.30 — «Эртем амыдыралы». 20.00 — [illegible] ниң программазы. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Поэзия». Владимир Маяковский. 22.20 — Бөгүн делегейде. 22.35—23.05 — Футбол дугайында дончулал.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Уругларга фильм. «[illegible]» 2-ги серия. 13.10 — «Болгар мозаика». Кинопрограмма. 14.10 — НТЗ. Ла чүү чүвеге база канчаар өөредип турарыл? 14.40 — «Делегейниң улустарының уран [illegible]». [illegible] уран чүүлү. 15.20 — Француз дыл. «Өөредилгениң 2-ги чылы». 15.50 — Телемедээлер. 15.55 — 18.15 — Чапсар. 18.15 — Телемедээлер. 18.30 — «Чуруқ саңында-ла — хүн» («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

18.45 — «СЭКП-ниң XXVI [illegible] шиитпирлерин — амыдыралга». Дамчыдылга. 19.10 — «Азия товуу». Информация-публицистиг программа. 19.25 — Чарлалдар. 19.30 — «[illegible]». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг уулуг чаштар!». «Шыргай арга иштинге». Мультфильм. 20.15 — Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң [illegible] хөгжүм концерти. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.15 — «Улуг эргилде». Уран-чечен фильм.

ИЮЛЬ 14-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Улустуң уран чогаадылгазы». Теледончулал. 9.40 — «Кино аян-чорукчуларының клуву». 10.40 — Д. Шостакович. Революсчу [illegible] сестеринге хорга күүседир 10 шүлүглел. 11.15 — Телемедээлер. 11.20 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.30 — «Мээң салгалымның анаа хүннери». Документалдыг телефильм. 14.50 — Сугга эштиринге ССРЭ чемпионады. 15.20 — Уругларга фильм. «Расмус-улчумал». 1-ги серия. 16.30 — «Кижи болгаш хоойлу». 16.55 — «Тюльпаннар дугайында ыры». Мультфильм. 17.05 — 17.20 — Чапсар. 17.20 — «Ольга Берггольцтуң шүлүглелдери». 18.00 — «Горнистер, харыыланар!». 18.45 — Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.00 — Телемедээлер. 19.15 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.20 — «Механиктиг пианинога бижээн доостунмаан чогаал». Уран-чечен фильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — Чогаалчы Г. Троепольский-биле Останкино концерт студиязынга ужуражылга. 23.00 — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Уругларга фильм. «Кестикчигеш». 3-кү серия. 13.10 — Г. Свиридовтуң чогаал [illegible] аялгалар. 13.25 — Немец дыл. 14.25 — «Федор Трофимович болгаш өскелер-даа» 1-ги дамчыдылга. 14.55 — «Чалгаа». Мультфильм. 15.10 — «Эртем амыдыралы». 15.50 — Телемедээлер. 15.55 — 18.15 — Чапсар. 18.15 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.35 — «Социалистиг чарыштың хүн демдеглели». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

19.00 — П. И. Чайковский «Ромео болгаш Джульетта». Увертюра-фантазия. («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

19.15 — Киножурнал. 19.25 — «Азия товуу». Информация-публицистиг программа. 19.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг уулуг чаштар!». «Шыргай арга иштинге». Мультфильм. 20.15 — Эртем-нептерелдиг фильмнер программазы «[illegible]» [illegible] «Бойдус биле эмнээри». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — Хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү — «Мунгаштаган үеле оруу». 1-ги серия. 22.45 — Улустуң аялгалары. 23.00 — 01.00 — Футболга ССРЭ чемпионады. «Арарат» — «Спартак». Ереванданн дамчыдылга.

ИЮЛЬ 15-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — «Эртенги гимнастика». 8.55 — Улустуң аялгалары. 9.20 — «Механиктиг пианинога бижээн доостунмаан чогаал». Уран-чечен фильм. 11.00 — Бүдүрүлге гимнастиказы. 11.30 — Телемедээлер. 11.35 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — Спорт дугайында документалдыг телефильмнер программазы: «Кетеванның сагыштары». «Аваа-та оол [illegible]». «Удурланышкылары [illegible]». 15.40 — Уругларга фильм. «Расмус-улчумал». 2-ги серия. 16.55 — 17.10 — Чапсар. 17.10 — Бүгү-эвилел конкурзунуң лауреаттары В. Азов (баян), О. Глухов (доншулуур) ойнаар. 17.30 — Кистина [illegible] демир шугумнуг тургузуг [illegible]. 17.45 — «Чалыыларның [illegible]».

КЫЗЫЛДАН

18.15 — Телемедээлер. 18.30 — Киножурнал. 18.40 Чарлалдар.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Аныяктар адрестери». 19.15 — Ленинградтың М. И. Глинка аттыг Күрүнениң хоровой капелазының концерти. 20.10 — «Төөгүнүң шиитпири». Документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. Амгы үениң капитализминиң милитаристиг бүдүжүнүң дугайында. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Ынак ырылар». Музыкалыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. РСФСР-ниң улустуң артизи Л. Гурченко киржир. 22.15 — Бөгүн делегейде. 22.30—22.50 — Сугга эштир талазы-биле ССРЭ чемпионады. Киевтен дамчыдылга.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «Чалбыыш». Уран-чечен субтитрлиг фильм. 1-ги, 2-ги сериялар. 13.25 — «Горнистер, харыыланар!». 13.50 — Телемедээлер. 13.55 — 18.15 — Чапсар. 18.15 — «Архитекторлар Веснинner». («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

18.45 — «СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин — амыдыралга». Дамчыдылга. 19.15 — Уругларга фильм. «Аллагадаар оргуузу». Мультфильм. 19.40 — «Азия товуу». Информация-публицистиг программа. 19.55 — Реклама.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг уулуг чаштар!». 20.15 — А. Дворжак. «Славян танцылар». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.40 — «Мунгаштаган үеле оруу». 2-ги серия. Хөй сериялыг уран-чечен телефильм.

КУРУНЕНИҢ КЫЗЫЛДА ПЕДАГОГИКА ИНСТИТУДУ

[illegible] шалыпы [illegible] зында факультеттериниң I курстарынга студентилер хүлээп алырын чарлап турар:

ФИЗИКА - МАТЕМАТИКА ФАКУЛЬТЕДИ. Өөренир тускай эртем математика болгаш физика. Факультет математика болгаш физика башкыларын белеткээр. Өөренир хуусаазы — 5 чыл.

БИОЛОГИЯ ФАКУЛЬТЕДИ. Өөренир тускай эртемнери — биология болгаш химия, география болгаш биология. Факультет биология болгаш химия, география болгаш биологияның башкыларын белеткээр. Өөренир хуусаазы — 5 чыл.

ФИЛОЛОГИЯ ФАКУЛЬТЕДИ. Өөренир тускай эртемнери — орус дыл болгаш литература; орус дыл, литература болгаш тыва дыл, литература. Факультет национал школаның орус дыл болгаш литература башкыларын; орус дылдың, литератураның болгаш тыва дылдың, литератураның башкыларын белеткээр. Өөренир хуусаазы — 5 чыл.

ЭГЕ ӨӨРЕДИЛГЕ ФАКУЛЬТЕДИ. Өөренир тускай эртеми — педагогика болгаш эге өөредилге методиказы. Факультет эге класстар башкыларын белеткээр. Өөренир хуусаазы — 4 чыл.

Институтка кирер дээш кижилер [illegible] шылгалдаларны дужаар:

Физика-математика факультединге — математикага (аас болгаш бижимел-биле), физикага (аас-биле), орус дылга болгаш литератураға (бижимел-биле).

Филология факультединге орус дыл болгаш литература тускай эртемге — орус дылга болгаш литератураға (бижимел болгаш аас-биле), ССРЭ төөгүзү (аас-биле). даштыкы дылга (аас-биле); орус дыл, литература болгаш тыва дыл, литература тускай эртемге — орус дылга болгаш литератураға (аас болгаш бижимел-биле), ССРЭ төөгүзү (аас-биле), тыва дылга, литератураға (аас-биле).

Биология факультединге — биология болгаш химия тускай эртемге — биологияга (аас-биле), химияга (аас-биле), физикага (аас-биле), орус дылга, литератураға (бижимел-биле); география болгаш биология тускай эртемге — географияга (аас-биле), биологияга (аас-биле), химияга (аас-биле), орус дылга, литератураға (бижимел-биле).

Эге өөредилге факультединге — орус дылга, литератураға (бижимел болгаш аас-биле), математикага (аас-биле), ССРЭ төөгүзү (аас-биле), тыва дылга (чүгле национал кижилерге).

Кирерин билдириишкинни институттуң ректорунуң ады-биле бижиир.

Билдириишкинге кожар чүүлдер:

1. Ортумак билиг дугайында документ (бодунун-биле).
2. Школа директору, класс удуртукчузу болгаш хөй-ниитиниң организацияларының (практиктиг ажыл стажы чок кижилерге) ат салган характеристика. Бүдүрүлгеге стажтыг кижилер сөөлгү ажылдаан черинден бүдүрүлге коллективиниң удуртукчузунуң, партия, профэвилел болгаш комсомол организацияларының шиитпирлерин характеристиканы кирер. ССРЭ-ниң [illegible] чериндеп куруларыже халапкан кижилерге шериг кезектериндеп характеристиканы алыры албан эвес.
3. Эмчиниң № 286 формалыг медээлээни.
4. 6 фото-чурук (бөрт чок тырттырган, 3×4 см. хемчээлдиг).

Практиктиг ажыл стажы кижилер билдириишкин кирерде административ шаптыктаны [illegible] депшериндеп ушта [illegible] чуулду киирер.

Педагогика институдунга [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

Институтка кирер дээш келгеннер паспортту, шериг билеции (курлавырда шериг албанныглар) азы кирип бижээп херечилеглен (келлирикчиниң [illegible]) бот-тары көргүзер.

Билдириишкиннерни 1982 чылдың июль 31-ге чедир хүлээп алыр.

Кирер шылгалдаларны 1982 чылдың августуң 1-зинден 20-ге чедир болур.

Билдириишкинни кошкан документилери-биле кады чорудар адрези: 667000, Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, бажың № 36, пединститут, хүлээп алыр комиссия.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ АПТЕКА ЭРГЕЛЕЛИ

[illegible] [illegible] лерни, бажың ээлерин, школачыларны [illegible] тарын эм-тан болур үнүштерни чыыр ажылче чалап турар.

Республиканың бүгү аптекалары курган эм үнүштерни [illegible] чок хүлээп ап, бо [illegible] эртектерни ёзугаар төлеп турар: бир килограмм хадың мочургазы 3 рубль, толаана казы — 2 рубль, малгаш ыргайының бүдүү 1 рубль 50 [illegible] казы 10 рубль, малина казы — 10 рубль, чодураа казы — 80 копеек, ыт-казы — 2 рубль 50 копеек дээш оон-даа өске.

Республиканың бүгү-ле [illegible] [illegible] рып ап болур.

Агаар

Республикага бөгүн [illegible] [illegible] кезек чаар, диңмирээр. Агаарның температуразы дүне 8—10 градус чылыыр, чамдык черлерге 2 градус чедир соор.

Кызылга кежуп турар бүдүүлер [illegible]. Агаарның температуразы дүне 8—10, хүндүс 20—22 градус чылыыр.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

ИЮЛЬ 13-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Кеэдерни» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Туттурбас алаан негекчилери» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, «Капель» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Чараш ыме болгаш карыкы кижи» 14.30, «Өргээ ночуузунда кирген» 17.00, 20.00 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Мария Мирабела» 15.00, «Лейтенант Климовтуң шыны» 16.30, 18.30, 20.30 шактарда.

«ШЫН» солунга подпискчиларның негеттиниип турар.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

667000. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 1. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партий-а амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдистериниң 2-21-75, культура килдистериниң 2-23-54, [illegible] килдистериниң 2-21-47, үлегерлиг килдистериниң 2-41-75, чагаа килдистериниң 2-41-27, информация килдистериниң 2-20-00, корректорларның 2-17-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун чедирбейн барганда 2-33-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 1347

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгның херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00876

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 163 (11961) | 1982 чылдың июль 14, среда | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 коп.

РОССИЯНЫҢ СУУРЛАРЫН ЧААРТЫРЫНЫҢ ПРОГРАММАЗЫ

РСФСР-ниң Дээди Совединиң онгу чыыжының бешки сессиязы

Бистиң бүгү чонувус-биле бир демей, Россия Федерациязының ажылчы чоннары СЭКП-ниң XXVI съездизиниң төөгүлүг айтышкыннарын боттандырар дээш улуг кежээ-дүүшкүннүг ажылдап, ССР Эвилелиниң тургустунганының 60 чылын төлептиг уткуур дээш чаржып турар.

СЭКП ТК-ның ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын чугаалдыг деп көрген болгаш партияның база чазактың ону боттандырары-биле холбаалыг чугула доктаалдарын бадылаан май (1982 чыл) Пленумунуң сорук киирикчи шиитпирлеринден ол патриотчу чүткүл чаа идиг бериишкинин алган. Пленумга Леонид Ильич Брежневтиң илеткелинге онзалап демдеглээнин ёзугаар алырга, төлевилеттинген хемчеглерниң алыс сорулгазы чем продуктулары-биле чурттуң чонун идегелдиг хандырарын боддунар-ла кыска хуусаада чедип алыры болур. Ол дээрге чүгле бирги черге-ниң экономиктиг эвес, харын социал-политиктиг чугула сорулга-дыр. Совет кижилерниң амыдыралчы негелделерин хандырары бистиң партиявыстың эң чугула программалыг негелдези болуп келген болгаш болур-даа.

Бүгү улусчу херекке республиканың салыышкынын көвүдедир дугайында болдаары-биле кедүрүлген сорулгаларны [illegible] практиктиг оруктарының дугайында сайзан салыышкыннары-биле Россия Федерациязының бүгү улустарының бүрүн эргелиг төлээлекчилери чайысылалла чеде берген.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң онгу чыыжының бешки сессиязы июль 13-те Москвада Кремльдиң Улуг ордузунда ажыттынган.

Эштер Ю. В. Андропов, М. С. Горбачев, А. П. Кириленко, А. Я Пельше, Н. А. Тихонов, Д. Ф. Устинов, В. И. Долгих, В. В. Кузнецов, Б. Н. Пономарев, М. С. Соломенцев, М. В. Зимянин, К. В. Русаков оларны депутаттар болгаш аалчылар [illegible] адыш часкаашкыннары-биле уткаан.

Сессияны РСФСР-ниң Дээди Совединиң Даргазы Н. М Грибачев ажыткан.

Республиканың Дээди Совединиң сессиязының президиумунче үеде мөчээн депутаттар М. А. Суслов, К. С. Грушевой, М. М. Денисов, А. Н. Патесов, Н. С. Смирнов, А. Г. Созыкин, болгаш Н. В. Чистяков оларның тураскаалын тыылганнар турум ёзулаан.

Хүн чурумун бадылаан. Ында кирген айтырыглар: РСФСР-ниң кедээ черлеринде чуртталга, социал-культура болгаш коммунал-амыдырал угланыышкынныг объектилерниң тудуушкунун байдалының база партияның XXVI съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр ону экижидер талазы-биле хемчеглер дугайы; «Атмосфера агаарын камгалаар дугайында» РСФСР-ниң Хоойлузунуң база «Дириг амытаннарны камгалаарының болгаш ажыглаарының дугайында» РСФСР-ниң Хоойлузунуң төлевилелдериниң дугайы; РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыктарын бадылаарының дугайы.

Хүн чурумунуң бирги айтырыының талазы-биле илеткелди РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы депутат **Л. Б. Ермин** кылган.

Амыдырал чоннуң амыдыралчы негелде-херегледдерин хандырары партияның болгаш чазактың кезээде кол кичээнгейинге туруп келген деп, ол чугаалаан. Ынчангаш чоннуң амыдырал деңнелин бедидер дугайында кедээ ажыл-[illegible] улуг хемчээлдерлиг сорулгалар бир дугаарында тургустунган. Ол — экономиканы партийнип, политиктиг [illegible] чоруурга деп өскерилбес чок негелде болуп келген болгаш болурунуң дугайында программа болур чүүлдү чайгылыш чок боттандырып турарының база бир чырыткылан-чак херечизи-дир.

Улус депутаттарының чер-чер Советтеринге чоокта чаа боон эрткен соңгулдалар бистиң ниитилелдиң сырый каттыжыышкынын база катап бадыткаан, ажылчы чоннарның политиктиг бедик медерелин бүзүреңдии-биле көргүскен. Социалистиг демократиявыстың ёзулуг тиилелгези болган. Соңгулдалар партияның ленинчи угланыышкынынга, оон иштики болгаш даштыкы политиказынга, Төп Комитеттиң, амгы үениң шылгараңгай политиктиг болгаш күрүне ажылдакчызы, тайбың болгаш социал депшилге дээш могаг-шылаг чок эш Леонид Ильич Брежневке баштаткан ТК-ның Политбюрозунга совет улустуң кызыгаар чокка идегелиниң болгаш бүзүреңиниң байдалынга боон эрткен.

Россия Федерациязының ажылчы чоннары, бүгү совет улус-биле бир демей, СЭКП ТК-ның май Пленумунун чурттуң Аъш-чем программазының дугайында доктаалын сеткил ханымышкын-биле уткуп хүлээп ап, чүүлдүгзүнүп турарлар. Бедикшин экономиктиг болгаш социал хөгжүлдениң улам үлегчилгер талазы-биле партияның айыткан планнарын күүседири аъш-чемниң янзы-бүрү хевирин, [illegible] продуктулары-биле чонну эң-не кыска хуусаа иштинде идегелдиг-биле хандырар арганы бээр. Ол планнар чурттуң экономиктиг күчүзүнге үндезилеттинген, бистиң мурнувуста бүгү [illegible] тиилип, барымдаалаан болганда, боттуг чүүл боор турар-дыр.

СЭКП ТК-ның март (1965 ч.) Пленумунга үндезилеп тургускан партияның аграр политиказын амыдыралга чайгылыш чок боттандырганы колхозтарның болгаш совхозтарның бүдүрүлгениң күштериниң, кедээниң ажылчыларының чаагай чорууну дыка бедидирин, кедээ ажыл-агыйының бүгү-ле социалистиг системазын улам быжыглап байлыратпын хандырган.

Онгу Россия Федерациязының чижээнден тодаргай көрүп болур деп, илеткелчи демдеглээн. Март Пленумунуң соонда ол чугула адырга 280 миллиард ажык капитал салыышкыннарын берген, ол дээрге ооң мурнунда он беш чылдардан дөрт катап хөй. Колхоз, совхозтарда бүдүрүлгениң кол фондулары дөрт катап улгаткан. Күш-ажылдың энергия-биле чепсегленгени 3,6 катап көвүдээн. Бырык 9 миллион гектар суггаттыг болгаш кевирген черлерни ажыглалга киирген. Минералдыг чемишкиндилгелер бээри дыка өскен. Чер болгаш мал ажылында хөй күш үнер ажылдарны механизастаарын дүргеп темпилер-биле чорудуп турар. Республиканың чугула районнарының бирээзи болур Кара хөрзүннүг эвес зонаның экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң комплекстиг калбак программазын СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын ёзугаар боттандырып турар.

Ленинчи аграр политиканы оларын ёзугаар боттандырганының ачызында кедээниң социал хевир байдалында, кедээ чурттакчыларының культуралыг болгаш амыдырал байдалдарында ханы чаартылгалар болган. Чүгле онгу беш чылда безин Россияның 6 миллион хире кедээ чурттакчы чурттаар оран-балыын байдалын экижиткен.

Кедээ ажыл-агыйында кадрларның эртемниниң деңнели болгаш мергежили дыка бедээн. Кедээ ишчилерниң материалдыг чаагай чоруу дыка экижээн, оларның алыр шалыны ийи ажыг катап көвүдээн, өске-даа социал айтырыглар чедишкиннерниг шиитпирлеттинген.

Ындыг-даа болза бистер чедип алган чүүлдерге доктаавас ужурлуг бис деп, илеткелчи чугаалаан. Аъш-чем айтырыын шиитпирлээри негеттинип, эът болгаш сүт продуктуларынга херегледээ амдаа долузу-биле хандыртынмайн турар, чамдык черлерде ногаа, фрукт болгаш өске-даа чамдык аъш-чем барааннарының садарында үзүктелдиишкиннер бар.

Россия Федерациязынга онгу беш чылдыы-биле деңнээрге, 1990 чылда тараа бүдүрерин 25 хуу, эътти — 35, сүттү — 14 хуу хөй бүдүрерин көрдүнген, ногааларның, картофельдиң, чигир сөөклазының болгаш өске-даа продукциянын ниити чылдаазы дыка көвүдээр. А бүдүрүүшкүннүң [illegible] интенсивтиг факторларының — кедээ ажыл-агый культураларының дүжүткүрүн база мал ажылының продуктулуун бедиткениниң ачызында чедип алдынар ужурлуг. Бо бүгү чонну аъш-чем продуктулары-биле хандырарын көскүзү-биле экижидер арганы бээр.

Аъш-чем программазының чедиишкинниг күүселдезин шиитпирлиг черге-биле кадрлардан, оларның мергежилиниден болгаш билиглериндев, [illegible] коллективтерниң бар турарындан хамаарылыр. Оон-биле калы кедээ ажыл-агыйны кадрлар-биле хандырары, аныяктарны колхоз, совхозтарга быжыглаары кедээниң социал айтырыглары шиитпирлээри-биле эң-не дорт холбаалыг.

Россия Федерациязының кедээ черлеринде чуртталга байшыңнарын бедик темпилер-биле тудуп турар. Колхоз, совхозтарга чуртталга тудугларын ажыглалга киирер талазы-биле беш чыл планын Краснодар болгаш Приморье крайлар, Курган, Новосибирск, Омск, Ростов, Томск, Челябинск областар чедиишкиннер күүсеткеннер.

Кедээге тудуг кылырының калбак программазын Липецк областа боттандырып турар. Кедээ ишчилер чүгле чаңгыс эрткен чылын безин 4 мун квартираларны алган. Чуртталга бажыңнарын чаа телевиледер ёзугаар тудуп, кедээ суурларының 80 хуузунда бажыңнар [illegible] болуп турары кончуг эки.

Кадрларның чурттаңга байдалдарын [illegible] база оларның кедээге [illegible] бажыңнаарынга хууда болгаш кооперативтиг тудуг [illegible] ужурлуг. Илеткелчи Москва областың улус депутаттарының Советтериниң эки дуржулгазынга доктаагаан, ында кедээ кооператив болгаш хууда тудугларының күселиг-биле 100 муң дөрбелчин метр шөлдүг чуртталга бажыңнарын туткан. Областың Красногор районунуң «Ленинский луч» колхозунда, «Нара», «Борец» совхозтарда болгаш өске-даа ажыл-агыйларда [illegible] дылгаңын бүгү хевирлери бар бүдүн-бүдүн суурлар тургустунган, оларны кижилерниң хууда база колхоз, совхозтарның херецилин [illegible] рып тургаш туткан.

Кедээге чурттаңга байдалдарын тудар талазы-биле ажылдың эки талаларын демдеглеп тура, илеткелчи тудуг ажылының темпи-даа ам-даа чавыс болгаш өскен негелделерге дүүшпейн турар деп айыткан. Чижээ, онгу беш чылда чурттаңга бажыңнарын ажыглалга киирериниң планнары чүгле 85 хуу күүсеттинген. Планнар күүселдезиниң [illegible] болза РСФСР-ниң Кедээ ажыл-агый министерствозу, РСФСР-ниң Кедээ тудуг министерствозу, өске-даа министерстволар болгаш ведомстволар чурттаңга бажыңнарын тудары талазы-биле ажылды чогуур-биле башкарбаанының база чурттаңга бажыңнарын чогуур [illegible] ажыглалга киирерин хандырбаанының уржу болган. Улус депутаттарының чер-чер Советтериниң хөй-ле күүскомнары бо чугула херекче кичээнгейни кошкаткан. Тудуг ажылының чорун турарынга, шынарынга база суурларның комплекстиг туттуннарган болурунга доктаамал контрольду тургуспаан.

Кедээниң комплекстиг хөгжүлдези чурттаңга тудуушкунун [illegible] чергелештир социал-культура болгаш коммунал-амыдырал объектилерин тударының темпилерин дүргедедирин негеп турар. Амгы үениң суурусадыг тевү, эки школа, клуб, столовая, амыдырал хандырылга бажыңы, уруглар комбинады, телефон харылзаазы чок турбас ужурлуг, ол бүгү кедээ ишчилерниң амыдыралынга таарымчалыг байдалдарны тургузуп, оларның амыдырал-чурттаңгазын хоорайныынга чоокшуладып турар.

Оон-биле холбаштыр оратор кедээ черлерге амыдырал хандырылгаазын хөгжүдеринге хамаарышкан чугула айтырыгга доктаааган. Колхозтарның болгаш совхозтарның төп суурларынга комплекстиг [illegible] пунктуларын тургузарынче угланыышкынны бо талазы-биле чорудан берген. Ам ындыг пунктулар ажыл-агыйларның хөй нуузунда бар. Ндик-хепти химия-биле аштаар арыглаарының, иштики хеп чуурунун талазы-биле амгы үениң фабрикаларын, амыдырал машиналарын болгаш приборларын септээриниң талазы-биле комплекстиг бүдүрүлгелерни кедээге тударын чоокку чылдарда көвүдедир. Бүгү-ле колхозтарга болгаш совхозтарга комплекстиг хүлээп алыышкын пунктуларын тургузарын 1985 чылда доозары эргежок чугула.

Алтай крайының, Горький, Омск болгаш өске-даа элээн хөй областарның партия органнары, улус депутаттарының Советтери, колхозтары болгаш совхозтары кедээниң комплекстиг социал чаартылгазынга хөй кичээнгейни салып турар. Ол областарга чурттаңга амыдырал байдалдарын экижиткен чорук кедээниң чурттакчыларының өскээр көжерин кызырган, ол мергежилдиг ажылчыннар-биле, бирги ээлчегде механизаторлар болгаш малчыннар-биле бүдүрүлгени хандырарынга чогумчалыг салдарны чедирген. Кедээниң социал чаартылгазының айтырыгларын болур-чогуур-биле шиитпирлеп турар ындыг черлерде кадрлар четчир, бүдүрүлге бедик деңнелде чоруттун турар дээрзин мурнакчы колхозтарның болгаш совхозтарның дуржулгазы бүзүреңдии-биле көргүзүп турар.

Кедээниң ажыл ишчилеринге чурттаңганып база культура-амыдыралдыг таарымчалыг байдалдарын тургузар сорулга-биле РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели эрткен чылын ол айтырыглар талазы-биле тускай доктаалды хүлээп алган. Колхозтарда болгаш совхозтарда бүдүрүлгениң эвес тудугларга бо беш чылда 21 миллиард рубль хемчээлдиг капитал салыышкынын тускайлап бээрин ук доктаалда баш удур көрүп турар. Ол болза онгу беш чылдыындан 1,5 катап хөй болуп турар. Оон ангыда чыл болгаш беш чыл планнарын ажылдап кылып турган, ол сорулгаларга ажыглаары-биле немелде курлавырларны кедээге ажыктыг кылдыр оларны эде хуваап турган, дилеп тывары дааскан.

Кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезин улам ынай көдүрери, кедээ чонунуң амыдыралының деңнелин бедидери автомобиль оруктарының четкизин хөгжүдери-биле дорт холбаалыг дээрзинге илеткелчи онза кичээнгейни салган. Амгы үеде республикада ук чер ужурдуралдыг, кадыг шывыглыг оруктарның узуну 160 муң километр ажып турар. Он бирги беш чылда республиканың колхозтарынга болгаш совхозтарынга орук тудуунга онгу беш чылда тускайлап берген 1.8 миллиард рубльге удур, 3 миллиард хире рубльди тускайлап берген турар. Кыры кадыг шывыглыг 95 муң километр автомобиль оруктарын кылырын баш удур көрген.

Кедээге социал-амыдырал болгаш бүдүрүлге байдалдарын экижидеринге харылзааның херекселдери улуг ужур-дузалыг болуп турар. РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хүлээп алган доктаалынга дүүштүр, Харылзаа министерствозу, [illegible] болгаш ажыл-агый органнары он бирги беш чылда 766 муң дугаарларлыг автоматтыг телефон станцияларын кедээ [illegible] киирерин хандырар. Ийи [illegible] эвээш эвес колхозтарга болгаш совхозтарга бүдүрүлгениң иштики телефон харылзааларын тудар болгаш чаарты кылыр [illegible] телиг деп, оратор чугаалаан.

ТК-ның май Пленумунуң, а ол ышкаш, Кара хөрзүннүг эвес зонаның, Сибирьниң, Ыраккы Чөөн чүктүң, республиканың өске-даа черлериниң кедээ ажыл-агыйын хөгжүдер талазы-биле партияның болгаш чазактың доктаалдарының салган сорулгалары-биле холбаштыр, кедээге чурттаңга база культура-амыдырал тудуушкунунга тудуг министерстволарының база ведомстволарының ролю хөй чээл чогу-биле өзүп турар деп, ол демдеглээн. Черлерни мелиорастаар талазы-биле улуг ажылды Россия Федерациязында чорудуп турар. Суггарылганың база кевирилгениң улуг системаларын ажыглалга киирип, мелиорастаан черлерге чаа совхозтар тургустунуп, суурлар тыптып кээп турар. Хөй-хөй районнарда суггаттыг чер ажылы кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге кол рольду ойнап турар.

Кедээниң чаартылгазының херээнге чугула черни чурттаңга-хамаатызы тудуун төлевилээшинниң, район планировказының, чурттакчылыг черлерниң чаагайжыдарының айтырыглары ээлеп турар. Республикада кедээ бажыңнарының эвээш эвес чаа төлевилелдерин ажылдап кылган, район планировказының схемаларын кылып тургузары доозулган, совхозтарның болгаш колхозтарның суурларын чаарты тургузарының төлевилелдерин ажылдап кылыр талазы-биле улуг хемчээлдиг ажылды күүсеткен.

Ынчалзажок планировканың база чаарты тударының эки төлевилелдерин боттандырбас дыка хөй черлер кедээниң онзагай чүүлдерин барымдаалаавас, колхозтарның болгаш совхозтарның суурларын чүгле хөй каът бажыңнар тудар ындыг төлевилелдер тыварылгалар ам-даа бар болуп турар, ол чорук [illegible] чурттаңгазының күрүне тудуун кылырынче угшигни берип, кедээниң чурттакчыларының [illegible] дүүшпес болуп турар. Улус депутаттарының Советтериниң [illegible] күүскомнары, төлевилел организациялары чурттаңганы чоруй негелде херегледдериниң кичээнгейлиг өөренип көөрү ону чогуур үезинде барымдаалап, ажыглаан кылып турар төлевилелдерне боттандырар эргежок чугула.

Кедээниң социал хөгжүлдезиниң айтырыглары улус депутаттарының чер-чер Советтериниң ажылынга улам-на онза черни ээлээй турар ужурлуг. ССРЭ Конституциязының болгаш РСФСР-ниң Конституциязының тывыскан калбак эргелерин ажыглавышаан, Советтерниң организакчы ажылын Аъш-чем программазының күүселдезинче база хамыктын мурнунда колхозчуларның болгаш совхозтар ажылчыннарының бедик бүдүрүкчүлүг кылдыр ажылдаарынга, кадык болгаш культуртуг дыштанырынга таарымчалыг байдалдарны тургузарынче, чурттаңга болгаш культура-амыдырал черлерниң тударының планнарын чедиишкиннинг күүседиринче угландырган турар ужурлуг деп, Л. Б. Ермин чугаалаан.

Улус депутаттарының Советтери, оларның хөй миллион активи, Россия Федерациязының бүгү ажылчы чоннары [illegible] партияның XXVI съездизиниң база СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлериниң чедиишкиннинг күүседиринге мөөңнүг болгаш Аъш-чем программазын боттандырарынга бо чылын-на төлептиг салыышкынын киирер, совет улустуң улуг байырлалы — Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң тургустунганының 60 чыл оюн чаа күш-ажылчы бүдүрүүшкүннер-биле [illegible] СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга болгаш Министрлер Чөвүлелинге, Леонид Ильич Брежневке шыныштыг [illegible].

Сессия ажылын бегин уламчылаан.

ДОЛДУР АЖЫГЛААР

Июль 12-де Москвага кара болгаш өңнүг металлдарның ниити курлавырларын улуг ажыл-агыйынга улам долдур ажыглаарының айтырыгларының талазы-биле чөвүлел хурал болган. Аңаа эвилелдешкен республикаларның Компартияларының, партия крайкомнарының болгаш обкомнарының секретарлары, министерстволарының болгаш ведомстволарының удуртукчулары, СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң, эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларының, улус депутаттарының областар болгаш крайлар Советтериниң күүскомнарының харыысалгалыг ажылдакчылары, ийиги металлургияның бүдүрүлге болгаш организацияларының улусчу контроль органнарының, профэвилел болгаш комсомол организацияларының ажылдакчылары, солуннарның, радиодамчыдылгазының болгаш телевидениениң төлээлекчилери киришкен.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары В. И. Долгих чөвүлел хуралга илеткел кылган.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң ажылдап кылганы социал-экономиктиг программның чедиишкиннинг боттандырарының чугула фактору, СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эш Л. И. Брежневтиң бүдүрүлгениң ажыктыын бедидер, экономиканы хөгжүдериниң интенсивтиг оруунче шилчидер айтырыгларга талазы-биле айтышкыннарын күүседириниң шайлаш чок негелдези болур чүүл — курлавырларның бүгү хевирлериниң камнаарының улуг ужур-дузалыын чөвүлел хуралдың киржикчилери онзалап айытканнар.

Бо бүгү ажылга оттулар чүүлдүн, чиг-эттиг материалдарның ийиги курлавырларының ажыглаары улам улуг рольдуг боон турарын демдеглээн. Сөөлгү чылдарда кара болгаш өңнүг металлдарның ийиги чиг-эдин ажыл-агый эргилдезинге ажыглаары элээн калбарган. Металлургия чиг-эдиниң ол эң чугула курлавырын ажыглаар чоруун ниитилеп бүдүрүлгезиниң ажыктыг чоруун улгаттырарынга улуг курлавыр боон турар. Ам безин ындыг чиг-эттен каннын чартыктан хөй кезиин болгаш өңнүг металлдарның болгаш эдилеригдериниң улуг кезиин бүдүрүп үндүрүп турар болгаш эде кылыышкыннарга тускайлаан акша-хөреңгиниң болгаш чарыгдалдарны хөйү-биле камнаа алырынга идегеп боон турар.

Ийиги металлдарны ажыглаарының [illegible] ам-даа чедир ажыглап турарының чөвүлел хурал база айыткан. Ол улуг хемчээлдиг болгаш чугула ужурзалыг айтырыгны шиитпирлээри металлург ийиги чиг-эдин чыыр [illegible], белеткээриниң болгаш болбаазырадырының айтырыгларынче кичээнгейни күштелдирерин негеп турар. Партияның болгаш ажыл-агыйның удуртулгазының оон-биле холбаалыг ажылының деңнелин бедидери, аңаа хөй-нииттиң активин улам калбаа-биле хаара тудары эргежок чугула.

Айтырыгны аңаа чугаалажып көргениңге үндезилээш, кара болгаш өңнүг металлдарның ийиги чиг-эдин долдур ажыглаарын улам калбартыр, ону белеткээрин организастаарын болгаш планнаарын экижидер, болбаазырадырының техниказын болгаш технологиязын экижидер, планнарны база чогуур организастыг-техниктиг хемчеглерни күүседирер дээш кадрларның харыысалгазын күштелдирер талазы-биле угланыышкыннарны болгаш практиктиг хемчеглерни тодараткан.

(СЭТА).

ЧҮЪК КОРАБЛИ ТУДУШКАН

1982 чылдың июль 12-де Москваның-биле 15 шак 41 минута турда, чүъктүң «Прогресс-14» деп автоматтыг корабль орбитада башкарылгалыг «Салют-7» — «Союз Т-5» комплекс-биле тудушкан.

Космос аппараттарының тыпчырын, чөөншулажыышкынын, тутчурун ужудуушкунун башкарар төптен команданың болгаш корабльдиң автоматиказының дузазы-биле боттандырып чоруткан. Орбитада эртем-шинчилел комплекизиниң экипажы — космонавтылар Березовой-биле Лебедев олар корабльдерниң чөөншулажып келгеш, тутчурун кынап турганнар. Чүък корабльни станцияга ооң агрегат кезээниң талазындан тудуштурган.

«Прогресс-14» корабль орбитага станцияның каттыышкан хөделдиричи херекселдеринге одаар чүүлдү, дериг-херекселдерни, аппаратураны, эртем шинчилелдериниң болгаш экипажтың амыдыралын хандырар материалдарны, а ол ышкаш почтаны чедирген.

Экипажтың илеткээнин болгаш телеметриг медээлериниң түңнелдерин ёзугаар алырга, «Салют-7» — «Союз Т-4» — «Прогресс-14» эртем-шинчилел комплекизиниң кырында системалары чогумчалыг ажылдап турар.

Космонавтылар Анатолий Березовойнуң болгаш Валентин Лебедевтиң кадыының байдалы эки.

НААДЫМГА УТКУШТУР

Мурнакчылар көвүдээн

«Бай-Тайга» совхозтуң кедээ ишчилери СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин күүседир, Аъш-чем программазын амыдыралга боттандырарынга улуг-хуузун киирер бооп, республиканың малчыннар наадымынга төлептиг уткуурун деп чаа сорулгаларны салып, чарышты калбартып, бо чылдың бирги чартыында күш-ажылдың эки түңнелдерни чедип алган. Совхоз бирги чартык чылда бүрүнге эът садарының планын 7,5, сүттүүн — 15,7, дүктүүн — 78,6 хуу ажыр күүсеткеп, эрткен чылдың ынчангы деңнелинден хөй продукцияны дужааган. Ниитиниң мал ажылының баш санын өстүрериниң болгаш төл камгалаарының сорулгалары база [illegible] эвес күүсеттинген.

Совхозтуң хойжулары бо [illegible] чылда төрүүр 100 [illegible] 7 хураганы камгалап алган. Шивилиг бригадазы 100 хойдан-на 81, Туралыгның — 74, Даш-Тейниң — 70 хураганы камгалап, өстүрген болгаш дук кыргып, садар планнарын база эвес күүсеткен. (Совхоз эрткен чылдың ынчангы деңнелиден 17 тонна дүктү хөй [illegible].)

Республика наадымынга киржир эрге дээш эрес-кызымак ажылдавышаан, бедик көргүзүттерни чедип ап турар [illegible] совхозтуң хөй хойжулар Сапык Делгер-оол 100 хойга онаашты 108, Сыргыт Таар-оол — 107, Иргит Адыг-оол — 100 хураганы камгалап өстүргеш, чарышка өске эш-өөрүн мурнап турар. Өшкү кадарчызы Дамбый Донар-оол төрүүр 100 өшкү бүрүзүнден 100 анайны камгалап, бир өшкүден-не 1.1 кг дүктү кыргып алган.

Сарлык кадарчылары Б. Сенденмаа 100 баш сарлыкка онаашты 91, Б. Даржаа—86, К. Саргын — 85 бызааны мендии камгалап, өстүрген, сарлыкчылар чарыжынга тиилекчи болганнар. Шак ындыг мурнакчыларның саны эрткен чылдаазындан көвүдээн.

Совхозтуң малчыннары амгы үеде малдың чайгы семиртилгезин чорудуп, мал чемнери белеткээринге идепкейлиг киржип турар.

Х. КАРА-ООЛ.

Бай-Тайга районн.

Хорамча чок

[illegible] — чарыш чурумалдыг чер. Ооң арга-ыйы, өзү [illegible] чүлле дагалары белин соогуп, [illegible] амытаннар база бар. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, Таңды [illegible] болуп-дур.

Кызыл-Довурак — Тес-Хемде «О. Шынаа» совхозтуң улуг чайлаа. Ында Бурган ыыг, Узун-Кара-Суг, Човурза Адыр-Сыра дээш чижектиг хонаштар бар. Бо хүннерде ол ынчаар Шокар Бадый, Кыргыс Кутузов, Василий Аракчаа, Тумат Чечек-оол болгаш өске-даа хойжулар [illegible] арлы хонгулапкан.

Бо чер сериин, [illegible] болганызын мал семиртериге дыка таарымчалыг. Эрткен чылын бо аалдар база-ла малдың чайлааш, ам чүс хойга онаашты планда көрдүнгенинден хөй хурагандарны доругруп алганнар. [illegible] тулуу ол хире-дир.

[illegible] чайлаар Ирбитейниң хойжу бригадазында он дөрт кодан хөй бар [illegible] ол кодан төрүүр хоилут. [illegible] Шалык Көк-оол удуртуп ук бригада он бирги беш чылдың ийиги чылында төрүүр чүс хойга онаашты 94,5 хураганы доруктурган. Кыштаглаашкын үезинде мал бажының хорамчазы база барык-ла чок болган. Бригаданың кежигүннери чүс баштан-на 92-ден 102 чедир хураганнарны камгалап алган. Бригадир Шалык Көк-оол биле район Совединиң депутады хойжу Валентина Дамдың Москвада Улус ажыл-агыйының чедиишкиннериниң делгелгезинге баар халас путевкалар-биле шаңнаткан.

Кызыл-Довуракта шупту 26 кодан аал бар. Олар 12 муң ажыг хойну семиртип турар. Чайлаглааашкынын организастыг. Ында партия комсомол болгаш депутаттар бөлүктери ажылдап турар. Автомагазин, кежер кино, лекторлар аңаа үргүлчү баар.

С. АРТЫНА.

Мал чеминиң белеткели

НАРЯД ЧОК СИСТЕМА

Ааныг черге кургадып белеткээн бедүүн чем аң-не эки шынарлыг болур дээрзиниң дугайын Таңды районнуң ажыл-агыйларының хөй чылдыг дуржулгазы херечилеп турар. Чемнерни ынчаар белеткээрин агаарның байдалындан хамаарылга чокка, шууштурулгалыг арга-биле боттандырып болурун практика бадыткаан.

Мал чемнерин четчири-биле белеткээрин чугула ужур [illegible] совхоз боттуг хемчеглерни ап турар. Мал чеми культураларының дүжүткүрүн бедидип, сиген шөлдерин база оларны экижиткен. Сигенин кезер шөлдерни [illegible] рып турар. Мал чемнерин белеткээриниң база [illegible] деңнеливиг технологиязын шиңгээдип алган. Оон-биле чергелештир совхозтуң удуртулгазы мал чеми белеткээриниң тускай [illegible] болдурган, ону бот-орулга-чарылгалыг кылдыр тургускан. Ол чорук чугула рольду ойнаан.

Мал чеми бүдүрер [illegible] чемнер белеткээр механизастатынган бригадаларның ангыда техниктиг ажаалданың база амыдырал хандырылгазының звенолары бар. Чем [illegible] бүдүрер талазы-биле совхоз директорунуң оралакчызы А. А. Поминов удуртуп турар.

Механизастаттынган бригаданың сиген кезилдезинге ажылдап турары шынап-ла шууштуруп турган-биле дорт-ле кезери, чүдүрүп чорудары, АВМ-ге витаминниг чемин бүдүрери үзүктелбес. Бригадир М. Донгар бүгү агрегаттарның ажылдаарын хайгаарап көрүп, аайлап-таарыштырып, үреээшкиннерин [illegible] турар.

[illegible] белеткээр [illegible] шөлүнде хайлыккан. Ында механизатор В. Глушков ажылынга кончуг харысалгалыг. Ол шөлдү [illegible] мурнунаа ону хынап көрүп, даш болгаш өске-даа чүүлдерин [illegible] тодарадыт ап турар. Хээлдектааш ногаан малсаны дажыдап турар автосамосвал чолаачызы А. Кузнецов бичии-даа саадавас, шынын-биле АВМ агрегат аразынга харагнадып-ла турар. Бодунуң ээлчээнде АВМ агрегатты оператор-машинист А. Браун, Александр, Николай Белевтер аңаа туруушкунну болдурбайн турар. Ында ажылды үш ээлчеглиг кылдыр организастаан. Бир ээлчегиң өскезинге хүлээдип бээрде безин агрегаттың ажылдаары соксатпайн турар.

Бот-орулга-чарылгалыг аргаже шилчээниниң түңнелинде, мал чеми белеткээр бригадага күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү ийи катап бедээн. Оон-биле кады бригаданың бүдүрген продукциязының бот-өртээ чиигээн, шынары экижээн. Наряд чок системаны шиңгээттирииниң уламындан бригада кежигүннериниң ажыл төлевири [illegible] тыгаткан.

АВМ агрегат кааш-ла хонук дургузунда 27 тонна витаминниг сиген далганы бүдүрген.

А. ЗАЙЦЕВ.

Таңды районн.

[illegible] БИБЛИОТЕКА им. [illegible] Пушкина

Күш-культура болгаш спорт—кадыкшылдың үндезини

ХАРЫЫСАЛГАНЫ, НЕГЕЛДЕНИ БЕДИДЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Күш-культура болгаш спорт комитеди биле Кызыл [illegible] өөреникчилер өске студент аныяктар ортузунга [illegible] дугайында айтырыгны Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Улус өөредилге, эртем, культура болгаш спорт талазы-биле доктаамал комиссиязының [illegible].

[illegible] спорттуң массалыын улам кодурер дугайында СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын, СЭКП Тыва обкомунуң V база партия Кызыл хоорkомунуң VII пленумнарының шиитпирлерин амыдыралга [illegible] СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң ук доктаалының күүседир талазы-биле со[illegible] чер-черлеринде, күш-культураның эге коллективтеринге, аныяктарның база урук[illegible] федерацияларынга чүгээлашкылааш, чогуур хемчеглерни [illegible] Бо чылдың февраль 2-де ол доктаал-биле холбашкан сургалгалар дугайында хоорайның күш-культура активизиниң [illegible] ужурлуг хемчеглерни аңаа бадылаан.

Спорттуң аңаа-бүрү хевирлеринге талазы-биле [illegible] маргылдааларны [illegible] база бүдүрүлгелериниң болгаш албан организацияларының вайы-биле эрттирип турар. Ол ышкаш хоорайның улус өөредилге килдизи база ВЛКСМ [illegible] база хоорайның культура болгаш спорт комитеди хоорайның школачыларының [illegible] хевирлиг 18—19 маргылдааларын [illegible] чаңгыс апарган.

Кызылдың дээди өөредилге черлериниң чыындылары командалары [illegible] баскетбол, [illegible] болгаш спорттуң өске-даа хевирлеринге Россия Федерациязының [illegible] маргылдааларынга киржип турар. Кызыл биле Абакан хоорайларының пединститут командалары спортка эш хуу[illegible] эрттирип келген. Спорттуң чамдык хевирлеринге зона, харын Бүгү-эвилел ужур-дуза[illegible] маргылдааларны Кызылга [illegible] улуг рольдуг болуп турар.

Спортту нептередип, ону пропагандалаар талазы-биле «Хүрешке» [illegible] тургусканы улуг рольдуг дээрзин демдеглээн. Ол ышкаш хоочуннар чөвүлели улуг ажылды боттандырып турар. Кызылдың № 14, 15, 2 ортумак школаларынга, автоорук база [illegible] садыг-кооператив училищезинге, профтехучилищелерге спорттуң солун [illegible] Профессионал-техниктиг училищелерниң сургуулдарының аразынга спорттуң чайгы база кышкы спартакиадаларын организастап турар.

Чамдык [illegible] республиканың база Кызыл хоорайның спортчу амыдыралында улуг четпестер барын Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң доктаалы [illegible] демдеглээн.

Шалдың өөреникчи болгаш студент аныяктарны массалыг спортче хаара тудар ажыл ам-даа кошкак. Ооң бадыткалы [illegible] Хоорайның школачыларының 32 хуузу, студентилериниң 45 хуузу ГТО нормаларын дужаадан. [illegible] школалары, ылангыя № 3, 4, 7, 8, 11 школаларда разрядтыг база ГТО демдээ дужаадан өөреникчилерниң саны кызыралып турар. Эки тура спорт [illegible] саны база өспейн турар. Тываның улуг өөредилге черлериниң бирээзи — Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Кызылда филиалында күш-культура болгаш спорт ажылы аажок кошкак. [illegible] ны белеткээн. ГТО нормаларын эрес-кежээ дужаап турар. Кызылдың педагогика институдунда спорт талазы-биле дээди эртемниг 6 специалист бар. Ол хире ук [illegible] спорт [illegible] Мурнунда бо ниң институтка футбол командалары база турган.

[illegible] училищезинде, урап чүүл училищезинде, № 1 кодээ профессионал-техниктиг училищеде спорт ажылы сандараан. Ында спортчу секциялар эвээш, маргылдаалар [illegible] турар. База бир четпес чүүл болза, спортчу маргылдааларны эрттирер дугайында чоңга эки чарлап дыңнатпайн турар. А спортту [illegible] дээрге пропаганда-дыр. Коньки талазы-биле маргылдаалар сөөлгү үеде Кызылга шуут болбастаан деп болур. Кашчыл мурнунда республиканың бирги чер дээш коньки маргылдаалары эртип турган. Ам олче кым-даа сагыш салбастаан.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Улус өөредилге, эртем, культура болгаш спорт талазы-биле доктаамал комиссиязы [illegible] спорт базаларын чогум чалыг ажылдавайн турарын шыңгыы шүгүмчүлээн. Школаларда [illegible] негелдеге дүүшпес. Кызыл хоорайның спорт комитединиң 1982 чылда ажыл планы белен чок болганы илереэн.

Хоорайның күш-культура болгаш спорт комитеди 9 кижи составтыг чөвүлелдиг болза-даа, оларны ажылга хулааваан, хуралын безин эрттирбейн турар. Спорт комитеди профсоюз организациялар-биле холбаа [illegible] күш-культура болгаш спорт талазы-биле мурнакчыларны [illegible] тыртпайн, [illegible] турар.

Доктаамал комиссияның даргазы Д. Ондар түңнеп кылып, чуве чугаалааш, спорт залдарын, стадионнарны, [illegible] турар чер четчиттерге [illegible] Кызылдың школаларында ниитизи кошкак 700 хире өөреникчи-биле тускай программа баугаар ажылдаар ужурлуг турбуже, мынчага чедир ону организаставаан. [illegible] четпестерни дарый чайладырының чугулазын демдеглээн.

Өөреникчи база студент аныяктар ортузунга күш-культураны болгаш спортту [illegible] хемчеглерни алыры Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Улус өөредилгезин, эртем, культура болгаш спорт талазы-биле доктаамал комиссиязы Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Күш-культура болгаш спорт комитединге [illegible] болгаш ук айтырыгны 1982 чылдың ноябрьда доктаамал комиссияның хуралынга катап чугаалажыр көөр деп шиитпирлээн.

С. ХЕРТЕК.

Главмосавтотрансттың № 1 автокомбинадының ажыл-агый механизминиң ажыктыг чоруу сөөлгү чылдарда дыка улгаткан. Москвада болгаш Москва областа хөй муң автомобильдиг 14 салбырларның эң чугула айтырыгларын Главмосавтотрансттың эртем-шинчилел институдунуң саналга тову чедимшикиниг шиитпирлеп турар.

Ол институттуң салбырларының бирээзи болуп турар саналга тову улуг панельдерден кылган бамыкнар тударынга херек чүъктерни сөөртүрүн планнаар, дүрген четчелээшкинни кылыр, чолаачыларның чарыгдаан үе-шагын анализтээр, эттулар чүвалдың чарыгдалын хайгаараар болгаш өске-даа хөй-хөй ажылдарны кылып турар. Электронниг саналга машиназының кайы хире улуг ажылды кылып турарын дараазында чижектен көрүп болур. Бир ээлчег иштинде чолаачылар кайы хире хемчээлдиг ажылды кылганының дугайында дүрген билип алыр дээр болза, 2000 ажыг өрүк хуудустарын болгаш бараан-транспорттуң 6000 ажыг даңзы-бижиктерин түңнеп көөр апаар. Ол ажылды администрация-эргелел чериниң 100 ажыг ажылдакчылары бүдүн хонук иштинде кылып турган. Ынчаарга ол бүгүнү саналга машиназы 4-5-ле шак иштинде түңнеп үндүрер аргалыг.

ЧУРУКТА: автокомбинаттың чуъл болгаш панель сөөртүр автомобильдери найысылалдың кудумчуларынче үнеринге белен.

В. ЯЦИНАНЫҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

Специалистиң сүмези

САВАҢНЫ МАЛГА БЭЭРДЕ...

Ыжаңгыш тараа тарып турар районнарның хөй-хөй совхозтарының база колхозтарының мал чеминиң баланзызынга тараа саваңы бедүүн чемнерниң аразында көскү черни ээлеп турар. Бар энергиязы дыка бедик-даа болза, болбаазыратпаан саваң хоолулуг эвес болгаш малдар ону шоолуг чивес. Саваңны үнелиг чем боддурарда, ында бар органиктиг бүдүмелдиң, хамыктың мурнунда клетчатканың шиңгээттинерин дыка бедидери эргежок чугула. Саваңны малга бээри-биле болбаазырадырының хөй-хөй аргаларын амгы үеде ажыглап кылган. Шүүлүр чүүлдерни ажыглаарынга үндезилээн химиктиг база термохимиктиг болбаазырадылга эң-не калбаа-биле нептерээн. Саваңны шүү-биле болбаазырадыр чорук ооң хоолулуун бүдүн чартык-пйн катап улгаттырарының болгаш ниити хоолулунуң талазы-биле эки сиңген дудак чок углеводтуг чем боддурарының аргазын бээр.

Сөөлгү чылдарда саваңны болбаазырадырынга аммиак суун болгаш суук (суг чок) аммиакты калбаа-биле ажыглап турар апарган. Саваңны аммиак-биле болбаазырадырга, чүгле ниити хоолулуу бедиир эвес, харын чемиин протеиниг үнези дыка өзер. Аммиак саваң-биле холушкаш, кегженир малдарның рационунга протеинниң четпезин 30—35 хуу чедир четчелээрниң аргазын бээр үжүктүг ажыг аммоннийни тургузаар.

Аммиактыг суг-биле болбаазырадыры

Аммиак суу-биле саваңны черге бөлгеш, траншеяларга база тускай камераларга болбаазырадып болур. Ол сорулгага чүгле синтетиктиг аммиак суун ажыглаар. Аммиагы 17 хуудан эвээш болбус турар аммиак суун ажыглаваза чогуур. Чүге дээрге ону ажыглаарга саваң хөлүн эрттир эл апаар ындыг саваңны үн калагалааары берге. Бир тонна саваңга 25 хуулуг 120 литр аммиак суу, 22,5 хуулуг 134 литр, 20 хуулуг 150 литр болгаш 17,5 хуулуг 170 литр аммиак суу негеттинер.

Саваңны бүдүн чыл дургузунда-даа болбаазырадып турар болур. Саваңны шыгыдарда аммиак бусталып үне бербезин дээш, ынак дуй шып апаар. Болбаазыралдырының үру агаарның температуразындан болгаш саваңның ылыгындан хамааржыр. Ед шыты 15 хуу болгаш агаар чылыг болза, 4—6 хонук четчир, элээн курганг саваңны агаар соокта шыватлыг хевээр 6—7 хонук чыттырар, а агаарның температуразы казыыр апаар болза, 10 хонук чыттырар.

Саваңны черге бөлгеш болбаазыратканда, ону кылыны 0,15 мм деп чүга эвес полиэтилен пленка, брезент азы хөй шоолуг эрттирбес өске-даа материал шывыт-биле кырыпдап дуй шуглаар. Шывыттың уштары 1—1,5 метр артып турар болур. Ушадыр бөлгеш саваңны ыйн шывыт-биле уштарын карыштыр салгаш, шып болур.

Силос оңгарынга саваңны хээндектээш-даа база хээндектевейн-даа салгаш, удур тырый бастырып тургаш болбаазырадып болур. Оңгарны долдурган соонда, аммиактыг сугну демир уштуг шлангилле элеп каш черден саваңче 30—50 см хамы кылдыр аксыптар. Сугну куткан соонда саваңның кырын дораан-на аммиакты бусталдырып үндүрбес полимер пленка азы өске-даа материал-биле дуй шуглаар.

Бөлген саваңдан азы оңгардан шывыгын ап каан соонда, аммиак артыы бусталып үнеун дээш, саваңны салгыннадыр херек. Бөлген саваңның, оңгарның хемчээлинден база агаарның байдалындан хамааржыр салгыннадыышкынны 2-ден 10 болгаш ооң-даа хөй шак дургузунда чорудар. Аммиак чыды читкен соонда саваңны малга каап бээр. Аммиактыг суг-биле болбаазыраткан соонда 2—3 ай кадагалаарга-даа саваңның хоолулуг шынары читпес болур.

Суук (суг чок) аммиак-биле саваңны болбаазырадыры

Аммиак суунуң орнунга, саваң болбаазырадырынга суук аммиакты ажыглап болур. Хээндектээн саваңны оңгарга салгаш, тырый бастыргаш, суук аммиак-биле болбаазырадыр. Саванче суук аммиакты диаметри 30—50 мм, узуну 3,5 м демир хоорадан кылган узун ине-биле киир сыкыртыптар.

Саваңның кырындан полимер плёнка азы хөй үндүрбес өске-даа материалдар-биле шып албайн, ону аммиак-биле болбаазырадырын сүмелевейн турар. Чүге дээрге, шыппайн аммиакты чаштырарга, ол дораан-на бусталып үне бээр, чемниң хоолулуу херек кырында бедивес.

Чер[illegible] болуп каан саваңны аммиак суу-биле болбаазырадыр чорук ол-шыгы хөй саваңны үрелериниден камгалап алырының боддунар аргазын бээр. Аммиак-биле шыгыткан саваң аммиак бусталып унмаан шаанда, дуңун үрелбес болгаш ук аммиак арылгызынге чедир өй-тап кылдыр кургап каар. Ооң аңгыда аммиак-биле болбаазыраткан саванга янзы-бүрү хээкчилер чагдавас болур.

Ол сес хар четкен, медицина комиссиязын, бүдүрүлге өөредилгезин эрткен, билиин мергежил талазы-биле комиссия хынап көрген, аммиак саваларын аайлап билир эргениң шынаазыгаанын алган кижилер саваңны аммиак суу-биле болбаазырадырынга ажылдап болур. Аммиак-биле ажылдап турар кижилер хуулуун камгалал чүүлдери — противогаз, резина хол хаптары болгаш фартуктар-биле хандыртынган турар ужурлуг.

Аммонизастаан саваңның чем үнези

Мал чемнериниң БЭШИ-зиниң болгаш өске-даа эртем албан черлериниң медээлеринден алырга, аммиак-биле болбаазыраткан саваңны малдың чиири 30—40 хуу улгадыр. Эки чидиртивериниң база саваңның органиктиг бүдүмелинин шиңгээттиниишкининиң түңнелинде, малдың продуктулуу бедип турар. Бир тонна саваңның чем болур үнези ортумаа-биле 220-ден 420 чемгерилге единицазы чедир бе[illegible]. Саваңны суук аммиак-биле болбаазырадырга, алган [illegible] 3 копеекте ааратавас.

Хөй-хөй ажыл-агыйлар аммиак-биле болбаазыраткан сарат саваңны үрүп бээр болгаш боодалдаар чем холуксалары кылырынга, а ол ышкаш аажок ол когааң массадан силос кылырынга калбаа-биле ажыглап турар. Аммонизастаан саваңны силос массазынга холурга, чүгле ооң ол-шыгы өй-тап апаар эвес, харын хоолулуу база бедиир. Мал чемнериниң БЭШИ-зиниң [illegible] алырга, саваң холуваан кукуруза силозунуң бир килограммы [illegible] үнелии 0,73 чемгерилге единицазы болган, а аммиак суу-биле болбаазыраткан саваң холуптарга — 0,80 чемгерилге единицазы болу берген.

И. ЕВСЕЕВ.

(1982 чылда үнген № 4 «Кормопроизводство» журналдан).

КОЛ ЧҮҮЛ—МАССАЛЫЫ

ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оюн товелетве [illegible] бөгүн республиканың күш-ажылчы [illegible] рынга тоелетве үлүүн Бии-Хемниң [illegible] киирип турар. Район үлетүр продукциязын сайгарарының чартык чыл планын чедиишкинниг күүсеткен, 46 тонна эътти, 108 тонна сүттү курумеге эрткен чарның чылда пландан ажыр саткан.

Планныг онаалдалар улуг, ону боттандырарынга эвээш эвес күштү, чүткүлдү үндүрөр апаар, күш-ажылчы коллективтерге кадык-шыырак [illegible] кижилер херек. Ол чаагай шынарларны күш-культура болгаш спортка доктаамал киржилге-биле чедип ап болур. Ынчангаш күш-дамыр кижизидилгезин партийжип [illegible] доктаамал туруп турар.

СЭКП райкомунуң бюрозу, район Совединиң күүсекому бо айтырыгны 1981 чылдың декабрьда чугаалашкан «Күш-культураның болгаш спорттуң массалыын улам ыңай [illegible] дугайында» СЭКП ТК-ның ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын күүседир талазы-биле шиитпирни мичап хүлээп алган. База ол ышкаш СЭКП обкомунуң V пленумунуң негүргези ол-да айтырыгны партия райкомунуң пленумунга чокка чаа чугаалашкан. Аңаа хамааржыткан тускай хемчеглерни ажылдап кылган. Совхозтарның, бүдүрүлгелерниң, албан организацияларының коллективтеринде, элээди уругларның спорт школазында, школаларда күш-дамыр кижизидилгезиниң дүрүмүнгезы чыдынган. Бүдүрүлге ажылын, өөредилгезин спортчу секцияларга киржилге-биле холбап, маргылдааларга киржип, спортту мергежилин бедидип турар күш-культуражылар, спортчулар эвээш эвес.

Күш-культура болгаш спортту улам массалыг болдурарының бүгү аргалары бар. Спорттуң 19 хевирлерин бирге нептеревиш турар. 9 [illegible] залы, баскетболдуг 5, волейболдуг 11 футболдуг ийи шөлү. 1500 олуттуг стадиону болгаш кадык чер районда бар. Бөгүн ССРЭ-ниң спорт мастеринге кандидаттар чеди, бирги разрядтылар 38.

Күш-культура болгаш спортту ажыл-иштчилерниң кадыкшылын быжыглаарынга, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринге, социал-экономиктиг айтырыгларны шиитпирлээринге чедимчелиг ажыглап турарларның бирээзинге районуң «Сельхозтехника» салбырының коллективин хамаарыжыр. Ында футбол командазы мактаалдыг. Ооң капитаны чолаачы Александр Сараскин. Ол чолаачыларның комсомолчу аныяктар бригадазының бригадири. Бо футбол командазы район, республика маргылдааларынга доктаамал киржип, чыл сонында-ла багай эвес спортчу түңнелдерни көргүскен.

«Сельхозтехника» салбырының коллективиниң ажыл-иштчилери күш-культура болгаш спортка массалыы-биле киржип, ГТО нормазын дужаап турар. Масса-кадыкшылдыгалыг хемчеглерниң планын партийн организацизы контрольга доктаамал алган. Ажылчыннар түгүй эртемнилер [illegible] Туран хоорайның девисказиниң [illegible] Спорт секцияларынга киржип [illegible] үнүп келген. Турарларының саны өскен. Күш-дамыр кижизидилгезиниң айтырыгларынга хамааржыткан инициативаларны түс черниң партия, профсоюз организацияларын деткип, [illegible] дыштанылганы, күш-культура-кадыкшылдыгалыг хемчеглерни эрттирерин [illegible] муң акша рубльди [illegible] «Саянин» совхозтуң механизатору аныяк коммунист Александр Федорченконуң саналы-биле совхозтуң спортчулары эрги Тываның даратканы ангыларының хостуг эрге-чаргызы дээш демисежип турганнарның чаагай ат-алдарынга тураскааткан волейбол маргылдаазын эрттирген. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры П. В. Астафьевтиң шаңналы дээш маргылдаа «Өөк», Ыыбниңүттерниң ажылчын династиязының шаңналы дээш маргылдаа «Кызыл тараачын» совхозтарга эрткилээн. Бо сонуарлар районнуң өске-даа совхозтарынга нептерээн болуп бар чыдар.

Күш-культура болгаш спортту массалыг болдурар, ГТО нормазын дужаар талазы-биле эвээш эвес ажылдар кылдынган. Ынчалза-даа ону демдеглээри чугула, күш-культура болгаш спортка [illegible] калбак массалыг болдурарының [illegible] ажыктыг хемчеглери [illegible] Партком секретарьларының, кодээ Советтерниң күүсекчи комитеттериниң даргаларының, ажыл-агый удуртукчуларының чамдыктарының күш-культура болгаш спортка хамаарылгазы кошкак. «Саянин» «Шивилиг» совхозтарының, районуң чамдык бүдүрүлгелериниң, албан черлериниң партия организациялары күш-дамыр кижизидилгезиниң айтырыгларын партхуралдарга көрбейн, контрольга албайн турар. Ооң уламындан профсоюз болгаш комсомол организациялары күш-культура болгаш спортту чогуур деңнээлче кедүрүп шыдаваан. Күш-культура болгаш спортка киржип турарларның саны чүгле 3 муң ажыг, 13 муң чурттакчылыг районнуң ниитилерниң 1100-ү ГТО нормазын дужааган. ГТО-нуң баштайгы үш чадаларынга дужаалда багай эвес-даа болза, улуг назылыгларның болуктерин ГТО дужаалдазынга, аңаа белеткелге чыдып каап турар.

Районнуң спорт комитединиң ажылын экижидер, күш-дамыр кижизидилгезиниң органиазакчыларын белеткээр, спорт активин тургузаар дээш өске-даа чугула айтырыгларны чүгүмчалдыг шиитпирлеериле күш-культура болгаш спорттуң массалыг чоруу чедип алдынар. Бо талазы-биле ажылдар бистиң мурнувуста тургустунган.

А. САЛЧАК.
СЭКП райкомунуң ийиги секретары.

СУГГАТЧЫЛАР

Дамба Монгуш— Улуг-Хем районда «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң хоочуннарының бирээзи. Ол ниитиниң малын малдап 20 чыл ажыт бараан болган. Совхозунуң экономиказын хөгжүдеринге бичи эвес үлүүн киирген. Ооң кылымак ажылын үнелеп, совхоз дирекциязы, партия, профэвилел болгаш ажылчын комитеттери аңаа удаа-дараа шаңналдарны тыпсып келген. Ол—Ленинчи юбилей медальдың эдилекчизи.

Д. Монгуш сес чыл бурунгаар мал ажылындан хосталза-даа, аңаа олурбаан. Ол болуунуң күзелин өугаар суггатчылай берген. Ам № 4 суггатчылар звенозун удуртуп турар. Ооң удурткан звенозу чылдан чылче багай эвес дүжүттү өстүрген. «Олар тарымал сигенниң га бүрүзүнден чылдың-на 24—30 центнерни ап келген.

Бо чылын хоочун суггатчының звенозу ССРЭ-ниң 60 чыл болур ооңга күш-ажылчы белектерниг ужуражыр сорулганы салган. Звено кежигүннери 98 га люцернаны ийи катап суггарган, гадан 33 центнер дүжүттү алырын шиитпирлээн. Бо хүннерге чедир суггатчылар 278 га сиген шөлүнүң бирги суггарылгазын эки шынарлыг чорудкан. Дадар-оол Дажы, Шүгдүр-оол Кыргыс болгаш өскелер-даа ажыл-ниитиниң мурнакчылары дирти, эш-өөрүнге үлегерин көргүзүп келген. Оларга шаңнал-мактаалдары тыпсып турар.

Звено кежигүннериниң баштайгы суггарган 180 га тарымал сигенниң өзүму чаагай. Суггатчылар Хадыныг-Буга ховузунда 98 га сигенниң ийиги суггарылгазын чоруткан.

Т. ОЧУР-ООЛ.

МОСКВАНЫҢ ЧАЛГЫЫНДА

«Москва чугаалап база көргүзүп тур»—деп сөстер бөгүн чер бөмбүрзээниң кырынга билдингир. Совет кижилер, бурунгаар депшилгеже чүткүлдүг бүгү-ле кижи төрелгетен шуптузу коммунистиг тургузуушкунда чаа-чаа чедиишкиннерниң дугайын, беш чылдың улуг даалгаларын күүсеткенинин дугайын, Совет күрүнениң тайбың саналдарының дугайын телерадиодамчыдылгалардан билип ап, бистиң чуртта болгаш даштыкыда-даа эң чугула болуушкуннарның талазы-биле дүрген медээлерни ап турар.

Коммуникастап эгелээш деде[illegible] бистиң чуртта бар харылзааның амгы үениң болбаазырадылгазы [illegible] ажылдап турар. Ооң девискээри телерадиодамчыдылга станцияларының калбак четкилери-биле [illegible] радио үлетпүрү Совет эргелели[illegible] чылдарында тургустунуп, ол бүгүнү болбаазын аппаратура-биле хандырып турар.

Чурттуң харылзаазының чаңгыс аай системазы дыка шапкыны-биле сайзырап, улам болбаазыраңгай болуп кел чыдар. Амгы үеде Төп телевидениениң дамчыдылгаларын чонуң 86 ажыг хуузу көөр аргалыг апарган. Төп радиодамчыдылга [illegible] дамчыдылгаларының ортумак үе-шагы 160 шак чедип турар.

ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл болурунуң чылында бистиң Төрээн чуртувустуң [illegible] үжү ооң эң-не ырак-узак черлеринге амыдыралдың болгаш ажыл-херектериниң дугайын эжидип турар. Дөрт чүс ажыг улуг күштүг телестанциялар болгаш бүдүн чартык муң ажыг телетрансляторлар бедик дагларда [illegible] таны эң-не көскүзү-биле, тодаргай хүлээп ап, чонга созуургадып турар. Совет эде[illegible] бистиң харылзаа шугумнары дыка хөй акы[illegible] социалистиг чурттарның телепрограммалары-биле солуржар арганы берип турар.

Телевидение болгаш радио пропаганданың болгаш агитацияның, кижилерниң политиктиг болгаш угаан-бодал [illegible] доктаамал ажылдаар күчүлүг чепсээ болуп, бистиң хостуг, дыштаныр хүннеривистиң чарылбас кезээ болу берген. В. И. Ленин радиону саазын чок болгаш дөвисгээр билбес солун деп чечен-биле адаан болгай.

Эң-найыралдыг чурттар — ССРЭ-биле Индияның [illegible] каш ай мурнунда дерт хөй [illegible] хереселдери илегелдии-биле [illegible] эң-не чаа хевирлиг аргазы — тропосфера дамчыштыр харылзаа ол шугумнуң «чурээ» [illegible]

[illegible] тропосфералыг шугуму дамчыдар хээп [illegible] чалгыының хемчээлинге таарыштыр хуулар болгаш ооң соонда ук сигналды аппарат эң бедик—1000 мегагерц чедир [illegible] дар антенна-биле тропосфераже тарадып чорудар. Ол сигнал элээн каш километр бедип, [illegible] температуралыг агаар кезектеринге таварышкаш, бүгү талаларже тараар. Ооң чамдык кезии хүлээп алыр станцияның антенназынга четкеш, ол чалгыг база катап дээрже тарап үнер.

Амгы үениң тропосферага [illegible] эң-найыралдыг чурттарның [illegible] хөй талалыг совет-индий кады ажылдажылганы калбартырынга [illegible] «Москва—Дели» [illegible] улуг курлавырларлыг — ону [illegible] ажыглап база болур.

Бистиң чугула болуушкуннар-биле [illegible] амыдыралывыста, техниктиг [illegible] дээш демиселде-даа харылзаа эң чугула [illegible] ээлеп турар. Чижээ, бо чүс чылдың төнчүзүнге чедир кижи төрелгетен бүгү-ле информация медээлериниң ушугун ийиги кезиин космос техниказының дузазы-биле алыр апаар деп специалистер санап турарлар.

Амгы үеде бүдүрүлгениң үтлап-баштаар[illegible] сайзыралынга эргежок чугула ниитиниң харылзааның быжыг харылзаа [illegible] чокка ажыглавайн турар бүдүрүлге [illegible] берге. Бистер шуптузус автомат кужу-биле ажылдаар медээ системаларын улам болбаазырадырынга [illegible] дыг болгай бис. Чижээ, бистиң чуртувуста «Аэрофлот» деп системаны кылып турар. Ооң дузазы-биле самолёт — Чер, Чер — самолёт — самолёт — эдерипчи — Чер аразынга харылзаа схемазын [illegible] медээлерни дамчыдып, херектелиглерге чедирер аргалыг болур.

Техниканың болбаазыраңгай чепсек-херекселдери-биле [illegible] чаңгыш апарган, амгы үеде [illegible] база калбартырын база үргүлчүлеп турар. Оларны [illegible] шыңнап-ла каңнаар-даа аажок улуг. Чижээ, Москва бо [illegible] ийи дамчыдар ажылдап алы чүс муң кижиниң солуп, хостаар аргалыг болур.

Б. ГРИШЕНКО.
СЭТА-ның коро.

Москва

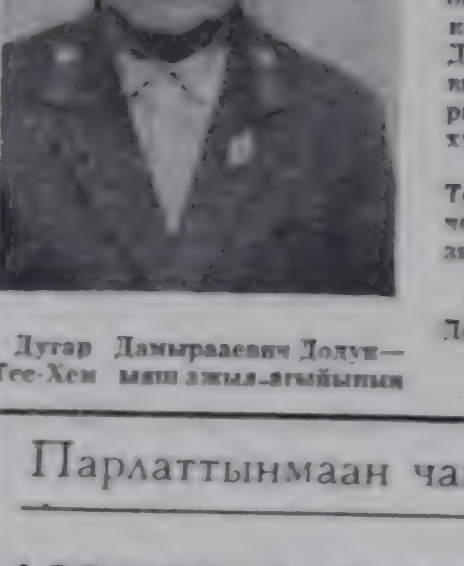

Дугар Дамыраевич Додук— Тес-Хем мыш ажыл-агыйының хоочуннарының бирээзи. Ол Эрзин лесничествозунга 1963 чылдан тура ажылдап келген, болуунуң ынак ажылынга ооң арга-дуржулгазы байлак.

Хоочун лесник Дугар Дамыраевичиниң эки ажылын үнелеп көрген, коллектив ону Эрзин кодээ Совединиң депутадынга депшиткен.

ССРЭ-ниң 60 чыл болур оюн күш-ажылчы чедиишкиннерлиг уткуур дээш Д. Д. Додук аңаа быжыглаан девискээрин камгалап хайгаараарын улам-на экижидерин хүлээнген.

Хоочунуң херек чуруун Тес-Хем мыш ажыл-агыйы чериниң хүндүлел самбыразынче киирген.

ЧУРУКТА: лесник Д. Д. Додук.

Т. КУНГА.

Парлаттынмаан чагааның изи-биле

АВТОБУСТАР ЧОРУП ЭГЕЛЭЭН

Чөөн-Хемчик районнуң Сут-Аксы суурдан болук авторлар Чадаана—Сут-Хөл маршруттуг автобустарның рейстери чорбайн баар таварылгалар хөй удаа болуп, ол чорук чоннуң аргыжылгазынга шаптыктап турарын шүгүмчүлээн чагааны «Шын» солунче чоруткан.

Солуннуң редакциязы ук чагааны сайгарып көргеш, хемчээн алыры-биле Тыва транспорт эргелелинче чорудкан. Транспорт эргелелиниң начальниги В. НАРУШНИН бистче ыдыткаяны:

Чагаада бижиттинген фактылар бадыткаттынган. Июнь айда Чадаана—Сут-Хөл аразында маршруттарның автобустары Чадаана АТБ-ниң автобустарының үрелип тургаы-биле чамдык рейстерин үстүп турганы шын. Автобустар септеттинген. Бо хүннерде Чадаана—Сут-Хөл аразының автобустары график ёзугаар чоруп эгелээн.

ЧААГАЙ СЕТКИЛ

Улус депутаттарының Тес-Хем район Совединиң депутады, районнуң улус судунуң даргазы Долгар Ондаровна Оюн-Бартан-биле ужурашкаш, «Чодураа» совхозтуң Культура бажыңынга эрткен [illegible] ам-даа уттаан мен. Оон соонда Ак-Эрик, Берт-Даг суурларынга база болгулаан. Ынчангаш Долгар Ондаровнаның ажыл-амыдыралының дугайында хөй чүүлдерни оортан билдим.

Долгар Ондаровна улус мурнунга чүве чугаалап турда, холчок бүзүрелдиг. Оон чугаазы ооңум болгаш амыдыралдың херек кырында бодун турар болуушкуннары-биле ханы холбашкан. [illegible] мактаваан, кайгаңнып чүве черле чок. Улуг, биче-даа кижилерге чүзле чүвениң ак-караа шынын чугаалаар. Ынчангаш Долгар Ондаровнага кижилерниң хүндүткели улуг.

Д. О. Оюн-Бартан идепкейлиг, быжыг туруштуг, аас-кежиктиг амыдыралды чурттап келген, а моон соңгаар оон-даа өөрүшкүлүг. ажыл-ишчи утка-шынарлыг болур. Бо оожум бүдүштүг, бодунуң салган сорулгазынга бүзүрелдиг, ажыл-херээн эки билир, ак сеткилдиг кижи чонунуң мурнунга моон соңгаар-даа хөй эки чүүлдерни кылыр, совет хоойлу-дүрүмну, эрге-чурумну быжыглаарынга. кижилерге бүзүрелди, өөрүшкүнү бээринге кайы хире хөй ажыктыг ажылды кылыр ыйнаан деп, ол ужуражылгаларның соонда мен чаңгыс эвес удаа боданган мен.

Ак-Эрик суурнуң Культура бажыңынга ужуражылга болганының соонда, кулумчуга ийи бууруң баштыг, [illegible] дугун берген [illegible] магадап, ынчаар чугаалашканының херечизи база болган мен.

— Үргүлчү-ле суд даргалап, шуугу черинге ажылдап чораан кые-тыр аа?—деп, чолдаксымаар угбай магадап чугаалааш, кады ыраанының арнынче кайгады.

— Хы! Үш чүүя эртемниг кижи-дир ол.

— Па, ындыг чүвези бе. мен түңде шиилиг. торгап чоруур деп билир ийик мен. Хоойлуну үреп турар кижилерге ке[illegible] кандаар, харын эрес дарга-дыр ол.

— Ындыг харын — дааш. ашак ийи холун оргаазынга чуъктенип чоруй базып ора, чугаазын уламчылады: — Ылап билир мен. Тараа тарып [illegible] агроном [illegible] үрүг. Аныяктар баштыңы база чораан, оон барып-барып бо Өөр, Эрзин районнарга партия райкомнарының секретарынга база ажылдап келген.

Д. Оюн-Бартанның агроном дээри шын. Красноярск хоорайга агроном сургуулунга ийи чыл иштинде өөренген. Ону дооскан соонда, «Бай-Бүдүң» колхозтуң даргазының оралакчызынга ажылдап эгелээн. 1954-1956 чылдарда Чөөн-Хемчик районнуң улус судунуң судьязынга база ажылдаан. Ол талазы-биле тускай ортумак эртемниг.

Бо Тес-Хем районга Долгар Ондаровна 1964 чылдан эгелеп улус судунуң судьязынга ажылдаан. Судья болуру харысаалгалыг болгаш нарын ажыл. Совет хоойлу-дүрүмну быжыглаар, кижилерниң эрге-хоойлузун үрээрин болдурбас. оттуртунган херекти шын [illegible], ону чоптуг шиитпирлээр, ажылчы чоннуң негелде база хомудалдарынга сагыш човангыр, кичээнгейлиг болур дээш ажылдаарын негеп турар болгай.

Долгар Ондаровна чораан-на черинге хөй-ниитиниң корум-чурумун үрээр чорукту болдурбас, социалистиг өнчү-херекселди камгалаар, оорлаар, арагалаар, күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр кижилер-биле эптешпес демиседжир. улуг улустуң база аныяк өскенниң ортузунга кем-херек үүлгедир чорукту болдурбас дээш тайылбыр, суртаал ажылдарын чон ортузунга доктаамал чорудуп турар. Маңаа судья, прокурор, истекчи кижиниң амыр-дыш чок серемчилелдиг. кижилерге ханы бүзүрелдиг ажылы негеттинер.

Д. Оюн-Бартанның амыдыралы, ажыл-ишчи арга-дуржулгазы улуг. Кижилерниң, ылаңгыя аныяктарның политиктиг, идей-кижизидилгелиг байдалын чогуур негелдезинге чедир тургузарынче кол кичээнгейни салып турар. Уруглар —бистиң келир үевис. Ынчангаш хоочун судья чораан, барган-на суурунга школаны, уруглар албан черлерин черле оюп эртпес. Өөреникчилерге [illegible] хоойлу-дүрүм талазы-биле [illegible] ханы утказыг, билдингир беседаларны бо-ла кылып бээр.

Неделяның понедельник саны коммунист Долгар Ондаровна Оюн-Бартанга лекция [illegible] ол чаңчыл апарган. Ынчангаш эртенгиниң 7 шактан эгелээш, күш ажылчы коллективтерге күш ажыл, хоойлу, совет өг-бүле, эки чаңчылга [illegible] дугайында лекцияларны номчуп эгелээр. Хоочун коммунист улус судунга [illegible] номчаан лекциялары база беседалары бедик идейкижизидилгелиг. солун утка-шынарлыг. кижилерниң [illegible] чоргааралын хайныктырып келир ураң аргалыг.

Тес-Хем районнуң ажыл-ишчилери Долгар Ондаровнаны хүндүлеп турар. Оон кижилерге ак сеткилдиг ажылының түңнели ындыг.

Долгар Ондаровна хоойлу-дүрүмнү сагыырын хамаатылардан шыңгыы негеп, ону үрээринге удур ылап демисежип билир. Амыдыралдың келеңгей талазынче чүткүлдерге, ол шынап-ла эптешпес чок болгаш сүртенчиг. Ынчалза-даа кем-херек үүлгедиин бүрүн ылап анализтеп, сайгарып көөр. Кым буруулугул, боп чыдылгааны кайдал деп чүвени эки билип албаанда, далаш түңнел черле үндүрбес.

Улус депутаттарының Тес-Хем район Совединиң депутады, районнуң улус судунуң даргазы Долгар Ондаровна Оюн-Бартанны районнуң ажыл ишчилери ам база катап улус судунуң судьязынга соңгаан. Ол аңаа төлептиг-даа.

Х. ОЙДАН-ООЛ.

ЧУРУКТА: улус судунуң судьязы Д. Оюн-Бартан библиотекарьлар В. Балзан, Т. Шимит база ортумак школаның өөредикчи эргелекчизи Г. Кара-оол олар-биле культура-чырыдылга ажылының дугайын чугаалажып ораны.

Авторнуң фотозу.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

ТАЙБЫҢ ДЭЭШ ЁЗУЛУГ САГЫШ САЛЫЫШКЫН

Бүгү делегейниң бурунгаар [illegible] хөй-ниитизи АКШ-тың президентизинге эш Л. И. Брежневтиң кыйгырыын Совет Эвилелиниң тайбыңны камгалаар дугайында ёзулуг сагыш салыышкынының, араб улустарның израиль агрессорларга удур [illegible] демиселин ССРЭ-ниң шиитпирлиг-биле деткип турарының илерээшкини кылдыр бедик-биле үнелеп көрүп турарлар. Ол документиниң бодунуң шериглерин Ливанга дүжүрер деп белеткенип турар америк администрациязынга [illegible] сагындырыг болгаш [illegible] даштыкы солуннар онзалап демдеглеп турар.

АКШ-тың президентизи ол сагындырыгның шыңгыызын билгеш, [illegible] Варшаваның «Жолнеж вольности» солуну бижээн.

Л. И. Брежневтиң кыйгырыының [illegible] хан төктүүшкүнүн, Ливанга удур агрессияны соксадыры, америк шериглерин аңаа дүжүрерин болдурбазы боор турарын югослав «Политика» солуну демдеглээн.

Ливанда америк-израиль агрессия талазы-биле Совет Эвилелиниң туружун эй-не бодин-биле үнелеп көөр ужурлуг деп, Иорданияның «Ар-Рай» солунунуң мурнуку чүүлүнде чугаалап турар. Палестинаны Хостаарының Организациязының удуртукчулары-биле Палестинаның араб улузунуң чорудуп турар маадырлыг демиселин ССРЭ-ниң бүрүн-биле деткип турарын АКШ-тың президентизинге Л. И. Брежневтиң кыйгырыының долузу-биле бадыткап турарын солун демдеглээн.

Ливанда бодамча чок хелелиишкиннерни кылып, израиль агрессорларга дорт шериг деткимчезин кылып болбазын Совет Эвилели АКШ-тың администрациязынга шиитпирлиг-биле сагындырганың Ливанның Джана информация агентилели айыткан.

АКШ-тың президентизинге Л. И. Брежневтиң кыйгырыында кижи төрелгетенниң болгаш тайбыңның салым-хуузу дээш Совет Эвилелиниң харысаалгазын бедик-биле медереп билип турары илереттинген деп, Барыын Берлинниң Социалистиг Чаңгыс-аай партиязының удуртукчуларының медеглелинде чугаалап турар.

Тайбың дээш шылгарангай демиседжи Л. И. Брежневтиң кыйгырыын Перунуң ажылчы чоннары бүрүн-биле, дыка деткип турар деп. Перунуң ажылчы чоннарының бүгү-ниити конфедерациязының даргазы Исидоро Гамарра чугаалаан. АКШ биле Израильдиң палестин болгаш ливан улустарга удур империалистиг кем-буруулуг сүлчээзи үүлгедиишкинин буурап дүжер дээрзинге олар идегелин илередип турарлар.

Израиль ат-шериглериниң Ливанга удур араатаныг агрессиязын соксадырынче угланган угаан-медерелдиг болгаш кижилиг болур чорукче кыйгырыышкын болза, АКШ-тың президентизинге Л. И. Брежневтиң кыйгырыы ол болурун Непалдың тайбың таалалчыларының комитединиң чиңгине секретары Нилямбар Ачарья чугаалаан.

«Совет удуртукчу Ливанның салым-хуузу дээш политика талазы-биле харысаалгалыг болурунче АКШ-ты кыйгырган» деп америк «Филадельфия инкуайрер» солуну бижээн. Л. И. Брежневтиң кыйгырыында «бир эвес АКШ бодунуң шериглерин Ливанче киирер болза, Совет Эвилелиниң бодунуң политиказын ол факт-барымдаалы [illegible] апаарын дорту-биле чугаалап турары» америк «Ньюсвик» айыткан. «Сан-Франциско кроникл» солуну Л. И. Брежневтиң кыйгырыының дугайын тайылбырлааш, «Ливанда хан төктүүшкүнүн, ливан болгаш палестин хоорайжыларны, [illegible] болгаш кырганнарны [illegible] өлүрүп-тидирерин соксадыр дээш Каттышкан Штаттарлан-на хамаарыштыр бүгү чүүлдерни [illegible] кыйгырганын» айтып турар.

Бонн Москваның туружунга [illegible] турарын «Франкфуртер рундшау» (ГФР) солуну демдеглээн. Л. И. Брежневтиң кыйгырыында илереттинген ССРЭ-ниң Ливан талазы-биле туружун Бонн сеткил хандыкшыныг утпун-хүлээп көргенин ол солун демдеглээн.

Тургустунган байдалды ажыглаар [illegible] болдаларны тайылсалгалыг чорукту медереп билири, [illegible] дээрзинче [illegible] совет удуртукчуну [illegible] Лондонунуң «Таймс» солуну онзалап демдеглээн.

(СЭТА).

ӨЛҮРҮКЧҮ ДАЙЫННЫ СОКСАДЫР!

Бүгү делегейниң ажылчы чоннарынга кыйгырыг

ПАРИЖ. (СЭТА). Ливан болгаш палестин улустар-биле эп-сеткил каттыштырарының чурттар аразының ужуражылгазы француз найысылалга боол эрткен. Ону Араб профэвилелдериниң болгаш Профэвилелдериниң Бүгү-делегей Федерациязының саналын ёзугаар чыылдырган турган.

Ужуражылгага профэвилелдериниң дыка хөй делегей каттыжыышкыннарының болгаш делегейниң 35 чурттарының профэвилелдериниң делегациялары, оларның-биле кады ВЦСПС-тиң, социалистиг чурттарның профэвилелдериниң делегациялары киришкен. Америк империалистерниң деткимчезиниң түңнелинде кылдынган израиль шериглериниң Ливанда кем-буруулуг үүлгедиишкиннерин истээриниң талазы-биле делегей комиссиязын тургузарынче кыйгырган Палестинаның болгаш Ливанның профэвилелдериниң удуртукчуларының чугааларынга ужуражылгааның киржикчилери изиг байыр чедирип турганнар.

Палестинаның профэвилелдериниң федерациязының чиңгине секретары Фатхи ар-Рагебтиң бодунуң чугаазында демдеглээни болза: «Сионистер бөгүн делегейниң ийиги дайынының чылдарында нацистерниң еврейлерни когун үзе узуткаар дээш ажыглап турган ол-ла аргаларын Ливанда ажыглап турарлар». Демиседжип турар араб улустарның талазынга тайылбыр чок туруп-биле болчуп турар социалистиг чурттарга палестин профэвилел удуртукчузу изиг байыр чедирген.

Францияның Күш-ажылдың Бүгү-ниити Конфедерациязының чиңгине секретары Анри Кразюки бодунуң чугаазында Ливандан израиль шериглерин үндүрерин. Ливан черге америк шериглерни тургузар дээр америк негелдени соксадырын. Палестинаны Хостаарының Организациязын бүгү чурттарның хүлээп көөрүн негеп турган.

Ужуражылгааның түңнелинде «Бүгү делегейниң ажылчы чоннарынга кыйгырыгны» хүлээп алган. Израиль эжелекчилериниң ат-шериглери америк администрацияның деткимчезинге даянып алгаш, Ливанда өлүрүкчү болгаш үрегдээшкинниг үүлгедиишкиннерин үргүлчүлеп турарын ол документиде демдеглээн. Бейрутту камгалап алыр, дайынны болгаш кижилерни хейде-ле узуткаар чорукту соксадыр төлээде, дүрген хемчеглерни алыры эргежок чугула апарган. «Агрессияның доп-дораан соксадырын, израиль шериглерин Ливанның бүгү девискээрлеринден долузу-биле, чугаа чокка үндүрерин чедип алыр дээш ажылчы чоннарны мобилизастаарынче бүгү профэвилелдерниң организацияларын» ужуражылгааның киржикчилери кыйгырганнар.

«Бүгү талазы-биле дүрген хелелиишкиннерни кылыры: чыскаалдар, негелделер, Израильче бээр азы оон үнер транспорт чүүлдериниң шимчээшкинин [illegible] дээш [illegible] чүүлдер эргежок чугула боор турар. Ливанның хамаарышпас чоруун, девискээр талазы-биле бүдүн-бүрүн болурун, национал суверенитедин хүндүлеп [illegible] негеер. А ол ышкаш бодунуң кара чаңгыс дүрүм ёзугаар төлээлекчизи— Палестинаны Хостаарының Организациязынга удурткан палестин улустуң боттарының төрээн черинче эгиттинер болгаш боттарының хамаарышпас күрүнезин тургузар эргези-биле кады оларның национал эргелерин [illegible] палестин айтырыгны [illegible] талазы-биле шиитпирлээрин негеер. Израиль эжелекчилериниң кем-буруулуг үүлгедиишкиннерин сойгалап илередир, ындыг үүлгедиишкиннерни истеп илередириниң делегей комиссиязын тургузарын негеер. Израильдиң Ливанда кем-буруулуг үүлгедиишкиннерин делегейниң бүгү кижилери билген турары эргежок чугула»—деп, кыйгырыгның түңнел кезээнде чугаалап турар.

НАЙЫРАЛ БЫЖЫГЫП ТУРАР

Бо хүннерде совет кижилер Моол улусчу революциязының 61 чыл оюн МАР-ның акы-дуңма улузу-биле кады демдеглеп турар. Москваның ажылчы чоннар төлээлекчилериниң июль 8-те болган байырлыг хуралын ол кайгамчыктыг болуушкунга турасхааткан.

Ол бүгү чылдарда ССРЭ биле МАР найыралдың, акы-дуңма кады ажылдажылганың оруу-биле хол-холдарындан туттунуп алгаш чоруп келген. СЭКП-ның болгаш МАРН-ның үзел-бодалдарының ниити чоруунга база сорулгаларының чаңгыс аптынынге үндезилеңген акы-дуңма эвилели үргүлчү быжыгып орар. Л. И. Брежнев биле Ю. Цеденбалдың доктаамал ужуражылгалары совет-моол харылзааларның хөгжүлдезинге үнелеп четтинмес салыышкынны киирип турар.

Социализм тургузуушкунунга, МАРН-ның XVIII съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынга моол [illegible] кижилерниң [illegible] киржикчилери күзээн.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының оралакчызы Б. Якуплев, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы И. Т. Новиков, албаның өске-даа кижилери, ол ышкаш МАР-ның ССРЭ-де элчини Д. Готовк Моолдан аалчылар хуралга киришкен.

(СЭТА).

БОЛГАР ЧАЗАКТЫҢ МЕДЕГЛЕЛИ

СОФИЯ. Ливанда байдалдың дыка чидыгаажып-биле холбаштыр АКШ-тың президентизи Р. Рейганга ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң кыйгырыында тайылбырлаттынган чүүлдерни Болгария Улус Республика бүрүн деткип турар деп БУР-нуң чазаның медеглелинде чугаалаан.

Ливанче Израильдиң үргүлчүлеп турар халдаашкынының үезинде израиль агрессор араатаныг кадыг-дошкун болгаш чүдек-бужар чоруун көргүзүп турар. Он-он муң ливаннар болгаш палестиннер өлүрткен турбуже, израиль чагырыкчылар ливан найысылал Бейрутту болгаш оон чурттакчыларын узуткап каантарынга белеткенип турар. Чоокту Чөөн чүкте болуушкунга дорт холгааржааныынга АКШ-тың белеткели ол кавы девискээрге дүшкүүрелдиг чорукту калбартырының чаа айыылдыг үе-чадазы болуп турар. «Стратегтиг эвилелдиң» ындыг айыылдыг авантюристиг илерели бүгү делегейде тайбыңның болгаш айыыл чок чоруктуң херээнге эттинмес уржукту таварыштырып болур.

Израильдиң Ливанга удур агрессиязын бүгү улустарның тура-соруунга дүштүр доп-дораан ойтур шаавы, ол чурттуң бот-эргезин чугаалап, хүндүлеп көөрүн болгаш Палестинаның улузунга удур ыырын өлүрүүшкүнүн соксадырын негээр эргежок чугула деп, БУР-нуң чазаа медеглээн.

(СЭТА).

АКШ. Бойс хоорайның чурттакчызы Д. Джонс «Тайбыңның улуг хевизин» аргыыр сөрүлганы салган. Шаанда шагда улустуң урам-шеверлери ындыг хевистерни үргүлчү аргып, кылып турган болгаш олар кажан-кезээде тайбыңның, кижилерниң эп-найыралдыг, акы-дуңмалышкы чоруунуң демдээ боор турган.

Хевисти аргыырынга Джонстуң 37 чаңгыс чер чурттуглары киришкеннер. Оларның ниити бүрүзү-ле хевистиң каас-чараш угулзаларынга болгаш чуруктарынга боттарының оңзагай үлүүн киириштирген. «Амгы дүшкүүрлүг байдалдың үезинде Вашингтондан үнүп турар медеглелдериниң Совет Эвилелин бодуун американнарның канчаар көрүп турарындан карышкаам демдеглээр бедаам бис — деп, Д. Джонс чугаалаан. Бистер совет кижилер-биле найыралче. тайбыңче болгаш бот-боттарывысты билчиринче чүткүүлүг бис. Аңаа үндезилээш, «тайбыңның хевизин» аргып. дааргаш, ССРЭ-ге белекке бээр бодаа тывылган».

ЧУРУКТА: Д. Джонстуң «тайбыңның хевизин» ССРЭ-ниң Вашингтонда элчин черинге тыппып турганының үезинде.

Л. ПАХОМОВАНЫҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохроникасы.

ДҮШКҮҮРЛҮГ ЧОРУК КОШКАВАСТААН

БЕЙРУТ. (СЭТА). Израиль шериглер-биле удурланыышкынныг палестин шимчээшкининиң болгаш ливан национал патриоттуг күштерниң каттышкан отрядтарының аразынга дайылдажыышкыннарның кадыг-дошкун туружуушкуннары ливан найысылалга июль тостуң кежээнинде база катап эгелээн. Израильдер 19.30 шактан эгелээш, Барыын Бейруттуң чурттакчы кварталдарын далайдан болгаш курган-даа черден ракета-артиллерия-биле үзүк соксаал чокка боолап турган. Ында совет элчин чери, а ол ышкаш ливан найысылалдың мурнуу кыдыында дискен палестиннерниң лагерьлери база туруп турар. Хоорайда телефон харылзаазы үзүлген.

Июль тосте израиль шериглер болгаш барыын үзелдиг христиан чепсектиг кезектер ливан шериглериниң Бейт-Эддинде позицияларын атакалаан, ында Ливанның президентизи И. Саркистиң чайгы турлаа база турар. Моон алгаш көөрге, израиль шериглер ливанның чазак шериглери-биле дорт дайын чорудулгаларынче кирипкени ол боор турар.

Ливан найысылалда кадыг-дошкун тулчуушкуннарны катап эгелээн чорук хоорайның барыын секторун израиль шериглериниң шурумнаар дээш кыжанышкынын күштелдирип турар. Израиль Бейрутка шиитпирлиг соруушкун таварыштырарының дугайын ажык-биле медеглеп, оон барыын секторун шууп-ла узуткаар деп кыжанып турар.

Бейруттан палестин шериглерин үндүрер дугайында чугаалажыышкыннарның катап эгелээниниң дугайын дыңнаткан Ливанның премьер-министри Ливанның президентизи болгаш америк эмиссар Хабиб-биле ужурашкан.

Ол үе ужуражылгааның үезинде бодунуң палестиннер-биле чугаалажыышкыннарының дугайында дыңнаткан.

АКШ-тың күрүне департаментизиниң төлээлекчизи Л. Фишер чугаалажыышкыннарны Хабибтиң үргүлчүлеп турарын бадыткаан. Өске айтырыглар-биле кады палестин шериг кезектерин Бейруттан үндүрериниң болгаш оларның боо-чепсээн дүжүрериниң дугайын база чугаалажып турарын Фишер айыткан. Президент Рейган америк шериглерни Барыын Бейрутка тургузарының дугайында [illegible] турарын ол база дыңнаткан. Аңаа холбаштыр «Вашингтон пост» солун Рейганның администрациязы чугаалажыышкыннар-даа [illegible] «Бейрутка америк күштерни тургузарының медээлерин белеткээн [illegible] деп турарын» дыңнаткан.

САНА агентилелдиң дыңнадып турары-биле алырга, Сирияның тускай төлээлекчизи мынчаар медеглээн: «Палестинаны Хостаарының Организациязы палестиннерниң Сирияже көжүрериниң дугайында биске санал кылдаан. Палестин шериглериниң эвес, а ПХО-нуң штаб-квартиразының болгаш оон аппаратының турар черинин дугайында ливан чазак-биле чугаа боор турар дээрэн биске билдиртир.

Кандыг-даа болур чүве болза, Сирия бодун палестиннерниң-даа база бүгү арабтарның-даа төрээн чурту кылдыр санап турар. Ынчалза-даа амгы байдалдарда палестин дайынчыларны Бейруттан Сирияже көжүрериниң дугайында айтырыг таарымча чок. чүге дээрге оларның боттарының дүрүм ёзугаар эргелерин хандырарын маңаар кара чаңгыс [illegible] да боор турар».

КНО-нуң шериглериниң Ливанга келиринге чедир палестиннер ливан найысылалдан үнүп чоруурунуң кандыг-даа болза, тодаргай чүүлдерин чугаалажырынга белен эвезин ПХО-нуң төлээлекчизи Хани Хасан Бейрутка медеглээн. Хабиб чедип алдынган дугуржулгадан ойталавышаан. КНО-нуң күштери Бейрутка көжүрүүшкүнүнүң эгелээниниң соонда кээр апаарын медеглээнин ол демдеглээн. Ливанның чазаа-биле ПХО-нуң аразынга Ливанга палестиннерниң политика болгаш шериг-даа талазы-биле бактаап турарының дугайында дугуржулганың чедип алдынганын Хани Хасан база немей чугаалаан.

Каяа-даа каттышпаан чурттарның таарыштырылга бюрозунуң элчиннер деңнелинге КНО-нуң штаб-квартиразынга болган хуралга палестин айтырыының дугайында онза хуралды даштыкы херектер министрлериниң деңнелинге Кипрниң найысылалы Никосияга июль 15-17 хүннеринде эрттирер деп шиитпирлээн.

АЛЖИР. (СЭТА). Каяа-даа каттышпаан чурттарның даштыкы херектер министрлериниң онза чөвүлел хуралын Ливанда болуушкуннарга холбаштыр чыылдырар саналды Алжирниң [illegible] тускай чарлаан. Ол сорулга-биле Кубаның, Индияның, [illegible] болгаш Палестинаны Хостаарының Организациязының [illegible] дыңнаткан. Ол чөвүлел хуралды АУДР-нуң найысылалынга эрттирер деп турар

ТАЙБЫҢНЫ КАМГАЛААР ДЭЭШ ИЗИГ ЧҮТКҮЛ

Европаның чогаалчыларының делегей хөй-ниитизинге кыйгырыы үнгенден бээр бир чыл хире үе эртип турар, чогаалчылар ынчан тайбыңны камгалаары дээш, ракета-ядролуг айыылга удур боттарының үнүн көдүрген.

— Кыйгырыг ол хире салдарлыг болур деп ынчан силер билип турган силер бе? — деп, ол документиниң авторларының бирээзи барыын-герман чогаалчы Берит Энгельмандан айтырган мен.

— Чугаажок — деп, ол харыылады. — Ындыг болбаза ужур чок турган. Ол ындыг дээрзинге силер маңаа, Кёльнге, бүзүреп болур силер.

Делегейниң 48 чурттарындан 250 литератор киришкен «Интерлит-82» деп чогаалчыларның делегей ужуражылгазының болуп турган хүннерде бистер чугаалашканывыс ол. Чогум бо бир дугаар ужуражылга эвес. 1982 чылның майда хөй чурттарның литераторлары Гаагага чыылган.

— Кёльнга ужуражылгааның онзагай чүүлү чүл? — деп, Берит Энгельмандан айтырдым.

— Бир дугаарында, кыйгырыгда айыткан шүгүмну уламчылап турары-биле ол чугула. Ийиде, бо удаада Кёльнда чүгле Европа чогаалчылары эвес, Азияның, Африканың, Латин Американың хөй чурттарындан келгеннер бар. Ол болза тайбың дээш демисел-биле улустарның национал хамаарышпас чорук дээш, колониализмге удур демиселиниң сырый харылзаазының бадыткалы болуп турар. Бистиң хүлээп алган резолюциявыста мынча деп дорт чугаалаан: «Хөгжүп орар чурттарда аш болгаш [illegible] кижи төрелгетенге боо-чепсекти эндере бүдүрериниң [illegible] бүгү делегейге тайбың дээш [illegible]

Кёльнга ужуражылга дыка хөй янзы талалыг болган. Чогаалчылар тайбың болгаш дайын айтырыглары-биле холбашкан [illegible] чугаалажып көөрүнден ангыда, хөй улус мурнунга тайбыңны камгалаарынга турасхааткан чогаалдарын номчуп турганнар. Сергей Михалковтуң үнү Бөннүң шаанда [illegible] шөлге чаңгыланган. Евгений Евтушенко шүлүглерин Кёльнге болгаш Дуйсбургка номчаан. Ук черниң солуннарының [illegible] ФРГ-ниң [illegible] хөй чон мурнунга шоолуг үнмес. Чүүлдерниң авторлары хөй [illegible] өске дыл кырында чогаалдарны (оларны оон соонда очулдуруп турган) кайы хире [illegible] деглеп бижип турган. Хөгжүп орар чурттарның литератураларының [illegible] сонуургал онзагай болган. чүге дээрге Барыын Европада [illegible]

Кёльнга [illegible] чок эвес деп санап турганнар. Оларга «Интерлит-82»-ниң индириңден дыка хөй [illegible] тарыыларны бергилээн. «Мен бодаарымга, кайда-ла империализм тергиидеп турар болдур, аңаа тайбың турбас» — деп, Кенияда келген чогаалчы Нгугива Тхионго [illegible] Шынап-ла, амыдырал ону бадыткаан. Чогум-на харын ол хүннерде, ужуражылгааның хүннеринде, Вашингтоннуң деткип турары Израильдиң Ливанда [illegible] дугайында [illegible]

ПМА-ның корреспондентизи-биле беседазынга совет делегацияның удуртукчузу Александр Чаковский [illegible] ужуражылгааның улуг чедиишкинниг болганын демдеглээн. Ол ужуражылгаа, чыылганнарның аразынга идеология болгаш политика талазы-биле карышкактыг чүүлдер бар-даа болза, оларның тайбыңны камгалаар дээш тура-соруг күштүг дээрзин бадыткаан. Чаңгыс үн-биле хүлээп алдынган түңнел документ чогаалчы хөй-ниитиниң боо-чепсектерни эндере бүдүрериниң удур, атомнаан өлүмге удур, ядролуг чепсек чок Европа дээш, делегейниң бүгү улустарының аразынга кады ажылдажылга дээш демиселдиң уламчылаарынга шиитпирлиг илергейлээн. Ол бөгүн, делегейниң бо дүшкүүрлүг үезинде, [illegible] чугула.

Мээн чугаалашканым дыка хөй чогаалчылар Кёльн ужуражылгааның [illegible] амгы үениң дайынга удур шимчээшкининге өөүн турар ролун [illegible] чугаалап турдулар. Ол шимчээшкинге эвээш эвес [illegible] чүүлүнде Софияга болур чаңгыс [illegible] чогаалчыларның [illegible]

Лев БЕЗЫМЕНСКИЙ.
ПМА-ның корр.
Кёльн-Бонн.

Аңгы-бүрү медээлер

ШЫЛГАЛДА ДУЖААГАН

ЛЕНИНГРАД. (СЭТА-ның корр). Газ сордурар 25 муң киловатт күчүлүг агрегатты шенеп ажылдаткан соонда ооң ийи чүс шак дургузунда кылып келген ажылдың специалистер дөрт чыл дургузунда сокседаал чок күүседир ажылга дениндээннер. Ол дээрге В. И. Ленин аттыг «Невский завод» каттыжыышкынының тургусканы чаа техника-дыр. Ук машинаның шылгалдазынын эң нарын кезээ доозулган. Ону хүрген элдип болгу дег эң аар чүъкту кайы хире шыдажырының шенелдезин чедиишкинниг эрткен.

—Ук шенелде агрегатты келир үеде ажыктаарынга, ол ышкаш шала кошкак черлерин илередип тыварынга чугула ужур-дузалыг болган—деп, каттыжыышкынның кол конструктору А. Кузнецов чугаалады.

Газ дамчыдылгазынга ажыглаар газ сордурар агрегаттарны бо чылдан эгелеп, мооңу-биле бүдүрүп эгелээр. Ол дээрге Ленинградтың машина тудукчуларының быжыг сөзү-дүр. Неваның эриинде хоорайның эртемденнери болгаш конструкторлары газ сордурар оон-даа күштүг — дөртен муң киловатт күчүлүг агрегатты тележилеп эгелээн.

СОВЕТ ЭРГЕЧАГЫРГА ДЭЭШ ДЕМИСЕЛЧИЛЕРГЕ

МОГИЛЕВ. (СЭТА-ның корр). Совет эрге-чагырга дээш демиселчилерге тураскаал Могилёвтуң төвүнде ажыттынган. Хоорайның революсчу, дайынчы болгаш күш-ажылчы алдарының дугайында ооң ханазында бижээн ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга тураскааткан мемориалдыг комплекстиң монументалдыг тээрби метр бедик кылдыр туткан. Совет эрге-чагыргачы чылдарында дыка хөй төөгүлүг болуушкуннарның херечизи болган бурунгу шөлге ону тургускан. Чеди чүс чыл мурнунда хоорайның тавааны база ол шөлге салган чүве-дир. 1917 чылдың ноябрь 20-де В. И. Ленинниң айтыышкынын ёзугаар ук хоорайның большевиктериниң дузалажыры-биле Петроградтан ыдылган гвардейжилериниң Н. В. Крыленкониң удурткан отряды чедип келген. Ук отряд Тур чазактың контрреволюсчу төвүн узуткаан. Советтерниң ийиги губерния съездизи болган бажың база ол шөлде ам-даа турбушаан, аңаа бүгү Могилёв губерниязынга Совет эрге-чагырганың тургустунганын чарлаан.

1941 чылдың июльда хоорайны фашист эжелекчилерден хостаар дээш [illegible] база болган. Могилёвтуң — Белоруссияның үлетпүр болгаш культура талазы-биле улуг төптериниң бирээзиниң — дайынчы болгаш күш-ажылчы алдары Ада-чурт дайыны орденин I чергези-биле үнелеттинген.

Хөй муң кижи киржикчилиг митинг тураскаалды ажыдып турар үеде болган. Ооң баарынга мөңге отту кывыскан.

ӨӨРЕНИКЧИЛЕР БРИГАДАЗЫ

Чыраа-Бажы ортумак школаның өөреникчилериниң төрээн совхозунга чайгы дыштанылга үезинде ажылдап, дуза чедирери чаңчыл апарган.

Өөреникчилерниң бүдүрүлге бригадазының турлаан совхозтуң тудугжулары Оймак деп черде эки дерип тургузуп бергени. Ында дыштанырынга-даа, ажылдаарынга-даа таарымчалыг байдал тургустунган. Өөреникчилерниң үш солуңга хуваатан. Олар 3 га огурецти, 2 га помидорну, 2 га капустаны, 70 га черде картофельди ажаап карактап, 50 га [illegible]

К. КЫЗЫЛ-ООЛ

БАШТАЙГЫ ДООЗУКЧУЛАР

Бүрүнениң Красноярскиде уран чүүл институду 1978 чылда ажыттынган, ол чылын баштайгы студентилерни хүлээп алган. Уран чүүлдүң чаа дээди өөредилге черин бистиң крайга ажытканы театрлары [illegible] улам чаазы-биле кедүрери, талантылыг, [illegible] ажылдарын [illegible] хаара тударын негеттинип келген.

Крайның театрларының ажылдакчылары, оларның иштинде бистер—келир үениң артистерин белеткээринге чогаадыкчы бааза апарган крайның А. С. Пушкин аттыг шии театрының коллективи чаа ажыттынган институтка сеткил ханыышкын-биле байыр чедирген бис. Бистиң кады [illegible] тыг болган: студентилер боттарының келир үдеги мергежилиниң чажыттарын чүгле класстарга эвес, профессионал сценага, шии чогаалының эге тургузуушкунундан эгелээш сценаже үнгүжеге чедир режиссёрлар-биле кады ажылдап турган, чедип алыр аргалыг болган. Ооң-биле кады театр бодунуң репертуарынга «Эдерикчилер», «Бустуушкун», «Борис Годунов», «Чалыг» деп ышкаш улуг хемчээлдиг чогаалдарын киирип алган.

Бо бүгү шала сөөлзүредир болган чүве-дир. Баштай улуг хемчээлдиг конкурс болган. Ону чүгле 25 оол болгаш кыс эртип шыдаан. Театр дугайында [illegible] лер, этюдтар, тренинг, [illegible] «Чалыргылар» база тургулаан. Дөртку курска 18 кижи арткан, өскелери өөредилгезин каапканнар. Конкурс эрткеннериниң чамдыктары театрның амыр эвес эртеминиң бүгү негелделерин [illegible] болган, өскелери артист кижиниң мергежили чиик эвес, [illegible] гелделиг болур дээрзин чедир [illegible] баргылаар.

Педагогиканың принцини — «бодуунундан нарыынынче» болгай. Ол театрнының база хамааржыр. Келир үениң уран чүүл ажылдакчызын кижизидеринге хүн бүрү чеже хире күженишкин негеттинерин мааза санаары берге. Чүгле эки артисти эвес, бодунуң-даа бодап тып шыдаар, [illegible] уран чүүлү-биле чоңга телептиг бараан болуп шыдаар кижини кижизидер апаар бис. Ындыг талалар ниитилелде [illegible] уран чүүл ажылдакчазын тодарадыр.

[illegible] биледир. Дөрт чыл дургузунда олар мурнукузундан [illegible] Красноярсктиң, Абаканның, [illegible] театрларынга [illegible] күш-ажылчы бадымнарын ол [illegible] РСФСР-ниң Культура министерствозунуң шиитпирин ёзугаар ук институттуң бо баштайгы доозукчулары чүгле Красноярск крайның [illegible] лар.

Оларның эң хөйү—тос кижини пушкинчилерниң коллективи хүлээп алыр. Черле ынчаш курсту бүгү студентилери «бистиң» болгай. Олар хөй-хөй шиилерге киришкилээннер. Совет Украинаның [illegible] [illegible] за шупту киржирлер.

Чаа дээди өөредилге чериниң баштайгы [illegible] хүлээп алыр бүзүрелиниң институтту [illegible] [illegible] шаан, уран чүүлдүң телептиг [illegible] онаар-дыр мен.

Тергиниң [illegible] ажылдаар [illegible] экспертер [illegible] баштайгы [illegible] тер болгаш дагдыныкчылар улуг өөрүшкү-биле демдеглеп турар бис.

Шуптуузунуң кады кылган ажылывыстың түңнели бо — диплом камгалаан ийи шии: М. Горькийниң «Васса Железновазы» биле совет драматург Я. Волчектиң «Суд хроникаты».

Малверийн «Албадаткаш [illegible]» деп комедиязын студентилер чаңгыс курузу [illegible] удуртулгазы-биле боттары белеткеп алганнар. Бо дээрге оларның пландан дашкаар бир дугаар ажылы эвес болдур ийин, үзүндүлерни, кыска көргүзүглерни олар база бараалгадып турганнар. Вл. Маяковскийниң «Эгези» деп [illegible] курска-ла белеткээш, ону партияның XXVI съездизинге [illegible] ВЛКСМ хооркуму [illegible]

Бо хүннерде экзаменнер дужааттынган, курүне комиссияның [illegible] шиилерни

Н. БАСИН.
Красноярскиниң А. С. Пушкин аттыг шии театрының кол режиссёру, РСФСР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы, доцент.

СПАНДАРЯНГА ТУРАСКААТКАН

«Сибирь оннаарак» деп [illegible] кынының № 237 уруглар садының коллективи сургалдыг [illegible] С. Спандарянның дөргүл-төрелдери-биле сырый харылзааны шагдан бээр тудуп келген. Бо чылын оон төрүттүнгениниң бээр 100 чыл ою болур. Краснояржылар армян улустуң төлептиг оглу, революсчунуң адын эки билирлер. Красноярскиниң бир кудумчузун ооң ады-биле алдаржыдып [illegible] демдээ кылдыр алдаан.

Уруглар садында Спандарянга тураскаатан булуңну организастаан. Ында ооң оглунуң болгаш төрелдериниң чагаалары база бар. Садиктиң уруглары Спандарянга тураскаалга үргүлчү барып, ону арыг-шевер тудуп, аңаа чечектер тарып олуртуп, ажаап-карактап турарлар.

Бо чылын ССРЭ-ниң улустарының Кышкы спартакиадазы Красноярскиге эртип турда, Арменияның спортчу делегациязы Спандарянның амыдырал - чуртталгазы-биле холбашкан төөгүлүг черлерге барып чораан нар. Уруглар садының бичии кижизиттирикчилери Армениядан келген аалчыларны хлеб-дус-биле уткуп, хүлээп алган.

«Оналганы кады кылырга, онза-ла!»

СПОРТ ● СПОРТ ● СПОРТ

ЧЕМПИОНАТ ДООЗУЛГАН

Испанияга бир ай дургузунда үргүлчүлеп келген футболга делегей чемпионады доозулган. Аңгы-аңгы хоорайларның 17 стадионнарынга маргылдаалар болгулаан.

Италияның шилилдек командазы аңаа тиилекчи болган. ГФР-ниң футболистери ийиги черни ээлээн. Үшкү черни Польшаның, дөртүгү — Францияның командалары түс-түс ээлээннер.

Делегейниң эң шыырак дээн сес командаларының санынга ССРЭ-ниң, Бразилияның, Австрияның болгаш Англияның спортчулары база киргилээн.

СЫСТЫГ-ХЕМ КОМАНДАЗЫ ТИИЛЭЭН

Чиик атлетикага боттарының күжүн Тожу районнуң күш-культуржулары болгаш спортчулары шенешкен. Муң метр черге чадаг чарышка Олеко Самбойлак бирги, Павел Маадыр ийиги, Олег Биче-оол үшкү черни [illegible] Херемчиг улустуң чадаг чарыжынга Людмила Манага, Марина Көмбү тиилээннер. Граната октаарынга Анатолий Көмбү бирги, Павел Маады ийиги [illegible] Үстүнде адыы үнген спортчулар Сыстыг-Хемниң төлээлери.

Тыва хүрешке Каа-Хем районнуң төлээзи Сергей Динмей шүүлген. Тоора-Хем суурнуң спортчузу Вячеслав Сенги [illegible], Анатолий Көмбү (Сыстыг-Хем), Иван Кол (Тоора-Хем) үшкү-дөрткү черлерни үлешкен. Маргылдаага ниити бирги черни Сыстыг-Хемниң командазы [illegible]

В. ТАМДЫН-ООЛ.

В. ЧАДАМБАНЫН «Септе селгүүстээшкин» деп фотоэтюду.

Тайылбыр

ДОНОРЛАРГА

Кадык камгалалга ханын дужаар улусту шинчидип база [illegible] удуртукчулары ажылдан саат чокка хостаар болгаш ол хүннериниң ортумак төлевирин арттырып бээр. Хан дужаатканның дараазында хүнну хан дужааган кижиге [illegible] хүнү кылдыр бээр. [illegible] Ол хүнну ханын дужааган кижи күзээр болза, [illegible] (РСФСР-ниң Күш-ажыл дугайында хоойлулар [illegible] 114-кү чүүлүн ёзугаар немей берип болур. Шөлээге хан дужааган хүнну эвес, [illegible] эвес хан дужаар хүн дыштаныр азы байырлал хүннеринге таварышкан болза, шөлээге төлевирлиг бир хүнну кадар.

Хан дужаар кижини ол хүн ажылдан ылап-ла хостаар. Хан дужааган хүнүнде ол кижи ажылдаксаар болза, ооң [illegible]

Хан дужааган улусту эмнээ шинчидер болгаш хан дужаар хүннерде хостаарының болгаш ол хүннерде база дараазында дыштаныр хүнде ажыл төлевирин арттырарының үндезини [illegible] азы шинчилге [illegible] ханын алыскан дугайында [illegible]

КИЖИЗИДЕР, ӨӨРЕДИР

Статистиктиг санаашкын ёзугаар алырга, чарылган дaа, чарлып-даа турар өг-бүлелерниң саны хөй болуп турар. Ооң чылдагааны чүдел? Өг-бүлениң быжыг, аас-кежиктиг чурттаарынга чүү шаптыктыг болганыл? Чылдагааннар бо таварылгада хөй болуру чугаажок. Ону чогум ханы поор болза кандыгыл?

Аныяк өг-бүлелерниң чарлы бээрниниң бир кол чылдагааны — оол биле кыстың амыдыралга, өг-бүле тударынга белен эвезинден, аңаа белеткеттинмээниниңден болуп турар дээрзин эртемденнерниң шинчилелдери көргүскен. Өг-бүле бурузун быжыглаары — совет ниитилелде чугула айтырыг. Ынчангаш ол талазы-биле айтырыгларның парлалгага үнүп турары-даа таварылга эвес.

1977 чылда «Литературная газета» солунга ССРЭ-ниң Педагогика эртемнериниң академиязының [illegible] ниити айтырыгларының талазы-биле эртем-шинчилел институдуның эртем ажылдакчызы А. Бельскаяның ол айтырыгга хамааржыштыр парлаттынган чүүлү маргылдаалыг айтырыгларны көдүрген. Амыдыралдан алдынган чижектерге үндезилеттиниң биле життингениндеп ол чүүл солуун. Ооң кол утказы мындыг. Ук эртем-шинчилел институдуң [illegible] эгелээшкини-биле социалистиг чурттарның эртемденнериниң дуржулгазынга даянып Москва хоорайның ийи школазынга уругларны, ылангыя кыс уругларны өг-бүле ээлери болурунга белеткээриниң ийи чыл хуусаалыг факультативтиг курузун ажыткан. Шенелде [illegible] «өг-бүлениң ёзулуг ээлери кандыг болурул» деп хевирниң бөлүк айтырыглары-биле эгелээн. Хевир бүрүзү 15 чүүлдүг, ол ёзугаар эр, херээжен кижилерниң эң эки талаларын [illegible] [illegible] Өөреникчилерниң харыызы эртемденнерни [illegible] гаткан. Уруглар өг-бүлениң херээжен ээзиниң эң эки талаларынга болуш туттунуп билир чорукту, чымчак сеткилдиг, [illegible] белеткеп билирин бирги ээлчегже киирер боор деп эртемденнер бодааннар. А харыы сыр өске болган. Херээжен кижиниң ол талаларын уруглар сөөлгү ээлчегге салып, шоолуг-ла үнелеп бербээн болганнар. А эр улустуң [illegible] олар эң чугула деп, демдеглээн. Ооң-биле чеңгээрежип болбайн канчаар, а эр улусту херээжен кижилерниң хүндүлээрин олар эң сөөлгү — 15 дугаар черге салганнар. База элдеп. Эр улустуң — ажылгыры, эрес-дидими-биле холбашкан ол талаларынга үнелел база ындыг-ла бедик эвес болган. [illegible] мындыг харыызы шенелде чорудуп турган эртемденнерге бир янзы болган.

Үстүнде тайылбырынга хамааржыштыр уруглар «эр улуска олар» (херээженнерниң), кандыг-даа хамаарылга «чогум» база немээннер. Аңаа үндезилээш, чүүлдүң автору дараазында түңнелге келген. Бистиң кыс уругларывыс өг-бүлениң ёзулуг ээлери болурунга белеткеттинмээн. Аңаа [illegible] кижилерниң ада-иениң буруузу биче эвес. Уруглар дыңнаан, билип турда-ла өг-бүлеге ада-иениң аразынга эпчок чугаалар база туруп келир болгай. Чамдык херээжен кижилер херээжен [illegible] уругларының адазының адынга база [illegible] бо [illegible] таварылгалар амыдыралда [illegible] Иениң уруунга үлегери [illegible] кандыг болурул? Шак ооң чамдык уругларга «эр улус шупту багай» деп болза төрүттүнүп болур. Моон алгаш көөрге, өг-бүле амыдыралынга аныяктарның бар дугаарында психология талазы-биле белеткээри чугула болуп турар, аңаа [illegible] [illegible] Уруглар кижизидилгезиниң ада-иениң ниити хараабылап, уругнуң ааззы ол айтырыгның [illegible] Бистиң аравыста уругларының кижизидилгезинче сагыш салбас кайы-даа [illegible] адалар база бар. Чамдыктары арагага [illegible] кижилер эвес чоруу-биле уругларының мурнунга ат-алдарын оскунуптан, оларның бээрелин чадырыпкан болгулаар. Уругларының кижизидилгезинче [illegible] ададары кииришкилеринге херээжен кижилер база турар. Ындыг кижилер [illegible] [illegible] «Гиязикалдаг фронтузундан» эр улусту чайладыры канчап-даа таарышпас. Айтырыг келир үениң кижилериниң бөгүнгү кижизидилгезиниң дугайында чорун турар болгай.

Чамдык аныяк кижилер чоок эжин хамаанчок, долганыр турар кижилерин хүндүлеп билбес, сагыш-сеткилин ханы эскербес болгулаар таварылгалар амыдыралда бар. Өг-бүле мурнунга харыысалгазын, хулээлгезин бот-боттарын хүндүлежип билбес чорук аныяк өг-бүлениң чарылгазынга чедирип болур. Бажың ажылы, ажы-чем белеткээри чүгле кызынга аңаа-ла айтырыг кылдыр сагыыдырар. А аныяк өг-бүлеге ол нарын айтырыг болур.

[illegible], бот-боттарын билиир, хүндүлежир өг-бүлелиг болуру дыка хөй чүүлдерден ниитиг хамааржыр. А уругларны аңаа ада-иениң өг-бүлезинге-ле өөредип, кижизидери чугула.

М. АХМЕТЗЯНОВ,
педагогика эртемнериниң кандидаты, доцент.
Казань.

Июль 16-дан 18-ке чедир телевидение

ИЮЛЬ 16-ДА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55— Донның казактарының ырының болгаш [illegible] ансамбльиниң концерти. 9.40 — Уруглар фильм. «Бичии урут болгаш крокодил». 10.45 — «Комсомол — мээң салым-чолум». Документалдыг телефильмнер программазы: «Терээн черниң чылы», «Хоорайда троллейбус чоруп турар». 11.30 — Телемедээлер. 11.35 — 14.15 — Чаасар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35— Документалдыг фильмнерниң Сталинград чоогунга немец-фашистиг шериглерин чылча шапканының 40 чылынга уткуштур программазы: «Тиилелгелиг Сталинград», «Бирги кижиниң чугаазы», «Сеппржип алышкын». 15.25— Орус чугаа. 15.55 — Москва болгаш москвачылар. 16.25 — «Шыдыраа школазы». 16.55 — 17.10 — Чаасар. 17.10 — Маргылдаа клуву. 18.15 — Кабардин-Балкарияның Россияга эки туру-биле [illegible] бээр 425 чылынга. «Мээң Кабардин-Балкариям». Документалдыг телефильм. 18.45 — Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.00 — «Хөглүг өг». Дамчылгага. 19.40 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.45 — «Плющихада үш терек». Уран-чечен фильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.55 — Делегейниң П. И. Чайковский аттыг 7-ги [illegible] консерваториязының Улуг залынга концерти. Төнгенде — Бөгүн делегейде. Информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — Уругларга фильм «Фантазёрлар». 13.05 — Англи дыл. 13.35 — Марий АССР-ниң күрүнениң «Мари Эл» деп ыры болгаш танцы ансамблиниң концерти. 14.10 — И. А. Гончаров. Амыдыралының болгаш чогаал ажылының арыннары. 15.00 — С. Воронцов ойнаар. (Гитара). 15.20 — «Бистиң садывыс». 15.50 —Телемедээлер. 15.55 — 18.15 — Чаасар. 18.15 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.35 — «Азия төвү». Информация-публицистиг программа.

МОСКВАДАН

19.00 — Сугга эштиринге ССРЭ чемпионады. Киевтен дамчыдылга. («Орбита-3»). 19.30 — «Пятигорск». Документалдыг телефильм. («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

19.45 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Доос-кара — ыргак даг». Мультфильм. 20.15 — Амыдыралче орук. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.40 — «Муңгашталган узун орук». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 3-кү серия.

ИЮЛЬ 17-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.35 — Эртенги гимнастика. 8.50 — «Бир эвес [illegible]» [illegible] 8.55 — «ССРЭ-ниң улустуң артизи М. Шахбердыева ырлап тур». Фильм-концерттиң баштайгы көргүзүү. 9.25 — «Уруг-[illegible]» [illegible] дугайында. Ленинградтан дамчыдылга. 9.55 — «Фёдор Трофимович болгаш өскелер-даа...» 2-ги дамчыдылга. 10.25 — М. Греко болгаш [illegible]. 10.55 — «Хөй эки бараанннар дээш». 11.25 — «Спортлотонуң» 29-ку тиражы. 11.35 — Уңуштер дугайында. 12.25 — [illegible] 13.15 — «Правды» [illegible]. Кинопрограмма. 13.55 — Г. Свиридов. «Күрээниң ырлары». Солистерге, хорга болгаш оркестрге күүседир кантата. 14.15 — Бөгүн делегейде. 14.30 — Уругларга фильм. «Шуптузун дашкаар үндүр медээлээр». 15.40 — Күрүнениң Төп концерт залынга совет ыры концерти. 17.00 — 17.15 — Чаасар. 17.15—«Билдингирдаа болза, бүзүренчиг эвес». 18.15 — Политиктиг хайгааракчы Л. А. Вознесенскийниң беседазы. 18.45—Мультфильмнер. 19.25 — «Хөглүг катки». Останкинонуң Концерт студиязынга шоодуглуг кежээ. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.25 — «Шербурнуң хол майгыннары». (Франция). Төнгенде — телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

14.20 — Иркутскиниң телевидение студиязының программазы. 15.15 — «Маадырлыг чорук». 15.45 — «Бо фантастиктиг делегей». 16.55 — Сугга эштириниң ССРЭ чемпионады. 17.40 — Мультфильмнер программазы: «Үжелээн Простоквашинодан келген», «Простоквашинода каникулдар» 18.15 — «Музыкалыг киоск». 18.45 — Улуг Октябрьның 65 чылынга. «Бистиң дөнчү намдарывыс». 28-ки фильм. — «1944-кү чыл». 19.45 — Делегейде болуушкуннар дөнчүлады. 20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». 20.15 — «Кадыкшыл». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Өңнүктер», Уран-чечен телефильм. 1-ги серия. 23.00 — 01.00 — Футболга ССРЭ чемпионады.

ИЮЛЬ 18-ТЕ

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — «Зарядкага, чыскаалыңар!» 8.55 — «Оттуруңар». 9.25 — «Совет Эвилелинге бараан боор тур мен!» 10.25 — «Кадыкшыл». Эртем-популярлыг программа. 11.10 — «Эртенги почта». Музыка программазы. 11.40 — [illegible] программазы — бүгү улустуң херээ. 12.40 — «Музыкалыг киоск». 13.10— «Андронниковтуң сөзү». 2-ги фильм. 14.15 — «Силерниң дилээңер ёзугаар ужуражылга». Дамчыдылганы политиктиг хайгааракчы В. П. Бекетов чорудар. 15.05 — Металлургтуң хүнүнге тураскааткан концерт. 16.20 — «Делегей панорамазы». 17.05 — 17.20 — Чаасар. 17.20 — Ленинградтың күрүнениң А. Я. Ваганова аттыг үлегерлиг хореография училищезиниң [illegible] концерти. 18.10 — «Кино аян-чоруктарының клуву». 19.10 — К. Симонов — «Орус кижилер». ССР Эвилелиниң күрүнениң үлегерлиг Бичии театрының фильм-шиизи. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 —«Орус кижилер» деп фильмниң уламчызы. 22.30 — 23.10 — Сугга эштиринге ССРЭ чемпионады. Киевтен дамчыдылга. Төнгенде — телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

14.20 — «Тиилекчилер». Фронтучу өңнүктер клуву. 2-ги гвардейжи армияның хоочуннарының ужуражылгазы. 15.45 — Сугга эштиринге ССРЭ чемпионады. Киевтен дамчыдылга. 16.15 — Стелла Энаке (Румыния) ырлаар. 16.45 — «Эрес-дидим чорук». Хөй сериялыг телефильм. 6-гы серия. 17.50 — Улуг Октябрьның 65 чылынга. «Бистиң дөнчү намдарывыс». 29-ку фильм — «1945-ки чыл». 18.50 — Академиктиг хемелээшкинге ССРЭ чемпионады. 19.10— «Каргополдар». Документалдыг телефильм. 19.30 — Бистиң корреспондентилеривис чугаалары. Дөнчүлал. 20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Эдиски — болгаш домбуу». Мультфильм. 20.15 — «Ону кылып шыдаар силер» 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35— «Өңнүктер». Уран-чечен телефильм. 2-ги серия. 22.45 — 23.05 — Академиктиг хемелээшкинге ССРЭ чемпионады.

Агаар

Республикага бөгүн элдир булуттаар, чагбас. Соңгу-барыын углаашкынының таттыың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 8—13 градус чылыыр, чамдык черлерге 2 градус чедир соор, хүндүс 20—25, чамдык черлерге 12—17 градус чылыыр.

Кызылга элдир булуттаар, чагбас. Агаарның температуразы дүне 10—12, хүндүс 23—25 градус чылыыр.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

ИЮЛЬ 14-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Туттурбас аалаан өшеекчилер» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, «Дамды» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Келдерек» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Кино чыындызы» 11.00, «Москва карак чажынга бүзүревес» 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Лейтенант Климовтуң шыны» 15.30, 17.30, 19.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

667000. Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54 [illegible] секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35 партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47 үлетпүр килдизиниң 2-4-75 чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-29-00 корреспондентилериниң 2-27-41 бухгалтерияның 2-12-45 солун [illegible] барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 1348

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 164 (11962) | 1982 чылдың июль 15, четверг | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 кеп

ТӨРЭЭН ЧУРТУВУСТА

ДОННУҢ ТАРААЗЫ

ДОНДА-РОСТОВ, июль 13. Чаа дүжүт түң тараазын чүдүрген автомашиналар Ростов областың элеваторларында келгилээн.

Тараа шыгжамырларының шингирии бо чылын улам улгаттырган. Дужүрер ажылдарын шуптузун механизастаан. Улуг чүъктүг автомобильдерге ийи чүс ажыл түжүрүкчүлерин немей белеткээн. Тараа кургатыр черлерин база кевүдеткен. Эң чаагай сорттуг кызыл-тасты куузап алыр ынга онзагай кичээнгейни салган: оларга эң эки складтарны хуузап алыр черлерин тускайлаан. Элеваторларның кожуун фонуур чүс лабораторниялары тараазын шынарын, ажыл-агый, тараазын шалгарылга тоот бадып чыраан.

Чаъс таварбатап турун берзе-даа, Донуң механизаторлары ажылдалның темпизин улам күштелдирип турар. Ажаалда бо областың 29 районнарында чорун турар. Агаар-бойдустун берге байдалдарынга туруштуглары, мергежилдиг, органзастып порукту ажыглаан чер ажылдыглап тараа болган таракбойы культураларны 250 муң гектар черден кестирген.

МЕРГЕЖИЛДИ— ШКОЛАДАН

КАМЧАТКАДА-ПЕТРОПАВЛОВСК. Елизово районунуң «Корякс» совхозунуң төвүнде кедээ ортумак школаның доозукчуларының хөй кезии төрээн суурунга артып каап, кедээ ажыл-агыйга ажылдаар күзээнин илереткен. Оларга ортумак эртем дугайында аттестат-биле кады тракторист-механизаторнуң база погажылдарның херечилелдерин тывыскан. Кедээге херектиг мергежилдерни олар школага өөренип тура чедип алганы ол.

Бүдүрүлге өөредилгезинин айтырыгларын школаның башкылары түс черде совхозтуң тускай эртемниглери-биле кады шиитпирлеп турар. Школачыларның бүдүрүлге бригадазында дүржүлга шөлүп былжылгаан.

(СЭТА-ның корр.)

РСФСР-ниң Дээди Совединиң онгу чыыжының бешки сессиязы

РОССИЯНЫҢ СУУРЛАРЫН ЧААРТЫРЫНЫҢ ПРОГРАММАЗЫ

РСФСР-ниң кедээ черлеринде чурттаалга, социал-культура болгаш коммунал-амыдырал угланыышкынның объектилер тудуунуң байдалының база партияның XXVI съезинин болгаш СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр оңу ажиндер талазы-биле хемчеглер дугайында РСФСР-ниң Дээди Совединиң онгу чыыжының бешки сессиязынга июль 13-те РСФСР-ниң министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы депутат **Л. Б. Ерминниң** илеткелиниң соонда РСФСР-ниң Дээди Совединиң Тудугнуң болгаш тудуг материалдарының үлетпүрүнүң талазы-биле комиссиязының даргазы **И. Е. Клочков** эдеринчи илеткел кылган.

Үстүнде айтырыг дугайты депутаттар — СЭКП Москва хооркомунуң секретары **И. Н. Пономарев**, Москва областың Ленинский районунуң М. Горький аттыг колхозунуң механизатору **Н. Н. Гудин**, Краснодар крайның Красноармейск районунуң «Россия» колхозунуң даргазы **В. И. Черушев**, Свердловск областың Невьянскиде төп район эмнелгезиниң өртглар поликлиниказының кол эмчизи **Р. Е. Новоселова**, РСФСР-ниң кедээ ажыл-агый министри **Л. Я. Флорентьев** болгаш өөн-даа өскелер саналдарын берип, чүве чугаалаан.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының болгаш Совет күрүнениң иштики база даштыкы политиказын чүүлдүгзүнүн көрбүшаан, бистиң кедээ суурларывыстың социал-экономиктиг хөгжүдезиниң программазы чоннуң чаагай байдалын бедилдеринге партияның чайгылыш чок угланыышкынын херечизи-дир деп, онзалап демдеглээн. СЭКП ТК-ның амгы үениң аграр политиказының үндезиннерин салган төөгүлүг март (1965 чыл) Пленумунуң соондагы чылдарның дургузунда Россияның Совет Федеративтиг Социалистиг Республиказының кедээ амыдыралынга кандыг улуг чаартылгалар болганын олар тодаргай чижектерге көргүзүп тургулаан.

Чижек кылдыр Ленинград областа кедээ суурлар тудуун чаагайжылылганың бедик деңнели-биле комплекстиг чорудуп турарын демдеглээн. Кижилерниң бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга, амыдырал-чурттаарынга болгаш уштанырынга таарымчалыг бүгү-ле байдалдарны тургузуп турар. Депутаттарның дорт хуулаалгезин—айтырыглар-биле уругларды сыйрыг харылзаалыг ажылдары, хөй-ниитиниң ажыл херектеринге шуут кижилерге, телевидениеге социал-экономиктиг программаны илеткейлиг күүседиринче оларны хаалыкшылары болур деп, санал бергеннер чугаалап турган.

Кедээ суурларның социал чаартылгазынга улуг дузаны хоорайжылар чедирип турар. Чижээлээрге, москвачылар шеф дузаламчызының комплекстиг беш чыл планын ажыглап кылган, кедээге чурттаалга бажыңнарын, социал-амыдырал объектилерин, оруктарны тударын көвүдедирип ол планда көрген. Бо беш чылда Москва болгаш Рязань областарга үш чүс муң дөрбелчин метр шөлдүг чурттаалга бажыңнарын тудар.

Кедээге кадрларны, ылангыя амыдырал ажылдарны быжыглаарынче Советтер доктаамал кичээнгей салып турар. Оон тодаргай чижээ — Краснодар крайның Красноармейск районунуң «Россия» колхозу-дур. Кижилерниң амыдырал-чурттаалга байдалдарын экижидер дээш ында хөй чүүлдерни кылып турар. Хуузунда бажың тудуп ап турарларга кедээ материал-биле дузалап, чээлиин берип турар. Ынчангаш бүдүрүлгениң янзы-бүрү участоктарынга чыл бүрү чүс чедир оолдар болгаш кыстар кирип турар.

Кедээде кадык камгалалы, амыдырал хандырылгазы, ачы-дуза чедирилгези, садыг улам хөгжүп, сайзырап орар. Чүгле Свердловск областа бежен соолгу чылдарда кижилерниң кадыын камгалаар талазы-биле хемчеглерниң комплексин боттандырган. Ол сорулгаларга 80 миллион рубль чарыгдаан. Оларның дең кезии —бүдүрүлгелерниң акша-хөреңгилери-дир. 30 районнарның 22-зинде дүрген дуза чедиреринин салбырларын тургускан, а беш чылдың төнчүзүнге чедир оларны эрткен районнарга организастаары база доостур.

Санал бергеннер чедип алынган чүүлдер дугайын чугаалавышаан, ам-даа шиитпирлеттинмээн, кедээ чурттакчыларның сонгаарлатып болбас негелде-хереглелдери-биле холбаалыг айтырыгларга база доктааган. Кедээниң социал чаартылгазы — ССРЭ-ниң Аъш-чем программазының чарылбас чүүлү-дүр. Амыдырал-чурттаалгазы болгаш дыжы эки болган тудум-на тараачыларның күш-ажылы улам бүдүрүкчүлүг болур.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң онгу чыыжының бешки сессиязы ажылын дүүн уламчылаан.

(СЭТА).

СЭКП обкомунда, республиканың Министрлер Чөвүлелинде, профоблчөвүлелде болгаш ВЛКСМ обкомунда

МУРНАКЧЫЛАРГА ДЕҢНЕЖИҢЕР!

Республиканың районнарының, хоорайларының болгаш үлетпүр, тудуг, транспорт база харылзаа, садыг, чоннуң коммунал-амыдырал хандырылга коллективтериниң аразынга 1982 чылдың ийиги кварталында чарыжының түңнелин СЭКП Тыва обкомунуң бюрозу, республиканың Министрлер Чөвүлели, профобчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому үндүрген.

Үлетпүр бүдүрүлгелериниң, тудугнуң, транспорттуң болгаш харылзааның, садыгның база чоннуң коммунал-амыдырал хандырылганың коллективтери партияның XXVI съездиниң, СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин, ук Пленумга эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде айтыышкыннарын амыдыралга боттандырбышаан, ССРЭ-ниң 60 чылын төлептиг уткуур дээш социалистиг чарышты калбартып, эртип турар чылдың ийиги кварталында планнарны болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседир талазы-биле чамдык чедиишкиннерни чедип алган. Ол дугайында СЭКП обкомунга, республиканың Министрлер Чөвүлелинге, профобчөвүлелге, ВЛКСМ обкомунуң доктаалынга демдеглээн.

Чартык чылда ажыл айында ажылдаан социалистиг хүлээлгелерин немей үлетпүр продукциязы 238 муң рубльге бүдүрүлген, 12,2 миллион рубльге сайгарлыгган. Үлетпүр продукциязын бүдүрер талазы-биле II кварталдың планы 104 хуу, ону сайгарары —102,5 хуу күүсеттинген. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдези —102,4 хуу боттанган. Пландан ажыр 50 муң тонна хөмүр-даш, 7,1 миллион киловатт-шак электри энергиязы, 4 муң дөрбелчин метр соңга болгаш эжик блоктары болгаш өске-даа продукция бүдүрүлген.

Акшаландырылгының бүгү үндезиннериниң күзели-биле республиканың тудугжулары бирги чартык чылда кол фондуларны 31 миллион рубльге киирген, электри дамчыдылгазының 132 километр шугуму, 1200 баш мыйыстыг бодал мал кирер ферма, даарадырга фабриказының административтиг корпузу болгаш өске-даа объектилер ажыглалга кирген. Чурттаалга тудуунга капитал салыышкын киирериниң планы ажыр күүсеттинген.

Техника-экономиктиг кол-кол көргүзүглер талазы-биле планын хем транспорту ажыр боттандырган, ниити ажыглалдың транспорту чүък сөөртүр болгаш пассажир аргыштырар планын ажыр күүсеткен.

Садыг болгаш чоннуң коммунал-амыдырал хандырылгазының талазы-биле социалистиг хүлээлгелер ажыр күүсеттинген.

Кызыл хоорайның бүдүрүлгелери болгаш организациялары социал-экономиктиг кол-кол көргүзүглер талазы-биле планнарын күүсеткеннер. «Каа-Хем» разрезинин, «Тыва кедээ тудуг» трестиниң № 585 КМК-зының, Енисей пароходствозунуң Кызылда район эргелелиниң, Кызылдың аъш-чем садыының, Барыын-Хемчиктиң чоннуң амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелелиниң коллективтери күрүне планнарын болгаш алган социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүсеткеннер.

Оон-биле чергелештир чамдык бүдүрүлгелерниң болгаш организацияларның коллективтери социалистиг хүлээлгелерин күүседип шыдаваан-нар. Продукция сайгарар даалгазын 12, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң бедиилериниң даалгазын 15 үлетпүр бүдүрүлгелери күүсетпээн.

Капитал салыышкын шингээдип алырының талазы-биле чартык чыл планнарын тудуг организациялары күүсетпээн. Кол фондуларны ажыглалга киирерин чүгле 71,6 хуу кылдыр боттандырган.

Ниити ажыглалдың транспорт бүдүрүлгелериниң коллективтери чүък сөөртүр, техниктиг белеткелдиң коэффициентинин болгаш автомобильдер үлдүрериниң талазы-биле социалистиг хүлээлгелерин күүсетпээннер.

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың, аалгы заводунуң, пассажирлер АТБ-зының, «Тиилелге» совхозта ажылчын кооперацияның, Бай-Тайганың чоннуң амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелелиниң коллективтери четпес ажылдаан.

СЭКП Кызыл хоорком, райкомнар, «Тыва даг-дүгү» тудуг эргелелиниң, «Тыва кобальт» комбинадының партком-нары хоорайкүүскомнар, ажылчы организацияларның удуртукчулары, партия, профэвилел болгаш комсомол организациялары бүдүрүлгениң ажыктыг бедилдеринче, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн доктаамал чечередирипче, ундаан алыытан социалистиг хүлээлгелериниң күүселдезинче күш-ажылчы коллективтерниң күжениишкиннерин четчес угланмайн келген.

СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профобчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң доктаатканы болза:

Дараазында коллективтерни 1982 чылдың II кварталында социалистиг чарыштың тиилекчилери деп санаар болгаш СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профобчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл туктарын база акша шаңнаалын тыпсыр:

Районнар болгаш хоорайлардан —социалистиг хүлээлгелерин үлетпүр продукциязы бүдүрериниң хемчээлдииниң талазы-биле 105,2, ону сайгарарының 102,5, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн — 104,8 хуу күүсеткен болгаш үүрмектеп садар бараан саарылгазының база чоннуң коммунал-амыдырал хандырылгазының планын күүседиишкин боттандырган —**Кызыл хоорайга:**

үлетпүр бүдүрүлгелеринден — социалистиг хүлээлгелерин үлетпүр продукциязы бүдүрериниң талазы-биле 117,8, ону сайгарарының — 106,7, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн — 112,2 хуу күүсеткен **—«Каа-Хем» хөмүр-даш разрезиниң коллективинге:**

тудуг организацияларындан —социалистиг хүлээлгелерин тудуг-монтаж ажылдарының талазы-биле 100,2, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн —123,6 хуу күүсеткен — **«Тыва кедээ тудуг» трестиниң № 585 КМК-зының коллективинге:**

транспорт болгаш харылзаа бүдүрүлгелеринден —социалистиг хүлээлгелерин чүък сөөртүрүнүң хемчээлдииниң талазы-биле 134,2, пассажирлер аргыштырылгазын —107,1, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн — 102,2 хуу күүсеткен — **Үстүү-Енисей пароходствозунуң Кызылда район эргелелиниң коллективинге:**

садыг организацияларындан— үүрмектеп садар бараан саарылгазының социалистиг хүлээлгелерин 107,9, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 110,4 хуу күүсеткен — **Кызылдың аъш-чем садыының коллективинге:**

чурттаалга-коммунал бүдүрүлгелеринден — чоннга ачы-дуза чедириериниң социалистиг хүлээлгелерин 118,8, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн — 108,2 хуу күүсеткен—Барыын-Хемчиктиң чоннуң амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелелиниң коллективинге:

ийиги кварталда социалистиг чарышка ийиги черни алган деп санаар болгаш СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профобчөвүлелдиң, ВЛКСМ обкомунуң шилчиир вымпелдерин тыпсыры болза:

үлетпүр бүдүрүлгелеринден — социалистиг хүлээлгелерин үлетпүр продукциязы бүдүрериниң талазы-биле 107,7, ону сайгарарының — 104,4, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн — 107,7 хуу күүсеткен—**Тываның сүт комбинадының коллективинге:**

Тудуг организацияларындан— социалистиг хүлээлгелерин тудуг-монтаж ажылдарының талазы-биле 101 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн —101,6 хуу күүсеткен— **«Тыва септелге тудуг» трестиниң коллективинге:**

транспорт болгаш харылзаа бүдүрүлгелеринден —чоннга хамаарышкан ачы-дуза чедириериниң талазы-биле социалистиг хүлээлгезин 131,5, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн—100,5 хуу күүсеткен — **харылзаа автобазазының коллективинге:**

садыг организацияларындан— социалистиг хүлээлгелерин үүрмектеп садар бараан саарылгазының талазы-биле 100,1, нийтизин немеп чедерииниң талазы-биле 107, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн — 100 хуу күүсеткен — **Таңды районнуң коллективинге:**

чоннуң коммунал-чурттаалга хандырылгазының бүдүрүлгелеринден — чоннга ачы-дуза чедирерин сайгарарының социалистиг хүлээлгелерин болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 107,3 хуу күүсеткен — Каа-Хемниң чоннуң амыдырал-хандырылга бүдүрүлге эргелелиниң коллективинге.

Улуг-Хемниң ыяш үлетпүр ажыл-агыйының, «Тыва тудуг трестиниң» № 48 тудуг эргелелиниң, Кызылдың № 1 АТБ-зының, «УТКА 25 чылы» совхозтуң рабкоопунуң, «Волонтар» эргелелиниң эки ажылын демдеглээн.

СЭКП-ниң XXVI съездиниң, СЭКП ТК-ның май (1982 ч) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл болур оюн төлептиг уткуур талазы-биле социалистиг чарышты улам калбартып чорударын, организастыг болгаш масса-политиктиг ажылды күштелдирерин Кызыл хооркомунга, СЭКП райкомнарынга, «Тыва даг-дүгү» тудуг эргелелиниң болгаш «Тыва кобальт» комбинадының парткомнарынга, хоорайкүүскомнарга, партия, профэвилел болгаш комсомол организацияларынга, министерстволарның болгаш ведомстволарның удуртукчуларынга даалгаан.

130 тонна сиген, 300 тонна сенаж, 100 тонна бүдүк-бүрү. Каа-Хемде «Совет Тыва» совхозтуң он хонук дургузунда белеткээни мал чеми ол.

Совхоз бо чылын 3070 тонна сигенни, 250 тонна бүдүк-бүрүнү белеткээр, 4980 тонна силосту, 2080 тонна сенажты салыр, 60 тонна шиви бүдүүн залганнаар. 600 тонна саванны сараттаар. Совхозтуң ажыл-ишчилери ол сорулганы күүседиринче кириишкен.

ЧУРУКТАРДА: совхозтуң малчыннарындан тургускан мал чеми белеткээр бөлгүмнүң сигенчилери ажыл үезинде.

О. ОХЕМЧИК.

АЖЫР КҮҮСЕТКЕН

Самагалдай оруук септелге-тудуг участогунуң коллективи ССРЭ-ниң 60 чыл оюнга төлептиг ужуражыр дээш чарышка көдүрлүүшкүннүг кирип турар. Участок бирги чарышка көдүрлүүшкүнүг ажылдаан. Оруктуң капитал септелгезин 58 муң рубльге кылыр турган. 61,7 муң рубльге кылган. Ортумак болгаш үүрмек септелгелериниң планын ол-ла дес-дараалашкаа-биле 106,9 болгаш 100 хуу күүсеткен.

Коллективтиң ниити чедиишкиннеринде төлептиг улуг-хуузун киириштирип, эки ажылдап турарларга мастерлер М. Оюн, К. К. Ондум, механизаторлар К. К. Бумбажай, Л. В. Волков, К. К. Балдыр, Э. Х. Тойбу олар хамааржыр.

Оруукчулар чедиишкиннерге улам сорук кирип, ажылдың темпизин кошкатпайн ажылдап турарлар.

Ч. МИНДИРЬЯ.

ШАПКЫН ХӨГЖҮЛДЕЛИГ АДЫР

Москваның «Сокольники» паркта июль 13-те ажыттынган электротехниктиг дериг-херекселдерниң болгаш электри дамчыдылгазының шугумнарының делегейниң үжүү делгелгези «Электротехника — кижиге» деп кыйгырыглыг. Найысылалдың эң улуг делгелге төптериниң бирээзинде ажыттынган ол делгелгениң делгиирлеринде чээрби ажыг чурттарның бүдүрүлгелери, организациялары, фирмалары ол бир чүгүла адырның талазы-биле техниктиг чаа чүүлдерин экпеп көргүзүп турар.

Көрүлдениң сорулгазы биледингир: специалистерни болгаш чаңчылдарны аал-чурт болгаш даштыкы электротехниканың эң чугула чаа чедиишкиннери-биле таныштырары эртем-техниктиг дуржулга солчулгаазының калбаранынга салдар чедирери, кайы-байгаарты-даа ажыктыг харылзааларны тургузарынга дузалаары болур. Ынчалзажок мындыг делгелгелерниң ужур-дузазы улам улгадып турар: амгы үе-чадада электротехниканың хөгжүлдези бүдүрүкчү күштерниң хөгжүлдезиниң улуу-биле тодарадып турар.

Адырның бүгү талалыг салдарының көрүлдениң материалдары илередип турар. «Сокольникиниң» павильоннары болгаш стендилери бүдүрүлгелерниң болгаш электростанцияларның күчүлүг машиналары-биле, а ол ышкаш бистиң кижи бүрүзүнүң амыдыралга ажыглап турары электриктиг херекселдер-биле эртем шинчилелдеринге ажыглаар чиңгек херекселдер-биле болгаш ойнаарактар-биле, медицина техниказы-биле болгаш кедээ ажыл-агыйның бүдүрүлгезиниң ажыктыг бедидеринге херектиг дериг-херекселдер-биле тапсыштырып турар.

Делегейниң электротехниктериниң шиитпирлээри негеттинип турар ниити айтырыглар хөй. Материал киреринэ эзэжедип турган, конструкцияларның илегелдиин болгаш үр хуусаалыг ажылдаар чорууң чедип алыры, чаа эки материалдарны тып, чогаадыры, хөй күш-ажыл үнер ажылдарны механизастаары, кылыгларны ниити делегей деңнелинге стандарттаары болгаш оон-даа өске. Оларны шиитпирлээринге «Электро-82» салдарын чедирер.

Ону эрттирериниң чери кылдыр совет найысылалды база катап шилип алганы тарарылга эвес. Электротехника — улуг ажыл-агыйның бо беш чылда эң шапкын хөгжүп турар адырларының бирээзи. Аъш-чем программазы оон мурнунда чүгүла сорулгаларны база салган.

Делегей делгелгезиниң эң улуг ... — Совет Эвилелиниң делгелге ... де ол сорулгаларның канчаар күүсеттинип турарының дугайын тодаргай көргүскен.

Делгелгениң тускай ... «Интерэлектровуң» — ЭДЧ кежигүннери чурттарның болгаш ЮСФР-ниң эртем-техниктиг болгаш экономиктиг кады ажылдажылгазының ... организациязының ажыл-чорудулгазынга тураскааткан. «Электро-82-ниң» эзээн материалдары совет электротехниканың капиталистиг чурттарның ... бүдүрүлгелери болгаш фирмалары-биле ажыл-агыйлыг кады ажылдажылгазының хөгжүлдезин көргүскен.

Делгелгени ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы А. К. Антонов ажыткан. «Электро-82» делгелге делегейге эртем техниктиг ... дүрлерүнге улуг салдыктыгын киирип, чурттар аразынга бот-боттарынга ажыктыг кады ажылдажылганы улам илай быжыглаарынга барымдаа болур дээрзин ол демдеглээн.

(СЭТА-ның кор.).

Москва.

ТЫВА—ХАКАСИЯ

Тыва АССР биле Хакас Автономнуг областың социалистиг чарыжының 1982 чылдың бирги чартыында түңнелдери

	ТЫВА АССР		ХАКАС АВТ. ОБЛАСТЬ	
	план күүседии	1981 чылда-биле хуу	план күүседии	1981 чылда-биле хуу
ҮЛЕТПҮР				
Продукция сайгарылгазы	104	100,8	101	100
Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү	102	98	101	102
ТУДУГ				
Бүгү үндезиннер-биле капитал салыышкыннар	81	100,3	80	86
Керээлиг ажылдарның ниити хемчээли	91	99	96	91
Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү	104	106	86	87
Чурттаалга бажыңнарын ажыглалга киирген	69	82	63	75
ТРАНСПОРТ				
Ниити ажыглалдың автотранспорту-биле чүък сөөртүлгези (т. км)	96	105	98	100,2
АЧЫ-ДУЗА ЧЕДИРИЛГЕЗИ				
Чоннга ачы-дуза чедирилгези	106	105	99	105
Оон иштинде кедээнин чонунга	99	103	99	106
САДЫГ				
Үүрмектеп садар бараан саарылгазы	102	102	100,5	107
КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ ПРОДУКЦИЯЗЫН КҮРҮНЕГЕ САТКАНЫ				
Мал болгаш куш	113	104	90	93
Сүт	105	97	89	90
Чуурга	[illegible]	138	105	106
Дүк	144	100,5	6,2	[illegible]
МАЛ АЖЫЛЫНЫН ПРОДУКТУЛУУ				
Инектен ортумак-биле саап алыр сүт (кг)	101	96	96	93
Бир дагаадаа алган чуурга (борбак)	91	100	115	98

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле «Чедер» курортту шаңнаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Амылачы чоннарның кадыкшылын экижидериниң херээнге ачы-хавыязы дээш база ажыттынган хүнүндең бээр 50 чыл болганы-биле холбаштыр «Чедер» курортту Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай, 1982 чылдың июль 14.

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ БЕШКИ ЧЫЫЖЫНЫҢ БЕШКИ СЕССИЯЗЫНЫҢ АЖЫТТЫНАРЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң бешки чыыжының бешки сессиязы 1982 чылдың июль 19-та 10 шакта СЭКП Тыва обкомунуң Политиктиг чырыдыышкын бажыңынга ажыттынар.

КҮШ-АЖЫЛЧЫ КӨДҮРЛҮҮШКҮННҮГ

Он бирги беш чылдың ийиги чылының планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседир база республиканың малчыннар маадымынга күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш Барыын-Хемчикте «Барлык» совхозтуң Аксы-Барлык салбырының хойжулары социалистиг чарышты калбартыкан. Бистиң күш-ажылчы көдүрлүүшкүннүг ажылдап турарган. Оон түңнелинде салбырның малчыннары ниитизи-биле төрүүр чүс баш хойга онаалтыр 87 хураганны камгалап ап, бердинген онаалданы ажыр күүсеткен. Бир баш хойга онаалтыр 2 килограмм 200 грамм дүкту кыргып алган, күрүнеге 14 тонна дүк садар планын ажыр күүседир эргалап бар.

Салбырның хойжуларының ортузунда социалистиг чарышка хойжу өг-бүле Содунам Даңзычы биле Содунам Сереңмаа олар тиилекчи болган. Төрүүр чүс хойга онаалтыр 112 хураганны менди доруктурган болгаш бир хойдан дүк кыргып алыр даалгазын ажыр күүсеткен. Мурнакчы хойжу Сереңмаа Дашовнаны чаңгыс чер чурттуглары улус депутаттарының район Совединиң депутадынга эрткен соңгулдада бир эп-сеткилдиг соңгуп, улуг идегелди көргүскен.

Хойжулар Моңгуш Мочал, Күжүгет Эник-оол, Моңгуш Давый-оол, Моңгуш Өлбес-оол болгаш өскелер-даа чүс баш хойга онаалтыр чүстен өөр хураганны ап, эки көргүзүглерлиг болганнар. Олар бир хойдан дүк кыргып алырының онаалдазын ажыр күүсеткен.

Салбырның хойжулары амгы үеде малын эки семиртип алыры-биле одар, суггатты шын таарыштырып, сиген белеткелинче киргеннер. Хойжу өг-бүле бүрүзү 10 тоннадан эвээш эвес сигенни бодунуң күжү-биле белеткеп алыр сорулганы салган.

Т. ХЕРТЕК.

ССРЭ-60 ЧАҢГЫС ЭПТИГ ӨГ-БҮЛЕДЕ

Литва ССР

ЛЕНИННИҢ ЧЫРЫК ОРУУ-БИЛЕ

П. ГРИШКЯВИЧУС,
Литваның Компартиязының ТК-зының бирги секретары

Амгы үеде улустуң «Литваның аялга-кужу» деп адап турары херээжен шүлүкчү Саломея Нерис төрүттүнген будуун [illegible] херелдериниң чалбыраажы деп адаан. Шынап-ла ындыг: совет өг-бүлеге каттыжып киргеш, Литва акы-дуңма республикаларның хереленге чайынмай берген.

1940 чылдың августуң бир хүнүн адаларывыс кажан-даа уттпас. Ынчан литваларның сагыш-сеткили Москваже хаара туттунган турган. Төрээн чурттуң чүрээнге, Кремльге, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң VII сессиязы хуралдап турган. Күш-ажылчы кижилерни дарлакчыларны дужур октапкан Латвия, Эстония-биле кады Литва дилег ёзугаар Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң составынга киргеш төтүлүг болуушкун ынчан болган. Кайгамчыктыг [illegible] —ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылының бүдүүзүнде Саломея Неристиң [illegible] оттуруглары сагышта артык эвес.

Хөй-ле чоннуң ССРЭ-ге
Хөгжүм үнү чаңгыланган.
Ийис төрел чоннар-биле
Литва кады ырлаан!

Оон бээр хөй-ле чылдар эрткен-дир. Ынчалза-даа ол теелүге хууг эвес хуусаа ышкажыл. Ол үеде чүс-чүс чылдарның [illegible] деңнежир оруктуу эртип келген бис.

Совет эрге-чагырганың чылдарында Литва эртем-техниктиг база культура хөгжүлделиг аграр-үлетпүрлүг республика апарган. Үлетпүр продукциязын бүдүрүлгези 64,3 катап өскен, электри энергиязының ажыглалы кылдынып [illegible] ны —150 ажыг катап. Кедээ ажыл-агыйга көскү өскерилгелер болгулаан. Бедик механизастаттынган тускай адыр апарган. Кедээ ажыл-агыйның нити продукциязының бүдүрүлгезин барык ийи катап өскен.

Бистиң чуртувустуң экономиктиг болгаш эртем-техниктиг күрүңгадалаан [illegible] дээш Совет Литваның ажылчы чоннары социалистиг Ада-чурттуң ажылчы чоннары-биле кады бүгү дужаан берип турар. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге, Л. И. Брежневтиң [illegible] бешчылдың планын боттандырарынче [illegible] коллективтер чедиишкинниг күүседип турарлар. Социалистиг чарыштың бирги одуруун [illegible].

ССРЭ-ниң 1981-1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннарын ёзугаар [illegible] тудуглар бедик темпилер-биле туттунуп турар. Литваның атомградты —Игналина АЭС-ти тударынга бүгү чурт дузалашкан, ам үеде ында бүдүн чартык миллион киловатт күчүлүг бирги реакторнуң монтаж ажылдары эгелээн. Бүгү-эвилелдиң шалыңчы тудуу — Мажейкистиң нефть болбаазырадыр заводун бүгү совет улустуң төлү деп чоргаарал-биле адап болур, анаа бистиң специалистеривис-биле кады Азербайджанның, Белоруссияның, Башкирияның төлээлери, Москваның болгаш Ленинградтың монтажчылары ажылдап турганнар.

Акы-дуңма дузалажылганың түңнелдери амыдыралдың бүгү талаларында көстүп турар. Совет эрге-чагырга тургустунмаазында [illegible] кижилер [illegible]. Дыка хөй кижилер байларга болгаш помещиктерге [illegible] чорааш-даа аш чурттап чорааннар. Ядараан, түреглээн муң-муң хуторчулар эт-севин садып кагбаннар. Чиир чүве дилээн тараачыннар хоорайның [illegible] даштыкыже үнүп тургулааннар. Ынчалза-даа океан ындыынга база аас-кежиин тывыпаан.

Мурнундагы ядараан, улустуң каапкан ол черлери ам танывышмас апарган. Эрткен үениң аар салгалы—хутор системазы [illegible]. Совлүг он беш чыл дургузунда безин 91,5 муң хуторларны бузуп каапкан. Оларның орнунда кайгамчыктыг, чаагайжыды туттунган суурлар көстүп келгилээн. Таарымчалыг бир байшинге бар, амгы үениң [illegible] көжүп кирип, эрги казанак бажыңчыгажындан кезээ-мөңгеде чарлып турар кижилерниң өөрүшкүзүн чүге деңнээр боор.

1981 чылда күрүнеге үнүш продуктуларын садар талазы-биле пландарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүсеткен күш-ажылчы тиилелгезин дээш эш Л. И. Брежневтиң чедирген байырын Литваның ажылчыннары улуг сеткил ханызы-биле хүлээп алган.

Мал ажылының хөгжүлдезинде чедиишкиннер база бисти өөртүп турар. Амгы Совет Литвада кедээ ажыл-агыйның бир чүс гектар черинде 162,7 центнер эът болгаш 693,9 центнер сүт бүдүрүнүп турар. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң [illegible] хөй-нити ажыл-агыйының улам [illegible] интенсификастаар талазы-биле системалыг ажыл боттанып турар. Хууда дуржулга ажыл-агыйының ажыктыын бедидер талазы-биле улуг хемчээл салдынып кел бар. Республиканың колхозтарында болгаш совхозтарында чурттап турар өг-бүле бүрүзү ортумаа-биле 282 килограмм эътти, инек бүрүзүнге оназыттыг 1784 килограмм сүттү саткан.

СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунга эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде санаашкыннар болгаш түңнелдерин Совет Литваның ажылчы чоннары [illegible] деткип турар. Аъш-чем программазын база партияның аграр политиказын амыдыралга боттандырары— республиканың партия күрүне болгаш ажыл-агый органнарының [illegible] кол [illegible].

Литваның [illegible] амгы экономиктиг хөгжүлдезинге база шаптык болбайн турар. Республикага чугула херек апарган чүүлдерни эвилел ниитизиниң [illegible] чурттуң өске экономиктиг районнарындан ап турар.

Литваның [illegible] ажыл-агыйының чедиишкиннериниң делгелгезинге мурнунда анаа [illegible] сагыжынга кирбейн чораан чүүлдерни көрүп болур. Ол дээрге, делегейде эң эки дээн электрилиг саналга техниказы, эң-не чаагай чок станоктар болгаш приборлар-дыр (оларны 85 чурттарже үндүр сөөртүп турар). Балыкчыларга [illegible] улуг траулерлерни, Клайпеданың «Балтия» заводунуң таңмазын баскан эжиндирип чоруур доктар база бар. Мурнунда хожудангай турган, ам индустриялыг [illegible] төптери апаргылаан хоорайларны фотодокументтерде көргүскен. Ооң-биле чергелештир чаартынчыларның кижениишкиннериниң ачызында оларда чоннуң шаандагы архитектуразы хевээр арткан.

Хүндүлээчел талазы-биле Литва чоп шаандан тура сураглыг келген. Даштыкы чурттардан [illegible] сеткилдиг-биле келгеннерни чылыг-биле уткуп ап турар бис. Литва ССР-ниң Күрүнениң опера болгаш балеттиң академиктиг театрының шиилери, республиканың киностудиязының фильмнери, ырының болгаш танцының профессионал база бот-тывынгыр ансамбльдериниң күүселделери, композиторларның чогаалдары аалчыларның сеткилинге таарышп турарынга өөрүүр бис.

Бистиң социалистиг республикавысче арай сезиглел-биле көөр даштыкы аалчылар база келирлер. Литва бодунуң национал шынарын шуут оскуп-ган деп даштыкы пропаганда оларны төөредип каапканындан база ындыг болган. Ындыг таварылгаларда бистер ССРЭ-ниң улустарының найыралдыг өг-бүлезинге бүгү совет республикаларның экономиказы хөгжүп, культуразы байып турар дээрзин оларга тайылбырлап турар бис. Совет Литва, акы-дуңма өске республикалар ышкаш, боду национал талаларлыг, катаптаттынмас чаңчылдарлыг болгай.

Совет эрге-чагырганың чылдарында чаа кижини —патриотту база интернационалчыны хевирлеп турар угаан-сарыылдыг интеллигенция чоннуң хөңү-биле үнген. Литва ССР-ниң Чогаалчылар эвилели —193, Композиторлар эвилели — 95, Чурукчулар эвилели — 609 кежигүннү бөгүн боттарында хаара туткан. Чогаалчылар өске-даа эвилелдерде хөй-хөй талантылыг кижилер бар. Чоннуң чаңчылдарын [illegible] ажыглап турганы, литератураның база уран чүүлдүң ажылдакчылары сурагжаан кайгамчык чогаалдарны тургузуп турары өөрүнчүг. Ленинчи шаңналдың лауреаттары чогаалчылар Эдуардас Межелайтис, Йонас Авижюс, скульптор Гедминас Йокубонис, архитектор Витаутас Чеканаускас болгаш өскелерниң-даа чогаалдары хөй националдыг совет культураның алдын фондузунче кирген.

Массалыг уран чүүл хөгжүвүшкен. Литвада бот-тывынгыр уран чүүлдүң муң-муң коллективтери ажылдап, 456 муң киржикчини бодунче хаара туткан. Беш чыл эрткенде-ле ырының болгаш танцының республика байырлалын эрттирип турар бис, анаа хоорайларның база районнарның көрүлделериниң тиилекчилери киржип турар.

Республиканың социал-экономиктиг база культурлуг хөгжүлдезиниң чедиишкиннери дээш Совет Литваның ажылчы чоннары чоргаарланыр эргелиглер. СЭКП-ниң ленинчи национал политиказының чайгылыш чок боттанышкынының, акы-дуңма республикаларның деңнел чок дузазының түңнелинде ол чедиишкиннер чедип алдынган дээрзин олар тергиин эки билирлер.

Совет Литваның даартагы хүнү —экономиканың хөгжүлдезиниң чайгылыш чок оруунче [illegible] чоннуң чаагай чоруун болгаш культурлуг деңнелин [illegible] бедидери дир. Ол дээрге, партияның [illegible] улуг сорулгаларын күүседиинче амыдыралдың [illegible] тыын болгаш шынарын бедидер дээш ак сеткилдиг, ниитилелдиг болгаш чогаадыкчы күш-ажылче, социализминиң болгаш тайбыңның чаа-чаа айтырыгларын идепкейлиг шиитпирлээринче ажылчы чоннарны мобилизастаар талазы-биле СЭКП-ниң дайынчы отряды —республиканың партия организацияларының [illegible] ажылы-дыр.

Совет кижи дээрге, ол тургузукчу болгаш чогаадыкчы кижи-дир. Чырыткылыг келир үени оон тургузарынга [illegible] эртемниг коммунизмниң өтүм чок идеялары, тургузуушкунуң болгаш аас-кежиинин оруунче чоннү бүзүрелдии-биле баштап бар чыдар Ленинниң партиязы болур.

(СЭТА).

Мээң холдарым, ажылчын кижиниң холдары, демир-үжүк өрүнга мастерок тударынга чаңчыгып калган. Кады ажылдап турар эш-өөрүм-биле тудуг шөлүнге кээп, бедик-бедик бажыңнарның каъттарын немештир тудуп үндүрүп олурувуста бурун шагның-даа болза, мөңгеле аныяк Вильнюстуң ужу-кыдыындан бээр көстүп келирге, сагыш-сеткил дойлуп, ону улуска тө каап бериксээзи келир. Хоорайывыс тергиин-не улуг. Ону бистиң холдарывыс, ажылчын холдарывыс, тудуп үндүрген, чаарткан, республика найысылалынга чурттакчылыг чаа-чаа черлерни ажыглалга киргизээн.

«Лаздинай» деп микрорайон... Ону тударынга киришкен төлевилелчилер болгаш тудугжулар Ленинчи шаңналга төлептиг болганнар. Ындыг кайгамчык тудуглар хоорайда дыка хөй. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң индириинден эш Л. И. Брежневтиң Вильнюсту эрткен үеден чаа төрүттүнген эртине кылдыр хуулган, амгы үениң кайгамчыктыг хоорайы кылдыр чаартынган дээн сөстери бистерге, литва тудугжуларга, дыка-ла өөрүнчүг.

Чаа туттунуп турар бажыңның бединиинден чүгле мээң төрүттүнген хоорайым көзүлбейн турар болдур ийин. Бистиң дагдыныкчывыс Николай Злобинниң чурттап турары Зеленоград база көстүп кээр. Неман черге ол хөй удаа келген, бригада керээзиниң дугайында дуржулгазын хөй катап дамчыдып келген. Москвага барганымда-ла хоочун өңнүүм-биле ыяап ужуражыр мен, күш-ажыл талазы-биле төрелдешкен өөрүм: армян даш чонукчулары-биле, БАМ-ның баштайгылары-биле, чер шимчээшкининден үрелген Ташкентини кады тургузуп турган узбек ха-дуңмаларым-биле болганчок ужуражыр мен.

Совет ажылчынның чоргааралы онзагай болгай. Литваже чүгле бүдүрүлгечи кижилер эвес, эртемденнер, уран чүүлдүң ажылдакчылары база кээп турары биске черле өөрүнчүг. Оларны улуг хүндүткел-биле уткуп ап, ажыл-иживистиң чажыттарын күзелдиивис-биле дамчыдып берип турар бис. Улустарның ленинчи найыралының кижи кижиге өннүк, эш болгаш ха-дуңма дээн утказы [illegible] сиңниккен.

Даштыкы аалчыларны база уткуп ап турар бис. Капиталистиг делегейниң чамдык кижилери бистиң амыдыралывыстың овур-хевирин орта билбес боор чорду. Даштыкы туристерниң бирээзи, база-ла тудугжу кижи бистен «Ат-алдар сүргеш бедиткен хүлээлгелер ап турар эвес силер бе?» деп-даа айтырып турду. «Совет Литва бай болган тудум, бистиң бүгү Төрээн чуртувус бай болур, ынчангаш, бистиң улузувус улам аас-кежиктиг болурлар» дижип мээң бригадамның кежигүннери чаңгыс аай харыылааннар.

Шынап-ла оон артык канчаар харыылаар боор!

Пятрас ШИЛЕЙКИС,
«Вильнюсстрой» тресте бригадир. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, Литва ССР-ниң алдарлыг тудугжузу.

(СЭТА).

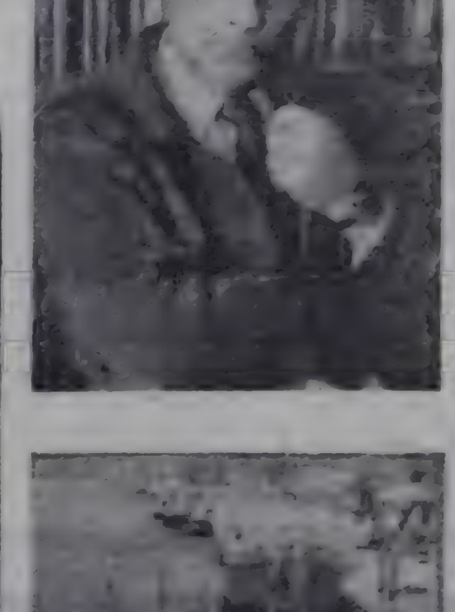

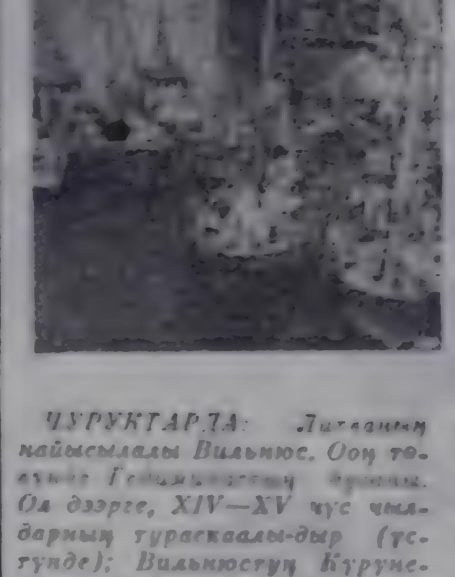

ЧУРУКТАРДА: Литваның найысылалы Вильнюс. Ооң төвүнде Гедиминастың [illegible]. Ол дээрге, XIV—XV чүс чылдарның тураскаалы-дыр (үстүнде); Вильнюстуң Күрүнениң педагогика институдунуң ырының болгаш танцының «Шеиеса» ансамблиниң киржикчилери: (солагай талада) Рамуне Стабрите, Даля Вонсавичюте, Нийле Юкнайте; Шакяйск районда ажыл-агыйлар аразының «Лекечяй» мал [illegible] бирги ээлчээ ажыглалга киргени. Анаа чыл санында-ла 27 муң хаванны семиртир; Литва ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының оралакчызы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, Ленинчи шаңналдың лауреады, шүлүкчү Эдуардас Межелайтис; Клайпедск районнуң «Балтия» балык ажылдыг [illegible] флоттарны даштыкы үнеринге белеткениp турары.

М. БАРНАУСКАСТЫҢ, В. АЛЕКНАВИЧЮСТУҢ, В. ГУЛИЧЕВТИҢ, А. ЧУМИЧЕВТИҢ фотолары.
СЭТА-ның фотохрониказы.

Бо арынны СЭТА-ның материалдарындан белеткээн.

ЧААРТТЫНГАН ОРУКТАР

«Класучяйның оруу багай
Кыш, чай чок малгаш чыдар...»
(Улустуң ырындан).

Ук сууруң хоочуннары-биле ужурашкан соонда, шынап-ла анаа оруг мурнунда тергиин багай турганынга бүзүреп, ам кеңгус өске болган чүүлдерни көрүп каар сен. Сменаның [illegible] чыгаазы малгашка дүже берген чүве-дир. Президентиниң дузалакчызы ону ушта тыртырар дээш Класучяйның бүгү чурттакчыларын бээ сывыртап эккелгеш, «бүгү Литваның чагырыкчызының» келгезин ужулдурган.

Ам ында Мичурин аттыг совхозтуң төвү бар. Ооң чурттакчылары [illegible], бүгү тала-биле чаагайжыды туттунган бажыңнарда чурттап турарлар. Ол амгы үениң агрохоорайжылгазы апарган. Класучяйның [illegible] ында оруктар арыг, кылан.

М. АНТОНЕНКОВ,
Э. ВАСЕРДАМАС,
СЭТА-ның корр.

КОЛХОЗ БОЛГАШ КОЛХОЗЧУ

«Чаа тургустунган кедээ ажыл-агый артелинге мени хүлээп алырын дилеедим. Өг-бүлем 8 кижи. Чаңгыс аъдым, чаңгыс андазыным бар...»

(Мажейкис районуң Гульбинай суурунуң чурттакчызы Антанас Крижюстуң өргүдээлинден).

Литва ССР-ниң Күрүне архивинде бо билдириишкин тывылган. 1941 чылдың январында ат салдынган, барык саргара берген ол саазын Неманның черинге кедээ ажыл-агыйның коллективчилелиниң эгелээнин бадыткап турар. Гульбинайга тургустунган колхоз дээрге, аныяк совет республикада эң баштайгы ажыл-агый болур.

...Антанас Крижюстуң баштайгы айтырарынга-да [illegible] айтып берди. Ооң дашкы [illegible] «Мында хүндүлүг колхозчу чурттап турар» дээн бижик база бар.

Антанас Юозович садта ажылдап тур. Таныжып алганывыс соонда, ол бисти бажыңынче чалады.

— Баштай алды кижи колхоз тургузар деп эгелээшкин үндүрген бис. А кедээ ажыл-агый артелиниң хуралынга чээрби ийи кижи чедип келгени ам-даа уттпаан мен. Колхозту кайгаар адап алырыл деп айтырыг турул келген. Ленинниң ады-биле деп шиитпир чаңгыс үн-биле хүлээп алдывыс. Ынчангаш, онзагай кужениишкин-биле ажылдап турган бис.

Крижюстуң өг-бүле альбомунда ол үениң фоточуруктары ам-даа хевээр. Чер хемчээкчиниң [illegible] -биле колхозтуң шөлүн хемчээп турар. Андазын-биле чарыган чер, кедээ суурга бир дугаар көстүп келген трактор. Литвага эң бир дугаарында тургустунган колхозка Харьковтуң трактор бүдүрүкчүлери ону белек кылдыр чоргаап чүве-дир.

Коллективтиг баштайгы тарылга өөрүнчүг-ле болган. Ынчалза-даа өстүрүп алган тараазын ажаар арга чок болган: дайын эгелей берген. Совет черден фашистерни үндүр сывырган соонда, колхозтуң шөлүнге тарааны база катап тарып кааннар. Коллективтиг күш-ажылдың түңнели эки болган: кайгамчык дүжүт үнүп келген.

Антанас Крижюстуң бажыңынга кежээлерде-ле чаңгыс суур чурттуглары чыглыр чаңчылчаан. Ооң өңнүктери —күш-ажылдың хоочуннары дуржулгалыг механизаторлар бо-ла келгилээр. Колхозтуң ажыл херектерин, тараажының үүлезиниң дугайында солун чугаа болу бээр. Бо хүннерде СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлериниң дугайында чугаа «хүн айтырыындан» душпестээн. Чурттуң Аъш-чем программазының түңнелдери бо чылып көстүп келиин дээш бүгү-ле чүүлдерни кылыр деп шиитпир бир үн-биле хүлээп алдынган.

Ленин аттыг колхоз Акмян районнуң девискээринде турар, ук районнуң адын очулдурарга «даш-таштыг» дээн. Мында шөлдерде дашташтар эндерик, ынчангаш мелиораторларның ажылы дыка хүндүткелдиг. Олар черниң даштарын арыглап, дүжүт алыр шөлдү «эмнеп» турарлар. Олар баштай Ленин аттыг колхозтуң шөлдерин культуржуткан. Амгы үеде оон гектар черден 25—27 центнер тарааны ап турар, мал ажылы шапкын хөгжүп турар.

Ол агрохоорайжыг-тыың кыдыында украин өңнүктериниң белээ —эрги «ХТЗ» ам-даа турбушаан. Дайын чылдарында колхозчулар ону арга иштинге чажырып каан чүве-дир. Литваны дайзыннардан хостаан соонда ону база дыка хөй чылдар дургузунда ажыглап келгеннер.

Улуг Октябрьның баштыңчызының адын эдилээн ол колхозтуң Литвазы-биле кады эртип келгени дөртен чыл дургузунда уламчылап оруу СЭКП-ниң ленинчи национал политиказының совет улустарны чаңгыс өг-бүле кылдыр каттыштырган мерген политиказының чырыткылыг херечизи-дир. Ындыг өг-бүлеге кандыг-даа бергелерни ажып эртери чиик-бээр.

С. БАГДАНСКИС,
Г. ЭЖЕРИС,
СЭТА-ның корр.
Акмяне.

НАЙЫРАЛДЫҢ ОТТАРЫ

«Бойдустуң байлаан, хайыралын
Боттарывыс чаалап алыр бис...»
(Ленинчи шаңналдың лауреады Э. Межелайтистиң «Акы-дуңманың шүлүглелинден»).

Литваның улустуң шүлүкчүзүнүң чээрби беш чыл мурнунда чогааткаан «Акы-дуңманың шүлүглелин» Игналинаның атомнуг электростанциязының тудуу уламчылаан. Литваның, Белоруссияның болгаш Латвияның кызыгаарында акы-дуңмалышкы үш республиканың кужениишкиннери-биле бежен чылдарда «Улустарның найыралы» деп гидроэлектростанцияны туткан. Ооң күчүзүн мурнунда турганындан кеш катап улгаттырган.

Колхозтар аразының гидроэлектростанциязын тудуп турган кижилерниң аттарын тудуг эргелелиниң чолаачызы А. Шумиинс чүгле «Акы-дуңманың шүлүглелинден» билир. АЭС-ти туткан бистиң үениң маадырларын оон-биле кады ажылдап турар. Бүгү-эвилелдиң шалыңчы ол тудуунче чурттуң бүгү булуңнарындан кээп турар кижилерни ол бир дугаарында автобустуг барып уткуп алыр.

Оруувус узун, ынчангаш чолаачы тудугнуң бөгүнгү болгаш даартагы хүннериниң дугайында чаа келгеннерге чугаалап берип четтигипти. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин ёзугаар бирги блогу бо беш чылда ажыглалга кирер ужурлуг Игналин АЭС совет атомнуг станцияларда эң-не чаа болгаш эң-не күчүлүг болуп турар. Ооң бир блогу-ла Литваның В. И. Ленин аттыг амгы гидроэлектростанциязының бүгү күчүзүнге деңнежир. Ук АЭС-ти ажыглалга кирер болза, чурттуң соңгу-барыын чүгүнде энергия үлетпүрүн улам хөгжүдеринге улуг идиглиг бээр.

Бүгү-эвилелдиң шалыңчы ол тудуунда акы-дуңма бүгү республикаларның төлээлекчилери ажылдап турарлар. Оларның дыка хөйү Билибиниң, Шевченконуң болгаш Армениниң атомнуг станцияларының тудугларынга ажылчын университеттерин эрткеннер. Келир үедеги ажыглакчылар Ленинградтың В. И. Ленин аттыг атомнуг электростанциязының энергетиктеринден өөренип турарлар. Тудугга херек-херекселдерни чурттуң беш чүс ажыг бүдүрүлгелери берип турар.

Ук тудуг хүн бүрүде эвес, шак бүрүде өзүп орар. ССРЭ-ниң 60 чылынга уткуштур тудугжулар бирги реакторнуң монтажынче кирипкеннер.

Республикада атомнуг электростанцияны тудуп турар. Буржуазияның тергиидел турган үезинде Неманга гидроэлектростанция дугайында кандыг чугаалар чорул турганын улуг салгалдың кижилери ам-даа уттпааннар. Ооң төлевилелин электрижилилгениң энтузиазы Йонас Симильгявичюс ажылдап кылган чүве-дир. Ынчалза-даа ооң күзели боттанмаан.

...Неман черниң хоорайларынга болгаш суурларынга кежээки үеде оттар чаптыпай бээр, «Найыралдың оттары» деп ол дугайында литвалар чугаалаарлар. Беш чылдарның дургузунда акы-дуңма республикаларның ачызында энергетиканың улуг комплекси тургустунган. Амгы үеде Литвада үш хонук дургузунда ажылдап кылдынып турар электроэнергияны саларга 1950 чылдың бүдүн он ийи айында энергия-биле ден.

Р. ЧЕСНА,
СЭТА-ның корр.
Игналина.

САННАР, ФАКТЫЛАР

⊙ Литваның девискээри 65,2 муң дөрбелчин километр. Чону—үш миллион 473 муң кижи.

⊙ Совет эрге-чагырганың чылдарында республикага 220 ажыг бүдүрүлгелерни туткан. 1940 чылда чыл дургузунда бүдүрүп келген продукциязын ук бүдүрүлгелер долу эвес неделя иштинде бүдүрүп үндүрүп турар.

⊙ Дайын мурнунуң чылдарынга деңнээрге кедээ ажыл-агыйның нити продукциязының бүдүрүлгези ийи ажыг катап кевүдээн, ооң иштинде мал ажылының—2,5 катап өскен.

⊙ Чурттуң алды муң ажыг фабрикалары болгаш заводтары республикаже үлетпүр кылыгларын чорудуп турар. Бодунуң ээлчээнде Литва ССР-ниң бүгү булуңнарынче металл кезер станоктарны, электрошимчедикчилерни, компрессорларны, электриниг каңналганың дериг-херекселдерин, саналга техниказын, радиоаппаратураны, чиик болгаш аъш-чем үлетпүрүнүң кылыгларын чорудуп турар.

⊙ Совет эрге-чагырганың чылдарында республикага он-он чаа суурлар болгаш хоорайлар көстүп келгилээн. Цемент бүдүрүп турар Чаа Акмяне суур үлетпүрнүң улуг төвү апарган, Электренайда В. И. Ленин аттыг ГРЭС туттунган. Аныяктарның ажылчын сууру Снечкус Игналинниң атомнуг электростанциязының энергетик-тудугжуларының болгаш келир үедеги ажыглакчыларының хоорайынче шилчип бар чыдар.

⊙ Литва чыл санында-ла 130 муң гектар эмин эрттир суглуг черлерни кургадып, болбаазырадып турар. Неман черге буржуазияның тергиидеп турганы чээрби чыл дургузунда кургадып келген черин чээрби хонук дургузунда хаалгыг дренаж-биле мелиорастап турар.

⊙ Совет эрге-чагырганың чылдарында дээди болгаш тускай ортумак эртемниг специалистерниң база медицина ажылдакчыларының саны дыка хөй катап өскен.

⊙ Литва ССР-ниң хоорайларында болгаш суурларында чүс ажыг өг-бүлелер чыл санында чаа бажыңнарже көжүп турарлар. Оңгу беш чылдың дургузунда республиканың дөрт чурттакчызының бирээзи-ле чаа бажыңны алган ийикпе, чурттаарга байдалын экижиткен.

(СЭТА).

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

ДОЛУ ДЕТКИИШКИН

СОФИЯ. Болгария Улус Республиканы биле Германия демократтыг Республиканың Совет Эвилелинге [illegible] болгаш чаа [illegible] чок [illegible] политиказын. Европага болгаш бүгү [illegible] (1975) арганга кады ажылдажылганың болгаш таҗбыды быжыглаарының эрге-ажыктарынга таарыштыр [illegible] дүжүлгүр чорукту чавырылдырарын [illegible] [illegible] инициативаларын бүрүн деткип турар. ГДР-ниң даштыкы херектер министри О. Фишерниң Болгарияга кылган хуусаада шейиралдарының чорудуун түңнээнде дугааты Софияда парлаан дыңнадыгда ол дугайын чугаалаан.

БУР биле ГДР Совет Эвилели болгаш социалистиг өске-даа чурттар-биле быжыг эвилелин моон соонда-даа быжыглаар, ынчангаш социалистиг дем каттыжыышкынның чаагай эвилел болгаш сырый каттыжылгазының доктаамал быжыглаарынга салдынып кирер деп, дыңнадыгда чугаалаан.

Хамаарылгас Ливанче Израильдиң араатаныг халдаашкынын, Палестинаның араб улузунга хамаарыштыр АКШ-тың деткимчези-биле Израильдиң чорудуп турары улуг чок кылырының политиказын таалалар шиитпирлиг бүрүн шапкан.

АКШ-тың президентинге Л. И. Брежневтиң кыйгырыында тайылбырлаттынган Совет Эвилелиниң туружунга деткиишкин. Ливанның шериин серектерниң хоогаарлаашкынын болгаш аңаа удур агрессияны дораан соксадыр деп негелде ол документиде илергейлеттинген.

КАЙГАМЧЫК ХҮН

ГАВАНА. Экономиктиг Дузаламчының Чөвүлелинге ол [illegible] бүрүн эрге [illegible] болуп Куба Республиканың кирген хүнүнден бээр 10 чыл болган. Ол шииткелдерниң хүлээп алдынганы [illegible] ССЭЧ-тың өөнүң ударып-ла оналгы ажылдарын чедир [illegible] ол республикага бээр бүгү талалыг дузаламчының [illegible] кирер социалистиг кооперациянын киирипкен социалистиг күрүнелер аңаа коргуун эгелээн.

Кубаның Совет Эвилели-биле кады ажылдажылгазы эң калбак болгаш хөй талалыг [illegible] [illegible] ажыл-агыйының бүгү адырларын хаара туткан. ССРЭ-ниң деткимчези-биле республикада [illegible] 200 чыгам объектилерин тудуп, ундурулгаларын [illegible] турар, оларның аразында Никарода болгаш Моада никель заводтары бар.

[illegible] Дузаламчызы Чөвүлелиниң өске-даа кежигүннери база Куба-биле кады [illegible] калбартып турар.

ЧОГААЛЧЫЛАР ШУУЛГАНЫ АЖЫЛЫН ДООСКАН

ГАВАНА. Кубаның чогаалчыларының болгаш культура [illegible] эвилелиниң III съездизи ажылын Гавананың Конгрестер ордузунга доозкан.

Эвилелдиң удуртур органнарын соңгаан. Эвилелдиң Национал комитединиң даргазынга Кубаның Компартиязының ТК-ның кежигүнү, сураглыг куба шүлүкчү Николас Гильеннн база катап соңгаан, ооң 80 харлаанын чуртка болгаш даштыкыга чаа калбаа-биле демдеглээн. Улустарның Найыралы совет орден-биле, социалистиг өске-даа чурттарның орденнери-биле ону шаңнаан дугайында медээлерни [illegible] [illegible]-биле уткаан.

Шуулганның түңнел резолюциязында Кубаның Компартиязының политиказын быжыг-биле деткип турар чоруун, социализмниң идеалдарын камгалаарынче ажыл-ишчи [illegible] [illegible].

Кубаның чогаалчыларының болгаш культура ажылдакчыларының эвилели Совет Эвилелиниң, социалистиг өске-даа чурттарның чогаалчылар организацияларының-биле харылзааларын моон соңгаар-даа быжыглаарын документиде демдеглээн.

АЖЫР КҮҮСЕТКЕН

УЛАН-БАТОР. Социалистиг чарышты калбак нептерээни, Моолдуң [illegible] коллективтери кол көргүүлдер талазы-биле чылдың баштайгы чартыкының планнарның онаалдаларын ажыр күүсеткен.

Моолчу экономиканың [illegible] [illegible] чаа-мал ажылының чедиишкиннери база [illegible] болган. Малдың төрээн [illegible] чаш төлүн алган. Эртем чылдың көргүзүүнден 350 муң баш [illegible] малдың баш чаш малды ам чуртта доруктуруп турар. Ээтти, [illegible] болгаш күрүнеге садар талазы-биле улуг ажыл-агыйлары тургула кампаниялар чедиишкиннер чоруп турар. Бо чылын тарааны, картофельди, ногааларны болгаш мал чеми культураларны 610 муң гектарны тараан.

Планныг продукция кылып ундурериниң баштайгы чартык чыл онаалдазын үлетпүр 3,9 хуу ажыр күүсеткен. Дархан [illegible] «Эрдэнэт» комбинады, «Монголсовцветмет» [illegible] [illegible] каттыжыышкыны, тоң-дашты казып тывар бүдүрүлгелер бедик түңнелдерни чедип алган.

Чурттуң экономиказынга чедип алдынган чедиишкиннер МАРН-ның удуртулгазы-биле моол улустуң эрес-шудургу ажылдаанының, Совет Эвилелиниң, [illegible] социалистиг өске-даа чурттарның ак сеткилдиг дузаламчызының түңнели болган деп, «Үнэн» солун бижээн.

(СЭТА).

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: ыяка [illegible] таныштырар

ТӨЛЭЭЛЕКЧИЛЕРНИҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ДАМАСК. (СЭТА). Араб чөөн чүктүң коммунистиг болгаш ажылчын партиялар төлээлекчилериниң июльдуң эгезинде дүрген чыылдырган ужуражылгазынга хүлээп алдынган кады кылган медегделин Дамаскыда парлап чараан. Сирияның, Ливанның, Иорданияның, Иректиң, Палестинаның болгаш Египеттиң компартияларының, Бахрейнниң Национал хостаалга фронтузунуң болгаш Сауд Аравиязының Компартиязының төлээлекчилери аңаа киришкен.

Ливанга удур Израильдиң агрессиязы ай ажыг үе уламдыгып келди деп, медеглеаде чугаалаан. Каш катап каражалаан черде өлүмнү болгаш үрегдээшкиннерни израиль эжелекчилер нептередип турар. Оларның кемниг үүлгедиишкиннери делегейниң ниити дайынның үезинде немец-фашистиг аг-шериниң хоратан үүлгедиишкиннери-биле харын дөмей болур. Ууткакчы араатаныг дайынның объективи болу берген палестин болгаш ливан улустар. Сирияның дайынчыларын бергелерге шыдажып, халдакчыларга маадырлыг өйтүр шавыышкынны берип турар.

Америк администрациязының шуут киржилгези-биле планнаттынган болгаш белеткеттинген эжеледиишкинге Ливан таваржып турар. Халдаашкынның шериг болгаш политиктиг сорулгаларын шиитпирлээринге рольдар хуваалдазын «стратегтиг кады ажылдажылга дугайында» америк-израиль дугуржулгага база агрессияның мурнуу чарывыда Тель-Авивтиң болгаш Вашингтонуң аразынга күнедежилгелер үезинде чедип алдынган дугуржуушкуннарга дүүштүр хуваан турар.

Израиль биле АКШ Удурланыышкынның палестин шиичээшкиниң (УПШ-тиң), Ливан национал-патриоттуг күштериниң (ЛНПК-ның) болгаш Сирияның чок кылырын, ынчангаш Кэмп-Дэвид дугуржулгазын Чөөн чүкке доңнаштырарының оруунда кол моондакты ап октаарын оралдажып турар. Израильдиң эжелекчи тогдунуушкуннары-биле АКШ-тың нефтизерек болгаш шериг-стратегтиг сонуургалдарының дүгжүүшкүнү антиарабчы эвилелдежилге кирикчиниң Ливанга хамаарыштыр: палестин улусту кырып чок кылыр. Сирияны кошкадыр, Национал-патриотчу күштерге согуушкун таварыштырар, Ливанны каш кезектерге чарар дээр сорулгаларының бир дөмей болуп турары-биле тайылбырлаттынар.

Ливанның чарылдырыкчы күштериниң бирги эгелгезинде 1975 чылдан бээр Израильге болгаш америк империализмге каш удаа бараан болуп келген Катаиб партияның туружун Араб чөөн чүктүң коммунистиг болгаш ажылчын партиялары шиитпирлиг буруу шаап турар.

Израильдиң агрессиязын деткиишкени, ол кавызда политиктиг байдалдың ут-шиин болуунуң эрге-ажыктарынга таарыштыр эзилерин, болунуң турушталын болгаш чер нерзин реакцияның туруштарын быжыглаап, араб чурттарны агрессия блоктарга киирип, антиимпериалистиг удурланыышкыны чорудуп турар ёзу-чурумнарны кошкадырын кыдын турар.

Ливанда өлүм-чидимниг болуушкуннарга хамаарыштыр ыттавайн эрттирериниң туружун ээлеп алган реакциялыг араб ёзу-чурумнарны моон-биле холбаштыр буруу шаавыр ужурлуг. Арабтарның национал хереглел өскерип, ирпашылдап, оларның боттарының эргезинде бар чепсектерни дайзынга удур УПШ-тиң, ливан НПК-ның болгаш Сирияның чорудуп турар демиселиниң эрге-ажыктарынга таарыштыр ажыглаарындан ойталап турарлар. Ол туруш-бодал — тактиктиг чазыг эвес, харын империалистерге бараан болган политиканың чайгаар түңнели-дир.

Агрессия уламчылап, Бейруттуң кырында дирзеңип келген аймыыл өлүп, черүлдээ дорт америк холгаарлаашкынының кыжаныы чиңгеленип орар деп, медеглелде чугаалаан. Ак бажыңның чугаалап турары америк десантыны Ливанга дужуруп чадап чогу ол аймыл болуп турар. Бүгү араб патриоттар ону болдурбас дээш күжениишкиннерни салыр ужурлуг.

Ливанның камгалакчыларынга делегейниң улустарының көргүзүп турар деткимчезинге бедик үнелээшкинни медегледе берген. Ол деткиишкинге кол рольду социалистиг чурттар, бирги ээлчегде арабтарның шынчы өңнүү — Совет Эвилели ойнап турар. Израильди болгаш ооң америк камгалакчыларын чалерканныраадырынга аңы-дүүма коммунистиг партиялар, делегейниң аңы-бүрү чурттарының демократтыг болган таабыгга ынак күштери, кады-даа каттышпас күрүнелер боттарының салыышканын киирип турар.

Израиль халдаашкынга удур демиселге интернационалчы дузаламчының болгаш ол демисел-биле эп-сеткил каттыштырылганының келдерей чугулазын Араб чөөн чүктүң коммунистиг болгаш ажылчын партиялары долу хемчээлинге билип турар. Улуг Совет Эвилели-биле, социалистиг дем каттыштырылгазының өске-даа чурттары-биле, антиимпериалистиг революсчу шимчээшкинниң бүгү отрядтары-биле найыралдын болгаш кады ажылдажылганың баштырларын олар моон соңгаар-даа быжыглаар.

Ливанга удур америк-израиль сүлчээн үзе шавар болгаш агрессияны ууткаар дээш тодаргай хемчеглерни алырынче араб чурттарының ажылчын аңгызын документиде кыйгырган.

Кады кылган документиге ат салган партиялар - түңнелинче [illegible] мradыкар!», «УПШ-тиң, Ливан НПК-ның болгаш Сирияның [illegible] чурттап болган кезүүн туржуп!»

БӨМБҮРЗЕКТИҢ АГААРЫ

РИМ. Бүгү Италияга [illegible] [illegible] [illegible] чылдар-ла бээрде чарлырарын [illegible] [illegible] турган.

Чурттуң мурнуу районнарында хүндүскү үеде агаарның температуразы холегезе бедип дөртен ажыг градус ызыг боор турар. Сардиния [illegible] [illegible] [illegible]. От ноозу ажыл-агыйының шөлдеринге [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] эрттебишкен. Өрттер түңнелинде дөрт кижи өлген.

Хүн шыы Сицилияның калбак-калак шөлдерин [illegible] [illegible] орган болдурган. Цитрус ундурулгаңың [illegible] муң 79 чедир хувуу уурткаттынган. Ижер суунуң [illegible] чедишпестээн шерлер турар. Ону чамдык чурттакчылар чергеде ниити чедебе болгаш-ла чугле бир шак шыпиде үеп берип турар. Ону чиижең ни[illegible] [illegible] [illegible] алгаш, сугну дендии [illegible] өртек-биле садыглап турарлар.

ПАРИЖ. Францияның бышкай [illegible] районнарынга мурнуунда [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] турар. Июль айның [illegible] [illegible] термометр 40 градус чедир көдүрүлген. Карканнона, Перпиньяна болгаш мурнуу чүктүң өске-даа [illegible] [illegible] [illegible] турар. Тус [illegible] эрге-чагыргалары [illegible] [illegible] [illegible] болгаш, [illegible] [illegible] [illegible].

Ургулдашкан [illegible] хүннер [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] хоорайларны таварыштырып турар. Дром, Ардеш, Устуу Луара, Бар департаментилерде мал чемы культураларның чартык кезииниң өжүдү уурткаттынган.

Ийи, каңнааныңы, а ол шыкаш күштүг хаттар Францияның мурнуу талазында [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible].

БРАЗИЛИЯ. Бразилияның мурнуу [illegible] — Рио-Гранди-ду-Сул [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] рал ал бээип 2 млрд. крузейро (11 млн. доллар ажыг) боор турар. Ол ышкаш ногаалар шөлдериниң 70 хире хуузу [illegible].

ДЕЛИ. Бүгү [illegible] ле варар 40 градустан күдүрлээн [illegible] [illegible] хүннерде 45 градус чедир ылып турар. Солуннарның дыңнадыы [illegible] [illegible] [illegible] ге, Уттар-Прадеш, Бихар, Раджастан, Барыын Бенгалия штаттарда хүн сдышының [illegible] колдуунда-ла кирипкен болгаш ургуулардан 20 ажыг кижи өлген. Чөөс-чарның чок боор турарындан дыка делгем девисканнерлерны черлерде кодээ ажыл-агыйының тараа-быдаа шөлдери куруг калган. Чурттуң кодээ ажыл-агыйынга таварышкан каража-хоорал чүс-чүс миллион рупий-биле чедип турар.

ДЕЛИ. Индияның Барыын Бенгалия штадының хоорай [illegible] районнарынга болган күштүг суг ужуралгаашкынындан 20 муң ажыг кижи чурттаар чер чок арткан. Дыка делгем шөлдер [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

(СЭТА).

СЪЕЗД ДООЗУЛГАН

КИТО (СЭТА). Эквадорнуң Портовьехо хоорайынга экваторнуң Ажылчы чоннарының Конфедерациязының (ЭАК) XVI съездизи Ачуруп, ажылын дооскан. Чурттуң аңгы-аңгы районнарындан барган 1.100 делегаттар ооң ажылынга киришкеннер. Ол чыышка даштыкы аалчылар, ооң санында ВЦСПС-тиң делегациязы база киришкен.

Съездиниң делегаттары күшкүлүг [illegible] дайынчы, экономиктиг болгаш социал байдалдары-биле холбашкан айтырыгларны тургусканнар, [illegible] шимчээшкинниң чаңгыс эви дээш. Эквадорнуң ажылчы чоннарының чаңгыс эптиг фронтузун быжыглаар дээш демисежирге ЭАК-тың шиитпирлиин батыткаашкан. Ажыл телевиргениң демисели бедиктерниң, өртек-үнелерниң бедииринге контрольду тургузарының болгаш кадыг аграр чааргылыышкынын чорудуунуң дугайында кол салдыныг турар [illegible] [illegible] негеделерин тургузары дээш демиселди калбартыр шиитпирин съезд чаңгыс үн-биле хүлээп алган.

Термоядролуг дайынны үндүрүп болуру-биле айыылды тургузуп турар АКШ-тың империализминиң авантюристиг дайынныралар политиказын шиитпирлиг-биле буруу шапкан. Профсоюз чылыжылга киржикчилери, Совет Эвилелиниң болгаш өске-даа социалистиг чурттарның тайбың күзээр политиказын ниити-биле деткип турарын илередип, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң БНО-нуң Кол Ассамблеязының бөө-чепсекти дужурер талазы-биле ниити тускай сессиязынга чоруткан чагаазының чаңгыс үн-биле чуулдуругун турарын илереткен. Ол ышкаш съезд ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылынга уткуштур байырлыг чагааны база хүлээп алган.

Чыыштың ажылының түңнел хүнүнде ЭАК-тың күүскомунун чаа составын соңгаан. ЭАК-тың даргазынга Эдгар Понсе соңгуткан.

В. ГОСТЕВ.

ИЗРАИЛЬ АГРЕССОРЛАРНЫҢ ҮҮЛГЕДИИШКИННИ

БЕЙРУТ. (СЭТА). Израиль агрессорлар Ливанның найысылалын ыяк бүзээлеп алгаш, ооң чурттакчыларын үргүлчү ууткап, хоораны бүзүндүлер кылдыр үрегдеп турар. Июль он бирден он ийиге чедир олар Барыын Бейруттуң чурттакчылыг кварталдарынга бир чүс муң ажыг үгер-боо октарын аткаңнар. Узаи, Рамлет аль-Байда, Факхани, Сабра, Шатила, Тарик аль-Джадида болгаш өске-даа хөй-хөй районнар кадыг-дошкун боолаашкынынга таварышкан. Бейруттуң «Макассед», «Бейрут», «Барбир» деп эмнелгелерниң бажыңнары үгер-боо октарының чиге деттигенинден үрелген, өскүстер турар бажың дыка бузулган. Чурттар аразының аэропортунуң болгаш Лайлакиниң чанында Бурдж аль-Баражна районнарының бажыңнарының 80 хуу хирези хаяк-соксаал чок бомбалаашкындан болгаш үгер-боо адыышкыннарындан ууткаттынган.

«Бир эвес бо калчаалыг бомбалааашкыннар соксаваан болза, Бейрут чер кырындан ууткаттынар апаар» — деп, Ливанның премьер-министри Ваззан чугаалаан.

Израиль үге-боо октарының болгаш бомбаларының хаяк-соксаал чокка [illegible] [illegible] [illegible] чок [illegible] [illegible] турган 300 тире ниик өлген азы балыглаттынган деп палестин удуртукчуларның [illegible] [illegible] [illegible] журналистерге дыңнаткан.

Израиль кем-буруу үүлгедикчилери [illegible] [illegible] [illegible] чылыг кварталдарга удур ортедир, фосфорлуг, а ол ышкаш кассеттиг болгаш шериктиг бомбаларны база катап ажыглаан. Бейрутта хөй саныг өрт өөскүп үнген.

Агрессор танкыларга деткидип алгаш, Азан районунче шургуп кирер дээш интервенчилер [illegible] [illegible] [illegible] удурланыышкынның палестин [illegible] болгаш ливан национал-патриоттуг күштерниң каттышкан отрядтарының [illegible] [illegible] соонда ливан найысылалды долгандыр тургускан артиллерия [illegible] батареяларынга боолааашкынны эгелээн. Израильдер Халде дээр хоорай кылдыы чер чанында туружун чаткаарлаар үезинде 75 инженерни өлүртүп азы балыглалып чидирген. 20 танкылар [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

Хоорайның камгалакчылары [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] президентизиниң [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

Тайбың ливаннарны болгаш палестиннерни ууткаары, [illegible] [illegible] [illegible] уругаар турар бажыңнарны [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Хабиб биле Дрейпер оларның [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] «шиитпирни» [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] үезинде боор турар.

«Ливан болгаш палестин улустарга удур Израильдиң кем-буруулуг үүлгедиишкиннерин [illegible] [illegible] дорт киришкен болгаш агрессорну улуг үүлгедиишкинни болдурар боо-чепсек-биле [illegible] [illegible] империализм шуут-ла ажык болгаш дорт-даа холгаарлаашкынны кылыы тургаш, бодунуң кара сагыштыг херээн түүлүнга чедирерин күзеп турар» — деп, Дамаскының «Тишрин» солуну бижээн. «Вашингтон [illegible] хүннерде болуунуң бүгү-ле чүтүлүп палестиннерни [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], тодаргайлаарга, Ливандан үндүр ойладырынче [illegible] [illegible] турар. [illegible] турбуже, АКШ араб чурттар аразының мурнунда хүлээп алган шиитпирлерни ёзугаар «Ливан» [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] турар.

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] рыбиле алырга, ол чурттуң мурнуу районнарында израиль солдаттарының [illegible] [illegible] күштүг [illegible] [illegible] кылып турар. Шериг оруктарын [illegible] [illegible] [illegible] чемни болгаш чылыг идик-хепти сөөртүп эккээп турар.

«Ливанда [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ле агрессияны үүлгедип турар солдаттарның таарымчыс чоруун улам күштеддирип турар. ЮПИ агентилелдиң дыңнадыы [illegible] [illegible] [illegible] шериглериниң турар черлеринде Тель-Авивтиң үүлгедиишкиннерин буруу шапкан хуулустар коступ кээп турар апарган. Бегин болгаш [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Ливанга чаа корум-чурумну [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] турарын» ол хуулустарда айтып турар.

ГОЛЛАНДИЯНЫҢ КҮШ-АЖЫЛ ПАРТИЯЗЫНЫҢ СЪЕЗДИЗИ

ГААГА. (СЭТА). Сентябрь 8-те [illegible] [illegible] [illegible] соңгулдаларга белеткел талазы-биле Голландияга калбыраан кампанияның туржа айтырыгларын бирээзи чурттуң девискээринге орнуктаар [illegible] чаа америк ракеталарын тургузарының дугайында айтырыг боор турар. Чамдыктары болгуттуң шиитпирде черүлдээзериниң болгаш дайынга удур чуртта калбыраан шимчээшкинниң уржуундан бо талазы-биле үзе шиитпирлээриниң ам-даа чедип алдынмааны билединер.

Күш-ажыл партиязының Амстердамга болган соңгулда мурнунуң съездизинге НАТО-нуң [illegible] [illegible] [illegible] черге 48 чалгыныг ракеталарны тургузарынга социалистерниң удур туружу база катап бадыткаттынган. Күш-ажыл партиязы чурттуң шинииге чаа ядролуг чепсекти тургузарын кандыг-даа байдалларда болдурбазын тепиш алыр деп соңгулда мурнунуң программазында чугаалап турар. Голландияның премьер-министри чораан Й. Ден Ойл ам болур соңгулдаларга Күш-ажыл партиязының соңгулда [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] дээн. Ол «ядролуг чепсекти аңаа [illegible] соңгулдарынче съездиге чүве чугаалаан, [illegible]. Христиан-демократтыг [illegible] болгаш бергелиг үнелиг либералдарның партияларының [illegible] [illegible] [illegible] тыг барыын-тап эвилелдиң соңгулдалар соонда тургузарының планы Голландияның девискээринге чалгыныг ракеталарны тургузарын чепшээрептип [illegible] [illegible] аймылдыг деп ол демдеглээн.

Күш-ажыл партиязының даргазы М. Ван Ден Берг чаа [illegible] [illegible] [illegible] составынга [illegible] [illegible] кирер бээр таварылгазында [illegible] [illegible] [illegible] чалактын. Голландияга америк ядролуг ракеталарны тургузарын чепшээрээрин болдурбас [illegible] [illegible] онаалган демдеглээн.

НАТО-нуң аймылдыг вааларын боттарынга удур, соңгулдалар соонда тургустунган чазак НАТО шугуму-биле Голландияга онаап турары [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] доп-дораан чедип алзын дээш демиселдин удам [illegible] рын Күш-ажыл партиязының съездизи кыйгырган.

Күш-ажыл партиязының мурнундагы чазак бүргүзер шиитпиринниң талазы-биле [illegible] ийи эвилелдилери — Христиан-демократтыг кыйгырыг болгаш 66-ның демократтары партиялар боттарының съездилеринге НАТО-нуң ракета-ядролуг планнарын деткип турарының дугайын медеглээн. Ам болур соңгулдаларга христиан демократтарның [illegible] эргелеп-башкарар амгы премьер-министр А. Ван Агт келир чазак коалициязынга социалистерниң киржириниң негелдези кылдыр Голландияның девискээринге америк ракеталарны тургузарының талазы-биле эптеш чок туруужундан Күш-ажыл партиязының [illegible] [illegible] дугайында айтырыгны дорту-биле тургускан.

Чазакта амгы бодуушкундилериниң киржикчилерниң: Христиан-демократтыг кыйгырыгның (парламентиниң 150 олудунуң 48-ин ээлээн), Күш-ажыл партиязының (44 олуттуг) болгаш 66-ның демократтарының (17 олуттуг) аразында чорудулгаларның [illegible] [illegible] күштүгүндүн уржуундан чуртка эвчет чок парламент соңгулдаларын кылыр ундурга таваржып турар. Чазактың [illegible] талазы-биле политиказы-биле [illegible] [illegible] барганындан Күш-ажыл партиязындан аңаа [illegible] [illegible] [illegible] деп дүгжүннер. Ол ышкаш Голландияга америк ракеталарны тургузар айтырыг талазы-биле [illegible] чазак кризизиниң тургустунарынга эвээш эвес рольду бода ойнаан.

ЖЕНЕВАДА ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАР

ЖЕНЕВА. (СЭТА). Европага ядролуг бөө-чепсектерни кызыгаарлаар дугайында совет-америк чугаалажыышкыннарда ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың делегацияларының пленарлыг хуралы аңаа болган.

ЖЕНЕВАДА ХУРАЛ

ЖЕНЕВА. Стратегтиг бөө-чепсектерни кызыгаарлаар болгаш кызырар дугайында совет-америк чугаалажыышкыннарга ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың делегацияларының пленарлыг хуралы аңаа болган.

(СЭТА).

ФРОНТУНУҢ КЫЙГЫРЫЫ

МЕХИКО (СЭТА). Национал хосталганың Фарабундо Марти аттыг Фронтузу болгаш Сальвадорнуң Революстуг-демократтыг фронтузу Сальвадорда даштыкы интервенцияны соксадырын, Гондурас шериглерин оон үндүрерин болгаш чурттуң девискээриниң бүдүн бүрүн болур чоруун хүндүлээринче демократтыг бүгү чазактарны кыйгырган.

НХФ-РДФ-ниң политик-дипломаттыг комиссиязының кежигүнү Эктор Окели аңаа чүве чугаалап турган, ажык бүгү медээлерни ёзугаар дааргал, июнь 23-тен эгелээш, Сальвадорнуң девискээринче сальвадор тура-халышканнарга удур хөделип турар 2-ден 3 муң чедир Гондурас солдаттар бар боор турарын дыңнаткан.

Гондурастың Баштыңчызының айтыышкыны ёзугаар ол черниң улузун бооп тудар хүлээлгелиг Төп Американың жандармы болдурар талазы-биле Рейганның ажылдап кылган планнары ёзугаар гондурас шериглер Сальвадорже киргенин ол демдеглээн.

Сальвадорнуң патриоттарының чорудуп турар демиселиниң амгы үе-чадазы чурттуң девискээриниң бүдүн турар чоруун камгалаарынче угланган, чүге дээрге, Гондурастың агрессиязының түңнелинде кыжаныышкынга ооң таваржып турарын комиссияның бир өске кежигүнү Зосе Родригес Руис база медеглээн.

ЧУРУМТА: ССРЭ-ниң техниктиг дузаламчызы-биле Болгарияга тудуп турар «Козлодуй» деп баштайгы атомнуг электростанция.
СЭТА-ның фотохроиказы.

МИНИСТРНИҢ БАДЫТКААШКЫНЫ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). АКШ-тың камгалал министри Уайнбергер, америк [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] администрациязы Ливанга [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] бадыткаан. Ол десантының кол-ла сорулгазы, палестиннерни Барыын Бейруттан үндүр көдүрерин хандыкларын [illegible] [illegible] чугаалаан. Президент Рейган бодунуң [illegible] [illegible] [illegible] бееділдыңга «бир эвес ол хайынның чедип алырынга эргежок чугула [illegible]. Ливанче америк шериглерни чорудар дугайында [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

Херек кырында чугаа болза, [illegible] [illegible] база «Ливанны камгалап алырының-даа дугайында эвес, а Израильдиг [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]-биле [illegible] ажыглаар. Чөөн чүкке америк шериглерниң турар черин калбартыр, Тель-Авивке болгаш Вашингтонга таарымчыр чаа корум-чурумну Ливанга тургузар арганы бээри боор турар.

УРАН ЧҮҮЛ ДЕЛЕГЕЙИНДЕ: бодалдар болгаш боттанылышкынна

ШҮЛҮКЧҮНҮҢ РОЛЮНДА — ЫРААЖЫ

Низаминиң шүлүглелдериниң номнары, улуг шүлүкчүнүң чогаадыкчы ажылының дугайында литературоведтерниң, оон чурттап чораан үелиниң дугайында [illegible] ССРЭ-ниң улустуң артизи М. Магомаевтиң чүгле столун эвес, харын ноталар кырларынга [illegible] чылдар рамазанын шарыы безин дуй алган. Оларның чанында «Низами» деп фильмниң сценарийи. Шын тел-биле [illegible] дажыглелдер [illegible]. Ийи сериялыг ол фильмни «Азербайжанфильм» биле «Мосфильм» кады тырттырып эгелээн. Кол ролюнда — М. Магомаев.

— Кинематограф коргуулуу байлак аргаларының талазы-биле мени кезээде хаара тудуп келген. Ынчалзажок бодумнуң артист салым-чолумну кинога ойнаары-биле холбап көрбээн мен — деп, сураглыг артист чугаалап орар.— Мээң ыраажы боор ойнап турарым кинолар дээрге кеңгус өске херек-тир. Ыраажы кижи бодунуң херээн кылыр-ла болгай деп бодаар мен. Ынчангаш кинематографистерниң алган каш саналдарын хүлээп албаан кижи мен. А ынчаарга режиссёр Э. Кулиевтиң чалалгазы мээң оон мурнунгу шиитпирими [illegible] албадады: чугаа дээрге Низаминиң [illegible] бир дугаар тургузарының дугайында апарган. Оон шүлүк чогаалы чурттап чораан үезинден бээр сес вектер эрткен-даа болза, бодунуң мергеп угаанныы-биле, амгы үеге чаны дугжулгези-биле номчукчуларны хаара тудуп турар болгай...

Магомаевтиң кабинединде аскан Низаминиң портредин тен ол бисте чиге көрүп орар. Портрет ам-даа доозулбаан. Чуруук чуруурy Магомаевтиң шагдан бээр суңгулалы. Опера овур-хевирлерин тургузарда ол бодунуң «маадырының [illegible]», [illegible] дар

— фильмни тургузуп тура бис Низамини экранга тайбыңның [illegible] [illegible] [illegible] интернационалист [illegible] [illegible] турар бис. Чогум-на ындыг шынарлар-биле оон шүлүк чогаалы бистиң эргим.

Кинематографка улуг ажыл [illegible] гастрольдарның графиги [illegible]. Ынчалзажок ол бо чылын Барыын Берлинге «Уран чүүл ажылдакчылары — тайбын дээш» деп каттыжылышкынның инициативазы-биле эрттирген делегей чергелиг «Тайбың байырлалынга» — политиктиг концерт-шииге киришкен. Ол фестивальга ол шүлүкчү И. Добронравовтуң сөзүнге «Чернобыльдың [illegible] чери» деп ырызы [illegible], ону орус, немец, англи дылдарга ырлаан.

— Дайын үезинде өлген ачамны көрбээн мен. Ол тайбын чер кырынга тайбын дээш өлген. Бистиң бөмбүрзээвис [illegible] [illegible] [illegible] бис ужурлуг бис. Бодумнуң ырларымга тайбың туһайында ырлап чоруур мен. Низаминиң шүлүктери үе-шаг [illegible] тайбың камгалалынче кыйгырып турар — деп, М. Магомаев чугаалаан.

К. АБДУЛЛАЕВ.
Л. ГОЛЬДШТЕЙН.
СЭТА-ның корр.
Баку.

ГТО-НУҢ БҮГҮ-ЭВИЛЕЛ НЕДЕЛЯЗЫ

Бистиң чургувуста бир дугаар эрттирип турар ГТО-нуң неделязы июль 12-де [illegible] фестивальдарның болгаш [illegible] [illegible] [illegible]. Албан черлериниң, коллективтерниң [illegible] тарының миллион-миллион кушкультуржулары ажыл шагының соонда ГТО комплекизиниң нормаларын дужаары-биле стадионнарже, бассейннерже, спортчу шөлдерже чорууп турар. Массалыг ол маргылдааларны ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга турастааткан.

— Бистиң нептерешкей бочупленнливистиң неделязы кушкультура болгаш спортче кушкультура [illegible], хоорай, район, область [illegible] хөй кижилерни хаара тударынга салдар чедирер ужурлуг. Стадион оруунче, туристиг маршрутче, бассейнче баштайгы базым-даа болгай-ла — деп, СЭТА-ның корреспондентинге ГТО комплекизиниң талазы-биле Бүгү-эвилел чейлелин удуртуп турар Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы Алексей Леонов чугаалаан. — Программада кол чүүл — комплекстиң чайгы [illegible] талазы-биле нормаларны дужаары. Ол дээрге кросс, чарыш, сугга эштири, кара боолаары-дыр.

[illegible] бүдүрүлгелериниң, албан, өөредилге черлериниң [illegible] [illegible] [illegible] беттершкен шилип алганын ёзугаар дүрген маңнакчының, часпас [illegible], турисчи [illegible] [illegible] болур. Неделя июль 18-те [illegible] бүгү-эвилел хүрээ-биле доостур.

Неделяның программазынга дүүштүр пионер, спортчу, [illegible] [illegible] рингe, студентилерниң тудуглуг отрядтарынга солун маргылдаалар эртер ужурлуг. Оларда дыка хөй аңныктар, школачылар бар болгай. Бодурууге коллективтерниң «Бүгү бригада-биле — стадионче!» деп кыйтырыглыг [illegible] [illegible] маргылдааларынче онзагай кичээнгейни [illegible].

ГТО-нуң неделязы [illegible] [illegible] [illegible], дагыгылышкынының чаа болуктерниниң, чурттап турар чериниң аайы-биле спортчу-кадыкшыл клубтарының, спортчу тургузугларын [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] илиги бээр.

(СЭТА-ның корр.).

Сонуургактарга

КОРТКАНЫНДАН КӨЖҮЙ БЕРГЕН

Ирбитей ирейниң Чадырлыг-Хемде база одаа бар. Ол ирей чеди ай үезинде-ле аңаа чеде бээр чаңчылдыг. Чадырлыг-Хемде ооң чылдың-на сиген кезер элээн улуг алаагы бар. Ол алаактан сиген кескеш, бөлгеш, сарааттааш, бергe кыш болур болза, ону аңнарга салып бээр чаңчылдыг чораан. Ирбитей аңчы бо удаада база-ла ол чаңчылы-биле чедип келген ол. Бо чылын оът-сигенниң үнгениндаа аажок болган.

Кырганнар черле ажыл бүрүзүн хынамчалыг кылыр. Ирбитей ирей дөжү, маска, кадыыр, шалыыжын эрткен чылын шыгжап каан черинден ужулгаш, баштай оларын белеткеп алган. Ашак кадыыр таптап турда, одагга аъттыг ийи кижи чортуп келген. Келген улустар ашактың таныыры улус болган. Демги аңчылар чемненип алгаш, кежээки одарда аңнаары-биле чорупканнар. Кежээ чедип келзе-ле, адыг адып кагдывыс, шырыш арaзынче киэрткейнип кире берди, ында барып өлген боор деп аажок дуврээп чедип келгеннер.

Ол дүне аңчыларның сагыжы дестүнмейн хонган. Даартазында аңчылар адыын каап адыын дилээри-биле шай чылдып ижип алгаш, даң бажында чорупканнар. Ирбитей ирей чүү болганын көөр дээш оларның [illegible] [illegible]. Демги аңчы баштай баргаш дүүн адыг аткан черин көөрге, адыгның балыглааныны шынныг, хаңы төктүп чоруй барган болган. Адыгны истээш [illegible] [illegible]. Шырыш аразынче киргеш, ис чиде берген. Аңчылар таакпы тип, алгаш [illegible] [illegible] [illegible] пар. Ол аразында Ирбитей ирей база чедип келген. Ирбитей ирей оларже чоокшулап [illegible], [illegible] [illegible] бирээзи коргунчуг кылдыр алгырыпкаш, дыт будуундан туттунуп үнүп бар чораан. Ирбитей ирей канчангаш көрге [illegible], адыг ооң [illegible] халып бар чыткан, аңчы бо[illegible] чай чок, [illegible] мажызын баскан — адыг олла черинге аңдарлып кээп дүшкен. А аңчыларның бирээзи ам-даа даңзазын тутунгаш маспактан алган олурар болган. Чедип келгеш көөрге, адыгны көрүп каап [illegible] [illegible] берген болган. Көжүп, билинместей берген эжин оңгарылдырып, дыштандырып алгаш, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Одагга келгеш демги аңчылар Ирбитей ирейге улуу-биле четтиргенин илереткеш, чемдаа ишпейн чанып чорупканнар. Адыгның эъдин-даа, кежин-даа [illegible] [illegible] чүгле кускуну келир болган.

К. ДОРЖУ.

ҮҢГҮРДЕН...

«ҮТКА 25 чылы» совхозтуң одарларының девискээри болур Аргалыкты дагларынга өөр бөрүлер тыптыы берген. Малчыннар оларга удур демисежип [illegible], когаралга таварышкылаан. Малдың дамчыннары [illegible], кедээ ажыл-агыйның продукциязын [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Арыг-Үзүү кожээ Советиниң депутатады Ш. Х. Ховалыг дыштаныр [illegible] Аргалыкты дагларынче базып каар турган.

Бир катап ол Аргалыктының Чаа-Хөлче харап алган талазынга хонуп алгаш, сыгыр даң бажында «тос чүстүг» дуранныг-биле дагларның кадыр-каскактарынче, хаяатургулгарының баарынче, харагап, чадаң-ыяштарлыг черлеринче көрүп орган. Ынчанның кончут улуг көк улдурuktар бо чоруп орган, харагансөөскен аразынче кирип, оңгар-чоогa иштинге көзүлбейн барып чоруп органнар. Боолаар дээрге, ыраа аажок.

Бөрүлер бир кадырның мыйгак-хараганнарының аразынга келгеш, көзүлбейн барган. Бир өзенни аңчы кешкеш, демги кадырже углай келеп чорупкан. Ындыг-даа болза, кижини ийи бөрү эскерип, дезе маңнажыпкан. Ам кол сорулга болза, чоок-кавыны эки дилеп, бөрүнүң төрээн черия, ооң үңгүрде оолдарын тывары болур.

Эртенги даң халаазы эртип, хүн үнер чоокшулаан. Шойдак-оол Хашылакович улуг бөрүлерниң чорудун [illegible] хомудап турза-даа, [illegible] оолдарын [illegible] үзүткаарын бодааш, кадыр каскакты өрү-куду бадып-чоктап, чадаң ыяштар, хараганнар аразын дилеп, эрги морзук бөрзеектерниң [illegible] бээр арттырбаан. Бүдүн хүн дилеп келген. Оон бир хая баарынга келген. Аңаа элдеп. Ында морзук, мал-маган сеги, сөөктери чыткылаан. Оон чоогунда хаңы үңгүр чыткан, эниктерниң дег сылаазы үнер дыңналган. Бо-ла болгай, бөрзектер.

Үңгүрнүң хаалгазы аажок. Иштинче көөрге, түве [illegible] бес. Морзук үңгүрүн [illegible] тыр каскаш, ооң иштинге терүп алган бөрү болган. Бөрзектерни үзүткаары чугула. Үңгүрнү ол хевээр каапкарга, не бөрү оолдарын алгаш баар. Казар дээрге, херексел чок. Ам канчаар, дүрген хөделир херек. Ынчанмас болза, хүн ажар. Ол хола-пажын, аңнаашкаш [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] үңгүрнүң аксын дуглап, быжыглап каан. 20 километр хире черде суурже дагны [illegible] хүрин базыпкан. Боду казылаза-даа, алдап харлап бар чыдар, чиик [illegible] [illegible] [illegible] аныяк шаанга кым-даа кайызын чедер.

Арыг-Үзүү суурга чедип келгеш, өөрү Балчый Бадыраавы, Даргый-оол Допурооолду, Өглу Александрны эдертип, катап үңгүрге келген. Олчазы — сес бөрзек, алдызы эр, ийизи кыс. Хоочун аңчыны «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң [illegible], партком, Арыг-Үзүү кожээ Советиниң өртектиг бараан-биле шаңнаан.

С. ШИВИТ.

Архангельск область. Ак далайның эртинези — Соловкиге [illegible] [illegible] үезинде аңаа турисчи чай эгелээн. «Татария», «Буковина», «Юшар» деп үш теплоходтар [illegible] [illegible] ийи ушкалар аңаа аккеп турар.

Ортулуктарның бойдузу дээргей чараш болгаш боду бүткен чуруmaлдыг. Соловецкиниң күрүнениң төөгү-архитектуралыг музей-заповедниги ол ортулуктарда тургустунган. Кайгамчык солун тудугларны — Соловецк кремльди, хүрээни, каналдарны, суг [illegible] [illegible] ни дорт чүс чыл өөрүнгаар аңаа тургаң.

Чай дургузунда ортулуктарга чүс муңгаң хире эвес турисчи келир.

ЧУРУКТА: туристер эрикче бар чыдыр.

С. ГУБСКИЙНИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ЧОКТУҢ СОО ДЕП ЧҮЛ?

(Фельетон орнунга)

Каңык девискээрнинге хөй чыл чурттап, ниитиниң сарлыын малдап чораан Чооду Кыргысович Соян-оол дээрзи магалыг эжинирен чораан кижи [illegible]. Хоочун сарлыкчыны чоокта ужуражы берген, [illegible] [illegible] ри.

—Шоттум [illegible] [illegible] аңнаар деп кижи мен,— [illegible] [illegible] [illegible] эшке көргүскеш,— менээ тур када боошну ачыладып көр—[illegible].

—Мээң боо турган чүме. Ону шагдаа хураага-ан.

— Ынчаарга аъдыңны ачыладып көр, Кыргысович!

—Менде аът турган чүме. Ону оор алга-ан.

—Ынчаарга [illegible]

—Мээң ээр турган чүме. Хаван чадаг кижээ ол херек чок дээш мен ону садыпты.

—Мотоциклиңни мунуп чораап көөйн бе?

—Мээң «Урал» турган чүме. Оон ээ кавей боорга мен өскээр садыпты.

—Ынчаарга сээң чиик чылакышка [illegible] [illegible] тайгаже дегүн алывыл. Оон кады [illegible] [illegible]

—Мээң «Москвич» турган чүме. Аңаа херегээш ону садыпты.

— Ынчаар сайгарлыырынга кадайың ажынмалы бе?

—Мээң кадан турган чүме. Шагда чарылган бис.

—А уругларыңар?

—Мээң бир оол, беш кыс турган чүме. Олар [illegible] тускай өг-бүле болган чүме.

—Өөнде ам чааскан сен бе, ынчаш?

—Мээң өг турган чүме. Бот кижээ артык боорга, ону садыпты.

—Бичии кыныт чүведен [illegible] [illegible] [illegible].

—Мен арaннаар чораан мен. Ам ону шыдавас кылдыр эмнелип каан чүме.

—Олда [illegible] Каым таакпың.

—Мээң тамхи чок.

—Ынчаарга мен-даа чанып тайн—дээш, кадайымның чагыы сагыжымга кире хонуп кээрге, сөгледим:— Бодуңнуң кады-кожаның соп чагы [illegible] [illegible] [illegible] көрем, Чооду Кыргысович?

—Менде хөй сарлыктар турган чүме. Оларның когун үзе куруңээ оп шаа чыл мурун садып каап. Ынчангаштыр-на [illegible] [illegible] [illegible] пуун хүндүс дениг кижи бээп тыппас.

Өске-даа чүвелер шинчаа[illegible]. Хоочун сарлыкчыдан чаңгыс тудум сарлык хылы [illegible] [illegible] [illegible] кайгаан мен. Ынчанмайн канчаар. «Нарын» совхозтуң [illegible] [illegible]. оларның бүрүнгүларының чүс-чүс чылда малдап, салгалдан салгалче дамчыдып чораан — сарлыын үзе үзүткааны кымга хомудаачыг эвес боор. Сарлык [illegible] [illegible] [illegible] дыг, элбек оругалыг мал [illegible] [illegible] [illegible] гай. Чиик, эрткен чылын «Моген-Бүрен» совхоз чүгле сарлыктаң каш муң рубль арыг оругалыг болган. Ынчангаш мурнунда сарлыкты шуут таныvaс турган ажылдакчылар [illegible] [illegible] [illegible] да сарлыктыг апарган. Оларга «Тес-Хем», «О. Шынаа» база «Бүт-Хөл», «Тээли» [illegible] [illegible] [illegible].

Сарлык когун үзүп турган [illegible] [illegible] ол үеде та чүү саймаарап турган чүве ийик? Сарлыктың шакла ол баък «салымы» «[illegible] [illegible] [illegible], [illegible] ол тевени база үлешкен. Ам ол сарлыктар [illegible] Соян-оол [illegible] [illegible] [illegible].

Б. ИРГИТ.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮЛЬ 15-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — «Эртенги гимнастика». 8.55 — Улустуң аллгалары. 9.20 — «Механиктиг пианинога бижээн доостунмаан чогаал». Уран-чечен фильм. 11.00 — Бүдүрүлге гимнастиказы. 11.30 — Телемедээлер. 11.35 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 15.35 — Спорт дугайында документалдыг телефильмнер программазы: «Кежээниң согуннары», «Аваа-ла оон ышкажыл...», «Удурланыкчыларны шиливес». 15.40 — Уругларга фильм. «Расмус-улчумал». 2-ги серия. 16.55—17.10 — Чапсар. 17.10 — Бүгү-эвилел конкурузунуң лауреаттары В. Азов (баян), О. Глухов (домзулуур) ойнаар. 17.30 — Киевтиң бүдүрүлгелеринде электри-хүл-биле демир шуткуур». 17.45 — «Чалыыларның чогаадылгалары»

КЫЗЫЛДАН

18.15 — Телемедээлер. 18.20 — Киножурнал. 18.40 Чарлалдар.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Аңчылар адресте». 19.15 — Ленинградтың М. И. Глинка аттыг Күрүнениң үлегерлиг капелазының конперти. 20.10 — «Төөгүнүң шиитпири». Документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. Амгы үениң капитализминиң милитаристиг бүдүжүнүң дугайында. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Ынак ырлар». Музыкалыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. РСФСР-ниң улустуң артизи Л. Гурченко киржир. 22.15 — Бөгүн делегейде. 22.30—22.50 — Сугга эштир талазы-биле ССРЭ чемпионады. Киевтен дамчыдылга.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «Чалбыыш». Уран-чечен субтитрлиг фильм. 1-ги, 2-ги сериялар. 14.35 — «Горнистер, харылаңар!». 15.50 — Телемедээлер. 15.55—18.15 — Чапсар. 18.15 — «Архитекторлар Весниннер». («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

18.45 — «СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин — амыдыралга». Дамчыдылга. 19.15 — Уругларга фильм. «Алдагалдар ортулуу». Мультфильм. 19.40 — «Аныя тову». Информация-публицистиг программа. 19.55 — Реклама

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». 20.15 — А. Дворжак. «Славян таңнылары». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.40 — «Муңгаштаглан үзүн оруk». 2-ги серия. Хөй сериялыг уран-чечен телефильм.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

Агаар

Республиканың эдир булуттаар, чагбас. Соңгу-барыын угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 5—10 метр челер. Агаарның температуразы дүне 8—13, хүндүс 23—28 градус чылыыр.

Кызылга эдир булуттаар, чагбас. Агаарның температуразы дүне 10—12, хүндүс 26—28 градус чылыыр.

Кино

ИЮЛЬ 15-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Муңгаралдың болгаш килециниң оруу-биле»—9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночыындыы — 9.30 «Бичии Александр» — 11.20, 15.10. «Келдерел» — 17.00, 18.50, 20.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Ынакшыл үези четпээн аныяк»—14.40, 17.30, 20.10 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Лейтенант Климовтуң шыны» — 18.30, 20.30 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Эрге бүрүнгү номнуң тывызы» — 15.30, 18.10, 20.00 шактарда.

АҢНААРЫН ХОРААН

Сыын мыныазының сөөктелир үези келгени-биле ооң эм [illegible] [illegible] [illegible] даалааш, сыынны пант белеткээр сорулга-биле аңнаарын 1982 чылдың июль 12 деп эгелеп соксадыр дугайында шиитпирни Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели хүлээп алган. Бо шиитпирниң күүселдезинге шыгыы контрольду тургузарын Аңныыр-ты [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] даалган.

ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРГЕ

КҮРҮНЕНИҢ КЫЗЫЛДА ПЕДАГОГИКА ИНСТИТУДУ

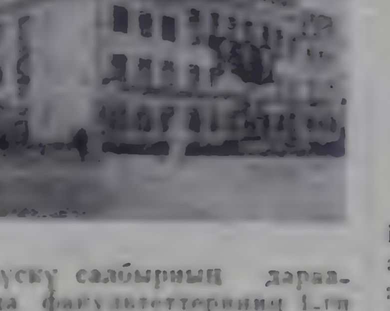

хүндүскү салбырының дараазында факультеттерниң 1-ги курстарынга студентилер хүлээп алырын чарлап турар:

ФИЗИКА-МАТЕМАТИКА ФАКУЛЬТЕДИ. Өөренир тускай эртем математика болгаш физика. Факультет математика болгаш физика башкыларын белеткээр. Өөренир хуусаазы —5 чыл.

БИОЛОГИЯ ФАКУЛЬТЕДИ. Өөренир тускай эртемнери — биология болгаш химия, география болгаш биология. Факультет биология болгаш химия, география болгаш биологияның башкыларын белеткээр. Өөренир хуусаазы — 5 чыл.

ФИЛОЛОГИЯ ФАКУЛЬТЕДИ. Өөренир тускай эртемнери—орус дыл болгаш литература; орус дыл, литература болгаш тыва дыл, литература. Факультет национал школаның орус дыл болгаш литература башкыларын; орус дылдың, литератураның болгаш тыва дылдың, литератураның башкыларын белеткээр. Өөренир хуусаазы —5 чыл.

ЭГЕ ӨӨРЕДИЛГЕ ФАКУЛЬТЕДИ. Өөренир тускай эртеми — педагогика болгаш эге өөредилге методиказы. Факультет эге класстар башкыларын белеткээр. Өөренир хуусаазы—4 чыл.

Институтка кирер дээн кижилер дараазында шылгалдаларны дужаар:

Физика-математика факультединге — математикага (аас болгаш бижимел-биле), физикага (аас-биле), орус дылга болгаш литературага (бижимел-биле).

Филология факультединге —орус дыл болгаш литература тускай эртемге—орус дылга болгаш литературага (бижимел болгаш аас-биле), ССРЭ төөгүзү (аас-биле), даштыкы дылга (аас-биле); орус дыл, литература болгаш тыва дыл, литература тускай эртемге—орус дылга болгаш литературага (аас болгаш бижимел-биле), ССРЭ төөгүзүнге (аас-биле), тыва дылга, литературага (аас-биле):

биология факультединге— биология болгаш химия тускай эртемге — биологияга (аас-биле), химияга (аас-биле), физикага (аас-биле), орус дылга, литературага (бижимел-биле); география болгаш биология тускай эртемге —географияга (аас-биле), биологияга (аас-биле), химияга (аас-биле), орус дылга, литературага (бижимел-биле);

эге өөредилге факультединге —орус дылга, литературага (бижимел болгаш аас-биле), математикага (аас-биле), ССРЭ төөгүзүнге (аас-биле), тыва дылга (үндезин национал кижилерге).

[illegible] [illegible] институттуң ректорунуң адынга бижиир.

Билдириишкинге кожар чүүлдер:

1. Ортумак билиг дугайында документ (боду-биле).

2. Школа директору, класс удуртукчузу болгаш хөй-ниити организацияларының (практиктиг ажыл стажы чок кижилерге) ат салган характеристиказы. [illegible] [illegible] тыг кижилер сөөлгү ажылдаан черинден бүдүрүлге [illegible] [illegible], партия, профэвилел болгаш комсомол организацияларының шынзыткан характеристиказы [illegible]. ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштеринден [illegible] [illegible] кижилерге шериг кезектеринден характеристика алыры албан эвес.

3. Эмчилиг № 286 формалыг шынзылгазы.

4. 8 фото-чуруk (бөрт чок тырттырган, 3X4 см. хемчээлдиг).

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] шынзыткаан куш-ажыл дептеринден уште бижиин үндиду кирер.

Пединститутка конкурс [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] дан бижикти көргүзер ужурлуг.

Институтка кирер дээш [illegible] [illegible], шериг [illegible] [illegible] [illegible] албанныглар) азы кирер бижик [illegible] [illegible] [illegible] риишкин разылыгларга) боттары көргүзер.

Билдириишкиннерни 1982 чылдың июль 31-ге чедир хүлээп алыр.

[illegible] [illegible] 1982 чылдың августун 1-ден 20-ге чедир болур.

Билдириишкинин кошкан документилери-биле кады чорудар адрези: 667000, Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, бажың № 34, пединститут, хүлээп алыр комиссия.

КЫЗЫЛДЫҢ ПЕДАГОГИКА УЧИЛИЩЕЗИ

1982-1983 өөредилге чылынга дараазында салбырларга [illegible] [illegible] хүлээп алырын чарлап турар:

1. Эге класстар башкызы (8 класс доосканнар). Өөренир хуусаазы—4 чыл.

Дужаар шылгалдалары: орус дылга (диктант), математикага (аас-биле).

2. Эге класстар башкызы (10 класс доосканнар). Өөренир хуусаазы—2 чыл 10 ай.

3. Уруглар садының кижизидикчизи. (10 класс доосканнар). Өөренир хуусаазы—3 чыл 6 ай.

4. Куш-ажыл салбыры (10 класс доосканнар). Өөренир хуусаазы—1 чыл 10 ай. (Бо салбыр ортумак школаның 2-8 классатарынга куш-ажыл болгаш [illegible] башкыларын белеткээр).

Школаны 4 болгаш 5 демдектерлиг дооскан кижилерни училищеге шылгалда чокка хүлээп алыр.

Училищеге өөренирин күзээннер дараазында документилерни кирер:

1. Билдириишкин

2. № 286 эмчи шынзылгазы.

3. Билиинниң дугайында документ боду-биле.

4. 3X4 см. хемчээлдиг 4 фото-чурук.

5. Куш-ажыл [illegible] уште бижиири.

Документилерни 1982 чылдың июль 25-ке чедир хүлээп алыр. Кирер шылгалдалары августун 1-ден 20-ге чедир болур.

Владимир областың Собинка хоорайының «Комавангард» дээр пес аргыыр фабриказының профессионал-техниктиг училищезинде аныяктарны [illegible] [illegible], аргыкчыларынга, [illegible] лериниң профессиязынга өөренип алырынче чалап тур. Училище Москва хоорайдан 150 км. черде турар. Өөренир хуусаазы—1-2 чыл.

Училищеге 8-10 класс дооскан болгаш 15-20 харлыг кижилерни хүлээп алыр.

Сургуулдарны [illegible] үезинде [illegible] [illegible], үш удаа чем-биле хандырар болгаш айда 45 рубль стипендияны бээр. Сургуулдар 4 ай өөренгеп соонда кылганын [illegible] [illegible], оон соонда продукция бүдүрериинден хамаарыштыр айда 100 болгаш 200 рубль чедир шалыны [illegible] [illegible].

Училищеге дараазында документилерни кирер:

1. Билдириишкин

2. Билииниң дугайында аттестат азы херечилел.

3. [illegible] [illegible] [illegible] шынзылгазы.

4. Кадыының дугайында шынзылга (№ 286 майык).

5. Паспорт азы төрүттүнгениниң дугайында херечилел.

6. Характеристика.

7. 3X4 см. хемчээлдиг 4 фото-чурук.

Профессионал-техниктиг училищеге кирериниң шылгалдазы чокка хүлээп алыр. Документилерни почта дамчыштыр чорудар азы бодун кээп көргүзүп болур.

Өөредиглге [illegible] [illegible] дың кайы-даа үезинде четтиг турар.

УЧИЛИЩЕНИҢ АДРЕЗИ: 601210. Владимир областың Собинка хоорай, Димитров кудумчузу, № 3 бажың. «Комавангард» фабриказының профессионал-техниктиг училищези.

ФАБРИКАНЫҢ ТӨЛЭЭЛЕКЧИЗИНИҢ ТУРАР ЧЕРИ: Кызыл хоорайда «[illegible]» гостиницаның № 473 өрээл.

ЧОРУУР ОРУКТАРЫ: Москваның Курск вокзалындан «Москва-Владимир» электропоезди-биле «Ундол» платформага четкеш, оон ыңай ол черниң автобузу-биле Собинка хоорайга баар.

Редакцияның адрези: Индекс 667000 Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 1. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-22-54, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партий-ле амыдырал болгаш совет тургузуг килдистерниң 2-37-13, пропаганда килдазының 2-31-75, культура килдазының 2-23-54, [illegible] килдазының 2-71-47, үлегерлиг килдазының 2-[illegible]-75, чагаа килдазының 2-41-27, информация килдазының 2-29-69, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун [illegible] баргаза 2-32-75 телефоннар болгаар.

Чагыг № 1168

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер, полиграфия болгаш ном садыының херектерниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—01415

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 165 (11963) | 1982 чылдың июль 16, пятница | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртэз 3 кеп.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң онгу чыыжының бешки сессиязы

ЧОННУҢ ЧААГАЙ ЧОРУУНУҢ БОЛГАШ КАДЫЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА САГЫШ САЛЫЫШКЫН

Улус депутаттарының Советтериниң сорулгаларын болгаш Россияның кедээ суурларынга социал-амыдырал байдалдарын экижидер талазы-биле хемчеглерни РСФСР-ниң Дээди Совединиң онгу чыыжының бешки сессиязы чугаалашкан. Июль 14-те Москвага Кремльдиң Улуг ордузунга ол бодунуң ажылын уламчылаан.

Эштер Ю. В. Андропов, М. С. Горбачев, А. П. Кириленко, А. Я. Пельше, В. И. Долгих, В. В. Кузнецов, Б. Н. Пономарев, М. С. Соломенцев, М. В. Зимянин, К. В. Русаков оларны депутаттар болгаш аалчылар [illegible] адыш часкаашкыны-биле уткаан.

СЭКП ТК-ның амгы үениң аграр политиказының үндезиннерин салган март (1965 чыл) Пленумунуң соонда эрткен чылдарда [illegible] кедээ ажыл-агыйның бистиң экономикавыстың бедик механизастаттынган адыры болдурар талазы-биле дыка улуг ажылды чорутканын санал берген депутаттар демдеглээн. Ону улам ыңай хөгжүдери бүдүрүлгениң эвес углаажыышкыннарындан адырлардан, тараачыннарның күш-ажылының, амыдыралының байдалдарындан дыка хамаарлыг. Ажыл-агыйның [illegible] лардыг чаагайжыды түвүнтан чурттаны бажыңнарын, школа назылы четпээн уругларның албан черлерин, клубтарны, библиотекаларны болгаш культура-амыдырал угланыышкынныг өскелерни объектилерни, садыгның, шининиң [illegible] черлериниң, чоннуң амыдырал хандырылгазының бүдүрүлгелериниң, ол ышкаш оруктарны тударын кедээ черлерге шапкын темпилер-биле чорудары ам кедүнгениң депутаттар онзалап демдеглеп турган.

Сессияның хүн чурумунуң бирги айтырыы чугаалажыырынга ол ышкаш Амур облүүскомунуң даргазы депутат В. А. Грек, колхозтар аразының тудуг организацияларының Бүгү-россия каттыжыышкынының баштаар черинин даргазы депутат В. М. Видьманов. [illegible] депутат В. И. Абоевский, Тамбов областың ВЛКСМ 60 чылы аттыг совхозунуң директору А. Д. Чуканов олар база киришкен.

[illegible] кедээ суурларны чаарты тудуп тургузарының темпилери чоннуң негелде-хереглелеринден болгаш хөгжүп турар бүдүрүлгеден ам-даа [illegible] чугаалап турган.

Улус депутаттарының чамдык чер-чер Советтери кедээге бүдүрүлгениң эвес угланыышкынныг объектилерин тургузарынга контрольду кошкак боттандырып турарын сессияга айтып турган. Үлетпүр бүдүрүлгелериниң болгаш хоорай албан черлериниң шеф дузаламчызын чамдык черлерде ам-даа органистаставаан. Илереттинген четпестерни болгаш чаттыраларын [illegible] бар янзы-бүрү курлавырларны чөп болгаш ажыктыг кылдыр [illegible] тодаргай саналдарын депутаттар киирген.

Чугаалашкан айтырыг дугайты сессия делгеренгей доктаалды хүлээп алган.

«Атмосфера агаарын камгалаар дугайында» база «Дириг амытаннарны камгалаарының болгаш ажыглаарының дугайында» РСФСР-ниң хоойлуларының төлевилелдериниң дугайында илеткелди РСФСР-ниң Дээди Совединиң Бойдус камгалалының болгаш бойдус курлавырларын чөп ажыглаарының талазы-биле комиссиязының даргазы Т. С. Сушков кылган.

Чоннуң чаагай чоруунуң болгаш кадыының дугайында сагыш салыышкыны, оон [illegible] байдалдарын экижидери Дээди Советке көөр [illegible] хоойлулар төлевилелдеринде сиңиккен деп, ол чугаалаан. Бистиң чуртувустуң байлак бойдус курлавырларын ажыглаары сарыылгага калбаа бээр ниирингерин турарының, эртем-техниктиг депшилгениң, үлетпүрүнүң, транспортунуң, кедээ ажыл-агыйының шапкын хөгжүлдезиниң, мелиорацияны калбак хемчээлдерге чорудуп турарының, хоорайларның болгаш суурларның дүрген өзүлдезиниң байдалдарында бойдустуң онза чугула чүүлдери болуп турар атмосфера агаарын болгаш дириг амытаннарны камгалаарынче кичээнгейни күштелдирери негеттинип турар.

[illegible] баштайгы чылдарындан-на Советтер чурту бойдус камгалалын [illegible] политиказының эң чугула айтырыгларының деңнелинге тургускан. Бойдусту камгалаар, оон байлактарын чөп ажыглаар дугайында Ленинниң изиг Коммунистиг партияның политиказында, Совет күрүнениң тодаргай хемчеглеринде херек кырында боттанып турар. 1981—1985 чылдарда экономиктиг болгаш социал хөгжүлдениң беш чыл планын ёзугаар чүгле РСФСР-ге бээн бойдус камгалаар сорулгаларга 6,6 миллиард акша онгу беш чылдаазындан 16 хуу [illegible] чарыгдаары көрдүнген.

Бойдусту камгалаарынче кичээнгейни күштелдирериниң партияның утланыышкыны Совет күрүнениң хоойлуларында [illegible] база илергейлеттинген. [illegible] үезинде РСФСР-ге бойдус камгалалының чамдык чугула актыларын: чер, суг, арга-ыяш кодекстерин болгаш чер иштиниң байлактарының дугайында [illegible] алган.

Хоойлулар төлевилелдериниң тус бүрүзүнүң кол чүүлдерин илеткелчи тодарадып көргүскен. Арыг агаар черле бүгүде дириг амытаннарга херек. Кижилерниң кадыы, дириг амытаннарның болгаш үнүш аймааның байдалы, кандыг-даа конструкцияларның, бажыңнарның, тудугларның бышкызы болгаш үр эдилелдии, сугнуң болгаш кургаг черниң арыг болуру агаар-биле холбаалыг. Бедик сайзыралдыг индустриязы-биле онзаланып турар Россияга агаар бассейнин камгалаары онза ужур-дузалыг. Чооккуй чылдарда экономиктиг күчү ну улам шапкын өстүрери биле холбаштыр бистиң республикавыстың ыяңгыя хоорайларының агаар бассейнин камгалаарының айтырыы улам чидиг тургустунар.

Дириг амытаннарны камгалаарының болгаш оларны көвүдедириниң талазында Россия Федерациязында эвээш эвес чүүлдер кылдынган. Хоойлу төлевилели аңнаашкынны, балыктаашкынны, дириг амытаннарны эртем, культура-чырыдыышкын, кижиниң [illegible] сорулгаларынга ажыглаарын четтиг чорударын [illegible] тур.

Атмосфера агаарын камгалаар база дириг амытаннарны камгалаар болгаш ажыглаар дугайында РСФСР-ниң хоойлуларын хүлээп алыры бистиң республикавыстың бойдус курлавырларын чөп ажыглаарының болгаш камгалаарының херээн дыка экижидер арганы бериш. Бойдус камгалалының талазынга социалистиг хоойлу дүрүмнерниң быжыглаарынга идиг бээр деп, Т. С. Сушков чугаалаан. Бо айтырыгга чүгле ролузу чер-чер Советтерин, оларның күүсекчи болгаш шиитпирлекчи органнары ойнаар апаар. Чугаалажып турар хоойлуларны хүлээп алыры бистиң чонувустуң чаагай чоруунуң дугайында СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дугайында партияның болгаш күрүнениң сагыш салыышкынының үлегер-чижээриниң база бирээзи болур.

Оон соонда илеткелди чугаалажып кирипкен. Бо талазы-биле Пермь облкүүскомунуң даргазы депутат **А. С. Малафеев**, чогаалчы, депутат **Ю. В. Бондарев**, Ростов областың тараалаң «Гигант» совхозунуң директору депутат **Д. Д. Ангельев**, СЭКП Кемерово хоорькомунуң бирги секретары депутат **В. Н. Галкин** олар болгаш өске-даа депутаттар бойдусту камгалаары совет ниитилелдиң амыдыралы негелдези болуп турарын, ССРЭ болгаш РСФСР конституцияларынга дүүштүр ажылдап кылдынган хоойлулар төлевилелдерин кижиниң эргежиктарынга бүрүн таарыжып, бойдус-биле оон харылзааларын улам чогумчуларынга бараан болурун демдеглээн.

«Атмосфера агаарын камгалаар дугайында» база «Дириг амытаннарны камгалаарының болгаш ажыглаарының дугайында» РСФСР-ниң хоойлуларын айыттынган [illegible] күштүг болдурун киирериниң чурумунуң дугайында Россия Федерациязының Дээди Совединиң доктаалын сессия чаңгыс үн-биле хүлээп алган.

Республиканың Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыктарын бадылаар дугайында илеткелди РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары **Х. П. Нешков** кылган.

Депутаттар Чарлыктарны бадылаар база чогуур хоойлуларны болгаш доктаалды хүлээп алган.

Сессия ажылын оон-биле дооскан.

(СЭТА).

ТЕМПИЗИ БЕДЭЭН

фоторепортаж

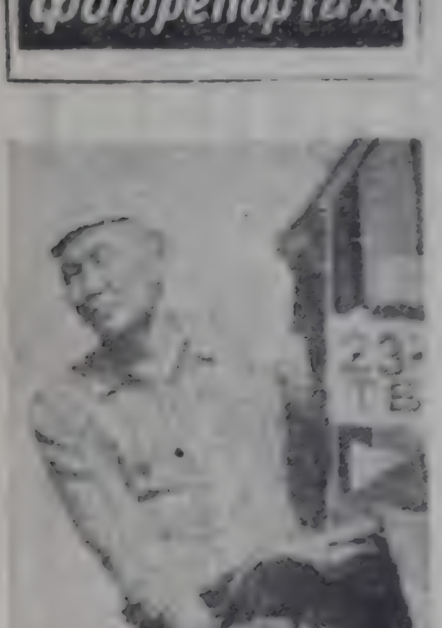

Чаа Шагаан-Арыгдан Чалаана талазынче углаан чазаглыг орукту куду хан олурарга оът-сигенин эки үнген шынааның он талазынче көөрүвүске мал чемин белеткээн сигенчилерниң ажыл-ижи хайныышкынныг чорып, чаа салган [illegible] саратттың чанынче сигенин тракторлар бөлүп тур. Оларның кылып турар ажыл-ижи-биле таныжар дээш ыпаар углай хаптывыс.

Ол шөлде «Улуг-Хая» совхозтуң мал чемин белеткээр механизастаттынган бригадазының кежигүннери ийи звено кылдыр үстүп алгаш, оъду чугуп, [illegible] келген черлерниң сигенин аралай кевип турлар. Звенолар аразында калбарган социалистиг чарыштың мурнуку [illegible] Геннадий [illegible] удурткан звенозунуң (**үстүнде чурукта**) кежигүннери чорупуп, хүн бүрүнүң [illegible] онаалдазын 120—130 хуу күүседип турар болдулар.

Сигенчилер бо шынаага кээр мурнунда Меде ховузу деп черниң сигенин кезээш, аңаа 50 ажыг тонна эки шынарлыг мал чемин белеткээн. Ол ажылга Петров Далар-оолдуң звенозу шылгараан. Эң [illegible] тракторист волокуша сөөртүкчүзү Николай Самдан-оол (**адаанда чурукта**) бедик мергежилдиин көргүскен.

«Улуг-Хая» совхозтуң сигенчилери республиканың малчыннар наадымын күрээжилчи чедиишкиннер-биле уткуп, кыска үениң дургузунда 150 хире тонна мал чемин бо хүннерге чедир белеткээн-дир. Ажылдың темпизин улам шапкынчыдаан.

В. ЧАДАМБА.

Авторнуң фотолары.

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ КИЧЭЭНГЕЙИНГЕ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң бешки сессиязынга келген Дээди Совет депутаттарының бүрүткээшкини 1982 чылдың июль 16-да 9 шактан 22 шакка чедир база июль 17-де 9 шактан 16 шакка чедир Советтер бажыңынга болур, телефон дугаары 2-15-03.

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ БЕШКИ ЧЫЫЖЫНЫҢ БЕШКИ СЕССИЯЗЫНЫҢ АЖЫТТЫНАРЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң бешки чыыжының бешки сессиязы 1982 чылдың июль 19-та 10 шакта СЭКП Тыва обкомунуң Политиктиг чырыдыышкын бажыңынга ажыттынар.

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ДЕПУТАТТАР ТӨЛЭЭЛЕКЧИЛЕРИНИҢ ХУРАЛЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутаттар төлээлекчилериниң хуралы 1982 чылдың июль 19-та 9 шак 30 минутада, СЭКП Тыва обкомунуң Политиктиг чырыдыышкын бажыңынга болур.

СЭКП обкомунда, республиканың Министрлер Чөвүлелинде, профоблчөвүлелде болгаш ВЛКСМ обкомунда

МУРНАКЧЫЛАРНЫҢ ҮЛЕГЕРИН ЭДЕРЕР

СЭКП обкомунуң бюрозу, республиканың Министрлер Чөвүлели, профоблчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому 1982 чылдың бирги чартыында мал ажылының продуктуларын бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарын көвүдедир база оларның шынарын экижидер, малдың баш санын өстүрер талазы-биле районнарның, совхозтарның, мал ажылының ажылдакчыларының социалистиг чарыжын түңнээн доктаалды хүлээп алган.

Кедээ ажыл-агыйның ажылчылери СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, ССРЭ-ниң 60 чыл оюн төлептиг уткуур дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга киришкеш мал ажылының продуктуларын бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарын көвүдедир талазы-биле чамдык эки түңнелдерни чедип алганын ук доктаалда демдеглээн. Бо чылдың июль 1-ге чедир республикада эът садарының чартык чыл планы 117,7 хуу, сүттүү — 105 хуу, дүктүү — 140,8 хуу, чүүргалар садарының — 146,3 хуу күүсеттинген. Эрткен чылдың ындыг деңнелинден эът садары 3,5 хуу, дүктүү — 0,3 хуу болгаш чүүрганың — 27,7 хуу өзүлделиг болган.

Малдың баш санын өстүрбүшаан, күрүнеге эът, сүт, дүк бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарын көвүдедир талазы-биле социалистиг чарышка эки түңнелдерни Барыын-Хемчик район, «Барлык» болгаш «Хемчик» совхозтар чедип алган. Эрзин район, «Революцияның чалбыыжы», «Торгалыг» болгаш чамдык өске-даа совхозтар чартык чылды багай эвес доосkan.

Бо чылдың бирги чартыында мал продукциязын бүдүрериниң, малдың чаш төлүн камгалап алырының планнарын «Мурнакчы» совхозтуң хойжу бригадазы (бригадири О. Х. Чамы), «Дөн-Терезин» совхозтуң ногаа бригадазы (бригадири Д. С. Ооржак), «Чодураа» совхозтуң сүт-бараан фермазы (бригадири О. Ч. Сырат), «Көк-Тей» совхозтуң сүт-бараан фермазы (бригадири И. П. Сагаан) болгаш өскелер-даа чедиишкинниг күүсеткен.

Мурнакчы малчыннар — «Октябрь 30 чылы» совхозтан Ш. Д. Куулар, «Алдан-Маадыр» совхозтан М. Л. Ооржак боттарының бажыңнаан хойларының 100 бажыңга онаалтыр 125—130 хураганны алган, «Саян», «Кызыл тараачын» совхозтарның саанчылары М. Т. Байкара, К. М. Сыргыс бирги чартык чылда боттарынга быжыглаан инек бүрүзүнден 1241—1311 кг сүттү саап алганнар.

Оон-биле чергелештир чамдык СЭКП райкомнары, райкүүскомнар, совхозтарның парткомнары, профэвилел болгаш комсомол организациялары эът, сүт, дүк бүдүрериниң болгаш садарын көвүдедир, малдың баш санын камгалаар болгаш өстүрер талазы-биле мал ажылдыгларының ортузунда социалистиг чарыштың [illegible] бедидеринче кичээнгейни ам-даа эвээш салып келгенин СЭКП обкомунуң бюрозу, республиканың Министрлер Чөвүлели, профоблчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому демдеглээн.

1981 чылдың бирги чартыында тургаанынга деңнээрге, күрүнеге сүт садарын Улуг-Хем, Бии-Хем, Каа-Хем, Таңды районнарның совхозтары, эът садарын — Таңды, Кызыл, Каа-Хем болгаш Тожу районнарның совхозтары эвээжеткен. Күрүнеге сүт садарының чартык чыл планын 12 совхоз, эът садарының «Өөк» болгаш ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтар күүседип шыдаваан.

Малдың баш санын өстүрериңге, улуг малды болгаш оон төлүн камгалап алырынга удуртукчуларның болгаш специалистерниң талазындан негелде, контрольду кошкаткан хөй-хөй совхозтар чүс бажы онаалтыр эвээш бызаалары. хураганнарны болгаш анайларны алган. Оон түңнелинде 1981 чылдың бирги чартыында тургаанынга деңнээрге республикада 1200 ажыт бызаа, 9 муң ажыт анай хураган [illegible] алдынмаан. Ол-ла үеде мыйыстыг бода малдың өлүп хораан чорту 44,9 хуу, хой болгаш өшкүнүң — 2,5 хуу улгаткан. Мыйыстыг бода малдың баш саны 3,5 хуу, оон иштинде инектии — 3,3 хуу, хой, өшкүнүү — 2,7, инектии — 4,1 хуу кызырылган.

Ыяңгыя Улуг-Хем, Таңды, Бии-Хем, Тожу районнарның совхозтары малдың баш санын өстүрер, улуг малдың баш санын болгаш оон төлүн камгалаар талазы-биле эң багай түңнелдерлиг болган.

Хөй-хөй совхозтарда инектерниң продуктузуу куду-таан, күрүнеге кууу шынарлыг хөй сүт дужаатывышаан турар. «Улуг-Хая», «Күш-ажылдың хоструу» совхозтар бо чылдың 6 айларында күрүнеге саткан бүгү сүдүнүң 14,5-15,6 хуузун сорт чок кылдыр дужааган.

СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, профоблчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому 1982 чылдың бирги чартыында мал ажылының продукциязын бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарын көвүдедир, оон шынарын экижидер, малдың баш санын өстүрер талазы-биле социалистиг чарыштың тиилекчилери кылдыр дараазында черлерни санаан:

— барыын зонаның районнарындан — Барыын-Хемчик районну;

— мурнуу зонаның районнарындан — Эрзин районну.

— барыын зонаның совхозтарындан — «Барлык» совхозту;

— төп зонаның совхозтарындан — «Революцияның чалбыыжы» совхозту;

— мурнуу зонаның совхозтарындан — «Торгалыг» совхозту.

Барыын-Хемчик, Эрзин районнарга, «Барлык», «Революцияның чалбыыжы» болгаш «Торгалыг» совхозтарга СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл туктарын, район бүрүзүнге 200 рубльдиң, совхоз бүрүзүнге 150 рубльдиң акша шаңналдарын тывысырын шиитпирлээн.

Мал ажылының продуктуларын бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарын көвүдедир, оларның шынарын экижидер, малдың баш санын өстүрер талазы-биле социалистиг чарыштың негелделерин төп зонаның чаңгыс-даа районну күүсетпээни-биле шаңналдыг черни тывыспаазын шиитпирлээн.

Мал ажылының продуктуларын бүдүрериңге, малдың баш санын өстүреринге болгаш камгалаарын хандырарынга 1982 чылдың бирги чартыында чедип алган бедик көргүзүглерин дээш мал ажылының бедик ажылдакчыларын өөреткиг белектер-биле шаңнаарын доктаалда айыткан.

Бо чылдың бирги чартыының түңнелдерин бүгү талалыг анализтээш, четпестерни тодарадып, оларны чайладырының аргаларын айтырын, СЭКП обкомунуң бюрозунуң болгаш республиканың Министрлер Чөвүлелиниң «1982 чылдың олар үезинде мал ажылының продуктуларын бүдүрерин көвүдедир болгаш 1982-83 чылдың мал кыштаашкынынга четчир чемнерни белеткеп алыр талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаалын күүседиринче бүгү малчыннарның күжүн чээннээрин СЭКП райкомнарынга, райкүүскомнарга, партия, профэвилел болгаш комсомол организацияларынга, ажыл-агыйларның удуртукчуларынга болгаш специалистеринге ук доктаалда дааскан. Бүгү-ле организаторы болгаш масса-политиктиг ажылды мал ажылының продуктуларын күрүнеге садарының чыл пландарын ыяап-ла күүседирынче угландырар [illegible].

БАШТАЙГЫ САРААТТАР

Бо чылын «Мурнакчы» совхозтуң суггаттыг шөлдеринде тараан хөй чылдыг сигениң үнүжү эки. Амгы үеде 56 гектарда тараан люцерназы ажаап кирипкен. Гектардан-на 24 центнер оон дүжүдү алдынган.

Совхозтуң Ээр-Хавак сүт-бараан фермазының төвүнде баштайгы двор сарааттар турупкан. Сиген шөлүнден хөпээннерни сөөртүп [illegible] суггаар [illegible]. Ол участоктан сентябрь эгезинде ийиги дүжүттү алыр.

Сигенчилерге ажыл механизаторлар Сергей Ланган, Александр Хирлиниң, Айлаа-оол Чочу эки ажылдаар.

А. КАНЧЫЫР.

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНДА

Дүүн Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң хуралы Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының оралакчызы А. Н. Пожидаевтиң даргалаашкыны-биле болуп эрткен.

Аңаа В. И. Ленин аттыг «Тыва дагдүгү» комбинатта күрүнениң болгаш күш-ажылдың сагыдга-чурумун улам ыңай быжыглаар болгаш күш-ажыл курлавырларының ажыглалын экижидер талазы-биле ажылдың дугайында «Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң дөрткү чыыжының тоску сессиязының «Бойдус камгалалының талазы-биле хоойлуну улус депутаттарының Советтериниң күүседип турарының дугайында» доктаалынга дүүштүр Тыва АССР-ниң Ыяш ажыл-агый министерствозунуң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң чанында Аңныыр-тывыш ажыл-агый эргелелиниң ажылының дугайында айтырыгларны чугаалашкан. «Тыва дагдүгү» комбинаттың директору Э. Г. Бутаков, ыяш ажыл-агый министри М. А. Гаков, Аңныыр-тывыш ажыл-агый эргелелиниң начальниги А. С. Нурзет илеткел кылган.

Президиум Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң бешки чыыжының бешки сессиязының хүн айтырыын болгаш ажылының чурумун көрген.

Хуралга СЭКП обкомунуң секретарьлары Г. И. Долгополов, Д. К. Ооржак олурушкан.

(Бистиң корр).

РСФСР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

1982 чылдың июль 14-те РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хуралы автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдериниң, крайкүүскомнарның болгаш облкүүскомнарның даргаларының киржилгези-биле болуп эрткен. Аңаа 1982 чылдың бирги чартыында РСФСР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының болгаш Күрүне бюджетиниң күүселдезиниң түңнелдериниң, а ол ышкаш РСФСР-ниң колхозтарында болгаш совхозтарында мелиорация хандырылгазының байдалы болгаш ону улам ыңай экижидер талазы-биле хемчеглер дугайында айтырыгларны чугаалажып көрген.

РСФСР-ниң ажылчы чоннары 1982 чылдың бирги чартыында республиканың экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң талазы-биле улам ыңайгы чедиишкиннерни чедип алган. РСФСР-ниң девискээринге [illegible] бүдүрүкчүзүнүң [illegible] продукция сайгарарының планы 101 хуу күүсеттинген.

Кедээ ажыл-агыйның материал-техниктиг баазазын быжыглаар талазы-биле хемчеглерни боттандырган. Частың ажылдарын организастыг эрттирген. Амгы үеде тарылганың ажаалдазын чорудуп, мал чемнерин белеткээр чоруун калбартып турар [illegible] ажаалдазынче киирген.

Чоннуң амыдыралының деңнелин бедидер талазы-биле хемчеглерни боттандырган. Ажылчыларның болгаш албан-хаакчыларның шалыңы өскен, күрүне болгаш кооперация садыында үүрмектеп садар бараан саарылгазы, чурттакчы чоннуң амыдыралдың ажыл-хүлээлгезин чедирериниң байдарылгазы көвүдээн. 1981 чылдың бирги чартыынга бодаарга чурттаглга бажыңнарын, школаларны, школа назылы четпээн уруглар албан черлерин, эмнелгелерни ажыглалга киирген.

РСФСР-ниң Күрүне бюджединиң, а ол ышкаш автономнуг республикаларның күрүне бюджеттериниң, крайлар, областар, Москва болгаш Ленинград хоорайларының бюджеттериниң орулгалар пландарының күүселдезин хандырган.

Оон-биле калы планныг онаалдалар күүселдезинде шыңгыы четпестерни ол хуралга демдеглээн. РСФСР-ниң министерстволарының болгаш ведомстволарының хөй каттыжыышкыннары болгаш бүдүрүлгелери үлетпүр продукцияның чамдык хевирлериниң талазы-биле планын күүсетпээн. Чамдык автономнуг республикаларда, крайларда болгаш областарда күрүнеге мал болгаш куш, сүт садарының онаалдалары күүсеттинмээн. малга бодуун база чуулуутуг чемнер белеткээрин [illegible] элеваторларның болгаш тараа складтарының капитал септээшкининиң планы күүседиринге хожудаашкыннарны болдурган.

РСФСР-ниң чамдык министерстволары болгаш ведомстволары, автономнуг республикаларның Министрлер Чөвү-

(Төнчүзү 3-кү арында).

СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң

шиитпирлерин—амыдыралга

ЧЕДИП АЛГАНЫН БЫЖЫГЛААР

Бистиң районувус мал ажылдыг. Ниитизи-биле алырга, эрткен чыл Эрзинниң ажыл-агыйларынга элзээ нарын болгаш берге болган. Ынчалзажок районнуң партия, совет, ажыл-агый болгаш өске-даа хөй-нийти организацияларының организакчы ажылының болгаш кедээ ажыл-ишчилерниң, ылангыя бистиң малчыннарывыстың эрес-шудургу күженишкиннериниң ачызында кыштың берге шылгалдазын малчыннар шыдамыккай ажып эрткен болгаш он бирги беш чылдың ийиги чылының бирги чартымында эки көргүзүглерни чедип алган.

Мал [illegible] бүдүрериниң база курулгаларының талазы-биле [illegible] дугайлары ажыр күүсеткен. Бурунгаар район 449 тонна эът садар планын [illegible] тонна чедирген. Сүттүң [illegible] тоннаның орнунга 221 тонна, дүктүң планы 150 тонна турда, 213,7 тонна чедирген. Төрүүр чүс хойга оннаштыр 86 хураган алдынган. Ынчангаш мал ажылының продукталарын бүдүрер база ону [illegible] садар талазы-биле социалистиг чарышка [illegible] түңнелдерни чедип алган.

Чартык чылда чедип алган түңнелдерни [illegible] СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин база Аъш-чем программазын боттандырарынга баштайгы эге базымны кылыры бистиң бо чылгы кол сорулгавыс болур. Районнуң партия организацияларының [illegible] ажылын ол сорулгаларны боттандырарынче углаар турар.

Мал ажылы—кедээ ажыл-агыйның эң чугулазы, нарын адыры. Маңаа чедиишкин бодунаа келбес. Ону кедээ коммунистерниң, ылангыя бригадирлерниң, хөй санныг малчыннарның эрес-шудургу күш-ажылы-биле чедип алыр. Маңаа ылангыя хоочун коммунист-бригадирлер Байыр-оол Севилбаа, Соян Алдын-оол, Кимаа Ынаалай, Боруй Нурзет, Кыргыс Белчир дээш өскелерниң-даа чон ортузунга мергежилдиг [illegible] ажылын районнуң партия организациязы бедик-биле үнелеп турар.

Боттарының эрес-мандыр [illegible] күш-ажылы-биле [illegible] хөй-хөй малчыннар бедик көргүзүглерни чедип алганнар. Төрүүр чүс хойдан-на хураган өрү кураганнарны камгалап ап чурт иштиниң хөй [illegible] бирээзинден не 2 кг дан хөй дүктү кыргаан мурнакчы хойжулар Орус Намдал, Алзай Севилбаа, Мария Соян, Дашоол Седий, Назылмаа Өөвей дээш өскелерни чоргаарал-биле адап турар бис. Ол ышкаш сүт-бараан фермаларының саанчыларының [illegible] база [illegible] ажылдакчыларының, техниктериниң нийти чедиишкинге киирип турар үлүү база эвээш эвес.

Бистер чүгле чедиишкиннер дугайын чугаалааш, чедир шиитпирлеттинмээн айтырыгларның [illegible] дугайын ыттавайн баар болзувусса, ол канчап-даа шын эвес болур ийик. Районнуң [illegible] хөгжүлдезинде улуг четпестер бар. Ол бүгүнүң дугайында СЭКП ТК-ның май Пленумунуң түңнелдеринге болгаш партия организацияларының [illegible] холбашкан айтырыгларны чугаалажыр [illegible] районнуң [illegible] пленумунда, парторганизацияларның [illegible] хуралдарынга [illegible] чугаалар болгулаан.

Шивилиг [illegible] малының өлүп хораары ажыл-агыйның [illegible] «Мөрең» совхозта (директору Б. Сайды, парторганизация секретары Н. Оюн) малдың [illegible] хөй. Кайы-даа ажыл-агыйларда мал продукталары (эът, сүт, дүк) бүдүрери [illegible].

СЭКП ТК-ның май Пленумунуң түңнелдерин чугаалажып тура, партия Тыва обкомунуң VI пленумунга мал чемнерин белеткеп бүдүрери онза кичээнгейни салган болгай. Оң ындыг болур-даа ужурлуг. Чер ажылының [illegible] бедиивейн, четчир чемни белеткевейн, мал ажылын хөгжүдери берге апаар. Мурнуңда чылдарның практиказындан алырга, бо талазы-биле бар аргаларны чедир ажыглавас, белеткээн мал чемнерин четче [illegible] биске тургулаан. Чижээ, эрткен чылын Ленин аттыг совхоз Кырыс-Тейге тараан кызыл-тасты (бир гектардан 5—6 центнер дүжүттү ап болур) тавыштаң кескеш, бастырып ажаап ап чадап турда, мал төтчеглеп, чип каан. Ол-ла хову турлаан долгандыр 500 ажыг тонна хире [illegible] база-ла кезип, ажаап албаан.

«Чаа орук» совхозтуң саанчызы [illegible] Аксының суггаттыг сиген шөлүн чедир кеспейн, ара каапкан. Кайы-даа ажыл-агыйларга сенаж кылбаан. Ленин аттыг совхозка тургускан [illegible] ажыглаар витаминниг сиген далганы кылыр агрегат үрелгеш, сезон төнгүже чедир ажыглап чок апаа турган. Эрткен чылдың ындыг улуг четпестеринден шыңгыы түңнелди үндүрер, амгы чугула кампания—мал чемнериниң белеткелинге бүгү күштерни, аргаларны ажыглап турар [illegible] чемни белеткээри—хүннүң эң чугула сорулгазы болур.

Черниң үнүш-дүжүткүрүн бедидери-биле районга суггарылганың экономика-техниктиг системазын ажылдап кылырын көрүп турар. Совхоз бүрүзүнге мал чемнери бүдүрерин көвүдедири-биле [illegible] суггарылга бугаларын катап тургузары негеттинип турар. Чижээ, «Чаа оруктуң» Тарлашкында, Сөөлчерде, Кара-Дытта, [illegible] Ленин аттыг, «Мөрең» совхозтарда. Тестиң ийи талазында суггат бугаларын аштап, арыглааш, ында шөлдерни суггарып, олардан сиген кезип, мал-даа оъткарар аргалар турбуже, ол ажыл-агыйларның удуртукчулары ону [illegible] турар.

СЭКП ТК-ның май Пленумунуң шиитпирлерин база Аъш-чем программазын боттандырарынга кедээ коммунистер болгаш ажыл-ишчилер боттарының улуг үлүүн киирер төлээде, районнуң партия, совет болгаш ажыл-агый органнарының мурнунда харыысалгалыг сорулгалар салдынган. Чижээ, Аъш-чем программазын боттандырарынга дүүштүр чамдык сан-чурагайларны алырга мындыг. Бир эвес районга эрткен чылын бүдүрген эът (чондан садып алганы-биле кады) 1381 тонна турган болза, 1985 чылда 2830 тонна, а 1990 чылда 3140 тонна чедер. Сүттүң дараалаштыр алырга 405 тоннадан 1985 чылда 2540, а 1990 чылда 2860 тонна болур. Ол-ла чылдарда [illegible] болгаш ногаалар-биле районну [illegible] боттарын [illegible] чедип алыр.

Ол айтырыгларны шиитпирлээринге бир кол чүүл малдың [illegible] үндезини-биле ээжилдери, төрүүр малдарны [illegible] өстүрери, малдың баш санын ылангыя ооң чаш төлүн бүрүн камгалап алыры. Черниң үнүш дүжүткүрүн үндезини-биле [illegible] чүүл. Даандыргап ажыл-херек дээш мал ажылында коммунистерниң, бүгү малчыннарның харыысалгазын бүгү талазы бедидер, оларның негелдезин күштелдирер херек. Ооң-биле кады [illegible] мал ажылдакчыларының [illegible] чуртталгазынга [illegible] байдалдарны тургузар, оларның амыдыралының культуразын бедидер айтырыглар партия, совет болгаш ажыл-агый органнарының хүн бүрү кичээнгейиниң төвүнге тургустунар апаар.

Районнуң партия организациязы СЭКП ТК-ның май Пленумунуң шиитпирлерин, [illegible] эш Л. И. Брежневтиң илтеткелинде айыттынган сорулгаларны боттандырарынга коммунистерниң, бүгү ажыл-ишчилерниң күжүн мобилизастап, организакчы болгаш политиктиг ажылдың деңнелин улам бедидер дээш амдаа улам шудургу ажылдаар.

А. МОНГУШ,
СЭКП Эрзин райкомунуң бирги секретары.

АКЫ-ДУҢМАЛЫШКЫ ЧОРУКТУҢ АЧЫЗЫ!

Б. К. ЧАБДАРОВ,
Кабардин-Балкар АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы

Бистиң улуг эвес республиканың [illegible] Улуг Октябрь кывыскан. Национал айтырыгны чөптүг шиитпирлээриниң, [illegible] деп эргезиниң болгаш найыралының дугайында күштүг [illegible] хөй чылдарда бодап чораан [illegible] шиитпирлээр талазы-биле [illegible] Октябрь революциязы ажыткан. Ол амыдыралды тургускан [illegible] харлап турар. Ол бүгү шылгалдаларны шыдап эрткен. Ооң күчүзү чылдан чылче улгадып, интернационалдыг акы-дуңмалышкы [illegible].

Бо кайгамчыктыг юбилейниң чылында Кабардин-Балкар АССР-ниң ажыл-ишчилери Россияга эки тура-биле каттышканындан бээр 425 чыл оюн болур төөгүлүг байырлалды база демдеглээрлер. Дөрт чүс чыл мурнунда бистиң бурунгу өгбелеривистиң «Кезээ мөңгеде кады» деп чугаалаан сөстери кабардин болгаш балкар улустуң орус улус-биле [illegible].

Экономиказы кошкак, күш-ажылчы кижилери түреңги, [illegible] билбес, [illegible] ылгап көрүүшкүн болгаш өшөжээн негежир чорук, аарыг-хамчык—эрги үениң Совет эрге-чагыргага арттырып берген чүүлү ол. Чүгле ленинчи национал политика, бистиң чуртувустуң улустарының, бирги ээлчегде улуг орус улустуң акы-дуңмалышкы дузазының ачызында кыска хуусаа иштинде бодунуң үлетпүрүн тургузуп, кодээ ажыл-агыйны сайзырадып, улус ажыл-агыйын эргелеп башкарарының [illegible] аргазын шиңгээдип алыр аргалыг болган.

Ол бүгүнүң түңнелинде республиканың [illegible] ескерилген. Кабардин-Балкарияның үлетпүр продукциязы [illegible] 1980 чылга чедир бир муң катап өскен. Эрткен беш чылда КБАССР-ниң бүдүрген үлетпүр [illegible].

Хааныг чазак үезинде кабардиннерни болгаш балкарларны «чердиң даг чурттуглары» деп адап турган. Бо үеде олар эртем-билигни чедип ап, [illegible] дериг-херекселдерин [illegible] электроннуг үлетпүрнүң кайгамчыктыг приборларын [illegible] чогаадып, [illegible] мал байлактарны казып тып турар апарган.

Кабардин-Балкарияда үжүк-бижик билбес кижи чок. Амгы үеде докторларның болгаш кандидаттарның саны революция мурнунда турган [illegible] санындан безин хөй болуп турар. Бистиң чаңгыс чер чурттуувус, физика-математика эртемнериниң доктору Мурадин [illegible] эртемденнерге билдингир.

Кабардин-Балкарияның черинде талантылыг кижилер хөй. Оларның аразында эртемденнер, шүлүкчүлер, композиторлар, ажылчыннар, колхозчулар хөй. Совет музыка уран чүүлүн пропагандалаарынга бүгү чуртка сураглыг дирижер Юрий Темирканов улуг үлүг-хуузун киирип турар. ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң Күрүне шаңналдарының лауреады Кайсын Кулиевтиң ады чокта совет поэзия долу эвес ышкаш сагындырар. [illegible] аларны берге.

Кабардин-Балкарияның кайгамчык бойдузу, ооң арыг-хем-суглары шаандан бээр кижилерни бодунче хаара тудуп келген. Ол байлактарны чөп болгаш бүрүн ажыглаар арганы Совет эрге-чагырга берген. Бүгү-эвилелдиң «Нальчик» курортунуң санаторийлери болгаш пансионаттары совет кижилерниң эргезинде. Туризмниң болгаш альпинизмниң амгы үениң негелделерин [illegible] кылган комплекстери хөй, республикага чыл санында ийи миллион хире туристер болгаш экскурсантылар келгеш дыштанып, кадыын экижидип ап турар.

Коммунистиг тургузуунуң бүгү-ле адырларынга чедиишкиннеривисти партия Төп Комитединиң, эш Л. И. Брежневтиң бодунуң доктаамал сагыш салыышкынының ачызы деп санаар бис. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, Төп Комитеттиң май (1982 чыл) Пленумунуң төөгүлүг шиитпирлери бисти чаа-чаа күш-ажылче сорук киирип турар.

Партияның ниитики болгаш [illegible] политиказын чаңгыс [illegible]-биле деткип турар бистиң республиканың ажыл-ишчилери он бирги беш чылдың ийиги чылын шалыпчы күш-ажыл-биле доозар, ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл [illegible] шиитпирлер ажылдап турар.

ЧУРУКТАРДА: Кабардин-Балкарияның улустуң шүлүкчүзү, ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң Күрүне шаңналдарының лауреады Кайсын Кулиев; Нальчик. Россияга Кабардин-Балкарияның эки тура-биле каттышканының 400 чылы аттыг шөл.

Р. ДИКТИН болгаш С. МАЙСТЕРМАННЫҢ фотолары.

СЭТА-ның фотохроникаазы.

ЧАРЫШТЫГ УЧАСТОКТАР

«Водоканал» эргелелиниң коллективи юбилейлиг чылдың бирги чартымының планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүсеткен.

Канализация участогу чартымның бирги [illegible] ажылдарын 103,1 хуу күүсеткен. Арыг суг [illegible] участогу бирги чартык чылда 2852 муң кубометр сугну [illegible] планын 100,2 хуу күүсеткен. Мастер [illegible] удуртканы канализация участогундан [illegible] ажылынга хамаарылгалыг, эки ажылдап турар эвээш эвес. Слесарьлар Н. Н. Ременников, Л. П. Герасимов, бригадир В. А. Ан[illegible] болгаш машинист В. А. Костенко олар өш-өөрүнге эки үлегер-чижекти көргүзүп келгеннер.

[illegible] мастер А. И. [illegible] участогунга [illegible] ажылдап келген [illegible]. Мыя бригадир Н. Е. Кочура, слесарьлар Д. Н. Аржаков, О. А. Гречко, В. П. Барков болгаш машинистер Ф. А. Буянова, Л. П. Апенина болгаш оон-даа өскелер социалистиг чарышка эки түңнелдерни көргүзүп турарлар.

Н. УЛЬЯНОВА,
«Водоканал» эргелелинде план килдизиниң начальниги.

ШЫНАРЫ БАГАЙ

Аскай—Кызыл [illegible] автоорук тудуун ССРЭ-ниң Транспорт тудуунуң министерствозунуң [illegible] — № 833 болгаш № 834 тудуг эргелелдери чорудуп турар. Оларның бирээзи ол орукту Турайдан [illegible], а [illegible] — Арадандан бээр кылып чорун орар. Ол трасса даглар таварып эртер. Ооң ындаа даг сугларлыг үш черге — Уска, Хүннээрекке, Билелигге көвүрүглер кылыр. Оруктуң [illegible] көвүрүглерниң демир-бетон-биле кылыры кердүнген. Бо хүннерде Үс хемниң кежир көвүрүг тудуун дооскаш, ажыглалга киирген.

Араданның талазында участокта чер кырын дескилээр, ында чалдар кылыр ажылдарының белеткелин чорудуп турар. Тускайжыттынган № 82 тудуг эргелели чер орунннаар [illegible]. Чай—июнь айларда № 834 тудуг эргелелиниң (начальниги Г. Д. Гладков, кол инженери В. С. Голованов, улуг прораб О. И. Хомуяков) тудуг-[illegible] орук тудуунуң темпизи дыка кудулаан. Олар кылыр ажылдарны баш удур планнап, белеткеп албааннар. Ооң уламы-биле эрткен алды айларда 310 муң рубльдиң ажылдарын [illegible] турган, чүгле 169 муң рубльдиң ажылын бүдүрген. Орукта [illegible] кулу болуп артпышаан. Чүге дээрге ону таптап кызырда, чүгле автотранспорт ажыглап турар. Ону тантап бастырар өске машиналар чок. Ооң ындаа суг чайлап бадып [illegible] орук ту[illegible] байн турар. Бир эвес оларны [illegible] кылып кагбас болза, сөөлүнде [illegible] багай салдар чедирери чугаажок.

[illegible] тудуг эргелели бо чылын 800 муң, ооң иштинде боттарының күжү-биле 700 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылыр. А херек кырында план күүселдези багай: чүгле 160 муң рубль болган. Ол эргелелдиң удуртукчулары ол объектиниң тудуун [illegible] чедир билбейн, ооң тудуун дүрген [illegible] турар-дыр.

Шивилиг талазында ажылдап турар № 833 тудуг эргелелиниң коллективи чыл эгезинден бээр [illegible] ажылдап, ай санының планын күүседип келген. Эрткен алды айлар дургузунда эргелел 630 муң рубльдиң ажылын бүдүрерин планнааш, херек кырында 853 муң рубльдиң тудуг [illegible] ажылдарын кылган. Ол коллективтиң кылган ажылының шынары багай эвес.

Ук эргелелге күш-ажылчы чедиишкин аназ-ла келбээн. Ол дээрге эп-найыралдыг болгаш күженишкинниг күш-ажылының түңнели. Эргелел [illegible] бирээзи ышкаш чаа депшилгелиг аргаларны шиңгээдип ап, [illegible] бедиткени болур.

Новосибирск орук тудуг трест ол орукту тудуун 1985 чылда [illegible] планнап турар. Арткан үеде [illegible] улуг. Ындыг болганда ук орукту шынарлыг кылыырын хандырар дээш тресттиң удуртукчулары [illegible] тудукчуларынга техниканы, материал-даа талазы-биле боттуг дузаны көргүзери күзенчиг.

Р. ТВЕРЕТИН.
тургустунуп турар оруктар дирекциязының кол инженери.

ЧАҢГЫЗЫ—ХӨЙҮ ДЭЭШ

Улуг-Хемниң солагай талазы эриинде беш каът бажың бедип үне берген. Калбак панель хаалыларны эптеп турганы туткан бажыңның чанында вагончик-бажыңчыгаштар бар. Оларның бирээзинче кире бергеш, ук участоктуң мастери Владимир Степанович Соковцев-биле ужуражып чугаалаштывыс.

120 өг-бүле чурттаар бажыңның тудуг-монтаж ажылдарын «Тыва тудуг» трестиң «Кызыл тудуг» эргелелинде Александр Григорьевич Пашковтуң бригадазы кылып чорудуп келген. Александр Пашковтуң бот-орулга-чарылгалыг бригадазы бо бажыңның бирги каъдынга тудуг-монтаж ажылдарын бо чылдың январында эгелээн. Кержилиг арга-биле ажылдап турар болганда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү бедик. Александр Пашковтуң бригадазының кежигүннериниң мергежили ортумаа-биле 4-кү разрядка деп.

— Тудуг-монтаж ажылдарын кылып чорудуп турар кижилерниң мергежили бедик. Ынчангаш бригаданың үүлезин [illegible] чогумчалыг болуп турар эвеспе, Владимир Степанович?— деп, айтыра каапкан.

—Ол-даа чөп—дээш, мастер чугаазын уламчылады:—«Тудуг кезектери» комбинат бисти калбак панель хаалылар болгаш демир-бетон конструкциялар-биле ден-дески хандырар болза, ажыл туруушкунга таварышпас. Херек кырында байдал ындыг эвес. Айның эгезинде материалдар узуктелип келир, ай төнчүлеп чорда көвүдеп эгелээр, харын оларны чамдыкта каар-салыр чер безин тыывалбастай бээр. Ону бодаарга «Тудуг кезектери» комбинат планын күүседир дээш ай төнчүзүнде каш дакыыр күженишкинниг үндүрер бээр хевирлиг.

Ам бо хүннерде Александр Пашковтуң бригадазы ук бажыңның дээвиирин чыып-эптээр демир-бетон-биле шып турар. Моон мурнунда демир-бетон-биле чурттаар бажыннарының кырын ыпчаар шыпнайн турган. Ынчангаш олар чыып-эптээр демир-бетон-биле дээвиир шывары эгелекчилери болган. Бо чаа арга тудуг объектилеринге ниитеследи алыр дээрзи чугаажок.

120 өг-бүле чурттаар бажыңның баштайгы блогу (ында 80 квартира бар) сентябрь айда ажыглалга кирер. Ийиги блогу бо чылдың ноябрьда ээлеринге дужааттынар.

Эрес-кежээ тудугжуар хүлээнгенин күүседир дээрзинге бүзүрелдиг болдулар.

Александр Пашковтуң бригадазында анаа-бүрү мергежилдиг кижилер бар. Оларның деми чаңгыс, аразында харылзаазы быжыг «Чаңгызы хөйү, хөйү чаңгызы дээш» деп девиз-биле ажылдап, чурттап чанчыкканнар. Найыралдыг коллективтиң төлээзи — электри канакчы Балчир Эртинеге база ужурашкан мен.

Аныяк оолдуң чугаазында бадыткаалдыг чүүлдер хөй. Кержилиг эга-биле ажылдап турар бригада юбилейлиг чылдың бирги чартымында 550 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылыр даалгазын чедиишкинниг боттандырган.

М. ОНДАР.

ССРЭ 60

ДЕМИСЕЛГЕ КАҢНАЛГАН НАЙЫРАЛ

НАЙЫРАЛ деп сөс чоргаар болгаш ыдыктыг дыңналыр. Совет улустарының мөңге найыралы демиселге төрүттүнген болгаш каңналган. Ол болза хостаалга, аас кежиин база революция дээш демиселдиң кадыг-берге үелеринде-даа база социализм болгаш коммунистиг тургузуунуң [illegible] онза тодаргайы-биле хүн бүрүнүң амыдыралынга бадыткаттынган.

...Чаңныктыг 1917 чылда Оюн Билчир биле Кара-Баштыг олар Минусинскиден төрээн черинче ээп кел чорааннар. Оларның бирээзи ол үеде бай чинчең садыгжы Солдатовтуң Урянхай крайдан [illegible] Минусинскиге чедир сүрүшкен, а өскези хааның каргыс шагдааларынга анаа кара-бажыңга [illegible] революциязының соонда хосталгаш, кел чораан ол.

Ол үеде Ермаковск суурда чурттап турган Григорий Рассохин база Николай Елизаров-биле олар өңнүктежи [illegible].

— Ынчан ол орус эштер-биле бистиң найыралывыс [illegible] ол демиселдиң одунга улам [illegible] баштай бодаваан бис — деп кызыл партизан чораан Семен Дайбынаевич Билчир [illegible].

Ооң ол сактыышкыннарындан база документалдыг материалдардан алырга Билчир, Кара-Баштыг болгаш өскелер-даа ядыкейлиг оюннар 1918 чылда Атамановкага (амгы Кочетово суурга) кызыл гвардейжилер [illegible]. Олар орус кызыл гвардейжилер биле кады Белоцарскиге (амгы Кызыл) болгаш оюн [illegible] ларынга тургустунган баштайгы Совет эрге-чагырганың чаалап алыышкыннарын камгалажыр дээш ак дээрбечиннерге удур [illegible] тургаңнар. Сөөлзүредир Билчир [illegible].

— Силерни чүге орус аг-биле адай бергенил, акый?— деп, оон айтырган мен. Ол бодунуң улуг кара карактарын [illegible]

— Ам. ол ындыг болган чүве. 1921 чылда менээ ном билдейн бээр үеде, атты кижи [illegible] ужурлуг апарган. Революция [illegible] кордуунда-ла чаңгыс фамилиязы-биле адаар турган. [illegible] биле ачамның адын немей киирген чүве. Семён деп атты маңаа баштайгы Советтиң [illegible] адап алганым ол. Ооң-биле кады Совет эргезинге [illegible].

АТАМАНОВКА болгаш өске-даа суурларга орус революционерлер биле оюн кожуунунуң ядыкейлиг араттарының акы-дуңма найыралы ол чылдарда-даа, оон сөөлүнде-даа [illegible]. Семён Дайбынаевич ол чериниң чонунуң Уаун Иван дижири мээң ачам-биле кончуг өңнүк чораан.

[illegible] ле организастааны Иван [illegible] ны кызыл партизаннарның отрядынга олар киирген. Олар биле кады Хову-Аксы, Элегес ындаар чурттап чораан [illegible] Ужар-оол болгаш өскелер-даа база оларга каттышкан, сөөлзүредир Ужар-Маадыр дээр апарган. Чүдүн биле Бүлчүүге удурткан, кижи көөр хөйнү чок дайыннарга удур Улуг-Хемге чепсектиг [illegible]пер-биле партизан күштерин каттыштырарынга олар биче эвес рольдуг болган.

1920 чылда Атамановкага [illegible] Сергей Кузьмич Кочетов удурткан партизан отрядының штабы тургустунган, ооң биле кады Улуг [illegible] тыштып келген. Ооң составынга [illegible] Күрседи, Билчир, Кара-Баштыг, Чүржаапай болгаш өскелер-даа [illegible] барып ТАРН-ның эге үндезинин болган.

О-ЛА чээрби чылдың ноябрь эгезинде И. Г. Сафьянов баштаан совет делегациязы [illegible] болгаш гвардейжилерниң улуг эвес отряды Оттук-Дашта үдеп чораанын сактып каар мен. Аңаа ынчап хоргадап чыткан кыдат чанчын Ян Ши-[illegible] аңаа барган ол бөлүкке дээр[illegible] боолааашкын-биле уткаан. Партизаннар аңаа өлүрткен он ажыг эштерин тергелерге сөөртүп алгаш, Атамановкага [illegible] келген. Ол отрядка Билчир, Уаун-Иван, Рассохин болгаш өскелер-даа чораан...

Ооң соонда чартык чыл бичии-ле четпээнде Кызыл Арминиң кезектеринге болгаш Моолдуң маадыры Сүхэ-Баторнуң [illegible] Унгерннин Тываже шурууп [illegible] шаар дээш Кочетовтуң партизан отряды-биле Семен Дайбынаевич, ачам суглар [illegible].

[illegible]

— Дээрбечилерни чылча шаап кагдывыс, Мишка. Ынчалзажок ачаңы чедип көөр деп маңаа. Уаун-Иван келиимнеде барганы ол! Ону бис ында орукунзуп каан бис.

[illegible] соонда ол суур ындып [illegible]

[illegible] Таңды-Тыва Арат Республиканың тургустунганын чарлаан бирги Улуг Хурал база-ла бистиң Суг-Бажынга болуп арткан. Ынчап мен өңнүктерим оолдар-урутлар-биле ооң болуп турган бажыңының соңгаларындан харагылап, кандыг шииттир үндүрерин четтикпейн манап турган бис. Хуралдың [illegible] биске билдингир. Күрседи, Билчир болгаш чамдык эштер-биле кады акы-дуңма Совет Россияның болгаш Моолдуң төлээлери, РКП (б)-ниң төлээзи Я. С. Чугунов болгаш өске-даа хөй кижилер бар.

Ол улуг шуулган тыва, совет болгаш моол улустарының найыралының [illegible].

ТАРЛАШКЫН тулчуушкунунга аар балаттанаш, чаа сегзон С. К. Кочетов [illegible] ле акы-дуңма Моолче чорупкан. Ак гвардейжилерниң бу[illegible] берген Байкаловтуң коммунистиг отрядынга болгаш Бакич база Кайгородовтуң ак дээрбечилеринге удур тулчуп турган Моолдуң мыяңгы аныяк чепсектиг күштеринге дуза көргүзүп [illegible].

Сергей Кочетовтуң хөй кижилиг ол партизан отрядынга эвээш эвес тывалар база чораан. Отряд Улангомга четкен. Ынчалзажок Байкаловтуң [illegible] келген, а ол-ла үеде генерал Бакичиниң хөй санныг дээрбечилери Тываже бар чыдар деп чүве билдине берген. Келдивээн «алчыларны» өйтүр шаавар дээш Кочетов отряды-биле [illegible].

1921 чылда декабрь 2-де Бакич бодунуң дээрбечи полуун Атамановкага болгаш Чал-Кежигге эккелген. Партизаннарның болгаш Кызыл Арминиң кезектеринге [illegible] лери чылча шаптырган. Бакич арткан каш борбак солдаттары-биле Моолче дезипкен. Ынчалзажок ону Моолдуң аъттыг шериглери туткаш, Совет эрге-чагыргага [illegible].

Хамыктың [illegible] чаңныктыг чылдарында, Тыва Арат Республиканың тургустунганының эге үезинде [illegible] үндезилеттинген совет болгаш тыва улустарының найыралы [illegible]. «Ленинчи национал политика— улустарның найыралының политиказы» Ала-чурттуг Улуг дайынның чылдарында улам быжыккан болгаш 1944 чылдың октябрьда Тываның Араттың революстуг намы Ие-Чурттуң — Совет Социалистиг Республикалар [illegible] улузу-биле каттыжар дээш [illegible] бас найыралдыг улуг [illegible].

М. ПАХОМОВ
1929 чылдан бээр СЭКП кежигүнү.

РСФСР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

[illegible] гаш обкуускомнар 1982 [illegible] ажылдың түңнелдериниң талазы-биле чыл эгезинде бол-дунган хожудаашкыннарны ажып артар, бар курлавырларны улам долу ажыглаар дугайында РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң негелделерин [illegible] ниң уштурбазынга хуралга демдеглээн.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң [illegible] съездизинге ТК-ның Отчёт илеткелинге болгаш СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 ч.) база май (1982 ч.) Пленумнарынга эш Л. И. Брежневтиң [illegible] чүүлдерин болгаш сорулгалар [illegible] бүдүрүлгелериниң, тудуглар-ның болгаш организацияларның 1982 чылдың бирги чартыкта [illegible] талазы [illegible] бар четчиткен [illegible] биле немчеглерин, 1982 чылдың планының бүгү онаалдаларын болгаш хүлээп алган [illegible] чайгаар [illegible] боттандырарын РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели РСФСР-ниң министрлеринге, ведомстволарынга [illegible] республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге, крайкүүскомнарга, обл[illegible] Москва болгаш Ленинград хоорккүүскомнарынга хүлээткен.

СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң хүлээп алганы Аъш-чем программазын күүседириниң хандырарынче онза кичээнгей [illegible].

Тараа, эът, сүт, ногаалар, [illegible] продукциязын садарының күрүне [illegible] чоннуң күүседириинче болгаш ажыл күүседириинче угланган [illegible] болгаш [illegible] ажыл-агыйлар [illegible] РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели [illegible] Кадыг ажыл-агый министерствозунга, РСФСР-ниң Кат-чимис болгаш ногаалар министерствозунга, РСФСР-ниң Белеткелдер министерствозунга [illegible] Министрлер Чөвүлелдеринге, крайкүүскомнарга, обл[illegible] хүлээткен.

[illegible] бүгү [illegible] болгаш совхозтарның [illegible] транспорт бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларның [illegible] чорудар [illegible] РСФСР-ниң Бизин ажыл-агый министерствозунга, РСФСР-ниң Кат-чимис болгаш ногаалар министерствозунга [illegible] РСФСР-ниң Суг ажыл-агый министерствозунга, РСФСР-ниң Аъш-чем үлетпүрүнүң министерствозунга, РСФСР-ниң Белеткелдер министерствозунга, РСФСР-ниң Садып [illegible] техкүрномунга, РСФСР-ниң [illegible] комитединге, РСФСР-ниң Садыг министерствозунга, Респотребсоюзка, РСФСР-ниң Автомобиль транспортунуң министерствозунга, РСФСР-ниң Хем флодунуң министерствозунга, автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге, крайкүүскомнарга болгаш облкүүскомнарга дааскан.

Мал ажылын долу херекселдерни [illegible] база бедик шыгардыг мал [illegible] бедидерин, мал чемин культураларны өй-шаанда ажаап алырын, мал [illegible] ни чедиишкиниг чорударын болгаш ону хүр-чааган [illegible] хемчеглерин алырын РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели совет болгаш ажыл-агый органнарындан негээн.

1982 чылдың пайгы чартыкта [illegible] лының чамдык эң чугула херекселдерин бүдүрүп [illegible] күүлерин, оон иштинде бо [illegible] дүрүжүлүүн бедидерининң эң [illegible] пын эргежок чугулазынче кичээнгей [illegible].

Бүдүрүлгелерин болгаш организациялар [illegible] кы үеде ажылдаарынга [illegible] рын, чиг-эт, оттулар чугулаар [illegible] материалдыг курлавырларын камгалаазын болгаш [illegible] ле холбашкан хемчеглерин [illegible] РСФСР-ниң министерстволарынга болгаш ведомстволарынга, автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге болгаш улус депутаттарының чер-чер Советтериниң күүскомнарынга дааскан.

РСФСР-ниң колхозтарынга болгаш совхозтарынга медицина хандырылгазын [illegible] лер дугайында айтырыгны бүгү талалыг чугаалажып көргенинге үндезилээн РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели чогуур доктааалды хүлээп алган, ону күүседири [illegible] уйгулаан ажыл-ниитилелдер [illegible] шимерин болгаш шынарын бедидер арганы бээр.

СЭКП ТК-ның [illegible] РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы М. С. Соломенцев хуралга чүве чугаалаан.

(СЭТА).

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА БОЛГАШ ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

СОВЕТ ЧАЗАККА, ЭРТЕМДЕННЕРГЕ, КОСМОНАВТЫЛАРГА ӨӨРҮП ЧЕТТИРИИШКИН

ПАРИЖ, июль 14 (СЭТА-ның корр). Күрүне министри, эртем-ниитилел болгаш үлетпүр талазы-биле министр Ж.-П. Шевенман Совет Эвилелинден ээп келген бирги француз космонавт Жан-Лу Кретьенни болгаш оон солунчузу Патрик Бодрини хүлээп алган.

Космонавтының болгаш космос шинчилелдериниң национал төвүнүң француз эртемденнериниң аллары дээш туруксан хүлээп алыышкынга чүве чугаалап турган, космосче совет-француз кады ужудуушкун ийи чурттуң аразынга ол талазы-биле чаңчыл болган кады ажылдажылганы бышкылгаарынга улуг ужур-дузалыг дээрин министр демдеглээн. Француз чазактың өмүнээзинден ол Ж.-Л. Кретьенге ужудуушкунну чедиишкиниг доозканы база төрээн чурттунче ээп келгени дээш изиг байырны чедирген. Совет Эвилелиниң Чазаанга, совет эртемденнерге болгаш космонавтыларга эртемге барааан болуп, космос делегейин шинчилээр [illegible] та кайгамчыктыг чедиишкиннерни чедип алганы дээш өөрүп четтириишкинин илереткен.

Кады ужудуушкунга белеткел үезинде болгаш ону боттандырып турда тыптынган дуржулгазын Франция болгу-га чугула чүүлдерни ап, болдунун космос программазын чедиишкинниг хөгжүдеринге изигин алыр.

Совет-француз кады ужуушкун дээрге, ийи чурттуң хөй чылдарда үре-түңнелдиг ажылының түңнели дир деп, министр уламчылап демдеглээн. Хельсинки дүгүржүлгезиниң принциптеринге бышыглаан чаңчыл болган найыралга үндезилеп Европа ның улустарының чоокшулаштырылгазы дээш, а ол ышкаш Европа диптиң бүгү чурттары-биле кады ажылдажылганы хөгжүдери дээш Францияның бүгү-ле аргаларны чедирип турарын ол бадыткан турар.

Космос шинчилелдериниң моон соңгаар планнарынын дугайында чугаалап тура, бо талазы-биле үре-түңнелдиг болгаш туруштуг кады ажылдажылганы Совет Эвилелинге ам-даа хөгжүдер сорулганы Франция салган дээрзин министр демдеглээн.

СЭТА-ның корреспондентилери-биле беседалажып турган, бирги француз космонавт Ж.-Л. Кретьен мынча дээн: «Ужудуушкун-даа, аңаа белеткелдер-даа мени кажан-даа уттундурбас. Кылган ажылдың түңнелдери мени сеткилимге дыка таарышкан. Белеткел үезинде дыка хөй чүүлдерни билип алган мен. Ынчангаш мээң өөнүк-терим апарган совет кижилери-биле кады ажылдажылганы уламчылаар чугула деп санаар мен».

Болдунун талазындан П. Бодри мынча деп демдеглээн: «Космосче ужудуушкунга белен мен, ону боттандырары белен эвес-даа болза ол удавас болур дээрзинге бүзүреп турар мен. Бирги француз космонавттың ужудуушкунун космосче француз ужудуушкуннар программазын [illegible]».

Хүлээп алыышкынга француз [illegible] инженерлер, хөй-ниитиниң төлээлекчилери, журналистер киришкен.

Хүлээп алыышкынга Совет Эвилелиниң Франциядан элчин С. В. Червоненко барган.

О. ШИРОКОВ,
В. СНЕГОВСКИЙ.

КАТАП ЭГЕЛЭЭН

ВАШИНГТОН, (СЭТА). Национал бөйырлал—«Хамаарышпас чоруу хүнүн» таварыштыр ийи неделя дыштанылганың соонда америк конгресс болуунуң ажылын катап эгелээн.

Дэлегей хоойлужудулга ортаның [illegible] —даштыкы политиказы болгаш чурттуң иштики байдалы [illegible] айтырыглар туруп турар. Чоокку [illegible] талазы-биле сенат комиссиязы [illegible] халашкан А. Хейгтиң орнунга АКШ-тың күрүне секретары [illegible] Дж. Шульцту бадылаар талазы-биле [illegible]. Хейгтиң [illegible] бар деп [illegible] турары-биле алырга, конгресстиң [illegible] орнунга чүгле «Калифорниядан база бир кижи эвес, харын база улуг капиталдың төлээлекчизин олуруп» дээп демдеглеп турарлар. Шаанда Р. [illegible] сан министрлериниң албан-тушаалгазын ээлеп турган Дж. Шульц сөөлгү үеде тулуттугу эң улуг «Мечтел» корпорейшинг дээр фирмазының президентизи [illegible] гап болур деп турар. Ындыг баш Чоокку Чөөн чүкте [illegible] дыр. АКШ-тың долу деткимчези [illegible] агрессияны Ливанга кылганның соонда ол девискээр [illegible] улам калбартыр сйылдыг [illegible] айыткан. Ол агрессиядан оон муң кижи амы-тынын оскуннуп, өлген. Вашингтонуң [illegible] стин дыка хөй ажылдакчыларының, оон-биле кады сенатта республиканчы хөй талазының баштыңы Г. Бейкерниң [illegible].

Ливанче америк шериг кежектерин чорудар дээп планының [illegible] га шынзаң маргылдаалыг чу[illegible]

Конгресстиң хүн чурумунда [illegible] да айтырыглары Каттышкан Штаттарның [illegible] ча чок чоруу-биле сырый холбашкан боор турар. Ындыг айтырыглар [illegible] Рейганың администрациязының бу[illegible] биле холбаалыг боор турар.

Б Ы Ж Ы Г Т У Р У Ш

БУЭНОС-АЙРЕС, (СЭТА). «Аргентина Мурнуу Атлантикада дайын чорудулгаларын херек кырында соксадырын күзеп турар, [illegible] капиталдаа баш удур негелделерни хүлээп албас» — деп, чурттуң даштыкы херектер министри Хуан Рамон Агирре Ламари медеглээн. Ол журналистер-биле беседазынга мынча деп чугаалаан: ол дээрге, Мальвин [illegible] суверенит эргелериниң ажыглаарының дугайында айтырыг [illegible] эвес-тир. «КИО-ның чалыы [illegible] Айыыл чок чорук [illegible] тавиыр [illegible] Аргентина барымдаалап өөрүн үргүлчүлевишаан» — деп [illegible].

Англия Аргентинаны кызыгаарларын [illegible] мынча долузу-биле [illegible] дырын чедип ап болуруп Агирре Ламари [illegible]. КИО-ның [illegible] дип ап болуруп ол немей чугаалаан. Ындыг чугаалажылгыннар Великобританиязының [illegible] колониалдыг [illegible].

УЖУР-ЧӨПТҮГ БОДАЛЧЕ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). АКШ-тың Компартиязының Чиңгине секретары Г. Холлдуң мында парлаттынып үнген медээлеринге Барыын Бейрутче америк шериглерин чорутканы Рейганың администрациязының Ливан айтырыынга шериг талазы-биле бүрү холгаарлыышкыныы чорудар деп турарын шынгызы-биле буруу шаап турар.

Ындыг кем-буруулуг планнарны боттандырып чорудар [illegible] [illegible] деп [illegible] пиниң бүрүн [illegible] ле хөнүүзү-биле каржызы-биле үргүн ол болуруп америк коммунистериниң удуртукчузу демдеглээн.

Ливандан израиль эжелекчилериниң шериглерин уштунун үндүрериниң Тель-Авивке бөө-чепсек чедирерин болдаш [illegible] америк дуздааланның киргүзерин соксадырынче. Ливанче америк Чепсектиг Күштерин [illegible] АКШ-тың Компартиязының чиңгине секретары [illegible] [illegible] болгаш Палестинаны Хостаарының Организациязы-биле кадай хаара сонуургалдыг бүгү талаларның киржилгезин-биле чурттар аразының конференциязын чыылдырары бо дүрүн [illegible] демдеглээн.

ЛИВАНДА БАЙДАЛ

БЕЙРУТ. Ливанга удур агрессиязының үезинде аар-берге чидиргелерге таваржып турганын Израиль Палестинаның Хостаарының Организациязынга (ПХО-га) дайын талазы-биле айтырышкынын таварыштырып шыдавааны деп беш неделя дайын чорудулгаларының соонда тургузуп [illegible] ышаан, Вафа дээр палестин информация агентизи онзалап демдеглээн.

Ам израиль шериглер Бейрут [illegible] парда. Бекаа хөвээниң шынаазыг унуунда болгаш чурттуң мурнуу талазында ам-даа [illegible] лар дамылдашпышаан.

Палестинаны Хостаарының Организациязының политиктиг ат-алдарын Израиль баксырадып, ол ышкаш эжелеттирген девискээрлерде чурттап турар палестин чон-биле оон харылзааларын үреп шыдавас шинер чок болган деп, агентилел чери демдеглээн. Израиль эжелекчи бэу-чурумга удур [illegible] нуун уламчылавышаан [illegible] турар.

Дайылдажылыкыныы Бейрутка аңга чедир сан талазы-биле алды удаа соксаткан. Моон мурнунда болгулаан беш удаагы соксадыышкынны [illegible] га ажыглааның болгаш [illegible] ның болуп - таарышпас үелерде мыт чокка үреп келгенин болуушкуннар көргүскен. Ынчангаш бо-даа удаада израиль командылал чери Барыын Бейрутче чоок чыдар районнарже немей 180 танкыларны болгаш броневашиналарны октаан.

Барыын Бейруттуң кудумчу [illegible] чугаалакчы ора, Палестинаны [illegible] ның күүскомунуң даргазы Я. Арафат мынча деп медеглээн [illegible] деп бурууладып турарлар. Ынчаарга бо үрегдеттирген болгаш өрттендирипкен [illegible] нарын [illegible] сулуукулар — Израильдиң премьер-министри Бегин биле камгалал министри Шарон олар-дыр дээрзин биле бээр силер, оларның дивизияларын деткиишкиннерин Каттышкан Штаттар бүгү талазы деткип турар».

Ливанда дайынга удурланыышкыннар Израильде үр[illegible] [illegible] удур израиль комитеттиң ор[illegible] [illegible] биле Шаронну хүнүүрер!» деп [illegible] нерге кыйгы салып турган. Ливандан Тель-Авивте ээп келген израиль солдаттар болгаш [illegible]

(СЭТА).

КОЛ МЕТОД

ЭДЧ кежигүнү чурттарның планныг ажыл-чорудулга талазы-биле кады ажылдажылгазы

ЭКОНОМИКТИГ ДУЗАЛАЖЫЛГА ЧӨВҮЛЕЛИНИҢ кежигүнү чурттарның кады ажылдажылгазының хөй талалыг [illegible] чепсектер хөделип турар. [illegible] гайжыдар сорулгалыг. Оон-биле чергелештир ындыг кады [illegible] интеграцияны [illegible] ның кол методу болза, планнаашкын [illegible] ЭДЧ-ның комплекстиг программазында ол ынчаар тодараттынган.

Ук принципти хөделиишкиннең [illegible] болза, ай-бурунгаар Будапешт[illegible] сессиязының XXXVI хуралынга хүлээп алганы 1986—1990 чылдарның [illegible] программазы болган. Ук программа [illegible] чурттарының улустарының материалдыг чаагай чоруун [illegible] ның улганыышкыныы боттан[illegible] [illegible] эртем-техниктиг [illegible]

[illegible] биле [illegible] болза, дүүштүрүлге [illegible] чедирген турарын чедип алыры болур. Ол улус ажыл-агыйын [illegible] лээринге, ону чиг-эт болгаш аъш-чем продуктулары-биле хандырарынга идигни бээр ужурлуг. ЭДЧ чурттарының ажыл-агый хөгжүлдезиниң дүүштүрүлгезин [illegible] рүлгелерин таарыштыр чөптүг сайгара тургузарын база планныг эгеге бээш бурунгаар [illegible].

Амгы үеги план дүүштүрүлгезиниң чаа чүүлү — ону кады ажылдажылганың узун хуусаалыг программалары-биле сырый холбаалыг кылдыр кылганы болур. Ындыг беш программалар бар, олар материалдыг бүдүрүлгениң үндезин адырлары — энергияны, одаар чүүлдү болгаш чиг-этти, кедээ ажыл-агыйны болгаш аъш-чем үлетпүрүн; машина тудууну; улустуң хереглелиниң эдилгиир бараананнарының бүдүрүлгезин; транспорт харылзааны [illegible].

[illegible] дүүштүрүлгези — [illegible] чок комплексиг чоруу[illegible]. Ол ийи талалыг [illegible] чорудуп турар. Чаа дүүштүрүлгениң программазының эң чугула сорулгаларының бирээзи Монга. ЭДЧ-ның экономика [illegible] делиг чурттарын (Вьетнам, Куба, Моол) социалистиг кады ажыл хуваалдазының делегей системазынга бүрүн-биле хаара тудары, оларның [illegible] чоорту деңнештиреринге болгаш чоокшулаштырарынга идигни бээр кады ажылдажылганың [illegible] вирлерин херегләэри болур.

Программада кады ажылдажылганың кол сорулгаларын шиитпирлээринге хөй чүүлдерниң аргаларын күштелдирери көрдүнген. Дүгүрүп тунган адырлар болгаш объектилер талазы-биле капитал салыышкыннарының дүүштүрүлгези кадбарар. Эртемниктиг болгаш бүдүрүлге кооперацияның хөгжүлдези ийи үндезилээш улус ажыл-агыйының кол-кол адырларын [illegible] тем [illegible] алыышкыннары [illegible].

ДҮҮШТҮРҮЛГЕ — [illegible] [illegible] ЭДЧ-ның [illegible] программазы от угланыышкыннарын саныгга экономик кажын, эртемниң болгаш техниктиң [illegible] ажылдарын кады кылырын база көрген. Ол — улус ажыл-агыйының планнарының ниити чорудулгазының баштайгы чадазы-дыр. Баш бурунгаар шиңгилелге эргежок [illegible] түңнелдерин [illegible] ыг үнелеп көргеш, келир үеде чорудар ажыл-херектиң угланыышкыннарын болгаш сорулгаларын тодарадыр. Келир үениң планнаашкыныц шинчилелдеринге янзы-бүрү тeлевидения шилип алырының үндезиннерин ынчаар тургузуп турар. Шинчилел ажылдарын кады кылырда сонуургалдыг чурттарның экономиктиг айтырыгларын талазы-биле ажылдап кылыр. Олар материалдыг бүдүрүлгениң эртемниң болгаш техниканың даштыкы садыгның база улус ажыл-агыйының өске-даа адырларының [illegible].

ЭДЧ составынга [illegible] [illegible] ажыл-херек бүдүрүлгениң [illegible] [illegible] кыр болгаш материалдыг бүдүрүлгеге кады ажылдажылганы хандыр туруп турар. ЭДЧ [illegible] дүүштүрүлгениң хөгжүлдезинге чугула факторлар болур энергия, одаар чүүл болгаш чиг-эт-биле улус ажыл-агыйын идегелдиг хандырарын онзалап көргеш, тускай [illegible] зы-биле шиңгилел ажылдарын 2000 чылга чедир үеге кады ажылдап кылып турар.

Чогум-на каттышкан күжениишкиннер-биле 2677 километр узун дыртыг болгаш 1980 чылда-ла оон тудуунуң киржикчилери чурттарга 15,5 миллиард кубометр бойдус газын бээрин хандырган «Союз» газ дамчыдыгзы, чылда 250 муң тонна асбесты бүдүрер күчүлүг Киембийнский комбинады мышкаш. Ындыг интеграциялыг объектилер тудуулган. Моолда улустар аразының геология экспедициязы база чедиишкиннериг ажылдап турар. Совет Эвилели, Венгрия, Польша болгаш Чехословакийлиг каттышкан күжениишкиннер-биле «ТТГЭ» электростанциязын 4 муң мегаватт [illegible] [illegible] станциязы 1984 чылда электроэнергия [illegible] болгаш ЧССР-ге бээр [illegible] ТТГЭ-ниң [illegible] болгаш Чехословакияда АЭС-тер туттунгулаан.

ДААРТАГЫ хүнче эттур [illegible] чурттары хөгжүлдениң [illegible] ның, боттарының негелделерин болгаш аргаларын тодаргайы-биле билир ужурлуг. Ынчангаш стратегтиг шиитпирлерин кады [illegible] рары чугула апарган. ЭДЧ сессиязының, Чөвүлелдиң ол дээди органының сөөлгү хуралынга кады ажылдажылганың экономиктиг механизмизин [illegible] чугулазын база чугаалашкан. Ажы дүнма күрүнелериниң дегээ туруштуг хөгжүлдезинге таарышкылыг байдалды тургузарның интеграциялыг харылзааларны бүгү талалары-биле үре-түңнелдиг кылыр дээш күткүл-биле дүүшкен турар ужурлуг. Күш ажылдың делегейде социалистиг хуваалдазы бот-боттарынга ашактыг ден экономиктиг харылзааларны хөгжүдеринге болгаш шыңгыладырынга калбак аргаларны ажыдып турар.

Планнааашкын талазы-биле кады ажылдажылга болза, чогум-на харын социалистиг экономиктиг интеграцияның ажылын бүгү дем каттыштырылгазының [illegible] чурттар бүрүзүнүң [illegible] алыышкынга [illegible] чаңгыс [illegible] [illegible] турар.

В. ПЕТРУНИН

СЭТА-ның тайылбырлакчызы.

Тайбынны тургузарының планы

ПАРИЖ. (СЭТА). Барыын Бейрутта тайбынны катап тургузарының планын Палестинаны Хостаарының Организациязы Францияның болгаш Сауд Аравиязының чагыктарынга дамчыдып бергенин Франс Пресс агентилели дыңнаткан. Ол планда мынчаар дайын олун соксадыры, моондежип турар талаларны чарары, израиль шериглерни Бейруттан уштурары, ПХО-ның чепсектиг кежектерин лагерьлерже дедир чорударын, чурттар аразының шериг күштериниң болгаш ливан армиязының кежектерин ушур-дедир тудуп турар талаларының аразынга тургузарын, ПХО-ның дайынчыларын болгаш удуртукчуларын Бейруттан уңдурерин, ПХО-ның Ливанда политиктиг болгаш шериг-даа талазы-биле төлээ черлерин хевирин арттырарын, дескиннер лагерьлеринде чурттап турар палестиннерге магадылалдарны тывызырын көрүп турар.

ПХО-ның күүскомунуң даргазы Я. Арафаттың политиктиг айтырыглар талазы-биле чөвүлекчизи Х. Хасанның медеглээни-биле алырга, оон организациязы ындыг төлевилел-биле оон мурнунга салыышкан бүгү айтырыгларга харылзаан болгаш ам херектиг сонуургалдыг өске-даа талаларны хамааржырын медеглээн.

Ливанда байдал мурнундагызы ышкаш, дыка дүшкүүрлүг болуп артпышаан. Барыын Бейруттуң чурттакчылыг кварталдарының кырында үгер боолар даажы үзүлбестээн, снарядтар, бомбулар, миналар частып турар. Хоорайның өске-даа кварталдары үгер боолар алыышкыннарынга таваржып турар. Суг болгаш аъш-чем чедишпестээн.

ЧУРУКТА: суг алыр дээш ээлчешкен кижилер.

АП—СЭТА-ның фотозу.

Л О Н Д О Н Д А ПОЛИТИКТИГ ШУУГААЗЫН

ЛОНДОН. (СЭТА). Барыын [illegible] бичии [illegible] [illegible] ле алырга, [illegible] мурнунда [illegible] [illegible] [illegible] биле [illegible] улуг шуугаажынны [illegible].

Күрүне [illegible] [illegible].

Великобританияның [illegible] [illegible] ол таварылгайн ылап болгаш [illegible] чок чоруктуң системазы [illegible] премьер-министр М. Тэтчер [illegible] [illegible] [illegible] деп турар.

Лейбористер [illegible] [illegible] ниитизи болгаш [illegible] демдеглеп турар.

Сталинград тулчуушкунунуң 40 чыл болурунга

ДАЙЫНЧЫ ДЕМДЕГЛЕЛДЕРНИҢ АРЫННАРЫ

1942 чылдың июль айында делегейниң [illegible] чуреги-рының кижилериниң кичээнгейин хаара туткан турган Сталинград ышкаш, ындыг чер бөмбүрзек кырында ындыг-ла хөй эвес боор чадавас... Хоорайның камгалакчыларының болгаш Волгага болган тулчуушкуннарының киржикчилериниң маадырлыг эрес-маадырлыг чоруунуң аңы-хавыязы-биле гитлерчи командылалдың чурттуң дайылдажып турар кезээн ооң артындан — тылындан чарар дугайында планы — бүүрап дүшкен. 1943 чылдың февралында Сталинградка гитлерчи шерииниң [illegible] ленниишкинин чылча шавары доозулган болгаш Совет Армия Ленинградтан эгелээш, Кавказка чедир калбак шаап халдаашкынче кириикен. Ол чүгле Ада-чурттуң Улуг дайынынга эвес, харын база делегейниң бүгү дайынынга эргизип [illegible].

«Ада-чурттуң Улуг дайынының чыл демдеглелдериниң экспедициязының эртемденнери-биле Сталинград тулчуушкунунуң Совет Эвилелиниң бүгү булуңнарындан Волганың эриктеринге чеде берген киржикчилери-биле Бүгү-эвилел ужуражыышкыны Волгоградтың черинге июнь айда болган.

Волгоградтың төвүнден 20 километрде черниң улуг эвес участогунга — Солдаттың шөлүнге [illegible] дайынның [illegible] ужуражылгазының онза байырлалдыг байдалга болган. 1943 чылдың эгелээни ол черни өлүг шөл деп адай берген: анаа дыка хөй миналар, снарядтар болгаш бомбалар артып калган турган. Ол шөлдү фашистиг Германияның [illegible] Тиилелгениң 30 чыл болганын чурттуң демдеглеп турганы 1975 чылдың чаъсында арыглап, аштаан. Тулчуушкуннар үезинде маадырлыы-биле өлген совет солдаттарының [illegible] мөңгүлерин акы-дуңма хөөрүнге аннарып ажааган. Ол черниң чоогунда тураскаал кылдыр арттырып каан оңгар иштинде Солдат шөлүнден чыгган дадарык боо-чепсектери, бомбалар болгаш снарядтар артынчыларын долдур [illegible]. «Тайбыңны хөөржүткен» ол оңгарның чанында камгалаттынган [illegible] көргүскен. Холунда чечек тудуп турган бичии уругнуң скульптуразын тургускан. Бетондан кылган үш [illegible]: «Аас-кежиктиг бол, кызым» — деп, сөстерлиг чагааны сиилбип бижээн. Ол дээрге, Сталинградтың тулчуушкуннарынга маадырлыы-биле өлген камгалакчының майор Дмитрий Петраковтуң болунуң уруунга сөөлгү чагаазы-дыр. Анаа, ол тураскаалдың баарынга тайбың [illegible] эстафетаны — Тайбыңның болгаш Күш-ажылдың чалыыштыг чалап оозун дамчыдып бергеннер.

ЧУРУКТА: Сталинградтың камгалакчызы, тулчуушкуннарга маадырлыы-биле өлген майор Дмитрий Петраковтуң хөй-хөй чылдар эрткен соонда Солдат шөлүнге чедип келген уруу Людмила [illegible] дээп: «Мен сеңээ [illegible] немчуп шылавазын чагаа[illegible]. Сээң уруунуң уруу Наташа-биле шагда-ла өзүп келген... Мен сээң чагыышыны күүседип — мен аас-кежиктиг мен».

З. КОТЛЯКОВТУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

Чай болгаш уруглар

АДА-ИЕЛЕРИНГЕ ДУЗАЛААЖЫП

Мугур-Аксы ортумак школазының өөреникчилери чаңгы дыштанылгазында хөй пурузу мал ажылдыг ада-иелеринде болгаш төрелдеринде дузалакчылар болуп турар. Чүгле Баргы бажының, Мугурнуң база Ак-Адыржын [illegible] Чадаг Тайгазы тарылга шөлүнде бежин. Долу эвес медээ-биле алырга, барык 200 хире школачылар [illegible].

Башкы А. О. Хертеке баштаткан 20 өөреникчи [illegible] ажылдап турган, 110 кубометр от[illegible] белеткеп бергеннер, Күш-культура башкызы В. Л. Куулар удурткан 21 өөреникчи Чеди-Тейге 5 га черге көк-суланы, 0,52 гектар черге картофельди тарып, 50 метр бүга [illegible] аштап-арыглааш, «Малчын» совхозка [illegible]. Хөвү турлаанда чамдык өөреникчилер суггарылгада ажылдап турар.

[illegible] эвес Мөңгүн-Тайганың байдалынга хөй өөреникчилер хаара тудуптарының аргазы берге. Ындыг-даа болза өөреникчилерниң бүдүрүлге бригадазы болдунмас дээн ол эвес. Үстүкү класстарның өөреникчилеринге [illegible] — [illegible] участогунга, быжын-даараныргыга — амыдырал-хандыларыга комбинадынга чамдык [illegible] уругларны өөреникчиледип ажылдадыр арга чок бе? Тууйбу заводун тургузуп, ажылдаткаш, анаа өөреникчилерни чүге хаара тудуп болбазыл? Моол мурнунда чылдарда «Малчын» совхозтуң баазазынга тууйбу бүдүрер бригада ажылдап, анаа [illegible] турган. Оон ажыл-агыйга, өөреникчилерниң боттарынга-даа [illegible] амыдырал бадыткан.

Амдыгаа чедир-ле ору класстарның өөреникчилери мал чемиинң белеткелинче [illegible] төрелдериниң аразынга дузалакчылар болуп киржип келген болза, ам [illegible] бригадалар, звенолар кылдыр [illegible] совхозтарның сиген шөлдеринге ажылдадып болурунуң аргазы бар. Мөңгүн-Тайганың школачылары чамындан тура-ла ада-иелериниң [illegible] мал кадарып карактаарынга [illegible]. Амгы үеде районда мал ажылы-биле үр чылдар-ла холбашкан, улуг арга-[illegible], пенсионерлерниң улуг хүрээлели туруп турар. Оларны [illegible] кылдыр 8-9 класстарны доос-каш өөреникчилерге быжытлааш, шээр, бода-даа малды боттаң арга-биле кадарып, семиртир ээлчеглиг кадатты база-ла организастап болгу дег. Бир эвес мааа совхозтарның [illegible] өөреникчилерге бүдүрээрииниң дидим базымын кылыр болза, ол ажыл-агыйларга, өөреникчилерниң боттарынга даа ажыктыг боордан башка, кандыг-даа артык карыыга, чарыгдал болбас ийик. Бо талазы-биле «Малчын», «Мөген Бүрен» совхозтарның [illegible], районнуң [illegible] ажыл-агый [illegible], улуг өөредилгениң килдизи, школалар дирекциялары чаңгыс аай бодал, шиитпирни тыптар болза, районнуң бүдүрүкчү күштеринге, чуртта чарлаттынган Аъш-чем программазын бот[illegible] кылыр күш, идиг тургустунар ийик деп бодаар мен.

М. САЛЧАК.

СОНУУРГАЛ-БИЛЕ

Красноярск крайның Тывата хүннериниң киржикчилериниң бир бөлүү композитор Виталий Иосифович Абрамовтуң удурткаши «Кава-даа ыр-шоор-биле» деп эстрада Бай-Тайгажыларга аалдап чорду. Малчыларны районнуң ажылишчилериниң төлээлекчилери чылыы-биле уткуп алган. СЭКП райкомунуң болгаш район Советиниң күүсекчи комитединиң бажыңының чанынга митинг болган. Аңаа партия райкомунуң бирги секретары Д. С. Данзын-оол келгеннерге районнуң ажыл-амыдыралын таныштырып, оларның Красноярск край-биле харылзаазын деңчузу-биле чугаалаан. Школачылар аалчыларга дириг чечектерни тудускан. Бөлүктүң удуртукчузу В. И. Абрамов чылыг найыралчы хүлээп алганы дээш өөрүп четтиргенин илереткен.

Кежээзинде район төвүнүң Культура бажыңынга «Кава-даа ыр-шоор-биле» деп эстрада ансамбльның концерти болган. Концертти совет ырлар күүседикчилериниң талазы-биле Бүгү-эвилел конкурузунуң шаңналдыңы лауреады Надежда Мелькова ажыткан. Ыраажының диңмиттиг алыш часкаашкыны-биле көрүкчүлер хүлээп ап, ооң күүселде бүрүзүн улуг таалал-биле дыңнап, байыр чедирип турган. Ол ышкаш Надежда Маринина биле Майя Полевая оларның каттырыышкыг баштак танцыларын, Олег Захаровтуң ханы кижизидилгелиг утказы чараш урап номчулгаларын көрүкчүлер магадаан.

«Кава-даа ыр-шоор-биле» деп эстрада ансамбль районнуң «Мурнакчы», «Бай-Тал» совхозтарының ажыл-ишчилеринге база оюн көргүзүглүг чорааннар.

Б. БАРБА.
Бай-Тайга район.

ЫРАКТАН КӨСКҮ

Эрзин районнуң Тес ол чарының калбак ховударының Тере-Хөлге кээп үскен ужунда Кара-Хая деп шат бар. Ол хөлден 5 хире километр черде. Ховунуң куу оът-сигени болгаш хола-хараганнарындан өске чүү-даа чок. Аңаа Ленин аттыг совхозтуң хөй бригадазы-даа турган. Ынчан анаа кудук кастырган. 125 метр ханы черден электри тогунуң күжү-биле суг хабек үнүп турар.

Кара-Хаяда бо чылын [illegible] ортумак школазының өөреникчилери 47 кижи барык 1 га черге хөй чылдыг согуна, 2875 дөс капустаны тарып, шенеп турар. Ооң-биле кады анаа чечектерни, [illegible] тарып каапнар. Ону өөреникчилер суггарып ажаап турар. [illegible] совхозтуң ол-ла черде тараазы 7 га картофелиниң бок сигенин [illegible] ажаап турарлар. Өөреникчи[illegible] совхозтуң агрономү С. К. Дудуп удуртуп турар. Ында чурттаар бажың, столовая болгаш чунар-бажың бээни бар. Күштүг электри шугуму база шөйүлген.

[illegible] хүннерде, хостут шак[illegible] сымык черинге барып эштип, [illegible].

Теве болгаш хөй чурту курут ховуда ам бичии ногаан шөл өөреникчилерниң хүн бүрүде күш-ажылындан өзүп турар.

Мону көрген кижиниң бодалы ында таңныылдап турар Чыртай Хапуунайның чугаазынга каттыжа бээр: «Чорен болгаш теве турлаа турган бо хола-хараганныг куу ховута картофель, капуста тарыыр деп кымның бодалынга, киргенил, ам мында чүү кандыг-даа болза, аныяк салгалдың холундан чиигир ногаан үнүштер үнүп эгелээр боор».

К. ХАНГАЙ.

БОЙДУС БОЛГАШ КИЖИ

ХЕМЧЕГЛЕРНИ АЛЗА ЧОГУУР

Кижилерге арга-ыяштың [illegible] ажык улуг. Арга-ыяш — кислородтуң кол бериикчизи, хоралыг газтардан болгаш доврак-доозундан агаарның арыглакчызы. Ажыктыг аң-мең, куштар база-ла арга-ыяш иштинде турлагжып чурттап турар.

Кодээ ажыл-агый культураларының хоралакчыларын болгаш бок үнүштерни узуткаары-биле хорал химикаттарны сөөлгү үеде хөй-биле чаштырып, а ол ышкаш тарааларның дүжүткүрүн бедидери-биле минералдыг чемишчигилелерни төп турар апарган болгай. Бо бүгү чүүлдер, бир талазында, ажыктыг түңнелдерни берип турза-даа, өске талазында, багай салдарны база чедирип турар. Чижээ, делгем девискээрлерде хат, мөөгү, оът-сиген, ажыктыг насекомнар, суглар баштары, балык-байлаң хоралаалыышкынга таваржып, узуткаттынып, ооң-биле күрүнеге улуг когаралды чедирип турар.

Сөөлгү чылдарда бистиң республикага өргелерге, күскелерге, тарбаганнарга удур демиселди чорудуп, хоран химикаттар чаштырганының түңнелинде ажыктыг аңнар, куштар хоолдап турар апарган. Маңаа торлаган чижектен ап көрээлиңер. Өвүр районда «Торгалыг» совхозтуң девискээри делгем, аң, куш-биле коннуг байлак. [illegible] пентередекчилери хээкчилерге удур демисел чорударын-биле каш чылдар улаштыр хоран химикаттар чаштырып келгениниң уржурунда, чамдык ажыктыг аңнар ховартап, харын-даа чидип турар. Ылангыя дилгилер, ховар даг ээрлери хөй өлген. Амгы үеде оларны кижи ховар көөр-дүр. Оон аңгыда, республиканың каш-ла санныг районнарында бар тарбаганнар ам барык-ла көзүлбестээн. Ынчангаш моон соңгаар хээкчилерге удур хоран химикаттар чаштырар хемчеглерни чорударда, оон боо болур уржуун баш удур ылаптыг тодарадыры эргежок чугула-дыр.

Оон ынай база бир хараадачтыг чүве бар. Арга-ыяш дээрге үнелеп четпес байлак дээрзин үстүнде айыткан болгай мен. Чамдык ажыл-агыйлар ыяш белеткелин кылырда, арга-ыяштың онзагай байдалын барымдаалавас, ону таварышкан-на черинден кайы-хамаан чок кезер чоруктар бар. Ону база-ла «Торгалыг» совхозтуң чижээнден көрүп болур. Совхозтуң ыяш белеткээр турар черинде [illegible] каапкан чыдар. Чүнү-даа ыылырынга ажыглаттынмас шетчик ыяштарны анаа-ла одура шапкылап каан боор-дур. Оон [illegible] хөй чылдарда [illegible] ажыглаттынбайн чыткаш, хей черге ирип үрелип турар. Торгалыг суурнуң чанында аныяк ыяштар курган эгелээн. Сорулга болза, курган ыяштарны кезип аштааш, оларның орнунга катап ыяш олуртуру болур. Амдызында ол дугайында кым-даа сагыш салбайн турар. Ону арга-ыяш ажыл-агыйының чери органзастаар хүлээлгелиг.

Торгалыг суурну чаагайжыдар дээш, чылдың-на чазын ыяш олуртулгазын чорудуп турар. Ынчалза-даа олуртур ыяшты эки шилип, албайн, ону шын олуртпайн, ажаан, суггарбайн турарындан эпти-ле кадып каап турар. Ат чотган, ажык чок ындыг ажылдың херээ чүү боор?! Ыяшты өстүрер дээш олуртур болза, ону ылаптыг кылыр херек.

Арга-ыяшты болгаш аң-мециниң камгалаар, ол байлакты ажыктыг кылдыр чөп ажыглаар талазы-биле хемчеглерни күштелдирери эргежок чугула. Ылангыя хорал химикаттар чаштырар чорукту болур-чогуурубиле шиитпирлээриниң өйү келген.

В. БАДЫРГЫ,
«Торгалыг» совхозтуң экономизи.
Өвүр район.

ДУС-ДАГ ДУГАЙЫНДА

1963 чылдың чайынында бээр Ак-Довурактың В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинат күрүнеге бедик шынаалыг даг-дүгүн берип эгелээн. 1970 чылда Хову-Аксынга «Тыва кобальт» комбинат [illegible]. Баа-Хемниң хөмур-даш разрезинге хамаарыжыр Дус-Дагның дугайын билбес кижи чок.

Мында чемге херегле[эр] даг дузун ажык арга-биле казып ап турар. Дус кижиниң болгаш дириг амытаннарының организминге [illegible]. Улуг кижиге хүнде-ле 6—8 грамм дус негеттинер. Организмге дус четпеске [illegible] хоралыг. Дус Дагны улус каш чүс чыл бүрүнгаар билир турган. XIII—XIV вектерде ыйдаттар моон дустап ап турганын эртемденнер бадыткаан.

Торгалыг суурдан Дус-Дагга чедир 15 хире километр. Өлче баарда Ак-Тал биле Шара-Нур деп ийи хемчигештерни арткеш, Дус-Дагның чөөн талазын куду алыы 10 км хире ховуну эртер. Дус-Дагның ажылчын суурнугазы барык-ла МАР-ның кызыгаарында. Мында 3—4 чавыт чурттаалга бажыңы, столовая, чунар-бажың база бичии электростанция бар.

Дус-Дагның дузун Тываның барык бүгү совхозтарынче, Минусинск хоорайже болгаш Моолче чорудуп турар. Чүгле бир чыл дургузунда моон 25 муң тонна дусту казып ап турар. Эртемденнерниң санап турары-биле Дус-Дагның шыгжамыры 122 млн. тонн чедип турар. Бир эвес чүгле Дус-Дагның дузу-биле бүгү Совет Эвилелин хандырар болза, ол 20 чыл иштинде чедер. Бо хүннерде Дус-Даг ындыг-ла улуг сайзыралды албаан, ынчалза-даа ооң келир үези кайгамчык.

С. ДОНГАК

МАЛЧЫННАР НААДЫМЫ ИЮЛЬ 17-18-ТЕ БОЛУР

ООҢ ПРОГРАММАЗЫНДА:

ИЮЛЬ 17-ДЕ

Наадым киржикчилериниң байырлыг хуралы республиканың хөгжүм-шии театрынга 16 шакта ажыттынар.

Хурал соонда байырлал концерти.

ИЮЛЬ 18-ТЕ

Маннаар, челер болгаш тергелиг аъттарның чарыжы аът чарыштырар шөлге (ипподромга) 10 шакта эгелээр.

Анаа аъш-чем болгаш суксун садыглары ажылдаар.

Республиканың шилиндек мөгелериниң хүрежи 14 шакта «Хүреш» стадионга эгелээр.

Наадым хүннеринде Совет Тываның 5 чылы аттыг стадионга, Культураның болгаш дыштанылганың Н. Гастелло аттыг парыгынга футболга, волейболга, баскетболга, баг кагарынга спортчу маргылдаалар болур.

АЖЫЛЧЕ ЧАЛАП ТУР

ТЫВАНЫҢ КҮРҮНЕ ФИЛАРМОНИЯЗЫНЫҢ «Тоолдар» театрының коллективинге ажылдаары-биле актёр дүрген херегленниниг турар.

ОЛ ЫШКАШ ФИЛАРМОНИЯГА:

ажыл-агый эргелекчизи,
музыка редактору,
администратор,
секретарь-машинакчы.

I—II класстың чолаачылары база херегленниниг турар.

ФИЛАРМОНИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл хоорайның Щетинкин-Кравченко кудумчузунда № 58 бажың. Телефоннар №№ 2-36-02, 2-49-40.

ДИРЕКЦИЯ.

Агаар

Республикага бөгүн кезек булуттаар, чагбас. Соңгу-барыын угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 7—12 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 8—12, чамдык черлерге 0—5 градус чылыыр, хүндүс 25—30, чамдык черлерге 17—22 градус чылыыр.

Кызылга кезек булуттаар, чагбас. Соңгу-чөөн угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 2—7 метр чедер. Дүне 10—12, хүндүс 28—30 градус чылыыр.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

Кино

ИЮЛЬ 16-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Мунгагдалдың болгаш килециниң оруу-биле» 9.20, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: Кино чыындызы 9.30, «Бичии Александр» 11.20, 13.15, 15.05, 17.00, «Өөкерликчи чоруу дээш гонорар» 18.00, 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Чүгле ыглаваа» 15.00, «Ынакшыл үеэн четпээн амнык» 17.00, 20.00 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Орду кочузунда кирген» 17.00, 20.00 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Эрте бурунгу номнуң тывылзы» 15.30, 18.10, 20.00 шактарда.

ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРГЕ

Тыва АССР-ниң Кодээ ажыл-агый министерствозу Алтайның кодээ ажыл-агый институдунга болгаш Абаканның кодээ ажыл-агый техникумунга өөренирин күзээр кижилерни хүлээп ап турарын дыңнадып тур.

Хүлээп алыышкынының негелделериниң дугайын министерствоңуң кадрлар килдизинден билип ап болур.

АДРЕЗИ: Кызыл хоорайның Ленин кудумчузунда № 30 бажың, телефон № 2-41-44.

Бурятияның, Красноярскиниң кодээ ажыл-агый институттарынга, Тулуннуң совхоз-техникумунга болгаш Иволганың гидромелиорация техникумунга өөренип, тускай эртемнерни чедип алырын күзээр кижилерни 1982-1983 өөредилге чылында хүлээп алырын чарлап турар.

Хүлээп алыышкынының негелделериниң дугайын Тыва АССР-ниң Кодээ ажыл-агый министерствозунуң кадрлар килдизинден билип ап болур.

АДРЕЗИ: Кызыл хоорайның Ленин кудумчузунда № 30 бажың, телефон № 2-41-44.

ЧЫЖЫРГАНА ШЫРГАЙЛАНЫР

Суг-Аксы суурнуң артын талазында чайын көөрге магалыг чараш ногаан шыргай сад бар. Аңаа эртенден орай кежээге чедир-ле тракторларның шимээн-даажы, ажылчыларның хөглүг, баштак чугаалары, ыр-шоору үргүлчүлээр. Кижиниң кадыкшылынга эргежок чугула ол болур чыжыргана тарып өстүрүп турар Суг-Хол ыяш ажыл-агый участогунуң камгалалдыг садчыгажы ол-дур. Мында чыжыргана болгаш сорттуг теректерни барык-ла 200 гектар хире черде тарып өстүрүп турар. Хемчиктиң чайгаар үнген чыжырганазындан аңгыда алтай уксааның чыжырганазын бо садта болгаш Хемчиктиң арыгларында тарып өстүрүп эгелээн.

Ол садта бо чылын безин 75 килограмм чыжыргана үрезинниң чашкан. Оон 100 муң дөс чыжыргана чиирбейлерин алырлар. Ол ышкаш Шемн-Аксы, Ортаа-Хову-Аксында алтай уксааның чыжырганазын 40 гектар черде тарааннар. Ында 205 муң дөс өзүгчел сорттуң теректерни олурткан. Кижиге ажыктыг бальзам теректерни садка тараш, ажаап өстүрүп ааргаж, оларны республиканың өске районнарынга ажыглап болур. Чүгле бо чаазын безин Шагаан-Арыг, Өвүр, Мөңгүн-Тайга, Бай-Тайга районнарже, Ак-Довурак хоорайже, Шемнже 83 муң 400 дөс терекерни салып чорууткан.

Чыжырганаа тарып өстүрер, ону сайзырадыр, арга-ыяшны өрт-хазаатан камгалаар дээш ыяш ажыл-агый чериниң ажылдакчылары элээн органзакчы ажылдарны чорудуп турарлар. Хемчиктиң арыгларынга-даа, беке-даа черлерге өрт болу берген таварылгада доп-дораан өрт өжүрүкчүлерин тускайлап тургускан. Бойдусту, чыжырганаы камгалаар дугайында лекция, беседаларны түе-түе участоктарның арга даамалдары чурттакчы чонңуң ортузунга кылып турарлар. Чыжыргана камгалалын күштелдирип, ол эм катты хумагалыг ажаап ап турарындан ажыл-агый чыл бүрүде алган хүлээлгезин ажыр күүседип турар. Агаар-бойдузу багай, каап-халыын эрткен чылын безин 10 ажыг тонна чыжырганаы чыгган, күрүнеге саткан. ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл болур оюнга уткуштур ажыл-агыйның ажыл-ишчилери 20 тонна чыжырганы күрүнеге дужаар хүлээлгени алган, күженишкинниг ажылдап турарлар. Салта тарыттынган чимистиг ыяштарны «ДТ-75» тракторнуң башкарыкчызы Валерий Ховалыг тускай агрегат-биле чаашкын-наадырып суггарып турар. «Беларусь» тракторларның башкарыкчылары Кертик-оол Монгуш, Николай Ховалыг олар чимистиг ыяштарның олуругларын сайзырадып, бок үнүштерни аштап турарлар.

Удавас Хемчиктиң арыгларынга чыжыргана улам-на шыргайланар.

О. БОРАШ.
Чөөн-Хемчик район.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮЛЬ 16-ДА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Донунуң казактарының ырының болгаш пляскаларының күрүне ансамбльниң концерти. 9.40 — Уругларга фильм. «Бичии уруг болгаш крокодил». 10.45 — «Комсомол — мээн салым-чолуум». Документалдыг телефильмнер программазы: «Т[illegible] чериниң чылдары», «Хоо[illegible]». 11.30 — Телемедээлер. 11.35 — 14.15 — Чагсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.25 — Документалдыг фильмнерниң Сталинград чоогунга немец-фашистиг шериглерин чылча шапканының 40 чылынга уткуштур программазы: «Тиилелгелиг Сталинград», «Бирги кижиниң чугаазы», «Сегирип алыышкын». 15.25 — Орус чугаа. 15.55 — Москва болгаш москвачылар. 16.25 — «Шыдыраа школазы». 16.55 — 17.10 — Чагсар. 17.10 — Маргылдаа клуву. 18.15 — Кабардин-Балкарияның Россияга аки-тура-биле каттышканының бээр 425 чылынга. «Мээн Кабардин-Балкарияным». Документалдыг телефильм. 18.45 — Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.00 — «Хөглүг өг». Дамчыдылга. 19.40 — Чарлаалдар.

МОСКВАДАН

19.45 — «Плющиха[illegible] тереэ». Урал-чечен фильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.55 — Делегейниң П. И. Чайковский аттыг 7-ги конкурузунуң лауреаттарының консерваторияның Улуг залынга концерти. Тоңгенде — Бөгүн делегейде. Информастыг үндүрүлге.

ИИИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — Уругларга фильм. «Фантазерлар». 13.05 — Англи дыл. 13.35 — Марий АССР-ниң күрүнениң «Мари Эл» деп ыры болгаш танцы ансамблиниң концерти. 14.10 — И. А. Гончаров. Амыдыралының болгаш чогаал ажылының арыннары. 15.00 — С. Воронов ойнаар. (Гитара). 15.20 — «Бистиң садывыс». 15.50 — Телемедээлер. 15.55 — 18.15 — Чагсар. 18.15 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.35 — «Аэзй тавуу». Информация-публицистиг программа.

МОСКВАДАН

19.00 — Сугга эштириишкинге ССРЭ чемпионады. Киевтен дамчыдылга. («Орбита-3»). 19.30 — «Пятигорск». Документалдыг телефильм. («Орбита-3»)

КЫЗЫЛДАН

19.45 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

20.00 — «Гамчыктыг хүллар, чашпар!». «Поос-кара ыргак даг». Мультфильм. [illegible] — Амыдыралче оруу. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.40 — «Мунгашталган уэун оруу». Хөй сериялыг урал-чечен телефильм. 3-кү серия.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

667000 Кызыл Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдыстерилин 2-37-13, пропаганда килдызының 2-31-75, культура килдызының 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдызының 2-21-47, үлетпүр килдызының 2-41-75, чагаа килдызының 2-41-27, информация килдызының 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун садыглаа болганда 2-32-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

Бугү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 166 (11964) | 1982 чылдың июль 17, суббота | 1925 чылдан үндезилеттинген | Өртээ 3 коп.

НААДЫМНЫҢ КИРЖИКЧИЛЕРИНГЕ БАЙЫР!

Республиканың малчыннар наадымының киржикчилери — кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң мурнакчылары дүүн Кызылда чедип келген. ЧУРУКТА: наадымның бедик киржикчилери.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотозу.

БЫЖЫГЛАВЫШААН

Чаа-оруктулар он бирги беш чылдың бирги чылында күрүнеге садар мал продуктуларының планын чедиишкинниг күүседип, чаш төл камгалап алыр, малдың баш санын өстүрериниң планын, малдан алыр продукцияның бот-үнезин чиигедир дээш ажылдап, Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга киришкеш, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчип чоруур Кызыл тугун диплом болгаш акша шаңналы-биле кады алган.

Совхозтуң ажыл-ишчилери он бирги беш чылдың ийиги чылының бирги чартыында күрүнеге мал продуктулары садар планын: эътти 153, сүттү 144, дүктүң чыл планын 112 хуу күүсеткен. Төрүүр чүс баш малдарга онаажтыр 98 хураганы, 67 бызааны, 80 кулунну, төрээн 33 эгеннерден 33 бодаганны камгалап алган. Оон түңнелинде районнуң ажыл-агыйларының аразында социалистиг чарышка [illegible] болгаш СЭКП райкомунуң, райкүүскомунуң, кодээ ажыл-агый ажылдакчыларының профэвилел, райкомунуң болгаш ВЛКСМ райкомунуң шилчиир Кызыл тугун болгаш акша шаңналын чаалап алдывыс.

№ 1, 4 хойжу бригадалар төрүүр чүс хойга онаажтыр 91, 92 хураганы, бир хойдан 2 кг дүктү кыргып ап, социалистиг чарыштың тиилекчилери болганнар.

Совхозтуң мурнакчы малчыннарының саны чыл келген тудум өзүп турар. Оларга М. Соян, Ч. Мува, М. Балды, С. Дарчинчап, А. Дамчай, С. Сонам, Б. Даваа, А. Даландай, В. Отсур, М. Сидоо, К. Седип, А. Севилбаа болгаш өскелери-даа хамааржып болур. Олар төрүүр 100 хойга онаажтыр 94—101 чедир хураганы, бир хойдан 1,5—2 кг чедир дүктү кыргып алган, планныг онаалдаларын [illegible] күүседип.

Ажык төрээн Валерий Айыыжы төрээн 33 эгеннеринден 33 бодаганны камгалап алган. Инек кадарчылары Нагаан Мындыраа, Николай Монгуш-оол [illegible] малын хоранна чок камгалаан.

Кышкы үеде [illegible] чаш төлүн камгалап алыр талазы-биле 40 ажыг саакманнардан 100—250 чедир хураганнарны [illegible] Т. Даимаа, С. Балан, Л. Чопуу, С. Дончут, Т. Чанаа болгаш өскелери-даа хамаа[illegible]жыр.

Сүт бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле чартык чыл планы ажыр күүсеттинген. Сүт-бараан фермазының коллективи найыралдыг болгаш ажыл-ишчи улус. Коллектив ажыл-агыйларда фермалар аразында организастаан социалистиг чарышка база тиилекчи болган.

Ооң-биле чергелештир малчыннарның амыдырал хандырылгазы, одар-белчиири, чердевискээри шупту чаңгыс аай. Ындыг турбуже, чамдык малчыннарның бригадаларының көргүзүглери куду болуп турары четпес. № 3 хойжу бригада төрүүр 100 хойга онаажтыр чүгле 79 хураганы камгалап алган. Ол чорук кышка белеткелди, мал чеми белеткээрин четпес чорутканындан болган.

Кодааннарда малды пазыхар, чүзүн аайы-биле үзүп тургусканы холушкак. Эр, кыс хойлар холуй турар чорук мал оолдаашкынынга, ооң [illegible] даарынга шаптыктыг. Ооң уламындан ажылынга харысалга чок ийи-чаңгыс кижилер ону ажыглай бээр таварылгалар бар. Бо четпестерни чайладыр дээш күжениишкинниг ажылдаар бис.

Азыш-чем программазын боттандырарынга тодаргай салыышкынныг киирери-биле совхозтуң ажыл-ишчилери боттарының бар курлавырларын санап көрген. Совхоз бо чылын күрүнеге 433 тонна эътти, 105 тонна сүттү, 36 тонна дүктү садар планныг. Чыл төнчүзүнде хой, өшкүнү 29220, мыйыстыг бода малды 950, чылгыны 1240 башка өстүрери көрдүнген. Ол планнар албан күүсеттинер.

Совхозтуң девискээринде оът-сигенниң үнгени эки. Амгы үеде бистиң малчыннарывыс оъттуг-суглуг сериин тайгалар — Тарлашкын, Кара-Хөл, Севлчер болгаш Нарын деп черлерже малын семиртири-биле көжүп үне берген.

Хойжу бригадаларның малчыннары, сүт-бараан фермазының ажылдакчылары бо хүннерде мал чеми белеткээрин багай эвес чорудуп турар.

Совхозтуң ажыл-ишчилери ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оюн күш-ажылчы чедиишкиннерлиг уткуур дээш [illegible] ажылдап турарлар.

Д. ЧОПУН.
«Чаа оруг» совхозтуң директору.

ҮЛҮҮВҮСТҮ КИИРЕР ДЭЭШ

СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлери, ацаа «1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Азыш-чем программазының болгаш ону боттандырар талазы-биле хемчеглер дугайында» эш Л. И. Брежневтиң илеткели бистиң «Хадың» совхозтуң бүгү ажыл-ишчилерин чаа күш-ажылчы чедиишкиннерже улам-на сорук киирген. Он бирги беш чылдың ийиги чылының планныг онаалдаларын чедир болгаш ажыр күүседир, республиканың малчыннар наадымынга төлептиг белектиг уткуржур дээш чылдың доозулган баштайгы чартыында ажыл-агыйның малчыннары улуг күжениишкинниг ажылдаан. Наадым хүнүн таварыштыр бистиң малчыннарывыстың чедип алган чогумчалыг түңнелдерин чижекке киирерп мендэ күзенчиг-дир. Эрткен кыш берге болза-даа, малчыннар ниитиниң малын мецни камгалаары-биле болдунар бүгү чүүлдерин кылган. Совхозтуң кол орулгалыг адыры болур хой ажылының көргүзүглери бедик болган. Чижээ, хойнуң баш санын өстүрериниң планын 114 хуу күүсеткен азы эрткен чылда турганындан 4,4 хуу немелде өзүлделиг.

Азыш-чем программазы бодунуң үре-түңнелин бо чылдан эгелеп бээр ужурлуг деп СЭКП ТК-ның май Пленумунга эш Л. И. Брежнев айыткан. Бүгү улустуң ол улуг ажыл-херээнге бодунуң тодаргай салыышкынын киирериже совхозтуң [illegible] чилери чүткүп турар.

Наадымга киржир эрге дээш социалистиг чарыш малчыннарның ортузунга чорүп келген. Совхозтуң дирекциязы, партком болгаш профэвилел комитеди чарыштың дээштиг кылдыр организастаанының түңнелинде, олар республиканың малчыннар наадымын онзагай эвес көргүзүглерлиг уткудувус. Оң оорги өөш чылдың ийиги чылының баштайгы чартыында «Хадың» совхоз күрүнеге 500 центнер эътти дужаар турган, ону 593 центнер азы 118,6 хуу ажыр күүсеткен. Ынаныгын сүт талазы-биле көргүзүглер оон-даа бедик. Сүттүң чартык чыл планы 136,6 хуу боттанган азы пландан ажыр 800 центнер сүттү дужааган. Ажыл-агыйның эъттиң-даа, сүттүң-даа чыл планы чүгле чедир эвес, харын ажыр күүседип болур аргалыг.

Мен саанчы кижи болганымда, мергежил талазы-биле аш-өөрүмнүң ажылдап-ижиниң дугайын дочу-даа бол чугаалаар болдай-дыр мен. Совхозта чаңгыс ферма бар, 400 ажыг инек саар. Амгы үеде саар инекти Оңгар-Хову деп черде чайлагладып, ацаа барып саап турар бис. Хүнде-ле ниитизи-биле ийи тонна 300 кг хире сүттү саап, күрүнеге дужаап. Ортумаа-биле хонукта бир инектен 12 килограмм чедир сүттү саап ап турар бис. Бо чайын оът-сиген эки үнген болгаш, инектерниң сүткүрү аажок.

Фермада мурнакчы саанчылар хей. Чижээ, [illegible] наадымга киржир эрге дээш чарышка киришкеш, 27 инектен чартык чылда 20 тонна сүт саар планныг турган, барык-ла 24 тоннаны сагган. Ол чартык чылда инектен-не 741 кг сүт саар онаалдазын 865 кг чедирген. Мен бодум 26 инек саап турар мен. Чартык чылда бир инекке онаажтыр саар сүт планы 729 кг турган, а мен ону барык-ла 900 кг чедирдим. Ниити саар сүдүм планы 19 тонна хире, ону 22,8 тонна кылдыр күүсеттим. Ол ышкаш Марина Суратпай, Галина Долгар оларның кызымак ажылдап турарын демдеглээр херек.

Бистиң совхозтуң малчыннары наадымны ындыг көргүзүглерлиг уткаан. Чылдың баштайгы чартыында чедип алдынган чүүлдерин быжыглавышаан, улам-на күжениишкинниг ажылдап турган, ийиги чылдың планныг онаалдаларын база социалистиг хүлээлгелериң ажыр күүседир бис. Ам бистиң бир чугула кампания — ниитиниң малынга чемнер белеткээри массалыг эгелээн. Совхозтуң малчыннары шуптузу ында киржип турар. Саанчылар база сиген кезип турар. Быжыг чем баазы — малдан бедик продукцияны алырының магадылалы.

Н. СЕМИС-ООЛ.
«Хадың» совхозтуң саанчызы.
Бии-Хем район.

БАЗА КАТАП ТИИЛЕКЧИ

Он бирги беш чылдың ийиги чылының планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш «О. Шынаа» совхозтуң ажыл-ишчилери шудургу ажылдап турар. Олар күрүнеге [illegible] продукцияларын садарының, малдың баш санын өстүрериниң талазы-биле элээн чедиишкиннерни чедип алган болгаш СЭКП райкомунуң, райкүүскомунуң, ВЛКСМ райкомунуң болгаш кодээ ажыл-агый ажылдакчыларының профэвилел райкомунуң шилчиир Кызыл тугун база катап чаалап алган.

Совхоз планда көрдүнгенинден 8990 хойну, 132 инекти хойнуу өстүрген. Чылгы өстүрериниң планы 104 хуу күүсеттинген. Чартык чылда күрүнеге дүк садары 128 хуу, эъттиң 100,4 хуу, сүттүң 157 хуу күүсеттинген. Кыштаглаашкын үезинде мал бажының камгалалы 98,8 хуу күүсеттинген. Бо хүннерге чедир чүс башка онаажтыр 94 хураган, 80 бызаа болгаш 80 кулун алдынган. Ондагаандар бо чедиишкинин ССР Эвилелиниң 60 чыл оюнга республика наадымынга тураскааткан.

Бо чылын мурнакчы малчыннарның саны көвүдей бээн. Чартык чылдың [illegible] ийи малчын эрткен чылдың [illegible] хураган алган. Совхозтуң күш-ажылчы байыралынга социалистиг чарыштың [illegible] 92 мурнакчы 9,5 муң [illegible] Чүгле Москвада [illegible] Шадык Кок-оол [illegible] Кош-Булак [illegible] Стакан Уржапай [illegible] Доржу болгаш оон-даа өскелер бар. Район Совединиң депутады коммунист Доржу Кунзенмаа биле мурнакчы хойжу Седен Лакпаа олар республика наадымынга киржир эргени чаалап алган.

Бо хүннерде мал семиртилгези-биле чергелештир сиген кериилдезин эгелээн. Бригадир Сапаа Суге-Маадырның [illegible] бригадазы Кош-Терек, Кара-Булак деп черлерде ийи звено болуп арган ажылдап турар. Каттыштыр дөртен механизатор [illegible] 750 тонна эки [illegible]

С. АРТЫНА.
Тес-Хем район.

ШАҢНАЛ-БИЛЕ, ЭРГИМ ЭШТЕР!

Республиканың мал ажылының мурнакчыларын Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Планныг даалгаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседир талазы-биле бүдүрүлгениң бедик көргүзүглери дээш Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаары болза:

Белекпей Шара-Хөөвна Баяндай — Тес-Хем районда «Кызыгаар» совхозтуң хойжузу.

Дондуп Арапчаевич Дараа — Каа-Хем районда «Енисей» совхозтуң хойжузу.

Соян Давыкович Доржу — Эрзин районда Ленин аттыг совхозтуң хойжузу.

Кызыл-оол Балчийевич Иргек — Улуг-Хем районда «Улуг-Хая» совхозтуң тевежизи.

Эрес-оол Тюлюшевич Кенземей — Улуг-Хем районда «Күш-ажылдың дээскуу» совхозтуң хойжузу.

[illegible] Маадыр-оолович Кол — Тожу районда «Тоора-Хем» совхозтуң инек кадарчызы.

Сарыг-оол Докуланович Кол — Кызыл районда «Тере-Хөл» совхозтуң ивижизи.

Өпек Дочуун-ооловна Күжугет — Бай-Тайга районда «Тээли» совхозтуң хойжузу.

Миннис Бызын-ооловна Куулар — Барыын-Хемчик районда «Шекпээр» совхозтуң саанчызы.

Тас Сатович Ланамаа — Бии-Хем районда «Шивилиг» совхозтуң инек кадарчызы.

Кара-кыс Бонгаровна Ондар — Чөөн-Хемчик районда «Сүт-Хөл» совхозтуң хойжузу.

Сендиммаа Чыргалович Ондар — Чөөн-Хемчик районда «Большевик» совхозтуң хойжузу.

Бопуяк Бугаевич Ооржак — Чөөн-Хемчик районда «Алдан-Маадыр» совхозтуң хойжузу.

Нина Степановна Руссиих — Каа-Хем районда СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозтуң саанчызы.

Бокус-оол Байкараевич Сендин-Хууран — Кызыл районда «XX Улуг хурал» совхозтуң өшкү кадарчызы.

Василий Доржуевич Сержен-оол — Тываның күрүнениң [illegible] хойжузу.

Тадар-кыс Владимировна Союр — Бии-Хем районда «Кызыл тараачын» совхозтуң бызаа азыраакчызы.

Вячеслав Сарыг-оолович Толзат — Каа-Хем районда СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозтуң инек кадарчызы.

Бичекей Чимит-Сереновна Ховалыг — Өвүр районда «Коммунизмче орук» совхозтуң хойжузу.

Донзугур Кузмаевич Чагар-оол — Тес-Хем районда «Тес-Хем» совхозтуң хойжузу.

Шулуу Салчаевич Чооду — Таңды районда «Россия» совхозтуң инек кадарчызы.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай,
1982 чылдың июль 16.

Д. Д. Доскаар, Э. М. Куулар, М. М. Сүрүн-оол оларга «Тыва АССР-ниң алдарлыг зоотехниги» хүндүлүг атты тыпсыр дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Мал ажылының талазы-биле ачы-хавыязы дээш «Тыва АССР-ниң алдарлыг зоотехниги» хүндүлүг атты тыпсыры болза:

Демир-оол Донгакович Доскаар — Мөңгүн-Тайга районда «Малчын» совхозтуң кол зоотехниги.

Эрес-оол Маскырович Куулар — Барыын-Хемчик районда «Барлык» совхозтуң кол зоотехниги.

Маадыр-оол Маадырович Сүрүң-оол — Тес-Хем районда «О. Шынаа» совхозтуң кол зоотехниги.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай,
1982 чылдың июль 16.

Республиканың кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң бөлүк ажылдакчыларынга «Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны» атты тыпсыр дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Мал ажылының талазы-биле ачы-хавыязы дээш «Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны» атты тыпсыры болза:

Ойбаа Темир-оолович Байкара — Бии-Хем районда «Хадың» совхозтуң хойжузу.

Киров Андреевич Балдан — Өвүр районда «Торгалыг» совхозтуң хойжузу.

Чагыр Чашпанович Кара-Донгак — Бай-Тайга районда «Мурнакчы» совхозтуң хойжузу.

Даш-оол Ламаевич Кол — Тожу районда «Тоора-Хем» совхозтуң хойжузу.

Девек Хыйлаар-ооловна Монгуш — Кызыл районда «Тиилелге» совхозтуң саанчызы.

Доржу Бээжекоевич Монгуш — Кызыл районда «Тиилелге» совхозтуң хойжузу.

Екатерина Дельгировна Монгуш — Таңды районда ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң саанчызы.

Очур-оол Чадамбаевич Монгуш — Чөөн-Хемчик районда «Чыраа-Бажы» совхозтуң хойжузу.

Даш Кировович Олчаммай — Улуг-Хем районда «Найырал» совхозтуң хойжузу.

Болат-оол Базыр-оолович Салчак — Каа-Хем районда «Совет Тыва» совхозтуң хойжузу.

Серенмаа Дашовна Солунам — Барыын-Хемчик районда «Барлык» совхозтуң хойжузу.

Салчак Айзынович Тас — Мөңгүн-Тайга районда «Малчын» совхозтуң хойжузу.

Марсуу Дамды-Суевич Учурал — Эрзин районда «Морен» совхозтуң хойжузу.

Байыр-оол Эренчинович Эртине — Тес-Хем районда «Чодураа» совхозтуң хойжузу.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай,
1982 чылдың июль 16.

ЧЫЛДЫЫН КҮҮСЕТКЕН

Бай-Тайга районнуң хойжулары ССРЭ-ниң 60 чыл оюн төлептиг уткуур база СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар талазы-биле социалистиг чарышты калбарткаш, күрүнеге дүк садарының планныг даалгазын чедиишкинниг күүсеткен дугайында рапортту СЭКП обкомунуң болгаш республиканың Министрлер Чөвүлелиниң адреzинге киирген. Бай-тайгажылар чылда 150 тонна дүктү күрүнеге садар турган, херек кырында 154 тоннаны саткан.

Районнуң хойжулары ол күш-ажылчы чедиишкинин республика наадымынга тураскааткан. Олар хой ажылының бүгү участоктарынга моон соңгаар-даа күжениишкинниг ажылдаарын хүлээнген.

КАДЫКШЫЛГА ЧЕРИНИҢ ЮБИЛЕЙИ

Бежен чыл бурунгаар «Чедер» курорт баштайгы дыштаныкчыларны хүлээп алган. Ол хөлдүң дустуг суунуң болгаш [illegible] бедик болгаш чоңга калбак чептерелдиг апарган.

Курорт чүгле чайгы үш сезонда [illegible] чартык чүс чыл дургузунда маңаа 25 муң хире ажылчы чоннар кадыын экижиткеннер.

Кадыкшылга чериниң бежен чыл болганы-биле холбаштыр курортту Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаан. Юбилейни холбаштыр дүүн курорттуң клувунга байырлыг хурал болган. Оон директору К. П. Губанова [illegible] курорттуң төөгүзүнүң болгаш оон келир үеде перспективазының дугайында тодаргай чугаалаан.

Профэвилелдериниң даргазы Ш. П. Куулар Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижиин курортка тывыспышаан, оон дыштаныкчыларынга болгаш ажылдакчыларынга изиг байырны чедирген.

Профэвилелдериниң курорттар эргелелиниң талазы-биле Красноярск чөвүлелиниң Хүндүлел бижиин ол чөвүлелдиң даргазының оралакчызы В. И. [illegible] тывыскан.

Хурал соонда бот-тывынгыр уран чүүлдүң [illegible] концерти болган.

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ КИЧЭЭНГЕЙИНГЕ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң бешки сессиязынга келген Дээди Совет депутаттарының бүрүткээшкини 1982 чылдың июль 16-да 9 шактан 22 шакка чедир база июль 17-де 9 шактан 16 шакка чедир Советтер бажыңынга болур, телефон дугаары 2-15-03.

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ БЕШКИ ЧЫЫЖЫНЫҢ БЕШКИ СЕССИЯЗЫНЫҢ АЖЫТТЫНАРЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң бешки чыыжының бешки сессиязы 1982 чылдың июль 19-та 10 шакта СЭКП Тыва обкомунуң Политиктиг чырыдыышкын бажыңынга ажыттынар.

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ДЕПУТАТТАР ТӨЛЭЭЛЕКЧИЛЕРИНИҢ ХУРАЛЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутаттар төлээлекчилериниң хуралы 1982 чылдың июль 19-та 9 шак 30 минутада, СЭКП Тыва обкомунуң Политиктиг чырыдыышкын бажыңынга болур.

Хөй малдың болуруунче чүткүүрү черле биллингир. Ынчалзажок амгы үениң байдалдарында мал ажылында-даа кол чүве—инек бүрүзүнден саап алыр сүттү база дужаар малдың ортумак деңнелин көвүдедири болур. Ол чорук мал бажының шынар составын сайзырангайжыдарын, үксаажылыга ажылын экижидерин, бедик продуктулуг үксааларның малдарын өстүрерин бирги черге салып турар. Ынчаарга мал чемнерин бүдүрерин дыка көвүдедирин, оларның шынарын бедидерин болгаш чем ажыглаарын база баш удур көрүп турар.

(СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунга эш Л. И. Брежневтиң илеткелинден).

КАДАРАРДА ХОЮМ ЧАРАШ

ДЕМДЕГЛЕП ТУРА...

СЭКП ТК-ның (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин, аңаа СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң «1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазының болгаш ону боттандырар [illegible] хемчеглер дугайында» илеткелинде [illegible] республиканың хойжулары [illegible] ажылдап турарлар. Он бирги беш чылдың бирги чылында республиканың хойжулары 2760 тонна дукту, 1060 тонна хой эъдин күрүнеге садар социалистиг хүлээлгени алган. Бо улуг сорулганы күүседир төлээде 840 муң хойну кыргып болгаш бир баштан-на 2.2 килограммдан эвээш эвес дукту алыр ужурлуг.

Совхозтар хой кыргылдазын багай эвес организастаан [illegible] чартык чылда күрүнеге дук садарының планын 140.8 хуу күүсеткен. Ылангыя чартык чылда дук садар планын Каа-Хем район 2.2 катап, Бии-Хем — 165, Чөөн-Хемчик —153.8, Өвүр— 153.7, Бай-Тайга — 151.7, Эрзин — 142.5 хуу күүсеткен. Адаттынган районнарда «Мурнакты», «Сүт-Хөл», «Октябрь 30 чылы», «Совет Тыва», «Бүрүнгаар», «Кызыл тук», «Енисей» база Барыын-Хемчикте «Шекпээр» совхозтар дук садар планнын шаңналдарын ажыр күүсеткеннер.

Малдың баш санын болгаш төлүн камгалап өстүрер талазы-биле бедик көргүзүглерни чедип алгаш, [illegible] хойжулары [illegible] болган. Мактап адаары көрүнчүг-дүр. Чөөн-Хемчик районда «Октябрь 30 чылы» совхозтуң дуржулгалыг хойжузу, Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниң эдилекчизи Аяк-Хээ Ондар төрүүр 100 хойга онаалтыр 130 хураганы камгалап өстүргеш болгаш хойдан-на 2.2 кг дукту кыргаан. Улуг-Хем районда «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң өшкү кадарчызы Валерий Чымбыл-оол 100 өшкүден-не 136 анайны камгалап, [illegible] 900 грамм дукту кырган. Олар республикада эң бедик көргүзүглерни чедип ап, малчыннар чарыжынга тиилекчи болганнар.

Ол ышкаш «Алдан-Маадыр» совхозтуң мурнакчы хойжузу Ооржак Маадыр-оол 100 хойга онаалтыр 125, Сарыглар Делгер-оол —124, «Тес-Хем» совхозта Кочаа-ай Сувак-оол— 125, «Искра» Валерий Хомушку — 120 хураганны камгалап өстүргеш, дук кыргыыр планнарын база багай эвес күүсеткеннер. Шак ындыг бедик көргүзүглерни чедип алган мурнакчылар дыка хөй. Чаа-Хөлде «Алдан-Маадыр» совхозтан безин 21 хойжу төрүүр 100 хойга онаалтыр 90-дан 125 чедир хураганнарны [illegible].

Шээр малдың баш санын болгаш оон төлүн менди камгалап, доруктурар талазы-биле багай эвес көргүзүглерни чедип алган районнар, ажыл-агыйлар болгаш бригадалар база-ла эвээш эвес. Чиже, Эрзин районда хойжулар төрүүр 100 хойга онаалтыр 84 хураганы, Тес-Хемниң 83, Чөөн-Хемчиктиң — 81, Моңгун-Тайганың 76, Барыын-Хемчиктиң — 75 хураганы камгалап өстүрген. Төрүүр 100 өшкү, хойга онаалтыр «Кызыгаар» совхоз 96, «О. Шынаа», «Искра» совхозтар —93, «Тоора-Хем» —92, «Тиилелге», «Тере-Хөл» совхозтар—90, «Большевик» биле Ленин аттыг совхозтар—89, «Мөрен» совхоз—87 анай, хураганы камгалап, доруктурган.

Хойжу бригадалар чарыжынга база-ла «Алдан-Маадыр» [illegible] бригадалары шылгараан. Ында Чечектиг бригадазы (бригадири М. Моңгуш) 100 хойдан-на 110, Оргу-Шол [illegible] (бригадири С. Ооржак)—105, «Чыраа-Бажы» совхозтуң Улуг-Хову бригадазы (Б. Куулар)—103, Чыргакы бригадазы (бригадири О. Ондар)—100 хураганы камгалап өстүргеш, чүгле Чөөн-Хемчик районда эвес, а харын республикада мурнуку черде чорып турар.

Ынчалза-даа эрткен чылдың [illegible] кыштаглаашкыны берге эртип, мал чемнери чедишпейн турганы-биле элээн хой районнар, совхозтар, бригадалар, түс-түс хойжулар, кадарчылар малдың баш санын, чаш төлүн камгалап алырынга чедимче чок [illegible]. Тандыда, Бии-Хем, Өвүр, Улуг-Хем, Кызыл районнарның малчыннары 100 башка онаалтыр чүгле 53-70 анай, хураганы, 12 ажыл-агыйның малчыннары —чүгле 48—70 анай, хураганы камгалааш, республика деңнелинге безин четпейн [illegible]. Оларның иштинде «Өөк» совхоз 48, Кедээ ажыл-агыйының дуржулга станциязы 57, «Енисей» совхоз 59 хураганы 100 хойга онаалтыр камгалап алган. «Өөк» совхозтуң Тарлаг бригадазы 100 баш төрүүр мал бүрүзүнден [illegible] бригадазы 45, «Коммунизмче орук» совхозтуң Бора-Шай, «Бай-Тал» совхозтуң Хемчик-Бажы бригадалары 51 анай, хураганы камгалап өстүргеш, чарышка сөөлгү черлерни ээлээн. Мал төлү камгалап [illegible] республика деңнелинге четпээн совхозтарны, бригадаларны оон-даа ынай адап болур. Үк коллективтерниң удуртукчулары, мал ажылының тускай эртемниглери, малчыннар боттары-даа моон төрүүр [illegible] ажылдаар ужурлуг.

Наадымга чыглып келген бо хуннуусте чедип алган чүүлдерни демдеглеп, байырлап тура, мурнувуста салдынган сорулгаларны база катап [illegible] ужурлуг бис. А кылыр ажылдар дыка хөй болгай. Малдың [illegible], оң ышкаш хураган өзүлдезин түрген доозкаш, чайгы тарымчалыг үеде малды эки семиртип алыры-биле тайга черлерже чайлаглаашкынны [illegible] чугула. Улаштыр-даа төрүүр хойну [illegible] болгаш тарып боозадылгага белеткээр, тарылга пунктуларын өйшаанда септеп, дериг-херекселдерин [illegible], [illegible] малды белеткеп, [illegible] херек.

Ол ышкаш хойжулар, кадарчылар —бүгү малчыннар мал [illegible] ажыр күүседир дээш күженикчиниң ажылдаары кежир кыштаглаашкынга баш удур эки белеткенип алыр дээш кыштаглар септелгезин чогуур өйүнде шынарлыг чорударын чугула. Мал продуктуларын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедири, кыштаглаашкынның эки эртиири бо бүгүден улуг чергезинге хамааржып турар.

Ч. ХЕРТЕК,
Тыва АССР-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунуң хой ажылының килдизиниң начальниги.

ПЛАННАР КҮҮСЕЛДЕЗИ

(ХУУ-БИЛЕ)

Ажыл-агыйлар	Чыл планы июль 1-де малдың баш саны: хой	өшкү	Чартык чыл планы июль 1-де: Дук	Чүс баштан анай, хураган
Республика	127	123	140.8	76
«Тээли»	142.4	127	178.6	76
«Бай-Тал»	125.6	116	125	71
«Кара-Хөл»	132.5	128.5	126	72
«Мурнакчы»	146	113,2	190	77
«Малчын»	151	130	143	75
«Мөген-Бүрен»	139	140	98,6	83
«Барлык»	130.6	115.2	133.3	82
«Шекпээр»	123.2	200	203	73
«Хемчик»	121.5	102	180	77
«Дөң-Терезин»	138,3	119	152	69
«Торгалыг»	128	124.4	164	73
«Кызыл тук»	227	90	148	76
«Коммунизмче орук»	116.5	103,4	147	68
«Ак-Чыраа»	44	—	—	72
«Сүт-Хөл»	148.3	120.3	230	78
«Чыраа-Бажы»	142,2	250	139	84
«Тыва»	—	—	250	—
СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг	142.7	—	187	84
«Большевик»	139,7	162	143	89
«Алдан-Маадыр»	136,6	128	134	86
«Искра»	88.5	142	114	93
«Октябрь 30 чылы»	133.5	136	203	84
Карл Маркс аттыг	150.5	107	179	74
«Хөндерген»	139.5	121	135	72
«Найырал»	122.6	129,3	108	68
«УТКА 25 чылы»	116.8	—	118	66
«Улуг-Хая»	125.2	106.6	110	70
«Күш-ажылдың хостуу»	140	116.3	152.5	83
Жданов аттыг	108.4	108.6	203	66
«Ак-Туруг»	133	124	132	71
Тока аттыг	113	—	137,5	62
«Россия»	143	—	70	57
ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг	131	—	—	70
«Революцияның чалыбыжы»	115	—	—	76
«Коммунизмниң херели»	127	—	110	73
Дуржулга станциязы	100	—	—	71
«Өөк»	102.5	—	—	48
«Сайын»	110	—	—	76
«Шивилиг»	—	—	—	—
«Кызыл тараачын»	125.4	—	—	74
«Хадын»	114	—	—	71
«Тоора-Хем»	110.3	—	—	92
«Май 1»	96.6	—	—	—
«Совет Тыва»	—	—	606	—
«Бүрүнгаар»	106	—	501	72
«Кызыл тук»	100	—	203	79
«Бүрен»	148	—	118.3	84
«Ленинче орук»	137.6	—	143.3	65
«Улуг Октябрь»	134	—	107,5	81
«Енисей»	127	—	205	59
СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг	91,5	—	64	83
«Тес-Хем»	135	116	150	74
«О-Шынаа»	143	—	128.6	93
«Кызыгаар»	138.4	—	127.3	96
«Чодураа»	128	—	175	84
Ленин аттыг	134	—	144	89
«Мөрен»	131.5	—	134	87
«Нарын»	130	—	139	83
«Чаа орук»	130	116	165	86
«Кок-Тей»	—	—	—	—
«Сукпак»	—	—	—	—
«Кара-Хаак»	120	—	100.7	79
«Тиилелге»	125	—	127.7	90
«Шамбалыг»	118.6	108,5	102.5	70
«Х Улуг хурал»	125	117	119.6	75
«Тере-Хөл»	141.3	—	106	90

Наадымның киржикчилери

Бистиң республиканың сураглыг малчыннарының бирээзи, Ленин болгаш Октябрь революциязы орденнерниң эдилекчизи Намбар-оол Хенче Нараевич Моңгуш пенсияже үнүп тура кадарган хоюн уруу Нүнзеңмаага хүлээдип берген. Дуржулгалыг малчынның уруу Нүнзеңмаа Намбар-ооловна Моңгуш адазының изин истеп, Өвүр районнуң мурнакчы хойжуларының санынга кирип, республиканың малчыннар наадымының киржикчизи болган.

Өвүр районнуң «Коммунизмче орук» совхозтуң аныяк хойжузу К. Моңгуш бо чылын төрүүр 100 хойдан 103 хураганы онча-менди камгалап алгаш, бир хойдан-на ортумаа-биле 2 килограмм 400 грамм дукту кыргааш, күрүнеге дужааган.

УС-ШЕВЕР МАЛЧЫН

Өг ээрге тыва чоннуң шагтөөгүден тура эдилеп келген төрээн үнелиг оран-савазы. Амгы үеде өг—малчыннарның тывызыксап бар чылдар ажыктыг оран-савазының бирээзи. Олар чайгы үеде кадарган малын аңгы-аңгы черлерге одар солуп, эки семиртип алыр дээш сериин оъттуг тайгаларже көжүп чоруптарда оон база кады ап алыр. Ону бир черден өске черже [illegible] алырга, хөй чер ээлевес, чиик. Чаа черге баргаш дигерге, база үр үе чарыгдаттынмас. Ынчангаш аңаа херегле бээр улгадып турар.

Амгы үеде каас-чараш, эки шынарлыг өглер кылыр үс-шевер кижилер база ховартаан. А бо үениң аныяктарының арзында хараача, ынаа деп сөстерниң утказын безин билбестер хөй.

Даш Кирович Олчаңмай —ол мергежилде шиңгээдип алган үс-шевер кижилерниң бирээзи. Оон өш-өөрү, чаңгыс чер чурттуглары аңаа чедип келгеш, чаа өг кылып бээр чагыгын [illegible]. Ынчангаш ол «Найырал» совхозтуң [illegible] малчыннарының чагыын күүсеткен. Оон кылган өглерин чон мактап турар. А кышкы үеде малчыннарга чугула херек [illegible] бедик мергежилдиг дарган.

Номчукчу Олчаңмайның кол мергежили ус-шевер, дарган кижи-дир ам деп-даа болбайн бээр чадавас. Оон кол мергежили —малчын. Чамдыкта дарганнаары хөрге-ле оон бачым иштинге бичии-ле хостуг үеңнинде сонуургаар ынак чүүлү.

Даш Кирович өөнүң ишти Нина Айыжыевна-биле кады ам 23 чыл үзүктел чок Улуг-Хем районнуң «Найырал» совхозта малчыннап турарлар. Бо үениң дургузунда олар төрээн совхозунга ковдан-кодан сүрүг малды өстүрүп бергеннер. Дуржулгалыг малчыннар онгу беш чылда төрүүр 100 хойдан 100 хураганы онча-менди камгалап ап, дыка хөй дукту күрүнеге [illegible].

Чаа беш чылды Олчаңмайларның өг-бүлези база эки эгелээннер. Эрткен чылын төрүүр 100 хойдан 90 хураганы камгалап алган. А бо чылын [illegible] «Найырал» совхозта эвес, а харын республикада эң бедик көргүзүглер малчыннарның [illegible] кирген.

Олар төрүүр 100 хойдан 110 хураганы онча-менди камгалап ап, бир хойдан-на ортумаа-биле 3 килограмм 800 грамм дукту кыргып алганнар. Амгы үеде малчын иелер кышка белеткенип, хоюн сериин оъттуг тайгаларда одарладып, [illegible].

Малчын бо чылын аалактарда оът-сигенниң эки үнгенин бармыдаалааш, бодунуң күжү-биле 20 тонна сигенин белеткеп алыр сорулганы салган. Ол планда көргүзүгнинден ниш катап хөй.

Улуг-Хемниң мурнакчы малчыннарының бирээзи Даш Кировичтиң [illegible] өг-бүлениң дугайын сонуургап айтырарымга, ол мынчаар харыылады:

— Кандыг-даа ажылга ие-не кол чүве —[illegible] ажылынга сагыш-сеткилиңден бердингени. [illegible] бүгү күжүң харам чокко аңаа берип, уругларывыстың чедиишкиннер чедип келир. [illegible] ажылдап хамааржыр. Бистиң кыдыг ажылывысты чонувус үнелеп шаңнап-мактап турар.

Мээң бичии-даа болза кылып чоруткан ажылымны Совет чазак бедик-биле үнелеп, Күш-ажылдың Кызыл Тук орден, «Күш-ажылчы шылгаралы» деп медаль-биле шаңнаанында [illegible] хайызындан өөрүп, эки ажылдаары моон соңгаар [illegible] деп бодап чоруур мен.

Малчынның өг-бүлелиг кежээкей ээзи, коммунист Нина Айыжыевна Тюлюш төс уруглар иези. Ол Ленинниң юбилей медалының эдилекчизи болгаш амгы-амгы чылдарда [illegible] тиилекчизи болуп келген. А бо чылын «Найырал» совхозтуң директору эки ажылы дээш Нина Айыжыевнаны Моол Арат Республиканың [illegible] шаңнаан.

[illegible] малчыннар келир чылын моон-даа бедик [illegible] да салгаш, ажылдап турарлар.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТА: хойжу Д. К. Олчаңмай.

Ыраккы Моңгун-Тайганың «Мөген Бүрен» совхозунуң хөөмүн кадарчыларының бирээзи Саячак Павлович Лопсан мал ажылынга ам 30 ажыг чыл болуп турар. Моңгун-Тайганың агаар-бойдузу дошкун, берге болза-даа бедик арга-дуржулгалыг малчын чыл бүрүде эки көргүзүглерни чедип ап келген.

ССРЭ-ниң тургустунганының бээр 60 чыл болур өюнга күш-ажылчы чедиишкиннерлиг уткуражыр малчын төрүүр 100 хойдан 100 хураганы доруктурган.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотолары.

ЧЕДИИШКИННЕРЛИГ УТКУДУМ

Бистиң «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң Улуг-Хем салбырының малчыннары, бүгү совет улус-биле бир демей, СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунга эш Л. И. Брежневтиң илеткелин болгаш Пленумнуң [illegible] база оон бадылааны Аъш-чем программазын [illegible] хүлээп алган.

Ынчангаш бистер аңаа харыы кылдыр Төрээн чуртувустуң моон-даа соңгаар улам [illegible] ажылдаар ужурлуг бис. Мен бодум он бирги беш чылдың [illegible] бирги чылында багай эвес түңнелдерни чедип алдым.

Эрткен чылын төрүүр 100 өшкүден 131 анайны менди камгалап, өстүрүп алгаш, бо чылын оон-даа бедик көргүзүглерлиг [illegible]. Бо чылын төрүүр 100 өшкүге онаалтыр 136 анайны онча-менди камгалап алгаш, [illegible] 900 грамм дукту кыргып алдым. Үр чылдарда мал кадарып ажылдап келгеш, малдың баш санын өстүрер, оон продукциязын бедидер [illegible] эвес арга-дуржулгалыг апардым. Бедик көргүзүглерни [illegible] кол-ла чүүлдери мындыг деп бодаар мен: чайын сериин тайгаларга одар солуп турбаш, малды эки семиртип алыры; өдек-кыштагның баш удур магазылап, сенең чылыгдаары, чаа төрүттүнген [illegible] тегер курган өдекти белени кыжын малга чеңчир чемни кезип белеткээри, одарлаарын чеп ажылдаары оон-даа өске. Үстүнде чуглаалааным чүүлдери малчын бүрүзү эки билир.

Он бирги беш чылдың үшкү чылында бирги чылындан дудак чок кылыр ажылдар малдың чаш төлүн онча-менди камгалап алырының таланы-биле 1982 чылда көргүзүглерни дорайтаар деп бодааш [illegible].

В. ЧЫМБЫЛ-ООЛ,
Улуг-Хем районда «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң өшкү кадарчызы.

Мурнакчыларга сөс

КИЖИ БҮРҮЗҮНДЕН ХАМААРЖЫР

Он бирги беш чылдың бирги чылының планнарын болгаш социалистиг чаланышкыннарын чедиишкинниг күүседир дээш, «Октябрь 30 чылы» совхозтуң малчыннары чылдың эгезинден бээр-ле [illegible]. Ылангыя СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлери база аңаа хүлээп алган чурттуң Аъш-чем программазы оларны чаа-чаа [illegible] кирген.

Республиканың малчыннар наадымынга киржир эргелиг малчыннар эрткен айларда [illegible] ажылдаан. Наадымның хуусаазында ажыл-агыйның чамдык [illegible] бердим. Бирээ чартык чылда малчыннар [illegible]. Чартык чылда күрүнеге эът дужаарының планы 107.6 хуу күүсеттинген азы 59 центнерни ажыр саткан. Сүттү база-ла чартык чылда планындан эвээш 9.3 центнерни садкан. А дук садарының планы 2.1 катап ажыр күүсеттинген.

Бодум хойжут мээң [illegible] хойжуларымның кыштаглаашкынның түңнелинге аажок өөрүп турар мен. Эрткен кыш берге болган болза-даа, хойжулар ниитизи малын менди камгалап алыры-биле болдунар бүгү чүүлдерни кылган. Оон түңнелинде [illegible] эрткен чылдынга деңнээрге, 50 хуу кызырылган. Бо кончуг чүүлдү [illegible] хой өстүрериниң планы 133,6 хуу боттанган. Совхозка ниитизи-биле төрүүр 100 хойга онаалтыр 84 хураган менди алдынган. Мыйыстыг бода мал эрткен чылга удур 1.8 хуу, а саар инек—16 хуу өзүлделиг болган. Бистиң совхозтуң малчыннарының [illegible] ындыг көргүзүглерни уткуп турар. «Эки кылган [illegible]» деп үлегер чугаа бар. Найыр наадымга бедик көргүзүглерлиг уткуражырга, кижиниң сеткил-сагыжынга [illegible].

Чурттуң Аъш-чем программазын боттандырары —бүгү ниитиниң херээ. Ындыг болганда, кижи бүрүзү аңаа бодунуң салыышкынын киирер ужурлуг. «Октябрь 30 чылы» совхозтуң ажыл-ишчилери СЭКП ТК-ның май Пленумунуң доктаалы-биле таныжып, ону боттандырарының [illegible] боттарының күрээлерин, болдунар аргаларын санап кирген.

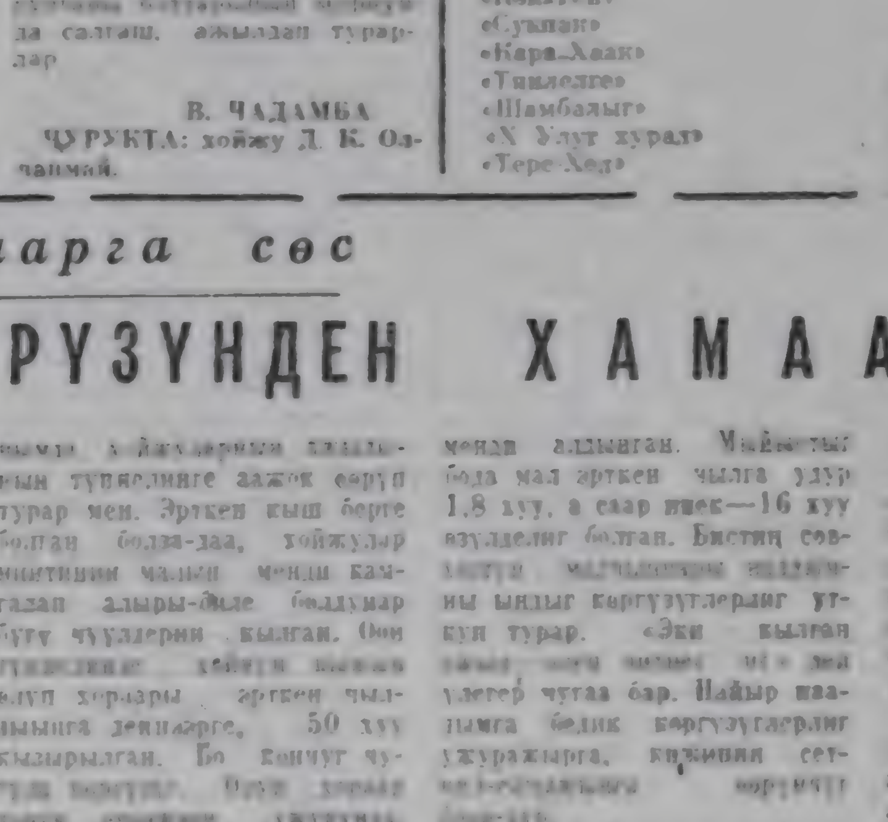

Малчыннар бистерниң кижи бүрүзүнден база эвээш эвес чүүлдер хамааржыр апаар. Он бирги беш чылдың бирги чылының планнарын ажыр күүседир дээш, чарышка киришкеш, мен бодум бедик көргүзүглерлиг болуп, наадымга киржир эргени чедип алдым. Бо чылын төрүүр 100 хойга онаалтыр 130 хураганны менди доруктурдум, хой бүрүзүнден 2.2 кг дукту кыргып дужаадым. Малчын кижи кызымак болгаш планнан артык продукцияны бүдүрүп [illegible] Аъш-чем программазының күүсеттинеринге оон салыышкыны ол болур. Ынчангаш малчын бүрүзү [illegible] апаар.

О. АЯН-ХЭЭ,
«Октябрь 30 чылы» совхозтуң хойжузу.
Чөөн-Хемчик район.

ДАЙЫННЫ БОЛДУРБАС ДЭЭШ

Каттышкан Нациялар Организациязының Кол Ассамблеязының чепсегленишкинни дужүрер талазы-биле ийиги тускай сессиязы ажыттынганында байдалдар [illegible] бүгү чуртта [illegible] тайбынны камгалаарынче угланган калбак кампания эгелээн.

Республиканың үлетиур бүгү [illegible], албан организация, өөредилге черлеринге 120 хурал, митинг эрткен, орта он муң хире кижи [illegible]. Хуралдарның болгаш митингилерниң киржикчилери америк империализмниң, оон НАТО-да [illegible] чепсегленишкинни эндере бүдүрер, дайынны кыпсып үндүрер дээш чорудуп турар политиказынга [illegible], делегейге тайбынны быжыглаар дээш бүгү-ле чүүлдерни кылырынга белеткенин илереткеннер.

СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң КНО-нуң Кол Ассамблеязының чепсегленишкинни дужүрер талазы-биле ийиги тускай сессиязынга чорутукан чагаазында ядролуг чепсекти бир дугаарында ажыглавас деп хүлээгени Совет Социалистиг Республикалар Эвилели бодунуң ап турарын айыткан. Ону ажылчы чоннар бир эп-сеткилдиг чүүлдүгзүнүп деткип турарлар.

Кызылдың эът-сөөк даганы кылыр заводунуң ажылчыннары болгаш албан-хаакчылары КНО-нуң Кол Ассамблеязының чепсегленишкинни дужүрер талазы-биле ийиги тускай сессиязынче чорутукан коллективтиг чагаазында мынчаар айыткан: «Эш Леонид Ильич Брежневтиң КНО-нуң ийиги тускай сессиязынче чорутукан чагаазында илээн үндүргени бистиң күрүнениң тайбың инициативазы — бистиң улуг муң бүгү совет улустуң үндүр. Совет Эвилели тайбынга кыжанып турар дээр империалистиг [illegible], Американың Каттышкан Штаттарының [illegible] чулчуруушкунуң бүрүү шаап тур бис. Ядролуг дайынның халавын чайладырынче, чепсегленишкинниң долу дужүреринче, Чер кырынга тайбынның [illegible] угланган шиитпирлерни хемчеглерни алырын негеп тур бис».

Делегейге тайбынны камгалаарынче угланган кампанияга ажылчыннар, албан-хаакчылар, студентилер, өөреникчилер, тайбынның күш-ажылдың хоочуннары, ие херээженнер киришкен. Олар дайынга, чепсегленишкинниң эндере бүдүрериинге килеңнээшкинниг хүрлаңнып, тайбынны быжыглаары-биле бүгү-рукчулуг ажылдаарын хүлээннеңнер.

РСФСР-ниң школаларының аалдарлыг башкызы Мария Филипповна Машукова хуралга саналынга мынчаар чугаалаан: «Ие, херээжен, кижизидикчи кижи болганымда бүзүмүн болгаш бүгү ие херээженнерниң өмүнээлиндеп «Дайын соовазын!» деп кыйтырыгны салыр кижи-дир мен. Черивис кырынга боо аткылы дыңналбазын, делегейниң уруглары арыг көк дээрниң адаанга калык-шыырак өзүп, оларның өткүт үнү кайызынбээр дыңналырын күзедим. Төрээн Коммунистиг партияга, эш Л. И. Брежневтиң бодунга делегейге тайбынны камгалаар дээш могаг-шылаг чокка демисежип турары, бистерниң уругларывыстың тулаймынга сагыш салдызынгызы дээш улуг-биле өөрүп четтирдивис».

«Аа-чурттуң Улуг дайынның фронтуларынга немец фашизмге болгаш японн милитаризмге удур демисежип турдум, ынчангаш дайынның халавын кончуг эки билир мен. Араатан фашисттерниң [illegible] дааын, өрттеткен хоорайларны, [illegible], чурттаар чери, чиир чеми чок кижилерни көрдүм. Оон [illegible] шымыг бүгү кижилерниң тайбын дээш, чепсегленишкинниң [illegible] ядролуг чепсекти хоруурру дээш демиселинге каттыжар мен» деп, дайынның хоочуну Б. Юневич КНО-же [illegible].

Кызылдың [illegible] Троицк хүрээзиниң шажынчудулгалыларынга бүгү [illegible] улустарның аразынга [illegible] чок чорукту кыпсып үндүрүп турарынга, тайбын [illegible] нын, тайбын талалакчыларынга үнүн кадып турарлар.

Шак мындыг чижектерни хөй-биле киирип болур.

Митингилер, хуралдар эртиреби-биле чергелештир тайбын фондузунга херенги чыырын организастаан. Каа-Хем районнуң ажылчы [illegible] ның инициативазы-биле Делегейниң уруглар камгалаар хүнге тураскааткан «Бөмбүрзектиң уругларынга — арыг дээр» деп девизтиг тайбын күш-ажылдың [illegible] тараан. Ону 13 районнуң, Кызыл хоорайның 63 коллективтери деткээн. Амгы үеде күш-ажылчы эвлечеде 1400 ажыг кижи киржип турар. Тайбын фондузунче 10 муң ажыг рубль киирген. Акша-херенги керери уламчылаваншаан.

С. СИЗЕНЕВ.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

ТӨӨГҮЛҮГ УЖУР-ДУЗАЛЫГ ЧУГУЛА БАЗЫМ

КАТМАНДУ. КНО-нуң Кол Ассамблеязының [illegible] дужүрер талазы-биле [illegible] СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң чагаазында киирттинген Совет Эвилелиниң [illegible] хүлээлгэ [illegible] кижилерниң чүректеринге синтерген турар. Ол [illegible] сургаалыг политиктиг ажылдары Азия болгаш Африка [illegible] каттыжыышкынның [illegible] тиан **Дилли Раман Регми** медеглээн. [illegible] ССРЭ-ниң чаңгыс талалыг ойталазы — массалыг [illegible] эң чугула базым-дыр, ол болза Чер кырынга амыдыралдың [illegible] турар ужурлуг бирги чергени [illegible].

Совет Эвилели тайбынны түңден-даа бедик үнелеп турар болгаш ону камгалап арттырар дээш демиселдиң мурнуу одуруунда чорупт орар деп Д. Р. Регми онзалап демдеглээн.

* * *

УЛАН-БАТОР. [illegible] чепсекти бир дугаарында ажыглавас деп Совет Эвилелиниң [illegible] онза чугула базым-дыр деп, Монголдуң **«Үнэн»** солуну мурнуку чүүлүнге бижээн. Бир [illegible] ядролуг чепсекти эдерер болза, ядролуг [illegible] болганда, массалыг [illegible] нарының кыжаны база кедээ шагда чок болур.

Тайбын дээш, чепсегленишкинни дужүрер дээш могаг чок демисел — үениң негелдези-дир деп МАРН ТК-ның органы айыткан. Совет инициативалар шуут-ла бүгү улус [illegible] чепсектиг өске күрүнелер ССРЭ-ниң төөгүлүг инициативазынга [illegible] ны кылыр бөөр деп бодаар херегдилер.

* * *

ХЕЛЬСИНКИ. Ядролуг чепсекти бир дугаарында ажыглавас деп Л. И. Брежневтиң [illegible] дужүрер дээш, боо-чепсектерни кызыгаарлаар дээш демиселдиң [illegible] салышкын-дыр деп, Финляндияның **«Сатакуннен тюэ»** солуну бижээн.

Бүгү [illegible] түгенге ол ядролуг халапты болдурбазынче угланган совет даштыкы политиканың тайбынга ынак бүдүштүүн дугайын совет саналдар херечилеп турар деп, ол солун демдеглээн.

* * *

ПРАГА. ЧКП ТК-ның Президиумунуң кежигүнү, Словак Социалистиг Республиканың [illegible] Даргазы **П. Цолотка** [illegible] чугаалап тура, чехословак ажылчы чоннар Совет Эвилелиниң тайбын инициативаларын бүрүн деткип турар, ол саналдарның [illegible] ядролуг чепсекти бир дугаарында ажыглавас деп Совет Эвилелиниң Л. И. Брежневтиң чагаазында [illegible] болур деп медеглээн. Кижи төрелгетениниң салым-чолу дээш чагай тура-сорук [illegible] шиитпирлиге өске [illegible] бис деп, ол чугаалаан.

* * *

БАРЫЫН БЕРЛИН. Ядролуг чепсекти бир дугаарында ажыглавас деп чаңгыс талалыг хүлээлгени алыр дугайында совет тайбың инициативазы Барыын Берлинниң «Тайбынчы [illegible]» төлээлекчилери [illegible] галы термоядролуг халаптың түнмелинде соолуң салгал болган турган болур дээрзин парламенттынга дыңнадыгда онзалап демдеглээн. Ортумак мракшылдың америк ракеталарын Барыын Европага сайгара тургузар дугайында НАТО-нуң шиитпири күш чок болдурар болгаш оон уламындан Европа дипти ядролуг [illegible] рар талазы-биле баштайгы базымны кылыр дээш бүгү күш-биле демисежири ынчангаш эргежок чугула.

* * *

КОТОНУ. Ядролуг чепсекти бир дугаарында ажыглавас деп Совет Эвилелиниң хүлээлгези [illegible] кызынны болгаш бүгү-нииттиң тайбынны быжыглаарының херээнге ааажок улуг салышкын [illegible] Бенинде билип болгаш деткип турар деп, ол онзалап демдеглээн. ССРЭ — тайбынга делегейде эң ынак чурт. Бүгү адырларга кайгамчык улуг депшилгени чедип алган совет кижилер үреглээр эвес, харын чоннуң чагай байдалын бедидер [illegible] тургузарын күзеп турар.

(СЭТА).

ГКП ТК-НЫҢ ПЛЕНУМУ

АФИНЫ. (СЭТА). Грецияның Коммунистиг партиязының ээлчеглиг XI съездизин бо чылдың декабрь 15—19 хүннеринде чыыр дугайында шиитпирни ГКП ТК-ның ында болган пленумунга хүлээп алган. Делегей байдалының болгаш чуртта иштики политиктиг байдалдың дугайында илеткелди пленумга ГКП ТК-ның Чиигине секретары Х. Флоракис кылган.

Боо-чепсекти эндере бүдүрериниң үргүлчүлээринче угланган [illegible] чорудуп турар [illegible] тайбынга [illegible] тивазынга улуг айыылдыг боор турарын пленум айыткан. АКШ чогум-на мындыг [illegible]-биле [illegible] тиг чурттарга удур эвес, харын база бодунуң Барыын Европада эвилелчилеринге удур [illegible] дуп үндүрерин пленум демдеглээн.

[illegible] Ливанның болгаш Палестинаның [illegible] деткиири [illegible] тайбың [illegible] дыг күштериниң шимчээшкинин улам калбартып быжыглаарының эргежок чугулазын айыткаңнар.

Грецияда иштики политиктиг байдалдың дугайын көргеш, пленум демократтыг бүгү күштерниң [illegible] чаңгыс дем-биле чорудуп турган [illegible] чугулазын айыткан.

ЧООККУ ЧӨӨН ЧҮК ТАЙБЫҢ БОЛГАШ АЙЫЫЛ ЧОК ТУРЗУН!

Эш Л. И. Брежневтиң АКШ-тың президентизинге кыйгырыы делегейниң хөй-нииттизиниң кол кичээнгейинде турбушаан. Кескү курунне болгаш хөй-нииттичи ажылдаачыларның чугааларында, парлалга тайылбырларында бодунуң тайбың политиказынга шынчы ССРЭ АКШ-тың болгаш Израильдиң сарыыл чок үүлгедиишкининге тодаргай база боттуг мезулуг политиказын удурланыштыр тургузуп, агрессияга удур демисежип турар араб улустарның чөптүг херээниң талазында шиитпирлиг туржуп турарын демдеглеп турар.

Л. И. Брежневтиң кыйгырыы амгы байдалда онза чугула болгаш чогуур үеде кылдынган болуп турар, деп, Афганистанның [illegible] кандидат, ТК-ның секретары **Махмуд Барьялай** медеглээн. Ол кыйгырыг — алыс сорулгалы тайбынны болгаш айыыл чок чорукту хандыраары, империалистиг [illegible] тушкунга болгаш [illegible] га ойтур шавыышкынның бээри болуп турар принципиалдыг [illegible] нын база бир чырыткылаңчак илерели-дир. Ливанда [illegible] сын деп Совет Эвилелиниң негелдезин [illegible] демиселин ССРЭ-ниң шиитпирлиг деткип болгаш Чооккy Чөөн чүк айтырыын [illegible] зиг базыткалы-дыр деп, ол чугаалаан.

* * *

Ливанда [illegible]-биле [illegible] тур Вашингтонга шыңгы салгаарлыг [illegible] Л. И. Брежневтиң кыйгырыын **Рабат радиозу** шак ынчалдыр үнелээн. Совет удуртукчузунуң [illegible] Ливанда [illegible] га ССРЭ бодунуң политиказын ол фактыны барымдаалап чорудар аппар деп радиостанция [illegible] айыткан.

* * *

Ливанга удур Израиль агрессияны соксатсын деп Совет Эвилелиниң [illegible] Москвадан чаңгыланып үнүп, ол агрессия кайгыг-даа бүрүү-ау чок кижилерге өлүм-чидим [illegible] **«Хюррист»** солуну бижээн.

* * *

Чооккy Чөөн чүкте байдал [illegible] ды Совет Эвилели боттуг, [illegible] АКШ-тың [illegible] Л. И. Брежневтиң чагаазы база катап херечилеп турар деп [illegible] **Эйно Пеккаринен** медеглээн. Чооккy Чөөн чүкке Израиль агрессияны соксадырын болгаш тайбынны кады [illegible] ССРЭ бүгү-ле болдурууру деп чүүлдерни кылып турар. Совет удуртукчузунуң кыйгыртарни — агрессорну-даа, ону камгалап, күткүп турар мындыг [illegible] галыг чугула болгаш чогуур [illegible] дыр.

* * *

«Израиль шериглерниң [illegible] болган [illegible] улусунуң ханын төп, оларны чок кылып турарын соксадыр — АКШ-тың президентизинге совет удуртукчузунуң чорудкан [illegible] ол-тур деп, Польшаның **«Трибуна люду»** солуну айыткан. — Бүгү Чооккy Чөөн чүк сөөлгү политика [illegible] таарыштыр шиитпирлээрниң [illegible] айтырыг шиитпирлеттинген турун болур дээрзинге ССРЭ [illegible] өске-даа чурттар бүлүрелииг. Ол чүл дээрге Израиль шериглерин Ливанның девискээринден үнертир болгаш Палестинаның араб улузунга оон дуруун эдүртаар эргелерин тыпсып бээр даап-дыр. [illegible] Вашингтонну администрациязының америк шериглерин Ливанче киирер [illegible] бир девискээрин каш катап чарар дээн чүүкү-дүр.

* * *

Л. И. Брежневтиң кыйгырыын тайылбырлавышаан, Чехословакияның **«Руде право»** [illegible] Ливанче [illegible] Чооккy Чөөн [illegible] женнишкиннер ужурунда болдунган шор АКШ-тың ийи арыныт [illegible] кербейн турар» деп бижээн. Вашингтон биле Тель-Авивтиң кады планнап алганы израиль агрессияны чогун-на — харын АКШ деткип келген болгаш деткип-даа турар деп, ол солун айыткан.

(СЭТА).

АКШ-ТА БАРГАН

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Гондурастың [illegible] Гайгалакы [illegible].

Хайгааралдарның [illegible] АКШ-тың [illegible] Сальвадорның [illegible] Никарагуа революциязы удуртуар талазы-биле америк планнары [illegible] зыры боор турар.

Бо чылдың май айының эгезинде Гондурас биле АКШ-тың аразында [illegible] аэродромнарны АКШ-тың Шериг-Агаар Күштериниң ажыглаар аргазын бээр турар [illegible] Никарагуа-биле кызыгаарда турар ийи мындыг аэродромнарны чаартырынга ажыглаар 21 млн. долларны Гондураска үндүрүп бээрин АКШ-тың сенады бадылаан.

Ол дугуржулганы чарган чорук Төп Америкага чепсектиг агрессияларны чорудар планнарын оон боттандырып чорударынга Гондурасты [illegible] киш хуулдурар талазы-биле Вашингтоннуң планнарының чүгле чамдык кезии болган. Бир эвес Гондураска америк шериг дузаламчызы 1980 чылда 3,9 млн. доллар турган болза, [illegible] чылында Вашингтон аңаа 15,5 млн. долларны тусчайлаар деп турар.

ШЫН ЭДИЛЕП, АЖЫГЛААР

Дүүнүү оолдар, кыстар бөгүн 16 харлаан. Оон-биле кады [illegible] база бир үе-чада — чалыы назын эгелээр. Шак ынчан бистиң уругларывыс Советтер чурттуң хамаатызының паспортун [illegible] алыр.

Совет паспорттуң адары, үнези бедик. Бистиң [illegible] лап билдири социалистиг тургузуга хамаатыларның бо[illegible] Советтер чурту [illegible] быжыын херечилеп турар.

Хамааты [illegible] документ [illegible] чылда [illegible] ол документиниң бир дугаарында В. И. Ленинге тывыскан. Хоорай комиссарлары ол документиниң дараазында адреске кээр бижээн: Москва, Кремль.

[illegible] лизациязының сайзырап хогжээни, чаа-чаа хоорай, суурларның [illegible] лерниң ынай-бээр шимчээшкининиң шыңгыы хайгааралга алыры негеттинип келген. Шак ол үеде ССРЭ-ге чаңгыс аай паспорт [illegible].

СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели ССРЭ-ге [illegible] сайзырадыр айтырыгны 1974 чылда көрген. Ук чурттуң социал-[illegible] Совет Эвилелиниң нациаларының, улузунуң, социал бөлүктериниң [illegible] айтырыгны ханы көөр байдалды тургускан. Ол-ла чылын ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели Совет [illegible] чурттуң хамаатыларының паспортунуң чаа хевирин бадылаан. Чаа хевириниң паспортун тургузуп тура, оон [illegible] эстетиктиг хевиринче улуг [illegible].

ССРЭ-ниң 16 хардан өру [illegible] чурттап турар чери барымдаа чокка, чаа хевириниң паспорттуг [illegible].

Хамаатыларның эрги паспортун солуп, чаа хевирин [illegible] ликаның девискээринге 1976 чылдан 1981 чылга чедир үе иштинде чоруттунган. Бо чугула [illegible] Күрүне болгаш хөй-нийти организацияларның киржилгези биле организастыг эрткен. [illegible] комиссиялары боттуг дузаны чедирген. 1982 чылдың январь 1-ге чаа хевириниң паспортун тывысыры доозулган. Ындыг турбуже чамдык хамаатыларның паспорту мөөн чок болуп турар. Чаа хевириниң паспорту хуусаа чок болгай, а чамдык кижилерниң паспорту кыска үе иштинде чүге күш чок кылдыр сайттынып турар [illegible]? Паспортка кижиниң хар-назынының аайы-биле үш чурукту чыпшырар — баштайгызы 16 харлыында, оскези 25-тинде, үшкүзү — хамаатының 45 харлыында чуруу. Үстүнде ол фото-чуруктар [illegible] саваттыныар. Хамаатыларның [illegible] ук хамаатының фото-чуруун оон мыңа херланькан үезинден бир ай эртпээн хуусаа иштинде паспортка чыпшырар ужурлуг. ССРЭ хамаатызының эң чугула ол документизин хуусаа чок болганда, ону ажыглаарының [illegible].

[illegible] дааналыгларлы-биле алырга, паспортунга кам чок кижилер хөй болуп турар. Чүгле Кызыл хоорайга безин 1981 чылда паспорт чидирген 420 тавырыга демдеглеттинген, ынча паспортту дедир тургусаан. [illegible] чылдагааны янзы-бүрү. Мындыг харыысалга чок боор болур бе? Чамдык хамаатылар паспортун [illegible] ге, аалчылар бажыңнарынга, [illegible] тавар [illegible] бар. Анаа хамаарыштыр чижек. 1981 чылдың төнчүзүнде Кызыл хоорайкүскомунуң иштики херектер [illegible] күш чок болдурары-биле 20 паспорт хоорайның № 1 ортумак профессионал-техниктиг [illegible]. Хамааты кижиниң эң чугула документизин [illegible] үнелиг чүүлдер орнунга салыры кончуг таарымча чок, чиир болгай. Күрүне банкызында, ажаалга кассаларында ажылдап турар болгаш акша-херенги-биле [illegible] лерниң паспортун ол албан черлеринге шыгжап турар дээрзин удуртукчулар билип алыры чугула. Арткан тавырылгада хамаатыларның паспортун чүгле милиция ажылдакчылары хавырып ап, хадагалап болур.

Чурттап турар черинде ымыр бижидилге чок, паспорт чок чурттап турары [illegible] күш чок паспорт ажыглап турары, ону чидирерин, кам чок ажыглаары [illegible] хамааты кижиниң административтиг [illegible].

В. ЗИНОВЬЕВА.
Тыва АССР-ның ИХМ-ниң паспорт столунуң улуг инспектору.

ЧУРУМЧААН

Арага-дарыны [illegible] чурумчуар дугайында тускай доктаал-шиитпирлер [illegible] Хол кодээ Совединиң күүсек [illegible] комитеди, ында милиция [illegible] «Суг-Хаи» [illegible] партия, профсоюз болгаш комсомол организацияларының база Советтиң [illegible] рингеарага садарын чурумчудар хемчеглерни алган. Кодээ Совет күускомунуң [illegible] лелиниң баштаар чериниң [illegible] Оон ангыда арага аймаан боскеннээр [illegible] ле сатпас кылгаш, ол хүннү арага садып турар [illegible] дыр доктаатпан.

Арага аймаан эртенгиниң 11 шактан [illegible] 6 шакка [illegible] дээрге садар кылып кааны база дыштаныр хүнде ону сатпастааны суурнуң чурттакчыларының сеткилинге таарышкан. Ындыг чурумну турарын кааргы, ынчангаш [illegible] Бо дээрге [illegible] муң быжыглаарынга-даа [illegible] зуп турар. Арагалаар [illegible] уезар, кем-херек үүлгедир [illegible] зылып турар.

Суг-Аксы жылдарының нийти деткикшкинни алган бо хемчегни өске суурларга база ажыглаар [illegible].

Б. ОНДАР
Чөөн-Хемчик район.

ФРАНЦИЯДА НАЦИОНАЛ БАЙЫРЛАЛ

ПАРИЖ. (СЭТА). Францияның хоорайларының болгаш суурларының шөлдерин, ку[illegible] мээн, Франция бодунуң национал байырлалы — Бастилияны эзлеп алганының хүнүн демдеглээн. 193 чылдың мурнунда тура халышкан чоннуң-не караим-дошкун, араатаныг чорукун тову — хааның ол кара-бажыңын шаап [illegible] эзлеп алган.

Франция, оон уэуэу олчурак-узак үе-шагдан бээр дыка хөй болуушкуннарга таварыжып эрткен. 1981 чылдың [illegible] үелдиг партиялар хоолга алган, коммунистер база чазактың составынга кирген. Чаа эрге-чагыргалар ажылчы чоннарның амыдырал байдалын экижидеринче угланган социал-экономиктиг шаартылгаларны боттандырып чорудар дээш бүгү күштү салып турар. Ынчалза-даа шиитпирлерни бээр айтырыглар амдаа артын калган. Оларның дыка хөйүн мурнундагы чазак арттырып каан болгаш оларны үзе шиитпирлээр дизе ам-даа дыка хөй үе негеттинер. Амгы үениң Францияның эң чугула айтырыы — ийи миллион ажыт кижиниң хаара туткан ажыд чок чорук боор турар.

КОНСУЛЬТАТИВТИГ УЖУРАЖЫЫШКЫН

ЖЕНЕВА. (СЭТА). Делегейниң массалыг хөй-нийти организацияларының [illegible] удуртукчулары [illegible] консультативтиг ужуражыышкынны аңаа боош эрткен. Ону Тайбынның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң [illegible], ТКЧ-ниң президентизи Ромеш Чандраның даргалаашкыны-биле кылган.

Ужуражыышкынның киржикчилери Израильдиң Ливанда агрессиязы-биле холбаштыр [illegible] болган айтырыгның дугайында саналдарын [illegible] болгаш Ливан улустарының демиселинге, Палестинаның хостуг [illegible] хемчеглерни чугаалажып эрткен.

Р. Чандра ужуражыышкынның ажылдарда Совет Эвилелиниң израиль агрессияны соксадыр [illegible] турар улуун онзалап айыткан.

УДУРЛАНЫЫШКЫН ЧЫСКААЛЫ

ИЗРАИЛЬ. Эрге-чагыргада [illegible] чиниң калчаалыг бөлүктерниң хамаарышпас Ливанга удур агрессия дайынын бүрүү шанкан он муң ажыг кижи [illegible] чыскаал Тель-Авивке барган.

[illegible] Ливанда тайбы чорудуглалары [illegible] доораан соксадырын, ол араб күрүнениң девискээринден израиль шериглерни үндүрер болгаш албан хуунуң палестин төлээлекчилери-биле чугаалажыышкыннарны чорудурын эрге-чагыргалардан негээн.

ЧУРУКТА: чыскаал үезинде.
ЮПИ-СЭТА-ның фотозу.

ШЫНЧЫ ЭВЕС ЧОРУК ДЭЭШ БУРУУДАДЫЫШКЫН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Рейганның администрациязының [illegible] боо-чепсекти [illegible] кызыгаарлаарының айтырыын [illegible] байдалын [illegible] АКШ-та улам күштелип турар. Ядролуг чепсектиң эң-не чаа, болбаазырацгай системаларын [illegible] биле чогаадып тургузары, а ол ынчаш Женевада чугаалажыышкыннарны Каттышкан Штаттарның канчаар көрүп турары-даа деп эргелериниң болгаш талаларының бир деңней айыыл чок чорукунуң принципинге [illegible] дугуржуушкунну чедип алырынче шын-на тураз-биле чуткуп турарының дугайында херечи болбайн турарын даштыкы болгаш [illegible] политиказының талазы-биле сурагжыр специалистер демдеглеп турар.

«Диптер аразынга ужугар «МХ» деер баллистиктиг ракеталарны, а ол ынчаш суг адаанга [illegible] хемелерге «Трайдент-2» деп баллистиктиг ракеталарны тургузуп турар чорук боо-чепсекке контроль тургузар талазы-биле администрацияның медеглелдери-биле [illegible] рын — конгрессиниң [illegible] политика талазы-биле кол эксперти Ч. Джеллвар «Крисчен сайенс монитор» солунга бижээн. Боо-чепсектиң мындыг системаларын [illegible] чорук Совет Эвилелинге [illegible] стратегтиг [illegible] чорукту [illegible]».

Президент Рейган ядролуг чепсекти кызырарын бодунуң күзеп турарын бадыткаан. Ынчалза-даа оон хереглишкиннери мындыг чепсектерни улам күштелдиреринче угланган» — деп, боо-чепсекке болган боо-чепсекти дужүреринге контроль талазы-биле агентиленниң директорунуң дузалакчызының оралакчызы турган Д. Лайнбо «Крисчен сайенс монитор» солунга айыткан.

Дж. Картерниң администрациязының [illegible] ажылдакчызы [illegible] раан Х. Картер стратегтиг боо-чепсекти кызыгаарларының болгаш кызырарының дугайында чугаалажыышкыннарда АКШ-тың туружунуң дугайын чугаалааш, «Уолл-стрит джорнэл» солунга ол чугаалажыышкыннарны Рейганның администрациязының «чугаалажыышкыннар кызырынга үндезин болуп шыдавас, а совет талаңай [illegible] чедип алыр сорулгалыг негелделерни Совет Эвилелинге салыр чыыш кылдыр» көрүп турарын илереткен.

[illegible]
Ада чурттуң [illegible]
Араттарның [illegible]
Акшы [illegible]
Ане чылын хуну [illegible].
Иргитей хем оорууга
Ие кижи [illegible] боожаан
—Эрес малчын [illegible]
Ол хей боор—деп, [illegible]
дугурле.
«Башкы нети соңгу буттар
Базар»—диин, бүдүретпес
Чечен состуң дээжизинде
Черле ханы утка сингеи.
Чырыны [illegible]
турар.
Чылдар чылдарны [illegible] артап
турган.
Сиңгу класс болгаанын
Оол хостуг артап үнген.
Өөрүн [illegible]
дөрткүн.

МАЛЧЫН ОГЛУ—МАЛЧЫН

[illegible], хойлар бажы дозар.
[illegible] манип, кыштын
шоргаа
[illegible] чок уткуп, удаза
[illegible]
Алызындан аймагы-даа,
«Алдан дорткс» олуруптар
Антара дег херектиг-даа,
[illegible]
Мурнакчылар одуруунда,
Чоргаарап-даа, өөрүп-даа
Чоруур-дур мен
таныштырайн.
[illegible]
Аар сойлуп кээре билек,
[illegible]
Аныяк эр аъттанып кан.

Чалаа дааның кырын орта
Чалыы эрес чортуп үнген.
[illegible]
Кичээнгейлиг харап орган
[illegible]
Ынчап чорук шуурган
деп.
Хаттап, чаъстап ыжык чери
Баят хоюн Василий курген.
Карак уунда бир-ле харап
Карам даарге, олче көрген
Кедээр ойлап кажар бору
Кеденгирлеп, соңа орган
«Сыгыр оттуун» Василий
аңкап
Шылаан чорук, чуу-даа
кылган
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
Баранналды өөрлар сежир.
Кажан-даа бол [illegible]
баш
Шак-ла ынчаш хойжу Василий
Чангыс шак-даа хойларындан
[illegible]
Шуурган, чай-даа
чалывазын
[illegible] диве, коммунистиң
Чүрек душта биледи бар
«Хураганның кушкун» — деп
[illegible]
Күзел-соруун чүгленлирген.

Аулнер турлуг, айлар санай
[illegible]
Чылдар тевин—он тос кышты
Ыжыш ынке уткуп алган.
[illegible] беш топиа сиген кезер.
Оон дарый [illegible]
Кылыр ынке дүп, хүн зиэс
Кылымаандан хамааржыпкан
[illegible]
Ажылының уре-түңү:
Чалав даа дег ован эът-тир.
Чалгаан хол дег саржаг,
сүт-тур.
Хоолу-Бажы чайлагларда
Кодан хоюн семиртипшаан.
Аъдыгааштан кышты бодап.
Аракчаа ам ажылдап тур.

Ө. ЧИНМИТ.

Малчыннар наадымы июль 17-18-те болур.

Оон программазында:

ИЮЛЬ 17-ДЕ

Наадым киржикчилериниң байырлыг хуралы республиканың хөгжүм-шии театрынга 16 шакта ажыттынар.

Хурал соонда байырлал концерти.

ИЮЛЬ 18-ТЕ

Маңнаар, челер болгаш тергелиг аъттарның маңнажы аът чарыштырар шөлге (ипподромга) 10 шакта эгелээр. Аңаа аъш-чем болгаш суксун садыглары ажылдаар.

Республиканың шалаандек 64 мөгелерниң хүрежи 14 шакта «Хүреш» стадионга эгелээр.

Наадым хүнеринде Совет Тываның 5 чылы аттыг стадионга, Культураның болгаш дыштанылганың Н. Гастелло аттыг паркынга футболга, волейболга, баскетболга, баг кагарынга спортчу маргылдаалар болур.

МЕРГЕН ДОМАКТАРДАН

Инектиг кижи тодуг.
Хойлуг кижи каас.

Эки аът оруун часпас.
Эдирек куш хол частпас.

Куш уязынга ынак.
Кулун ноазынга ынак

Хаак баштаан теменн
Өшкү кайгаар.

Хая кырлаан өшкүну.
Теве кайгаар.

Малга манаг херек
Кижээ эш херек.

Өөрбек мал кииштеген.
Өкпежи уруг ыглаган.

Чаш малдың оюну чараш.
Чаш уругнуң чаңы чараш.

Хүрең-Дайның маңын көөр.
Кудээнниниң күжүн көөр

Кыштаг турда мал белен.
Кыстыг турда кудээ белен.

Саар малдың сүттүү херек.
Садар малдың кырганы херек.

Алгының чымчаа [illegible]
Аъттың чаажы [illegible]

Аътты баглап өөредир.
Аныяан сургап өөредир.

Н А А Д Ы М

Совет черде чаңгыс бүле улузу бол,
Сорулгазы чаңгыс угже угланган бол,
Чүстен ажыг аймак-дылын чидирбейннер,
Чүүл-бүрү чаңчылдарын байыткаппар.
Ажыл-иштиң байырлалы довейлевин бол,
Аян-хевир оюн-тоглаа дагыныпаштас,
Найысылал Кызылывыс: «мооорланар» деп
Наадымга келген чонну чалап уткуур.
Өдүгенниң иништанни маңаа көрүп,
Өвүр черниң чылгычызын маңаа таныр.
Тес-Хем оглу—тевежиниң холун тудуп,
Тээлиниң сарлыкчызын кусупактаар сен.
Арат уктуг оңуктер бо: «Сайн байн уу!» деп,
Арыннары чырык-чырык мөгейип тур.
Алдай, Саян ажыр ушкан кожалар-даа
Амыраажып, өөрүшкүнүс үлежип тур.
Эгээртинмес кылган иштиң түнием тура,
Эъттиң чаглыын, суксун арыын чоглап ора.
Бөгүнге дээр каап көрбээн маргылдаавыс—
Мөгелерниң хүрежин-даа сонуургаар бис:
Эрес эрниң хартыга дег кашпагайы—
«Ээрп девии» чайгаар сени хаара тудар.
Уран болгаш хүндүлеңдиг кижи күжүн
Улам хандыр ынчан база бодап кээр сен.
Кара-дайлар, хүрең-дайлар—чалгыныг дег,
Карак четпес хову кежир—согуннар-ла!
Малчын чонуң чүректери деңге ужуп,
Баштак-хөглүг йөрээл салып самнагылаар.
Наадым—чүгле кылган иштиң түңнел эвес,
Найтап, йөрээп байырлаар каар ужур эвес,
Нация чонун кады кылган үүлезиниң,
Найыралдың аңы дүнма көрүнчүү-дүр.

Монгуш ӨЛЧЕЙ-ООЛ.

КАЯА-ДАА ГВАРДЕЙЖИ

Ыр-ШООРДА киргеп Калдак-Хамарнын шуут-ла кырында. Кызыл биле Самагалдай суурнун оп талазында, арга кыдыында ыг турар. Ол дээрге «Кызыгаар» совхозтуң хойжулары Соян Минчимаевич биле Ямаа Менгеевна Алдын-Херелдерниң аалы-дыр. Өгге кирип кээрге, антара кырында Хүндүлел бижик биле Ада-чурттуң Улуг дайынының үезинде шериг хеп кеткен херээнде орденнерин, медальдарын [illegible] гвардейжиниң чуруу өске чүүлдерден эндалтшиш көстүр.

Ол-бүдүрдин ... [illegible] коммунист. Ийи чыл мурнунда Соян Минчимаевичиниң чаңгыс чер чурттуглары пенсияже чылыы-биле үдээш, оон кылып бүдүрген ажыл-үүлезин дааш, сеткилдиң ханызындан чылыг состерни чугаалаан. Аңаа черле хүндүлээшкин [illegible] состерин чугаалаар-даа ужурлуг турган. Ол бир талазында, Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында ок-боону холга туткаш, дайзын-биле сегиржип алышкынга шуут киришкеннерниң бирээзи, өөн ангыда хөй чылда хөй кадарып келгеш, тайбың ажылдыг [illegible] бирээзи болуп, база-ла орден-хавыяа-биле [illegible] бирээзи.

«Кызыгаар» совхозка ол [illegible] хойжу боогазыныг каш чыл улаштыр улгуртуп келген. Оон канчаар [illegible] турарының [illegible]—бригаданы СЭКП өк комунун, Тыва АССР-ниң Министрлер [illegible] болгаш профэвилелдериниң өөлдасть чөвүлелиниң хүндүлел бижини-биле шаңнааны болур.

Коммунистиң шаңналдарын сонуургаарывыска, ол Куш-ажылчы Алдар орденниң үшкү чергези. Куш-ажылдыг Кызыл Тук орденнери баштадыр хөй-ле орден-медальдарны көргүсту. Соян Минчимаевич Тыва АССР-ниң Дээди Советтиниң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле база шаңнаткан. Ол бүгү болза, коммунист [illegible] шылунгаа, тайбың куш-ажылдыг хүннеринде-даа гвардейжи адын сыкпааның бадыткап турар-дыр.

Тес-ХЕМНИҢ сургалыг хойжузу ийи чыл мурнунда пенсиялап үнгеш, каш хондур дыштангаш-ла, улаштыр [illegible] чылаан. Чонунга болдунар-ла шаа-биле ажылдап берзе дээ сеткил-биле бо чылдың июнда 500 ажыг хураганы хүлээп алган. Ам мурнундан бээр-ле чайлап өөренген чери — чурумалдыг Калдак-Хамаа арттың кырында Сонгу-Ажык деп черде чайлаглап, малы семириш турары ол.

—Бо чылын эът-сигенниң байдалы эки-дир. чеже-даа сигенни белеткеп ап болур — деп. Соян Минчимаевич чугаалай-дыр. Чайлагның дээрирзе чечек, сиген хөлбеңнээр. Ындыг черге хөй-даа дуруунтуп-ла семиртир апаар.

Соян Минчимаевич совхозунга хойжу эш-өөрүнүн дугайын, черле ымнар шымрек [illegible] чурагар [illegible] Ак-Эриктиң хойжуларындан бо чылын Дембирел Эренлей бирги черге кирип, чүс хойдан-на 115 хурагай алганынга ол аажок өөрүп ааз. Черле ыштаы Тес-Хемниң хойжулары шөйлейлиг [illegible] дуктуг-даа кырганын ол хүн район Советиниң органнзастыг сессиязынга олургаш, ыяпааныпы хойжуга айыткадым. Эрткен чылга бодаарга, 100 хойга оназаштыр [illegible] юбилейлиг чылда 100-ке онаашыр ниити район 89 хураганы алган. Ол ышкаш кырынеге дук сазарының чаатык чыл планын хуусаа бетинде ажыр күүсеткен. Чыл планын боттандырарының бүгү-ле аргалары бар.

—Пенсиялаза-даа ам база катап аңгы кодан хүлээп алывыс, кыс хураганнар чуве. Боттуң кадыы эки, ынчангаш бо [illegible] түңнелин көрүп, толуп алыр бис— деп, малчын тайылбырлай-дыр.

СЭКП Төп Комитединиң май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлеринге холбаштыр оон [illegible]. Аңаа-даа чугула айтырыг чугаалажыыр. оон шиитпирлерин, аңаа аш Л. И. Брежневтиң [illegible] сеткилиниң ханызындан чуулдугзунуп турарын Соян Минчимаевич чугаалай-дыр.

—Ол чугула шиитпирни боттандырарда ажыглаар болза, бурлавырлар хөй. Чижек кылдыр— теве малды кораал. Мээн фронтучу эжим Михаил Донгун теве кадарып турду. Ынчан бистиң совхозтуң тевези 300 ажып турган. Ам бисте чүгле 180 хире теве бар — деп, хоочун [illegible] илеретти. Оон ынай чылгы мал өстүрерниң дугайында база ол хамы болалын чугаалады.

Коммунист малчыны сеолгү үеде өөртүп чоруур бир эки чүүл районда бар. Ол чүүл дээрге, районнуң ниити [illegible] сарлыкты өстүре берген, оон түңнели эки.

КЫШТАГЛААШКЫННЫ хүр чаагай эрттирерниге бир кол магадылал, малга хөй чем баазаазын белеткеп алыры дээрзин Соян Алдын-Херел [illegible] дан эки билир. Ол болу бо чылын [illegible] сигенни кезип алыр сорулганы салган. Ынчангаш ол ажылче кирипкен.

Партия организациязының [illegible] агитатор болгаш СЭКП Төп Комитединиң май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин күүседир талазы-биле хойжу эш-өөрүнүң аразынга [illegible] чуруттаар.

С. ХЕРТЕК.

Армян улус аалынга келген аалчыларын хлебсоль хүндүткелдиг, эвилең-ээлдек уткуп хүлээп алыр. ССРЭ-ниң 60 чылынга уткуштур Армян ССР-ниң найысылалынга аалдап чедип турарлар ындыг уткуушкунну көрүп болур.

Р. Акопянның болгаш А. Овчинниковтуң фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

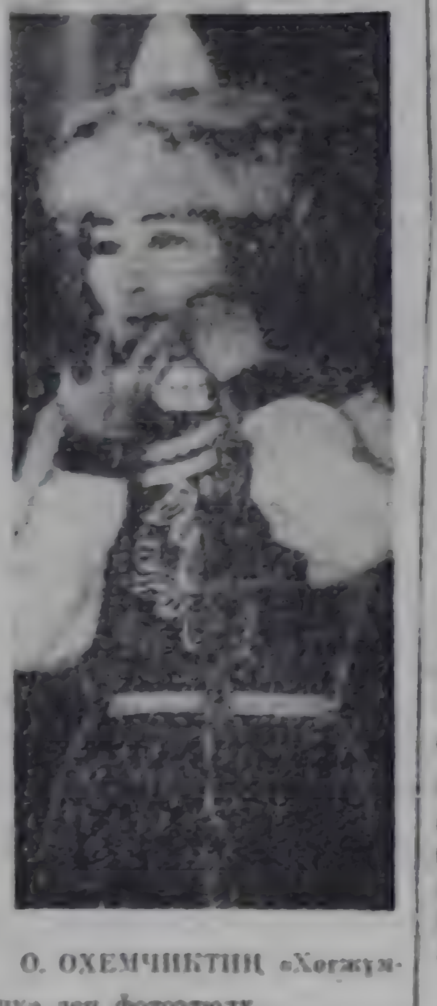

О. ОХЕМЧИКТИҢ «Хөгжүмчү» деп фотоэтюду.

Николай Константинович Оегир Чиринда деп звенке суурга 1926 чылда төрүттүнген. Ол шеңн ажылдыг бир совхозка бухгалтерлеп ажылдап турар. Оон шулуктери «Советская Эвенкия», «Красноярский рабочий» солуннарга, «Рабочий корреспондент» журналга парлаттынган.

ЛЕНИНГЕ АЛДАР!

Хырын тодар чеми-даа чок
Кырган-ачам чурттап чораан.
Чаңгыс безин иви-даа чок
Чадырынга түреп чораан.
Өжүп калган одаг чаны
Өлген чери ол-ла болган.
Октябрьның хостуг хадын
Ол кужур неоейн барган.
Шак ол хат аас-кежиин
Ядыы бисче эккеп берген.

Түрээн чоңга ужугуп кээп,
Думбей дүнден чарып алган.
Ядыы эвенк чадырынга
Чараш ном-даа кеступ келген.
Аккыр хар дег саазынга
Адын салыр болу берген.
Төрээн черим хостуг болду,
Төрел чонум чолдуг болду.
Революция делгерезин!
Ленинге мөңге алдар!

Н. ОЕГИР.

Сонуургактарга

170

Пенсионер-тараачын Галиш Аяа Оглу Джангиров биле Лейла Ахмед Кызы оларның ег-бүлези улуг. Оларның уруглары, урууларының уруглары — оолдар, кыстар шупту—170 кижи.

Бо улуг ег-бүлениң кежигүннериниң эртем-бижии, ажыл-амыдыралы-биле каксы таныжарга мындыг: ег-бүлениң 80 хуузу чер ажылдыг. Джангировтарның алдызы—инженер эртемниг, беш кижи—башкы, эмчилер— чээ, офицер кижи чангыс, аллан урут школада өөренип турар. Өг-бүлениң ол ийизи —студент.

Улуг ег-бүлениң аразындан дөрт кижи улус депутаттарынга соңгуткан. База бир оннагай чүве — «Маадыр-ие» атты беш ава эдилеп чоруур.

В. ИЛЛЕША.
Азербайджан ССР.
Ленкоран район.

КАТАП ТУРГУЗАР

Красноярск хоорайның туйбу заводу (Чөөн Сибирь) онзагай чагыгны бүдүрүп эгелээн: ук заводтун цехтеринде бистиң чүс чылдың эгезинде бүдүрүп турган туйбунун хевирин өзугаар 40 муң ындыг туйбуну кылып турар. Ол туйбулар шаандакы хурээхинтти катап тургузарынга ажыглаар апарган. Ук бажыңның баштайгы хевирин тоогуге артып калган чуруктарга даяныр тургузуп эгелээн. Бо чугула ажылды чорударынга чехословак специалистер база дузалажып турар. Сибирьжилерниң дээ-биле аңаа органы (хөгжүм херекселдиң) олар кылып бээрлер.

«Советский Союз» журналдан

ТААКПЫЛААР КИЖИ ЧОК

Софиядан ырак эвесте Банкя курорт Болгарияда «таакпылавас» баштайгы хоорай кылдыр саналып турар. «Софийска правда» солуннуң дыңнадып турары-биле алырга, Банкяны таакпылавастар хоорайы болдурар дугайында шиитпир 1980 чылдың төнчүзүнде хүлээп алдынган соонда ол шимчээшкинге бүдүн-бүдүн ег-бүлелер, ажылчын коллективтер идепкейлиг киржип эгелээн. «Маңаа таакпылап болбас» деп бижээн плакаттарны дыштанылга бажыңнарында, санаторийлерде, албан черлеринде, бүдүрүлгелерде аскылаан.

«ТРУД» солундан.

КӨГЕ-БУГАЛАР

Бистиң бажыңывыс соңгазы № 4 ГПТУ-нуң общежитиези-биле дужааш Общежитиениң крышазының адаанда беш дөрбелчин үт бар.

Ында хөй эвес көге-бугалар шагның дөрт эргилдезинде доктаамал чурттап турарлар.

— Соңга караанче көрүп турган оглум: «Көге-бугалар «субботниктей» бердилер, ачай»—деп мындыг.

Мен база хайгаарап эгеледим. Ээзин каш көге-буга немежи берген, чай чок ажылдаап турлар.

Ийи үттен өлген ийи көге-буганы эмгележип турган, хирзүр илеттилер.

«СУББОТНИГИ»

Херек чок чүвелерни шуптузун үндүрүп, сиген, дүк аймаан ынар дажып турлар. Үя тудуп турары илдеп.

Чаңгыс-даа апаа турар көге-буга чок: шупту чай-чапсар дивейн ажылдаан турлар.

Көге-бугаларның «субботниги» орай кежээге чедир үргүлчүлээн. Даравызында хүн база хайгаарап көрдүвүс. Дуңгузу дег эвес, ийи-ийи хире көге-буга сиген, дүкту үттче дажылап, ажылын уламчылап турлар. Ону көргеш, ажылчын куштар-дыр деп түңнел үндүрдүм. Тайбыңның куштары ындыг болур-даа чоп.

С. ХОВАЛЫГ.
Кызыл хоорай.

КЫСТАР ТУРДА...

Кедээниң айтырыглары

Ол айтырыг бир-ле катап бодуп моорадыр баштар дээрниң дарга болавааш-даа, сезиимээн-даа болбайн аан, Эртен конторага механизаторлар бригадазы чедип келген. Бир ынң: узун дурт-сынныг, мээс-шыырак, ажылгыр эрлер. [illegible] дүнче коржуп олура, мынча деп меделгээн: «Василь Егорыч, бисти хоорайже салып чорудуп көрүңерем».

Кедээге оларга чүү чедишпейн барган чүвел? деп, дарга айтыра берген. Шериден халажып кээрге, оларны колхоз бүрүн хүндүткел-биле уткуп, чүве саттының алыры-биле түс бүрүзүнге чээлиин берген, [illegible] ларга олуртупкан болгаш, ам оларның аңаа ажылдап ап турары база шыырак. Ам черле чүү херегил? «Өглениp өйүвүс келген, а мында кыстар чок-тур...» деп, демги оолдар харылаан.

Фермага ажылдаар саанчылар болгаш бызаа ажаакчылары дилей тывары-биле хол бапкан нарын чүүлдерге дарга чаңчыга берген, ынчалзажок колхозту аныяк эрлерниң кадааланыр кижиси чок, ону колхоз даргазы кощугс бодавайн чоразн-дыр.

Харын чаңгыс ол-даа эвес. Ол айтырыгга бүдүрээр кижилер бөгүнге чедир-ле эвээш. Ону чугаалавырыша, бисте «оп чыска тос оол оналзыр» деп, ыры сөзү-биле харыылап каар-дыр. Чок, ол ындыг эвес! Ам кедээде байдал өскерилген. Россияның кара эвес хөрзүнүнүг зонназында элээн каш областарда демографтың байдалды шинчилеп көрген социологтарының медээлиндеп [illegible] турар уруглар дыка эвээш болуп турар. Кожазы областарда-даа оолдарның болгаш кыстарның деңзигүүрү оон дээредевес.

Чүү болу бергенил? кедээде чурттап турар ада-иелерниң психологиязында илергей өскерлишкин бар апарган деп специалистер санап турар. Ам уруун хоорайже аъткарып чоруур турар [illegible] Ада-берге куш-ажыл ындыындан, чартык чылда ужулбас резин сапог кедериндеп уруун хуматаалар кара чаңгыс күзел-биле неон уруун хоорайже чорудуп турар.

Оолдарга ындыг эвес. Ам оларга таарыыр кедээ-даа, хоорай-даа хевирниң мергежилдери эндерик-тир— тракторист, чолаачы, киномеханик, слесарь, электрик болуп ажылдаары амыр ышкажыл. Кыстарга дыка хөй ажылгыйларда кара чаңгыс орук —чүгле фермага барып ажылдары.

Ону чайлаттырыының аргазы бар. Социологтарның Горький областка тараткан анкеталарындан алырга, төрээн суурунга арткаш, чогум чүнү кылырын күзээр силер? дээн айтырыгга уругларның харыызы мындыг болган: садыгга, амыдырал хандырылгазынга, культура ажылынга, школа база четпээннерин кижизидеринге ажылдаксаар бис. Ындыг-ла уруглар [illegible] аргаңы берген ындыг чер-ле демографтыг байдал чогумчалыг болуп турар. Богородск районудан алган медээлер болза 100 эр кижи бүрүзүнге оналжып турар үе-черген кээрээжеңнер хөй болуп турар. Богородскиниң ажыл-агыйларының удуртукчулары ада-иелерниң психологиязынга кандыг хемчеглер-биле салдар чедирип болурул.

Богородск хоорайның партия организациязының үр үеде баштап турган, СЭКП-ниң Горький обкомунуң секретары Г. И. Хоменко ол дугайында мынча дээн:

— «Кедиилерниң айтырыгы» чоокшулап оларын медерел билип турган бис деп хоөрет пес мен. 15—17 чыл мурнунда ындыг айтырыг турбаан чүве. Ынчан бис механизаторлар кайын алырыл? деп айтырыгны шиитпирлеп турдувус. Өске-даа хөй айтырыгларга ышкаш, оон харыызын кедээ ажыл-агыйы бүдүрүлгезиниң үндезини-биле чаартырының база-ла кедээниң социал хөгжүлдезиниң оруктарын тодарадырып, чурттакчы кедээ ажыл-агыйының салым-хуузунга хамаарылгалыг болган СЭКП ТК-ның март (1965 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринде берген. Ол шиитпирлерге сорук киргеш, Богородск районга-даа кедээниң комплекстиг тудуушкунун чорудуп берген чүве. Чүгле бүдүрүлге объектилерин болгаш албан черлерин тударын эвес, харын-даа чурттакчы бажыңнарын, культура, садыг, амыдырал албан черлериниң тудуушкунун база чорудуп турган. Ам районнуң бүгү-ле колхозтарының болгаш совхозтарының төп суурларында культура бажыңы, садыг төвү, амыдырал хандырыгда комбинадының комплекстиг [illegible] пунктузу, уруглар садызы, школа бар. 2—3 маганның болгаш столоваялыг садыг төвү деп чүл? Ол бети дээрге-ле 15 херээжен кижиниң ажылдаар чери-дир. 180 оруннуг уруглар комбинады 25—30 херээжен кижинин куш-ажылын негээр. Бирээде ол-дыр.

Ийиде, Оон аңгыда районга мал ажылында куш-ажылдыг чүгле байдалдарын эвес, харын-даа ону организастаарын экижилер дугайында сагыш салган. Фермаларга куш-ажылдыг механизастаары-биле чергелештир ажылдың ийи ээлчеглиг чурумун киирген. Саанчы, бызаа ажаакчылы ам сес шактан хөй эвес ажылдаар, дыштаныр хүннерлиг, графиктиг шоскылзэзин магадылаан. Ооң түңнелинде, аныяк кыстар фермага ажылдаарындан ойталавас апарган. Ам районнуң саанчыларының дөрттүң бир кезиинден хөйү 30 хар чедир назылыг кижилер. а «Кудьминский» совхозтуң сүт комплексинде ажылдап турар 40 ажыг кижиниң ортумак назыны 24 хар болуп турар.

Районнуң суурларының амыдыралынга орук онза рольдуг. Оруктары 1965 чылдан бээр идепкейлиг-биле тудуп келген. Хоорай-биле харылзааны экижиткеш, колхозтар болгаш совхозтар суурларының чурттакчыларының медицина, культура база амыдырал хандырылгазын дыка экижидериниң оруун ажыткан. Ынчаарга хоорай чанының суурларының хөй-хөй кыстары Богородск бүдүрүлгелеринге ажылдай берген, ынчалза-даа олар бажыңнарынга хевээр арткан. Ол кыстар гараажы эрлерниң кадайлары болу бергени ол ышкажыл. Бо утка-биле алырга, кедээ черге кедээ ажыл-агый-биле холбашпаан-даа бүдүрүлгениң турары эргежок чугула-дыр. Аңаа аныяк кыстар ажылдап бөтүр болгай.

В. ИОНОВ.
СЭТА-ның корр.
Горький.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮЛЬ 17-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.35 — Эртенги гимнастика. 8.50 — «Бир эвес кадын болуксазынаа». (Куш-культуржуларга сүмелер). 8.55 — «ССРЭ-ниң улустуң артизи М. Шахбердиева ырлап тур». Фильм-концерттиң баштайгы көргүзүү. 9.25 — «Уруглар [illegible]». Ленинградтан дамчыдылга. 9.55 — «Фёдор Трофимович болгаш өскелер-даа...» 2-ги дамчыдылга. 10.25 — М. Греков болгаш оон школазы. 10.55 — «Хөй эки бараннар дээш». 11.25 — «Спортлотонуң» 29-ку тиражы. 11.35 — Үнүштер дугайында. 12.25 — Муса Джалильдиң шүлүктери. 13.15 — «Ирякты дургаар». Кинопрограмма. 13.35 — Г. Свиридов. «Курскиниң ырылары». Солистерге, хорга болгаш оркестрге күүседир кантата. 14.15 — Бөгүн делегейде. 14.30 — Уругларга фильм. «Шуптузун дашкаар үндүр медээлээр». 15.40 — Күрүнениң Төп концерт залынга совет ыры концерти. 17.00 — 17.15 — Чапсар. 17.15—«Билдингирдаа болза, бүзүренчиг эвес». 18.15 — Политиктиг хайгааралы Л. А. Вознесенскийниң беседазы. 18.45 — Мультфильмнер. 19.25 — «Хөглүг катқы». Останкинонуң Концерт студиязынга шоолуг кежээ. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.25 — «Шербургуң хол маңгыннары». (Франция). Төнгенде — телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.30 — Иркутскиниң телевидение студиязының программазы. 15.15 — «Маадырлыг чоруук». 15.45 — «Бо фантастиктиг делегей». 16.55 — Суга эштириниң ССРЭ чемпионады. 17.40 — Мульт-фильмнер программазы: «Улугзон Простоквашинода келген», «Простоквашинода каникулдар». 18.15 — «Музыкалыг киоск». 18.45 — Улуг Октябрьның 65 чылынга. «Бистиң доңчу намдарывыс». 28-ки фильм. — «1944-ку чыл». 19.45 — Делегейде болуушкуннар дончулалы. 20.00 — «Тамчылыктыг удунар, чаштар!». 20.15 — «Кадыкшыл». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Өшпүктер». Уран-чечен телефильм. 1-ги серия. 23.00 — 01.00 — Футболга ССРЭ чемпионады.

АГААР

Республиканың бүгү девир булуттаар, чагбас. [illegible] секундада 2—7 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 9—14, чамдык черлерге 1—6, хүндүс 28—33, чамдык черлерге 25—30 градус чылыыр.

Кызылга кежээ [illegible] чагбас. Соңгу-чөөн угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 2—7 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 12—13, хүндүс 31—33 [illegible]

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

ИЮЛЬ 17-ДЕ

«НАНЫРАЛ»: «Чөвүлелниң болгаш килеңниң оруу-биле» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 21.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Ынакшыл [illegible] четпээн аныяк» 15.30 17.20, 20.10 шактарда.

«ЧАПГЫ»: «Орай болгаг» 15.30 17.30 19.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Тыттарбас аттыг негекчилерн» 9.30, 12.30, «Бичии Александр» 11.00, 15.10, «Келдерел» 17.00, 18.30, 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 67000

Кызыл Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-21-62, редакторнуң оралакчызының 2-32-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партий-ле амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кедээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун өлбейн баргында 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 1770

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер, чер. полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3).

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 167 (11965) | 1982 чылдың июль 18, воскресенье | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 көп.

ШАЛЫПЧЫ КҮШ-АЖЫЛЫВЫСТЫ — ТӨРЭЭН ЧУРТКА

Республиканың малчыннар Наадымының киржикчилериниң байырлыг хуралы

Республиканың малчыннары СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, ССРЭ-ниң 60 чыл оюн төлептиг уктуур дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга идепкейлиг киришпишаан, мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедир, малдың баш санын өстүрер, чаш төлүн менди доруктурар талазы-биле бо чылдың бирги чартыында багай эвес түңнелдерни чедип алган. Ынчангаш республика бирги чартык чылда күрүнеге эът, сүт, дүк, чүүрга садарының планнарын чедиишкинниг күүседип, чамдык продуктуларны садарын эрткен чылдагы деңнелден көвүдеткен.

Малдың баш санын өстүреринге болгаш мал продуктуларын бүдүрерин база күрүнеге садарын көвүдедиринге эки көргүзүглерни Барыын-Хемчик, Эрзин, Бай-Тайга районнар, элээн каш совхозтар, хөй-хөй бригадалар, сүт-бараан фермалары, тус-тус малчыннар чедип алган.

Республиканың мурнакчы малчыннары боттарының чаңчыл болган байырлалы — Наадымга чыылгаш, бо юбилейлиг чылдың бирги чартыында кылган ажылдарын түңнеп, моон соңгаар боттандырар сорулгаларын чугаалашкан.

Дүүн хөгжүм-шии театрынга болган байырлыг хуралга СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары **Г. Ч. Ширшин илеткел кылып, чыылганнарга байыр чедирген.**

СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшинниң илеткели

Республиканың малчыннарының амгы Наадымы бүгү совет улус Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле партияның XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш политиктиг болгаш күш-ажылчы улуг көдүрлүүшкүннү [illegible] байдалда, бистиң Төрээн чуртувустуң алдарлыг юбилейинче — ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оюнче уткуштур бар чыдар онзагай өйде эртип турар-дыр деп, эш Г. Ч. Ширшин чугаалаан.

СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленуму партияның, бүгү совет улустуң амыдыралынга улуг болуушкун болган. Эш Л. И. Брежневтиң СЭКП ТК-ның Пленумунга кылган ханы утказыг илеткелинде СЭКП ТК-ның март (1965 ч.) Пленумунга ажылдап кылдынган, партияның аграр политиказының сорулгаларын боттандырар талазы-биле кылдынган ажылдың түңнелдерин ханы болгаш бүгү талалыг анализтээн, чурттуң агроүлетпүр комплекизиниң улам ыңайгы хөгжүлдезиниң кол углаажылыннарын айыткан.

Партия ТК-ның Пленуму эш Л. И. Брежневтиң инициативазы-биле ажылдап кылдынган, 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын чүүлдүг деп көрген болгаш ону чедиишкинниг боттандырарының аргаларын айыткан. Аъш-чем программазының сорулгазы болза, чурттуң чонун чем продуктулары-биле болдунар-ла шыңгыы [illegible] хандырары болур. Ол дээрге бирги черге-ниң чүгле экономиктиг эвес, а харын үениң чугула социал-политиктиг сорулгазы дээрзин СЭКП ТК-ның Пленуму демдеглээн.

1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазында аъш-чем айтырыын комплекстиг шиитпирлээриниң сорулгазы салдынган. Ында кадээ ажыл-агыйны, үлетпүрнүң, транспорттуң, садыгның ону хандырып турар адырларын чаңгыс аай тудуш чүүл болдурган, оларның дүрген болгаш деңнелдиг хөгжүлдезин көрдүнген.

СЭКП обкомунуң июнь айда болган пленуму СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин күүседир талазы-биле партияның область организациязының сорулгаларын тодараткан. Республиканың ажыл-ишчилери бүгү күжениишкиннерин ол сорулгаларны боттандырарынче, беш чылдың нийти чылының планныг даалгаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседиринче угландырып, ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл оюн [illegible] уткуур дээш социалистиг чарыжын улам калбартып турар.

Республиканың ажыл-ишчилери бирги чартык чылда улус ажыл-агыйының планнарын күүседиринге чамдык эки түңнелдерни чедип алган. Үлетпүр бүдүрүлгелериниң коллективтери продукция бүдүрериниң планын 102,2 хуу, ону сайгарарының — 103,6, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң планын 102,4 хуу күүсеткен. Пландан ажыр 2 млн. ажыг рубльдиң продукциязы сайгартынган. Тудуг организацияларының, транспорт, коммунал-амыдырал болгаш садыг хандырылгазының бүдүрүлгелери эрткен чылдыындан эки ажылдаан.

СЭКП обкомунуң бюрозу, республиканың Министрлер Чөвүлели, профэвилелдер болгаш ВЛКСМ обкому районнарның, хоорайларның үлетпүр, тудуг, транспорт болгаш харылзаа, садыг, чоннуң коммунал-амыдырал хандырылгазы коллективтериниң ийиги кварталда социалистиг чарыжының түңнелдерин үндүрген. Кызыл хоорай, «Каа-Хем» разрезиниң, «Тыва кодээ тудуг» нуң Кызылда район эргелелиниң, трестиң № 585 КМК-зының, Енисейниң хем-пароходствозунуң, Кызылдың аъш-чем садыының, Барыын-Хемчиктиң чоннуң амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелелиниң коллективтери [illegible] болган. Оларга шилчиир Кызыл туктарны болгаш акша шаңнал [illegible]. [illegible] сүт комбинадының «Тыва септелге-тудуг» трестиң [illegible] автобазазының, Таңды районнуң, Каа-Хемниң чоннуң амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелелиниң чедиишкиннери диплом-биле демдеглеттинген.

Үлетпүрнүң, тудугнуң, транспорттуң, хандырылга адырларының хөй-хөй ажылдакчылары социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседип, күш-ажылга коммунистиг ёзу-биле хамаарылганың ёзулуг үлегерин көргүзүп турарлар.

Бөгүнгү наадымда эң эки хойжулар, саанчылар, кадарчылар болгаш мал ажылының өске-даа ажылдакчылары бирги чартык чылдың планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседип [illegible] түңнелдерин [illegible] боттандырар сорулгаларын чугаалажыр дээш чыылып келген-дир.

Ышкаш үеде малдың баш санын камгалаар дээш партия, совет болгаш ажыл-агый органнары, малчыннар болгаш кадээ ажыл-агыйның өске-даа ажылдакчылары улуг күштү үндүрген. Совхозтарның, сүт-бараан фермаларының болгаш хойжу бригадаларның коллективтериниң хөй кезии шыңгыы шылгалданы багай эвес ажып эрткен.

Кадээ ажыл-агыйның ажылдакчылары чартык чылда күрүнеге эът садарының планын 117,7, сүттүүн — 105, дүгүн — 140,8, чүүрганын — 146,3 хуу күүсеткен. Мал ажылының продуктуларының [illegible].

Малдың баш санын өстүрбүшаан, эът, сүт, дүк бүдүрер болгаш күрүнеге садарын көвүдедир талазы-биле чарышка эки түңнелдерни Барыын-Хемчик, Эрзин районнар, «Барлык», «Революцияның чалбыышкыны» болгаш «Торгалыг» совхозтар чедип алган. Олар чарыштың тиилекчилери болуп, шилчиир Кызыл туктарны акша шаңналдары-биле кады алганнар.

Шак ындыг эки түңнелдерни хөй-хөй сүт-бараан фермалары, хойжу бригадалар база чедип алган. Чарыштың турларның мурнуку одуруунда СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң Дөргүн, «Искра» совхозтуң Арыг-Бажы, «Көк-Тей» совхозтуң Көк-Тей сүт-бараан фермаларының коллективтери чоруп турар. Ол фермалар алды айларда бир инектен-не 962—1021 килограмм сүттү саап алган. Бежен ажыг саанчы инек бүрүзүнден-не 1000 ажыг килограмм сүттү саггаң. Ындыг саанчылар — СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтан Алдын-кыс Моңгуш 1605 кг, [illegible] совхозтан Таан Кара-Сал 1400 кг, «Саян» совхозтан Марта Байкара 1311 кг сүттү тус-тус саап алганнар деп, Г. Ч. Ширшин демдеглээн.

Ажыл-агыйлар аразында мыйыстыг бода мал семиртир [illegible] кыжы үеде 8 муң ажыг мал турган. Мал чемнери-биле хандырылга четпес-даа болза, малды чаа технология-биле азыраарга оон баш санын долузу-биле камгалап алыр болгаш эът бүдүрерин көвүдедир аргалы бээр дээрзин ук [illegible] дуржулгазы бадыткап турар. «Суглак» [illegible] эки түңнелдер чедип алдынган. А. Н. Кемпелевтиң бригадазында [illegible] бир шарыжының [illegible] 731 грамм чедирген.

Кыштаглаашкынның берге үезин [illegible]

(Уланчызы 2-ги арынга).

КҮШ-АЖЫЛЧЫ ЧАА-ЧАА ЧЕДИИШКИННЕРЖЕ

Республика Наадымының киржикчилериниң Тыва АССР-ниң бүгү малчыннарынга

КЫЙГЫРЫЫ

Эргим эштер! Бистиң республиканың малчыннарының амгы бо Наадымы бүгү совет улус СЭКП-ниң XXVI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин херек кырында боттандырар дээш сорук кирмишкинниг ажылдап турар онзагай үеде эртип турар. Бо чыл бистиң партиявыстың болгаш улузувустуң амыдыралында чаа, эң чугула болуушкун-биле демдеглеттинген. 1982 чылдың майда болуп эрткен СЭКП ТК-ның Пленуму 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын чугааланып көрген болгаш бадылаан, совет улустуң социал хөгжүлдезиниң болгаш чаагай чорууунуң өзүлдезиниң хемчээл талазы-биле туруп көрбээн улуг планын ажылдап кылган. СЭКП ТК-ның май Пленумунуң шиитпирлеринге сорук кирген совет улус кайгамчык улуг политиктиг болгаш күш-ажылчы көдүрлүүшкүн-биле ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылын төлептиг уткуур дээш, 1982 чылдың болгаш беш чылдың планнарын база социалистиг хүлээлгелерин хуусаадан эрте күүседир дээш демисежип турар.

Бистиң республиканың ажылчы чоннары, бүгү совет улус дег, Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга идепкейлиг киришпишаан, бо чылда элээн эки түңнелдерни чедип алган. Үлетпүрнүң ажылдакчылары чартык чыл планнарын ажыр күүсеткен болгаш пландан 2 миллион рубль ажыг түңнүг продукцияны сайгарган. Тудуг организацияларының, транспорттуң, коммунал-амыдырал болгаш садыг хандырылгазының хөй-хөй коллективтери ажылынга эки түңнелдерни чедип алган. Тываның малчыннары алды айларда күрүнеге эът садар планын — 117,7 хуу, сүттү — 105, дүктү — 140,8, чүүрганы — 146,3 хуу күүсеткен.

Планнарны болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседири дээш демиселге мал ажылының хөй-хөй ажылдакчылары күш-ажылчы эрес-шудургу чоруун көргүскен болгаш бедик көргүзүглерни чедип алган. Эртип турар чылдың бирги чартыында мал продуктуларын көвүдедир, малдың чаш төлүн бүрүн камгалап алыр талазы-биле бедик көргүзүглерни «Малчын» совхозтуң хойжу бригадазы (бригадири О. Х. Чамзы), «Дөң-Терезин» совхозтуң хойжу бригадазы (бригадири Д. С. Ооржак), «Чадураа» совхозтуң сүт-бараан фермазы (эргелекчизи О. Ч. Сырат) болгаш өскелер-даа чедип алганнар. «Октябрь 30 чылы» совхозтуң хойжузу Ондар Аяк-Хээ бодунга быжыглаттынган төрүүр хойларындан чүс бажы онаажтыр 130 хураганны камгалап алган, «Тес-Хем» совхозтуң хойжузу С. К. Кочанай — 124-тү камгалап алган. «Малчын» совхозтуң сарлыкчызы Доспан Очур, «Хемчик» совхозтан — Саая Кур-Базыр, «Шеңгээр» совхозтан — Ламажик Идээкен төрүүр чүс сарлыкка онаажтыр 92-96 бызааны камгалап алган, «Искра» совхозтуң чылгычызы Моңгуш Дачый-оол, «Мөрен» совхозтан Лапсан Бүрбүужук төрүүр чүс беге онаажтыр 86-100 кулунну алган. СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң саанчызы Моңгуш Алдын-кыс бир инектен 1605 килограмм сүттү саап алган.

Оон-биле кады бисте ажыглаттынмаан курлавырлар барын бирги чартык чылдың түңнелдери көргүзүп турар. Мурнакчылар-биле деңней байдалдарда ажылдап турар чамдык малчыннар эътти, сүттү, дүктү, ээзэшти ап, чаш малды бүрүн камгалап албайн турар. Ындыг чоруук шупту малчыннар мурнакчылар ышкаш ак сеткилдиг болгаш шудургу ажылдавайн турарын көргүзүп турар, а кандыктары ажылга чоргаадынчы, идепкейлиг чоруун илеретпес, а бир чамдык таварылгаларда даасан херээнге хамаарылга чок, чурум үрээр чөрүүн көргүзүп турарын херечилеп турар.

Төрээн чуртунуң мурнунга хүлээлгезин эки билир, ажылдың даандырган участогунга чоргаадынчы ёзу-биле ным ажылдап турар болдур, ол бедик көргүзүглерни доктаамал чедип алыр дээрзин амыдырал тодаргайы-биле бадыткап көргүскен.

Бистиң республиканың бүгү малчыннары моон соңгаар кайы хире чедиишкинниг ажылдаар болдур оортан 1982 чылдың болгаш ниитизи-биле беш чылдың планнарының, база социалистиг хүлээлгелериниң чедиишкинниг күүседиизи, СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң салган сорулгаларының чедиишкинниг боттандырылгазы улуу-биле хамаарышкан.

БИСТЕР, РЕСПУБЛИКАНЫҢ НААДЫМЫНЫҢ КИРЖИКЧИЛЕРИ ТЫВА АССР-НИҢ БҮГҮ МАЛЧЫННАРЫН КЫЙГЫРАРЫВЫС БОЛЗА:

— Мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедир дээш, оон шыннарын экижидер, малдың баш санын камгалаарын болгаш өстүрерин бедидер дээш социалистиг чарыжы улам калбартыр;

— малды семиртириниң болгаш ажаап-тежээриниң интенсивтиг аргаларын шудургу ажыглап киирер, хонукта ортумак немелде деңзини болгаш сүт саалдазының эң бедик деңнелин чедип алырынга таарымчалыг чайгы кадат үезин эң чөптүг ажыглаар, ээзэш деңзилиг, арган малдарны күрүнеге дужаарын бодурбас;

— ферма бүрүзүнге, хойжу бригада бүрүзүнге мал чемнериниң идегелдиг курлавырын тургузар, кыштаглаашкынга үлегерлиг белеткенир, мал кыштаглаашкынын организастыг эрттирер, малдың чемгерилгезин долу чергези-биле боттандырып, ажаалда-тежээлдезин экижидер;

— чем цехтерин болгаш мал чеми белеткээр бүгү техниканы чогуур үезинде болгаш шынарлыг септээр, белеткеттинген бүгү бедүүн чемнерни шуптузун нелир кыжын малга таарыштыр белеткээш бээри-биле чем цехтериниң чаа эгелээн тудугларын хуусаазында доозар;

— мал ажылында эдержилге кампаниязын бедик деңнелге эрттирерин хандырар, эдержилгеге төрүүр баш бүрүзүн киирерин чедип алыр, хойнуң төрүүрүн кол кезиинде декабрь, январь айларда болур кылдыр тарып боозадылганы чорудуушкунче онзагай кичээнгейни салыр;

— зоотехниктиг болгаш ветеринарлыг ажылды доктаамал сайзыраңгайжыдар, сүт-бараан фермаларынга болгаш малчыннар турлагларынга чогуур ветеринар-санитарлыг байдалды тургузар;

— күш-ажылга коммунистиг хамаарылга дээш демиселди калбартыр, ак сеткилдиг эвес, чурум-сагылга үрээр чоруктарның кандыг-даа илерээшкиннери-биле шиитпирлиг демисежир, бүдүрүлгениң мурнакчыларын бүгү талалыг деткиир.

Эргим эштер! Чурттуң экономиказын быжыглаарынга болгаш совет улустуң чаагай чоруунуң бедииринге эң онзагай ужур-дузалыг улус ажыл-агыйының онзагай чугула адыры болур кадээ ажыл-агый бүдүрүлгезин улам ыңай хөгжүдери дээш Коммунистиг партия болгаш Совет чазан аажок улуг сагыш салыышкынны илередип турар. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин чедиишкинниг күүседири дээш, ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылын төлептиг уткуур дээш, он бирги беш чылдың күрүне планнарын күүседиринге идегелдиг магадылалды тургузары дээш бүгү күжүвүстү, билиивисти болгаш дуржулгавысты бээрин төрээн Коммунистиг партиявга болгаш Совет чазаавга бузурээн тур бис.

Кыйгырыгны 1982 чылдың июль 17-де хүлээп алган.

СЭКП ТК-га хурал

Эвилелдешкен республикаларның Компартияларының ТК-ларының партия крайкомнарының, обкомнарының чамдык министерстволарның болгаш ведомстволарның, үлетпүр бүдүрүлгелериниң болгаш тудугларның удуртукчуларының чөвүлел хуралы июль 16-да СЭКП ТК-га болган. Минералдыг чемиш чигзилгелериниң үнүштерни химиктиг арга-биле камгалаар бүдүмелдерни болгаш оларның чиг-эдин бүдүрүп турар үлетпүр бүдүрүлгелериниң тудуун болгаш оларны ажылга киирерин партияның XXVI съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлериниң негелделеринге дүгжүр хүргедир талазы-биле айтырыгларны анда чугаалашкан.

Ол айтырыг талазы-биле илеткелди ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Л. А. Костандов кылган.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары М. С. Горбачев хуралга чуве чугаалаан.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчылары Н. К. Байбаков, В. Э. Дымшиц, И. В. Мартынов, И. Т. Новиков, СЭКП ТК-ның килдистер эргелекчилери, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң, ВЛКСМ ТК-ның, ССРЭ-ниң Улусчу контроль комитединиң [illegible] хуралдың ажылынга киришкен.

(СЭТА).

БАЙЫРЛАЛГА ТУРАСКААТКАН

Металлургия — социалистиг экономиканың үндезини. Шойгу, чугун, демир эдилели бистиң чуртувуста дыка хөйнү хандырып турар, ол талазы-биле биске деңнежир чурт делегейде чок.

Бо дугайында чугаа Металлургтуң хүнүнге тураскааткан байырлыг хуралга болган. Ук хурал июль 16-да Москвага болуп эрткен.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары В. И. Долгих, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы В. Э. Дымшиц, бүдүрүлгениң мурнакчылары, социалистиг чарыштың тиилекчилери, [illegible] төлээлекчилери [illegible].

ССРЭ-ниң кара металлургия министри И. П. Казанец болгаш ССРЭ-ниң өңнүг металлургия министри П. Ф. Ломако олар илеткел кылганнар.

(СЭТА-ның корр).

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ БЕШКИ ЧЫЫЖЫНЫҢ БЕШКИ СЕССИЯЗЫНЫҢ АЖЫТТЫНАРЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң бешки чыыжының бешки сессиязы 1982 чылдың июль 19-та 10 шакта СЭКП Тыва обкомунуң Политиктиг чырыдылга [illegible] ажыттынар.

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ДЕПУТАТТАР ТӨЛЭЭЛЕКЧИЛЕРИНИҢ ХУРАЛЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутаттар төлээлекчилериниң хуралы 1982 чылдың июль 19-та 9 шак 30 минутта СЭКП Тыва обкомунуң Политиктиг [illegible] бажыңынга болур.

ШАЛЫПЧЫ КҮШ-АЖЫЛЫВЫСТЫ — ТӨРЭЭН ЧУРТКА

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында)

[illegible] бөлгүттен. Шойчалааков малчыннарның … ажылдап келгениниң ачызында ол бергелерни … ажылдап эртен …

Чөөн-Хемчик, Тожу, Эрзин, Тес-Хем районнарының малчыннары төрүүр 100 хой, өшкү бүрүзүнден 92—96 анай хураганы камгалап алган. Олар хой, өшкүнүң баш санын база көвүдедир өстүрер арга … болган. Бо-ажыг хой … бригада төрүүр чүс баш малга онаашты 85 болгаш … хой алыр, хураганы 100 малчыны — 100-тен хой төлдү камгалап, өстүрген. «Алдан-Маадыр» совхозтуң Чеченктег бригадазы (бригадири Моңгуш Маадыр-оол) төрүүр 100 хойдан-на 106 хураганы, «…» совхозтуң Чыргакы бригадазы (бригадири Куулар Байыр-оол) — 103 хураганы мейди камгалап, … Ак-Хөл Ондар 100 хойга онаашты 130 хураганы, «Алдан-Маадыр» совхозтуң хойжузу Маадыр-оол Оржак — 125, «Тес-Хем» совхозтуң хойжузу Сувак-оол Кочапай — 124, «Бай-Тал» совхозтуң хойжузу Сапык Делгер-оол — 118 хураганы камгалап өстүрген.

Чылгычылар, сарлыкчылар, инекчилер, төлечилер база-ла эки ажылдаан. «Малчын», «Хемчик», «Шекпээр» совхозтарның сарлыкчылары Өөрүп Доспан, Күр-Базыр Саая, Иргит Ламажык 100 баш сарлыктан-на 92—96 бызааны камгалап алганнар.

«Май 1» совхозтан Мария Ак, «Тере-Хөл» совхозтан Кол Сарыг-оол 85—94 … анайларын алган. Чылгычылар «Искра» совхозтан Моңгуш Дачын-оол, «Мөрен» Лопсан Бүрбүүжүк 86—100 кулунну алган.

Мал … ажаакчылары дээш демиселге бызаа болгаш хаван ажаакчылары база улуг киирип турар. Оларның … көргүзүглерин чедип ап турар. «Барлык» совхозтуң бызаа ажаакчызы Часкалмаа Күжүгет, «Тиилелгеден» Чечекмаа Моңгуш олар эки ажылдап турар. «Көк-Тей» болгаш «ҮТКА 25 чылы» совхозтарның хаван ажаакчылары Семизей Куулар биле Клавдия Байыр-оол хонукта 300—340 грамм немелде деңзини алганнар.

Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, эштер, күш-ажылы-биле эң-не бедик үнелээшкинниң болгаш өөрүп четтиришкинниң ап турар кайгамчык ажылчыннар бисте хөй.

Мал ажылын хөгжүдеринге … бедик бүдүрүлге көргүзүглери дээш бистиң малчыннарга «Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны» атты … хөй малчыннар Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижиктери-биле шаңнаткан. Бирги чартык чылдың түңнелдери-биле бедик көргүзүглерни … ажылдакчылары, оон иштинде 152 хойжу, 33 саанчы, хөй-хөй механизаторлар, бригадирлер, … ажыл-агыйның тускай эртемниглери … лар өртектиг белектер-биле шаңнаткан.

СЭКП обкомунуң бюрозунуң, республиканың Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң өмүнээзинден Г. Ч. Ширшин мал ажылының бүгү … чедип алган … турар … эки … мал … хой … онаашкан …

Бөгүн эвес бүгүдеге … совет, ажыл-агый органнарының мал ажылының … ры мурнакчыларның … тазын, бүгү барлыа курлавырларны мал кыштаглаашкынга … мал продукциязын бүдүрер … болза мал ажылы … ринге чедиишкиннер оон-даа хөй болур … деп Г. Ч. Ширшин чугаалаан.

Мал бажын көвүдедирин, ооң камгалалын хандырары мал ажылдакчыларының … ругаазы болур. Эрткен чылдың бо үезинге … республикада малдың … эвээш … Ынчалза-даа Таңды, Бии-Хем, Өвүр, Кызыл, Тожу, Улуг-Хем районнарда малдың … рамчазы көвүдээн.

Совхозтарда малдың төлүн камгалап ап турарында улуг четпестер бар, ооң … төрүүр чүс малга онаашты чүгле 44 болза, 77 анай … Ыйлаңгыя Таңды, Улуг-Хем, Каа-Хем, Кызыл, Өвүр районнарда малдың …

Малдың чаш төлүнүң эвээш алдынганы, … хой малдың өлүп хорааны, ооң баш санының кудулаарынга чедиртен. Ындыг байдал Улуг-Хем, Бии-Хем, Таңды районнарга …

Хөй-хөй совхозтарда төрүүр малдың … турары улуг … болдуруп турар. Бай-Тайга, Мөңгүн-Тайга, Өвүр, Тес-Хем, Чөөн-Хемчик ниити кодан … да төрүүр инектериниң … эштүүрү чүгле 31—36 хуу, хой, өшкүнүү …—37 хуу боор турар.

… хөй-хөй совхозтар четпес белеткенген. … ды тургузу ажыглаарынче … чиндерин организастаар … рын үүжүктеллирон турганнар. Таңды, Бии-Хем, Улуг-Хем, Кызыл болгаш өске-даа районнарга … ның удуртукчулары болгаш … база эмнээри-биле чогуур өйүнде ажылдап үнген, … лерни чогуур деңнелге турушпаан. … ларга оларның база мал … Кормоцехтер, кормокухнялар багай ажылдап келген. Ол малды чемгереринге четчир саңныг шагжалар база суг тарар херекселдер-биле хандырбаан.

Малдың … ның чылдагааны чамдык … лары мал чеминиң чедишпестери-биле тайылбырлап турар. Ол багай салдарны чедирген болбайн ааң. Бүдүрүлгениң … база тааршиппас. Ооң чылдагааны — … чогуур өйүнде эвес, багай белеткенгенинде. Малчыннар ортузунга кижизидилге ажылының кошкаанда …

[illegible] … Ол бо СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленуму … ажылдап турар …

… районнар болгаш коллективтери … чартында … Олда үеде чамдык районнар болгаш ажыл-агыйлар … күүседип шыдаваан.

Республиканың ниитизи-биле … 35 хуу эвээжи … Улуг-Хем районда … 12 … «ҮТКА 25 чылы» … 30 … «Болгаш тараачын», «Чодураа» … «Улуг Овваа» … «Шагаан-Арыг» … Таңды, Бии-Хем, Каа-Хем … сүт садыгын күүседээн.

Сүт садарының күдүлап турганының бир чылдагааны … сүт саалдазының эвээжи турарында. Бир … эрткен чылын республиканың … чартык чыл … бар инектен 600 кг сүттү саттаң турган болза, бо чылын оон 67 кг-ны … Тожу, Бии-Хем, Тес-Хем, Каа-Хем, Чөөн-Хемчик районнарга сүт …

«…» болгаш СЭКП-ниң 50 чылы аттыг совхозтар чартык чылда …

… садарында … күрүнеге 16,3 муң тонна эъттиң, 145 муң тонна сүттү, 1983 тонна дүктү, 5,3 миллион чуургааны садары эртемниг чугула. Бо чылга доктаатканнын … чүгле күүседир эвес, харын ажыр күүседир — республиканың малчыннарының, бүгү ажылчы … турар харысалгалыг сорулгазы бо. Ону күүседириниң бүгү болдунар аргалары бар.

«1982 … 1983 чылдар үезинде мал кыштаглаашкыны … турузарының … доктаалды СЭКП обкомунуң бюрозу … чаа хүлээп алган. Мал … бүдүрерин көвүдедир … лерни ол доктаалда айыткан … чаш төлүн алырының, … база тарып боозадылгазын … оналдаларны район бүрүзүн-

… бар … трестер … совхоз бүрүзүнүң, ферма, бригада бүрүзүнүң эки болдап турган …

Малдарны бедик … семиртип кадарарынга болгаш семиртилгениң … кичээнгейни салыр … Бистиң кол курлавырывыс ол. Дужаар үжурнун бүгү малдарны түс-түс … Күш-дешгелин … кадарарыа, … чугула … бүгү … турар.

Күрүнеге сүт садарының планы-биле планны база … күүседир дээш бүгү … алыр херек. Ам чаңгыс-даа хуу үлүг … болдурбайн, сүт бүдүрерин … чугула. Саар инектерни … чок кадарарын органжыткаш, оларны чаа … концентраттар, … чем хандырары органжыткаш … Сарлыктарны … хандырар херек. … турар сүттүң … салыр.

Эът, сүт болгаш өске-даа … курлавырларын көвүдедиринге чогуур салдарлыг хамаатыларның бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларының … ажыл-агыйлары … Ол чугула болгаш херек ажылды СЭКП райкомнары, райкүүскомнар, кедээ … Советтер, совхоз удуртукчулары опза … алыр ужурлуг. … та малдыг, кушту, ногаа өс… чедип алыр херек. Малды, сүттү болгаш … өске-даа продукцияны … садып … органнастаары … Белеткел органнары … оларның ажылдакчылары маңаа … болгаш чогаадыкчы … ужурлуг.

Бо чылын дүк садып алыр … планны … бүгү-ле болдунар аргалары бар. Сорулга чүл дээрге, … бо хүннерде дораан … сүттү чидириг чокка, бүрүнү-биле белеткел пунктуларынга … ол продукцияны … алырын хайгаараар.

Хойларны тарып боозадырын чогуур үезинде органнастаары эң-не харысалгалыг сорулга … турар. Хойну тарып … хынап көөрү, кодалнарны … тургузарының база пунктуга эккээрниң планын … Тарып боозадыр … ни салыр. Хой … болдаашкын бо чылдың декабрьда … 1983 чылдың февральда … доостур кылдыр, ол чугула кампаниязын эң-не кыска хуусаада шыңгаралыг эрттирерин хандырар херек.

Мал … кедир кыштаглаашкынга белеткенир талазы-биле ажылды чер болганда … чорудар.

Чурттарга … малчыннарының, мал … рының сеткилгэнин … күсеп … хуузунда чайгы үеде … алыры эргежок чугула. Отторлер … сөөртүп чедирер дугайында ам-на сагыш салыр, чем пехтерин … ния, чем белеткээр техниканың септелгезин эгелээр, малга чем каап бээр сараларны, сүт кудар дескилерни четчир кылдыр кылып алыр, бар кудуктарны … херек. Мал кыштаглаашкынга белеткелге малчын бүрүзү эң-не идепкейлиг киржир хүлээлгелиг.

Бирги … ажыл-агый-политиктиг чугула сорулгазы болза, мал чемнерниң белеткели болур. Эрткен кыштаглаашкындан … болгаш ниитиниң мал ажылының база … четчир кылдыр хандырар херек. 225 муң тонна сигенни, 80 муң тонна сенажты, 7 муң тонна витаминниг сиген залганын, 390 муң тонна силосту, өске-даа хөй чемнерни … дук 16-га чедир 12,4 муң тонна сигенни, 8,9 муң тонна сенажты, 1,4 муң тонна витаминниг сиген далганын, 4,9 муң тонна будук-бүрүнү белеткээн. Ол хоорок эвээш-тир. Чамдык районнар ылаңгыя Мөңгүн-Тайга, Бай-Тайга, Эрзин болгаш өске-даа районнар чемнер белеткээрин … турар. Мал чемнерин бүдүреринде ажылдап турар кижилер болгаш техника ам-даа эвээш. Совхозтарда бар 44 АВМ-ниң чүгле 33-ү ажылдап турар.

Ам эң-не чугула чүве—чемнер белеткелинге техника санын көвүдедири, ооң бедик бүдүрүкчүлүүн хандырары. Сиген, сенаж болгаш далган кылыр сиген белеткээринге тараа комбайннарын база … ажыглаар херек. Бо чылын дыка хөй черлерде аза-огу делгем шөлдерде ажжок үнген, ону жатка болгаш ком-байн-биле кестиретинче …

Сагыжын бар-ла черинден тарып шыгудап, шынаалардан, одарлардан, … арыг иштинден, чөөгалардан, … хемнер, хеддер эриктеринден кезер болза чогуур. Ол ажылга хааржылдарның болгаш суурларның … болгаш өренгичелерни хадан тудар. Мурнакчы хоювулуңарын үлегерин бүткан, хойжу … 15-20 … эвээш эвес сигенни белеткеп алыр. Кедээ суурларның … бүдүрүлгелер, албан черлери, организацияллар коллективтери … бергеш, ону чугаа чокка күүсетпир … эргежок чугула. Инеги … сигенин эки дужуун алыр дээш хөй чылдыг … негеттиниң турар. Белеткеп турар … опза кичээнгейни салыр херек.

Дужут ажаап алылыкычынга белеткелдің күштелдирер. Комбайнларының, тараа … дооллар, шыңнарны база складтарны … Чугула берге болза, механизатор кадрлар … четчир саңныг кылдыр белеткеп алыры.

… ринде чугула болгаш соңгаар… деп, Г. Ч. Ширшин түңнелинде чугаалаан. Ам эң-не кол чүве — бүдүрүлге, участокту бүгүлете … лиг органнастаары, … хандырары. Партия комитеттери, партия эге органнарылары, совет, ажыл-агый … болгаш … пиялары кедээ айлаачы … чы болгаш масса-политиктиг … ажыл-агый, продуктуларын бүдүрерин база садарын көвүдедири дээш, кампалга база хумагалыг чорук, материалдыг курлавырларын, акша-хөреңгини … ажылдың бедик эчис түңнелдерин чедип алыры дээш социалистиг чарышты эки органнастаар ужурлуг.

Малчыннар … ажылагыйнын … бүгү … СЭКП-ниң XXVI съездиниң, СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш, эргежок чугула бүгү-ле чүүлдерни кылыр болгаш 1982 чылдың … салыр болгаш ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оюн …

* * *

СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң бирги секретары Б. С. Нурзат, Таңдыда «Революцияның …» совхозтуң директору В. И. Жирнов, Бии-Хемде «Сава» совхозтуң саанчызы Р. И. Кулинарий, Чөөн-Хемчикте «Алдан-Маадыр» совхозтуң хойжузу О. Д. Моңгуш, Бай-Тайгада «Бай-Тал» совхозтуң сарлык кадарчызы К. С. Оделик олар хуралга чүве чугаалаан, … келген коллективтери бирги чартык чылда чедип алган чедиишкиннерин … чыл төнчүзүнге чедир арткан айларда мал продуктуларын бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарының … ниг күүседир. СЭКП-ниң XXVI съездиниң база СЭКП Төп Комитединиң май (1982 ч.) Пленумунуң салган сорулгаларын амыдыралга боттандырар, ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл оюн … белектерлиг уткуур дээш улуг күжениишкинниг … нарга бээреткен.

Бистиң … вис — Хакас автономнуг областың делегациязының удуртукчузу, … Ю. В. Кузьмичев … рип, чүве чугаалаан.

Кызылдың … тен.

Ниитиниң малының баш санын өстүрбүшаан, мал ажылының продуктуларын бүдүрери болгаш күрүнеге садары … дашкынга баш удур эки белеткени … бар арга-курлавыр … рынче республиканың бүгү малчыннарга, кедээ ишчилерге …

1982 чылдың бирги чартыынга мал ажылының продуктуларын бүдүрери болгаш күрүнеге садарын көвүдедир, … малдың баш санын өстүрер … районнарның … мал ажылының … тиг чарыжынга тиилекчи болган Барыын-Хемчик, Эрзин районнарга, «Барлык», «Революцияның чалбыыжы», «Торгалыг» совхозтарга СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер … обкомунуң … тукуларын акша шаңналдары-биле кады үк районнарның, совхозтарның …

Мал ажылынга ур үеде үре-түңнелдиг ажылдап … дээш шаңнаткан хөй-хөй мурнакчыларга «Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны», «Тыва АССР-ниң алдарлыг зоотехниги» … Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижиктерин Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. К. Мендуме … байлалга … моон соңгаар-даа күш-ажылчы улуг чедиишкиннерни, чаагай амыдыралды оларга күзээн.

Түңнелинде Наадымның киржикчилеринге … байырлал концертин чыылганнар улуг сонуургал-биле көргеп.

Хуралдың киржикчилери чапсар үезинде. В. ЧАДАМБАНЫҢ фотолары.

Чаа тудуг — Саян-Шушенск ГЭС-те

Он бирги беш чылдың чаа тудугларының бирээзинге Саян-Шушенск ГЭС база хамааржыр. Ында бистиң калбак-делгем Төрээн-чуртувустуң бүгү-ле булуңнарындан оолдар, кыстар кээп ажылдап турар. Чээрби хире эртем-шинчилел институттары, бир муң ажыг үлетпүр бүдүрүлге черлери оон төлевилел ажылдарынга база туружуп киржип турар.

ЧУРУКТА: Ук ГЭС-тиң … чы бригадаларының бирээзинге … Сергей … тиви база хамааржыр. Оон бедик кежигуннери.

И. КИРЬЯНОВТУҢ фотозу.

ХҮЛЭЭЛГЕДЕН АЖЫГ

Бүүрээ-Кара-Сугнуң кадырлары … эвес, аъттыг … оруктар безин … Торгалыг хемниң бажы черле ындыг. Трактор оруу бар-даа болза чолаачылар … Ылаңгыя чаъс-чааш-кын соонда дыка айыылдыг … артылааш. Бүүрээ-Кара-Сугнуң … Аът-Чуглуурче …

Кыргыс Сундуевич Даш-оол — Өвүр «Торгалыг» совхозтуң Кара-Тал хойжу … мурнакчы хойжуларының бирээзи. Оон совхоз төрүүдэ келгенин дуун кежээ дыңнааш, эртежик … чедип келдим. А малчыным, черле эртежи болган, …

— Бо чаагы сарыг-ла … Мал эмчизи Елизавета Куулар … дусталап, хой кадарар … чүгээр болду. Мал планым-даа, социалистиг … Кыргыс Сундуевич …

… кадыр-берт черлер … эвес. Аал чоок туруза безин, шефтээр улуг … хей болур болгай. Ынчалза-даа … чогумчалаан … Төрүүр чүс … онаашты камгалап … хүлээлгедей … Бо … малчыннарының республика … эвес белээ болган.

Бүүрээ-Кара-Сугну ам көрген кижи, шынап-ла маңаа: «балалга—кок, эдерге—кек» деп чүвени ында. Бо чылын аңаа чаъс элбек болгандан оът-сиген чаагай. Кат болгаш тоорук база аажок үнүп турар. Аалдың … хой кадарып азы бызаа бажы дозуп чораш, айны азы … кээр. Даш-оолдарның өске уруглары улгаткан. Нина — … Алексей чолаачы. Голя мал эмчизи. а Сулейман Совет Армиянын хүрээлениинде. Ажы-төлүнүң мыйгаар өзүп, чонга бараан болур бергениңге ада-иези өөрүп чоруур.

Кыргыс Сундуевич хойжулап келген үезинде черле хоомай ажылдап көрбээн. Ооң ам тос чыл хой малдап турары бо. Оңгу беш чылды … ап келген. Совхозтуң ажылчыннары ону чоокта чаа … талынга соңгаан.

Бо хүннерде Даш-оол Үстү-Хем … шыназында сиген … дужуп эрткен чылдыындан эки. Удавас аваа уругларының чамдызы база аалынга … Ынчаптааш келир кыжын хойга четчир мал чемин олар белеткеп алыр.

Д. НАЙГЫН-ООЛ.
Өвүр район.

Чайлаглардан медээлер

ДУРЖУЛГАМ МЫНДЫГ

Бистиң чуртувуска аш-чем айтырыын чедиишкинниг шиитпирлээр талазы-биле Коммунистиг партияның ап чорудуп турары хемчеглерни амыдыралга боттандырары материалдыг чүүлдерин бүдүрүп турар кедээ ажыл-ишчилер—бистиң кол сорулгавыс.

Бистиң «Чаа оруг» совхоз … районда эвес, харын республикада хөй малдыг … бирээзи. Совхозтуң … кол үлдезини—хой ажылы.

Мен бодум № 4 хойжу бригадада хой малдап ажылдаанымдан бээр 17 чыл болуп тур мен. Ооң хөй кезиинг төрүүр хойга ажылдап, багай эвес көргүзүглерни чедип ап келдим.

Оңгу беш чылда мен төрүүр 100 баш хойга онаашты ортумаа-биле 102 хураганы камгалап ап, дүк талазы-биле көргүзүүм база багай эвес болуп келген. Эрткен чылын 300 хойдан 320 хураганы камгалап алган мен.

Бо чылын … 400 хой бар. Төрүүр чүс хойга онаашты 100 хураганы, бир хойдан 1,7 кг дүктү кыргып алдым. Бодумнуң дуржулгамдан … чугаалап … Чайгы, күскү үелерде хойну эки семиртип алыр дээш одар-чайлагны солуп, малды эртен эрте одарже үндүргеш, караңгы имир душкуже кадарар кижи мен. Ол багай эвес түңнелди берип турар.

Хойларымны … сүрүп чедиргеш, кичээнгейлиг хайгаарап турар кыргыдар мен. Чамдык кыргыдачылар … хойнуң кежин кезиптер боор чүве. Ону болдурбас дээш … доостурга, мал эмчизиниң … малының кежи аарыгларынга удур чууланы чорудуп турар мен. …

Хойнуң тарып боозадылгазын чогуур … дары чугула. Ылаңгыя хойну декабрь-февраль айларда … турар болгаш төлү база шымрак болуру билдингир. Ынчангаш хойну эрте төрүдеринче улуг кичээнгейни салып турар мен.

Малга четчир чемнерни белеткээр … күш үндүрүп ажылдаар кижи мен.

Кыжын малдың одарын шын таарыштырар херек, а кажан бооза улгады бергенде, … черле шын.

Ам бистиң бригаданың малчыннары мал … ринде бүрүн хаара туттунган.

А. СЕВИЛБАА.

Эрзин районнуң «Чаа оруг» совхозунуң хойжузу, Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны.

СЕМИРТИЛГЕ

Таңдыда хөй хойлуг ажыл-агыйларының бирээзи Тока аттыг совхозтуң хойжулары эрткен кышты берге … ашкаш, хөй чидириглерге тавартышканындан мал төлү алырының планын күүсетпээн. Каъктың ийи дугаар хойжу бригадазының малчыны Сотпа Адыг-оол 100 хойдан-на 91 хураганы камгалап, өстүрген болгаш бир хойдан 4,6 килограмм дүктү кыргып, күрүнеге дужааган. Төрүүр хой кодаларында ол эң бедик көргүзүглүг болуп турар.

Малдың баш санын камгалаар, дүк кыргып, дужаар талазы-биле чүгээр көргүзүглерни база ол-ла бригаданың (бригадир Н. Агбай-оол) ирт, коңкар кадарчылары чедип алган. Дуржулгалыг кадарчы Доңгак Хүргүл-оол 614 баш ирттен кыштап хүн ажырган болгаш бир ирттен-не ортумаа-биле 5,5 кг дүктү кыргаан. Ол күрүнеге садар ирттериниң бирээзин-не 75 кг чедир семирткеш, дужаарын хүлээнген. Ол ышкаш хойжулар Кыргыс Кара-оол, Куулар Сазыг, Александр Түлүш дээш өскелер-даа дүк кыргымының планын ажыр күүсеткеннер.

Бригада ниитизи-биле 30,5 тонна дүк кыргып, садар планын 35 тоннага күүседир, бир ирттен-не 75 килограммдан эвээш эвес диириг деңзилиг кылдыр семиртир сорулганы салгап ажылдап турар.

ПРОФЭВИЛЕЛДЕРНИҢ ДОРТ ХҮЛЭЭЛГЕЗИ

СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин боттандырар талазы-биле Тываның профэвилелдер органзациаларының сорулгаларының дугайында айтырыгны профобластэвүлелдиң чоокта чаа эрткен III пленумунга чугаалашкан. Бо талазы-биле илеткелди профэвилелдерниң Тыва область чөвүлелиниң даргазы Ш. Н. Куулар кылган.

Илеткел талазы-биле кедээ ажыл-агый ажылдакчыларының профэвилел обкомунуң даргазы К. Ч. Ширпин, «Хемчик» совхозтуң директору О. Д. Сарыглар, Тараа продуктулар бүдүрүлге эргелелиниң начальниги С. М. Неделин, кедээ ажыл-агый министриниң оралакчызы А. Т. Сотпа, «Найырал» совхозта ажылчын комитединиң даргазы Т. Д. Чечен-оол, Таңды районнуң кедээ ажыл-агый ажылдакчыларының профэвилел райкомунуң даргазы Д. Д. Дардаи болгаш өскелер-даа санал берген.

БҮГҮ совет улус-биле бир демей, бистиң республиканың ажылчы чоннары, [illegible] СЭКП ТК-ның май Пленумунуң шиитпирлерин, аңаа эш Л. И. Брежневтиң илеткелин [illegible] Азык-чем программазын бүрүн долузу-биле чүгле [illegible] дугаага дайынчы программа кылдыр хүлээп алган дээрзин илеткелчи болгаш санал [illegible] кыны-биле демдеглээн. Ол бүгү болза совет кижилерниң чаагай чоруун улам ыяп бедидерниң дугайында Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың доктаамал сагыш салдыышкынының чаа [illegible] иң тодаргай бадыткалы болур.

СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлериниң [illegible] Азык-чем программазын боттандырарынга холбаштыр [illegible] партия организацияларының сорулгаларының дугайында [illegible] кан СЭКП обкомунуң VI пленумунга республиканың мал [illegible] болгаш чер ажылын улам [illegible] чедип алыр тодаргай хемчеглерни айыткан. Ынчангаш ол [illegible] эң идепкейлиг киржири профэвилел организацияларының [illegible] эң чугула сорулгазы болур [illegible] бир үн-биле демдеглээн.

УЛУС ажыл-агыйының эң чугула сорулгаларын шалыпкын шиитпирлээринге дээштиг салдар чедирер арга [illegible] «Бүгү агроүлетпүр комплекизиниң хаара туткан турары, кедээ ажыл-агыйның бү[illegible] гаш ажыктыы дээш эң бедик [illegible] профэвилелдерге дорт хамаарышкан» деп СЭКП ТК-ның май Пленумунга эш Л. И. Брежнев онзалап демдеглээн.

[illegible] республиканың профэвилел организациялары [illegible] СЭКП-ниң 60 чылынга уткуштур ону ажыл-ишчилерниң ортузунга улам калбарат[illegible] биле көргүскен.

[illegible] чедип алган. Чартык чылда [illegible] 111.7 хуу, сүттү —105 хуу, дүктү —140.8 хуу, дагаа чуургазын садары 146.3 хуу күүсеткен.

Малдың баш санын көвүдедип, эъти, сүттү болгаш [illegible] социалистиг чарышка Барыын-Хемчик, Эрзин районнар, «Барлык», «Ре[illegible]» «Торгалыг» совхозтар эң эки түңнелдерни чедип алган. Чоокта чаа СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, профэвилелдер болгаш ВЛКСМ обкому бирги чартык чылдың түңнелин үндүргеш, чарышка тиилекчи болган үстүнде районнарга [illegible] ларга шилчиир Кызыл туктарны база акша шаңналдарын тывыскан. Оон-биле кады үлетпүр, тудуг, транспорт болгаш улус ажыл-агыйының өске-даа адырларында ол-ла үеде эки түңнелдерни чедип алган коллективтер база [illegible].

Ынчалзажок профэвилелиниң адырлар аайы-биле об[illegible] профэвилелдерниң болгаш министерстволарның, ведомстволарның, ажыл-агый [illegible] социалистиг чарышты организастап турарында [illegible] Чарыш киржикчилериниң [illegible] социалистиг хүлээлгелер күүселдезин-че четпес угландырып турар. Оон ужурунда чамдык совхозтар чартык чылда социалистиг хүлээлгезин хамаан чок, күрүне планнарының күүселдезин безин үскеннер.

Профэвилелдерниң талазындан контроль, [illegible] министерстволарның алган социалистиг хүлээлгелериниң [illegible] артып турар. Чамдык кедээ ажыл-агыйга объектилер ту[illegible] лар чартык чылда күүсетпээн.

Кедээ ажыл-агый, Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерстволары база Сельхоз[illegible] бо чылдагы социалистиг хүлээлгезинде киирген 27 чүүлдерниң чүгле 8-ин бирги чартык чылда күүсеткен. Үстүнде каш чижектерден алырга-ла, социалистиг хүлээлге [illegible] чамдыкты [illegible] ып турары илдең-дир.

Бо чылын на мал болгаш [illegible] бүдүрерин боттуу-биле көвүдедир сорулга-биле СЭКП ТК-ның май Пленумунуң шиитпирлеринге, эш Л. И. Брежневтиң [illegible] органзацияларында [illegible] рындан чаа бедик негелдени тургузуп турар. Ону чонуң чаагай чоруун улам ыяап бедидеринге [illegible] эът, сүт, тараа болгаш өске-даа продуктуларны бүдүрериниң, күрүнеге садарының бо чылгы планнарын күүседиринче угландырары эргежок чугула. Чарышты организастаарында [illegible] оон калбак нептередиринче, [illegible] болуруңче, мурнакчы дуржулганы [illegible] дуржулганы [illegible] улгадыртан.

Кедээ ажыл-агый бүдүрүл[illegible] мурнунга дургуннуг ны, эртем-техниктиг депшилгени нептередирин дүргедедиринге эртем-техниктиг ниитилелдин, [illegible] профэвилелдерниң ролю чавыс дээрзин пленумга чөптүг-биле шүгүмчүлээн. Чижээ, эрткен чылын республиканың бүгү совхозтарындан техниктиг чогаадыкчы [illegible] чүгле 7 чаартыкчы [illegible] ажыы чүгле 300 рубль түңнүг [illegible] айыткан [illegible] нары, Кедээ ажыл-агый, Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерстволарының [illegible] бо чугула херекке инженер[illegible] [illegible] парны багай киириштирип турарының бадыткалы ол.

КӨДЭЭ ажыл-агый продуктуларының чидириин, үрелиишкиниң аажок[illegible] ниң айтырыглары соңгаар[illegible] бирээзи болуп СЭКП ТК-ның май Пленумунга киирген. Продуктуларны [illegible] да болгаш [illegible] таварылгалар бо-ла болгулаа бээр. Ол бүгүге илеткелчи болгаш санал берген [illegible]

— Бистиң совхозтуң болгаш [illegible] ногаалары [illegible] капустаны болгаш өске-даа ногааларны чыл бүрү өстүрүп, ажаап турар, а садыг, белеткел органзацияларында ону ыяткап, кадагалаар орап-сава чедишпезинден үрелип [illegible] анаа-ла үндүрүп топ турары харааданчыг —деп, О. Д. Сарыглар [illegible] таварылга эвес.

Бүгү кедээ ажыл-агый продуктуларын [illegible] бүдүргү кижилдер, оларны багай кадагалаар [illegible] профбюролардан эгелээш, комитеттерге чедир эптеш чок [illegible] демдеглээ[illegible]

АЗЫК-ЧЕМ программазында чоннуң хууда дузалал ажыл-агыйын улам ыяап хөгжүдеринче, а ол ышкаш бүдүрүлгелерниң болгаш органзацияларның ындыг ажыл-агыйларын бүгү талалыг сал[illegible] улуг кичээңгей салдынган. Ол [illegible] ведомстволары бо талазы-би[illegible] күүсетпээн. Кедээ черлерде дыка хөй өрегелерде кодан чаңының участогу, малы чок. Оон ангыда дузалал ажыл-агыйлары [illegible] гаш артыкпыдыг сүтү, картофельди, ногаа-чемисти садып сангарарының айтырыглары база чогуур деңнелге чедир тургустунмаан. Чер-чер [illegible] хамаарышпас өске-даа органзациялар-биле кады ону [illegible] лери идепкейлиг киришкен [illegible] лааннар.

[illegible] дааралынга болгаш дыштаны[illegible] база кедээ суурларның социал [illegible] ринге профэвилел органзация [illegible] лар пленумга улуг черни эзлээн. СЭКП ТК-ның май Пленумунуң салган сорулгаларын профэвилел ажылының хөй талаларын хаара тудуп турар. Ынчангаш хамыктың мурнунда аңаа дүүштүр комитеттерниң болгаш эге органзацияларның дайынчы арга[illegible] негелделеринге дүүштүр тургузуп [illegible] айыткап доктааалды пленум хүлээп алган.

С. ШОЙГУ.

Бөгүн — Металлургтуң хүнү

СВЕРДЛОВСК ОБЛАСТЬ, Үстүү-Исеттиң металлургия заводу — Ортаа Уралда хоочун бүдүрүлгелерниң бирээзи. Ол бүдүрүлге Совет эрге-чагырганың чылдарында улуг хөгжүлдени алган. Чоокта чаа аңаа бедик шынарлыг трансформатор каъдының соок прокадын кылыр күчүлүг цехти ажыглалга киирген. Ону чурттуң электротехниктиг үлетпүрүнде калбаа-биле ажыглап турар. Металлургтар ССРЭ-ниң 60 чылынга алдар болдурган күш-ажылчы ээлчегде идепкейлиг киржип турарлар.

Чыл эгезинден бээр чуртка 1325 тонна каңны, 2245 тонна прокатты пландан ажыр берген, 300 тонна металлды камнап алган.

ЧУРУКТА: металлургия заводунуң бөлүк ажылчыннары.

А. ГРАХОВТУҢ фотозу
СЭТА-ның фотохрониказы.

Металл бүгү-ле чүвеге херек: Төрээн чурттуң күжүнүң чевээзи оон бүдүрүп, тракторларны болгаш станоктарны, космос корабльдерин болгаш ойнааректарны, скальбеллерни болгаш кадагаларны база оон кылып турар. Руданы казып тывары болгаш металлды эзилдирериниң хемчээли чурттуң индустриалдыг күчүзүн улуг нуруузу-биле тодарадып турарының ужуру ында. Ам делегейде беш тонна шойгунуң болгаш каңның бир тонназын-на Совет Эвилелинде хайындырып турар.

Бо беш чылда адырның хөгжүлдезиниң кол угланыышкыны —металл продукциязының ажыктыг херексел[illegible] үнелиин-биле экижидери болгаш оларны бүдүрүп үндүрерин көвүделири.

СЭКП-ниң XXVI съездиниң металлургтар мурнунга салган сорулгаларының канчаар күүсеттинип турарының дугайында оларның профессионал байырлалының бүдүүзүнде СЭТА-ның корреспондентилери черлерден дамчыткан.

КАҢ АГЫМ

Магнитканың каң агымынга минута санында 30 тонна бедик шынарлыг металл немежип турар. ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оюн телептиг уткуур дээш чарыштышкан В. И. Ленин аттыг ат-сураглыг металлургия комбинадының мартенчилери [illegible] бедик төлепкин чедип алганнар.

— Ол каң агымның үнүп турар бажы — бирги мартен цехте, ол цех бүдүрүлгениң бүгү каңының чартыктан хөйүн бериш турар. Цехтиң кол[illegible] техника талазы-биле эде дерип, ону интенсификастаар дээш доктаамал туржуп турар. Ол чорук дериг-херекселдерниң [illegible] күчүзүн үш миллион тонна ажыр арганы берген. Каң эзилдирикчилери В. Шумин, Н. Масиков, Н. Игин, В. Зиновьев болгаш [illegible] эки ажылдап турарлар.

Е. ТКАЧЕНКО.
Магнитогорек, Челябинск область.

ТОННА-ТОННА МЕТАЛЛ-БИЛЕ

Череповец заводтуң бешки [illegible] металлургтар [illegible] киирген нер.

— Чүъктер чедирери дүргедээн, а бискэ бир кол чүве ол—деп, комплекстиң диспетчери Н. Русанов чугаалады.

Тудугга үе-шакты дүн-хүн-биле эвес, а тонна-тонна металлдар-биле санаар: камнап алган хүн бүрүзү ол дээрге—немелде он-ийи муң тонна шой-дур. Беш дуувар домнага чылда-ла 4.5 миллион тонна металлды эзилдирер апаар — [illegible] вуста-даа, даштыкыда даа чок. Ажыглалга кирер бирги комплексти 1984 чылда дужаары [illegible]

— Ажылды долу күш-биле [illegible] бээр чүгле үш ай эрткен. А беш улуг объекти ажыглалда дужааттынган. Ол объектилер [illegible] В. Д[illegible] тайылбырлады.

В. ЖУКОВ
Череповец.
Волгоград область.

АЛМАЛЫКТЫҢ БАЙЛАА

Чес болбаазырадыр күчүлүг тургузугларны Алмалыктың даг-металлургия комбинадында ажыглалда киирген. Кальмакыр рудниинде чес рудазын казып тывар немелде күчүлер база ажылдап эгелээн.

— Концентраттар бүдүрүп үндүрер планнаттынган немелде [illegible] ам хавдыртынган. Чес хайылдырар заводтуң күчүлерин улгаттырарынче [illegible] бүдүрүлгениң директору М. Гаяшнов чугаалаар.

Алмалык комбинат —чурттуң өңнүг металлургиязының эң улуг төптериниң бирээзи. Ону эм [illegible] Аңаа чес бүдүрер болгаш [illegible] Минер металлургтар-даа, тудугжулар-даа [illegible] Мааңгы Джизак [illegible] туттунуп турар рудник бо беш чылда ажылдап эгелээр. Оон ажыглалга кирери үлуг ажыл-агыйынга [illegible] уламчылары улам улгаттырар.

Ю. КРУЖИЛИН.
Алмалык.
Ташкент область.

ХОВУ-АКСЫ: комбинат болгаш кижилер

«Тыва кобальт» комбинат чыл эгезинден бээр үреглениг ажылдап турар. Тус-тус цехтер, бригадалар [illegible] Күш-ажылчы моргушка кол черни ийи улуг цех — гидрометаллургия болгаш энергия (ТЭЦ) цехтери коргуулуп келгеннер. Оларның болгаш база өске [illegible] нат бирги чартык чылда продукция садарарының планын 104,4, а барааның продукция бүдүрериниң планын 101,3 хуу күүсеткен. Ол улуг бүдүрүлгениң [illegible] демдеглеп турар.

Ростовчуларның «Хоюдап [illegible] ажылының кол угланыышкыны болу берген. Бо хүннерде ында ажылдың бедик бүдүрүкчүлүүн чедип алган, оон [illegible] дынчы чоруу-биле көргүзе берген, планнар даалгаларын [illegible] мурнакчы ажылдыг цехтер, [illegible] бригадалар бар. Ыланыгын гидрометаллургия цегинде коммунист В. А. Мастюгинге удурткан дөрткү бригаданың [illegible] дүглери эки. Оон кежигүннериниң хөй кезиин ийи-үш мер[illegible] Ынчангаш херек апарган та[illegible] шылдаарлар. Ол коллектив бригадазы [illegible] ган социалистиг чарышка үргүлчү киржип, аңаа шаңналдыг черлерни чаңгыс эвес удаа ээлеп келген.

Ол-ла цехте Е. Б. Куударга удурткан [illegible] Евгений Борисович боду аныяк специалист. Ол бо комбинатка ажылдааш, алды чыл болган. Даалган херээн эки билир, ажы-чаңы төлептиг аныяк кижи Красноярскиниң өңнүг металлдар институдун дооскан. Ам ээлчег мастери.

Бо ээлчегде бир хүндүткелдиг кижилерниң бирээзи — аппаратчик В. С. Дамдын-Бюрбю. Ол күш-ажылчы намдарын бо комбинатка 12 чыл [illegible] рын дооскаш, аппаратчик-гидрометаллургтуң мергежилин чедип алган. Валентина Сотпаева ам Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутаты. Оон кады ажылдап турары — П. Т. Степанова үр чыл ажылдаан дуржулгалыг аппаратчик. Ол пенсияже үне берзе-даа, дагдыныкчы хүлээлгезин ак сеткилдиг [illegible] айтып берип турар.

Комбинатта база бир улуг коллектив — энергия цехи. Ол [illegible] М. Е. Кабак, ол цехтиң начальниги А. И. Веревкин, котёл салбырының улуг машинизи А. Э. Кал[illegible] А. Г. Миро[illegible] маарыжыр.

Бо цехте бир онзагай, солун чүве бар. Ол болза, Тываның өңнүг металлургиязының баштайгызы — Хову-Аксынга кобальт комбинадын чаа-ла туттунуп эгелээнинден бээр ажылдап келген кижилерниң бөдүн-бөдүн ол-бөлүктериниң ында ажылдап турары. Ажылчын салгалдарга Ба[illegible] кипнерниң, Климонтарлиң, Медведевтериниң, Тетерковтуң, Ильмояровтарның ол-бүлелери санадыр. Бо ол-бүле кежигүннеринде ажылга хожудап турар кижилер чок. Шупту — мурнакчылар.

Күш-ажылчы база бир чыл[illegible] берген. Комбинаттың коллективиниң мурнунда кылыр ажылдар хөй. Совет чуртуң ССРЭ-ниң 60 чыл бүдүр [illegible] бүдүрериниң күүселдезин ажылдап турарлар.

Ш. ДОРЖУ.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

КУБА ЧУГУЛА РОЛЬДУГ

КАРАКАС. Демократтыг [illegible] даргазы, Венесуэланың политиктиг көскү ажылдакчызы Карлос Каначе Мата социалистиг Куба-биле бодунуң чуртунуң харылзааларын чогуурударын деткип чугаалаан. Ездулуг хамаарышпас чорук болгаш национал бот эрге дээш латин-америк чурттарның шимчээшкининге Куба Республика онза чугула рольду ойнап турарын ол онзалап демдеглээн. Ийи күрүнениң аразында бар чөрүлдээлерни чедиишкиниң ажып эртери, ол ышкаш ийи талалыг ха[illegible] экижидери болгаш кайызынга-даа ажыктыг кады ажылдажылганы калбартыры венесуэла болгаш куба улустарының эрге-ажыктарынга таарыжыр дээрзин ол айыткан.

ИЗРАИЛЬ ЭЖЕЛЕКЧИЛЕРНИҢ ЧИДИРИГЛЕРИ

Барыын талазы [illegible] мышкаш, Рейтер агентилел бо хүннерде дыңнадыглар тарадып, Израильдиң болгаш Сирияның боо-чепсектеринде чидириглериниң дугайында хажыдыышкынныг информацияны берип турар. Ол дыңнадыгларда сирия шериглерниң чидириглерин өш-биле [illegible] турар. Совет-Сирия [illegible] ны ол чидириглерде онзалап айтып турар Ливандан дыңнадыгларны эң шынчы тыва [illegible] лери болгаш пропаганда албанының чераэри Израильдиң [illegible] турар. Агрессорнуң ажыглап турары израиль, тодаргайлаарга америк шериг [illegible] болгаш боо-чепсээниң эртык [illegible] буурап душкен. Үш хүнге са[illegible] агрессорнуң [illegible] болгаш сирияларның эрес-[illegible] ынга таварыжы берген.

Сирияның шериглери совет [illegible] израиль шериглерге улуг чидириглерни таварыштырган. 120 израиль [illegible] транспортёрларны, каш-даа [illegible] узуткаан, израиль 67 самолёттү дужур аткан, оларның аразында амгы үениң америк бүдүрүлгези [illegible] бар. Израиль самолёттарының дашкаарлажыышкынны [illegible] боттуг [illegible] ойтур шаапкан.

Ол сан-медээлер совет чепсектиң [illegible] оон аргаларының дугайын херечилээн, [illegible] көргүскен.

Ливанга удур агрессияның үезинде Израильдиң чидириглери 1967 чылда араб чурттарже Израильдиң оор ёзубиле [illegible] чаңдык хайгааракчылар дээглеп турар. Израиль шериглериниң [illegible] ның буурашкынын база [illegible] турар.

Израильдиң [illegible] ни чажырары, ол айтырыгга [illegible] Ливанда агрессияга важок улуг чарыгдалдарны израиль чонда чаап-чажырар, Барыын Бейруттуң камгалакчыларының [illegible] оон чонунуң тура-соруун сулардыр дээш [illegible] турар.

[illegible] биле Израильдиң [illegible] чок. Агрессияның [illegible] айымыдыг орукка туруп алган кижилерге калыт-дошкун адаан негээшкиниң таварышкан.

(СЭТА).

ЛИВАННЫҢ НАЙЫСЫЛАЛЫНДАН РЕПОРТАЖ

БЕЙРУТ. (СЭТА-ның корр.). Барыын Бейруттуу сөөлгү удаа араатанзыг ёзу-биле бомбалааш [illegible] найысылалдың чурттакчылары үр-ле уттпастар. Ынчан хоорайның хөй чурттакчызыг ол кезээниң [illegible] үгер-бомбаларының октары 18 шактың иштинде үлүг-соксаал чокка дүжүп турган. Израиль батареялар шак санында-ла ортумаа-биле 1800-1900 снарядтарны хоорайны долгандыр турар дөңнерден адып үндүрүп турган. Олар бүдүн-бүдүн чурттарга районнарын, [illegible] даштыкы элчин черлерин-даа кам-хайыра чокка, дорт адыышкын-биле узуткап турганнар. Ол араатаныг боо-[illegible] зында журналистер хоорайның эң-ле хөй үрелген кварталдарынга баар аргалыг болганнар, чүге дээрге, дыка хөй черлерде улуг өрттер [illegible]

Бодунуң магазиннери, залдылар бажыңнары болгаш ресторанныары-биле аттарлыг эрик [illegible] түрлеринде оон бажыңнарын [illegible] чаңгыс-даа шил чок, хаалалар [illegible] ден дыдык таар-ла. Кудумчуну [illegible] кыннардан шуут тарып каан чүве дег костүр. Узаи районунда «Саммерлэнд» дээр курорт чериже мурнунда израиль [illegible] таварып кирерин оралдажып турган, ол чер ам шуут өртеңхүюк көстүп чыдар.

[illegible] чартык кезии чуурук бажыңның өжиинден кара чаңгыс [illegible] ўнүп келди. «Израильдер бот[illegible] хоорайдан ынын үндүрүптер дээш, даштыкы [illegible] туушкунга таваржыштырып турарлар»—деп, ол чугаалады.

Дескен палестиннерниң лагерьлеринче [illegible] Бийлер кожт бажыңнарның бүдүн-бүдүн кварталдары бомбалардан болгаш үгер-боо октарындан шуут чуурлуп [illegible] чыткылаар. Черле болганда эр, херээжен кижилерниң [illegible] өлген мага-боттары чыткылаар. Оларны ажаап, хөөржүдер кижилер безин чок.

Бурдж аль-Баражна деп лагерьден душ боор бүдүн арткан бажыңда бир улгады берген палестин херээжен кижи бодунуң амы-тын чок чыткан 16 харлыг [illegible] олур. Оон өөрү дыка хөй ажыг-шүжүгнү көрген палестин лагерьлиң кудумчуларынга тывылган кажыдал-муңгагдал ырызы-биле өлген кижиниң чаңында чыыган турулар.

«Бээр кээп көрүңер — деп, [illegible] чугаалай-дыр.—Мен ол Рейганның дугайында каш-ла сөс чугаалаарын күзеп тур мен. Бегин кем-херек үүлгедиишкини [illegible] ынчалза-даа биске Рейган дээрге, оон-даа артык көрүнчүг дайзын боор турар. Бээр [illegible] ларны израильдер бистерни өлүрүп кырзын дээш американнар чорудуп турар деп, [illegible] дорт харын олум безин билир-дир».

[illegible] гаш бичии уругларны көөрү кижи шыдажыр аргажок берге. «Барбир» деп госпитальга [illegible] рулгулай бергилээн. Орта эмчилер 13 харлыг Вафу Клейлат дээр уругну көргүстүлер. Бомбалаашкын соонда оон чартык кезин билинместээн болгаш чугаазы чиде берген.

[illegible] ны кассеттиг бомбалардан [illegible] частыышкынындан 12 харлыг ливан уруг Халия Шамс, Бейруттуң өске-даа бичии болгаш элээди уруглары ышкаш, ба[illegible] кан. Ак демирден кылып каан кылаңайнып турар улуг эвес цилиндрикти каңдыг-даа [illegible] деп тудуп аптар уруглар, ол [illegible] тавараны [illegible] уруглар, ак тос дег урутнук [illegible] кым харыылаарыл? Бусгун [illegible] кааш оон ийи дунмаларының өлгени дээш, он-он ливан болгаш палестин уругларның өлгени дээш кым харыылаарыл?

Палестинаның «Газа» дээр госпитальынга бүгү пазынында [illegible] арткан элээди апарган уругларны журналистер көрдүвүс. «Шариктиг бомбалар хол-бутту ыяап-ла кезер болгаш өске-даа нарын [illegible] кылыр, ындыг бертинишкиннерни болдурар»—деп, бир эмчи чугаалады. Бейрутта хирургтар ындыг кезип эмнээшкиннерге чаңчыга берген болгаш ону «Бегинчи ёзу-биле одура кезиишкин» деп адап турар апарганнар. Ындыг көргүнчүг [illegible] болгаш оскен ындандаа ону [illegible] самолёттарны болгаш танкыларны чорудуп турар кижилер болуруп олар [illegible] турарлар.

А боттут фактылар өске чүүлдүң дугайын чугаалап турар.

Палестинаны Хостадрылга Организациязының шериг педактери болгаш араб эргүүлер ливаннын база ливан [illegible] Ливанда турар сирия шериглери дүртен чылча [illegible]

ПОЛИТИКТИГ ПЛАКАТ ДЕЛГЕЛГЕЗИ

БОНН. (СЭТА). Барыын Германияның сураглыг график-чурукчузу Клаус Штектиң политиктиг плакаттарының делгелгези барыын-герман пайысылалда ажыттынган. Ол чурукчу бодунуң чогаалдарынга эң чугула айтырыгларны ораан-на чарлаан: фашизмге болгаш дайынга удур, «профессия талазы-биле хоруушкун» кылдыжыының демократиязынга удур практиканы-биле [illegible] кыйгырып, барыын-герман болгаш [illegible] үгеглешкиннерни [illegible] турар.

К. Штектиң чурулга урап чүүлдүүнүң политиктиг болгаш [illegible] ле шынгыы угланыышкынындан оон хөй-ниитиге калбаа-биле адаарызы, хүнзүткелдиг боор турарын «Тат» дээр неделя санында үнер демократтыг солун бижээн. Ол чурукчунуң чурулга [illegible] консерватирлиг болгаш барыын [illegible] бүдүрүп дадып, бактаарын оралдажып турарлар. К. Штектиң ажылдарының делгелгелерин оон мурнунда [illegible] турган.

Янзы-бүрү медээлер

«ЧАҢГЫС ӨГ-БҮЛЕДЕ»

ССРЭ-нин тургустунганынын 60 чылынга уткуштур ССРЭ-нин Улус ажыл-агыйынын чедиишкиннеринин делгелгезинде бүгү-ле эвилелдешкен республикаларның экономиктиг болгаш культурлуг чедиишкиннерин дугайын көргүскен делгелгелерин ажыткан. Анаа холбаштыр бо хүннерде түс-түс республикаларның хүннери эртип турар.

РСФСР-нин чедиишкиннерин көргүскен делгелгеде оон составында кирип турар бүгү 16 автономнуг республикаларның дугайын база көргүскен. Чижээ, ол республикаларга тураскааткан өн-баазын чуруктар-биле каастаан капсырылгада [illegible] социал болгаш экономиктиг хөгжүлдезин бүгү талалыг тайылбырлап билээн. [illegible] Тыва АССР-ниң дугайында чүүлдер дыка солун боор турар. Доңчу-даа болза, мында [illegible] тайылбыр бижимелдээ Тываның каас-чараш бойдузун, оон алдарлыг кижилерин, чаа-чаа [illegible] ларын, кайгамчыктыг бай-[illegible] чергезин [illegible] гайы-биле көргүзүп турар. Ында республиканың индустриязының, кадээ ажыл-агыйының болгаш [illegible] делип калбаа-биле төөгүзү турар.

В. СМЕТАНИЧ.
Москва.

СОЛУН КЕЖЭЭЛЕР

ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылының юбилейинге тураскааткан солун кежээлер Тожу районнуң Ий суурга болгулаан. Суурнуң Ий кудумчузунуң «Аян» агитартирнызы (башкы Ак-кыс Дембирельге удурткан) «Бистиң Совет Тыва» деп тематыг кежээни эрттирген. Ий кодээ Советиниң депутады А. Бараан кежээниң эгезинде «Советтиг Тыва» деп беседаны кылган.

Кежээге тураскааткан концертке «Совет Эвилелиниң хамаатызы мен», «Орденниг Тыва» деп хоюнуң ырларын көрүкчүлер адыш часкан [illegible]. [illegible] пер угбалар А. Чалчыпай, Ө. Кол, Т. Кол, А. Долгар оларның күүсеткен ырларын чыылганнар сонуургаан. Концерттиң программазында агиттыгга хамааржып турар чурттакчыларның өөреникчи уругларны база киржип турар.

Чыылганнар агиткартираның чурттакчыларынын белеткээни эзиг шайны, боова, боорзакты чигенер. ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга тураскааткан ындыг кежээлер ам-даа уламчылап турар.

Г. ТАЙБЫЛ.

ӨӨРЕДИГЛИГ НОМ

Эмчи Федор Угловтуң тыва дылга парлаттынган номун номчудум. «Кижилер аразында кижи» деп бо номнуң сөөдомаа номчукчуларга холчок чедингир. Номчукчуларга өөредиглиг ном-дур. Амыдыралчуртталгада болуп турар болуушкуннарны автор кончуг шыны-биле бижээн.

Араганың, таакпының хора-багын сайгарып бижээн одуруглар кижиниң чиге бодандырыптар. Ниитиге болгаш кижилерге хора чедирип чоруур араганы карактурам-биле ижип чораанымны ам-даа буруузунар мен. 1978 чылда оон уштуңдум. Ынчангаш эш-өөрүмнүң хүндүткелин чаалап ап, амыдыралымның шын оруунче кирген мен. Эзирикте бак сөглеп, кулаам коңгаладыр чорааны-мдан адырылганым улуг өөрүшкү. Таакпыны бүгү назынымда тыртып көрбээн мен. Ук ном шынап-ла эрткен үелерни сагындырган бээр, амгы коммунизм үезинде чурттаар аныяктарның шын оруунче илээрининг айтыкчызы болур дээрзинге чигзиниг чок.

В. БАДЫП.
Каа-Хем район.

Спорт — кадыкшылдың үндезини

МАССАЛЫЫ — КОЛ ЧҮҮЛ

СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш партия Тыва обкомунуң «Күш-культураның болгаш спорттуң массалыг болурун улам идепкейжидер дугайында» доктаалын Эрзин районнуң албан, организация коллективтери амыдыралга боттандырып турар.

Суурнуң мурнуу талазында ховуже эртелеп спортчу хептерлиг улуг, биче кижилер бөлүк-бөлүү-биле маңнажып бар чоруурун [illegible]. Оларның сула шимчээшкиннерин доктаамал кылыры чаңчыл апарган. Бо дээрге боттарының [illegible] бойдузунга [illegible] турар каадыр. Спортту массалыг болдурарынче түс-түс коллективтер аразында хемчеглер чорудуп турар. Чижээ, ындыларга районда кижи эмнелгезиниң коллективин алап болур [illegible] 40 хире кижи чыскаалыптар олар [illegible] улаштыр хөй янзы сула шимчээшкиннерин кылыры чаңчыл болу берген. Бо ажылдын удуртукчузу Э. Т. Бирилей.

Эмчилер кижилериниң кадыкшылдыгылар база хөй. Бо талазы-биле эмчи С. С. Норбу [illegible]. Ол [illegible] районнуң шиитпидек командазының идепкейлиг киржикчизи. Оон [illegible] рынга бо-ла кирип бергенин кижи көөр. Спортту чоп ортузунда [illegible] недге коллективи өскелерге [illegible].

Райкүүскомнуң иштики [illegible] коммунал ажыл-агый черлериниң, мал эмнелгезиниң болгаш өске-даа хөй кижилер [illegible] лары спортче массалыг [illegible] арай кошкак. Моон соңгаар бо ажылды коллектив бүрүзү кичээңгейге ап, боттуг хемчеглерни ап чоруур.

Я. СОЯН-ООЛ.

Марий Автономнуг Республика — туристиг оруктарның чурту. Анаа барган дыка хөй кижилер ооң арга-арыгларын, хөлдерин, хемнерин дыка чараш сонуургаарлар. Орта муң-муң кижилер барып боттарының шиизаалерин арттырып азы дынтанып хүннерниң оруктары-биле аяп-чорук кылып турарлар.

Юшут болгаш Илеть деп хемнерниң каттышкан черинде каас-чараш бойдус будуштуг шынаа туристиг слёттарның болгаш маргылдааларының шолу апарган. Орта боттарының мергежилин, күжүн, шыдамык болгаш [illegible] көргүзер дээш суг, лаг, чадаг болгаш мототурнамниң сонуургакчылары үргүлчү чыглып турар.

ЧУРУКТА: суг туристерниң маргылдаазының үезинде.

Е. ЛОГВИНОВТУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохроникаа.

БЕЛИМ-СЕРЛИГ

Чогаалчының орук демдеглелинден

ӨДҮГЕННИҢ ивп фермазының Серлигде бригадазының ажыл-ишчи ивижилери биске [illegible].

— Одаг-чадырже мооралар на! [illegible] — Тайга улузу — ивижилерниң чаңчылы ёзугаар ак чем — чаа сагган иви судун шаажаңга доллур куткаш, ээ хоочун ивижи 76 харлыг Байыржап Мандыырович Бараан биске эккеп сөннээн.

— Аа, магалыг-ла чаагай сүт-түр! — дээш, эжим аяан дедир сунган.

— Хак, хүгбай, бышташ арай элек-тир иниң. оон база ивп [illegible] кап болза! Быштак ам чайлагда бар болдур ийна — сүг-сүг диглип, ивижилер харылаан туругулаан.

— Ажырбас, ажырбас быштакты ам чайлагга барып четтирер ийнаа.

Анаа хурал-суглаа-даа болбаан, даргалар анаа-ла хөөрежип, [illegible] [illegible] деңнеп оларның [illegible] элээди-даа апайларын көрүп, [illegible] галы, ажыл-ижи-биле таныжып [illegible].

Өдүгенде иви фермазының эргелекчизи, партия болгаш совет ажылдакчы чораан хоочун ивижи Бараан Самбуевич Чигжит бүгү чүвени [illegible] чорун турган.

— [illegible] база майгынга [illegible] депутат самдарара берген майгынны түткүлап көргүзер [illegible] пар түтса кандыгыл? — деп [illegible].

— Хуураазын, [illegible] майгыннары-дыр ийин ыңар, самдар, чонаа [illegible] бак, дыдык, дамдылаар... — деп Полина Орай-оол хомудаан.

— Майгыннар чагып эккелдирген бис, ивижилерге таарыр бе, барып көөр силер — деп, Кызылдан келген даргалар [illegible] районунуң даргазы Т. Монгушка чугаалаан.

— Хаа, амыраан чүме ырем, эр — деп бригадир Бараан Орай-оол бөзин черге дегбес апарган.

— Бажын диди-нер, дарга... Бажыңныг болза магалыг чүме-дир ийин...— дээш Бараан Чигжит ивижилерин [illegible] дир көргеш, уламчылаан, — хүгбай, бир черге үр олурбас, олар сүрүн кежүн чоруур боор улус бис... Кыжын [illegible].

— [illegible] бажыңчыгаштарда чер-ле тутса?..

— Харын аан ыңар! — деп сакманчы Лена Чигжит [illegible].

— [illegible] боолу чүве?

— Оо ыңар, анаа мал дег сиген, силос сенаж, саман деп чүвелер чивес аза: бо-ла [illegible] чаат, чаак деп оъттар чиир. [illegible] бо-даа [illegible] дээш Бараан Чигжит майгыннар аразында аарыжы ышкаш чаттыла берген, дыдыл кувү оъту чула соп эккелгеш — бо ийин — деп көргүзеш — мону бо чылып чип каантарга, ам үш чыл боттаар үнер. Ынчангаш ивижилер бир-бир хопашче кежүп чоруур. Чаак дээрге бо иви [illegible] ак погаан чүве ол — дээш оң база көргүскен. Чаат деп оът база-ла шулуң ышкаш кадыг ак оът.... Мында [illegible] дир чоп? Оон ыңай ялын бичии чаш көк чиир. Чиир оъду кончуг нарын аза! [illegible] болза, [illegible] чиир [illegible] топеп чоруп баар.

Шулун дээр оът бо-ла майгыннар турар черде күү чалыг дег чаттыла берген кескүп чыткан.

Даргалар бо шулун, чаак деп иви оъттарын чулуп алгылааш, тудуп, суйбап, чыттап, эки-ле сонуургаап турган.

МАЙГЫННАР аразында биче-ле маштарда, черлерде [illegible] релиндыш, аваларын багасылап, оларның чамдыктарын [illegible] мындыларның анайлары чавында [illegible] дугайында [illegible] Аалчылар ам оларны сонуургап эгелээн.

— Чараштарыя, чараштарын, кажан төрүттүнген чүвелерил бо? — деп, бистиң бирээвис чаптап, чарашсынып, бир кара-хүрең анайны хүндүлеп [illegible] алыр сагыштыг бар чорда, ооу алдырбайн, дүүле мыйгыр [illegible] ыңай болган. Уруглар ону түтчуп бээр дээш, аглап эгелээн.

— Будундан, будундан! — деп, Полина Хойлуковна кыйгырган.

Өске аалчылар база-ла анайларны чарапсынган, тудуп алыр дээш тегерээп турган. Олары чаштынып, нелерин-даа долгандыр, халып ыңай-даа болгулаар.

— Иви дөрт айдан эгелеп төрүй бээр. Ам бистиңде мындыларның 50 хуузу төрүүкен, шуптү мендил. Ам кижи төрүп турары бо. Соонда [illegible] чаап турда иви ичинде тудуктеп төрүүр боор чүме ыңар. Иви анайы [illegible] бээр аза ыйнаан, — дигилеп Бараан Чигжит тайылбырлап чоруп турган.

Анайлар [illegible] тараан:

— А-ба, а-ба! — дигилеп каап эрес-шоваалы деген халчып турулаан.

— А-ба, а-ба! — [illegible] харылап каар.

— Чараштарын, кандызы-даа бар — бора, ак, хүрең, кара меңнер, шилги, кара-хүрең — дигилеп, оператор оол [illegible].

— Дуу ивиниң мыйызының чаражын! — деп бир аалчы чедеде хөй адыр күү мыйыстыг [illegible] турган.

— Төрүүр хөй берген мындыр ыңар, төрүкен соонда, бо эрги мыйызы дүжүп каар, чаа дүктүг мыйыс үнер чүме ыйнаан — деп Бараан Орай-оол тайылбырлаан.

— Аа, бо-даа мөге-ле ивидир, мыйызының чоону! — деп, бир эживис база бирээзин магадап турган.

— Бо эъдер-дир ыңар, мыйызы чаа үнүп олурары олдур. Күзүн ам бир-ле дазыл дег болур ыйнаан., Бо-даа ойнавас эр боор! — деп Бараан Чигжит [illegible] бутавышаан ийин — деп тайылбырлай тыртып каап.

— Мапаа ам үр болур силер бе! — деп Саазырбан [illegible] вич аалчылар дыңназын дээш [illegible].

— Мынды шупту төрүүкен [illegible] манаа ниг эгелеп, ымыраа сөөк тыптыр мурнунда шак дөө бажы кылайып чыдар тайгаларже. Өдүгенниң бодүнче арлы бээр бис — деп Бараан Орай-оол сагынган чүве дег Өдүгенче айтып [illegible].

Ол аразында ийи кыс ас [illegible] турар [illegible] [illegible] лар сүрүп келгеш келген. Ивижилер оларны тудуп челеге баглагылап каап.

— Эрезин бо уруглармын!

— Кайызы-даа он класс [illegible] берген. Тес-Хем чурттуг уруг [illegible].

— Эр-хейлер! Ховү чурттуг чылгы, инек, хой, өшку, тева малдап чораан кыстар, ам тайга-сында иви малдай бергеп бе, шынап-ла эрес кыстар-дыр! — дээш, — аттарынар кымнарыл, дуңмаларым? — [illegible].

— Света Цандажап дээр.

— [illegible] халыпкан.

— Ивижилеп [illegible] берге-дир бе, уруглар? — деп эжим сагыш човап айтырган.

— [illegible] дээрезинде бергеде турган. Чер-чурттарын чаныкса-даа бергилээр. [illegible] арга чок, бо черниң уулуудаа ындыг турган бис дижир болган. Ам ёзулуг ивижилер болдувус ыйнаан — ивини билир түржук, саап, ажаап, хавырып өөренип апкан болган бис, ам сакманчылап тур бис — деп Света тожулай харак харыылаан.

[illegible] уруглары ивижи апарган эрес-дидим чорук-тур.

— Бо чүвениң мончарыны [illegible]!

— Бис улус анай манчаа дээр ыйнаан. Чулар-даа дээр бис. Моязын моңгүй дээр — дээш, ивиде чээрби ажыг чыл боол турар хоочун сакманчы Полина Хойлуковна Орай-оол анайның чуларында долганып турар ыяш ыяш [illegible] гускеш, мону ам чымчак болзун дээш, бүлгээр аам кылыш резин-биле кылып ап турар болу берген бис. Анай манчаа база чедишпес, бир берге чүме бо ыңар, моңгүй кылыр дээш сапык идик хонууу арттырбас бис ыйнаан. [illegible] боор бооң бертер турар болза — деп дилээп турган.

Баг-манчак дээрге, ында чүү боор, хөй чүве ышкаш [illegible]. Чок, ивижилерге эң чугула чүве. Чүс-чүс анай баглаар. [illegible] херек-тир чээ!

— Ивиниң анайларын баглап өөретпес болза хоржок аза-анчый боор хошкуп-даа болур. Бо улустуң баг-манчак кылыр чүме дилеп турары черле чеп ыңар — деп Бараан Чигжит демгизин деткип каан.

Кызылдан келген даргалар-даа, районнуң болгаш совхозтап удуртукчулары-даа [illegible] түгү «хүмчүкка кертипе» демдеглеп ап чораан.

Л. ЧАДАМБА.

ӨӨРҮП МАГАДААН

ССРЭ-ниң 60 чыл оюнга тураскааткан Красноярск крайның хүннери чоокта чаа бистиң республикага боол эрткен. Оон киржикчилери харназын-даа, профессия-даа талазы-биле янзы-бүрү. Тыва АССР-ниң ажыл-ишчилери-биле оларның ужуражыышкыннары чер бүрүзүнге-ле солун болгаш ажыктыг болгулааның көрүкчүлер чугаалап турар.

Культура ажылдакчызы кижи болганымда, ылангыя артистерниң оюн-концерттерин, шиилерин сонуургап көрүп, оларның чамдыктары-биле ужуражып чугаалаштым. Артистерниң хөй нуруузу училище дооскан аныяк кижилер болду. Олар Красноярск крайның хоорай, суурларынга, Хакас автономнуг облазтың ажыл-ишчилеринге хөй шиилерни бараалгатканнар. Аныяк артистер көрүкчүлерниң сонуургалын чаалап алганнар. Олар бистиң республиканың Каа-Хем, Таңды, Кызыл районнарының болгаш Кызыл хоорайның бүдүрүлге черлериниң ажыл-ишчилеринге солун шиилерин ойнап күүсеткеннер. Аалчыларның шиилерге ойнаар уран талантызын көрүкчүлер магадаан.

Ол аныяк артистерниң бирээзи В. Битковский театр болгаш артистер дугайында мынчаар чугаалаан:

— Бистиң театр база онзагай талаларлыг, грим, декорация, каасталга-даа чок, боттарывыс көрүкчүлер-биле кады бир дем болуп алгаш, кыска шиилерни көргүзүп турар бис. А артистер кандыг-даа рольдарны ойнаарындан чажам дивес. Режиссёрувус Константин Воганков мурнунда хөй сорулгаларны салып алгаш ажылдап турар. Ол ылаңгыя Василий Шукшинниң чогаалдарын сценага тургузарынга аажок ынак.

— Василий Макарович дээрбеш харлыг турган-ла ат-сураа чоңга билдингир чогаалчы апарган. Ооң шиилерге ынаа, сагыңгыр-тывынгыры амыдыралдың белен-сеңеп эскертинмес талаларын эскерип билири меңя хандыкшыткан, кайгаткан. «Шукшин дугайында бодалдар» деп программавыс-биле Москваже чоруурунга белеткенип турар бис. Оон ырын чедир ырлаары, күзелдерни уран чүүлге көргүзери — бистиң сорулгавыс. Оон өске-даа ат-сураглыг чогаалчыларның чогаалдары бистиң репертуарывыста бар — деп. ол кысказы-биле тайылбырлады.

Красноярскиниң аныяк артистери, казы келген өске-даа эш-өөрү-биле бир демей, тыва чериниң каас-чаражынга, оон чонунуң ээлдек хүндүлээчелдинге өөрүп, чагадап чанганнар.

А. ХОВАЛЫГ.
Кызыл хоорай.

Суд залындан

ХОРА ЧЕДИРГЕН ДЭЭШ

БРЯНСК. Оожум хемнерде болгаш хөлдерде күндүс сеелдү чылдарда элээн өзүп келген. Чамдык чазый улус оларны оор дзу-биле өлүрүп, күрүнеге болгаш бойдуска улуг хоралды чедирип турар. Брасов районда Дубровка суурнуң чурттакчызы В. Перепельовтуң бажыңындан беш күндүс кежи уштунган. Ол дээш хоралакчыны иди муң ажыг рубль төлээр кылдыр улус суду шииткен.

Клинцы суурдан В. Романенко биле Н. Веселко база күндүс болгаш ондатра өлүрген, туттурганнар. Оларга база-ла чогуур шииткелди онааган.

А. ГЛАЗКОВ.

НААДЫМ КИРЖИКЧИЛЕРИНГЕ, КЫЗЫЛЧЫЛАРГА БОЛГАШ ХООРАЙНЫҢ ААЛЧЫЛАРЫНГА!

Маңнаар, чолер болгаш тергелиг аъттарның чарыжы бөгүн аъп чарыштырар шөлге (Кызылдың ипподромунга) 10 шакта эгелээр. Анаа аъш-чем болгаш суксун садыглары силерге бараан болур.

Республиканың шилиндек 64 мөгелериниң хүрежи Культураның болгаш дыштанылганың Н. Гастелло аттыг парыгында «Хүреш» стадионга 14 шакта эгелээр.

Совет Тываның 5 чылы аттыг стадионга, паркка спортчу маргылдаалар бөгүн уламчылаар.

телевидение

ИЮЛЬ 18-ТЕ
МОСКВАДАН
БИРГИ ПРОГРАММА

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — «Зарядкага, чыскаалыңар!» 8.55 — «Оттуруңчу». 9.25 — «Совет Эвилелинге бараан боол тур мен!» 10.25 — «Кадыкшыл». Эртем-популярлыг программа. 11.10 — «Эртенги почта». Музыка программазы. 11.40 — «Кедээниң шагы». Аъш-чем программазы — бүгү улустуң херээ. 12.40 — «Музыкалыг киоск». 13.10 — «Андронников-туң созу». 2-ги фильм. 14.15 — «Силерниң дилээңер ёзугаар [illegible]». [illegible] политиктиг хайгааракчы В. П. Бекетов чорудар. 15.05 — Металлургтуң хүнүнге тураскааткан концерт. 16.20 — «Делегей панорамазы». 17.05 — 17.20 — Чапсар. 17.20 — Ленинградтың күрүнениң А. Я. Вагонова аттыг улегерлиг хореография училищезиниң [illegible] концерти. 18.10 — «Кино ада-чорукарының клуву». 19.10 — К. Симонов — «Орус кижилер». ССР Эвилелиниң күрүнениң улегерлиг Бичии театрының фильм-шиизи. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Орус кижилер» деп фильм-шиизиниң уламчызы. 22.50 — 23.10 — Сугга аштырыышка ССРЭ чемпионады. [illegible] дамчыдылга. Төңгенде — төремелдээр.

[illegible] ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

11.20 — «Тиилекчилер» [illegible] 15.45 — Сугга эштирипге ССРЭ чемпионады. Киевтен дамчыдылга. 16.15 — Стелла [illegible] 16.45 — «Эрес-дидим чорук». Хөй сериялыг телефильм. [illegible] серия. 17.50 — Улуг Октябрьның 65 чылынга. «Бистиң дөңчү [illegible]». 2[illegible]-ку фильм — «1945-ки чыл». 18.50 — Академиктиг хемелээшкинге ССРЭ чемпионады. 19.10 — «Партизаннар». Документалдыг телефильм. 19.30 — Бистиң корреспондентилерниң чугаалары. Дыңнадыг. 20.00 — «Тамчыктыг [illegible]!». «[illegible] бөмбүү». Мультфильм. 20.15 — «Оңу [illegible]». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «[illegible]» Уран-чечен телефильм. 2-ги серия. 22.45 — 23.05 — Академиктиг хемелээшкинге ССРЭ чемпионады.

ИЮЛЬ 19-ТА
БИРГИ ПРОГРАММА
КЫЗЫЛДАН

11.00 — Тыва АССР-ниң Телевидение болгаш радиоламчыдылганың [illegible] күрүне комитединиң симфониктиг оркестриниң концерти. 18.30 — Телемедээлер. 18.45 — «Аъш-чем программазы — бүгү улустуң херээ». Телетайылбыр. 18.55 — «Эң баштайгы». Улуг кижилерге телефильм. 19.00 — «Аян тевү». Информация — публицистиг программа. 19.30 — Чарлалдар. 19.40 — «Арат иштинде дамырак» Уран-чечен фильм. 21.40 — «Юрий Гуляев ырлап турар». Фильм-концерт. 21.20 — Е. Смотакин — «Ооюнуг бала [illegible]». Тываның [illegible] театрының шиизи. 22.15 — «[illegible]». Документалдыг фильм. 22.55 — 23.00 — «[illegible] биле [illegible] Тываның хөгжүмнүг театрының [illegible] уламчызы.

Агаар

Бөгүн республиканың [illegible] булут чок агаар болур. Чамдык черлерге дымыраш частаар болгаш дииңмирээр. Хаттың күжү секундада 9—14 метр. Бөгүн хүндүс агаарның температуразы республикада орутмал-биле 26—31 градус чылыг болур.

Кызылда база-ла бүдүттар чок, каас агаар болур. Хаттың [illegible] секундада 7—12 метр чедер. Агаарның температуразы Кызылда бөгүн 29—31 градус чылыг ийикс.

Редактор В. С. ШАРАВИИ

КИНО

ИЮЛЬ 18-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Човулаңның болгаш килеңниң оруу-биле» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Чүгле ыглаваа» 10.00 «Ынакшыл үези четпээн аныяк» 11.50, 14.40, 17.30, 20.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Туттурбас адааи негекчилери» 9.30, 13.20, «Бичии Александр» 11.20, 15.10, «Кадерез» 17.00, 18.50, 20.40 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Мария, Мирабела», 16.30, «Эрте-бүрүнгү номнуң тывызызы» 18.30, 20.30 шактарда.

«ЧАНГЫ»: «Чараш кыс болгаш аратан» 12.00, «Жандармнар болгаш өске планетадан келгеннер» 14.00, 16.00, 18.00, 20.00 шактарда.

ИЮЛЬ 19-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Эдертиен оглу» 9.30, 12.10, 14.50, 17.30, 20.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Алеша Птицын характерин кылып тур» 10.10, 11.40, 13.10, «Човулаңның болгаш килеңниң оруу-биле» 14.40, 16.40, 18.35, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Дамдыы» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Жандармнар болгаш өске планетадан келгеннер» 18.30, 20.30 шактарда.

ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРГЕ

Тыва АССР-ниң Күрүнениң ажыглачы ажаалга кассазы Иркутскиниң учёт-кредит техникумунга 1982-1983 өөредилге чылында «Ажаалга кассаларынга учёт» деп мергежилге хүндүскү салбырга өөрениг-биле ортумак школаны дооскаңнарны хүлээп алырын чарлаан тур. Өөредилгениң хуусаазы 1 чыл 8 ай.

Техникумну дооскаңнарга бухгалтер деп мергежилди тывыр. Техникумга кирерин күзээннер орус дылга болгаш литературага (чогаадыг) бижиир, математикага (аас-биле) шылгалдаларны күрүне банкызының Тыва конторазынга келген техникумнун үнүүшкүнүг шылгалда комиссиязынга дужаар.

Сес чыл школазын мактал бижиктиг болгаш ортумак школаны алдын болгаш мөңгүн медальдар-биле дооскан кижилерни, а ол ышкаш профессионал-техниктиг училищелерни тергиин дипломнарбиле дооскаңнарны техникумга кирериниң шылгалдазы чокка хүлээп алыр. Оон аңгыда өчамдык эртемнерин өөрениринге онза чедиишкиннери дээш мактал бижиктерлиг кижилерни ол эртемнерге кирериниң шылгалдаларын түдар таварылгада база экзамен чок хүлээп алыр.

Документилерни Тыва АССР-ниң Ажаалга кассаларының эргелелиниң кадрлар килдизинге 1982 чылдың августуң 10-га чедир хүлээп ап турар. АДРЕЗИ: Кызыл хоорай, Кочетов кудумчузунуң № 31 бажың.

Кызыл хоорайдан аңгы черлерде чурттап турар кижилер документилерни ол черлериниң ажаалга кассаларынга дужаар.

Билдиришкиннге кожар чүүлдер: билииниң дугайында документ (бодун), № 286 эмчи шынзылгазы, күш-ажыл дептеринден ушта бижиири (практиктиг ажыл стажтыглар), 3×4 см хемчээлдиг 4 фото-чурук.

Кызыл хоорайның № 11 профтехучилищези хоорайның болгаш районнарның школаларын дооскан аныяк оолдарны болгаш кыстарны 1982—1983 өөредилге чылынга монтажчы, регулировщик, токарь, фрезеровщик мергежилдерге өөредир-биле хүлээп алыышкын кылырын чарлап турар.

Өөренир хуусаазы —1 чыл. Өөредилге 1982 чылдың сентябрь 1-де эгелээр.

Суртуулдарга айда 80—85 рубль стипендияны бээр болгаш чаагайжыды тудкан общежитие-биле хандырар.

Өөренирин күзээннер дараазында документилерни кийрер:

1. Ортумак билиг дугайында.
2. Чурттап турар черинден шынзылга.
3. Ажылдап алы өөренип турган черинден характеристика.
4. № 286 эмчи шынзылгазы.
5. 3×5 см хемчээлдиг 6 фото-чурук.

УЧИЛИЩЕНИҢ ТУРАР ЧЕРИ Кызыл хоорайның Магистральная кудумчузунуң № 1-«б» бажың.

ДИРЕКЦИЯ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретарьлаттың 2-23-35, партийлиг амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кадээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-41-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун чорудар болгаш тарадар 2-32-75 телефоннар болгаар.

Чагыг № 1350

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгларының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1) ГС—0693

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 168 (11966) | 1982 чылдың июль 20, вторник | 1925 чылда үндүрүлеттинген | Өртээ 3 кол

ЧААГАЙ КЫЗЫЛ-ТАСТЫ — ТӨРЭЭН ЧУРТТУҢ ШЫГЖАМЫРЫНГА

КРАСНОДАР. (СЭТА-ның корр. В. Калишевский). Краснодар край кызыл-тастың чаагай дүжүдүн Төрээн чурттуң шыгжамырынче уруп эгелээн. Бо чылын кубаньчылар ниити дүжүттүң 90 хуузун эң эки шынарлыг кылдыр ургарын хуулгаазыннаар. Оон баштайгызы — чаа дүжүттүң эң чаагай бир муң тонна тараазын элеваторже сөөртүп эгелээн.

Чаагай тарааны Ей районнуң тараажылары бир дугаарында ажаап алганнар. Оларның үлегерин ёзугаар мурнакчы агротехниканы 500 ажыг колхозтар болгаш совхозтар ажыглай бергеннер. Сорттуг шөлдерге 600 муң гектар черни тускайлаан. Тараада клейковинаны бедидерииниң технологиязын Краснодарның көдээ ажыл-агыйының академик П. П. Лукьяненко аттыг эзтем-шинчилел институдунуң эртемденнери ажылдап кылган болгаш шингээдип алырынга дузалашканнар. [illegible] культуразы. [illegible] шынарлыг [illegible] тургузуп [illegible].

Кызыл-тасты чогуур үезинде ажаап алыр дээш тараажылар бүгү-ле чүүлдерни [illegible]. Көдээ ажыл-агыйының болгаш совхозтарның 1500 хире шаңнарында дүжүтүн чок ажылдаарының графигин тургускан.

Бедик шынарлыг тарааны ажаап алырынга элеваторларның ажылдакчылары база дузалажып турарлар. Чаңгыс турган үрезинни лабораторияларның ажылдакчылары алган, тергиин шынарлыг тараа үнер черлерниң картазын тургусканнар. Кызыл-тас урар черни база тускайлаан. Чаа дүжүттүң үрезинин база алгаш, шынар кынаар чаа херексээлдер-биле шинчилеп эгелээн.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң бешки чыыжының бешки сессиязы

ИНФОРМАСТЫГ ДЫҢНАДЫГ

Дүүн Кызылга, СЭКП обкомунуң Политиктиг чырыдыышкын бажыңынга, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң бешки чыыжының бешки сессиязы болуп эрткен. Сессияны Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Даргазы депутат **Ю. Л. Аранчын** ажыткан.

Ийи сессия аразында мөчээн Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады В. Д. Доруунооолдуң тураскаалын депутаттар болгаш сессияның аалчылары туруп келгеш, сактып ёзулаан.

Ийи сессия аразында Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутаттарынга чаа соңгуткан депутаттарның бүрүн эргелериниң хыналданың түңнелдериниң дугайында Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Мандат комиссиязының даргазы депутат **А. Ч. Монгуштуң** илеткелин дыңнааш, сессия Тыва АССР-ниң бешки чыыжынга соңгуттурган **Н. Н. Ринга, О. Х. Хопуя, А. Н. Каңзай, А. Г. Горелов, К. Д. Доңгурбан** оларның бүрүн эргелерин хүлээп көрген дугайында доктаалды бир үн-биле хүлээп алган.

Сессия дараазында хүн айтырыгларын болгаш ажылдарының чурумун көөрүнче кирген.

Сессияның чугаалажыр айтырыглары:

1. СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин боттандырар талазы-биле республиканың улус депутаттар Советтериниң сорулгаларының дугайы.
2. Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыктарын бадылаар дугайы.
3. Өвүр районга харылзаа ажылын экижидер талазы-биле бөлүк депутаттарының негелдези.

Депутаттар сессияның чугаалажыр айтырыгларын болгаш ажылдаар чурумун бир үн-биле бадылааннар.

Хүн чурумунуң бирги айтырыын чугаалажып көөрүнче сессия кирген. «СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин боттандырар талазы-биле республиканың улус депутаттар Советтериниң сорулгаларының дугайында» илеткелди Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы депутат **Ч-Д. Б. Ондар** кылган.

Бирги айтырыг талазы-биле санал бергеннер болза: СЭКП Улуг-Хем райкомунуң бирги секретары депутат **Н. А. Маспык-оол**, Кызылдың сүт заводунуң ажылчыны депутат **О. З. Блохина**, Тыва АССР-ниң чиңгис амыдырал хандырылга министри депутат **С. К. Буянды**, «Революцияның чалбыышкы» совхозтуң тракторизи депутат **В. Т. Сивцов**, «Өөк» совхозтуң Торлуг сүт-бараан фермазының быжа азыракчызы депутат **С. А. Даржаа**, «Тес-Хем» совхозтуң кол инженери депутат **М. С. Арапчор**, СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң саанчызы депутат **А. С-Б. Монгуш**, «У Улуг хурал» совхозтуң хойжузу депутат **А. Б. Содунам**, Тожу райкүүскомунуң даргазы **Т. Х. Монгуш** олар.

СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин боттандырар талазы-биле Тыва АССР-ниң улус депутаттарының Советтериниң сорулгаларының дугайында Дээди Советтиң доктаалын депутаттар бир үн-биле хүлээп алган.

Сессия хүн чурумунуң ийиги айтырыын чугаалажырынче кирген. Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыктарын бадылаар дугайында илеткелди Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары депутат **Н. С. Бойду** кылган.

Чарлыктарны бадылаар дугайында Тыва АССР-ниң Хоойлуларын болгаш Дээди Советтиң доктаалдарын сессия хүлээп алган.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызынга **В. Б. Добромысловту** бадылаан.

Харылзааның бүдүрүлге-техниктиг эргелелиниң начальнигинге **А. К. Иргит** депутаттарның негелдезинге харылзаан. Ол негелде талазы-биле доктаалды сессия хүлээп алган.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң бешки чыыжының бешки сессиязы оон-биле бодунуң ажылын доосканы.

СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары **Г. Ч. Ширшин** депутаттарның мурнунга чугаалаан.

АЪШ-ЧЕМ ПРОГРАММАЗЫ — БҮГҮДЕНИҢ, КИЖИ БҮРҮЗҮНҮҢ ХЕРЭЭ

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы депутат Ч.-Д. Б. Ондарның илеткелинден

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң бо сессиязы бистиң партиявыстың болгаш бүгү совет кижилерниң амыдыралынга бодунуң-ла төөгүлүг улуг болуушкун болур. СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленуму хайыраалдыг кончаар-даа ааңнок улуг политиктиг база күш-ажылдыг улуг кодурлуушкунунуң үезинде эртип турар-дыр деп, илеткелчи [illegible] чугаалаан.

СЭКП ТК-ның Пленумунуң салган бүгү сорулгалары болгаш хүлээп алган шиитпирлери хамыктың мурнунда [illegible] амыдыралдың деңнелин бедидеринче угланган болгаш олар күүсеттиниң болур [illegible]. Чурттуң Аъш-чем программазының онзагай чүгле чуп дээрге, оон чоннуң аъш-чем [illegible] хандырарының эң чугула айтырыгларын [illegible] комплексти-биле көрүп турары болур.

Чоннуң чаагай чоруун улам [illegible] партиявыстың [illegible] ажылчын ангының, колхозтуг [illegible], интеллигенцияның, совет ог-бүле бүрүзүнүң [illegible] деп Ч.-Д. Б. Ондар чугаалаан.

Чоокта чаа чер-чер Советтериниң [illegible] медерелдиниң база катап [illegible] тоолдуң бүдүрүг-ле тиилелгени болган. Бистиң республиканың ажылчы чоннары, бүгү совет улус-биле бир демей, СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин бүрүн-биле чүүлдүткүнүн, ону амыдыралга боттандырарының талазы-биле практиктиг хемчеглерин айтып, бүгү курлавырларны илередип, бедик социалистиг хүлээлгелерни ап, оларны күүседириниң аргаларын тодарадып турар.

СЭКП обкомунуң май 15-те болган пленумунга СЭКП ТК-ның май Пленумунуң түңнелдерин чугаалажып көргеш, республиканың көдээ ажыл-агыйынга болгаш агро-үлетпүр комплекизиниң өске-даа [illegible] бүдүрүлгениң [illegible] оон шынарын бедидериниң бар аргаларын илередип билдингир болгай.

Бистиң республикада көдээ ажыл-агый [illegible] бүдүрүлгениң кол адыры боор тураары кымга-даа билдингир. Оон үлүүнге улус ажылчынының [illegible] 40 ажыг хуузу онаажып турар. Партия Төп Комитети, Совет чазак көдээ ажыл-агыйны бистиң республикага улам хөгжүдеринче доктаамал кичээнгей салып турар. Оон тодаргай херечизи СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Тыва АССР-ниң бүдүрүкчү күштериниң улам шалыр комплекстиг [illegible] дугайында» доктаалы, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Тыва АССР-ге хой ажылын улам хөгжүдер дугайында» доктаалы, СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Сибирьниң, Ыраккы Чөөн чүктүң болгаш Курган областының районнарынга [illegible] дугайында» доктаалы болуп турар. Оон ангыда Россия Федерациязының элээн каш министерстволары болгаш төп албан черлери-даа бистиң республиканың көдээ ажыл-агыйынга болгаш агро-үлетпүр комплекизиниң өске-даа адырларынга дузалаар дугайында [illegible] база үндүрген болгай.

Ол бүгү хемчеглер бистиң республиканың көдээ ажыл-агыйының материал-техниктиг баазазын быжыглаарынга идиг болуп турар. СЭКП ТК-ның төөгүлүг март (1965 чыл) Пленумунуң соонда республиканың көдээ ажыл-агыйын хөгжүдеринге 550,4 млн. рубль акша-хөреңгини үндүрген болгаш оон түңнелинде көдээ ажыл-агыйга [illegible] фондулар барык дөрт катап өскен.

Республиканың совхозтары чылдың-на четчир саны тракторларны, комбайннарны, автомашиналарны болгаш өске-даа техниканы ап турар. Амгы үеде республиканың көдээ ажыл-агыйында ажыглаттынып турар энергетиктиг дериг-херекселдериниң нийти күжү 710 муң аът күжү чедип турар. Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң [illegible] чаңгыс ажылдакчызынга 26.0 аът күжү четкен [illegible] 4.7 катап улгаткан. Көдээ ажыл-агый [illegible] болгаш мелиорастаарының, машина-тракторлар [illegible] турар.

Совхозтарны кадрлар-биле [illegible] тыылгалар бар. Амгы үеде республиканың [illegible] дээди билиглиг 1.8 муң специалистер, оларның иштинде 115 агрономнар, 214 зоотехниктер, 173 инженерлер, 320 мал эмчилери ажылдап турар. [illegible] ажылчыннарының санын дыка көвүдээнин демдеглээр ужурлуг.

Ол ышкаш республиканың [illegible] ажылчыннарының айда ортумаа ажыл [illegible] бедип, социал-амыдырал [illegible] Ч.-Д. Б. Ондар чугаалаан. Илеткелчи ол дугайында сантууларын [illegible].

[illegible] болган республиканың Министрлер Чөвүлелиниң [illegible] чер, черни мелиорастаарын калбартыр, ногаалар болгаш [illegible] сарлык, инек, тевениң малдарын өстүрер ажылдары хөгжүдер талазы-биле [illegible] ап. Бо айтырыгларны талазы-биле доктаалдарны хүлээп алган болгаш оларны амыдыралга херек [illegible] ап чорудуп турар.

(Төнчүзү 2-ги арында).

АЖААЛДАНЫҢ МААДЫРЛАРЫ

ОДЕССА. (СЭТА-ның корр. Л. Новицкая). Бара далай чоогунда дүжүт ажаалдазының калбарган кампаниязынга бо чылдагы рекордту Белгород-Днестр районунуң СЭКП-ниң XXVI съездизи аттыг колхозтуң звено [illegible]. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, комбайнер В. Журавль тургускан. Ол бодунуң «Колозунун» бункериндеп бир хүнде чүс ажыг тонна тарааны, азы үш аалчег үлүүн шаңче урган.

Областа суралдыг механизатор, муң тонна тараа дээш эгелекчилериниң бирээзи В. Журавль дүжүт ажаалдазының [illegible] бүрүнүң-де бүдүн чартык муң тонна тарааны шаңче уруп турар. Бо чылын база ону катаптаар сорулганы салган. Ажаалда эгезиндеги байдалды алгаш көөрге, чедиишкиниңг болуру илдек.

— Мурнакчыларның кол [illegible] — ажылды шалчег ёзугаар кылып турары — деп, колхоз даргазы М. Фаленчинко чугаалаан. — Үш-дөрт шак болгаш солчур механизаторлар дыштанып ап четтигип турарлар. Оон ачызында ажылчын үениң чаңгыс-даа минутазы [illegible] турар.

Белгород-Днестр районунуң тараажыларының [illegible] муң тонна тараа [illegible] социалистиг чарыщче [illegible] ажыг комбайн [illegible] эгелээннер. Олар ажаалданы 12—15 хонук дургузунда [illegible].

ЧЕМИШЧИТКЕН ЧЕРНИҢ БЕРИМЧЕЗИ

Марий АССР-ниң тараажыларынга черниң берииниң бедидер аргазы агрохимиктиг албан чери берип турар. Чиноо, Параньги районда тараның дүжүткүрү барык ийи катап бедээн.

Ында районнуң агрохимиктиг албаны чүгле колхозтарны болгаш совхозтарны чүгле [illegible]-лер-биле хандырып турар эвес, херээниң үнүш-дүжүт курум, бүгү культураларның [illegible] контролдап көрүп турар.

Бо ажылдар ажыл-агыйлар аразында ийи агрохимиктиг [illegible] турар. Оларның [illegible] ыг чемишчиткилгелер складтары, самолёт хондурар шөл бар. «Вагон-шөл» деп [illegible] чорудулганың бүгү-ле участоктарынга [illegible] тергиин эки ажылдап турар.

(СЭТА).

Мал чеминиң белеткели

БИР НЕДЕЛЯДА

Он бирги беш чылдың ийиги чылында мал чемнериниң белеткээринче Каа-Хемде «Совет Тыва» совхозтуң ажыл-ишчилери июль эгелиндеп организастыг кирген. Мал чемнери белеткээр бригада бүрүзүнге плап-даалганы берген. Херектиг чүүлдер-биле хаплырган.

Эрткен он хонукта бо ажыл-агый 130 тонна сигенни кескен, 300 тонна сенажты салган. Будук-бүрүү белеткээри 100 тонна четкен. Мал чемнери белеткээриниң социалистиг чарыжының мурнуу одуруун Апышаа Эрес-оолдуң беш кижилиг звенозу ээлээн. Баян-Колда аът машиналары-биле сиген кестирип турар хойжу бригаданы мурнакчы хойжу Салчак Бала-оол удуртуп. Олар 10 ажыг тонна сигенни кезип, болуп, сараттаап.

Совхозта мал чемнери белеткээриниң планы улуг. Ол чорук демниг ажылдаар күжениишкинни негеп турар. План ёзугаар совхоз бо чылын 3070 тонна сигенни, 4980 тонна силосту, 2880 тонна сенажты, 250 тонна будук-бүрүнү белеткээр, 60 тонна шивиди дүлгээннаар. 600 тонна тараа саваңын сараттаар.

Мал чеми белеткээр механизастаттынган бригаданы район [illegible] Өлзей-оол удуртуп. Ында механизаторлар ийи муң тонна сигенни белеткээринче кирген. Олар ам чүс тонна ажыг сигенни [illegible].

О. ОХЕМЧИК.

УСПА-ХӨЛ ШЫНААЗЫНДА

СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң бадылааны Аъш-чем программазын боттандырарынга эң чугула факторларның бирээзи болза, мал ажылынга быжыг чем баазазын тургузары болур. Ону барымдаалааш, «Торгалыг» совхозтуң ажыл-ишчилери бо чылын мал чемнериниң белеткээринге баш удур ыяк белеткенген.

Торгалыгжылар бо чылын нийтиниң малынга 2100 тонна сигенни, 50 тонна погаан суланы, 100 тонна будук-бүрүнү белеткээр планныг. Ам сигениң кезилдези совхозтуң [illegible] эгелей берген. Механизастаттынган бригаданы район Совединиң депутады Дарган Сегежик удуртуп турар. [illegible] дыңыры-биле сиген кезер [illegible] 22 [illegible] [illegible] Шойбу Маадыр [illegible].

[illegible] будук-бүрү [illegible] турар. [illegible] 47 тонна будук-бүрүнү белеткээн.

П. ДАМДЫН.

Өвүр район.

ПЛАНЫН АЖЫРГАН

Эрзин районнуң «Чаа оруу» совхозунуң Куш-ажылдың Кызыл Тук орденниң ийи дакпыр эдилекчизи Алдын-оол Соянович Сеңгиге удуртуп № 4 хойжу бригадазы районда мурнакчы ажылдыг бригадаларның бирээзи.

Бригаданың коллективи СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин күүседир, Аъш-чем программазын ажыл-херекке боттандырып [illegible] ал кирип, он бирги беш чылдың ийиги чылының бирги чартыында эки түңнелдерни ажыглаан. Бригада төрүүр 100 хойга онаажтыр 91 хураганы камгалаан, бир хойдан 2 кг дүктү кыргып ап, совхозтуң организастыг социалистиг чарыжының тиилекчизи болган.

Бо чылдың бирги чартыында күрүнеге саткан хоюнуң бир башка онаажтыр дирии деңзизи 48.8 кг болуп, семис куштуг болган.

Ында мурнакчы хойжу, Маруська Соян төрүүр 100 хойга онаажтыр 101 хураганы камгалап ап, нийти хоюндан 1046 кг дүктү кыргып алыр турган. 1109 кг-ны кыргып, планнан ажыр 76 кг дүктү дужааган. Совхозта хойжулар аразында социалистиг чарыштың тиилекчизи болган.

Кыжын хой төрүп турар үеде хавманчылар Сеңгиг Биче 227, Байыр-кыс Хорлуу 236 хураганы [illegible] туруп өстүргеш, эки түңнелдиг ажылдааннар.

Хойжулар Сапиткай Чижит пландан ажыр 297 кг, Шурун Седип — 354 кг дүктү дужааганнар. Шак ындыг мурнакчыларның [illegible] ажыл-агыйының [illegible] ажыр күүседип [illegible].

Бригаданың [illegible] Парын хемниң унунда [illegible] кожуп, чайлаглап чеде берген.

Ам бо хүннерде малчыннар мал чемнери белеткээри-биле Тегин Бедиин [illegible] ажылдап турар.

Н. ДАЖИНМАЙ.

БОЛБААЗЫРАТКАН

Чер ажылының культуразын экижидер тураа болгаш мал чеминиң дүжүдүн көвүдедир дээш дээштиг хемчеглерни «Искра» совхозта ап турар. Ылаңгыя механизаторларның үлүү эвээш эвес кирип турар. Олар бо хүннерге чедир 2463 гектарның 1050 гектарын болбаазыраткан. Черниң бок үнүштерни аштап, шөлдү болбаазырадып турар, Мында чеди тракторну бызыглаан.

Чарыштың мурнуну өдүрүүнүн Мандыпан Ондар биле Серен Куулар чорун турар.

А. МОНГУШ.

Чеди-Хөл район.

НОГАА УЧАСТОКТАРЫНДА

ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң чер ажылдыглары бо чылын 105 гектарда ногаа бүрү ногааларны болгаш 200 гектарда картофельди олурткан. Оларның чайгы ажаалдазын ам наряд чок ажылдаар беш звено чорудуп турар. Картофель ажаалдазының мурнакчылар бригадир В. Лесов, Сняйге удурткан механизастаан звено ажылдап турар.

Ногаа, картофель үнүштерин суггарар ажылды база багай эвес организастаан. 70 ажыг гектар ногаа шөлүн суггаралганың Мелиорацияның [illegible] ДДН-70 машиналар-биле чорудуп турар. Оларны Михаил Попповтуң башкарган машиналары үрелишкин, анаа туруушкун чок бедик бүдүрүкчүлүг ажылдап турар.

Капуста ажаалдазында Марина Тепил-оолдуң удурткан звенозу өскелерден эки ажылдап турар болгаш бирги чартыкта социалистиг чарыштың тиилекчизи.

Картофель, ногаа шөлдерин бок үнүштерден арыглаар ажылды багай эвес чорудуп турар. Картофель кыдырааның [illegible] олуруглар аразын болбаазырадырын ийи катап кылган.

Механизаторлар ногааларын бо чылын бир гектардан-на 130 центнер үнелиг продукцияны өстүргеш, 1365 тоннаны алыр, оон 300 тоннаны күрүнеге садар дээш хүлээлгезин бүрүн күүседир дээш сорулгалыг ажылдап турар.

Х.-К. МОНГУШ.

Таңды район.

Хонукта немелде—700 грамм

[illegible] Дөң-Хүрээ [illegible] 700 грамм немелде [illegible].

Д. АНЫЫР-САНАА.

АЪШ-ЧЕМ ПРОГРАММАЗЫ—БҮГҮДЕНИҢ, КИЖИ БҮРҮЗҮНҮҢ ХЕРЭЭ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

Бо чылдың баштайгы чартыкызында мал ажылының продукциязын бүдүрүп, белеткээриниң планы бүгү көргүзүкчүлер талазы-биле күүседиптинген. Бүрүн демдээжиндээн ажыр 1165 тонна эът, 629 тонна сүт, 3,7 миллион борбак ччурга, 396 тонна дүк бүдүрүнүгеп.

СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң [illegible] айның 1-ге чедир [illegible] бүдүрүүнүң Аъш-чем программазын ажылдап кылган, ноябрьның 1-ге чедир Тыва АССР-ниң Аъш-чем программазын ажылдап [illegible] деп, илеткечи уламчылап чугаалаан. Аъш-чем программазын боттандырып чорударынга Советтерниң ролюн ол Леонид Ильич Брежневтиң чугаазын [illegible]: «Амгы үеде Советтерниң кужениишкинин угландырар ужурлуг кол чүүл — кадаэ ажыл-агый продукциязын бүдүрерин көвүдедири, назынныг [illegible] күүседирин күскээ болгаш совхоз бүрүзүнүң ажылының дөңнелин бедидери болур» — деп ол чугаалаан. Эш Л. И. Брежневтиң ол чугаазы бистерге программының айтыышкыны болур ужурлуг. Кадаэ ажыл-агый продукциязының бүдүрүлгүзүнүң аазан көвүдеп турза-даа, оон темпизиниң фонд хандырыгазының өзүлезиндеи дыка хожудап турарын айыткаш, илеткечи оон чылдагаанын тодаргайы-биле анализтээн. Оон ужурундан кадээ ажыл-агыйның чамдык продукциязын өске черлерден алыр ужурга таваржып турарын ол айыткан.

Чамдык чөптүг чылдагаан-нар-биле черлештир хөй-хөй ажыл-агыйларда [illegible] үнүш дүжүткүрүн улгаттырар, шөлдерин [illegible] ажылдаар, органиктиг болгаш минералдыг-даа чемишкинналгазын ажыглаар талазы-биле хемчеглерин четпес ап турар. Тарылга өзүлгезин [illegible] кадаэ ажыл-агый продукциязын [illegible] бедидерин бүдүрүп турар.

Мал ажылында улуг четпестер база бар. Малдың баш санының хоралары ам-даа хөй. [illegible] ажылы кудумнелде, мичээнгей [illegible] малдың кызырээр чоруу улуг бооп турар. Мал чемнерин баазазын быжыглаарынче, мал чемнерин культураларының [illegible] бедидеринче олар-болдарының болгаш [illegible] продуктулуун улгаттырарынче чогуур кичээнгей салбайн турар. Ол бүгүнүң түңнелинде хөй-хөй ажыл-агыйлар мал чемнерин белеткээр планнарны күүсетпейн турар.

Кыш-ажылды болгаш бүдүрүлгениң органнастаарының [illegible] аргаларынче чамдык ажыл-агыйларда чогуур кичээнгейни салбайн турарын-дан кадээ ажыл-агый продукциязының бот-үнези улгадып турарын илеткечи айыткан.

Он бирги беш чылдың төнчүзүнге чедир тараазы 186 муң тоннаны, картофельди — 13,4 муң тоннаны, ногааларны — 19,5, эътти — [illegible], сүттү — 61,5 муң тоннаны, чурганы — 34,4 миллион борбакты бүдүрүп үндүрерин чедип алыр сорулга салдынган. Ол нарын сорулга бооп турары чугаа чок. Ынчалза-даа оларны күүседип болурунуң бөттүг аргалары бар.

Улус депутаттарының Советтериниң, ажыл-агый органнарының, кадээ ажыл-агыйның удуртукчуларының болгаш специалистериниң, агроүлетпүр комплекизиниң бүгү ажылдакчыларының чугула сорулгазы болза, бүгү-ле бүдүрүлге болгаш кыш-ажылдың курлавырларын, тускайлаан акша-херекселди ажыглаар улуг шиидвериниң бооп турар. Аъш-чем программазында айыттынган мергежилдер күүсетпиир [illegible] [illegible] демдеглээн.

Бо сорулганы барымдаалааш, республиканың ажылдап кылдынып турар программазынга кадээ ажыл-агыйның интенсификастаарының деңнелин улам мынай бедидерин, ону таарымчыг хуваарын болгаш специализастаарын, эртемниң чедиишкиннерин болгаш мурнакчы дуржулганы шиңгээдирин көөр болгаш херек кылырын боттандырар. Тараа, мал чемин культуралары, картофель, ногааларның дүжүткүн бедидери-биле чер ажылының дээн айыын-биле тускай үжеэнгерин [illegible] системазы бодунун экономиктиг [illegible] бадыткаары [illegible] алыр.

Эът бүдүрериниң талазы-биле [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] бүдүрерин 1985 чылда 15,2, 1990 чылда — 17 муң тонна чедирер. Хой ажылынга [illegible] [illegible] [illegible] тол эшкага экиниш [illegible] ону чонна ажылдаар. Хаван ажылын хөгжүдеринче улуг кичээнгей салдынар. [illegible] ажыл-агыйлар-биле черлештир хаван эъди бүдүрерин өске совхозтарның бүдүрүлгелериниң, органнизастарынын болгаш хамаатыларның дузалал ажыл-агыйының аргаларын улам [illegible] ажыглаар. Сарлык, чылгы, тэве, иви ажылын хөгжүдер талазы-биле хемчеглерин алыр. Куш ажылының продукциязын көвүдедири. [illegible] куш фабриказы [illegible] болгаш [illegible] улам көвүдээр. Торгу дагаааларының санын 1985 чылда 200 муң, 1990 чылда 245 муң чедирер.

Келир үеде эът бүдүрерин көвүдедирин саар инектерин санын көвүдедириниң, продуктулуун бедидериниң аргазы-биле [illegible] [illegible], продуктулуун бедидериниң аргазы-биле чорудар. Бир инектен саап алыр сүттү 200-300 кг көвүдедир болгаш сүттүн шынарын бедидер деп, илеткечи демдеглээн.

Совхозтарның эң чугула болгаш солгаарладып болбас сорулгазы мал чемиин быжыг баазазын тургузары, мал чемин бүдүрерин экижидери болур. 1990 чылда сиген белеткээрин 250 муң тонна, сенажты —100 муң тонна, силосту — 200 муң тонна, сиген далганын — 10 муң тонна чедирерин [illegible]. Тарылга шөлүнүң структуразынга мал чемин культураларын 40-45 хуу чедирер. Хөй чылдыг болгаш өске-даа бедик белектүг культураларның тарылгазын калбартыр. Мал чимнээрийн рационун [illegible] [illegible] көвүдедиринче угландырар. Мал чеминиң тарылгазынга көк-тарааны 50 хуу чедирер. Тараа культуралары көк-тараа 25 хуудан эвээжевес ужурлуг. Гранулажыктаныр көвүдедир [illegible].

Райкомнар, кадээ Советтер күүскомнары, министерстволарның болгаш ведомстволарның, бүдүрүлгелериниң болгаш организациялар удуртукчулары чем артынчыларын мал чеминге ажыглаар талазы-биле эң калбак хемчеглерин алыр ужурлуг. Совхозтарга мал чемин белеткээринге доктаамал шеф дузазын көргүзери бир чугула сорулга деп санаар.

Аъш-чем программазында министерстволарның, ведомстволарның, бүдүрүлгелериниң, организацияларның дузалал ажыл-агыйынче чугула кичээнгей салдынган. Бо талазы-биле СЭКП обкому болгаш Министрлер Чөвүлели доктаал хүлээп алган болгай. Ам сорулга болза ында айыттынган даалгаларны күүседири болур.

Чер-чер Советтери хамаатыларның дузалал ажыл-агыйын хөгжүдеринче кичээнгейни күштеднрер ужурлуг. Бистиң республиканың байдалынга ол дээрге боттуг курлавыр болур. Кадээ ажыл-агый министерствозу, «Плодопром» трест, Кадээ ажыл-агый продуктуларын садып алыр болгаш шынарының талазы-биле күрүне инспекциязы, Респотребсоюз чер-чер Советтери хууда дузалал ажыл-агыйларының, коллективтиг сад болгаш огород өстүрериниң аргаларын шиңгээдип чер болгаш мал ажылының продуктуларын көвүдедирин кошкак ажыглап турар. Республикада ам-даа 200 хире өг-бүле кодан чанының участогу чок болгаш мал азыравайн турар. Кадээде чурттап турар өг-бүле бүрүзү малдыг болгаш огородтуг турарын чедип алыр херек деп, илеткечи чугаалаан. Хамаатыларның дузалал ажыл-агыйын хөгжүдеринге Сельхозтехника, Сельхозхимия, Амыдырал хандырылгазы министерствозу болгаш садыг органнизацияларының ролюн күштедирер [illegible]. Комбикорму, мал чемин садыын бүрүмнүүзү. Чонну эштекхерекселдер болгаш дузалал ажыл-агыйынга херек бараан-биле хандырар айтырыгын шиитпирлээр чогуур.

1981-1985 чылдарда кадээ ажыл-агыйга 2 муң хире тракторларны, 3,7 муң чүък автомашиналарын, 850 тараа комбайннарын, өске-даа хөй техниканы бээр. Күш-ажылдың энергия-биле хандырылгазы бөттүг бооп өөр. Машина-трактор болгаазыныи сан болгаш шынар талазы-биле улуг эдиришкиннер болур. Машиналарның эң [illegible] [illegible] ажыглаарын, надежнокун болгаш сезонунуң органнастаарын [illegible] [illegible] болуп турар. Механизм Сельхозтехниканың [illegible] калбыдылар болгаш бүдүрүлгелериниң таарымчыг тургузарының эки схемазын ажылдап кылыр болгаш боттандырар херек. Тракторларны, автомобильдерни, нефть [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] алыр. [illegible] энергия, сорулга [illegible]. [illegible] болгаш өске-даа деңнелдерин [illegible] тускайлыткан алыры турар.

1985 чылда республиканың совхозтарынга 36 муң тонна, а 1990 чылда 40 муң тонна минералдыг чемишкинналгаларни бээр. Чемге немээр химиктиг немелделер, консервантылар болгаш үнүш камгалаар бүдүмелдер бээри көвүдээр. Совхоз бүрүзүнге органиктиг чемишкиннелгелерни долу болгаш чеп ажыглаарын органнизастаар. [illegible] ажыглаарын 300-380 тонна чедирер. Үнүштүг хөрзүннерни чыыр болгаш төгер ажылды [illegible] [illegible] дилеп тывар. Чемишкиннелгелерни, өске-даа химиктиг бүдүмелдерни - тыт ажыглаарын дээш агрохимия албанының [illegible] бедидер.

Суггаттыг шөлүн хемчээлин 1985 чылда 6,5 муң га, 1990 чылда 7 муң га чедирер, 1990 чылга чедир 10 муң га шөлдүг суггарылга системазын эде дерир. 310 муң га оларны суглуг болдурар. Мелиорация системазын ажыглаарының болгаш кадээ ажыл-агый культураларын суггарарының хевирлерин экижидер талазы-биле органнастыр [illegible] [illegible] ажыл-агыйларынга [illegible] системаларын техниктиг ажаар талазы-биле [illegible] [illegible] 33 муң га хире суггаттыг черлерин долу болгаш ажыктыг ажыглаар болза, чүү бүрүде 60-80 тонна чем единицазын бээр, чем баазазынга ол улуг немелде болур.

Суггаттыг черлерин бүгү черлерге комплекстиг шиңгээдип алырын хандырары, техниктиг эки чылгаалдар-ни ажыглап, кылыры, бедик бүдүрүкчүлүг суггарылга техниказын, электрижиткен станцияларын [illegible] ажыктыг чорумун ажылдаары — [illegible] чугула сорулгазы. Мооң-биле калы бирге суггаттыг калбартыр талазы-биле ажылды органнастаар.

1982-1990 чылдарда агроүлетпүр комплекизиниң бүгү адырларының материал-техниктиг баазазын улам быжыглаар. Ол сорулгага 575 муң рубльди тускайлаары төлевилеттинген. Оон иштинде 80 чылдарда мал ажылының материал-техниктиг баазазын хөгжүдеринге 70 млн. рубль салдынар. Өөтүрүп алган дүжүттүң чидириин кызырар болгаш кадагалалын хандырары-биле он бирги беш чылда совхозтарга үрезин кургадыр пункттарын, үрезин шыгжаар 30 муң тонна тараа кирер шыгжамырны, 2 муң тонна картофель кирер шыгжамырны тудар. Мал чемин бүдүрериниң материал-техниктиг баазазын быжыглаары-биле 275 муң тонна кирер силос-сенаж дериглерин, сиген далганы болгаш борбааңдылаар чемнер шыгжаар 5 муң тонна кирер шыгжамырларны, дүк-хүнде 250 тонна кургаар чем белеткээр турар. Агроүлетпүр комплекизиниң өске адыраларын хөгжүдери-биле он бирги беш чылда Кызылга хлеб заводун тудар. Тоора-Хемге, Хандагайтыга, Эрзинге, Тээлиге, Турангга, Бай-Хаакка, Балгазынга сүт хүлээп алыр пункттарны ажылдар. Кызыл-Мажалыкта сүт заводун тудуп эгелээр.

Хлеб продуктуларының калагазын чону дагаан-биле хандырары, мал ажылын комбикорм-биле хандырары [illegible] сорулгазы-биле [illegible] комбинадын [illegible] [illegible] [illegible] 20 тонна тараа чидирер. Он бирги беш чылда 35 муң тонна кирер, он ийиги беш чылда 120 муң тонна кирер тараа складтарын тудар. Комбикорм цегиниң чылда ажылдап кылыышкыны 30 муң тонна чедирер. Агроүлетпүр комплекизин транспорт-биле хандырар сорулга-биле амгы беш чылда 5 муң хире автомобильдерни болгаш трактор прицептерин бээр. Агрокомплекстерни тускайжыткан транспорт херекселдери-биле хандырар, кадээ ажыл-агый черлерин ажылдап кылырынга [illegible] [illegible] [illegible].

Совхозтарга болган [illegible] [illegible] үреллиишкинин тудары, хавырар, [illegible] культураның бедидер [illegible] [illegible] бараазынның бүдүрүп үндүрерин калбартыр. Бо беш чылда Кызылдың сүт заводунга сүт болгаш сүттен кылган [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Эът болбаазырадыр [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] база немелде белоктарны ажыглаар талазы-биле мергежилдер [illegible] болгаш эң долу ажыглаарының күсели-биле он бирги беш чылда эъттен кылган чартык фабрикаттарны бүдүрерин 2,5 катап көвүдедир, чылда эът курлавырларының камналгазын ийи чүс тонна чедирер.

Садыг болгаш хамааттың [illegible] бүдүрүлгелериниң [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] 1990 чылга чедир шиити шөлү 6,2 муң дөрбелчин метр хүрмектеп садар садыг бүдүрүлгелерин, 1990 олуттуг шиитилерни [illegible], 13,0 муң дөрбелчин метр шөлдүг садыг-склад бажыңнарын, 2,5 муң тонна дүргөн үрелиичел продуктулар шыгжаар черлер тудуглаары боттандырар.

Садыг четкилерин болгаш нийтиниң чемненгелиниң бүдүрүлгезерин калбартырын болгаш шын таарыштыр тургузуп, [illegible] [illegible] [illegible] режимнерин органнизастаар. Улуг бүдүрүлге [illegible] черлерин бүрүзү столоваалыг турарынын дугаанда айыннааптан [illegible] боттандырар херек.

Продуктуларның камгалалын, белеткелдиң, транспорт, садыг, өске-даа органнизациялар кадээ ажыл-агый продуктуларын өөртүүн, шыгжаар, болбаазырадыр талазы-биле уламчылашкын чок ажылдаарын хандырар [illegible] Советтерниң күүскомнарының доктаамал шыңгыы контролюнга турар ужурлуг.

Аъш-чем программазын боттандырарынга эртем албан черлери улуг рольдуг. Моон-биле холбаштыр республиканың кадээ ажыл-агыйның [illegible] Бүгү-эвилелдиң В. И. Ленин аттыг кадээ ажыл-агый академиязының эртем-шинчилел институдунуң Сибирь салбырынын кадээ ажыл-агый экономиказының болгаш [illegible] республиканың өске-даа эртем-шинчилел албан черлери, эртем шинчилелдерин органнастаарын [illegible] хемчеглерин боттандырары, эргежиирге [illegible] мурнакчы дуржулганы [illegible] [illegible] агроүлетпүр комплекизиниң бүгү адырларынга бүдүрүлгеге киирерин дораан чугула. Кадээ ажыл-агый чорударының шала системазын ажылдап кылыры болгаш калбак-биле нептередири, специализастаныышкыны хандырары, бүдүрүлгенин концентрастаарын күштелдирери, совхозтар болгаш оларны хандырып турар адырларның аразында харылзаазын сайзыраңгайлаары, агроүлетпүр комплекизиниң бүгү бүдүрүлгелериниң, органнизацияларының ажылдаңгы ажыктыын бедидери ажылдың чугула угланыышкыны болур ужурлуг.

Аъш-чем программазын боттандырарының [illegible] [illegible] — кадээниң социал чаартылгазының талазы-биле хемчеглерин чугаалажып көөрү, кадээ чонунуң чурттаалга болгаш культура-амыдыралын экижидеринче доктаамал кичээнгей салыры, кадээге кадрларны быжыглаары, чурттаалга бажыңнарын, оруктарны, коммунал болгаш социал-культураның объектилерин [illegible] планнарын шыңгыы күүседири, чурттакчылар [illegible] [illegible] тудуглаарының комплекстиг бооп болгаш [illegible] [illegible] улам хавы хандырып [illegible] [illegible] медицина болгаш бүдүрүлге-амыдырал хандырылгазының эки ажылдаарын, [illegible] [illegible] чурттакчыларга [illegible] [illegible] [illegible] тааржыкчылыг чурумун тургузары ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң доктаалында айыттынган улуг депутаттарның Советтерниң мурнунда бир чугула сорулгазы болур.

Ол сорулгалар-биле кадээге чурттаалга тудуушкун темпизин көвүдедери, шынарын бедидери, таарымчыгзынарын чурттаалга бажыңнарының, школаларның болгаш школа назы четпээн уруглар албан черлериниң, клубтарның, библиотекаларның, амыдырал хандырылгазы бажыңнарының, садыг болгаш нийтиниң чемненгелиниң, медицина хандырылгазының бүдүрүлгелериниң тудуун мурнады тудары чугула. Ол болгаш өске-даа объектилерни тударынга бо беш чылда 108,0 миллион рубльди үндүрер, ол онгу беш чылда деңнелдээн 56,5 хуу хөй болуп турар. 1986—1990 чылдарда ол сорулгаларга акшаландырышкын 70 хуудан эвээш эвес өөр.

1990 чылга чедир нийти шөлү 745 муң дөрбелчин метр [illegible], [illegible] тудугларлыг чурттаалга бажыңнарын, 9,8 муң олуттуг школа назы четпээн уруглар албан черлерин, 12,6 муң өөреникчи [illegible] [illegible], 9,8 муң олуттуг клубтарны [illegible] кииирер.

Амгы үеде кадээ тудугнуң темпизи негелдеге четпейн, тудуг организациялары көрдүнген программаларын күүсетпейн, үндүрүп берген капитал [illegible] [illegible] албайн турар.

Совхозтарга хуу бажыңнар тудуун калбартыр сорулга-биле тудуг материалдарын, саң-хөө курлавырларын үндүрүп бээрин, хуу бажыңнар тударынга чогуур дузаны четкирерин [illegible] [illegible] чугула.

1985 чылга чедир кадээ чонга амыдыралдың ачы-дузазын чедирериниң хемчээлин 2,9 миллион, а 1990 чылга чедир 3,5 миллион рубль чедирер. Ачы-дуза чедирилгезиниң хемчээлин [illegible] [illegible] [illegible] совхозтарга калбартыры чугула.

Медицина албан черлерин [illegible] [illegible] [illegible] чеди четчезээр, медицина хандырылгазының [illegible] [illegible] эмчи эмнеңдер. Кадээ ажыл-агый ажылдакчыларынга санаторий-курорттарга, дыштаныр бажыңнарынга, дыштаныышкынга калбак болгаш чиигелделиг путевкалар [illegible].

Кадээ черлерге транспорт болгаш радиотелефон харылзаазын [illegible] турарын талазы-биле ажылдап улам [illegible]. Он бирги беш чылда нийти ажыглалдың 206 километр автомобиль оруун, ажыл-агыйларның иштинде 39 км оруун тудар.

Бойдус камгалалынга, чер ажылдаарының болгаш сүт ажылдаарының [illegible] хоойлуларны сагыыр талазы-биле ажылга улуг депутаттарның Советтерниң ролю улуг. Бо талазы-биле элээн ажылдар кылдынган, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] черлерниң [illegible] [illegible] чурттакчылыг чорудуунуң дээскээрлерин чаагайжыдып, хөрзүннүң структуразының үрелиишкиннери бизе демисели чорудуп турар.

Ынчангаш-даа [illegible] [illegible] хемчеглер [illegible] шөлдери хаттан болгаш суғдан үрелип, кадээ ажыл-агыйның ажыглалдыг черлери чеп ажыглавайн, а хамы-даа хообуруу [illegible] аңаа-чүректер кылып, электро-[illegible] [illegible], өске-даа объектилерни тудуп турар чоруктар бар. Депутат бүрүзү, удуртукчу болгаш специалист бүрүзү ындыг факттыларны чайладыр дээш бодунуң участогунга [illegible] [illegible] [illegible].

Совхоз бүдүрүлгезиниң бүгү участоктарын агроүлетпүр удуртукчулар специалистер, механизаторлар [illegible] кадрлар-биле быжыглаары бо чылдың чугула сорулгазы болур. Ол сорулга-биле механизатор кадрлар белеткээринче [illegible] чорук удуртукчу ажылдакчыларының, специалистерниң [illegible] [illegible] экижидер. Бөдүүнүг ажыл-ишти, принциптиглиг, четпестерге эптеш чок чоруу кижилер, оларның шиңгээдээн бүгү талазы бедирер. [illegible] ажыл-агыйларның экономиказын быжыглаар дээш удуртукчуларның, специалистерниң харыысалгазын бедидер.

Республиканың болгаш районнарның агроүлетпүр каттыжышкыннарын тургузарының айтырыгларының талазы-биле чоокку үеде улуг ажылдар чорудар. Советтер болгаш ажыл-агый органнары агроүлетпүр каттыжышкыннарының удуртулга чөвүлелдерин тургузарынга, оларның ажылын калбартырынга дузаны чедирер, оларның ажылын илередирин удуртуп, контрольдаары чугула. Совхозтарның, агроүлетпүр комплекизиниң адырларының, өске-даа бүдүрүлгелериниң инициативазын мөөрүп, оларның ажылын бүдүрүкчүзү эң бедик алыр түңнелдеринче угландырар.

Кыш-ажылды органнастаарының болгаш ажыл төлевириниң дешшилгелиг аргалары улуг ужур-дузалыг. Ынчангаш чоокку чылдарда картофель, ногаа ажылынга, мал чеминиң белеткелинге, малчыларның бода малдың болгаш хойнуң [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ажылдаарының [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ажыл төлевириниң аңаа ажыглаарының дуржулгазын нептеридир сорулга салдынган турар.

1983 чылдың январь 1-ден эгелеп ажыл-агыйга үүрге чок ажыл стажы дээш мал ажылдакчы [illegible] ажылдакчыларының ажыл төлевиринге немелдени киирер. Партияның болгаш чазактың ол доктаалы — бистиң малчыннарывыс дугайында [illegible] [illegible] база бир илерээшкин болур.

Улус депутаттарының Советтери, агроүлетпүр комплекизиниң адырларының удуртукчулары болгаш специалистери, республиканың бүгү [illegible] [illegible] партияның область органнизациязының удуртулгазы-биле ажылдааш, СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунга шиитпирлерин, ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын боттандырарынга төлептиг салыышкынын киирип, он бирги беш чылдың база 1982 чылдың планнарын долдур болгаш ажыр күүседир, бистиң Төрээн чуртувус — Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң 60 чыл болур оон төлептиг уткуур [illegible] [illegible] [illegible] улам мадалыы-биле калбартырлар деп, илеткечи түңнелинде айыткан.

* * *

Республиканың Дээди Совединиң сессиязынга хүн айтырыының талазы-биле бир дугаарында СЭКП Улуг-Хем [illegible] [illegible] [illegible] депутат К. А. Маспык-оол санал берген. СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] VIII пленумунга, бүгү парт-[illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] кааш, ол чугула документи [illegible] [illegible] [illegible] ол чугаалаан.

[illegible] [illegible] гө дүүштүр районнуң мурнунда салдынган улуг сорулгаларга ол доктаалган. Онгу беш чылга дециэрге, он бирги беш чылда тараазы 1,5 катап хейну, он ийиги беш чылда ногааларны 2,7 катап хейну бүдүрер. Ол сорулгабиле чер ажылының культуразын үндүрүп-биле [illegible], бирги [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] чорудар. Херээ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Чоокку чылдарда совхозтар чер ажылының ийи шөлдүг системазынче шилчиир. Черниң чайзы [illegible] [illegible] хуусаазын сагыырынче, чемишкинналгаларны [illegible] [illegible] [illegible] улуг кичээнгей салдынар.

Депутат кадээге социал [illegible] шиитпирлээриниң чамдык чугула айтырыглары [illegible]. Ынчангыш Чаа Чаа-Холге сүт [illegible] [illegible] [illegible] чорударының айтырыын Кадээ ажыл-агый министерствозунуң мурнунга үш чыл тургузуп келген-даа болза, ону чогуур [illegible] шиитпирлевейн турар. Сарголга оруктудуун чорудары база солгаарлаттынмас сорулга болуп турар.

Май Пленумунуң шиитпирлерин [illegible] [illegible] черышты калбартып, Тываның сүт комбинадының коллективи чартык чылды чедиишкинниг доосказ, 296 тонна сүт продуктуларын, 32 тонна [illegible] [illegible] ажыр бүдүрүп үндүргенин Кызылдың сүт заводунуң ажылчыны депутат О. Л. Блохина сессияның [illegible] [illegible].

Комбинатка хүн бүрүзү кээп турар сүттү өй шаанда шынарлыг, дугу агрегаттарбиле [illegible] [illegible] ригинче кужениишкинин мөөңнешкээн, [illegible] [illegible] хандырары-биле он бирги беш чылда 28 миллион ажыг рубльдиң өртээ [illegible] бүдүрер сорулга салдынган.

Амгы үеде коллективке кадрлар белеткээриниң талазы-биле айтырыг нарын байдалдыг болуп турар. Ынчангаш оон чогуур баазазын тургузуп, өөредилге комбинадын [illegible] [illegible] айтырыг тургустуруп турарын депутат сессияга дыңнаткан.

Оон ыңай амгы үеде комбинатта соодулга дериглиишкиниң четпези ажылга чамдык [illegible] [illegible] [illegible] турар. Ынчангаш чаа [illegible] [illegible] [illegible] эгелээн. Ынчалза-даа эрткен чылын бисте эвээш түлүбүнү үндүрүп бергенинден, бо чылын биске акша-херекселин үндүрүп бербээниндан туруп уламдыгып турарын ол онзалаш, бо талазы-биле дуза чедирерин партия, совет органнарындан дилээн.

— Партияның айытканы Аъш-чем программазының тудуш кезээ—кадээниң социал чаартылгазының талазы-биле хемчеглер болуп турар—деп, республиканың Чоннуң амыдыралын хандырылгазы министри депутат С. К. Буянды бодунуң саналынга демдеглээш, [illegible] [illegible] калбартып, [illegible] [illegible] хемчеглерин алганындан турарынанде бо чылдың бирги чартыкызында республиканың ажылчы чоннарынга ачы-дуза чедирилгезиниң планы 100,6 хуу күүсеттингенин, эрткен чылга деңнээрге 40 муң рубльге хейну боттандырганын [illegible] чугаалаан.

Оларны чонунуң амыдырал хандырылгазының хөгжүдүлгезиниң чамдык түңнелдерин анализтээш, бар аргакурлавырлар СЭКП ТК-ның май Пленумунуң негелделеринге дүүштүр ам-даа ажыттынмайн турарын демдеглээн. Кадээде хүлээп алыышкын пунктуларының ажылының ажыктыы ам-даа чавыс. РСФСР-де ол пунктулар ортумаа-биле 16 муң рубльдиң [illegible] [illegible] чедирип турар, бисте ол көргүзүг 9 муң рубль чедип турар. Кадээге ачы-дуза чедирериниң чаа хевирлери оожум нептереп келген. Депутат шиитпирлээр чогуур кол-даа айтырыгларга, республиканың чонунуң амыдырал хандырылгазының хөгжүдериниң [illegible] [illegible] доктаалган.

1982—1990 чылга чедир үеде район төптеринге хеп чуур, химиктиг арыг-биле хепти аштаар, бүдүүр фабрикаларны, радиотелевизия аппараттарын септээр комплекстиг бүдүрүлгелерни, холодильниктерни, хеп чуур машиналарны, амыдыралдың өске-даа техниказын ажыглаарын көвүдедир бүдүрүлгелер совхозтарның хеп чуур черлерин тудар. 1985 чылда бүгү совхозтарга чүнар-бажыңнарны [illegible] [illegible] кылырывын, чонга ачы-дуза [illegible] [illegible] хүлээп алыышкын пунктуларын тургузарын доозар.

Ийирде — Таңды районда «Ревоюзышының» [illegible] [illegible] [illegible] депутат В. Т. Сипцов. Совхозтуң ажыл-ишчилери СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин, аңаа эш Л. И. Брежневтиң илеткелин [illegible] [illegible] болгаш сорук кириишкин-биле хүлээп алган деп, ол бодунуң саналынга чугаалаан. Чурттакчылар Аъш-чем программазын боттандырарын бүгү [illegible] [illegible] [illegible] ры ону боттандырар дээш ам [illegible] [illegible] турар. Он бирги беш чылдың [illegible] [illegible] чартыкызында [illegible] [illegible] нөге эът болгаш сүт садарының планын ажыр күүсеткен, республика чарыжыынга тиилекчи болган СЭКП обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, профэвилелдериниң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугун чаалап алган.

Аъш-чем программазын күүседиринге база бир эң-не шиитпирлиг чүүл—мал чеминиң четчир курлавырларын тургузары. Ону барымдаалааш, совхозтуң мал чеминиң белеткелчилери эки шынарлыг, хоолулуг чем бодур борбааңдылаан витаминниг сиген далганы бо чылын муң тоннаны белеткээрин, суггаттыг люцерна шөлүнүң гектар бүрүзүндең 30 центнер сигенни алырын хүлээнген. Чемнер белеткелин ам хайнылыышкыныг чорудуп турар. Сигенни баштай кескен люцерна шөлүн ийиги кезилдезин [illegible] [illegible] [illegible] бешэ суггарган.

Аъш-чем программазын күүседиринге чонну хууда ажыл-агыйынга малдыг, огородтуг болурунун [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Совхоз [illegible] [illegible] бүрүзү ам [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] малдыг бода малдыг [illegible] [illegible]. Ону семиртир ажылдааш күрүнеге дужаар. Депутат бодунуң саналынын түңнелинде Балгазынның суггарылга системазының тудуушкунун «Тыва сүт тудуг» трестиниң дарый доозары эргежок чугула деп айыткан.

«Өөк» совхозтуң Тарлаг салбырының сүт-бараан фермазында бызаа ажаакчызы депутат С. А. Даржаа бодунуң саналынга совхозтуң малчыннарының [illegible] баазазы быжыгып турарының дугайын чугаалаан. Ажыл-агыйда тракторлар 79, оон иштинде улуг күштүг К-700 тракторлар 13, тараа комбайннары 33. Хову ажылдары ноодуунда механизастаттынган. Оон [illegible] [illegible] [illegible] мал ажылы база хөгжүп, эът, сүт болгаш дүк бүдүрери көвүдеп турар.

— Аъш-чем программазын боттандырарынга [illegible] [illegible] [illegible] ажылчыларын [illegible] [illegible] [illegible] бедидерин [illegible] [illegible] — деп, депутат С. А. Даржаа уламчылаан. — Совхозтуң Тарлаг салбырының Малчыннары [illegible] [illegible] мазы ажыглалга кирген. Ону чеп ажыглаары эргежок чугула.

Оон ыңай [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ол чугаалаан.

«Тес-Хем» совхозтуң [illegible] депутат М. С. Арапчор совхозтуң ажыл-ишчилериниң Аъш-чем программазын боттандырары дээш эрес-шуудургу ажылдап турарын, оларның чартык чылда чедип алган түңнелдерин чугаалаан. Амгы үеде совхозта мал чемнерин белеткелин кайнылыышкыныг. Алды муң тоннадан эвээш эвес сиген белеткеп алыр сорулга салдынган. Бүгү күштү оаче мобилизастаан.

180 хире өреге хуузунда мал чок болуп турарын айыткаш, совхоз оларга анаан мыныстыг бода малды садарының хемчеглерин ап турар [illegible] [illegible].

СЭКП-ниң XXVI съездин аттыг [illegible] [illegible] депутат А. С.-Б. Монгуш саналынга [illegible] [illegible] [illegible] СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлериниң бүгү [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] дыралга ону боттандырар дээш кандыг-кандыг хемчеглер ап турарынга доктаалган. Совхозтуң ажыл-ишчилери, кадээ ажыл-агый специалистери бүгү күштү бөгүн Аъш-чем программазын боттандырарынче [illegible].

Совхоз он бирги беш чылдың ийиги [illegible] бүрүн чартык чылының планныг онааалдазын эки көргүзүглерлиг күүсеткен. Дүк садарының чыл планы хуусаадан эрте күүсеттинген. Совхозтуң ишчилериниң бүдүрүп турар продукцияларының шынарын [illegible]-биле бедии [illegible]. Эрткен чартык чылда күрүнеге саткан судунун 98 хуузу бирги, ийиги сорттуу болган. Бо хүннерде күштү мал чеминиң белеткелинче мобилизастаан, ол талазы-биле [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] мал чеминиң артык курлавырын тургузуп алыры—кол сорулгавыс.

Хамыраан кадээ Совединиң күүскому Советтиң депутаттарының [illegible] черлерге, өреге бүрүзүнге дузалал ажыл-агыйын [illegible], ону улам сайзырадыр айтырыгже улуг кичээнгейни угландырып турарын [illegible] ол демдеглээн. Суурнуң чурттакчылары [illegible] [illegible] чыылдазын чорудуп, ону белеткээр хүлээлгелерни алган.

Ындыг болза-даа чонунуң дузалал ажыл-агыйының [illegible] [illegible] [illegible] нирлээр аргыжыглар бар. Совхозтуң директору кадээ Советтиң күүскому ол айтырыгы улуг кичээнгейге алдыр [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ажылдап кылган.

Мээң ажылдап турарым сүт-бараан фермазының ишчилери Аъш-чем программазын ажылдаалга бөлгүмнээн, [illegible] шиитпирлерин дээш кызымак ажылдап турар деп, ол чугаалаан. Ферма бо чылын 90 тонна сигенни болгуна кужу-биле белеткээр хүлээлгелиг. Ол боттаныр.

«X Улуг хурал» совхозтуң ажыл-ишчилериниң СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлеринге сорук кирип, 1982 чылдың бирги чартык чылында алган социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседиишкин совхозтуң малчыны депутат А. Б. Солунам демдеглээн. Чартык чылда күрүнеге эът, сүт садарының планы 106, 104 хуу күүсеттинген. Дүк садарының чыл планын совхоз ийик 20 ле күүсеткен.

Ажыл-агый бо чылын иниттиниң малынга 2370 тонна сиген, 2500 тонна сенаж, 100 тонна бүдүн-бүгү белеткээр хүлээнген. Ону күүседип, мал чеминиң бедик баазазын тургузуп алырындан немир [illegible] [illegible] көк тамаанын [illegible].

Депутат саналының чоокта хууда ажыл-агыйлардан [illegible] [illegible] [illegible] ажыл-ишчилери дузалал ажыл-агыйын туруп [illegible] [illegible] турар. [illegible] [illegible] 60 [illegible] [illegible] бар [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] амыр хемчеглерни чугаалаап.

Улус депутаттарының [illegible] [illegible] дарыгы Т. Х. Монгуш районнуң ажылчы чону СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлериниң ажылдарын боттандырар сорулга-биле бедик кужениишкиннерге [illegible] [illegible] турарын [illegible] [illegible] түңнелдерин [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

Районнуң ажылчы чону чурттуң Аъш-чем программазын ажылдаарынга боттандырарынга боттуг улуг киириштерни [illegible] [illegible] хемчеглерин тургузар. Районнуң ажыл-агыйлары кадээ ажыл-агый продуктуларын [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Чиңге, «Тоора-Хем» совхозтуң сүт-бараан фермазын механизастаар ажылды эгелээри көрдүнген. Ол чорук [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

Районнуң ажыл-агыйлары бо чылын [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] 42 хуу, тоорук — 15 хуу өөр болгаш [illegible] [illegible] пунктузун 1983 чылда тургузары көрдүнген.

Районнуң [illegible] бүдүрүлгелериниң албан организациялары дузалал [illegible] [illegible] боттуг хемчеглерин ап чорудуп эгелээн. Чурттакчылыг [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] алыр дээш ажыл калбарган. Ынаа ылангыя чер-чер Советтерниң кириштери улуг.

Илеткечи Тыва АССР-ниң Министрлер [illegible] даргазы Ч.-Д. Б. Ондар салымнар соонда түңнел сөс алган болгаш кол кичээнгейни сессиязынга кедуртүнген айтырыгларга [illegible] [illegible] [illegible] пирлээринче бүгү күштү [illegible] [illegible].

Чугаалашкан айтырыг талазы-биле—СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин, ылангыя чурттуң Аъш-чем программазын боттандырарынче угланган төлевилиг хемчеглер дугайында доктаалды сессия хүлээп алган.

* * *

Сессия хуралдаазынга, СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин чүве чугаалаан. Хүннүң чугула айтырыы — нийтиниң малынга [illegible] [illegible] баазазын белеткээр, [illegible] [illegible] ажыглаарынга [illegible] [illegible] [illegible], машина-техниканы чон ажыглаар, күш-ажылдың [illegible], ажыл-агыйлар бүдүн-биле [illegible] [illegible] [illegible] бүрүзүнге күш-ажылдың саныын-чуруун улам бедидери, кижизидилге ажылын чер болганга дээштиг чорудар талазы-биле тодаргай ажылдарны [illegible] [illegible] [illegible] гейин ол угландырган.

ПОЛИТИКТИГ ПЛАКАТТАР СОЙГАЛАП ТУР

Ливан болгаш палестин улустарга удур Израильдиң ханныг өлүрүкчү агрессиязы ай ажыг үе уламчылап келген. Ада-чурттуң Улуг дайынының халаптыг үрүмнүктарын чурттап эрттирген совет улус, чер бөмбүрзээниң бүгү ле сеткилдиг кижилери-биле бир дамей, Израильдиң ол кем-буруулуг үүлгедиишкиннери-биле эптежип шыдавас.

Ливанда араатанзыг өлүрүүшкүнну деп-дораан соксадырын израиль араатан аг-шеригден болгаш оларның американ камгалакчыларындан хөй кижи киржикчилиг митингилеринге совет кижилер шиитпирлиг негеп турар.

Израильдиң араатан агрессиязын буруу шаппаан чидиг утказыг политиктиг каш-даа янзы плакаттарны «Плакат» парлап үндүрер чер массалыг тиражтыг кылдыр үндүрген.

Үстүнде — «Ливанда кырып өлүрүүшкүнну соксадыр!» деп плакат.

Адаанда — «Өлүрүкчүнү харысалгаже!» деп плакат.

Бо плакаттарны Е. Кажаан биле В. Ерманов олар чагаадып тургусхан.

СЭТА-ның фотохрониказы.

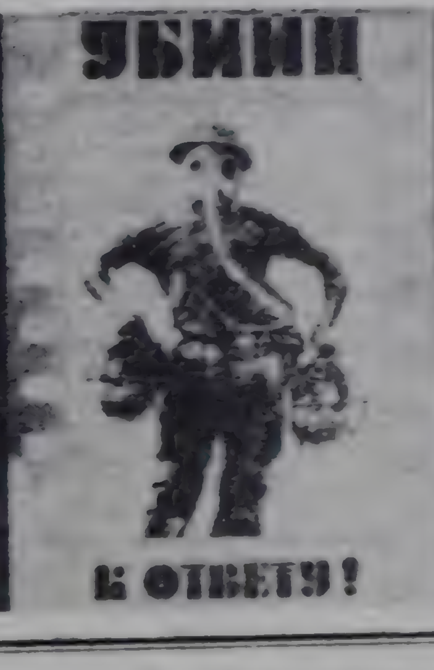

ДОПЧУ МЕДЭЭЛЕР

СОВЕТ-ИНДИЙ КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГА

ДЕЛИ. Индияның Мадья-прадеш штадының Видхьячалда одалга-биле ажылдаар электростанцияның бирги золаашкын тудуу эгелээн. Энергетиканың болгаш [illegible] күрүне министри [illegible] Махаджан чурттуң парламентизинге чүге чугаалап тура, ол дугайын дыңнаткан. Индияда эң улуг [illegible] электростанцияларның бирээзи болур бо станцияның тудуун Совет Эвилелиниң техниктиг деткимчези-биле боттандырар деп, ол айыткан.

Оон төлевилел күчүзү 3 миллион киловатт. Энергетиканың талазында совет-индий кады ажылдажылганың эң улуг объектизи — Сингараули [illegible] комплекизинге ол бактаап кирер.

ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАР ДООЗУЛГАН

ГАВАНА. [illegible] ТК-ның Даргазы, Конго Улус Республиканың Президентизи болгаш Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Д. Сассу-Нгессо баштаан конго делегациязының Кубаже албан ёзузунда аян-чоруу доозулган. Ол аян-чоруктуң уезинде [illegible] чугаалажыышкыннар болгаш, Конго Улус Республиканың удуртукчузу чуртка таныжылганың аян-чоруун кылган.

[illegible] байдалга болган аян-чоруктуң түңнелинде Кубаның болгаш Конго Улус Республиканың аразынга чамдык документилерге ат салган. Оларның аразында — партиялар аразының болгаш [illegible] ийи чурттуң даштыкы херектер министерстволарының кады ажылдажылгазының дугайында, культурлуг талазынга солчуушкуннарны калбартырының дугайында керээлерни [illegible] дугайында протоколдарга ат салган.

Документилерге ат салырының ёзулалынга Кубаның Коммунистиг партиязының ТК-ның Бирги секретары, республиканың Күрүне чөвүлелиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ф. Кастро биле Д. Сассу-Нгессо олурушкан.

ЧУГУЛА БАЗЫМ

ЯУНДЕ. Камерун эриин черин Луандада ажыткан чагактың «Камерун трибюн» солуну камерун-ангола харылзааларны улам ындай хөгжүдеринин [illegible].

Анголаның улузунуң колонизаторларга удур эрес-маадырлыг демиселин Камерун [illegible]. Ангола биле бүгү талалыг сыйыг кады ажылдажылганы калбартыры дээш турушту кеп келген ук солун бижээн.

(СЭТА).

ДУШКУУРЛУГ ЧОРУКТУҢ ӨӨСКҮДҮКЧҮЗҮ — ИМПЕРИАЛИЗМ

Герман Коммунистиг партияның Даргазы Герберт Мис ПМА-ның корреспондентизи Павел Шипкаренко-нуң айтырыгларынга харыылаан.

— Эш Мис, амгы бүгү чурттарда кижилер радионуң дыңнадыгларын дүвүрээзин-биле дыңнап, солуннарның чаа номерлерин ондакесинывышкын-биле ажык көрүп турар-дыр — чүге дизге бөгүн бистиң бөмбүрзээвисте дайын үскүлежиишкиннери ховар эвес чүүл апарган. Силерниң бодал турарыңар-биле алырга, ындыг душкуурлуг чоруктуң кол чылдагааннары чүдел?

— Шынап-ла, делегейниң улустары Чоокку Чөөн чүкте, Латин Америкада болуушкуннарның хөгжүдүүн таңы дүвүрээзин-биле хайгаарап турар. Американың Каттышкан Штаттарының азы өске-даа империалистиг күрүнелерин [illegible]-биле Ливанда, Фолкленд (Мальвин) ортулуктарда бөгүн болуп турар чүүлдер [illegible] үзүк-соксаал чок [illegible] дайыннарның болгаш [illegible] ның чылдагааннары социалистиг болгаш капиталистиг системаларның удур туржуп турарында эвес, «шериг бо-[illegible] турарында» эвес, [illegible] турарында эвес дээрзин база катап көргүзүп турар. Ол чылдагааннар — империализмниң [illegible] АКШ-тың империализминиң алыс бүдүжүнде [illegible] туржуп турар.

Чоокта чаа Боннга кирип-кел болгаш чагактар баштыннарының [illegible] эрткен НАТО чөвүлелиниң сессиязы ол түңнелди херечтайы-биле бадыткаан. Тайбың [illegible] турар шимчээшкининиң, а ол ышкаш Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг өске-даа чурттарның чорудуп турар тайбың [illegible] политика [illegible] саналдары-биле сессияның киржикчилери тайбынга болгаш боо-чепсектиң бууреринге база оларны Европага сайгара тургузарындан ойталаар талазынче [illegible]ниң барымдаазы бооп болур турган ийик.

[illegible] «Бонн декларациязы» [illegible] программаны болу бербээн. Ол декларация НАТО чурттарының чорудуп турар чепсегленишкиннериниң эндерге бүдүрериниң өөнүп-чаңгааның, ондакты политиказының уламчылаашкыны болган. Европага ядролуг ракеталарны сайгара тургузарын соксадыр дугайында Совет Эвилелиниң саналгу саналдарының дугайында болгаш ол ышкаш ССРЭ биле АКШ-тың стратегтиг [illegible] Л. И. Брежневтиң саналдарының дугайында Боннга чаңгыс-даа чугаалаваан чорук оон [illegible].

— Соңгу-атлантика блоктуң чепсегленишкиниң чурттарының ындыг политиказын Германия Федеративтиг Республиканың хөй-ниитизи канчаар көрүп турарыл?

— НАТО-нуң политиказы [illegible] ажыктыг чоннары. ГФР-ниң бүгү [illegible] черге дайын чалбыышы база катап кыптыгып үнерин болдуруп шыдавас бис! Ямы-бүрү инициатива тургузуп [illegible] тайбың [illegible] принциптерин бистиң чуртувус барымдаалаар ужурлуг. Социалистиг дем каттышкылыгзаның чурттары-биле ажыктыг кады [illegible] ужурлуг бис. Оон өске [illegible].

Немец коммунистерниң ындыг [illegible] бак бөлүктери деткип турар. НАТО чөвүлелиниң сессиязы болгаш американ президентизинин ГФР-ге келгени-биле холбаштыр июнь 10-да Боннга эрттирген, барык-ла 2000 организацияның төлээлекчилери киришкен улуг чыскаал ортумак ыраашылдыг чаа американ ракеталарны Барыын Европага сайгара тургузарын планнап турарынга улам-на хөй кижилер [illegible] турар. Президент Рейганның [illegible] антикоммунистиг «мааңайлыг [illegible]» удур, тайбың [illegible] демиселче улам-на хөй кижилер кожулуп турар.

Германия Федеративтиг Республиканың коммунистери бистер боттарывысты бистиң чуртувуста тайбың дээш шимчээшкиниң мобилизакчы, кол болгаш каттыштырыкчы күжү кылдыр санап турар бис. Бүдүрежилгеге болгаш деп эргеге [illegible] бүгү-ле политиктиг партиялар болгаш хөй-ниити бөлүктери-биле кады ажылдаарынга [illegible] турар бис.

(ПМА).

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

Венада чугаалажыышкынның 27-ги ээлчээ доозулган

ВЕНА. Төп Европага кайы-даа талалыг чепсектиг күштерин болгаш чепсегленишкинин кызырар дугайында Венада чугаалажыышкыннарының 27-ги ээлчээ доозулган. Ниити түңнел хуралга совет делегацияның баштыңы В. В. Михайлов чүве чугаалаан. Журналистер-биле ужурашкынга совет делегация төлээлекчизиниң [illegible] биле алырга, боо-чепсектерин эндере бүдүрерин болдурбазының органнарын болгаш арга-хевирлерин социалистиг чурттар чүткүлдүг диләп тып турарын оратор онзалап демдеглээн.

Совет Эвилели чурттуң Европа кезээнге ортумак ыраактыг ракеталарын сайгара тургузарын чаңгыс талалыг соксаткан болгаш ракеталарының чогуур саның бодунун инициативазы-биле кызырып турарын совет делегат демдеглээн. Ядролуг чепсекти бир дугаарында ажыглавас дээн ССРЭ-ниң хуулгаазын онза ужур-дузалыг, ол дугайында СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев КНО-нуң Ассамблеязының чепсегленишкин дугуйур талазы-биле ийиги тускай сессиязынга чагаазында медеглээн болгай. Ол базым боо-чепсектерин эндере бүдүрерин кызыгаарлаарының эң чугула айтырыгларын делегейниң бүгү-ле шугулганарынга даа, Венада чугаалажыышкыннарга-даа көөрүнге идиг бээр.

Чугаалажыышкыннарның 27-ги ээлчээнин түңнелдерин үндүрбүшаан, ам чугаалажыышкыннарда херектерниң терең кырында байдалын ажырга дугуржулганың ийи талалыг бар болуп турар-дыр деп, совет төлээлекчи медеглээн. Дугуржулганы тепип алырынга оон угаашкынны социалистиг чурттарның телевиллээн берип турда, а барыын таланы телевилээн Төп Европага чепсектиг күштерин болгаш чепсегленишкиннерин кызырар база оон-биле холбаашкын [illegible] дугайында дугуржулга [illegible] негеттиниер ындыг чүүлдерге орайтав ырак болуп турар. Шериг-агаар күштериниң чепсегленишкиннериниң кызырылының болгаш дайынчы составының санын [illegible] барыын таланы телевилээн бербейн турар, ынчангаш ындыг чорук моон мурнунда дугуржуп алган чүүлдерге чорушкак апарган.

Бир эвес барыын талалыг киржикчилер социалистиг чурттарның бодалын [illegible] чаагаазалыг айтырыгларны шиитпирлээриниң [illegible] тывапынга боттуг чорук [illegible] болза, Венага боттуг түңнелди чедип алырының аргазы барып деп совет делегацияның баштыңы түңнелинде онзалап демдеглээн.

(СЭТА)

ДЕРЗИИ СҮЛЧЭЭ

КАБУЛ. Афганистанның Улусчу-демократтыг партиязының Төп Комитединиң Политбюро кежигүнү, АДР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Султан Али Кештманд АБДП-ның, АДР-ның чазаазының болгаш улузунуң өмүнээзинден Палестинаның араб улузунуң боттарының эргелери дээш шыдыыг демиселдин деткип турарын илереткен. Ол, Израильдиң Ливанга болгаш палестин улустарга удур АКШ-тың деткимчези-биле [illegible] турар араатан агрессиязын шиитпирлиг-биле буруу шаппаан.

С. А. Кештманд Палестинаны хостаарының организациязының төлээлекчизи Ахмед аль-Фара-биле Афганистанга ужуражылгазының уезинде ынча деп чугаалаан.

АЛЖИР. Ливанче удур Израиль агрессияны соксадырының [illegible] хемчеглерин алырынче Алжирниң «Аш-Шааб» солуну кыйгырган. Сес чыжынга Ливанга тайбынны тургузары дээш чугаалаан тура, херек кырында Ливанның качыгдалдыг черинин кырынга ханныг үүлгедиишкиннерин кылып турар Тель-Авивке бажын ажыр дуулаан турар Вашингтонуң ийи арынныг үзел-бодалы амгы үеде бүгү араб чурттарга ылап билдингир болур ужурлуг деп, ол солун демдеглээн.

Ливанда болуушкуннар АКШ биле Израиль шериг күжүнге даянып алгаш, империализмниң болгаш сионизмниң күштеринге таарышкан «стабилдашкын» деп чүвени тургузарынче чүткеп турар.

АДЕН. Америк империализминиң кирикчилерин биле Ливанда «хой националдарының күштерин» тургузар талазы-биле АКШ-биле Израильдиң планнары империализмниң болгаш сионизмниң күштериниң [illegible] дугайында херечилеп турарын Аденнин радиозу айыткан. Израиль бот [illegible] ол күрүнеге удур агрессияны чоруткаш, ол араб чуртка бодунуң америк эвилечилериниң шеригзерин тургузарын хандырар төлээ, Каттышкан Штаттардан «дузаламчы» дилээринче далашкан.

Сионистерниң Ливанда араатанзыг үүлгедиишкиннерин кижи төрелгетенге удур канчаар-даа аажок улуг араатаныг үүлгедиишкин кылдыр көөр херек, чүге дээрге, олар делегейниң ийиги дайынының үезинде гитлерниң нацистеринин үүлгедиишкиннеринден араатаннышкын талазы-биле ылгалбайн турар деп, радионуң тайлбырында чугаалап турар.

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Израиль бодунуң араатанзыг агрессиязын АКШ ону деткиир дег чүвеге долуу-биле бузуреп, [illegible] америк-совет чайыралдыг национал чөвүлелиниң директору А. Томсон чугаалаан. Тель-Авив бодунуң [illegible] Рейганның администрациязы агрессорларга удур хемчеглерни албаан, ажаа шериг дузаламчызын бээрин соксатпаан болгаш КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң агрессияны соксадыры негээн резолюциязын хүлээп алдынмас кылдыр бадылаан.

Палестин улустуң [illegible]. Чоокку Чөөн чүктүң айтырыын чепсек күжү-биле шиитпирлеп-даа, ол девискээрге быжыг тайбынны хандырып-даа шыдатпас деп чүвени Израильдиң болгаш АКШ-тың даа [illegible] билбейн турар ышкаш. Ынчангаш Палестинаны хостаарының организациязын киириштирбишаан, сонуургалдыг бүгү талаларның киржилгелиг конференцияны база катап чыылдырары чугула деп, А. Томсон ажаа холбаштыр саналдаан. Израиль [illegible] турар ужурлуг деп, ол база демдеглээн.

СОВЕТ ЧАГЫГЛАР

ПРАГА. (СЭТА). Чехословакияның машина кылыр «Сигма» дээр бүдүрүлге каттышкыннышкынында бүдүрүлге программазынга кол черни хову-шөлдериниң суггарарынга ажыглаар амгы үениң болбаазын техниказы совет чагыглар бүгү аар кылып үндүрери ээлеп турар. ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын боттандырарынга киржир чорук ол бүдүрүлге чериниң мурнунга чаа-чаа сорулгаларны салып турар.

«Сигма-Оломоуц» заводтуң директору Индржих Заплетал [illegible] дугуржулганы бүгаар бистер Совет Эвилелинге шимчеп чоруур 300 суггарылга комплектилерин бо чылын чорудуп бээр бис деп чугаалаан. Ол дээрге, оон мурнунда көрүп тургузундан 110 комплектиге хөй дүр. Оларның кайызы-даа 50 гектар шөлдү суггарып шыдаар аргалыг. Оон ангыда совет таражылар суггарылгага ажыглаар оон өске хевирниң 450 системаларын база алырлар.

Ол бүдүрүлге каттыжышкыны ССРЭ-биле моон-биле ам 15 чыл ажыг үениң иштинде кады ажылдап, харылзаа тудуп турар. Ам совет чагыгларны бүгаар бүгү продукцияның 60 ажыг хуузун кылып үндүрүп турар.

ККП ТК-ның пленуму

БОГОТА. (СЭТА). Аңаа Колумбияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң пленуму болган. ККП ТК-ның Чиңгине секретары Хильберто Вийеро аңаа чүве чугаалаан. Консерваторларга баштаткан чаа чазактың тургузулганы-биле холбаштыр чуртка байдалды анализтээн.

Пленумнуң киржикчилери ол ышкаш делегей айтырыгларын база көргенлер. Олар АКШ-тың администрациязының Төп Американың болгаш Кариб далай девискээрниң чурттарында национал-хосталга дээш шимчээшкиннерин базарынче угланган реакциялыг угланышкынының буруу шаап, сальвадор улустуң хосталга болгаш демократия дээш шыдыыг демиселин деткиириниң чугулазын илереткеннер.

Фолкленд (Мальвин) ортулуктары дээш англо-аргентин мөөрейлежиишкинче АКШ-тың туружунга холбаштыр Латин Америкада антиамерик шимчээшкиннин калбарганын пленумга демдеглээн. Пленумнуң киржикчилери Израильдиң Ливанда агрессиязын чаңгыс үн-биле буруудадып көрген, палестин улустуң боттарының эргелери дээш чорудуп турар маадырлыг демиселинге [illegible] каттыжыышкынын илереткеннер.

АССАМБЛЕЯ СЕССИЯЗЫ

ЛУАНДА. (СЭТА). Ангола Улус Республикада социал-экономиктиг тургузуушкун ангола революциязының чаалап алган чедиишкиннерин уштаар дээш ниитиниң болгаш даштыкы реакцияның илеггерин ажыглап алган. Чуртка удур империализмниң өөскүткен дайынының байдалында чорудуп турар Куш-ажыл партиязы МПЛА-ның даргазы, АУР-нуң президентизи Жозе Эдуардо Душ Сантуш медеглээн. Империализмниң дузазы-биле Мурнуу-Африка Республика Анголага удур агрессиязын үргүлчүлеп, Анголаның удур хоралыг бөлүктерин өөредип база акша-хөреңги-биле хандырып, [illegible] турарын ол айыткан. Империализмниң кол-ла сорулгазы ангола революцияның [illegible] бооп артыпшааның президент ассамблея сессиязын ажыдып тура айыткан. Ынчангаш оон чедип алган чүүлдерин камгалаары бистиң кол сорулгавыс болур.

Ж. Э. Душ Сантуш Анголаның экономиктиг байдалының баксыраанының уржуундан акша-хөреңгиниң [illegible] хуваалыры, даштыкыдан бөргән алыышкын [illegible] эргежок чугула болдурганын демдеглээн.

Чаа, социалистиг ниитилелди [illegible] тургузар сорулга-биле национал тургузуушкунунуң планнарын күүседири дээш кызымаккай демиселдериниң чугулазын АУР-нуң президентизи медеглээн.

ХУУСААЗЫН УЗАТКАН

ХАРАРЕ. (СЭТА). Зимбабве Республиканың парламентизи чуртка онза байдалдың ийи дугаар хуусаазын алды ай узаткан.

Иштики херектер министри Г. Ушевокунзе республиканың хоойлу-дүрүм хүлээп алыр дээди органынга чүве чугаалап турда, Зимбабвеге удур Мурнуу-Африка Республиканың хоралакчы үүлгедиишкиннеринин соксавайн турары-биле холбаштыр ындыг шиитпирни хүлээп алганын айыткан. [illegible] чагырыгларын болдунун хоралакчы [illegible] белеткеп [illegible] деп, министр демдеглээн. Чүнзэ Трансвааль дээр мурнуу-африка можузунун соңгу талазында тускай турлагларда Зимбабвеге удур чорудар [illegible] элээн каш муң диверсантыларны белеткеп турар.

[illegible] республиканың политиктиг болгаш экономиктиг системазынга хора чедирерин [illegible] арга-чагырга-биле холбаалыг турган. [illegible] Г. Ушевокунзе [illegible].

Никарагуа улустуң национал байырлалынга болгаш революциязының тиилээн хүнүнге

РЕВОЛЮЦИЯНЫҢ МАРЫЖЫ

Никарагуа хоорай, суурлар байырлал шинчи кирген. Төп Америкада аныяк демократтыг республиканың ажылчы чоннары Сомосаның ханныг диктатуразын дүжүргенинден бээр 3 чыл ооң бо хүннерде демдеглеп турар. [illegible] ээ-не кол байыр-найыр эртер чер Масая оңзагай каас-шимни. Ол бедик алдарны ук хоорай бодунуң байлак революсчу чаңчылдары дээш чедип алган. Масаяның мастерлери кештен, ыяштан, постен каас [illegible] ры-биле база сурагжаан. 1978 чылдың февральда ооң чурттакчылары тура халышкынынче [illegible] үнген, ол дээрге Сомосаның ханныг дарлалынга удур демиселге чугула үе чада болган. Хоорайжылар революциянын тиилээн хүнүнге [illegible] чараш байырлалды белеткээн.

Байырлалдың хүннери нарын байдалдарга эртер. Революция Каттышкан Штаттарның империалистиг агрессчи [illegible] бергенин, ынчангаш [illegible] чылдарда Никарагуаның улусчу эрге-чагыргазын узуткаар деп үргүлчү [illegible] Сомосаның [illegible] девискээрге национал-хосталгалыг [illegible] кол логлаадыгы турган бодунуң «стратегиг [illegible]» Вашингтон чидирген. Рейганның администрациязы Никарагуага удур боо-чепсектиг интервенцияны белеткеп эгелээн, ол бодунуң кемниг үүлгедиишкиннери [illegible] чедир соктуңмаан сомосачыларның контрреволюстуг бөлүктерин база Төп Американың реакцияжыг [illegible] ажыглаар деп шиитпирлээн.

АКШ-тың чазаа төп разведка эргелелинге 19 миллион долларны үндүрүп берген, оон республиканың байдалын божаңнадырынга ажыглаары көрдүнген. Ол-ла [illegible] Флоридада болгаш Калифорнияда шериг лагерьлеринге будуй армия [illegible] өлүрүкчүлерин белеткээринге ажыглап турар. Америк шериг инструкторларның белеткээни бандиттерни Гондураске октап турар. Олар оон девискээриндеи Никарагуаже өлүрүкчү рейдилерни кылып, тараажынарны болгаш улусчу эрге-чагырганың төлээлерин чок кылып, үнүш-дүжүттү өрттедип, мал-маганы үптеп, сүрүп ап турар. Ол ханныг үүлгедиишкиннерге Гондурастың реакцылыг шериг баштыңнары киржип турар, олар ийи чурттар аразынга боо-чепсектиг үскүлежиишкиннерни үндүрүп [illegible] чорудар даалганы ТИЭ-ден алган, а ынчан бергени таварыглада ону чылдак кылгаш, Каттышкан Штаттар шеригин дорт киирер аргалыг апаар.

Америк шериг корабльдары Никарагуаның девискээр суггарынче арын-адыр чок чаза басып кирип, самолеттары аныяк республиканың кырынга хайгыыл ужудуушкуннарын үргүлчү чорудуп турар. Вашингтон бодунуң бир ындак чепсээ — экономиктиг бүзээлелди база ажыглап турар. Америк пропаганда республиканың чазаан ыгуладеп турар.

«Мен дайзыннардан кажан-даа оршээл дилевес мен» — деп, Никарагуаның национал маадыры генерал Аугусто Сесар Сандино чугаалап чораан, ол 20 чылдарда америк интервентилерге удур демиселге бодунуң чаңгыс чер чурттугларын баштаан. Ооң үлегерин амгы никарагуачылар эдерген, муң-муң эки турачылар [illegible] рында кирген. Никарагуаның чонунуң революсчу бедик тура-соруу болгаш патриоттугзу иштики болгаш даштыкы реакцияга эртер арга чок моондак болган. А реакцияның сорулгазы билдингир: Никарагуаны революстуг оруктан чайладыр, чуртту Вашингтоннуң аайынче киирер.

Сандинистиг улусчу революция никарагуа [illegible] чаартылгаларның эгезин салган. Революстуг чазак [illegible] монополияларга болгаш ук чериниң капиталистеринге эн-не дошкуну-биле дарладып чораан ажылчы чоннарның амыдырал байдалын бедилдеринче онзагай кичээнгейни салган. Чижээ, никарагуа [illegible] шалыңы улусчу эрге-чагырганың чылдарында ийи дакпыр хөй катап өскен.

«Черни — ону болбаазырадып турар кижилерге» — никарагуа революциязының кол [illegible] бирээзи. Эрткен үш чыл иштинде аграр реформа министерствозу Сомосаның [illegible] болгаш улуг чер ээлеринден таварып алган 200 муң гектар черни тараачыннарга үлеп берген. [illegible] иштинче 1400 муң гектар черни бээр. Революстуг чазак [illegible] чугула кедээ ажыл-агый техниказы-биле хандырарын база [illegible] турар.

Экономика талазы-биле бергедээшкиннер турбушаан, [illegible] камгалалың болгаш [illegible] социал программаларны боттандырып турар. Никарагуага революциязының үш чылы оон байырлап турар үеде [illegible] июль 20-де [illegible] байырлалдыг [illegible] Манагуа [illegible].

Никарагуаның революстуг чазааның депшилгелиг политиказын делегейниң демократтыг хөй-ниитизи ханы хүндүткел-биле хүлээп көрүп турар. Тайбыны болгаш улустарның бот-башкарыыр эргезин камгалаар дээш, күрүнелер аразының харылзааларынга күштүг ажыглаарындан ойтаалары дээш республиканың туружу [illegible] оон ат-алдарының [illegible] өзеринге идиг болуп турар.

Никарагуа биле Совет Эвилелиниң аразында найыралдыг харылзаалар быжыг үнделиинге хөгжүп турар. Ийи чурттарның ийи талалыг харылзааларын быжыглаарынче чүткүлдүүн [illegible] херечилеп болза. Национал хосталганың сандинисту фронтузунуң Национал удуртулгазының кежигүнү, Национал катан тургузуушкунунун чазак Улусчу чөвүлелиниң координатору Даниэль Ортега баштаан Никарагуаның күрүне делегациязының чоокта болган аян-чоруу болур.

Совет-никарагуа найырал социал болгаш гуманныг чоруктуң принциптеринге [illegible].

С. ГОРБУНОВ,
СЭТА-ның корр.

Манагуа.

АМЫДЫРАЛГА ЫНАКШЫЛ

Чингис варта артында олурар [illegible] соонда башкының эрни [illegible]. Мени кынгырып [illegible] ол-дур деп бодааш, Молдавай олдуундан тура халаан.

— [illegible] Кижээнгейлиг дыңнаар херек,— дээш, башкы олче: «Олур!» —деш хевирлиг, хол чаңгып каан.

— Кулаа кадыг кижи-дир ийин, башкы,— деп, артыкы [illegible] кыргаш ажыныг үнү дыңналган. Ажаа башкының харызы чайгылыш чок, ширлип болган:

— Школага мага-бот тала- [illegible] дык кижилер өөренир ужурлуг!

Ол чугаа соонда, үр-даа үе [illegible] руунда Молдавайның кижээлерден хостаан дугайында дыңналып [illegible] эвинде класс удуртукчузу [illegible] ден оспаксыраар, чанаттаарынга ынак өөреникчи турган болза, ол «келдерел» харын оптиг чыдаак-даа болуру чадавас, а Молдавай ону эң-не аар хоой-биле хулээн алгаш, [illegible] чыткаш-ла, школазын ара каггаш, черлиттар ужурга тавартышкан.

Бо таварылга болгандын бээр барык-ла ужен беш чыл эрткенде, ам Молдавай Дожулаевич Иргит [illegible] да ели ваш вартап, оон-баш бижиилдежиир аргазы-биле хээржиин олур мен. Көргөп бар чыдар бажыныц дугуу, [illegible] гылзээн, каттырбышаан, арай [illegible] ол чугаалап эгеледи.

— Чунар-бажынаан соонда, соок адыпкан боор, кулактың дыңнаары бураап. Район [illegible] чангаш-даа чадашкан. Ам бодаарымга, ол үеде бөдүүн эмчи-домчунуң-даа шаа ол, бичеэт [illegible] ниси, амгы ышкаш, шуудаваан турганы ол-дур ийин, шаклулей артканым эгеги ол болган — дээш, соонда кажмыргаш, оон унунге болгаш карактарынга сеглеттиннээн хараа[illegible] ол-ла дораан чиде хона берди. Ыыт чок таакпылааш каныныг соонда, ол чанчыкпан аайы-биле каттыргаш, уламчылады: —Ынчаардагы башкы [illegible] бурунгаар-даа кончуг, тик кулдеппи шаа-ла ол. Ам амыр ышкажыл. Бети дээрге, Кызылда дулей, унү чок уругларга [illegible] бар. Олче бистиң-даа школаларны уругларны ап чоруду турганын көрген мен.

Москвада Вишневский даар шериг эмчилап кижи мен ышкаш 196 кижинин 196 дызын [illegible] ол [illegible] Бурун [illegible] а. Кудаамны сактып келгеш, бирде ацаа бузурен, кордап даа олурар мен ийин. [illegible] имнеп, бижиктежип чугаалажыр-дыр мен. Кадаваа [illegible] таныжып, билчип алган болгай мен — дээрге, мен ацаа кезек боданып ужурга таварыштым. [illegible] ыйт-ла ынак кижи-дир ам бо!» — деп иштимде мегаалаанымдаа А. Молдавай Дожулаевич Иргит чугаазын үргүлчүлединшээн олур:

— Он бир харлымымда-ла [illegible] мен. «Чудурууп чүдүк ал[illegible] болгай. Кижиде бар улаан-сарыыл, куш-ажыл—бо ийи кол. [illegible] мунгаранчыг болза, амыдыралче чуткул мени хомудатпаан. Школага тапып алган [illegible] болза, билип алганым орус [illegible] Мугур-Аксы коммунал ажыл-агый будуруулгезинге, оон соонда бо-ла ортумак школага үр чылда олакчылап ажылдааным ие чок барбаан. Олакка системажып, техниканың ажыл [illegible] М. О. Саан нен «Бодуңун аладын, тех[illegible] дум. Шынап-ла, Молдавай Иргит коллективте хундулуг [illegible] румнуг ажылчыннарның билээн. Оон дежурнайлаан черинде одаага системаны [illegible] ның өрээлдеринге берип келген чылыы дээш башкылар өөреникчилер ацаа кезээде өөрүүр. Оон бадыткалы кылдыр Молдавай Дожулаевичтиң чыл санында ап келгеп хөй санныг мактал бижиктерин, ертектиг шаңналдарын. «Башкы» [illegible] дерлерин чугаалаарга-ла четпир.

Молдавай Иргит чүгле эш эңк ажылчын эвес, харын улегерлиг ада, кижизидикчи деп башкыдарга, хөй-ниитиге мактадып келген. Оон уругларының дерту — школада арткан ийиги уламас парталарга олуруптарлар. Барыкла 1957 чылдан эгелээш бо үеге чедир ол бодунун чайгы [illegible] оларга орук баштакчызы [illegible] келген. [illegible] М. Д. Иргит хөй удаа чаважап ап, куш-ажыл дептеринге [illegible] кирр бижиткен. Оон [illegible] пын чараш бойдус чурумалдыг черлериниң делгемнинге оп-өөру-биле кады тырттырган чуруктары база арбын. Оларның [illegible] ла уш кижини мынчаар та[illegible] Антыпов, уран Васил[illegible] тыва Иргит» — хөөш Тожунун бир чараш черинин адын бижип каан.

[illegible]

— Чүге-ле геологтар эзерин чорун тур сен, Дожулаевич! — деп бижиптеримге, ол [illegible]

— Мээң оларның-биле кады [illegible] улус чүгле акша-көпеек чыып алыр сорулгалыг кижи дээр ишаалыг шын эвес билип турар. Моңгун-Тайганың кадырберт даглары, Тожунуң шыргай ээнмерн менээ чайгы [illegible] ыдыктыг дыштаныр [illegible] черлери дег чараш, эргим. Ты[illegible] ылдарив кым кудевее боор, ол курунеге, ийет, бодунга[illegible] дээ бир [illegible]

М. САЛЧАК.

ИЮЛЬ 20-ДЕН 22-ГЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮЛЬ 20-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Уругларга фильм: «Капитан Энрико[illegible] шагы». 10.10 — «Билдинер-даа болза, бузуренчиг эвес». 11.10 — «Халиф-Аист». Мультфильм. 11.30 — Телемедээлер. 11.35 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — Литваның телестудиязының [illegible] документалдыг фильмнериниң программазы: «Клайпеда», «Наунастын чурук галереязы». 15.20 — Уругларга фильм: [illegible] 16.40 — Сээн ленинчи библиотекаң. В. И. Ленин. «Эвээш [illegible]» 17.10—17.25 — Чапсар. 17.25 — Авам школазы. 17.55 — Партияның планнары — улустуң планнары. Саратов облазтың [illegible] тудуунуң дугайында дамчыдылга.

КЫЗЫЛДАН

18.25 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Богун делегейде. 19.00 — Делегейниң П. И. Чайковский аттыг VII конкурзунуң жюри кежигүннериниң чугаалары. 19.40 — Экранда: [illegible] деп кинокомедия. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35—23.25 — Олимпий оюннарынга совет спортсменнериниң киржип келгенинден бээр 30 [illegible] спорт программазы. Олимпий оюннар киржикчилери-биле ужуражылга. «Олимпиада— [illegible]». Документалдыг телефильм. Оон тенгениниң соонда — Богун делегейде деп информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Уругларга фильм: «Хүлер куш». 1-ги, 2-ги сериялар. 14.10 — Француз дыл. Өөредилгениң 2-ги чылы. 14.35 — Мотокросса делегей чемпионады. Кишиневтен дамчыдылга. 15.20 — Эртем амыдыралы. 15.50 — Телемедээлер. 15.55 — 18.00 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — «Атоммаш. Эртем [illegible]». Документалдыг фильм. 18.20 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.25 — «Золушка». Мультфильм. [illegible]

КЫЗЫЛДАН

18.45 — «Улусчу контроль». 19.00 — «Азия тову». Информация-публицистиг программа. 19.15 — «Казактар». «Мультфильм». 19.35 — «Неополитан ырылар». Фильм-концерт.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Ийи ыт дугайы». Мультфильм. 20.15 — «Делегей панорамазы». 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Билдинмес актёр дугайында тоожу». Уран-чечен фильм. 23.00 — 00.00 — Футбол ССРЭ чемпионады. «Динамо» (Киев) — «Динамо» (Минск) Киевтен дамчыдылга. Чапсар үезинде — «Ашхабад. Хосталга кудумчузу». Документалдыг телефильм.

ИЮЛЬ 21-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Баштак[illegible]». Уран-чечен фильм. 10.15 — «Кино [illegible]». 11.10 «Бременниң хогжумчулери». Мультфильм. 11.35 — Телемедээлер. 11.40 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — Документалдыг телефильмнер программазы: «[illegible]дуң мергежилин тып ал», «Жазылбек-ата». 15.40 — «Горизонт». Ленинградтан дамчыдылга. 16.10 — «Объектив».

КЫЗЫЛДАН

16.45 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

17.00 — «Эртем амыдыралы». Микробиология. 17.30 — «Горнистер, кырылаңар!» 18.15 — Мультфильмнер программазы: «Лошарик», «Менгүлер чочак-тарак-биле канчаар дайылдашканы». 18.45— Богун делегейде. 19.05 — «[illegible]». Алтай крайда мал чемнерин белеткеп турарының дугайында. 19.20 — Польша Улус Республиказының [illegible] лалы — Катап тургузуушкун [illegible]. 20.05 — Зелена Гура (ПУР) хоорайга совет ыры фестивалы. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.35 — Останкинонуң Концерт студиязынга С. Наровчатовтуң шүлүглелиниң кежээзи. Оон тенгениниң соонда — Богун делегейде деп информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Уругларга фильм: «Хүлер куш». 3-кү серия. 13.05 — Эртем-тайылбырлыг фильмнер программазы: «[illegible]кү черниң мидыңда». «Бой, Лель, Чингис болгаш өскелер-даа». 13.40 — Немец дыл. 14.10 — «Федор Трофимович болгаш өскелер-даа» 2-ги дамчыдылга. Дамчыдылгага Украинаның КП Полтава обкомунуң бирги секретары Ф. Т. Моргун киржир. 14.40 — Мультфильмнер программазы: «Бичии уруг болгаш адыг», «Даарта эртен даарта болур». 15.00 — «Шүлүглел». Владимир Маяковский. 15.45 — Телемедээлер. 15.50 — 18.00 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — Мультфильм. 18.20 — «Космос кавайының тиножадазы». Документалдыг фильм. 18.30 — Телемедээлер. 18.45 — Киножурнал. 18.55 — «Азия тову». Информация-публицистиг программа. 19.25 —Чарлалдар. 19.30 — «Культура болгаш амыдырал». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Ийлилиг ка[illegible]». 20.15 — Денге эштиништиге ССРЭ чемпионады. Тбилисиден дамчыдылга. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.45 — «Ушку хемчээшкин» деп хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы үндүрүлгези. 1-ги серия — «Чанар».

ИЮЛЬ 22-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55—«Бременниң хогжумчулериниң [illegible]». Мультфильм. 9.15 — «[illegible]». Уран-чечен телефильм. 1-ги, 2-ги сериялары. 11.30 — Телемедээлер. 11.25—14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — «Беш чыл — бижии бүрүзүнүң херээ». Документалдыг фильмнер программазы: «Чес дагның кижилери», «Челе. херээженнер», «Силерниң кичээнгейиңерни [illegible]». 15.30 — «Хооп[illegible] билир сен бе?». 16.10 — «Кадыда — ойнуралдыг ог-бүле».

КЫЗЫЛДАН

16.40 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

16.55 — Уругларга фильм: «Хоочун чурттакчы». 18.10 — «[illegible]». Далекой делгелгезинден репортаж. 18.30 — «Аныяктар адрестери». ВЛКСМ-ниң XIX съездизиниң [illegible]. Рязань областың [illegible] совхозунуң кол инженери В. Монераков-биле ужуражылга. 18.45 — Богун делегейде. 19.00 — Аъш-чем программазы — бүгү улустуң херээ. «Ажыраптар да [illegible]» деп, бо. [illegible] дамчыдылгазы. Дамчыдылгага киржирлер: ССРЭ-ниң сут болгаш сут улетпүрүнүң министри С. Ф. Антонов, ССРЭ-ниң балык ажыл-агыйның министри В. М. Каменев, ССРЭ-ниң аъш-чемге [illegible] министри [illegible], ССРЭ-ниң аъш-чем улетпүрүнүң министри В. П. Ленин. Херелекчилер [illegible] Төп эвалелинин Баштаар черинин даргазы А. Н. Струев олар кирзир. Дамчыдылгаңы политиктиг хайгааракчы Л. А. Вознесенский чоруудар. Ол тенгем соонда — концерт. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Улуг кижилерге [illegible]», 1-ги дамчыдылга. 21.10 — Богун делегейде. 22.25 — 23.10 — ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 [illegible] Кубань[illegible] казак ыры болгаш [illegible] концерт.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «Манеж хааны». Сүбүктериг уран-чечен фильм. 13.10 — Испан дыл. 13.40 — «Шийдерва школазы». 14.10 — Куруненин Төп концерт залынга совет ыры концерти. 15.30 — «Корабль тудугжулары». Документалдыг фильм. 15.50 — Телемедээлер. 15.55—18.15 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.25 — Уругларга фильм. «Кулал оду». Онааранатар [illegible] 1-ги серия. 19.10 — Телемедээлер. 19.25— «Хамааты камгалалының билиглери — [illegible] бүрүзүнге». 19.35 — «Азия тову». Информация-публицистиг программа. 19.50 — Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Илбилиг кагыпдашъ». 20.15 — «Дагның [illegible]». Документалдыг телефильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.45 — «Ушку хемчээшкин» деп хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы үндүрүлгези. 2-ги серия — «Командирниң шагы».

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

ТУЛГАН ЧЕМПИОН

Республиканың малчыннар наадымының ийиги хүнүнде спорттуң янзы-бүрү хевирлеринге солун маргылдаалар болган. Эң ылангыя мөге хүрежин, аът чарыжын наадымга келген кады [illegible] ларны, кызылчылар болгаш оон аалчылары улуг сонуургал-биле көргеннер.

Кыштың соогунга, чайның изиинге [illegible] рен [illegible] хатка-хат, өөрүшкү [illegible] хевистеринде [illegible] каан аан хүнүң [illegible] дем чайыннаан малчыннар, мал[illegible]лар, таныгылар, хүрээскүнүң бир шак ажа дужуп чыдырда-ла Культураның болгаш дыштанылганың П. Гастелло аттыг паркызын шуужуп-ла турганнар. Оларның аразында часкы үеде тайга черге четчип үнген айыран-каас чечектерге дөмей бистиң аныяк өскениавс ба[illegible]

Хүндүскүнүң 14 шак чедип турда «[illegible]» олуттарын чыылган чон дөлээкен. Ук стадионуң шупту олуттарынга хары угда 17 муң хире кижи олурар. Эрткен воскресеньеде олуттар шупту ээлиг болган. Моон мурнунда ол стадионга ынча хөй кижи чыылганы ховар. Ол чорук тыва чоннуң адаөгбелеринден салгал дамчып келген национал оюну —тыва хүрешке сонуургалдың улуузунуң бир [illegible].

[illegible] барыын талакы индириидэн национал хептериг мөге салынчыларынга үдеткен республиканың [illegible] 66 мөгени стадионуң ногаан шөлүнге девип үнүп келген. Таалаңчыг хөгжүм унү оңу удээн. Алдан дөрттүң аразында, начыннардың [illegible] республиканың [illegible] мөгелери Иван Хураган, Николай Сынап-оол, Чадамба Ооржак, Сергей Даңзы-Белек, [illegible] кымнарны чок дээр.

Баштайгы салыгларда дурзуглери [illegible] ның онагларын арыг октап, чорун олурганнар. Ийиги са[illegible] тарны чыылган чон хей-аът, сорук киирип турганнар. Шынап-ла үшкү салыгга чедип [illegible] мөгелери аныяк, өзүп орар [illegible]

Бо чылын ортумак школазын 10 класс доозкан Тес[illegible] аныяк мөге Анзаар Суванди шыырак дээш сес мөгениң санынга кирип, чүгле дөрткү салыгны [illegible]. Наадымда болган хүрешке киришкеш, чыылган чонга бараан бооп шак ынчаар хүрешкен аныяк мөгеге улет чедишкии болганы чугаажок.

[illegible] дыг чер дээш хүрежир мөгелерниң саны эвээжээн тудум [illegible] лер артып калган мөгелерни хей-аът киирип турганнар. Стадионнуң кайы-даа талакы олуттарынче көөрге, оңу теккиндир [illegible] республикаларының туктарын, [illegible] «СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) [illegible] амыдыралга!», «ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл оон куш-ажылга че[illegible]» «[illegible] малчыннар [illegible]ге ванг баныр!» деп чарашгыр бижээн доллуңнар кижи [illegible] тудуп турган.

Дөртку салыг соонда эшшырак 4 мөге артып калган. Оларның аразында Улуг-Хемден келген Найдан-оол Доспан, Чөөн-Хемчиктен Николай Сынап-оол, Сыын-оол Кужугет болгаш Кызыл районнуң теллээн аныяк мөге Владимир Моңгуш олар-дыр. Оларның шуптузунуң мергежили чаңгыс. Найдан-оол Улуг-Хемниң [illegible] Николай биле Сыын-оол кайызы-даа «Сүт-Хөл» совхозта, Владимир «Шамбалыг» совхозта [illegible].

Бо удаада Н. Сынап-оол биле С. Кужугет, Н. Доспан биле В. Моңгуш олар ужуражы бергеннер. Аныяк мөге В. Моңгуш шөлге унуп келгеш, аваангыр-кашпагай хөделгеннерин [illegible] бир карак-чивеш дээр аразында октап алган. Сынап-оол биле Кужугеттиң хүрежинге С. Кужугет эжин октаан.

Наадымның тулган чемпиону деп хүндүлүг ат дээш түннел хүреште С. Кужугет биле В. Моңгуш ужуражы бергеннер. Аныяк мөге Владимир Моңгуш бо чылдың май 1-де «Шыяа солунуң» шаңналы дээш болган хүрешке ужуурлешкен. Ынчан аныяк мөгениң ол чедиишкинниң дуржулгалыг мөгелер шоолуг-ла херекке албайн, душ болган-дыр деп кааннар. Шынап-ла май 9-та Тиилелге хүнүнде болган хүрешке Владимир бирги оваанда-ла аштырыышкынга таварышкан.

[illegible] Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң улустарының Даг-Алтайга [illegible] тынга В. Моңгуш чедиишкиниг киржип, бодунуң дээлэпинге бирги черни алгаш [illegible] РСФСР-ниң спорт мастери [illegible].

Ынчангаш аныяк мөге бо удаада база 64 мөгени аравыдап ыглагып, чемпион ат [illegible] эвес, оон мөге-шыраап база [illegible]

Үстүнде ийи мөгениң хүрежинге [illegible] Кужугет аныяк мөгени [illegible] В. Моңгуш [illegible]

В. ЧАЛАМБА.

ЧУРУКТАРДА: көрүкчүлер [illegible] ужуражыышкын В. Моңгуштуң девип турары.

Агаар

Кызылдың агаар станциязы-[illegible] республикага богүн эдир булуттаар, чамдык черлерге келок чаьстап, дыңмыраар. Мурнуу-барыын угланышкынныг [illegible] 9—14, чамдык черлерге 3—8 хүндүс — 26—31, чамдык черлерге 17—23 [illegible] Республиканың автоорукта[illegible] рынга костуру эки.

[illegible] дуне кезек чаар, хүндус чагбас. Соңгу-барыын угла[illegible] секундада 9—14 метр чедер. Агаарның температуразы дуне 14—16, хүндус 27—29 [illegible]

ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРГЕ

1982-83 өөредилге чылында Кызылдың медицина училищези [illegible] быры —өөренир хуусаазы — 2 чыл 6 ай, фельшерниң—2 чыл 6 ай, сестраның—1 чыл 10 ай.

[illegible] 14-ке чедир хүлээп алыр. Өөренир дээнер орус дылга (чогаадыг азы диктант), [illegible] (аас-биле) шылгалда тудар.

Директорнуң адынга билдил, ортумак билиг дугайында аттестаты [illegible] шынзылгазы (№ 286), 3×4 см. хемчээлдиг алды фото-чуруктар, куш-ажыл дептеринден [illegible] составының болгаш ада-иезиниң ажыл төлевиринин дугайында [illegible] боду көргүзер. Сургуулдар составынга кирер саваар хуусаазы —августуң 22—26 хүнү.

Училищениң адреси: Кызыл хоорай. [illegible] кудумчузунда № 2 бажын.

Кызыл хоорайның № 11 профтехучилищези [illegible] болгаш районнарның школаларын доосан [illegible] 1982-1983 [illegible] чылында [illegible] таажы регулировщик, токарь, фрезеровщик мергежилдерге өөредири-биле [illegible] хүлээп [illegible]

Өөренир хуусаазы —1 чыл. Өөредилге 1982 чылдың сентябрь 1-де эгелээр. [illegible]

Өөренирин күзээннер даараазында документилерни [illegible]:
1. Ортумак билиг дугайында.
2. Чурттап турар черинден [illegible]
3. Ажылдап азы өөренип [illegible]
4. № 286 эмчи [illegible]
5. 3×4 см. хемчээлдиг 6 фо[illegible]

УЧИЛИЩЕНИҢ ТУРАР ЧЕРИ: Кызыл хоорайның Маслетральная кудумчузунуң № 1 «б» бажын.

ДИРЕКЦИЯ.

Тыва АССР-ниң Күркуш-ажылчы ажаалга кассазы Иркутскиниң учёт-кредит техникумунга 1982-1983 өөредилге чылында «Ажаалга кассаларынга учёт» деп мергежилге хүндүскү салбырга өөредири-биле ортумак школаны [illegible] чарлап тур. Өөредилгениң хуусаазы 1 чыл 8 ай.

Техникумну доосканнарга бухгалтер деп мергежилде тывсыр. Техникумга кирерин күзээннер орус дылга болгаш литератураga (чогаадыг) бижиир, математикага (аас-биле) шылгалдаларны курүне [illegible] Тыва [illegible] ортумак школаны алдын болгаш мөңгүн медальдар-биле дооскан кижилерни, а ол ышкаш профессионал-техниктиг училищелерни [illegible] биле дооскаанарны техникумга киреринин шылгалдазы чокка хүлээп алыр. Оон ангыда «чамдык эртемнерни өөренирин онза чедиишкиннери дээш» мактал бижиктерлиг кижилерни ол эртемнерге киреринин шылгалдаларын тудар таварылгада база экзамен чок хүлээп алыр.

Кызыл хоорайдан ангы черлерде чурттап турар кижилер документилерни ол черлериниң ажаалга кассаларынга дужаар.

[illegible] кожар чуулдер [illegible] документ (болуп), № 286 эмчи шынзылгазы, куш-ажыл дептеринден үнүп [illegible] лар), 3×4 см хемчээлдиг 4 фото-чурук.

Документилерни Тыва АССР-ниң Ажаалга кассаларының [illegible] кадрлар килдизинге 1982 чылдың августуң 10-га чедир хүлээп ап турар АДРЕЗИ: Кызыл хоорай, Кочетов кудумчузунуң № 31 бажын.

АҢНААРЫН ХОРААН

Сыын мыйгылаар [illegible] шиитпирин Тыва АССР-ниң [illegible] алган. Бо шиитпирниң [illegible] турузуның Аңнаарыларны [illegible] 1982 чылдың [illegible] дааш[illegible]

КИНО

ИЮЛЬ 20-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Бот чорза оглу» 9.30, 12.10, 14.50, 17.30, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Алёша Птицынның дажыншын [illegible] туру» 10.10, 11.40, 13.10, «Чову[illegible]лайның болгаш киленниң оруу-биле» 14.10, 16.10, 18.35, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Дамды» 16.50, 18.40, 20.30, «Киноконцерт» 14.30 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Ынакшыл үеге четпээн аныяк» 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Түрээжи өлгениң негекчилери» 17.40, «[illegible] тып ал[illegible]» 19.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажыц № 1. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-33-24, 2-23-34, харыысалгалыг секретарының 2-23-76, секретариаттың 2-33-26, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистеринин 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-21-54, көдээ ажыл-агыйы килдизиниң 2-21-42, [illegible] 2-4[illegible]-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-36-76, корректорларының 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солуннуң бараанда 2-32-75 телефоннар-биле долгаар.

Тыва АССР-ниң Номчулгалар Чагыргазының Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле [illegible] (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажыц № 1). [illegible] № 1324. ТС—01123

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 169 (11967) | 1982 чылдың июль 21, среда | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 кап.

Тыва АССР-нин Министрлер Чөвүлелинин Даргазынын бирги оралакчызынга эш В. Б. Добромысловту томуйлаар дугайында Тыва АССР-нин Дээди Совединин Президиумунун Чарлыын бадылаар дугайында

ТЫВА АССР-НИН ДЭЭДИ СОВЕДИНИН ДОКТААЛЫ

Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республиканың Дээди Совединин доктаадыры болза:

Тыва АССР-нин Министрлер Чөвүлелинин Даргазынын бирги оралакчызынга эш Владимир Борисович Добромысловту томуйлаар дугайында Тыва АССР-нин Дээди Совединин Президиумунун 1982 чылдың июль 16-дагы Чарлыын бадылаар.

Тыва АССР-нин Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-нин Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай, 1982 чылдың июль 19.

АРГАЛАРНЫ АЖЫГЛААР

СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленуму, аңаа эш Л. И. Брежневтиң илеткели болгаш Пленумнуң чуулдуг деп көргени ССРЭ-ниң Аъш-чем программазы кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезин моон соңгаар улам хөгжүдериниң айтырыгларын үндезини-биле чаарты тургусканы болгаш ылаңгыя ооң-биле тудуш холбаалыг Аъш-чем программазын боттандырарын бүгү улустуң херээ деп тодараткан. Ынчангаш Аъш-чем программазы бодунуң баштайгы түңнелдерин бо чылын-на берген турзун дээш бүгү чүвени кылыр апаар деп, эш Л. И. Брежнев илеткелинге демдеглээн.

Амгы үеде ол бүгүнү амыдыралга боттандырарынга улуун киирер ындыг чугула чүүлдерниң бирээзи келир кышка удур мал чеминиң элбек курлавырларын тургузары болуп турар.

Мурнундагы чылдарга бодаарга, республикада тарымал мал чеми культураларының болгаш чайгаар үнген сигенниң үнүжү дыка эки болуп турар.

Мал чемнериниң белеткелинче республиканың ажыл-агыйлары колдуунда эртнен чылдаа эрте болгаш организастыг кирген, ажылдың темпизи болгаш шынары база дээре. Совхозтар мал чеми белеткээрин тускай адыр кылдыр организастааш, механизастаан комплекстиг бригадаларны, отрядтарны тургускупаан. Амгы үеде мал чеминиң белеткели бүгү ажыл-агыйларда калбарган болгаш Таңды, Бии-Хем, Кызыл, Чөөн-Хемчик районнарда эки чоруп турар. Моон-биле чергелештир чамдык совхозтар мал чеминиң белеткелинге четче эвес белеткелдиг кирген, машина-техниканың, агрегаттарның чамдынтары белен эвес болганы, оът-сиген эки үнген бо чылда безин чамдык совхозтарда темпиниң ээээш өзүлдели, болуп турары партия, совет ажыл-агый органнарын, профэвилел, комсомол организацияларын дүвүредип ужурлуг.

Малга четчир, харын-даа артыкшылдыг чем-суурну тургузары бо хүннерде чүгле кедээ ажыл-агый ажылдакчыларының эвес, бүгү хөй-ниитиниң, бүгү чоннуң чугула херээ болуп турар. Бо болза СЭКП ТК-ның май Пленумунуң доктаалында «...Кедээниң бүгү чурттакчылары болгаш хоорайның ажылчы чоннары Пленумнуң шиитпирлерин күүсединге эргежок чугула бүгү чүүлдерни кылыр...» дээш бүзүрелинге хамаарышкан чугула сорулгаларның бирээзи-дир.

Мал чеми белеткээриниң кол оруу тускайлыткан комплекстиг бригадалар болгаш отрядтар болуру билдингир. Ооң-биле чергелештир хоорайларның болгаш суурларның бүгү чурттакчыларын, күш-ажылчы коллективтерин аңаа киириштирери, бүгү-ле бар аргаларны долу ажыглаары мал чемин ковудедиринге аажок улуг немелдени бээрин дуржулга бадыткаан. Чурттакчы чоннуң болгаш күш-ажылчы коллективтерни бо чугула кампанияже мобилизастаар талазы-биле эки дуржулга Кызыл, Туран хоорайлар, Хову-Аксы суур, Иргы, Чыраа-Бажы, Бай-Тал, Хандагайты, Эрзин, О. Шынаа кедээ Советтерде болгаш өскелерде-даа бар апарган.

Чимен кылдыр алырга, СЭКП Кызыл хоорному болгаш хоорнуусном эртнен чылын кызылчыларның мал чеми белеткээр даалгазын күүседирин хандырган. Бо чылын даалгаларны коллективтерге июнь эгезинде-ле берген. Ынчангаш элээн хөй коллективтер будун-бүрү белеткээр онаалдаларын күүседипкеш, сиген кезилдезинче кирген. Кызылчыларның үлегерин өске хоорайларның болгаш суурларның чурттакчылары эдерери күзенчиг. Амгы үеде чурттакчы чоннуң киржилгези-биле будун-бүрү белеткээри Чөөн-Хемчик, Кызыл, Өвүр, Бай-Тайга районнарда багай эвес чоруп турар.

Ынчалзажок хоорайлар, суурлар чурттакчыларының мал чеми белеткээринге киржилгези ам-даа чогуур деңнелге калбарбаан. Кызыл хоорайда безин улуг-улуг коллективтер бо ажылче кирбээн. Бии-Хем, Тожу, Каа-Хем, Таңды, Тес-Хем районнарның чамдык суурларының чурттакчылары, коллективтери алган даалгаларын күүседиринче далашпайн турар.

Мал чеми белеткээр кампанияны билдилиг удуртуп башкарары чер-чер Советтериниң, оларның күүскомнарының дорт хүлээлгези. Бо ажылды организастаарда олар СЭКП обкомунуң VI пленумунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң бешки сессиязының шиитпирлерин удуртулга болдурары чугула. Совхозтарның мал чеми белеткеп турар комплекстиг бригадаларының, отрядтарының ажылын күүскомнар хүн бүрүнүң хайгааралынга алдышаан, оларга депутаттар постуларын тургузуп, доктаамал комиссияларның хыналдаларын организастаары чогумчалыг.

Чурттакчы чоннуң болгаш коллективтерни бо чугула кампанияже калбаа-биле киириштирерин, бар бүгү аргаларны улам долу ажыглаарын хоорай, суур, кедээ Советтерниң күүскомнары хандырар хүлээлгелиг. Берлинген даалгаларның күүселдезин коллективтер, кудумчулар, кварталдар, өөрүглер аайы-биле депутаттарны, доктаамал комиссияларны, активтерни идепкейлиг киириштирип тургаш организастаары, контрольдаары чугула. Улуг-даа, бичии-даа кижилер, коллективтер бо ажылга идепкейлиг киришсин дээш тайылбыр чорударын, социалистиг чарышты организастаарын, мурнакчыларны деткиирин, массалыг шефтээшкиннерни организастаарын күүскомнар боттандырар сорулгалыг.

Амгы үеде хоорайларда болгаш суурларда коллектив бүрүзү мал чеми белеткээр тодаргай даалгаларлыг. Оларны эрте болгаш эки шынарлыг күүседирин хандырар дээш күш-ажылчы коллективтерниң удуртукчулары, партия болгаш хөй-нити организациялары боттуг ажылдарны организастап чорудар ужурлуг. Мында СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «1982 чылда кедээ ажыл-агый продуктуларын белеткээрин, дужут ажаап алышкынын болгаш 1982—1983 чылдарның кышкы үезинде мал кыштаглаашкынын чедиишкинниг эрттирерин хандырар талазы-биле немелде хемчеглер дугайында» доктаалын база республиканың партия, совет органнарының бо талазы-биле доктаалын удуртулга болдурар херек.

МАЛ ЧЕМИНИҢ БЕЛЕТКЕЛИ— ХҮННҮҢ ЧУГУЛА АЙТЫРЫЫ

«Шын» солун бөгүн Күш-ажылчы алдар тугун Сат Биче-оолдуң сигенчи бригадазының чедиишкиннинге алдар болдуруп көдүрдү.

«Сүт-Хөл» совхозта машина-трактор мастерскаязының 16 кижилиг сигенчи бригадазы он хонук дургузунда 25 тонна сигенни хол кадыры-биле кескеш, сараатгаан. Үк ажыл хүн келген түдүм-на шуудап турар. Бригада кежигүннери 150 тонна онааллазын хуусаа бетинде күүседир хүлээлгени алган.

Мурнакчыларда н үлегер алыылыңар!

КӨРГҮЗҮҮ БЕДИК

Кедээ ажыл-агыйның Дурмулга станциязының сүт-бараан фермаларының саагчылары [illegible] сүдү элбеп турар. Саар инектерниң кадагын кадарчылары багай эвес чорудуп келген. Инектен-не ортумаа-биле хүнде 8.7 кг сүттү саап турар. Ылангыя Бичен Оюн, Ирина Будукай, Наталья Куулар, Зинаида Оюн болгаш өске-даа операторларның көргүзүү бедик.

А. ЗАЙЦЕВ.

ЭРТЕНДЕН ОРАЙГА ЧЕДИР

«Чыраа-Бажы» совхозтуң хову-шөлдеринде, өске ажыл-агыйларда ышкаш, мал чеминиң белеткели организастыг чоруп турар. Ажыл-агыйда бүгү күштү бо чугула кампанияже хаара туткан. Мал чеми белеткээр бригадалар, звенолар «Аъш-чем программазы боттандырары — бүгү улустуң херээ» деп кыйгырыгның адаа-биле ажылдап турар болгаш сиген, люцерна кезилдезин [illegible] шынарын чидирбейн, чогуур хуусаазында белеткээр сорулгалыг салган.

Кызыл-Чыраада люцерна кезип турар механизастаттынган бригадаже бар чорувуста, долдур «ногаан дужут» сөөрткен машиналар орукка удаа-дараа суруштур эртип турду. Шөлде ажыл [illegible]. Агроном тускай эртемниг бригадир Д. Монгуштуң удурткан мал чеми белеткээр механизастаттынган комплекстиг бригада кезилдени мында түлүктеди берген. Совхоз директорунуң мал чеми белеткелиниң талазы-биле оралакчызы Доржу Мажаевич Монгуш бригаданың ажылы-биле таныштырды.

— Эрткен чылга бодаарга, совхозтуң девискээринде сиген шөлдеринде оът-сигенниң [illegible] багай эвес, [illegible] люцернаның [illegible] ду эки болган. Ынчангаш бо [illegible] байдалдан алырга, мал чеминиң чүгле [illegible] эвес, харын ооң артык бүдүрерин тургузуп ап болурунуң аргазы бисте бар. Мал чеми белеткээр звеноларны, бригадаларны [illegible] тургускан. Сигенчи № 2 бригада Чыргакыда. Бо хүннерге чедир мында 35 тонна сиген белеттеттинген. [illegible] белеткээр ой кижиден тургустунган звено Хүрен-Даг девискээринде ажылдап турар. А кол кужузу бөгүн мында — бо механизастаттынган комплекстиг бригадада — люцерна шөлүнде ногаан масса белеткээр. Олар бо хүннерде 63 гектар черниң люцернаны ажаап турар. Бо девискээрден ону 500—600 тоннаны алыры көрдүнген.

Бо чылын совхозта люцерна шынап-ла чаагай үнген. Ооң кезилдезин бо сезонда үш удаа чорудар деп турарылаа таварылга эвес. Ногаан чалганың ажыктыын киирген совхоз бар шөлге немей 102 гектар люцернаны тараан.

Совхозтуң ажыл-ишчилери СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр мал чеминиң белеткелин [illegible] организастыг чорудар [illegible]галыг. Ынчангаш сигенчилерниң ажылының темпизи чугула кампанияның баштайгы хүннеринден тура бедик. Совхозтуң парткому, ажылчын комитети мал чеми белеткээкчилерниң аразында социалистиг чарыштың негелделерин [illegible] ажылдап кылган. Күш-ажылчы маргылдааны ол ёзугаар [illegible]. Шөлдерни [illegible] чөп ажыглап тургаш, чидириг чок ажылдаары — мында хүннүң чугула негелдези болган.

Совхоз девискээринге чорупгура, мал чеминиң белеткелиниң ниитизи-биле организастыг чоруп турарын көрдүвүс. Совхоз директору К. Б. Куулар суурнуң чурттакчыларының бо [illegible] мактап [illegible] таварылга эвес. Бистиң аңаа [illegible] чурттакчылары кварталдар аайы-биле ээлчеглиг шефче база үндүрер. Оларның кужу-биле бо хүннерде 300 ажыг тонна ногаан масса белеткеттинген, ол сан хүн санында немежип.

Чыраа-Бажы ортумак школазында күш-ажылдың [illegible] бригадазы төрээн совхозунга улуг дузаны чедирип турар. Оларның кижи улуг үгбалары, акылары мактаар. Совхозунга сузалашпышаан, уруглар бригадазының турлаанда 50 гектар сиген шөлүнүң суггарылгазын чорудуп турар болгаш [illegible] хемчээлдиг шөлде картофель өстүрүп турарлар. Аңаа немей 100 тонна сигенни белеткээр хүлээлгелиглер. Чайгы хөглүг дыштанылгазын [illegible].

Хээлдектээн ногаан масса чүдүрген машиналар шөлден АВМ, силос салыр оңгар ара[illegible]. Совхозтуң АВМ-и база-ла туруушкун чок ажылдап турар. Оператор-машинист коммунист Дадар-оол Монгуш болгаш ооң кады ажылдап турар өөрү тымыштыг бо үеле шак, хүн бүрүзүнүң үнезин эки билир. Ниитизи-биле 80 ажыг тонна витаминниг сиген далганы белеткеттинген.

Аъш-чем программазын боттандырарынга совхозтуң ногаажылар звенозу боттарының үлүүн база киириштирер. Он беш кижи составтыг звено бо кызын бир, үш га черлерден помидорну, капустаны база сес тонна рапетканы ажаап алыр болгаш огородтан 50 тонна дүжүттү алыр сорулгалыг.

Мал чеми белеткеп турар [illegible] ажыл [illegible] кара эртенден орайга дээр ол соксавас, мал чеми немежип, [illegible] турар.

Эрткен чылын мал чеминиң белеткелинге агаар-бойдустуң таарымча чок байдалдары турза-даа, ажыл-агыйның [illegible] деп директору демдеглээн. [illegible]

В. КУУЛАР.
Чөөн-Хемчик район.

САРААТТАР НЕМЕШПИШААН

Барыын-Хемчик районнуң совхозтарындан мал чеминиң белеткелин «Барлык» эң шапкынчыткан. Ажыл-агый 6500 тонна сиген белеткээр планныг. Бо хүннерде 200 ажыг га суггаттыг черниң сигенни кезип белеткээн, ооң 480 тонна мал чемин ажаап алган. Бир гадан-на сигенниң ортумак дүжүдү 21.5 центнер болуп турар. Сиген ажаалдазындан аңгыда мал чеминиң өске культураларының [illegible] ажаап база бүдүрүп [illegible]. Будук-бүрүдең, чиңге тал ыяштардан витаминниг сиген далганы 37 тонна чедир бүдүрген.

Совхоз машина-техниканы, кижи күжүн бо хүннерде мал чеминиң белеткелинче мөөңнеп, бо бүгүнү багай эвес организастаан. Ниитизи-биле алырга, 210 кижини мал чеминиң белеткелинче хаара туткан. 16 трактор, сиген кезер 5 машина, 2 стогомет, 5 грабль мында ажылдап турар. Бригада, звено аайы-биле үстүп, социалистиг чарыштың негелдезин ёзугаар олар ажылдап турарлар. Ылаңгыя Аксы-Барлык болгаш төп салбырның мал чеми белеткээр ийи бригадазының ажылдап турары үлегерлиг. Көк-оол Саяага удурткан Аксы-Барлыктың сиген бригадазы кыска үенин дургузунда 250 тонна мал чемин [illegible].

Чоокта чаа СЭКП райкомунуң бюрозу, район Совединиң күүскому, кедээ ажыл-агый ажылдакчыларының профэвилел райкому болгаш комсомол райкому мал чеминиң белеткелиниң социалистиг чарышының июль айның баштайгы декадазының түңнелин үндүрген. Ол сонуук улашкан чарышка «Барлык» совхозтуң Аксы-Барлык бригадазы тиилекчи болган, мурнакчы коллективке СЭКП райкомунуң, райкүүскомунуң, кедээ ажыл-агый ажылдакчыларының профэвилел райкомунуң болгаш ВЛКСМ райкомунуң шилчиир Кызыл тугун тывыскан. Чарышка тиилээш, хөй-оът киирген бригада бо хүннерде күш-ажылдың темпизин кошкатпайн улам соруктуг ажылдап турар. Сиген шөлдеринде сараттар немешпишаан.

Кезек чаашкыннар эрткениниң соонда оът-сиген ам-даа немежип үнүп турар. Машиналар [illegible] мал чеми ажаап алырынга шөлүг-ла таарымчалыг эвес черлерниң сигенин «Барлык» совхозтуң сигенчилери арттырып кагбайн, ажаап ап турар. Бо участокта хол кадыры-биле сиген кезер 25 кижини тургускан. Бугалар үннарында, ыяштар, хараганнар болгаш өске-даа шаптараазыннар аразының сигенин олар кезип кирипкен.

Чайгы хүннуң чаңгыс шагы-даа улуг үнелиг. Ол дээрге кыштаглаашкынның магадылаарынга, мал бажын өөрча-менди өстүреринге херек шак-үе-дир. Ынчангаш аңаа хумагалыг болуп, шак, хүн бүрүзүн тонна-тонна мал чеминче «шилчиддерэ» — кедээде чурттап орар кижи бүрүзүнүң чугула хүлээлгези.

А. ОКСУР.

АКЫ-ДУҢМА ӨГ-БҮЛЕДЕ

ССРЭ-ниң Улус ажыл-агыйының [illegible] «Чаңгыс эштиг өг-бүледе» деп юбилейлиг делгелгениң чүүлдериниң он беш залдарының [illegible] июль 19-та Киргизия бодунга алган. Чурттуң Кол делгелгезинге Киргиз ССР-ниң [illegible] эгелээни ол.

Киргизияның Коммунистиг партиязының ТК-зының секретары К. Н. [illegible] республиканың делегациязын московчулар чечектер-биле уткаан. Совет Киргизия [illegible] СЭКП-ниң [illegible] политиказының, [illegible] улустарның ак сеткилдиг [illegible] ачызында чедип алганы рапортка онаалап демдеглеп турган.

Москвада юбилейлиг делгелгеде делгээн чүүлдер ону көргүзүп турар. Оларның бирээзи — Нарын хемде болгаш ооң азырлеринде [illegible] электростанцияларның македи-дир. Республиканың энергетика базазы өзүп орар: Курпсай ГЭС-тиң тудуу доостур четкен, Таш-Кумыр ГЭС-те чаа агрегаттарны ажылдадып киирип турар. Ол гидростанцияларны бүгү чурт тудуп турар.

Дең эргелиглерниң [illegible] Киргизия 60 чылдар дургузунда делегейниң эң сайзыраңгай курунелериниң деңнелинге чедир көдүрүлген. Ам ооң индустриязы — чүс ажыг адырлар-дыр. Хааның Россияның [illegible] кызыгаары турган ол черде социалистиг [illegible] чылдарында беш чүс ажыг үлетпүр бүдүрүлгелерин туткан. Оларның продукциязын [illegible] билир.

Киргизияның бойдус байлактары шуут тоолда чүве дег эртине-дир. Совет эрге-чагырганың чылдарында республикага ажыктыг калымалдарлыг, ооң иштинде хөмүр-даштыг, нефтилиг, газтыг [illegible] черлерни ажыткан. Ол бүгүнү кижилерге бараан болдурган.

ССРЭ-ниң улус ажыл-агый делгелгезинде делгеттинген ол чүүлдер даг чурттуң шөлдериниң болгаш фермаларының элбек байлактары-биле, Аъш-чем программазын боттандырар дээш республиканың ажыл-ишчилериниң планнары-биле таныштырар. Ажыглалдыг чүс гектар черге хамаарыштыр хойларының санының талазы-биле Киргизия чуртта бирги черни, а дүк бүдүрериниң талазы-биле ушку черни ээлеп турар.

Чырыткылыг [illegible] делгелгеге баштайгы беш чылдар планнарының бүгү улуснуң турар — Улуг Чүй каналының [illegible] тоожуп турар. Ам ол 1700 км шөйлүп, чоруткан-нарын суггарылга системазы-дыр. Тараа, бизин культураларының [illegible] бедик дүжүттүгни-биле Чүй шынаазы бүгү чуртту алдаржыдып турар. Мында Ортаа Азияда чигир свёкланы өстүрер кара чаңгыс эш бар. «Республиканың суггарылга каналдарының ниити узун дурту 27 муң км ашкан» деп, диаграммаларның бирээзинде бижээн. Суггарылганың үнер дестерин шыкты чүгле Киргизияга эвес, харын Казахстанга, Таджикистанга база берип турар.

Республиканың алдарлыг кижилериниң арын-шырайлары фото-чуруктардан көстүп турар. Мындыг факт хөй чүүлдерниң дугайын чугаалап турар: Киргизияда назылаашкынның ортумак [illegible] Улуг Октябрьның соонда 32 хардан 73 хар чедир өскен. Революция мурнунда кижилери үжүк-бижик чок чораан бо чуртта дээди болгаш ортумак тускай беҗен ажыг өөредилге черлери бар.

И. НОВИКОВ.
СЭТА-ның корр.

Москва.

КАЗАХСТАННЫҢ АЛДАРЛЫГ ХОЙЖУЛАРЫ

Джамбул областа «Коктерский» совхозтуң [illegible] салгалындан-на хойжуларының эң улуу, Социалистиг Күш-ажылдың ийи дакпыр Маадыры Жазылбек Куанышбаев ниитиниң мал ажылынга Казахстанга эң баштайгы кедээ күш-ажылчы эштежилгелерниң тургустунуп эгелээни 1920 чылдарда-ла кирген.

Жазылбек Куанышбаев 85 харлыг.

Мойынкум районунда чүс-чүс хойжулар оон алы-биле алаттынган хойжулар школазын дооскан. Оларның аразында — «Коктерский» совхозтуң хойжузу Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Шиман Шарипбаев (солагай талазында) база бар.

Т. Кошкинецевтиң фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

КЫЗЫЛ ТУКТУ ТЫВЫСКАН

Районнар болгаш хоорайлардан үлетпүр продукциязы бүдүрериниң, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң болгаш үүрмектеп садар бараан саарылгазының база чоннуң коммунал-амыдырал хандырылгазының планнарын күүселдезин хандырган Кызыл хоорайны 1982 чылдың II [illegible] социалистиг чарыштың тиилекчизи деп санаан болгаш СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профэвилелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугун база акша шаңналын тывыскан доктаалын хүлээткен турган.

Шаңналды тывысырынга тураскаадып хурал СЭКП Кызыл хоорному [illegible] хуралдаар залынга дүүн эрткен. СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профэвилелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугун хоорайның ажыл-ишчилериниң төлээлекчилеринге Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ч.-Д. Б. Ондар байырлыг байдалды тывыскан.

Найысылалдың бүдүрүлгелеринде бар чедиишкиннерни демдеглээш, социалистиг чарышты улам [illegible], күш-ажылдың [illegible] турар [illegible] долу ажыглаарын [illegible] оларга сөзадап демдеглээн.

ТАЙБЫҢНЫ КАМГАЛААР БОЛГАШ БЫЖЫГЛААР

ЛЕНИНГРАД. Тайбың болгаш найырал дугайында ырлар Петродворецке июль 19-та янзы-бүрү дылдарга чаңгыланып турган. Аттыгып чыдар суглар фонтаннарның кайгамчыктыг хоорайы «82 чылдың Тайбың марыжының» киржикчилерин хүлээп алган. Даниянның, Норвегияның, Швецияның болгаш Финляндияның тайбынга ынак күштериниң төлээлекчилери, ол ышкаш бистиң чурттуң [illegible] төлээлекчилери боттарының оруун Стокгольмдан эгелээш, Ленинградка үш хонук туруп келген.

Боо-чепсектерни эндере бүдүрериңге удур, ядролуг халапты болдурбас дээш, чепсегленишкинге [illegible] дээлер.

Сезен чылдарда СЭКП-ның XXVI съездизиниң хүлээп алганы Тайбыңның программазы оон дараазында совет тайбың инициативалар, КНО-нуң Кол Ассамблеязының чепсегленишкинниң дүжүрер талазы-биле ийиги тускай сессиязынга эш Л. И. Брежневтиң чагаазы ол чүткүлдүң бадыткалы-дыр деп, олар чугаалаан.

Боо-чепсекте эндере бүдүрүп [illegible] амыдырал [illegible] деп, Швецияның хөй-нити ажылдакчызы И. Нойлунд ол митингиге медеглээн. Айыылдыг байдал кандыг-даа минутада тыптып келип туруп болур, ынчангаш [illegible] болдурбас төлээде, тайбыңның болгаш [illegible] кижилерниң [illegible] херек деп, ол швед [illegible] демдеглээн. [illegible]

Барыын Европага «кызы-[illegible] ниң болдукар аргалыының дугайында [illegible] чок, чүдек-бужар бодалдыг болгаш ону чедип алыр дээш политиктиг эге негелделер тургузуп турар ындыг кижилерге шиитпирлиг ойтур шавышкынны бээриниң эргежок чугулазының дугайын митингиге Ала-чурттуң Улуг дайынының хоочуну Г. Громов биле студент А. Васильев олар медеглээн.

Тайбың маршының [illegible] киржикчизи М. Лийсиниң бодалы-биле алырга, чепсегленишкинниң дүжүрериниң айтырыглары дугайты чугаалажылгалар болгаш беседалар [illegible] кижилерниң аразынга боттарын эки билчир, чорукту чедип алыр арганы бээр. Швециядан А. Петтерсон, Норвегиядан И. Свенсен болгаш оон-даа өскелер бүгү чурттарда тайбың талалакчыларының термоядерлиг дайын өртүнге делегейниң өрттенип [illegible] деп алыс болгаш амгы [illegible] демдеглээн.

Совет хөй-ниитизиниң [illegible]

(СЭТА-ның корр.)

ХЛЕБТИҢ АМДАНЫ—КИЖИНИҢ ХОЛУНДА

— Ачаи, орус таныжын кадан келир ирги? — деп Кара-кыс [...] айтыра бээр. Уруунуң чүге айтырып турарын билип каан:

— Хлеб чиксей бердиң бе, кызым? Удавас чедип келир, бичии-ле манa — деп каар.

— Ол [...] хлебтиң амданы дыка чараш аа, ачай. Мен улгадып келгеш хлеб [...] өөренип алыр мен. Силерге шуптунарга четчир көвүг улуг, ак хлебтен быжырып бээр мен, ачай — деп бичии уруу чугаалаарга, ачазы оон күзел-сагыжын чаптап дыңнап олургулаар.

— Хлеб быжырып өөренип алгаш бистиң амданныг хлеб-биле чемгерер сен харын, кызым. Аңаа ынаап-ла өөренип алыр апаар сен. Ол база эртем-дир — дээш, уруунуң бажын суйбааш, чассыдып каар.

Кара-кыс школага өөренип берген. Амданныг хлебти хүн-не чип турар апарган. Ону [...] быжырып турарын билип алган. Чамдыкта пекарняга чедип келгеш, хлебтиң төрүттүнүп келир хуулгаазын чылдагааннарын айтырып туруп бээр. Быжырыкчылар бичии уругну чаптап, айтырыгларынга харыылап-даа турарлар.

[...] ачазы берге дээрзин ол чоорту эскерип билген. Ачазының хлеб [...] эртем [...] [...].

1959 чыл. Бай-Тайга районнуң Тээли ортумак школазының 8 класстың шылгалдаларын Кара-кыс чедимче [...] хлеб быжырар черинге чеде берген, [...] лээн. Ынчаарда аңаа чүгле үш кижи ажылдап турган. Олар аразында дугурушкаш, чаа келген уругну өөреникчи кылдыр хүлээп алган. Кара-кыс аңаа дыка-ла өөрээн. Ол улуг [...], [...] хлеб быжырарының чажыттарын шиңгээдип ап эгелээн. Кандыг-даа ажылга белен каалама оруп турбас.

Ол үениң Кара-кыс Хертековна Хомушку мынчаар сактып чугаалаар:

— Хлеб быжырарын белен ажыл деп-болап чораан мен. Хол-биле тудуп, кылып кириптерге берге-ле чораан. Ол үеде [...] шиштер, ажылдар, чүгүзер, хептээр дээш өске-даа ажылдарны хол-биле кылыр турдувус.

Кара-кыс баштайгы күш-ажылчы [...] эгелээн. Тээли суурнуң хлеб быжырар черинге ол беш чыл ажылдаан. Ол үеде мергежилин улам-на ханызы-биле байыдып, тура-соруктуг ажылдап турган. Ажылга өөрүшкү-даа, сеткилге хомуданчыг чамдык частырыглар-даа тургулаар. Ону Кара-кыс амыдыралынга көрген.

[...] нин аайы-биле өөренир күзел ону өжүктүрбейн чораан. Ажылга ынакшыл болгаш [...] теория талазы-биле билиг херек деп ол ынчан билген. Ынчангаш [...] [...] ниг күзелин деткип, Кызылче хлеб [...] тур хуусаалыг курсте ону чоруткан. Курстарга улуг [...] [...] хөй чаа-чаа чүүлдерни көрүп, билип алган.

Хоорайның хлеб заводунче кондитер цехтарга [...] чаара туткан, [...] суурлан [...] дер солун болган.

Кара-кыс өөредилгезин чедиишкинниг доозуп, [...] чанып келген. Ажылынга оон өөрүшкүзү улам-на күштелген, тура-соргу хам [...]. Ынчаммайн канчаар, ол дыка хөй чаа чүүлдерни билип алган болгаш артында-ла аңаа ажылдаарны белен апарган ышкаш болган.

[...] ажылчын баштайгы [...] ажылынга [...] берген. Оон дуржулгазы улгадып, коллективке мактап турар апарган.

1966 чылда Кара-кыстың ада-иези Кызыл хоорайның чоогу Сесерлиг суурга көжүп чедип келген. А Кара-кыс Кызылдың хлеб [...] ажылдап кирип алган. Кара-кыстың күш-ажылчы амыдыралының [...]. Орта ол аажок өөрээн. Чынзы шуут чүве онзагай - ышкаш сагындырган. Коллектив улуг, бригада, цех, дээрги чер кылдыр үстүп алгаш ажылдап турары черле солун болган. Аныяктар-даа хөй, оларның хөй кезии нити чурттала бажыңында чаңгыс ийи уруглары дег чурттап, ойнап-хөглеп, бир [...] кезээ дыка магадаан.

Чаа келген ажылчынны Мария Алексеевна Зимениннаның [...]. Бригадир аныяк уругну аптиг [...] черин көргүскен. Баштайгы [...] кижиге, нити байдалга чанчыгып алган. Оон кандыг-даа [...] чүткүлдүг кылып турарын бригадир эскерип, арай бергедей берген таварылгаларда айтып берип турган. Мария Васильевна бо бүдүрүлгеге хөй чылдарда ажылдаан, байлак арга-дуржулгалыг кижи дээрзин [...] хөй удаа дыңнаан. Оон удуртулгазы-биле ажылдап турган, [...] таварышкан.

Бо бригада заводта мурнакчы [...] ажыр күүседип келген. Кара-кыс база-ла эш-өөрүнден чыдып калбас дээш улам-на кужениишкинниг ажылдап турган. Ол-ла чылдарда [...] бригадири Мария Алексеевна Зименина чазактыг дээди шаңналы — Ленин ордени-биле шаңнаткан. Бригаданың кежигүннери орта дыка өөрээн. Ол шаңнал коллективти улам-на быжыктырып, чаңгыс эчис өөрүлгеже хей-аът киирген.

[...] турбас. Чылдар эртип-ле турган, бригадирниң хар-назыны база улгадып чорупарган. Кым-даа ындыг. Бодунуң орнунга [...] артырып каарын күзээр. Ол бо[...] Мария Алексеевна сөөлгү каш чылдарда бригада[...] [...] ле өөренип, шуудуруп болан чораан. Ынчангаш күзелин [...] [...] гула чүүлдерге чоорту чаңчыктырып келген.

Хүндүлүг дыштанылга — пенсияже чоруп тура, Мария Алексеевна заводтуң дирекциязындан мындыг дилег кылган:

— Хөй чылдарда ажылдап келген бригадамны [...] бергедир. Бригаданы моон-даа соңгаар мурнакчы турарын күзээр мен. Ол удуртулга [...]. Ынчангаш Кара-кыс Хомушкуну бригадирледип каарын улуу-биле диләр-дир мен.

[...] бригадирниң [...] бүткен. Оон ажылын өөреникчизи уламчылай берген. Бригаданың ажылы бичии-даа кошкаш дивээн. Олар планын болгаш социалистиг хүлээлгелерин үргүлчү ажыр күүседип турганнар. Тоску болгаш онгу беш чылдарының онаалдазын бо коллектив чедиишкинниг боттандырган. Күш-ажылга бедик көргүзүглери дээш бригадир Кара-кыс Хертековна Хомушку ол чылдарда ленинчи юбилейлиг медаль, [...] болгаш Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаткан.

Күш-ажылга ынак, найыралдыг коллектив амгы үеде база-ла эки көргүзүглерлиг. Ол [...] беш чылдың бирги, ийиги кварталдарында социалистиг чарыштың тиилекчизи деп [...].

Кара-кыс Хертековнаның бригадазы бо хүннерде Советтер чуртунуң тургустунганындан бээр 60 чыл оюн күш-ажылчы бедик-биле утказы дээш улам-на тура-соруктуг ажылдап турар. Ол бригаданың быжырган амданныг хлебин хоорайда чивейн турар кижи чок.

Д. КАРА-ООЛ.

ХАВЫЯАНЫ КАДААР

Коммунистиг партия, Совет чазак эки ажылдаан, өскелерге үлегерлиг кижилерни, хөй уруглардыг иелерни орденнер, медальдар-биле шаңнап, үнелеп турар.

Бистиң Өвүр районнуң Торгалыг, Чаа-Сүүр суурларында хөй уруглуг дээш орден, медаль-биле шаңнатканнарны оону-биле адап болур. Хомуданчыг чүве болза, ол иелерниң орден, медальдарын кандыг-даа хүннерде кадавайн турар дыр. Харын-даа чамдык иелерни көөрге, шаңнаткан медальдарын, орденнерин уругларынга ойнадып каап тар.

Чурттакчылыг чер бүрүзүнге черле кандыг байыр [...] үелерде көөрге, шаңнатканнардан орден, медальдарын кадап чоруур кижилер барык-ла чок болур. Чазак кижиге хавыяаны бээрде кадап чоруун дээш бээр-ле болгай, ол үнелелдиг хавыялыг эштерниң бедик медерел, сагыры күзенчиг.

Бир катап бистиң кожавыс Моол Арат Республиканың Убса-Нур аймактың төвүнге [...] бар [...] болган мен. Ол байырлалга эр, [...] кижилер малчыннар, чолаачылар, трактористер, [...] дээш черле кымнарны чок дээр. Оларның аразында [...] орден, медальдыг кижилер база хөй болганын магадаан мен. Хавыялыг кижилер орден, медалын кадаптарга шынап-ла чараш болурун аңаа көрдүм.

Бистиң хоорай, суурларывыста орден, медальдыг кижилер-ле хөй. Олар чүгле байырлал хүннеринде эвес, ажылдап, аалдап-даа чорааш хавыязын кадап алгаш чоруур болза аныяк өскенге-даа үлегер-чижек, хүндүлүг болур ийин.

Бистиң турлувуста Маадыр-иелер автобуска, самолётка, магазиннерге, парикмахерскаяларга ээлчег чок болгай. Орденин кадаваан иени аңгылай көөрү берге. Чурттакчылыг [...] Маадыр-иелерниң хүнүн эрттирип, суурнуң чурттакчыларын, [...] [...] чедип алза деп саналдыг мен.

Д. КЫЗЫЛ-ООЛ.

ЧАРАШ, НОГААН КВАРТАЛЫВЫС

Алдан чылдарның эгезинде амгы Кызыл хоорайның чээрби алдыгы кварталының харагаан нарыг куруг чер турган. Алдан чылдарның [...] аңаа чаа тудуг объектилери көстүп келген. Ийи, үш чылдар эрткенде ол кварталга дөрт каът чуртталга бажыңнарының корпустары дооступ эгелээн. Удаваа [...] удаа, дараа ажыглалга кирип, чурттакчылыг квартал апарган.

Чоорту Ленин, Кочетов кудумчуларының [...] бедик чаа тудугларлыг кварталы тыптып келгенин амгы чурттакчылар [...] солуннарга Кызылдың «Черёмушказы» деп бижип-даа турган...

Ийет, ам маңаа соксап каап, амгы чээрби алдыгы кварталдың [...] бижип көрейн. Ол кварталда чурттап турар мен. Чээрби алдыгы кварталды Кызыл хоорайның эң ногаан, эң чараш кварталдарының бирээзи деп санап болур боор. Көвүрүгнүң үстүү (солагай) кастыңында [...] ногаан сесерлик чээрби алдыгы кварталдың чурттакчыларының дыштаныр, [...] ынак чери. Көвүрүг [...] кудумчузунуң кыдыын орутараан терек [...] ам чараш, чагайып кижи кайгап ханмас. Он хире чылдар мурнунда [...] ам [...] бедий берген. «Мурнай үнген кулакты соңнай үнген мыйыс эртер» деп үлегер чугааны кижи ол терек [...]. Ынчангаш бистиң чээрби алдыгы кварталывысты [...].

Кочетов, Ленин кудумчуларын сөөлгү чылдарда делгемнедип, [...] чээрби алдыгы кварталдың чурттакчылары [...] бис. Чижээлээрге, Кочетов кудумчузун ам [...] машина кирбейн эрте бериш болур делгем, дески. Чон кылаштажыр тротуарлары база таарымчалыг. Кудумчу-биле тротуарлар [...] чыткан аллеяларны ам көөрге ногаан көжээ.

Кудумчуларны чаарты кылгаш [...] биле байдал онза экижээн. Маңаа кудумчулар аштап, [...] улуг-дуу улуг. Ынчалзажок, кварталдың чурттакчылары [...] кудумчуларны сагыш човангыр чаарты кылганын үнелеп көрүп, арыг шевер сагылгазынга шынгыы апарганы ылдеп. Чээрби алдыгы кварталдың чурттакчылары янзы-бүрү профессиялыг. Артистер, [...], [...]-хаакчылар, эмчилер дээш оон-даа өске. Бо кварталда [...] нити чурттаалга чери, ажаалга [...] чылыдылга төнү дээш чүнү чок дээр.

Ынчалзажок бо кварталга шагда-ла кыдыныш болур [...] лаксаан мен: Республика найысылалының бо хире [...] кварталынга амдыгаа [...] суг дамчыдылгазы чок. Соок суг-биле чоруп, [...] одаар ыяш бедетккээр хевээр бис. Бистиң кварталдан чаңгыс кудумчу кежир бажыңнарда [...] амгы хоорайның кыдыы. Магистральная кудумчузунга [...] бажыңнарда [...] изиг суугну ажыглап турар. А төп кварталды изиг суг-биле хандырып ажыл кылган болдунмас чоор ол? Чээрби алдыгы кварталдың [...] бажыңнарны көөрге, изиг суугну [...] рындан алгаш, [...] ажыглаар кылдыр кылып алгылаан боор-дур. Херек кырында ол хоргуулуг чүве-дир. Ол талазы-биле хыналданы кылыры күзенчиг.

В. САГААЙ-ООЛ.
26-гы кварталдың чурттакчызы.

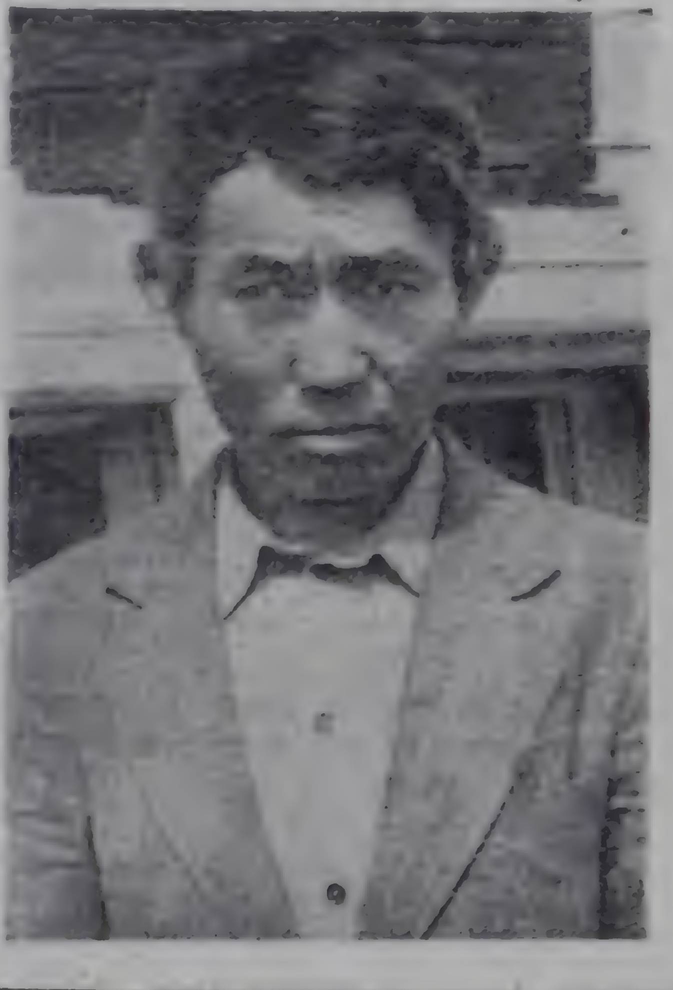

Борбак-оол Суванович Ховалыг Чадааның ыяш ажыл-агый черинге [...] ур болган. Ол [...] аныяандан-на чанчыккан болгаш, бүдүрүлгениң мурнакчыларының бирээзи апарган. Б. С. Ховалыг хөй-нити ажылы — улус суттарының арат төлээзи хүлээлгезин чедиишкинниг күүседип турар. Ол ышкаш социалистиг [...] сагыыраның талазы-биле районнуң комиссиязын кежигүнү.

1980 чылда хоорай Совединиң депутадынга соңгуткан. Депутат ажыл-чорудулгазынга бедик үнелелдиг болуп, хоорай Совединиң депутадынга ам ийи удаа соңгуткан. Б. С. Ховалыг [...] иштелин чаалап ап, шудургу ажылдап турар.

ЧУРУКТА: бызаңчы Б. С. Ховалыг.
В. ДМИТРИЕВТИҢ фотозу.

АВТОШӨЛЧҮГЕШ БОЛЗА...

Чаңгаар [...] чоннуң хуузунда чиик машиналарының саны улам-на көвүдеп турары [...]. Чангы үеде оруктар [...] артык, аргышкаңнар дүн, хүн дивес чоруур, оларның чамдыктарының эки удуп дыштанып албаанындан рульга чораан удуй бергеш, авария кылыры база оон боор турар.

Биске чүгле чурт иштинин эвес, Саян ындындан келген [...] балыктап, кат, мөөгү чыып бо-ла чоруп турарлар. Адар-Төштүң аърга кыдыынга машиналарлыг база [...] кайнызы-даа көрдүм. Мээң хууда иол-ла көдүрер деп, сагыжым өйүн чоруур бир айтырыым бар. Ол саналды өске эш-өөрлер база деткиир боор деп идегээр мен.

Хууда [...] машиналыг кижи мен. Найысылал Кызыл хоорайга, [...] «Автошөлчүгештиг» кылза база автомашина чуур чери оон-биле кады кылыр болза деп саналдыг мен. Хоорай иштинге хирлиг машиналар [...] лүг дээр дугайында шиитпирни оон соонда эрге-чагырга черлери үндүрүп болгай. Хөй бензин чарыгдап, баган газ үндүрүп найысылалывысты хирлендирбес сорулгалыг бис.

Хоорайга [...] театрлаар, кино, музейлер ноор, парк кирер, [...] [...] тавары[...]. Автошөлге машинаны тургузуп каагга, [...] чоруур кижилерге сагыш амыр, дескел чоктар машина-даа хайдынмастаар апаар. Ол шөлчүгештиң [...] хууда машиналыг чамдык кижилерге кудумчу [...] дип-даа болгай.

Бо айтырыгны улус депутаттарының хоорай Совети, автомотоништилел, күрүнениң автоинспекциязы чери чугаалажып көргеш шиитпирлээр болза деп саналдыг мен. Машина тургузар ындыг шөлдү кылып аптар болза, кудумчу [...] турумчуур, авария кылыр чоруктар [...] маргылдаа турбас.

М. ЧАПТЫГ-ООЛ,
автомотоништилелдиң кежигүнү.

ХҮНДҮТКЕЛДИГ ӨГ-БҮЛЕ

Ховалыг Хунаевич Дембирелди суурнуң чону шупту хүндүлээр. Ол 1946 чылда [...] Ленин аттыг колхозтуң баштайгы үндезилекчилериниң бирээзи, ол колхозтуң оон соонда «Ак-Туруг» совхозтуң ажыл-агыйын [...], экономиказын хөгжүдеринге болуушкун киирип [...], ажылдыгын харам чокка [...] келген. Х. Дембирел черле бодунуң чонунга төлептиг, ажыл дээнде карак кызыл, улуг-биче кижилерни хүндүлээр, эки мөзү-шынарлыг кижи.

Ажылдап келген үезинде ол суурнуң дыка хөй [...] күш-ажылга [...] өреткен, оларның амыдыралынга эки салдарын чедирген. Ынчангаш олар боттарының аразында Ховалыг Хунаевичиниң [...] чугаалашкан олурарлар. Оларга совхозтуң [...] заторлары Комбай Дартай-оол, Чымчак-Кара Деспижек, Александр Беган болгаш өскелер-даа хамааржыр. «Ак-Туруг» совхозтуң хову-шөлдеринде, [...] Ховалыг Хунаевичиниң [...] ажылдаан, чери чок.

Ол бүгү ажылдарга кыш, чай чок киржип тургаш, бодунга хамаарышкан ажылды чүгле ак сеткилдиг күүседип, шынарлыг кылдыр кылып келген. Совхозтуң дирекциязы ол үр чылдарда карак кызыл [...] ажылдап келген кижини, [...] бижиктер, өртектиг барааннар-биле шаңнап келген.

Бо хүннерде Ховалыг Хунаевич [...] ынчалза үнген-даа болза, совхозтуң МТМ-инде ө таңныылдап турар. Ол ажылга Х. Х. Дембирел база-ла чарысалгалыын көргүзүп, [...] ажылын эки кылып турар.

Дембирелдиң өөнүң ээзи Дарый Бимовна хөй уругларны [...]. [...]нден тура амыдыралы чүгле күш-ажыл-биле холбашкан, дыштаныып олурарынга хонну чок. Уругларын өстүр [...] алыр дээш кужун үндүрүп чораан кижи. Дембирелдерниң өг-бүлези суурга үлегерлиглерниң бирээзи.

Я. БҮРБҮ.

ОМАК-СЕРГЕК БОЛУҢАР

Чөөчүр ногаан эзим иштинде «Сайлык» деп пионер лагери. Арга-арыгның ыраажызы хектиң үнү чаңгыланган, оът-сиген курлак четпе, суступ чыдар. Лагерьниң [...] аңаа чорадым. Оон турар чериниң [...] бээр болду.

Ажылчыларын лагерьниң начальниги Кан-оол Бээзай-оол уткуп алды. Лагерьде үш отрядтыг дружина бар. «Маныраль» деп дружинаның командири Эрес Сырат (бешки класс) рапорт берген.

«Истекчилер» отрядының [...] — [...] гаш «Кызыгаарлар» отрядтың командири Мерген Кызыл-оол ужуражыышкынга турасаалдып отрядтарын чыскаапкан.

Шугум чыскаалында пионерлерни [...]. Улуг пионер вожатыйы Светлана Соян ногаан театрже пионерлерни чалап берди. Дээрниң хиндинде хыр чок [...] чүректи таалап турду.

[...] бот-идепкейлиг киржикчилери-биле [...] рашкан. Тыва АССР-ниң [...] ажылдакчызы Кан-оол Бадап-оолдуң аялгалар бижээн Чимит Өлеттиң сөзүнде «Калдак Хамар», «Шериг өөрлериме», «Тежим кызы» болгаш «Дорут-Дай» деп ырларны лагерьниң уран чүүл удуртукчузу Николай Чамбал үдеп бээрге пионерлер күүсеткен. Аныяк шүлүкчү Ч. Өлет сөөлгү үеде уругларга бижээн шүлүктерин болгаш тыва чоннуң чогаалдың хөг[...] боду канчаар чогаал бижиир [...] берген. Мындыг ужуражылгалар бирги сезонда каш-даа болган.

Ужуражылга үезинде «Хөглүг карандаштар» конкурузун эрттирген. Аңаа каттырынчыг, чаптанчыг чуруктар дел[...].

М. ТИРЧИН.

Айтырыңар, харыылап берээл

Чүге ындыгыл?

Чээрби чыл чолаачылаадым. Бай-Тайганың «Тээли» совхозка 16 чыл, а Мөңгүн-Тайганың «Мөген-Бүрен» совхозка дөрт чыл чолаачылаан мен. Профсоюз кежигүнү стажым 20 чыл.

Аймыяга таварышкан бюллетеньге [...] хевээр мен. Совхоз шалыңымның чүгле 50 хуузун төлеп берди. «Чүге ындыгыл» деп айтырарымга «совхозка дөрт чыл болган-дыр сен» дээр-дир. Ол шын бе?

Ш. ЧАЙ-ХӨӨ.

Ажылчын кижи чаа черге 6 ай иштинде ажылдааш, пособие [...] чок стаж дээрге-ле нити стаж болур ужурлуг. Бир [...] үезинде [...] стаж болгаш профсоюз кежигүнү [...] шалыңының 100 хуузун төлээр.

Бир эвес мурнунда ажылдыгдан үнгеш, бир ай ажыл бергенде «Мөген-Бүрен» совхозунга ажылдай берген болзуңарза, [...]. Оон аңгыда ажылдап кижи көрүм-чурум үрээш, кем-херек үүлгеткеш, азы прогулдааш үндүрткенде база пособиени 50 хуу төлээр. (Пособиениң канчаар санаарын, төлээрин дугайында № 17 пунктуда айыткан).

Дадывырны төлээр бе?

Мындыг айтырыгга харыыны Мөңгүн-Тайга районунда Мугур-Аксының чурттакчызы Клара Салчак сонуурган.

Районда садыгжы мен. Амгы хүннерде уруп хуусаалыг шөлээде чаш уруум азырап олурар мен. Ай санында 30 рубльди район төлеп турар. Оон аңгыда [...], профсоюз, комсомол шалыңынга [...] тырттырып турар мен. Бо бүгү дадывырларны тырттырар ужурлуг бе?

Партияның XXVI съездизиниң шиитпирлерин боттандырбышаан, СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели база ВЦСПС [...] Ыракы Чөөн чүк, Сибирь база чурттуң соңгу районнарының [...] 1981 чылдың ноябрь бирээден чаш уруглуг иелерге чамдык [...] төлээр шөлээни бээрин доктааткан. Ол пособиениң ай санында шалыны азы [...] фондузу төлээр. Ынчалзажок пособие шалың-биле дөмей кылдыр санаттынар болгаш [...].

Шалыңы кажыл?

1. Өске организациядан яңзылашкан таңныыл-шыраныкчы ажылдап турар мен. Ындыг кижиниң айда шалыны чежел?
2. Таңныыл-шыраныкчы кижи кезээ өнтелгеге киржип [...] чаа-даа ажылдап кылганда нарыд-биле төлеп бээр бе?
3. Таңныыл-шыраныкчы кижи бүдүн айда төптүр дыштанмайн ажылдаан-дыр. А дыштаныр ужурлуг хүннерин канчаар төлээрил?

Шожаа ООРЖАК.
Таңды районда Хову Аксы [...] чурттакчызы.

[...] 6 шакта [...] эртенгиниң 7 шакка чедир таңныылдап турар болза, [...] чүге дээрге артык шак ажылдавайн турар-дыр.

Дакпырлап ажылдап турар организацияларга артык шак ажылдаап болзуңарза, местокомунуң күш-ажыл талазы-биле [...] киирип болур. Бир эвес профсоюз чериниң [...] ону судка хомудап болур эргелиг.

Кажан ажылга хүлээп алганда [...] деп дужаалга бижиткен [...] төлеп бербес. Бир эвес ындыг [...] чок болза, сентелге ажылдаарын [...] төлеп бээри албан. Дыштаныр [...] администрация ийи [...] төлеп бээр. Бо дугайын күш-ажыл хоойлузунуң № 66 чүүлүнде айыткан.

М. ЧОДУЙ.
Тыва АССР-ниң прокурорунуң хууг дузалакчызы.

Парлаттынмаан чагааларның изи-биле

АВТОБУС ТУСКАЙЛАВАС

[...] хоорайдан Кызыл районнуң Кур-Чер суур чөөн маршруттуг автобус бо чылдың январьда каш хүн [...] дап кедээ бижикчиниң чагааны редакцияга келген.

Кызыл—Кур-Чер суур маршрудунга [...] даан, расписание ёзугаар [...] Тываның транспорт [...] организациязы И. Г. Антонов харыылаан. Ол суурдан пассажирлер эвээш болган. Ынчангаш туска автобус тургузарын соксаткан.

Кызыл хоорайдан болгаш Балгазын талазындан Кур-Чер суурну таварып эртер автобустарның база Шамбалыг суурга чедип турар автобустуң [...] даап, ол суурнуң пассажирлеринге [...] деп бирген.

САГЫНДЫРГАН

Бо чылдың апрельде Чыраа-Бажы суурдан редакцияга чагаа келген. Мында кедээ Культура бажыңында кассир М. Ооржактың ажылында четпестерин бижээн. Ол кино билеттерин [...].

Тус черге ынаалда [...] чагаада фактылар бадыткаттынган — деп, улус депутаттарының Чөөн-Хемчик район Совединиң күүскомунуң даргазы Д. С. Куулар редакцияже бижээн.

[...] кассир Мичиңмаа Ооржакты сагындырган. [...] Көрүкчүлерге кино билеттерин садып турар [...] соңгаар контрольдаар. Районнуң кино үндүрүп турар чери [...] районнуң кино [...] тем дааскан.

ХОВАРТААН

Тыва улустуң национал хөгжүм херекселдери — [...]. Бызаанчы, игил, чадаган, шоор, кулузун хомус дээш, өске дириг [...] хайныктырыптар амыраа, эдиски дээн ышкаш өске-даа музыка херекселдерин сонуургап, ажыглап чорааныв ам сактып чугаалаары артык эвес.

Кижилерниң бүгү талазы-биле сайзыраңгай болур чоруун ажыткан ленинчи национал политиканың ачызы-биле бистиң хөй национал [...] национал уран чүүл, оон иштинде музыка уран чүүлү хостуг-биле хөгжүп база сайзырап турар. Бо [...] салгалынга мөңге улуг эртине дээрзин билир бис.

Ындыг [...] бистиң республиканың сөөлгү чылдарда кандыг-даа музыка херекселдериниң ховартап турарын [...]. Мээң саналым болза, коллективтерниң бот-тывызыксыр уран чүүлдерин ам-даа калбартыр, [...] музыка уран чүүл талазы-биле [...], ылангыя школаларның музыка өөредилгезинге ядыг [...] херекселдерин чогаадыкчы бүдүрериниң аргаларын дилеп [...] херекселдериниң магазиннерге калбартыр садыглаары чугула деп бодаар мен.

И. БАДРА,
персоналдыг пенсионер.

САЛГАЛДЫҢ САЛЫЫ

Чурттуң хой ажылында аныяк салгал чыл келген туҗум-на көвүдеп турар. [illegible] —аныяктарның хой ажылын шиңгээдип алыры чанчыл болу берген. Амгы үеде бо алырда 150 муң оолдар болгаш кыстар ажылдап турар. Комсомолчу-аныяктарның хойжу бригадаларының болгаш звенолярының саны 12 муң ашкан.

Аныяк хойжулар «Мал ажылы— аныяктарның [illegible]» деп шимчээшкинниң [illegible] чер-черде партия органнарының [illegible] ажылын улам хөгжүдер, материал-[illegible] сайзырадыр, чем-суурну быжыглаар дээш шудургу ажылдап турарлар.

[illegible] ры ССРЭ-ниң 60 чыл оюн төлептиг уткуур дугайында [illegible] рыы кылдыр чугула сорулгазын [illegible] Иссык-Куль областың 60 комсомолчу-аныяктар [illegible] ге алдар кылдыр шалыпчы [illegible] гырыгны үндүрген. Олар бар аргаларны санап көргеш, оң бирги беш чылдың өйнги чы[illegible] Олар[illegible] ... 100—110 чедир, үжени—110—180 чедир, а ону —130—191 чедир хураганны доруктурарын, хураганның 95 хуузун камгалап алырын, хойлан-на 3—5 килограмм дүкү кыргыырын хүлээнген.

Аныяк хойжуларның кыйгырыын Киргизияның Компартиязының Иссык-Куль обкому ээн-биле деткээн. Ам партия, совет, комсомол болгаш ажыл-агый органнары комсомолчу хойжуларның [illegible] хойжуларга өөредир. Ук [illegible] боттандырар, аныяктарга [illegible] хемчеглерни ап турар. «Эки [illegible] күүседир. Бүдүрүлгениң эки организастаар болгаш эки бүдүрер. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, «бүдүрүкчүлүг ажылдаар»—деп, эш Л. И. Брежневтиң СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 ч.) Пленумунга [illegible] үдуртуп болдурган.

[illegible] Ленин аттыг [illegible] СЭКП-ниң XXV [illegible] аттыг хойжу бригадазы 1975 чылдан тургустунган. Оң 12 [illegible] [illegible] Октябрь [illegible] [illegible] ВЛКСМ обкомунуң шилчидир Кызыл тугун каш-даа катап чаалап алган. ВЛКСМ ТК-ның «[illegible] маадыр»ы, күш-ажылдың хоочуннары — комсомолчу-аныяктарның эң эки коллективинге» деп Кызыл тугу-биле ол база шаңнаткан. Бригада эрткен беш [illegible] чылда күүсеткен. Ынчаан хойдан-на 4,5 килограмм дүкү кырган, чүс башка оваштыр 107,7 баш хураганны алган болгаш планда ажыр 2[illegible]. Эрткен чылын чүс хойга онаалтыр 111,7 хураганны алган.

Алтай крайның Родин районунда «Май бир» совхозтуң [illegible] бригадазы — мурнакчыларның бирээзи. Оң бригадири —Н. Асеев, комсомол бөлүүнүң удуртукчузу —А. Майоров. Үш-ле кежигүнүг ол бригада бир муң ажыг хойну ажаап, өстүрүп турар. Эрткен чылын хойлан-на 7 килограмм дүкү [illegible] тыр 112 хураганны алган. 0,1 [illegible] 60 [illegible] ажылдың чарыгдалы 28 кижи-чакка кызырылган.

Ставрополь крайның Совет районунда Ленин аттыг колхозтуң хой семиртир шөлүнде [illegible] тиин база чедиишкинниг ажылдап турар. Мында 14 муң ажыг хойда 12 кадарчы быжыглаттынган азы кижи [illegible] бир муң [illegible] семиртип турар. Ында кол ажылдар механизастаттынган, [illegible] үнелиг дыка чиик. Бригада кежигүннери мал чемин боттары сөөртүп, хооп чемгерип, суггарып, бүгү ажылды кылып турар. Бригада 1980 чылда «Мал ажылының бедик культурлуг коллективи» атты алган, а 1981 чылда ССРЭ-ниң Улус ажыл-агыйының чедиишкиннериниң [illegible] ган. Беш чылдың түңнели-биле бригадага «Беш чылдар[illegible] күш-ажылдың хоочуннары—эң эки комсомолчу-аныяктар [illegible] винге» Кызыл тукту мөңгеде арттырган болгаш комсомолчу алдарның чыл демдеглелинге киир бижиткен.

Бригада «Коммунистиг күш-ажылдың коллективи» хүндүлүг атты үш чыл эдилеп турар. Ооң он кежигүну —[illegible] шалыпчылары, а өйнзи ол ат дээш туржуп турар.

[illegible] хойжулар [illegible] ган. Эрткен чылдың түңнели-биле Кыргыз ССР-ниң Нарын [illegible] хойжузу [illegible] Болотканов чүс хойдан-на 165 хураган, хойдан-на [illegible] килограмм дүк алган, Казах ССР-ниң Гурьев областа Ленин аттыг совхозтуң хойжузу Каламныр Сулейменова 165 хураганны болгаш 9,2 килограмм дүкү алгаш, Ленинчи комсомолдуң шаңналының лауреаттары болганнар.

Казахстанда эң эки аныяк хойжуларга Социалистиг Күш-ажылдың [illegible] Маадыры Жаңылбек Кудашбаев аттыг шаңналды. Ставрополь крайга Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Василий Рудченко аттыг шаңналды тывсып турар. Киргизияның аныяк хойжулары (ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Таштанбек Акматов аттыг шаңнал дээш чаржып турар.

Чуртта салган орар хойжулар [illegible] Ставропольда Егор Олифиренконуң беш оглу болгаш ийи уруу шупту хойжулар болган. Ол өг-бүлениң хой кадарган ниити үези 120 чыл чедип турар. Казахстанда Тынысбетерниң, Джандыбаевтерниң хойжу [illegible] база хөй.

Эш Л. И. Брежнев профэвилелдерниң XVII съездинге «...көдээ ажыл-агыйында болгаш үлетүрүүн аңаа [illegible] продукттарның [illegible] доп-дораан кылып болур болгаш кылыр ужурлуг чугула херектер хөй» дээн. СЭКП ТК-ның Чиктиг секретарының ол айтышкынының аныяк [illegible] удуртулга болдурган, [illegible] чаңнаг турбас.

В. ЯКОВЛЕВ.

П М А - н ы ң интервьюзу

АКШ-ТЫҢ КОММУНИСТЕРИ— БОО-ЧЕПСЕКТЕРНИ ДҮЖҮРЕРИ БОЛГАШ ТАЙБЫҢ ДЭЭШ

— Ядролуг дайынны чайлаттыр талазы-биле демиселди күштелдирер дээш улуг харыысалга [illegible], Американың Каттышкан Штаттарының коммунистеринге онаажып турар —деп, АКШ-тың Коммунистиг партиязының Национал даргазы Генри Уинстон ПМА-ның корреспондентизи Павел [illegible] медеглээн. — Ядролуг [illegible] келириниң кол айыылы бистиң чуртувустан — Американың Каттышкан Штаттарындан үнүп турар дээрзин билир бис. Ынчалдыжок АКШ-ка тайбыңга ынакшылдыг хөй нурууну барын база-ла билип турар бис, коммунистер ооң чарыыбас кезээ боор турар. Олар [illegible] боттарының ажылын идепкейжидип, дайын айыылынга удур туржуп турар янзы-бүрү бөлүглежиишкиннерниң ара[illegible] дээш демисежип турар.

Ооң-биле чергелештир сегун кижи төрелгетенниң мурнунда тургустунган айыыл дээш кол харыысалга Рейганның администрациязынга онаажып турарын херекке албайн барып болбас. Рейганны 1980 чылдың ноябрьда «Хамааржыыл программазын кылыр бээр» деп кыйгырыг-биле президентиге сонгаан. Ол чорук [illegible] чарыгдаары-биле аңаа бээри болгаш ол-ла үеде ажылчы [illegible] рер херелгини кызыары ол болган-дыр. Президентиниң ат[illegible] га, радио болгаш телевидение бүгү чүүлдерни кылып турар. [illegible] 77 хуузу чаажтыг угланыышкынын өскертирин негеп турар дээрзин чоокта чоруткан [illegible] ның айтырыышкыны көргүзен, чурттуң удуртукчуларының эгелдиры АКШ-тың төөгүзүнде кажан-даа ол хире дүргэн [illegible].

Айбан медээн-биле ааырга 1 миллион 100 муң кижи киришкен, дайынга удур чыскаал болгаш митинг Нью-Йоркка болган 1982 чылдың июнь 12-ни Каттышкан Штаттарга төөгүлүг хүн болган. Ол болза, бистиң чуртувустуң, а харын-даа [illegible] массалыг чыскаал-дыр. Ук чыскаал бүгү чер болганга хажок улуг салдарлыг болган. Ынчаарга ооң эң чугула чүвези чүү болганыл [illegible] демисешпейн турар хөр чачлык кижилерниң бүдүүлүк болалын арылдыр шапканы болур.

Бистиң [illegible] кижилерни мегелеп шыдаан. Нью-Йоркта ынчыда Лос-Анджелеске, Сан-Франциского болгаш чурттуң өске-даа [illegible] кыныңың хөй муң кижи киржиишкин [illegible] болгулаан. Чыргынай янзы-бүрү: «Рейган Ак бажыңдан үнүп [illegible]!», «Херелгини дайынга эвес, а ажылдаар [illegible] га бээр!», «Боо-чепсек сопетин!» деп болгаш өске-даа лозуннарны салып турган. [illegible] лары, ажылчыннар идип үнүп турган.

Ам Американың депшилгелиг күштерниң сорулгазы чүл дээрге, ноябрьда АКШ-тың [illegible] Президент Рейган хөй-ниитиг чепсеглеништиннерниң [illegible] зарынга чаптаарешкен. Ол шиитпирге байыр чедирип турар бис. Совет Эвилели ынчаарга [illegible] магза-ла негеп [illegible] АКШ-тың коммунистери билир. [illegible] ниң чурттуң стратегиг ажылаар боо-чепсээн сан болгаш [illegible] ини ССРЭ саналдап турар. Ынчаарга Рейган болза, АКШ [illegible] рерин доосканы, чүгле ынчан ара соксадып каар ужурлуг деп санап турар. Ынчаарга ара соксадырының утказы чүл [illegible] эндерe бүдүрерин улам хүрээлээри эвес, а ону соксадыры болгай.

Рейганның чаа ядролуг [illegible] Совет Эвилелинге удур чүгемин ядролуг дайынны чорударынга белеткенирин баш удур көрүп турар Пентагоннуң [illegible] ол тодаргай апарган. Ядролуг дайын болган таварылгада [illegible] бөмбүрзек — [illegible].

Ону [illegible] бис. Ынчангаш бис чедип алдынган [illegible] оожургавас ужурлуг бис. Июнуң 12-ни [illegible] «Боо-чепсекти ындыва бүдүрерин доп-дораан соксадыр болгаш боо-чепсекти дүжүрер» деп лозуң он-он миллион кижилерниң бөттүг херээ болган турар ужурлуг, ол сорулганы Каттышкан Штаттарның коммунистери чедип алырын [illegible].

(ПМА).

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

ВАШИНГТОНГА САГЫНДЫРЫГ

Ливанда байдал кедергей чиндиглеңгени-биле холбаштыр СЭКП ТК-ның Чиктиг секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң АКШ-тың президентизи Р. Рейганга кыйгырыы бүгү делегейниң [illegible] информация чепсектеринге, күрүне, политика, [illegible] хөй-ниити талазы-биле кескү ажылдакчыларга эң калбак үнелеп көрүүшкүнүү хайныктырган. Израиль [illegible] холундан Ливанда кижилерниң өлүп турарын харыысалгалыг чан[illegible] Чер кырында ак сеткилдиг [illegible] көрүп шыдавас деп, Совет удуртукчунуң чугаалаан сөстерин парлавайн барган солун барык чок боор.

Совет Эвилелиниң тайбыңга ынак даштыкы политиказының, империализмге удурнационал бот-башкарлыышкынның [illegible] демисели-биле ССРЭ-ниң эп[illegible] ның чаа илерели кылдыр ол кыйгырыгны чер болганга ынчалдыр үнелеп көрген. Ли[illegible] болгаш үргедээшкинниң ченнерелип турар Израильге дузалап турар АКШ-ка эң шынгыы сагындырыг, агрессорга деткимче көргүзүүн дээш америк далай чадаг шериниң Ливанче чорударынга удур сагындырыг кылдыр ол кыйгырыгны хүлээн көрген.

Кыйгырыгны Араб делегейге онза калбак үнелеп көрген. Совет удуртулганың Л. И. Брежневтиң кыйгырыында [illegible] талыг туружу ССРЭ — хосталга, бот-эрге болгаш хамаарышпас чорук дээш демисежип турар бүгү улустарның шынчы өнүү дээрзин база катап бадыткаан деп, палестин ФАТХ организациязының ТК-зының кежигүнү Абу Айад медеглээн. Палестинаны хосталгазының организазының болгаш ливан национал-патриоттуг күштерниң талазында Совет Эвилели быжыы-биле туржуп турар, ол чорук бистиң демиселивиске эң чугула салыышкын болуп турар. Чоокку Чөөн чүк айтырыынга хамаарыштыр ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың тудуш-ко[illegible] как деп, Сирияның «Аль Баас» солуну айыткан. Совет Эвилелиниң күжениишкиннериниң [illegible] ган турда, АКШ-тың ... [illegible] ның бо кавызынга душкуурлуг чоруку чадылгааналдарга дээш бүгү-ле чүүлдерни кылып турар деп, ол солун бижээн.

Израиль [illegible] кижи амытан дыңнап көрбээн үргедиишкиннерни Ливанда кылып, палестиннерни күш-биле [illegible] чорудуп турар мындыг көңгүр берге үеде Р. Рейганга ол кыйгырыгны чоруткан делегей парлалгазы демдеглеп турар. Ливанга дуза чедирер [illegible] мобилизастаарынга ол [illegible] күштелдирер [illegible] чок. Индияның «Таймс оф Индия» солуну ону онзалап демдеглээнин өзүгээр алырга, «Чоокку Чөөн чүкке тайбыны катап тургузарынан [illegible] Вашингтонуң Ливанга харыысалга чок [illegible] боор [illegible] Л. И. Брежневтиң шиитпирлиг сагындырыы шынгыы көөрүк америк администрациязынга [illegible].

Ю. ЛОПАТИН.
(СЭТА).

АНГЛИЯ. АКШ-тың Гринэм-Коммонда агаар шериниң [illegible] «Тайбың лагери» [illegible]

[illegible] шыдавас.

[illegible] тавары эвес. Великобританияга [illegible] америк чаглыныг ракеталары [illegible] ол черге тургузар деп Лондон [illegible]

АП—СЭТА-ның фотозу.

ЛИВАНДА БАЙДАЛ

БЕЙРУТ. (СЭТА). Израиль шериглер Бейруттуң золгтуг хөрепортунуң чоогунда болган Хай ас-Саллум кварталын база катап боолаан. Ооң-биле кады олар Бейруттуң барыын кезээнин бүзээлээшкинин улам [illegible].

Ливанның күш-ажыл болгаш социал херектер чиниг[illegible] ри, ооң-биле кады кошкен өгбүлелерге дуза [illegible] талазы-биле комиссия даргазы болуп турар Абдеррахман аль-Лаббан [illegible] [illegible] Бейрутче [illegible] израильчи [illegible]. [illegible] Ливанда [illegible] [illegible].

Ливанның мурнуу чүгүнде хоорайларда болгаш чурттакчылыг черлерде хөй-хөй базылдарны [illegible] бузa үстүрүп, чер-биле дөңнеп турар. Садтарны болгаш парктарны партизаннар чаштыр чер болу бээр чадавас дээш ыяш чок кылдыр кезип турар. Фалангистер [illegible] израиль шеригнерниң [illegible] Халдатуң мурнуу-ливан сепаратистери эжелекчилер-биле идепкейлиг кады хөделип турар.

Израиль эжелекчилерниң [illegible] черлеринде улуг уурланыышкыныг уламчылап турарының дугайында палестин ВАФА агентилеr дыңнадып турар. Уурланыышкынның палестин [illegible] болгаш ливан национал-патриоттуг күштерниң дайынчыларының каттыжып [illegible] Бекаа хөмүң [illegible] болгаш Кефаун хөлдүн [illegible] чөөн талазында израиль шериглерге сөгүгүү таварыштырган.

Эжелеп алган черлеринге фашисчи аргаларны ажыглап, израиль эжелекчилер ливан болгаш палестин чурттакчы чонну хоозурадып, шаажылап турар. Аллаашкыннар болгаш [illegible] кылып, тайбың чурттакчыларны тудуп хоругдап турар. Палестин дескеннериниң Айн аль-Хильве [illegible] бүгү эр кижилерин [illegible] израильдер тудуп алгаш, «[illegible] угланыышкынче» көжүрүп чоруткан деп. ВАФА агентилеri [illegible].

[illegible] Палестинаның хосталгазының демократтыг фронтузунуң чиңгине секретары Н. Хаватма журналистер-биле беседазынга [illegible] ф Хабабке онаалган. Палестинаның хосталгазының [illegible] ливан [illegible] [illegible] Бейруттан [illegible] Ф. Хабаб [illegible] [illegible] мележилгелер соонда [illegible].

[illegible] И. Хаватма [illegible] Боо турар медээлерниң [illegible] израильге чагыштыг [illegible] ... күштүг кызыңмалыг [illegible] кижилерни [illegible] «Палестинаның хосталгазының организациязы Бейруттан [illegible] 30 [illegible] хуузу» деп, ол [illegible].

Ооң-биле чергелештир Тель-Авив [illegible] [illegible] Ливан чазакче [illegible] Араб [illegible] болгаш Каттышкан Штаттар болгаш Израиль улуг кужениишкиннерни кылып турары билдингир. Ливанче халдап кирииниң бир чылдагааны болза, ол чурут израиль-америк чагырыгга киирип алыры боор турар. Тель-Авив чаржыр турар. Ливан болза, «Израиль-биле керээге Египеттиң соонда ат салыр ийи ги чурт болур» деп, Бегин болгаш [illegible] израиль бөзик [illegible].

Ливанның премьер-министри Ш. Вазаан, Тель-Авивтиң чимзениишкиннерин ойтур шаппышаан, «Мандир Морнинг» [illegible] «Ливан Израиль-биле [illegible] туржур турар мен».

ИРАН-ИРАК МЕСИЛДЕЖИЛГЕ

БАГДАД. Соолгу тулчуушкуннарның үезинде иран шериглер 265 кижизин өлүрткен деп, Ирактың кол шериг [illegible] дыңнадыышкынында чугаалаан. Курунс [illegible] ның күштери бир болза узу[illegible] Басра [illegible] түр шаптырган деп, ИНА агентилеr дыңнаткан. Ирак [illegible] иранныңарның эр[illegible] [illegible] 6 [illegible] [illegible] Иран [illegible].

• • •

ТЕГЕРАН. Иран агентилериниң дыңнадыы-биле алырга, [illegible] берген иран шериглер дайзынның удур улуг халдаашкынын ойтур шапкан. Басрадан соңгу талага болган тулчуушкуннарга ирактар 55 танкызын оскунган. Оон аңгыда Ирак [illegible] [illegible].

• • •

ВАШИНГТОН. «Ирактың болгаш Иранның аразында калбарып орар дайын кыжа[illegible] Перси [illegible] рунга чаа шериг өөредиишкиннерни чорударынга АКШ белен» деп. [illegible] Ынчалдыр [illegible] керге хамаарыштыр ол демисээриниң кирүнелериниң Вашингтонда сопаллар-даа, [illegible] деп, ол мининп чугаалаан.

• • •

БЕЛГРАД. Аңаа болган парлалга конференциязынга БНО-[illegible] Хавьер Перес де Куэльяр [illegible] [illegible] БНО болгаш [illegible] [illegible] чорудулгаларын соксадыр дугайында БНО-нуң [illegible] чок чорук Чөвүлелиниң резолюциязын Иран хүлээп көрбээнин [illegible] БНО-нуң [illegible] секретары [illegible] талалар-биле ур[illegible] кужениишкиннерни дагын эге[illegible].

СОМАЛИДЕ БАЙДАЛ

ПАРИЖ. Сомалиде байдал [illegible] «Юманите де парти» солуну бижээн. Сомалиде [illegible] улур дайын чорудулгаларын бо айның эгезинден бээр чоруун келген болгаш ук фронт [illegible] [illegible] чоруун турарын бир дугаар [illegible].

• • •

ПРАГА. Сомалиде [illegible] кунудар ол чуртта чагырыкчы [illegible] рар. Могадишонуң болгаш Ва[illegible] тыр ол өиленнээшкин онза кескүлеп апарган болгаш органнар [illegible] болу берген деп, Чехословакияның «Руде право» солуну бижээн.

[illegible] күрүнелерниң [illegible] деп ап турган, «улуг Сомали» дижир [illegible] [illegible] чурттуң ыңдынла-ла эң ядаранчыг [illegible] бажсыраткан деп, ол чугаалаан. Халаттынган америк [illegible] база бодун [illegible] массаларның байдалын экижидерин [illegible] АКШ-тың талазынче эргилдешкин херек кырында чүгле америк талага ажыктыг болган, сомали девискээрде шериг объектилерин ажыглаар аргаңы АКШ алган.

Ол-ла бүгү [illegible] хайныктырып үндүрген болгаш [illegible] деп, [illegible] демдеглээн.

(СЭТА).

ЧАРТЫК ЧЫЛДЫЫ-БИЛЕ

Эрзин райпозунуң баштаар чери болгаш ында партия, профэвилел, комсомол организацияларының коллективтерниң, садыгжыларның база ажылчыннарның ортузунга социалистиг чарышты демдектиг организастап, ооң түңнелин ай, квартал ааны-биле үндүрүп, мурнакчыларны материал болгаш мораль талазы-биле шаңнап-мактап турар. Социалистиг чарышты [illegible] организастаарынга сорук киирген Эрзинниң кооператорлары 1982 чылдың бирги чартыының планныг онаалгаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседипкен.

Бирги чартык чылда түрмектеп садар бараан садыглаалының ниити планы 2496 муң рубль турган, херек кырында чоокта 2512,1 муң рубльдүң бараанын садып, планын 100,6 хуу күүсеткен.

Ниити чемненииниң [illegible] ниң бирги чартык чылда планы 93 муң рубль, херек кырында чоокта ашкан аймаан 98,9 муң рубльге садып, планын 106,2 хуу күүсеткен. Хлеб [illegible] планын 100,5 хуу күүсеткен. [illegible].

Районнуң белеткел конторазы база багай эвес ажылдаан. Бирги чартык чылда 98,3 муң рубльге чоннаn продукция садып алыр планныг турган, херек кырында 1317 муң рубльге садып алган. Чоңдан ыяангыя эът, сүт, дүк садып алырының партиязы [illegible] бирги [illegible]. 1982 чылда 208 тонна дүк хүлээп алыр планын херек кырында 213,7 тонна [illegible] күүседип.

Бирги чартык чылда болгаш өйнги кварталда Эрзин суурда № 1 аъш-чем магазининң эки ажылдап, чартык чылда 244 муң рубльге аъш-чем бараанныры садар турган, 265,6 муң рубльге саарган, планын 108,9 хуу күүсеткен. Ажыл-агый херекселдерниң магазини (эргелекчизи Наталья Бээдей) чартык чылда планын 105,9 хуу күүсеткен. Ол ышкаш районнуң өйнги салбыры, Нарын суурда үлетүр бараанныр магазини (эргелекчизи Чоодү Ноозыкаа) өйнги кварталда эки ажылдап, планын ажыр күүсеткеннер. Автолавканың эргелекчизи Сюрен Комбу чартык чылда 59 муң рубльдүң бараанын садар турган, херек кырында 61,5 муң рубльдүң бараанын [illegible] 104,2 хуу күүсеткен, автолавканың [illegible] ызыдан бирги черин алган.

[illegible] чылда ажылдааныңда чечектер ам-даа бар боор турар. [illegible] чартык чылда [illegible] ги квартал-дың бараан садыглаалының планын күүсетпээнер. [illegible] Аңгыр-оол чартык чылда бараан садыглаалының планын чүгле 98,9 хуу, Моңгуш-оол Хүлерооол 83,3 хуу күүседип, багай ажылдааннар. Бо садыгжылар түскай тургустунган графиги [illegible] чамдык аалдарга шуут барбайн, оон арте баар, малчыннарның [illegible] чылдың бараан садыглаалының планын күүсетпээннер.

Амгы үеде Эрзинниң кооператорлары СЭКП Төп Комитединиң май Пленумунуң [illegible] чылдың өйнги чылы—1982 [illegible] ның бүгү талазы-биле күүседир дээш [illegible] демисежип турарлар.

Я. СОЯН.

Патриоттарның чедиишкиннери

САН-ХОСЕ. (СЭТА). Национал хосталганың Фарабунд Марти аттыг Фронтузунуң дайынчылары бо чылдың июль айда [illegible] Сальвадор шериглериниң он муң ажыг солдаттарын болгаш офицерлерин чыскаалдан үндүрген болгаш дөрт вертолётту база элээн хөй шериг машиналарын үрээн. Патриоттарның «Венсеремос» радиостанциязы ол дугайында дамчыткан.

ИХФ-ның [illegible] радиостанция-биле дамчыткан медээде патриоттарның [illegible] отрядтарының [illegible] Чалатенанго департаментиниң шаажылыкчыларын шаан хадааазын [illegible] ойтур шаап турар. Ол департаментиже чоокта чаа чалча шеригиниң шпиндек кесектери, «А-37 дрэгонфлай» деп самолёттар-биле катай-хаара америк шериг техниказын октаан турганы билдингир.

БРЮССЕЛЬ. (СЭТА). Сальвадорнуң шериг эрге-чагыргазының дерзии политиказы, кандыг-даа бүрүзүх чок кижилерни массалыы-биле өлүрер чорук [illegible] [illegible] кия болдуруп турар деп, Юнист-демократтарның пателей ассоциациязының мында чептереткен медеглелинде чугаалап турар.

Ындыг налыс-дошкун араажыныг [illegible] Каттышкан Штаттарның чазаңың талазындан саң-хөө болгаш шериг [illegible] биле калбартып турар. Ол [illegible] болган чепсеглээрин чүгле бо[illegible] харылап турар эвес, харын база ол чуртче дыка хөй санныг америк шериг [illegible] база чорудуп турар.

Чай болгаш уруглар

ТУРИСЧИ ОРУКТАР-БИЛЕ

Тɵрээн чериниң чурумалдыг бойдузун, чурттакчылыг суурларын сонуургап кɵɵрүн-биле Сарыг-Септиң Тока аттыг ортумак школазының чɵɵрби ɵɵреникчизи хɵй хонуктуг турисчи походче үнүпкен. Сарыг-Сеп, Бүрен-Аксы, Белбей, Эржей, Шуй, Үжеп, Шивей. Сизим таварыштыр аян-чоруктуң маршруду олар дугурушкан. Машина оруу оларны Дерзиг-Аксы суурга эккелген. Мурнуку чылдарга бодаарга, суур үнденниң-биле [illegible]. КМК-ның [illegible] доозуназы чаа бажыңнар бо черни улам каастай берген. Чараш агаар-бойдус ортузунда суур кижилериниң амыдыралынга чаагай бараан болуп турар, уруглардың казыкшылга школазы, ээрыг [illegible] ларның бажың-интернаты база мында ажылдап турар. Салчак Токаның «Араттың сɵзү» деп номунуң маадырларының оглу, кызы—бɵгүнгү [illegible] ажылчылар-биле [illegible] ражып, Кɵк Санчааның турачылалынга [illegible] доктаадывыт. Суурнуң түүгү, бɵгүнгү амыдыралы кижи [illegible].

Улам ɵрүлеп, холушкак арга-арыглап, тайгаже туристер чоокшулап органнар. Дерзигни кешкеш, «Кызыл Тук» совхозтуң тараа шɵлүн, сүт-бараан фермазының турлаазы таварып эрткен. Оон Бүрен-Аксы суурга школачылар келген. Аңаа дыштанып ап, Белбей суурнуң чоогунда Кɵренгоя Кɵк-оолдуң аалынга барганнар. «Кызыл Тук» совхозтуң 100 иизон ол кадарып турар. Чайлагда малчын сүтта туристер [illegible] чɵп чажыптыг ажыл-ижи-биле таныжыкан.

Кокпа орук Каа-Хемниң эриин ɵрү улам ыңайлаан, турут баарынга келген. Билиг-биле [illegible] ортулуктарның, эрик кыдыы оймактарының чечектериниң [illegible] чарашын! Агаарның арыг-чаагайын! Кешкелиг турутугу эрткеш, Эржей суурга келдивис. Каа-Хем районнуң аңныр-[illegible] балыкчылары мында чурттап турар.

Даг баарындан чоктаан кокпа орук «Кызыл Тук» совхозтуң Хааптыгла [illegible] ажылдап турар [illegible] чыпы Ɵглүге Салчактың турлаазынга эккелген. 27 чыл иштинде бодунуң тɵрээн совхозунга ол малчыннап ажылдап келген. Оон күш-ажылын партия, чазак бедик-биле үнелээн, шаңнап-мактап турган. [illegible] чедиишкиннерни чугаалааш ɵɵреникчилерни мал ажылынче ажылдаарынче [illegible] малчын кыйгырган. Ɵ. Салчактың чугаазын школачылар улуг сонуургал-биле дыңнаан.

Туристер солун ишчи-биле [illegible], орук [illegible] [illegible]. Назы-бедик эртипмес черлерге олар келгеннер. Чалым турутуну оюп эрткеш, Шуй, Үжеп-Акче чорупканнар. Каа-Хемниң оң талазындан бады келген бичии кара хемни ɵрү чоктапканнар. Ол хемниң аксындан [illegible] километр ырап келгеннер. Ɵөр черлиг хаваннарга таварышканнар, 28-даа, 31-даа деп оларны санаан кижи бар. Аңнар ɵɵреникчилерни [illegible], санап-даа, ɵɵрүнчүг-даа болган.

Орук удатпайн кара лагның чанынга эккелген. Дыка-ла кадыр, берт орук! Дагның кырынга үнүп келгеш, чемпеп маңнаан диннге база таваржы бердивис. Эң бедик бо черден кɵɵрүвүске, Каа-Хем [illegible] батканы, Сарыг-Сепче шɵйлүп чорупкан. Каа-Хемниң оң, [illegible] талазында сынварны чүү деп адаарын ɵɵреникчилер [illegible] турган.

—Алдыы Ыдык, Үстүү Ыдык сыннар, Бай-Балык-Ужары — дɵɵн ɵске-даа черлерниң аттарын адап берип турдувус. Бай-Балык-Ужары деп черниң үстүү талазында ɵɵрем ɵэтнек бар, аңаа балык кончуг хɵй турган чүве дээр.

—Ол чарыкта, Каа-Хемче кирген хемчигешти чүү дээрил?

— Үңген деп чем-дир. Оң талада хемни Шɵɵй деп адаар. Оон аксында бажыңнар турар, ам мында улус артпаан. Революция мурнунда хааныыг чазактан дескен орус тараачыннар аңаа кежип келген. Ам мында чудулгелиг сезен ажыг харлыг кырган ирей бар—деп, олар-га тайылбырладывыс.

Ыдык тайгазының Каа-Хемге туруглаан үскен үжүн чадаг кижи орук-биле эрткеш, Үжеп-Аксы суурга келдивис. Мында колдуунда чудулгелиг [illegible] чурттап турар. Ɵɵреникчилерниң таарының сонуургаан чүүлү болза, бажың бүрүзүнүң огороду. Картофельден аңгыда огурец, [illegible], капуста дɵɵн ɵске-даа ногаа аймаан тараан. Инек, чылгы мал, хаван база-ла бажың бүрүзүнде бар. Үжеп-Аксы суурнуң чурттакчылары эътти, сүттү, ногаа аймаан боттарынга четтиге [illegible] [illegible], аргазының дыш курунеге садып турарын база билип алдывыс.

Каа-Хемниң солагай талазында [illegible] [illegible]-кеш, «Кызыл Тук» совхозтуң [illegible] чылгы кадарчылары Серен-оол, Кызыл-оол оларның турлаанга чеде бердивис. Оларның ада-ɵгбелери үе-дүптен бээр мањаа чурттап, мал ɵстүрүп, аң-мең-биле амыдырап чораан. Сизимге база четтивис. Мында суур самолёт хонар шɵлдүг. Сарыг-Сеп биле Сизим аразында машина оруу база ажык. Суур ɵɵс чыл школазы [illegible] база тургускан. Клуб, эмнелге пунктузу ажылдап турар. Кежерни кескеш, оон каапкан [illegible] Сизим-Аксындан [illegible]. Ыяшты кым кескенил, ону чүге албааныл? Бай-Тайга чурттуг Самданчап Хертектиң чугаазын сактып, ɵɵреникчилерге чугааладым. Маңаа ыяш кезип, Кызылдың [illegible] [illegible] дукту хем-биле салдадып бадырып турган. Машина-техника ховаар, орук чок, чүгле сүт-биле ыяшты бадырар үеде алдынмайн барган чудуктар болган. Бир ырның үтказын база сактып чугаалаштывыс:

[illegible]
Каа-Хем.
Сайыннаааа баргаа баар,
Салааннада энтиг [illegible],
Салаалын [illegible].

Бистер «сайлыкталыо» салдан дүрген, эптиг «Зарига» оруукаш, Сарыг-Сепче чаныптывыс. Сураглыг педагог А. Сухомлинскийниң ɵɵредиглиг-кижизидилге [illegible] [illegible] бойдусче [illegible] чоруктарының салдарлыын онзалап чорааның база катап сагындым.

И. ДОСТАЙ

Сарыг-Сеп.

МАҢГЫР АЪТТАР

Тыва улустуң шаг-шаандан тура улуг байырлалдарда мɵге хүрежи-биле кады эрттирип чорааны аът чарыжы сɵɵлгү үеде бистиң республиканың чамдык черлеринде катап сайзырап келген. Дыка хɵй [illegible] [illegible] рынга аът чарыжы спортчу маргылдааларның эң кол ɵзээ болуп, чоннуң сонуургалын [illegible].

Спорттуң бо хевирин сайзырадыры [illegible] чылгы малдың баш санын ɵстүрүп, ону ажыл-агыйларга чеп [illegible], ону [illegible] тарны ынаар хаара тудары болур. Чылгы малдың баш санын ɵстүрер дээш тɵлептиг үлүг-хуузун киирип чоруур [illegible] бистиң республикада эвээш эвес. Чɵɵн-Хемчикте «Искра» совхозтан Дагый-оол Монгуш, Эрзинде «Мɵрен» совхозтан Бүрбүүжүк Лопсан олар тɵрүүр 100 беден 100-86 кулуннарны камгалап алганнар.

Республиканың малчыннар наадымының ийиги хүнүнде маңнаар, чɵлер болгаш тергелиг аъттарның чарыжы Кызылдың ипподромунга болган. Эрткен воскресенье хүндүскүнүн 10 шак чоокшулап турда аът чарыштырар черже углаан муң-муң кызылчылар [illegible] [illegible] лери омак-хɵглүг ынаар шууждуп-ла турганнар. Ол чоруу чоннуң аът спортунга сонуургалын [illegible], [illegible] херечилеп турган.

[illegible] ажыдыышкыны болган соонда эң-не баштай 1600 метрге тɵрүп [illegible] [illegible] [illegible]-биле байырлал эгелээн. Наадымга турасклаткан ол солун маргылдааже республиканың 24 совхозтарындан 95 аъттарны чарышка киириштирген.

Чүгүрүк аъттарның 1600 метрге чарыжынга Таңдыда Дуржулга станциязының хоочун чылгычызы Кызыл-оол Оюннуң белеткээн аъттары ылгалып турган. Эң ылаңгыя чылгычының оглу 13 харлыг Шолбанның мунган аъттары үш аңгы хемчээлге эң бедик түңнелди кɵргүзүп, бир дугаарында келген.

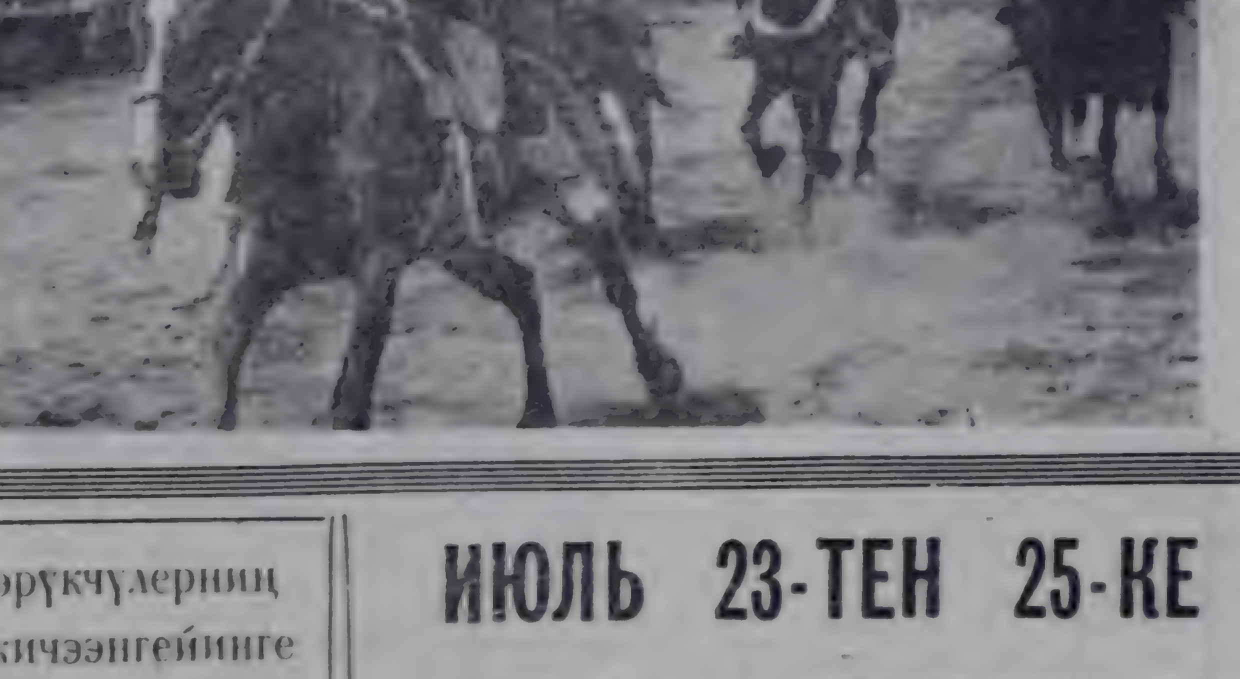

База ол ышкаш Улуг-Хем районда «Күш-ажылдың хоскуу» совхозтуң чылгычызы Сергей Санчының дуңмазы Айдыс Санчының мунган аъттарының бирээзи 3200 метрге, ɵскези 2400 метрге чанган-даа, аътка аштырайн бирги черже үнген. Ол ышкаш Улуг-Хемде Жданов аттыг совхозтан келген Юрий Донгактың, «Улуг-Хая» совхозтан Темир Күдерниң болгаш Бии-Хемде «Ханың» совхозтан Геннадий Санчайның мунган аъттары шаңналдыг черлерни алганнар.

А тергелиг аъттарның 1600, 2400 болгаш 3200 метрге чарыжынга Бии-Хем районнуң «Ленинчи орук» совхозтан келген Михаил Жидеевтиң башкарган аъттары-биле деңнежиптер хире аъттар чок болган. Ол аңгы-аңгы аъттарга дɵрт катап чемпион атка тɵлептиг болган. Михаил ол совхозтуң аът ажаакчызы боор үр чылдарда ажылдап, мооң мурнунда чылдарда-даа болган шак мындыг маргылдааларга чаңгыс удаа эвес тиилекчи болуп келген.

«Ленинчи орук» совхозту чылгы малдың үксаазын экижидер дээш улуг ажылдарны кылып турар. Михаил Жидеевтиң 1600 метрге чарыжынга киириштирген «Аккорд» деп шолалыг ады Украин ССР-ниң найысылалы Киевке болган улуг-улуг маргылдааларга 33 катап кириишкеш, аңаа 26 катап тиилекчи болуп келген.

Михаил Жидеевтиң 3200 метрге башкарганы «Мир» деп шолалыг ады Ульяновскиге, Куйбышевке болган тергелиг аъттарның чарыжынга чаңгыс удаа эвес тиилекчи болуп турган. «Сельская жизнь» солуннуң шаңналы дээш Бүгү-эвилел маргылдаазының түңней шаңналын база чаалап алган. Ол аътты «Ленинчи орук» совхоз 1977 чылда садып алган.

Аът чарыжының түңнелинде тергелиг каан үш кажыгүг аъттарның чарыжын [illegible] улуг сонуургал-биле кɵргеннер. Түс-түс хемчээлдерге тиилекчи болган аът мунукчуларынга, башкарыкчыларынга ɵргүлдүг [illegible] ни тывыскан.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТАРДА: маргылдаа үезинде.

ЧАМДЫЫЗЫ БАДЫТКАТТЫНГАН

Бо чылдың апрельде Сыстыг-Хемден редакцияга чагаа келген. Суурда харылзаа салбырының радио дамчыдылгазында болгаш кедээ Культура бажыңның багай ажылының дугайында ында бижээн.

Улус депутаттарының Тожу район Совединиң күүскомунуң даргазы Т. Монгуштуң чагаага харыылааны:

Сыстыг-Хем суурда харылзаа салбырының [illegible] [illegible] ның, ылаңгыя радио дамчыдылгазының шагын барымдаалавайн турарының дугайында чагаада бижээни шын. Тоора-Хем суурнуң харылзаа белдири Сыстыг-Хемде радио дамчыдылгазының экижидериниң хемчеглерин ап, радио аппаратты [illegible] дикчи үрелгенде электри ме[illegible] [illegible] кылдыртып турар. Амгы үеде ол черде радио аппарадынга [illegible] [illegible] тал сеткелгени кылгаш, хулээп алыр чаа аппаратты тургускан.

Сыстыг-Хем суурнуң чурттакчы чонунуң ортузунда [illegible] [illegible] сундан, чалгаараачыг деп авторнуң бижээни чамдык факттар [illegible]-биле байлалга дүүшпейн турар. Май 1, Март 8 дээн ышкаш байырлалдарны [illegible] ның, балыкчының, арга-арыының дээн ышкаш хүннерни ында байырлалдыы-биле демдеглеп, [illegible] [illegible] ның [illegible] [illegible] тап, калбак демдеглеп турар.

[illegible] Культура бажыңынга [illegible], [illegible] [illegible] болуп, [illegible] га кежээлерни организастап [illegible] [illegible]. Суурнуң чурттакчылары байырлалдар бүдүүзүнде Культура бажыңынга [illegible] концертти кɵрүп турарлар.

Культура бажыңының девискээри арыг, шимелдээн экиг, келир кыжын аңаа оддаар ыяшты белеткеп дүжүрген.

Биробиджанның автосептелге заводунуң коллективи БАМ-ның тудугжуларынче гараж-[illegible] [illegible] терин хуусаа бетинде чорупкан. Оон бирээзинге-ле хɵй [illegible] [illegible] [illegible] бильди тургузуп база септеп болур. Ээзи каш ыңдыг гараж [illegible] [illegible], тайгага улуг автогенту тургузуп ап болур.

ГАРАЖТЫ—ТАЙГАЖЕ

— Кышкы соокта бистиң гаражтарывысты калорифер-[illegible] [illegible] — деп, заводтуң директору С. [illegible] [illegible] [illegible] — Тɵп чылыдылга системалыг болза, аңаа-даа кожуп ап болур.

Гараж-биле кады шимчеп [illegible] [illegible] [illegible] ол электри станциязы, газоэлектрокаңнаар аппараты, үс кудар агрегаттар бар.

[illegible]

Кɵрүкчүлерниң кичээнгейинге

РСФСР-ниң алдарлыг артизи, Тыва АССР-ниң улустуң артизи Кужугет Хɵмчиг-оолдуң удурткаан «Тываның чалыы назыны» деп эстрада-цирк бɵлүүнүң концерти **июль 21-де республиканың хɵгжүм-шии театрынга болур.**

[illegible] [illegible] (Моол Арат Республика) улустуң циркизиниң бот-тывынгыр коллективиниң концерти **июль 24-те Ногаан театрга 16.00, хɵгжүм-шии театрынга 19.00 шактарда** болур.

Билеттерни филармонияда, хɵгжүм-шии театрында садып турар. Билеттерни [illegible] [illegible] [illegible].

Агаар

Республикага бɵгүн кезек булуттаар, чамдык черлерге чаар. Мурнуу-барыын угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 7—12, хүндүс 22—28 градус чылыыр.

Кызылга кɵжер булуттаар, хүндүс чагбас. Агаарның температуразы дүне 7—10, хүндүс 23—25 градус чылыыр.

ИЮЛЬ 23-ТЕН 25-КЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮЛЬ 23-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Эртем-пептереддиг фильмнер программазы. 9.30 — «Бодумнуң черимге ынак мен». Композитор [illegible] [illegible]. Фильм-концерт. 10.20 — Уругларга фильм: «[illegible]» хоорай». 11.30 — Телемедээлер. 11.35 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — ССРЭ-ниң Шериг-Далай Флодунуң хүнүнге уткуштур. Документалдыг телефильм: «Океанда ээлчег». 15.30—Орус чугаа. 16.00 —«Москва чоогу». Аыш-чем программазын ботталдырып турары. 16.30 — «Чурт сеткээ — бистиң ырывысты бараалгаттывыс». 16.55 — 17.10 — Чапсар. 17.10 — «Шыдырааа школазы». 17.40 — Элдептиг эвес элдептиг чүүлдер. 18.10 — «Египет: чылдарга болгаш айтырыгларга». 18.25 —«Шыргай арыг иштинде», Мультфильм. 18.45 — Бɵгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.00 — Телемедээлер. 19.10 — «ЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин — амыдыралче». Дамчыдылга. 19.2[illegible] — «[illegible]». Информационнуг программа.

МОСКВАДАН

20.00 — «Бошки таг». Документалдыг телефильмниң баштайгы кɵргүзүү. 21.00 — «Үе» Информастыг программа. 21.35 — Москваның М. Горький аттыг үлегерлиг уран чүүл театрынга ашылктар кежээзи. 22.35 — Бɵгүн делегейде. 22.50 — 23.35 — Даштыкы эстраданың аялгалары болгаш ритмнери.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — Уругларга фильм: «Чедир ɵскээн Наполеон-3». 13.05 — Эртем-пептереддиг фильмнер программазы: «Хɵɵлүү», «Ак шораанда Магии». 13.30 — Англи дыл. 14.00 — «Авам школазы». 14.30 — «Урал чүүлге бараан болуушкун». Документалдыг телефильмниң баштайгы уидурулгезн. 15.05 — ПТУ-да чүү чүвеге база каңнаар ɵɵренир? Свердловск хоорайның № 61 демир-орук ПТУ-зунуң дугайында. 15.35 — «Касчыыш дээшиин каңчаар аннаамыл», Мультфильм. 15.45 — Телемедээлер. 15.50 — 18.00 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — Уругларга фильм: «Күзел оду». Ойнаарактар шинзи. 2-ги серия. 18.30— Телефильм.

МОСКВАДАН

19.00 — «Москвага селгүүскиниң». Документалдыг телефильм. («Орбита-3»). 19.10 — Улустуң хɵгжүм херекселдериниң үннери. Кагар хɵгжүм херекселдери («Орбита-3»). 20.00 — «Тамчыктыг [illegible], чаштар!». «[illegible]» [illegible]. Мультфильм. 20.15 — «Ыры-82». 21.00 — «Үе» Информастыг программа. 21.35 — 22.50 — Хɵй серийлыг урал-чечен «Ушкун хемчээшкини» деп телефильмниң баштайгы кɵргүзүү. 3-кү серия — «Чада эрик кырында арткан».

ИЮЛЬ 24-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55— «Кадык болурум күзелимде». 9.00 — Ереван хоорайның уругларның урал чүүл коллективтериниң концерти. 9.40 — «Федор Трофимович [illegible] болгаш [illegible]» 3-кү дамчыдылга. Дамчыдылгага Украинаның КП-ниң Полтава обкомунуң бирги секретары Ф. Т. Моргун киржир. 10.10 — «Делегейниң узазтарының урал чогаалдыглары». 10.40 — «Музейлер болгаш делгелге залдарынга». И. К. Айвазовский. Феодосияның чурук галереязы. 11.15 — «Спортлотонуң» 30-ги тиражы. 11.25 — «Тиилекчилер». Фронтучу ɵңнүктер клуву. Ооржум океан флодунуң 50 чылынга. 12.10 — Уругларга фильм: «Курган черде чалгыг». 14.15 — Бɵгүн делегейде. 14.30 — «Дириг амытаннар амыдыралы». 15.30 — Даарта садыг [illegible]. Дамчыдылгага СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң садыг министри А. И. Струев киржир. 15.55 — «Бистиң бажырывысты хүлээп ап кɵрүңер». Садыг ажылдакчыларының хүнүнге таваржыштыр музыка программазы. 16.40 — «Бир ыт чурттап чораан». Мультфильм. 16.50 — 17.05 — Чапсар. 17.05 — Политиктиг хɵɵрээлер. В. П. Бекетовтуң беседазы. Дамчыдылгага СЭКП ТК-ның кежигүнү, партияның Тула обкомунуң бирги секретары Ю. Х. Юнак киржир. 17.[illegible] — «Монт-Ориоль» деп телешииниң баштайгы уидурулгези. Автору — Ги де Мопассан. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.3[illegible] — «Бистиң нерлер». Фильм-концерт. 22.[illegible] — 22.55 — Футболга ССРЭ чемпионады. «Динамо» (Москва) — «Динамо» (Киев). Тɵп «Динамо» стадионнан дамчыдылга. Оон соонда — телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

Челябинскиниң телевидение студиязының программазы

14.20 — Челябинск хоорай дугайында кино-чурумал. 14.50 — «Пиво заводу» — [illegible]. Кеңнеткири. 15.30 — «Уралда чуртап тур бис». Концерт программазы. 17.20 — «Ижин — Черниң ɵɵн». Дамчыдылгага «Известия» солуннуң хайгааракчызы А. В. Иващенко киржир. 16.25 — «Чүү? Каяа? Качан?». Телевикторина. 17.35 — «Ынак ырлар». РСФСР-ниң улустуң артизи Л. Гурченконуң киржилгези-биле музыкалыг телефильм. 18.15 — Улуг Октябрьның 65 чылынга уткуштур. 30-гу фильм — «1966-гы чыл». 19.45 — Делегей байдалының дугайында допчулал. 19.50 — «Музыка киоскузу». 20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Дюймовочка». Мультфильм. 20.15 — «Кадыкшыл». Эртем-пептереддиг программа. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.10 — «Петербург-биле чарлыышкын». Урал-чечен фильм.

ИЮЛЬ 25-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Зарядкаже чыскаалыңар!» 8.55 — «Дагларның болгаш ховуларның аялгалары». Фильм-концерт. 9.40 — «Оттурукчу». 10.10 — «Совет Эвилелинге бараан боор тур мен!». 11.10 — «Кадыкшыл». Эртем-пептереддиг программа. 11.25 — «Эртенги почта». Музыка программазы. 12.2[illegible] — Совет Эвилелиниң даштыкы ваалтыларының керге[illegible]. 12.[illegible] — «Музыка киоскузу». 13.[illegible] — «Бодонал шагы». Аыш-чем программазы — Бүгү улустуң херээ. 13.10 — «Федора Теткa» деп музыкалыг телефильмниң баштайгы кɵргүзүү. Дж. Пуччининиң ол-ла аттыг операзынга үндезилеп тургускан. 16.05 — Мультфильмнер программазы: «Пажур [illegible]», «Солнышкиниң дайынга эмнеерирекинни». 16.30 — 16.45 — Чапсар. 16.45 — Бɵгүн — ССРЭ-ниң Шериг-Далай Флодунуң хүнү. ССРЭ-ниң камгалал министриниң ораалдылгазы, ССРЭ-ниң Шериг-Далай Флодунуң кол командылакчызы, Совет Эвилелиниң Маадыры, Совет Эвилелиниң флот адмиралы С. Г. Горшковтуң чугаазы. 18.00 — «Делегей панорамазы». 18.55 — ССРЭ-ниң Шериг-Далай Флодунуң хүнүнге тураскааткан концерт. 19.[illegible] — «[illegible] [illegible] чугаалары». Урал-чечен фильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — [illegible] делегейниң [illegible]. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, Ленинге шаңналдыг [illegible], «Литературная газета» солуннуң кол редактору А. Б. Чаковскийниң чугаазы. 21.55 — 23.20 — Делегейниң П. И. Чайковский аттыг VII конкурузунуң түннелдери. Ол тɵнгенде — телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

14.20 — Маргылдаар-клуб. 15.20 — «Катчы бажы каткыжеге». Останкинонуң Концерт [illegible] [illegible]. 16.55 — «Дамырактар». Музыка программазы. 18.30 — Улуг Октябрьның 65 чылынга уткуштур. «Бистиң намдарывыс». 31-ги фильм. — «1947-ги чыл». 19.30 — Бистиң корреспондентилеривис [illegible]. 20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Дюймовочка». Мультфильм. 20.15 — Делегейниң П. И. Чайковский аттыг VII конкурузунуң киржикчилериниң концерти. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.50 — «Эртенгиге бүзүрээр». Урал-чечен фильм.

Редактор В. С. ШАРАВИИ

ВИТАМИННЕР ЭРГЕЖОК ЧУГУЛА

Эмчиниң сүмези

Витаминнер амыдыралчы хɵɵнү бодилер. Бүдүмелдер [illegible] [illegible] болгаш халдавырлыг база ɵске-даа аарыгларга удур мага-ботту [illegible] [illegible] дузалыг. Бир эвес аъш-чемниң рационунда витамин чедишпейн баар болза, кижи [illegible] [illegible] Мага-ботка хɵй - кезиинде С, B_1, B_2, А, Д, Р, РР витаминнер чедишпес боор.

[illegible] [illegible] турууч[illegible], уйгузурап, [illegible] кижи сергек эвес апаар. Бо чорук С витамини четпестей ɵɵрге ындыг болур. Ол витамин мага-ботка боду тургуспунун келбес болганда, ону [illegible] [illegible]. С витамин колдуунда ногаа, [illegible] аймаанда турар. Чайын, кузун ону хɵйү-биле чип турар бис. А кыжын, чазын ону кайын тып алырыл? Ындыг болганда бар-ла ногаа аймаан чемге ажыглаары чугула. Чижээ [illegible] [illegible], [illegible] [illegible], редисти, ажыткан капустаны чемге хɵйү-биле киирер апаар. Кат-чимисти болгаш фруктуларны боттарынар баш бурунгаар белеткеп алган [illegible] улам эки. Бɵɵргээлап каан фруктуларның [illegible] кат-чимистиң витамини чаа ногаа аймаанга бодаарга, үр камгалаттынар. [illegible] [illegible] чуулуу кончуг ажыктыг. Ыткалының данзызында С витамин элбек. Ногаа хайындырган сугну тɵп болбас. Ында витамин аажок элбек. Ону бир дугаар чем кылырынга ажыглаар апаар. Ногааны [illegible] [illegible] хайындырынар, ак демир сакпыннарга ногаа хайындырарга С витамин үрелир. Ногааны соок сугга суккаңар, а витаминни үрелбези-биле хайындырган сугга каггаш, аксы дуглаалыг савага хайындырынар. С [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] хиштер дүжүп туруп бээр.

А витамин ɵзүлдеге ажыктыг. Ол балык үзүнде, ак саржагда, баарда, дагаа чуургазының сарыг кезээнде туруп турар. Үнүш аймааның про[illegible] [illegible]. Ол мага-ботка баргаш А витаминни тургузар. Каротин морковьта, ногаан согунада, горохта, томатта, честек-катта, чыжырганада хɵй. Бо витамин [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] барак шоо суларзар, нервилерниң, кеш мыйысталчак хевирлиг апаар болгаш ɵзүлде соксаар. Ол ышкаш янзы-бүрү [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] гап үндүрерн баксырар.

В витамин база мага-ботка [illegible]. Бо [illegible] [illegible] ра үрелиниде, тооруктаарда, бүүректерде, эътте бар. Бо витамин четпес апаарга чемге хɵɵп чоктаар, [illegible] шɵйүндү аартыр, баш [illegible] нер, чүрек дүрзелээр болгаш мага-бот кошкаар. Д витаминни уругларга кончуг ажыктыг. Ол дагаа чуургазының сарыг кезээнде, ак саржагда, түтте, балыктың баарында [illegible] [illegible] турар. Бо витамин мага-ботта кальций болгаш фосфорнун солчулгазын башкарар.

Эм үнүштерде амыдыралга эргежок чугула витаминнер бар. Киш-кулааның бүрүзүнде С витамин хɵй. Арыг иштиниң честек-кадында база элбек. Капуста — эм-диеталыг, үнелиг чем.

Капустаның чулуунда язва аарыынга удур У витамин тывылган. Оон бүрүлеринде С, B_1, B_2, Р, К, провитамин А бар. Инек-караанның кадыы дизиназының аарыын эмнээринге дузалыг. Чыжырганаа кадында оон узунде С, В, В, Р болгаш Е, провитамин А бар.

Витаминнер—аъш-чемге херек элементилер. Силерниң столдарынарга чаа ногаа фруктуларның доктаамал турар чылдаганы-даа ында. Бистиң аъш-чем үлетпүрү витаминнерлиг [illegible] [illegible], сироп, суук үс хевирлиг кылып бүдүрүп турар. Ылаңгыя оларны чазын, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ажыглаарда ыяап-ла эмчиниң [illegible] [illegible].

Н. ПОЛЯКОВ,
профессор.

КИНО

ИЮЛЬ 21-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Бот чорда оглу» 9.30, 12.10, 14.50, 17.30, 20.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Алёша Птицын алжыын далыктырып тур» 10.10, 11.40, 13.10. «Човулаңның болгаш килецниң оруубиле» 15.40, 16.40, 18.35, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Киночыынды» 11.00, «Февральчи чорук дээш гонорар» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЧАНГЫ»: «Ынакшыл үзе четпээн аныяк» 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

Тыва АССР-ниң алдарлыг экономизи, «Мурнакчы» совхозтуң кол бухгалтери

Кууаен Шойдакович МОНГУШТУН

[illegible] [illegible] СЭКП Бай-Тайга райкому, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] күүскому, «Мурнакчы» совхозтуң дирекциязы, ында партком, ажылчын комитеди, Шуй кожуун Советтиң күүскому оон тɵрелдеринге болгаш чоок кижилеринге хаңы кажыыдалын илергейлеп тур.

Редакцияның адрези: индекс 667000

667000 Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 1 ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, [illegible] [illegible] 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партий [illegible] 2-37-13, пропаганда [illegible] 2-26-75, [illegible] 2-23-54, [illegible] 2-24-[illegible], [illegible] 2-41-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, [illegible] 2-27-41, бухгалтериянын 2-12-45, [illegible] 2-32-75 телефоннар болгаар.

Чагыг № 1351

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чɵвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

СТ 01426

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 170 (11968) | 1982 чылдың июль 22, четверг | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 көп.

Мал чеминиң белеткели— бүгүдениң херээ

СЭКП Тыва область комитединде

ШАЛЫПЧЫ АЙ ЧАРЛАТТЫНГАН

СЭКП обкомунун бюрозу малга бөдүүн болгаш чулуктуг чемнерни белеткээрин көвүдедиринге бо чылын таарымчалыг байдалдар тургустунган болзажок, совхозтарда бо ажылды организастап турарының темпизи эң-не чавыс болуп артпышаан турарын хүлээп алган доктаалында демдеглээн. Июль 20-де байдал-биле республикада сиген планының 7 хуузу, сенажты 12, витаминниг сиген далганын 23 хуу белеткээн.

СЭКП обкомунун бюрозу мал чеми белеткээрининн шалыпчы айын 1982 чылдың июль 25-тен август 25-ке чедир чарлааш, бүгү күш-ажылчы болгаш материал-техниктиг курлавырларны мал чеми белеткээринче мобилизастаарын СЭКП хооркомунга, райкомнарынга, хооррайкүүскомнарга, профоблчөвүлелге, ВЛКСМ обкомунга, көдээ ажыл-агый, мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерстволарынга, Сельхозтехкүркомга, «Скотопром» трескe, көдээ ажыл-агый эргелелдеринге, совхозтарның директорларынга болгаш специалистеринге, партия, профэвилел болгаш комсомол организацияларынга, улус депутаттарының көдээ Советтеринге даасkан. Шалыпчы ай үезинде район болгаш совхоз бүрүзүнге бөдүүн болгаш чулуктуг чемнер белеткээрининн планныг даалгаларының 70 хуудан эвээш эвезин бедик шынарлыг кылдыр күүседирин хандырар.

Бүгү-ле бар мал чеми белеткээр техниканы саадал чокка ажылдадып киирерин, бүгү черлерге немелде бригадаларны болгаш звеноларны организастаарын, оларга техниканы болгаш транспорт херекселдерин быжыглаарын, тодаргай даалгаларны бээрин, оларның күүселдезинге шыңгыы контрольду тургузарын партия, совет болгаш көдээ ажыл-агый органнарынга даасkан. Мал чемнериниң белеткелинге бүгү бүдүрүлгелерни, албан организацияларны, студентилерни, сургуулдарны, бүгү чонну киириштирерин хандырар. Шалыпчы ай үезинде мал чеми белеткээрининң темпилерин эң дүргедедири, ажылдың бедик шынарын болгаш күш-ажылдың эң бедик бүдүрүкчүлүүн чедип алыры дээш мал чеми белеткелчилериниң ортузунга дээштиг социалистиг чарышты организастаар.

Көдээ ажыл-агый министерствозу, СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлеринге база СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1982 чылдың май 24-те хүлээп алганы «Продукция бүдүрерин көвүдедиринге болгаш ооң шынарын бедидеринге көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының материалдыг сонуургалын күштелдирер талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаалынга дүүштүр мал чемнери белеткээринде киржип турар ажылдакчыларны материалдыг шаңнап деткиириниң немелде хемчеглерин ажылдап кылгаш, ону совхоз бүрүзүнге дүрген чедирер.

«Шын», «Тувинская правда» солуннарының редакциялары, Телевидение болгаш радиодамчыдылга талазы-биле күркомитет мал чемнериниң белеткелинде социалистиг чарыштың чоруп турарын бүгү талалыг болгаш шалыпкын чырыдар ужурлуг.

СТАНЦИЯНЫ КЫВАР ЧҮҮЛ-БИЛЕ ДОЛДУРГАН

УЖУДУУШКУН БАШКАРАР ТӨП (СЭТА). Космонавтылар Анатолий Березовой болгаш Валентин Лебедев орбита «Салют-7» эртем станциязынга июль 20-ге чедир 68 хүн болганнар. Ол үеде кылыры-биле планнаан ажыл программазын экипаж чедиишкинниг күүседип турар.

Космонавтылар «Прогресс-14» деп автоматтыг корабльдиң чүъгүн дужурун дооскаш, станцияның иштинче оон чедире берген дериг херекселдерин, эртем аппаратуразын, аъш-чем продуктыларын, шимчилделер кылып материалдарны дужурген. Чүък корабльдиниң бактарында станцияның шимчедикчизиниң савазынче кывар чүүлу [illegible].

Июль 20-ниң хүнүнүн бүгү дургузунда Анатолий Березовой болгаш Валентин Лебедев станцияны арыглаар ажылды кылып, комплекстиг херексел-биле гимнастика мергежилгелерин кылганнар. Хүннүң ийиги чартында экипаж француз «Пирамит» дээр аппартураны ажыглавышаан, астрофизиктиг дурзуугаларны кылганнар.

Медицина шинчилелиниң болгаш экипажтың дыналгаларының түңнелдерин базаар алырга, космонавтыларның кадыының байдалы эки боор турар.

Обитаның «Салют-7» станциязының бүгү системалары чугаалдыг ажылдап, космос комплексиниң иштинге чер кыры-биле чоокшулажып турар байдалдарны хандырып турар.

ДЕМНИГ

«Мурнакчы» совхоз бо чылын инектиниң малынга 2750 тонна сиген, 310 тонна сенаж, 1130 тонна силос, 20 тонна сиген далганы, 100 тонна бүдүк-бүрү белеткээр планныг. Совхозтуң ажыл-ишчилери ол планны [illegible] ажылдап турар. Мал чеминиң белеткелинде 12 звенону, [illegible] тургускан.

Совхозтуң [illegible] парткому, көдээ Совет болгаш ажылчын комитеди мал чеминиң белеткелинге [illegible] чорудар талазы-биле [illegible] хемчеглерни алгылаан. Он бир кижи составтыг штаб белеп. Ук штабтың кежигүннери [illegible] дыы канчаар чоруп турарын хайгаарап, социалистиг чарыштың [illegible] турар. Амгы хүннерде 50 тонна бүдүк-бүрү, 125 тонна эки шынарлыг нogaan сиген белеткеттинген.

А. КАНЧЫЫР.

«Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Кинофикация эргелелин Кинофикация талазы-биле Тыва АССР-ниң күрүне комитеди кылдыр эде тургузар дугайында» Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыын бадылаар дугайында база Тыва АССР-ниң Хоойлузунга немелделер болгаш өскерилгелер киирер дугайында

ТЫВА АВТОНОМНУГ СОВЕТ СОЦИАЛИСТИГ РЕСПУБЛИКАНЫҢ ХООЙЛУЗУ

Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республиканың Дээди Совединиң доктаадыры болза:

1. «Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Кинофикация эргелелин Кинофикация талазы-биле Тыва АССР-ниң күрүне комитеди кылдыр эде тургузар дугайында» 1982 чылдың март 1-де Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыын бадылаар.

2. Аңаа дүүштүр «Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң дугайында» 1979 чылдың декабрь 26-те Тыва АССР-ниң Хоойлузунга ахразында немелделерни болгаш өскерилгелерни киирер:

«Күрүне херектериниң талазы-биле Тыва АССР-ниң күрүне комитеди» деп сөстерниң соонга 23 чүүлдү:

«Кинофикация талазы-биле Тыва АССР-ниң күрүне комитеди» деп сөстер-биле немээр;

«Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң дугайында» Тыва АССР-ниң Хоойлузунуң 25 чүүлүнден «Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Кинофикация эргелели» деп сөстерни ундурар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.
Кызыл хоорай, 1982 чылдың июль 19.

«Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Аъш-чем үлетпүр эргелелин Тыва АССР-ниң Аъш-чем министерствозу кылдыр эде тургузар дугайында» Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыын бадылаар база «Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң дугайында» Тыва АССР-ниң Хоойлузунга немелделер болгаш өскерилгелер киирер дугайында

ТЫВА АВТОНОМНУГ СОВЕТ СОЦИАЛИСТИГ РЕСПУБЛИКАНЫҢ ХООЙЛУЗУ

Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республиканың Дээди Совединиң доктаадыры болза:

1. «Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Аъш-чем үлетпүр эргелелин Тыва АССР-ниң Аъш-чем министерствозу кылдыр эде тургузар дугайында» Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң 1982 чылдың апрель 28-те Чарлыын бадылаар.

2. Аңаа дүүштүр «Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң дугайында» 1979 чылдың декабрь 26-те Тыва АССР-ниң Хоойлузунга дараазында немелделерни болгаш өскерилгелерни киирер.

«Тыва АССР-ниң Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерствозу» деп сөстерниң соонга 23 чүүлдү «Тыва АССР-ниң Аъш-чем министерствозу» деп сөстер-биле немээр.

«Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң дугайында» Тыва АССР-ниң Хоойлузунуң 25 чүүлүнден «Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Аъш-чем үлетпүр эргелели» деп сөстерни ундурар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.
Кызыл хоорай, 1982 чылдың июль 19.

«Тыва АССР-ге соңгукчуларның чагыгларын-биле ажылды организастаар дугайында Дүрүмнү бадылаар дугайында» Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыын бадылаар дугайында»

ТЫВА АВТОНОМНУГ СОВЕТ СОЦИАЛИСТИГ РЕСПУБЛИКАНЫҢ ХООЙЛУЗУ

Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республиканың Дээди Совединиң доктаадыры болза:

«Тыва АССР-де соңгукчуларның чагыгларын-биле ажылды организастаар дугайында Дүрүмнү бадылаар дугайында» 1982 чылдың май 26-да Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыын бадылаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.
Кызыл хоорай, 1982 чылдың июль 19.

«Тыва АССР-ниң Дээди Судунуң кежигүнүн хостаар дугайында» Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыын бадылаар дугайында»

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ДОКТААЛЫ

Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республиканың Дээди Совединиң доктаадыры болза:

«Тыва АССР-ниң Дээди Судунуң кежигүнү Дамба [illegible] Ондарны хостаар дугайында» 1982 чылдың апрель 15-те Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыын бадылаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.
Кызыл хоорай, 1982 чылдың июль 19.

СЭКП обкомунда, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде, профоблчөвүлелде болгаш ВЛКСМ обкомунда

КИЧЭЭНГЕЙНИ—ТЕМП БОЛГАШ ШЫНАРЖЕ

Бо чылдың июльдуң [illegible] чартынында мал чеминиң белеткелин дыка кадыргаан дээрзин СЭКП обкомунуң бюрозунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң база ВЛКСМ обкомунуң доктаалында демдеглээн. Июль 20-деги байдал ёзугаар 18 муң тонна сиген, 10 муң тонна сенаж, 2 муң тонна витаминниг сиген далганы, 3,2 муң тонна бүдүк-бүрү белеткеттинген. Мал чеминиң бүгү хевирлериниң чемгерилге единицазынче шилчидерге барык 14 муң тонна азы планга удур 7 хуу болуп турар.

Мал чеминиң белеткелинге Кызыл районнуң [illegible] ажылдарны организастаар [illegible] мал чеми белеткээриниң планын чемгерилге единицазынче шилчидерге 10,8 хуу болуп турар. Өвүр район ону 9,7 хуу, Таңды — 9,4 хуу, Барыын-Хемчик — 8 хуу күүсеткен.

Оон-биле чергелештир дыка хөй районнарда болгаш совхозтарда мал чеминиң белеткелиниң темпизи дыка чавыс, дээрзин ук доктаалда шүгүмчүлээн. Шагаан-Арыг, Бай-Тайга, Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик, Эрзин болгаш Тес-Хем районнар бо [illegible] организастап чем киргенинден планныг чүгле 4—5 хуу күүсеткилээн. Мал чеми белеткээр техника хөй-хөй районнарда багай ажылдап турар. Сиген кезер [illegible] республиканың [illegible] 518 трактор сиген [illegible] 126-зы, 44 АВМ-ниң — 31-и ажылдап турар. [illegible] Бай-Тайга, Улуг-Хем районнарда техника [illegible] дыка багай. Белеткеттингени мал чеминиң шынарынче чогуур кичээнгей база тудуп чайн турар. «Совет Тыва», «Енисей» болгаш өске-даа ажыл-агыйларда [illegible] технологияның хажыдыышкыннардан ону үреп-хажыдылганы чедирген.

Бо чугула кампанияны чорудушкунның эрттирер дээш организастыг хемчеглерин СЭКП райкомнары, райкүүскомнар, көдээ ажыл-агый эргелелдери, профэвилел болгаш комсомол организацияларының черни албаан дээрзин ук доктаалда шүгүмчүлээн. Мал чеминиң белеткелчилериниң аразында темп болгаш шынар дээш социалистиг чарыштың [illegible] ёзугаар кадыр база.

СЭКП обкомунуң бюрозу, республиканың Министрлер Чөвүлели, профоблчөвүлел база ВЛКСМ обкому:

— төп зонадан — КЫЗЫЛ районну;

— барыын зонадан — БАРЫЫН-ХЕМЧИК районну;

— мурнуу зонадан — ӨВҮР районну — мал чеми белеткээр [illegible] талазы-биле социалистиг чарышка тиилекчи деп санаан. Кызыл, Барыын-Хемчик, Өвүр районнарга СЭКП обкомунуң [illegible] Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң база ВЛКСМ обкомунуң [illegible] Кызыл туглары болгаш 200—200 рубльди тыпсырын ук доктаалда айытkан.

Мал чеминиң белеткелиниң темпизин дүргедедир, дээш шиитпирлиг хемчеглерни алырын, көдээ ажыл-агыйның ол чугула кампаниязынче көдээниң бүгү ишчилерин хаара тударын, а ол ышкаш улуг ажыл-агыйның өске-даа адырларының ажылдакчыларын өлче мөөннээрин СЭКП райкомнарынга, райкүүскомнарга, көдээ ажыл-агый эргелелдеринге, парткомнарга, партия болгаш комсомол эге организацияларынга, көдээ Советтерге, профэвилелдерниң ажылчын комитеттеринге, ажыл-агыйларның удуртукчуларынга [illegible] бригадаларның, звеноларның, механизаторларның [illegible] техниказын болгаш механизмнерин [illegible] акижилер, мал чеминиң белеткелиниң темпизин бедидер, оон шынарын болгаш [illegible] социалистиг чарыштың [illegible] чугула дээрзин [illegible] Шиитпирниң малының чечиир [illegible] чеминиң белеткээр дээш ажылчын кижи бүрүзү [illegible] киирерин чедип алыры чугула дээрзин база доктаалда демдеглээн.

Улуг-Хем районда «Улуг-Хая» совхозтуң сигенчилери ниитиниң малынга четчир чемни белеткээр дээш улуг тура-сорунгу-биле ажылдап турарлар. 15 кижиден тургустунган мал чеми белеткээр механизастаттынган бригаданың кежигүннери бо хүннерге чедир 200 ажыг тонна мал чемин белеткээннер.

Сигенчилер аразынга калбарган социалистиг чарыштың мурнуну одуруунда Кызыл-оол Мижит-Доржу, Валерий Хапын оол, Алексей Очур, Маадыр-оол Чаш-оол болгаш өскелер-даа чоруп турар.

ЧУРУКТАРДА: База бир чаа сараат; сигенчилер А. Очур биле М. Чаш-оол олар.
В. ЧАДАМБАНЫҢ фотолары.

КЕЗЭЭДЕ ХҮННЭЭРЕКТЕП ТУРЗУН!...

ЛЕНИНГРАД. (СЭТА-ның корр.). «82-ниң тайбың марыжынының» киржикчилери июль 20-де хоорайның күш-ажылчы коллективтеринге «аалчы» хүнүн эрттиргеннер. Данияның, Норвегияның, Швецияның, Финляндияның, ол ышкаш бистиң чурттуң төлээлекчилери энергомашиналары, приборлар кылыкчыларының аалчы-хеп даарааччылары, металлургтар станок кылыкчылары, дазай садыгының төлээлекчилери ажылдаанчыларының ажылы-биле уткуп-хүлээп алганнар.

«Ленинградтың металл заводунуң» каттыжыышкынынга баарга, оларга тайбың дээш демиселге оон турбина бүдүрүкчүлериниң киржилгезиниң даштыкы заводтар-биле кады ажылдаан. «Барыын Сибир—Барыын Европа» газ дамчыдылгазынга ажыл-херексел кылып удуртурундан программазын бетандырып турарының дугайында чугаалап берген. Херекселдер кылыкчызы Н. Поскочепова: «Бистер аңгы-аңгы күрүнелерниң кижилери болгаш бис, ынчалза-даа тайбынче, бистиң уругларывыстың аас-кежиктиг болурунче чүүл бистерни каттыштырып турар» — деп, чугаалаан. Оозун олурар салгакчыларның тайбынче [illegible] кылдыр урууну бичии уруу Юханы «Кезээде хүннээрек тепн турзун...» деп ырлаан турар [illegible] белекке берген.

Финляндиядан төлээлекчи А. Юнтунен тодаргай эштер [illegible] саналдарны [illegible] тайбың дээш чайгылыыш демиселин турар Совет Эвилелинче финнерниң [illegible] биле көрүп турарын чугаалаан. «Делегейге карак чок чаагай чүве-ле уругларны [illegible] турар» — деп, фин корреспондент [illegible].

Норвегиядан аалчы Э. Быст: «Бистер Ленинградтың [illegible] чоннарды-биле [illegible] ажылдаар чергелеринге [illegible] тургузар бис» деп [illegible]. Бүгү-ле чурттарның иштинде ажылчы кижилериң тайбынче, чавырлыышкынче болбас [illegible] кады каттыжып турар. Оларны дайын [illegible] дээш [illegible] чоктар.

[illegible]

[illegible]

Ыңай-даа бүгү чурттарда тайбыны [illegible] шимчээшкиннер кылыр [illegible].

«82-ниң тайбың марыжының» киржикчилери [illegible] соонда Калинин, Москва, Смоленск болгаш Минскиже углааннар. Оларның марыжы «Ядролуг чепсек Европага, барыын болгаш Чөөн-даа чүкке чок болзун!», «Ядролуг чепсек [illegible] болбас-даа турбас болзун!», «Боомделер дужурери болгаш тайбың дээш!» деп кыйгыларындан алаа-биле эртип турар.

Лондондан [illegible] каттыжышкынының организакчызы Б. П. Таунен тайбың марыжының киржикчилеринге даштыкы чурттарның болгаш Совет Эвилелиниң хөй-ниитизиниң [illegible] Европаның [illegible] чоннарның бодуларын [illegible] чедииин болурун кузээн.

ССРЭ-ниң 60 чылынга

НАЙЫРАЛДЫ БЫЖЫГЛААРЫ—КОЛ СОРУЛГА

СОЦИАЛИСТИГ ниитилел [illegible] ан болза национал айтырыгны чөптүг-биле шиитпирлээни бо [illegible] дугайында түңнелди СЭКП үндүрген. Марксистиг-ленинчи өөредиг өзүткээр СЭКП ТК, Совет чазак национал политиканың теоретиктиг айтырыгларын сайзырадып, байыттыышкан, органзастыг, идей-политиктиг болгаш практиктиг кайгамчык улуг хемчеглерни ап келген. Ооң түңнелинде бистиң өөй национал Төрээн чуртувуста бактаап турар чүс ажыг на[illegible] бүрүн дең эргени алган, ынча [illegible] улустарны хаара тудуп турар улуг совет улус — кижилерниң төөгүлүг чаа ниитилели хевирлеттинип тургустунган.

[illegible] совет овур-хевиринде совет улусту ниитилештирип турар эң тодаргай интернационалчы демдектер — [illegible] ажылчы кижилерниң аразында ак-дүнма харылзаалар. [illegible] чөөкта чаа Совет Латвияның найысылалы Ригага болуп эрткен, ССР Эвилелиниң 60 чыл оюнга тураскаадыкан Бү[illegible] конференцияның киржикчилеринге байыр чедиришкинге эш Л. И. Брежнев онзалап демдеглээн.

Аймак-сөөк деп ылгашпас, [illegible] — бистиң бүрүнгаар хөгжүлгезиниң шимчедикчи күштериниң бирээзи болу берген. Найыралдан бүзүрежилге тыптыр, а бүзүрежилге — [illegible] бүгү талаларынга билчиишкиннер [illegible] хоочу ажылдажылганың күчү[illegible] Ригага конференцияга демдеглээн.

Найырал, бүзүрежилге, билчиишкин. Совет улустуң аразында харылзааларның ындыг шынарлары боттуг совет амыдыралдан төрүттүнген-даа, ындыг байдал ала-чайгаар чедип келбээн. Мааа бистиң партиявыстың экономиктиг, социал, культура тургузуушку-[illegible] Бо херекке кижизидилге ажылының бүгү хевирлери [illegible] арга-хевирлери эп чорудуп турар. Политик[illegible] бүгү хевирлерин, [illegible] нир курсу пролетаржы, со[illegible] нин, нация, национал харылзааларның Коммунистиг партияның национал политиканың теориязынга хамаарышкан айтырыгларны хамы сай[illegible] байдалынга хамаарыштыр кө[illegible] дүп турар.

КИЖИЛЕРНИҢ [illegible] дар талазы-биле лекция пропагандазы, черле аас пропагандазының бүгү хевирлери — улусчу университеттер, илеткелдер, беседалар, политиктиг [illegible] чергелештир кескү агитация, [illegible] телевидение болгаш радио база кижилерниң эп-найыралын [illegible] тайылбырлаар, ол херекке [illegible] тудар талазы-биле чугула үүлени бүдүрүп турар.

Бо чылдың эгезинде СЭКП обкомунуң бюрозу «СЭКП-ниң XXVI съездиниң шиитпирлеринге дүүштүр ажылчы чон[illegible] сорулгалар дугайында» доктаалды хүлээп алган. Интернационализмни, совет патриотизмни [illegible] тамдык партия, совет органнар, профэвилел, комсомол организациялары, күш-ажылчы коллективтер [illegible] демдеглээн.

Ук доктаалды күүседир талазы-биле айтырыгны СЭКП Чөөн-Хемчик, Тожу район комитеттери [illegible] районнарның бюроларынга чугаалашкан болгаш интернационалчы кижизидилгениң улам [illegible] ган хемчеглерни ажыглап кылдыш бадылаан. Ук айтырыгны Чырыдылганың министерствозунуң [illegible] база чугаалашкан. ВЛКСМ обкомунуң бюрозу ССРЭ-ниң 60 чылынга хамаарыштыр аныяктарның, [illegible] налчы кижизидилгезин сайзыр[illegible] патриотчу ырлар конкурзун болгаш Саян дээрбээн [illegible].

АКЫ-ДУҢМА совет [illegible] ның ажылчы чоннарының Төрээн чурт дугайында билиин [illegible] улуг рольду Красноярск крайның Тыва АССР-ге хүнверип эрттиргени ойнаан. Ук хүн[illegible] киржикчилери хөй янзы болганы-биле ол идей-политиктиг, [illegible] найыралдың байырлалы апарганы таварылга эвес.

[illegible] кылыгзаарлап болбас, ону хөй [illegible] тырып чорудары чугула. Чижээ, ССРЭ-ниң 60 чыл оюнга белеткел-биле холбаштыр бо чылдың августан эгелеп бистиң чуртувустуң автономнуг [illegible] кан ниитилел-политиктиг болгаш күш-ажылчы «Найырал вахтазы» 20 неделя дургузунда эрттирери планда кирдүнген. Ол дээрге августан эгелээш неделя бүрүзүн кайы-бир автономнуг республикага тураскаадыр дээни ол. Шак ол идей-политиктиг, күш-ажылчы болуушкунну бедик деңнелге эрттирер талазы, ынаа баш удур белеткенип, кажан, кайы автономнуг республикага турас[illegible] хемчеглерни ап чорударының баш удур планын тургузуп, ону боттандырары онза чугула. «Найырал вахтазы» автономнуг республикага тураскааткан лекция, беседа, найырал кежээлери, кинофильмнер көрүлдези, телерадиодамчыдылгалар база ол ышкаш политиктиг [illegible] бедик күш-ажылчы көрүлдери чедип алыр дээш социалистиг чарыштың түңнелин улам бедик тудар херек.

Патриотчу болгаш интернационалчы [illegible] интернационалчы шынарын барымдаалап, бедик [illegible] эдери — ажылдың чугула [illegible] ындыг тудуш харылзаазын бо[illegible] эш Л. И. Брежнев онзалап [illegible] ка интернационалчы чорук дээрге хамыкты мурнай ниитинин эрге-ажы дээш ак сеткилдиг [illegible] дээш демисел болур деп, ол демдеглээн. Ол дээрге ту[illegible] рымдаалап көөр, чуртуң чаңгыс аай ажыл-агый комплексиниң тода, үзүктелиишкин чок [illegible] ол. Ынчангаш кандыг-бир адырга, бүдүрүлгелерге продукциязын берип турар күш-ажылчы коллективтер дугуржулгалыг, [illegible] продукцияның, чиг-эттиң көрдүнген хуусаазында бедик [illegible] бодунуң дең-деңки эвес ажы[illegible] тивтерде партия, профэвилел, комсомол организациялары идей-кижизидилге ажылын чорудуп [illegible].

ОҢ БИЛЕ чергелештир төрелдешкек бүдүрүлгелер, адырлар аразында, ол ышкаш чаржыы турарының Хакасия [illegible] арга-курлавырларын ажылчы чонну интернационалчы эзуга кижизидеринге улам долу ажыглаары негеттинип турар. Социалистиг чарыш [illegible] рымчалыг мораль-политиктиг байдалды тургузарының, кижилери күш-ажылчы, идейтиктиг, интернационалчы [illegible] рының школазы болган тураны чедип алыры чугула. Чүгүм-на ынчангаш ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылын [illegible] улам бедик тудары, хүлээлгелер күүселдезин доктаамал хынаары — партия, профэвилел, комсомол организацияларының [illegible].

Интернационализмге, патриотизмге кижизидилге — хөй талалыг, нарын ажыл. Ынчангаш партия, совет, ажыл-агый органнары, профэвилел, комсомол организациялары коммунистиг кижизидилгениң бо чугула хевирин улам сайзырадыр [illegible] ры СЭКП-ниң XXVI съездиниң шиитпирлеринге болгаш [illegible] жүп турар.

ЧУВАШ АССР:
чедиишкиннери, өзүлдези

ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл [illegible]

[illegible] дып келген турар. [illegible] Совет арга-чагыргазының чылдарында үлегерлиг [illegible] культуралыг [illegible] апарган.

Чуваш автономнуг областы Россия Федерациязынга [illegible] 1920 чылда салдынган. 1925 чылда ол автономнуг республика апарган.

Бөгүнгү Чувашияның бүдүрүп турары үлегерлиг [illegible] тракторлары, электриктиг аппараттары болгаш дериг херекселдери, арыглал станоктары болгаш электриктиг чүдүрүкчүлер, [illegible] болгаш хөй ажыл-агый машиналарының болгаш автомобильдерниң агрегаттары, [illegible] бистиң чуртувустуң экономиктиг районнарынче [illegible] 80 ажыг чурттарынче сөөртүп турар.

Республиканың үлетпүрүнүң хөгжүлдезиниң бир кол барымдаазы болза, Чебоксарыга [illegible] заводун тудканы болур. [illegible] ы-биле ук бүдүрүлге кайгамчык [illegible] продукциязын эм[illegible] те кылып турар.

Хоочу-шөлдерниң болгаш [illegible] оон чедиишкиннери [illegible] дешпилгеге улуг үлүг-хуузун киирип турар, культуразын, [illegible] ажылдакчыларының мергежилин өөрүп турар.

Совет Чувашияның ажыл[illegible] рамчыларының болгаш [illegible] чедиишкиннер чедип [illegible] чуваштар болгаш орустар, татарлар болгаш украиннер, башкирлер болгаш белорустар, марийлер болгаш мордвалар — ниитизи-биле дөртен ажыг националдарның төлээлери чурттап база ажылдап турарлар.

ЧУРУКТАРДА: Чебоксарының үлетпүр тракторларының заводунда дыка хөй националдарның төлээлери чурттап база ажылдап турар. Солагай талазындан — канначы Валентин Бажуков, слесарьлар Ильгиз Ахметзянов, Валентин Попов, Геронтий Жеколдин, Иван Шебеко, Раис Сулейманов, кранчы Петр Бабенко, тракторист Срым Нургалиев олар; Совет Чувашияның найысылалы Чебоксарыда Советтер бажыңы.

В. ВОЙТЕНКОНУҢ фотолары.

Даарта-политхүн

ДЭЭШТИГ БОЛДУРАР

Бистиң республиканың [illegible]

[illegible] тайында айтырыгларны [illegible] биле чамдык дуржулга чедип [illegible] темалар [illegible] СЭКП хоорkому, райкомнары, парткомнар, чер-черде партия эге организациялары [illegible] талазы-биле органзастыг хемчеглерни ап, аңаа чоннуң илеп[illegible] ажылдары чоруткулаан.

Эрткен политхүннер СЭКП-ниң болгаш Совет чазактың иштики база даштыкы политиказы талазы-биле [illegible] рынга хамаарыштыр. чоннга [illegible] ы бээр, хөй-нииттиниң саналдарын тургузар, курунеш эрттелеп башкарарынга болгаш ажыл-херекти шын шиитпирлээринге ажылчы чоннуң калбак киржилгезин чедип алырынга идиглиг болуп турары идеология ажылының бо хевири бадыткап турар.

Бо чыл хөй болуушкуннар-биле доллунган: СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленуму, ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII болгаш ВЛКСМ-ниң XIX съездилери база улус депутаттарының чер-чер Советтеринге, улус судтарынга соңгулдалар болуп эрткен, ам ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга түлептиг уткуражыр дээш бүгү улустуң социалистиг чарыжы чер [illegible]. Мааа дүүштүр республиканың чаңгыс аай [illegible] болгаш моон соңгаар-даа эттирер.

Ай санында эртерин [illegible] биле 40 ажыг лекция, беседа, [illegible] бир эрткен политхүнге [illegible] муң кижини хаара тудуп турган. Ынчалза СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң материалдары бүгү [illegible] СЭКП ТК-ның [illegible] ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң идип үндүргени 1990 чыл [illegible] ла болуп эрткен политхүнге калбак актив киришкен. Аңаа 57 муң ажыг кижини хаара тудкан. СЭКП Тыва обкомунуң пропаганда болгаш [illegible] пропаганда болгаш агитация килдизи илеткелчилерге, лекторларга ажыглаары-биле методиктиг [illegible] кылгаш, тараткан.

[illegible] турар үеде бистиң республиканың күш-ажылчы коллективтериниң кежигүннери аңаа [illegible] опалдарын-даа киргилээн. Ук [illegible] түңнеп өөренип көрүп турар.

Ам эртер ээлчеглиг чаңгыс аай политхүннүң темазы бо [illegible] ның түңнелдеринге болгаш он бирги беш чылдың ийиги чылының пландарын болгаш алган социалистиг хүлээлгелерин күүседир талазы-биле [illegible] галарга тураскааттынар.

Илеткелчилер, лекторлар, пропагандистер ээлчеглиг чаңгыс аай политхүннүң [illegible] ринге СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң материалдарын, Аъш-чем программазын, [illegible] СЭКП Тыва обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЛКСМ обкомунуң бо чылдың бирги [illegible] республика иадымынга СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Шириншинниң илеткели [illegible] лериниң Тыва АССР-ниң бүгү малчыннарынга Кыйгызының база ажыглап болур. Ук [illegible]

Пропаганда, тайылбыр ажылын [illegible]

Д. ЕНДАН,
СЭКП обкомунуң лекторү.

Мария Данзырыковна Түлүш—Таңдыга Тока аттыг совхозтуң хову-трактор бригадазында мурнакчы ийзарларының бирээзи.

М. Д. Түлүш ак сеткилдиг [illegible] ажыл ижи дээш совхоз мурнундан хөй удаа шаңналдан мактадып келген.

ЧУРУКТА: мурнакчы [illegible] М. Д. Түлүш.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

«Шын» хары

ШЫҢГЫЫ САГЫНДЫРГАН

1982 чылдың июнь 2-де «Шынга» [illegible] «Хлаа эвес» деп эгелиг чүүлге хамаарышкан айтырыгны улус депутаттарының Мөңгүн-Тайга район Совединиң күүскомунга сайгарып чугаалашкан. Бижиттинген чүүлдер бадыткаттынган.

Район девискээринге автомашиналарның болгаш мотоциклдерниң [illegible] болдурбазынче угланган, профилактиктиг хемчеглер четпес турган, машина, мото[illegible] эзирик чоруур таварылгаларын [illegible] харысалга, негелде чок болганы дээш райкүүскомунуң иштики херектер килдизиниң начальниги Ю. Ш. Моңгушту, КАИ инспекторуну В. К. Оюнну [illegible] тынган бүгү четпестерни чайладып, автомототрайспорт эдилекчилерин [illegible] башкарарын, орук шимчээшкининиң негелдеге дүүштүр турузун [illegible].

Д. ХОРЛУУ,
райкүүском даргазы.

СЭКП—ИНТЕРНАЦИОНАЛЧЫЛАРНЫҢ

СЭКП-ниң бүгү төөгүзү болгаш политиказы—пролетаржы интернационализм боттаныышкынга. Коммунистиг партия ол туктуң алза-биле хөй националдыг чурттуң улустарын социалистиг революцияның тиилелгезинге, сайзырацгай социалистиг ниитилелдиң тургустунганынга чедирген. Ажылчын ангының, калбак массаларның үндезин эрге-ажыктарын могаг-шылаг чок камгалааны-биле, коммунизмниң идеалдарынга бердингени-биле, бүгү улустарының национал эрге-ажыктарынга болгаш сагыш-сеткилдеринге кайгамчык улуг кичээнгей-биле, буржуаз национализмни, шовинизмни болгаш национал иштанамни кандыг-даа илерээшкиннеринге эптеш чок чоруу-биле партия бистиң чуртувустуң бүгү нацияларының болгаш бичи улустарының ажылчы чоннарының баштыңчызы болур эргени чедип алган.

Партияның амыдыралының болгаш ажыл-чорудулгазының бүгү адырларынга интернационализм сиңниккен «СЭКП болуушкун идеологиязының болгаш политиказының, составының болгаш тургузуунуң талазы-биле интернационалчы ленинчилерниң партиязы-дыр» деп, эш Л. И. Брежнев демдеглээн.

1.

Чаа хевириниң пролетаржы партиязының интернационалчы [illegible] үндезилеттинип турарыл? Янзы-бүрү националдарның ажылчыннарының сырый харылзаалыг болгаш чаңгыс эптиг болуруң революция дээш [illegible] улуг сорулгалары негеп турар. Чүге дээрге, аңгы талалар [illegible] чаңгыс аай партияны тургузары В. И. Ленинниң болуушкун ажыл-чорудулгазының эң эгезинден бээр В. И. Ленинниң чедип ап келген [illegible] таварылга эвес. («Чедер [illegible] тарының долу чыындызы, 24-кү томнуң 122 арынында). Партияның органзастыг тургузуунга федерализмниң албадаар дээн оралдажыышкыннарны бистиң партиявыс бо[illegible] кошпе-ле шиитпирлээни-биле хүлээп албаан болгаш пролетаржы [illegible] болуушкун бүгү ажыл-чорудулгазының үндезини болдурган. РСДРП-ниң [illegible] национал айтырыгны [illegible]

Пролетаржы [illegible] тарның интернационалчы каттыжылгазының принцип[illegible] шевиктер партиязының тургустунганы [illegible] нацияларының болгаш бичи улустарының калбак массаларының [illegible] люстуг чаңгыс аай шуурган [illegible] ның шиитпирлиг факторы. [illegible] тиилэзиниң кол үндезини болган. [illegible] налчылар — чаа делегейниң демиселчилери болгаш тургузукчулары ленинчи партиязының [illegible].

Хөй националдыг Россияның [illegible] талазы-биле [illegible] ның аңгының тургузуукту со[illegible] Октябрьның тиилелгезин [illegible] чык улгаткан болгаш ол со[illegible] байдалында шиитпирлеп болур турган. Пролетариаттың тиилэзин диктатуразының байдалынга партия интернационализм принциптерин деп чүгле ойталавазы эвес, харын-даа [illegible] тыг тургузуунга ол принциптерин ролюн улам [illegible].

[illegible] ниң Ленинчи принциптеринге [illegible] СЭКП-ниң органзастыг тургузуу амгы үеде, бышкан социализмниң үе-чадазында бүгү национал[illegible] Социалистиг [illegible] чаңгыс эвэ партия организация[illegible] пияларының ажылынга бир тонке қуттуңган чүгле шевиктер.

хевирлиг чүүл эвес-тир. «Чер[illegible] янзы-бүрү хевирлиг болган [illegible] лерлиг болур» деп СЭКП-ниң XXVI съездинге демдеглээн. [illegible] крайларның, областарның, ок[illegible] гаш районнарның партия организацияларының ролюн болгаш харысалгазын бедидер, оларның инициативазын сайзырадыр дугайында бистиң партиявыстың ленинчи Төп Комитеди, ТК-ның Политбюрозу, Секретариады доктаамал сагыш салып турар.

СЭКП-ниң идеологиязының, [illegible] илерттинип турар. Республиканың, [illegible] зацияларында амгы үеде хөй [illegible] ажылдап турар. Национал харылзааларның боттуг чорудулгаларынга [illegible] партия организацияларынын [illegible] калбарып, үндезин национал[illegible] дарның төлээлекчилери [illegible] м[illegible] кезектериниң саны өөрп турар. [illegible] бөлгаар чаа [illegible]

пияларының болгаш бичи улустарының [illegible] төлээлекчилерин Совет эрге[illegible] те чиңгелделиг негелделер бүгаар хүлээп турганы ол үеде шын хемчеглер болуп, национал [illegible] рынга чугула болган.

Амгы үениң байдалдарында [illegible] ның национал чонунуң составы ниитизи-биле илерттинип турар ужурлуг деп санап турар. Ынчалза-даа [illegible] принциптеринге дүүштүр ажылчын ангының, колхозчу [illegible] чу интеллигенцияның эң эки төлээлекчилери СЭКП-ге оларның национал ындан хамаарышпаа ңиирип алыры хүлээп алышкынының кол негелдези болуп келген болгаш болуп-даа турар. Ынчаарга [illegible] бактаан, хүн бүрүде ажылдаа[illegible] ары бо херекте шиитпирлиг [illegible] болуп турар.

Кадрларны шилип алыр болгаш таарыштыр тургузар [illegible] интернационализмниң принциптери база [illegible] тала боттандырып турар. Бо [illegible]

чону хөй национал составтыг болуп турары билдингир болгай. Ынчангаш бүгү нациялар [illegible] база күрүне органнарынга төлээлекчилерлиг болуру чугула. [illegible] топ комитеттери, крайкомнар, обкомнар, партияның округ база комитеттери, а ол ышкаш [illegible] боттарының составының та[illegible] налчы болуп турар. Ажылдакчы бүрүзүнүң хамыктың мур[illegible] нарларын барымдаалап турары черле билдингир.

[illegible] рынга чоокка бир дөмей эрге[illegible] далы дээш бир дең харысалгалыг болуп турар. Ленинниң овур-хевирин сиилбиш каан партбилеттерни бүгү партия организацияларынга чаңгыс аай шаблон СЭКП кежигүннеринге 1973 чылдан бээр тывызып эгелээни [illegible]

2.

СЭКП-ниң [illegible]

РЕВОЛЮСТУГ ЧААЛАП АЛЫЫШКЫННАРНЫҢ КАМГАЛАЛЫНДА

Бөгүн—Польшаның катап тургустунганының хүнү, польша улустуң национал байырлалы

Польша ажылчы чоннар бо чылын боттарының эң улуг [illegible] Польшаның катап тургустунга [illegible] ны чоорту узуткап турарының байдалында демдеглеп турар. Эрткен чылдың декабрь айда тургускан шериг байдалы [illegible] «Солидарность» каттыжылыышкынының [illegible] нерин соксаткан. ПОБП ТК-ның Политбюрозунуң, Национал камгалалдың шериг чөвүлелиниң [illegible] тын ап чорудуп турар хемчеглери [illegible] турар. Улус ажыл-агыйында корум-чурумну тургузуп, партия организацияларын улам на илеткейлиг-биле ажылдап турар апарган.

Польшаның катап тургустунганының хүнү — польша [illegible] луг хүн болур. Ол ыдыктыг совет шериглер-биле кады ы[illegible] ден чуртту хостаан, улуска [illegible] оларның мурнунга социализм тургузарының оруун ажыткан [illegible] чуннарынга онза үнелиг боор [illegible]

Байырлалдың мурнуу чарында мен делегейниң ийиги [illegible] Армияның хүрээлениңге кирип алгаш, түлчүп турган польша [illegible] газы халажыгада полковник [illegible]

— Бистер [illegible] кээр ужурга таварышкан бис: атказарлаашкыны аар-берге-даа, тиилелгелерин [illegible]

рал Москва чоогунуң хаалыг шөлдеринге, Сталинград [illegible] кестуг Курск дээрбезиниң аар-берге дайылдажыышкыннарын-га болгаш гитлержи эжелекчи[illegible] каннаттынган. Совет Армия-биле кады польша чериглери чоктаар дээш келген кижилер бистерни уткуп турган [illegible]

1944 чылдың июль 22-де [illegible] комитети Хелмага төөгүлүг [illegible] тыг польша күрүнени тургусканын, бүгү эрге-чагырганы улуска дамчыдып бергенин [illegible] ны, үрезген экономиканы катап тургузарының аар-берге [illegible] ооп эгелээн. Контрреволюцияга удур, Лондонга турган реакцылыг эмигрант [illegible] лерге удур боо-чепсекти холга туткаш, энтеш чок демиселди [illegible] бис

Бистер база катап социализмни [illegible] демисежип турар бис — деп, Б. Брайловский чугаалаан.— Бистер гитлержи эжелекчилерге удур тулчуушкуннарга быжыккаш, психологтуг тер[illegible] контрреволюциянын улусту [illegible] чиднер дээш кыжаныышкынындан корткаан-даа бис. Бистер [illegible] нери «Солидарностунуң» экстремистери [illegible] тарның акы-дунма ес-бүдезинден улусту Польшаны чарарынче углаан планнарын [illegible]

Польшага шериг байдалын тургускан ворук контрреволюс[illegible] лыг тептерниң айтыышкыннарын ёзугаар хедерип турар [illegible] «Солидарностуну» экстремистерниң каралыг [illegible]

[illegible] орталаныш, чоннуң ажыл-чем продуктулары болгаш барааннар-биле хандырары эккижип, ажы-

дарал чогумчалыг аар чылар амгы үеде чедир соктуп [illegible] контрреволюция [illegible] дугуун дедир тыртарын оралдажып турар-дыр. Ба[illegible] диостанциялары Польшага [illegible] рып, чуртта байдалдың дугайын делегейниң хөй-нитизинге хоптап, контрреволюстуг ча[illegible]

Мындыг нарын байдал үеинде бистерниң хоорунарның кол сорулгазы болза, совет-польша найыралды пропагандалаары, реакцылыг идеологтерниң пентередирин оралдажып турары антисоветтиг үүлгедиишкиннеринге удур демисежири болур деп, Б. Брайловский чугаалаан. Дайын [illegible] ып турар [illegible] нарга Совет Эвилелиниң, социалистиг дем[illegible] чурттарының экономиктиг улуг ду[illegible] лап турарлар. Ындыг дуза дамчы эвес болза, Польша тускай догуннап турун шыдавас, а польша улуска национал айыылдыг халап таварыжыр апарын олар тайылбырлап турарлар. Бистер амыдыралдың совет овур-хевирин [illegible] бис.

ПОБП-нуң конституциязында [illegible] ның холунда турар, күрүне тургузуу — социалистиг болгаш оон даштыкы политиказы Совет Эвилели-биле найыралга болгаш кады ажылда[illegible] рар. Бистер ол дээш совет солдаттар-биле кады дайылдашкан [illegible] тиг Ада-чуртче шогларын [illegible]

М. ТРЕТЬЯКОВ.
СЭТА-ның корр.

Варшава.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ
СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

ГАВАНАГА БОЛГАН МИТИНГ

ГАВАНА. (СЭТА). Кубаның Компартиязының ТК-зының Бирги секретары, республиканың Нуруне чөвүлелиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Фидель Кастро июль 18-те Уруглар хүнүн Кубага демдеглээринге холбаштырган массалыг митингиге чүве чугаалаан.

Куба удуртукчу озуп өлурар салганчыларны кижизидериниң айтырыгларының талазы-биле хөй чүүлдү чугаалап, республиканың ажылчы чонның дыштанылгазын организастаарын эмижидеринге доктааган. Ф. Кастро туризмниң кабарып, хөгжээниниң демдеглээш, истенчи-пионерлерниң шимчээшкининиң мелмо уенин коммунистерин белеткээринге, улуг салгалдарны сөзүүрүнга чугулазының дугайын чугаалаан. Ол уруглар лагерьлерге болгаш пионерлер тептеринге эки школаны эртип, патриоттар, чурттуң телептиг амыяп хамаатылары кылдып өзүп кел чыдарын демдеглээн.

Партия болгаш республиканың чазаа ажылчы чоннаң дыштанылгазын болгаш хөстүг үелерин эмижидери-биле кушту болгаш акша-херекгини-даа харамнанмайн турарын Ф. Кастро чугаалаан. Кубаны империалистиг бузээлээшкин-биле ныэамдап турарындан тургустунган экономиктиг бергелер турза-даа, улустуң эни дыштанылгазын организастаарының боттуг аргалары бар боол турар. Ону чедип алырда амдызында 100 муң кижини хаара тудуп шыдаар турисчи лагерьлерни болгаш баазаларны улам калбар тыры эргежок чугула боол турар.

Кубада туризмниң нептерээл, калбырганының дугайын кемир чылын 46 турбаазаларны немештир тудаарын көрүп турарын херечилеп турарын Ф. Кастро айыткан. Оларга 1983 чылдың июль—август айларында зэээш-ле диве. 200 муң кижи дыштанып болур. 1985 чылда дыштанылганың турбаазаларынга болгаш лагерьлеринге боттарының шээзээн чартын миллион кижи эртиппер аргалыг болур.

БОЛИВИЯНЫҢ ЧАА ПРЕЗИДЕНТИЗИ

ЛИМА. (СЭТА). Боливияның шериг [illegible] штабының начальниги генерал Гидо Вильдосо Кальдеронну [illegible] дүшкен генерал Сельсо Торрелиоту [illegible] томуйлаан.

[illegible] Боливияның шериг бөлүктериниң аразында чөрүдээлиг чорук чурттуң шыңгыы экономиктиг кризиске таваржып, [illegible]

[illegible] Шериг хунтазы чаа томуйлаашкын дугайын [illegible] ның чепсектиг күштериниң үш [illegible] айыткан болгаш бүгү-ниитиниң соңгуузаларының 1983 чылдың апрельде болурун барымдаалап, ол-ла чылдың августа чаа соңгуткан хамааты чазакка [illegible] зары аазап.

СОМАЛИДЕ ШААП ХАЛДААШКЫННАР

АДДИС-АБЕБА. (СЭТА). [illegible] краттыг фронтузунуң (СХДФ) [illegible] алырга, оон отрядтары Сомалиниң [illegible] ороктуң дургаар шаап халдааашкыннарын [illegible] үргүлчүлеп турар. Эрткен неделяда [illegible] Беградеп дээр чурттакчы[illegible] ге туруушкуннар болгулаан. Белет-Вена облазының администрастивтиг төвүнден 20 километр черге фронтунуң күштери боо-чепсек болгаш ок-чем[illegible]

[illegible] углуушкар

Тура халышкаашкыннар-биле сөөгү туруушкуннарның [illegible] шериг 250 солдаттарын өлүрткенин болгаш 500 кижиден [illegible] ГЭДФ-тун [illegible] дайынчылары дыка хөй саннаг дайынчы техниканы хулээп алганнар.

ПАРИЖ. (СЭТА). Франс Пресс агентилелиниң корреспондентизи [illegible] дугаар Найробиден АКШ ол чурттуң президентиниң, АЧО-нуң даргазы Д. Арап Моиге «Сомалия» [illegible] алгаш, дамчыдып бергенин [illegible]

Ол мокааш воозун-меге чуулдерин моон мурнунда Могадишо [illegible] биле чингис эвес удаа нептередип турган болгаш Эфиопияның чазаа-даа, СХДФ-даа албан шугуму-биле буруу шаап кээрген турганы билдингир. Ол талазы-биле америк [illegible] хайгааракчылар Сомалиде бо[illegible] чыдаган ыдлыр Вашингтон [illegible] жылыыжыны дыр деп, көрүп турарлар.

Барыын Германияның коммунистери [illegible] болгаш улустар аразында бот боттарын билчири дээш ГФР-ниң ажылчы чоннарының онзалыг эргелери болган демократтыг чөгэлгээзиниң [illegible] кыжырыкталыг болгаш эрестиг демиселди чорудуп турарлар.

ЧУРУКТА: Герман коммунистиг партияның активистери делегейде байдалдың дугайында барыын герман мегелээшкиннерин ажылчын айтыышкынын [illegible] деп турарының дугайында чугаалаан чуулдерлиг компарны Рурнуң Мюльгейм хоорайының кудумчуларында, таратпышкы чорук турары.

Революцияга удурларның халдаашкыны

МАНАГУА. [illegible] рас армияның офицерлериниң удуртулгазы-биле олар Гондураска белеткеп эртекнер. Национал [illegible] чу фронтузунуң Национал удуртулгазының кежигүнү [illegible] Умберто Ортега Манагуага болган митингиге ол дугайын [illegible]

Чугле [illegible] дугайында чугаа чорувайн турарын ол онзалап демдеглээн. [illegible] тургузулуг болгаш чепсегленниш[illegible]

[illegible] лыг болгаш хову аэродромнарлыг контрреволюстуг армияның, кезектери Никарагуаже халдаан. Чурттуң Атлантика эриинин соңгу талазында Сандиностуң улусчу армиязының дайынчылары амгы үеде [illegible] бирээзин бузээлеп алган. 60 ажыг контрреволюстуларны [illegible] уезинде чок кылган.

[illegible]

ларынга байдал улам чидиглениир деп маназа чогуурун [illegible] улусту дайыннарының халдаашкынынга шингирлиг ситур [illegible] бээр деп бузурелин илергейлээн.

[illegible] Тал Америкада оон чазааларын [illegible] лап турарлар деп, У. Ортега [illegible]

Никарагуага удур империалистиг агрессия херек кырында эгелээн деп, «Баррикада» солунуң айтырыгларынга харылап тура, Национал хосталганың Сандиностуң фронтузунуң Национал [illegible] ның кежигүнү, иштики херектер министриниң оралакчызы Луис Каррион медеглээн.

Никарагуаже шургуп кирген контрреволюстуг кезектер дат районнарда быжыглаттынып, [illegible]

дымзын эжелеп алырынга таарышкан черлер кылдыр оларны ажыглаарынга кордап турар. Контрреволюсчулар ол [illegible] оон соонда боттарының «чазаа» дижир чүвезин тургузуп алыры болгаш чамдык күрүнелерниң талазындан ону ылапчып көрген турарын хандырарын планнап турар деп, ол чугаалаан.

Бодунун тургузуп алганы контрреволюстуг армияны ажыглап турар америк империализмниң чепсектиг агрессиязының [illegible] ланыштыр тергиин турар. Дайынга удур дозу тиилелгеге чедир тулчур бис деп, Л. Каррион медеглээн.

С. ГОРБАЧЕВ.
СЭТА-ның корр.

ЛИВАНДА БАЙДАЛ

[illegible] Бейрутту [illegible] лыг кварталдарын база катап [illegible] лап турган. Ол-он чурттарга болгаш административтиг [illegible] ның болгаш электри даамылгазының шугумнары үрелген. Израиль артиллериязы отту соксаар дугайында бир неделя шириунга чедип алган дугуруштуг [illegible]

[illegible] тиң шимчээшкининиң болгаш ливан национал-патриоттуг [illegible] онниң отрядтары фронт шугу[illegible] израиль эжелекчи шериглерге удур алаан каш чегиишкин[illegible] кылган. 20 ажыг израиль солдаттар болгаш офицерлер олурткеннер. Июль он сестиң [illegible] складының чаза девискеп болгаш [illegible] танкыны узуткааның ВАФА [illegible] алаан каш херелчиң километр чер үрелген. Отрядтар шугуду боттарының турар черлеринде бүдүн чедип келгенин база дыңнаткан.

Израиль болгаш Каттышкан Штаттар ливан найысылалдың камгалакчыларын дужун бээрин чедип алыр дээш Ливанга болгаш Палестинаның Хосталгазының Организациязынга каржы албадаашкыннарны кылып турарлар. Премьер министр Бегин чооуга чаа Тель-Авивке ПАО-нуң удуртукчузу Я. Арафат болгаш [illegible] удуртукчулары [illegible] вас узуткан, чок [illegible] дээр болгаш бүгү палестиннер [illegible] турар» деп, ол [illegible] чугаалаан.

Ливанның экономика болгаш салыг министри Х. Джумблат-биле улептур болгаш нефть министри И. Бейдун

[illegible] Израильдиң Бейрутту бузээлээнин соксаар болгаш Ливандан агрессорнуң шериглерин үндүрери эргежок чугула деп ында чугаалап турар. Территорияның байдалы палестиннерге таарымчалыг кара чаңгыс аргазы оларның боттарының хамаарылгазы күрүнезин тургузары болур.

Иорданияның хааны Хусейн америк «Тайм» журналга берген интервьюзунга палестин[illegible] рээ шаанда, Чоокку Чөөн чүкте хаа токтуушкунуг месилдежиишкиннер соксавас [illegible] шериглер Ливанга Тель-Авивтиң алган ужуруна мининг тураштаан хааа улуг чаазагарга [illegible] эвес Израиль Барыын Бейрутту [illegible] лен антар чүве болза, палестин революциязын херээ дээйн ле эвес ийин Хусейн [illegible]

Ливан черин Израиль агрессорлар эжелеп турарының бугу дургузунда Сирия болгаш [illegible] Х. Асад медеглээн. Ливанга [illegible] палестин [illegible] туруп [illegible] вап болгаш палестин улустуң [illegible] турар [illegible]

(СЭТА).

ПАРТИЯЗЫ

национал-тыткан. ССРЭ-ниң бүгү национал чарының болгаш биче улустарының аразында эвилелдиг деп эргениң харылзаалары [illegible] газын болгаш кады ажылдажылгазын хөгжүткени — бо бүгү [illegible] нелдиг ниитилешкээ — совет улустуң тургустунарынга чедирип келген. Совет Эвилели бодунуң 60 чыл юбилейиниң чылында коммунизмниң дем-биле тургузуп турар деп эргелиг республикаларның найыралдыг ег-бүдези болуп, бүгү [illegible] СЭКП-ниң интернационалдыг [illegible] бистиң ниитилеливистиң социал-политиктиг болгаш идейниг чаңгыс эниниң кол дег быжыын хандырган эң чугула фактор болуп турар.

Бодунуң чону дээш, бодунуң чурту дээш чоргаараалды өске бүгү улустарның [illegible] болгаш [illegible] лээри-биле холбаштырар патриоттарның болгаш интернационалчыларның эң чаагай мөзү-шынарынга совет кижиниң [illegible] киижилдир турар. Национал [illegible] ары хажыдылыышкынныг кылдыр илергейлээри, национал [illegible] тар, а ол ышкаш национал-дар [illegible] чорук — белен-не читпес бо[illegible] кыргузуп турар. Ынчангаш [illegible] дунга национал буруу [illegible]

[illegible] тыыш чок, шиитпирлиг демисел [illegible] политиканың ленинчи принциптеринден кандыг-даа оталаашкыннарга удур шиитпирлиг хемчеглерни алыры эргежок чугула» деп ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылының дугайында СЭКП ТК-ның доктаалында айыткан.

Совет ниитилелдиң амыдыралының бүгү талаларын удуртуруп, ажыл-агыйжы [illegible] ларын шиитпирлээрин Коммунистиг партия [illegible] рып турар.

[illegible] бүгү улустарының нииты күжениишкиннери-биле тургустунуп турар. Аңаа дүүштүр эвилелдешкен кайы-даа республиканың [illegible] аай комплекизиниң тудуш кезээ кылдыр сайзырап турар. Ынчангаш бүгү чуртка эрге[illegible] кинерин холбаштырары, оон салдышкынын көвүдедири эргежок чугула.

Эвилелдиң нерни харылзаа деп эргеин хандырып турар СЭКП-нуң политиказы ССРЭ-ниң Конституциязында бижиттинген эвилелдешкен [illegible] тезин быжыглаарынга барааш болуп турар. Ол политиканы Совет эрге-чагырганың баштайгы чылдарындан бээр боттандырып келген. Чуртту бо[illegible]

[illegible] черлерге орус улустуң чааган [illegible] болганында чугула рольду ойнаан.

Бышкан социализмниң байдалдарында совет [illegible] нация бүрүзүнүң улам ыңай чечектелиишкинин боттанып турар. Бүгү совет республикаларының экономиказы [illegible] боттандырбышаан, совет нацияның [illegible] тургусунуң улуг идеяны бериптурар. Ынчаарга бистиң чур[illegible] тиг партия чорутпушаан социалистиг бүгү күрүнениң бир аргаларын болгаш эрге-ажыктарын база барымдаалап турар. Республика бүрүзүнүң эрге-ажыктарының эң-не боттуг талалары күрүнениң нии[illegible] болгаш социал бүгү сорулгаларын бирги ээлчегде күрүне[illegible] тус черниң кызыы эрге-ажыын хараар чорукту кайыг-даа илергээшкиннери-биле демисел — ажыл-ажыл [illegible] чок негелделери дир.

[illegible]

тыпкан ол-ла тодаргай кол-туп турар. Ол дээрге — бистиң ынак Ирээн чуртувустуң улуг байырлалы, улустарның найыралының байырлалы, [illegible] ни үндээринге, келир үеде [illegible] га байырлал онза чугула [illegible] лайг белеткенмишаан, бодуктуң ажылдыкты чаа ниитилелин [illegible] чи программаа-биле катаптаан ылавылап, дыңнеп турар бис» деп, эш Л. И. Брежнев профэвилелдериниң XVII съездинге чугаалаан.

3.

СЭКП бодунуң бүгү ажылорудулгазының бүгү делегейде коммунистиг болгаш ажылчын [illegible] биле болгаш сорулгалары-биле [illegible] ээ деп санап келген. Бистиң партиявыс делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң чарылбас түдүш кезээ, оон даштыкы [illegible] болуп турар.

Пролетаржы интернационализмниң ужур-дузазы амгы үениң байдалдарында дыка улгаткан. Делегей харылзааларының чаа, социалистиг хевири болуп турар делегейниң [illegible] ы тургустунганы-биле холбаштыр делегейниң революстуг шимчээшкининиң янзы-бүрү [illegible] га харылзааларын чаа хевирлери тыптып келген. Социалистиг күрүнелерниң аразында харылзаалар — ол дээрге эрге-ажыктарының болгаш [illegible] биле, марксизм-ленинизм идеология-биле, бадылуг [illegible] ырал болгаш кады ажылда[illegible] үрлый холбаалыг деп эргелиг [illegible] туралдарлыр. Социализмниң

делегейниңде күрүнелер аразында [illegible] болган деп, эш Л. И. Брежнев СЭКП-ниң XXVI съездинге демдеглээн. Ол херек задаарга миллион-миллион кижилер доруу-биле кирджип турар. Ол дээрге пролетаржы чө-сеткил каттыжылгазы — [illegible] нар талазы-биле чаа чадазы болуп турар.

[illegible] жып турар. Социализмче бурунгаар [illegible] тиг чурттарының интернационалдыг харылзааларынга удур углаан. Польшада болуушкуннар бо дугайында база херечилеп турар. Ынаа антисоциалистиг, контрреволюстуг [illegible] чаалап алышкыннарын удуркаарын оралдашкан. Ол чуртта болуушкуннар-биле холбаштыр империализмниң пропагандистиг кампаниязы амдаа үргүлчүлеп турар.

[illegible] ры. Бүгүдеге шутуулдээри — идея талазы-биле бистиң дайзыннарывыстың ажыктап турар чепсектериниң бирээзи дир. Коммунистиг хүрээлелде чамдык ажылдакчылар бүржуаа идеологтарының мыйзидиишкиннерин деткип турары хомудалчыг. Ындаарга марксизм-ленинизмден ойталааны [illegible] нализмниң ... ревизионистерниң хамылары — ол дээрге империализмге дорту-биле дузаалап-дыр.

Делегейниң коммунистиг [illegible] ниң болгаш сырый катты-

жылышкынының дугайында мо[illegible] сагыш-сеткил каттыштырыдгазын чугаа чокка быжыглаар дугайында коммунистерге ленинчи чагыг амгы үеде онза чугула ужур-дузалыг болуп турар. Делегейниң амгы нарын байдалының үезинде ре[illegible] кал каттыштырылгазы, оларның дем каттыштырган хөлзээшкиннерин [illegible] эргежок чугула негелдеп болуп турар. Боттуг социализмниң сес кырынга эвес, а херек кырында деткиири бадылуг интернационализмниң амгы үеде тодаргай херечизи болур.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг [illegible] нуң ажылчын аңгыдының болгаш чонунуң мурнунга харыысалгалыг [illegible] тиг шимчээшкининиң ниити херээ дээш харыысалга [illegible] келген болгаш болуп-даа турар.

Интернационализмниң идеязын СЭКП-ниң [illegible] ында, политиказында, организастыг [illegible] бүгү ажыл чорудулгазында боттаның турар. Бистиң партиявыс [illegible] келген, болуп-даа турар моон соңгаар-даа болуру оон [illegible] бүгү кижи төрелгетенниң ком[illegible] чорудар ооң [illegible] ниң [illegible] турар.

В. БОНДАРЬ.
[illegible] ру, профессор.

Чугаа-бурун медээлер

БАМ-ДА УРАН ЧҮҮЛ

БАМ-ның тол кезиминиң тудугжулары область төвүнче чорбайн на Амурнуң хөгжүм-шии театрының шиилерин көрүп алгаммар. Коллектив аңаа ийи неделя болганының үезинде магистральдың төвү Тынданың болгаш ажылчын суурларының чурттакчылары-биле ужуражып, бот-тывынгыр артистерге дузалашкан.

Чурттуң профессионал уран чүүл [illegible] БАМ-ның тудугжулары-га көргүзер программазы ССР Эвилелиниң 60 чыл [illegible]. [illegible] га артистер болгаш шу[illegible] гаш чурукчулар Москвадан, Ленинградтан, бүгү эвилел[illegible] [illegible] тарлап кээп турар. «Часкы үнер» фестиваль база эрткен, ам чаңчыл болган чайгы «Магистральдың оттары» фестивальга белеткел чорүп турар. Күзүн БАМ-ның аныяк шулукчулериниң семинары болгаш бот-тывынгыр ырының конкуржузу болур.

Амур область. Тында.

БОЙДУСКА ЫНАК КИЖИ

Шагаан-Арыг ыяш ажыл-агый чериниң ишчилери лесник Долаан Маспык-оолович Намдакты хүндүлээр. Ындыг болуру-даа чеп: хөөчүн лесник чүгле ол коллективке 30 чыл ажылдаан.

Долаан Намдак бо эрткен үениң иштинде чеже буянныг херек кылбаан дээр! Чурттуң ногаан арга-шажын, оон дириг амытаннарын [illegible] чилерин дыка хөйнү иле[illegible] [illegible] амытаннарны карак огу дег камгалап, караңгар ажыл[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] дең аңаа демдээ-биле оңу шаннаан. Амгы үеде Долаан [illegible] [illegible] ны тудуп, өрттү, баш удур болдурбаазы-биле бүгү арга-хемчеглерни ап, өрт айылының уржуктарының дугайында беседаларны доктаамал чорудуп турар.

К. НОМБУ.

УЛУСЧУ ЦИРК—ТЫВАДА

Кожа хөөбээ аңы-дуңма Моол биле Тыва АССР-ның культура харылзаазы шаандан бээр туруп келген болгаш ол ам улам быжыгып, хайнылап турар. Арга-дуржулга солчулгазы-биле-даа, солун оюн-концерт-биле-даа бот боттарынга аалдажып аргыжып турары чаңчыл апарган. Ылаңгыя чечен чогаал болгаш уран чүүл талазы-биле харылзаазы улам быжыккан.

Бо хүннерде база-ла Моолдуң артистери Эрээн тывартта тыва черде аалдап келген. Ол дээрге, Завхан аймакта ыяш болбаазырадыр бүдүрүлгениң ажылчыннарының улусчу цирги-дир. Ук цирк үжен ажыг [illegible]. Оон бистиң республикага бир-ле дугаарында аалдап [illegible] турары ол.

Оларның цирк оюннарын бир-ле дугаарында дүүн Шагаан болгаш Эрээн суурларның чурттакчылары сонуургап көрген. Аалдап келген моол улусчу цирк оюн көргүзүглерин өске районнарга база уламчылаар.

Бистиң корр.

ОЛИМПИЙЖИ ЮБИЛЕЙГЕ ТУРАСКААТКАН

Бүгү делегейге сураглаан атлеттер, Олимпиадаларның [illegible] чаңгыс-чаңгыс маргылдааларга совет спорттуң ат-алдарын камгалап турган спортчулар Москвага, ССРЭ-ниң национал олимпий комитединиң калбак хуралынга чыглып келгеннер. Ону олимпий оюннарынга совет команданың киржип эгелээнинден бээр 30 чыл болганынга турааскааткан.

Спорт-биле холбашкан [illegible] салгалдың [illegible] лери аңаа чыылган. Аалчыларның аразынга бистиң эң баштайгы олимпийжи чемпионувус, диска октакчызы Нина Пономарёва, фигуразы чурумалдыг [illegible] үш дакпыр чемпион Ирина Роднина, сураглыг начын, Олимпий оюннарынга бистиң командавыстың тугунуң тудукчузу, мөге Александр Медведь, Олимпиада-68-тиң тулган чемпиону, конькиге маңнакчы Лидия Скобликова, эжиндирикчиге ийи дакпыр чемпион Александр Тимошин, делегейниң эң тергиин вратарьжызы, хоккейжи Владислав Третьяк олар база келгеннер.

Бистиң спортчуларывыстың алдар-хавыдазын Төрээн чурт бедик-биле үнелээн. Спортчу шаңнаттар-биле [illegible] херектеринде чазактың тывыскан орденнери болгаш медальдары чаңнаан.

ССРЭ-ниң национал олимпий комитединиң даргазы С. П. Павлов, чыылганнарга байыр чедирбишаан, массалыг күш-культураны болгаш спортту хөгжүдер дээш партияның болгаш чазактың сагыш салыышкынны улуг болган дээрзин ол [illegible].

Президиум хуралынга санал берген Нина Пономарёва Александр Медведь болгаш өске-даа олимпийжилер партияга болгаш чазакка өөрүп четтиргенин илереткеннер.

Олимпий чемпионнары аныяктарның III оюннарының ажыдыышкынынга киришкеннер. Лужникилерде Спорт музейинге чорааннар. Дыка хөй спортчулар аңаа боттарының белектерин бергеннер.

(СЭТА-ның корр.)

Литваның найысылалы Рига хоорайга ырының болгаш танцының байырлалы доктаамал болуп эртип турар. Сөөлгү катап болган ындыг байырлалдың түңнел концерти болуп турда бо чурукту тырттырган.

Б. КОЛЕСНИКОВ биле Е. ФАДЕЕВТИҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ЫРАК-УЗАК ПОХОДТАРЖЕ

Металлургия заводунуң туристери ырак-чоокче аян-чорук кылырынга дыка ынак-тар. Каны-даа сезонда оон [illegible] лазы-биле кандыг-даа категорияның арт-сынынарынга чедип берген чоруурун ооң кору[illegible] чоруурлар, чазын Мана, Базаих, Сисима, Есауловка хемнерге эжиндиргилээр, а чайын — Саян сыннарының кажууларынга [illegible] ының дагларынга оларны көрүп болур. Оон-биле черге-лештир чаны, күскү үелерде крайны дургаар автомобиль-биле база чоруптарлар.

[illegible] хаакчылары «Баллыр сыкпаан» [illegible] олар чоруптар дуне калбык баңыцнарга чедип барып хонар. Оон суббота, воскресенье хүннеринде заповедникке, Манага, Базаихке сегүүстеп хүнүүрлер. Бо чылдың январьдан мартка чедир үеде Төргаш болгаш Кубин кушларынче туристер беш удаа киргеннер. Апрель эгезинде чаңчыл ёзугаар Чооң Саяннап, оон соонда Есауловкалап, Базаихтеп база Маналап хаактыг сегүүстээннер.

Оон-даа солун аян-чорук бистиң мурнувуста. Чооң болгаш Төп Саяннап чадаг чораан, июль төнчүзүнден ынаар хемнерлиг черлерже эжиндир[illegible] бис.

[illegible] дээди категорияның ол черлери бистиң туристеривистиң билии-мергежилин, сегиниг тывынгырын шылгаар. Аңаа үткуштүр белеткелди ийи чыл [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] үе-чадазынга «Шушенское — Красноярск» деп орук хамаар-жыр. Мана хөгүнче походтар. [illegible] тиг үнүүшкүн, оның хаактаашкыннар база белеткелге улуг идигни берген. Оон-биле [illegible] кирериинге чугула болгу дег. [illegible] сенлерин боттары[illegible] [illegible].

Чоокта чаа Ырак хемге эжиндирип чораалыысты [illegible] [illegible] хире Мана хемниң алдыраар. Оон дургени — шакта 15 километр. 40 хире километр [illegible]. [illegible] биле хем бергезиниң талазы-биле бешки категорияга кирер. Чогум ындыг ууул эвес-даа болза, сугга эжиндирер [illegible] чер.

№ 5 цехтиң мастери В. Шек, № 52 цехте улуг механик С. Зорин, № 3 цехтиң мастери Б. Бич, № 5 цехтиң [illegible] бо одуругларның автору — беш кижи аңаа чордувус.

[illegible] агып бадып чыдар Ырак ниндаа тоонча чүък кирер улуг сыдыы чоруурээ дег онзалыг бадып чыдар. Орук ара хемнег [illegible] болур. Ынчангаш эжиндирикчилерниң улуг дурунулгазы, [illegible] бис шуптувус ол хемге бир дугаар эжиндирип чораан бис. Орук ара таварышкан бергелер[illegible] [illegible] мызы манаа чугаалааш-даа кончаар. Чамдык кижилер мооң соонда бээр келбес, манаа эжиндирбес бис дижип-даа чораан.

Каяли чаныл кегтениниесте, [illegible] үмнээн. Чок, бодунуң дошкунун-биле эвес, кижилерни эрес-[illegible] [illegible] [illegible] выстан ырааган. Ынчангаш аңаа база катап эжиндирер бис дижип ол-ла өөрүүскүлде дүтүрүпү алган бис.

[illegible] рыл база бир чаа аргазы — [illegible] болур. Ындыг аян-чоруктар солунде улустуң кадыкшылы улам экижиир, ажылдаар шинээн улам бедиир, бүдүрүлгеге ажы улгадыр.

С. ШАХАНЕНКО, № 3 цехтиң мастери. Красноярск хоорай.

А. Н. Островскийниң «КАЛЧААЛЫГ АКША» деп ошиинге үндүрүлген тудугуның (сценарий, режиссёру Е. Матвеев) уран-чечен фильм республиканың кинотеатрларында үнүп эгелээн.

СЕТКИЛДИ ХАЙНЫКТЫРГАН

[illegible] «[illegible]» ном садыындан бир эш холунда бижежек ак-көк карттыг [illegible].

— Хостуг шактарда номчуурда амырадым, солун болуру чайлашчок—дээш, хүлүмзүрүп турду.

Тыва АССР-ниң алдарлыг [illegible] [illegible] Кыргысович Кудажының чаа номун сонуургал-биле номчуп [illegible] «[illegible]».

— Бистер база садып номчуулу, оолдар!— дишкеш, магазинче кириптивис. Ном са[illegible] [illegible] [illegible] зындан «Хөнелерни» чүүнүнда мурнунда, хүнаажыр чызы садып ап турлар. Улуг-Хем районнуң Ак-Талдан мал[illegible] [illegible] улус келген, номнарны хөйү-биле садып ап турлар. Оларның бирээзи дөспес аныяк малчын ол-ла дораан ном[illegible]:

Базарга көк, эдерге хек,
Базырыктыг төрээн хемим —
Хендергемге келгенимде,
Хере-хере боданыр мен.

Шынап-ла Хендерге чурт[illegible] [illegible] бердинер. Шулук эдээн улуундаа болза, оолдуң номчуурудайзы хекилди үңү дег ыжырып, хоог аялгалыг, дыңнаксаныг болду. Шулукту доо[illegible] берди:

— Ажалыг-ла чогаал-дыр.

— Номнуң адының онзазы!

Хөнелер! Бисте мал-маганнаг эгерде өөн, чурттап келген улуг назылыг номчукчуларга бо сөс билдингир, эргим [illegible] [illegible] кестүп келир.

Чогаалчының чаа номундан хөнелер деп бурунгу тыва черге эгелел ады чораан сөстүң чаа утказы тывылган-дыр:

Пөрээлдер хөнези. Шулуктер хөнези. Ырлар хөнези. Баснялар хөнези. Үлегерлер хөнези — шак ынаар номнуң допчузундан номчуур бис.

[illegible] «бышкы» деп сөс-биле ламаларны адап чораан болза, амгы литератураның тыва дылда улусчу башкыларның ады болганы шуут-ла чаа утказыг апарган. Ол ышкаш, хөнелерниң чаа онзагай утказын, ону К.-Э. К. Кудажы ажыглаан. Ол эки-дир!

Бистиң чоннуң шаандан бээр-ле Алдыы Межегей деп аажок хүндүлеп адап келгени [illegible] чугаалаар чуве: «Пөрээлдин [illegible] хан». Чоннуң чечен чугаазында ханы утказыг. Тыва чечен [illegible] [illegible] [illegible] зен сайгарып, аңаа делгэгаш билдилиг ажыглап чорууру [illegible] [illegible] бодандырыглыг болуру [illegible].

[illegible] ниң чаа номун «Тос бөрээл» деп шулуглел-биле ажыдып турар. Ында Хүнге, Черге, Сугга, отка, херээжен чонга, аътка, арагага, мышка болгаш [illegible] бөрээлдер бар. Пөрээлдерниң [illegible] [illegible] [illegible] ке каттыштырганы оларны [illegible] хөнелээн. Бо чылдыва номчукчуларның билип алыр чу[illegible] [illegible] калбак масса номчукчулар шишкаш Кызыл-Эник Кудажы[illegible] шии-даа чогаалдарынга ынак, ажылдыныарының өөрүп четтиришкиниң илередир бис.

«Тос бөрээлдерде» шулукчу болза, тыва чоннуң төөгүзүнде күжү Кижиниң болгаш бойдус аразында сырый харылзааны чоннуң салым-чолу үениң [illegible] [illegible], дамзатының патриоттуг кедурулгушкунун база аас-кежикти, хосталга дээш деми[illegible] [illegible] ниң кол-кол негелделеринге [illegible] [illegible].

«Хүнге бөрээл». Боттуг шынны уран арга-биле илередири — шүлукчунуң нарын, берге, оон чайлай баспас чогаадыкчы сорулгазы. Ам баштайгы одуругну номчуптавыс.

Хүнүм—адам. Дириг чоруур назыныма
Хүндүткелим, сүзүглелим, сагыжымның
борбак чурээм хөрээмге-ле шошкуп чорда.

> *Ном болгаш номчукчу*

Бодалымдан ырап болбас мазыкшылым.

Бо дээрге уран-чечен болгаш бүзүренчиг чурумал-дыр. Бо[illegible] [illegible] ыры-дыр. Хүнчүн мурнунга мөгеер сеткилди оттуруптар. [illegible] [illegible] де бир оңза чүве болза, аңаа амыдыралдан, бойдус болуушкуннарындан чаа чүүлдү эскерип, ону чечени-биле көргүзүүкени болур.

[illegible] да ава кужур арбын божуурга-даа хөөкүй чаштар бурлун каар, берге үеде чурттап чорда, дириктиг маадырның ыргал-авазын аажок утаапныг, [illegible] көргүскен. Хаваанда Хүнну шыйган, кара меңниг, чаңгыс [illegible] [illegible] кыстар дег өсүрүп, азырап [illegible].

Кулактарым меңгүн-меңгүн сыргалыг,
куюскаш чоор, кыстар мыкаш,
сырбык чаштыг.

[illegible] бар турган болуушкунну шулукчу [illegible] читкени солун: Хүнну чызбыга сырыптарга, өскүс чаңгыс эрниң үңү чедер дээш, кулаан долгапканы, ол шагның кижилериниң бүдүүлүк чорааны, сүзүглели, чүдүлгези — бо шупту боттуг чүүлдерге үндезилеттингеш, чогаалда киргени номчукчуну [illegible] [illegible] чедирип турар. «Шаг шаа-биле турбас, чавылдак кегбиле чытпас» деп үлегер чугаада ышкаш, шынап-ла:

«Ынчалза-даа алдын хүнну сүзүглевес —
Ындыгларны бөмбүрзектен кым-даа тыппас».

[illegible] [illegible] лүг чырыткылары хүн, чер, от болгаш онзагай байлак сүг, ол ышкаш мышты шулукчу ханы бодалдыг, философтуг сонуургалдыг, чоннуң амыдыралы-биле харылзаалыг, киржилгелиг чогааткаы-биле ол пөрээлдер номчукчуга өөредилге-кижизидилге утказыг болган. «Херээжен чонга бөрээл», «Аътка бөрээл» база-ла кижилерге бир-де херектиг, үнелиг бодалдарны чугаалап турар.

Чогаалчының уран мерген жили төрээн тыва дылының [illegible] [illegible] кестүр. Оон чижээнге: «Үрүгларым уругларынга бөрээл» хамааржыр.

Тел чок кижи — кургаан мөш, чуурулган даш.
Тел чок кижи — өшкен от-тур, соолган суг-дур.
Тел чок кижи
төре херээн улай албас,
доңгур төш дег
доңгелик дег,
тенүп калыр.
Телдүг кижи
телге ынак —
төрээ херек.
чаштыг кижи
чашка ынак —
шагга херек.
Өскениң дег кара сеткил бодавас мен.
өртемчейде ажы-төлдер шупту мээниң.

Бо одуругларны катап-катап номчуурга амыдыралдың актыг шынын чугаалааны ил[illegible] [illegible] аартыктаар апарган чамдык [illegible] Ажы-төлүн каапкаш, чайгы [illegible] [illegible] чоруурлар бар. «Пөрээлдер» бүрүзү хуузунда төнген утказыг, аразында сырый харылзаалыг, бирээзи өскезиниң утказын ажыдарынга дузалыг кылдыр чаңгыс номга парлаттына бээрге өзек идеялыг, ёзулуг-да бөрээлдер хөнези болу берген.

К.-Э. К. Кудажының «Хөнелеринде» өске-даа шулук чогаалдары номчукчу мээң сеткилимни хайныктырган.

О. КОРОДА.

> Хөй чылдарда ясли садтарга эргеленчилеп чордум. Шилчилге-биле бо чылдың январьдан эгелеп Тес-Хем райкүүскомунуң улус чырыдыышкынын килдизинге инспекторлап ажылдаай бердим. Мындыг таварылгада чылдың шөлээзин манчаар алырып, чаа черге кирген хүнүмден эгелээш он бир айны төндүр ажылдааш бе, азы ооң бетинде берип болур бе?
>
> Бо айтырыгны солун дамчыштыр харыылап бээрин Самагалдай суурдан О. Аранчаа дилээн.
>
> Тыва АССР-ниң прокурорунуң улуг дузалакчызы М. Ш. Чеэуйнуң харыызын мооң адаанда парладывыс.

АЖЫЛДААР АПААР

«[illegible] Хөйлүгнүң 71 чүүлүн ёзугаар алырга, ясли-садтан силер килдиске инспекторлап ажылдаай берген эрги черинерге шөлээңерни ажыглаваан, оон шөлээ дээш

Айтырыңар, харыылап берээл

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] алган болзуңарза, чаа органнап [illegible] 11 ай [illegible] да шөлээлээр апаар.

КИЖИГЕ ЭШ ХЕРЕК

Көрүп чоруурумга, бот-бодунуң чамдык кижилер бала бар болгулаар. Чамдыктары өгленчип-даа алган болур. Ында [illegible] [illegible] тиг болза...» дээш бадырар чоннуң ырызы-даа бар болгай. Ындыг улусту суя тутсун, уруг-дарыны деңниг кижизидип, ажыл-ишке хөй-аъттыг болзун!» деп алгаар бис.

Хомушку Болат-оол биле Ооржак Билзет оларның тары чаазы дөртен ажып чоруур. Кайызы-даа бот чораан, бо ийи кижи өг-бүле болган соонда, ажы-төлүнүн саны он алды четкен. А уруглар — аас-кежик. Уругларының аразында өскүсүрэп чоруур кижи-даа чок. Белеткел класстан он класска чедир он кижи школада мактаалдыг өөренип турар. [illegible] [illegible] [illegible] зырылгазында. Борис — шериглде. Мария — клуб эргелекчизи, өскелери — чаш.

Ада-ие боттары — «Барлык» совхозтуң мурнакчы хөйжулары. Олар эрткен чылын төрүүр чүс хөйга онаалдыр 109 хураганны доруктурган. Хөйдаа-на 2 килограмм дүктү кыргаан болгаш кыштаглаашкын үезинде хой бажын бүрүн камгалап алган. Оларның амгы байдалы база эки, төрээн хөй бүрүзүнден-не хураган алдынган.

Найыралдыг өг-бүлениң ишти шуптузу эрткен чайын 20 [illegible] [illegible] 15 [illegible] [illegible] ти белеткээн болгаш кыштаганың септелгезин база боттары кылган. Оларның аалынга чогаачы Октябрь Сарыглар-биле кады чордум. Хөй, хураганы ооган сынмас, уруг-дарыы оон сынмас — магалыг улуг чоргаар. А ажылдап турда, бүгүн «бригада» кежигүннериниң ажыл туржук, чүү-даа бирашпас. Кижиге оон артык чүү херек боор.

С. ДАВАА-САМБУУ.

Агаар

Бөгүн республиканың шимер бүргээр чайбас. Барлык [illegible] [illegible] агуралык ооруулдан 7—9 метр чедир. Агаарның температуразы 21—26 градус чылыг болур.

Эртенги хүн бүрүнгүлеш чайбас. Хааның оруу кошкаак. Агаарның температуразы 25—27 градус чылыыр.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

телевидение

ИЮЛЬ 22-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «[illegible] [illegible]». Мультфильм. 9.15 — «Шофер». Уран-чечен телефильм. 1-ги, 2-ги сериялары. 11.30 — Телемедээлер. 11.25—14.15 — Чарлалар. 14.45 — Телемедээлер. 14.55 — «Беш чыл — ниити бүрүдүүнүң херек». Документалдыг фильмнер программазы: «Чес дагынын кижилери», «Че-ве, херээженнер», «Силерниң кичээнгейиңерни углаадырдым», «Сөөлгү дужуруушкун». 15.30 — «Хоойлуну билер сен бе?». 16.00 — «Кадыда — найыралдыг өг-бүледе».

КЫЗЫЛДАН

16.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

16.55 — Уругларга фильм: «Хоочун чурттакчы». 18.10 — «Электро-82». Делегей дептелгезинден репортаж. 18.30 — «Аныяктар адресте[illegible]». ВЛКСМ-ниң XIX съездизиниң делегады Рязань областын «[illegible]» [illegible] инженери В. Мещеряков-биле ужуражылга. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Ажылчы программазы — бүгү улустуң херээ. «Айтыыштарга [illegible] [illegible]» [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] министри С. Ф. [illegible], ССРЭ-ниң [illegible] министри В. М. [illegible], ССРЭ-ниң [illegible] министри Н. Т. [illegible], ССРЭ-ниң [illegible] министри В. П. Леин, [illegible] Ниитилеледерниниң Төп эвилелиниң Баштаар чериниң даргазы А. И. Струев олар киржир. Дамчыдылганы политиктиг [illegible] Л. А. [illegible] чорудар. Ол төнген соонда — концерт. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Улуг кижилерге контроль ажыл». 1-ги дамчыдылга. 21.10 — Бөгүн делегейде. 22.25 — 23.10 — ССРЭ-ниң тургузугунга [illegible] бээр 60 чылынга уткуштур. Кубаның кургенин [illegible] [illegible] [illegible] луунуң концерти.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — «Манеж хааны». Уран-чечен фильм. [illegible] — [illegible]. 12.[illegible] — «[illegible]» [illegible]. 13.[illegible] — [illegible] Төп [illegible] [illegible]. 15.[illegible] — «[illegible]». Документалдыг фильм. 15.[illegible] — [illegible]. 15.[illegible]—[illegible] — [illegible].

КЫЗЫЛДАН

19.[illegible] — Уругларга фильм. «[illegible]». [illegible] [illegible]. [illegible] — Телемедээлер. 19.25 — «[illegible]». [illegible] — [illegible] [illegible]. 19.35 — «Азия товуу». Информация-публицистиг программа. 19.50 — Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

20.00 — «[illegible] чаштар!». «Илбилиг карандаш». 20.15 — «Дагның улуг амыданы». Документалдыг телефильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.45 — «Ушку чемчээшкин» деп хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы үндүрүлгези. 2-ги серия — «[illegible]».

КИНО

ИЮЛЬ 22-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Бот чорда оглу» 9.30, 12.10, 14.50, 17.30, 20.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Алёша Птицын авыязын ладыктырып тур» 10.10, 11.50, 13.10; «Чоуланның болгаш кижениң оруу-биле» 14.40, 16.40, 18.50, 20.50 шактарда.

«ВОСТОК»: «Өскерликчи чорук дээш гонорар» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Ынакшыл үези четтээн аныяк» 17.00, 20.00 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Дамды» 15.30, 17.30, 19.30 шактарда.

> ## ААЛЧЫЛАРНЫҢ КОНЦЕРТИНЧЕ ЧАЛАЛГА
>
> **Бо чылдың июль 24-те, 17 шакта, Кызылдың Совет Тываның 5 чылы аттыг стадионга концерт болур. Моол Арат Республиканың Завхан аймааның улусчу цирги кызылчыларга болгаш найысылалдың аалчыларынга бодунуң уран талантызын бараалгадыр.**

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

667000 Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3 [illegible]: Редакторнуң 2-24-62, редакторнуң оралакчызының 2-35-21, 2-23-54, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийн ажыл болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдистериниң 2-31-75, культура килдистериниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдистериниң 2-21-47, үлетпүр килдистериниң 2-31-75, чагаа килдистериниң 2-41-27, информация килдистериниң 2-20-00, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун чагыдып бараанда 2-32-75 телефоннче долгаар.

Чагыг № 1[illegible]

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 171 (11969) | 1982 чылдың июль 23, пятница | Үндезилеттинген 1925 чылда | Өртээ 3 көп.

Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ «ПРАВДА» СОЛУННУҢ АЙТЫРЫГЛАРЫНГА ХАРЫЫЛАРЫ

Айтырыг: Амгы үеде Ливанда болгаш ону долгандыр тургустунган байдалды Силер канчаар үнелеп көрүп турар силер?

Харыы: Хүннүң-не Ливандан хараадаңгы болгаш кижилерни болдуруп турар аар медээлер кээп турар. Ол киленнээшкин ливан черниң кырында араатаннаг үүлгедиишкиннерни кылып турар кижилерге боор турар. Эжелекчилерниң холдарындан муң-муң ливаннар болгаш палестиннер өлген, а хан төгүүшкүнүн ам-даа соксатпаан. Ливанның найысылалы — Бейрут чуурулуп, үрелип турар. Израильдиң үүлгедиишкиннерин кижилерниң когун үзе уштукаары дээриниден өске канчаар-даа адап болбас.

Израиль бодунуң дээрбечи агрессиязын ам-даа чүге үргүлчүлеп турарыл? Ливанның девискээрлериниден эжелекчилерниң шериглерин озалдадыышкын чокка, доп-дораан, үндүрерин негээн БНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң шиитпирлерин ол чүге тоовайн турарыл? Ол, делегейниң хөй-ниитизиниң сагыш-сеткилин чүге херексевейн турарыл? Чүге дээрге ол бүгү үүлгедиишкиннериниң бүгүзүн билдингир — артында АКШ деп күрүне туруп турар боорга, кылдыныш турар-дыр.

Палестиннерниң, [illegible] шериглерге [illegible] турар бүгү кижилерниң эрес-кидим чоруун бистер Совет Эвилелинде магадап турар бис. Палестин айтырыг кандыг-даа нарын боор, палестин улус кандыг-даа бергелерге таваржыр болдур. Чаңгыс чүүл: палестин айтырыын бүдүрбес [illegible] шиитпирлеттинип шыдаттынмас чүве эвес, ону селеме-биле үзе шаап, шиитпирлеп хоржок деп чүве билдингир. А ол хире айыылдыг байдалдарда палестиннерниң көргүзүп турар быжыг турушту чоруу олар боттарының дириг улузунуң херээн камгалап турар болгаш оларны сый шаап шыдавас деп чүвени чаа күш-биле бадыткап турар-дыр.

Ынчангаш оон тодаргай түңнелди үндүрүп болур-дур: Израильдиң агрессиязы оон бодунга политиктиг болгаш моральдыг-даа улуг ашпыылышкын боор, делегей аренаzынга оон аңгыланырын улам ханыладып турар.

Ону Израильдиң бодунда безин улам хөй кижилер билип эгелеп турар. Палестинаның араб улузунуң айтырыгларын шиитпирлээриниң эң таарымчалыг, боттуг оруу Совет Эвилелиниң чаңгыс эвес удаа медеглеп келгени ышкаш, — палестин күрүнени тургузары безин [illegible] делегейде база калбарып турар.

Ливанда болуушкуннар совет удуртукчуларның кичээнгейиниң төвүнде турар. Совет Эвилелиниң туружу билдингир: дайынның оду өжүртүнген, агрессияны соксаткан, израиль шериглер ливан девискээрден үнген турар ужурлуг.

Анаа база немеп каайн. Агрессорнуң мурнунга бажын кым-на мөгейгейн турарыл, ол девискээрге шынныг шиитпирлээшкинниң болгаш тайбыңның кым-на чедип ап турар болдур, бистиң чуртувус оларга дузалап, деткип келген болгаш моон-даа соңгаар ынчаар кылыр апаар.

Айтырыг: Силерниң бодап турарыңар-биле алырга ол сорулга-биле кандыг бирги чергелиг хөделиишкиннерни кылза чогуур ийик?

Харыы: Хамыктың мурнунда Израиль болгаш АКШ БНО-нуң айыыл чок чорук Чөвүлелиниң тускай доктаалын күрүне Ливанга удур агрессияны соксадыр дугайында болгаш израиль шериглерин озалдадыышкын болгаш чугаа чокка үндүрер дугайында шиитпирин күүседири эргежок чугула.

Бир эвес эң-не бирги чергениң, эң-не соңгаарладып болбас чүүлдүң дугайында чугаалаар дээр болза, израиль шериглерниң Бейрутту бүзээлээнин соксадыры болур. Оон баштайгы базым кылдыр Барыын Бейрутту камгалап турар күштерни болгаш израиль шериглерин чарарынга база удур эвес бис.

Ол сорулгаларга БНО-нуң күштерин ажыглаар туруп болур ийик. Чүге дээрге, БНО-нуң тур күштериниң чогуур санныг шериглери Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң шиитпирин ёзугаар Ливанда шагда-ла чедип келген болгай. Бистер ливан черге америк шериглерниң кээстүп келиринге моон-даа соңгаар шуут удурланып апаарывыс база билдингир. Бистер чогуур сагындырыышкынны кылган бис.

Ол ышкаш мону база онзалап демдеглексеп каап тур мен: Израильдиң шериг авантюразынга удурланып турар күштер улам-на сырый каттышкан тудум, ол агрессияны соксадырының негээр күрүнелерниң саны улам-на көвүдээр, ону улам-на дүрген болгаш идегелдиг-биле соксаткан турар.

Дөртү-биле чугаалаарга, амгы чидиглелиишкинниг байдалда арабтарның чаңгыс эптиг болуру эң-не улуг ужур-дузалыг болуп турар. Бистиң эң-не ханызы-биле бүзүрээп турарывыс-биле алырга, анаа шаптыктап турар чүүлдерниң мындыг айыылдыг байдалдар соонда шиитпирлээри-биле соңгаарлаткан турар ужурлуг. Маңаа холбаштыр алгаш көөрге, палестиннерниң амыдырап чурттаарының, айыыл чок болуруның, хамаарылга чок хөгжүдүрүнүң болгаш боттарының күрүнезин тургузарының эргелерин хандырарынга чугула херек хемчеглерни арабтарның нийти күш-биле тодарадылырын эргежок чугулазы улам-на тодаргай апаар-дыр.

Эң сөөлгү чүүл. Ливанда боор турар чүүлдер мындыг айтырыгны база катап салырынче албадап турар: Чоокку Чөөн чүк айтырыының шынныг болгаш бүгү талазы-биле шиитпирлээри дээш шыңгыы болгаш эң-не харысалгалыг-биле ажылдап кириптер үе келбээн бе? Боо-чепсектиң мөөрейлежиишкиниң аргазы-даа база сепараттыг дугуржулгаларның-даа аргазы Чоокку Чөөн чүктүң айтырыгларын үзе шиитпирлевээн болгаш шиитпирлеп-даа шыдавас деп чүвени агрессчи үүлгедиишкиннер болгаш шериг мөөрейлежиишкиннери долу болгаш он-он чылдарның чечегниг дуржулгазы көргүскен. Палестин улустуң дүрүм ёзугаар кара чаңгыс төлээлекчизи боор турар ПХО-нуң киириштирбишаан, сонуургалдыг бүгү талаларны коллективтиг күжениишкиниң түңнелинде оларны шиитпирлеп ап болур. Делегей конференциязын чыылдырар дугайында бистиң кылган саналывысты үнелиин [illegible] чогум-на ындыг байдал-биле баш удур көрүп турар бис. Дүрген болган тудум-на, улам эки болур. Совет Эвилели Чоокку Чөөн чүкке быжыг тайбыңны тургузарынга бодунуң улуун киирерин күзээр бүгү кижилер-биле дүрүм ёзугаар кады хөделбүшаан, бо угланыышкынга херек кырынга ажылдаарынга белен.

ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

Июль 21-де ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хуралы болган. 1982 чылдың бирги чартыында ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының база ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң күүселдезиниң түңнелдериниң дугайында, ол ышкаш 1982—1983 чылдарда чонга хереклел барааннарын бүдүрерин көвүдедириниң дугайында айтырыглары кирген.

Ол айтырыгларны чугаалажырынга ССРЭ-ниң министрлери, ССРЭ-ниң Күрүне комитеттериниң даргалары, эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдериниң даргалары, ССРЭ-ниң чазааның өске-даа кежигүннери киришкен.

План болгаш бюджет күүселдезиниң түңнелдерин көрүп тура, партияның XXVI съездиниң, СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынга база ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылын төлептиг уткуур дээш ажылчы чоннарның калбарган социалистиг чарыжылгазынга үндезилээш, айыттынган үениң дургузунда чурттуң экономиказын улам ыңай хөгжүдерин болгаш совет улустуң чаагай байдалын бедидерин хандыртаның демдеглээн.

Эрткен чылдың хамаарыштыр кан үези-биле деңнээрге үлетпүр бүдүрүкчүнүң немей өзүлдези 2.7 хуу болган, үлетпүр продукциязын сайгарарының планын 101 хуу күүсеткен.

Кедээ ажыл-агыйга материал-техниктиг баазаны быжыглаарының хемчеглерин боттандырган. Мал чемнерин белеткээр, кедээ ажыл-агый культураларының тарылгаларын ажаап, харагалзаар хайнышкынныг ажыл колхозтарда, совхозтарда чорупп турар: чурттуң дыка хөй районнары тараа ажаап алыышкынче кирипкен.

СЭКП-ниң XXVI съездиниң хүлээп алганы социал хөгжүлдениң болгаш чоннуң амыдырал деңнелин бедидериниң программазы күүсеттинип турар. Ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның айда ортумак ажыл төлевири чартык чылда 2.7 хуу, колхозчуларның күш-ажыл төлевири 4 хуу улгаткан, чонга ачы-дуза чедирериниң хемчээли 5.1 хуу өскен: күрүнениң капитал салыышкыннарының күүседи-биле нийти шөлү 26.2 миллион дөрбелчин метр чуртталга бажыңнарын туткан; дыка хөй нийти эртем школаларын, профессионал-техниктиг училищелерин, школа назыны четпээннерниң албан черлерин, эмнелгелерни ажыглалда киирген.

1982 чылдың бирги чартыында ССРЭ-ниң Күрүне бюджеди орулгалар талазы-биле 102.5 хуу болгаш чарыгдаллар талазы-биле 94.7 хуу күүсеттинген.

Ынчалзажок ССРЭ-ниң чамдык министерстволары, ведомстволары болгаш эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдери чамгаазында каттыжыышкыннарны, бүдүрүлгелерни болгаш организацияларны дыка четпес удуртуп турарының уламындан планнаан [illegible] ларны күүседиринге дыка улуг хоожудааныышкынны болдурган.

План күүселдезиниң түңнелдерин шын анализтеп көргеш, бүдүрүүшкүнүң болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүзүнүң өстүрериниң темпилерин дыка бедидер, натуралдыг хевирге чедир бердинмээн үлетпүр продукциязының оруун катап тургузарын чоокшул нийти чартыында [illegible] күүседирин хандырар, 1982 чылдың планнын база ажылчы чоннар коллективтериниң алганы социалистиг хүлээлгелерин долдур база ажыр күүседир хемчеглерни ажылдап кылыр болгаш боттандырарын ССРЭ-ниң министрлеринге, ведомстволарының удуртукчуларынга болгаш эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели хүлээткен. Одалга-энергетика, материалдыг, күш-ажыл болгаш сан курлавырларын эң шыңгыы [illegible] база ажыглаарын сагыыры дээш кошкаш дивес контрольду тургузарын даалкан. Күрүнеге бирги чергениң ужур-дузалыг объектилерин күштерни болгаш херекселдерни мооңнээриниң, ол объектилерни доктаатынган хуусаларында ажылдадып кирериниң чугулазын онзалап демдеглээн.

Чер болгаш мал ажылының продуктулуун бедидерин бо чылдан эгелээш-ле чедип алыр, тарааны, эътти, сүттү болгаш өске-даа продукцияны садып алыышкынга күрүне планнарын долдур база ажыр күүседир, ол продукцияны өйүнде сайзырадып ажылдаарын болгаш ооң бүрүн кадагалалын хандырар [illegible] СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң ол Пленумга илеткелинде кирген саналдарны болгаш айтыышкыннарны боттандырар, ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын күүседир талазы-биле организастыг ажылды улам ыңай күштелдирериниң эргежок чугулазынче ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели онза кичээнгейни угландырган.

Эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдери, ССРЭ-ниң Кедээ ажыл-агый министерствозу, ССРЭ-ниң Чимис-ногаа ажыл-агый министерствозу, ССРЭ-ниң Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерствозу, ССРЭ-ниң Белеткелдер министерствозу, ССРЭ-ниң ыяш ажыл-агый талазы-биле күрүне комитеди болгаш ССРЭ-ниң Сельхозтехниказы, чер-черниң совет болгаш кедээ ажыл-агый органнары мал чемнерин белеткээр [illegible] рынче, ам болур мал кыштаглаашкынының чедиишкиннигиг эртерер дээш бүгү ажыл-агыйларга ол чемнерниң курлавырларын тургузарынче угланган немелде хемчеглерни алыр хүлээлгелиг.

Кедээ ажыл-агый болгаш агроүлетпүр комплекстериниң [illegible] берген машиналарны, деригни болгаш материалдарны чогуур [illegible] хандырарын, 1982 чылдың дүжүдүн ажаап, хүлээп алыышкынга, кадагалаарынга болгаш дүжүт продукциязын сайзырадып ажылдаарынга белеткелди эң кыска хуусаада доозарын, чаа дүжүттү ажаап алырын [illegible] болгаш чидириг чокка чорударын ССРЭ-ниң хамаарылгалыг министерстволарынга, ведомстволарынга болгаш эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге саналдаан.

1982-83 чылдарның кыжы, кышкы үезинде херегленчилерге одаар чүүлдүң курлавырларын тургузарының, улус ажыл-агыйын болгаш чонну одаар чүүл-биле үзүктел чок хандырарының айтырыгларын дугайты эргежок чугула айтыышкыннарны берген.

Улустуң хереглел барааннарын немей кылып үндүрериниң аргаларын дилеп тывар, боттандырар, ассортиментизин чаартыр, калбартыр болгаш оларның шынарын экижидер, иштики курлавырларны, чер-черниң чиг-эдин болгаш материалдарын барааннар кылып үндүреринге улам калбак ажыглаар ажылды ССРЭ-ниң чамдык министерстволары, ведомстволары, эвилелдешкен республикаларның чамдык Министрлер Чөвүлелдери кошкаткаанын ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хуралынга демдеглээн.

Доктааттынган онаалдаларга дүүштүр 1982 чылда барааннар кылып үндүрерин хандырар, 1983 чылда барааннар бүдүрериниң бедик темпилерин чедип алыр, оларның бирги чергеде массалыг негелделиг барааннарының шынарын дыка экижидер немелде хемчеглерни ажылдап кылырын, болгаш боттандырарын ССРЭ-ниң министерстволарынга, ведомстволарынга болгаш эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели хүлээткен.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хуралынга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары А. П. Кириленко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары В. И. Долгих киришкен.

Хуралдың түңнелинде СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. А. Тихонов чүве чугаалаан.

(СЭТА).

КУРЛАВЫРЛАРНЫ ТУРГУЗАР

СЭКП обкому мал чеми белеткээриниң шалыпчы айын чарлаан. Республиканың совхозтары бо чылын 225 муң тонна сигенни, 80 муң тонна сенажты, 390 муң тонна силосту, 7 муң тонна витаминниг сиген далганын белеткээр ужурлуг. Ону күүседири чиик эвес, совхозтарның удуртукчуларының болгаш специалистериниң хүн бүрүде кичээнгейи болгаш сагыш салыышкыны аңаа эргежок чугула.

Чемнер белеткели ам бүгү совхозтарда хайнышкыннарыг чоруп турар. Келир кышта мал ажылының түңнелдери мал чемнерин кайы хире белеткеп алганындан бүрүн хамааржыр. Ниитиниң малын чемнер-биле четчир кылдыр хандырар дээш, ам болгунар бүгү чүүлдерни кылыры эргежок чугула. Мал чемнери белеткээр талазы-биле планны чүгле күүседир эвес, харын-даа магадылал фондузун курлавырлап алыр. Совхозтар ажылчыннарының хуузунда малынга чемни база бээр кылдыр ажылды ынчаар организастаар херек.

Чемнер белеткелиниң көвүдээриниң улуг курлавыры суггаттыг черде тарзан хөй чылдыг сигеннер, ылаңгыя люцерна болур. Ам бүгү ажыл-агыйларда бар люцерназы сиген, сенаж, сиген далганы кылдыр доораан кескеш, ону күзүн база кезип алыры-биле суггарып, чемишчидери эргежок чугула.

«Барлык», «Ленинчи орук» болгаш «Алдан-Маадыр» совхозтарның удуртукчуларының люцернаның өзерин манап турары канчап-даа шын эвес. Люцернаны кезерин саададыр чорук оон белеткээн чемнерниң шынарын кудуладырынга чедирер. Ол культураны чаа-ла чечектелип турда кезерге, чем шынары бедик болур. Бир эвес республиканың совхозтарының суггаттыг черде люцерназын ийи удаа кезер кылдыр өстүрүп алыр болза, оон 14 муң тонна элбек белоктуг сигенни немей ап болур.

Фермаларны болгаш турлагларны долгандыр чыдар черлерге үнүштер тарып өстүреринге кым-даа кичээнгей салбайн турары хараадаанчыг. Ол черлерге рапсты азы суланы тарыыр херек. Ук үнүштер база-ла чемнер бүдүрериниң немелде курлавыры-дыр.

Эрткен кыштың кичээндириниң барымдаалап көргеш, бо чылын ыяш иштиниң аянналында, өзалааш черлерде, чадаң үнүштер аразында тудаалараг үнген бүгү сигенни кезип алыры эргежок чугула. Суурларның күш-ажыл кылып шыдаар бүгү чурттакчыларынга онаалдазын бергеш оларны хол чалыпы-биле сиген кезеринче мобилизастаар ужурлуг.

Мал чемнерин чогуур үезинде болгаш шынарлыг кылдыр белеткээр талазы, совхоз бүрүзүнге доктаамал бригадаларны база звеноларны тургузар. Белеткеп турар чемниң шынарынга онзаг кичээнгей салыр. Мал чемнериниң белеткелчилериниң күш-ажылының төлевирин белеткээн чемниң шынарын барымдаалап бээр. Белеткээн чемнерниң шынарын хүннүң-не лабораторияга хынадып көрүп турар. Бүгү белеткээн чемнерни харысалгалыг кижилерге кадагалаары-биле дужаар. Сараат сигеннерин мал тетчеглеп чиирин болдурбазы-биле долгандыр кажаалаар болгаш өрттен камгалаар.

Белеткеп турар чулуктуг чемнерни база сенажты кадагалаарын эңжидер сорулга-биле оларны чүгле бетоннап кааң оңгарларга салыр. Чемни кадагалаар чер чокта ооң 30 чедир хуузу чидириг боор үне бээрин бодаза чогуур. Ынчангаш совхоз бүрүзү чем кадагалаар черлерни тударының хемчеглерин алыры чугула.

Бо чылын чемнер белеткээриниң деңнелиг технологиязын совхоз бүрүзүнге шиңгээдип алыр, ылаңгыя карбомид болгаш консервантылар холааш, силос кылырынче онза кичээнгей салыр. Сигенни күштүг салгыннадыышкын аргазы-биле кургадыры улуг ужур-дузалыг.

АВМ агрегаттар бар бүгү-ле совхозтарга оларны 2—3 ээлчег-биле ажылдадырын организастаар, борбаандылар кылыр машиналар бар болза, оларны база ажыглаар. Фермаларны, хову турлагларын долгандыр, оруктар кыдыгларында үнүп турар чашпаннар, шагар-оът база өске-даа бок үнүштер витаминниг далган кылырынга ажыглаттынар.

Мал чемнериниң белеткелинге технологияны база техниканы мергежилдиг ажыглаар. Чижээ, чаашкын уржуундан сиген белеткеттинмес таварылгада, техниканы сенаж салырынче шилчидер азы күштүг салгыннадыышкын-биле кургадыр, сигенни сарааттаар.

Чемнер белеткээрде, кезилде биле бөлүп сарааттаарының аразынга улуг үзүктелиишкин болдурбас, оон башка сигенниң чидирии улуг болур, шынары баксыраар.

Амгы үеде тарааларның чайгы ажаалдазынче улуг кичээнгей салыр херек. Одуруглар аразын болбаазырадыр, культуралар шөлдерин үлдүредир, оларга минералдыг чемишчидилге төгер, өзүүшкүн суггарылгазын үзүктелдирбес херек. Суг чаштырар бүгү машиналарны ийи ээлчег-биле ажылдадыр.

Мал чемин белеткээриниң темпизи совхозтарның, кедээ ажыл-агый эргелелдериниң, удуртукчуларының болгаш специалистериниң, партия база совет органнарының кичээнгейиниң төвүнге турар ужурлуг. Бо чылын мал чемнери белеткээриниң планнарын күүседириниң бүгү болдунар аргалары бар. Эрткен чылга бодаарга, мал чеминиң белеткели ам элээн эки чоруттунуп эгелээн. Бүгү совхозтар бедүүн болгаш чугулуг чемнерни белеткээриниң боранинныг онаалдазын албан күүседири ам бирги черге херек болгаазы.

ШАЛЫПЧЫ АЙГА ИДЕПКЕЙЛИГ КИРЖИҢЕР!

Шалыпчы ай чорупп тур

ОРГАНИЗАСТЫГ

«Дөн-Терезин» совхозта мал чемниң белеткели организастыг эгелээн. Бо хүннерде Сергей Куулярга удурткан 10 кижи составтыг механизастаттынган звено 35 тонна сигенни белеткеп, ийи сарааттаа тургускан. Бо звенода сиген кезер үш машинаны база сараат салыр тракторну быжыглаан. Коллектив бо чылын 1678 тонна сигенни белеткээр ужурлуг.

Совхозтуң 30 ажыг сигенчилери Алаш-Аксының, Алаак Бажының сигенин кезип кирипкен.

«Дөн-Терезин» совхоз бо чылын 2200 тонна сигенни, 2800 тонна силосту болгаш 150 тонна будук-бүрүнү белеткээр планын күүседир дээш шудургу ажылдап турар.

А. БЕГЗИИ-ООЛ

ЧАҢГЫС НЕДЕЛЯДА

СЭКП Төп Комитединиң май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлери-биле танышкаш, Аъш-чем программазын амыдыралга боттандырарда малга быжыг чем-суурну тургузары бирги чергениң айтырыы дээрин «Өөк» совхозтуң Тарлаг салбырының ажылчыннары чугаалап көрген. Ынчангаш салбырының механизаторлары, сүтбарааны фермазының болгаш хоочу бригадазы коллективтериниң шиитпирлери, суурунуң чурттакчылары мал чемнериниң белеткелинче демниг кирген.

Мал чемин белеткээр механизастаттынган хову-трактор бригадазының коллективи бир неделя дургузунда чүс ажыг тонна сигенни кезип, сарааттаан. Бригада бо бачым ажылга бедик эвес белеткенген. Ук бригаданы коммунист Михаил Тулуш билдилиг удуртуп турар. Хол кадырыбиле сиген кезер алды кижи составтыг звенону ажылы база чогумчалыг. Яков Чолдак-оол удурткан ол звено неделя дургузунда дөрт тонна сигенни белеткээн.

А. САНЧАЙ.

Литов ССР-де Каунастың кылымал волокно заводунуң коллективи ССР Эвилелиниң тургустунганының 60 чылынга алдар болдурган социалистиг чарышка мурнакчыларның одуруунда чорупп турар. Заводтуң цехтериниң аразында социалистиг чарыштың мурнуку одуруун ацетат цеги ээлеп турар.

ЧУРУКТА: ацетат цегинде.

В. Гулевичтиң болгаш А. Чумичевтиң фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ТАЙБЫҢДАН ҮНЕЛИГ ЧҮВЕ ЧОК

КАЛИНИН. (СЭТА-ның корр.). «82-ниң тайбың марылыжыы» эстафетазын совет черге Ленинградтың соонда эрте-бурун орус хоорай Калинин июль 21-де хүлээп алган. Данияның, Норвегияның, Швецияның, Финляндияның тайбың талалакчылары, совет хөй-ниитиниң төлээлекчилери тускай экспресс-биле ында келген.

Тайбың камгалалының Калинин областың комитединиң даргазы А. Егоров «Химик» стадионда болган массалыг митингиге Соңгу Европаның тайбың [illegible] төлээлекчилерин ооң эринде хүлээп ап турарывыс Волгааның [illegible] адаанга чыып турар-дыр деп чугаалаан.

Тайбың болгаш күш-ажыл аразында тудуш, үзүлбес харылзаалыг деп улус депутаттарының хоорай Совединиң күүскомунуң даргазы А. Скворцов, хөвең-саазын комбинадының [illegible] Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Л. Арсеньева база чугаалап турганнар. Чер кырынга тайбыңны камгалаар талазы-биле бүгү улустарга ниитизи-биле эргежок чугула шимчээшкинниң ниитилеп тургузуунда, амыдырал хевиринде [illegible] тыктап шыдавас деп чүве чугаалааннар демдеглээн.

Олар эш Л. И. Брежневтиң ядролуг чепсекти бир дугаарында ажыглавас дугайында кааган эгелекчи саналын элерип, боттарынга шак-ла ындыг хүлээлгени алырынче ядролуг чепсектиг бүгү күрүнелерниң чалактарын кыйгырган. Ол хемчег термоядролуг айыыл [illegible] быжыг моондакты тургузар.

Финн хөй-ниитиниң ажылдакчызы А. Лехтисало ажыяк салгакчыларын тайбыңга ынакшылдыг күштер-биле эп-сеткил каттыштырарынга кижилдериниң дугайын чугаалаан. Мен бүгү делегейниң чырыдышкын ажылдакчыларын тайбыңның өрге-ажыктары дээш ол буяныг-чаагай ажыл-херекке идепкейлиг киржиринче кыйгырдым деп, ол чугаалаан.

Норвегияның төлээлекчизи Э. Терила «маршттың» киржикчилерин ССРЭ-де өөрүшкүлүг хүлээп ап турарын магадап чугаалаан. Силерниң черниң бөдүүн кижилери-биле ужуражып, чугаалажырга, бот-боттарывысты билчип, эп-сеткил каттыштырылгазын кылырынга идегелиг деп, ол демдеглээн.

Ужуражыышкынның муң-муң киржикчилери диңмиттиг адыш часкап турда, Норвегиядан келген Г. Гренволд Волгада хоорайның чурттакчыларынга [illegible] чурттарының тайбың талалакчыларындан чыып алган хол үжүктерин дамчыдып берген.

Чыылганнар [illegible] дылдарның кырынга «Европага, Барыын болгаш Чөөн-даа чүкке ядролуг чепсек турбазын!», «Боо-чепсекти дүжүрери болгаш тайбың дээш!», «Ядролуг чепсек делегейниң [illegible] болбазын!» —деп, чаңгыс үн-биле кыйгырыг салып турганнар. Стадион кырында бүгүдеге билдингир «Тайбың» деп сөстүг хуусустар ужутун чорупп тургулаан.

Калининчилер болгаш аалчылар Тайбыңга [illegible]

Ол-ла хүн «82-ниң марылыжыы» киржикчилери Москвага чеде берген. Моссоветтиң күүскомунуң даргазының оралакчызы Ю. Валов Скандинав чурттарының болгаш бистиң хөй-ниитивистиң тайбың [illegible] эң чугула эргелерин— чурттаар эргезин, ажылдаар эргезин хамгаарары дээш демиселге москвачылар, бүгү совет кижилер-биле бир демей, бүгү чурттарның улустары-биле ап сеткил каттыштырып турарын чугаалаан.

Совет хереженнер комитединиң даргазының оралакчызы химия эртемнериниң доктору Т. Фрунзе, тайбың камгалалының совет комитединиң даргазының оралакчызы, чогаалчы А. Ананьев олар митингиге сөс алган, тайбың камгалаар дээш шимчээшкинни улам калбартырынга [illegible]

Норвег хөй-ниитиниң төлээлекчизи Э. Нордланд «марштың» киржикчилериниң [illegible] чүректиг ханызында өөрүшкүлүг уткуп хүлээп ап турарын демдеглээн. Бистерни чер кырынга тайбыңны камгалаарынче чүткүүл каттыштырып турар деп, ол онзалап айыткан.

(СЭТА).

Тувинская республиканская библиотека

1982 ЧЫЛДЫҢ БИРГИ ЧАРТЫЫНДА ТЫВА АССР-НИҢ ЭКОНОМИКТИГ БОЛГАШ СОЦИАЛ ХӨГЖҮЛДЕЗИНИҢ КҮРҮНЕ ПЛАНЫНЫҢ КҮҮСЕЛДЕЗИНИҢ ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Статистика эргелелиниң дыңнадыы

Тыва АССР-ниң ажылчы чоннары он б[ир]..ги беш чылдың планын күүседир дээш социалистиг чарышка кириштирээн. 1982 чылдың бирги чартыында республиканың экономиказын [illegible] чедип алган. Чоннуң чаагай амыдыралы бедиван [illegible].

ҮЛЕТПҮР

Үлетпүр продукциязының эң чугула [illegible] хөй бүрүзүн бүдүрериниң база сайгарарының чартык чыл планы күүсеттинген.

Продукция сайгарарының планын күүсеткени болгаш эң чугула [illegible] талазы-биле үлетпүр бүдүрүлгезиниң өзүлдезиниң темпилери адырларында мындыг көстүп турар:

	Продукция сайгарарының планын күүсеткени (хуу-биле)	1982 чылдың бирги чартыында 1981 чылдың бирги чартыынга удур хуу-биле
Электроэнергетика	103	118
Одалга үлетпүрү	110	108
Өңнүг металлургия	100,4	97
Метала болбаазырадыры	99,7	102
Ыяш болгаш ыяш болбаазырадыр үлетпүр	104	103
Тудуг материалдар үлетпүрү	99,2	95
Чиик үлетпүр	100,4	94
Аъш-чем үлетпүрү	113	92
Далган тыртар, крупа база комбикорм кылыр үлетпүр	102	103
Полиграфия үлетпүрү	100,0	103

Электроэнергетика, одалга, ыяш болгаш ыяш болбаазырадыр үлетпүр ам-не бедик темпилерлиг болган. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң талазы-биле чартык чыл планы күүсеттинген.

Тус-тус организацияларның болгаш бүдүрүлгелерниң талазы-биле продукция сайгарарының чартык чыл планын күүсеткени база үлетпүр бүдүрүлгезиниң хемчээлиниң болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдезиниң темпилери мындыг болган:

	Продукция сайгарарының планын күүсеткениниң хуузу	1982 чылдың бирги чартыында 1981 чылдың бирги чартыынга удур хуу-биле: бүдүрүкчүнүң ниити хемчээлиниң талазы-биле	күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң талазы-биле
«Тыва даг-дүгү» комбинат	97	88	90
«Каа-Хем» хөмүр-даш разрези	110	108	98
Тываның электри четкилери	103	113	115
«Тыва кобальт» комбинат	100,4	97	97
«Тудуг кезектер» комбинат	101	112	117
Шагаан-Арыг [illegible] ҮБК-зы	116	88	92
Кызылдың эът комбинады	114	83	86
Кызыл-Мажалыктың эът комбинады	163	80	74
Сүт комбинады	106	102	100,8
Тараа продуктулар эргелели	102	102	102
Аъш-чем үлетпүрүнүң министерствозу	102	98	99,9
Дааранылга фабриказы	101	97	100
Алгы заводу	98	82	86
«Тыва тудуг материалдары» каттыжыышкын	102	99,6	92
«Тыва суг тудугу» трестиниң ДБК заводу	107	98	98
«Тыва кедээ тудугу» трест	100,3	106	105
Ыяш ажыл-агыйы министерствозу	100,9	109	107
Тудуг кезектер болгаш конструкциялар заводу	120	93	91
Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агыйы	104	100,8	100,8
Чурт үлетпүрүнүң эргелели	103	98	102
Автосеткелге заводу	100,8	103	103
Сельхозтехкурком	99,4	102	108
Парлалга база полиграфия херектериниң талазы-биле эргелел	100,0	103	91

1982 чылдың бирги чартыында бүдүрген үлетпүр продукциязының эң чугула хевирлери мындыг болган:

	Чартык чылда бүдүргени	1982 чылдың бирги чартыында 1981 чылдың бирги чартыынга удур хуу-биле
Хөмүр-даш — муң тонна	479	108
Электроэнергия — млн. квт. шак	65,3	140
Буткаш шоо — тонна	286	111
Сөөрткен тудуг ыяжы база [illegible] — муң куб. м	[illegible]	90,3
Ооң иштинде тудуг ыяжы	[illegible]	102
Дилгеш материалдар — муң куб. м	62,[illegible]	94
Мебель — муң рубль	78[illegible]	98,[illegible]
Культура амыдырал херекселдериниң бараанары — муң рубль	[illegible]	[illegible]
Тудуг чулуу — тонн	[illegible]	[illegible]
Тудуг туунбузу — млн. кесек	11,2	82
Чыглай салыр демир-бетон конструкциялар болгаш кезектер — муң куб. м	25,5	112
Сорттуг даг-дүгү — муң тонна	41,[illegible]	91
Хөм идиктер — муң эжеш	40,2	91
Кидис идиктер — муң эжеш	41,[illegible]	99
Дааранылга үлетпүрүнүң продукциязы НСО-биле — муң рубль	919	89
I категорияның, субпродуктуларны киириштир эът — тонна	2081	74
Колбаса кылыглары — тонна	[illegible]	124
Чалаң сүт продукциязы — тонна	[illegible]	104
Мал саржаа — тонна	[illegible]	98,6
Далган — муң тонна	18,8	119,[illegible]
Комбикорм — муң тонна	22,0	108,[illegible]
Хлеб болгаш хлеб-булочка кылыглары — тонна	10063	99,2
Кондитер кылыглары — тонна	374	100
Алкоголь чок суксуннар — муң дал.	70	89
Курагаш эът-сөөк чемнер — тонна	317	2 катап

Чылдың бирги чартыының түңнелинде пландан артыкта 59 муң тонна хөмүр-дашты, 7 млн. киловатт-шак электроэнергияны, 1 категорияның субпродуктуларын киириштир 281 тонна эътти, 33 тонна мал саржаан, 296 тонна чалаң сүт продукциязын, 291 тонна далганны, 14 тонна кондитер кылыгларын, 5 муң дал. алкогол чок суксуннарны, 42 тонна курагаш эът-сөөк чемнерин бүдүрген.

Үлетпүр ниитизи-биле чартык чыл планын күүсеткен турза, чамдык бүдүрүлгелер [illegible]. 8 бүдүрүлге сайгарылганың хемчээлиниң талазы-биле планны күүсетпээн. 25 бүдүрүлге үлетпүр бүдүрүлгениң хемчээлин эрткен чылдың бирги чартыында турганындан кудулаткан. 18 бүдүрүлге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң талазы-биле планны күүсетпээн. 22-ле [illegible] эрткен чылдың бирги чартыында деңнээрде кудулаткан. [illegible] бүдүрериниң планы күүсеттинмээн.

Бараанның [illegible] талазы-биле чартык чыл планы күүсеттинген.

КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ

Республиканың совхозтарынга часкы хову ажылдарын ээ [illegible]. 1982 чылда дүжүдүн алыр кодээ ажыл-агый культураларының тарылга шөлү 296,3 муң гектар болган, ооң иштинде тараа культуралары 161,1 муң гектар. 1981 чылга деңнээрге, арбайның чаштыраы 49 хуу өскен. Мал чеми культураларындан чаңгыс чылдыг сигеннерниң тарылгазы 14, кукурузаның —6 хуу, эрткен чылга деңнээрге. Колукса чок хөй чылдыг сигеннерниң тарылга шөлү үш катап өскен. Чазын чажар культураларны тарыырының планы 99 хуу, ооң иштинде тарааларның—100,1 хуу күүсеттинген.

Бо чылын тараа культураларының 72 хуузунга сорттуг үрезиннерни чаштырган, ооң иштинде райончуткан үрезиннерни тарылга шөлүнүң 67 хуузунга чаштырган. Бо чылын [illegible] кодээ ажыл-агый культураларының шөлү 40,1 муң гектар азы 1981 чылга удур 100,5 хуу болган.

Республиканың ажыл-агыйлары [illegible] суггатты 19 муң гектарга чоруткан. Баштайгы өзүшкүн суггарылгазын 28,2 муң гектарга чоруткан, ол болза 1981 чылдың ол-ла үезинде турганындан 8 хуу хөй.

1982 чылдың июль 1-ге чедир совхозтарның шөлдеринге 102,4 муң тонна органиктиг чемишчидилгени сөөртүп теккен. Барыын-Хемчик, Таңды болгаш Кызыл районнарның совхозтары органиктиг чемишчидилгени 1981 чылдың бирги чартыында турганындан хөйнү сөөртүп теккен. Барыын-Хемчик районунуң совхозтары шөлдеринге сөөртүп үндүрген бүгү органиктиг чемишчидилгени херекке чарылган болгаш планны 121 хуу боттандырган.

1982 чылдың июль 1-де байдал-биле алырга, чижек эталонче шилчидерге республиканың совхозтарында 2290 трактор санаттынып турар, ол болза эрткен чылдыындан 15 трактор азы 0,6 хуу хөй. Чижек эталонче шилчидерге бүгү трактор ажылдап [illegible] муң гектарны чоруткан, чижектеп алган бир эталон тракторнуң ортумак ажылдап кылыышкыны чартык чылда 370 гектар болган.

Эрткен чылдың бирги чартыынга деңнээрге, бо чылдың бирги чартыында республиканың совхозтарында эът бүдүрери кой деңан-биле 3 хуу, чуурганы—32, өшкү дүгү — 13 хуу өскен. Сүт бүдүрери эрткен чылдың ол үезинден 2 хуу эвээжээн.

Эрткен чылдың июль 1-де турганынга деңнээрге, бо чылдың бирги чартыында мыйыстыг бода малдың, хойнуң база өшкүнүң, а ол ышкаш иениң баш саны эвээжээн, ынчаарга куштарның баш саны 26, хаванныы—18 чылгының база тевениң —2 хуу көвүдээн.

Эрткен чылдың ол үезинге деңнээрде, ажыл-агыйлардың бүгү категорияларында мал ажылының продуктуларын [illegible] мал болгаш куш кол деңзи-биле 5 хуу, ыраг деңзи-биле 4 хуу, чуурга 28 хуу өскен.

Чартык чылда күрүнеге [illegible] сайгарарының планы 116, [illegible] —141, эъттиң—116 болгаш сүттүң—105 хуу күүсеттинген.

Ажылдарның бүгү [illegible] ажыл-агыйлы хегирүнерге капитал салышкыннары 23,4 миллион рубль болган, ол эрткен чылдың бо үезинде турганындан 4 хуу хөй. Мелиорация тудуушкунунга база мелиорацияланган черлерни [illegible] 3,3 миллион рубльди үндүрген.

Бо чылдың бирги чартыында республиканың кодээ ажыл-агыйы 433 чүък автомобилин, 204 тракторну, 93 тараа комбайнын алган. Чылдың чартыында 12 муң тонна минералдыг чемишчидилгелер, 380 тонна мал чеми холуксаалар, 420 тонна мал чеми фосфаттар келген.

ТРАНСПОРТ БОЛГАШ ХАРЫЛЗАА

Ниити ажыглалдың автомобиль транспорту чүъктер сөөртүрүнүң чартык чыл планын 100,9 хуу, чүък сайгарылгазының [illegible] хуу күүсеткен. Пассажирлер сөөртүрүнүң база пассажир сайгарылгазының планын 100,0 болгаш 100,1 хуу чедир боттандырган. Эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге, чүъктер сөөртүрүнүң хемчээли 4 хуу, чүък сайгарарының 5, пассажирлер сөөртүрүнүү бир болгаш пассажир сайгарарының —2 хуу көвүдээн.

Агаар транспорту бирги чартык чылда пассажирлер сөөртүрүнүң планын 94 хуу күүсеткен. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң талазы-биле планын күүсетпээн. Эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге, пассажирлер сөөртүрү кудулаан.

Ниити ажыглалдың хем транспорту чүъктер сөөртүрүнүң планын 138 хуу, чүък сайгарарының 139 хуу күүсеткен. Пассажирлер сөөртүрүнүң база пассажир сайгарарының планын ол-ла дараалашкаа-биле 116 болгаш 127 хуу боттандырган. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планын 8 хуу ажыр күүсеткен.

Харылзааның бүдүрүлге-техниктиг эргелели чартык чыл планын тарифтиг орулгалар талазы-биле 99,1 хуу, харылзаа продукциязының талазы-биле 100,3 хуу күүсеткен. Тарифтиг орулгалар эрткен чылдың ол үезинге удур 5 хуу, харылзаа продукциязы—4 хуу өскен. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң чартык чыл планын харылзаа ажылдакчылары 100,7 хуу күүсеткен азы эрткен чылдың ол үезинде турганынга удур 2 хуу өзүлделиг болган.

КАПИТАЛ ТУДУГ

1982 чылдың бирги чартыында республикага чаа бүдүрүлгелерниң тудуушкунунуң [illegible] Сельхозтехникиниң [illegible] комбинады [illegible] 132 километр электри [illegible] шугумун, 16 километр автомобиль оруун ажыглалга киирген. Кодээ ажыл-агыйга 1200 баш мыйыстыг бода мал, 14 муң хой кирер мал кажаалары, 200 тонна кирер ногаа кадагалаар черни болгаш бүдүн чартык муң тонна кирер минералдыг чемишчидилгелер кадагалаар складтарны ажыглалга киирген. 27,1 муң гектар одарны суглуг болдурган, 15,9 муң гектарда суглуг болдурар дериштиглерни чаарткан. 264 гектар чаа черлерни суггарган.

Республиканың улус ажыл-агыйынга күрүнениң капитал салышкыннары 45 миллион рубль болган, эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге өскен. Тудуг организацияларының бүдүрүлге базазын [illegible]. Эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге тудугга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 6 хуу өскен, план 104 хуу күүсеттинген.

«Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкынының организациялары кирээлиг ажылдарның хемчээлин 4 хуу көвүдеткен.

Ооң-биле чергелештир кол фондуларны база [illegible] хөй бүдүрүлге [illegible] объектилерин ажыглалга киирериниң планын бүрүн-биле күүсетпээн, капитал салышкыннарының [illegible] чедир [illegible]. Чамдык тудуг организациялары бараанның тудуг продукциязының хемчээлиниң, кирээлиг ажылдарның хемчээлиниң, а ол ышкаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрериниң талазы-биле оналдаларны чедир күүсетпээн. Тудуг-монтаж ажылдарының өртек-бодалының [illegible] болдурган.

ЧОННУҢ ЧААГАЙ АМЫДЫРАЛЫНЫҢ БОЛГАШ КУЛЬТУРЛУГ ДЕҢНЕЛИНИҢ ӨЗҮЛДЕЗИ

Улус ажыл-агыйының бүгү адырларында ажылдап турар ажылдакчыларның саны 1982 чылдың бирги чартыында эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге, бир хуу өскен. Ажылдап турар бир кижиниң айда ортумак шалыңы 164 рубль болган, ол эрткен чылдың деңнелинде арткан.

1982 чылдың июльдуң 1-де байдал-биле алырга, республиканың ажылдап кассаларынга 87 муң салыышкыннар санаттынып турган, оларның арты 61 миллион рубль болган.

Күрүне болгаш кооператив садыының үрүмеңтеп садар бараан саарылгазы ниитизиниң чемненилгезин киириштир 1982 чылдың бирги чартыында 130,9 миллион рубль болган болгаш эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге, 3 миллион рубль азы 2 хуу көвүдээн.

1982 чылдың бирги чартыында республиканың кол-кол садыг организацияларының үрүмеңтеп садар бараан саарылгазының планын күүседиишкини мындыг болган:

	Миллион рубль	Планга удур хуу-биле
Республика ниитизи-биле	130,9	102
Садыг министерствозу	33,7	103
«Тыва даг дүгү» АХК	7,9	100,5
«Тыва суг тудуу» АХК	1,1	101
«Саян-Шушенск ГЭС» АХК	0,4	103
Союзпечать	1,0	102
Респотребсоюз	62,8	101

Күрүне болгаш кооператив садыында тус-тус бараанарны садыышкының хемчээли мындыг болган.

	1982 чылдың бирги чартыында 1981 чылдың бирги чартыынга удур хуу-биле
Аъш-чем бараанары	
Тараа продуктулары	102
Эът болгаш эът продуктулары	94
Балык болгаш балык продуктулары	127
Мал саржаа	104
Үнүш үс	114
Маргарин продукциязы	96
Чалаң сүт продукциязы	102
Быштак	117
Чуурга	99,0
Чигир	106
Кондитер кылыглары	102
Шай	104
Картофель	93
Ногаалар	106
Үлетпүр бараанары	
Даштыкы, иштики хеп, пөс-таавылар	104
Трикотаж кылыглар	98
Үк кылыглар	96
Хөм идиктер	97
Шаажаң, майолик болгаш шил сава айага	94
Мебель	85
Соодукчулар	90
Хеп чуур машиналар	107
Электропылесостар	121
Шактар	110
Фотоаппараттар	106
Мотоциклдер болгаш мотороллерлер	109
Чадаг-тергелер болгаш мопедтер	97
Радиоприемниктер болгаш радиолалар	97
Телевизорлар	105
Чиик автомобильдер	149

Республика чарыгызында үлетпүр бүдүрүлгелери [illegible] херегледиң бараанарын садыг организацияларынга бээриниң планын 95 хуу күүсеткен.

1982 чылдың бирги чартыында амыдырал ачы-дузазын чедирериниң планы республиканың ниитизи-биле [illegible] хуу, хоорай черлерге 107, кодээ черлерге 99 хуу күүсеттинген. Эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге, амыдырал ачы-дузазын чедирери 5 хуу, ооң иштинде кодээ черлерге 3 хуу өскен.

1982 чылда 4,9 муң оолдар болгаш уруглар школа доозканының аттестадын алган, олардан 1,7 муң кижи бүдүрүлгеге ажылдавышаан, школаны дооскан, 5,9 кижи [illegible] школазын дооскан.

Кызылдың башкы институду болгаш Красноярскиниң политехниктиг институдунуң салбыры бо чылын 399 аныяк специалисти белеткээн, олардан 143 кижи бүдүрүлгеге ажылдап турбушаан, эртем чедип алган. Ортумак тускай өөредилге черлериң 985 кижи доозуп үнген, олардан 274 кижи бүдүрүлгеге ажылдавышаан, өөренип алган.

1982 чылдың июльдуң 1-де республикада школа назы четпээн уругларның 223 албан черлери бар болуп турар, оларда уругларның саны 18,3 муң кижи. Хоорайлар чоогунуң пионер лагерьлеринде болгаш школалар чанында күш-ажыл база дыштаныылга лагерьлеринде чайгы үеде 15 муң ажык уруглар дыштанып турар.

«Жарки» болгаш «Азас» деп турист баазаларынга, а ол ышкаш бүдүрүлгелерниң база организацияларның дыштаныылга бажыңнарынга үш муң ажыг кижи дыштаныр.

Бараан саарылгазы өзүп-даа турза, чамдык аъш-чем болгаш үлетпүр бараанарынга чоннуң өзүп турар негелдезин чедир хандыртынмайн турар.

Чылдың бирги чартыында акшаландырарының бүгү-ле үнер дестериниң күсели-биле ниити шөлү 41,2 муң дөрбелчин метр чурттаар бажыңнарын, школа [illegible] уругларның 140 олуттуг албан черлерин, культураның 120 олуттуг албан черлерин ажыглалга киирген. Ооң-биле чергелештир чурттаар бажыңнарын база социал-культура херекселиниң объектилерин ажыглалга киирериниң чартык чыл планы чедир күүсеттинмээн.

ТЫВА АССР-НИҢ СТАТИСТИКА ЭРГЕЛЕЛИ.

ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга уткуштур

ОБЪЕКТИВТЕ—СОВЕТ МОРДОВИЯ

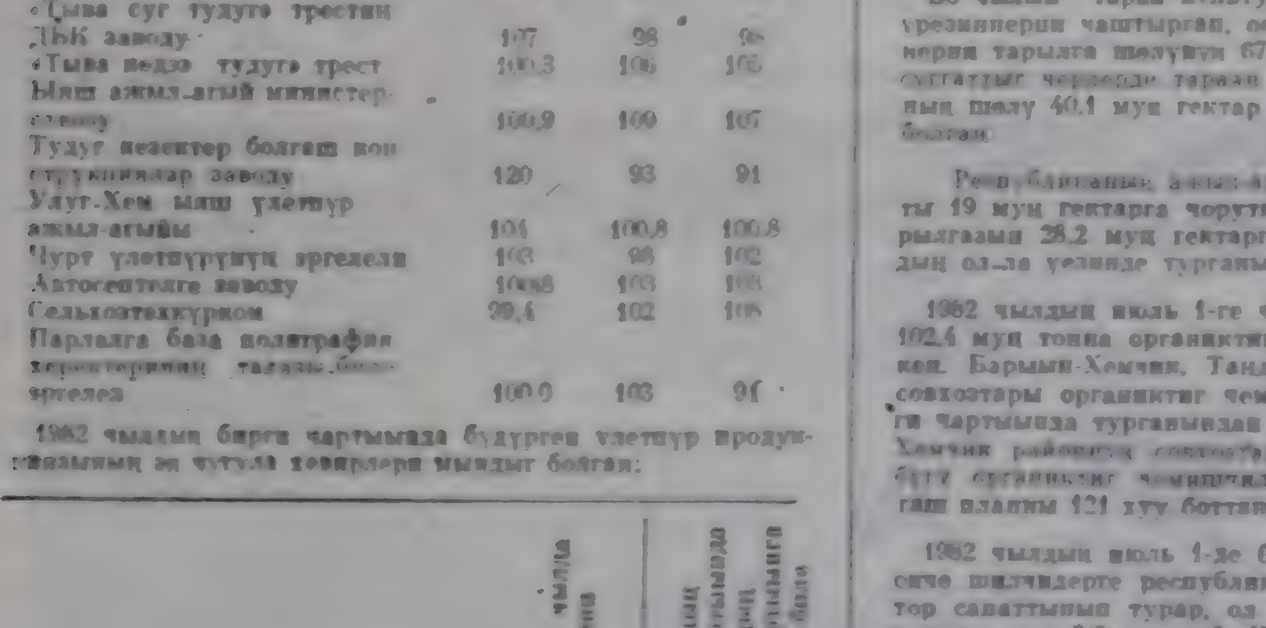

ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга уткуштур [illegible]. Мордовияның хоорайларының болгаш суурларының ажыл-ииткими [illegible] деңге кел чорууру. Социалистиг тургустунуушкунун [illegible] алдарлыг оруктуу эрткен болгаш амы үеде бедик хөгжүлделиг үлетпүрлүг, хөй адырлыг механизастаан кодээ ажыл-агыйлыг [illegible] республика апарган.

Үлетпүр хөгжүлдезиниң кол [illegible] — электротехника. Республиканың [illegible] Саранскиниң [illegible] электро [illegible] сайгылганының иштинде [illegible] чураан. Бистиң чуртувуста эң [illegible] бүдүрүп турар электри сайгылгаанарының [illegible] түң бирээзин-не Саранскиде кылып турар. Республика хөй санныг полупроводниктерни, электри лампа херекселдерин, химия дериг-херекселдерин, экскаваторларны, автосамосвалдарны берип турар. Совет Мордовияның машиналарын болгаш өске-даа продукциязын делегейниң 60 чурттарынче үндүр садып турар. Юбилейлиг чылда [illegible] 60 хуузун күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн [illegible] күүсел-биле чедип алыр.

Республиканың кодээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилериниң мурнунга улуг сорулгаларны СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленуму салган.

Сүткүр инектерниң хөй продуктулуг чаа уксаазын тургузар, арбайның, кырлыгкараның, чигир свекланың дүжүткүрүн бедидериниң талазы-биле [illegible] ажылдар республикада чоруп турар.

Улус өөредилге, эртем, культура, уран чүүл талазы-биле кеску улуг өскерилгелер болган. Мордовияның күрүне университеди болгаш педагогика институду 1130 ажыт школаларда кадрларны белеткеп турар, ортумак өөредилге черлериниң калбак четкизи бар. Республикада ийи театр, 640 библиотека, чеди музей ажылдап турар. Салымчаланныг скульптор Эрьзяның (Нефедовтуң) музейи чоокта чаа ажыттынган.

ЧУРУКТАРДА: республиканың найысылалында Советтер бажыңы [illegible] Саранскиниң аалчылар бажыңы; Саранскиниң [illegible] заводу улуг ажыс үскүүштүг ЭО-2621-А деп экскаваторларны бүдүрүп үндүрүп турар.

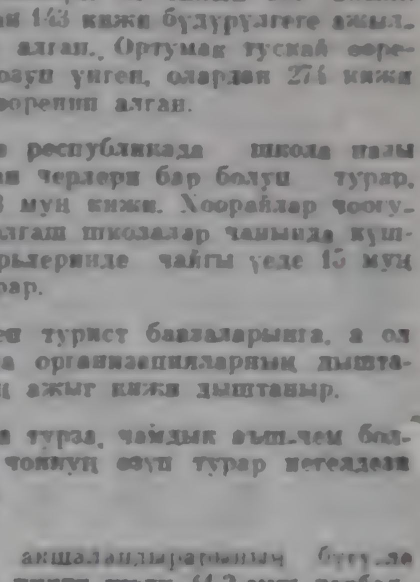

Оларның барык үштүң ийи кезээ кодээ черлерже баар, а элээн кезээ ЭДЧ чурттарынче чоруп турар; автономнуг республиканың мурнакчы ажыл-агыйлары эртемденнерниң сүмелерин ажыглап кииргер талазы-биле шуудуг ажылдап турар. Ромадан районунуң «Свекловичный» совхозунуң специалистери Мордва университединиң кодээ ажыл-агый экономика факультединиң [illegible] эртемнериниң доктору Н. В. Рыскин-биле [illegible] аразы.

В. Войтенконуң фотолары. СЭТА-ның фотохрониказы.

ООҢ ЧОРГААРАЛЫ

Республиканың аар үлетпүрүнүн баштайгызы—В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинадының баштайгы эзылчээ 1966 чылдың сентябрьда ажылдап эгелээн. Совет ажылчын ангының тыва национал отрядын белеткээринге ол бине эвес рольду ойнаан болгаш ойнап-даа турар. Бүдүрүлгени ажыттынганының баштайгы хүннеринден бээр биеэги [illegible] Тороол чуртувустуң хөй национал улустарының төлээлери-биле кады тыва араттарының оолдары, кыстары аңаа ажылдап, янзы-бүрү мергежилдерни шиңгээдип ап, ажылчын ангының одуруунче кирген.

Оларның бирээзи Тоя Намзыраевна Хертектиң ажыл-[illegible]-биле кыска таныштырар болдувус.

Комбинаттың бирги эзылчээн тудуп турда [illegible] Бүгү-эвилелдиң онза чугула тудуунга чедип келген.

— Ынчан, бистер Ак-Довуракка келгенивиске амгы ышкаш асфальтылаан, согун дег [illegible] чараш бажыңнар кайда боор. Кайыже-даа көөрге чаа тудуг-ла, тудуг чуве-ле болган. Комбинаттың бирги эзылчээн, [illegible] сорттарга [illegible] дап келгенинден бо сорулгазы күүседип шыдаан.

[illegible] специалистерниң, эп-чөрүүң дузаламчызының, деткимчезиниң түңнелинде Хертек Тоя деригелгелер машиннериниң мергежилин шиңгээдип алган. Арыглаар фабриказын ажылдап [illegible] бо хүннерге чедир, ол сес чылдың дургузунда ол ында ажылдап турар. Ооң шилип [illegible] мергежили бодунга таарышкыр, ынчангаш аңаа [illegible].

Шынап-ла, орта чоргаарыапнас аргажок. Оларның бүдүти доозар чоокшулай берген чуве —деп, Т. Хертек сактып чугаалаар.

Комбинаттың арыглаар фабриказы удавас доостур, аңаа ажылдаар деригелгелер машинистери, [illegible] болгаш өске-даа мергежилдиг кадрлары херек болу берген. Ынчангаш чаа келген оолдар, кыстарны Урал [illegible] хоорайже өөредип чорутканнар. Оларның аразынга Тоя Хертек, Уйнукпан Монгуш болгаш өскелер-даа кирген. Алды ай дургузунда өөренип [illegible] Ак-Довуракка чедип келгеш арыглаар фабриказы доозулбаан болганындан даг-дүгү арыглаар тур тургузугга ажылдаары-биле чорутчан. Тываның баштайгы даг-дүгү арыглаар [illegible] күш-ажылчы намдары мооң эгелээн. Аныяктар чаа мергежилге сундулууп, ажыл-иш дээш кызымаан көргүзе берген.

Комбинаттың бирги эзылчээ доостурга, тур тургузугнуң ажылчыннары борта келген. Мындыг улуг бүдүрүлгеге ажылдап чорбаан улуска баштайгы бергелер таварышкан. Билиглер бар-даа болза оңу ажыл-херекке ажыглап шыдавайн турган. Ынчан ажылдап турган специалистер Г. Ф. Манапков, Б. М. Касаев болгаш өскелер-даа тыва даг-дүгү арыглакчыларын белеткээр, [illegible] хүн дивейн кызымак ажылдап [illegible] рүп үндүрген продукциязының улус ажыл-агыйынга хереклели улуг. Даг-дүгү —үнелиг чиг-эт. Оон үш муң ажыг техниктиг [illegible] бедедеп турар.

Тура-соруктуг, чүткүлдүг деригелгелер машинизи, коммунист Тоя Намзыраевна ажылдап келген чылдарының дургузунда [illegible] берген ынак бүдүрүлгезиниң [illegible] туруштуг-биле камгалап ажылчынның бедик адынга төлептиг болуп, планныг онаалдаларны болгаш социалистиг [illegible] күүседир дээш эш-өөру-биле кады бир демниг, кызымак ажылдап чоруур. Дужаалгалыг ишчи чүгле онаашкан ажыл-херээниң дугайында сагыш човап чоруур эвес, ниити цехтиң, фабриканың, партия организациязының мурнунда [illegible] рар дээш бодундан хамаар[illegible]. Эки ажылдаары-биле [illegible] лерни хуралдарга чугаалап, үндүрген шиитпирлерни күүседиринге идепкейлиг киржип келген. Ол үргүлчү кадрлар [illegible] кижизидеринче сагыш салып чоруур. Бедик сорттуг рудадан даг-дүгү арыглаар цехтиң № 2 эзылчээнде дээре [illegible] бирээзинге Хертек Тоя хамааржыр. Аңаа келген профтехучилище, школа доосkан эныяк оолдар, кыстарга амыдыралче оруктуң ажыдып, бодунуң байлак дуржулгазын дамчыдып берип турар. Эзылчекке мындыг-ла үр эвесте келген Уруслана [illegible]ның хүн бүрү деткимче, дузаламчызы [illegible] дүрген шиңгээдип алган.

Тоя Намзыраевна хөй-ниитиниң ажыл-чорудулгазынга идепкейлиг киржип турары-биле улус депутаттарының Барыын-Хемчик район Советиниң [illegible]. Соңгукчуларының көргүскен улуг идегелин ол ажылчын, [illegible]-биле бадыткап чоруур. [illegible] соңгукчуларның чагыгларын күүседир дээш чогуур албан черлеринге барып, [illegible] боттандырып келген. Ооң ангыда хамаатыларның [illegible] дыңнаштыр болуп турар. Чоокта чаа эрткен чер-чер Советтериниң соңгулдазынга төлептиг ишчини база катап район Советиниң депутады соңгаан.

Мурнакчы деригелгелер машинизиниң ажылдап турары № 2 эзылчег бо чылдың эрткен [illegible] социалистиг чарышка чаңгыс удаа эвес тиилекчи болган. Май айда 620 тонна сорттуг даг-дүгүн бээр тургаш, 696 тонна чедирген. Он бирги беш чылдың ийиги чылының бирги чартыында эзылчег сорттуг даг-дүгү болгаш [illegible] продукция бүдүрериниң планныг онаалдаларын күүсеткен. Тоя Намзыраевна [illegible] каш удаа бирги черни ап, шаңнадып келген. Май айда деригелгелер машинистериниң аразында чарышка ол тиилекчи болган.

Мурнакчы ишчиниң өөнүң ишти Хертек Кан-оол комбинаттың хоочун [illegible] бүдүрүлгезиниң шалыпчызы. Найыралдыг өг-бүле үш уругнуг, оларны күш-ажылга ынак [illegible] кижизидип, өөредип турар. Ритазы он класстан чедиишкинниг доосkan. Кызылдың педагогика институдунуң физика-математика факультединде өөренип кирген. Өскелери школада эки өөренип, комсомол, пионер организацияларының ажылында идепкейлиг киржип турарлар.

Тоя Намзыраевна Хертектиң үр чылдарда үре-түңнелдиг ажылдап келгенин чазак үнелеп көргеш, Күш-ажылчы Алдар орденниң III чергези, Ленинчи юбилей медалы-биле шаңнаан. Ооң ангыда Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Хүндүлел бижиии, [illegible] тери мурнакчы ишчиде бар.

Ак-Довурактың хоочун ажылчыны 1982 чылдың [illegible] болгаш ажыр күүседиринге улуг үлүүн киирер дээш [illegible] ажылдап турар.

Т. ХЕРТЕК.

ЧУРУКТА: Тоя Хертек.
В. ЧАДАМБАНЫН фотозу.
Ак-Довурак хоорай.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

БОЛУУШКУННАР, ФАКТЫЛАР, ДЫҢНАДЫГЛАР

ТАЙБЫҢ ХАНДЫРАР ДЭЭШ

ХАНОИ. Мурнуу-Чөөн Азияның чурттары-биле харылзаа [illegible] шынчы сеткилдиг чүткүлүнүң илерели-дир — вьетнам шериглериниң [illegible]. Вьетнам компартиязының ТК-зының органы «Нян зан» солун ынчалдыр үнелээн. Кампучи-таиланд [illegible] тайбың [illegible] айыыл чок чоруктуң [illegible] кылдынган чаагай тура-соруктуң ол бадымчы. Таиландының эрге-чагыргалары боттуг ёзу-биле көөр боор дээрзинге идегел салып турар бис деп редакция чүүлүнге ол солун бижээн.

Вьетнам шериглериниң чамдызын Кампучиядан үндүрүп [illegible] рыйга болгаш чаа амыдыралче [illegible] чи улустуң дыка улуг чедиишкиннериниң болганының чырыткылаанчак база тодарган херечизи-дир деп, «Куан дой нян зан» солун мурнуку чүүлүнге демдеглээн. Мурнуу-Чөөн Азияга хамаарыштыр [illegible] Пекинниң реакцылыг чагы[illegible] сеткилинге ийи чурттуң чаагай тура-сорук синниккен ол шиитпирни таарышпаан. Кыдат болза, Индий-Кыдат күрүнелериниң ол болгаш өске-даа боттуг [illegible] рын хамыдарын, оларның [illegible] тайбынга хандыкшылдыг чайылыш чок [illegible] бүгү күжү-биле оралдажып турар. Пекинниң политиказы Мурнуу-Чөөн Азия чурттарының хамааржыышкын чоруунга болгаш бот-эргезинге, ол база [illegible] байдалга кол [illegible] ол үүлгедиишкиннери база дагын бадыткап турар-дыр деп, «Куан дой нян зан» солун [illegible].

• • •

СЕССИЯ АЖЫЛЫН ДООСКАН

ЛУАНДА. [illegible] эрге-чагырганың дээди органы — республиканың Улусчу [illegible] сессиязы ажылын Анголаның найысылалында дооскан. Оон киржикчилери чуртта шериг [illegible] тиг байдалды чугаалажып, ону экижидериниң байдалдарын ажылдап кылган.

Күш-ажыл партиязы — МПЛА-ның даргазы, АУР-нуң президентизи Ж. Эдуарду Душ Сантуш сессияның түңнел хуралынга чуве чугаалап тура, АКШ баштаан делегей империализми Анголага удур чарлатпаан дайын [illegible]. Чуртка социал-экономиктиг [illegible] чорударынга ол дыка шаптыктап, ону бергедедип турар. Намиби айтырыгны шиитпирлээрин куба шериглери Анголадан [illegible] баштырар дээр АКШ-тың болгаш Мурнуу-Африка Республиканың [illegible] Анголаның иштики херектеринче [illegible] кыны болуп турарын ангола [illegible] демдеглээн.

• • •

ОНЗА ХУРАЛ БОЛГАН

НИКОСИЯ. Каяа-даа каттышпас [illegible] тургулге бюрозунуң онза хуралы ажылын даштыкы херектер [illegible] Кипрниң найысылалынга дооскан. Каяа-даа каттышпас 57 чурттуң, национал-хос[illegible] лекчилериниң Никосияга парлаттынган түңнел дыңнадыында Израильдиң Ливанда [illegible] шериглериниң шиитпирлиг буруу шапкан болгаш «Тель-Авив бодунуң шериглерин Ливандан үндүрүп алгыжеге чедир күштүг бөлүр ужурлуг албан күүселдир хемчеглерни Израильге удур алырын» КИО-нуң [illegible] ден негээн.

[illegible] өскүдүп үндүргеш, Израиль ливан болгаш палестин улус[illegible] кылдыр салып турар деп до[illegible]. Каттышкан Штаттарның Израильге [illegible] Тель-Авивтиң агрессиязы болдунар аргалыг болу берген.

• • •

ШИИТПИРЛИГ ОЙТУР ШАВЫЫШКЫН

ПАРИЖ. Совет Эвилелинге удур [illegible] хемчеглерин» Барыын Европа чурттарынга доңнаштырар дээр америк администрациязының оралдажыышкыннарынга шиитпирлиг ойтур шавыышкын бээрин [illegible] бүгү-ниити конфедерациязының [illegible] гия үлетпүрүнүң ажылчы чоннарының ол бүгү-ниити конфедерацияда бактаан федерацияның [illegible] ры А. Сенжон журналистер мурнунга чуве чугаалап тура ол дугайын дыңнаткан.

Бодунуң шиитпирлерин өске чурттарга сыгавышаан, АКШ делегей эргезин болгаш [illegible] чоруунуң принцивин үреп турар деп, ол медеглээн. Сибирь — Барыын Европа аразынга газ дамчы[illegible] дериг-херекселдер садарын хоруур чоруктан [illegible] тары каражадаар деп, ол онзалап демдеглээн. Совет Эвилел[illegible] 12 муң француз ажылчы чон[illegible] черлерни тургузар арганы база бээр деп, А. Сенжон чугаалаан. (СЭТА).

Депшилгениң оруу-биле

МАНАГУА. Чурттакчыларының хостала болгаш [illegible] Масая [illegible] Национал хосталганың Сандинист фронтузунуң Национал удурткузунуң координатору Даниэль Ортега аңаа делгеренгей чуве чугаалаан.

Сомосаның диктатуразын ажыргениниң соонда эрткен үш чылдың дургузунда Никарагуага улусчу эрге-чагырга быжыккан деп, ол чугаалаан. Чуртта аграр реформаны чорүп, Сомосадан болгаш чер байларындан хураап алган черлерни тараачыннарга дамчыдып берип турар. Масса чоннуң калбаа-биле бижик-билиг чок чоруун узуткаарының угламчызының революция тиилээри билек-ле боттандыра берген, кадык камгалалының системазын экижидеринче, чурттаза туруунче улуг кичээнгейни салып турар.

Дайзыннарының агрессия [illegible] болгаш хоп-нүгүлчү халдаашкыннары тураажок, депшилгениң оруу-биле үш чыл чоруп келдивис деп, никарагуа удуртукчу чугаалаан. Бистиң революциябысты узуткаар бодалдын ажы-биле медеглээн Рейганның администрациязы бистиң чурттувусче [illegible], харын Никарагуага удур чепсектиг болгаш экономиктиг хоралаашкыннар кылдын дээш Төп разведка эргелелинге 19 миллион долларны [illegible] берген. Оон дужаалгы ёзугаар америк шпион самолеттар республиканың агаар делгемиңиң кызыгаарын үреп, АКШ-тың шериг далай флодунуң корабльдери Никарагуаның девискээр сугларыче шургуп кирип турар.

Рейганның чалаа Латин Америкада болгаш бүгү делегейде [illegible] Д. Ортега онзалап демдеглээн. [illegible] болгаш [illegible] чоруттуг бодунуң политиказының үндезини болдурган.

Бистиң башкыларывыстың, эмчилеривистиң өлүртүнгени дээш Рейганның администрациязынга [illegible] деткип турар контрреволюстуг дээрбекчилерге улусчу милицияның [illegible] Сандинистиг улусчу армияның дайынчыларының өлүртүнгени дээш [illegible] Вашингтон онаажыр деп, никарагуа удуртукчу медеглээн. Никарагуаның Гондурас-биле кызыгаарында [illegible] бистиң девискээривистиң [illegible] муң ажыг [illegible] сан чок хөй [illegible] кылып турар.

Никарагуаның тайбың байдалга чурттаар чүткүлүн демдеглээш, Д. Ортеганың медеглээни болза, тайбың чугаалажылганы эгелээр дээш демисели калбартырынче, Төп Американы чаа Вьетнам болдурбазынче делегейниң бүгү хөй-ниитизин, ылангыя Каттышкан Штаттарының чонун кыйгырып тур бис. Империалистиг агрессия болган таварылгада никарагуа улус тулчуруунга болгаш тиилеп үнеринге белеңнин ол база онзалап демдеглээн.

С. ГОРБУНОВ,
СЭТА-ның корр.

ФРАНЦИЯ. Делегейниң ийиги дайынының үезинде Парижтиң чоогунда Мон-Валерьен деп дагның кырынга [illegible]-биле өлген француз патриоттарга тураскаадып кылган улуг [illegible] мемориалдың чанынга [illegible] фронтуну [illegible]. [illegible] киржикчилери чыглып турарлар.

Ол тураскаалды Францияның [illegible] турган чылдарында фашистерге удур демиселдиң муң-муң киржикчилериниң адын [illegible] тургускан.

ЧУРУКТА: байырлыг [illegible] үезинде.
В. СНЕГОВСКИЙНИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохроиказы.

Б. КАРМАЛЬДЫҢ ЧАГААЗЫ

КАБУЛ. (СЭТА). Афганистанның [illegible] партиязының ТК-зының Чигзие секретары, АДР-ниң Революстуг чөвүлелиниң даргазы Бабрак Кармаль мусульман байырлалды таварыштыр чурттуң [illegible] чамчыштар [illegible].

Бистиң чонувуска болгаш төрээн чурттувуска удур реакция биле империализмниң өскүдүп үндүргени чарлаттынмаан дайын күштелип [illegible], чуртта ажылчы мусульманнары рамазан айын [illegible] рип шыдаан деп, Б. Кармаль медеглээн. Ол —республиканы [illegible] ды хандырып турар патриоттарнын [illegible] АДР-ның чепсектиг күштериниң [illegible] дир.

[illegible] рынга удур могаг чок демиселди чорутпушаан, АДР-ниң [illegible] чонунун [illegible] оруу-биле быжыг болгаш [illegible] АУДП-ның ниити-национал [illegible] алганы АУДП-ның ажыл-чорудулгазының программазында ол чүткүлдер илергейлеттинген.

[illegible] ниң могаг чок кужениишкин[illegible] деп, Б. Кармаль онзалап демдеглээн.

АДР-ниң политиказы — чер [illegible] бынының болгаш найыралдыг политиказы-дыр деп, Б. Кармаль [illegible]. [illegible] сиязын кылдыныг буруу шапкаш, афган удуртукчу [illegible] ризмиг агрессиязынга удур демиселди [illegible] ле чорударынче делегейниң [illegible] ган.

БУРУУ ШИИТПИР

НЬЮ-ЙОРК. Ядролуг боочепсектерни эндере бүдүрер чорукка чүгле сес кырынга удурланып, а херек кырында ону контрольга алырының [illegible] рын будулдуруп турарын Рейганның администрациязы база катап көргүскен.

«Нью-Йорк таймс» солунуң дыңнатканы ёзугаар алырга, ядролуг чепсектиг шенелделерни бүрүн болгаш бүгү-ниити хоруур дугайында керээни ажылдап кылыр сорулга-биле ССРЭ-ниң, АКШ-тың болгаш Великобританияның [illegible] чугаалажыышкыннардан [illegible] деп шиитпирни [illegible] айыыл чок чорук [illegible].

Ол чугаалажыышкыннар 1980 чылдың ноябрьда Каттышкан Штаттарның буруузу-биле үзүлген, ынчан Рейган АКШ-ка президент соңгулдазынга тиилээнин чедип алган турган. Ядролуг чепсекти эндере бүдүрерин [illegible] гула үе чаза болган турup болгу дег керээни ажылдап кылыр талазы-биле Женевага үш чурттуң делегацияларының [illegible] мындаа үре-түңнел чок бол[illegible].

(СЭТА).

ХОПТААШКЫННАРНЫ БУРУУ ШАВАР

ДАМАСК. (СЭТА). Сирия Араб Республиканың кол командылалы [illegible] Израильдиң болгаш Барыын [illegible] пропаганда органнарының нептередип турары сирия шериглер [illegible] руушкуннарын буруу шапкан.

Ливанга агрессорларнын [illegible] ригерниң Израильге [illegible] оон САНА агентилелге [illegible] турар. Ону будулдурары-биле [illegible] израиль [illegible], ол ышкаш Тель-Авивтиң [illegible] америк бүдүргенниң «Ғ-15» болгаш «Ғ-16» деп самолёттарының [illegible] удур камгалалының сирия ракета тургузугларын узуткаарда [illegible] бадыткалышкан, чүве [illegible] турганнар. Ындыг янзылыг бадыткалдар дээрге, сирия шериглер-биле тулчуушкуннар үеинде амгы үениң дайынының [illegible] израиль солдаттарының сагыш-сеткилин [illegible] Ливанның камгалакчыларының тура-соруун сыя шаварынче угланган пропагандистиг хоозун меге чүүлдер [illegible] чорук-тур.

Эң-не чаа, болбаазыраңгай америк техниканы [illegible] бээзин Израиль Ливанга удур интервенцияның эчис сорулгазын [illegible] рышкынга таварышканын оон медеглелинде демдеглээн. Оон «М-48» болгаш «М-60» дээр хевирлиг танкылары Сирияның амгы үеде «Т-72» деп танкылары-биле тулчуушкуннарга [illegible] кии чок болган. Бекаа шынаазының мурнуу талазынга болган Бейрут-Бхамдун [illegible] чуушкуннарынга агрессор 600 ажыг санныг куяк-демир танк [illegible].

Сирияның агаар шеригниң күштери [illegible] халдаашкынга удур камгалалдың чепсектери-биле [illegible], элээн каш санныг [illegible] куннарынга киришкен. Израиль ужудукчулар сирия ужудукчуларының бедик деңнелдиг дайынчы белеткелин боттарының-на карактары-биле бүзүреп көргеннер. Израильдерниң халдаашкынныг ужудуушкуннарының [illegible] чогу болгаш америк бүдүргенниң [illegible] хамаан чокка, Сирияның агаар халдаашкынга удур камгалалының чепсектери, «Ғ-15» болгаш «Ғ-16» [illegible] са дапанының хөй санныг самолёттарын дүжүр аткан [illegible] риның куяг чер шериглерин агаардан камгалаарын [illegible].

Информациялыг [illegible] Израильдиң улам сандырадып кылыр [illegible] болганы танкыга удур [illegible] рының дугайында база Сирияның агаардан [illegible] удур камгалалының ракета [illegible] үеинде улуг рольду ойнаан израиль [illegible] хевирлиг ракеталарының дугайында хөй кичээнгей салып турган.

Израильдиң нептередирин оралдажып турары [illegible] аян чок, меге [illegible] боол турар. Танкыга удур [illegible] дий чурттарда, [illegible] кады. Сирияда база бар. Бистиң эргенивисте танкыга удур [illegible] «М-48» болгаш «М-60» дээр хевирниң израиль танкылары бар деп шериг [illegible] чугаалаан. Сирия[illegible] катап көрге-ле, билдине боор.

Израильга болгаш [illegible] аргалары-биле [illegible] сеткилинге садар [illegible] социалистиг [illegible] Совет Эвилелиниң Сирияга берип турар боо-чепсээниң [illegible] болдурар дээш оралдажып турары ол-дур.

[illegible] пушаан, агрессорга ойтур шаварынче [illegible] болгаш дириг күжке-даа улуг [illegible] Сирияның дайынчылары [illegible] шимчээшкининиң болгаш [illegible] ларны күүседир дээш эрес-дидим болгаш маадырлыг чоруун көргүзүп турарлар. [illegible] санда Сирияның армиязының [illegible] хуула составы камгалап турар херээниң шыңгыын [illegible] турар. Оон-биле кады ындыг [illegible] Тель-Авивтиң [illegible] турар израиль солдаттарының сагыш-сеткилиниң батканының дугайын база херечилеп турар-дыр.

БҮЗҮРЕЛДИГ ТҮҢНЕЛ

ХАНОИ. (СЭТА). Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн дыка бедиткен, 250 ажыг муң тонна киловатт-шак электроэнергиязы, чүс-чүс тонна шойну болгаш кадыы камнап алган — совет-вьетнам найыралдың баштайгы улуг бүдүрүлгези — Ханойнуң станок-инструмент заводунга бүдүрүлге чаартыкчыларының ындыг-бүрү талазыг ажыл-чорудулгазының түңнели ындыг болган. Чаартыкчы саналдарны бүдүрүлгеге нептеретиниңиң экономиктиг ажыы бо чылдың баштайгы алды айлары[illegible] чартык миллион донг акша ашкан.

Чаартыкчыларының ажыл-чорудулгазын дүүштүрер болгаш оларга дузалаары-биле техниктиг тускай бюролары бүдүрүлгелерде тургускан, оларда дуржулгалыг инженерлер ажылдап турар.

ИРАН-ИРАК МЕСИЛДЕЖИЛГЕ

БАГДАД. (СЭТА). ИНА агентилелдиң дыңнатканы-биле алырга, ирак шериглер шыңгыы удурланыышкынны кылгаш, Басра хоорайны бүзээлээш, хөлеп алыр дээш иран [illegible] шапкан. Олар амгы үеде иран[illegible] октаар дээш удур халдаашкынны кылып турарлар. Оон-биле кады ийи таланың дириг [illegible] биле улуг чидириглиг боол турарын база дыңнаткан.

ТЕГЕРАН. (СЭТА). [illegible] медээлери ёзугаар алырга, иран шериглер Басра [illegible] лаар сорулга-биле ол девискээрлер [illegible] рып турар.

ЧЕДИИШКИННИГ ТУЛЧУУШКУННАР

САН-ХОЕ. Национал хосталганың Фарабундо Марти аттыг Фронтузунуң дайынчылары Сальвадорнуң шериг[illegible] [illegible] АКШ-тан ап турар дайынчы техниказынга улуг когарал таварыштырган.

Дайын чорудулгаларының [illegible] будулуп, [illegible]. Каш-даа шериг [illegible] машиналарын болгаш [illegible].

[illegible] Сан-Сальвадорнуң [illegible] рудулгаларлыг районнарже немелде күштерни болгаш боо-чепсекти чорударын контрольдаап кайн-даа шериг таңныылдарны Национал хосталганың фронтузунуң дайынчылары Сан-Мигел болгаш Усулутанче угланган оруктарга [illegible] чок чылган.

Найысылалдан барыын талазы 30 километрде Сан-Хуан-Опико хоорайның [illegible] ол черни шериг [illegible].

Сальвадорнуң иштики херектеринге АКШ-тың уламна холгаарлап кээп чыдары-биле [illegible] Сальвадорнуң тайбың [illegible] америк самолёттарының [illegible] шериглерин дайынчы [illegible] берип турарының дугайында медээлерни тура халып [illegible] «Венсеремос» [illegible] радиостанциязы дыңнаткан.

(СЭТА).

ССРЭ 60

ХӨЙ НАЦИОНАЛДЫГ, ЧАҢГЫС ААЙ СОВЕТ КУЛЬТУРА

Чүс ажыг чашпалар болгаш бичежээр [illegible] бистиң чуртувуста чурттап турар. Олар Октябрьның Социалистиг Улуг революциязынга чедир культура [illegible] эң-бүрү чадалдарында турганнар. Чамдыктары—чижээлээрге, орустар, грузиннер, украиннер, литвалар, эстоннар — боттарының литератураларлыг, уран чүүлдүг, өскелери — Ортаакы Азияның улустары, Соңгу Кавказтың чоны [illegible] безин чок чорааннар. [illegible] чорааннар.

Совет эрге-чагырганың чылдарында чурттуң культура амыдыралынга [illegible] кериилгелер болгулаан. Боттарының үжүк-бижиин безин чок чораан улустар үжүк-бижиктиг болган, профессионал уран чүүлү чок чорааннар — делегей культуразының бедик чедиишкиннери-биле таныш апарганнар. Дортен ажыг улустар болгаш бичи улустар Совет эрге-чагырганың үезинде үжүк-бижиктиг апарган болгаш боттарының литерату[illegible] Совет литература бөгүн 77 [illegible] турар. Чаа литератураларның тургустунуу ам-даа уламчылаан. Ительмен болгаш саамилерниң дылында бижиттинген чаа чогаалдар кестүп келген. Оларның каңызы-даа бистиң чуртувуста дөрт муң хире. Оларның авторлары—Камчатка чурттуг турар Нина Суздалева биле Мурманск чурттуг Октябрина Воронова.

Национал культураларның хогжүлдезинге орус дыл улуг дузаны чедирген болгаш чедирип-даа турар. Национал совет чогаалчыларының чогаалдары орус дылче очулдуртунган соонда бүгү-эвилел көмүкчүзүнгө чедер болгаш делегей [illegible].

Национал культураларның хөгжүлдезинге хаан чааза дажок шаптыктап турган. Грузияга, чижээлээрге, грузин дылга шиилер ойнаарын хааның дужуметтери хоруглап турган. Грузияның шии чогаадыкчыларының ажылдарын бөгүн чүгле Грузияда эвес, а харын чурттуң чүс ажыг театрларында улуг чедиишкин-биле ойнап турар. Грузия ССР-ниң культура министри композитор Отар Тактакишвилиниң бижээн [illegible] алырга, дөртегиде ол хоочуннарының бирээзи — грузин литератураны революция мурнунда чүгле грузиннер болгаш грузин дыл талазы-биле [illegible] бөгүн [illegible] бис — бүгү совет улус. Улустарның культуралары [illegible], оларның аразында [illegible] хогжүлдерлиге орус дылдың кириин турар улуг үлүг-хуулун чорграарал-биле демдеглеп турар бис.

Орус уран чүүл национал уран [illegible] хогжүлдезинге дузалап келген болгаш ону [illegible]. Азербайджан азы узбек опера орус операдан шуут [illegible] граф. эстон балет улам сайзыраан турар.

Ажы-дунма улустарның чечен чогаал байланып чаа [illegible] боттарының салдарын национал культура [illegible] турар. Бот-боттары-биле [illegible] лар, бир республиканың литература, театр болгаш музыка уран чүүлүнүң хүннери өске республикаларга эртирери, ниитилиг фестивальдар, байырлалдар хамааржыр. Национал культураның [illegible] эртирери база чанчылдаан Азербайджан шүлүкчү Низами Гянджевиниң, армян философ Давид Анахтының, таджик [illegible] ги ажылдакчызы Марло Турсун-заденин [illegible] байырлалдарын сөөлгү үеде эртиргилээн.

Даглыг чер —Дагестанның оглу авар шүлүкчү Расул Гамзатов даг чурттугларның чанчылдарын утпайн, чүс орукпарны эртер ужурлуг аныяк салгалга бодунуң шүлүүн бараалгаткан. Совет чуруукчулар [illegible] ал чанчылдарын база тыпы өөренип турар. Бүгү-ле совет маастерлерни [illegible] ры катыштырып турар. Национал ниити-бүрү хевирлерге интернационалчы чорук улам делгеренген кестүп турар.

Совет культураның интернационалчы [illegible] мимыны болгаш социал [illegible].

Революция мурнунда үжүк-бижии безин чок чораан, ооңуң саны чүгле 15 муң чедир турар чукча улустуң оглу Юрий Рытхэу бодунуң [illegible] келзэн бижип доскан. Оон ады —«Трансконтинентальдыг көвүрүг». «Келир үе дугайында легенда» деп өге бала ында бар. Чукча чогаалчы чер кырынга мөңге гайбың дугайын, Чукотка биле Алясканы тудуштурун турар азы Азия Американы тудуштурун турар пайыралдың болгаш кады [illegible] америк болгаш совет улустуң [illegible].

Совет литератураның болгаш уран чүүлдүң кол кезээниң бирээзи — кижиге бүзүрел дугайын ында бижип турар.

Гавриил ПЕТРОСЯН. (ИМА).

МОСКВАЧЫЛАРНЫҢ ДЫШТАНЫЛГАЗЫ

МОСКВА. Июльдуң изиг хүннери келген. Муң-муң москвачылар субботада болгаш воскресеньеде-даа Москва хемниң эриинге кээп дыштаныр чанчылдыг.

ЧУРУКТА: Ленин даа чоогунда воскресенье хүнүнде.

В. ЗУФАРОВ-биле А. ЯКОВЛЕВТИҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

СПОРТКА ИДЕПКЕЙЛИГ

Турандың «Сельхозтехника» салбыры районда улуг бүдүрүлгелерниң бирээзи. [illegible] куш-культуржу болгаш спортчу херектери-биле база ады алдаан. Спортка боду кириш-пишаан, артканнарны база спорт немээрче, [illegible] бо бүдүрүлгеде эвээш эвес. Оларның саны өзүп орар. Эң кызымаккай спорт организакчыларынга техник-механик Сергей Полосухин хамааржыр.

[illegible] болгаш спорттуң материалдыг баазазын тургузуп, [illegible] доктаамал салып турар. Автомобилист деп футбол командазының маргылдааларга кедер идик-хевин, спорт дериг-херекселин бүдүрүлге чериниң администрациязы, местком садып берген.

Сергей Полосухин футбол командазының кежигүнү. [illegible] куш-ажылга чаагай салдарлыын, шын болгаш чөптүг кылдыр хостуг үезин эртирериниң ажыктыын база көргүстү. Командазының кежигүннери 15 кижи. Оларның барык шуптузу мурнакчы чолаачылар, слесарьлар, коллективтиң [illegible]. Футболга маңнаарынга ынак Иван Вишняковтуң дугайында «суг хөйнү» чугаалап болур. [illegible] ажыл шагы үезин деп оон адынга [illegible] үнмээн. Ол каш чыл улаштыр бүдүрүлгеде ажылдап турар. Куш-культура болгаш спортту доктаамал кириштигелдиг болганындан аарып, бюллетень ап көрбээн.

«Сельхозтехника» салбырының футбол командазының капитаны Александр Сараскин куш-ажылчы бедик көргүзүүн [illegible] ажылдарынга [illegible] биле онза ылгалдыг. Ол коммунистиг-ажыктар бригадазының удуртукчузу. Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутаты.

Транспорт бүдүрүлгезиниң спорт организакчыларынга чаңдык берге байдалдар бөлүп тавармы бээр. Ынчалза-даа шуут муңгаш, эртер аргазы чок чүүл кайда турар ийик, [illegible] баштыг. Ону Сергей Полосухин, ооң эш-өөру тып ап, куш-культура болгаш спортче коллективиң кижилерин [illegible] калбак оруку ажылын бергеи.

— «Сельхозтехника» салбырының ажыл-ишчилериниң чайгы хүн, шаг бүрүзү чымыштыг. Хову-да тараа, хемпер уннарында, шынаалар-да чаагай сиген манап чыдыр. [illegible] куш-культура болгаш спортка кирижиринге [illegible] тере чок болгу дег. Херек кылдыр [illegible] эвес. [illegible] базым бүрүзүнде бар. Чижээ, [illegible] ге-кижилерниң чыглып көрия ажылдап, массалыг [illegible] турар бис—деп, ол чугаалап турар.

ВЛКСМ кежигүнү С. Полосухин [illegible] спорт-биле холбаннан.

— Кызылда кедээ ажылчыл [illegible] албарын багай эвес эртиргениң [illegible] эвес, куш-культура болгаш спортка кирижилгем-биле дорт хамаарышкалыг. Ылангыя II шериг кезээнге албан эртирип [illegible] белеткээр школага спортчу [illegible] таным кайнып үттүнүр. Он-он километрлерни дола чепсек-херексел-биле маршап [illegible] мен. Шериге ол [illegible] Сергей Полосухин чугаалады.

Спортчу С. Полосухин волейболга, баскетболга, хаакка багай эвес спортчу көргүзүглерлиг. Казы ажылдап турар өөрү-биле спорт шөлүнге хаак орууга оон чоруурун болуп болур.

А. ОКСУР.

Агаар

Бөгүн республиканың чамдык черлеринге чаар. Мурнуу-барыын чүк угланышкыныг хаттың дүргени секундада 7—9 метр чедер. Агаарның температуразы 26—28 градус чылыг болур.

Кызылга эзир булуттаар, чаваас. Ядыы-бүрү угланышкыныг хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы 25—28 градус чылыг болур.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

ИЮЛЬ 23-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Бот чорда оглу» 9.30, 12.10, 14.50, 17.30, 20.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Ол хайгыыл үезинде болган» 9.10, 11.00, 12.50, «39 чадажыгаш» 14.40 16.30, 18.25, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Туттурбас адаан негекчилери» 15.00, «Кеддерел» 16.30, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Ынакшыл үези четпээн аныяк» 19.[illegible] шакта.

«ЧАЙГЫ»: «Дамбы» 15.30 17.30, 19.30 шактарда.

ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРГЕ

КУРҮНЕНИҢ КЫЗЫЛДА ПЕДАГОГИКА ИНСТИТУДУ

[illegible] салбырының дараазында факультеттерниң 1-ги курстарынга студентилер хүлээп алырын чарлап турар

ФИЗИКА-МАТЕМАТИКА ФАКУЛЬТЕДИ. Өөренир тускай [illegible] болгаш физика. [illegible] математика болгаш физика башкыларын белеткээр. Өөренир хугсаазы —5 чыл.

БИОЛОГИЯ ФАКУЛЬТЕДИ. Өөренир тускай эртемнери — биология болгаш химия, география болгаш биология. Факультет биология болгаш химия, география болгаш биологияның башкыларын белеткээр. Өөренир хугсаазы — 5 чыл.

ФИЛОЛОГИЯ ФАКУЛЬТЕДИ. Өөренир тускай эртемнери—орус дыл болгаш литература; орус дыл, литература болгаш тыва дыл, литература. Факультет национал школаның орус дыл болгаш литература башкыларын: орус дылдың, литератураның болгаш тыва дылдың, литератураның башкыларын белеткээр. Өөренир хугсаазы —5 чыл.

ЭГЕ ӨӨРЕДИЛГЕ ФАКУЛЬТЕДИ. Өөренир тускай эртеми — педагогика болгаш эге өөредилге методиказы. Факультет эге класстар башкыларын белеткээр. Өөренир [illegible].

Институтка кирер [illegible] шылгалдалары дужаар:

Физика-математика факультединге — математикага (аас болгаш бижимел-биле), физикага (аас-биле), орус дылга болгаш литератураа (бижимел-биле).

Филология факультединге —орус дыл болгаш литература тускай эртемге—орус дылга болгаш литератураа [illegible], ССРЭ төөгүзү (аас-биле), [illegible] (аас-биле). [illegible] дылга болгаш литератураа (аас болгаш бижимел-биле), ССРЭ төөгүзү (аас-биле), [illegible] (аас-биле).

Биология [illegible] — биологияга (аас-биле), химияга (аас-биле), физикага (аас-биле), орус дылга, литератураа (бижимел-биле); география болгаш биология тускай эртемге —географияга (аас-биле), биологияга (аас-биле), химияга (аас-биле), орус дылга, литератураа (бижимел-биле).

Эге өөредилге факультединге —орус дылга, литератураа (бижимел болгаш аас-биле), математикага (аас-биле), ССРЭ төөгүзүнге (аас-биле), тыва дылга (үндезин национал кижилерге).

Кирериниң билдириишкинин институттуң ректорунуң адынга бижиир.

Билдириишкинге кожар чүүлдер:

1. Ортумак билиг дугайында документ (боду-биле).
2. Школа директору, класс удуртукчузу болгаш хөй-ниити организацияларының (практиктиг ажыл стажы чок кижилерге) ат салган характеристика. Бүдүрүлге стажылыг кижилер сөөлгү ажылдаан черинден бүдүрүлге коллективиниң удуртукчузу, партия, профэвилел болгаш комсомол организацияларының шынзыткан [illegible]. ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштеринден кыраавырже халашкан кижилерге шериг кезээниң [illegible] албан эвес.
3. Эмчиниң № 286 формалыг [illegible].
4. 6 фото-чурук (бөрт чок тырттырган, 3Х4 см. хемчээлдиг).

Практиктиг ажыл стажтыг кижилер билдириишкин кирерде администрацияның [illegible] кирер.

Пединститутка конкурс [illegible] районо, [illegible].

Институтка кирер кижи [illegible] паспортту, шериг билетин [illegible] боду көргүзер.

Билдириишкиннерни 1982 чылдың июль 31-ге чедир хүлээп алыр.

Кирериниң шылгалдалары 1982 чылдың августуң 1-ден 20-ге чедир болур.

Билдириишкиннер болгаш документилер-биле катай чорудар адрес: 667000, Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, бажың № 36, пединститут, хүлээп алыр комиссия.

КЫЗЫЛДЫҢ БАШКЫ УЧИЛИЩЕЗИ

1982-1983 өөредилге чылында дараазында салбырларга сургуулдар хүлээп алырын чарлап турар:

1. Эге класстар башкызы (8 класс доосканнар) Өөренир хугсаазы—4 чыл.

Дужаар шылгалдалары: орус дылга (диктант), математикага (аас-биле).

2. Эге класстар башкызы (10 класс доосканнар). Өөренир хугсаазы—2 чыл 10 ай.

3. Уругларсадының кижизидикчизи. (10 класс доосканнар) Өөренир хугсаазы—3 чыл 6 ай.

4. Күш-ажыл салбыры (10 класс доосканнар). Өөренир хугсаазы—1 чыл 10 ай. (Бо салбыр ортумак школаның 2-8 класстарынга күш-ажыл болгаш черчение башкыларын белеткээр)

Школаны 4 болгаш 5 демдектерлиг доосакан кижилерни училищеге шылгалда чокка хүлээп алыр.

Училищеге өөреникчилер [illegible] дараазында документилерни кирер:

1. Билдириишкин.
2. № 286 эмчи шынзылгазы.
3. Билииниң дугайында документ боду-биле.
4. 3Х4 см. хемчээлдиг 4 фото-чурук.
5. Күш-ажыл дептеринден үнүг бижиктер.

Документилерни 1982 чылдың июль 25-ке чедир хүлээп алыр. Кирериниң шылгалдалары августуң 1-ден 20-ге чедир болур.

КРАСНОЯРСКИНИҢ ПОЛИТЕХНИКТИГ ИНСТИТУДУНУҢ КЫЗЫЛДА ФИЛИАЛЫ

хүндүскү, кежээки болгаш бот-өөредилге салбырларының **1-ги курузунга студентилер хүлээп алырын чарлап турар.**

Филиалдың факультеттеринге болгаш өөренир тускай мергежилдери:

Автотранспорт факультеди: «автомобиль болгаш автомобиль ажыл-агыйының» мергежили.

Тудуг факультеди: «үлетпүр болгаш хамааты тудуглар» мергежили.

Өөредилгениң кежээки хевири: «автомобильдер болгаш автомобиль ажыл-агыйының», «үлетпүр болгаш хамааты тудуглар» мергежилдери.

Бот-өөредилге хевири: «автомобильдер болгаш автомобиль ажыл-агыйы», «үлетпүр болгаш хамааты тудуглар» мергежилдери.

Билдириишкиннер хүлээп алырының болгаш кирериниң шылгалдаларының хугсаалары:

Хүндүскү салбырга: билдириишкин хүлээп алыры июль 31-ге чедир: кирериниң шылгалдалары —август 1-ден 20-ге чедир, филиалга кирип санаары —августуң 21-ден 25-ке чедир.

Кежээки салбырга: билдириишкин хүлээп алыры августуң 31-ге чедир: кирериниң шылгалдалары — автотранспорт факультединге ийи бөлүк: бирги бөлүк —августуң 1-ден 10-га чедир, ийиги бөлүк —сентябрь 1-ден 10-га чедир; үлетпүр болгаш хамааты тудугга — [illegible] сентябрь 1-ден 10-га чедир.

Бот-өөредилге салбырынга: билдириишкин хүлээп алыры—августуң 31-ге чедир: кирериниң шылгалдалары —автотранспорт салбырынга ийи бөлүктээр —1-ги бөлүк август 1-ден 10-га чедир, ийиги бөлүк —сентябрь 1-ден 10-га чедир; тудуг факультединге —бо чаа: сентябрь 1-ден 10-га чедир.

Институтка кирерлер физикага (аас-биле), математикага (аас болгаш бижимел-биле), орус дылга болгаш литературага (чогаадыг бижиир) шылгалдалар дужаар.

Ортумак школаны алдын медаль-биле болгаш ортумак тускай өөредилге черин шылгараң дипломну-биле доосканнар эртемнерниң бирээзинге— физикага (аас-биле) кирериниң шылгалдазын тудар. [illegible] шылгалдаларын оон ыңай дужаар [illegible] дужаар.

Институтка кирип турар кижилерниң конкурстуг шылгалдазы [illegible] алган демдектеринге болгаш ортумак билииниң дугайында документиде демдектерниң ортумак арифметиктиг үелезинге үндезилээн. Билдириишкинниң [illegible] барымдаалап чорудар.

Шилип алганы факультеди болгаш мергежилди айтып билдириишкинин, дараазында документилерни кошкаш, институттуң ректорунуң адынга [illegible] чорудар [illegible] партия, комсомол организациязының секретарының болгаш профэвилел комитединиң даргазының азы школаның директорунуң, класс удуртукчузунуң, комсомол организациязының секретарының ат салып, шынзыткан характеристиказы ([illegible] кирери албан эвес); ортумак билии дугайында документи (боду); [illegible] 3Х4 см. хемчээлдиг): [illegible] эмчи шынзылгазы (№ 286 майык).

Паспортту болгаш шериг билеткини боду көргүзер. Документилер кошкан билдириишкинни чорудар адрес: **Кызыл хоорайның Рабочая кудумчузунуң № 4 бажыңы.**

ТЫВАНЫҢ КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ ТЕХНИКУМУ

1982-1983 өөредилге чылында бот-өөредилге болгаш хүндүскү салбырларга сургуулдар хүлээп алырын чарлап тур.

Өөренириниң хугсаалары:

Хүндүскү салбырның дараазында тускай мергежилдерге— агрономия, зоотехния ветеринария (10 класс соонда) 2 чыл 6 ай; ветеринария (8 класс соонда)—3 чыл 6 ай; [illegible] ажыл-агыйының механизациязы (8 класс соонда)—3 чыл 10 ай: бухгалтер үүлээ [illegible] (8 класс соонда)—2 чыл 10 ай.

Бот-өөредилге салбырының дараазында тускай мергежилдерге — агрономия (8 класс соонда)—4 чыл 6 ай; агрономия болгаш зоотехния (10 класс соонда)—2 чыл 6 ай:

— бухгалтер үүлээ (8 класс соонда)—3 чыл 9 ай:

бухгалтер үүлээ (10 класс соонда)—1 чыл 10 ай; көдээ ажыл-агыйының механизациязы (10 класс соонда)—2 чыл 11 ай; көдээ ажыл-агыйының механизациязы (8 класс соонда)—4 чыл 11 ай.

Техникумга ССРЭ-ниң 20 [illegible] хамаатыларын хүлээп алыр. Шупту кээп өөренир салбырларга 30 хар чедир назылыг, [illegible] өөренир салбырларга — хар-назы ылгал чокка хүлээп алыр.

Техникумга кирер [illegible] хүлээп алыр эргелерлиг кижилер болза:

1. Ниити билиг школазын [illegible] медальдар [illegible] дипломнуг доосканнар.
2. Совхозтардан болгаш Көдээ ажыл-агый министерствозынга хамааржыр организациялардан доктаамал дурум бүттаар өөредип чоруткан кижилерни.
3. Өөредилгеге черинге чедип алыр кээп мергежилиниң таламы-биле азы ажыл домей черлерге 2 чылдан эвээш эвес [illegible] ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштеринге 2 чылдан эвээш эвес албан эртирген шериг албанныглар.

Кирериниң шылгалдаларын дужаары:

8 класс доосканнар орус дылга (диктант), математикага (аас-биле): 10 класс доосканнар — литературага (чогаадыг), математикага (аас-биле), зоотехния, агрономия, [illegible] салбырларынга 10 класс доосканнар—литературага (чогаадыг) болгаш химияга (аас-биле).

8.10 класстар доосан болгаш документилеринде чүгле 4—5 демдектерлиг кижилерни хүндүскү болгаш бот-өөредилге салбырларынга кирериниң шылгалдалары чокка хүлээп алыр.

Кирериниң дугайында билдириишкинни техникумнуң директорунуң адынга чаңгыс аай майык-биле чорудар.

Билдириишкинге [illegible] чүүлдер:

— сөөлгү чылы азы ортумак билиг дугайында документи (боттары):

— № 286 майыктың эмчи шынзылгазы:

— [illegible] ажыл стажтылар болза, күш-ажыл дептеринден [illegible]

эвес кежээки болгаш бот-өөредилгеге кирип турар болза, чангыс аай хевир бүттаар чоруткан бижик, совхозтарның болгаш Көдээ ажыл-агый министерствозунга хамаарышыр организацияларының чоруткан бижиктери:

— 3Х4 см хемчээлдиг 6 фото-чурук (бөрт чок).

Техникумга кирер кээп [illegible] дугайында херечилелди азы паспортту, шериг билетин (чурлавырже шериг албанныглар) азы кирип бижээш херечилели [illegible] боттары көргүзер.

Бот-өөредилгеге салбырга билдириишкиннерни 1982 чылдың июль 1-ден июль 31-ге чедир хүлээп алыр. Кирериниң шылгалдалары августуң 1-ден 20-ге чедир болур. Сургуулдар составынга кирип санап, хүлээп алыры 1982 чылдың августуң 21-ден 25-ке чедир. Бот-өөредилгелиг салбырга кирериниң шылгалдалары 1982 чылдың августуң 1-ден 20-ге, ноябрьның 19-тен 21-ге чедер. Сургуулдар составынга кирип санап, хүлээп алыры 1982 чылдың декабрь 16-дан 25-ке чедер.

Техникумнуң хүндүскү салбырынга кирип алганнары ниити чурум-биле стипендия-биле хандырар. Совхозтарның үндезин национал ажылчыларының [illegible] материалдыг байдалының дугайында шынзылгага үндезилээн, [illegible].

ТЕХНИКУМНУҢ АДРЕЗИ: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузунуң 5 дугаар бажыңы. Телефоннар №№ 2-36-04, 2-25-03, 2-13-09.

ААЛЧЫЛАРНЫҢ КОНЦЕРТИНЧЕ

Ч А Л А Л Г А

Бо чылдың июль 24-те, 17 шакта, Кызылдың Совет Тываның 5 чылы аттыг стадионга Моол Арат Республиканың Завхан аймааның улусчу циригиниң концерти болур.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮЛЬ 23-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.50 — Эртен-ниитерелдиг фильмнер программазы. 9.30 — «Бодумнуң черимге ынак мен» Композитор Е. Птичкинниң ырылары. Фильм-концерт. 10.20 — Уругларга фильм. «Чалгарып саая чоруру». 11.30 — Телемедээлер. 11.35 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — ССРЭ-ниң Шериг-Далай Флодунуң хүнүнге уткуштур. Документалдыг телефильм: «Океанда эвээс». 15.30—Орус чугаа. 16.00 — «Москва чоогу». Ажыл-чем программазын ботандырып турары. 16.30 — «Чурт сеткил — бистиң ырывысты бараалгаттывыс». 16.35 — 17.10 — Чапсар. 17.10 — «Шыдырааа школазы». 17.40 — [illegible]. 18.10 — «Сеңес. Чыдаары болгаш айтырыглары». 18.25 —«Шыргай арыг иштинде». Мультфильм. 18.45 — Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.00 — Телемедээлер. 19.10 — «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин — амыдыралга» Дамчыдылга. 19.35 — «Азия тевү». Информация-публицистиг программа.

МОСКВАДАН

20.00 — «Бешки час». Документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. 21.00 — «Үе» Информастыг программа. 21.35 — Москваның М. Горький аттыг үлегерлиг уран чүүл театрынга аныяктар кежээзи. 22.35 — Бөгүн делегейде. 22.50 — 23.35 — Даштыкы эстраданың аялгалары болгаш ритмнери.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — Уругларга фильм: «Чедир өштээн Наполеон-3». 13.05 — Эртем-ниитерелдиг фильмнер программазы: «Хоойлу», «Ак шоразында Магия». 13.30 — Англи дыл. 14.00 — «Авам школазы». 14.30 — «Уран чүүлге бараан болуушкун». Документалдыг телефильмниң баштайгы улуруглээни. 15.05 — ПТУ-да чүү чүвеге база канчаар өөредирил? Свердловск облазының № 61 демир-орук ПТУ-зунуң дугайында. 15.35 — «Каасчылгаш диилгиин канчаар алгазыны». Мультфильм. 15.45 — Телемедээлер. 15.50 — 18.00 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — Уругларга фильм: «Күзел оду». Ойнаракчар шикли. 2-ги серия. 18.20— Телефильм.

МОСКВАДАН

19.00 — «Москвага селгүүтээшкин». Документалдыг телефильм. («Орбита-3»). 19.10 — Улустуң хогжүм херекселдериниң үннери. Катап тергиилүм херекселдери («Орбита-3»). 20.00 — «Тамыктыг [illegible]». [illegible] Мультфильм. 20.15 — «Ыры-82». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.50 — Хөй серийлыг уран-чечен «Үшкү хемчээшкин» деп телефильмниң баштайгы көргүзүү. 3-кү серия — «Чала эрни кырында арткан».

Кызылдың курүнениң педагогика институдунуң 1978 чылдың июль 8-те Тамара [illegible] адынга тывыскан «Б» сериялыг 511256 чугаарлыг дипломунуң читкенин барымдаалаваш, күш чок деп санаар.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

667000. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 4. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-21-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-64, харыысалгалыг секретарьның 2-28-65, [illegible] 2-23-33, партийжи ажыл болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-43, пропаганда килдизиниң 2-34-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-41-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун [illegible] барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 1553

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—01435

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 172 (11970) | 1982 чылдың июль 24, суббота | 1925 чылдан үндезилеттинген | Өртээ 3 кеп.

Шалыпчы ай чорууп тур

ТЕМП—КОЛ АЙТЫРЫГ

Статистика эргелелиниң медээзин ёзугаар алырга, республикада июль 19-ка чедир 34 муң гектар чериниң сигени кестинген. Бо чылын белеткезе чогуур 220600 тонна сигенниң 16,5 муң тоннызы бо хүннерде белеткеттинген азы план 7,5 хуу күүсеттинген.

Амгы үеде мал чеминиң белеткели кайда-даа калбарган. Сиген кезерин Бии-Хем районнуң ажыл-агыйларының чорудуп турары органиэастыг. Ында «Хадын», «Өөк» совхозтар социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда. Оларның ачызында район сиген белеткээр планын 13 хуу чедире берген азы 2337 тонна сигенни белеткээн. Амдызында ол хире хөй сигенниг район республикада чок.

Таңды район сиген кезер планын 10,5 хуу күүсеткеш, ийиги черде чорууп турар. Ол районда «Коммунизмниң херели», ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтар болгаш Дуржулга станциязы мурнап турар. Даразында черде— Өвүр район. Ооң сиген белеткээр планы 10,2 хуу четкен.

Сиген белеткээриниң талазы-биле социалистиг чарыштың эң сөөлгү черин планын 1,4 хуу күүсеткен Мөңгүн-Тайга район ээлеп турар. Ында ылаңгыя «Мөген-Бүрен» совхоз 890 тоннаны белеткээр турган, дөңгүп-ле 6 тоннаны белеткээн. Сугаттыг черлерде тараан сигенниң Чөөн-Хемчик районда сиген белеткели база оожум: район 26 муң тоннаның орнунга чаңгыс-ла муң тоннаны белеткээн. Планын 12 хуу күүсеткен СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозту санаваска, ажыл-агыйлар планнарын ортумаа-биле дөрт-ле хуу күүсеткен.

«Революцияның чалбыыжы» совхоз 4870 тонна сиген белеткээр, кылдынганы 25 тонна. «Кара-Хөл» совхоз 2510 тоннаның орнунга 20-ле тоннаны белеткээн. Республиканың бүгү ажыл-агыйларының чүгле он алдызы сиген белеткээр планын он хуу чедирген. А планнарын эң-не эки күүседип турар ажыл-агыйлар «Көк-Тей» (36,3 хуу), Дуржулга станциязы (26,4 хуу), «Хадын» (21,9 хуу) болуп турар. Өске

ДОПЧУЛАЛ

ажыл-агыйлар сиген кезилдезинге калбак-биле кирген-даа болза, бүдүрген ажылы эвээш. Кайда-даа оът-сиген эки үнген чылын ынчаар ажылдаарга канчап-даа таарышпас.

Республиканың сенаж салыр планын 10 хуу күүсеткен. Чаъс-чайым, ол-шыгы хөй бо үениң сенаж салыышкынын улам дүргедедири чугула. Бо ажылга ылаңгыя Кызыл район идепкейлиг болган болгаш планын 71,6 хуу чедире берген. Ында «Тиилелге», «Х Улуг хурал» совхозтар планнарын 134—138 хуу күүседип алган. Сенаж белеткээриниң ийиги черде турар район — Таңды — планын 137 хуу чедирген. Планын күүседип алган үстүнде ийи совхозту санаваска, планын «Шамбалыг» 66,7 хуу, «Революцияның чалбыыжы» 53 хуу, «ҮТКА 25 чылы» 64,3 хуу күүседип, мурнакчыларга санадып турар. А өске хөй совхозтар планнарын чээрби хире-ле хуу күүседип алган. Мындыг байдал ажыл-агыйларның удуртукчуларын дүвүредир ужурлуг.

Витаминниг сиген далганын бүдүрер планын республика 28,8 хуу күүсеткен. Ук планны Таңды район 40,3 хуу, Кызыл район 36,3 хуу, Тес-Хем 35 хуу күүсеткеш, мурнуку одуругда чорууп турар. Ажыл-агыйлардан ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхоз планын 64,5 хуу «Революцияның чалбыыжы» 59,3 хуу, «Чыраа-Бажы» 58,8 хуу күүсеткен. Өске ажыл-агыйларның хөй кезии нургулайында 20—30 хуу күүсеткилээн.

Эртенн чылдың бо үезинде 3654 тонна будук-бүрү белеткеттинген турган болза, ам белеткээни 3234 тонна. Ниитизи-биле беш район, чээрби сес совхоз эртенн чылдан хөй будук-бүрү белеткээн.

Республика эртенн чылдың бо үезинге деңнээрге, сигенни 718 тонна эвээшти белеткээн, сенажты 2542 тонна хөйнү салган, витаминниг сиген далганын 442 тонна хөйнү, будук-бүрүнү 420 тонна эвээшти белеткээн. Бо көргүзүглер, чамдык чедишкиннер бар-даа болза, мал чеминиң белеткелинче кичээнгейниң күштелдирерин негеп турар.

НАЙЫРАЛДЫГ, ЧАҢГЫС ЭПТИГ

ССРЭ 60

Ф. В. СУЛТАНОВ,
Башкир АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы

Чоң бүрүзү бодунуң хөгжүлдезинге эртип келген үе-чадалыг. Башкир чоннуң төөгүзүнге ындыг төөгүлүг үе-чадага Россия күрүнезиниң составынга Башкирияның эки тура-биле каттыжып киргени болур. Ол үеден бээр 425 чыл эрткен. Россияга каттышкан чорук башкир чоннуң экономиктиг болгаш культурлуг хөгжүлдезинге дециидгелиг салдарны чедирген.

Ындыг-даа болза, Россияга эки тура-биле каттышканы-даа, хааның чазак күш-ажылчы кижилерни социал болгаш национал дарлалдан хоставаан. Чүгле Улуг Октябрь чаа амыдыралдың одун кывыскан. 1919 чылдың март 23-түн хүнү кажан-даа уттундурбас. Ынчан бистиң чуртувустуң эң бир дугааргы автономнуг республиказы Башкир АССР-ни тургузар дугайында В. И. Ленинниң ат салган документизи парлаттынган.

Башкирия ССРЭ-ниң акы-дуңма улустарының болгаш бүрүнгээр дециидгелиг кижи төрелгетенниң 60 чыл оюн бо чылын демдеглеп турары чуртувун чарылбас кезээ апарган. СЭКП-ниң удурттулгазы-биле бистиң чуртувустуң улустарының, бирги ээлчегде улуг орус улустуң акы-дуңма дузалажыышкыны ачызында Башкирияның экономиказы болгаш культуразы чаңгыс-даа капиталистиг чуртта көстүп көрбээн шапкын темп-биле сайзырап турар.

Совет эрге-чагырганың чылдарында республика кайгамчыктыг бай кылдыр чечектелген. Башкир АССР-ни нефть бо база-ла турлаг болгаш нефтехимияның, машина тудуушкунунуң болгаш энергетиканың, металлургияның болгаш чиик үлетпүрнүң шапкын хөгжүлделиг чери, мал ажылының, чер ажылының чурту кылдыр алап турзувусса-даа, белеткеттинген станок болгаш шимчедиглер бүрүзүнге ажаап алдынган тонна тараа бүрүзүнге совет чурттуң күш-ажылчы коллективтериниң күш-ажылчы салыышкыны кирген дээрзин уттпайн турар бис. Республиканың индустриязының хөгжээниң амгы үезин 150 хире адырлары база турар. Революция мурнунда үш чыл дургузунда бүдүрүп келген продукциязын ам бир хонуктала үндүрүп турар. Чурттуң одалга-энергетиказының балансынга Башкирия кезии черде. Ооң девискээрин шинчилеп, бо база-ла угаан үеден бээр бир миллиард ажыг тонна нефтини, 50 миллиард ажыг кубометр бойдус газын үндүрген.

Эртем болгаш культура талазы-биле республиканың педагоги база көскү. ССРЭ-ниң ЭА-ның филиалы, дээди өөредилге черлериниң калбак четкилери, эртем-шинчилел болгаш телевидение-инфраструктура албан черлери ында тургустунган. Профессионал чеди театр ажылдап турар. Чурттуң хөй национал угаан-бодал эртинезиниң чарылбас кезээнге Башкирияның литературазы болгаш чурулга уран чүүлү база хамааржыр.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин, беш чылдың даалгаларын чедиишкинниг күүседир, ССРЭ-ниң 60 чылын төлептиг уткуур дээш республиканың күш-ажылчы коллективтери кызымаккай ажылдап турар. Чартык чылдың планын үлетпүр черлери хуусаадан эрте күүсеткен, даалгадан ажыр 80 миллион рубльдиң продукциязын бүдүрген.

СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлери чедиишкинниг боттанып турар. Аъш-чем программазының түңнелдери бо чылдан эгелеп көстүр ужурлуг дээш Л. И. Брежневтиң айтыышкыннарын кезээниң ажыл-ишчилери изиг-биле деткээннер. Кодээ ажыл-агыйның продукциязының бүдүрүлгезин үлетпүр аргазынче билдилиг шилчидип эгелээн. Шөлдерниң болгаш фермаларның бериимчезин бедидер дээш немелде курлавырларны дилеп тып турар. ССРЭ-ниң Аъш-чем программазынга төлептиг салыышкынны кирер дээш республиканың ажыл-ишчилери бүгү-ле чүүлдерни кылып турар.

БИСТИҢ СӨЗҮВҮС—ТАЙБЫҢНЫҢ ЧЕПСЭЭ

«82 чылдың тайбың марыжының» тожээлекчилериниң Москваның ажылчыннары болгаш албан-хаакчылары-биле, эртемденнери болгаш студент аныяктары-биле ужуражылгаларынга июль 22-де болган беседаларынга чепсегленишкиниң дүжүрер дугайында, делегейниң өзүп орар салгакчыларының келир үезиниң дугайында сагыш салыышкыны синниккен болган.

Термоядролут халапты болдурбас дээш тайбың дээш, чепсегленишкинни дыжырар дээш демиселге совет херээженнерниң бедик хүлээлгезиниң дугайын маршрутнуң киржикчилеринге — Данияның Норвегия, Шведияның болгаш Финляндияның тожээлекчилеринге Ф. Э. Дзержинский аттыг «Трёхгорная мануфактура» дээр хевек-саазын пөстер комбинадынга болган беседа үезинде чугаалап берген. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, комбинаттың профком даргазы В. Погибелева пөс-таавычы Д. Смирнова дайынга удур Барыын Европада шимчээшкинге бедик үнелээшкинни берип, оңу делегейде түп нуурлуг торукту чавырылдырары дээш демиселде соңгу талааны чурттарының тожээгей салыышкынын кылдыр чугаалаан.

Ядролуг дайынны болдурбас деп хүннүң эң-не чугула сорулгазын шиитпирлээринче черниң кижилери кады чүткүл салыр ужурлуг деп, ужуражылгага онзалап демдеглеп турган.

Совет Эвилелиниң тайбыңга ынакшылдыынга бүзүрелдиг бис деп, Финляндиядан хөй-ниитичи ажылдакчы Ритва Контро чугаалаан. Делегей орту тыптып келген таварылгада анаа тиилекчилер-даа, тиилеттиргеннер-даа турбас дээрзин боттарының чурттарының улустары эки билир турарын норвег Сигрид Ханнесдал биле Данияның тожээлекчизи Карен Клейн демдеглээн. Бистер Барыын чүкте тайбыңга хандыкшылдыг күштерни. Чоңнуң сеңер ышкаш база тайбыңга соңуургалдыг бис деп, олар онзалап демдеглээн.

Совет кижилер-биле чаа ужуражыышкын бүрүзү оларның бүгү улустар-биле тайбың болгаш найыралдыг чурттаар деп чүткүлүнүң шынчылыгга бистерни улам бүзүредип турар деп, Финляндияның парламентчизиниң кежигүнү Марьятта Стенниус-Кауконен медеглээн. «Европага, Барыын чүкке болгаш Чөөн чүкке ядролуг чепсек турбазын!», «Делегейге ядролуг чепсек турбазын!», «Чепсегленишкинни дужурер болгаш тайбың дээш» деп лозуңнар-биле эртип турар маршруттуң бүгү киржикчилери анаа бүзүрээр дээрзинге өөрүп тур мен деп, ол чугаалаан.

(СЭТА).

ЧАРТЫК ЧЫЛДЫЫН—ГРАФИКТИ МУРНАЙ

Бирги чартык чылды Ак-Довурак АТБ-зиниң коллективи чедиишкинниг дооскан. Алды ай дургузунда ол бүдүрүлгениң чолаачылары улус ажыл-агыйынга 770,7 муң тонна чүъкү сөөртүсен. Бо көргүзүг пландан элээн ажыг.

Чолаачылар июнь айда бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаан. Ол айда 159,8 муң чүъкү херегленикчилерге чедирген. Дуржулгалыг чолаачы Н. Г. Григорьевке удурткан «КамАЗ» башкарыкчыларының бригадазы эки көргүзүглерни чедип алган. Бо бригаданы В. А. Отога удурткан коллектив ашкан. Ол бригаданың «КамАЗ» чолаачылары графикти ораңчок мурнап, чартык чылда 381,9 муң тонна чүък сөөртүр планын 1556,7 муң тонна кылдыр күүсеткен.

Ш. ИРГИТ.

ШЫНАРЛЫГ, ДЕМНИГ...

Кааң, аяс эртен. Баян-Кол суурнуң кудумчуларында хоралажыышкын. Кижи олурарынга таарыштыр-дөрээн машиналар чылгаанар олурупкан. «Х Улуг хурал» совхозтуң база бир сиген белеткеп алыр чери — Кызыл-Чыраа ууйче улусту четчелээп удаа-дараа чорудуп-ла тур. Бистиң олурупканывыс машина суурнуң төвүнде Культура бажыңының чанынга доктаады. Совхозтуң конторазы ол бажыңда. Ийи каът Культура бажыңының эжиинде: Корум-чурумну сагыы, бедик бүдүрүкчүлүг, шынарлыг ажылдаалыңар дээн дозуң кайы ырактан көстүр.

1950 чылдарга чедир араттарның Оваалыг-Арттан десkимес дээш аъттыг чорууп турганы Ак-Баалык оруу баян-колчуларга ам машиналыг эртип турар «каалама» болган. Ак-Баалыктың кадыр, кызаа-кыдыг хаяалар, даглар араазы-биле эртер үндүрүкчилерниң ... оруун эрткеш, Кызыл-Чыраада бо чылын белеткээп сенаж салгыжа белеринче Набережная кудумчузунуң болгаш механизастаттынган звенонуң сигенчилериниң ... сиген эккеп дужуруп каапкан, шчирбелиг ийи трактор таптай бастырган тур.

Кызыл районда «Х Улуг хурал» совхозтуң девискээринде сигенниң үнгени эки. Ажыл-агыйның удуртукчулары бо бүгүнү чоп ажыглап, сигенниң чаңгыс тудумун-даа черге кагбайн ажаап алыры-биле социалистиг чарышты тус-тус кудумчулар, коллективтер, кижилер аразынга хуваап чарлаан.

Набережная кудумчузунуң сигенчилериниң одаанга келдивис. Оларның повары Анна ... ажылдап ... изиг шайын хайындырып белеткеп алган олур. Мендилешкенивис соон дарый, ол бөгүн, дүүн болгаш ооң мурнунда ... ажылдап, ашчем доош одагже даланнайн келгенин чугаалады. Ооң бичии-ле кудулааш, ол кудумчунуң сигенчилеринге келдивис. Шынап-ла олардан оол кижилер оңгар ишти ... хары-биле сиген кескен, а херээженнер айыыр, дырбааш туткан болуп, изиг туңук ажылдаан турлар. Баян-оол Баныкай, Бадра Кызыл-оол, Александр Седен болгаш өскелер-даа хол кадыыры-биле кезип турда, ногаан элбек сиген кадыырларының аайынче чаңгыс черге бөле дужуп турду. Келген машинаны дем-биле чугаалап сенаж оңгарынче ... сагындырар болду.

— Бо чылын сиген чаагай үнген, сагышка эки, ажылдаарга хол дыңзыг-дыр— деп, Мая Багыт-оол чугаалады.

Хөй уругларның иези, суурнуң ... Тарыкымаа Дүвен-Бады сенаж салып эгелээн хүнден ол чаагай херек доозулгуже чедир поварлаан. Хөй кижиге ол чүгле чем кылырыбиле ... ыыттаараттынмайн, каяа кудумчудан каш кижиниң ажылга үнгенин, үнмээнин демдеглеп, отчёт-учётту кылып келген.

Молодежная, Зеленая кудумчуларның сигенчилери сарыг чечек хольй үнген сарыг-ногаан долчүзетиң мурнунда чокпак-чокпак талдар аразы, тулаа кыдыында бир демниг кескен турлар. Оларның чамдыктарының кадыырларын шалаан дажы сиген кескен ... бир ниитилел ышкаш сагындырып турду. Күш-ажылдың хоочуну, пенсионер Моңгуш Сыгыроол аныяктарны улам соруктандырып, олардан дудак чок кезип, чамдыктарының кадыырларын шалып берип турду.

Көдээ ажыл-агый техникумунуң сургуулу, келир үениң агрономы, совхозка практика эрттирип турар Салим Сыгыр-оол удурткан механизастаттынган звенода 4 трактор кезип, үш трактор сигенни бөлдүрүп турар. Звенода Сарыг-оол Баданай, Адыг-оол Баныкай, Сергей Паныкпан, Солдат Тавакай, сарааттакчы Валерий Дүшпүн-оол олар хүн нормазын ажыр күүседип, шудургу ажылдап келгеннер. Ол звенонуң кежигүннери сенажтың кирериниң мурнунда 120 тонна ... кыштаглар да чедиргеннер. ... Виктор Кыргыс, Алик Кендеи, Олег Ночукпаа болгаш өске-даа звено кежигүннери шупту ниитиниң малынга чем белеткелинде сорунгуг ажылдап турарлар.

Механизастаттынган комплекстиг звено ниитиниң малынга 910 тонна сиген белеткээр планныг. Ону кыска хуусаада эки шынарлыг күүседир дээш Кара-Булуң, Оттук-Даш сигенчи бригадалар-биле аразында чарыштыг.

Механизастаттынган комплекстиг звенода тракторларның болгаш кодээ ажыл-агыйның өске-даа машиналарының база сенаж сөөртүрүнге кудумчулар аайынче бөлүттеттинген янзы-бүрү маркалыг автомашиналарының кампаниязга эки белеткеттингени оларның туруушунуң чок ажылдап турарындан бөдүүнне. Мындыг органиэастыг ажылчылар кижилерниң ындыг күштүг, хөй техника-биле чүнү-даа дежиииттирбес дээрзи чаңгыс хүнүң ажылындан көстүп турду.

Трактористер Николай Найыдап Дукгут-оол Дөөгү, Чоржей-оол Ночукпаа олар дөрт хүн улаштыр эки ажылдаан, сенаж оңгары доңнелген.

Баян-Кол суурнуң кудумчуларының чурттакчыларының сенаж салып ажылдааныныц түңнелин үндүрген хуралды совхозтуң директорунуң кудээлгезин күүседип турар Виктор Дөмүр-оол ... чурттакчы чоннуң чаңгыс кижи дег ажылдап турганы, 552 тонна эки шынарлыг сенажты кылганынга байыр чедирген. Набережная кудумчузунуң сигенчилери 96 тонна сенажты белеткээн. 70 тоннаны белеткээн Сенчек-оол кудумчузунуң сигенчилери 75 рубль-биле, 63 тонна кылган Заречная кудумчузу 50 рубль-биле, 53,5 тонналыг Зеленая кудумчузу 25 рубль-биле шаңнатканнар.

Совхоз бо чылын ниитиниң малынга 3500 тонна сиген, 2500 тонна силос, 400 тонна сенаж, 350 тонна будук-бүрү белеткээр планныг. Бо бүгүнү чогуур үезинде органиэастыг белеткээри-биле сенаж белеткээринче баштай киргеш, 552 тоннаны олар күүсеткени ол. Баян-колчулар амгы үеде мал чеминиң белеткелинче массалыг киргеннер.

Сигенчи бригадаларының болгаш албан организацияларының ажылдааныныц түңнелин август 16-га чедир он хонуктан үш катап үндүрер тускай комиссияны тургускан.

С. ТАС-ООЛ,
«Шынның» тускай корреспондентизи.

Байпаза ГЭС—оң бирги беш чылдың тудуу. Ол болза Вахш хемниң унунда тургускан бешки гидроэлектростанция болур. Нурек ГЭС-ти тудуп тургускан эң эки тудугжулар Байпазада база шалыпчы ёзу-биле ажылдап турарлар. Оларның аразында — Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры бригадир Мухаббат Шарифов (оң талазында) болгаш улуг прораб Олег Мусейко база бар.

Ю. НАБАТОВ БИЛЕ Р НЕТЕЛЕВТИН фотозу.
СЭТА-ның фотохроникази.

СЕМИНАР-ӨӨРЕДИЛГЕ

СЭКП Тыва обкомунуң партийжи-органиэастыг ажылдар килдизи партия Кызыл хооркомунуң болгаш райкомнарының органиэастыг килдистериниң инструкторларының семинар-өөредилгезин эрттирген. Ооң киржикчилери баштайгы хүнде «СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң болгаш СЭКП обкомунуң VI пленумунуң шиитпирлерин күүседир талазы-биле партия организацияларының ажыл-чорудулгазынга кол-кол угланыышкыннар дугайында» СЭКП обкомунуң кодээ ажыл-агый килдизиниң эргелекчизи Г. А. Заркевичиниң лекциязын дыңнаан.

Ооң соонда ол бирги беш чылда Тываның бүдүрүкүнү күштериниң хөгжүлдезиниң перспективаларының дугайында; СЭКП-ниң XXVI съездизи парторганизацияларның ажыл-чорудулгазынга күүселдениң контролюн болгаш хынаалдазын улам ыңай сайзыраңгайжыдарының дугайында; амгы үе-чадада партийжи-органиэастыг ажылдың чамдык айтырыгларының дугайында; кадрларны шилипричне, таарыштыр тургузарынга болгаш кижилерге партия коммунист, инструкторунуң ролюнуң дугайында; партия ажылынга башкылал болгаш психология элементилерин ажыглаарының дугайында болгаш өске темаларга холбашкан лекцияларны семинар-өөредилгениң киржикчилеринге номчаан.

Лекцияларны СЭКП обкомунуң килдис эргелекчизи В. Г. Заворотный, килдис эргелекчизиниң оралакчызы А. А. Зайцева, сектор эргелекчизи А. С. Дембирел, хоорайның чамдык эртем ажылдакчылары болгаш өске-даа эштер номчаан. Ооң аңгыда семинарга киришкен чамдык инструкторлар административ ажыл-чорудулгазын контрольдаар эргени парторганизацияларның боттандырып турар практиказының дугайында дуржулгазы солушканнар. Ол ышкаш олар Хоорай-Аксында «Тыва небылыг» комбинатта парткомнуң ажылы-биле таныжыканнар.

Экономика допчулалы

АРГАЛАР, КУРЛАВЫРЛАР БАР-ДАА БОЛЗА...

Республиканың тудуг организацияларының бо чылдың бирги чартыында кылып, бүдүрген ажылдарының түңнелдерин үндүрген. Чыл эгезинден бээр акшаландырыышкынның бүгү-ле үнделнниериниң күселн-биле тудугжулар көвүрүг-тудуг эргелелиниң бүдүрүге баазазын, Сельхозтехкуркомнуң өөредилге-курстар комбинатын, даараныгга фабриказының столоваялыг чурттаалга корпузун, 132 километр узун дуртту электри дамчыдылгазының шугумун, ниити ажыглаалдың оруктарын, ниити шөлү 41,2 муң дөрбелчин метр чурттаалга бажыңнарын, 140 олуттуг уруглаар, 120 олуттуг культура албан черлерин кылып, ажыглаалга киргеннер.

Ооң-биле кады «Шивилиг» совхозта 1200 баш бода мал турар фермаңы, 14,1 муң хой кирер кажааларны, 200 тонна чемге ... черни, мал чемин ... үрар складтарны туткан. Ниити шөлү 27,1 муң гектар малдарның суглуг болдурган, 15,9 муң гектар суггарылга дериилгелерин эде кылган, ... гектар суггарылга системалерын чаартпан, 264 гектар чаа черлерни суггарган.

Эртенн адаа айларының дургузунда республиканың тудугжулары 37 миллион рубльдиң көрээлиг ажылдарын күүсеттинген. «Тыва дагтудуг» тудуг эргелели, «Тывакодээтудуг» трести, № 262, № 385 ПМК-лар, № 1, 2, 5 КМК-лар, «Тыва ... » трестиниң ... эргелели, № 2, 3 оруктарга ... эргелелдери, «Тыва септелге тудуг» треси болгаш өске-даа коллективтер планныг ... чедиишкинниг күүседип шыдааннар. А 18 организация керээлиг ажылдар кылырын эрткен чылдың бо үези-биле деңнээрге элээн уттурган.

Улус ажыл-агыйынга ажылдаар капитал салыышкыннарының хемчээли эрткен чылдыы бо үезинде турганындан ниитизи-биле өскен болуп турар. Бо чылын ажылдап турар бүдүрүлгелерниң чаартылгазынга болгаш оларны техниктиг эде чепсегленишкинге акша ... ажыглаан ... чурттаалга бажыңнарын туттунар ... албан черлерин болгаш ... объектилерни ажыглаалга ... үндүрер ... июнь айларынга деңнээрге элээн эки ажыглаттынган. Эртенн айлар тудуг талазы-биле күш-ажылчы бүдүрүкчүлүү 103,8 хуу күүсеттинген. Эртенн чылдың бо үезинге деңнээр алырга, бир кижиниң ажылдап кылганы 5,7 хуу улгаткан. Бо дээрге, тудуг ажылының чүгле эки талалары-дыр.

Капитал тудуг талазы-биле планнар күүсеттинмээн. Чартык чылда кол фондуларны ажыглаалга алырының планы 21,6 хуу боттанган. Дужаап туруп объектилерниң бараанныг тудуг продукциязының бүдүрериниң планы—80,9 хуу болган. Бо бүгү чамдык ... тудуг объектилерни ажыглаалга кирерин саададып турарын көргүзүп турар ... Капитал салыышкыннарының болгаш тудуг-монтаж ажылдарының тускайлап каан нормазының (лимидиниң) 80,8 болгаш 84,5 хуулары ажыглаан. Тудуг организациялары керээлиг ажылдар бүдүрериниң программазын 88,6 хуу боттандырган, азы бригада керээзи-биле ажылдап турган 43 организацияның 28-и азы айларның бүдүрүлге планын күүсетпээн. Оларның 24-ү эрткен чылдың бо үезиндеги деңнелинден куду ажылдаан. Ол коллективтерге «Красноярскгэсстрой» трестиниң № 2 биле № 3 КМК-лары, Сельхозтехкуркомнуң септелге-тудуг эргелели, ИХМ-ниң капитал тудуг килдизиниң септелге-тудуг конторазы, № 1 орук-тудуг эргелели хамааржыр. Оларның бүдүрүлге көргүзүглери өскелерден ораңчок куду болган.

Өңнүг металлургияның, ... , чиик ... ниитиниң чемненириниң ... ажыл ... тудуг ... база чавыс. Тудуг индустриязының ... ажылдааныныц ... бар.

Республиканың чурттакчыларының мурнунга тудугжулар улуг өрелиг болуп арткан. Бирги чартык чылда ажыглаалга кирер ёзугур чурттаалга бажыңнарының, удуглар албан черниң, культура амыдыралдың тудугларының 30 хире хуузу ажыглаалга кирбейн барган.

Тудугларда күш-ажылды органиэастааны ам-даа кудуу болуп артышаан. Тудуг материалдары үзүктели бээр, техника-биле ... чүүлдер ам-даа бар. Ынчангаш ажыл шагының үезинде анаа турар чоруктар хөй. Ооң уламындан дыка хөй тудуг организацияларының күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планнаг опаалдаларын күүсетпейн турарлар. Тудугга ниитизи-биле тудуг-монтаж ажылдар кылыырының бот-үнези херек кылыыда планда негеттингенинден 2,8 хуу улгаткан. Шак ындыг четпестер № 14 механизация эргелелинде, № 20 КМК-да, № 42 тудуг эргелелинде, № 1317 КМК-да, «Красноярскгэсстрой» трестиниң № 2, 3 КМК-ларында бар.

Тудуг ажылында улуг курлавырлар бар. Арткан ай бүрүзүнде тудугжу коллективтер капитал салыышкынынарын 110 хуу чедир шиңгээдип шыдавас бе? Ындыг аргалар оларда бар. Ам чүгле бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаары арткан.

Т. МЕЛЬНИКОВА,
республиканың Статистика эргелелиниң килдис эргелекчизи.

Тувинская республиканская библиотека им. А. С. Пушкина

УЛУСЧУ КОНТРОЛЬ АРНЫ

1982 чыл июль № 7 (101)

ДАЯНЫР КОЛ КҮЖҮВҮС

«ССРЭ-ге улусчу контроль дугайында Хоойлунуң хү[illegible] [illegible] холбаштыр [illegible] партийжи удур[illegible] [illegible] биле улусчу контроль ор[illegible] [illegible] улам ындыг [illegible] хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалын удуртулга болдурган, бистиң райомга хайгыылчыларның белуктерин болгаш постуларын организастаар талазы-биле бы[illegible] [illegible] ажылының ажыктыын база үре-түңнелдерин бедидер, районнуң партия, совет болгаш ажыл-агыйы органнарының мурнунда салдынган сорулгаларны шиитпирлээринге улусчу контролёрларның идепкейлиг киржилгезин бедидер талазы-биле чамдык ажылдар чоруттунган.

Партия организацияларының деңнелиг удуртулгаларының [illegible] [illegible] ажылының арга-методу болгаш хевирин сайзыраңгаанывыс, чорудуп турар хыналдаларының рейдилерин улам тодаргай, үре-түңнелдиг болдуруп турар. Амгы үеде районнуң [illegible] [illegible]. [illegible] организацияларының шиитпирин-биле улусчу контрольдуң 28 бөлүктери болгаш 15 постулары, а комитеттиң бодунда штаттан дашкаар 7 кииптис ажылдап турар. Оларга [illegible] [illegible] принциптиг хой-хой хайгыылчылар хаара туттунган. Контрольду бүгү талалыг [illegible], [illegible] [illegible] чорудулгазынга бистиң даяныр кол күжүвүс ол.

Улусчу контрольдуң бөлүктери партия организацияларының удуртулгазы-биле ииципативалыг болгаш үре-түңнелдиг ажылдап турар. Ылангыя «Торгалыг» совхозтуң автопарыгында, «Кызыл Тук» совхозтуң Хорумнуг-Ойла. Хандагайты кодээ Советтиң чанында, № 1 ясли-садикте, № 1473 орук-бүдүрүлге участогунга болгаш өске-даа коллективтерде хай[illegible] [illegible] бүдүрүлгеге [illegible] тып пентередиринге, социалистиг хүлээлгелерниң күүселдезиниң хандырарынга, күш [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] албан-дужаалын соора ажыг[illegible] [illegible] ге улуг дуланы чедирип, принциптиг чорукун көргүзүп келгеннер.

Бо чылдың бирги чартыында районнуң улусчу контроль комитеди, хайгыылчылар совет, профэвилел актив-биле, «[illegible]» штабтары база специалистер-биле кады янзы-бүрү айтырыгларга холбаштыр 17 [illegible] чоруткан. Олар барык [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

Хайгыылчыларның ачызында бирги чартык чылда 13 тонна цементиниң, 140 тонна малдың [illegible] [illegible] 5 тонна комбикормуну үрелиишкинден чайлаткан 2732 рубльдиң [illegible] техниказын катап тургустурган, 5025 рубльдиң ооргаш, самтыгдазынкыниарын илередир. [illegible] кирижилгези-биле 6 тонна хемүр-даш, 13 тонна кывар-[illegible] материалдар камнап алдынган, оон ангыда 23 баш мыйыстыг бодаиы, 92 хой, анаңыт, [illegible] малдың бүрүүлүг кижилерден оларны дириг боду-биле төлеттирген.

[illegible] анализтеп көөрге, чамдык [illegible] [illegible] [illegible], ажыл-агыйжы эвес болгаш бюрократсыг чорукту болдуруп, харыысалгазын чидирер таварылгалар база бар. Ындыг кижилерге холбаштыр [illegible] [illegible] оларның чамдыктарының шалының тарттырып, доңгудуп, [illegible] [illegible] шыңгыы хемчеглерни ап келген. А чамдык эштериниң херээн партия база административ [illegible] [illegible] читкилээн болгаш ажылчы чоннарның хуралдарынга шыңгыы бурууну шаап, чутаа[illegible] [illegible].

Улусчу контроль органнарының база хайгыылчыларның ажыл-чорудулгазыиы чонга калбаң четтередиг, денге көскү болдурар дээш чамдык хемчеглер алдынган. [illegible] [illegible] болгаш рейдилерни талазы-биле материалдарны ай санында түс черниң радиоту [illegible] «[illegible] контролю-биле!» деп хүлүүска бижиш үндүрүп турар.

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] дер шуптузу эки, деп-дески дээр болза таарышпас. Ылангыя мал бажы өстүрер илан[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ринин. чоннуң амыдырал [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] бис.

Районда малдың баш санын, ылангыя төрүүр малдарны өнчей өстүрер ажылдарда дыка четпес чорудуп турар, малдың өлүп, хоразы ам-даа хөй. Бо чугула айтырыгларже чамдык совхозтарда, ылангыя «Коммунизмче оруқ», «Торгалыг», «Кызыл Тук» совхозтарның Бора-Шанда, Кара-Тал[illegible], Хадынга улусчу контроль бөлүктери шоолуг кичээнгей салбайн турар. Ол ышкаш орук бүдүрүлге участогунда, № 6 КМК-да бөлүктер ажылдың шынарын четпес контрольдап турар. Районнуң улусчу контроль комитеди ындыг бөлүктерниң дайынчы арга-шин[illegible] бедидер, оларның ажыл[illegible] улам идепкейлиг[illegible] деңнелиг болдурар талазы-биле хемчеглерни кошкак ап [illegible] база мииниир херек.

Турттуң өске бүгү черлеринде ышкаш, Өвүрнүң улусчу контроль органнары, оон хөй санныг хайгыылчылары СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин, ацаа эш Л. И. Брежневтиң [illegible] айыттынган сорулгаларны, Аъш-чем [illegible] [illegible] талазы-биле чоруттунар хөй талалыг улуг ажылдың бичө эвес үлүг-хуузу оларга база [illegible] [illegible]. [illegible] харыысалга-биле медереп билип турар. Ол Пленумнуң доктаалында: «...амгы үеде шупту күштерни чер болгаш мал ажылының [illegible] бүгү хемчег-биле бедидеринче, черни, бүдүрүлге фондуларын [illegible] [illegible] [illegible] сан-хөө курлавырларын [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] болгаш шынарын бедидери дээш, чидириглерни узуткаары, камналга болгаш хумагалал дээш, ажыл-агыйларга бот-үнели чиигедири дээш демиселче мөөңнээри онза чугула» деп аныткан. Ол ай[illegible] [illegible] дулгага дорт удуртулга болдурар ужурлуг бис.

Бистиң районнуң экономиказының кол алыры — мал ажылы. Ынчангаш оон баш [illegible] [illegible] өстүрериниң, продукциязын бедидериниң, [illegible] планнарын долдур болгаш [illegible] күүседириниң база [illegible] болгаш хумагалал [illegible] айтырыглары ажыл-агыйжы эвес, төтчеглекчи чорукка удур демисел хайгыылчыларның кичээңгейиниң төвүнге тургустунар апаар. Амгы үеде малга бызаг чем-суурну тургузарының чугула кампаниязы районда хүн бүрү калбарып турар. Оон чорудулгазын, мында ажылды канчаар организастаары [illegible] доктаамал контрольга алыры чер-черде улусчу контроль бөлүктериниң болгаш постуларының бир чугула сорулгазы болур.

Т. ЛИКТАН.
Өвүр районнуң улусчу контроль комитединиң даргазы.

ХАЙГЫЫЛЧЫЛАР ӨӨРЕДИЛГЕЗИ

Эрткен өөредилге чылында Чөөн-Хемчик районга улусчу контрольдуң штаттан дашкаар активиниң бир, бөлүктер даргаларының бир семинарлары, хайгыылчыларның 16 школазы доктаамал ажылдап турган. Аңаа ниитизи-биле 600 ажыг дыңнакчы хаара туттунган. Доктаамал ажылдаар семинарлар квартал санында бир катап кичээлдеп турган. Хайгыылчыларның школалары республиканың болгаш районнуң улусчу контроль комитеттериниң ажылдап кылган тускай программазын баттаар өөредилгени чорудуп турганнар.

Школаларның дыңнакчылары контрольду чорударының ленинчи принциптериниң, партияның болгаш чазактың директиваларын, удуртукчу органнарның шиитпирлерин чер-черде канчаар күүседип турарын кичээңгейге алырының, күрүне планының күүселдезиниң, курлавырларны ди[illegible] тыварының, материалдыг болгаш саң-хөө курлавырларын камналгалыг чарыгдаарының айтырыгларын контрольдаарының база ажыл-агыйжы эвес, төтчеглекчи, самчыгдакчы чорукка, албан-дужаалын соора ажыглаазарга удур эптеш чок демиселдиң чорудуларының дугайында болгаш өске-даа темаларга холбашкан айтырыгларны өөренип эрткен.

ЧУГУЛА КАМПАНИЯЛАРДА

Чөөн-Хемчик — республиканың хөй ажылдыг улуг районнарының бирээзи. Районнуң кодээ ажыл-агыйында бүдүрүп турар бүгү продукцияның 85,7 хуузун мал ажылы, оон иштинде хөй ажылы 43,2 хуузун ээлеп турар.

Бо чылдың январь 1-де районга шээр малдың баш саны 135,8 муң ажып турган. Оон 316 тонна дүктү күрүнеге дужаар планны күүседири-биле кыргылдаже ажыл-агыйлар организастыг кирип, он совхозтарның алдызы: «Октябрь 30 чылы», Карл Маркс аттыг, СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг, «Хендергей», «Тыва» совхозтар күрүнеге дүк садарының чыл планнарын күүсеткен.

Чугула кампания үезинде 16 кыргылда пунктуларынга улусчу контрольдуң тур постуларын немей тургускан, аңаа 50 ажыг контролёрлар ажылдаан.

Хайгыылчылар ажыл-агыйлар кыргылдага кайы хире белеткенгенин, ажылдың организастааның, кыр[illegible] [illegible] шынарын доктаамал хынап, четпестерин чайладырының хемчеглерин дээштинг-биле ап чоруткан. Бо чорук ажылдың шынарын бедидеринге улуг ужур-дузалыг болган.

[illegible] [illegible] биле киреринин мурнунда районнуң [illegible] [illegible] комитеди санэпидстанцияның [illegible] [illegible] алгаш, бүгү ажыл-агыйларга [illegible] [illegible] чоруткан. Аңаа совхозтарда улусчу контроль бөлүктери идепкейлиг киришкен. Чугула кампания үезинде хайгыылчылар хөй четпестерни илередип, ажыл-агыйлар удуртукчуларының, специалистерниң мурнунга айтырыгларны тургузуп, четпестерни чогуур өйүнде чайладырын чедип алган.

Чижээ, СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг, «Искра» совхозтарда улусчу контроль бөлүктери (даргалары Д. Моңгуш, Д. Дамбаа) кыргылда эгелээриниң мурнунда хыналдалар чорударынга контролёрларны калбаа-биле киириштирген. СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң кыргылда пунктузу кыргылдага эки белеткелдиг кирген. Хыналда үезинде хөй чуур чер белен эвес болганын контролёрлар тодараткаш, ону дүргени-биле септеткен, а «Искра» совхозтуң кыргылда пунктузунга хыналда үезинде чедир кылдынмаан чүүлдер хөйү-биле илерээн. Контролёрларның киирген саналдарын, негелделерин совхозтуң удуртукчулары хүлээп ап, ону өй-шаанда эткен.

Районнуң улусчу контроль комитеди бо чугула кампания үезинде улусчу контролёрларның ажылын кичээңгейиниң төвүнге тургузуп келген. «Сүт-Хөл» совхозта кыргылданың чоруп турар байдалының дугайында айтырыгны комитетке чугаалашкан. Совхоз ниитизи-биле күрүнеге дүк садар планын күүседип турар. Ынчалза-даа кыргылданы чорудуп турарында четпестерниң барын ол хуралга демдеглээн. Кара-Чыраа, Ишкин салбырларында пунктуларны кыргылдага кошкак белеткээн. Кыргыкчыларның ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургуспаан. Аъш-чем хандырылгазында четпестер база илерээн. Пунктуну көскү агитация-биле көрүштүг кылдыр дериизээн болган. Кыргыкчыларның ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургуспааны дээш, ол ышкаш Ишкин салбырларында хуралганнарны аңгы кодан кылдыр үспээни дээш совхоз директору К. К. Куулarны комитет сагындырган.

Кыргылда кидин түлүктээн үеде совхозтарда улусчу контроль бөлүктери ажылдың шынарын хүн бүрүде хайгааралга алган. Ылангыя электриг хачыларны ажыглап турарында четпестер хөй болган. Дүрген кыргыырының дергилгелиг аргаларын ээзи саныг кыргыкчылар ажыглаан, кыргылданың ёзулуг мастерлери эвээш болуп, хол хачыларын колдады ажыглаар таварылгалар тодараан. Ынчангаш кыргаан дүктүң шынары куду. Дүржулга чок, кыргыкчылар кыргаан хойларының өзенге, моюнунга, [illegible] [illegible] терин арттырып каар чорукттарны контролёрлар илередип, [illegible] [illegible] [illegible] Ындыг фактылар «Сүт-Хөл», Карл Маркс аттыг, «Искра» совхозтарда болгаш өске-даа [illegible] [illegible] кыргылда [illegible] [illegible].

Хөй ажылында бо чугула кампания — кыргылда ам [illegible]. Ажыл-агыйларның складтарында савалаттынмаан чыдар дүк хөй. Районнуң белеткел конторазының [illegible] [illegible] кыргылда пунктуларын чугула херектиг материалдар-биле чедир хандырбаанындан ындыг байдал тургустунган. Ол четпестерни дүрген эдип, күрүнеге эки шынарлыг дүктү садарын дүргедедириниң хемчеглерин контролёрлар алган.

Районнуң улусчу контроль органнары бо чугула кампания-биле чергелештир ниитиниң малынга четчир санныг чем курлавырларын тургузар талазы-биле чер-черде хайныккан ажылдарны база контрольга ап турар.

А. СЕРЕН.
Чөөн-Хемчик районнуң улусчу контроль комитединиң инспектору.

УТТУНГАН БАЖЫҢ

Кызыл районнуң төвү — Каа-Хем суурда 1713 дугаарлыг механизастаттынган колонна бар. Оон тудугжуларының алдын холдары хөй-хөй тудугларны, чараш бажыңнарны кылып [illegible] демдеглевес аргажок.

Ындыг-даа болза, сан-биле эвес, а шынар-биле деп кыйгырыгга [illegible] [illegible] барын кижи кайгаар.

Ол дугайында бир чижектеп берээли. Район төвүнде Комаров кудумчузунда 3 дугаарлыг 2 аал чурттаар бажыңның ханазын эрткен чылын туткан. Бо чылдың ап[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] рын кылып, соңга рамазын, шалазын [illegible]. [illegible] одалга системазын кылыр дээш үш ай болган. Ам ол бажыңны кижи көөр аргажок апарган. Соңгазының рамазы чок, курган штукатуразы оибак [illegible], шалазын тура соп каапкан. Чайын аңаа инектер хостуг тевээлеп турар. Бичии уруг-дарыг ойнаар чер апарган.

Ам канчаар боор, ону ол хевээр каапкар эвес, катап кылыр ужурга таваржып турар. Бир бажыңны ийи катап кылыр болза, күрүнеге чеже [illegible] [illegible]

Тудугжулар-даа, КМК-ның баштаар чери-даа боттарының кылган ажылын, үндүрген күжүн үнелеп, уттундурган бажыңче катап эргип келирлер боор дээш мону бижидим.

В. КҮЧҮН.
кодээ бижикчи.

Тускай дыңнадыглар

КОМИТЕТТЕРДЕ

КЫЗЫЛ

Таңды районнуң ажыл-агыйларынга эрткен кыжын хөй мал өлүп, хораан. Оон кол чылдагааны мал чемнерин четче белеткеп алырының аргаларын чедир ажыглаваанында. Ынчалзажок ажыл-агыйларның удуртукчулары оон шынныг түңнел кылбаан. Республиканың улусчу контроль комитединиң штаттан дашкаар бөлүк инспекторларының хыналдазындан алырга, мында ажыл-агыйлар амгы сиген кезилдезинче хамыкты мурнай кирзе-даа, ол ажылда четпестер хөй болган.

Бо чугула кампанияга материал-техниктиг болгаш күш-ажылчы курлавырлар ырак чедир ажыглаттынмаан. Сиген кезер машиналарның чартыы, ону үүрмектеп, хээдектээр машина-техниканың үштүн ийиги, дырбаштарның 40 хуузу ажыглаттынмайн турар. Витаминниг сиген далганы кылыр агрегаттарның кезик хирези хыналда кылган үеге чедир ажылдаваан, «КСК-100» деп сиген үүрмектээр, бедик бүдүрүкчүлүг комбайннарның алдызы белен эвес болган.

Хыналда соонда немелде хемчеглерни ап турарының дугайында районнуң кодээ ажыл-агый эргелелиниң кол агроному Н. А. Письменныйның дыңнадыын комитет кичээңгейге алган болгаш айыттынган четпестерни дүрген чайладырын ажыл-агыйларның удуртукчуларындан негээн.

АК-ДОВУРАК

В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың арыглал фабриказында бүдүрген продукцияның чидирипи болдурбас талазы-биле хемчеглер кошкак. Белен продукцияларга цегнини девискээринде даг-дүгүн сорттар аайы-биле чыырының чуруму сагыттынмайн келген. Складта алдыгы сорттуң даг-дүгүнүң шоодайлары чогуур технология баутаар чыгдынмаан. Даг-дүгүн машинага чүдүрүп, шыы шарыыр тускай шилчүүген [illegible].

Хайгыылчыларның маңаа холбаштыр кылган хыналдазының түңнелин «Тыва даг-дүгү» тудуг эргелелинде улусчу контроль комитединиң хуралынга чугаалашкан. Фабриканың кол инженери А. И. Писаревский биле цех начальнигиниң хүлээлгезин күүседип турар З. Н. Малыхтан айыттынган четпестерни дүрген чайладырын негээн.

КАА-ХЕМ суур

Кызыл районда теплица комбинадының кол агрономиу М. Н. Краснопивцев биле комбинаттың кол бухгалтери Н. Ф. Гордееваның талазындан өстүрген ногаа аймаан сайгарарының чуруму [illegible] [illegible] [illegible] хайгыылчылар хыналда кылгаш, илереткен. Чижээ, апрель айда хуу кижилерге болгаш комбинаттың ажылчыннарынга 1900 кг огурецти кайы хамаан чок саткан. Ол болза, айда бүдүрген огурецтиң 44 хуузу.

Районнуң улусчу контроль комитединиң хуралынга М. Н. Краснопивцев биле Н. Ф. Гордееваны ол четпестери дээш шыңгыы сагындырган. Теплица комбинадынга бүдүрген продукцияны чүгле садыг организацияларынга керээ баутаар дужаарын оларга хүлээндирген.

ШАГААН-АРЫГ

Тудуг материалдарын камналга чок чарыгдап, багай шыгжап каталаан турарының, ол четпестерни дүрген чайладырының дугайында улусчу контроль [illegible] [illegible] удаа сагындырыглары тура-даа, «Күш ажылдың хостуу» совхозтуң удуртукчулары, ылангыя оон прорабы чогуур түңнел үндүрбээн. Совхозта тудуг материалдарының учёт-отчёду сандыргай. Соңга шилдери, шифер, цемент, чыпалар болгаш өске-даа материалдар ажык черде, корум-чурум чок дүжүртүнгөн, оларның чамдыызы буступ, урелип чыдар.

Хайгыылчыларның [illegible] үезинде 10,5 тонна цемент ал чаъска өткен, ажыглаттынмас кылдыр үрелген. Ажыл-агыйга чедирген каража 285 рубль.

Ындыг ажыл-агыйжы эвес чорукту дугайында айтырыгны Улуг-Хемниң улусчу контроль комитединиң хуралынга чугаалашкаш, улуг четпестерни дээш совхозтуң прорабы В. И. Михайлинни шыңгыы дугуткаш, күрүнеге чедирген каражаның чамдыызын эгидер сорулга-биле шалыңын тырттар деп шиитпирлээн.

ИДЕПКЕЙЛИГ ДУЗАЛАКЧЫЛАР

Сельхозтехниканың Күрүне комитединиң Самагалдай ра[illegible] [illegible] [illegible] кызы Тес-Хем районда мурнуу [illegible] [illegible] киниң бирээзи болгаш продукцияны бүдүрериниң болгаш сайгарарының планныг даал[illegible] [illegible] [illegible] келген. Мында ажылдың [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] бедик организастыг чорукту болгаш быжыг сагылга-чурумну [illegible] [illegible] гейни салып турар. Ол бүгүге [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] чорудулгазы улуг рольдуг болуп келген.

Бо коллективте хөй-ниитичи 13 хайгыылчы ажылдап турар. Машина-трактор мастерскаязында база автопаркта улусчу контрольдуң ийи постузу бар. Нинти ажыл-херекти инженер-контролёр А. Т. Ту[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] бюрозу удуртуп келген.

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ажылдап турар. Ниитизи-биле [illegible] [illegible] [illegible] рының күүселдези дээш, бү[illegible] [illegible] [illegible] хумагалап камгалаары, материалдыг болгаш одалга-энергетиктиг курлавырларны чоп [illegible] [illegible] дээш контрольду олар боттандырып келген. Оон ангыда ажыл үелинде белгулай бээр четпестерни [illegible] [illegible] [illegible] ганизакчы чорукту, быжыг сагылга-чурумну чедип алырын[illegible] [illegible] [illegible].

Хайгыылчыларның [illegible] [illegible], рейдилеринге холбашкан материалдарны бөлүктүң хуралынга сайгарып чугаалашпышаан, ажылга четпестерни, чыгыглары болдурган кижилерниң тайылбырын ап турар. Бөлүктүң киирген са[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], проф[illegible] эвилел организацияларының практиктиг ажылынга шыңгыы ба[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] хемчеглерни ап турар.

Улусчу контрольдуң бөлүү «Комсомолчу прожектор» база профэвилел организациязының комиссиязы-биле сырый ха[illegible] [illegible] [illegible] техниканы озал-ондак чок ажыглаар [illegible] [illegible] [illegible] ажыл камгалалының талазы-биле рейдилерни кады чорудуп турар. Идепкейлиг ажыл-чорудулгазы-биле коллективке бүдүк бедик ат-алдарны чедип [illegible]. Хайгыылчыларның [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] сары Б. Б. Баа-Хөө, инструментальщик О. Д. Күнчүй болгаш өскелер-даа планныг даалгалар база социалистиг хүлээлгелер бүдүрүлгени бөргүзүглерни чедип алдыпаан, контролёр хөй[illegible] [illegible] [illegible] күүседип келген.

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] бурун база багай эвес тургускан. Четпестерни [illegible] [illegible] фотобүрүудалыышкыннарны үндүрүп келген, «Массаның контролю-биле» деп стенлиини кылган. Чоруттунган хыналдалар [illegible] [illegible] база ажыл-иштилерниң чагыгларын [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] дыңнадып турар. ССРЭ-де улусчу контроль дугайында Хоойлуда [illegible] эргелерин [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ганизациязының идепкейлиг дузалакчызы болуп шыдаарлар.

С. АЛЕКСЕЕВ.

«ДӨҢГҮР-ООЛДАП» ТУРГАШ...

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] специалистери болгаш улусчу [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ны чоокта чаа «Тес-Хем» совхозка (директор Н. Ооржак) [illegible].

Ол талазы-биле Ү. Шынаа салбырда байдал кончут багай дээрзи хыналдадан илерээн. Салбырның специалистери болгаш бригадирлери малдың учёт-отчёдун ай санында [illegible] [illegible] санаашкыны эрңгей кылып, малды өй-шаанда дутаарлавайн келгенинин түңнелинде база [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] самчыгдап, төтчеглеттинген малдарны [illegible] [illegible] дириг бар кылдыр көргүзүп келген.

Салбырның чүгле бода малының баш санын бөзин санап көөрге, 36 баш дутаалаан ийикпе, күрүнеге 24295 рубль [illegible] [illegible] [illegible]. Ол ышкаш бода мал кадарчызы турган О. Мөнге совхозтуң [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] турганы болгаш 12 башты кара туразы-биле самчыгдааны илерээн.

«Тес-Хем» совхозтуң чылгы малы база Ү. Шынаада турар. Чылгыны өй-шаанда демдектээр ужурлуг турбуже совхозтуң дирекциязы ынаар кичээңгей салбаан. Ону чүгле бо чылын майда санап [illegible] [illegible] чангыс чылгычы С. Очур-оолдуң кодаңындан бөзин 67 чылгы дудаан ийикпе, 11425 рубльдиң когаралын күрүнеге чедирген. Чылгы бригадири С. Самдар-оол үр үеиин [illegible] санаашкыны [illegible] байн, ону кылза-даа кончут эреңгей бүү-хаа «дөңгүр-оолдааш» совхоз дирекциязынга дужаап турган.

Совхозтуң өшкү малы база-ла Ү. Шынаада мөөңнеттинген. № 1 бригадага (бригадири Ш. Мажаа) санаашкын чорударга 172 баш өшкү четпээн болгаш 5509 рубль когаралдыг болган. Ол бригаданың малчыннары Ч. Маадыр-оолдан 17 баш, С. Шалыктан-ай, С. Чалчык-оолдан 12, Х. Чоодудан 16 баш өшкүлер дудаан. № 2 өшкү бригадазының (бригадири Т-Х. Кадыг-Кара) 5 малчыннарындан 38 баш өшкү дудаан. Ол-ла бригаданың [illegible] [illegible] быжыглаар 30 баш ажылчын аът читкен.

Бо чылын апрель, май айларның отчёт үезинде 36 баш бода, 139 баш чылгы малды, 210 баш өшкү дудаан, сам[illegible] [illegible] [illegible] биле күрүнеге 61790 рубль когаралды чедирген. Бо бүгү [illegible] [illegible] [illegible] чылдагааннары болза, совхоз директору Н. Ч. Ооржактың мал ажылының тускай эртемниглериниң болгаш малчыннарның ажылынга кошкак контрольду тургусканы, кол зоотехник В. Сарыгбай, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] зы Л. Айыжы оларның ажылынга харыысалга чогуп көргүзүп турар.

Мал учёдунуң бухгалтери Л. Айыжы, бригадирлер С. Самдар-оол, Т-Х. Кадыг-Кара олар совхозтуң ажылчын аъттары шагда-ла читкен дээрзин билип турганнар, ол дугайында хөй удаа совхозтуң директору Н. Ооржакке, кол зоотехник В. Сарыгбайга чугаалап турбуже хереке [illegible].

Малдың отчёт-учёдун эреңгей кылып, оон кадагалалынга контрольду кошкак тургу[illegible] [illegible] [illegible] совхозтуң мал өреги чылдан чылче өзүп келген. Бо чылдың январь 1-де совхозка эгидер ужурлуг 177,4 муң рубль өре турган болза, май 1-де байдал-биле 189,4 муң рубль [illegible] [illegible].

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] түңнелинде күрүнеге чедирген [illegible] [illegible] чамдыын эгидери-биле совхоз директору Н. Ооржактың ийи айның шалыңын, кол зоотехник В. Сарыгбайның үш айның шалыңын, кол бухгалтерниң оралакчызы Л. Айыжының бир айның шалыңын тырттарын шиитпирлээн.

Малчыннардан дудаан малдарны эгидип тургузар талазы-биле чамдык хемчеглерни ап, хыналда санаашкын үезинде 11 баш бода, 14 баш хой, өшкү тургустунган. Буруулуг кижилерниң херээн чогуур [illegible] [illegible] [illegible].

«Тес-Хем» совхозта малдың учёт-отчёдунга шыңгыы контрольду тургузуп, мооң мурнунда чылдарда база сөөлгү үеде илерээн мал өрелерин күрүнеге [illegible] [illegible] [illegible] хемчеглерни алырын бо талазы-биле алдынган хемчеглер дугайында [illegible] [illegible] районнуң улусчу контроль комитединге бо чылдың ноябрь 1-ге киирерин райкуускомнуң кодээ ажыл-агый бүдүрүлге эргелелиниң [illegible] Н. Балчый-оолга, «Тес-Хем» совхозтуң директору Н. Ооржакка даалган.

Д. ХЕРТЕК.
Тес-Хем районнуң улусчу контроль комитединиң даргазы.

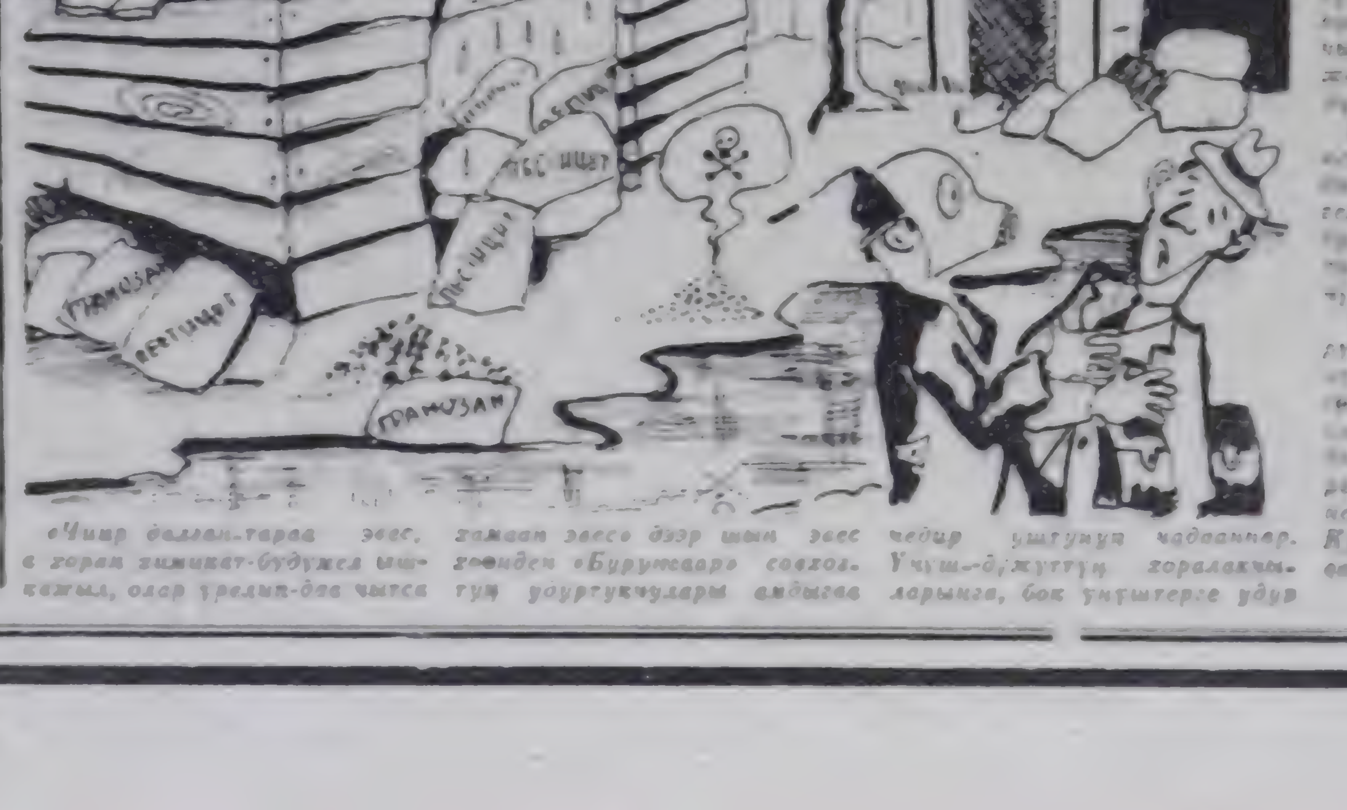

«Чиир баллан-тараа эвес, а хоран химикат-будужел ышкажыл, олар үрелип-даа чытса хамаан эвес» дээр шын эвес хөөндек «Бурушевар» совхозтуң удуртукчулары аңдыгаа чедир ыштуңуп чадааннар. Үчүш-дүжүттүң хоралакчыларынга, бок үңгүштерге удур [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ның мында складының серигиниң чарты оюк, оон ур[illegible] [illegible] 480 кг ындыг будумелер (пестицид) үрелген.

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] чыткылаар. Оларны ыяк шыгжаар, ам чогуур черлерге [illegible] [illegible].

Оон ангыда ол-ла ажыл[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] гелер шоодайлары-биле арык[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] чүү боор?

Ол-ла бүгүнү заводка бүдүрүп кылырынга база мында [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ном Донгак, хөөр бригадири Кумаажык олар канчап бодевейн турарыл?

С. МАШЗЫН-ООЛ.

ҮЕНИ МУРНААННАР КЫМНАРЫЛ?

Туе-туе бригадаларның, цехтерниң аразында күш-ажылдыг эки организастааш, оон даштыг чорууң чедип ап [illegible] рынга магадылал болган. Анатолий Степанович Костаревтиң удурткан ыяш белеткекчилериниң бригадазының дугайын [illegible] лап болур.

Ырак-узак тайга черде чурттап ажылдап турар бригадада үш кижи бар. Олар дилиг материалдарын, бүдүрүлгеге хереглединнер ыяшты ужурааш, будуктарын аштааш, ажык черге үндүрүп [illegible], ыяш сөөртүр автомобильдер оларны комбинатка экээр. Үш кижилиг звено [illegible] ажылдааш айда 400 кубометр ыяш белеткээр планын 500 кубометрге күүседип келген.

Тайгада ажылдап турар ыяш белеткекчилеринге чурттаарынга [illegible] байдалдарны [illegible] ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиткени чугаажок. Оларның турлаанында ниити чуртталга бажыңы, [illegible] бар. Оон аңгыда тускай повар амданныг аъш-чемин белеткеп берип турар. Хостуг үеде [illegible], ойнаар херекселдер база бар.

Анатолий Константинович бригадазы юбилейлиг чылдың социалистиг чарыжынга киришкен, [illegible] тиилекчизи боор шылгараашкын болган. Бо чылдың алды айлары планындан ажыр 300 кубометр ыяшты белеткээннер.

Кадыр-берт оруук-биле ыяш сөөртүр автомашиналар чолаачыларының аразында чарыштың мурнакчы [illegible] Анатолий Бусатов баштап турар. 35 километр кадыр-берт оруук-биле бир неделя иштинде 100 кубометр ажыг ыяшты ол сөөрткен.

Тайгадан сөөртүп экелген чудуктарны ийи пилорама [illegible]

Бо онзагай чыл ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылы. Ол кайгамчыктыг юбилейни төлептиг күш-ажылчы белектер-биле уткуур дээш Туранда үлетпүр комбинатының ажылчыннары социалистиг чарышты калбарткаш, хей-аъттыг ажылдап турар. Үлетпүр комбинадының коллективи эрткен алды айларда 265 муң рубльдиң продукциязын сайгарар планын 278 муң рубльге күүсеткен.

Күрген Маадының звенозу социалистиг хүлээлгезин ай, квартал санында ажыр күүседип келген. Мурнакчы звено ай санында 200 кубометр [illegible] доктаамал ажыл күүседип турар. Чедимишкиниң чажыды — үреликчиннерни [illegible] септелгези бээ удур кылып чорудуп турарында. Кижи бүрүзү [illegible] мергежилдиг чедип алган. Ынчангаш херек апарган таварылгада бирээзи ескээзин солуптар.

Дааранып цехтиң ажылчыннарының дугайын база чоргааралдыг-биле чугаалап болур. Ынак мергежилиниң алдын холдуг мастерлери апарган даараныкчылар Валентина Тальдусова, Зоя Митина, Надежда Шагаева оларның ажылынга ак сеткилдиин көргүзүп келгеннер. Бо чылдың ийиги кварталында цехтер аразында социалистиг чарыштың тиилекчизи боор шылгарааан.

Ынчангаш комбинаттың күш-ажылдың алдар тугун оларга тураскаадып келүрген.

Дааранып цехтиң коллективи эш-өөрүнүң көргүскен илегелинге хей-аът киргеш, юбилейлиг [illegible] деп бедиткен социалистиг хүлээлгезин алган. Олар: , сеглээ сөзүн ээлеп шыдаарлар.

Ук комбинат үстүнде продукциядан аңгыда чугай болгаш туйбуну бүдүрүп турар. Чугай орттедир [illegible]-биле хожудаашкындан бо чылын үнген. Хары удаа 40 топпа чугай орттедир ийи дугаар сугту удавас ажыглаалга кирер. Ынчангаш чугай бүдүрериниң хемчээли улгадыр болгаш бо үнелиг чиг-эт-биле [illegible] хандырыр.

Үлетпүр комбинады үнелиг [illegible] материалдан туйбуну бүдүрерин база шиңгээдип алган. Юбилейлиг чылдың сезонунуң эгезинден бээр 130 муң туйбуну бүдүрген. Ынчалза-даа [illegible] шуудааткынның звеэ чорук [illegible] парның ужуулдан анаа турар чоруктар хөй. Эрги пресс үрелген. Чаа прессти эптеп тургусса-даа оон ажылдарының технологиязы ам-даа [illegible].

[illegible] турарлар чок ажылдаар [illegible] чанышты коллекции калбарткан. Моральдыг болгаш материалдыг идиг бериишкининге даянмышаан, бар аргаларны [illegible] ажыглап келгеш туе-туе цехтер, бригадалар алган хүлээлгезин [illegible] дип келген.

Комбинаттың бүдүрүлге [illegible] биле сырый холбаалыг. Бүдүрүп турар продукциязын республиканың [illegible] че чорудуп турар. Ынчангаш [illegible] шыдал-быра киирип, Аъш-чем программазын [illegible] күүседиринге дорт киржилгелиг. Ынчангаш үлетпүр комбинатының коллективи Аъш-чем программазын боттандырарынга улуг киирер дээш улам кужениишкиннииг ажылдаар.

Н. ВАНЬКОВ

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

ЧООККУ ЧӨӨН ЧҮККЕ БЫЖЫГ ТАЙБЫҢДЭЭШ

«Правда» солуннуң айтырыгларынга эш Л. И. Брежневтиң харыылары делегейде улуг үнелеп көрүүшкүнү хайныктырган. Палестиннер бодунуң күрүнезин тургузуп алырының дугайында Л. И. Брежневтиң саналынче массалыг информацияның чепсектери онза кичээнгейни салып турар. Бодунуң тайбыңга ынак даштыкы политиказынга шынчы Совет Эвилели Ливанче Израиль агрессиязы ойтур шавар дээш шиитпирлиг туржуп, Чооккү Чөөн чүкке быжыг тайбыңны доктаадып тургузарынга, Чооккү Чөөн чүкке чөптүг болгаш бүгү талалыг таарымчалыг шиитпирлээшкинге бодунуң салыышкыннын киирерин күзеп турар деп даштыкы тайылбырлаашкыннарда онзалап демдеглеп турар.

Совет удуртукчуларның харыылары араб чурттарга улуг кичээнгейни хаара туткан. Харыыларның [illegible] ливан солуннар бирги арын[illegible]. Чооккү Чөөн чүкте [illegible] таарымчалыг шиитпирлээрин Совет Эвилелиниң ханы боттуг ёзу-биле көрүп турарын Бейруттуң «Ан-Нида» солуну онзалап демдеглээн. Л. И. Брежнев Палестинаның араб [illegible] айтырыын шиитпирлээриниң эң эки боттуг оруу — палестин күрүнени тургузары болур деп медеглээн деп ол солун бижээн. Совет удуртукчу [illegible] Бейруттуң [illegible] турар [illegible] дош-дораан дужурерин, израиль шериглерни «Ливандан саат чокка болгаш чугаа чокка үндүре бээрин негеп, ливан черге америк шериглериниң [illegible] боор болбазын айыткан деп, ол [illegible] демдеглээн.

• • •

Палестинаның араб улузунуң айтырыын шиитпирлээриниң эң эки аргазы, боттуг оруу палестин күрүнезин тургузары болур [illegible] Л. И. Брежневтиң чугаалаан сөстеринче Сирияның САНА агентизи [illegible] салган. Палестин улустуң кара чаңгыс дүрүм ёзугаар төлээлекчизи Палестинаны Хостаарының [illegible] киржикчилер совет удуртукчуларның бүгү талаларның коллективтиг [illegible] де Чооккү Чөөн чүк айтырыын шиитпирлээри харын болдунар аргалыг деп совет удуртукчуларнуң демдеглээнин ол агентилел чери дамчыткан. Агрессорнуң мурнунга бажын [illegible] харын Чооккү Чөөн чүкке таарымчалыг [illegible] че болгаш тайбынче чүтүлү салып турар кижилерге дузаламчыны база деткимчени Совет Эвилели көргүзүп келгениниң болгаш көргүзүп-даа турарын САНА агентство онзалап айыткан.

• • •

Совет Эвилели Палестинаның араб улузунуң эргелериниң, хамыктың мурнунда оон палестин күрүне тургузуп алыр эргезин база катап деткээн деп, Алжирниң АПС агентствозу демдеглээн. Л. И. [illegible] демдеглээнин ёзугаар алырга, амгы чидиг байдалда араб [illegible] каттыштырары болгаш палестин [illegible] тарыг, айыыл чок турар, хамаарышпас хогжуур болгаш бодунуң күрүнезин тургузуп [illegible] хереглиг хемчеглерни араб-тарның кады тодарадып алыры [illegible] ужур-дузалыг болуп бар чыдыр.

• • •

Л. И. Брежнев палестиннерниң эрге-[illegible] болгаш тургузуун совет кижилерниң [illegible] деп, Алжир радиозу айыткан. Араб [illegible] болгаш оларга дузалаар апаарын Совет Эвилели бадыткаан. Ливанче израиль агрессиязын [illegible] шиитпирлиг буруу шапкаш, ону кырып өлтүрер дээр чорук кылдыр үнелеп көрген деп, Алжирниң «Аш-Шааб» солуну бижээн.

• • •

Палестин улустуң дүрүм ёзугаар эргелерин хандырарының [illegible] израиль агрессиязын ойтур шавар [illegible] ССРЭ-ниң [illegible] Иорданияның солуннары онзалап демдеглээн.

• • •

Палестинаның араб улузунуң айтырыын шиитпирлээриниң эң эки боттуг оруу — палестин күрүнезин тургузары болур дээрин совет президент медеглээн деп, «Вашингтон пост» солун айыткан. Совет удуртукчу Чооккү Чөөн чүк дугайты делегей конференциязын [illegible]. Чооккү Чөөн чүкте [illegible] кады ажылдажырынга ССРЭ-ниң белеткин база бадыткаан деп, ол солун бижээн. Ук солуннуң [illegible] демиселинге дипломаттыг болгаш политиктиг долу деткимче көргүзер талазы-биле Москваның политиказының хогжүдери болуп турар. Ливан черге америк шериглерниң коступ келиринге Совет Эвилели моон соңгаар-даа удурун Л. И. Брежнев медеглээн деп, «Вашингтон пост» демдеглээн.

• • •

Палестиннерниң херээн деткип турарын Л. И. Брежнев бадыткаан деп, Францияның Франс пресс агентилели айыткан. Палестин айтырыг кайы хире-даа нарын болуп, палестин улус кайы хире-даа берге [illegible] чүве болза, палестин айтырыг шуут будалып, уж-бажы билдинместээн айтырыг эвес-тир, ынчангаш ону хылыш-биле одура шаап хоржок деп чүве шуут билдингир деп, ол медеглээн. Совет удуртукчунуң онзалап демдеглээнин ёзугаар алырга, Палестинаның араб улузунуң айтырыын шиитпирлээриниң эң дээре, боттуг бүдүштүг оруу — палестин күрүнезин тургузары болур. Чооккү Чөөн чүкке чөптүг болгаш бүгү талалыг таарымчалыг шиитпирлээшкинниң херээн шыңгы база бүгү [illegible] эргежок чугулазын Л. И. Брежнев медеглээш, сепараттыг керээ-сулчээлер оруу буурап дужууушкуже таварышканың айыткан деп, Францияның «Либерасьон» солуну демдеглээн. Чооккү Чөөн чүк талазы-биле делегей конференциязын чыылдырар дугайында саналды совет президент база катап кодурген.

Болгарияның «Работническо дело», Чехословакияның «Руде право» солуннары: ССРЭ палестин айтырыын хылыш-биле одура шаап болбас кылдыр санап турарын айыткан. Палестин күрүнези тургузарын ол деткип, бот-эргелиг ливан күрүнеге удур агрессиязын [illegible] шериглерни саадал болгаш чугаа чокка Ливандан үндүрер дугайында КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң [illegible] Израиль болгаш АКШ-тың күүседирин негеп турар деп бижээн.

(СЭТА).

ИКП ТК-ның пленуму

РИМ. (СЭТА). Ында келген медээлерни ёзугаар алырга, Израильдиң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң пленуму Израильге боор эрткен болгаш аңаа Ливанга удур агрессия-биле холбаштыр [illegible] айтырыгларны чугаалажып эрткен.

Ол боо-чепсектиг удур дииннин америк-израиль талаларның Вашингтонга болгаш Тель-Авивке боо удур ыяк планнап белеткээни агрессчи дайынны болуруун пленумга хүлээп алган резолюцияда демдеглээн. Ол дайынның сорулгазы — Палестинаның араб улузун болгаш оон нара чаңгыс хоойлу ёзугаар төлээлекчизи — Палестинаның Хостаарының Организациязын күш-биле узуткаары, ливан национал-патриоттуг күштерни чок кылыры, Ливанга америк-израиль чалча чазанты тургузары, ол чуртка хөй националдыг күштерге сыңдаглап алгаш, америк шериг базаларын үндезилээри боор турар. Оон-биле кады агрессия Сирияга база удур болуп турар.

Бо бүгү пленнар дээрге, америк империализминиң болгаш оон израиль эштенчизиниң национал-хостаалга дээш шимчээшкиннерге болгаш антиимпериалистиг туруштуг хамаарышпас чурттарга удур угланган калбаа стратегиязының чугула кезээ боор турарын ол документиде айыткан.

Совет Эвилелиниң Чооккү Чөөн чүк талазы-биле политиказын резолюцияда бедии биле үнелээн. Палестинаның араб улузунуң хоойлу ёзугаар эргелери дээш шынныг демиселин болгаш ливан улустуң боттарының чуртунуң суверенитедин камгалаарын ССРЭ-ниң деткип турар чоруу агрессорларны болгаандырарынга чугула фактор болур.

СЭКП ТК ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң АКШ тың президентизи Рейганга чоруткан бижиинде Ливанга удур агрессияны соксадырынче, дайынны болдурбазы болгаш ол девискээрниң бүгү күрүнелериниң тускай догуннаар чорууң хандырарынче угланган саналдар киргени болгаш ол бүгү ук чурттарның ёзулуг эрге-ажыктарынга дүгжүп турарын резолюцияда айыткан.

Ливанда араатанныг дайынга болгаш никкилерни когум узе узуткаарынга удур, Ливандан израиль шериглерни дөп-дораан, чугаа чокка үндүрери дээш, Израиль-биле бир демей хамаарышпас палестин күрүнени тургузарынга үндезилээш, шынныг тайбыңны тургузары дээш шимчээшкинни чуртка калбартырынче ИКП ТК-ның пленуму кыйгырган.

Тайбың болгаш дең эрге дээш демократтыг фронтудан депутат, ИКП ТК-ның чиңгине секретары М. Вильнер израиль кнессетке (парламентиге) чүве чугаалааш, Барыын Бейрутту бүзээлээрин болгаш хоорайның ол кезээниң сырый чурттакчылыг кварталдарын араатанныг ёзу-биле боолаарын соксадырын чазаттан шиитпирлиг-биле негээн.

АЖЫЫ УЛУГ

Ийиги черге[ниң] курлавырларының Красноярск край каттыжышкынының бистиң республикада баштайгы белеткел баазазы Кызыл хоорайда ажылдап эгелээнден бээр ам ийи чыл чоокшулай берген. Оон начальниги А. С. Сафрина-биле бистиң корреспондентивистиң интервьюзун бөгүн парлап тур бис.

— Галина Сергеевна, ийиги черге[ниң] курлавырлары деп чүл база силерниң баазаңарның ажылының дугайын чугаалап берип көрүңерем.

— [illegible] үнген хевек, дук, эрги хеп, [illegible], резина, автодугуй шил сава бузундулары, ак-демир, чес, демир, шой, холадан кылган бажың иштиниң [illegible] чүүлдери болур. Оон аңгыда аъш-чемге ажыглаан сөөк ай маа база ындыг курлавырларга хамааржыр.

Бистиң чурттуувустуң [illegible] кончуг хөй. Ынчангаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели 19[illegible] чылдың январьның 25-те [illegible] ажыл-агыйынга ийиги черге[ниң] [illegible] ажыглаарын улам ыңай экижидер талазы-биле хемчеглер дугайында [illegible] доктаал [illegible]. Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели аңаа дүүштүр ындыг доктаалды база үнзүрген.

Ук доктаалга дүүштүр бүдүрүлге, организация черлериниден болгаш чурттакчы чоннан ийиги черге[ниң] чиг-эдин күрүнеге садып алырының [illegible]. Чижээ: 1 кг эрги саазын ертээ 2, хевен-салын пөс хеп аймааның 6 хүктен даараан эрги пөс хептиң 16 көпеек болгаш оон-даа ыңай.

Бистиң баазавыстың сорулгазы болза, ол бүгү чиг-этти чыып белеткээш, бистиң чурттуувустуң [illegible] че чудурүп чорудары болур. Ук заводтар ол чиг-эттен [illegible] (тодь), пыл, хырба, демирдес мышаш тудуг материалдарын катап белеткеп үндүрүп турар. Ынчангаш ол [illegible], бүдүрүлге, организация черлеринге чурттакчы чонга-даа, күрүнеге-даа улуг [illegible] болур.

— Бо талазы-биле силерниң баазаңарның чедиишкиннери кандыгыл?

— Бааза бо чылдың баштайгы [illegible] планын 106,9 хуу күүсеткен.

— Наймылалдың бүдүрүзге, организация черлериниң ол тугуза ажылга киржилгези кандыгыл?

— Кызылдың үлетпүр бараанар [illegible] типографиязының коллективтери [illegible] киржип турарлар. Наймылалдың 15 дугаар ортумак [illegible] хөй эрги саазын чыганы дээш 100 рубль туңнуг акша [illegible]. Ынчалза-даа хоорайның аъш-чем бараанар садыгының, 3 дугаар автотранспорт бүдүрүлгезиниң болгаш өске-даа [illegible] удуртукчулары бо ажылдың чугулазын ам-даа чедир үнелеп көрбейн турар.

Оон аңгыда, ийиги черге[ниң] чиг-эдин чыырынга идепкейлиг [illegible] туе-туе [illegible] хемчеглерни көрүп турар бис. Чижээ: чиг-эт чыырынга эң [illegible] ёзугаар хоорайның № 10 [illegible] чугула херегледин [illegible]

ТЕМП ООЖУМ

Чайгаар үнген сигенни кезериин Чөөн-Хемчик районнуң ажыл-агыйлары оожум чорудуп турар. Сиген кезилдезе «Суг-Хөл», «Октябрь 30 чылы» болгаш Карл Маркс аттыг совхозтарда эң куду темпилиг.

Суур бүрүзүнде агитквартиралар чурттакчыларын, өөреникчилерни болгаш пенсионерлерни сиген белеткелинче четче организаставайн турар. Районда чугле 1085 кижини, оон иштинде хол кадыыры-биле сиген кезери-биле 350 кижини хаара туткан.

Амгы үеге чедир районнуң совхозтарынга 45 сиген кезер машина, 19 пресс-подборщик, 8 трактор тырбаажы ажылче кирбээн. Чадаана хоорайның чурттакчылары, бүдүрүлге коллективтери, албан организацияларын совхозтарга шеф ажылын чедир организаставайн турар. Партия, совет, профэвилел, комсомол болгаш ажыл-агыйы органнары ниитиниң мал [illegible] алыр ужурлуг. Мал чемин белеткээринге вемелде бригадаларны, звеноларны тургузар херек. Ынчангаш оларның аразынга социалистиг чарышты организастап тургаш, ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер. Чарыш түңнелин доктаамал үндүрүп материалдыг болгаш моральдыг деткимчени көргүзерин чогуур деңнелде тургузар. Ындыг хемчеглерни дарый албас болза, районнуң малынга чедир чем-сүрүн тургузары берге.

К. МОНГУШ.

АМЕРИК АДМИНИСТРАЦИЯНЫҢ ТУРУЖУН ШҮГҮМЧҮЛЭЭН

БОНН. (СЭТА). Чөөн болгаш Барыын чүктерниң аразында [illegible] айтырыының талазы-биле америк администрациязы ГФР-ниң федералдыг канцлери Шмидт [illegible]. [illegible] бергени интервьюзунга Сибирь—Барыын Европа аразында газ дамчыдыкчызын [illegible] Вашингтон чаңгыс талалыг [illegible] ап алгаш, бодунуң барыын [illegible] сүмелешпээнин сагындырган.

«АКШ-тың чаза бодун салгалга [illegible] риаге дыңнангыр болур ужурлуг—деп Г. Шмидт демдеглээн. — Оон бодунуң хөделиишкиннерин [illegible] эвес [illegible] чок чугула. Ол делегей политиказының-даа, делегей экономиказының-даа айтырыгларынга [illegible] дугуржулга айтырыынга-даа хамааржып турар. Вашингтонда АКШ-тың бүрүн эргелерин Францияның, Англияның, Италияның болгаш ГФР-ниң фирмаларынга күштүг боллурар оралдажыышкыннарны кылып турар. Ынчалза-даа бистер оон-биле эптежир аргавыс чок. Ындыг [illegible] ыышкынны тургузуп турар [illegible] чугаалаан.

ВАШИНГТОН. (СЭТА) Совет Эвилели биле Барыын Европаның аразынга «газ-хоолай» дээр дугуржулганы боттандырар [illegible] америк администрациязының [illegible] хемчеглери ГФР-ниң ында чеде берген ажыл-агый министри Отто Ламбсдорф буруу шапкан. АКШ-тың ындыг туружу «хостуг садыглажыышкынга согуг» болурун от Вашингтонга медеглээн.

Политика талазы-биле алырга Вашингтонуң ындыг хемчеглери [illegible] турарын министр демдеглээн. Совет газ дамчыдыкчызын тудуп, тургузарынга шаптыктаар дээш американнарның кылып турар оралдажыышкыннарынга дыка таарышпайн турарын Барыын Европа иле[де]дип турар. «Европада кижи бүрүзү ол газ дамчыдыкчызын чогуур үезинде тудуп турарын [illegible] бүзүрээр мен»—деп, ол чугаалаан. Совет Эвилели бодунуң хүлээлгезин шыңгыы күүседир болгаш газ айыткан хуусаазында шуут Барыын Европаже дамчыттынып эгелээр дээрин О. Ламбсдорф демдеглээн.

«Ниити рынок» чурттарындан канны даштыкыже үндүреринге каайлы талазы-биле [illegible] кыынарны АКШ-ка чоокта чаа доктааткан холбаштыр барыын-герман министр, ындыг шиитпирр ГФР-ниң удурланыышкынын болдурганын медеглээн. Ол хамаан чок бүгү Барыын Европа бетин Каттышкан Штаттарның ындыг экономиктиг политиказынга килеңнеп турар. Бо айтырыгга АКШ-биле ЕЭН-ниң аразында шыңгыы чөрүлдээ туруп турарын Л. Ламбсдорф чугаалаан.

РИМ. (СЭТА). Италияның даштыкы херектер министри Э. Коломбо АКШ-тың күрүн секретары Дж. Шульц-биле чугаалажышкыннарның мурнуу чарынында итали журналистерге мынча деп чугаалаан, европейжилерниң соруулгалын барымдаалавайн шиитпирлер-биле Европа чөпшээрешпейн турар болганда АКШ-биле чугаа дең эргеге үндезилеп чоруттунар ужурлуг.

Сибирьниң газ дамчыдыкчызын тудар дериг-херекселдерни чорударын хоруурунга холбаштыр база барыын-европа канны даштыкыже үндүреринге каайлы тарифтерни доктаадыр дугайында АКШ-тың администрациязының хемчеглери «чаңгыс талалыг шиитпирниң» херечизи боор турарын Коломбо демдеглээн. Ынчангаш шиитпирлиг түрүшче дош-дораан кирери эргежок чугула деп, ол чугаалаан.

ХҮННҮ ШИЛЭЭН

ГААГА. (СЭТА). Тайбың дээш болгаш [illegible] бактаан киирген организациялар — дайынга удур организациялар чаа америк ядерлиг чепсектерин Голландияның девискээринге сайгара тургузарының планнарынга удурланышкынчы ниити национал массалыг чыскаалдан сентябрь 4-те Роттердамга эрттирерин шиитпирлээн.

Чурттуң девискээринге америк ракеталарны тургузарының планнарынга удур эрткен чылдың ноябрьда 400 муң голландыглар кирижкен чыскаал ышкаш, бо-даа чыскаал шак ындыг улуг хемчээлдерлиг болур кылдыр оон организакчылары санап турар.

Сентябрь сөөлде Голландияга бүгү-ниити парламент соңгулдаларынга болурунга холбаштыр чыскаал эрттирерин айыттынган хүннү шилип алган. Голланд черге америк ракеталар турар бе азы турбас бе дээрининиң дугайында айтырыг соңгулда мурнунуң кампаниязынга кол черни ээлээр.

ЧЕПСЕГЛЕНИИШКИННИ ДУЖУРЕР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ КОМИТЕТТЕ

ЖЕНЕВА. (СЭТА). Химиктиг чепсекти хоруур талазы-биле чугаалажыышкыннар чепсегленишкинни дужурер талазы-биле комитетте дагын эгелээн. Химиктиг чепсекти ажылдап кылырын, бүзүрерин болгаш оон курлавырларын мөөңнээрин хоруур дугайында база узуткап чок кылыр дугайында КНО-нуң Кол Ассамблеязының чепсегленишкинни дужурер талазы-биле Нью-Йоркта эрттен ийиги тускай сессиязынга ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыконуң киирген керээниң кол чүүлдериниң төлевилелин комитетке Совет Эвилелиниң делегациязы киирген.

Тускай сессияның үезинде аажок улуг сонуургалды хайныктырган болгаш хөй-хөй делегацияларның талазындан калбан үнелээшкинни алган совет төлевилел чепсегленишкинни дужурер талазы-биле комитеттиң кол кичээнгейин ээлеп хаара туткан. Ол комитеттиң кол сорулгаларының бирээзи химиктиг чепсекти хоруур дугайында керээни ажылдап кылыры болуп турары билдингир болгай.

ТЕЛЬ-АВИВ ЧӨҢГЭЭЗИН КҮШТЕЛДИРБИШААН

БЕЙРУТ. (СЭТА). Израиль шериглер [illegible] Барыын Бейруттуң мурнуу болгаш мурнуу-чөөн [illegible] черлерде боо-чепсектиг онүккелиишкиннерни [illegible] калбарткан. Июль 20-ниң хүнүнүң бүгү дургузунда Израильдиң АКШ-тың самолёттары ливан [illegible] ниниң болгаш национал-патриоттуг күштерниң отрядтарының агаарже адар-боолары шүүргелеттилерге [illegible] одун ажылып турган. Эртенгиниң эгелээш, хоорайны барыын болгаш чөөн талаларга чарган шугумну дургаар чуртталга кварталдарын израиль үгер-боолардан ве-үелеп адып тура хүнзээн. Интервентилер [illegible] девискээрин улам калбарткаш, оттуг Барыын Бейруттуң мурнуу хоорай чоогу болгаш палестиннер [illegible] черлер — Хэй ас-Салиум, Лайлакиже, [illegible] палестиннерниң Бураж ал-Баражна лагериниче кожурген. ҮПЦ-ҮПБ-ның артиллериязы харыы отту ажыткан.

Июль чээрбинде дан бажында израильдер Бейруттуң чурттар [illegible] кижилерни болгаш бүрүн гаарлаарын оралдашкан. Израиль шериглер улуг чиириглерге таварышкаш, мурнуу [illegible].

Эжелекчилерге удурлажыышкыннар оларның ээлеп алган черлеринде база соксаашкан. [illegible] кумнерин кылган туннелинде бир израиль бронетранспортёр, элээн каш автомашиналар узуткаттынган, хөй-хөй израиль шериг албанныглар өлүп, балыгланган.

Израильдер шыңгыы удурланыышкыннарга таваржып, улуг чиириглерлиг болганын [illegible] Айн Ал-Хильве, Рашидия, Аль-Бас деп лагерьлерни бульдозерлер-биле чер кырынга шуут узуткаан. 14 лагерьни долузу-биле чуура шапкан. Дыка хөй санныг дессиннерниң чурттап турганы Дамурда чаңгыс-даа бажың артпаан [illegible].

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Сирияның даштыкы херектер министри Абдель Халим Хаддам болгаш Сауд Аравияның даштыкы херектер министри [illegible] Сауд аль-Фейсал аңаа Рейган-биле [illegible] Ливанда байдалдың болгаш палестин айтырыгларының [illegible] аргаларын дугайында [illegible] араб чурттар лигазының [illegible] АКШ-тың президентизинге [illegible]нер.

АКШ-ка [illegible] тиң сорулгазы Ливандан израиль эжелекчи шериглерни дүрген үндүрерин чедип алыры болур деп, Абдель Халим Хаддам журналистерге чугаалаан. Сауд министр тургаш, амгы үеде Ливандан израильдерниң [illegible] гежок чугула боор турарын демдеглээн. Кол айтырыг болза, ол чурттуң хамаарышпас чоруу болгаш девискээриниң бүдүн турары, а ол ышкаш палестин улустуң дүрүм ёзугаар эргелерин хандырары болур деп ол уламчылап чугаалаан.

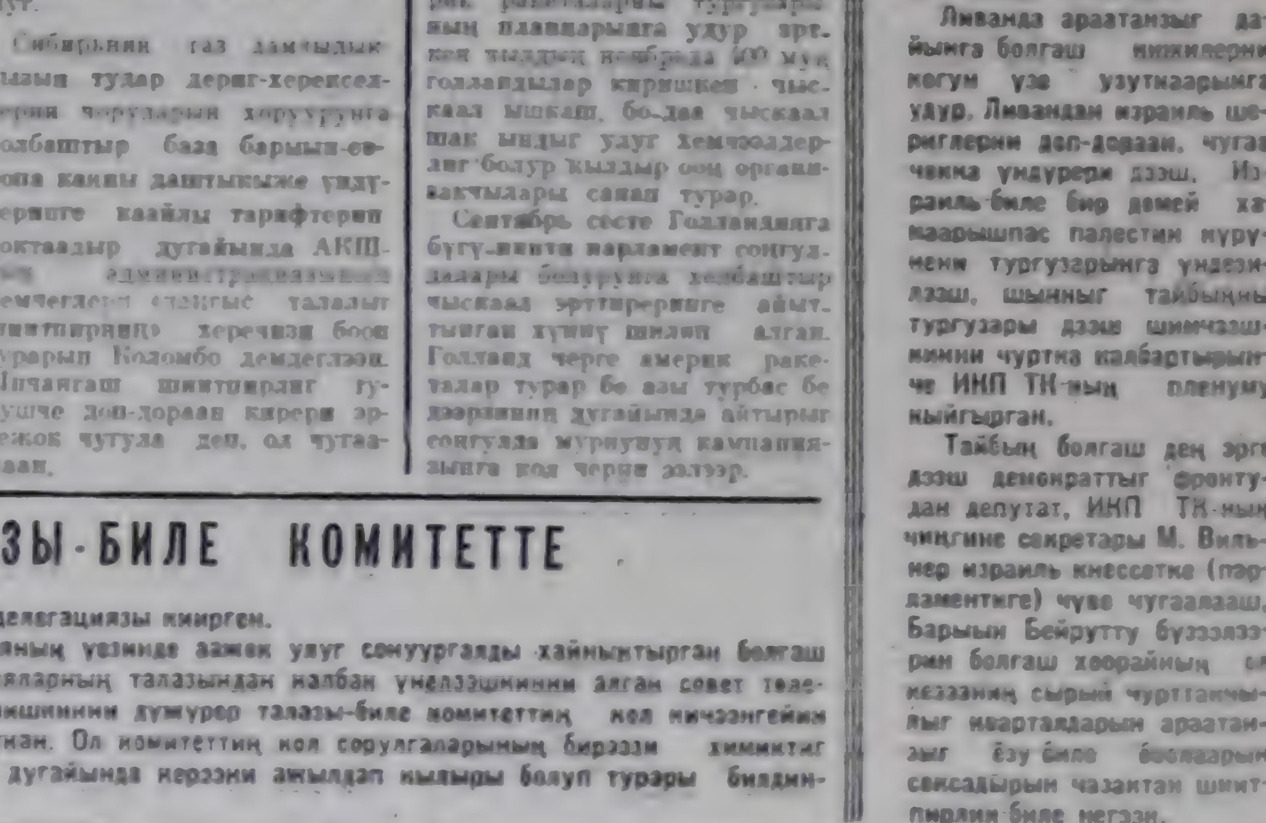

ТОКИО. «Бистиң арыг агаарывысты дедир бериңер!» «Атомнуг өлүм болбазын!» деп ындыг кыйгырыглар-биле парламентиниң, экономиктиг организациялар каттыжыышкынының болгаш өске-даа албан черлериниң бажыңнарының баарынга долгандыр турар бойдустуң хирлениишкининге таварышкан турар кижилерниң удурланыышкынын илереткен чыскаалдары болгаш митингилери болгулаан. Бүлүн чартык муң ажыг чыскаалганнар үлетпүр бүдүрүлге черлериниң үндүрген хир-чамы-биле сугну болгаш агаарны-даа хораннап, эңме-сан чок ажык-кончаа сүрер хөөш он-он муң бодунуң кижилериниң амы-тынынга болгаш кадыкшылынга хора чедирип турар бүдүрүлге ээлериниң кара туразында политиказынга килеңнээшкинин илереткен. «Акахата» солуннуң саналы-биле алырга, бүдүрүлге артынчылары-биле бойдустуң хирлениишкининиң ында «когай» деп ады турар аарыышкын 100 муң ажыг кижи халдыгдап турар. Чыскаалдың киржикчилери атомнуг дайын бүгү бөмбүрзектиң бойдузун катап [illegible] ны боор, бүгү кижи төрелгетенни узуткап каапкы болурун боттарының чугаазынга айтып турганнар.

ЧУРУКТА: чүгле инвалидтер терезин тергелеринге олуруп алгаш, шимчеп болур чыскаалчылар-биле кады чыылган чоннуң кол митингизин эрттирер черже бар чорууру.

Джапан пресс — СЭТА-ның фотозу.

«Аврора» крейсериниң бүгү экипажы Запорожье чурттуг аныяк ажылчын Наталья [illegible] — музей-корабльдиң коорү-биле келген 15 миллионгу кижиге изиг байыр чедирген.

Совет болгаш даштыкы аалчыларның дыка хөй корабльге, ооң чаарбы беш чыл ажыг үеде «музей» боор келгениниң дургузунда, ооң алдарлыг төөгүзүнге мөгейип, боттарының чүректериниң [illegible] дымызын мында арттырган дег. Ол дугайын Совет Эвилелиниң [illegible] чурттарының болгаш [illegible] Улуг Октябрьның төрээн чуртун хүндүлеп, хүлээп көрүп турарының херечизи — чыл демдеглели болган 50 номнардан тургустунган — бижимелдер дептерлери бооп турар.

Баштайгы бижимелдерни 1924 чылда, кажан «Аврора» аныяк Совет республиканың Шериг-Далай Флодунуң тугу-биле Норвегияның порттарынга кирбишаан, Скандинавия чартык ортулукту долгандыр эжиндирипшкин кылып чорда бижиттинген.

ЭКИИ, «АВРОРА» КРЕЙСЕР!

Сонгу бижимелдерниң бирээзин Наталья Болкова бижээн. Оларның аразын барык алдан чыл чарып турар. ...«Аврораның» палубазы Совет Эвилелиниң бүгү талалыг чедиишкиннериниң, ооң иштинде космонавтиканың-даа хөгжүлдезиниң талазы-биле чедиишкиннериниң старт шөлү болган — деп, Юрий Гагарин бижээн.

«Аврораның» хоочуннарының, революсчу болуушкуннарының киржикчилериниң эгелээни төөгү диләэшкиннерлиг ажылдарны ам оларның оолдарының оолдары, оларның оолдары музейниң дөрт хүлээлгелиг ажылдакчыларындан аңгыда экипаж составындан ыдепкийжилер база уламчылап турар.

Оларның бирээзи-биле таныштыр.

— Юрий Гагарин—деп, ол бодунуң адын адады.

Ленинград областың Виллоян суур чурттуг Гагариннер оглун космос оруктарының баштайгы ижечизиниң адынга тураскаады Юрий деп адаан. Юрий крейсерге кээрге аваа музейниң «Аврорадан» космос чедир» деп кезээн даасказ.

...Эртенги ыржымны горнуң чаңгызы оттурган. «Тукту болгаш гюйсту көдүрериңер, томааннаар!» деп команда чаңгыланган. Дайынчы моряктарбиле кады чыскаалга «Тагилстрой» каттыжыышкынның мында келген төлээлекчилери турупкан. Шериг-Далай Флодунуң тугун көдүрген соонда уралчылар Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң тургустунганының 60 чылынга алдар болдурган күш-ажылчы чедиишкиннериниң дугайын экипажка рапорттаан.

Байырлалдыг мындыг рапортту бээрин «Аврораның» шагдан бээр хармалаа гүдүп турары коллективтериниң эң дээрелеринге чөпшээрээр. Үжен чылдарда, крейсерден шериг албанындан халаңкан далайжылар Нижне-Тагилдиң металлургия комбинадының тударынга киржип турган, оортан бээр комбинат-биле харылзаа үзүлбейн келген. Витебсктиң «Монолит» каттыжыышкынының, Днепропетровсктиң «Аврора» совхозунуң, Москва областа база мындыг аттыг ажыл-агыйның төлээлекчилери корабльге база доктаамал аалдап келир. Ол коллективтер-биле кады ажылдажылганың керээлери чардынган, оортан аныяк оолдарны «Аврорага» шериг албаны эрттирерибиле чорудар хүндүлүг эргени оларга берген. Амгы үеде корабльде чурттуң 11 национал-дарының төлээлекчилери дайынчы ооредилгени корабльде эртип турар.

Экипаж, музейниң ажылдакчылары ажылдың чаа-бүрү аргаларын ажыглап турар. Ленинград аныяктарының каттышкан ээлчеглиг отряды комсомолчу шалыпчы тудуглarже чорупп турар. Оларның оруу революцияның алдарлыг крейсериниң эгелээр. Маадырның чоруктун кичээлдери, комсомолчу билеттерин маңаа тывсыры, пионерге хүлээн алыры. Ышкаш ёзулалдар доктаамал чаңчыл болган. Комсомолдуң төрүттүнген хүнүнден эвилелдешкен республикаларның болгаш Маадырлыг хоорайларның социалистиг чарыштың аңаа тиилекчилери маңаа чадап хердинген дайынчы туктуң баарынга чурукка тыртырар. Революсчу болуушкунуңарның киржикчилери-биле ужуражыышкыннар корабльге доктаамал эртип турар.

«Аврорага» кээп турарлар ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылының бүдүүзүнде, бо хүннерде улам көвүдээн. Корабльдиң төөгүзүнүң угаанышкыны-биле эжиндирипшкинче уламчылавышаан. Чылдар эртер, корабль кырынче чаа-чаа салгалдарның кижилери үнер. Ам бөгүнде ышкаш, делегейниң аңгы-аңгы дылдарынга «Экии, «Аврора» крейсер!» деп сөстер үзүк-соксаал чок чаңгыланыр.

И. КОНДРАТЕНКО,
СЭТА-ның корр.
Ленинград.

ЭЭП КЕЛБЭЭННЕР

Мырыңай чоокта чаа парлап үндүрген чагаа хавының даштында улуг доштарга кыстырган шхунаны (хемени) болгаш ооң чанында орус офицерниң портредин чуруп көргүскен. Ол-ла чагаа хавының даштында мынча деп бижээн: «Св. Анна» деп шхунага Г. Л. Брусиловтуң кылган экспедициязының 70 чылынга».

Арктиканы чагырып алганының төөгүзүнде үш ат кожа туруп турар. Ол болза Георгий Седов, Владимир Русанов болгаш Георгий Брусилов [illegible] экспедициялары 1912 чылда эгелээн болгаш аңгы-аңгы үелерде [illegible], ынчалза-даа олар шупту дедир ээп келбейн баргалнар.

Флоттуң улуг лейтенантызы Седов Соңгу полюсче бар чораан орукка өлген, а ооң «Св. Фока» деп шхуназы командазының арткан кежигүннери-биле кады Архангельскиже арай боорда чедип келген. Революсчу, полярлыг шинчилекчи болгаш геолог Русановтуң отряды «Геркулес» деп шхуназы-биле олчаан читкен. Дыка үр чылдар эрткен соонда ооң чүгле истери тывылган. Чүгле истери. Ооң өске чүү-даа чок.

Флоттуң лейтенантызы Георгий Львович Брусилов экспедицияны баштап эгелээн үезинде 28 харлыг турган. Ук экспедиция Сибирьниң эриктерин дургаар Соңгу Доштуг океанны таварааш, Оожум океанга чедер сорулгалыг турган. «Св. Анна» деп шхуна Петербургтан үнген, Полярный хоорайга четкеш, ооң Карск далайже углапкан. 231 тонна ишкир «Св. Анна» биле ооң 24 кижилиг экипажы Арктикага кара чааскаан арткан-нар.

Ол чылын Карс далайның дош болгаш метеорологтуг байдалы кончуг кадыг-дошкун турган. Ол чүрүк ол үш экспедицияның салым-чолунга олуунуг салдарны чедирген. Оларның иштинде Брусиловтуң экспедициязы өскелеринден аңы деріттинген турган.

Соңгу чүкче углай шимчеп бар чораан доштарга узун болгаш кадыг-дошкун ийи кышты ук экспедицияның канчаар эрттиргенин бис ооң штурманы Альбановтуң демдеглелдеринден билип алыр бис. Альбанов 1914 чылдың апрельде шхунаны каггаш, экипажтың чамдык кежигүннери-биле кады черже чадаг чорупканнар. Олар шупту 14 кижи турган. Черге чүгле Альбанов биле матрос Конрад четкен. Франц-Иосифтиң черинге оларны, Седовтуң өлгениниң соонда, Доштуг океандан дедир чанып чоруп олурган үрелик «Св. Фока» тып алган. «Св. Анна-га» үшкү кышты эрттирер деп шиитпирлээн кижилерниң салым-чолу билдинмес. Ук шхуна оларга сөөлгү кыш болган болдур.

Брусиловтуң экспедициязының вахта журналы болгаш эртем хайгааралдарының демдеглелдери арткан. Оларны Альбанов эккелген. Ук журнал болгаш демдеглелдер дыка хөй билдинмес айтырыгларны тодарадырынга дузалаан, ооң аңгыда дыка хөй чаа чүүлдерни билип алырынга база ажыктыг болган. Ылаңгыя алээн үр үе эрткенде, ук шхунаның оруун шинчилеп көрүп турган, ооң мурнунда билдинмес турган чаа ортулукту база ажыткан.

Үш экспедиция. Үш ат. Седов, Русанов, Брусилов. Бистиң төөгүвүсте, бистиң угаан-бодалывыста [illegible] кижилер. Седовтуң дугайында хөй номнар бижиттинген. Революсчу Русановтуң овур-хевири сөөлгү [illegible] база-да хөй-хөй шинчилекчилерни бодунче хаара тудуп турар. Брусилов [illegible] шала эвээш билдингир.

Ынчалза-даа «Св. Анназының» походу уттундурбаан. Боду полярлыг шинчилекчи турган, алдар-сураглыг орус адмирал С. Макаров кончуг чоптуу-биле мынча деп чугаалаан: «Полярлыг экспедицияларны шупту боттарының салган сорулгазынга четпээн-даа, чорум-на харын оларның ажыында бис Соңгу Доштуг океанның дугайында хөй чүүлдерни билип алыр аргалыг болган бис».

Г. Седовка тураскааткан маркалар, В. Русановка алдар бадыткаан онзагай маркалыг открытка база 1912 чылдың үшкү орус экспедициязынга болгаш ооң удурткучузу Г. Брусиловка тураскааткан чаа хавы — ол бүгү чүүлдер шупту ам филателистерниң альбомнарында кожа чыдар.

С. МУТОВКИН.
(СЭТА).
Москва.

Бөгүн, 17 шакта, Совет Тываның 5 чылы стадионга МАР-ның Завхан аймааның улусчу ыригиниң концерти болур.

Телевидение

ИЮЛЬ 24-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Кадык болуруң нүзезинде». 9.00 — Ереван [illegible] ансамбльдериниң концерти. 9.40 — «Федор Трофимович [illegible]...» 3-кү дамчыдыга. Дамчыдылгага Украинаның КП-ның Полтава обкомунуң бирги секретары Ф. Т. Моргун киржир. 10.10 — «Делегейниң улустарының уран чогаадылгазы». 10.40 — «Музейлер болгаш делгелгелер залдарынга». И. К. Айвазовский. Феодосияның чурук галереязы. 11.15 — «Спортлотонуң» 30-гу тиражы. 11.25 — «Тиилекчилер». Фронтучу өңнүктер клуву. Оожум океан флодунуң 50 чылынга. 12.10 — Уругларга фильм: «Курган черде чалгыг». 14.15 — Бөгүн делегейде. 14.30 — «Дириг амытаннар амыдыралы». 15.30 — Даарта садыг ажылдакчыларының хүнү. Дамчыдылгага СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң садыг министри А. И. Струев киржир. 15.55 — «Бистиң бажывысты хүлээп ап көрүңер». Садыг ажылдакчыларының хүнүнге таварыштыр музыка программазы. 16.40 — «Бир ыт чурттап чораан». Мультфильм. 16.50 — 17.05 — Чапсар. 17.05 — Политиктиг хайгаарачкы В. П. Бекетовтуң [illegible]. Дамчыдылгага СЭКП ТК-ның кежигүнү, партияның Тула обкомунуң бирги секретары Ю. Х. Юнак киржир. 17.50 — «Монт-Ориоль» деп теле-шииниң баштайгы үзүндүзү. Автору — Ги де Мопассан. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Бөгүн парижде». Фильм-концерт. 22.00 — 21.55 — Футболга ССРЭ чемпионады. «Динамо» (Москва) — «Динамо» (Киев). Ооң соонда — телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

Челябинсктиң телевидение студиязының программазы

14.20 — Челябинск хоорай дугайында кино-чурумал. 14.30 — «Кижи заводка — завод кижиге». Киноочерк. 14.50 — «Уралда чурттап тур бис». Концерт программазы. 15.20 — «Кижи — Черниң ээзи». Дамчыдылганы «Известия» солуннуң хайгаараачызы А. З. Иваненко чорудар. 16.25 — «Чүү? Каяа? Кажан?». Телевикторина. 17.35 — «Ыраак ырлар». РСФСР-ниң улустуң артизи Л. Гурченконуң киржилгези-биле музыкалыг телефильм. 18.15 — Улуг Октябрьның 65 чылынга уткуштур. 30-гу фильм — «1946-гы чыл». 19.15 — Делегей байдалының дугайында допчулал. 19.30 — «Музыка [illegible]». 20.00 — «Тамчыктыг улунар, чыштар». «Дюймовочка». Мультфильм. 20.15 — «Кадыкшыл». Эртем-шинчилелдиг программа. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.10 — «Петербург-биле [illegible]». Уран-чечен фильм.

НАЙЫРАЛДЫҢ ХАЙЫРАЗЫ

Чечен чугаа

Кышкы кежээки кызыл хүн ынаар ырак шаң-туман бүргээн Цаган-Шибетуның сүүр-сүүр сыннарының артынче чылар-чыбас ажа берген. Карангы [illegible] тым кирип орган, дем чаа-ла хүн [illegible] кыланайнып чыткан ховузун оңу соой берген коргулчун ышкаш каракка шыланчыг көзүлген. Мугур-Аксынга бараан [illegible] «ГАЗ-51» деп маркалыг чүък машиназы агылар чүдүрүп алгаш, Чадаанаже дедир ээп кел чыткан. Аңаа чедир орук ам-даа узун болгаш [illegible].

Дүвү хаттыг дүннүң дүшкени-биле Чапыйның сеткили аажок далаш, чиктиг апарган. [illegible].

Дүвүлүг хат улам күштелзе-күштелзе шуургавче шилчээн. Бурунгаар чүү-даа көзүлбес, фаралар чырыынга харлар ээргиштелип, мында-хаая аза борттери шывырацнаар. Хенертен хак-хук дээн соонда [illegible] тангыс черге доңганган, турупкан. Ышай-боор чүткүдерге, мотор угбаны оңуп калган. Моторну катап хөделдиргеш, кабинадан үнүп келген. Соңгу ийи дугуй ыңай-даа, бээр-даа үнер арга чок, коорлада душкен. Хүүрек-биле баскан, шак доң. Олура душкеш, ол-бо [illegible] чыкты хире даш доора чыткан. Лом алгаш, шашкылаан, [illegible] болганда ооң ортузундан бусту берген. Баштайгы дашты ындыг улуг бергедээшкин чок чайладыкан, а ийигизи оон берге болгаш туттунмас болган. Элээн суйбагылаан, эштиг чер туттуну кээрге, бар-ла [illegible]. Көп-белдир чым-сырт кынып, ажып дээн соонда, дашты ышкынып чоруй, ойта кээп душкен. Бажының соо чык [illegible] бежин шывараш кылдыр дэж-[illegible].

Илиригин деритпен хаваан соок адыжы-биле чодуп, бир холу-биле оргазын туттунуп, [illegible] кылаштаан. Тепкиишке бир будун пат боорда салып, [illegible] келгеш олуруп алган. Ол арызында мотор өже берген, стартерни базып ажылдаткан, хөделбес. Ам канчаар, оожум [illegible] суун тонкен. «Эон курут ховуга ам-ва доңуп олүрүм ол чоор бе?!...» дээн даржыктыг бодалдардан эрлип сеткили [illegible], удаан кижи ышкаш, бажын аткаар селеш кылдыр салып, [illegible] берген.

...Чапый карактарын боорту [illegible] өрегезин ажа тыртып каан бир-ле танывазы аккыр кидис [illegible] эпчек кырында чыткан. Бажының адаанда бедиди сыртык салгаш, чаң-чаа дааржан хөй кежи чоорган-биле шуглап каан. Дүңдүктен шаң-бус оттур чырык дээр ынаар шалбул бүлүреңнээн. Ооргап сеткили тырыш кынып, чулчурубайында демир бежин дыншады соккан. Демир суугуну [illegible] ындан ог иштин ыяп, ыжкамнап кээрге, өрегени ажа тыртып каан хире. «Дириг кижи ышкажыл мен» дээн кызыгаар чок, дешелге турбас бодалдан ол аразында медерелин ышкынышкан.

Кажан медерел кирип келгеш, карактарын көрүп, салааларын шимчеткилээн, чиктиң аажок, электри тогу үстүрүкен чүве дег, эгиннери [illegible]. Көп-белдирде бир-ле аар чүве салып каан дег шимчеттинмес, ыстап аарыыр. Хөрек база кагылчак, бичии шимченнээрге чоорутун [illegible] бээр. Даштын ыт ээрген сооңда [illegible]. Удаваанда эжик ажыттынып, [illegible] соннуг-мурнуг кирип келген.

— Сайн-байнуу!—дээн эр кижиниң мендилээн чоон үнү тода болгаш откүт дыңналган.

— Сайн-сайн!—деп, херээжен кижи харылаан.

Ийи эр кижи аразында моол [illegible] чугаалашкан соонда Чапыйга келген. Ак халаттыг эмчи ол-бо шинчилээн, хоректе дегдиришкин, ооргага хан душкен болган. Сыкыртып, эмнер ижиртиген. «Кижилер аразында кижи ышкажыл мен» дээн бодалдан карактарында [illegible] чайгаары [illegible].

Бажында дилги кежи бөртү ийлендир салган, хөй кежи негей тоннуң эдээн аңдара азыган, поган далемба [illegible] ховуг [illegible] кан хүрен шырайлыг моол эр диштерин агартыр, чүүден чакты [illegible].

— Сомондан эмчи келген, эмнер берген, сен ону чиир, удавас сегиир. Маңаа элээн каш хонар, кадык [illegible].

— Мен мында [illegible] келген!—деп, Чапый айтырган.—Мени мында кым эккелген.

— Дүүн дүне келгеш—деп, моол эр имней-самнай аарак тайылбырлаан.—Оруктан аскап, машина хортүкке душкен фаралар чырып турган. Сени аараан. машина питиңге удаан. Ол тевелер чаңдырып чораан сени таварышкан. Сээң бензин база тонген.

— Мээң машина кайдаал?—деп, Чапый дүвүрексеп айтырган.—Ховуда хевээр бе?

— Чок-чок, сээң машина мында—деп, моол эр оожуктурган. — Машинаңы бертен бистиң бүт [illegible] машина сөөртүп [illegible]. Аваар бүгүн човаан херээ чок.

Оортап Чапыйның сеткили [illegible] дашкаар хос тынгылаан. Өөрүшкүнүң чырык халазы чаннаш дээн. Моол эр башты көдүрерге, херээжен кижи дерден өде берген сыртыкты солуп, хураган кештерин бедиди салган. Аяк сунган, хайындырып каан хойнуң аа'сүдү. Бар шаа-биле аартаан, чайгаар ижин дүвү ийип, кастыктардан дерлер сыктып келген.

Сүттү ижипкеш, Чапый аяп сунган:

— Буяныг кижилер, силерге улуу-биле четтирдим!—деп, сеткилиниң ханызындан өөрүшкүзүн сөглээн.

—Ажырбас—деп, моол эр төрелзек сеткил-биле чугаалаап.

— Мээң ат Комбо, бо ат Цурендулма дээр. Сээң ат кым?

— Мээң ат Чапый—деп, Чапый [illegible]—Душтуумну Чечек дээр, моолдап Цэцэг дээр ийин.

— Сен ам мээң дуңма—дээш, Комбо холун сунган. — Мен сээң акың, бо кижи угба болган. Бистер таныштар болур—найрамдал — найырал.

Алышындан дазыл-дамыры чаңгыс «найырал-найыралды» — ол ийи сөстүң күжү сеткилдерни ала-чайгаар чыыра тыртып, алышкы, угбашкы, дуңмашкы кылдыр төреледештирипкен. Каймак-даа дылдарын эки билишпес-даа болза, найыралдың кежик чолдуг хайыразы оларны чаңгыс аалдың кижилери ышкаш болдурган. Ёзулуг найырал берге ойде төрттүүнүп [illegible] деп чүве ол-дур.

Каш хонуктар эрткен, Чапый шуут кан-кадык болган. Орукка таварышкаш, эккелгени Цурендулма угбайга өөрүшкүзүн сөглеп, чаактарын [illegible] ошкатыпан, кабинадан ойнаар-кые уштуп, белекке сунган. Цурендулма салаазындан мөңгүн билзекти уштуп сунгаш, моолдап чугаалаарга, ирейи билири тыва сөстер-биле очулдуруп чугаалаан.

— Душтуун Чечекке белектир.

— Четтирдим, угбай—дээш. Чапый оон хаваапче каш удаа ошкагылаан.

Үш кижи удур-дедир дыңнаг куттантынып, чарылган-нар:

— Байырлыг!

— Баяртай!

Т. КАРЫМА.

Ай-оол

(Эрги басняның амгы уланчызы)

Ай-оол Түлүш сагыш амыр
Арагалап базып чайлаан.
Канчангаштың көөр дээрге
Харлыг кыжы дужуп келген.
Кадайының хөңнү калгаш,
Каапкаштың чоруй барган.
Огородта картошказы
Олчаан хевээр доңуп калган.
Ынаар-мынаар дилеп
көрген:
Ыт кагар ыяш-даа чок.
Соңгаларда ойбактардан
Соок хады үрүп турган.

— Халап болдум, хамык
чонум!
Харга, соокка кызаттырдым.
Дораан дуза катпас болза
Доңуп олур чыгым-дыр мен!
«Хөөкүйге дузалаар!» дээш,
Хөлзеп, шимчеп хөлчок
барган.
Местконуң кассазындан
Бежен акша чаштай берген.
Директору курут орбаан:
Дилег дээрге ол-ла дораан
Ай-оолга дуза кылдыр
Алдан акша бижип берген.
Сеткил ханган Түлүш Ай-оол
Серген келген — хей-аът
кирген.
Водка садар магазинче
Бодаммайн далажыпкан.

В. МОНГУШ.

Виктор ПОЛТОРАЦКИЙ

ШУПТУЗУНГА ХАМААННЫГ МЕН

Эштер-өөрүм аразынга
Чолдуг чурттап
келгеним бо.
Совет Төрээн чуртум
ышкаш.
Эргим черни тыппас-даа
мен.

Орукка-даа, аалымга даа,
Кезээн шагда ынаныжым
Ооң ижи, дүвүрели —
Холамыным, чымыжым-
дыр.

Шупту чүвээ хамаанныг
мен
Чуртум-биле хиним түдүш —
Салым-чолум, аас-кежиим,
Чаңгыс сенде доңнаттынган.

А. ДЕМБИРЕЛЬ очулдурган.

АЛФАВИТ ЁЗУГААР

Албан черниң 30 чыл болган оюн демдеглеп эртирер деп барган бис. Ол дээрге кайгамчык харысалгалыг ажыл-херек болу берген. Бодааш хөңнүн-даа чүве арттырбайн чугаалажып келген бис. Хөлзээлеп алган ресторанныгда шайлаага баштаар бас бурунгаар-ла томуйлап шаап алдывыс. Профэвилелдиң местком даргазы Нико — угаан-сарыылдыг кижи.

Нико бир дугаарында кымның, ооң соонда кымның, а дараазында кымның кады шылы дээш дашка көдүрерин ыяк планнап алган. Чаңгыстап шуптузунуң кадыкшылы дээш дашканы көдүрер, "ынчангаш [illegible] шуптузунуң аттарын дашкаа кинеп деп шиитпирлээн. Оон дашканы алфавит ёзугаар көдүрер деп деңнилгелиг арганы ажыглаарының дугайында шиитпирин хүлээп алган. Кижилерниң чаңгызын-даа хомудадып болбас!

Аңаа шуптузу таарзынган.

Шынап чыглып келгеш олурупкаш, эгеледивис-ле.

— Бистиң эргим ынак Николай Михайлович А-а-анчковус дээш! —деп, шайлаага башкарыкчызы Нико швейцар аштыг фамилиязының эге үжүүн аажок тода адавышаан, уламчылаан: — Ооң кадышкылы дээш [illegible]! Албан-дужаалы бедиуп, бичии-даа болза, кайгамчык чаңгыланып турар ышкажыл!

Ону харын шупту чөпсүнүп деткээннер.

— Швейцария база-ла бичии чурт, ынчалза-даа эң чараш-каас —деп, бир-ле кижи улам дыцсыткан.

— А швейцар быштак черле улуг болгаш амданы чаагай —деп өскеэн немээн.

— Чүге ынчаар чугаалайдыр сен? Мен бистиң сырый найыралдыг коллектививистиң ак сеткилдиг, төлептиг кежигүнү, эргим, кайгамчык кижи дээш дашканы көдүрер мен—деп шайлаага башкарыкчызы чугаалаан.

— Ындыг ажылга ак сеткилдиг эвес болза хоржок — деп бирээзи баштактанган.

Оон-тегла-даа хайнырала берген. Алфавит ёзугаар бистиң курьеривис Бобров дээш иштивис, ооң монтёр Варазания дээш, оон аштакчы кадай Геладзе дээш...

Мындыг чурумну бистиң эргим директорувус Наполеон Шалвович Чаладзе канчаар деткээнин билбес бис. Ынчалза-даа ол байырлыг найырдойта эң сөөлгү дашканы ооң алдар-адыны дээш көдүрерин биске, ол ойталаваан болгаш харын каттырыгылаан чүве.

Ол чаа арга кайы хире шынныг болгаш демократчыдыр дээрзиниң дугайын чугаалажып турган бис. Профэвилелдиң местком даргазы Никону шак ол арганы кезээде удурткулга болдурар деп чагып, сурган шаг болдувус.

Нико бир неделя хире болганда, дыштанылга баазаларынче путёвкалар үлээн. Дашканы ол база-ла алфавит ёзугаар тургуска-даа, фамилиязы эвес, а чүгле эрге-дужаалы барымдаалап тургускан. Эгезинде а-а-администратор, ол местком кежигүнү, ийигизи б-бухгалтер...

Алфавит ёзугаар эрге-дужаал барымдаалап тургускан данзы чамдык кижилерге чедишпес.

С. МХАРГРДЗЕЛИ.

Г. МАКАРОВТУҢ «Дыштаныр хүнде» деп чуруу.

Агаар

Агаар станциязының медээзин ёзугаар алырга, бөгүн республикага кожуп турар булуттаар, чамдык черлерге кезек чаар. Соңгу-барыын угланыышкыннаар хаттың дүргени секундада 7—12 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 6—11, чамдык черлерге 0—5, хүндүс 18—22, чамдык черлерге 10—15 градус чылыыр.

Кызылга кожуп турар булуттаар, кезек чаар. Агаарның температуразы дүне 6—8, хүндүс 18—20 градус чылыыр.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

ИЮЛЬ 25-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Бот чорда оттуу» 9.00, 12.10, 14.50, 17.30, 20.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Ол хайгыыл үезинде болган» 9.10, 11.30, 12.50, «39 чалажыгаш» 14.40, 16.40, 18.35, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Түңгүрбас алаан негекчилери» 15.00, «Келдерел» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Ынакшыл үези четпээн апыак» 19.30 шакта.

«ЧАПГЫ»: «Дамчы» 15.30, 17.30, 19.30 шактарда.

Сонуургактарга

ЕВРОПА КЫРЫП ОРАР

КНО-нуң комиссиаларының бирээзиниң белеткээни илеткелинге ынчаар чугаалап турар.

Амгы үеде Европада улуг назылыг кижилерниң хуу талазы-биле [illegible] бирги черде болуп турар. Бистиң дипте алдың хар ашкан [illegible] 126 миллион кижи. 1950 чылга деңнээрге, ол хире чааның кижилер барык ийи катап өскен. Европада 75 харнан ашкан [illegible] 12 [illegible]. КНО-нуң [illegible] чылдарда узун назылыг кижилер 32 хуу көвүдээр.

[illegible] көвүдеп турары-биле чергелештир эр, херээжен [illegible] өскерилгелер бар. Бир эвес 1950 чылда эр кижилер 42 хуу турган болза, 1980 чылда 39,5 хуу болган. Ынчангаш ам бистиң дипте үш херээженгеле ийи эр кижи оналжып турар.

В. БАЙКОВ.
Брюссель.

МАМОНТ АЗЫ

Анкудинка хем ачут хоорай Среднеколымсктиң чурттакчыларынга солун белек эккеп берген. Суңда [illegible] соонда хем эриктеринге сыңмайн, ол-бо талаларже суун [illegible] кудумчузунга [illegible] келген. Кажан хем суу сыңган, Анкудинка «томоорарбе» бергенде, бир улуг хөлбек сөртүп [illegible].

Согур берген хөөлбек [illegible] среднеколымсктар узуну ийи метр чартык мамонт азы тып алганнар. Ол будум эвес болгаш кажан-на ийик ржу сыйлып калган. Туский эртемчигелерниң сананы-биле алырга, азыгың узуну ук шаанда, үш метр турган, а деңзизи чүс килограмм турган. Ийи азы ийи центнер хире аар чүъктү кайы-даа ийик улуг амытан эвилен чоруп болур!

Солун бо тывыш тус черниң чурттакчыларының музейинче чоо экспонат бооп кирген.

Среднеколымск.
Якут АССР.

Редакцияның адрези: Индекс 667000

667000. Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуу 2-24-63, редакторнуу оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийн амыдырал болгаш совет тургузуг килдистерниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-21-76, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетүр килдизиниң 2-11-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-00, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун чедбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № [illegible]

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 173 (11971) | 1982 чылдың июль 25, воскресенье | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 көп.

АВТОМАТЧЫТКАН СУГГАРЫКЧЫ

Азербайджан ССР-ниң Ленкоранының субтропик девискээрлиг тускайжыткан Жданов аттыг совхозунда шай плантацияларын суггарар автоматчыткан суггарылганың комплекизи ажыглаашка кирген. Суг хевлээзинден сугну кедүре сордурар насос станциязында суггарар агрегаттарны башкарар черни тургускан Ногаа болгаш шай плантацияларының автоматчыткан суггарылга черлерин субтропиктерниң ажыл-агыйларының үш муң гектарында ажыглап турар. Оон мурнунда тургузуп [illegible] мындыг черлерден будун чартык катап хөй ажыктыг алырын хуржулга бадыткаан.

(СЭТА).

МАЛ ПРОДУКТУЛАРЫН — КУРУНЕГЕ

Он бирги беш чылдың ийиги чылының баштайгы чартыында республиканың малчыннары чедиишкиннерлиг доостулар: курунеге кедээ ажыл-агыйлыг продукцияны садар талазы-биле бүгү планнар ажыр күүсеттинген. Амгы үеде тос айлар планын күүседир дээш социалистиг чарышты калбарткан.

Статистика эргелелиниң медээзин ёзугаар алырга, республиканың курунеге эът садар талазы-биле тос айлар планы июль 16-га чедир 39.5 хуу күүсеттинген азы планда көрдүнген 199000 центнер эъттиң 78458 центнери саттынган. Бо көргүзүг эрткен [illegible] 1890 центнер хөй.

Эът садар планын Тожу районнуң 76 хуу күүсеткеш, бо [illegible] чарыштың бирги черинде чоруп турар. Дараазында черде — планын 48 хуу күүсеткен Бии-Хем район. Үшкү черде — Барыын-Хемчик. Бо районнарның кайызы-даа эрткен чылдың бо үезиндегизинден хөй эътти дужааган болгаш ук ажылды үргүлчүлеп турар.

Моңгун-Тайга районнуң тос айларда 700 центнер эът садар турган, деңгүн-ле 31 центнерни дужааган азы планын 0,4 хуу күүсеткен. Өвүр (27,8 хуу), Бай-Тайга (31,3 хуу) районнар база хоюдап турар. А Таңды, Каа-Хем, Кызыл [illegible] эрткен чылдыы [illegible].

Тос айларда курунеге эът садар планын «Май 1» совхоз 103,9 хуу күүсеткен. А оон кожазы «Тоора-Хем» совхоз планын чүгле 34,2 хуу күүсеткен. Мал дужаар черден ырак эвес турар «Коммунизмниң херели» совхоз планын 14,9 хуу чедирген. «Малчын» совхозтуң план күүсеткени мырынай аргажок — 0,8 хуу. Бо [illegible] курунеге эът дужаар [illegible] дээштиг хемчеглерни алыр [illegible].

Курунеге эът садар планын «Ак-Чыраа» совхоз күүседир чоокшаан — 99,2 хуу күүсеткен. «Шавылыг» совхоз планын 92,8 хуу күүсеткеш, үшкү черде чоруп турар.

Тос айлар планын күүседир хуусаага чедир ийи айдан бичии-ле ажыг үе арткан. А садар эът ат-даа хөй — 119542 центнер. Мындыг байдал [illegible] ларындан боттуг [illegible].

Республиканың тос айлары курунеге сүт садар планы [illegible] хуу күүсеттинген. [illegible] Районнарның дең кезии [illegible] сүт саткан. Ылангыя Улуг-Хем район 1981 чылдың июль 15-ка чедир сатканындан 9835 [illegible] Өвүр эрткен чылдагызындан бичии хөй сүт саткан-даа болза, планын чүгле 63,8 хуу күүсеткен.

Курунеге сүт садар талазы-биле [illegible] мурнуку одуруунда Барыын-Хемчик биле Моңгун-Тайга чоруп турар. Оларның кайызы [illegible] хөй сүт саткан болгаш планнарын 80—89 хуу чедирип алганнар.

Республика чыл эгезинден бээр хонук санында ортумаа-биле 750 центнер сүт садып турган болза, ам хонукта-ла 932 центнерни садары негеттинип турар. Ындыг болганда бүгү күштү план күүселдезинче мөөңнээри, саар инектерниң кададыы болгаш немелде [illegible] рары болгаш социалистиг чарышты [illegible] ры чугула.

Каа-Хем районда «Совет Тыва» совхоз курунеге сүт садарының тос айлар планын 2,3 катап ажыр, «Мөген-Бүрен» совхоз 172 хуу, «Дөн-Терезин» 100,8 хуу күүсеткилээн. Бо мурнакчылардан үлегер алыры кузенчиг. Олардан өске [illegible] лар чок, «Тере-Хөл» совхоз 31 хуу, «Шивилиг» совхоз деңгүн-ле 12 хуу чедирген.

Республикада хөй кыргылгазы дооступ турар. Ынчалза-даа курунеге дужааган дүк ам-даа эвээш, чыл планының 66,5 хуузу. Планнаттынган 27500 центнер дүктүң 9202 центнери бо хүннерге чедир дужааттынмаан. Курунеге дүк садар планын Таңды 20,4 хуу, Өвүр 65 хуу, Барыын-Хемчик 68 хуу чедирген. А Бии-Хем район планының чүгле 1,2 хуузун күүсеткен. Барыын-Хемчик, Өвүр, Бии-Хем районнарның [illegible] Эрзин, Чөөн-Хемчик, Бай-Тайга районнарында [illegible] районнар чок. [illegible] ажыл-агыйларының чүгле 18-и күүсеткен. Олардан «Совет Тыва» [illegible] 115 хуу, «Тыва» 117 хуу, «Мурнакчы» 118 хуу, «Дөн-Терезин» 116 хуу күүседип, мурнуку одуругда чоруп турар. А сонгаар турганнардан «Революцияның [illegible]» совхоз чыл планын 12,8 хуу, Каа-Хемниң «Кызыл тук» 30,2 хуу, «Шамбалыг» 39,3 хуу чедирген.

Мал продуктуларын курунеге садарының тос айлар планнарын [illegible]

БЕШ ЧЫЛДЫҢ КҮШ-АЖЫЛЧЫ БАЗЫМНАРЫ

Үлетпүрге продукцияның хемчээлиниң талазы-биле чартык чыл планы күүсеттинген деп, 1982 чылдың бирги чартыында ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Курүне планының күүселдезиниң түңнелдериниң дугайында ССРЭ-ниң Төп статистика [illegible] дыңнадыында чугаалаан.

Эрткен чылдың хамааты кан үезинге деңнээрге бүдүрүүшкүнүң немей өзүлдези 2,7 хуу болган. [illegible] бүдүрүкчү 2 хуу өскен. Бүдүрүүшкүнүң немей өзүлдезиниң 77 хуузу оон күзели-биле алдынган. Үлетпүр продукциязының бот-үнези чиигээп, арыг орулгалар көвүдээн.

Продукцияның эң чугула хевирлериниң бүдүрерин ындыг болган: электроэнергия — 685 миллиард киловатт-шак; газ конденсады киирип тургаш нефть — 303 миллион тонна; газ — 247 миллиард кубометр; хөмүр-даш — 353 миллион тонна; кан — 74,5 миллион тонна; белен кара металлдар проказы — 51,9 миллион тонна, демир рудазы — 120 миллион тонна; 100 хуу чемиштиг бүдүмелдерге чижеглей алырга минералдыг чемиштирилгелер — 13,8 миллион тонна; чижек единицалар-биле алырга үнүштер камгалалының химиктиг чепсектери — 276 миллион муң тонна; күгүрлүг кислота — 11,7 миллион тонна; химиктиг волокнолар болгаш утазыннар — 633 муң тонна; автодугуйлар — 31,0 миллион; металл кезер станоктар — 1047 миллион рубль, даргапаар-таптаар машиналар — 306 миллион рубль, программа-биле башкартынар автоматтыг манипуляторлар (үлетпүр роботтары) — 2,2 муң, приборлар, автоматтыдылга чепсектери болгаш оларга артык кезектер — 2,4 миллиард рубль; сангилга техниканың чепсектери болгаш оларга артык чепсектер — 1,4 миллиард рубль; оофсоона ратуралар — 107 миллион рубль; химиктиг [illegible] болгаш оларга артык кезектер — 388 миллион рубль; чиик болгаш аъш-чем үлетпүрүнүң технологтуг дериглери болгаш оларга артык кезектер — 736 миллион рубль; автомобильдер — 1083 муң, кедээ ажыл-агыйлыг машиналары — 1,6 миллиард рубль; мал ажылының болгаш мал чеми бүдүрериниң машиналары — 1,1 миллиард рубль; комбайннар — 54,6 муң рубль; хөвең ажаар машиналар — 5,0 муң; экскаваторлар — 21,6 муң; саазын — 2,7 миллион тонна; цемент — 60,8 миллион тонна.

Ол ышкаш бүгү хевирлерге [illegible] 5,5 миллиард метр; даараныгга кылыглары — 12,1 миллиард рубль; [illegible] тыны хеп трикотаж — 813 миллион; хөм идиктер — 377 миллион ажык; эът (үлетпүрге саазыратканы-биле алырга) — 4,3 миллион тонна; колбаса [illegible] — 1,5 миллион тонна; балык консерваларын [illegible] балык аймаа — 2,9 миллиард рубль; мал саржаа — 592 муң тонна; сүткө чижеглей санаарга, чалаң сүт продуктулар — 13,1 миллион тонна; үнүш үзү — 1,3 миллион тонна; кондитер кылыглар — 2,1 миллион тонна; консервалар — 5,0 миллион чижек баңка; радиоприемниктер — 4,3 миллион; телевизорлар — 4,1 миллион; [illegible] еңнүтлери — 1,5 миллион; соокдукчулар [illegible] — 3,0 миллион; хеп чуур машиналар — 2,0 миллион; бажың иштиниң мебель херекселдери — 3,2 миллиард рубль.

Газ, хөмүр-даш тывыжылыы, үнүштер камгалалының химиктиг чепсектери, металл кезер станоктар, автоматтар, приборлар, автоматтыдылга болгаш санаага техниказын, чиик болгаш аъш-чем үлетпүрүнге херек технологтуг дериглер, электровозтар, тракторлар, кедээ ажыл-агыйлыг машиналары база мал ажылының болгаш мал чемнерин бүдүрериниң машиналары [illegible], тракторлар, кедээ ажыл-агыйлыг машиналары база чоннуң хереглелдериниң өске-даа бараанныг бүдүрериниң чартык чыл планы күүсеттинген.

Нефть-газ тывыжылгазының дериглери, газ сордуруп үндүрер агрегаттарны, хоостай [illegible] металл [illegible] программа-биле башкарар станоктарын, үлетпүр роботтарын, радиоэлектрон аппаратуразын, техника-экономиктиг параметрлерни ылап шын [illegible] дериглер бүдүрери дыка өскен.

[illegible] бүдүрүкчү хевирлерниң ажылдары болгаш бүдүрүлгелер продукция бүдүрериниң ниити планын күүсеткен [illegible] талазы-биле дээлер [illegible] плannарны күүсеттинмээн.

Кара металлдарның белен прокадын, минералдыг чемиштирилгелер, сера кислотазы, тудуг мажы, цемент, шлээр демир-бетон, мал саржаа, чалаң сүт продукцияны, соодукчулар, хеп чуур машиналар болгаш продукцияның өске-даа чамдык хевирлерин бүдүрериниң талазы-биле планнар күүсеттинмээн. Нефть [illegible] болгаш нефтехимияның, хөмүр-даштың, электротехниктиг үлетпүрнүң, аар болгаш транспорт машина тудуушкунунуң министерстволары чардынган [illegible] хүлээп алган харыысалгалар ёзугаар [illegible]

1982 чылдың бирги чартыында [illegible] бүдүрүлгелер болгаш органнар [illegible] чарыгдалын болдурган.

Улус ажыл-агыйының бүгү [illegible] эртемнер-техниктиг программаларны боттандырарының болгаш эртемниң база техниканың чедиишкиннерин ажыглап кииреринче [illegible] чылаан. 2 миллион хирэ ажыдыышкыннарны болгаш чаартыкчы саналдарны ажыглаан.

Кылыгларның 1200 ажыг чаа хевирлериниң бүдүрүүшкүнүн бүдүрүлгеде хүлээп алган болгаш бүдүрүп эгелээн. Бүдүрүүшкүнүң ниити хемчээлинде шыгнарның дээди [illegible] 15 хуу аткан.

Чылдың эрткен үезинде комплекстиг механизастаашкын болгаш автоматчыдылгаже 2 муң ажыг участоктарны, цехтерни, бүдүрүлгелерни шилчиткен, 4 муң механизастаан шуушкуурулга болгаш автоматчыткан шугумнарны тургускан. Эртемниң болгаш техниканың хөгжүдериниң чамдык [illegible] чедир күүсеттинмээн.

Кедээ ажыл-агыйда частын хову ажылдары чогуур хуусааларында чоруттунган. 1982 чылдың [illegible] ажыл-агый культуралары-ның тарылга шөлдери, баштайгы медээлер ёзугаар алырга, 214,1 миллион гектар болган.

Тараа болгаш тараа-бобы культуралары 123,9 миллион гектарда тараан. Кок-тарааның, чинге-тарааның, ристиң тараазын алыр кукурузаның, соя-ның, хөвеңниң, хендир үнүжүнүң, ногааларның, мал чеми культураларның тарылга шөлдери эрткен чылдыындан калбарган.

Суггаттыг болгаш кевирген [illegible] тарылгалар калбарган. Арыг ангыстарның шөлү көвүдээн.

Депшилгелиг технология-биле кедээ ажыл-агыйлыг культураларын ажылдаан кылыры [illegible]

Чурттуң улуг [illegible] ле тараа культураларының [illegible] калбарган [illegible] болгаш [illegible] белеткели улуг хемчээлдиг уламчылап турар.

Мал болгаш куш, сүт садар [illegible] планнары күүсеттинмээн, а чүүрга садарының [illegible] Эрте бышкар болгаш теплицаларнык ногааларын курүнеге садары улгаткан.

Кедээ ажыл-агыйның [illegible] бүгү комплекизинге капитал салдынгандар — 15 миллиард [illegible] болгаш 1981 чылдың бирги [illegible] 3 хуу [illegible].

Кедээ ажыл-агыйга 133 муң [illegible] бильдерни, 173 муң тракторларны, тараа ажаар 52 муң [illegible] ажаар 5,6 муң комбайннарны, силос ажаар 20,3 муң комбайннарны, свекла ажаар 4,6 муң комбайннарны, [illegible] ниг сиген дазыганы кылыр 1,6 муң агрегаттарны, суггарылганың 8,2 муң машиналарын болгаш тургузугларын база өске-даа хөй техниканы берген. Оларны бүдүрериниң хевирлериниң хөй кезиинин планы күүсеттинген. Тракторларга кожар тудушкуннерин [illegible] витаминниг сиген дазыганы белеткээр агрегаттарны, органиктиг [illegible] ларын [illegible] планнары чедир күүсеттинмээн.

Чемиштиг бүдүмелдерни 100 хуу кылдыр санаарга минералдыг чемиштидилгелерни 10,1 миллион тоннаны, 1982 чылдың бирги чартыында ынга деңнээрге 451 муң тонна хөйнү, мал чемнеринге химиктиг немелделерни 308 муң тоннаны, азы 1981 чылдың бирги чартыындаазындан 42 муң тонна хөйнү берген, планнары күүсеттинген.

СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң чүүлдүг деп көрген Аъш-чем программазын боттандырар талазы-биле идепкейлиг ажыл калбарган.

Далай транспорту-биле сөөртүлге планы ажыр күүсеттинген даштыкы ажиндирипшкинге план база четкен, немей өзүлде 8 хуу болган. Далай портларынга чүдүрерүжүрер ажылдар планы 107 хуу күүсеттинген.

Ниити ажыглалдың хем транспорту-биле чүък саарылгазының база чүък сөөртүлгезиниң планы күүсеттинген.

Ниити ажыглалдың автомобиль транспорту-биле пассажир аргыштырарының планы күүсеттинген.

Газ дамчыдыгларларын-биле садар газты бээри 1982 чылдың бирги чартыы-биле деңнээрге 16 миллиард куб. метр көвүдээн, планы ажыр күүсеттинген.

Агаар транспорту-биле 50 миллион ажыг пассажирни аргыштырган. Пассажир аргыштырарының болгаш [illegible] ажыл-агыйының [illegible] талазы-биле ажылдарның чартык чыл планы күүсеттинген, а ниити сөөртүлге планы чедир күүсеттинмээн.

Харылзаа бүдүрүлгелериниң продукциязының ниити хемчээлиниң талазы-биле планы күүсеттинген болгаш [illegible] өзүлдези 5 хуу болган.

Курүнениң капитал салдынгаларының [illegible] кол фондуларны ажыглалга киирери 33 миллиард рубльды ашкан, ол эрткен чылдың бирги чартыынга бодаарга, 7 хуу хөй болуп турар.

Демир болгаш марганец рудазы [illegible] рудазының концентрадын, кара металлдарның, кан хоойларын [illegible] тиктиг аммиактың, күгүр [illegible] чүдүрери [illegible] биле улуг күчүлерни ажыглалга киирген. Машина тудуушкунунуң, ыяш болбаазырадылгазының тудуг материалдарының, а ол ышкаш чиик болгаш аъш-чем үлетпүрүнүң продукциязының дыка хөй хевирлерин бүдүрериниң талазы-биле күчүлерни [illegible].

3,2 муң ажыг километр магистралдыг [illegible] ларын ажыглаар кылдыр дужааган. Күчүлүг чаа газ дамчыдыгларының тудуузу талазы-биле ажылдарны чоруп турар, оон иштинде Уренгой—Помары — Ужгород деп газ дамчыдылгазы база бар.

Байкал—Амур демир-орук магистралының тудуу [illegible] чылап турар.

Кедээ ажыл-агыйда мал ажылының [illegible] механизастаттынган фермаларын болгаш мал азыраарынга 1,2 миллион баш кирер база куш азыраарынга 2,1 миллион куш кирер комплекстерни, чылдыы 1,1 миллион ыяш хагаалар болгаш эът үлдалашкынныг 19 миллион баш куш бээр куш фабрикаларын, ниирги 6,4 миллион кубометр силос болгаш [illegible] ларны, комбикорм бүдүрүлгелерин болгаш оон-даа өске тудугларны ажыглалга киирген.

225 муң гектар суггаттыг болгаш 250 гектар кургаткан черлерни ажыглалга киирер кылдыр хүлээп алган. 1,7 миллион гектар [illegible] суглуг болдурган.

Агропромышленниг [illegible] ниң ажылдарында тракторлар болгаш оларның артык кезектерни, аъш-чем, эът-сүт болгаш балык үлетпүрүнге херек технологтуг дериг-херекселдерни, минералдыг чемиштидилгелерни, үнүштер камгалалының химиктиг чепсектерниң бүдүрериниң талазы-биле кондитер кылыгларын, үнүш үзүн, эът, чалаң сүт продукциязын бүдүрүп [illegible] талазы-биле күчүлер улгаткан.

Улус ажыл-агыйынга курүнениң капитал салдынгалары 54 миллиард рубль болган болгаш 1981 чылдың бирги чартыы-биле деңнээрге 2 хуу өскен.

[illegible] болгаш тудугну организастаарының чаа аргаларын нептередири, ажыктыг конструкцияларны болгаш материалдарны ажыглаары боттандырылган. Күш-ажылдың бүдүрүкчүзү бедээн.

Оон-биле чергелештир кол фондуларны ажыглалга киирериниң болгаш дыка хөй бүдүрүлге күчүлериниң планы күүсеттинмээн. Дыка хөй тудуг организацияларны тудугнуң бараан продукциязының [illegible] бүдүрүлгеден [illegible] ниң болгаш ажылдарның боттанызын чиигедириниң талазы-биле [illegible].

Улуг ажыл-агыйынга ажылчыннарның болгаш албан хаакчыларының [illegible] 113,9 миллион кижи болган болгаш 1981 чылдың бирги чартыы-биле деңнээрге 1,2 миллион кижи хөй болган.

Улуг ажыл-агыйынга ажылчыннарның болгаш албан хаакчыларының айда ортумак ажыл төлевири 2,7 хуу өскен болгаш 177 рубль четкен.

[illegible] төлевири 4 хуу улгаткан.

1982 чылдың бирги чартыында [illegible] болгаш чоннуң чаагай чорудун [illegible] талазы-биле хемчеглерни боттандырган.

Курүне болгаш кооператив [illegible] бараан саарылгазы 153 миллиард рубль болган.

Бараан саарылгазы улгатсаан, [illegible] барааннарга чоннуң өзүп турар негелдезин ам-даа долузу-биле хандыртынмаан.

Совет Эвилелиниң даштыкы садыг саарылгазы эрткен чылдың ол үези-биле деңнээрге өскен болгаш 58 миллиард рубль болган.

Чоннуң чурттаар [illegible] хемчээли 5,1 хуу улгаткан, оон иштинде кедээ черлерге 5 хуу улгаткан.

Курүне, кооператив бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларының (чурттагалга-тудуг кооперативтерин киириштирбишаан) база колхозтарның акша-хөреңгилериниң күзели-биле ниити шөлү 30 миллион дөрбелчин метр 590 муң чаа чаагайжыттынган квартиралар [illegible]. Коопчуг хөй санныг хуу чурттаглга бажыңнары чонунуң бодунуң хөреңгизи-биле болгаш [illegible] дузазы-биле база туттунган.

92 муң өөреникчи олуттуг ниити өөредилге школаларын, 111 муң олуттуг школа назыны четпээн уруглар албан черлерин, 14 муң орунн эмнелгелерни, бир [illegible] 28 муң кижиниң хүлээп алыр амбулатор-поликлиника албан черлерин болгаш социал-культура хереглелиниң оон-даа өске дыка хөй тудугларын [illegible].

Оон-биле чергелештир [illegible] болгаш социал-культура хереглелиниң чамдык тудугларының чартык чыл планы чедир күүсеттинмээн.

Чурттакчылыг черлерниң чаагайжыдылары болгаш газчыдылгазы уламчылап кылган.

Бойдус камгалаларының тодаргайлаттынган программазы күүсеттинип турган. Агаар болгаш суг бассейннерин камгаларының, аъш-ыяштың база таңгызарының, черлерни катап ажыглаарын [illegible] талазы-биле хемчеглер боттандынган.

Газ-дозуп дозуп алыр тургузуглары, суг арыглаар тургузугларын ажыглалга киирериниң болгаш оон-даа өске [illegible] талазы-биле дыка хөй бүдүрүлгелер хожудап турар.

Чурттуң ниити өөредилге школаларында 44,3 миллион уруг, [illegible] тиг өөредилге черлеринге 4 миллион (оон иштинде ортумак училищелерге 2,2), ортумак тускай өөредилге черлеринге 4,6 миллион, дээди өөредилге черлеринге 5,3 миллион кижи өөренип турган. Бо чылын ортумак эртемни 5 миллион оолдар болгаш кыстар чедип алган.

Улус ажыл-агыйынче 24 миллион специалистерни, оон иштинде дээди эртемниг 0,8 миллион кижини болгаш тускай ортумак эртемниг 1,3 миллион кижини чоруткан.

Совет Эвилелиниң чонунуң саны 1982 чылдың июль 1-де 270 миллион кижи болган.

(СЭТА).

Рамиль Файзуллович Ахтямов «Тыва кобальт» комбинадында ажылдап турар. Ол ажылга харыысалгазы, кымыкая [illegible] апарган.

[illegible] курска кирип алгаш, аппаратчик мергежилди чедип алган.

ЧУРУКТА: аппаратчик Р. Ф. Ахтямов.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

Хоорай — кодээге

ҮЛҮҮН КҮҮСЕТКЕН

— Сөөлгү он ажыг чылдарны улаштыр кодээниң ажылчыннарынга [illegible] чемн белеткежип келдивис. Ол үениң келдүүн маңаа, «Улуг хурал» совхозка эртирген, ам база келгенивис бодур — деп, В. Г. Анисимов чугаалай-дыр. Тыва АССР-ниң Кадык камгалал министерствозунуң автобазазының болук сигенчилериниң совхозтуң Кызыл-Чыраада келгени совхоз төвүнге-ле дыңналган.

— Планыңар кайы хире, канчаар ажылдап кирдиңер Василий Григорьевич?

— Автобаза коллективи 25 тонна, сиген кылыр планныг, ону үш хүн кылгаш күүседиптивис. Ам совхозтуң сиген хүлээп алыр комиссиязынга хемчээткеш, дужаарывыс ол. Оон соонда ниити эмнелге коллективиниң сиген планынче кирер бис. Ниитизи-биле каттыпкаш 100 тонна сиген кылыр сорулгалыг бис. Бо чылын сигенниң үнгени эки болгаш дүжүткүр-дүр.

Эрткен чылын үнүш дүжүт багайда бо девискээрден 115 тонна сигенни белеткээш, совхоз дирекциязынга, баян-кол-чуларга мактатканын ол чугаалады.

Ниитиниң малынга чем белеткээри-биле автобазадан 20 кижи мында ажылдап турар. Оларның аразында чыл бүрүде сигенге ажылдаан, арга-дурзулгалыг Александр, Анатолий Попов алышкылар. Михаил Калин, чолаачы Роля Дагбалдай дээш өскелерни-даа адап болур. А Василий Анисимов, коллективтиң сигенчилерин чылдың-на удурту келген, бо чаагай херектиң ёзулуг мастери.

Найысылал Кызылда эмнелге коллективтери-ле хөй, уруглар эмнелгелери, туберкулёзка удур эмнээр диспансер, онкология дээш оон-даа өске. Ол бүгү коллективтерниң белеткээр ужурлуг 75 тонна сигенин үстүнде бижээнивис автобазаның сигенчилери кылып хүлээлгени алгаш, хол дыңнаг ажылдап киргеннер.

С. ТАС-ООЛ.

Кызыл район.

БАШТАЙГЫ САРААДЫ

Сүт-Хөл ажылчын кооперациязының аъткажакчызы, ол-ла кедээ Советтиң депутады Хүр-оол Ондар мал чемиин белеткелинге үр чылдарда улаштыр идепкейлиг киржип келген. Эрткен чылын ол бодунуң тургузуп алган бригадазы-биле совхозунга 35 тонна эки шынарлыг сигенни белеткээш, бригадалар аразында социалистиг чарышты мурнуку одуруунче үнген.

Чоокта чаа ол база беш кижи составтыг звено тургузуп [illegible] Советтиң [illegible] ниче кирипкен. Ооң звенозу 30 тонна эки шынарлыг сиген белеткээр хүлээлге алгаш, ону күүседиринче хөй-аъттыг кирипкен. Каш-ла хонганда ооң звенозу Хемчик унуун Эргиӧдек деп черде бир улуг сарааты тургускан. Ол звено алган хүлээлгелин бүдүп чартык катап ажыр күүседир сорулганы салган. Звено баштайгы 20 тонна сараатты тургускан.

О. БОРАШ.

СУГГАТЧЫЛАР ЗВЕНОЗУ

Чайгы хүннүң эртенги херелдери шонуп келирге, хоюзур чер суггарып хонган суггатчы звенонуң кежигүннери чаңгыс черге, бичии дөң кырынга чыглып келгеш кылган ажылын сонуургап көрүп тургаңнар.

Суггатчылар бо дүнеки хүлчеге база багай эвес ажылдааныы, хүлчет нормазын ажыр күүсеткенин, суггарган шөлүнүң шынары эки болганын түңнеп чугаалажып [illegible].

— Бо Чөөн-Хемчик районда «Сүт-Хөл» совхозтуң Кызыл-Тайга салбырында Ламзай-оол Ондарга удурткан суггатчы звенозу [illegible] чоруп турары ол.

Ш. ОНДАР.

НОГААН ЧЕМИШ

«Тыва» совхоз тургустунганындан бээр 20 чыл болган. Оон ажыл-ишчилери юбилейин багай эвес көргүзүглер-биле уткаан. Чартык чылда совхоз курунеге 12 тонна дүк дужаар планын 16 тонна чедирген, 70 тонна эътти база дужаап алган. Амгы үеде совхозтуң 25 муң хоюн эки оъттуг сериин тайгаларда чайлап, семирип турар. Хоюжулар Т. Куулар, С. Ондар, М. Моңгуш олар бир хойдан-на 3-3,3 кг дүкү кыргып алган. Курунеге садар шарылар кадарып турар Д. Куулар, Г. Ондар, А. Куулар болгаш өскелер-даа хонукта бир шарыдан 900 грамм немелде деспиин ап турар.

Совхозтуң хоочун хойжузу Шуураккай Довуучуевич Сат биле ужуражы бээривисеерээн сеткилин мынчаар илереткен:

— Хөй национал акы-дуңма чуртталарлыг Улуг Совет курунениң чаг иштинде бүгүрек дег, аас-кежиктиг чурттап чор бис. Тыва кижиниң эки бедик, херээ хостуг. Ол чүнүң ачызы? Башкывыс В. И. Ленинниң тургускан Коммунистиг партияның национал политиказы тыва черде боттандырып турарының үре түңнели-дир.

— Чеже чыл иштинде хөй кадарып турар силер, Шуураккай Довуучуевич?

— 16 чыл иштинде. Бо чылдарның дургузунда черле багай ажылдап көрбедивис. Кадыг-дошкун, каан-халыын кандыг-даа кыш, чай эртип турду. Ынчалза-даа хөй коптаттынмаан бис. Ам 770 ирт кадарып тур мен, бир ирт хонукта-ла 400 грамм немелде деспиин берип тур.

Аъш-чем программазын боттандырарынга коммунист Шуураккай Довуучуевич Сат бодунуң улуг хуузун киирип турар.

«Тыва» совхозтуң хоочун чолаачызы, коммунист Хемир-оол Серэевич Ондар ге рээ совхозунга он беш чыл тургузунда шалыпчы ажылдап турар.

— Бо чартык чылда сүт сөөртүр машина-биле 13210 тонна-километрни эртим — деп, дериглигдыг чолаачы чугаалады — 100 кг ажыг бензинни камнап алдым.

Коммунист чолаачы бодунуң ажыл-ишчи үлегер-чижээн ынчак өскенге, кады ажылдап турар өөрүнге херек кырында көргүзүп, оларга бодунуң арга-дуржулгазын дамчыдып турар.

Совхозтуң ажыл-ишчилериниң [illegible] ларынга чоргаарланып турар. Оларның шалыпчы ажылының түңнелинде совхозтуң экономиказы быжыгып турар.

Тээ-Хая суур чыл бүрүзү улам чаагайжып турар. Аңаа 50 орунуг ясли-сад, сүт алыр ады кудук база [illegible] туттунар, ог-бүле бүрүзү өнчүлүг, хуу мал-маганы [illegible].

Аъш-чем программазын боттандырар талазы мал [illegible] бартыр ужурлуг. Совхоз бо чылын механизастаттынган 2 бригаданы, 6 сиген кезер [illegible] киирген. Бо хүннерде 600 тонна сиген белеткээш, 100 тонна сенажты база [illegible].

Совхоз [illegible] хөй мал семиртир [illegible] 80 [illegible].

Э. МОҢГУШ.

Чөөн-Хемчик район.

[illegible] БИБЛИОТЕКА им. А. С. [illegible]

РЕВОЛЮСЧУ, ДАЙЫНЧЫ, КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАР

(№ 7 1982 ч, июль)

Бөгүн—ССРЭ-ниң Шериг-Далай Флодунуң хүнү

ДАЛАЙДА ДАЙЫНЧЫ ЭЭЛЧЕГ

ССРЭ-ниң Шериг-Далай Флодунуң хүнүнүң бүдүүзүнде ШДФ-нуң Кол командылакчызының оралакчызы адмирал Леонид Мазин ПМА-ның корреспондентизи Степан Федосеевтиң айтырыгларынга харыылаан.

ССРЭ-ниң Шериг-Далай Флодунуң хүнү чүгле шериг далайжыларның эвес, бүгү совет улустуң чаңчыл болган байырлалы. Шериг корабльдериниң чаражы, шериг-спорт чу маргылдаалар. Флот ансамбльдериниң болгаш [illegible] типтериниң концерттери —бо бүгү совет флоттуң дайынчы [illegible] болур. Ол хүнде шериг далайжылар, суг адаанын болгаш суг кырының корабльдериниң [illegible] га, оларның тайбың күш-ажылын, [illegible] далай [illegible] камгалаарынга белеңнин илеткеп турарлар.

— ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң бүгү хевирлери чуртту идегелдиг камгалаары-биле план ёзугаар сайзырап турары чажыт эвес болгай. Шериг-Далай Флодунга ол кайы хире хамаарылгалыгыл?

—Коммунистиг партия болгаш Совет күрүне АКШ-тың болгаш НАТО-нуң өске-даа чурттарының шериг кыжаныышка болгаш эндере чеп [illegible] кылдыр чурттуң [illegible] быжыглаар. Чепсектиг Күштерниң дайынчы [illegible] бедилер [illegible] ап турар. Ол хемчеглер Шериг-Далай Флодунга база хамаарышкан. Совет Эвилелиниң кызыгаарын он дөрт далай, океан чуп чыдар. АКШ-тың империалистери чаа дайынга белеткелдиң калбарткан. Делегей океанының делгем районнарында [illegible] ССРЭ-же угландырган ракета-ядерлиг [illegible]. [illegible] Совет Эвилелиниң болгаш өске-даа социалистиг калдың ажылдажылга чурттарының [illegible] болу берген. 30 чылдардан бээр океанның ракета-ядролуг флодун тургузар, суг адаанның атомнуг хемелерин амгы үениң суг кырының корабльдерин тудар, хөй сорулгалыг авиация-биле флотту чепсеглээр ажылды чорудуп эгелээн. Амгы үеде флоттуң кол күжү атомнуг суг адаанын хемелери, далайның ракета чедирер авиациязы болу берген. Кол чепсээ — янзы-бүрү сорулгалыг, оон иштинде атомнуг чепсекти чедирер аргалыг [illegible] болур.

Флотта өскериилгелер, оон шаан халдакчы күжүн кайы катап улгаттырган; корабльдерниң болгаш авиацияның [illegible].

— Делегей океанында Шериг-Далай Флоду кандыг сорулгаларны күүседип турарыл?

— Совет флот — чурттуң Чепсектиг Күштериниң кезээ, ол ССРЭ-ниң далай кызыгаарларын камгалаар чаңгыс сорулгалыг.

Совет дайынчы далайжылар ыраккы походтарга океаннарга [illegible] ап, дайынчы техниказы болгаш чепсекти башкарарының [illegible] бедидип, тура соруун быжыктырып, далайга күштүг удурланыкчызынга удур [illegible] чугула билиглерин ап турарлар.

Совет флот тургустунган тургузуунуң дургузунда чаңгыс-даа корабль [illegible] сорулга-биле далайже үнмээн, кажан-даа өске корабльдерге халдап көрбээн, өске [illegible] рын ок-боо-биле корудупаан. Совет дайынчы далайжылар [illegible] таварышкан улустарга чаңгыс удаа эвес дузазын чедиргеннер.

— Делегей океанының делгемнеринге далайжылар суг адаанның болгаш агаар-бойдустуң берге байдалдарында дыка үр үеде эжиндириништиниң чорудуп турар болгай. Шак ындыг байдалда оларның амыдырал хандырылгазын канчаар боттандырып турарыл?

— Дайынчы далайжыларның [illegible] байдалдың тургузуп турар бис. Ажылдаашкынның [illegible] болгаш [illegible] турар дээш бүгү-ле чүүлдерни кылып турар бис. Эжиндиришкинниң байдалын барымдаалап турган, чемин артем нормазын ёзугаар организастаан. Корабльдериниң [illegible] чаалдан-биле берип турар. Дайынчы походтар үезинде эмчи хандырылгазын чогуур деңнелде тургускан. Матростарның, старшиналарның, офицерлерниң культурлуг дыштанылгазын эки организастаар арга-шинээ [illegible] катап тургузар аргалар бар.

Совет Эвилели АКШ-ка удурланыштыр шериг баазаларын өске девискээрлерде [illegible] турар. Ырак болгаш үр хуусаалыг [illegible] киннер үезинде кол-ла [illegible] материалдыг херек-херекселдериниң бүгү хевирлерин [illegible] ап турар.

[illegible] дайынчы техниканы хоода туткан кижилер дугайында сагыш салыры — флотту келдээ дайынчы белен [illegible] фактору деп санап турар бис.

— Совет дайынчы корабльдер дыка хөй күрүнелерниң порттарынга доктаап турар. Оон сорулгазы чүл?

—[illegible] чылдарда совет шериг корабльдери дыка хөй [illegible] хүүзү болгаш [illegible] ёзу-биле чораан. Олар боттарының ажыл-херектери, бажыг чурум-сагылга-биле Совет күрүнениң, оон Чепсектиг Күштериниң ат-алдарын бедидип [illegible] тыр.

ССРЭ-ниң Шериг-Далай [illegible] социалистиг чурттарның шериглери, флоттары-биле дайынчы кады ажылдажылгазы доктаамал хөгжүп орар. Ол янзы-бүрү хевирлиг. Бот-боттарының чурттарынга баары, өөредилгелер эрттирери, [illegible] солчуру болгаш өске-даа хемчеглер [illegible] чугула айтырыгларының талазы-биле чаңгыс аай [illegible] кылыр, хууда составтың дайынчы [illegible] доктаамал сайзыраңгайжыдар аргазы бээр. Бистиң аравыста хөй талалыг харылзаалар [illegible] чурттарның [illegible] ольрның армияларының болгаш флоттарының дайынчы [illegible] бедидер.

(ПМА).

Бистиң чаңгыс чер чурттугларывыс

ЧҮГЛЕ ТЕРГИИН ЭКИ

«Тыва тудуг» трестиң [illegible] Хертек Маадыр [illegible] Кызыл Тулуш шериг [illegible] белен [illegible] [illegible] [illegible] Алей-Саар [illegible] [illegible] кирген.

— Баштайгы хүннер [illegible] шериг [illegible] тайбың [illegible] хөй [illegible] [illegible] херек.

[illegible] Маадырның [illegible] бар [illegible]. Таңды чурттуг Тулуш Кызыл-оол-биле ол [illegible] «бо кижиге домей болуп көрейн» деп. Ол дораан-на болаан. Тулуш шынап-ла кончуг эки үлегерлиг эштериниң бирээзи болган. Ленинчи орденниг полктуң солдаттары Төрээн чурт дээш [illegible] Тулуш Кызыл-оолдуң дугайында дыка хөй эки чүве [illegible] өске.

Бо бүгү Маадырга баштайгы үелерде улуу-биле дузалаан.

[illegible] кыстап чоруур. Бо тедеп [illegible] комсомолчу-дайынчы «[illegible]» [illegible] ту буруңгаарлап ор бисе деп [illegible] ышкаш ол эрттирип турар, ону мезектиң солдаттары болгаш сержантылары деткээн. Эш хуунуң дузазы болгаш бот-[illegible] дайынчы [illegible] хевири болур.

Бөгүн ашаа дайынчы Хертек Маадыр дайынчы болгаш политиктиг белеткелдиң тергиини, [illegible] чү.

Шеригге эки чаңчылдар ынчалдыр дамчып кээп турар, чүге дээрге солдаттарны патриот, интернационалчы, коммунизм [illegible] совет улустуң эң эки үлегер-чижээнге кижизидип турар.

Ю. САВОСТИН, офицер.

ДАЙЫННЫҢ ОРУУ-БИЛЕ

1941 чылдың июнь 22 [illegible] [illegible] Чебаркуль [illegible] Кызыл [illegible] — [illegible] [illegible] Германияның бистиң [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

1941 чылдың август 19-да [illegible] 20-те чедир [illegible] шериг [illegible]. Бистиң бөлүк Саратов областың Вольск хоорайже аъттанган. Ашаа 266-гы адыгжы дивизия тургустунган. Оон составынга кирген [illegible] ротазының командирынга томуйлаттым. Дивизияның [illegible] өөредилгези үр болбаан. Декабрь 1-де бистиң дивизия [illegible] фронтуже киришкен. Дивизия разведказының составынга мээң саперларым база кирген. Разведка бөлүүн баштаары мээң онаашкан. Баштайгы дайынчы сагыл четтиришкиним ол болду.

[illegible] ай дең [illegible] алган, үжен шаа кижилиг немец разведказы бистиң бөлүк хеңертен ужуражы берген. «Бузаалентээлинер!» — деп команда бердим. Бисти эскербээн каан чыда душтулер. Аткылажыышкын эгелээн. Мээң дайынчыларым [illegible] немецтерниң долгандыр бузээлепкен. Бөлүктүң чартыы ууткаттынган. Арткан тыттурган. Дөгер чогунда сүүрже кирип, [illegible] бар болду.

[illegible] кирген, немецтерниң ууткап чок кылдывыс. [illegible] дайынчылар бисче [illegible] [illegible] Сүүр [illegible] 3-30 [illegible] [illegible].

[illegible] бистиң [illegible] [illegible] [illegible] фронтуларже.

Киреевко [illegible] [illegible] мир-дузак моондактарын аштап, [illegible] шеригге оруку ажыдып чордувус. Суур дээш тулчуушкунче эртенгиниң дөрт шакта киришпивис. Күчүлүг «Катюшалар», «Андрюшалар» [illegible] турган. Ша-даа четтиишле дайынның кужү көзүлдүр шагзырап эгелээн. Аар чиңнегбиле [illegible] берген. Туттургаңнар саны база хөй. Киреевково хосталган. Дайзын оруунга таварышкан хоорай, суурларны өрттедип, хуюктап, дергеп [illegible] шаан аткаарлап бар чораан.

[illegible] 1943 чылдың [illegible] мени Сталинабад (амгы Душанбе) хоорайже чорудупкан. Ашаа 93-кү адыгжы бригада тургустунуп, белеткенип турган чүве-дир. Мени ашаа инженер херээниң начальнигинге томуйлаар болду.

1943 чылдың июньда бистиң бригада Барыын фронтуга келгеш, 138-ки адыгжы [illegible] кирген. Мен ашаа 18-ки армияның 179-ку ангы сапёр батальонунуң командиринге [illegible] дым.

Бистиң дайынчылар дугаар дивизия [illegible] тулчуушкаан. Барыын чүкче чылып [illegible]. Днепрниң солагай талазында Украинаны хостаары эгелээн. Дивизия Днепр эриинге келген. Хемни даайылдашпышаан кежери — кол сорулга ол. Днепрниң солагай талазынче дивизияны кежирери-биле салчыгаштар кылыры мээң батальонумга онаашкан. Сапёрлар хүн, хүн чок ажылдап келген. Чоокку суурлардан чурттакчылыг черлерден хемелер, доскаарлар хилеп ап турдувус. Ол-ла бүгү чүвелер-биле чадаг шеригни кежирер харылзаага база биске онаашкан. А кежер черинге Киевтиң мурнуу талазы, Канев хоорай чоогу чүве. Днепрниң он талазы эрин—кадыр. Үүрмек даштыг.

[illegible] кежер шак-даа келген. Эртенгиниң дөрт шак. Команда ёзугаар бар турган хемелерге [illegible] кирип [illegible]. Хемниң ортуузунга чорувуста, немецтер бисче от ажыда берди. Дээрде бомбалакчы самолёттар. Хемни кежип четтигиптерге [illegible] дузалаан турганнар.

Дивизияның сорулгазы — [illegible] хоорайны [illegible] алган [illegible] [illegible] Маңаа [illegible] кергускеннер. [illegible] кежириишкинге эрес-дидим чоруу дээш [illegible] лар орденнер, медальдар-биле шаңнаткан. Мен Ада-чурт дайынының [illegible] 1-ги [illegible] шаңнаттым.

1944 чыл... Совет Армия [illegible] барыын чүкче улам хандыр сывырып бар чораан. Волгага, Орлов-Курск [illegible] Украинаның солагай талазы кадыг-доштуг тулчуушкуннарынга аштырышкынын дээш удурланыкчының өжээн негээр шаа чок болуп бар чораан.

Украинаның солагай талакы эрик талазын хостаан соонда, бистиң дайынчыларывыс [illegible] каш улуг шаап халдаашкын операцияларын [illegible] бирээзи Корсунь-Шевченко операциязы.

1944 чылдың январь 12 Дээди Кол командылал чери Корсунь-Шевченко районунда [illegible] бузаалээш, чок кылып ууттаары даалкан. Ол операцияга Бирги, Ийги Украина фронттарының (командылакчылары армия генералдары Н. Ф. Ватутин, И. С. Конев) дайынчылары база киришкен. Оларны Совет Эвилелиниң Маршалы Г. К. Жуков харылзаштырып турган. Чээрби дөрт хире хонук дургузунда уруглучулеп келген чидиг тулчуушкунга немец фашистиг ажелекчилер аштырыышкынга таварышкан: дайзынның он дивизиязы, бир бригада бузаалеткеш ууткаттырган. 55 муң фашист солдаттар, офицерлер өлүрткен болгаш балыглаттырган. 18 муң ажыг солдат туттурган.

Совет Чепсектиг Күштерниң бо чайынналчак тиилелгезин Москва 1944 чылдың февраль 18-те салюттап ёзулаан.

Н. ВАСИЛЬЕВ,
Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи.

«Октябрь революциязы» крейсер бодунуң адын хамааты дайынның чылдарында аныяк Совет Республиканы камгалаан, Ада-чурттуң дайынының үезинде Ленинградты камгалаар дээш тулчуушкуннарга кирген чер далайжыларын ол-биле деткип турган Балтий флодунуң ат-алдарлыг корабльдеринден санаан алган.

Чаңчыл ёзугаар крейсерге бистиң чуртувустуң янзы-бүрү национал чоннарының оолдары шериг албазын эрттирип турар. Ам мында ССРЭ-ниң 60 чылынга [illegible] социалистиг чарыш калбарган.

ЧУРУКТА: Грузиядан келген мелиоратор матрос М. Давитулианы бодунуң төрээн черинде чаартылгалар дугайында интерниге чугаалап берип тур.

Ленинградка Нахимовтуң шериг-далай училищезин тургусканындан бээр дөртен чыл эрткен. 1944 чылдың июльда ашаа баштайгы курсантылар — фронтучуларның [illegible].

ЧУРУКТА: шлюпканың тергиин эки шиңгээдип алган Алексей Борисовский, Игорь Попаков, Алексей Молчанов, Константин Дуняков.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Армияның болгаш

Флоттуң амыдыралындан

ТҮРКЕСТАННЫҢ КЫЗЫЛ ТУКТУГ ШЕРИГ ОКРУГУ. [illegible] чы өөредилге болгаш ажыл-ниң даң бажында-ла кыптытын эгелей бээр. Даглыг черниң бойдус байдалынга таарыштыр тургускан өөредилге программазын ёзугаар эртип турар дайынчы белеткелдиң [illegible] мергежилин доктаамал бедидип ап турар.

Дайынчы машиналар башкарарынга даглыг черниң оруу амыр эвес. Улуг лейтенант В. Скибаның командылааны [illegible] [illegible] башкарып, агаар-бойдустуң берге үелеринде бедик сорулгазы тергиин эки күүседип турар. Хостуг үезинде олар [illegible] хамыылап турары өрээлдер болгаш класстары көскү агитацияның чаа хевирлери-биле удаа-дараа дериттинген турар.

О. БЕДУЛА,
капитан.

ОДЕССАНЫҢ КЫЗЫЛ ТУКТУГ ШЕРИГ ОКРУГУ. Черниговтуң Ленинчи комсомол аттыг ужудукчуларның дээди авиация училищезиниң курсантызы Иван Матейко чалгынныг машиназынга олуруп ужудуп [illegible] агаарже баштай ужугуп үнген хүнүнден бээр чээрби чыл эрткен. Бо үениң дургузунда Иван дайынчы техниканың дыка хөй хевирлерин өөренип ап четтигипкен. Ол ужудукчу-снайпер болган. Амгы үеде Иван Матейко аныяк авиаторларның кижизидикчизи, [illegible] «Төрээн чурт дээш ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштеринге бараан болуушкун» орденниң III чергези-биле үнелеткен.

Гвардия [illegible] коммунист И. Матейко [illegible].

М. СИДЕЛЬНИКОВ.

ОРТАА АЗИЯНЫҢ КЫЗЫЛ ТУКТУГ ШЕРИГ ОКРУГУ. 1-ги класстыг шериг ужудукчузу гвардия майору А. Федченко [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

Агаар-бойдустуң таарымча чок байдалы турбажок, 1-ги класстың шериг ужудукчулары гвардия майорлары В. Галахов, Н. Романюк, гвардия капитаны Ю. Городничев, [illegible] гвардия майору М. Солнцев олар удурткан бомбалакчы самолёттар [illegible].

[illegible] дидим хүрээ ап, оларга күштүг согуу чазыг чок бербишаан, экипажтар сорулгазының районунче уңуп келгеннер. «[illegible]» [illegible] улуткан каан.

В. ПРОХОРОВ,
подполковник.

СИБИРЬНИҢ КЫЗЫЛ ТУКТУГ ШЕРИГ ОКРУГУ. Н шериг кезээниң специалистери айыткан районда дайынчы техникаларны [illegible] ны чедиргеш, ону кудар өөредилге-дайынчы даалганы алган.

Дайынчы даалганы улуг лейтенант А. Воробьевтуң дайынчылары эрестиг күүсеткен. Бүгү техниктиг херекселдерни [illegible] Специалистер салдынган сорулганы күүсеткеш, кожуп чоруур агрегаттарның септел[illegible].

Специалистерниң кылган ажылы эки үнелелди алган.

Н. БЕКИШ,
майор.

ДАЛАЙЖЫ— ТАЙБЫҢ ИШТЕ

Алдан чылдар үезинде Кызыл хоорайның чаңгыс чурттакчыларының [illegible], ниитиниң чемненилге черлеринге [illegible] ыра кваатар баштайгы гээ [illegible] миниң соон дарый каш-ла чыл болганда, ак-көк экраннар (телевизорлар) көргүзүп эгелээн. Ам бистиң республиканың ырак-чоок хоорай, суурларында, малчын фермаларында, хойжу бригадаларында Ильичиниң лампочкалары, ак-көк газ суугулар, радио, телевизорлар киирттинмээн чер барык чок.

Ол бүгү техниктиг дептилге бо чылын тургустунганындан бээр төөгүлүг 60 чыл болур оон демдеглеп эрттиреринге белеткенип турар бистиң хөй национал Төрээн чурттуң — ССРЭ-ниң ниитилел-политиктиг амыдыралының түңнели апарган. Ол бүгү нарын техниктиг дериг-херекселдерни дүн-хүн чок башкарып, доктаамал ажылдадып турар хөй санның инженер-техниктиг ажылдакчыларының аразында ам тыва национал [illegible] гилээн.

Оларның бирээзи бистиң [illegible] болгаш радиодамчыдылга талазы-биле күрүне комитединиң ажылдакчызы Алексей Монгуш — Кызылдың телевидение студиязының улуг телеоператору. Оон ёзулуг чарын электроника-биле таныжылгазы ортумак школа доозкан соонда Кара-Далайның шериг флодунга шыңгыы албанга эгелээн. Ашаа дайынчы болгаш политиктиг белеткелдиң тергиинниериниң бирээзи болган. Дайынчы далайжы ам тайбың иште база эрес турачыктиг болуп, оңаашкан ажылынга он чыл ажыг ажылдап, дүржулгалыг, бедик мергежилдиг бирги чергениң телеоператору апарган. Бодунуң [illegible] кээп турар [illegible] күзелдии-биле дамчыдып берип, боду база олардан өөренип, билиг-мергежилин, ажылга арга-дуржулгазын [illegible] бедидип турар.

Алексей оол аңгыда, идепкейлиг хөй-ниитичи. Ажылдаан [illegible] профэвилел комитединиң кежигүнү, эки турачы улусчу дружинник, үлегерлиг аныяк ада — оон уруглары Урана биле Алеша алышкылар ам школачылар. Монгуштуң база бир хандыкшылы — фотография. Төрээн Тываның улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларының амыдыралын, ажыл-чорудулгазын, мурнакчы кижилерни тырттырган чуруктарын республиканың солуннарынга парладып, эки чогаадыкчы өөредилге кылган фотокинорепортажтарын телевидениеге көргүзүп турар. «Шын» солуннуң фотоконкурузунга ол идепкейлиг киржип, шаңналдыг черлерни ап келген. Оон тырттырган чуруктары республиканың делгел[illegible] база киришкен.

Д. АНАЙ-ООЛ.

Эш-өөр дугайында

ФРОНТУЧУНУҢ АДЫ-БИЛЕ

Шуй — Тываның бир чараш бойдус чурумалдыг булуңунда турар суур. Ол Ада-чурттуң Улуг дайынынга киришкен [illegible] — эр-эрес эки турачыларның бирээзи Норбун Кудурукпаевич Хомушкунуң өскен, төрүттүнген суууру. Норбун Кудурукпаевич Украинаның Ровно хоорайын немец-фашистиг ажелекчилерден хостаар дээш кыпташкан чидиг тулчуушкунга амы-тынындан чарылган.

Чурумалдыг чараш Шуйнуң чаагайжыттынган төп кудумчузу база Шуй ортумак школазының пионер дружиназы эки турачы Норбун Кудурукпаевич Хомушкунуң адын эдилээн. Школаның чанында фронтучуга тураскааткан мемориалдыг тураскаал бар. Школачылар болгаш суурнуң чурттакчылары тураскаалды кадагалаан, оон чанында чечек өстүрүп, арыг-силиг ажаап турар. Пионерлерниң байырлыг чыыштар эрттирер чери ол. Чыл-даа Тиилелге хүнү — май 9-та эки турачыга тураскаал чанынга [illegible] чечектерни шуужулар чыглыр бээр. Пионерлер Тиилелге [illegible] чыылгазын эрттирип, шериг чечектерни салып, тураскаалга мөгейип турар.

Шуйжулар фронтучу чаңгыс чер чурттуунуң адын ыдыктыг-биле ынчаар эдилеп, ачыы-чоргааралдыг чоруурлар.

Сундуй-оол Кудурукпаевич Хомушку мээң ачам. Ол эки турачы Норбун Кудурукпаевичиниң кады төрээн дуңмазы. Фронтучу ыргаш-акывыстың ажы-төлүү эки билир мен. Оон уруглараның ачазы Сендажы Чочуевна Хомушку ажы-төлүнүң аразында, уругларының ургус-бирниң өстүрүп, ады-кежиктиг чурттап орар.

Эки турачы ыргаш-акывыстың адынга тиилелгиг болгаш [illegible] өөренип, [illegible] ажылга ынак болуп дээш бе мөгежип чоруур бис.

Т. СУНДУЙ-ООЛ.
Бай-Тайга район.

Бөгүн — Садыг ажылдакчыларының хүнү

ЧАА НЕГЕЛДЕЛЕРГЕ ДҮҮШТҮР

Июльдуң [illegible] воскресенье — Садыг [illegible] рының хүнү. Чурттуң курунс болгаш кооперация садыының [illegible] рының профессионал байырлалын бүгү совет улус-биле кады чыл бүрүде демдеглеп, кижилерниң чаагай чоруу дээш кызып келген ажыл-херээн түңнеп, чаа сорулгаларын тодарадып турар.

СЭКП ТК болгаш Совет чазак Аъш-чем программазын [illegible] тудуп [illegible] база чонну садыг-биле хандырарынче улам-на улуг кичээнгейни салып келген болгаш салып-даа турар. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң сооңда бо талазы-биле чугула доктаалдар хүлээп алдынган. СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленуму совет садыгны улам [illegible] ССРЭ-ниң Аъш-чем программазының бир чугула адыры кылдыр тодараткан.

Үстүнде адаан документилерни ууртулга боддурган. СЭКП обкому, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели республикада садыгның байдалын апалнатап. оон мурнунда турар сорулгаларны [illegible] болгаш аргаларын тодарадып турар. Сөөлгү чылдарда республикада садыг улам ыңай [illegible] чонну садыг-биле хандырары [illegible] 1976-1981 чылдарда ажыглалга 6,8 муң дөрбелчин метр садыг шөлүн, 1,3 муң олуттуг шиитпи чемненилге черлерин, 23 муң дөрбелчин метр шөлдүг складтарны ажыглалга киирген, 3546 санныг дериглелерни тургускан.

Кууруне болгаш кооперация [illegible] тургускан [illegible] чылда 101,3 хуу, 1981 чылда 102,5 хуу. бо чылдың бирги [illegible] 102,1 хуу [illegible] тинген. Кадрларны белеткээри, таарыштыр хуваары улам экижээн, оларның политиктиг, культурлуг деңнели бедээн. Садыг шугумунда 1700 ажыг коммунистер, комсомолчулар, 4 муң хире тускай ортумак болгаш дээди эртемниг кадрлар бар. Партия организацияларының [illegible] болгаш дайынчы шынары өскен.

ССРЭ-ниң 60 чылын [illegible] тиг уткуур дээш социалистиг чарышка идепкейлиг киришкилээн, садыг организа[illegible] гелериниң хөй-хөй коллективтери шалыпчы ажылдап, чоргаар [illegible] бедидип турар. Оларның аразында Кызылдың аъш-чем садыы, Таңды райпоу, «ҮТКА 25 чылы» совхозта ажылчын кооперациязы дээш өскелер-даа бар.

Садыг [illegible] профессионал байырлалында мурнакчыларывыс — Кызылдың [illegible] магазининиң садыгжызы Н. О. Анчимааның, Тес-Хем райпозунуң Ак-[illegible] магазининиң [illegible] Б. Д. Лапааның, Садыг [illegible] складтар эргелекчилери В. Н. Тимофееваның, С. И. Шульбееваның, «Огонёк» кафениң повары А. Л. Арлянованың, «ҮТКА 25 чылы» совхозта ажылчын кооперациязының хлеб быжырыкчызы Р. О. Кыргыстың болгаш өскелерниң-даа аттарын чоргаарал-биле адап турар бис.

СЭКП обкому болгаш республиканың Министрлер Чөвүлели «СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң оон бирги беш чылда садыгны улам ыңай хөгжүдер [illegible] доктаалын күүседир талазы-биле [illegible] доктаал хүлээп алган. Амгы үеде республикада садыгның хөгжүлдезиниң болгаш чонну садыг-биле хандырарының [illegible] турар негелделерге дүүштүр [illegible] садыгның болгаш пиити чемненилгениң [illegible] айтырыглары кончуг [illegible] пирлеттиниң турар. Магазиннер [illegible] дерттүн бирги тар. эрги ба[illegible] 28 хуузунуң садыг шөлү 50 дөрбелчин метр четпес. Бо байдал Кызылдың садыг [illegible] Бай-Тайга, Бии-Хем, Тожу райполарында бар болуп турар. Сүт алыр зонада садыг бүдүрүлгелериниң кежигүрери саадап турар.

Ол хиреде-ле 1976-1980 чылдарда чер-чер Советтеринге тускайлап берген 2865 муң рубль капитал салыышкынның 910 муңу, 1981 чылда 284 муң рубльдиң 200 муңу ажыглаттынган.

Садыг организацияларының [illegible] дериң чедир өөрениш кербейн турар. [illegible] нарын ууктоадыре бээр, совет [illegible] ларын, бүдүрүлгелерниң чорүүг эвес диваа турупушкунанын [illegible] ны үреэдирер, ордалмаш самаарып турар. Садыг алыкчыланың [illegible] чоруктар чайлаттынмаан. Ынчангаш бо талазы-биле кылдыр ажылдар садыг организацияларының [illegible].

Садыг [illegible] чемнер [illegible] дан, картофель болгаш [illegible] ларны шөлдеп хүлээп алыры [illegible] дап продуктуларны [illegible] айтырыгларын садыг организацияларын кончуг шиитпиртеп келген. СЭКП ТК-ның май Пленуму [illegible] рип өлүгаар бо айтырыглар ны шиитпирлээр болгаш тергелдеге продуктуларны камгаар, чем артынныларын ажыглаар, дуздал ажылдарын [illegible] нарны чонга эки чедирер талазы-биле республиканың садыг [illegible] мурнунда улуг сорулгалар турар.

Он бирги беш чылда республиканың садыгның [illegible] 1985 чылда үрмектеп садар бараан саарылгаазының хемчээлин 341,2 млн. рубль чедирери, бараанны боду шилип алыр арга-биле садыглаарының [illegible] 62 хуу, кооператив садыынга 35 хуу чедирери көрдүнген. 1982-1985 чылдарда 1700 дөрбелчин метр садыг, 1500 дөрбелчин метр [illegible] эде дерилир, 5150 дөрбелчин метр шөлдүг магазиннерни, [illegible] ловаялар, 5000 тонна кирер картофель-ногаа шыгжамырларын тудар. Хөй санныг [illegible] ны, технологтарны, товароведтерни, экономистерни, бухгалтерлерни болгаш өске-даа кадрларны белеткээри көрдүнген.

Республиканың удуртур органнарының хүлээп алган доктаалдарында республиканың [illegible] байзырангайындарынга болгаш [illegible] биле хандырарын экижидеринге партия, совет болгаш [illegible] гаш кедээ ажыл-агый орган [illegible] организацияларынга бараан бээрин экижидериниң хевирлерин, аргаларын болгаш [illegible].

Тываның садыг ажылдакчылары ССРЭ-ниң 60 чылынга кол-ажылчы бедектерлиг [illegible] СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң [illegible] дээш боттарының бүгү күш-керин, аргаларын болгаш дуржулгазын киирип турган СЭКП-ниң XXVI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлериниң күүселдезинге [illegible] кииреринге чаа негелделерге дүүштүр ажылдаар ужурлуг.

Т. ТИНМЕЙ.

СЭКП обкомунуң чиик, аъш-чем үлетпүр болгаш садыг килдизиниң эргелекчизи.

Даарта — Кубаның национал байырлалы, национал тура халышкын хүнү

ОТТУГ ЧЫЛДАРНЫҢ ДЕМДЕГЛЕЛИ

Үе-шаг хөй-хөй байырлалдарны, аттарны болгаш болуушкуннарны [illegible] биле камгалап чоруур. Революсчу Кубаның төөгүзүнде хөй эвес бедик патриоттарның маадырлыг чоруу алдын үжүктер-биле кирр бижиттинген. Ынчаш, 1953 чылдың июль 26-да, даң бажында, Фидель Кастрога баштаткан [illegible] чурттуң чөөн талазында Баянга [illegible] — Сантьяго-де-Куба хооразында Монкада казармазын штурмнаан.

Монкаданы штурмнаан [illegible] рук куба улустуң национал [illegible] туннел үе-чадазының эгези болган. Ол демисел 1959 чылдың январьда барып чедиишкиннig [illegible] тиилелге ажы боду чедип келбээн. Монкаданың соонда чамыт ажыл-чорудулгазы [illegible] дыг-дошкун-биле истеп сүр[illegible] Батистаның [illegible] патриоттарны араатанныг бузуу-биле чок кылып, оларны кара-бажыңнарга хоругдап, дериниң-биле шаажылап турганнар. Революсчу демиселдиң [illegible] Хосталга дээш демиселге амы-тынын өргүвүшаан, олар чоннуң угаан-медерелин мөңгелеп-биле артып калганнар. Оларның аттары-биле хөй-хөй школалар, заводтар, фабрикалар, кедээ ажыл-агый кооперативтери, кур-ажыл-агыйлар болгаш корабльдар адаттынган.

Барыын полушарийде бир дугаар социалистиг [illegible] Латин Американың улустарынга, империалистиг [illegible] неоколониализмге удур демиселдиң орууында туруушкан салым-хуузун боттары шиитпирлээр эрге дээш туржуп турар [illegible] күчүлүг салдарны чедирип турар. Куба революциязы [illegible] Никарагуа [illegible] Монкада болза Сальвадорда болгаш Гватемалада ханныг [illegible] дыг демиселге идигни берген. Революсчу Кубаның чыл демдеглели [illegible] ну бүгү делегейде бо хүннерде калбаа-биле демдеглеп турарының ужуру-даа ол.

Эрткен 29 чылдарның дургузунда Кубаның [illegible] рн танытпаназы-биле чаартынган. Социалистиг дем [illegible] гелиг кежигүнү болуп турар республика социализмни тудуп тургузарының оруу-биле бүзүрелдиг бар чоруур. Улус[illegible] гы чылдарында-ла Кубага бижик билбес чорук узуткаттынган, [illegible] нар, училищелер, дээди өөредилге [illegible] гы, эмнелгелер болгаш уруглар садтары калбаа-биле тургустунган. [illegible] партиязының II съездизиниң [illegible] күүсеттинишаан, куба улус боду [illegible] утку турар. Ажылчы чоннарның болгаш бүгү улустуң [illegible] бээр дамчып келген техника[illegible] дээрге чорукту дүрген ажыд [illegible] материал-техниктиг бааза [illegible] рын шиитпирлээрийде, чурттуң социалистиг индустриализациязы [illegible] уланган. Бо тааварылгада Куба болза АКШ-тың экономика талазы-биле кызамдаашкынынга чээрби ажыг чыл чурттап турарын база уттуп болбас ужурлуг. Куба улус империализмниң [illegible].

Чарын байдалдар туруп турбуже, республика [illegible] ажыл-ишке эвээш эвес [illegible] турар. Бирги беш чылдың дургузунда (1976-1980 чылдар) чытир бүдүрери 25 хуу көвүдээн. Ол-ла үеде капитал салыышкыннары 1971-1975 [illegible] 75 хуу өскен.

Амгы беш чыл Кубаның экономиказын хөгжүдеринге чаа улуг базым болур.

Республиканың ажылчы [illegible] байдалы чыл санында-ла [illegible] экижип турар.

Социалистиг [illegible] рынга куба улус Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг дем каттыжылгазының өске-даа чурттарының акы-дуңма дузаламчызынга даянып турар. Аныяк республикага совет экономиктиг болгаш техниктиг [illegible] бүдүштүг болуп, улус ажыл-агыйының бүгү адырларын хаара [illegible].

Бөгүн Кубада мурнар Совет Эвилелинден, Болгариядан, ГДР-дең, ЧССР-дең эвес, а өске-даа акы-дуңма чурттардан муң-муң инженерлер, техниктер, бедик мергежилдиг ажылчыннар, эмчилер, башкылар, геологтар ажылдап турар. Олар Куба өнүн[illegible] дамчыдып, экономиканы хөгжүдеринге специалист кадрларны белеткээринге [illegible] лап турарлар.

Кубага [illegible] делдии тургузарынга эң чугула чүүл болза, 1972 чылда республиканың Экономиктиг [illegible] оон бурун арганыг кежигүнү болуп кирген болур. Социалистиг экономиктиг интеграцияның ачызында Куба чиңгир болгаш никель үлетпүр[illegible] турар.

Куба бөгүн социалистиг дем каттыжылга-биле каяа дайынның айыылынга удур [illegible] империализмге, расизмге [illegible] чок демисежип чорудуп, хосталга болгаш хамаарыштыр чорук дээш демисежип турар улустар-биле чангыс эп сеткилдиг [illegible] турар.

О. КОЛЕСНИКОВ.

Чадаананың хөмүр-даш разрезинде «Шахтерский» № 28 [illegible] Чөөн-Хемчик [illegible] ниң бирээзи кылдыр санаттырып турар. Хөй эвес кижилиг [illegible] даа келгеш болгаш социалистиг чарышка доктаамал мурнуку одуруунда чоруп турар. Олар бо чылдың бирги чартында бараан саарылгазының планын 104,5 хуу күүсеткен.

[illegible] бедидеринче, садып алыкчыларга эң таарымчалыг байдалдарны тургузарынче доктаамал кичээнгейни салып турар. Магазинниң иштин кезээде арыг-силиг, бараанарны эге-сеглелиг [illegible].

ЧУРУКТАРДА: [illegible] жы Галина Сат биле дузалакчы Валентина Кара-Сал.

В. КАРА САЛДЫҢ фотозу.

ТӨЛЕПТИГ БОЛУР БИС

Кызылдың аъш-чем садыы — хоорайда улуг коллективтерниң бирээзи. 1000 кижи кежигүннүг садыг он бирги беш чылдың ниитизиниң планныг онаалдаларын, социалистиг [illegible] чедиишкиниңниң күүседир дээш чыл эгезинден тура, кызымак ажылдап эгелээн. Чылдың бирги чартын доозулган, ийи квартал төнген. Түңнелдеривис [illegible] Профессионал байырлалывыс [illegible] түңнеп, чедиишкиннерни демдеглеп, мурнакчыларывысты [illegible] тепептиг [illegible] чаңгыл.

Хөй националдыг Совет күрүнениң юбилейин төлептиг уткуур дээш социалистиг чарыштың [illegible] бирээзи болур улуг харыысалга биске онаашкан. Коллективке [illegible] ниң тургустунганындан бээр 60 чылын төлептиг уткуур [illegible] бригадаларда калбак нептерээн. Ажаа идепкейлиг киришкеннер [illegible] 1982 [illegible] бирги кварталында [illegible] Республиканың болгаш хоорайның садыг организацияларының аразынга калбаа тап социалистиг чарышка республиканың — ийиги [illegible] — бирги черни ээлээн бис. Ол [illegible] лакчыларын сорук киирген. Ийиги кварталда алган социалистиг [illegible] ның аразында социалистиг [illegible] вус. Үрмектеп садар бараан саарылгазының квартал планын садыг 107,9, күш-ажылдың бүдүрүкчүзүн 110,4 хуу күүсеткен. Коллективтиң [illegible] СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң [illegible] болгаш ВЛКСМ обкомунуң Кызыл тугу-биле демдеглеттинген.

Эки ажылдаашкынның үндезини чүдел? Ол чүнү-даа мурнай социалистиг чарышка дээштиг, шын организастаанны-биле чедип алдынган. Бот-орулга чарыштыг бүдүрүлгелер, бригадалар, магазиннер аразында шупту чарыштыг. Бригадалар, килдистер аразында социалистиг чарыштың түңнелин айда бир удаа, а бот-орулга-чарыштыг бүдүрүлгелерниң — квартал санында үндүрүп турар. Тиилекчилерниң мурнакчыларны шаңнап-мактаарының янзы-бүрү аргаларын ажыглап турар бис. Чоокта чаа ийиги кварталдың түңнелин үндүрдүвүс. № 5 бот-орулга-чарыштыг [illegible] болган Т. И. Макаренко удурткан бо коллектив [illegible] магазиннер аразында шил[illegible] [illegible] лар бар, ылаңгыя садыгның коммунистерниң, садыг шугумунда [illegible] күш-ажылга үлегери улуг. Коллективтиң кол өзээн чогум-на олар тургузуп турарлар. Хоорайның төп гастрономунда килдис эргелекчизи Т. И. Шилова, № 43 магазинниң эргелекчизи З. Г. Балыко, аныяк коммунистер — А. Седей, С. Чымба оларның болгаш оон-даа өскелерниң [illegible].

Коллектив аныяк. Аныяктарывыс хөй. Оларның төлептиг ишин, тура-соруун бистин мактавас арга чок. Чижээ, № 20 магазинниң аныяктары республиканың садыг черле[illegible] (бригадири Л. Т. Бат) ийиги черни [illegible].

Садыг [illegible] малынга кол сорулга — чоннуң бараанга негелделериниң долу хандырары болур. Бистиң коллективке ону күүседир-биле садып алыкчыларга төлептиг бараан болуу ажылдап турар.

Коллективтиң бүгү күжү бо хүннерде СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин боттандырарынче угланган. Аъш-чем программазының күүселдезинге херекке садыг ажылдакчызының үлүү улуг. [illegible] ажылдары, аъш-чемге херегелерин четче хандырары-биле бар арга-курлавырларны ажыглап турар бис. Эрте бышкан капуста, помидор, редис, согуна магазиннерге бо чылын эрте кээп келген. Бо хүннерге чедир 170 тонна капуста, 700 тонна помидор [illegible] чаа дүжүттүң ногаазын, каттарын магап турар бис. Коллективтиң кежигүннери колдуу херээжэннер. Олар[illegible] ажыктыг иши мактаадыг. Кедээниң ишчилеринге дуза көргүзүп, 100 тонна сигенни [illegible].

[illegible] бараанарны берип турар тус [illegible] ажыл херекки харылзаазы-биле база тайбар эвес тургустунган. Ярмарканарны, базаарларны организастаап [illegible] «Садыгның [illegible] ажылдап-даа билир, хостуг үезинде дыштанып, ойнап-тоглап-даа билир, хоорайның [illegible] лап чыдып калбастар. Коллективтиң [illegible] гар урап чуул кирилдезиниң доктаамал киржикчилери, шаңналдыг черин чаңгыс эвес удаа ап келген. Оон-биле спортчу маргылдаалар, янзы-бүгү уткуражылгалар доктаамал эртип турар. Ажылывыс [illegible].

Үстүнде шаңнал бисти улам сорук киирген, хөйнү кулаашыргаан. Ажыл-ишивисте чедир көөр шиитпирлээр айтырыглар база бар. Ынчангаш оңу кичээңгейге алдынаан, улам хөй-хөй бисиниң Кызыл тугун салбас дээш ажылдаар бис.

М. ЕРЕМЦОВА.

Кызылдың аъш-чем садыының директору.

Кубаның найысылалының чоогунда Гуанахаяның автобус заводу тургустунгандан бээр чаа-ла 10 чыл чедип турар. Ында ажылдап турар кижилер база аныяктар. Заводтуң ажылчыннарының ортумак назыны — 26. ЭДЧ кежигүнү чурттарның, бирле дугаарында ССРЭ-ниң болгаш Венгрияның техниктиг дузаламчызы-биле завод бүгү талалыг таарымчалыг автобустарны бүдүрүп үндүрүп турар.

ЧУРУКТА: «Хирон 20» деп автобусту эзтеп турары.

А. АНТОНОВТУҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

БҮГҮ-ЛЕ ЧҮВЕНИ — ТАЙБЫҢНЫ КАМГАЛААРЫНГА

ДЕЛИ. (СЭТА-ның корр. В Байдашин). «Бүгү делегейге тайбыңны камгалаарынга [illegible] ынчангаш Индия Республиканың президентизи болганымда, тайбыңны деткиириңге бүгү-ле чүүлдерни кылыр мен» деп Индияның чаа президентизи Заил Сингх «Линк» журналдың айтырыгларынга харыылап тура ол дугайында медеглээн. Ол бодунуң чаа хүлээлгезин албан хуузу-биле июль 25-те күүседип кирипкен.

[illegible] Кашмир [illegible] хайлыктырып турар кол чүве чүл дээрге, кижи төрелгетенни чок кылып каап болур ядролуг дайынның айыылы-дыр деп, Заил Сингх чугаалаан.

Индияда иштики политиктиг байдалга хамаарыштыр Заил Сингх реакцылыг чамдык идегеттер национал чаңгыс эптиг баксырадырын болгаш чүзүн-бааза хевирлиг политиктиг [illegible] ны бээр херек. Индия Республиканың бот-эргези болгаш бурун бүдүп турарын камгалаар деп ииэйиг Национал конгрестиң (И) салган сорулгаларын чүгле ынаныг аргабиле чедип ап болур бис деп, президент онзалап демдеглээн.

БЫЖЫГ ШИИТПИРЛИИН ИЛЕРГЕЙЛЭЭН

ОТТАВА. (СЭТА). Бразилияның [illegible] Канаданың [illegible] [illegible]

[illegible] Оттава [illegible]

[illegible] чоокта чаагы революция [illegible] чурттуң улуг [illegible]

Сонаа болгаш экономиктиг [illegible] Канаданың [illegible]

Районнуң кооператорларының садыг ажылдакчызының хүнүн [illegible] Таңды райпо баштаар черинин даргазы М. С. Коломыловадан бистиң корреспондентивис В. Куулар даараазында айтырыгларны салган.

Районнуң кооператорлары садыг ажылдакчызының хүнүн кандыг күш-ажылчы көргүзүглерлиг уткуп турарыл, Мария Сергеевна?

1982 чылдың күш-ажылдың бирги чартының түңнелин үдээн. Ийиги кварталда алган [illegible] тинген, үрмектеп садар бараан саарылгазы 102, [illegible] хуу [illegible] ның аразында социалистиг чарышка киришип, ийиги кварталдың түңнели-биле ийиги черни ээледивис. Коллективтиң ажылы СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профэвилелдиң, ВЛКСМ обкомунуң [illegible] биле демдеглеттинген.

Коллектив улуг, мурнакчылар база арбын. Үстүнде шаңнал оларның эки ажылының түңнели. Ынчангаш бөгүн оларның үлү-херээн хөйге дыңнадып, мактаалдың сөстерин чугаалаары күзенчиг. Магазиннер аразында чарышты чоокта чаа түңнедивис. Бай-Хаак, Кочетов суурларда И. И. Алина, М. М. Таль [illegible] газиннери эрткен кварталды эки көргүзүглерлиг [illegible] М. Сорока, автомагазин [illegible] Е. П. Дарвин, П. С. Середкин болгаш оон-даа өскелерниң ажылы мактаа[illegible].

Коммунистиг күш-ажыл [illegible] калбаа-биле нептерээн. Коммунистиг күш-ажылдың [illegible] коллективте 2-20 ажылдакчы — «Херелекчи» кооперациязының теригниң херек демдээниң эдилекчизи.

Районнуң кооператорлары боттарының кол сорулгазы [illegible] тиг бараан болуруп багай эвес күүседип турар. Мааш [illegible] Районнуң автомагазиннери [illegible].

Мурнакчыларның санынга киргеннерге чүү идигни бергени база моон соңгаарғы [illegible], Мария Сергеевна?

— Партияның XXVI съездиниң СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң [illegible] районнуң садыг ажылдакчыларының мурнунда улуг сорулгаларны салган. Районнуң баштаар черлери, партия, профэвилел организациялары кедээ чонну садыг хандырарының экижидер талазы-биле коллективтиң [illegible] ап турар.

Социалистиг [illegible] [illegible] «112 баш хавааны» [illegible] үвер-кирер чоруун кызырааныга ол идиглиг болган.

СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленуму садыг ажылдакчыларының мурнунга улуг сорулгаларны салган. [illegible]

Адыл ЯКУБОВ

КӨГЕ-БУГА

Расказ

Дүүн кежээ [illegible] тайбырылга дугаары школага эртен эрте-ле дыңналды берген: алдыгы класстың өөреникчизи Карим будунда биллектиг көге-буга тудуп алган, а ол биллектен Карим кандыг-даа бир билдинмес дылда бижээн чагаа уштуп алган.

Медээ [illegible] дамчыды чоруп берген: бир кижи оону Кариминиң [illegible] кырын-даа манавайн, [illegible]

Имиртиннеп бээрге, Карим идиктерин уштуп каапкаш, [illegible] кирген. Сесерлик иштиң шуут караңгы. Дүнүң серин салгыны бүрүлерин [illegible] турган. Оол аажок оваарымчалыг чоруп орган, а кажан кырган [illegible] мажыының (тут ыяш) чанынга келгеш, ол базымын улам оожумнаткан. Көге-буганың уязы көзүлбес болган, ынчалза-даа Карим ооң кайы будукта [illegible] көрүп алган. Оол оваарымчалыг хөндүрүлгеш, холун оожум сунупкан. Эх! Бир көге-буга ужуп чоруй барган болган. Чалгыннар даажы дыңналган. Ол өйде Карим өрүшкүлүг улуг тыныпкан, караңгыда ооң салаалары бир [illegible] ген. Удаан көге-буганы хөрээнге чыпшыр тудуп алгаш чаныпкан. Черлик куш тудуп эккелгеш дээш аалы коргуй бээр дээш даштыгаа кедек турган. Канчалза экил? Карим оон сүмележир деп шиитпирлээш, кожазында угбазы Назирага чеде берген. Оозу кичээлдеп олурган. Карим холдарын оргазынга [illegible]

—Карим, дүне чүнү канчап [illegible]?—деп, Назира айтырган.

—Мен... эрткен чылгы көге-буганы тудуп алдым!—деп, Карим улуг тыныпкаш чугаалаан.

—Ойт, шын бе? Кайыл биллээ база бар-дыр бе?—дээш, Назира тура халаан.

—Бо-дур!...

Назира көге-буганы Каримден камныы сүргей ап алган.

—А, Карим, бо бистиң билзевис эвес-тир, бистиң биччии болгай, а бо улуг-дур! Чүнү бижээн ийик бис, сактыр-дыр сен бе?

Карим кезек бодангаш, [illegible] чугаалаан.

—«Бо көге-буганы Ленин аттыг школаның пионерлери Карим Рахимов биле Назира Саидова тудуп алгаш дедир салыпканнар. Ону бир эвес кым бир кижи тудуп алза, [illegible] дээрге бо көге-буга—тайбының [illegible] дүр! Тайбың [illegible]» [illegible] бис!

— Шын-дыр, уттаан-дыр сен!—деп, Назира өөрээн.

Көге-буганы Каримге берип тура, биллектен чагааны уштуп алган. Чуга саазында араб үжүктер бар болган.

—Чул бо?—деп, Назира чугаалааш, Каримче элдепсинип көрген.

Карим моон айтыр дээнзиг көге-бугаже имнеп каан. А көге-буга адышта ылым-чылым [illegible].

—Ам канчаар бис?—деп, Назира айтырган.

—[illegible] келген чагаа [illegible] ындыг үжүктер-биле кым-даа биживес!—деп, Карим [illegible].

—Ийе-э ха-рын! —деп, Назира шөйген.

Карим мынча дээн:

—Ийет, көге-буга кыжын изиг чурттарга чораан болгай!

Уруглар кайгап, удур-дедир көрүшкен. Школага апаар дээрге караңгы. Ынчангаш эртенге чедир манаар дииткеннер. Назира көге-буганы будундан оруунга ертей баглааш, оон мурнунга тараа төккеш, аянга суг кудуп каан. Карим чагааны кармактап алгаш чана берген. Ол ийи уруг көге-буга болгаш элдепейлиг чагаа дугайын бодаар дээш орта удуп чадап кааннар.

* * *

Эртенинде көге-бугазын болгаш чагаазын өөрүнге көргүзер [illegible]. Каримни [illegible] кыйгырты берген. Көге-буга болгаш чагаалыг биллек дугайында Карим чугаалаарга, директор болгаш өске башкылар база аажок сонуургаан. Ынчалза-даа чагааны кым-даа номчуп чадап каан. Ынчаарда чок олурган кырган башкы Азизов [illegible]

—Бо чагаа мурнуу чүк [illegible] деп, азы Пакистандан чадавас. Көге-буга мурнуу чүкке кыштап алгаш, бээр—уя тудуп торуп турган эриг-черинче ээп келген боор—дээн.

—Ийе, ындыг боор чадавас... Өөренген черинче [illegible] онзагай чаңчылы бар—деп, биология башкызы улашкан.

—Чагааны Чөөн чүктүг [illegible] дургаш чорудуп бээрин ла [illegible]—деп, хоочун башкы Азизов [illegible].

—Ол саналды деткип тур мен. Бөгүн апрель 22. Май Бирээден бээр чедип көөр боор, чорудуптайн. Аңдызында алырап тур. Карим—деп, директор чугаалаан...

* * *

[illegible]

Кичээлдер доостурга, өөреникчилер [illegible] ни берген. Хенертен:

—Тараваңар, уруглар! Көге-буганың эккелген чагаазын залга ам номчуп бээр! —деп чарлал дыңналган.

Ол медээ школага хат-кааргы дег, дыргыя тарай хона берген. Зал шыпшың.

Чагааны хоочун башкы Азизов:

—Уруглар! Бо чагаа Пакистандан-дыр, ону ам номчуп берейн—дээш, боскун ходадыр чедүрүп алган: «Таныывазым өңнүк! Чогум кым сен, ат-сывынны-даа, кайы чуртта чурттап турарыны-даа билбес бис. Бир эвес бо [illegible] ону доруун салып чорудувут. Күшту хинчектеве. Бо көге-буга бистиң суурувуска [illegible] «Тайбың [illegible]» Эки чагаа эккелгеп дээш, ону катап салып чоруттувус.

Бо көге-буга чурттар [illegible] чааны күзевес деп [illegible] дилээ бис.

Таныывазым өңнүк! Бис сен амыдырап [illegible]

Байырлыг, таныывазым өңнүк! Тайбының херээ—улуг чаагай херек-тир! Бистер база тайбының херээ дээш [illegible] бис! А сен база быжыг турушт бол! Тайбың делгерезин!

Көге-буганы тудуп алган [illegible] чагааны [illegible]

Залда адыш часкаашкыны диңмиттелген. Өске көге-бугалар-биле кады Карим бодунуң көге-бугазын Май Бирниң чыскаалында салып үндүрер деп хуралдан шиитпирлээн...

Карим дүне орта удуваан. Ол ыраккы Пакистанда өңнүктериниң дугайын бодап чыткан. Кудумчуда [illegible] плакаттар, ында «Тайбың делгерезин!» деп кайгамчык сөстерни бижип каан. Улуг мурук база астынган. Ында [illegible] Кызыл туктар туткулаан [illegible]

«Эрем Махмуд! Силерниң сурунаапын тараачыннарының бүгү-ле уругларынга бистерден —совет пионерлерден чалбышыттыг изиг байыр»—деп чагаазын Карим бижип эгелээн. Оон ынай [illegible] чак сөстер боттары-ла куттузуп кээп турар амыр болган.

* * *

Май Бир! Частың байырлалы! Хиндинде хир чок ак көк дээр. Оът-сигенниң, чечек чимистиң чаагай чыды агаарны [illegible]. Таңдак салгын кызыл туктарны чайбаңнадыр [illegible] турган.

[illegible] хоорай ол хүн өөрүшкү-маңнайлыг [illegible]. Улус эртен эрте хоорайның кол шөлүнче шуужуп чоруп турган. Кудумчулар [illegible] хөглүг ырлар дола берген. Шөлге пионерлер чыглып келгеп соонда хөглүү дам барган. Ыры, таңы эгелээн. [illegible]

Он шак. Индирде удуртукчу амыдыраакчылар, күш-ажылдың мурнакчылары болгаш хүндүлүг аалчылар [illegible] келгилээн. Микрофонга:

— Көге-бугаларлыг пионерлер индирже ууп келир!—дээп, ун чаңгыланган...

Индирже ууп келген уруглар көге-бугаларын хары утда салып үндүргүлепкен, а Карим баа. Көге-бугазынче от сөөдүү катап көрүнгеш:

—Маңнаваа [illegible] дар!—деп чагаан.

Ол көге-буганың чымчак [illegible] тей салып үндүрүпкен. Көге-буга чалгыннарын херипкеш, [illegible] өөрүнүң аразынче кир-[illegible]

Мурнуу [illegible] нар шөл кырынга дээрги-дир ушкулаан. Карим ботунуун хайгаараан. Ол шөл кырын ийи-бир катап эргий ушкаш, хенертен сесерликче [illegible] Каримниң [illegible] куяу улам хайнышкан. «Күске чедир ол маңаа—сесерликке чурттаар, оңу мен ажаап карактаар мен. А оон ол Махмудтуң [illegible] тар, ыяап-ла ынаар!»—деп, Карим бодап турган.

Пионерлер индирден [illegible] бадыпкан. Кижилерниң эрээнге эң-не чоок, эң-не бедик [illegible] шөлде диңмиттелип турган:

—Тайбың делгерезин!

Красноярск хоорайда хөй санныг уруглар садтарының аразынга социалистиг чарышка № 237 уруглар садының коллективи база доктаамал тиилекчи болуп келген. Ооң коллективинге хоорайның-даа, крайның-даа сурагжыг кижилери болганчок аалдап келир. Чоок-та чаа аңаа спортчулар кээп, чаштарның амыдыралы-биле танышканнар.

ЧУРУКТА: № 237 уруглар садының бичии чаштарының аалчыларга концерт көргүзүп турары.

И. КИРЬЯНОВТУҢ фотозу.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮЛЬ 25-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Зарядкаже, чыскаалыңар!» 8.55 — «Даг [illegible]». Фильм-концерт. 9.40 — «Оттуруукчу». 10.10 — «Совет Эвилелинге бараан болуп тур мен!». 11.10 — «Ка[illegible]». Музыка программазы. 12.25 — Совет Эвилелиниң [illegible]. 12.40 — «Музыка киоскузу». 13.10 — «Недээниң шагы». Аъш-чем программазы — бүгү улустуң херээ. 14.10 — «Флория Тоска» деп музыкалыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. Дж. Пуччининиң демей аттыг операзынга үндезилеп тургускан. 16.05— Мультфильмнер программазы: «Ка[illegible]». 16.30 — 16.45 — Чапсар. 16.45 — Бөгүн — ССРЭ-ниң Шериг-Далай Флодунуң хүнү. ССРЭ-ниң камгалал министриниң оралакчызы, ССРЭ-ниң Шериг-Далай Флодунуң кол командылакчызы, Совет Эвилелиниң Маадыры, Совет Эвилелиниң флот адмиралы С. Г. Горшковтуң чугаазы. 18.00 — «Делегей панорамазы». 18.45— ССРЭ-ниң Шериг-Далай Флодунуң хүнүнге тураскааткан концерт. 19.20 — [illegible] Уран-чечен фильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — [illegible] Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, Лениниң шаңналының лауреады, «Литературная газета» солуннуң кол редакторы А. Б. Чаковскийниң чугаазы. 21.55 — 23.20 — Делегейниң П. И. Чайковский аттыг VII конкурузунуң түңнелдери. Ол төнгенде — телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — Маргыжар-клуб. 15.20 — «Каткы бажы каткы-жегее». Останкинонуң Концерт студиязындан [illegible]. 16.55 — «Дамырактар». Музыка программазы. 18.30 — Улуг Октябрьның 65 чылынга уткуштур. «Бистиң [illegible]». 31-ги фильм. — «1947-ги чылы». 19.30 — Бистиң корреспондентилеривис чугаалары. 20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Дюймовочка». Мультфильм. 20.15 — Делегейниң П. И. Чайковский аттыг VII конкурузунуң киржикчилериниң концерти. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.50 — «Эт[illegible]». Уран-чечен фильм.

ИЮЛЬ 26-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Д. Кабалевский. Шекспирниң 10 сонеттери С. Маршактың очулгазы-биле. УССР-ниң алдарлыг артизи А. Бойко ырлап күүседир. Одессадан дамчыдылга. 9.20 — «Дириг амытаннар амыдыралы». Дамчыдылганы — Н. Н. Дроздов чорудар. 10.20 — Уругларга фильм. «Витя дугайы, Маша дугайы болгаш далай шериинин дугайы». 11.25 — Телемедээлер. 11.30 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.30 — Кубаның национал байырдалы — Национал тура далышкын хүнүнге. Кинопрограмма. 15.30 — В. В. Маяковский. «Эки» деп шүлүглели. 15.50 — [illegible] бе? 16.35 — 16.50 — Чапсар. 16.50 — Молдав ССР-ниң улустуң артизи В. Савицкая [illegible]. 17.25 — Бистиң садывыс. 17.55 — «Сибирьниң [illegible]». Документалдыг телефильм.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — Телемедээлер. 18.20 — «Хөй-ниити амыдыралының [illegible]». Дамчыдылга. 18.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.00 — «Партияның пленумнары — улустуң пленумнары». Ленинград облазта кара эвес черлериниң черлерин ажылдаалга киирер талазы-биле комсомолчу [illegible]. 19.20 — Бүгү-россия конкурузунуң лауреады А. Фраучи ойнаар (гитара). 19.50 — Москваның ССР Эвилелиниң М. Горький аттыг [illegible] театрының «Улаачы Геншель» деп фильм-шииниң баштайгы үндүргүлээн. Автору — Г. Гауптман. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—23.05 —«Улаачы Геншель» деп фильм-шииниң уламчызы. Ооң соонда — Бөгүн [illegible] информастыг үндүргүлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Уругларга фильм. «Даг холунуң чажыды». 13.40 — Орус чугаа. 13.50 — «Оттуруукчу». 14.10 — «Эртем амыдыралы». Макробиология. 14.40 — [illegible] ССРЭ чемпионады. Трек кыдыынга чарыш. «Крылатское» спорт комплекизинден дамчыдылга. 14.55 — А. М. Горькийниң драматургиязы. «Мещаннар». 15.45 — Телемедээлер. 15.55 — 18.15 — Чапсар. 18.15 — «Орленок» [illegible] концерт залы». («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

19.00 —«Азия тову». Информастыг-публицистиг программа. 19.30 — «Челээш». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Хуулгаазының карандаш». 20.15 — «Делегей панорамазы». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.50 — «Мен — Куба-дыр мен». Уран-чечен фильм. 1-ги серия.

Тываның аалчылары

СОЛУН КӨРГҮЗҮГ

Моол Арат Республиканың Завхан аймааның Торсонцэнгэл хоорайының бот-тывынгыр улусчу циригиниң артистери Тывада аалдап келген. Олар баштайгы концерттерин Эрзинге болгаш Самагалдайга көргүскүлээн. Дүүн Кызылдың Совет Тываның 5 чылы аттыг стадионга аалчылар оюн-тоглаазын чыылган хөй көрүкчүлерге бараалгатпан. Бот-тывынгыр цирк коллективи Тывада бир дугаар аалдап келгени ол, ында 39 кижи киржип турар. Боттарының оюн-көргүзүглерин олар ССР Эвилелиниң тургустунганының 60 чылынга болгаш совет-моол найырал айынга тураскааткан.

УГААДЫГЛАР

Ортаакы чектерниң сураглыг сирий чогаалчызы Абуль-Фараджтың (1226-1286) «Сонуурганчыг таварылгалар дугайында» ному Ортаакы Чөөн Чүкте улустарның алдаржаан үлегер домактарындан, анекдоттарындан, өөредиглиг уткалыг мерген угаадыгларындан бүткен чыынды болуп турар.

Силерниң кичээнгейиңерге оон эзээн кап үзүндүлерин бараалгадыр-дыр бис.

— Бистиң хайыраатылар силерге чүге хенну чок ирги? —деп бир философтан айтырган[illegible] хайыраатылар черле ындыг эвес боор чүве. Ол дээрге бүгү [illegible] гей чечпези-дир—деп, ол харыылаан.

* * *

—Кижи амытан кайгамчыкла боор чүве-дир ам: кажан ооң ат-артыжезп чиде бээрге, хенчок харадаар, а чурттал[illegible] ри халас эртип турарга, ол дүште-даа чок эскербес боор—деп, бир философ чугаалаан.

* * *

Пифагорнуң билээнге [illegible] раазында сөстерин оон тургаш бижээн болган: «Түр када үүле бүтпези, түр када бүткен үүледен дээре».

* * *

—[illegible] дыка-ла хөй мунчулар чораан мен, ынчалза-даа [illegible] ган мен—деп, бир-ле кижи [illegible].

* * *

— Сээң оршээл-хайыралыың [illegible] —деп, бир улуг пазылыг кыргандан айтырарга:

— Кижиге каппаар-даа [illegible] дамге артып калыр—деп [illegible].

СОНУУРГАКТАРГА

БАЛЫК ҮЗҮ

[illegible] рар.

Турция, Япония болгаш ыраңгыя Гренландияның эскимостары ыпкаш чемге балыкты хөй ажыглап турар чурттарда чүрек аарыгларындан аарып турарларының саны бүгү делегейдээзинден оран чок эвээш болуп турарынче олар кичээнгей салган.

Амгы үеде чүрек аарыгларындан аарып турар аарыг 150 кижиге шенелде кылып түүде ийи шоцулак ишти балык үзүн берип турар [illegible] «Ланцет» дээр медицина журналы [illegible] Түңнел эки. Балык үзүнүң составында кирип турар [illegible] бас, ханда холестериннин [illegible].

Б. АЛЕШИН.

АГААР

Республиканың болгаш Кызылда бүдүү [illegible] турар агаар болур. Бичии чаъстаар [illegible] хаттың күжү секундада 3—8 метр чедер. Агаарның температуразы — 19—24, Кызылда — 22—24 градус чылыг болур.

Редактор В. С. ШАРАВИИ

ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРГЕ

КРАСНОЯРСКИНИҢ ПОЛИТЕХНИКТИГ ИНСТИТУДУНУҢ КЫЗЫЛДА ФИЛИАЛЫ хүндүскү, кежээки болгаш бот-өөредилге салбырларынче 1-ги курузунга студентилер хүлээп алырын чарлап турар.

Филиалдың факультеттеринге болгаш өөренир тускай мергежилдери:

Автотранспорт факультеди: «автомобиль болгаш автомобиль ажыл-агыйы» мергежили.

Тудуг факультеди: «үлетпүр болгаш хамааты тудуглар» мергежили.

Өөредилгениң кежээки хевири: «автомобильдер болгаш автомобиль ажыл-агыйы»; «үлетпүр болгаш хамааты тудуглар» мергежилдери.

Бот-өөредилге хевири: «автомобильдер болгаш автомобиль ажыл-агыйы», «үлетпүр болгаш хамааты тудуглар» мергежилдери.

Билдириишкиннер хүлээп [illegible] шылгалдаларының хуусаалары

Хүндүскү салбырга: билдириишкин хүлээп алыры июль 31-ге чедир; кирериниң шылгалдалары —август 1-ден 20-ге чедир, филиалга кирип салаары —августуң 21-ден 25-ке чедир.

[illegible] августуң 31-ге чедир: кирериниң шылгалдалары — автотранспорт [illegible] бирги бөлүк —августуң 1-ден 10-га; ийиги бөлүк —сентябрь 1-ден 10-га чедир; үлетпүр болгаш хамааты тудугга — чаңгыс удаа сентябрь 1-ден 10-га чедир.

Бот-өөредилге салбырынга билдириишкиннин хүлээп алыры—августуң 31-ге чедир; кирериниң шылгалдалары —автотранспорт салбырынга ийи бөлүктээр —1-ги бөлүк август 1-ден 10-га чедир, ийиги бөлүк —сентябрь 1-ден 10-га чедир. үлетпүр болгаш хамаатылыг тудуг факультединге —бир удаа: сентябрь 1-ден 10-га чедир.

Институтка кирерлер физикага (аас-биле), математикага (аас болгаш бижимел-биле), орус дылга болгаш литературага (чогаадыг бижиир) шылгалдалар дужаар.

Ортумак школаны алдын медаль-биле [illegible] тускай өөредилге черин шылгарал [illegible] нар эртемнерниң бирээзинге—физикага (аас-биле) кирериниң шылгалдазын тудар. Ол [illegible] «тергиин «эки» демдектиг дужаагаштарга кирериниң шылгалдаларын оон ынай дужаарындан хостаар, ынчаарга «эки» азы чугаар демдектиг дужаагаңда — арткан чогуур эртемнерге шуптузунга шылгалда дужаар.

Институтка кирип турар кижилерниң конкурстуг шилилгезин кирер шылгалдаларга алган демдектеринге болгаш ортумак билиинин дугайында документинде демдектерниң ортумак арифметиктиг үнелелинге үндезилээш, баллдарның ниити санын барымдаалап чорудар.

Шилип алганы факультетиниң болгаш мергежилиниң айыткан билдириишкининң, дараазында документилерни кошкаш, институттуң ректорунуң адынга чорудар: сөөлгү ажылдап турган черинден бүдүрүлге черинин удуртукчузунуң, парторганизацияның [illegible] комитединиң даргазының азы школаның директорунуң, класс удуртукчузунуң, комсомол организациязының секретарының ат салып, шынзыткан характеристика-бижии (ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң [illegible] командаларындан характеристика кирери албан эвес); ортумак билиг дугайында документ (бодунуң), ортумак тускай өөредилге черлерин доозуп турар—дипломну (демдектерин ушта бижээш): алды фотоуруук (борт чок тырттырган, 3х4 см. хемчээлдиг); күш-ажыл дептеринден ушта бижилге, эмчи шынзылгазы (№ 286 майык).

Паспортту болгаш шериг билетти [illegible]. Документилер кошкан билдириишкинни чорудар адрес: **Кызыл хоорайның Рабочая кудумчузунуң № 4 бажыңы.**

КЫЗЫЛДЫҢ ПЕДАГОГИКА УЧИЛИЩЕЗИ

1982—1983 өөредилге чылында дараазында салбырларга сургуулдар хүлээп алырын чарлап тур:

Школа салбыры. 8 класс дооскаппар 3 чыл 10 ай, а 10 класс дооскаппар—2 чыл 10 ай өөренир.

Школа пазы четпээннер-биле ажылдаарлар салбыры. 8 класс дооскаппар 3 чыл 6 ай. 10 класс дооскаппар 1 чыл 10 ай өөренир.

Күш-ажыл салбыры. (Техниктиг күш-ажыл). 10 класс дооскаппар 1 чыл 10 ай өөренир.

Училищеге кирериниң чуруму бүгү ортумак өөредилге черлерниң-биле бир дөмей.

8 класс дооскаппар орус дылга (диктант), математикага аас-биле кирериниң экзаменнерин дужаар.

Ортумак эртемниглер орус дылга (диктант), математикага (аас-биле) экзаменнер дужаар.

Школа пазы четпээннер-биле ажылдаарлар салбырынга кирерин күзээн ортумак эртемниглер орус дылга (диктант) болгаш төөгүге кириишкин экзаменнерин дужаар.

Ортумак ниити билиг школаларын 4 болгаш 5 демдектерге дооскаппары кирериниң экзаменнери чокка хүлээп алыр.

Школа-даа, школа пазы четпээннер-биле ажылдаарлар салбырларынга-даа кирерин күзээннер кирериниң экзаменнерин [illegible] жүмге салымныының талазы[illegible].

Директорнуң адынга бижээн билдириишкинге билииниң дугайында документиин (боду-биле), № 286 майык бүүтээр эмчи справказын. 3х4 хемчээлдиг 4 фото-чуруктү кожар.

Билдириишкиннерни июль 31-ге чедир хүлээп алыр. Кирериниң экзаменнери август 1-ден 20-ге чедир. Училищеге киргеннер ниити чурум ёзугаар стипендия-биле хандыртыпар. 18 харга чедир шуут өскүстерни, а ол ышкаш [illegible] ажылчыннарының уругларын [illegible] хүлээп алыр. Олар чүгле чогуур документилерни эккээр ужурлуглар.

АДРЕЗИ: Кызыл хоорай Колхозная кудумчузу, 36.

1982-83 өөредилге чылында **Кызылдың медицина училищезин** дараазында салбырларга өөреникчилерни хүлээп алыр: санитар-фельдшер салбыры —өөренир хуусаазы — 2 чыл 6 ай, фельдшерниң—2 чыл 6 ай, сестраның—1 чыл 10 ай.

Билдириишкиннерни августуң 14-ке чедир хүлээп алыр. Өөренир дээннер орус дылга (чогаадыг азы диктант), химияга (аас-биле) шылгалда [illegible].

Директорнуң адынга билдириишкин [illegible] ортумак билиг дугайында аттестат (боду-биле), эмчи шынзылгазы (№ 286), 3х4 см. хемчээлдиг алды фото-чуруктар, күш-ажыл дептеринден ушта бижилге, өг-бүлезиниң составының болгаш ада-иезиниң ажыл телевириниң дугайында шынзылга. Паспортту [illegible]. Сургуулдар составынга кирип санаар хуусаазы —августуң 22—25 хүнү.

Училищениң адреси: Кызыл хоорай, Кечил-оол кудумчузунда № 2 бажың.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ УРАН ЧҮҮЛ ШКОЛАЗЫ 1982-83 өөредилге чылында үнделиг национал уругларындан немелде өөреникчилер чыырын чарлап турар.

Школага 7 харлыг оолдарны ниити билиг школазының 1-ги клазынга өөредири-биле хүлээп алыр. Школада дараазында салбырлар бар: фортепианонуң, үрер болгаш хөгжүм херекселдериниң (флейта [illegible] лофон): хылдыг хөгжүмнүн (гитара, скрипка, виолончель): улустуң хөгжүм херекселдериниң (баян, домра) чуулга салбыры.

[illegible] рулга салбырынга кирер дээннер [illegible] башкынга чуруаш, [illegible] көргүзер.

Конкурс кылыр черниң адрези: Кызыл хоорайның Ленин кудумчузунуң 2 дугаарлыг бажыңы, Кызылдың уран чүүлдер школазы, келир хуусаазы — 1982 чылдың августуң 23-тен 25-ке чедер.

Школага кирип сайгарылгы түңнел комиссиязы 1982 чылдың августуң 25-те болур.

Кирер документилер: директорнуң билдириишкини, төрүттүнгенниниң дугайында херечилел, уругнуң 7 хар чедир [illegible] айыткан медицина карточказы, өг-бүле дугайында [illegible] эмчи бижии.

ДИРЕКЦИЯ.

КИНО

ИЮЛЬ 25-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Бот чорда оглу» 9.30, 12.10, 14.50, 17.30, 20.10 шактарда

«ПИОНЕР»: «Ол хайгыыл үезинде болган» 9.10, 11.00, 12.50, «39 чадажыгаш» 14.40, 16.40, 18.36, 20.30 шактарда

«ВОСТОК»: «Туттурбас аадан пегекчилери» 10.00, «Бичии Александр» 12.00, [illegible] 14.20, 17.50, 20.20 шактарда

«ЕНИСЕЙ»: «Чараш ыс болгаш араатан» 17.00, «Дамы» 18.30, 20.50 шактарда

«ЧАЙГЫ»: «[illegible]» 12.00, «Өскерликчи чорук дээш гонорар» 14.00, 16.00, 18.00, 20.00 шактарда.

ИЮЛЬ 26-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Калчаалыг акша» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 ([illegible]) шактарда

«ПИОНЕР»: «Чүс өөрүшкү [illegible]» 9.50, 11.20, 12.50, «Бот чорда оглу» (2 серия) 14.20, 17.50, 20.20 шактарда

«КАА-ХЕМ»: «39 чадажыгаш» 15.00, 16.50, 18.50, 20.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Хилинчектиг болгаш [illegible]» 15.00, 16.50, 18.50, 20.40 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000
667000. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 1. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-02, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдизиниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, чедер ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-41-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-70-40, [illegible] 2-23-40, бухгалтерияның 2-12-45, солун [illegible] 2-32-75 телефоннар болгаар

Чагыг № 1355

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ЭК—01430

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 174 (11972) | 1982 чылдың июль 27, вторник | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 көп.

Мал чеми белеткелиниң шалыпчы айы: темп болгаш шынар

ССРЭ-60

ДЕМНИГ ИШ-БИЛЕ

Чурттуң Аъш-чем программазын амыдыралга боттандырарынга чер-чер Советтериниң ролю улуг. Улус депутаттарының Чыраа-Бажы кожээ Советиниң чаа чыышта баштайгы сессиязынга ол талазы-биле чугаа болган. СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин боттандырары-биле Советтиң девискээринге ап чоруттунар хемчеглерни, сорулгаларны депутаттар тодараткан.

«Чыраа-Бажы» совхозтуң ажыл-ишчилери ССРЭ-ниң 60 чылынга алдаржыткан социалистиг чарышты калбартып шаан, он бирги беш чылдың ийиги чылының баштайгы чартының планныг опаалдаларын бүдүрүлгечи эки көргүзүглерлиг күүсеткен. Курунеге дук садарының чартык чыл планын ажыл-агый 104 хуу, сүттүг—112,5, эъттиин—116,5 хуу боттандырган. Кедээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрериниң хемчээли эрткен чылдарынга деңнээрге, кескү өзүлделиг болган. Ону дараазында көргүзүг бадыткаар. Планда кордүгеннинден чүгү 36 тонна, дүктү—10 тонна хөйнү бүдүрген. Ам сорулга— ол көргүзүглерни бижыглаары.

Республиканың ажыл-агыйларында чугула кампания — мал чеминиң белеткели чоруп турар. Мал ажылдыгларга бо үе кончуг харысалгалыг. Чүге дээрге мал чемин четчир, оон артык курлавырын тургузуп алыры чугула, бо адырда эки ажылдың, эки түңнелдериниң үндезини ол. Келир кыштаглаашкынга бүрүнү белеткелинистеп сүт саалдазының хемчээли, малдың баш санының өзүлдези, продуктулуу улуг хамааржыр болгай. Кедээ Советтиң күүскому ол айтырыгны чогумчалыг шиитпирлээринче чогуур кичээнгейни углаадырган.

Ажыл-агыйда мал чеми белеткээр дөрт звенога ийи бригаданы тускайлап тургускан. Совхозтуң дирекциязы сигенчилерни четчелээр, бригадаларны машина техника-биле бүрүн хандырар айтырыгны эки тургускан.

Мал чеминиң белеткелинде 263 кижи хаара туттунган. Ажыл-агыйда мал чеминиң белеткели кампаниязы ниитизи-биле ажылдың темпизи бедик. Бо хүннерде 80 ажыг тонна витаминниг сиген далганын белеткээн, 900 ажыг тонна сенаж салдынган, 50 тонна сигенни прессээн.

Кедээ Советтиң күүскому бо чугула кампанияны организастыг чорудар талазы-биле хемчеглерни ап, Чыраа-Бажы суурнуң чурттакчыларын олче киириштирип турар. Суурнуң херээженнер чөвүлели (даргазы Ч. С. Куулар) агиткварталдарның мал чеминиң белеткелиниң үезинде кылыр ажылдарының хемчээлин тодараткан. Агитквартал бүрүзү социалистиг хүлээлгелерлиг. Мал чеми белеткээри-биле суббоотниктерни, шефти доктаамал организастап турар. Суурнуң агитквартал бүрүзүнде кедээ Советтиң депутаттарын бижыглээн. Ол девискээрде чурттакчыларның мал чеми белеткээр талазы-биле алган планныг опаалдазының күүселдезин депутат хайгаараар. Оон негелде улуг.

Суурнуң агиткварталдарының ажылының түңнелин чоокта чаа үндүрген. Аңаа № 3 агитквартал эки көргүзүглерлиг болган. Кедээ Советтиң депутаты Байыр-оол Семис-оолович Ооржактың харыылап турары бо агиткварталдың чурттакчылары беш хонук иштинде 30 тонна сенаж салыр планын ажыр күүсеткеш, ону 34 тонна чедирген. № 8 агиткварталдың чурттакчылары база эки ажылдаан. Беш хонукта 25 тонна сенаж салыр тургаш, 28 тоннаны салган. № 4, 12 агиткварталдар хүлээлгелерин база эки күүсеткеннер. Депутаттар Н. Ч. Куулар, Б. С. Хомушку, Н. С. Хомушку болгаш оон-даа өскелер суурнуң хөй-нити организацияларының активи-биле демнежип, бо чугула ажылды багай эвес шиитпирлеп турарлар. Агитквартал бүрүзү сүттарын турар участоктуг. Суурнуң чурттакчыларының күжү-биле 300 ажыг тонна сенаж салдынган. Чыраа-Бажының чурттакчылары төрээн совхозунуң ажылынга дузалажып, боттут үлүүн ынчаар киириштирип турар.

Хову-шөлдерде сигенчилерниң амыдырал, культура хандырылгазын эки тургузар хемчеглер алдынып турар. Садыг, аъш-чем-биле хандырылга багай эвес. Комплекстиг үнүүшкүннерни организастаан. Чыраа-Бажы Культура бажыңының чанында «Дамырак» агиткультбригада сигенчилерге оюн-концертти бараалгадып эгелээн.

Кедээ Совет, оон күүскому, совхозтуң дирекциязы-биле кады ниитиниң малынга бызыг чем-суурну тургузар хемчеглерни демниг ап чорудуп турар. Демнигде үүле бедүнгүр болгай, мал чеми белеткээриниң талазы-биле алган хүлээлгевисти күүседиринге бүзүрелдиг бис.

В. КУУЛАР.
Чыраа-Бажы кедээ Советтиң күүском даргазы.

АКЫ-ДУҢМАЛЫШКЫ ӨӨРҮНЧҮГ УЖУРАЖЫЫШКЫННАР

ССРЭ-ниң Улус ажыл-агый чединиишкиннериниң делгелгезинге Киргизияның хүннери совет улустарының найыралының болгаш акы-дуңма ёзузунуң уттундурбас байырлалы болуп эрткен.

Юбилейниң «Чаңгыс эптиг өг-бүлеге» деп делгелгезинге республиканың делгээн чүүлдери-биле муң-муң москвачылар болгаш найысылалдың аалчылары таныжыкан. Төөгүлүг кыска хуусаада Совет Киргизстан бистиң Ада-чурттувустуң бүгү улустары-биле кады кайгамчыктыг чединишкиннер-биле демдеглеттинген орукту канчаар эрткенин оон делгиирлери бадыткаан херечилеп көргүскен. Амгы беш чылда республиканың үстүнүр продукциязын кылыр үнүүрери 22 ажыг хуу немей өзер. Аъш-чем программазынга үүштүр чоннуң аъш-чеминиң бедик шынарлыг продуктулары-биле хандырарын акижиидер сорулгалыг кедээ ажыл-агыйга [illegible] сүтүг, [illegible] рин көвүдедиринче угландырган. Кыргыс ССР-ниң 60 чылдар дургузунда чединишкиннериниң дугайын, чурттуң ниити чединишкининге дат чурттуң ажылчы чоннарының салымыкзының дугайын делгелгеге партия болгаш совет ажылдакчылар, бүдүрүлгениң шаартыкчылары, республиканың эртемденнери, специалистери, культура ажылдакчылары чугаалаан.

ССРЭ-ниң Улус ажыл-агый чединишкиннериниң ажык шөлдеринге, хоорайның культура өргүлдарынга болгаш клубтарынга Киргизияның уран чүүлдер мастерлери болгаш [illegible] тывынгыр уран чүүл коллективтери оюн көргүскен. Найысылалдың кинотеатрларынга республиканың киностудиязының тургусканы уран-чечен болгаш документалдыг фильмнериниң [illegible] болган.

Кыргыс ССР-ниң [illegible] хүннерге хөй санныг [illegible] ужуражыышкыннар эгилен, [illegible] болгаш чүректиң ханызындан болган. СЭКП Москва хооркомунга болгаш Моссоветтиң күүскомунга делегацияның [illegible] болгаш [illegible] лар үезинде ону онзалап демдеглээн. Кыргыс улустуң төлээчилери найысылалдың СЭКП Ворошилов болгаш Свердлов райкомнарынга экономиканы, организастыг [illegible] болгаш идеологтуг ажылды [illegible] чораан.

ССРЭ-ниң Улус ажыл-агый чединиишкиннериниң делгелгезинге эвилелдешкен республикаларның хүннериниң эстафетазын Латвияга дамчытып берген.

(СЭТА).

ТАРААЖЫ АЛДАРНЫҢ АРЫННАРЫ

Новоодесса районнуң «Ильичиниң чагыы» аттыг колхозунуң тараажыларынга хөй чылдарда бараан болган тракторну Киев—Николаев арзымының хайымныг автооруунда гранит бедиктээш кырында тургускан.

Ол тураскаалды украин суурнуң төөгүзүнүң алдарлыг арыннарынга тураскааткан. Республиканың мурнуу талазынга баштайгыларның бирээзи — Гурьев МТС-ти чээрби чылдарның төнчүзүнде аңаа тургускан. Аныяк механизатор П. Чабаненко удурткан комсомолчу трактор бригадазы 1935 чылда-ла тергиин эки ажылдаашкынны чедип алган болгаш күзүн чашкан кызыл-тастың он үеде эң бедик—гектардан-на 23 центнер дүжүдүн өстүрген.

Ол бригадир үр чылдарда Паша Ангелина-биле чаржып турган. Күш-ажылга чедиишкиннери дээш оон болу болгаш ийи ажи—С. Куропатник, Ф. Крысенко олар Украинаның кедээ ажыл-ишчилериниң аразындан Ленин ордени-биле баштай шаңнатканнарның аразынга кирген.

Оларның коллективиниң тургустунганы болгаш амыдыралы совет кино уран чүүлүнүң алдын фондузунда кирген «Трактористер» деп фильмниң үндезини болган. Ол чериниң тараа шөлдери кино тырттырар шөл болу берген.

Колхозтуң тараа шөлүнүң кыдынында баштайгыларга алдар кылдыр тургускан тураскаал кижи бүрүзүнге эргим үнелиг. Ол чериниң кижилери ону ажыларын хоочун механизатор, Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи И. Чабаненкога дааскан. Оон соонда баштайгыларга күш-ажылчы салют бүдүлдүп кызыгаан, чаа дүжүттүң баштайгы тараалыг автомобильдериниң колонназы тураскаалдың чанын-биле эрткен.

А. СИРОШ.
СЭТА-ның корр.
Николаев область.

КОЛ МААДЫР—АМГЫ ҮЕНИҢ КИЖИЗИ

ВЛАДИВОСТОК. (СЭТА-ның корр). «Бистиң совет амыдыралывыс хевирни» деп телефильмнерниң Бүгү-эвилел фестивалы Владивосток хоорайда дооскулган. ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга тураскааткан ол көрүлдеге бүгү эвилелдешкен республикаларның телеэлекчилери киришкен.

Улуг шаңналды Ленинградтың мастерлеринге «Бажың» деп кинозу дээш тывыскан. Ында сурагдыг Ижор заводунуң ажыл-ишчилериниң дугайын чугаалап турар.

Украин кино тырттырыкчыларының «Шиитпирлерни саналдадым», Приморьениң документалистериниң «Капитан Коновалов», «Хыналда диплинлекте», «Соңгу чүкке ынакшый бээр сен» деп кинофильмнер программазы фестивальдың түс-түс шаңналдары-биле демдеглеткен.

Көрүлде болуп турган хүннерде «Экранда совет амыдыралдың хевири» деп чогаадыкчы диспуттар болгулаан. Ол ышкаш экран мастерлериниң ужуражылгазы Ыраккы Чөөн чүктүң далай парототтествозунуң далайжылары, Бүгү-эвилелдиң «Дальрыба» каттыжыышкынының балыкчылары, Оожум океанның далайжылары-биле база эрткилээн.

УЖУРАЖЫЛГА

ИРКУТСК. Ангарада хоорайда совет болгаш американ аныяктарының ужуражылгазы эгелээн. ССРЭ-ниң аныяктар организацияларының комитеди болгаш американ-совет чугаалажыышкыннар дээш тургузуп турар организация ону чыышдырып турар. Ужуражылганың киржикчилери «ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың аныяктары бызыг тайбың база чугаалажыышкыннар болгаш бот-боттарын билчир чорукту дамчыштыр кады ажылдажылга дээш» деп конференцияга кириживирлер. Олар Братскиге, Байкал хелге баарлар, аңаа аныяк ажылчыннар болгаш эртемденнер-биле ужуражырлар.

МЕРГЕЖЭЭН

СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлериниң, ылангыя Аъш-чем программазын боттандырарда бир чугула чүүл—малдың продуктулуушун бедидери болур. Ону мыйыстыг бода малга хамаарыштыр алыр болза, ол—малдың үксаазын акижидери, малга бызыг чем-суурну тургузары болгаш эртемниң чедиишкиннерин, мурнакчы дуржулганы шиңгээдири болур. Ол сорулгаларның бирээзи тарып боозадылга.

Тарып боозадылга «Тээли» совхозтуң Ээр-Хавак сүт-бараан фермазында багай эвес чоруп турар. Оон ачызында бызаа бажы онча-менди алдынган. Төрээн 252 инектиң 248-ин тарып боозаткан турган. Тарып боозадылга пунктузунуң тарыкчызы Базыр Чамыянның ажылының түңнели ол.

Базыр Чамыяң Кызылга тарып боозадылга курузун 1979 чылда дооскан. Оон бээр-ле бо фермада ажылдап турар. Оон тарып боозаткан инектери черле кызыравас болгаш чогуур үезинде төрүп турар.

— Базыр Моңгушовичиниң тараан инектериниң кызыраанын черле көрбээн мен. Оларның тарып-даа ийистээри көвүдеп турар. Чыл эгезинден бээр үш инек ийистеди —деп, фермада партия организациязының секретары, СЭКП Тыва обкомунуң кежигүнү, Бай-Тайга район Советиниң депутаты Роза Билчей чугаалады.

С. САДИ.

ТҮЛҮКТЭЭН

Эрзин районда «Чаа орук» совхоз бо чылын ниитиниң малынга 3610 тонна сигенни, 60 тонна будук-бүрүнү белеткээр планныг.

Совхозтуң девискээринде оът-сигенниң үнгени мурнуку чылдарга бодаарга эки.

Ам бо хүннерде 2 механизастаттынган бригада, 4 хойжу бригаданың болгаш сүт-бараан фермазының коллективтери мал чеминиң белеткелинде массалыы-биле ажылдап турарлар. Механизастаттынган бригадалар 1200-1200 тонна сигенни белеткээр, өске бригадаларга база түс-түзүнде планнар бердингилээн.

Механизастаттынган бригадаларда 12 тракторлар, сиген кезер болгаш бөлер машиналар, прессподборщиктер бижыглаттынган. Өске бригадалар 1-1 тракторлар, өске-даа техника-биле хандыртынган. Ниитизи-биле мал чеминиң белеткелинде 140 ажыг кижи хаара туттунган.

Ол ышкаш совхоз төвүнде [illegible] организацияларда, агиткварталдарда түс-түзүнде сиген, будук-бүрү белеткээриниң пландарын база бергилээн.

Ам бо хүннерде 360 ажыг тонна сиген, 26 тонна будук-бүрү белеткеттинген. Будук-бүрүнү белеткээш, ону Ленин аттыг совхозтуң төвүнде АВМ-ге дужаап турар. Соонда оон витаминниг сиген далганын алырын совхозтуң дирекциязы чери дугурушкан.

Механизастаттынган бригадалар Чөөгей, Хорагалчы деп черлериниң хову сигенин, өске бригадалар Хем-Аксының болгаш хем унунуң сигенин трактор болгаш хол кадыыры-биле кезип белеткеп турар.

Бригадалар аразында социалистиг чарышты организастап, оон түңнелин 7 хонуктап үндүрүп, бирги черни алган бригадага шилчиир Кызыл тукту, ийиги черни алган бригадага вымпел тывыжыр совхозтуң дирекциязы, ажылчын комитеди шиитпирлээн.

Сөөлгү чеди хонуктуң түңнели-биле № 3 хойжу бригада (бригадири В. Өөлет) бирги черни, ийиги черни № 4 бригада (бригадири Б. Севилбаа) олар күш-ажылдың бүдүрүкчүзүн бедидип, ажылы организастыг чоруп турары-биле тиилекчилер болуп, түс-түзүнда шаңналдарны чаалап алганнар.

Хем-Аксында бригадаларга совхоз тускай «Украина» деп кино үндүрер аппаратты садып берген. Олар кежээниңне кинону көрүп турар. Район төвүнден агиткультбригада тускай график ёзугаар доктаамал кээп турар.

Н. ДАЖИНМАЙ.

Чөөн-Хемчик районда «Искра» совхозтуң ажыл-ишчилери ниитиниң малынга чем белеткелин хайнылыышкыныг чорудуп, бо хүннерде машина-техниканы болгаш кижи күжүн ынаар углаан. У. Моңгуш, У. Ооржак болгаш С. Ооржак оларга удурткан механизастаан мал чеми белеткээр звенолар ниитизи-биле 200 тонна ажыг сигенни белеткээннер.

Бедир-Бажында Удувас-оол Моңгуштуң он алды кижилиг звенозу мал чеминиң белеткелиниң үезинде чарлаан социалистиг чарышка идепкейлиг киржип, кызымак ажылдап турарлар. Ында дуржулгалыг механизаторлар Даш-оол Моңгуш, Кызыл-оол Ховалыг, комсомолчулар Сагаан-оол Моңгуш болгаш Алим Хомушку олар эң шалыпчы ажылдап, чарыштың мурнуку одуруунда чоруп турарлар.

Искражылар бо чылын 2720 тонна сигенни, 150 тонна витаминниг сиген далганын белеткээрлер.

ЧУРУКТАРДА: кезиндеде агрегаттар; дуржулгалыг механизатор Даш-оол Моңгуш.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

ХОВУ ОРТУЗУНДА

Тести кашкан соонда чаъс оорга шаттарлыг куузумаар хову долгандыр-ла чалты берген чыдар. Ында тараа кезек-кезек узун ногаан чадаглар дег көстүп кээр. Бо чылын аңаа совхозтарның кызып ажылдааны-биле [illegible] чаъс-шык ол ынчаар элээн-не чаггылап келген. Долгандыр үнген оът-сигенниң, тараазының үнүп чыдары аңаа чораан кижиниң сагыш-сеткилинге өөрүнчүг-даа.

Чүгле «Мерген» совхозтуң ында девискээри 20 муң ажыг гектар чер. Ол черни Божалыг дээр. Шынап-ла божалааш херилер-биле хериш каап хой кежиинге-даа дөмей. Ол-ла девискээрде 12 кыштаг бар. Бир улуг кыштагга келдивис. Узун улуг кажаа чанында ийи улуг сарааттар тур. Оларның бирээзи-ле 60 тонна чедип турар. Ында сигенчилерниң механизастаттынган бригадазы ажылдап турар. Кежээликтей апарган, ол хиреде тракторлар-даа, сигенчилер-даа көзүлбес. Оларга ийи аныяк кыс чем кылып тур. Семис хойнуң эъдин сарыктыр алып каандаа. Бир доң ажыл чоруй совхоз директору Б. С. Сайдыга ужуражы бердивис. Директор онзык черде кыштагга сараат салгап оолдар-биле кады тур. Машинаны долдур салган пресстээн сиген экелген, ону чаа сараатка бажы туткан тудугжулар дег эптей салып үндүрүп тур.

— Бир пресстиң деңзизи каш кил?—деп бригадирни Анай-оол Доңгуттан айтырдым.

— 25 кг болур, ынчалза даа хөөрем чок, [illegible] база бир ол хире аар-ла-дыр.

— Бо девискээрге планыңар?— деп ажылга шаптык болбас-биле чүгле бригадирлеп эвес, ында ажылдап турар оолдардан эдере кылаштап тургаш, хостуг үезин бодап айтыра каап турдум.

Божалыгның № 1 бригадазында (бригадири Анай-оол Доңгут) сиген [illegible] районда мурнуку одуругда чоруп турар. Кезилдеге соңнап даа кирген болза, бир он хонуктуң түңнелинде тук болгаш аңаа шаңналып алган. Планы 2000 тонна. Кезип сараатка алганы 450 тонна, бир сарааты 60 тонна кылдыр салып турар. Бригадада 12 трактор, 1 комбайн ажылдап турар. Оларның 8-зи кестирер, 2-зи бөлер, 2-зи пресстээр. Кестирер трактористер Василий Нүрзет, Иван Лаажап хүнде нормазын 150-200 хуу, бөлдүрукчү Борис Идам ынчын 200 хуу чедир күүседип турарлар. [illegible] тракторист Михаил Баанай сиген [illegible] ажыр күүседип турар. Ол ышкаш Борбак-оол Шомбул удурткан звенонуң сараат салыкчылары оран дүнеге чедир дыка кызымаккай ажылдап турарлар. Бригадада ниитизи-биле 25 кижи ажылдап турар.

Бригада турлаанда баштай [illegible] кыдым. Бирээзи Марина Бады Кызылдың башкы [illegible] студентизи. Людмила Каас фабрикада ажылдап турар, шилээп келген.

— Эртен 4 шакта чемни белеткеп эгелей бээр бис. 5 шакта оолдарны чемнеп [illegible] дээр. Аъш-чем-биле хандырылгазы багай эвес, арыг суг ну кудуктан ап турар бис. [illegible] алыр бис, чамдыкта электри өжүп болур. Ынчалза-даа сүт сөөртүр машина база чоруп турар. Малчын аалдар база ырак эвес. Хостуг үеде ойнаар чүүлдеривис бар. Ынчалза-даа маңаа кино деп чүве шуут келбейн турар. Кино, концерттен бисче көргүзериң организастарын күзээр-дир бис.

[illegible] «Чаа орук» совхозтуң сигенчилерин көргеш: «Бис ол эштерден чүнүң-биле дудаап бис, дүне база сиген кезип, бөлдүрүп ажылдаар деп сапал бар апарды, бригадир»—деп, санал үндүргеннер. Чамдык каап аяс дүнелерде Василий Нүрзет, Борис Идам, Иван Лаажап олар сиген кестирип бөлүп турарлар. Бо дээрге аңаа-ла бир хөөрениг чорук [illegible] дыр. Маңаа кылын харлыг [illegible] кышты бодап кээрге [illegible] ужурлуг апаар.

Сараат салыкчылары хүнде 10 тонна сигенни сарааттаар планныг, а оларның кылып турары —15—16 тонна. А ол [illegible] планы хүнде 9 тонна азы 600—650 кезек, а олар 15—16 тонна чедирип турар.

[illegible]

А. АРАПЧОР.

100-ТЕН 105-ТИ

«О. Шынаа» совхоз баштай-ла 1973 чылдың май 1-де Деспен суурга тургустунган. Оон бир чыл хире болганда чаа төптүң бажыңнарын тудуп, тургусканы барымдаалааш, совхозтуң төвүн чаа черже көжүрген.

Ам бо хүннерде ол суурнуң турган черинде совхозтуң сураглыг хойжузу Лак-оол Данилович Седен чурттап, хойларын семиртип, чайлап турар. Деспен—шээр малга [illegible] хоочун хойжу эндевээн. Чүге дээрге оон адазы Даниил Седен база-ла шагдан бээр мал ажылынга ажылдап, аңаа чайлап чораан. Ынчангаш оглу Лак-оол адазын дөлеп малчыннааш, ам он алды чыл болган.

Ол үениң иштинде төрээн совхозунга та чеже кодан хойну өстүрүп бербээн дээр. Л. Седен оңгу беш чылда онаа түңнелдиг ажылдаан. Төрүүр 100 хойга онаажтыр чүстен куду чаш төл ап көрбээн. Он бирги беш чылдың бирги чылында 101 хураганны, бо чылын 105-ти менди камгалап алгаш, төрээн совхозунга бир кодан хураганы үзүп бергени оон күш-ажылынга ынаан херечилеп турар.

Малчын кижиге чедиишкин болуну онаашкан ажылынга кызымаандан, малды чайгы үеде семиртилгезин эки чорударындан болгаш кыштагның септелгезин эки кылып, белеткеп алырындан хамаарлыр.

Деспен суурда артып калган эн турар бажыңнарны малчыннарның кыштагларынче көжүрүп бээрин ол бо-ла чугаалап орар. Ону совхозтуң дирекциязы боттандырып чорудар дээрзинге бүзүрел улуг.

Лак-оол Седенниң эки ажылы дээш, шаңнатканы хүндүлел бижиктер хөй. «Оңгу беш чылдың шалыпчызы» деп херек демдээниң эдилекчизи.

Район болгаш кедээ Советтерниң депутадынга каш удаа соңгудуп чорааны, чонуң аңаа улуг идегели болгаш бүзүрели-дир.

Л. Д. Седенниң шалыпчы күш-ажылын үнелээш, совхозтуң дирекциязы ону Москвада Улус ажыл-агыйының чедиишкиннериниң делгелгезинче баар халас путёвка-биле шаңнаан. Мурнакчы хойжу эш-өөрү-биле кады чоокта чаа Москваже аъттаныкан.

Ө. ЧИНМИТ.
Тес-Хем район.

МАКТАЛДЫГ МЕХАНИЗАТОР

Аныяк коммунист, механизатор Эзир-оол Ондарның «Сүт-Хөл» совхозта таныvaс кижи барык ховар. Ону кады ажылдап турар эш-өөрү, чаңгыс чер чурттуглары [illegible] чоргаарланыр. Чоннуң чаагай [illegible].

Төрээн совхозунга ам чеди чыл ажыг ажылдап турар. Ол үениң дургузунда трактористиң шудургу ажылы, төлептиг [illegible] техникага камныг эки түңнелдерни көргүзүп, эш-өөрүнүң, чоннуң хүндүткелин чаалап алган. Бодунуң тракторну-биле Кызыл-Тайга салбырының [illegible]. Кышкы үеде олаар чүүл, мал чеминиң сөөртүлгезинге, часкы хову ажылдарынга, мал чеминиң белеткелинге болгаш сөөртүлгезинге карак кызыл, шудургу ажылдаан.

Ол ышкаш бодунуң арга-мергежилинге аныяктарны хаара тудуп, оларга сүме кадып, дузалажып чоруур. Бо эрткен часкы хову ажылдарынга аныяк механизаторлар идепкейлиг киржип, мурнакчыларның мурнунда [illegible]. Оларның шалыпчы ажылынга коммунист механизаторнуң киирген улуг-хуузу [illegible].

Эзир-оол Ондар тракторнуң септелгезин [illegible] үезинде шынарлыг чорудуп, часкы хову ажылдарынга баш удур хынамчалыг белеткээн. Часкы сезонга идепкейлиг киржип, шык базырыышкынынга, чер болбаазырадырынга, үрезин чаштырылгазынга кызымак ажылдап, техниканы камныг эдилеп, хүн нормазын үргүлчү ажыр күүседип келген. Кывар-чаар материалдарны [illegible] камнап алган. Ол идепкейлиг хөй-ниитичи. Бодунуң [illegible] политиктиг билиин үргүлчү бедидип, политөөредилгениң кичээлдеринге доктаамал кээп турар.

Трактористиң шак ындыг ажыл-ишчи кызымаа, камналгалыы каш удаа шаңнал-макталга чедирген. Совхозтуң дирекциязы, Кызыл-Тайга салбырының баштаар чери ону мурнакчы трактористерниң бирээзинге санап, аңаа чоргаарланырлар. Ол ышкаш чаңгыс чер чурттуглары Ишкин кедээ Советиниң депутадынга чаңгыс үн-биле бадылааны бедик үнелел болгаш бүзүрел-дир.

Ам бо хүннерде дуржулгалыг механизатор СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң партия Төп Комитединиң май (1982 ч) Пленумунга илеткелин улуг сонуургал-биле танышкаш, Аъш-чем программазының боттандырыышкынынга төлептиг күш-ажылчы үлүүн киирер дээш улам соруктуг, хөй-аъттыг [illegible] ажылдап турар.

Т. КАРЫМА.

[illegible] ОТЕКА [illegible]

Аъш-чем программазын—амыдыралга

КОЛ ӨЗЕК—КОММУНИСТЕР

«Тиилелге» совхоз Кызыл районда улуг ажыл-агыйларның бирээзи. Оон экономиказының бир кол адыры — мал ажылынга хамаарыштыр кескү чүүлдер кылдынган. Ылаңгыя сүт комплекизи тургустунган, мал чеминиң белеткелин тускайлаң адыр кылдыр организастаап, амгы үеде ферманың мал семиртир шөлүн кылып, оон тудуун сентябрьда доозар деп турар. Бо чугула адырларны организастап удуртурун коммунистерге дааскан.

Совхозтуң мурнунда тургустунган өске-даа улуг, нарын сорулгалар продукцияларны ... ... рын экижидериниң чаа-чаа организастаарын диләп тыпарынче кижениишкинниң ..., организакчы болгаш ... ажылын доктаамал кылдыр тургузар дээш СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр коммунистерден негелдени улам бедиткен.

Совхозта чүс чээрби коммунистер сес бригада парторганизацияларынга ... Оларның 80 хуузу материалдыг чаагай кежикти бүдүрер черлерде ажылдап турар ниизы-бүрү мергежилдиң кижилери. Саанчыларның 79,8 хуузу, механизаторларның 22,2 хуузу, чолаачыларның 23,9 хуузу коммунистер. Моон алгаш көөрге, олар көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң кол участоктарынга хуваатынган-дыр.

Партком бүгү ажылды перспективтиг планга үндезилээш чорудуп, бодунуң база үстүкү органнарның шиитпирлериниң күүселдезинге контрольду организастаарынче кол кичээнгейни салган. Бо талазы-биле харылзаар эштерниң отчёттарын, ... партийжи хуралдарга ... практиказын-даа киирген.

Совхозта профэвилелдиниң ажылдыг, комсомол комитеттериниң болгаш көдээ Совет күүскомунуң, улуг контроль бөлүүнүң, херекчиннер ... ниң ажыл пландарын парткомга көрүп, оларның чүүлдериниң ... дыңнап келген. Оон түңнелинде ажылчын комитеттиниң социалистиг чарыштың организастап турары элээн экижээн. ... ССРЭ-ниң 60 чыл оюнга алдаржыдып, тус-тус кижилер ортузунга чарыш база организастаан. Ону айлап, квартальдап түңнеп, шаңныг байдалдар ... самбырааларынга азып, тиилекчилерге алдаржыткан. «Күш-ажылчы алдар туту» ... дүрүп турар. Бо чылдың бирги чартыының түңнелдерин ёзугаар совхозтуң 170 ажылчыннарынга ... чоокта чаа шаңнап-мактаан.

Мөөн-биле совхоз чартык чылда күрүнеге эът садар планын 114,7 хуу, сүдүн — 134,8 хуу күүсеткен. Хой кыргылдазын организастыг доозуп, күрүнеге дүк садарының планын база ажыр боттандырган. Саар бир инекке онаалтыр 1014 кг сүт саадынган, төрүүр чүс хойдан-на 84 хураган камгалап алдынган. Малдың баш санын камгалап алыр талазы-биле көргүзүглер база багай эвес болган.

Совхозта ажылчын комитединиң даргазы Ю. С. Монгуш планныг онаалдаларны күүседир дээш бо чылдың эгезинде алган темп ажыл-агыйда ... чугаалап турар. Совхоз бирги квартал түңнелдери-биле СЭКП Кызыл райкомунуң болгаш райүүскомунуң шилчиир Кызыл тугун чедип алган. А сүтбарааш фермазының коллективи эки көргүзүглерниг болуп, күрүнеге сүт дужаарының чартык чыл планын хуусаа бетинде күүсеткеш, ону ... Чарыштың мурнуу ... хой-хой коммунистерге совхоз ... Саанчы коммунистер Д. Х. Монгуш — 1290, Б. О. Монгуш — 1128, Ч. М. Лакпа — 1013 кг сүттү бир инекке онаалтыр саган. Бызаа ажаакчызы хоочун коммунист Ч. Б. Монгуш хонукта ортумаа-биле 800 грамм чедир немелде демзини ап келген. Олар кайызы-даа фермага чээрби ажыг чылдарда ажылдап, ажыл-ишке бедик харысалгалыг, ... рүнге сагыш човаашкыны-биле хүндүткелди чедип алган. Ол ышкаш хоочун хойжу О. Б. ... эрткен чылын бир хойдан-на 4,7 кг дүкү кыргааш, бо чылын ол көргүзүгүн база бүжүглээн. Хойжуларда парторганизация секретары Т. И. Паавыл бо чылын төрүүр чүс хойдан-на 100 хураганны менди ап, доруктурган. Ажыл-агыйның өске-даа адырларында ындыг мурнакчылар хөй.

Партком бригада партия организацияларын улам быжыглаар, оларның дайынчы аргашинээзин бедидер дээш хемчеглерни ап келген. СЭКП-ның XXVI съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ның май Пленумунуң шиитпирлерин күүседир талазы-биле хемчеглерни ажылдап кылган. Перспективтиг болгаш квартал планнарынга күүштүр кордунген хемчеглер коллугунда күүсеттинип турар. Бригада партия организацияларының хуралдарын Устав ёзугаар эртирип келген. Парткомнуң хуралдарынга бригада партия организацияларының база түс-түс күш-ажылчы коллективтерниң удуртукчуларының ажылының болгаш партийжи даалгаларны коммунистерниң күүседип турарының, кол специалистер-биле ажылдың дугайын шаа ёзугаар дыңнап турар. Чижээ, автопаркта, МТМ-де партия организацияларының ажылының, кол зоотехник С. Д. Оюннуң ажылының, «Билиг» ниитилел организациязында Культура бажыңында партия эге организацияларының ажылының дугайында отчёттары дыңнаан. Коммунистер К. Н. Куулар, В. К. Ооржак, Х. Ч. Кара-оол өске-даа эштерниң партийжи даалгаларны канчаар күүседип турарының дугайында дыңнадыгларын алган.

СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын совхозтуң коммунистери болгаш ажыл-ишчилери чаңгыс ап-сеткил-биле чүүлдүгзүнүп, хүлээп алганнар. Ону боттандырарының баштайгы бөлүкчүлери кылдынып турар. ... куралдарын ажыглаарынче бүдүрүлгениң ажылтын бедидериниң кичээнгейни ... Мал ажылында байдалды улам экижидери-биле хойжулар ... боозадылгазын ... чорутканы ... оон эрте ... алган. Эрткен чылга бодаарга чаш малдың бажының хорамчазы барык ... кызырылган. Ол-ла үеге демнээрге чартык чылда малдың бүгү чүзүн айызы-биле хорамчазы ...

Совхозтуң мурнунда он бирги беш чылда перспективтиг сорулгаларже кол кичээнгейни ... коммунистер угланыр турар. Ылаңгыя мал чеминиң баазазын быжыглаар, 1985 чылга чедир ол культураларны 74 хуу көвүдедир. Малдың баш санын өстүрүп, күрүнеге мал ажылының продуктуларын садары элээн көвүдээр. 1985 чылга чедир бир инектен 1700 кг чедир сүттү, бир хойдан-на 3,3 кг дүкү кыргыыр. Ынчангаш мал ажылындан алыр орулга —бүгү алырларның 75 хуузун ээлээри көрдүнген. Сөөлгү беш чылда ол көргүзүг 70 хуу болган.

Совхозка инек болгаш хой эъдин бүдүрерин көвүдедир сорулга-биле мыйыстыг бода малды чүгле ажыл-агыйлар аразының семиртилге шөлдеринге азыраар, күрүнеге садарын шиитпирлээн. Шээр малдың баш санын өстүрерин, ылаңгыя чайгы үеде оларны солуп турар семиртилгени, бо ажылга специалистерниң, малчыннарның харысалгазын бедидери хүнүң чугула айтырыы боор турар.

Партком, бригада партия организациялары перспективтиг өске-даа айтырыглар-биле чергелештир хүн бүрүнүң чугула ажылдарынче кичээнгейни салып, аңаа коммунистерниң организакчы башкарыкчы ролюн бедидерин чугуулап көрүп турар. Чижээ, эът курлавырларын көвүдедириниң аргалары совхозта долу эвес ажыглаттынып турарын анализ көргүскен. Малдың баш санын өстүрер, оон камгалалын экижидер талазы-биле планныг көргүзүглер мурнуу чылдарда күүсеттинмейн турган. Ам-даа чамдык четпестер бар. Малчыннардан 120 ажыг баш хой чидирген Д. Эренлол. 10 ажыг эът чидирген К. Демчик-оол. 6—11 баш ... хойлар чидирген А. Ооржак. Д. Түлүш олар ышкаш харысалга чок чорукту көргүскен кижилер бар. Ниитиниң малын чылдагаан чок черге чиике ... ... лар база тургулаан. Амгы үеде совхозта малчыннарның ниитизи 10,6 хуузу коммунистер болуп турары четпес. Ынчангаш оларны ... тааныштыр тургузары, ... терни ... хаара тудары негеттинип турар.

СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр салдынган сорулгаларны амыдыралга боттандырарынга күштер болгаш аргалар «Тиилелге» совхозта четчир. Коммунист бүрүзү болгаш ажыл-ишчи бүрүзү-биле бүгү талалыг ажылдарны күштелдирип турган, түс-түс участоктарга эки түңнелдерни чедип алырын совхозта партия организациязы бодунуң бир кол сорулгазы кылдыр санап турар.

В. МААДЫР,
«Шынның» корреспондентизи.

ССРЭ-60

БОТТАНГАН КҮЗЕЛДЕРНИҢ ЧЕРИ

Краснодар крайның составында кирип турар Адыгей автономнуг область бөгүн 60 чыл болуп турар. Оон хөгжүлдезиниң оруунда демисел болгаш тургузуушкун-биле доллунган чыл бүрүзү турасаалдыг демдек кылдыр төөгүже кирип бижиттинген. Оон мурнунда экономика болгаш культура талазы-биле хожудангай девискээр турган чер Совет эрге-чагырганың чылдарында дээштиглиг көдээ ажыл-агыйлыг база амгы үениң үлетпүрлүг область кылдыр хуулган. Хоорайлар, шыналаарда, тагларда моңгежиреэн аас-кежиинче оруктуг белен эвес болган. Областың чурттакчылары бистиң чуртувустуң бүгү улустары-биле кады Совет эрге-чагырганы бактаадып тургузары дээш, төрээн чериниң фашистиг ажелекчилерден хостаары дээш демисежип турган. Адыгей чурттуг 34 дайынчылар Совет Эвилелиниң Маадырлары болган.

Соңгу Кавказта улуг эвес девискээрлиг, ынчалза-даа байлак ол черде 60 национальдарының 400 муң чонаалекчилери чурттап турар. Олар колхозтарның, совхозтарның шөлдеринге кызыл-тасты, ристи, кукурузаны, чигир свекланы, ногааларны кат-чимисти өстүрүп турар. Чуртка олар хөй сүттү болгаш эътти база берип турар.

Он-он муң ажылчыннарның болгаш специалистерниң ажылдап турары 86 бүдүрүлгелер металл ажылдап кылыр станоктарны, электротехниктиг дерит-херекселдерни, мебельди, целлюлоза-саазын продукциязын, аъш-чем херирлерин бүдүрүп турар. Адыгей автономнуг областа кылган чүүлдерни бистиң чуртувустуң хөй-хөй девискээрлеринче база даштыкы 60 чурттарже чорудуп турар.

Областың административтиг, экономика, культура төвү болза Майкоп хоорай. Ында педагогика институду, областың орус болгаш национал бөлүктерлиг А. С. Пушкин аттыг шии театры бар. Библиотекаларның, клубтарның, ниити билиг школаларының четкизи тургустунган, областың ниитии, районнарның алды солуннары үнүп турар. Краснодарның ном үндүрер чериниң ында салбыры орус, адыгей дылдарда номнарны парлап турар. Радио дамчыдылгазы база бар.

ЧУРУКТАРДА: Майкоп. «Адыгей» деп аалчылар бажыңының хевири; Адыгейниң күрүнениң педагогика институду чыл бүрүде чүс-чүс доозукчуларны үндүрүп турар. Оон 7 факультединде чээрби национальдарының студентилери өөренип турар. Даштыкы дылдар факультединиң студентизи А. Тлевцежева лингофон кабинединде; Майкоптуң «Станконормаль» заводу бодунуң продукциязын 300 адрестерже чорудуп турар. Бүдүрүлгениң кылыгларының 49 хуузунга күрүнениң Шынар демдээ тывыскан. Оон цехтери амгы үениң дериг-херекселдери-биле дериттинген, технологтуг бүгү чорудулгалар автоматчыттынган. Автоматчыттан токарь станоктарының шугуму.

Н. Малышевтиң болгаш Е. Шулеповтуң фотолары. СЭТА-ның фотохрониказы.

ЧҮС САРЛЫКТАН— ЧҮС БЫЗАА

Бай-Тайга районда Сайын-оол Лопсанович Хертектиң аттыгаа билдингир. Ол — «Му...» совхозта хоочун сарлык кадарчыларының бирээзи. Ажылдаңнан-на мал ажылынга сундулуг, бодунуң төрээн чериниң байдус байдалдыг, девискээрин эки билир.

Колхоз турар шагда С. Хертектиң контаргага колхоз даргазы келдиртген. Дарганың кабинединге кире бээрге, мал ажылын харылаап турар кол специалистер, бригадирлер, партия эге организациязының секретары, көдээ Совет күүскомунуң даргазы чыглып алгаш олурганнар.

Колхоз даргазы олургаш:

— Сайын-оол Лопсанович, силерни сарлык кадарчылаар деп шиитпирледивис. Бистиң ниити бодалывысты боттандыр деткиир боор деп бүзүрел бар—дээн.

Сайын-оол Лопсанович олурган чериндэн кабинетте олурганнарны долгандыр көөрге, олар шупту-ла оон арнынче сүзүглелдиг чоргаар көрүп олурганнар.

— Бистиң саналывысты деткиир боор деп, силерден идегеди манап тур бис—дээш, колхоз даргазы хүлүмзүрүү.

Сайын-оол Лопсанович чүнү кылырда бодал херек дээн ышкаш, кезек ыыт чок олурган, чугаалаан:

— Бир тээ мээң ындыг харысалгалыг ажылды даандырып турар чүве болганда, мен ойталаап канчаар мен. Сарлык кадарар черлер өскээн, төрээн, эки билир черлерим-дир. Сарлык малдар ажы-чемин, оъттаар, турар черлерин база бодум шаан-биле билир мен. Ынчангаш силер даргаларның идегелиңерни күүседир дээш кызыдар апаар-дыр мен — деп, дааскан.

Ол хүн Сайын-оол 250 сарлык малдургалдарын хүлээп алган. Оон бээр хөй чылдар эрткен. Кадыг-берге кыштарны ..., кадыг-берге ... ... кадарып өстүрүп келген. Баштайгы чылдарында түңнелдер өөрүнчүг эвес тургулаан. Ынчалза-даа берге ... малчын удаараан, салдынчаан. Бергелерни ажып эрткен.

Сөөлгү каш чылдарда ол төрүүр 100 баш сарлыкка онаалтыр 80-ден кулу бызаа за көрбээн. Эрткен чылын төрүүр 100 башка онаалтыр 94, бо чылын 100 бызааны камгалап алган. Ынчангаш ... болган.

— Сарлык кадарчыларының амыдыралы берге деп чүвени ол малды малдап чорууру кижи бүрүзү билир. Ынчалза-даа мен ам бергедевейн тур мен. Чүге дээрге мен колхозтан эгелээш, амгы үеге чедир кадарчылап келдим. Ам хандырылга эки, акша шалың хөй. Сарлыкты өлчежик кадарып турар бис. Эрткен чылын шериг албанын эрттиргеш келген Анатолий Кара-Салды эш кадарчы кылып, аңаа дагдыныкчы болуп тур мен. Бир кижи ой хонук кадарар, 10 хонук суурга, аалынга дыштанып, совхозтуң өске ажылдарын кылчып мындыг бис. Мээң залым Шуй суурда. Бажыңын ... ажылдап, а уругларым школада өөренип турар — деп, ол ... чугаалады.

— Сөөлгү чылдарда бистиң совхоз сарлыкты сагбастаан. Оон сүдүн аъш-чемге ажыглавайн, дугун кыргып салбайн турар. Ынчангаш сарлыктар эндиксиреп, аңзып, ону кадарып, ажаап турар кижилерге берге байдалдарны таварыштырып турар. Ол дугайын чоокта чаа болуп эрткен районнуң мурнакчы малчыннарының хуралынга бодумнуң саналымга чугаалаан мен—деп, малчын хемчүлады.

Шынап-ла, сарлыктың сүдүн саап, дугун күрүнеге садар болза, совхозтуң экономиказынга улуг орулганы киирип болуру чугаажок. Совхозтуң удуртукчулары болгаш райүүскомунуң көдээ ажыл-агый эргелели малчынның саналын өөренип көөрү негеттинип турар.

Совхозтуң сарлык кадарчылары Барлык, Шуй хемнериниң тайгаларынга чурттап, ажылдап турар. Чаңгыс чер чурттуглары Сайын-оол Лопсановичти Шуй көдээ Советтиниң депутадынга ийи удаа соңгаан. Чоокта чаа болуп эрткен ... соңгулдаларынга район Советиниң депутадынга соңгуп алган. Сайын-оол Лопсановичтиниң күш-ажылын үнелеп көргеш, Совет чазак «Күш-ажылчы шылгарал», «Күш-ажылчы эрес-маадырлыг чорук дээш» деп медальдар-биле шаңнаан.

СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, ССРЭ-ниң 60 чыл оюнга ... даап турар.

С. САДИ.
Бай-Тайга район.

ХАЙНЫЫШКЫННЫГ

СЭКП Төп Комитединиң май (1982 чыл) Пленумунуң хүлээп алган 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын боттандырар база ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл болур оюн күш-ажылчы чедиишкиннерлиг уткуур дээш социалистиг чарышка киришкеш, «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажыл-ишчилери кежээниишкинниг ажылдааш, он бирги беш чылдың ийиги чылының баштайгы чартыында багай эвес түңнелдерни чедип алган.

Совхозтуң малчыннары 1982 чылдың бирги чартыында күрүнеге мал ажылының продуктуларын садарын сүттү — 111,5, эътти—104,3, дүкү — 125 хуу күүсеткен. 100 малга онаалтыр 97 хураганны, 71 кулунну камгалап алган.

Дагыр-Шеминиң, Улуг-Ховунуң комсомолчу-аныяктарның хойжу бригадалары 100 хойга онаалтыр 102-103 хураганны менди камгалап алган. Совхозта 17 хойжу төрүүр 100 хойга онаалтыр 90-112 чедир хураганны доруктурган. Зоя Монгуш— 112, Монгуш Чечек—111, Сарыглар Савый-оол —110, Борис Куулар —108, Куулар Лама-Сүрүң—105, Константин Ооржак 100 хураганны менди өстүрген.

Саанчылардан Куулар Хандың-Кара —1076, Марина Довгак —1075, Донгак Конеек — 896, Валентина Кара-Сал 840, Севилбаа Ховалыг — 645 кг сүттү инек бүрүзүнден-не саап алган. Чартык чылда совхозтуң күрүнеге дужааган сүдүнүң 96,6 хуузу бирги болгаш ийиги сорттуң болган.

Чоокта чаа совхоз төвү Чыраа-Бажы суурга чартык чылдың ажыл-агый түңнелин үндүрген хурал болуп эрткен. Боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерин күүсеткен 150 ажыг кижини совхоз дирекциязы өртектиг белектер-биле шаңнаан. Шаңналда мотоциклдер, ... хөй сөлүн чүүлдер бар.

Амгы үеде совхозтуң бүгү ажыл-ишчилери 1982-1983 чылдарның кыжынындан ниитиниң малын менди ажырар дээш мал чеми белеткээр ажылды хайныышкынныг чорудуп турар.

О. КАРА-САЛ.
Чөөн-Хемчик район.

ДЭЭРЕ КӨРГҮЗҮГЛЕР

«Тыва» совхоз 12 тонна дүк дужаар планын ажыр күүседип, 13,6 тонна дүкү күрүнеге саткан. Дүк бүдүрер талазы-биле элээн эвес малчыннар шылгараан. Солунам Ондар, Шуурукчай Сат, Долуй-оол Куулар эң дээре көргүзүглерни чедип ап, хой бүрүзүнден 3-3,3 килограмм дүкү алгылаан.

Дүкү кыргып ап, савалап шыгжаарынга Алексей Чара-Көргөн, Борбак-Кулча Куулар, Михаил Монгуш, Даниил Очур, Артур Ондар эң шалыыкчы ажылдааннар.

А. МОНГУШ.

ИЙИЛЭЭН

Чериниң черинге, ылаңгыя тайга-сынга, эштиг-даа чоруур ындыг-ла белен эвес: кадыр ийлер, кошке хорумнар, чылан болгаш адыг дээш, кижиниң сеткилмес-ле чүвези чок. Дээр диңмирээрге безин коргунчуг. Хөндүр чаггаан уштукчак кызаңнааш туруп бээрге, үйгу безин келбестей бээр. Эрткен чылын школа доозкан Мерген биле Шактар ол бүгүге пат-ла чаңчыга берген.

Ондар Бапай-оолдуң ийи оглу 1980-1981 өөредилге чылында Сүт-Хөл ортумак школазын доозкан. Оон улаштыр-ла ада-иезинге дузалажып, малчынна берген. Оларның кайызы-даа аътка мунар, чылгычылаар ужуру-даа мында. Дидим, эрес болгаш ... аңчыкыларның харысалгазында кулуннары-биле кады 150 ажыг мал бар.

Бапай-оол Салбагарович эрткен чылдың июль 7-де Чөөн-Хемчиктен Каа-Хемниң «Бурунгаар» совхозка көжүп келген. Совхозтуң дирекциязы аңаа хураган хүлээдип берген. Олары кыштыы хүр апкан, хорамча чок болган. Амгы үеде Бүрен-Хемниң Хаттыг-Ойла чайлап орар, а оолдары ырак тайгада, Улуг-Оо хемниң бажында, чылгызын кадарып турар.

Совхозтуң чылгызы бо чылын чайлагже июнь 13-те үнген. Чылгычылар оон бээр аалга чаңгыс-даа катап келбээн, аъш-чемин аңазы ой-ой леп чедирип берип турар.

Чылгы чүтле күчүн, соок дужу келирге, ишкээрлии ... Оолдар чайладыр семирткен чылгызын ол үеде аңазынга хүлээдип бергеш, ийилээн Совет Армияның хүрээлениинче чорууптар.

Мерген биле Шактар тайгага ... номнарын, прибыштарын болгаш шыдыраазын база ап алган. Оларның бир хүлзэлгези — эмдик аъттар өөредири. Бо хүннерге чедир чээрби аът өөреткен.

Тайга тайга-ла болгай. Аңаа бөрүлерниң улужарын дүнениң-ле дыңнап болур. Бир катап хайыракандан хойган чылгызын арай боорда доктаадып алганнар. Чаъс-тааштынга ээзен өттүр одуп, чамдыкта доңатка таваржып тура-даа, аныяк чылгычылар ундаравайн турар. Шериглер келгеш, база-ла чылгычылаарын дугуржуп алганнар. Комсомолчуларның күзели бүдүнгүр, чоруу чогунгур болзун!

К. ЧООДУ.

ЧЕМИШЧИДИЛГЕЛЕРНИ ЧӨПТҮГ АЖЫГЛААР

Бөгүн, а харын-даа даарта, кол чүве болза, дужуткур чорукту бедидери болур деп, 1990 чылга чедир ССРЭ-ниң Аъш-чем программазында айыткан. Ол чорук чемишчидилгелериниң бүгү хевирлерин үре-түңнелдиг кылдыр ажыглаарын, чер ажылының эки бодап турган тургусан, эртемге үндезилеттинген, өөн, район болгаш ажыл-агый бүрүзүнүң агаар-бойдус, экономика байдалдарын долу чергези-биле барымдаалаан системалыг шиигээшин алырын баш удур көрүп турар.

Чемишчидилгелерни ажыглаары амгы үениң чер ажылын чорударының ниити системазының чарылбас тудуш кезээ болуп, көдээ ажыл-агый культураларының дүжүдүнүң немелде өзулдезиниң дыка хөй кезээн алырының аргазын берип турар. Эртемденнерниң шинчилелдеринден алырга, эртемге үндезилеттинген таварышкаарда чемишчидилгелерни ажыглаазы чорук дужутту 10 хуу бедидер, ... 10—20 хуу экижиир, херзувнуң шын болбаазырадырга, дужүдү 20—30 хуу бедидер, а ... ажыглаарга — дужүдүн 40—50 хуузу тургустунар болуп турар. Делегейде чер ажылының продукциязының барык-ла кезик хирези чемишчидилгелериниң ачызы-биле алдынып турар.

Чемишчидилгелерни ажыктыг кылдыр ажыглаар чорук оларны херегленириниң эртемге үндезилеттинген планын база телевилел-смета документациязын кылып тургусканда, чүгле ынчаан болдунуп болур.

Телевилел-смета документациязын кылып тургусканының ачызында ажыл-агыйлар тодаргай байдалдарга (культурага, шөлге, тегериниң технологиязынга) чемишчидилгелерни улуг ажыктыг кылдыр ажыглаарын планнаарының, эргежок чугула апаргаш таварылгада ол байдалдарны өскертирииниң болгаш алыс түңнелинде ук чемишчидилгелерниң экономиктиг көк-түңнелдиг кылдыр ажыглаттынының болдунар аргазы бээр.

Чемишчидилгелерни херегленириниң телевилел-смета документациязын ажылдап кылырын ажыл-агыйлар-биле ... республиканың агрохимлабораториязы боттандырып турар. Ажыл-агыйлар телевилел-смета ... лерин оңу тургузарынга эргежок чугула хонук-хуусаалардя агрохимлабораторияга киирип бээр. Киирген медээлерге үндезилээш, телевилел-смета документациязын ажылдап кылгаш, хүлээдир-дужаар акт ёзугаар, ажыл-агыйга дамчыдып бээр. Ук документтерде химизация чүүлдерин ажыглаар талазы-биле планнаттынган ажылдар эгелээринге чедир ай хуусаа иштинде кылып доосказ турар ужурлуг.

Телевилел-смета документациязын ажыл-агыйның тодаргай участоктарга, шөлдерге чыл дургузунда чорудар ажылдарының хемчээлин барымдаалап тургузар. Сметаны хоруу ажылдарының үелерин барымдаалап: часкы, күскү чашпырлга, көдээ ажыл-агый культураларын чемгерери, чемишчидилгелерниң кол тегүүшкүнү деп, ангы-ангы кылдыр кылып тургузуп болур. ...

Чемишчидилгелерни ажыглаары ажыл-агыйжы ёзу-биле ажылдап турар совхозтарда ... дужуукт чаагай болуп, чер ажылын химижидеринге чарыгдаттынган немелде херекгилер арыг орулганы берип турар. Чер ажылының продукциязының бот-өртээнге дыка улуг хуузу чемишчидилгелерге чарыгдал элээп турар.

Чемишчидилгелерни херегленириниң чарыгдалдарын болгаш оон экономиктиг ажыын санап көөрү ону садып алырынга, сөөртүрүүнге, чүдүрер-дужурер ажылдарга, чемишчидилге бүрүзүн черге тегериинге үнер чарыгдалдарны ылангыг тодарадырының аргазын бээр. Минералдыг чемишчидилгелерниң бүгү херекгелериниң бир центнери республикада ниитизи-биле 18 рубль 75 кепек чарыгдап турар. 1982 чылдың дүжүдүн алыры-биле 20 муң тонна минералдыг чемишчидилгелерни токкан. Ону садып алырынга, сөөртүрүүнге база черге тегериинге үндүрген чарыгдал 3,8 млн. рубль болган. Тараа культураларының чемишчидилгезин хандырары-биле токкан чемишчидилгениң өртээ бир миллион хире рубль. Чемишчидилгени херегленирин ... республиканың он бир ажыл-агыйлыга анализтеп көрген. Ук ажыл-агыйлар чемишчидилге херегленириңге 6,28 муң рубльди чарыгдаан. Чижек-биле алырга, минералдыг чемишчидилгелерни херегленириндиң алыр арыг орулга 2,4 миллион рубль болур. Чижээ, немей чарыгдаан херегленириниң бериичези «Кара-Хаак» совхозка бир рубльге онаалтыр 14,6 рубль, «Ленинчи орук» совхозка 7,2 рубль, Тоджа аттыг совхозка 6,8 рубль болган. Чемишчидилгелерни ногааларга, картофельге болгаш мал чеми культураларга тегере эң-не бедик орулганы берип турар. А бо чылын ногааларга токкан чемишчидилгелерниң рубль бүрүзүнге ..., баш удур санааткыннардан алырга, 14 рубль, картофельге —12 рубль болур.

Чемишчидилге— бүгү культураларның дүжүдүн бедидериниң чугула курлавыры. Оларны чөптүг ажыглаар чорук он бирги беш чылда бүдүрүлге планнарын республиканың көдээ ажыл-ишчилериниң күүседиринге идегел бээр.

Т. СЛУШЕВА,
республиканың Агрохимлабораториязының агрохимиги.

Эки кижилер дугайында

БУДУШТУГ ИШЧИ

[illegible] Оларның аразында [illegible] бажының дугу [illegible] Министерствозунда бухгалтерлеп ажылдап турар Алдын-оол Сайынович Саттыг.

1936 чыл. Москва хоорайга Тыва Арат республиканың сан-хоо школазынга өөреникчилер-биле бөлүк сургуулдар аъттаныпкан. Оларның аразында Очур-оол, Дамдынай, Дыныс-оол дээш өскелер-даа бар. Олар дөгерези үш чыл иштинде эки өөренгеш, тускай ортумак эртемниг специалистер болуп чанып келген. Тускай эртемниг национал кадрларны Тываазының чону өөрүшкү-биле уткаан. Республиканың төп ажаалга кассазының кол бухгалтеринге А. С. Саттыг томуйлаан. Оон бээр хөй чыл эрткен. Ол үеде Тываның ырак-узак буктуңнарынга казар байлак чаа-ла ажыттынып, сайзырап турган. [illegible] ажыттынган. Ол ында ажылчыннарга 20 муң рубльди аппарып чедиргеш, кидирде 8 кг арыт алдынны тугуруп алгаш, аъттыг аргыжып чоруп турганын ам-даа сактып чугаалаар.

Республиканың улуг эмнелге черинге кол бухгалтерлеп киргеш, оон сан-хоозунуң ажылын экижиткен. Кошпак ажылдыг кылдистерин дагдынып алгаш, бухгалтерлерин өөредип, ревизорларны баштарып ажылдап келген. Сазанакова, Нурсат болгаш өскелер-даа хоочунуң дузазын уттайн чоруурлар.

Алдын-оол Сайынович кол ажылындан ангыда, чонуң культурлуг амыдыралын [illegible] культура-массалыг ажылдарже [illegible] талазы-биле эвээш эвес үлүүн киирген. Тывага концерт, спортчу оюннар чаа-ла хоожээн үези. Ынчангы бир дугаар спортсменнер Артас Монгуш, Сат Кешке, Сат Сундуй, Виктор Кок-оол олар кайгамчыктыг [illegible] футболчулар. Оларның [illegible] маадырлар. Спортун ажылын бүгү талазыг сайзырадыр дээш ол профсоюзтарның [illegible] кол талаз турган. Сөөлүнде ол облаастың профсоюзунун [illegible] ажылдыг обкомунуң улуг бухгалтеринге база ажылдаан.

Тыва бижикти чаа-ла сайзырадып эгелээн үези. Школа, эмнелге, кино, спорт дээн секторлар — чаа организациялар.

— Олар спортка киржип, ону эмилелээн. Спортсменнер каяа, кандыг-даа черлерге баарда, оюнга киржирнин ниик-хеэл белен чоруур. Ол үеде машина-балгат хоовар. Ынчалзажок кожууннар-даа кыдып ойнап чордувус—деп А. С. Сат чугаалап орар.

Ужен чылдарның эгезинде Тывага культура революциязының киржикчилери болурундан ангыда, чаа школа, эмнелге черлерин тургузарынга улуг үүлени бүдүрүшкен. Чижээ, бир кижиге [illegible] бүдүн сөөртүрүп [illegible] Алдын-оол Сайынович ону кымны-даа мурнай күүседир турган. Кудумчулар таагайдыларынга [illegible] тар киржир. Анаа өске ажылдыг өөрү-биле денге шалыпчы ажылдаарын оон эш-өөрү бөгүнге чедир сактып хөөрежирлер. Шынап-ла эки кылган ажыл элеп-читпес аллар [illegible] дег, дуржулгалыг ишчиниң кандыг-даа даалгага эрес-кежээзин өөрү уттайн чоругду.

Амгы хүннерде ол Культура министерствозунда улуг инспектор. 13 район биле Кызыл хоорайның бүгү культура албан черлери оон холунда. Ынм бир бухгалтерниң акшазы [illegible] ону дүрүм баугаар сметке [illegible] шыңгыы контрольга ап, ревизияны кылыры чаңчыл болу берген. Чижээ, сан-хоо талазы-биле корум-чурум үреп турганы дээш күрүнениң Тыва филармониязынга, оон баштаар черинге чогуур хыналда [illegible] сан-хоо чурумун үрээннерин шыңгыы торгаан. Шын эвес статьяларга олчаажык харааар чорук-биле демиселди он чыл иштинде чорутхан. Сан-хоо талазы-биле хамыктыг кылыр культура албан черлери ам барык чок. Бо дээрге дуржулгалыг бухгалтерниң эки ажылының үре-түңнели-дир.

Ада-ие үлегерлиг ажылдакчылар. Олар беш уругну кижизидип, өстүрген. Вера Сереновна 30 чыл иштинде Кызыл хоорайның улуг судунун секретарынга ажылдаан. Ол [illegible] медальдың эдилекчизи. [illegible] улуг деладакчызы апарган. Уругларның адазы А. С. Сат пенсияда-даа, ол-ла черинде ажылдавышаан. Ол ай санында [illegible] ревизия кылып чоруур турар [illegible] бүдүрүп турарын [illegible] болдунам.

К. САГДЫ.

Кызыл хоорай.

КАЯА-ДАА КЫЗЫМАК

Бичии Дыртый-оол Чөөн-Хемчик районнуң Иймеде Харганныг-Хову деп черге төрүттүнген, бичиизиндеп эгелеп-ле олутпай эвес, ордаштывай, опай-чиңеп оол боор, эртэ эвес, берээ өөренип өскен. Ийме школазын доозгаш, ол күш-ажылдың солун, берге аргаларын ажылдап көрүп, чамдык дөжүг кижилерниң [illegible] — [illegible] апарган.

Дыртый-оолдун адазы [illegible] чок апарган. [illegible] Дыртый-оол [illegible] [illegible] Хары-даа чылгычының чылгызыг кижиге улам хандыр [illegible] кежээзи хей удаа [illegible] [illegible] эрес-кежээ болганы дээш, колхоз чылгызының баш саның чидириг чок ажаганы дээш хуралга ону чом мактаан. Дыртый-оол ол идиг беримнинге хей-аът кирип, улам чалгыннаалган.

Удаваанда аныяк оол совет шериг албанынче аъттаныпкан. Шериг албанындан келгеш ол төрээн колхозунуң мурнундан бухгалтер курузунга өөренип алгаш, бухгалтерлеп эгелээн. Ол ажылга Дыртый-оол Ондар колхозтуң [illegible] бүдүрүкчүлүүн бедидериниң, экономиканың бижыгтаазының херээнге бодунуң эвээш эвес үлүг-хуузун киирип келген. Ленин аттыг колхозту Кара-Маркс аттыг [illegible] Дыртый-оол Ондар 20 чыл иштинде бухгалтерлеп ажылдаан.

Дипнетчер — бухгалтер кижиниң ажылы кылыг-да белен эвес. Совхозтуң бүгү көдээ ажыл-агый машиналарының шитти байдалы эки билген турар, [illegible] ажылдаар апарыры база [illegible] хамааржыр. ажыры даа ооң-даа өске ажыл-ла хей. Ону чедип алырда, кижилер ортузунга ажыл чорудар апаар. Дыртый-оол Лоодаевич ол бүгү ажылды эки кылып келген, ынчангаш чонунуң хүндүткелин чаалап алган.

Үш чыл бурунгаар Дыртый-оол Лоодаевич Ондарны совхозтуң парткому, дирекциязы идегээш, мал чеминиң белеткелиниң талазы-биле директорнуң оралакчызынга депшиткен. Ол ажыл аңаа эң ылаңгыя эрткен чылын кончуг дүвүренчиг болган. Улуг кандааштың болганы-биле совхоз бодунуң девискээринден мал чеминиң түлэ 20 хуузун белеткеп шыдаар аргалыг болган. Арткан Ак-Чыраа Алдай край Хакас автономнуг облустуң девискээринден белеткеп алыр [illegible] [illegible] турар.

Бо чылын совхозтуң девискээринде сиген эки үнген. Ынчангаш Дыртый-оол Лоодаевич мал чеминиң белеткелинче бүгү ажыл-ишчилерин мобилизастап эгелээн. [illegible] [illegible] белеткел алырынга ол бэлээн турар.

А. ОНДАР.

КАНДАН ДАРГАН

Дарган кижиниң ажыл шаандан тура хүндүткелдиг мергежилдерниң бирээзи чораан. А бистиң дарганывыс Кандан Ондар бичиизинден тура-ла дарганныг ээлгин бодунуң ол ажылынга бердинген кижи. Ол чүт... Кок-Чыраа суурнун эвес, райоңнуң бүгү механизаторларының чоок өңнүү, хүндүткелдиг болгаш мактаалдыгларының бирээзи.

Часкы, күскү сезоннар үезинде ооң ажылы мырыңай чай чок бачым апаар. оон ажылдаар өрээлинден чагыглар кылган кижилер үзүлбестей боор. Чамдык кижилер чагыгларын алгаш, «четтирдим!» дээш чорупла турар, бир чамдыктары —«мени кылып бериш керем»—деп бир демир тудуп алган чедип кээр. Кандан дарганның ажылын бичии када бээги сонуурган көрүп орарга ындыг кижи.

Бир сактырга машина-техника сайзыраан үеде дарган кижиниң мергежили кымгада керээ чок-даа болгу дег. А херек кырында ол ындыг эвес. Дарган Канданның ажылы, кара даа бажынында эгелээр, кара кежээ кээп доостур. Оон дарганнап кылбас-да ажылы чок. Бир кезге, көдээ ажыл-агый машиналарының үрелген кезектерин-даа кылып турар. бир кезерге, шгентрикер, решётка-лар-даа кылып турар. Ажылдай берген үезинде Кандан дарганың артында арыпшырайн беэли ширээ апаар, ары-сарыг хуну бадыр кызыдып каан демир-биле «чугаалажып» тура хүнзээр, улус чугаа эрээрге безин оларның-биле чугаалаппайн баар кижи.

Бир-ле катап оон-биле хөөрежип оргаш: — Назы-харылар улгадып догуй берген болгай силер, дүрүм ёзугаар дыштанылгаже база үнгенлир силер, ынчалза-даа амдаа ажылдавышаан, ол силерге берге эвес бе?—деп айтырарым Кандан дарган:

—Ажыл кылбайн баргаанымда сеткил-сагыжым дүврени [illegible] барганымда чалгаарай бээр-дир мен—деп, харыылады.

Бистиң дарганывыс Кандан Ондарның ажыл-ишчи мактал-дыг бодунга хүндүткелдиг боду биче сеткилдиг, кижилерниң чаагай чүүлдерин бээр дээш сеткил-сагыжын [illegible] кижи. Ол дарганнаар мергежилинге хей аныяктарны база өөреткен, бодунун бүгү назынында маска [illegible] салбайн ажылдап келген. Кижи болган-на дарганның ажылын кылып шыдавас болгай. Кандан дарганнап турда [illegible] бир [illegible] сагындырар. Совхозтуң механизаторлары [illegible] ону «эргээр кайгас даргаңнывыс» деп мактап чугаалажырлар.

Х. ОНДАР.

Улуг-Хем район.

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

ССРЭ— араб улустарның идегелдиг өңнүү

КАИР. (СЭТА). Совет Эвилели хосталга болгаш хамаарышпас чорук дээш демисежип турар араб улустарның шыңгы болгаш шынчыы өңнүү деп чүвени СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев «Правда» солуннуң айтырыгларынга харыыларынга база катап бадыткаан деп, Палестинаның Национал Чөвүлелиниң Чиңгине секретары Мухаммед Сабих медеглээн. Совет удурткурлуңун чугаалары палестин улус калбаа-биле үнелээн болгаш шын эвес, хоп-меге нептередип турган, ССРЭ-биле араб чурттар аразынга чөрүлдээни бодаарарын ораздаашкын турар үүлгедикчилерниң телептиг харыы болган. Совет Эвилели оларның шынныг херээниң талазында турар деп чүвени маадырлыг бо-биле агрессорга удур дайылдажып турар удуртулгазының палестин [illegible] болгаш ливан национал-патриоттуг күштериниң дайынчылары эки билир. Агрессияның соксадырының, израиль шериглерин Ливандан доп-дорааш, ынап-ла үнзүрериниң эргежок чугулазын совет удуртулгазының бижыг болгаш дорт медеглелин оон дугайында чаа бадыткал ыыдыр үнелеп көрүп турарлар.

Палестинаның араб улустарының айтырыгларын эң-не таарымчалыг, боттуг шиитпирлээри — палестин улузунуң боттуң күрүнезин тургузарының дугайында Л. И. Брежневтиң чугаалаан сестерин М. Сабих онзалап айыткан. Израиль эжелеп алганы бүгү девискээрлерин каггаш, чорбаан шаанда болгаш Палестинаның араб улузунуң чарылбас национал эргелерин, оон-биле кады оларның бот тодараттынар болгаш бодунуң хамаарышпас күрүнезин тургузар эргелерин хандырбаанда, Чоокку Чөөн чүкке дүшкүүрлүг чорукту оваа өжүртүнмес-даа. Чоокку Чөөн чүк талазы-биле делегей конференциязын чыылдырар чугайынга санаалды палестин удуртукчулар болгаш бүгү палестин-даа улус база-ла чугаалдугунуң, деткип турар.

Ливанче израильдерниң халдап киирген чорук чаңгыс талалыг шиитпирлээшкиннин уржуу кылдыр тывылган араб чурттарның башкаланчак чорууну, дорт түңнелдерниң бирээзи болурунун шуут бадыткаан деп М. Сабих уламчылап чугаалаан.

Агрессор ол шургуушкунуг уран халдаашкынында чорударда Каттышкан Штаттардан кээп турар эң-не араатан чевең боо-чепсекти —напалмны, хиимиктиг, шариктиг, фосфорлуг бомбаларны ажыглап турар. Вашингтоннуң деткиишкинин болгаш кыдыын тураары Израильдиң ханныг үүлгедиишкиннеринге тайбың ливаннар болгаш палестиннер, хамыктың мурнунда херээжени, кырганнар болгаш биче уруглар таваржып, өлүп турарлар. Ол бүгүнү бүзүн чонну шуут узуткаары-дыр дээрзин өскээр канчап-даа чугаалап болбастыр.

Чоокку Чөөн чүкке бижыг болгаш шынныг тайбың тургустунарынга бижыы-биле бүдүрер бис. Оон бижыг үнелээни араб улустарның маадырлыг демисели болгаш Совет Эвилелиниң, бөмбүрзектиң бүгү-ле бурунгаар депшилгелиг, тайбыңчы күштериниң көргүзүп турар быжыг деткимчезин дээрзин М. Сабих түңнелинде чугаалаан.

ГДР. Лейпциг округда «Белен» деп бензин заводунда ажылдап турар социалистиг беш чурттардан специалистер ажылдап турар. Ол бүдүрүлге Шведт хоорайда туруп турар республикада эң улуг нефть ажылдап кылыр комбинатка хамааржыр. «Белениин» коллективиниң ажылы социалистиг экономиктиг интеграцияның кеску чижээ болур. «Найырал» нефть дамчыдыкчызындан совет нефтизен алыр бензинни мандан этилен кылдыр хуулдурар. Бензинни, этиленни, суук газтарны болгаш өске-даа продуктуларны моортан социалистиг дем каттыжылгазының чурттарынче чорудуп турар.

ЧУРУКТА: Чехословакиядан, Венгриядан, Кубадан, ГДР-ден келген специалистер «Белен» заводта.

АДН—СЭТА-ның фотозу.

ГЕНЕРАЛДАР—ТАЙБЫҢ БОЛГАШ ЧЕПСЕГЛЕНИИШКИННИ ДҮЖҮРЕРИ ДЭЭШ

Римде турар барыын таланың журналистериниң чамдыктары бо анаа эвес пресс-конференцияны херекке албайн турган, ынчалзажок ол дыка күштүг дыңналган болгаш калбак сонуурганды болдурган. Пресс конференциянын анаа эвези болза, тайбың болгаш ону быжыглаарының чугулаазының дугайын анаа хей-шиити организацияларының төлээлекчилери эвес, а бедик эргелиг, мурнунда НАТО-га албан хаап чораан шериг ажылдакчылары чугаалап турганында болган. Оларның аразында — НАТО-нуң каттышкан чепсектиг күштериниң кол командылакчызының оралакчызы чораан генерал Нино Пасти (Италия), эгелээн генерал Георгиос Куманакос (Греция), бундесвериниң генерал-майору чораан Герт Бастиан (ГФР) олар бар. Олар болза Каттышкан Штаттарның болгаш НАТО-нуң бүрүзү-биле улустар аразында байдал делегейже шыгжын парладааш [illegible] Европа болгаш өске-даа дипторже тайбыңчы чагаалап артынарынга базалгы быжыглаарынга талаптыг кончуннуккыпкерлин салыры элкекни чугула дээрзинге бижиы-биле бүзүрепкен.

Пресс-конференцияның киржикчилери «Генералдар — тайбың болгаш чепсеглениишкинни дүжүрери дээш» деп бөлүктүң КНО-нуң Нью-Йорктугу [illegible] биле Италияның, ГФР-ниң, Великобританияның, АКШ-тың, Норвегияның, Грецияның, Францияның, Португалияның дайын айыылынга удур демиселче идепкейлиг киржип эгелээн 13 генералдары болгаш адмиралдары ат салган.

Меморандумда чугаалап турары болза, ядролуг чепсек политиктиг сорулгаларны чедип алырының чепсээ болбас ужурлуг. Ядролуг дайынга тиилекчи туруп шыдавас. Хой түңнели чүгле бүгү кижи төрелгетенге хоовурал боор болур. Документиниң авторлары бүгү чурттар ядролуг чепсекти баштай ажыглаарындан, оон бүгү хевирлериниң стратегтиг, ортумак ыраккшылдыг болгаш тактиктиг — ажылдап кылырындан шуптезиндэн болгаш кылырындан ойталаар ужурлуг деп санап турар. Оларның санал оналын ёзугаар алырга, бүгү ядролуг чепсектер ону бүдүрбейн турар чурттарының девискээрлеринче ойталадыр ужурлуг.

Ядролуг чепсектиң бүгү хевирлерин Европа дипче [illegible] кылдыр кызырган болгаш кызыгаарлаан турарын чедип алыры эргежок чугула деп, грек генерал Г. Куманакос демдеглээн. Бис олче углаан бүгү саналдарын, чижээ, сөөлгү совет тайбыңчы шиитпирлээзилерни сайзырадып көрүп турар бис. Совет Эвилелиниң саналдарының делгем комплекси — эдере чепсеглениишкинниң, хамыктың мурнунда ядролут чепсеглениишкинниң доктрияның, таладарының деп байдалының болгаш бир демей айыыл чок чоруунуң принципиниң үндезининге дайыш талазы-биле удурланыштыр тургузуунуң [illegible] [illegible] хүнге эки үндезин болуп турар. Бистиң узел-бодалдарывыс, ол дээрге НАТО-нуң шериг организациязының ажылдаан [illegible] спорттерниң узел-бодалы-дыр деп, Г. Куманакос сагындырды. «Генералдар — тайбың дээш, чепсеглениишкинни дүжүрери дээш» деп бөлүктүң бистиң чурттарывыстың Европаның болгаш кижи төрелгетенниң ёзулуг эрге-ажыктарынга бараан болур дээш аратанныг ядролуг үскүлээшкинниң баш удур болурунга салышкынывысты өргүп дээш туругуудар бис.

Пресс-конференцияның киржикчилери АКШ-тың болгаш оон НАТО талазы-биле эвилелдериниң боо-чепсекти эдере бүдүрерииче, социалистиг чурттар-биле конфронтацияже болгаш делегей байдалын чиигилдиреринче угланган акантюрачы политиказын чиди-биле шүгүмчүлээн. «Барыын талаңы чазактар Барыын Европаны медиумдаарагаарынга чыл бүрүзүнде херек кылыр уламно хей херектелерин чарыдап турар болганда, олар тайбылыың херээнге канчап идиг берип шыдаар?»—деп. Г. Куманакос медеглээн. Г. Бастианның чугаалааны болза: «Пентагонуң эрги делегейде девискээринге тургузарын кылыныр-биле орадзажып турары америк чаа ракеталарны — «Першинг-2» ни болгаш чалгыныг ракеталарны [illegible] ап келир. Ол чепсектер Совет Эвилелинге чедер аргаларыг. Олар болза камгалалдыг эвес, а халдакчы чепсектер. Чаа хевирниң үстүнде саваан ракета чепсектерин ажыглаарын [illegible] ажылдап кылдырган доктрина барыын талада болганчоктарда бадыткаан турары дайын болелмелдерин «кызыгаарлааарынга» черле бараан болбайн турар, а ядролут хоозурадын айыылын улгаттынын турар деп санап турар бис».

Стратегтиг боо-чепсекти кызыгаарлаар болгаш кызыгаар дугайында совет-американ потаалажышкыннарының бо-лүктүң кежигүннери эң-не таарымчалыг байдал-биле кезиин турар. Моон-биле чергелештир олар барыын таланы боттуг эвес турушту, ылангыя америк администрациязының саналдап турары «нулевой вариант» дээр чүве талазы-биле айтырыгга хөөн турар деп демдеглээннер. Ол «вариантының» шериг талазы-биле анализтээрге, АКШ чепсеглениишкинниң ыңаа-даа ылгайын шынап-ла «кульга чедирери», ынчалза-даа чугаалажылгаа чүгле чаңгыс киржикчизинден — ССРЭ-ден негеп турарын көргүскен деп, Г. Бастиан медеглээн. — Оон түңнелинде талаларны Европада ядролуг чепсеглениишкинниң чиик депшиткенче чоруу НАТО блогунга ажыктыг кылдыр боттуу-биле үрелбес турар ийик».

Г. Бастианның генерал Нино Пасти деткээн. Натомуу нурунеленниң ядролут чепсектерин Европаның чүгле кургаг черлеринде тураар эвес, харын Европаны чүк чылар даайларда база турбуркугун олар суг адааның тейнелеринде болгаш суг кырында корабльдерде турар. Ынчалзажок «нулевой вариантының» авторлары ол бүгү күчүлүг ракеталарны болгаш частыр баштарны чүгле-ле чүве ийик «уттупканнар».

Римге болган пресс-конференцияның киржикчилери дугайында чаа дайынның айыылын чайладыры— амгы үениң эң-не чидиг болгаш соңгаараадып болбас сорулгазы болур деп байыркаалдыг медеглээннер. «Генералдар—тайбың болгаш чепсеглениишкинни дүжүрери дээш» деп бөлүк Барыын Европа чурттарынга «Першинг-2»ни болгаш чалгыныг ракеталарны тургузарынга удур ходелир дээш Европа демчээлинге бүгүн нараалашкак киидикатиларны чорудар бодалдыг деп олар хынатканнар.

Е. БАБЕНКО,
СЭТА-ның корр.

Рим.

«Ногаа конвейери»

БУДАПЕШТ. «Ногаа конвейери» темпилери Венгрияда хүннүн өөүп орар. Республиканың янзы-бүрү районнарында консерва заводтарынга венгр черниң эбекшилдиг эртине-байлаан чыдырген чүък машиналары шуужуп чоруп турар. Аъш-чем үлетиврүнүң бүдүрүлгелеринде ажылдарны ам шыңгыыраткан график ёзугаар үш эелчегде чорудуп турар. Каникула хүннеринде ол бүдүрүлгелерниң коллективтеринге дузалажыры-биле студентилер болгаш өрү класстарның өөреникчилери чеде берген.

Сөөлгү чылдарда республиканың консерва үлетиврүнүң бүдүрүлгелери көдээ ажыл-агый продукциязын сайзыраңгы ажылдаарының хемчээлин дыка улгаттырып, чылда чартык миллион тонна ажыг ногаа болгаш кат-чимис консерваларын бүдүрүп турар. Венгр экспортту калбартырынга алырының улуг-хуузу дыка улуг. Бүгү-ле ногаа, кат-чимис консерваларының үштүң ийизинден хөйүн 70 чурттарже садып үндүрүп турар, ол продукцияның эң хөй садып алыкчызы — Совет Эвилели.

Чурттуң хову-шөлдеринде өстүрген ногааларның, кат-чимистерниң өңе дүжүүн чогуур үезинде чидириг чокка ажаап алырынга, сайзыраңгы ажылдаарынга консерва заводтарының көдээ ажыл-агый кооперативтери болгаш курзангы агыйлар-биле таарыштыр тургускан кады ажылдажылгазы дузалап турар.

Шахтёрларның күш-ажылчы тиилелгези

УЛАН-БАТОР. ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылын төлептиг уткуур дээш социалистиг чарышка Моолдуң шахтёрлары чаа-чаа чедиишкиннерин чедип ап турар. Эрткен чылдың хамаарышкан үезинге деңнээрге бо чылдың бирги чартыында чуртка хөмүр-даш тывылгы 9 хуу өскен.

Дуржулгалыг дагмы коллективтер-биле чергелештир шалыпчы ажылдаарының үлегер-чижээн чурттуң индустриалдыг картазынга мырыңай чоокта чаа тывылып келген шахталарның дагмылары база көргүзүп турар. Ам чуртта хөмүр-дашты он чыл мурнунда турганындан беш катап хөйнү казып турар. Хөмүр-даш тывылгызының бүдүрүлгелерин республикада бедик бүдүрүкчүлүг, шалыпкын тудуп турарының ачызында ол болдунар аргалыг болган.

Адырның келир үезиниң дугайын 1990 чылга чедир ээде МАР-ның бүдүрүкчү күштериниң хогжудээниниң болгаш сайгара тургустунуулгазының кол схемазын барымдаалап көрүп болур. Чаа шахталарны тургузарын, ажылдап турарларын техника талазы-биле чаарты дериирин планнап турар. 1990 чылдарынга деңнээрге келир үеде [illegible] [illegible] катап немей өөр.

Студентилерде—күш-ажылчы семестр

БЕРЛИН. ГДР-ниң 40 муң ажыг студентилери чайгы шыгаалда сессиязын доозгаш, ушиу күш-ажылчы семестрин эгелээн. Хостуг Немец аныяктар эвилелиниң көк хептерлиг отрядтар, кыстары үлетиирү бүдүрүлгелериниң цехтеринде, тудуг шөлдеринде ажылдап бардан, тарыа ажаап алыр машиналарын башкара бергеннер. Германияның Социалистиг чаңгыс ай партиязының X съездизиниң салганы улус ажыл-агыйның сорулгаларының шиитпирлээринге идепкейлиг киржилгези — ГДР-ниң аныяк салгалының чурттуң экономиказын улам ыңай ёзулурериче угланган патриотчу чимээзиниң дээн.

Студентилерниң тудугжу отрядтары 1966 чылда совет комсомолдуларының үлегери-биле ГДР-ге органиастааа. Оон бээр оларга күш-ажылчы [illegible] ажыг муң оолдар, кыстар эрткен.

ГДР-ниң янзы-бүрү районнарында боттарының немец ол черчежилер-биле кады [illegible] Совет Эвилелинден болгаш социалистиг өске-даа чурттардан үш муң ажыг студентилер барып ажылдаар.

(СЭТА).

АГРЕССОРНУ КЫҢЧЫКТЫРБАС

Ливанда болуушкуннарның өскүүрүнге киржирин беделиниң дугайында АКШ-тың медеглелин бүгү делегей удурланып уткаан. АКШ-тың ол шиитпири, агрессорга мораль болгаш шериг дузазындан ангыда, [illegible] Ынчангаш Америка аңаа киржи бээр таварылгада Совет Эвилели аңаа одурбас дээрзин сагындырган эш Брежневтиң президент Рейганга ыдыпдынын улуг тура-сорук-биле уткаан бис—деп. Азия болгаш Африка улустарының эп-сеткил каттыжышкынының [illegible] умунуң даргазының оралакчызы Васос Лиссаридис Медээлир идаалгазынын агентизинге [illegible] ге берген интервьюзунга чугаалаан.

— Ол чокка-даа—деп ол демдеглээн. — Вашингтоннуң деткимчези эвес болза, сионистер [illegible] удур-чуула чок болгаш хоралаачы агрессияны кылып шыдавас турган дээрзинге бузуреэр бис. Ынчангаш израиль [illegible] Ливанда кылып турар үүлгедиглериниң бурузу Каттышкан Штаттарга база хамааржыр. Ол үүлгедиглер [illegible] деткимчезиниң [illegible] демчеш болур.

— Силер— Киприн хамаатылы, ам дайын чорупр турар район-биле [illegible] турар черниң хей-ниитинин төлээзи турар болгай силер. Ливанда байдалды силерниң чурттуңарда канчаар көрүп турарыл?

— Израильдиң үүлгедиглери — чүгле Чоокку Чөөн Чүкке эвес харын, бүгү бөмбүрзекка [illegible] Ону бөгүн Кипрде-даа, чурттарның хөй кезиинде-даа чон билип турар. Оон херечизи—Израильдиң КНО-да шүгүмчүлели турары. Киприн хей-ниитизи, билдингир-ле, [illegible] агрессияның буруу шаап турар. Ливан [illegible] [illegible] чажак турумгаар бодап турар АКШ биле НАТО ышкаш империалистиг [illegible] пни чижи боду берген дээрзин бис билир бис. Ол-ла күштер бир шагда Киприн НАТО-нун сугга дүшпес авианосезы кылыр дээш аңаа удур сүлдээн бале кылып турган. Ынды үүлгедиглерин ыыт чок эртирип шыдавас бис. Чоокку Чөөн Чүктүң биске чоок районнарын алыр болза, ол черлерде [illegible] политиказын Киприн деп шилгедиг хөй-ниитизи шагдап бурзу шапкан. Бис АКШ-тың Чоокку Чөөн Чүкте [illegible] [illegible] районнарын ажык чугаалап туралы билир бис. Мында бо-[illegible] турарын [illegible] күчүлүг шериг баазалары тургустунуп турар. Ындыг болганда Израильдиң агрессиязы—империалистиг политиканың чүгле бир кезии-дир.

— Барыын парлалга араб чурттарның чаңгыс аай эвезиниң дугайында хөйнү бижип турар-дыр. Ол түңнелди чүү деп бодап турар силер?

— Арабтарның чаңгыс аай [illegible] [illegible] шынзыг-ла ынчаар [illegible] ти-дир. Араб күрүнелер агрессор-биле демиселге Ливанны [illegible] арабтың оон-даа найыралдыг бурунгу ужуражыг. Мен бодаарымга, империалистиг Чоокку Чөөн Чүкте чорудуп турар «эптээ-биле» башкарып тура деп политиканы салдар тыр болуп турар хире. [illegible] [illegible] чүү бирле [illegible] АКШ, арабтарны чарарып удурчу ораддажып келген болгай. Кэмп-Дэвид, Вашингтоннуң чамдык реакциялыг араб [illegible] «ниитизи хамаарылгазы» ол сорулгага дүгжүп турар. Ол политиканың бир изи — Иран биле Иракттың аразында дайын. Киприн чоок ындыг хевирлиг таварылгаларны база көрген. Барыын [illegible] грек болгаш түрк талаларын [illegible] [illegible] мээр, оларның аразынга парлалгааш [illegible] [illegible] АКШ-тың политиказы бүгү телегейде ындыг. Вашингтон [illegible] [illegible] камгалаар» деп алгаш, Афганистанның баскачылдарын деткип, Ливанда палестин патриоттарын узуткаар деп турар сионистерни камгалап турар.

— Амгы тургустунган байдалда деңнелгелиг хөй-ниитиниң сорулгазы канчаар билдир силер?

— Ам чүгле анаа моральдыг деткимче херек эвес. Бис Израильге удур политиктиг чорудуп дээш ливаннарга, палестиннерге бүгү дузаны көргүзүп дээш, ангы-аңгы черлерниң чазактарын ыйдар бис. Каттышкан Штаттарны Израильге шериг талазы-биле ажык дуза чедирер ындыг плааннарындан ойталаар кылдыр албадаар херек. Бистиң хүлээлгевис — агрессорну кыңчыктырбазы.

Андрей ПРАВОВ,
ПМА-ның тускай корр.

ТАНЦЫ БАШКЫЛАРЫ — ТАЛАНТЫЛЫГ КЫСТАР

Кызыл-Мажалыкка [illegible] Ак-Довуракка «Оюмаа Седей, Валентина Куулар деп танцычы уруглар дугайын каш чыл мурнунда дыңнаан. Барыын-[...] олар[...] тургускан [...] танцыларын көрген мен. А чогуур олар-биле ужуражып чугаалажыры чоокта чаа болган.

Кызыл-Мажалыкка [...] четкеш, дораан-на районнуң Культура бажыңынче барып, оон чанында кичээ хей. Бир өрээлден ыры, музыка чаңгыланган. Эжиктен оптуун ажыткаш, сандайже олуруп алдым. Сцена кырында танцы бөлгүмүнүң кичээли болуп турарын дораан-на эскерип кагдым. Суук кара чаштарлыг, бирээзи хүрең, а бирээзи ак шырайлыг ийи уруг сценаны шынап-ла өлеңнеп, боттарының үе-чергези оолдар, кыстарны танцыга өөредип тур.

Оларның бедик мергежилдии, бот-тывынгыр артистер-биле ажылдап өөренгени иле: танцының бүгү-ле шимчээшкиннерин кижи бүрүзүнге хынамчалыг айтыр, музыказын угаадып дыңнадыр, танцычы бүрүзүн боттарынче хаара туткан.

Удаваанда чапсар үезинде танцы башкылары Оюмаа Седей, Валентина Куулар олар-биле ужурашкаш, айтырыглар салып чугаалаштывыс.

— Силерниң Барыын-Хемчик районунга танцы уран чүүлүн сурталдаар, сайзырадыр талазы-биле сөөлгү чылдарда улуг ажыл кылдынган. Ырының болгаш танцының «Хемчик» деп бот-тывынгыр ансамблин тургускан. Районда уругларның уран чүүл школазы бар, оон хореография салбырында 80 шаа уруглар хаара туттунган, күзелдии-биле өөренип турар. Уран чүүл школазының кайызаа салбырларында ол хире өөреникчилер чок. Ак-Довуракта Культура ордузунда танцы бөлгүмүнде 50 хире оолдар, кыстар доктаамал өөренип турар. Улуг-даа, бичии-даа кижилерниң күзелдии-биле танцыга өөренип турарының чылдагааны чүл? — деп, танцы башкыларындан айтырдым.

— Бистер ийилээ 1976 чылда Минусинскиниң культура чырыдылгазының училищезиниң хореография салбырын дооскан соонда Барыын-Хемчик районунга келгеш, танцы тургузар, танцы уран чүүлүн чон ортузунга пропагандалаар талазы-биле ажылды чорудуп эгелээн бис. Баштай аныяктар биске бүзүревес, танцы бөлгүмүнүң кичээлдеринче келбес турган. Бергелерге торулбайн кылып ажылдап тургаш, район, республика көрүлделеринге баштайгы танцыларывыс көргүзүп эгелээн бис. Ол көрүлделерге бистиң танцыларывыс көрүкчүлерниң эки деп үнелелин ап, мактадып эгелээрге, танцылакседар кижилерниң саны чоорту көвүдээн. Ниити танцыларны, сценага күүседир танцыларны аныяктар күзелдии-биле өөренип, күүседип турар. Танцыларның чараш-магалыын, кижиниң сеткил-сагыжын байыдарын чон билип каан. Ам танцыга өөреникчээн уругларны, аныяктарны санап четпес. Бистиң танцы бөлгүмнери доктаамал ажылдап, чаа программаны белеткеп алгаш кожа-хелбээ районнарга, Хакасияга безин концерттиг чедип турар улус бис — деп, Оюмаа Седей чугаалады.

— База бир кол чүве — район организацияларының деткимчези — деп, Валентина Куулар немээш, мынчаар уламчылады. — Чугаалаарга белен, кылыры берге. Танцыны тургузуп алгаш, оон хевин даараар [...] тывар ужурлуг. Бо талазы-биле биске улуг дузаны партия райкому, райкүүском болгаш районнуң культура килдизи (оон эргелекчизи А. С. Конгар) чедирип турар. Танцы уран чүүлүн сайзырадыр талазы-биле сөөлгү чылдарда районда кылдынган чамдык эки ажылдар чүгле бис ийиниң эвес, а хөй-ниитиниң база ачы-дузазы-дыр.

Валентина Куулар чугаазы шын. Ындыг-даа болза ийи ажыткылерниң бо талазы-биле кылган чүүлдери хөй, тургускан танцылары солун.

— Чогум-на чүден эгелээн силер? — деп, Оюмаа Седейден айтырарга мынчаар харыылаар:

— Баштай эжим Валя-биле тыва улустуң танцы уран чүүлүн өөренип, биске Ортаа Азияның болгаш Чөөн чүк улустарының танцылары чоок дээрин билип, өөренген бис. Ынчангаш бис чоннуң аас чогаалынга үндезилеп танцыларны тургузарын шиитпирлээн бис. Чаа танцылар тургузарындан ангыда өске районнарда чоннуң турар танцыларны база тургузуп, оларны улам көрүштүг кылыр дээш ажылды чорудуп турар бис.

Оюмаа Седей «Хемчиктиң шыңгыраашкыны», «Аныяктар танцызы» болгаш өске-даа элээн каш танцыларны чогаадып тургускан. Ол танцыларның онзагайлары — оожум, ээлдек, кижилерниң [...] сагыш-сеткилин илередип турарында. «Хемчиктиң шыңгыраашкыны» көрүкчүлерге хемниң бырланчаан агымнары, эриктерин каастаан чараш байлаг карактарлыг көстүп келир.

Валентина Куулар «Аъдым», «Долаана», «Тулчуушкунче» деп танцыларны белеткээн. Бо танцыларның ааны, шимчээшкиннери, күүседикчилериниң хеви адынга-даа, уткаазынга-даа дүгжүп турар. Ол Тес-Хемниң бот-тывынгыр артистериниң республика көрүлдезинге күүсеткени «Чаа амыдыралдар» деп танцызын көрүп алгаш шимчээшкиннерин улам болбаазырадып, күүседикчилерниң санын көвүдеткеш, Кызыл-Мажалыкка тургускан.

Оюмаа Седей биле Валентина Куулар ийи ырының болгаш танцының «Хемчик» ансамблинге Тыва АССР-ниң улустуң артизи Ростислав Кенденбильдиң «Аяк шай» деп аялгазынга танцыны тургускан. Ниити ыр ырлап турда оон мурнунга аяктарны кадак кырынга салып алган уруглар үнүп келгеш, аяк-шайны ижип, ажык чугааны кылып, хүндүлүг аалчы болурунче көрүкчүлерни чалап турар.

Оюмаа Седей биле Валентина Куулар ийи бо танцызын Красноярск крайның Тыва АССР-ге хүннериниң каттышкан түннел концертинге көргүскен. Ыры-танцылыг бо номер концерттиң солун номерлериниң бирээзи болган. Көрүкчүлер ону [...] хүлээп алган.

Музыка школазының башкы[...] баянист Донгур-оол Ховалыг, Анатолий Сарыглар олар танцы башкыларының [...] белеткел үезинде, концерттерге бүгү танцыларны [...] биле мергежилдиг [...] чалгаан.

— Тыва танцы уран чүүлү чаа-ла төрүттүнүп, баштайгы базымнарын кылып турар. А. Шатинниң «Ээлдек шыңгыраашкын» деп танцызындан өске ындыг көскү, чараш танцы бисте ховар. Чаа танцылар чогаадыр, тургузар талазы-биле улуг ажыл хореография талазы-биле тускай эртемниглерниң болгаш танцы уран чүүлүнге [...] мурнунда туруп турар — деп, олар чугаалады.

Танцы башкылары Оюмаа Седей биле Валентина Куулар олар бот-тывынгыр артистери-биле кады Алдан-Маадырлар дугайында оларның маадырлыг демиселин көргүскен, элээн улуг хемчээлдиг танцы чогаадырын [...] алган.

А. ЧАРАШ-ООЛ.

ИЮЛЬ 27-ДЕН 29-КА ЧЕДИР
ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮЛЬ 27-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40— Эртенги гимнастика. 8.55 — Г. Гауптман— «[...]». Москваның ССР Эвилелиниң А. М. Горький аттыг үлегерлиг уран чүүл театрының фильм-шиизи. 11.15— Телемедээлер. 11.25—14.15— Чапсар. 14.15— Телемедээлер. 14.35 — Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң [...]. Документалдыг фильмнер программазы: «Сунтар — Оловхонуң чери» «Шикотанның оцнери». 15.25 — Уругларга фильм: «Илбичи ортулук». 16.30 — Адыгей автономнуг областың тургустунганындан бээр 60 чылынга, «Адыгылар чуртунда» деп документалдыг телефильм. 17.00—17.15 — Чапсар. 17.15— Адыгейниң «Налмэс» деп танцының күрүне ансамблиниң концерти. 18.00 — «Маадырлыг чорук».

КЫЗЫЛДАН

18.30— Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Айтырыглар — дилээшкиннер — шиитпирлер». Аъш-чем программазы —бүгү улустуң херээ. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.30 — Композитор А. Н. Пахмутованың автор кежээзи. Воронежтен дамчыдар. 22.45 — Бөгүн делегейде. 23.00 — 00.45— Футболга ССРЭ чемпионады. «Спартак»—«Динамо» (Киев). В. И. Ленин аттыг Төп стадиондан дамчыдар.

ИИИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — Уругларга фильм. «Чаш назынның сөөлгү чайы». 1-ги серия. 13.05 — Француз дыл. Өөредилгениң 2-ги чылы. 13.35 — «Перуже оруктар». Документалдыг телефильм. 14.30 — «Уругларга аңчыгаштар дугайында». Ленинградтан дамчыдылга. 15.00 — ПТУ-га чүү чүвеге база канчаар өөредирил? 15.30 — «Узун амыдыралдың арыннары». Эртем-нептерелдиг фильм. 15.45—Телемедээлер. 15.55 — 18.30 — Чапсар. 18.30 — «Чүрүн самында-ла хүн». («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

18.45 — «Культура болгаш амыдырал». Дамчыдылга. 19.15 — «[...]». Телефильм. 19.35 — «Азия тывү». Информация-публицистиг программа. 19.50 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Валя угбайның чугаазы». 20.15 —Орус улустуң ырыларының концерти. 20.30 — «Соруннаа». Документалдыг телефильм. 21.00— «Үе». Информастыг программа. 21.30—22.40 — «Мен—Куба-дыр мен». Уран-чечен фильм. 2-ги серия.

ИЮЛЬ 28-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Мульт. фильмнер программазы: «[...]», «Амелярка», «Габ деп мыш-мышчыгаш». 9.25—«Горизонт». Ленинградтан дамчыдылга. 10.25 — «Кино [...]». 11.25— Телемедээлер. 11.30—14.15 — Чапсар. 14.15— Телемедээлер. 11.30 — 14.15— Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — «Өңнүктер экраны». Социалистиг чурттарның телевидениезиниң документалдыг фильмнериниң программазы: «Мээң төрээн черим — Пльзень» (ЧССР), «Амыдыралдың камгалалдыг черлери» (БУР), «Каан хүндег, тергиин» (РСР). 15.15— «Чырык хүнге уткуштур». Совет ыры концерти. 15.40— Орус чугаа. 16.10— «Арыг иштинде агроцехтер». Документалдыг фильмниң баштайгы көргүзүү. 17.00 — 17.15 —Чапсар. 17.15— Орус улустуң хөгжүм херекселдериниң «Сказ» дээр квартединиң ою. 17.30 —«Горнистер, харыылаңар!»

КЫЗЫЛДАН

18.15— Мультфильм. 18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — БАМ-ның [...] турар бис. 19.30 — «Камера делегейни көрүп тур». Америк разведканың үүлгедиглериниң дугайында чугаалап турар фильм. Ону Г. Боровик [...]. 1-ги кезээ. 20.10 — Бөгүн делегейде. 22.20 — 23.15 — «Варадеро». Кубага болган фольклорлуг музыканың делегей фестивалы.

ИИИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — Уругларга фильм: «Чаш назынның сөөлгү чайы». 2-ги серия. 13.05—Немец дыл. 13.35 — Даглар болгаш ховулар аялгалары. Фильм-концерт. 14.20 — «Федор Трофимович болгаш «[...]». 3-кү дамчыдылга. Аңаа Украинаның КП-ның Полтава обкомунуң бирги секретары Ф. Т. Моргун киржир. 14.50 — А. Н. Островский. «Өнчүзү чок келин». Шии дугайында чугаалар. 15.50 —Телемедээлер. 16.00 — 18.15— Чапсар. 18.15 —«Эртем амыдыралы». («Орбита-2»).

КЫЗЫЛДАН

18.45 — Киножурнал. 18.55— Чарлалдар. 19.00 — «Азия тывү». Информация-публицистиг программа. 19.30 — «Спорт». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». «[...] карандаш». 20.15 —Спорт программазы: Чиик атлетикага ССРЭ чемпионады. Киевтен дамчыдар; Чадаг-терге спортунга ССРЭ чемпионады. «Крылатское» спорт комплексинден дамчыдар. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.10 — «Полынниниң тараажызы». Уран-чечен фильм.

ИЮЛЬ 29-ТА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.35 — Эртенги гимнастика. 8.50 — «Хөглүг чарыш». 9.35 — «Камера делегейни көрүп тур». «Фирманың ажыл-херектери дээш». 1-ги кезээ. 11.05 — Бүдүрүлге гимнастиказы. 11.35 — Телемедээлер. 11.40—14.15 —Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — «Аъш-чем программазы— бүгү улустуң херээ». Документалдыг телефильмнер программазы: «Дүжүт ажаар үе», «Чүрек бүрүзүнге дээштиг». 15.35—Уругларга фильм: «Хөглүг төөгүлер». 17.00—17.15 — Чапсар. 17.15 — «Шыдыраа школазы». Дамчыдылганы спорт мастери Б. С. Шашин чорудар. 17.45 — «Аныяктар адрестери». 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00— «Кижи болгаш хоойлу».

КЫЗЫЛДАН

19.30 — Телемедээлер. 19.45 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.50 — «Камера делегейни көрүп тур». «Фирманың ажыл-херектери дээш». 2-ги кезээ. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—22.50—«Ону кылып шыдаар силер». Оон соонда— Бөгүн делегейде деп информастыг үндүрүлге.

ИИИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — Уругларга фильм. «Чаш назынның сөөлгү чайы». 3-кү серия. 13.05 —Испан дыл. 13.35 — Бистиң садывыс. 14.05 — «Кемниг үүлгедиишкин». Субтитрлиг уран-чечен фильм. 1-ги фильм—«Шылашпаан». 15.20 — Чурукчулар дугайында чугаалар. Рокуэлл Кент. 15.50 — Телемедээлер. 16.00 — 18.15 — Чапсар. 18.15 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телефильм. 18.45— «ССРЭ-ниң 60 чыл оюнга—60 шалыпчы неделя». 19.15 — «Азия тывү». Информация-публицистиг программа.

МОСКВАДАН

19.30 — ССРЭ-ниң Орук харылзаалар министерствозунуң үлегерлиг үрер хөгжүмүнүң концерти («Орбита-2»).

КЫЗЫЛДАН

19.50 — Киножурнал.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Тукошко тоолчургулар-биле». 20.15 — Улустуң аялгалары. 20.30 —«Алло, Москва демир уязында». Москва хоорайның телефон четкизиниң дугайында дамчыдылга. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.40 — «Пароходтар медээлепкен, чоруптарлар». Уран-чечен телефильм.

УРУГ-ЧАШКА КИЧЭЭНГЕЙ

Кижи төрүттүнген! Ол ӧг-бүлеге аажок өөрүшкүлүг болуушкун. Ниитилелге база бир хамааты немежип, чөргектен эгелээш улуг кижи болгужеге чедир чурттаганың улуг оруун эртери аңаа чапаттынар. Ол өрукту амгы үениң кижизи ясли-садин, школаны дамчыштыр эртер. Чүге дээрге ол оон кижилерге бодун шуут бердинерде билиглерни, арга-мергежилди чедип алыр. Бичии чаштардан ниитилелге ажыктыг кижилер болзун дээш бистиң партия болгаш чазаавыс улуг сагыш салыышкынын салып турар. Ол дугайында хөй-хөй доктаал шиитпирлерниң амыдыралга күүселдези херечилеп турар.

Чаңгыс-ла бистиң Таңды районда чаш кижилерниң өзүлдези аңаа тодаргай чижек болур. 1981 чылда 256 уруг төрүттүнген, а 1982 чылдың чүгле бирги чартыында 175 кижи төрүттүнген. Оларның өзеринге бүгү-ле херектиг чүүлдерни кылып, тургузуп берип, ясли-садиктерни кылгылаан. Бай-Хаак суурда бичии чаштарга улуг чаа бажыңны тудуп турар. Амдыызында Бай-Хаактың уругларын «Малышок» хүлээп ап турар. Ында уругларның назы-харының аайы-биле беш бөлүк бар. Уругларның ажаалда болгаш кижизидилгезин чогуур негелделеринге чедир тургузары дээш, ол коллективтиң кежигүннери ак сеткилдии-биле ныһыманкай ажылдап турарлар. Кижизидикчилер Г. А. Фунтикова, З. С. Монгуш, улуг сестра Л. И. Лежепекова олар бичии чаштарга таарымчалыг байдалды тургузуп, оларның надыкшылы, кижизидилгези дээш хөй ажылдарны кылып, организастап чорудуп турарлар. Бичии чаштар Зинаида Салчаковна Монгушту болган чок-ла «авай» дээр болгаш аңаа аажок ынактар.

«Малышокта» уруглар ырлажып, танцылап, номнар номчуп, янзы-бүрү оюннарны ойнап турарлар. Ол коллективтиң ажылдакчылары бичии чаштарга шынап-ла онза кичээнгейни салыры-биле чергелештир чаштарга улуг ынакшылдыглар. Ынчангаш ында уруглар өөрүшкү-хөглүг, оман-серген.

А. ОЮН.

Бистиң аалчыларывыс

СОНУУРГАП КӨРГЕН

Эрткен субботада Кызылдың «Совет Тываның 5 чылы» стадионун байырлалдың [...] каастаан, ССРЭ-ниң болгаш МАР-ның Күрүне туктарын ында аскан. Моол Арат Республиканың Завхан аймааның Тосонцэнгэл хоорайның улусчу циригиниң бот-тывынгыр артистери аңаа ойнаар деп чүве [...] чурттакчыларынга дыңналы берген.

Кежээкиниң 17 шак четпейн-ле [...] омак-хөглүг кижилер стадионга чыглып [...]. Моол өңнүктерниң уран чүүлү-биле таныжар дээн муң-муң көрүкчүлер стадионнуң [...] олурупкан.

Таалалчыг моол аялгалар стадионга чаңгыланып үнген соонда улусчу циркти артистерниң параді болган. Акы-дуңма моол улустуң төлээлерин көрүкчүлер чылыы-биле уткаан.

Цирктиң көргүзүглери эгелээн, номер бүрүзүн көрүкчүлер улуг кичээнгейлиг хайгаарап, оларны улусчу цирктиң бот-тывынгыр артистериниң мергежилдии-биле күүседип турарын сонуургаан.

Аныяк кыстар Ц. Урантуяа, С. Сарангэрэл болгаш Б. Мягав-Очир оларның агаарга гимнастиканы, артист М. Янжиилхамның херип каан чиңге демир кырынга янзы-бүрү нарын мергежилдерин билдилиг кылганын чыылган чон диңмиттиг алыш часкаашкыны-биле байыр чедирген. Л. Мэндсайханның альтар-биле танцылааны солун болган. Ц. [...]ның элгир этюдтарын күүсеткени чон магадаан. «Мырыңай-ла чүс чок-биле дөмей амытан-дыр», «Энтиин, элгирин шуут-ла сагыш-биле домей» деп көрүкчүлер оон дугайында чугаалажып орган. Б. Батзориг биле Г. Эрдэнэцогт олар боттарының кылып алганы янзы-бүрү үнерлиг коңгаларга моол, тыва аялгаларны күүсеткен. Ылаңгыя композитор Р. Кенденбильдиң «Чечектел-ле, төрээн Тывам» деп ырызын ол коңгаларга эстрада оркестриниң үдеп-биле күүсеткени көрүкчүлерниң хөй-ажык [...]-тирген. Илбичи Д. Дамсрайсаның арга-мергежилин чоңга көргүскен, Клоуннар М. Гэндэн, Н. Бурэнжаргал көрүкчүлерни хөгледи, боттарының солун номерлерин барааллаткан.

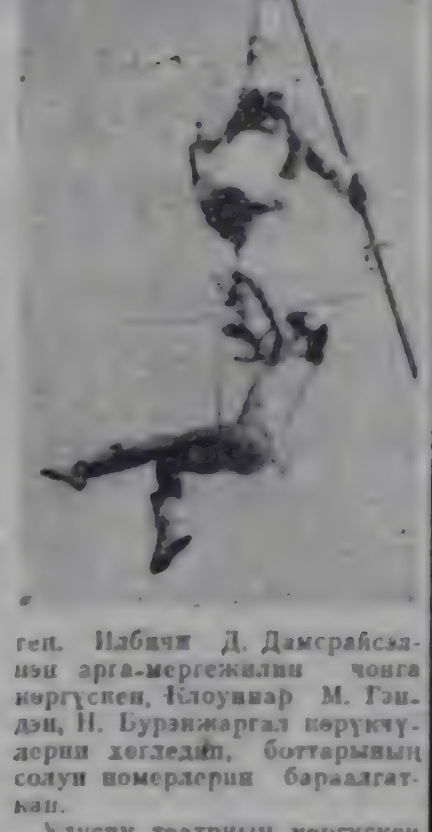

Улусчу театрның көргүскен программазын чыылган чон сонуургаан. Бот-тывынгыр артистерниң белеткеп алган номерлери «Солун дүр», «Мергежили бедик-тир» деп үнелелди көрүкчүлер берген.

Концерт доозулган. Акы-дуңма моол өңнүктерге дириг чечектерни уруглар барып тудускан.

СЭКП Тыва обкомунуң секретары Д. К. Ооржак МАР-ның Завхан аймааның Тосонцэнгэл хоорайның улусчу циригиниң артистеринге акы-дуңманың изиг байырын чедирип чүве чугаалаан. СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң байырлыг бижиин Д. К. Ооржак номчааш, аалчыларга байырлалдыы-биле тывыскан берген.

Делегацияның удуртукчузу, Моолдуң Араттың революстуг намының Завхан аймак комитединиң ажылдакчызы Н. Бамбажав харыы сөс ап, чүве чугаалаан.

Моол өңнүктер биске аалдап келгеш, болуруң уран чүүлүн көргүскени— совет-моол акы-дуңмазының быжыг найыралдың улам быжыгып турарының база бир херечизи болган.

Т. ХЕРТЕК.

ЧУРУКТАРДА: моол цирктерниң көргүзүглери.
В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

СОЛУННАР БОЛГАШ ЖУРНАЛДАР ЧАГЫДЫЛГАЗЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА

ССРЭ-ниң Харылзаа министерствозунуң парлалга тарадылгазының талазы-биле Кол эргелелиниң дыңнадып турары ёзугаар алырга, 1983 чылдың солуннарын болгаш журналдарын чагыдарын 1982 чылдың август 1-ден ноябрь 15-ке чедир чорудар.

Оон мурнундаазы дег, коллективтиг чагыдылганы кылдырып ап болур, а ол ышкаш чамдык үелерде үзүктелиишкинниг ([...]) [...] командировкалар дыштанылгалар үезинде алдагыр кылдыр чагыдып ап болур.

Чагыдылганы «Союзпечатьтың» органнары, харылзаа салбырлары болгаш ажылдап база чурттап турар черлериниң ажыл-биле [...] парлалганың хөй-ниити тарадыкчылары чорудар.

Агаар

Агаар станциязының медээзин ёзугаар алырга, республикага бөгүн кежээ булуттаар, чамдык черлерге чаъстаар. Барыын угланыышкынның хаттың дүргени секундада 7—12 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 11—16, чамдык черлерге 1—6, хүндүс 22—27, чамдык черлерге 15—20 градус чылыыр.

Кызылга кежээ булуттаар, чагбас. Барыын угланыышкынның хаттың дүргени секундада 7—12 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 12—14, хүндүс 25—27 градус чылыыр.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

Кино

ИЮЛЬ 27-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Калчаалыг акшалар»— 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Чүс өөрүшкү азы улуг ажыдыышкыннар ному»—9.50, 11.20, 13.50; «Бот чорда оглу»—14.20, 17.20, 20.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Ол разведка үезинде болган»—14.20, «Човулаң болгаш кижениң өөрүбилее»—16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Өскерилгези чорук дээш гонорар»—18.30, 20.30 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Кеддерел» — 15.30, 17.30, 19.30 шактарда.

«Мосфильм» киностудиязы «Иржымның кышкызы» уран-чечен фильмни бүдүрүп үндүрген. Оон режиссёру А. Дашиев. Ук кино республиканың кинотеатрларынга [...] үнүп эгелээр.

Алтайның Көдээ ажыл-агый институду 1982-1983 өөредилге чылында студентилер хүлээп алырын чарлап тур.

Хүлээп алыышкынны Кызылга август 1-ден эгелеп чорудар.

Документилерни дараазында адресте хүлээп ап турар: **Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, бажың № 30. Тыва АССР-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозу, кадрлар килдизи, телефону—2-41-44.**

Сонуушлы 3 дугаар кезээ профтехучилищезиниң 1965 чылдың октябрь 21-де Сергей Семенович Сотнажктың адынга тывыскан [...] № [...] [...] барымдаалааш, ону күш чок деп санаар.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

667000. Кызыл Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 1. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-21-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун [...] барганда 2-23-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 1[...]

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1) 11—01202

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 175 (11973) | 1982 чылдың июль 28, среда | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 көп.

КУБАНЬ ИЙИГИ МИЛЛИОНГА КИИРИШТИР

КРАСНОДАР. СЭТА-ның корреспондентизи В. Калишевскийниң дамчытканы болза: —Кубаньның [illegible] июль 26-да бир миллион 100 муң тонна тараа кирген. Краснодар крайда тараа келилдезин бедик темпилерлиг чорудуп турар.

Улуг бараанаашкыннар соонда агаарбойдузу аязып келген Кубаньның ховуларынга [illegible] улам чыырлып орар. Ам жаткалар машинистери байлак дужут дээш демиселдиң [illegible] отрядтарынга дамчыышкын берген. Олар дыту күчүзүнге ажылдап, [illegible] бастырып турарлар.

Техниканы [illegible]. Амгы тараа ажаалдазының нарын байдалдарында мергежилдиг ажылдап [illegible] чедиишкиннери чедип ап турар. Кореновск районунуң Ленин аттыг колхозунуң комбайнери В. Майоров механизаторларның чарыжының мурнуу одуруунда чоруп турар. «Колос» комбайнның бункеринден ол ам бээн 11 муң ажыг центнер тарааны берген. Бо [illegible] комбайнер Н. Богданның болгаш оон дузалакчызы Н. Сметконуң экипажы база ол мурнакчылдан дудак чок ажылдап турар. Латдынықчыдан хожудавайн, олар түс бүрүзүнде-ле 10 муң центнерни бастырган.

Кубаньның муң-муң тараажылары мурнакчыларын [illegible] алгап турарлар.

ДЭЭШТИИ, АЖЫКТЫЫ ДЭЭШ

«Массаларга партияның бодалдарын чедирип, оон политиказын тайылбырлап турар кижилерниң улуг армиязынга — коммунистерге болгаш партия кежигүнү эвестерге — өөрүп четтиришкинниң сөзүн илергейлээйн. Олар дээрге лекторлар болгаш пропагандистер, агитаторлар болгаш илеткелчилер-дир» — деп, эш Л. И. Брежнев партияның XXVI съездизинге Отчет илеткелинге демдеглээн. Коммунистиг тургузуушкуннуң кайгамчыктыг улуг сорулгаларын боттандырар дээш демиселге совет кижилерниң угаан-бодал амыдыралын улам шынай байыдары, оларның медерелин, билиин, культуразын бедидери онза чугула ужур-дузалыг деп партия айыткан. Бо бүгү сорулгаларны чедиишкинниг шиитпирлээринге «Билиг» ниитилели бичии эвес үлүүн киирер. Ынчангаш ону канчаар күүседиринин талазы-биле тодаргай чугаа Бүгү-эвилелдиң «Билиг» ниитилелиниң сески съездизинге болган.

Ниитилелдиң кежигүннериниң ажылы улуг болгаш харысалгалыг. Лекторлар массага билиглерни чедирип, оларны чаа-чаа ажыл-херектерже кыйгырып, хей-аъдын көдүрүп турар. Бистиң республикада ниитилелдиң 290 хире эге организациязы бар, ында беш муң ажыг лектор хаара туттунган. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин, «Ниитигтиг, политика-кижизидилгелиг ажылды улам ынай экижидер дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалын олар амыдыралга боттандырар дээш лекция пропагандазының ажыктыын. Дээштиин бедидеринге, ыланг ажылчы чоннарның идейполитиктиг, күш-ажылчы болгаш мөзү-шынар кижизидилгезинче кол кичээнгейни салып турарлар. Кызыл хоорайның, Эрзин, Бай-Тайга, Кызыл, Барыын-Хемчик, Каа-Хем районнарның «Билиг» ниитилел организацияларының боттарының мурнунда салдынган сорулгаларны багай эвес шиитпирлеп, ажылдың шынарын [illegible]. Ылангыя лекция пропагандазының дээштиглиг чаа хевири —лекцияны бөлүктеп номчуурун практикалап турар болу берген.

«Лекторлар амыдыралдың судалын тудуп, дыңнакчыларның бедик культура дениелин болгаш негелделериниң [illegible] кижилериниң сагыш-сеткилин хайныктырып турар айтырыгларга ылаптыг болгаш үзе харыыларны берип, чогаадыкчы болдалды, ленинчи, коммунистиг бүү-биле [illegible] ажылдаар болгаш демисежир дээ [illegible] хайныктырар ужурлуг» деп СЭКП Төп Комитединиң Бүгү эвилелдиң «Билиг» ниитилелиниң VIII съездизинге байыр [illegible] айыткан.

Бистиң партиявыстың удуртулга болдуруп турар чугула принциптерниң бирээзи болза, идейкижизидилгелиг ажылды чонунуң [illegible] чорудулгазы-биле сырый холбаштырары болур. Ылангыя СЭКП Төп Комитединиң май (1982 чыл) Пленумунуң чуулдуг деп көргени ССРЭ-ниң Аъшчем программазының политиктиг болгаш социал ужур-дузалын чаны тайылбырлаары чугула.

ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оюнун белеткелинге [illegible] пропагандазы [illegible] калбартыры — партия организацияларының кол сагыш салыр айтырыы. Ленинчи [illegible] политиканың алыс утказын илеретпишаан, Советтер чуртунуң кайгамчыктыг чедиишкиннери—бүгү нацияларның бир демниг күженишкиниң кады ажылдажылгазының түңнели деп чувени көргүзер херек.

Совет кижилер даштыкыда болгаш чурт иштинде болуушкуннар дугайында бүгү талазы-биле ханы анализтиг лекцияларны манап турар. Орта кезекү черни СЭКП-ниң тайбың даштыкы политиказының пропагандазы ээлээр. Амгы үениң империализмниң реакциялыг арын-нүүрүн сойгалап илередип, ССРЭ-ниң хамаатыларын революсчу серемчилелге, [illegible] чаалап алышкыннарын камгалаарынга кезээде белен болурунга кижизидер ужурлуг.

Бүгү-эвилелдиң «Билиг» ниитилелиниң VIII съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр республиканың лекторлары болуупа ажылын чаны анализтеп көрүп, ында бар четпестерни элер тодаргай хемчеглерни алыр херек. Ылангыя номчуттунуп турар лекцияларның дээштии, ажыктыы болгаш шынары үениң негелдезинге четпес. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринче, экономика камналгалыг болурунга, корум-чурум, мөзү-шынар, хоойлу-дүрүм, социалистиг чарыш, аныяктар ортузунга коммунистиг кижизидилге болгаш күш-дамыр кижизидилгезинге хамаарышкан, атеизм, көдээ ажыл-агый темазынга лекциялар ончуг эвээш номчуттунуп турар. Эртем-методиктиг чөвүлелдерниң болгаш секцияларның ролю, лекция пропагандазының дайынчы, шаап халдакчы салдары ам-даа кудэ. Үстүнде айыткан болгаш өске-даа четпестерни элер дээш «Билиг» ниитилелиниң организациялары шыңгыы ажылдаар хүлээлгелиг. Парткомнар болгаш партия эге организациялары «Билиг» ниитилел организацияларының ажылын хүн бүрү удуртур, боттуг дузаны чедирер, оларның отчеттарын [illegible] чугула.

СЭКП ТК-га, эш Л. И. Брежневке чагаазынга Бүгү-эвилелдиң «Билиг» ниитилелиниң VIII съездизиниң делегаттары бүгү кежигүннериниң өмүнээзинден партияның сөзүн массага чедирер хүлээлгезин алдарлыы-биле күүседирин бүзүреткен. Бистиң республиканың лекторлары коммунистиг тургузуушкунуң планныг онаалдаларын амыдыралга боттандырар херекке боттарының төлептиг үлүүн киирерлер.

МАЛ ЧЕМИ БЕЛЕТКЕЛИНИҢ ШАЛЫПЧЫ АЙЫ: бүгү курлавырларны мөөңнээр

«Шын» солун Күш-ажылчы алдар тугун бөгүн Ооржак Эзир-[illegible] звенозунуң чедиишкининге тураскаадып көдүрдү.

«Тиилелге» совхозта сес кежигүннүг механизастаттынган бо звено [illegible] 12 тонналадан эвээш эвес сигенни белеткеп турар болгаш дүүнге чедир 264 тоннаны белет-[illegible].

Мурнакчылардан үлегер алыңар!

ТИИЛЕКЧИЛЕР

— Июльдуң баштайгы ийи он хонуунда Сапаа Сүге-Маадырның удурткан мал чеми белеткээр механизастаттынган бригадазы 270 тонна сиген пресстээн — деп, Тес-Хемде «О. Шынаа» совхозтуң директору Эртине Моңгуш-оол менээ чугаалады.— А Кызыл-оол Маадырның бригадазы олчукениң дүргүзүнда 380 тоннаны белеткээн. Ынчангаш ол бригада [illegible] тиилекчизи болду. Ук бригада хүнде-ле он ийи тоннадан эвээш эвес сигенни пресстеп [illegible].

ССР Эвилелиниң 60 чыл [illegible] доктаар ужуражыр дээш социалистиг чарышка [illegible] бригадаларының [illegible] салбырган. Ук чарышка баштай Сапаа Сүге-Маадырның бригадазы [illegible] турган, ам Кызыл-оол Маадырның бирги черже үнген.

Олар ынчаар ачыр-дачыр туттунуп турарлар, [illegible] планнарын оранчок ажыр күүседип турарлар. Оон ачызында «О. Шынаа» совхоз мал чемин белеткээрнинге Тес-Хем районга мурнакчы болуп [illegible] СЭКП райкомунуң, райкүүскомунуң, көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының профэвилел райкомунуң болгаш ВЛКСМ райкомунуң шилчээр кызыл тугун чаалап алган.

Совхозтуң сигенчилери хүн келген тудуп-ла ажылче [illegible] кыпчыдып турар. Ам ында [illegible] районнуң өске он ажыг бригадаларындан бедик, улуг күүсетпейн [illegible]. Ылангыя тергидилгелиг механизаторлар Досанчык Сарыг-оол, Сергей Комбаажык социалистиг чарыштың мурнуку одуруун салбайн турар.

Р. ИВАНОВ.

ШАЛЫП ИШ ХАЙНЫККАН

Кызыл районда «Сукпак» совхозтуң мал семиртир шөлүнүң чанынга чуъктүг машиналар кээп-ле тур. Оларның элээн кажы Бии-Хем районда «Кызыл тараачын» совхозтуң сиген кезер шөлдеринден келген. Машиналары улуг дендиже [illegible] туралар.

Сигенниг тракторлар, машиналар [illegible] агрегат чанында бардылар. Тракторунда пресстээн сиген эккелген эр хүнчо удур көрүп, арны чайыннадып, каттырымзап тур.

—Бо [illegible] мал чеми белеткээрниң шалыпчы айынга [illegible] тыг ажылдап турарывыс бо. «Сукпак» совхозтуң планы улуг. Ынчангаш шак бүрүзү биске үнелиг—деп, Борис Чураков чугаалаан, даг дег бедий берген кырлагар сигенни [illegible].

Бии-Хемден чедип келген хөй машиналар шуужун ап ган бо турлар.

—[illegible]—деп бирээзинден айтырдывыс.

—Юрий Некрасов. «Кызыл тараачын» совхозтан келдивис. Бо элээн ырак, хүнде ийи рейсти кылып четтигер, ында сигенниң үнгени [illegible]. Ам бо совхозче сигенни элээн каш хүн сөөртүп келдивис—дей каапкаш, машиназын дедирлендире берди.

«Сукпактың» мал семиртир [illegible] чанында ийи бөгүнде бар болду. Сиген кезгилер комсомолчу-аныяктар бригадазында сес ажылчын бар. Ол бригаданы аныяк ажылчын Чечек Ондар удуртуп турар. Олар туруушкунуң [illegible] хүнде 11 тонна чедирип турар. Ынчангаш бо бригада совхозта мал чеми белеткээр бригадаларның чарыжының мурнуу одуруунда.

Кызыл хоорайның албан [illegible] бүдүрүлгелериниң кескен сигени база манаа келир. Шалыпчы иш хайныгып, сараттар белин-ле турар.

О. ОХЕМЧИК.

ЧУРУКТАРДА: «Сукпак» совхозче мал чемнерин чедирип, шалып ажылдап турарлардан Юрий Некрасов (үстүнде), Борис Чураков олар. Авторнуң фотолары.

АРЫГЛАРДАН, ШӨЛДЕРДЕН

«Хүдэн-Маадыр» совхозтуң ажыл-иштиглери бо чылын [illegible] сигенни 3500, будук-бүрүнү—300, сенажты—600, силосту— 4500 тоннаны белеткээр планныг. Амгы үеде [illegible] сиген эки үнген, бүгү-ле дөңгелериниң ажыл-иш хайныкпан. Мал чеми белеткээрилде шупту 300 ажыг кижи хаара туттунган. Оларның 220 [illegible] сигенни [illegible] биле кезип турар. Оон артыда механизастаан ийи бригаданы тургускан.

Совхозтуң салбырларындан Бора-Тайга салбыры мал чеми белеткээринге [illegible] таныктастыг киирген. Ында ам 150 хире кижи сигенни [illegible] бүрү [illegible] кезип, болуп, сараттап турар.

[illegible] салбырыиңң Чаптактар кожуу бригадазы (бригадири М. Моңгуш) өске салбырларның малчыннарындан бир деминиң көргүзүп, сиген кезиилдезинче бүрүнү-биле кирген. Бригаданың хоюкулары [illegible] та бээни 220 тонна сиген белеткээр планын 20 тоннага ажыр күүсеткен. Бо чылын олар 225 тоннаны белеткээр [illegible] 25 [illegible] хүлээнген. Амдызында үр-[illegible] ажылдаарынга, кескен хөй [illegible] сараттаар [illegible] та шаптыктан турарындан [illegible] күүсеттинген. Ыңчалдакон Хемчик, Ак хемнериниң [illegible] арга-арыгларда [illegible] үнген сигенниң база хову-шөлдерде 167 гектарда тараан люцернаның, 386 гектарда тараан чаңгыс чылдыг сигеннериниң [illegible] совхозтуң өске-даа сигенчилери [illegible] бүрүзү [illegible].

Х. Е. МОНГУШ.
Чөөн-Хемчик район.

АКЫ-ДУҢМАЛЫШКЫ, БУЗУЛБАС ӨГ-БҮЛЕДЕ

«Чаңгыс эштиг өг-бүледе» деп делгелгеде Латвияның [illegible] уезектер дептеринге совет кижилер, даштыкыдан аалчылар—СССР-ниң [illegible] Улуг [illegible] делгелгезинге чораан кижилер —магадаан сеткилдин он-он бижиглеглерин арттырган. Совет Латвияның чедип алган бүгүле чүүлдери социалистиг нацияларның чаңгыс эвилин, дең эргелиг республикаларының [illegible] ачызында болдурар [illegible] болган деп бодал оортан сагышка хораап кирип келир.

[illegible] туралдамчызы-биле Латви ССР [illegible] зинге туруп көрбээн бедиктерни чедип алган. Оон эртеми болгаш урап чүүлү ёзулуг чечектелиишкинин чедип алган. Москваның Рига вокзалынга июль 26-да болган митингиниң киржикчилери ону [illegible]. Латвияның Компартиязының ТК-зының секретары Э. Я. Аушкап баштаан ол республиканың делегациязы [illegible] хөй-хөй [illegible] кол-биле уткаан. Латви ССР-ниң чуртуң Кол делгелгезинде эгелээн хүннеринге ол [illegible].

Бистиң ондур улуг дем каттыштырылгавыстың эң аныяк курунделериниң бирээзи —Латви ССР чаа амыдыралдың [illegible] улуг [illegible]. Республиканың үлетпүрүнүң бөгүнгү хүнүнүң демдээ — каранцадыр маңнап орар экспресс. Ооң-биле кожа фото-чурукта—Рига бүдүрген электровоз. Олар чурттуң бүгү демир-оруктарынга сургакаан. Оларның бирээзи—Эр-200-дээр кедергей улуг экспресс—Москваның болгаш Ленинградтың аразында каранцадып турар. Ол шакта ийи чүс км чыгап дүрген чоруктуг. Ол дажок кедилиг маршаның экспресс-дир.

Латвия — ССРЭ-ниң далай [illegible]. Рига болгаш Вентспилстиң портуларының товарты Совет Балтий бассейнинин бүгү чуъктериниң барык үштүн бир кезээ эртип турар. Далайның [illegible] бот портчуларының могаг билбес ажыл-иши делгелгеге келген кижилерге ол-ла [illegible] кежтүп келир. Бистиң [illegible] чаңгыс ай найыралдыг өг-бүле [illegible] турар.

Бистиң [illegible] чурттуң ырак-узак булуңнарында, оон [illegible] Латви ССР-ниң ооң тергиин эки дээ радиоприемниктерин болгаш магнитолаларын ба[illegible]. ССРЭ-де кылып үндүрүп турар ындыг дөртку приемник бүрүзүн Риганың В. И. Ленин аттыг «ВЭФ» каттыжыышкыны белеткээр. [illegible] четчелекчи кезектерни, беддирлерин болгаш чиг-этти бээр 1200 бүдүрүлгелер-биле ол каттыжышкын харылзаалыг. Боттарының күженишкиннериң [illegible] улуг-дуюзыг бүдүн комплекс программаларын [illegible] каттыштырып турар эвилелдешкен республикаларның ажылчыннарының, эртемденнериниң, специалистерниң бүдүрүлгени, [illegible] харылзаалыг [illegible] кадап, [illegible] турарын делгээн чүүлдер бүдүрээдиг илередип турар.

ССР Эвилелиниң тургустунганының 60 чылынга алдар [illegible] Латвияның ажыл-иштерниң социалистиг чарыжының бедик көдүрлүүшкүнүн [illegible] делгиир көргүзүп турар. Республиканың көдээ ажыл-агыйын көрүлдеде калбак көргүскен. Чурттуң аъш-чем программазының айыткан чүүлдерниге дүүштүр ону дүрген хөгжүдериниң оруктары илергейлеттинген.

Латвия черлер-биле байлак эвес, ынчангаш хөй ажылдаарын сагыш салырын ол черлер негээр. Чуруктарда —мелиорапияның чаа тудуглары, культурлуг оъдарлар, улуг фермалар болгаш комплекстер. 1940 чылдан [illegible] күш-ажылының энергиязы [illegible] 70 ажыг чагаа ажык. Бедик хөгжүлделиг мал ажылының чурту—Латвия [illegible] шалыпчы [illegible] күштерин улгаттырып турар.

Социал чаа чүүлдерни, чоннуң [illegible], культуразының, өөредилгениң, кадык [illegible] чедиишкиннерин — ол-ла бүгүнү республиканың солун, хавы утказыг делгиир чүүлдери тода көргускен.

* * *

Латвияның ажылчы чоннарының СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик көдүрлүүшкүннүг күүседип турарының дугайын [illegible] ССРЭ-ниң УАЧД-зинге [illegible] чугаалаан. Совет улус [illegible] Латвия алдарлыг [illegible] демдеглээн. Совет эргечагыргазынның [illegible] тургустур бүдүрүүшкүнү 45 катап өскен. Республика—улуг эртем төвү. Муң-муң эртемденнер, [illegible] албан [illegible] ажылдап турар.

ССРЭ-ниң УАЧД-зинге республиканың хүннериниң программазын парлалга конференциязынга [illegible].

П. НОВИКОВ.
СЭТА-ның корр.

Москва.

КИЧЭЭНГЕЙДЕ— ХООРАЙНЫҢ САНИТАРЛЫГ БАЙДАЛЫ

[illegible]

Э. СЕДЕН-ХУУРАК,
хоорукусомунуң инспектору.

УЛАМ ШУДУРГУ АЖЫЛДААР

Юбилейниг чылдың иий [illegible] бүдүрериң 107,7 хуу, ону [illegible] [illegible] даалгаларын 104,6 хуу, [illegible] 107,7 хуу күүсеткеш, Тываның сүт комбинады республиканың үлетпүр бүдүрүкчүлериниң аразында социалистиг чарыштың ийиги черин [illegible]. Бо күш-ажылчы чедиишкинге [illegible]. [illegible] Шагаан-Арыгның сүт заводтары төлептиг үлүүн киирген.

Кызылдың сүт заводу — [illegible] бүдүрүкчүлериниң бирээзи. Коллективтиң кол өзээн бүдүрүлгениң хоочуннары, коммунистер тургузуп, хөлчеп үлүүнүң онаалдаларын ажыр күүседир дээш шудургу ажылдап келгеннер. Оон түңнелинде эрткен кварталда бараанның продукция бүдүрери 113,2 хуу, ону саңгарларының онаалдалары — 180,4 хуу боттанган.

Заводтуң түс-түс цехтери эрткен кварталда дең дески ажылдаан. Ылангыя үс болдаваарының [illegible] ажылы мактаңдыг. Мында хөй чылдарның дургузунда ажылдап келген Анна Сундуй-оол, Людмила Васюжина олар ийиги кварталда планда ажыр 19,3 тонна үстү бүдүргеш дараазы Татьяна Борисовна Смирнова чугаалады.

[illegible] коммунист Галина Дмитриевна [illegible] кварталдың планнын [illegible] [illegible] [illegible] сүт [illegible] бүдүрүлгелерин [illegible] [illegible] коллективтер [illegible] Мурнакчы бригаданың кежигүннери хөй [illegible] ажылдап келген. Ылангыя [illegible] байлак, деми чаңгыс, бүдүрүлгениң [illegible] болган. Бүдүрүлгениң база бир мурнакчызы Валентина Зинина ажыл-херекти [illegible] болбаазыраңгай хөлчептиг [illegible] бодалдыг ажыр күүседир.

Чайгаар үнген чанай отчуткен [illegible] [illegible] суду [illegible] [illegible] [illegible] бээр. Амгы үеде сүт [illegible] [illegible], үш катап хөй кижи турарын мастер Татьяна Борисовна [illegible] [illegible]. Совхозтарның сүт бараан фермаларындан келген сүттү аппарат негиирге болбаазыраңдыр. Тыва АССР-ниң [illegible] [illegible] депутады [illegible] [illegible] Блохина биле коммунист Раиса Ивановна Солодовникова ында ажылдап турар. Дуржулгалыг аппаратчик Ольга [illegible] [illegible] [illegible] анаяк кыс Вера Рыжкованы өөредип, дагдынчыны чаагай хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип турар.

Түс-түс цехтерниң аразында чарыштың түңнелин ай санында үндүрүп, тиилекчилерни [illegible] мактап, моральдыг [illegible] деткимчени көргүзүп турар. Сүт заводунуң коллективи [illegible] [illegible] [illegible] социалистиг чарыштың [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] депутады Надежда Тихоновна Долженко база бар.

Мурнакчы ажылчын заводтуң [illegible] [illegible] Ол ам ынак мергежилинде 20 чыл бараан бооп турар. Ынчангаш оон дуржулгазы улуг, [illegible] [illegible] Тихоновна совхозтардан келген сүттү хүлээп алыр черге ажылдап турар. Оон ажылы [illegible] [illegible] [illegible] негелделиг болгаш бот-хары-салгалыг.

[illegible] ажылчылар түс-түс [illegible] [illegible] [illegible] ажылдап турарлар. Ылангыя коммунист Мария Земникова, Татьяна Бортошкова, Раиса Фирсова оларның ажылы мактаңдыг. Оларның салган сорулгазы чаңгыс — юбилейлиг чылдың социалистиг [illegible] [illegible] [illegible] күүседири болур. Оон [illegible] [illegible] дээш кижи бүрүзү шудургу [illegible] [illegible] олар бүдүрерлер.

М. ОНДАР.

Т Ү Ң Н Э Э Н

Республиканың Чоңгу амыдырал хандырылга министерствозунуң коллегия хуралы болуп эрткен. Аңаа СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр үш адырның ажылдакчыларының сорулгаларының [illegible] [illegible] 1982 чылдың бирги чартыының түңнелдерин тайылбырлаан.

Республиканың хуусааты [illegible] амыдыралдың ачыдакчы чедиреринин чартык чылда планның [illegible] министерствонуң бүдүрүкчүлериниң [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] бүдүрери [illegible] хуу боттанган. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] бүдүрүкчүлүг, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] бижиктиг, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] 120 хуу [illegible].

Районнуң амыдырал хандырылга бүдүрүкчү эргелелдеринин аразында социалистиг чарышка продукция бүдүрүп үндүргениниң талазы-биле бирги черни [illegible]-Хемчик районнуң амыдырал хандырылга бүдүрүкчү эргелели (начальниги В. Е. Сарыглар) [illegible] алган. Продукция бүдүрериниң ниити планын коллектив 118,9, кидээ чоңга ачы-дуза чедирерин — 104 хуу боттанган. [illegible] районнуң амыдырал хандырылга бүдүрүкчү эргелели (начальниги Т. А. Чигарских) ийиги черни, [illegible] (начальниги Н. Х. Декиниш-оол) — үшкү черни ээлээн.

Чоңга амыдырал хандырылгазының [illegible] [illegible] эрткен чылдың бо үезинин-биле деңнээрге, 2,6 хуу өскен, кидээ чоңга бир кижиге оңаштыр 5 рубль 78 копеекстиң ачы-дузазын чедирип турар.

[illegible] [illegible] [illegible] үндүрүп тура, кыдыныы турар чүүлдер-биле чергелештир [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] комплекстиг хүлээп [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] дап кедиде чоңдап, ылаңгыя [illegible] [illegible] [illegible] суур үезинде киргени турар. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] тайылбырлаар ажылды кошкак тургусканын хуралга [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] кан.

Р. ДОЛЗАТМАА.

СЕС ЧЫЛ БОЛГАН

Кыспаска, аки түңнел [illegible] [illegible] [illegible] кайы-даа үезинде малчын кижи дүн-хүн дивейн ажылдаар ужурлуг. Ол дугайын Чөөн-Хемчикте «Хөндергей» совхозтуң хойжузу Марта Моңгуш эки билир.

Марта Сереновна совхозтуң хоюн хүлээп алганындан бээр сес чыл болган. Оон баштайгы чартыын ирт кадарарынга эрттиргеш, Күрүнеге эт-не семис ирттер оон кодаңындан кирип турган. Марта Сереновна [illegible] хөй [illegible] база бегай эвес түңнелдерни көргүзүп келген. Ол эрткен чылын торүүр чүс хойга оңаштыр 93 хураганы, а бо чылын 95-ти доруктуруп алган. Кыргаан дүгү база шору — 1,8-2 кг.

Хойжу эрткен чылын 20 тонна сигенни бөдү белеткеп алган. Эки түңнелдерниң бир чажыды ында хире. Ол амгы үеде мал чедирер [illegible] [illegible] кейлиг киржип турар.

О. МОНГУШ.

Таджикистанның Гармск районунда ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ажылдап турар. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] раары.

Черниң хензиг-ле шимчээн бээрин демдеглевишаан, сейсмиктиг станциялар дүн, хүн [illegible] ажылдап турар. Мурнунда хайгааралга алдынмайн турган даглыг районнарны амгы аппараттар хайгааралга алган. [illegible] [illegible] станциялар чер шимчээшкинин [illegible] [illegible] [illegible] Төпче радио дамчыштыр берип турар.

Чер картазын [illegible] [illegible] ралиг арга-биле баш бурунгаар тодарадыр, черниң деспириг [illegible] [illegible] [illegible] ниң лазерлиг хемчеглер-биле хемчээр, чер адааның суглазынын [illegible] [illegible] [illegible] ниң өөренир болгаш оон-даа [illegible] [illegible] ажылдарын чорудуп турар. Ол ышкаш чер [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] чамдык дириг амытаннарның [illegible] [illegible] [illegible].

ЧУРУКТА: В. Белокопытовка удуртказ Каратегинскиниң [illegible] [illegible] [illegible] дакчылары (оң таладан) болгаш инженер-практикант М. Китович олар далай дениизинден 1300 тен 4000 метр чедир бедиинде чер картызын [illegible] [illegible] [illegible].

Р. НЕТЕЛЕВТИН фотозу. СЭТА-ның фотохроникаzы.

НАЦИОНАЛ КЫДЫГ-КЫЗЫГААР ЧЕРЛЕРНИҢ ХӨГЖҮЛДЕЗИНГЕ САЛЫЫШКЫН

ССРЭ 60

...Совет күрүне хааныг Россиядан чүгле хоюудаңгай [illegible] [illegible] ны эвес, а харын бүдүрүлгениң география талазы-биле кедерей дески эвес тургузуушкунун база салгалга алган. Бүгү үлетпүрнүң үштүн бир кезииндец хөйү улуг эвес төп районда (Москва болгаш ону долгандыр), 10 хире хуузу — Петербургта, 20 хире хуузу — Украинада мөөңнеттинген турган. Уралдан чөөн талаже кирак четпес улуг делгемнер болгаш Ортаакы Азия барык-ла колония черлер турган.

Оон ачуда эң чугула адырлар, ылангыя кара металлургия, хөмүр-даш, нефть үлетпүрлери бот боттарындан [illegible] [illegible] черлерге мөөңнеттинген турган. Чижээ, бүгү хөмүр-даштың ониң тос кезиин Донецк бассейнинге, нефтинин 95 хуузун — Баку болгаш Соңгу Кавказтың районнарынга казып тып турган.

[illegible] чүгула адырларның шак ындыг тургузуушкуну экономиктиг-даа, социал-даа байдалдарга кедергей [illegible] [illegible] [illegible] тодаргай. Ынчалзажок, каян тывар үлетпүрге тергиилеп турган даштыкы компаниилар чүгле хөй орулга алырын бодап, а харын чаа районнарны [illegible] алыпырга аппа-херекселин салырын бодавайн-даа турган. Чижээ, Баку районунга хөй нефть тывыш черлерин ээлеп турган Нобельдиң компаниизы өске районнарда нефть дилеп тыварынга шууштуурлапын, харын-даа Россия кадар байлактар-биле ынаа [illegible] [illegible] [illegible] жып турган.

Чиик үлетпүр база-ла дескин эвес, чиг-эт бааралармындан ырак черлерде тургустунган: бүгү хевениң Ортаакы Азияга тарып турбужа, а [illegible] [illegible] [illegible] бүдүрүкчүлер чурттуң Европа кезиинге мөөңнеттинген турган.

Кедээ ажыл-агый кыдыг губерниаларга эң бүдүүлүк аргалар-биле чорутталган. [illegible] [illegible] Азия регионунга чонуң хөй кезии [illegible] [illegible] [illegible] а чер ажылының кол чепсээ оглук андазын болуп турган.

Национал кыдыг черлерниң улустары онзагай кадыг дарлалга чораан. Хаанның чагырыкчылары-даа, даштыкы капиталистер-даа, ук черниң байлары — феодалдар-даа оларның күзели биле байып турган. Ук черлерниң улустары барык-ла шуптузу бижик билбес, эмчи дузаламчызы чок чурттап чораан.

Совет эрге-чагырга тургустунуп, баштайгы хүннерден-не «Россия улустарының эргелериниң [illegible]» [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] кээриниң бүгү улуг, бичии улустарынга деп эргени тывыскан [illegible] [illegible]. Ынчалзажок, ындыг деп эргелер [illegible] [illegible] [illegible] культура талазы-биле база [illegible] [illegible] [illegible] рин хандырары улуг сорулга турган.

Ол бергe сорулганы шиитпирлээринге [illegible] [illegible] на талазы-биле элээн күчүлүг турган Россия код салдыкынын киирген. Хамааты дайынын чоруп турда-ла Совет чазак «Туркестанга [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]» [illegible] тп хүлээп алган (1918 ч. май 16-те). Ук ажылга 50 миллион рубльди, материалдарны болгаш техниканы үндүрүп берген.

Ол-ла үеде Дагестанның [illegible] [illegible] [illegible] (Соңгу Кавказка) чүма ааргыдан бүгү мал кырылган. Совет күрүне малчын [illegible] [illegible] мыраары биле ыдыы турзызаа, [illegible] [illegible] [illegible] чурттар-дан мал садып алырынга бир миллион мөңгүн рубльди берген.

Хамааты дайынның [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] интервентилерни үндүр сывырганының [illegible] [illegible] [illegible] дашкай кыдыг черлерге Россияның дузазы улам калбаргап. Төп Россияда ажылчыннар болгаш бүгү тускай эртемниглер фабрика, заводтарны, хоорайларны, оруктар, плотиналарны тударынга боттарының дуржулгазын, бичии [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Казахстанче, Якутияже, Узбекистанче, Бурятияже болгаш Закавказьеже чоруп турганнар.

[illegible] [illegible] черлерни индустриялаштаарда тургузуушкун төлээде, төптен 63 [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. 1923-1924 чылдарда Грузияже, Казахстанче, Азербайджанче Москваның элээн каш пөстааны фабрикаларының деэжи [illegible] [illegible] [illegible]. Туркменияга болгаш Узбекистанга Москва база Рязань [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] бүдүрүлгелер тыптып келген.

[illegible] [illegible] [illegible] катап тургустунуп, быжыгып [illegible] [illegible] [illegible] районнарга чаа тудугларны [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] онзагай чүүлү ол. Барык күрүнелер чаа хөгжүп орар [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] кыдыр арттырарын күзеп турар болгай, оон социалистиг [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

Күрүнениң беш чыл планнарынга республика, регион бүрүзүнүн бойдузун, географтыг байдалын, транспорт харылзаазын, чонунуң мергежилин болгаш чаңчылын шуптузун барымдаалап көрүп турган. Каар байлаа хөй республикаларга оларны казып тыварының база ажылдап кылырының бүдүрүлгелери тургустунуп эгелээн. Ынаш курлавырлары хөй черлерге сааазын болгаш ыяш ажылдап кылыр индустриязы, улуг чер ажылдыг районнарга кедээ [illegible] [illegible] продукциязын болбаазырадып кылыр бүдүрүлгелерни калбарткан. Уралдың, Барыын Сибирьниң байлак демир база хөмүр рудаларының баазазынга күчүлүг металлургия бедилерлерин тургускан.

Хожудаңгай ындыг черлерниң дүрген хөгжүдеринче улуг кичээнгей турганын дараазында саннардан көрүп болур: 1922 чылдан (ССРЭ-ниң тургустунган чылы) бээр үлетпүр бүдүрүлгезин Россия Федерациязынга 478 катап, [illegible] [illegible], Казахстанга — 902, Таджикистанга — 874, Кыргызка — 690 катап өскен. РСФСР-ниң автономнуг республикалары база-ла ындыг темп-биле хөгжээн.

Амгы үеде бүгү 15 республиканың [illegible] [illegible] [illegible] тиг хөгжүлдезиниң деңнели демейлежип келген. ССРЭ-де чаңгыс ааи улус ажыл-агыйының [illegible] тургустунган, ында бүгү республикаларының экономиказы оон чарылбас кезээ болуп, энергетика, транспорт, нефть-газ, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] чаңгыс аай системазынга даянып алгаш бот-боттарын немежип турар.

Эвилелдешкен республикаларның болгаш төп министерстволарның чыл база беш чыл планнарынга дүүштүр кылып турар чорук чурттуң бүгү девискээрлиниң күш-ажылдың хуваалдазын, бүдүрүлге специализациязын шын ажыглаар, артык сөөртүлгелерни [illegible] арганы берип турар.

Эвилелдешкен республикалар [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] талазы-биле улуг экономиктиг программаларны күүседип, чаа-чаа металлургия комбинаттарын, гидробеддирлерин тудуп турар. Чижээ, Кыргызтың Нарын хемде суг электри [illegible] [illegible] [illegible] хөй республикаларның ажылчыннары болгаш инженерлери, он-он нациялар киржип турар. Ол тудугларга машиналар, дериг-херекселдер Ленинградтан, Харьковтан, Новосибирсктен, Запорожьеден болгаш чурттуң өске-даа хоорайларындан кээп турар. Чаңгыс сес-биле [illegible] хөй национальдыг Советтер чуртунда улуг-даа, бичии-даа бүгү ажыл-херек ниити дембиле түс-түс республикаларга-даа, ниити күрүнеге-даа [illegible] кылдыр боттандырттынып турар.

Леонид ПЕКАРСКИЙ, ССРЭ-ниң Күрлданының чанында эртем-шинчилел экономиктиг институдунуң улуг эртем ажылдакчызы.

А Ж Ы Л Ы Н С Е Г И Т С Е

Бай-Тайга районда «Бай-Тал» совхозтуң столовая бар. Оон турар орап-бажыңы делгем-даа, чемненикчилери-даа хөй. Совхозтуң хөй ажылчыннары чорук-херектиг келгеп кижилер, механизаторлар тудуг колоннезының ажылчыннары дээш өскелер-даа бо столовайдан чемненип алгаш, ажылдап чоруп турар.

Хөй чемненикчилиг, делгем [illegible] [illegible] [illegible] ажылы шоолуг эвес. Кылып турар чемниң шынары кулу. Мында үш кижи ажылдап турар. Оларның кылып турар чеми [illegible] [illegible] суун, пивеки, хааргаан далган, мун, котлет, шай болуп турар. Ылаңгыя [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ниң шынары дыка багай.

Оон ангыда столовая эртен дүъште болгаш кежээ бир-бир шак ажылдаар. Хөй кижи чемнениш турда-ла, чемн төнүп, хаар шагы чедип келир. Столованың херими болгаш сарайы чок болганындан одаар [illegible] [illegible] [illegible] чадагай черде дужурүп турар. Оларны чамдык ак сеткилдиг эвес кижилер оорлап ап турар. Одаар чуу төне бээрге, [illegible] [illegible] бээр.

[illegible] [illegible] [illegible] кудуп турар эъди арган, ажылдаар шагы кыска болганы-биле бо столовая планныг даалгазын күүседип шыдавайн турар. Столовая айда 600 рубльге [illegible] [illegible] садып шыдавайн турар. Ол айларда-даа, кварталдарда-даа күүсеттинмейн турар. А совхозтуң ажыл-агый эргелели Б. Очур столовайга херим, сарай болгаш арыглаар [illegible] [illegible] бодавайн турар.

«Бай-Тал» совхозтуң директиязы ук столованы эки шынарлыг эът-биле хандырар, сарай болгаш арыглаар бажың кылдыртып бээр дугайын бодап, столованың ажылын сегитпээже, совхозтуң ында ажылдап турар звеноларның ажылчыннарының бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга таарымча чок болуп турар. Ол ышкаш столованың кылып турар чеминиң шынарын экжиткеш, оон ажылдаар шагын узадыр болза, ол планныг даалгаларын-даа күүседир, харын-даа орулгалыг ажылдап болур.

Х. КАРА-ООЛ.

А Н Ы Я К-Д А А Б О Л

Екатерина Кол ийи-ле чыл саанчылаан. Бо кыска үениң дургузунда болуну күш-[illegible] [illegible] [illegible] хөй-шинтичиан-биле коллективиниң [illegible] [illegible] [illegible] нуң хүндүткелин чаалап алган. Чаа ортумак школа дооскан [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ол.

Катя он сес инек саап турар. Болу аныяк-даа болза, бо [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Мурнакчы саанчы [illegible] «Май 1» совхозтуң [illegible] [illegible] Тожу район Совединиң депутады [illegible].

Д. АЙЫЫР-САНАА.

«Мал-маганныг мен»

[illegible] программазының айтырыгларын чугаалажып тура, СЭКП Бии-Хем райкомунуң сесии пленуму хууда [illegible] [illegible] [illegible] ужур-дузазын база демдеглээн. 3187 мыныстыг бода мал, оон 1316-зы саар инек, 3000 хире хаван, 750 шээр мал Бии-Хем районда улустуң хууда дузалал ажыл-агыйында бар. Ындыгдаа болза чер ажылының, малдың продукциязын ковудедиринге хууда [illegible] [illegible], картофель, ногаа өстүрерин немере кылдыр ажыглап турары ам-даа четпес. Районда [illegible] өреге мал өстүрүп азыравайн, 500 өреге картофель, ногаа ажаавайн турар. Бо байдалды эдип ап болуруның аргазы бар. Мал-маган өстүрүп турар кижилерниң бирээзи-биле ужуражып чугаалаштывыс. Ол база ону бадыткап турар.

— Бүдүн амыдыралымның [illegible] [illegible] [illegible] өстүрүп келдим. Кодээ кижиге оон кедилиг ажыл чок иийп. Долгандыр мөк-шык, оът-сиген ортузунга оруп алгаш, ыйнчап черле инек тутпас боор, кара шай ижер эвес, бо магалыг үеде. Чылыг шагда, ажырар эвес, мында азырал чок тур, чүгле бажып карактаар. Кажаалаар, судун саап алыр чээрден башка. Суг-даа, оът-даа четчир. Кыжын харын берге болбайн аан. Ынчалза-даа база ажырбас. Мал чемин, чоң дилээрге, олар дузалаажыптар боор чүве-дир. Халас чүве кайда боор, сиген кескени, белетээнин, ону сөөртүп чедиртени дээш хелезиниң төлеп бээр апаар. Эрткен чылы сигеним артып калган — деп, «Саян» совхозтуң сүт-бараан фермазының бызаа ажаакчызы чораан, ам пенсионер Амашка Сендаевна Доржак биске чугаалады.

Мал-маган өстүрериниге, картофель ажаар карактаарынга А. С. Доржак мергежилдиг-дир деп чүве херек кырында [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] бызааларының улуун магадап [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

— Оларның (хаваннарның) ужун садыптар мен. Мыңдаа дөрт хардыг инекти совхоз столоваязынга дужаадым, ертээн дораан алдым — дээш, хөй [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] сын ажыдыпты... Чайгы үеде суур чаңынга, бо иштиде, хой-[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] кан шээр малдыг кижи мен. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] оон алыр дук хөлчок-ла үнелиг болур чүве — деп, ол биске тайылбырлады.

Бирган кижиниң [illegible] биле [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] три кужу-биле кылыр — деп тайылбырлап, Өөк хемниң шынаазынга өскүс-чавыс өскениң биске база тоогуп берген.

Амашка Сендаевна Доржак үш айлыында ачазындан, 12 [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] амыдыралдың кадыг-халаңчызынга, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] шаанда бо-ла таваржыр турган. Бир кижи назыны беш четпээнде, ава-дунма совет чонунуң дузазында, партияның национал политиказының ачызында Тываның ядыы араттарының оглу, кызы түреңги байдалдан уштунган. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] че үнүп келген болгаш хоочун ажылчын «Кадыкшылым эки болза, фермага катап чеде бергеш, бызааларга ажаап турган болзумза» деп турары ол-дур ийин. Ажыл кылыры, тынар агаар дег, бо хоочун кижиге чүгүла негелде, херек-дир.

Уруунуң уруун удуруп кааш, Амашка Сендаевна чугаазын уламчылап орду. Ылангыя мал-маган өстүрүп турар өг-бүлелерге совхоз дуза чедирип турарын ол демдеглээн. Күш-ажылдың хоочуннарынга [illegible] [illegible] [illegible] мал чеми энээш-даа чылдарда чарба, тараа кулурун саваңны чиңнээрин берип келген. Оон уламчылаан хаван дагаа, өске-даа мал өстүреринге догуннуг болуп турар.

А. ОКСУР

«ЭЛЕҢ-ТЕНДИҢ» ЧАГЫЛАР

Улуг-Хем районнуң «Ак-Туруг» совхозунуң салбыры болур Булуң-Терекке сайгылгаан-даа, радиодаа сеелгү уеде орта ажылдавастаан. Суурнуң иштинде [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] азырык кижи дег, сывырган демиринден «суттунуп» алган чүгле черге дегбейн, дуза [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] гыш салбайн турары элдептиг. Токтуг чагылар кижилерге-даа, [illegible] [illegible] [illegible] ты таварыштырып болурукымга-даа билдингир. Ындыг таварылгалар бо суурга болгулаан 1979 чылдың апрель 12-[illegible] [illegible] [illegible] турган Ю. Ю. Кожага суур чырык чок турупбээрге, трансформаторда замыкание болган черип эдип турганда, тока соктурган, амы-тынындан чарылган. 1981 чылдың чайынында ол-ла салбырның автомеханиги Я. М. Менделе база олда трансформаторну эдип турганда, тока соктурганда бир [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] дап чарлыр часкан. Оон ангыда бо чылдың июль эгезинде «Ормон» деп кежей ансамбльсуурга келгеш, чонуңа аннааның чырыы, билеттерин садыпкаш, ийи кежээ чырык чок [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] зын-даа эгидип бербейн дезип чоруй барган.

Сайгылгаан орта кыштас болганы-биле кыргылда уе [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ытылга пунктузунуң эргелекчизи [illegible] [illegible] [illegible] мунист Сергей Самданович Доңмит чугаалап турар. Ол копчуг шын. Ынчангаш уеде [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Совединиң күүсекчи комитеди (даргазы К. Д. Кара-Сал) боттуг хемчеглерни ап чорударын суур чурттакчылары [illegible] турар.

Б ЧАМЫЯН.

КОМПЛЕКСТИГ КАМГАЛАЛ ЧЕРИ

Бистиң [illegible] [illegible] [illegible] дириг амытаннар-биле байлак. Совет Эвилелинде 130 [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] амытаннар бар. Ынча хөй хевириң 100 муң хирези курт-ымыскаяк, муң хирези аңнар болгаш куштар, бүдүн чартык муңу балыктар (далай амытаннары-биле кады), 4,5 муңу рак хевирлиглер болгаш моллюскалар, 171-и сээстаарлар база чер, суглуг амытаннары болуп турар.

Кижилер бойдустуң бир кезээ болбушаан, боттарының [illegible] [illegible] [illegible] биле өске бүгү амытаннардан ылгалып турар. Угаан-сарыызын доктаадыр турар бойдуска хора чедирер чорукктарга [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] чарны болгаш уштитерин [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ты кижи бурузунуң ыдыктыг [illegible].

Бистиң районда Шемниң [illegible] [illegible] [illegible] бар. Хөндергей, Шеми, Чыргакы хемнериниң баштары шаштаандан тура аң-мең, балык-[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Ону каш чыл бурунгаар районга организастап тургускан. Комплекстиг хээрге-ле, аң-куш, балык аймаан өлүрери [illegible] [illegible] [illegible].

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Улуг-[illegible] [illegible] талазындан ору Ак-Хем аксынга четкеш, оон ол хемниң оң талазындан Өвүр районнуң кызыгаарынга четкен. Бо камгалал черинде Бурят АССР-ниң Баргузинниң заповединиңдейн эккеп салган кара киштер база бар. Чоокку [illegible] салган бүүр, буланнар-даа [illegible] [illegible].

Ук девискээрден кат, мөөгү чыып болбас, ыяш, сиген кеспес, аңаа каны хамаан чок [illegible] [illegible] [illegible].

Ында янзы-бүрү куштар уя-[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], снаак өглерин үрегдээрин [illegible] [illegible].

Амгы үеде кижилер эңне ырак болгаш берт булуңнарны шиңгээдип ап, ажыглап турар. Бойдустуң янзы-бүрү бай-[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] киирип турган, аңнар, куштарның таарымчалыг амыдыралы, өзүп мандыырынга боттарының чамдык салдарын кижилер чедирип турар. Ону өөренип көргеш, чамдык черлерге заповедниктер, комплекстиг камгалал [illegible] тургузуп турарының чылдагааны ында.

Чоокку үеде ук девискээрге аңнар, куштар бедигеп [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] рын чорудар. Каш чылдар [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] заповедник апаар. Аңаа дуза-[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] тургустунуп, аң азыракчылары, зоотехниктер болгаш эм-[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] апаар. Ынчангаш ук ажылга тускай эртемниглерни амылаалтап өөредип алыры чугула. Ам дээрезинде ында районнуң охотоведи Иван Яжап биле егерь Александр Моң-[illegible] [illegible].

Амгы хүннерде ук девискээрде районнуң бүгү совхоз-[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] кежээ берген. Ындыг болганда долгандыр турар бойдуска хумагалыг, комплекстиг камгалал чериниң девискээрин [illegible] [illegible] [illegible] дазынга, аң-меңниге камнып болуру-биле даралында чамдык чүүлдерни сагыыры чугула.

Бистерде, тайгага аң айылдыг хадап — орт. Ынчангаш оон болдурбазы-биле бүгү бир аргаларны ажыглаар херек. Бо талаа-биле боттуг хемчеглерни баш удур кылыры чугула. Ииде, малчыннар өлген малдың сөгин ылан хөмер, чурттап турар кодан девискээрин арыг тургузар. Үште, комплекстиг камгалал черинден аңнап болбас.

Кыжын хар улгадып, аңнарның чиир чеми, оът-сиген четтейн берген [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ни болгаш зусту оларның [illegible] [illegible] [illegible] ге чедирип, теп белеткээн азыраза эки. Ол ажылдарга оон чер девискээринде кедээ Советтер болгаш совхозтар ди-[illegible] [illegible] [illegible] тын чедирзе чогуур. Хөндергей, Шеми болгаш Чыраа-Бажы школаларының баазалынга бойдуска шинактар ни-[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] чул.

А. ДОНГАК.
Чөөн-Хемчик район.

АГРЕССИЯНЫ ОЙТУР ШАВАР, ДАЙЫН ӨРТҮН ӨЖҮРЕР

«Правда» солуннуң айтырыгларынга эш Л. И. Брежневтиң харыыларын мактал-биле тайылбырлаавышаан, делегейниң хөй-нииттиг болгаш парлалгазы Ливанга база ниитизи-биле Чоокку Чөөн чүкке таарыштыр шиитпирлээшкинниң бөттүг совет программазы ол харыыларда тайылбырлаттынган деп демдеглеп, палестин курунени тургузарының эргежок чугулазы айыттынып, улустар аразында дүжүүрүүг чорукттуң ээгларын уланнаарынче, улустарның хосталгалыг демиселиниң деткиириче ССРЭ-ниң чайгылыш чок угланыышкынын тодаргай илергейлеттинген деп бижип турар.

Л. И. Брежневтиң харыылары араб чурттарның массалыг информация чепсектериниң кол [illegible] туруп турар. Чоокку Чөөн чүкке чөптүг болгаш бүгү талалыг таарыштыр шиитпирлээшкинни, палестиннерниң боттарының бүрүн эргелерин тургузуп алыр эргезин совет удуртукчу деткип чугаалаан деп, ливан радио демдеглээн. Палестин улустуң кара чангыс [illegible] Палестинаны Хостаарының Организациязының киириштир бүгү-ле сонуургалдыг талаларның киржилгезин-биле Чоокку Чөөн чүк дугайы делегей конференциязының чыылдыларының эргежок чугулазын ол айыткан. Л. И. Брежневтиң медеглээни Совет Эвилелиниң туружу израиль агрессияга удур араб улустарның демиселинге быжыг тепкишти тургузуп турар деп, Сирияның «Тишрин» солуну бижээн. АКШ-тың палестин улузун [illegible] уйтпаар, Ливанче израиль халдаашкынының түңнелдерин быжыглаар болгаш Чоокку Чөөн чүкке [illegible] доктаалып тургузар дээш оралдажыышкыннарын [illegible]. Палестин улузунуң [illegible] удуртукчу көргүскен. Л. И. [illegible] ССРЭ-ниң болгаш араб улустарның аразында шынчы сеткилдиг [illegible] харылзааларның хамыдын база дагын бадыткаан.

Чоокку Чөөн чүк талалыг [illegible] Палестинаны Хостаарының [illegible] Чоокку Чөөн чүкке бүгү талалыг таарыштыр чөптүг шиитпирлээшкинниң чедип алырының [illegible] хажыызынга калгаш, палестиннерниң [illegible] айыыл чок байдалыг турар, хамааржыр хөгжүүр болгаш [illegible] бүгү чурттарындан негеттинип турар.

• • •

Израиль агрессияга удур араб улустарның демиселин Совет Эвилелиниң быжыы-биле деткип турарын Марокконуң массалыг информация чепсектери демдеглеп турар. Марокконуң МАП агентилели совет удуртукчунуң харыыларының тодаргай [illegible] «Израильдиң үүлгедиишкиннерин [illegible]» деп [illegible]. Рабат радиозу Л. И. Брежневтиң харыыларын политиктиг кол чаа чуул кылдыр үнелээн. Ливан черге америк шериглерин келиринге Москва шууд удурланып турар деп, ол радио айыткан.

Палестинаның араб чонунуң организациязы, оон иштинде Палестинаны Хостаарының Организациязы АКШ-тың чолаалакчызы Хабибти [illegible]. Палестиннерниң араб чурттар-биле [illegible] оралдажыышкын турда, Совет Эвилели палестин курунени тургузарын көрген кара чангыс шын, буянныг шиитпир дээш туржуп турар деп, даштыкы парлалганың дыка хөй тайылбырларында онзалап демдеглеп турар. Ол айтырыгны шиитпирлевейн, палестин айтырыгны шиитпирлээри болдунмас, ниитизи-биле Чоокку Чөөн чүкке [illegible] чедип ап хоржок деп демдеглеп турар.

• • •

Кубаның телевидениези совет удуртукчунуң саналдарының бөттүг бүдүштүүнче онза [illegible]. Чоокку Чөөн чүк кризизиниң шиитпирлээриниң тодаргай оруу — эжелеттирген араб девискээрлерден израиль шериглерин [illegible] тургузары айыттынган деп, [illegible] айыттынган.

• • •

Израильдиң Ливанда үүлгедиишкиннерин совет удуртукчу [illegible] чок кылырының [illegible] көргүскен. Совет Эвилели ливан черге америк шериглерниң кеступ келиринге шууд удур деп чугаалаан деп, «Нью-Йорк таймс» солун бижээн.

(СЭТА).

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА-ның КОРРЕСПОНДЕНТИЛЕРИ ДЫҢНАДЫП ТУР

ЛИВАНДА БАЙДАЛГА ХАМААРЫШТЫР

БЕЙРУТ. (СЭТА). Израиль ужар-хемелериниң [illegible] халдаашкыннарының болгаш үгер-боолары атканындан июль 23-түң хүнүнде Барыын Бейруттуң 56-дан эвээш эвес [illegible] чурттакчыларын өлүргенин палестин ВАФА информация агентилели дыңнаткан. Чурулган бажыңнарның бузундулары адаандан кижилерни дилаары ам-даа уламчылап турар болганда, өлген кижилерниң шын санын тодарадыры берге боор турар.

Эрткен хүннерде израильчилерниң артиллерия батареялары болгаш ужар-хемелери Ливан найысылалының соо районнарынче согуушкунну кылган. Чурттар аразының аэропортунуң [illegible] от хып үнген. Удурланыышкынның палестин [illegible] кининиң болгаш ливан национал-патриотчу күштерниң каттышкан отрядтары хөй болгаш агаарже адар үгер-боолар-биле харыылаан.

Июль 24-түң эртенинде артиллерия-биле удур-удур аткылажыышкын Бейруттуң кыдыгларынга база катап болган. Израиль бастырыглар кол-да согуушкунну аэропорт районунче угландырган. Оон-биле катап агрессорларның ужар чүүлү ливан-палестин кежиктерниң турушатарының кырынга ужуулуушкуннарны кылган.

Америк Си-Би-эс телекомпаниязының корреспондентизиниң херечилээни-биле алырга, израильдер Бейрутту бомбалаарда чурттакчы чонга эң-не аар бергелер согуушкуну болдурар фосфорлуг бомбаларны база катап ажыглаан.

Парижтиң «Нав журнал» солунунуң демдеглээни-биле алырга, Барыын Бейруттуң [illegible] боолаашкыннарының база катап болганы кризисти шиитпирлээринге политиктиг [illegible] чорукту болдурбас дээш Израильдиң улуг хемчээлдиг дайын операциязынга чугле [illegible].

Израильдиң даштыкы херектер министри Шамир хоорайның камгалакчыларынга база катап [illegible] чугаалаан. Оон чаазы «Кризистен үнер арганы тыварынга [illegible] чок хүнзүй боор дивейн турар» деп, ол чугаалаан. Шамир шериг радиозунга берген интервьюзунга [illegible] «Каттышкан Штаттарның [illegible] болгаш деткимчези-биле кылдынганын демдеглээн. Ол ливан айтырыг талазы-биле «израиль-америк сонуургалдарны кам ковуруг дег быжыг болгаш [illegible]» айыткан.

АКШ моон-даа соңгаар Палестинаны Хостаарының Организациязының КНО-да бүгү политиктиг [illegible]-биле оралдажыр апаарын бүзүрелин илереткен.

АКШ тускайлан Ливанга удур агрессияның дөрт кижизин [illegible] турар. Информация агентилелдериниң дыңнадып турарын алырга, АКШ-тың камгалал министри Уайнбергер болгаш национал айыыл чок чорук айтырыгларының талазы-биле президенттиң дузалакчызы Кларк Ливанга [illegible] келир хүннерде шериг [illegible] дугайында [illegible].

[illegible] Палестиннерниң партизан отряды июль 23-те Сайда хоорайга израиль комендатуразының [illegible] халдаашкын кылган. Ол [illegible] улуг дужаалдыг офицери [illegible] тар балыглаткан. Эжелекчи эрге-чагырга [illegible] комендант шагын чарлааш, [illegible] кылып турар.

Ачый хоорайга элээн каш израиль автомашиналарын [illegible] тавартынкан. Оларга олурган 12 солдаттарны партизаннар өлүрген.

ДАМАСК. (СЭТА). САР-ның президентизи Х. Асад АКШ-тың президентизиниң тускай төлээлекчизи Ф. Хабибти хүлээп алган. САНА агентилелиниң дыңнатканы-биле алырга, анаа болган беседа үезинде ливан айтырыг талазы-биле Сирияның [illegible] бадыткааш, Асад [illegible] израиль эжелекчи болгаш ону [illegible] онзалап демдеглээн.

ОҢУ УТТУП БОЛБАС

ЧЕХОСЛОВАКИЯ. Бажыңнар-биле, [illegible] хораннап өлүрген. Үшкү рейхтиң кара сагыштыг саттыынчызы, «Чехия биле Моравияның протекторады» нацист чагырыкчы Р. Рейдрихтиң амы-тынынче халдаашкын кылганы дээш өжээн негеп ындыг үүлгедигни олар кылган.

1942 чылдың июнь 10-да — дөртен чыл бурунгаар — Прагадан ырак эвесте Лидице [illegible] улуткан. Суурнуң чурттакчылары [illegible] хензиженнерни Равенсбрюк дээр өлүм лагерьинче чорудуп каан. [illegible] Хельмно [illegible] концентрастыг лагерьге [illegible].

Чер кырындан Лидицени арылдыр уштукаан. Оон орнунга тараа шөлү кылып алгаш, суурнуң ады уттундурар — фашистерниң күзели ындыг турган. Оларның күзели бүтпээн. Тиилелгениң Совет армия чехословак черге хосталганы экелген. Дайын соонда совет чурт Лидицени катап тургузарынга бүрүн дузалашкан. [illegible] Бүгү эвилел фестивалының Прагага келген делегациязы дузалажып турган. Оң-оң чурттарга Лидице деп суурлар тургустунган, Лидице деп ат-биле уруглар адаттынган.

Амгы үеде ол суур кожаларындан ыраалбас, ынчаар-даа тоогу уттундурбас, а Лидице деп сөс ынчангаш Хатынь, Орадур, Крагуевац, деп сөстер ышкаш, кыжанмыг сагындырыг-биле дыңналыр.

ЧУРУКТА: Лидицениң мемориалдыг музейинде (солагай талада): коргунчуг хөй халапты чурттап эрткен Лидицениң национал комитединиң секретары Мария Шупикова болгаш суурнуң хоочун чурттакчылары Вера Полопунова, Марослава Грибкова олар.

СЭТА-ның фотохрониказы.

САДЫГ ДАЙЫНЫ УЛАМ ЧИДИГЛЕНГЕН

«[illegible]» чурттарының [illegible] министрлериниң [illegible] Оттава [illegible]. Ол-ла чурттарның садыг министрлери [illegible] чорудупкан. Садыгның, сан-хөөнүн болгаш [illegible] Каттышкан Штаттарның болгаш Барыын Европа чурттарының чидиг чөрүлдээлери [illegible] галарының кол [illegible] болган. [illegible] Атлантиканың [illegible] талазында кыптыгыган садыг дайынын чугле шоген ындаваан эвес, харын ону улам чидиглендирген деп онзалап демдеглеп турар.

Каттышкан Штаттар америк монополистерниң [illegible] Барыын Европада кылдыр болдаш [illegible] чорукту илергейлеп турар. Делегейде [illegible] [illegible] Барыын Европа чурттарының [illegible] кежигүннеринден [illegible] турар кашта-даа чаа толдунуучу хемчеглерни Вашингтон [illegible] үеде ап чорупкан. Барыын Европаның нацың болгаш [illegible] америк [illegible] рын АКШ дыка кыжыгаарлаан. Рейганның администрациязы [illegible] кынтикп херектерин ыт чокка [illegible] болгаш социалистиг чурттар-биле Барыын Европа [illegible] харылзааларыдан ойталаарын ыырдан чедип алырын оралдажып турар.

ССРЭ-ден Барыын Европаже газ дамчыдылгазын тударын канчап-даа туре үзерин [illegible] эвес, харын кара сагыштыг чижек сеткилдерин база [illegible] Барыын Европаның совет газты алырын боллурбазын, ону [illegible] Вашингтон күзеп турар.

Францияның, ГФР-нин, [illegible] Совет Эвилели-биле «Газтруба» дээр керээниң талазы-биле [illegible] шиитпирлиниң дугайын хойге дыңналдыр каш удаа медеглеп, келген. Ынчаарга Вашингтон улам дептеп, бодунуң юрисдикциязын Барыын Европаның компанияларынче нептередип, газ дамчыдылгазынга ажыглаар дээш америк чөңшээрел бижиктер өлүгаар бөлетнеп турар компонентилерин ол компанияларга бээрин хоруп алган. Барыын Европада аңаа база удурланыы үнген. [illegible] Франциядан чеже [illegible] хоруушкуну таварыш-кан француз компанияга ол хоруушкунга чагыртпас деп айтымышкынны берген. Ол дугайын [illegible] медеглелинде «Каттышкан Штаттарның [illegible] чаза [illegible] хемчеглери-биле чазак чөпшээрежин шыдавас» деп чугаалаан. Шак-ла ындыг медеглелдерни ГФР-ниң, Италияның, Японияның болгаш өске-даа чамдык чурттарның чазактары база кылган.

Г. ШИШКИН.

(СЭТА).

АКШ-ТЫҢ АДМИНИСТРАЦИЯЗЫНЫҢ ШИИТПИРИН ШҮГҮМЧҮЛЭЭН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Ядролуг чепсекти шенээрин бүрүн болгаш бүгү-ниити хоруур дугайында [illegible] чугаалашкыннардан ойталаар деп, Р. Рейганның администрациязының шиитпирин шүгүмчүлээр чорук АКШ-та [illegible].

«Боо-чепсекке контроль талазы-биле [illegible] барымдаалап [illegible] болза, Вашингтонну чамдык медегелдери шуут чаа чүүл эвес [illegible]» — деп «Бостон глоб» солун редакция чүүлүнде бижээн. Пентагонну баштыңы Уайнбергерниң [illegible] даараазында 10 [illegible] шиитпирлээшкинниң [illegible] 23.08 чаа ядролуг дайынны [illegible] бүдүрерин көрген, камгалал [illegible] айтышкыннардан соонда [illegible] шиитпири [illegible] алган.

Президент Рейганның [illegible] шиитпири, ол солуннуң бодаан турары-биле алырга, шериг [illegible] хөй болгаш [illegible] керээнге чаа базым боол турар. Боо-чепсектиң чаа-чаа хевирлерин шенээриниң [illegible] программазын чорударын шеригиниң хоойлу албан чериниң чүткүлү-биле ону шуут [illegible] айыткан. Ол талазы-биле муркуда [illegible] камгалал министерствозунуң чүткүлүн АКШ-тың президентизиниң шиитпири база айтып турар деп «Бостон глоб» солун айыткан. Ол хамаан чок «Чамдык шериг ажылдакчылар 1963 чылдың керээн-биле хоруп каан атмосферага, космос делгемнеринге болгаш суг иштинге ядролуг шенелделерниң катап эгелээриниң арга-ларын тывары оралдажырдаа апаар чадавастар.

САН-ФРАНЦИСКО. (СЭТА). Ядролуг чепсекти шенээрин хоруур дугайында айтырыг талазы-биле чугаалажыышкыннардан америк администрацияның ойталааш[illegible] «президент Рейган боо-чепсекке контроль тургузар хемчег чок дээрениң дугайында Барыын Европада калбаа-биле нептеренгей апарган бодалды бадыткап турарын» «Лос-Анджелес таймс» солун бижээн.

Вашингтонну хүлээп алган шиитпири «Каттышкан Штаттарның ядролуг [illegible] чаартыр болгаш чаа-чаа хевирлерин тургузар сорулга-биле чер иштиниң ядролуг шенелделериниң идепкейлиг программазын чорудуп турары-биле [illegible]», «Лос-Анджелес таймс» бижээн.

ВЕНЕСУЭЛАНЫҢ КОМПАРТИЯЗЫНЫҢ КЫЙГЫРЫЫ

КАРАКАС. (СЭТА). Венесуэланың Компартиязының (ВКП) Төп Комитединиң анаа болган пленумунуң кирилкечилери [illegible] бурунгаар демдеглеп [illegible] тайбың [illegible] чаңгыс ката быжыглап, [illegible] массалыг [illegible] кыйгырыг [illegible].

Эң улуг дээн буржуаз партияларның тергиидээшкинге удур шынгыы демиселге [illegible] бүгү күштерни сырый [illegible] ВКП-ның [illegible] демдеглээн. Венесуэла улустуң өзүлүг революстуг организациялары [illegible] бүгү [illegible] 1983 чылдың өөлчеглиг президент соңгулдаларынга [illegible] улам күштелип турар үүлгедиишкиннерни пленум шыгжымы-биле [illegible].

[illegible] Венесуэланың [illegible] болгаш [illegible] илереткен.

Боо-чепсекти дүжүрери—үениң негелдези

КНО-нуң сессиязы доозулган, тайбың дээш демисел үргүлчүлевишаан

КНО-да боо-чепсекти дүжүрер талазы-биле ийиги тускай сессияның [illegible] болуп [illegible] түңнелдериниң [illegible] дыка [illegible] болуп турар. Ам чаңгыс чүүл тодаргай: чамдык талалар, болгаш оларга [illegible] сессиязының ажылынга эң-не таарымча чок байдалы тургузар дээш, боттарының [illegible] чүүлдерин кылган. Боо-чепсекти дүжүреринче болгаш ядролуг дайынның айыылын чайладырының херээнге боттарының бердингенин ол удаа-даа бадыткаан ындыг [illegible] тодаргай боттуг базымнары [illegible] көстүп турар.

Ажылында доозулбаан [illegible] сессияга хамааржыр [illegible] чок болган деп сеткил [illegible] чуруп [illegible] программазын ажылдап кылырын боо-чепсекти дүжүрер талазы-биле Женевада Комитетке дамчыдып бээр деп шиитпирлээн.

Сессияның ажылының доозулбаан чорук [illegible] чүүдел илереп турары дээрге, кол теманың талазы-биле—ядролуг дайынны чайладыр талазы-биле тодаргай [illegible] саналдарны [illegible] албаанында болуп турар.

Совет делегациязы [illegible] чугула эгелекчи саналдарны киирген болгай. Эң кол чүве болза, ядролуг чепсекти бир дугаар ажыглаваас [illegible] болуп.

АКШ-тың президентизи Рейган [illegible] совет эгелекчи саналдарны [illegible] тайбың ынакшылдыг хевирин үткүптүр саналдар-биле-даа харыылаваан. Оон туржуп ол харыы-даа дыка [illegible] болган. Ынчангаш бүгү хамаатаны президентиниң чугаалаашкынын [illegible] чүлдүрүүшкүн-биле [illegible] демдеглээн.

Оон түңнелинде, ниити сеткил-оналды [illegible] комитеттерниң база ажылдың бөлүктериниң [illegible] кылыр ажылы бөлдүрген Ажылдап кылган тургузуг [illegible] хүлээдилбээн.

Ядролуг дайынны чайладыры [illegible] айтырыы болуп турар, ол талазы-биле тодаргай болгаш [illegible] хемчеглерни [illegible] тиилеп унүрер дээр тей [illegible]. Ядролуг боо-чепсекти бир дугаарында ажыглаваарынга база ядролуг [illegible] совет эгелекчи саналды [illegible].

Ынчалза-даа Барыын чурттарының бүгү [illegible] АКШ-ка бирги чергениң айтырыы «Ядролуг дайынга тиилеп үнер» сорулга-биле сүр ядролуг дайынның [illegible] ядролуг чепсектериниң улам-на күштелдирери болуп турар.

Болдуг хөй [illegible] чаңгыс чурттуң [illegible] сессияның [illegible] болур.

[illegible] ол боп [illegible] бергени-даа эвес. Сессияга [illegible] тургустунган. [illegible] хөй ниити [illegible] организацияларының [illegible] келген хөй-ниитизиниң [illegible] кижи [illegible] Нью-Йорктуң [illegible] база [illegible].

Июньнуң 12-ниң «Тайбың хүнүнде» Нью-Йоркту хөм миллион кижи [illegible] болгаш политиктиг хөй чүүлдү [illegible].

КНО-нуң Кол Ассамблеязының боо-чепсекти дүжүрер талазы-биле 1978 чылда [illegible] бирги тускай сессиязының [illegible] ындыг чүве боол кар. [illegible] Ол сессия хөй [illegible] болгаш парлалгага хөй чүүл [illegible] талазы-биле [illegible].

Миллионнуң [illegible] хөй [illegible] Америк [illegible] «Крисчен сайенс монитор» июль [illegible] «[illegible]» [illegible] бар чорууруп соксадыр дээш бегеңделер каңчап-даа кам калбарган болгаш күштелген. Чурттарның удуртукчуларының ону медерел билдиринге тускай сессия дузалап болур. Чүгле ол чангыс медерел билиишкин ам-даа четпес, ынчалзажок эң-не тайбың болгаш эң-ле чөптүг делегейни тургузарының сорулгаларын шиитпирлээринге ол мындаай эргежок чугула».

Түңнеп уткурбушаал, хөй-хөй кайгааракчылар ындыг болдуун илергейлеп турар. Сессия доозулган, ынчалзажок тайбың дээш демисел үргүлчүлевишаан. Ынчаарга ус [illegible] тура [illegible] Улам-на [illegible] болдуруп турар.

Геннадий ГЕРАСИМОВ.
ПМА-ның тускай корр.
Нью-Йорк.

АМЕРИК КОНГРЕССТЕ ЫЛГАЙ КӨӨР ЧОРУК

ВАШИНГТОН. (СЭТА-ның корр.). Америк конгресстиң [illegible] бижип, оларны чүгле боттарынга хамаарыштырбайн турар. Солуннарның дыңнадып турары-биле алырга, сенаторлар болгаш төлээлекчилер палатазының кежигүннери боттарынга-ла хамаан алган хоойлуларын үрээш, кижилерниң өңнүг-ылгалы болгаш эр-херээжен барымдаалап, ылгай көөр чорукту үргүлчү кылып турарлар. Ындыг кызамнаашкыннарга бир-ле дугаарында конгресс кежигүннериниң аппарадында ажылдап турар негрлер болгаш херээженнер таварыжып турар.

Конгресс кежигүннерин хандырып турар ресторапнарның болгаш кафетерийлерниң кошдуунда-ла негрлерден тургустунган ажылдакчыларын хоойлу үндүрер органның дыштаннылгазының уезинде кандыг-даа материалдыг дузаламча [illegible] үндүрүп, а оларның хомудалдарын тооп көрбес-даа. Конгресстиң [illegible] ол болуурун төлээлекчилер [illegible] «[illegible] эргелериниң дугайында» дыка хөй чүүлдү чугаалап турган, [illegible] оларны хандырып турар кижилерниң кандыг-даа эргелерин казааш, караа бөвин чивеш дивестер деп чугаалаан. Америк конгресстиң кежигүннери бүгү-ле [illegible] уреваан, ынаар-чем албанныын ажылдакчыларының [illegible] шаптыктап турар.

Херээженнер [illegible] хөөрүе, олар база-ла негрлер ышкаш, [illegible] рин алырда, эң-не каржы кызыдалгалары [illegible] дарлар. Конгресстиң херээженнер [illegible] организациязының [illegible] алырга, Капитолийда ажылдап турар херээженнерниң амыдырал ылгавырлаарыдан [illegible] биле демей амыдыл кылып турар эр кижилерниң шалыындан барык 25 хуу куду боол турар. Конгресс ажылдакчыларының [illegible] болгаш [illegible] ылгавырлаашкынның [illegible] улам келерген. Оон дугайын конгресстиң бодунуң кежигүннериниң составындан көрүп болур: амгы үеде сенатта негрлер чок, а херээженнер чүгле ийи кижи деп [illegible].

Н. ПАХОМОВ.

БИСТИИНДЕ МЫНДЫГ

«Интернационалдыг [illegible] ажылды улам [illegible] СЭКП [illegible] болгаш «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге [illegible] интернационалдыг [illegible] улам ышкаш экижидер талазы-биле сорулгалар дугайында» СЭКП Тыва обкомунуң бюрозунуң доктаалдарын амыдыралга боттандырар дээш Каа-Хемниң Сарыг-Септе Тока аттыг № 2 ортумак школазының партия, комсомол, пионер организациялары, башкылар коллективи чамдык ажылдарны чорудуп турар.

Бистиң школада интернационалдыг кабинет, булунчук кажан чылдар мурнунда-ла организастаан. Хөй националдыг күрүнебистиң улустары [illegible] найыралды билип алгаарынга, [illegible] кабартырынга олар [illegible] ажыл-ажыл амыдырал чуртталгазын билип алырынга олар дузалап турар.

Моол Арат Республиканың Убса-Нур, Завхан, Ховд аймактарының партия, совет [illegible] харылзааны бис. Олардан төлээлер дөрт удаа келген. Бистиң школаның төлээзи Убса-Нур аймакка чораан. Үстүнде адаан аймактарның [illegible] школаларының өөреникчилери таалалажып, аразында ажыл-ажыл харылзаазы улам быжыгып турар.

Интернационалдыг клубтуң кежигүннери чылдың-на антифашистер хүнүн организастап, аңаа Сальвадорнуң, Чилиниң болгаш өске-даа чурттарның патриоттары-биле сеткил каттыштырылгазын илередип, тайбың, найырал дугайында ырларны ырлап, шүлүктерни чугаалап турарлар.

Школаның музейи интернационалдыг кижизидилгеге [illegible] зы-биле элээн ажылдарны чорудуп келген. Эрткен өөредилге чылында Сарыг-Сепниң № 1, [illegible] Бурен-[illegible] Хем, Бояровка школаларының өөреникчилери музейге экскурсиялап чорааннар. Музейниң «С. К. Тока — чогаалчы» «С. К. Тока—интернационалист» деп көзектерин олар улуг сонуургал-биле көрүп, тыва улустуң Совет Эвилелиниң хөй национальдыг [illegible] ры-биле найыралының, харылзаазының, кады ажылдажылгазының дугайында чаа чүүлдерни билип алганнар. «Араттың сөзү» деп номда орус болгаш тыва хоочунактериниң [illegible] аразында [illegible] кады кавчаар демисежип турганын экскурсовод чыылганнарга тайылбырлап берген.

Музейге интернационалчы темага хамаарышкан ужуражылгаларны, киржээлдерни эрттирип келген, моон соңгаар-даа ону уламчылаар бис.

Школаның [illegible] элээн ажылдарны кылып чорутуган. Орус, тыва болгаш өске-даа улустарның Совет эрге-чагыргазы тургузар дээш, Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында немец фашизмге [illegible] кеп материалдарны чыгган. Ада-чурттуң Улуг дайынының дыно хөй киржикчилериниң сактыышкыннарын бижип алганнар. [illegible] эки турачы Павел Балган-оолдуң сактыышкыны солуунда совет улустарының интернационалдыг найыралын, [illegible] чижектерни көргүзүп турган болган.

Интернационалдыг кижизидилгени экижидеринге класстан болгаш школадан даштыкаар ажылдар биче эвес рольду ойнаар. Оларга янзы-бүрү конкурстар, слеттар, кежээлер,

Интернационалчы кижизидилге

конференциялар, эш-хуузунуң [illegible] солун кижилер дугайында чугаалар болгаш өске-даа хемчеглер хамааржыр. Тыва эмчи [illegible] Африканың Ангола күрүнезиниң улустарынга совет специалистер-биле кады эмчи дузаламчызын көргүскен. Интернационалчы хүлээлгени күүседип чораанын чугаалап бээрге, өөреникчилер сонуургап дыңнаан болгаш хөй айтырыгларны салган.

Сарыг-Сепниң № 1, 2 ортумак [illegible] тыва школаларының өөреникчилери аразында [illegible] Пионер [illegible] рын, найырал кежээлерин, спорттуң янзы-бүрү хевирлеринге эш-хуузунуң ужуражылгаларын эрттирери эки чаңчыл болу берген.

Бистиң өөреникчилеривис Ак-Довурак, Кызыл, Шагонар, [illegible] Москва болгаш өске-даа хоорайларже экскурсиялап чораан, янзы-бүрү национальдың уруглары-биле таныжып алгаш, оларның амыдыралын сонуургап, турисчилдыг белектер, адрестерин солушкаш, бот-боттарының аразында чагаажыжып турар.

СЭКП-ның тургустунганының 60 чылынга [illegible] Сарыг-Сепниң [illegible] Тока аттыг ортумак школазының башкылар коллективи өөреникчилериниң интернационалдыг кижизидилгезин экижидеринге [illegible] хемчеглерни ап, ону янзы-бүрү болдурар, утка-шынарын ханыладыр ажылдарны моон соңгаар чорудар.

Н. ДОСТАИ.
школаның башкызы, улуг өөредилгезиниң тергиини.

СПОРТКА ХАНДЫКШЫЛ

ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл болур оюнга болгаш 1981-1982 өөредилге чылының чедиишкиннииг доозулганынга тураскаадып республиканың профессионал-техниктиг училищелериниң сургуулдарының II турнири Барыын-Хемчик районнуң девискээринге болган. Аңаа спортчу маргылдаалардан аңгыда эрткен өөредилге чылының [illegible] болгаш келир үениң сорулгаларын чугаалашкан.

«Күш-культураларның болгаш спорттуң [illegible]» дээш СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын, СЭКП Тыва обкомунуң V пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырары-биле республиканың «Трудовые резервы» эки тура спорт ниитилелиниң болгаш оон профтехучилищелериниң [illegible] галар болган. Олар спорт [illegible] секцияларның санын көвүдеткени, өөредилге бөлүктериниң аразынга ГТО-нуң [illegible] дужааганы болгаш «Шупту стартта тур» деп девизтиг маргылдаалар эрттиргени хамааржыр. Сургуулдарның күш-дамыр сайзыралын хыналары-биле күзүн болгаш чазын-на тускай өөредилге программазында кирип турар спорттуң хевирлеринге маргылдаалар база артер. Кызыл [illegible] ПТУ-ларда сургуулдарының хөй кезии күш-культура болгаш спорт-биле хаара тудулган, [illegible] ажыг хуузу ГТО комплекизиниң херек демдээниң эдилекчилери болганнар. Ол талазы-биле ажылды Кызылдың ХНТУ-4-те эки организастаан.

«Комсомольская правда» солуннуң шаңналы дээш ортумак өөредилге черлериниң аразынга болган хаак маргылдаазынга шупту [illegible] дыг черлерни ПТУ-ларның командалары ээлээн.

Кызылдың № 4 ПТУ-зунуң [illegible] республиканың шериг [illegible] маргылдааларынга болгаш шериг назыны четпээннер аразынга болган спартакиадазынга чемпионнаан. «Правда» солуннуң шаңналы дээш Москва хоорайга болган түңнел маргылдаага бистиң республиканың спортчу адын камгалап, № 4 ПТУ-нуң уруглары И. Чөмбүрүк, Н. Полухина багай эвес киришкеш келгеннер. Ак-Довурактың № 3 ПТУ-зунуң сургуулу Мерген Чыдым Назарово, Орджоникидзе [illegible] «Трудовые резервы» эки тура спорт ниитилелиниң России чергелиниң бирги черге дээш болгулаан хостуг хүреш маргылдааларынга ийи дугаар черлерни алгаш, ол командазының [illegible] болган.

Бистиң республиканың «Трудовые резервы» спорт [illegible] берилди, дыштаныш алыры-биле [illegible] рап, ажылда чедер, четпестерни демдеглеп турбаш, келир өөредилге чылының сорулгаларын база чугаалашкан. Сорулгалар улуг — спортчу [illegible] культура [illegible] сургуулдарының шуптузун хаара тудуп, оларның ГТО [illegible] ри болурун чедип алыр. Салынган сорулгаларны күүседириниң бүгү аргалары профессионал-техниктиг училищелерде бар. Келир өөредилге [illegible] ПТУ-ларга өөредилге бөлүктериниң аразынга «Тергиин күш-культуралыг бөлүк», а профессионал-техниктиг училищелер аразынга «Тергиин күш-культуралыг коллектив» дээш несилдерге дүүштүр чаа социалистиг чарышты эгелээр.

С. ООРЖАК.
«Трудовые резервы» эки тура спорт ниитилелиниң даргазының оралакчызы.

«ТЫВАНЫҢ ЧАЛЫЫ НАЗЫНЫ»

Тываның күрүне филармониязының цирк бөлүүн мынчаар адаар. Свердловскиниң эстрада урап чүүлүнүң чогаадыкчы мастерскаязынга оон артистери он ай өөренген, чоокта чаа ээп келген. Чаа коллектив белеткеп алган программазын ёзугаар найысылалдың чурттакчыларынга болгаш бон малчыларынга ийи концертти көргүскен.

Эрткен дыштаныр хүнде республиканың хөгжүм-шии театрынга «Тываның чалыы назынының» циркчилериниң ийиги концерти болган. Бистиң республиканың ажылчы чоннарынга боттарының уран чүүлүн таныштырып келген Моол Арат Республиканың Завхан аймааның Тосонцэнгэл хоорайның улусчу циркизиниң бот-тывынгыр артистери аңаа [illegible] анык тыва артистерниң номерлерин сонуургап көрген.

Кежээге ажыттынган соонда таланчыг сорук киирикчи тыва [illegible] чаңгыланып үнерге, цирк бөлүүнүң каас кеттинген, арыннарында өөрүшкүнүң хүлүмзүрүү чайнаан, дөрт дурт-сының, эвилең анык оолдар, кыстар сценага үнүп келгеш, парадтыг [illegible] эрттирген.

Жонглёр Алексей Ондар [illegible] улай каар талазы-биле багай эвес белеткелдиин көргүскен. [illegible] хары угда чедип улай каап ойнаан. Розалина Ондарның стол кырынга күүседкен акробатиктиг мергежилгелерин, Лидия Ооржактың трапецияга кылган гимнастиказын, кошкак болгаш хере тыртып каан [illegible] демир кырынга Борис Хертек биле Андрей [illegible] көргүскени чыылган чон сонуурган. Аныяк цирк артизи Борис [illegible] залының турган, моон алырга оон келир үеже оруу делгем, мергежилдиг болурунга бүзүрел бар.

Согааштар-биле ойнаар варын мергежилгелерин Артур Салчак көргүскен, аңаа чугаа эзилгири, эрес-кашпалгайы эвес, харын күштүг шыырак болуру база негеттинген. Аныяк цирк артистериниң аразында илбичи Чойганмаа Шомбул бар, оон илби-шидизин чыылганнар сонуурган көрген. Бугун шилди, [illegible] каан шарны шиш демир-биле өттүр идиптери болгаш өске-даа номерлери элдептиг болган.

Артистер Валерий Кызылтуң, Василий Саяның болгаш өскелериниң-даа көргүскен номерлери көрүкчүлериниң кичээнгейин хаара туткан.

Клоун Салчак Байлак бүдүн [illegible] бөрү чүлерге бараан болуп, янзы-бүрү каттырынчыг, шоодугаа номерлерни көргүскен.

Бүгү программаны ырлыг-хөгжүмнүг ансамбль удаан, солист Екатерина Бады-Суур [illegible] тыва болгаш моол композиторларының ырларын мергежилдиг күүсеткен. Аныяк цирк бөлүүнүң программазын улам солун болдуруп турар.

РСФСР-ниң алдарлыг артизи, Тываның улустуң артизи Кужугет Хенаиг-оол болгаш циркчи хоочуну Дмитрий Очур «Тываның чалыы назыны» цирк бөлүүн тургузар дээш боттарының билиин, мергежилин үндүрүп, органиазчы чорууну көргүскен. Ол ышкаш аныяк артистерниң билиин, мергежилин бедидеринге Свердловскиниң эстрада уран чүүлүнүң чогаадыкчы мастерскаязы болгаш М. В. Лавров аттыг Культура бажыңының улусчу цирки бүгү талалыг боттуг дузаны чедирген.

«Тываның чалыы назыны» цирк бөлүүнүң көргүскен программазының номерлерин көрүкчүлер сонуургап көрген. Оларның билиин, мергежилин моон соңгаар улам өзер.

Т. ХЕРТЕК.

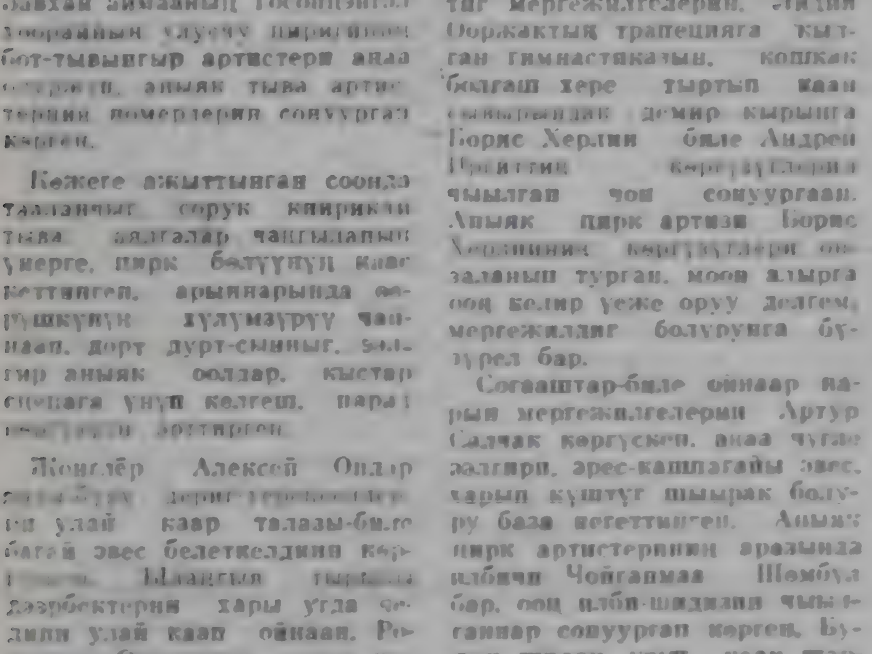

ЧУРУКТАРДА: цирк көргүзүглери.
О. ОХЕМЧИКТИҢ фотолары.

ШЫДЫРААЛАҢ ӨӨРЕНИР

Шыдыраа бистиң суурувуста улам массалыг болуп бар чыдар. Сөөлгү үш чылда шыдыраага 14 маргылдаа эрткен. [illegible] дүрген ойнаарын база организастаан. Массалыг шыдыраалажылганың [illegible] шыдыраачыларның мергежили өзүп орар. Хеймер-оол Монгуш, Борис Данчай, Александр Серенги, Шолбан Монгуш болгаш өске-даа шыдыраачыларның ойнаары улам [illegible].

Маргылдаага доктаамал [illegible] ойнаарын байыдып, шын болгаш шырак кештерни тывары [illegible] Практикадан алгаш [illegible] маргылдааны улай-улай уттурупкаш, оон соонда [illegible] дир. [illegible] Спортту эдиниш сагып билбеди, турум чогу, маргылдаага чаңчыктыы. Чамдыктары улай-улай уттурган-даа ударавастыр, оон бир кезек үе эрттерге олар шырак ойнаар шыдыраачылар болу бээрин көрүп шаг болдум.

Шыдыраага суурлар командаларының, шыдыраачыларының ужуражылгалары аныктарга улуг дузалыг. Бистиң шыдыраачыларывыс чаржып турарывыс кара-хаакчылар-биле ужурашкан. Шак-биле дүрген ойнаарынга [illegible] биске аштырыпкан. Бо чижектиг ужуражылгалар эртип тургулаар.

Ынчалза-даа спорттуң бо солун хевириң массалыг болдурар талазы-биле ажылда четпестер бар. Маргылдаалар [illegible] бүдүүзүнде далаш байдал-биле эртип турар. Чижээ, шыдыраага суур чемпионун илередириниң маргылдаазы 1981 чылда эрткен. Аңаа 16 шыдыраачы киришсе-даа, чамдык ойнакчылар оюнун ара каггап. Чылдагааны? Бирээде, чамдык шыдыраачыларның харыысалга чогу, ийиде, шыдыраа ойнаар тускай өрээл чок, ол-бо өрээлче көжүп турган. Тускай өрээл бар болза, шыдыраа бөлгүмүн ажыдып болур арга бар. Шыдыраа бөлгүмүнүң ажыктыын херек кырында көрдүм. «Ак тергениң» республика маргылдаазынга Бай-Тайганың шыдыраачылары кызылчыларындан чүгле 0,5 саң чыдып калган. Оларның кому чараш, тывынгыр болган.

— Чедиишкиннеривис [illegible] шыдыраа бөлгүмүнде киржип турарывыста—деп, Бай-Тайганың аныяк шыдыраачылары Василий Хомушку, Рита Сарыглар биске чугаалап турган.

Кодээ суурларга өөреникчилерниң улуг улус-биле каттышкан шыдыраа клувун ажыдар болза эки деп санал база бар. Ылангыя херээжен шыдыраачыларны аңаа хаара тудары күзенчиг. База ол ышкаш кодээ шыдыраачылар-биле план ёзугаар ажылдап, судьяларының тускай семинарын организастаары күзенчиг. Чүге диле, шыдыраа оюнунуң, оон маргылдааларын эрттирериниң чаа чүүлдери немежип турар болгай. Кодээ шыдыраачылар шыдыраа теориязын билири кошкак.

Б. МАНДЫП-ООЛ.
Кызыл район.

ЧАГЫДАРЫНЧЕ ДАЛАЖЫҢАР!

1983 чылдың совет болгаш даштыкы солуннарынга база журналдарынга чагыдылга август 1-те эгелээр.

Совет солуннар болгаш журналдар чагыдылгазы ноябрь 15-те, даштыкы парлалгага — ноябрь 1-де доостур.

Бүдүрүлге, албан черлериниң болгаш организацияларның чагыдылгаларын 1982 чылдың августуң 31-ге чедир кылыр.

Чагыдылганы «Союзпечать» чериниң бүдүрүлгелери, харылзаа салбырлары болгаш хөй нийтиниң тарадыкчылары ажылдап турар черлеринге хүлээп алыр.

«СОЮЗПЕЧАТЬ».

Суд залындан

ҮҮЛГЕДИИ ДЭЭШ

1981 чылдың октябрь оннуң хүнүнде А. Д. Дамбый-оолдуң башкарганы ГАЗ-53 автомашиназын Кызыл Маңылдан суурга оруукка ийи кижи доскан. Чолаачы кайлыг даа седиг алынмайн, тормозтаан. Оруунга машинаны тургузарын дилээн ийи кижи чолаачының кабиназындан дүжүр тырткаш, хол дээп эттеп турган. Машинаның дугуурун хунаап алганнар. Үстүнде херек үүлгедикчилери — Дмитрий Тыкович Доңгак биле Олег Санчаевич Сарыглар. [illegible] 22—21 харлыг [illegible] кайызы-даа доктаамал ажыл кылбайн турар. Ол үүлгедиинге олар 14—16 харлыг С. Куулары, М. Монгушту, А. Ооржакты кирипштирген.

Ук машинага чүдүрүп каан бажың херекселдеринге дээш, уптекчи үүлгедип-биле олар [illegible] Түрген-Баазата [illegible] рубльдиң когаралын чедирген.

Барыын-Хемчик [illegible] улус суду херекти сангарып көргеш, Олег Сарыглар биле Дмитрий Доңгакты [illegible] чылда, Мерген Монгушту, Александр Ооржакты 3-3 чылда [illegible] шииткен.

Б. БОРИСОВ.
Барыын-Хемчик район.

ИЮЛЬ 30-ДЕН АВГУСТ 1-ГЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮЛЬ 30-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00—«Үе». Информастыг программа. 8.40—Эртенги гимнастика. 8.55 — Совет Эвилелиниң Маадыры вице-адмирал Г. И. Щедрин-биле школачыларның ужуражылгазы. 9.40 — «Камера делегейни көрүп тур». «Фирманың ажылдыктерии дээш». 2-ги кезээ. 10.50 — Д. Шостакович. Квинтет. 57-ги чогаал. 11.25—Телемедээлер. 11.30 — 14.15—Чапсар. 14.15—Телемедээлер. 14.35 —Демир-орукчунуң хүнүнге уткуштур документалдыг телефильмнер программазы: «Күпермаго чедер дүрген...», «Дүнеки ээлчег», «Демир-орук». 15.35 — «Билип алгаш, кылып бил». Школачыларга эртем-тайылбырлыг программа. 16.20 — Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң орус ырының үлегерлиг хорунуң концерти. Дирижёру—РСФСР-ниң улустуң артизи Н. Кутузов. 17.10—17.25 — Чапсар. 17.25— «Москва болгаш москвачылар». 17.55— «Буратино делгелгеже даалажып чор». 18.15—«Дем каттыштырылгазы». Тележурнал. 18.45 — Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.05 — Телемедээлер. 19.15 —«Азия тээүү». Информация-публицистиг программа.

МОСКВАДАН

19.40 — «Камера делегейни көрүп тур». «Фирманың ажылдыктерии дээш». 3-кү кезээ. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—23.15 —Арменияның Күрүнениң эстрада оркестриниң К. Орбелянның удуртулгазы-биле концерти. Төнгенде—Бөгүн делегейде. Информастыг удуртуулга.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — Уругларга фильм: «Дубравка». 13.15 — Шыдыраа школазы. 13.45—Англи дылы. 14.15— Москваның уран чүүлдүң А. М. Горький аттыг үлегерлиг театрынга аныяктар кежээзи. 15.45—Телемедээлер. 15.55 — 18.00 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — «С. Прокофьев. Уруглар музыказы». Фильм-концерт. 18.25 — «Чогаалчы болгаш үе». Тыва чогаалчылар — кодээниң ажыл-ишчилеринге. 18.55—Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.05 — Улус чогаадылгазы. Теледопчулаа. («Орбита-3»). 19.50 — Бүгү-эвилел конкурузунуң лауреаттары В. Азов (баян) болгаш О. Глухов (дошпулуур) ойнаарлар. 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!», «Хуулгаазынныг карандаш». 20.15 —Дон казактарының ыры болгаш плясказын Күрүне ансамблиниң концерти. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—23.15— «Ак думбей». Уран-чечен фильм.

ИЮЛЬ 31-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.35 — Эртенги гимнастика. 8.50 — «Бир эвес кадыкшылдыг болур дээш». Күш-культуржуларга сүмелер. 8.55 — «Найырал сады». 9.30 — Ада-иелер, силерге. 10.00 — «Камера делегейни көрүп тур». «Фирманың ажылдыктерии дээш». 3-кү кезээ. 11.20 — Карпаттарда ужукиан ыры. Львовтан дамчыдылга. 11.50 — Советтер болгаш амыдырал. 12.20— «Спортлотонуң» 31-ги тиражы. 12.50 — Чүүү номчуурулга. 13.15 — «Кижи, Чер, Өртемчей». Дамчыдылганы Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы В. И. Севастьянов чорудар. 14.00— «Бөгүн делегейде». 14.15— «Совет диплом» деп документалдыг фильмниң баштайгы үндүрүлгези. 15.05 — «Билдиңгир-даа болза, бүзүреңчиг эвес». Дамчыдылганы профессор С. П. Капица чорудар. 16.05 — Политиктиг хайгааракчы Ю. А. Летуновтуң беседазы. 16.35—16.50 — Чапсар. 16.50 — Уругларга фильм: «Сен чүгле ыглава». 17.35 — Мультфильмнер программазы: «Кудурукка зарядка», «Гав деп аттыг мыйыттыгаш», «Бажың циркизи». «Бөрү болгаш чеди анайжыгаштар». 18.30— «9-ку студия». Дамчыдылганы политиктиг хайгааракчы В. Зорин чорудар. 19.30 —«Кинопанорама». 21.00 —«Үе». Информастыг программа. 21.30— С. Рахманинов. Оркестр-биле кады фортепианога күүседир дөрткү концерти. 22.00 —23.55 — Футболга ССРЭ чемпионаты. ЦСКА—«Динамо» (Тбилиси). Төп «Динамо» стадионнан дамчыдар. Ооң төнгениниң соонда—телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

14.20 — Зелена Гура (ПУР) хоорайга болган совет ыры фестивалы. 15.15 — Мультфильмнер программазы: «Чиптиң солун ужуражылгалары», «Тооруктуг шыкпышы».

Ленинградтың телестудиязының программазы

15.55— «Ленинградтың делгемнеринде». Телеочерк. 16.20 — «Монитор». Теледопчулаа. 17.05 — РСФСР-ниң алдарлыг артизи Ю. Марусин ырлаар. 17.25 — «Меншиковтуң оргээзи». 17.50 — Музыка эртинези. ГДР-ден дамчыдылга. 18.15— Улуг Октябрьның 65 чыл оюнга уткуштур. «Бистиң доннучу намдарывыс». 32-ги фильм — «1948-ки чыл». 19.15 —«Музыкалыг киоск». Дамчыдылганы Э. Беляева чорудар. 19.45 — Делегей байдалының допчулалы. 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Гипчоп дээр кеңгүрүжүгаш». Мультфильм (ПУР). 20.15— «Кадыкшыл». — Эртем-тайылбырлыг программа. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.30—22.45 — «Кадыр ээр чер». Уран-чечен телефильм.

АВГУСТ 1-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.35 — Күш-культуражыг, чыскаалыңар! 8.50— Подольскиниң машина кылыр заводунуң ыры болгаш танцызының «Ленок» деп улусчу ансамблиниң концерти. 9.05 — «Моон соңгаар ынчанмас мен». Документалдыг телефильм. 9.35 — «Оттурукчу». 10.05 — «Совет Эвилелинге бараан боор тур мен». 11.05—«Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 11.50 — «Эртенги почта». Музыка программазы. 12.20 — «Кодээниң шагы». «Аъш-чем программазы— бүгү улустуң херээ». 13.20 — «Музыкалыг киоск». Дамчыдылганы Э. Беляева чорудар. 13.50 — Мультфильмнер программазы: «Фантазия», «Ужар кораблы». 14.15 — С. Михалков. — «Шагаайтаашкын». Москваның сатира театрының фильм-шиизи. 16.05 — «Кино аян-чорукчуларының клуву». 17.05— 17.20 — Чапсар. 17.20— Бөгүн — Демир-орукчунуң бүгү-эвилел хүнү. Дамчыдылгага ССРЭ-ниң орук харылзаалар министри И. Г. Павловский киржир. 17.40 — Демир-орукчунуң хүнүнге таварыштыр концерт. 18.30 — «Делегей панорамазы». 19.25 — «Частаашкын-биле портрет». Уран-чечен фильм. 21.00 —«Үе». Информастыг программа. 21.35— ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылынга. Молдав ССР-ниң Күрүнениң «Жок» деп ансамблиниң концерти. 22.20 — 23.00 — Эртем-пеитереадиг фильмнер программазы. Ол төнгенниң соонда—телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

14.20— Чурттуң телестудияларының документалдыг фильмнериниң программазы. 14.55— «Орлёнок» телестудиязының концерт залы. 15.45 — «Кино көрүкчүзүнүң эдерипчизи». 16.30 — «Талант». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 1-ги серия — «Бережковтуң дугайында чогаатканы». 17.40 — «Моолдуң оң-баалыг өннери». Кинопрограмма. 18.30 —«Бистиң корреспондентилеривистиң чугаалары». 19.00 — Улуг Октябрьның 65 чылынга уткуштур. «Бистиң доннучу намдарывыс». 33-кү фильм— «1949-ку чыл». 20.00 —«Тамчыктыг удунар, чаштар!», «Чер кылыш». Мультфильм. 20.15— Кубаньның Күрүнениң казак хорунуң концерти. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 —22.45—«Улуг сургуукун». Уран-чечен телефильм.

Редактор В. С. ШАРАВИИ

УЖУРАЖЫЫШКЫНЧЕ ЧАЛАЛГА

Июль 29-та хөгжүм-шии театрынга Москваның Ермолова аттыг театрының артистери-биле ужуражыышкынның концерт болурун Тываның күрфилармониязы чарлап тур.

ПРОГРАММАДА: А. Букин, В. Распутин, А. Вампилов, В. Шукшин, сценажыткан чечен чугаалар, романстар, шүлүктер.

Эгелээри—кежээкиниң 18 шак 30 минутада болгаш 20 шак 30 минутада.

ДИРЕКЦИЯ

АЖЫЛЧЕ ЧАЛАЛГА

Тываның Күрүне филармониязы дараазында мергежилдерге кижилерни ажылче чалап турар:

кассир, каар килдизиниң инженери, администраторлар, механик, моторист, 1—2-ги класстың чолаачылары, баянчылар, концертмейстер.

Айтырыг тургузар адрези: Кызыл хоорайның Щетинкин-Кравченко кудумчузунуң 58 дугаарлыг бажыңы, телефоннар №№ 2—46—02 болгаш 2-19-60.

ДИРЕКЦИЯ.

Агаар

Агаар станциязының медээзин ёзугаар алырга, республикага бөгүн эдир булуттаар, чагбас. Барыын угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 13—17, чамдык черлерге 2—7, хүндүс 24—29, чамдык черлерге 16—21 градус чылыыр. Республиканың авторуктарынга костуру эки.

Кызылга эдир булуттаар, чагбас. Соңгу-барыын угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 14—16, хүндүс 27—29 градус чылыыр.

Кино

ИЮЛЬ 28-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Калчаалыг апшалары»—9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Чүс өөрүшкүзы улуг ажыдышкыннар номчу»— 9.50, 11.20, 12.50; «Бот чорда оглу»—14.20, 17.20, 20.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Киночымының»—10.00; «Үжен тос чалажыгаш»—15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Човулаң болган килеңниң оруу-биле»—15.30, 17.30, 19.50 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

667000. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 8. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-41-75, чагаа килдизиниң 2-41-77, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун [illegible] баргааза 2-82-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 1297

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыышкының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). Т—01296

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 176 (11974) | 1982 чылдың июль 29, четверг | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 кеп.

КӨДЭЭ ПАРТИЯ ОРГАНИЗАЦИЯЗЫ

СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлеринде, Аъш-чем программазында айыттынган нарын болгаш харысалгалыг сорулгаларны боттандырары кедээ партия организацияларының ажыл-чорудулгазынга улуг. улуг-хуу онаажыр. Партия Төп Комитединиң ол Пленумунга эш Л. И. Брежнев мынча дээн: «Колхозтарның болгаш совхозтарның партия эге организацияларының дугайында онзалап чугаалансай-дыр мен. Коллективтерге мораль-психологтуг байдал, организаччы чорудуң болгаш сагылга-чурумнуң деңнели, күш-ажылчы беримче, черле ынчаш эчис түңнелдээ оларның ажыл-чорудулгазындан шиитпирлии-биле хамааржыр. Партия организациялары боттарының сагыш салыышкыннарын кол чүүлдерже мөөңнээри чугула. Эң кол чүүл— кижилер-биле ажыл».

Амгы үеде бистиң республиканың совхозтарында база өске-даа кедээ ажыл-агый бүдүрүлгелеринде ниитизи-биле 67 парткомнар болгаш партбюролар, оон аңгыда шуут-ла материалдыг чаагай кежикти бүдүрүп турар черлерде 265 бригада парторганизациялары болгаш 249 партбөлүктер ажылдап турар. Оларның хөй нуруузу күш-ажылчы коллективтерниң дайынчы авангарды болуп, чон ортузунга организаччы болгаш идеологтуг, политиктиг-кижизидилгелиг ажылды СЭКП-ниң XXVI съездизиниң негелделеринге дүүштүр тургузар талазы-биле хөй талалыг ажылды чорудуп турар.

Хөй-хөй партия организациялары кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге партийжи удуртулганы күштелдирерин, коммунистерни шиитпирлиг участоктарга бымыглаарын, каяа-даа оларның авангардчы ролюн бедидерин чедип алган. Оларга «Барлык», «Тиилелге», «Хемчик», «Революцияның чалбыыжы» совхозтарда партком-нарны, «Большевик» совхозтуң Арыг-Бажында бригада парторганизациязын, «Бай-Тал» совхозтуң Даштыг-Тейде хойжу бригадазында партбөлүкту болгаш өске-даа хөй-хөй партия организацияларын хамаарыштырып болур.

Мурнунда «Тиилелге» совхоз хоюдап турар ажыл-агыйларның бирээзинге санадып келген. Сөөлгү чылдарда ында парткомнуң болгаш бригада парторганизацияларының кижилер-биле ажылды күштелдирип, хамыктың мурнунда даандырган ажыл-херек дээш коммунистерниң харысалгазын бедидип, оларны совхоз бүдүрүлгезиниң шиитпирлиг участоктарынга бымыглааныңдан бо ажыл-агый бурунгаар базымны кылып, мал ажылының продуктуларын, күрүнеге садар планнарын күүседип, мурнакчыларның одуруунда кирген.

Бо совхозта чүс чээрби ажыг коммунистиң 80 хире хуузу шуут-ла материалдыг чаагай кежикти бүдүрер черлерде ажылдап турар. Олар аңгы-аңгы адырларга авангардчы ролюн көргүзүп келген. Бо чылдың бирги чартыында коммунист саанчылар шуптузу план даалгазын күүсеткен. Хойжу бригадада коммунистерде база-ла ындыг болгаш оларның арызында мал бажы хоратнан чаңгыс-даа кижи чок. Мал ажылын хөгжүдеринге чаа чүүлдерни кылган: сүт комплекизин тургусканда, мал семиртир шөлдүң тудуун удавас доозар деп турар. Бо даа база өске-даа чугула ажылдарны база-ла коммунистер удуртуп, организастап турар. Үстүнде дег чижектерни хөйү-биле көргүзүп болур.

Ынчалзажок бистиң чамдык совхозтарда партия организацияларының дайынчы арга-шинээзи кошкак, кижилер-биле ажылы үениң негелдезинге чедир тургустунмаанының фактылары база бар. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр коммунистерниң авангардчы ролюн бедидер талазы-биле СЭКП Каа-Хем райкомунуң ажылының дугайында айтырыгны чоокта чаа СЭКП обкомунуң бюрозунга чугаалашкаш, районда бо талазы-биле чамдык ажылдар чоруттунуп турза-даа, улуг четпестер барын демдеглээн.

Ылаңгыя бо районнуң совхозтарында партия организациялары коммунистер кедээ ажыл-агыйны хөгжүдеринин үнезин айтырыгларын шиитпирлээринче кичээнгейни четпес угландырып келген. Совхозтарда парторганизацияларның коммунистериниң саны эвээш болуп артпышаан. Малчыннарның, механизаторларның арызында партийжи өзек кошкак. «Улуг Октябрь», «Енисей», «Ленинчи орук», «Бурунгаар» совхозтарның парторганизациялары сөөлгү ийи чылда чаңгыс-даа хойжуну партияга хүлээп албаан. Сүт-бараан фермаларының хөй нуруузунда партбөлүктер тургустунмаан, парторганизаторлар шилип алдынмаан. Айыттынган четпестерни дүрген чайладырының хемчеглерин алырын айыткан доктаалды СЭКП обкомунуң бюрозу хүлээп алган.

Үстүнде айытканы дег чамдык четпестер Бии-Хемниң болгаш өске-даа районнарның парторганизацияларында бар. Ылаңгыя «Шивилиг», «Ак-Чыраа» совхозтарның партия организацияларында коммунистерниң саны кончуг эвээш болгаш шоолуг өспейн келген.

Оон-биле чергелештир чамдык совхозтарның парторганизациялары ажыл-агыйга кайы-даа хире улуг четпестер болуп турза, ону чогуур өйүнде эскербес, шиитпирлиг хемчеглер албас таварылгалар база бар. Чижээ, тетчеглеп, самчыгдаттынган шагда-ла чок «өлүг сүнезиннерни» дириг мал кылдыр отчёттка киирер, чамдык кижилерниң харысалга чогундан хөй мал өлүп хораар чоруктар Тес-Хемниң совхозтарынга мурнунда-ла турган, ол ам-даа үргүлчүлевишаан. бо чылын «Тес-Хем» совхозта болган ындыг фактыны улусчу контролёрлар хыналда кылгаш илеретken, буруулуг кижилерге шынгыы хемчеглерни көргүскен болгай. Бир эвес администрацияның ажыл-чорудулгазын контрольдаар талазы-биле эргени кедээ парторганизациялар долузу-биле ажыглап аңаа холбашкан комиссияларны идепкейлиг ажылдадыр болза, ындыг шынгыы четпестерни чогууп өйүнде чайлалып болур турган.

СЭКП Төп Комитединиң май Пленуму нарын болгаш харысалгалыг сорулгаларны салган, ону чедиишкинниг боттандырарынга холбаштыр кедээ парторганизацияларының ролю болгаш харысалгазы кажангызындан артык улгаан. Оларга ол Пленумнуң шиитпирлерин, Аъш-чем программазын боттандырарынче коммунистерниң, бүгү ажылчы чоннарның күжүн мобилизаставышаан, оларның ортузунга организаччы болгаш политиктиг ажылдың деңнелин үениң негелдезинге дүүштүр тургузар хүлээлгелиглер.

Оон-биле холбаштыр СЭКП райкомнары чамдык совхозтарның болгаш бригада парторганизацияларының база партбөлүктериниң дайынчы арга-шинээзин улам ынай бедидип, оларның ажылының арга-методун болгаш стилин СЭКП-ниң XXVI съездизиниң айтыышкыннарынга дүүштүр сайзырангайжыдар дээш бүгү талалыг хемчеглерни алыры эргежок чугула.

СЭКП-НИҢ XXVI СЪЕЗДИЗИНИҢ ШИИТПИРЛЕРИН — АМЫДЫРАЛГА!

ХАЙЫРАКАНЧЫЛАР МУРНУНДА

Бот-боттарының арызында социалистиг чарыжыныр «Искра» биле СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтарның ажыл-ишчилери 1982 чылдың бирги чартыының түңнелдерин үндүргеш, түс-түс ажыл-агыйларга болган эртеен бүдүрүлге хуралдарынга ол дугайын чугаалашкан.

[illegible] СЭКП-ниң XXVI съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин, Аъш-чем программазын амыдыралга боттандырар дээш чылдың баштайгы чартыында кежээниишкиниң ажылдаан.

Чарыштың ниитиниң малының баш санын өстүрер, 1982 чылдың бирги чартыында мал продуктуларын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедер талазы-биле СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхоз бедик көргүзүглүг болуп, тиилекчи деп санатган. Ынчангаш хайыраканчылар районнуң ажыл-агыйларындан «Чыраа-Бажы» совхоза мурнадып, социалистиг чарыштың ийиги черин ээлээн.

Комсомолчу - анныктарның Доругу сүт-бараан фермазы ооржен чылын «Искра» совхозтуң Арыг-Бажы сүт бараан фермазының комсомолчу аныяктар коллективинге сүттү бүдүреринин болгаш садарынын [illegible] көргүзүглериниң талазы-биле аштырган болза, а бо чылдың бирги чартыында ол көргүзүглерге мурнап, планныг оналдазын 101,2 хуу күүсеткен. Ферманың инек бүрүзүндең саап алган сүдү 1021 кг болган. А искражылар бир инектен 601 кг сүттү салган.

Күрүнеге эът, дүк болгаш сүт садарының чартык чыл планын арызында чарыштыг ийи ажыл-агый чедиишкинниг күүсеткен. А СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтун ажыл-ишчилери күрүнеге дүк садарының чыл планын хуусаа бетинде 105,9 хуу күүсеткен. Ук ажыл-агый 100 хой, өшкүге онаштыр 81 анай, хураганны алган болза, а искражылар 100 хой, өшкүге онаштыр 92 анай, хураганны доруктурган. Мал бажын камгалап алыр талазы-биле хайыраканчыларны ашкан.

1981-82 чылдың кыштаглаашкынынче кайы-даа ажыл-агыйның малчыннары эки белеткелдиг кирген, кодан чоогунун одар-белчиирин шын ажыглап, кадарган малының ажаалда-тежээлдезин эки кылдып турган, оон баш санын камгалаар, продукт бүдүрер талазы-биле багай эвес көргүзүглерни чедип алгылаан. Чижээ, комсомолчу Валерий Ховалыг 100 хойдан-на 120 хураган, Кошкар-оол Күжүгет—105 («Искра» совхозтуң Чодар хойжу бригадазы) хураганны доруктурган.

Ам ол ажыл-агыйларның ажыл-ишчилериниң арызында ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл оюн төлептиг күш-ажылчы белектер-биле уткуур дээш социалистиг чарыш калбарган.

А. МОНГУШ.

Чөөн-Хемчик район.

ЭСТАФЕТА ИДЕГЕЛДИГ ХОЛДАРДА

ЦЕЛИНОГРАД, июль 27 (СЭТА-ның корр.). Казахстанның кур черинин тову бо [illegible]. Ында школачыларның [illegible].

[illegible] ылаңгыя үеде он ажыг миллион өөреникчилериниң хаара тудуп турар. Олар тарааны, ногааларны болгаш кат-чимисти өстүрүп, мал ажаап, куш фабрикаларында, мал чеми белеткелинде ажылдап турарлар. Өөреникчилер [illegible] миллион рубльдиң продукциязын бүдүрүп үндүрүп турар. Үстүкү класстарның хөй өөреникчилери чоннуң [illegible] киирип турар.

Слёттуң эртер черин Казахстан кыдыр шилип алганы анаа эвес. Калбак-делгем ховулар шөлдериниң баштайгы изекчилери [illegible]

Бо черлерниң [illegible] ол дээрге оларның чаңгы үеде ажылдап турары шөлдер, ферма, завод, тудуг-дур. Өөреникчилерниң бүдүрүлге бригадаларынга Казахстанның [illegible] турар.

[illegible] болгаш колхозтарда ажылдап арткан. Черге ынак болурунга оларны [illegible] тараажылар М. Ловиник, Н. Малгаждаров, В. Дитюк, К. Доненбаева болгаш өскелер-биле-даа [illegible] улуг салдарын чедирген.

АЖААЛДАДА — МАСТЕРЛЕР

ДОНДА-РОСТОВ, (СЭТА-ның корр.). Агаар-бойдустуң [illegible] биле Донунуң механизаторлары ажаалдаан дүн-хүн чок графиктиг кирген. [illegible] болгаш горох ажаар кестирикчилерин, комбайннарны, [illegible] рин, анаазынның «Кировчулары» «Гигант» совхозтуң тараа шөлдеринче меңнң-биле үндүрген. Терганиң эки дүжүт өстүртүнген. Күзүн чашкан [illegible] бүрүзүнден 30 центнер чедир дүжүттү берип турар. Күскү чаштырган шөлдерге катап тараа көк тараа база эки үнген. Ажаалда комплекзиниң бүгү [illegible] гай ажылдап турар. Комбайннарның [illegible] ны дораан хөөндектээр деригтерин кылган. Хөөндектээн саваны фермаларже дорт түдүрүп чорудуп турар.

Ийиги класстың тракторизи Кызыл-оол Ховалыг Чөөн-Хемчик районда «Искра» совхозтуң хоочун механизаторларының бирээзи. Ол ында чээрби ажыг чыл иштинде доктаамал ажылдап, механизатор ажылынга эвээш эвес аныяктарны өөредип, оларны техникага ынак болурунга кижизиткен.

Амгы хүннерде совхозтуң девискээрнинде сиген кезиилдезин түлүктээн. Бо онза чугула ажылга К. Ховалыг хыпаччалыг белеткенин алганындан оон баштарганы, сиген пресс-тээр агрегаттыг «Беларусь» бичии-даа үрелиишкин чок ажылдап турар.

ЧУРУКТА: механизатор К. Ховалыг.

В. КАРА-САЛДЫН фотозу.

ТОДАРГАЙ ХЕМЧЕГЛЕР

Улуг-Хем район чартык чылда күрүнеге эът садар планын—113,8 хуу, дүктү—125,3 хуу күүсеткен. «Ак-Туруг», «Жданов» аттыг совхозтар сүттү бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарының талазы-биле эки ажылдаан.

«УТКА 25 чылы» совхозтуң Шагаан-Хемде хойжу, «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң [illegible] эки бригадазын [illegible] чылда багай эвес көргүзүглерлиг болган. Өшкү, [illegible] «Күш-ажылдың хостуу» совхозта Валерий Чымбыл-оол чүс өшкүге онаштыр 135, «Найырал» совхозта Шагдыр Миңчит-оол —135 анайны бүрүн камгалап алган, [illegible].

Беш чылдың ийиги чылының бирги чартыында күрүнеге садар [illegible] —119,1 хуу, сүттү ийи катап ажыр, дүктү 132 хуу күүседирин чедип алган «Ак-Туруг» совхоз, хойнуң чаш төлүн камгалап алырының планын —108 хуу күүсеткен [illegible] тиилекчи болган. Олар СЭКП райкомунуң, район Совединиң күүсекан комитединиң, [illegible] мунун болгаш ВЛКСМ райкомунуң [illegible] тарын чаалап алган.

Совхозтарның сүт-бараан фермаларынын Чаа Тал болгаш Оймак фермалары сүт [illegible]. [illegible] ниң дугаар болгаш Арыг-Бажы фермалары бир инекке онаштыр сүт саарының планнарын күүсеткен. Кара-Тал, Арыскан, Чаа Чаа-Хөл [illegible] боттарының бар аргаларынга четпес ажылдаан. Сүт талазы-биле «УТКА 25 чылы», «Найырал» совхозтар улуг өрелиг болуп арткылаан.

Мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш садарын [illegible] сайзырангайжыдар, социалистиг чарыштың [illegible] гери четпестерни чайладыр талазы-биле тодаргай хемчеглерни [illegible] туктуглары, специалистери ап [illegible].

Л. АРАКЧАА.

ПЛАНДАН АЖЫР

Барыын-Хемчик районнуң совхозтары мал ажылының продуктуларын күрүнеге садар талазы-биле чартык чыл планнарын багай эвес күүсеткен. Район күрүнеге эът садарының планын 114,9, сүттүүн 117,4 хуу боттандырган.

Эът садарының планын «Дөң-Терезин» совхоз эрткен чылдың ол үезинде турганынга деңнээрге, орапчок ажыр күүсеткен. Азы 49,9 тонна хөө эът саттынган. Бо ажыл-агый сүт садар планын база бүдүн чартын катап ажыр күүсеткен.

Районнуң сүт планынга улуг үлүүн киирип турар «Барлык», «Хемчик», «Шевээр» совхозтар чартык чыл даалгаларын элээн ажыр күүсетсе-даа, эрткен чылдың ынчангы деңнелинден [illegible] кевүдетпээн.

Район 67,2 тонна дүктү күрүнеге саткаш, чартык чыл планын 12 хуу ажыр боттандырган.

Кедээ болгаш суур Советтериниң дамчыштыр чоңдан база эвээш эвес дүк күрүнеге хүлээттынган.

ТӨЛЕПТИГ УЛУГ

Бүгү-эвилелдиң комсомолчу шалыпчы тудуу — Чаа-Шагаан-Арыгның ат-сураа чаа-ла алгып турда, Алексей Хертек Зэрбек суурда ада-иезиниң ажылынга дузалажып турган. Солуннардан, радиодан ол чаа шалыпчы тудугнуң дугайында [illegible], [illegible] ала чайгаар аммарлайн барган. Ынчангаш ада-иези-биле сүмелешкен, Чаа Шагаан-Арыгже чоруткан.

Комсомолчу оолду «КМК-20» ниң коллективи эптиг-эвилең уткуп-хүлээп алган. Баштайгы [illegible] өөреникчилер-биле чурттап, район [illegible]. Амыдыралының [illegible] ижинге берге-дээшкиннер база [illegible]. [illegible] чаңгыс-даа база чажындан ажылга чаңчыгып, дадыккан оол бергелерни беле-ни-биле ажып эрткен.

Тудуг мастери В. Денисенко биче сеткилдиг, чүвеге өөреникчел Алексейни дораан эскерип, дашчының тускай нерелер [illegible] боттуг дузаны, деткимчени чедирген. Ол чаңгыс чыл иштинде [illegible] дужаап, шалыпчыларның одуруунга кирген.

Шалыпчы тудуг аныяк эржиниң [illegible] эргилдени база кылган. Ол бодунуң кежиин тып, аныяк кыс Таня-биле өг-бүле тудуп, чурттай берген. «Шагонартажстрой» трестиниң удуртулгазы аныяк өг-бүлени чаагайжыттынган [illegible] база [illegible] хандырган.

Чылдан чылче Алексей Хертектиң арга-мергежили улгадып, кады ажылдап турар эштериниң хүндүткелин чаалап, Шагаан-Арыг хоорай Совединиң депутадынга соңгуткан. Оон ажылдап турар бригадазы 1982 чылдың бирги чартыының планныг даалгазын июнь 20-де күүседипкен. Аныяк дашчы тыва дашчыларның мурнундан Ленинградка [illegible] болган.

Бо хүннерде Алексей Хертек Чаа Шагаан-Арыгда ортумак школаның тудуунга ажылдап турар. Ол хүн нормазын доктаамал 130—150 хуу күүседип, ук школаны август 25-те ажыглалга киирер дээш кызымак туржуп турар.

Н. ТҮЛҮШ.

АЖЫЛ ХҮННЕРИ

УЖУДУУШКУН БАШКАРАР ТӨП, (СЭТА). Анатолий Березовой болгаш Валентин Лебедев июль 27-ге чедир орбитада «Салют-7» станцияда 75 хонук иштинде ажылдааннар.

Эртен хүннерде ужуудуушкунуң программазының ёзугаар астрофизиктиг болгаш биологтуг шенелделерни кылган, черниң кырын болгаш [illegible] океанының девискээрлерин хайгаарап көрүп, чурукка тырттырган, чамдык приборларны болгаш эртем аппаратураларын ажылдаткан.

Биологтуг шинчилелдер программазын ёзугаар «Биогравистат» деп херексел-биле кылымал бажыңнкын кужу-биле нарын тургузуглуг үнүштерниң өзерин шинчилээрииниң дөрт хонукта кылыр ажыл дуржулгазы үргүлчүлээн.

Космонавтылар Чехословакияга белеткеп, кылган электроннуг фотометрни хынап көрген, Оон-биле черниң атмосферазынга хенниг метеориттерниң тургузары болгаш кыптарын шинчилээн.

Анатолий Березовойнуң болгаш Валентин Лебедевтиң кадыының байдалы эки.

Кооперативтарда

МУРНАКЧЫЛАР УЛУУ

ССРЭ-ниң 60 чыл юбилейинге тураскааткан социалистиг чарыш Эрзин районнуң херечкечилер ниитилелинде калбарган. Кооператорлар эрткен чартык чылда эки көргүзүглерлиг ажылдаан, кедээ чонуң садыг хандырылгазын экижидер, оон культуразын бедидер дээш кызымак ажылдааннар. Үүрмектеп садар бараан саарылгазының чартык чыл планын район 101,3 хуу, хлеб-булочка кылыгларын бүдүрери — 100,5 хуу күүсеткен. Районнуң ажыл-агыйларының ишчилериниң хлеб, булочка кылыглар-биле хандырылгазы эки.

Район — аныяк коллектив. Садыгжылар коңдуунда комсомолчу-аныяктар. Оларның арызында мурнакчылар эвээш эвес.

Эрзин суурда № 1 аъш-чем магазинниң коллективи эрткен айларның түңнели-биле социалистиг чарышка тиилээн. Аныяк садыгжы В. Шомбуй эргелекчилээн бо магазин ийиги кварталдың планныг оналдазын 118, чартык чылдын—109 хуу күүсеткен, мурнакчыларның одуруун баштаан.

Херелекчилер ниитилелиниң хоочуннарының бирээзинге Л. Бөөдей хамааржыр. Бо хүннерде ол белеткел конторазында ажылдап турар. Районнуң чурттакчы чонундан ачыг алгы-кеш хүлээп алырының чартык чылда хүлээлгезин коллектив 170 хуу күүсеткен.

А. ТАВА.

ЧЕПСЕГЛЕНИИШКИННИ ДҮЖҮРЕР БОЛГАШ ТАЙБЫҢ ДЭЭШ

СМОЛЕНСК. Делегейде баштайгы космонавт Ю. Гагариниң болгаш Ада-чурттуң Улуг дайынының маадыры Гинделегениң тугун аштырган рейхстагты кырынга бир дугаарында барып аскан М. Егоровтуң төрүттүнген чери —Смоленск «82 чылдың тайбың [illegible]» [illegible] аажылдаар деп миллион-миллион [illegible] турар-дыр сигер деп, улус депутаттарының Смоленск хоорай Совединиң күүсекомунуң даргазы А. Емельянов медеглээн. Тайбыңга ынак күштерниң [illegible] амгы үениң кучу-түг фактору апарганын ол [illegible].

Маршта киржикчилери — Даниянын, Норвегияның, Швецияның болгаш Финляндияның хамаатылары, тайбыңның совет таламчылары —фашизмге улур демниг ажылтының берген үш [illegible] [illegible].

Бижикиниң эң-не бирги эгези —амыдырап-чурттаар негелин хандырып бээр чүткүл [illegible] бүгү чурттарның улустары-биле эп-сеткилин кадыштырып турар. Ол бүгү тайбың [illegible] [illegible] совет комитединиң [illegible] Ю. Дедей [illegible].

[illegible] ажыглаар талазы-биле ийиги тускай сессиязы бодунун ажылын Нью-Йоркка чаа-ла доозкан турду деп, Швециядан келген Ингабритта Мелин чугаалаан. Европада болгаш Америкада тайбың дээш шимчээшкин дүрген өзүп турарының бадыланы [illegible] ажылы эрткен. Ядролуг чайынга белеткелдерниң каш барып орарын буруу шаңнаар, «82 чылдың тайбың маршы» [illegible] [illegible] [illegible].

[illegible]

«Европаның барыын болгаш [illegible] чепсек турбазын!», «Ядерлуг чепсек делегейниң [illegible] дүжүрер болгаш тайбың дээш!» деп марш [illegible] [illegible] дыңнадып турган.

[illegible] чок чурук [illegible] чанында мөңге отту чечектер салган. Олар ол-ла хүн хоорайның тооргу болгаш архитектура тураскаалдары-биле таныжып, пионерлер лагерьлеринде дыштанып турган [illegible].

* * *

МИНСК. Соңгу Европаның [illegible] [illegible] [illegible].

[illegible] чедире берген.

Даниянын, Норвегияның, Швецияның, Финляндияның [illegible], маршта совет киржикчилеринге баар чедирип тура, Минск хоорай Совединиң күүсекомунуң даргазы Г. Таразевич [illegible] [illegible] делегейниң ийиги дайынының [illegible] дээш 200 [illegible] [illegible] үрелген [illegible] [illegible] ажыг улуг. Бичи суурларны Чер кырындан арылдырган. [illegible] миллион-миллион [illegible] [illegible] [illegible] тайбындан үнелиг чүве [illegible] [illegible] [illegible].

(СЭТА).

АЪРГА ШИМЭЭРГЭЭН ХООРАЙ

БАМ-ның чөөн кезинде демир-орук станциязының суурy Берёзовыйда сес бажың чурттакчыларны хүлээп алырынга белен. Бажыңнарның чанында уруглар сады, садыг аймаа, уругларның хөгжүм школазы, демир-орук вокзалы бар.

Дөрт чыл мурнунда мааа, Амгунь дээр даг хемниң эриинге, Новосибирск областың чоруткан аныяктарның отряды чедип келген. Тудугжулар бойдуска камныг болганнар. Ак-ак хадыннарлыг арыгдан чаңгыс-даа херим чок хадың ужурбаайнар. Мынчыг байдал демир-орукчуларның хоорайын улам аяа киирип турар.

Магистральдың шефчилери — «Новосибирскбамтудуг» тудуг монтаж поездизиниң коллективи — бригада кероэзин калбаа-биле ажыглап турар. Олар ажыглалга киреэ Ургал-Постышева комплекизиниң бүгү тудугларын хуусаазын ийи ай эрте — сентябрьге чедир дүжаазын шиитпирлээннер.

Березовый, БАМ-ның чөөн кезии.

[illegible] библиотека

ССРЭ-60

ЧАҢГЫС ЭПТИГ ӨГ-БҮЛЕДЕ

Калмык АССР

ЧАРАШ КАЪТТАР

Элистаның бажың тудар комбинадының ажылчыннарының тудушканы шайы-даа ин[illegible] бажыннарының ниизы-бүрү хевирлиг кылдыр тудуп [illegible] бажыннарының хааннары [illegible] бүрү угулзалар болгаш бар[illegible] [illegible] хевирлиг материалдарны ажыглааны дыка солун.

Бажыннарның иштин база-ла шеҷээр [illegible] саны-ла онзагай еңнүг, таарышкан хевирлиг болгулаар. Ол бүгү ажылдарны кылып, бажыннарның каъттарын каас-чараш кылдыр тудуп, бистиң амыдыралывысты хеглиг-омак болдуруп турар шеверлекчилер бригадаларында [illegible] ажылдап турар. Комбинатта бригадалар ындыг-ла хөй эвес-даа болза, олар бот-боттарындан ылгалдыг ажылдап, тускай аргаларны ажыглап турар. Специалистер бажыңның даштыкы хевириниң-не оларны кымнарның кылганын билип алтар.

Олар көргеш-ле:

— Бо дээрге, Надежда Эрдэнеева [illegible] ажылы-ла-дыр — дээрлер.

Үстүнде чугаалаан чүүлге чүнү-даа немээр херээ чок. Комбинатта кижилер шуптузу — ажылды шынап-ла ак сеткил-биле кылган-дыр деп билирлер. Ол бригада бүгү коллектив-биле бир демей Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң 60 чыл оюн телептиг уткуур дээш чарышпышаан, кылыр норма-чижээн [illegible] база шеверлел ажылдарының бедик шынарлыг болуруун чедип ап турар. Бригада кежигүннери ийи-үш-даа ховушкак профессияны чедип алган [illegible] эки ажылдап, аңаа турар чорукту дыка кызырар аргазын берип турар. Эң дээрелерниң санынга [illegible] кыс Софья Улюмджиеваны болгаш эң улуг дуржулгалыг [illegible] Очиргаряеваны болгаш өскелерин-даа база адап болур. Олар ниити, демниг күш-биле чедиишкинни чедип ап турарлар.

Бажың тудукчуларының ч[illegible] [illegible] — түс-түс дербелчин метр чуртталга шөлү, бистерниң эрлеп олурупутар чаа бажыннарывыс-тыр. Ындыг бажыннар бистиң хоорайывыстың бешки, сески, алдыгы-даа микрорайоннарынга улаштыр-улаштыр бедип үнүп турар болгаш ону улам-на каас-чараш аян-шинчи кииргилеп турар. Комбинаттың бүгү ажылдакчылары ону улам-на чараштыр тудуп турар, [illegible] ёзулуг-ла уран-шевер, ажылынчы дээрежен холдар оларның сеткилгү ажылдарын кылып, сеелүнде чедир ажылдаарлар.

Б. АГАРКОВ.

ЧАА АРГА-БИЛЕ

Ороон чалыы комбинаттың партбюрозунуң бир хуралынга күш-ажылды организастаарының болгаш ажыг бергелерниң чаа хевиринче шилчиириниң бистиң бригадага саналдаан. Бригаданың кежигүн бүрүзүнге болгаш ниити коллективке ол [illegible] бедиин ажыл-херек кылырынга кергүзери чугула турган. Коллективке ол бүгүнү тайылбырлаар деп шиитпирлээн бис. Ону комбинаттың план кылдызының начальниги Н. А. Дорджиевага даасkan. Ол хөй [illegible] [illegible] өөредилгениң методиктиг кабинединиң даргазында база ажылдап турар. Ынчангаш чурттуң өске бүдүрүлгелеринге пенттерей берген бригадаларыг-биле ажылдаарының дуржулгазын ол өөренип көрүп, кылганын барымдаалаар шаңналдыг системаны ажылдап кылырын боттандырган.

Кашкаа Алексеевна [illegible] бүдүрүлге участогунуң чаа-тыс авес улаа көөп, күш-ажылга киржилгениң коэффициентизин [illegible] телевизин саналарының чурууун саналакчы бүрүзүнге тодаргай саннар-биле тайылбырлап берген. Күш-ажылды организастаарының чаа аргазы [illegible] бешкен темага беседаны чоруткан. Комбинаттың партия бюрозунуң кежигүннери: директор А. Г. Зубков, партия [illegible] М. С. Разиев, профэвилел комитединиң даргазы Р. У. Нарджиева олар ол ажылды бедик [illegible] нер.

Ынчангаш эртен чылдың сентябрьда бистиң бригада чаа арга-биле ажылдап эгелээн. Ооң чөвүлелин хуралга тургускан. Бригадирден аңгыда бүдүрүлгениң хоочуннары В. Н. Жигульская, В. Ц. Акаева, Е. Б. Бафантова, Р. Т. Сакипа олар ооң составынга кирген. Чөвүлелдиң кылыр [illegible] ажылдаар [illegible] коэффициентизин доктаамал [illegible] телевериниң шаңналдың саналары ооң кол хамааржыр.

Бүгү бригадавыстың ажылының ажыктыын бедидериниң [illegible] продукция бүдүрерин көвүдедир дээш бүдүрүлге участогунга үе-шакты хойнуң ажылдап турар ажылчыннарның [illegible] коэффициентизин эң бедик [illegible] тургузуп турар бис. А эвээш бүдүрүкчүлүг ажылдап, үрей кылымшыкыннар [illegible] турар [illegible] ның күш-ажылга киржилгезиниң коэффициентизи [illegible] кадыг болгулаар. Массалыы-биле мал согар үеде, кажан чиг-эт көвүдээнде цехтиң [illegible] [illegible] гаар бригада-биле ийи элчестер [illegible] [illegible] дан элээн хөй—хүнде-ле 35 муң чедир банка консерваларны савалап турлувус.

«ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга—60 шалыпчы неделя» деп лозуң-биле ажылдаарын шиитпирледивис, ынчангаш чарышка бистиң целте Күш ажылчы алдар орденинң III чергезиниң эдилекчизи К. Ц. Эрдни-Горяеваның удуртуп бригадазын кыйгырдывыс деп партия хуралынга [illegible] лаан мен. Бистиң сөөвүстен ол "бригада база күш-ажылды [illegible] [illegible] нииң чаа аргазынче шилчээн. Олар биске консервалар кылыр эътти хүн бүрүде улам хөйнү берип турар апарган.

Комбинатта социалистиг чарышка, ажылдың чаа аргазын ниптередир дээш ажылга партийжы [illegible]. Чаа аргаже шилчээн баштайгы бригадаларның [illegible] түңнелдериниң дугайын [illegible] [illegible] лар ажыл-ишчилерге таныштырган. Савалакчылар ноябрьда-ла продукция бүдүрер планын 120 хуудан ажыр күүсеткен. Олар бир айда шалыпчынга хамааржыштыр 30—35 хуу немелдени алганнар. Бригада чөвүлелиниң тургускан коэффициентизин [illegible] [illegible] база тывыскан. Ооң түңнелинде [illegible] [illegible] лап бедип, продукция бүдүрери көвүдеп, [illegible].

Чаа арга-биле ажылда чер[illegible], бригадада микроклимат дугайын комбинатта партбюронуң кежигүннеринге үргүлчү илеткеп турган мен. Ынчангаш партбюро бүгү болуушкуннарны билип турар.

Ажылда бүгү-ле чүве дески болбазы билдингир. Күш-ажылга киржилгениң коэффициентизин [illegible] [illegible] нер чамдыкта тургулаан. Ындыг таварылгаларны бис чо[illegible], бригада [illegible] [illegible] вус.

Чаа система бзугаар ажылдың эки түңнелдиг бадыткаттынган. Бо чылдың январьда [illegible] планын 127 хуу, февральда 156 хуу күүседип, кварталдың болгаш чартык чылдың [illegible].

Бо бүгүнүң түңнелинде [illegible] ри бедээн. Эки алыс түңнел[illegible] [illegible] ның чүткүлү бедээн. Бригаданың ёзулуг ээзи мен дээн сеткили улам быжыкkan. Ам олар конвейерде чиг-этти кам[illegible], электри энергиязын камнап, дериншиннер халас ажылдавазын дээш бүгү талазы-биле [illegible] турарлар.

— Силерниң бригадаңарның эгелээшкинин бүдүрүлгеге кандыг [illegible], чаа арга-биле ажылдың түң[illegible] [illegible] сына деп, комбинаттың партбюро секретары М. С. Разиев меңээ бир-ле катап чугаалаан [illegible].

Амгы үеде коллективтиң барык чедеи хуузу күш-ажылды [illegible] бригада [illegible].

П. ЧИДИНГОВА,
Каспийниң эът-консерва комбинадының савалакчылар бригадазының бригадири, консерва цехинде партбюро секретары.

АСС-КЕЖИК-ТИГ ҮЕ

«Сарпа» совхозтуң директору Эрдни Чемнюович Муев Эрдни Утнасунович Гангуевке боду чеде бергеш, уругларының, аваларының кадыын со[illegible] [illegible]:

— Галя өөренип турар бе?

— Ийе, Калмыктың күрүне университединиң филология факультединде кирип алган. Башкы болур [illegible].

— Ол эки-дир, чүге совхозтан чорбааныл? Чорудулга бижиин бергеш, совхоз стипендиязын тывсып болгай.

— Чаа, кайын болур? Ол экзаменин эки дужааган. Стипендия ап турар. Ооң ынай совхоз [illegible] [illegible] ри болур ышкажыгай.

Директор хүлүмзүрээш:

— А бистер зоотехниктер, мал эмчилери, инженерлер школа [illegible] [illegible] циалистерни кижизидип эгелээр кижи ол-дур. Ынчангаш [illegible] түң чарыгдалы халас барбас. Галя бисче ээп келир — диген.

Галина ынчаар совхоз стипендиады апарган. А ооң [illegible] ынчаар [illegible]

— Совхоз директору-даа, партор[illegible] секретары Геннадий Викторович [illegible]-даа, ажылчын комитет даргазы Виктор Уланович Наранкиев-даа, бүгү ажылчыннар-даа мээң уругларым дугайында сагыш салып турар.

Эрдни Гангуевтиң уруглары чеди. 6 чыл мурнунда ийистер Бадма-Гаря биле Доржи-Гаря [illegible] [illegible]. Ынчангаш ам, ийи чаштар, бичиилер болгаш школачы уруглары биле [illegible]. Канчаарын ам? Олардан [illegible] [illegible] бар. Ынчалзажок ону кожазары, совхоз удуртукчулары, күрүне доткээн. Чаа төрүттүгенинерн уруглар бажыңынга киир[illegible] [illegible] турган ооң бодун ыдай-бээр чорувас [illegible] инектерин саарынга, эът-чем белеткеп алырынга дузалажы берген.

Берге үеде он-он төрелдери болгаш чоок кижилери кожа турушкан. Эрдни Утнасунович [illegible] [illegible] рындан үр-ле сайталады. «Шуппу шупту-ла [illegible]» дээш-ле орар. Ол дээрге кайы-бирээзин сиазалап, кайы-бирээзин оңш кааптарындан сезингенин ол. Чүтле үр айтырыг келгениң соонда, [illegible]тай-ла школа директору Николай Калович Санджиевтиң, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] терин санап-ла эгелээн.

— Бистиң коллектививис хөй кижилиг. Ам ССРЭ-ниң 60 чылы болур деп турда ол дугайын ыттавайн барыц болбас. Олар кандаар ажылдап турарын шупту билир. [illegible] социалистиг чарыжының түң[illegible] РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл тугун алган—деп, ол чугаалады.

Гангуев база катап-ла берге үеде аңаа дузалаан, ам-даа [illegible] дузалаарынга белен кижилерни адап эгеледи: орус чолаачы Михаил Ежов, белорус чолаачы Иван Хомук, казах хойжу Николай Джалумамбеков, чечен хойжу Шарваип Китаев... дээш өскелерин-даа.

Бадма-Гаря биле Доржи-Гаря шегда-ла эш-кеаген. Бо [illegible] [illegible]. Улуг оглу Саша он класс [illegible] турган. Ам Совет Армиядан удавас халажыр. Галя Элистада студент. Сески класстың Валя ог-бүледе ноя ээ. Аңаа алды класстың Джергал биле [illegible] [illegible] жып турар.

Ог-бүле ынчаар чуртап турар! Күрүне оларга доктаамал дузалап турар. Гангуевтерниң бюджеди канчаар тургустунганыл? Ачазының шалыны 130 рубль, уругларына пенсия 120 рубль, немелде төлевир 24 рубль, аңаа Галинаның совхоздар тывсып турар 46 рубль стипендиязы база немелзе [illegible] [illegible] муң рубль хире. Ооң барын за [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] лел фондузундан. Бо дээрге чүгле эрт[illegible] [illegible]. А Эрдни Утнасунович ооң уругларының [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] бистир.

— Шуптузун санаарга [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] лер. Тоопан чурт [illegible] [illegible] сагыш салып турарлар [illegible] нер. Ол сагыш [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] орар мен—деп ол [illegible] гаалаар болду.

КЕЗЭЭДЕ УТТУНДУРБАС

Тиилелге хүнүн байырлаарынга Калмык АССР-ниң [illegible] немец-фашистиг [illegible] [illegible] кирипкен 28 дугаар армиязың болгаш өске-даа [illegible] [illegible] хоочуннары [illegible] [illegible] хоорайларындан Элистага чедип келген. Автобустар, колонналары Хулхута [illegible] [illegible] [illegible] байырлыг [illegible] турскаал комплекстиң ажыдыышкыны болган.

Бо черлерге 1942 чылдың ноябрьда 28 дугаар армияның шериглери эрес-кежии-биле [illegible] турган, фашистерни [illegible] [illegible] [illegible], ойтур шавып [illegible] берген. Маңаа комсомолчу И. Забуров мага-бодун [illegible] дайзынның амбразуразын [illegible] чылышкан. Уружукчу В. Ширяев капитан Гастелло-биле [illegible] дайзынның танкыларын, техниказы [illegible] чөрже бодунуң самолёдун углай тудушкан, Хулхута [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] бистиң [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] орденнерлиг болгаш медальдарлыг-биле шаңнаткан.

Тураскаал чанынга шөлге Элистаның, республиканың, районнарының түс-түс ажылчы чоннары, дайзынның, куштарындан хоочуннары. Совет Армияның дайынчылары [illegible] [illegible].

Тураскаалдың ажыдыышкынынга республиканың удуртукчулары, Астрахань облазының, Соңгу Кавказтың Кызыл туктуг шериг округунуң делегациязы, Ада-чурттуң Улуг дайынының 28 дугаар армиязының хоочуннары [illegible] чоннарның төлээлери киришкен. Бо дайынчы алдарның тураскаалын Совет Калмыкиязы [illegible] [illegible] бүгү дайынчыларга, коммунистерге, политажылдакчыларга тураскааткан. Ынчангаш ында мынчаар бижээн: «Төрээн чурттуң [illegible] [illegible] чыларынга. Калмык АССР-ниң [illegible] [illegible]. Бо болза социалистиг Төрээн чурту дээш амы-тынын бергеннерге, хаяын төккеннерге, эмнеежип чораннарга кезээде уттундурбас мөңге тураскаал болур.

«Төрээн чурттуң [illegible] [illegible]» [illegible] [illegible] турар[illegible] га бердинген патриоттар, күш-ажылчы болгаш дайынчы [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

Бистиң [illegible] [illegible] шериглериниске алдар болдуруп «Хулхутинск» совхозту 28 дугаар армия аттыг совхоз кылдыр эде адаан.

Калмык АССР-ниң [illegible] [illegible] [illegible] 28-ки армияның [illegible] Хулхута тураскаал [illegible].

Чедиишкинниң бырыазы

Алдыгы бригадада Любовь [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Ол хөлчег нормазын доктаамал ажыр күүседип турар. Бодунуң кады ажылдап турар эжи, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады А. Т. Тюрбеева ышкаш, бо чылын Любовь Васильевна ийи чылдың бүдүрүлге планын күүседирин шиитпирлеп алган. Ол ам [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] хөй-хөй [illegible] ышкаш, дүүнгүзүнден бөгүн эки [illegible] турар.

Бистиң коллективтиң кежигүннери СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш бүгү совет кижилер-биле бир демей ажылдап турар. Бүдүрүлгеде бригада, [illegible] [illegible] чарышка таарыштыр тургузуп, [illegible] киржип турар.

Аразында чарыштыг бригадалар, участоктар, түс-түс кижилер [illegible] [illegible] бедидериниче, продукцияның шынарын [illegible] чиг-этти, оларганың болгаш электри энергиязының материалдарының [illegible] кол кичээңгейни угландырып турар. Чижек кылдыр арaзында чарыштыг ийи бригаданы көргүзейн. Бешки бригаданы мастер Е. Ш. Чубова, алдыгызын—Л. А. Манджиева удуртуп турар.

Коллектив бүрүзү, ооң кежигүннери бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алганнар. Чижээ, дааранчы-мотористер эки шынарлыг продукция [illegible] [illegible] хөлчег нормазын 105 хуудан ажыр [illegible] [illegible]. Олар элээн каш операцияларны шиңгээдип алыр, продукциязы [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

Социалистиг [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] да түңнээр. Бо чорук бригадаларны [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible], бедик [illegible] хандырар, күш-ажылдың са[illegible] [illegible] биле эптеш чок болурунга кижизидер. Мындыг ажылдың түңнели эки болган. Күш-ажылдың [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] түңнели, ону чүгле [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], ол [illegible] [illegible].

Г. СМИРНОВА,
каттыжыышкынында партия организациязының секретары.

● ● ●

Калмык Автономнуг Совет Социалистиг Республиканың [illegible] — Элиста хоорай. В. И. Ленин шөлү.

● ● ●

Каспий районнуң Джа[illegible] [illegible] улуг кадарчызы, Социалистиг [illegible] Маадыры Альян Тюрбеевич Холгигуров. Ол бо чылын чүс хойга онаалтыр 142 хураганы камгалап алган.

БАГАЙ МАЛЧЫН БОЛБАС ХЕРЕК

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] алгандан бээр тос чыл эрткен. Баштайгы [illegible] [illegible] хойлар [illegible]. [illegible] чүдүриг чок кыш ажырар хойжу турбаан чүве-дир. А [illegible] [illegible] [illegible] торатпаан.

Дарвалмнов чылын аңаа дөңгели багай, торүүр хой бы[illegible]. [illegible] [illegible] ону семиртир дээш ээзи эвес күш үнмүреен. Кроон хой [illegible] [illegible] [illegible] күштүг апарган. Чоөнн Аб[illegible] [illegible]: чүс бошка онаалтыр 102 хураганны алган. Ооң мурнунда [illegible] [illegible] [illegible] чаңгыс катап ындыг түңнелди көргүскен турган.

— Ол чылын Бадма биске кончуг дузалаган—деп, Абдулаев [illegible] [illegible].— Ажылды канчаар кылырын ол биске ам-даа айтып, хүнүнүнче шыңгыы контрольдап, сүмелеп турар.

Хойжу соңгу чылдарда чүс бошка онаалтыр 120 болгаш оон-даа хөй хураганны ап турар апарган. 1980 чылда 152 хураганны, а эртken чылын [illegible]-даа хөйнү— 164-ни алган.

— Солун-на кижи, онза-ла ишчи—деп, Ибрагим ону мактап ор—Хуралдарга каш-даа катап аңаа ужурашкан мен. Бодунуң бригадазының дугайын, канчаар ажылдап турарын ажыт-чажыт чок чугаалап бээр кижи. Мени ынчаар чалаар-даа. Чайланып [illegible] [illegible]-ла, аңаа чедер, хамык чүвени көрээм-биле көөр бодап тур мен.

Михаил Ивановичиде ам бүгү чүве четчир. Ол бөш бүрүнчаар 160 клеткамы кылып алыр, а бисте—чүгле [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] бээрин алаң кылып-ла тур бис. Дирекция дузалаарын ал[illegible] [illegible] чүве.

[illegible] [illegible] [illegible] рыместа ол бригададан ылгал база ураг. Бис кандыг-бир [illegible] [illegible] [illegible] тус[illegible] [illegible] теелде салбайн турар бис. Чугула херек чүүлдерни тускай өртемнигер хандырып бээр болгай.

Хойжунуң ооуу чок: эң бедик хуусаагелерни ап турар [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] чедирер, деткимчени бээр херек. Олар — мурнакчылар, олардан өөренир апаар. Мурнакчы хойжулар [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] өскелерни бедик көргүзүглерни чедип ап болурунга бүгүредир болгай.

Бо чылын чүстен 150-ни алырын көрген. Чоокта чаа сенаж кoорге, чүс бошка онаалтыр 165 алдынган болган.

— Бодунуң ажылы дээш сагыжы аарып чорур кижилерге ынак мен. Кижи өфрүзү болгаш херээнге ак сеткил-биле, соолгу түңнели дээш эр[illegible] [illegible] [illegible] болур ужурлуг. Эки ажылдап [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] механизатор эзы [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] —деп, ол [illegible].

М. МУХТАРОВ.

Калмык АССР-ниң [illegible] [illegible] [illegible] «Хадрис» ансамблиниң ат-сураа республикадан дашкаар-даа алгаан.

ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга тураскаадып, Калмык АССР-ниң ажыл-амыдыралын чырыткан бо арынны «Хальмг үнн» солуннуң чорудуп берген материалдарынга болгаш фото-чуруктарынга үндүрдүвүс.

АКЫ-ДУҢМА ЧУРТТАРДА

СОФИЯ. Болгарияда эң улуг даан Пловдив хоорайның «Марица» деп пес-таавы комбинады [illegible] кылып үндүрген. Ол продукцияның чаа хевирлери бүдүрүп [illegible] хевеҢ чарыгдалын [illegible] аргазын берген тускай [illegible] түңнелинде чедип алдынган «Мариицаның» ажылдакчылары 2,3 млн. лев-акшаның [illegible] материалдарны камнап алганнар.

Чыгаттың болгаш материалдарны камнаарының [illegible] эң-не артык [illegible] бүрүн бүдүрүп кылып [illegible] тускай ажыл-чорудулгазы фондулуг кол бүдүрүлге [illegible] боон, ол бүгүнү ниити бүдүрүлгениң [illegible] коллективтиң кежигүннеринге улээр.

БУДАПЕШТ. Венгрияның судно тудар болгаш кран кылыр заводунга Совет Эвилелинче чорудар дээш 2400 ат күштүг баштайгы судноны байырлалдыг байдал-биле суугже киирген. Улуг күштүг болгаш камналгалыг-даа ол чаа судноны совет бодаш венгр специалистер кады ажылдап кылган. Келир чылын ол венгр бүдүрүлге черинге судноннуң хөй кылдыр тудуп эгелээр. ВУР-нуң судно тудакчылары беш чылдың [illegible] чедир чаа хевирниң ындыг 30 судноларын совет чагыкчыларынга чорудуп бээр. Оларны шлангыга Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң хемнеринге кады бээр-биле ажыглаар.

Венгрияның судно тудар болгаш кран кылыр заводу социалистиг экономиктиг таарыштырылганың комплекстиг программазын боттандырарынга идепкейлиг киржип турар. Совет Эвилелиниң венгр бүдүрүкчүлерниң хөй-хөй чылдарда чагыкчызы боол келген.

ХАНОЙ. Ротанстан болгаш бүдүрүүдан даштыкынче үндүрер продукцияны бүдүрериниң [illegible] плааны Вьетнамда чедимчелиг күүседиринде. Ындыг продукцияны бүдүрүп үндүрериниң хемчээли көвүдээн.

Ареаан эт-херекселдерин [illegible] ротанстан болган [illegible] хереглел [illegible] Вьетнамда [illegible] үлегер боор. [illegible] бүдүрүп талазы-биле чартык миллион хире ударгаанар ажылдап турар. Вьетнам [illegible] ротанстан болган бүдүрүлгеден [illegible] бүдүрүп [illegible] Совет Эвилелинче чорудуп турар.

(СЭТА).

Израильдиң Ливанче агрессиязын ойтур шавар [illegible] Палестинаның араб улузунуң [illegible] Чөөнкү Чөөн чүкке чөптүг болгаш бүгү талалыг таарыштырылганың, Чөөнкү Чөөн чүкке быжыг тайбыңның [illegible] туруузарының боттуг оруун Совет Эвилели айтып турар. «Правда» солунга Леонид Ильич Брежневтиң харыызарынга политиктиг ажылдакчыларның, делегейниң хөй-ниити [illegible] деринниң [illegible] органнарының берип турар үнелээшкиннериниң кол-ла утказы ындыг болуп турар.

Бодунуң эргелери дээш палестин [illegible] совет удуртукчузуң илергейлиг деткимчезин [illegible] Палестинаны хостаарының организациязын [illegible] даргазы Я. Арафат бедии-биле үнелээн. Л. И. Брежневтиң [illegible] Палестинаны хостаарының организациязы улуг чүүлдүгзүнүг-биле уткаан деп, Я. Арафат медеглээн. Чөөнкү Чөөн чүк талазы-биле делегей конференциязын [illegible] совет инициативазы ол деткээн.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА БОЛГАШ ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

БЫЖЫГ ТАЙБЫҢЧЕ УГЛАНГАН ОРУК

Бейрутту [illegible] турар күштерниң болгаш израиль шериглерниң ангылаарынга КНО-нуң чогуур сайныг күштерин ажыглап болур аргалының дугайында совет удуртукчунуң медеглели Я. Арафат [illegible].

• • •

Израиль агрессияга удур ливан болгаш араб улустарның демиселин Л. И. Брежнев база катап шиитпирлиг камгалап, боттарының кургулузун тургузуп алыр эргезин киириштир палестиннерниң эргелерин деткээн деп, Палестинаны хостаарының Демократтыг фронтузунуң чиңгине секретары Н. Хаватма медеглээн. Чөптүг чорук дээш демиселде Палестинаны хостаарының организациязын бүгү хемчеглер-биле деткип келген болгаш деткиишкин Совет Эвилелинге өөрүп четтиргеп бис. Демократтыг [illegible] организациязын [illegible] рылгазы болгаш деткиишкиниң [illegible] улуг [illegible] дузалыг. Ливанга америк шериглериниң [illegible] удур Л. И. Брежневтиң чогуур [illegible] бо талазы-биле онза чугула болган.

Палестиннерниң [illegible] байдалдыг турар, хамаарышпас хогжүүр болгаш бодунуң күрүнезин тургузуп алыр эргезин хандырарынга херектиг хемчеглерниң арабтар боттары кады тодарадып алган турарының эргежок чугулазының дугайында совет удуртукчунуң чугаалаан чүүлүнче Сирияның «Ас-Саура» солуну кичээнгейни угландырган.

Палестинаның араб улузунуң айтырыын шиитпирлээриниң эң-не дээре, боттуг оруу [illegible] Л. И. Брежневтиң медеглелиниң чугулазын Мароккону «Аль-Баян» солуну онзалап демдеглээн. Израильдиң араб [illegible] оруктарынга хамаарыштыр бодунуң туружун Совет Эвилели [illegible] деп, Мароккону база бир есе—«Опиньон» [illegible] демдеглээн.

• • •

Арабтарның чаңгыс эвилелин [illegible] турар күштерни бо берге үеде шеглеп сосадырынче Л. И. Брежневтиң [illegible] Тунистиң «Аль-амаль» солуну кичээнгейни угландырган.

• • •

Турцияның эң улуг дээн «Миллиет» солуну Израильдиң Ливанда агрессиязын [illegible] уткакчы үүлгедиишкинни база израиль агрессорнуң артында турар АКШ-тың [illegible] шиитпирлиг буруу шаап деп демдеглээн.

• • •

Палестин улуска болгаш оон [illegible] Палестинаны хостаарының организациязы кииришпир бүгү-ле [illegible] эрге-ажыктарын барымдаалап турган, Чөөнкү Чөөн [illegible] боттуг оруун совет президент саналдаан деп, АКШ-тың «Тайбын [illegible]» күүседикчи комитедин кежигүнү П. Розен медеглээн. Ливанның девискээринден израиль агрессорлар үнүп чоруур ужурлуг. [illegible] үүлгедиишкиннери — Вашингтонуң деткиишкининиң болгаш камгалаашкынының дорт түңнели-дир.

• • •

Хамаарышпас палестин күрүнезин тургузарының айтырыгын ССРЭ деткип турар, ол чорук совет президентиниң харыыларынга [illegible] турар деп, англи парламентиниң кежигүнү Дж. Лемонд чугаалаан. Палестин айтырыгны чугле ол [illegible] бүгү [illegible] Ливанга удур израиль агрессиязы, палестин болгаш ливан улустарының [illegible] шиитпирлеп [illegible] руу шаап турар бис. Ливанче бодунуң шериглерин чорудар дээр АКШ-тың бодалынга хамаарыштыр совет удуртукчунуң сагындырыгзы берге каттышкын турар мен, чүге дээрге, шериглер чорудар болза, ол кезы девискээрге дерии холгаарлаашкын кылыр дээш ол болур ийик. Америк администрациязы Ливанда кризистиг байдалды Чөөнкү Чөөн чүкке бодунуң [illegible] ажыглаарын күзеп турар. Л. И. Брежневтиң чөптүг-биле демдеглээни ышкаш, Чөөнкү Чөөн чүкте чөрүлдээни [illegible] Палестинаны хостаарының организациязы киириштир бүгү-ле [illegible] дыг талаларның коллективтиг күжениишкиннериниң [illegible] түңнелинде харын болдунар аргалыг.

(СЭТА).

«ИМПЕРИАЛИЗМ ШУРГУУШКУНУН ОЙТУР ШАВАРЫНГА БЕЛЕН БИС»

ГАВАНА. (СЭТА). «Бистер империализмниң кандыг-даа чимзенииишкиннерин ойтур шаварынга белен бис»—гренада революцияның удуртукчузу, премьер-министр Морис Бишоптуң ол сөстери Кариб далайында чаа, шыңныг ниитилели тургузуп турар улуг эвес ортулук күрүнениң—Гренаданың улузунуң кыйгырыы болу берген.

1979 чылда реакцияның эргежагырганы дужур октаан, улустарының эрге-ажыктарын өзүгаар социал-экономиктиг болгаш политиктиг чаартылгаларны кылып турар гренада революцияның бүдүрүүдиг бедийин сонеадырып оралдашкаш, Вашингтон эң-не кара сагыштыг хоралакчы үүлгедиишкиннер кылырындан безин чалданмайн турар. Рейганның администрациязы гренада революцияның өскелдаа кариб чурттарга үлегер болу бээриндеп айыылзынып турар.

Революция соондагы баштайгы айларда-ла АКШ Гренадага хамаарыштыр коргуп, сүртедириниң болгаш экономика талазы-биле айыышкын кылырының политиказын ажыглаан. ТРЭ-ниң шиишкинчи албан чери гренада революцияны бооп тударының калбак планын ажылдап кылган. Ынчалза-даа гренада улустуң сөремчилелдиг, оларның революстуг удуртулганы долганып сырый каттыжышкынны ол хоралыг планны боттандырарын болдурбаан.

Гренаданың найысылалы Сент-Джорджес хоорайга чувс чугаалаан, Вашингтон бистиң чуртка удур кыжанырының кампаниязын ам-даа үргүлчүлеп турар деп, М. Бишоп айыткан. Оон ужурундан бистер черлик чуртту камгалаарынга минута бүрүзүнде белен турар ужурлуг бис.

БОЛГАРИЯ. Аллар-сугалыг Казанлык оргулаажында үстүг розаның бүрүлерин чыып турар. Эрте-бурунгудан бээр-ле тургустунган чаңчыл өзүгаар «дужүт» ажаан алдышкыны өзүлүт-ла хоглуг байырлал болур. Улустуң ырылары аңаа чаңгылап, «роза-чечек фестивалы» болур.

Казанлыктың розазы бир ай ажыг-ла үе иштинде чечектелир. Бүрүлер чымзадаазын чугле эртен, шалың кургаваанда, кылыр. Оон башка хуңнуң изиг хереиинге чечектерде чыылган үе эрээш, тактуп каар. Ындыг үе алдын-биле деңней өртек-үнелиг.

Розаның бир килограмм ууун чыып алырда, үш тоннадан эвээш эвес кызыл чечекчигештерни азы 6 хире тонна ак чечекчигештерни чыып, болбаазырадып кылыр апаар.

Амгы үеде Болгария роза ууун бүдүрер талазы-биле делегейде бирги черни ээлеп — делегейде ап турар ындыг продукцияның 80 хуузун бүдүрүп үндүрүп турар. Роза ууун делегейниң ужен ажыг чурттарынче, оон иштинде Совет Эвилелинче база чорудуп турар.

София—Пресс—СЭТА-ның фотозу.

ХАЛДААРЫНЫҢ ПЛАНЫ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Президент Р. Рейганның Ливанче америк шериглерин чорудары дугайында [illegible] Пентагон ындыг халдаашкынга херек кырында белеткеп [illegible]. Америк парлаганың херечилеп турары-биле алырга, Каттышкан Штаттарның шериг албан черлери ол араб чуртче шурууп кирериниң тодаргай планын ажылдап кылган.

«Нью-Йорк таймс» солунуң [illegible] алырга, [illegible] соруглуг күүседириг «удурген хөделиишкинниң күштериниң» составындан агаар [illegible] өзүгаар алырга, 82-ги агаар-десант [illegible] Форт-Брэгте (Соңгу Каролина штаты) турар ийи батальонну эргежок чугула апарган тавазырагда агаар оруу-биле Чөөнкү Чөөн чүкче октаар апаар, 800 кижи составтыг бир батальон шуут-ла Бейруттуң бодунга барып дүжер, а база бир [illegible] Кемпстте-даа курлаавырлардар арттырып каан»—деп, «Нью-Йорк таймс» демдеглээн. Оон аңгыда база бир муң парашютчулар [illegible] Италияда шериг баазазынга шуут дайынчы белен байдалга турары [illegible]. Оон-биле кады 1800 далайның чадаг шериглерин алгаш чоруур америк десант судноларын Ливанның [illegible] чоруп айыткан. Олар эргежок чугула апарып, [illegible] дүжүрүүр дужуртунуң эгелээр.

[illegible] алырга, «хорум-турум [illegible]» [illegible] хөделиишкиннер [illegible] наргa удур дайын чорудулгазының тактиказынга тускай өөредип каан шериглерни арга ажыглаар» деп планнаан. «Нью-Йорк таймстың» херечилээни-биле алырга, АКШ-тың Ливанга ажыглаар деп турар шериглериниң ниити саны АКШ-тың президентизи Р. Рейганның чугаалааны 800—1000 кижиден дыка хөй боол, эвээш-ле дизе, 4,5 муң шериг албанныглар болур.

ИРАК-ИРАН ЧӨРҮЛДЭЭ

БАГДАД. (СЭТА). Ирактың кол шериг командылалының дыңнатканы өзүгаар алырга, иран шериглер [illegible] ны кылбышаан турар. Ирак [illegible] иран кижилери [illegible] өлүртүп, чидирген иран албан кижилери дыңнадып турар.

ТЕГЕРАН. (СЭТА). Иран шериглер ирак девискээринге 150 дербелчин метр шөлдүг черни тудуп. Беш кол угла[illegible] чорудуп турары ИРНА [illegible] Ирактың [illegible] киргенниң соонда дайлының 650 танкызын узуткаан. 101 танкыны хунаап алган болгаш 3 муң ирак шериглерин [illegible].

ГРЕНАДА: ЧААРТЫЛГАЛАР ОРУУ-БИЛЕ

Далай мугулдурунда ак хар [illegible] океан [illegible] эрик [illegible] кудумчулары [illegible] туристер. тропиктиң өңгүр чараш чечектери —Гренаданың найысылалы Сент-Джорджес хоорай ынчаар сагышка артар. [illegible] улуг эвес ортулук [illegible] «бичии антиль ортулуктарының эртинелиг чериэ» деп адап турары таварылга эвес.

Гренадачылар боттарының [illegible] ажыл-дыр эки [illegible] дилээр дээш эвес, харын дерзии диктатор Гейриниң ужурдуржок [illegible] дан девер дээш чөөкта чаа-ла оларның хөй-хөйү чуртун кагташ чорун турган. Америк чалчаның каржы-дерзии өзүгуруму 1979 чылдың март 13-те ам чаа ДЖУЭЛ [illegible] «Нью-Джуэл» шимчээшкинниң удуртулгазы-биле чонунуң күчүлүг хөделиишкининиң түңнелинде дужур октаткан. Гренаданың төөгүзүнге чаа арын чогумнда ол хүнден эгелээн.

Үш чыл мурнунда хамаарышпас бо тускайлан хогжүлдеже угланышкынны чарлааш, премьер-министр Морис Бишоптуң улузу революстуг чаазы калбак улус [illegible] рынга дешпилгелиг социалистиг [illegible] амыдыралга боттандырып турар. Гренадага бистиң чорааш үевисте М. Бишоп-биле беседаны сактып олур мен.

Диктатурадан салгал болуп биске бойлаан экономика болгаш тонаткан албан салы арткан, күш-ажыл кылып шыдаар бүгү чонунуң хөй кезии ажыл чок болгаш амыдыраар херекти чок турган.

[illegible] байдалдарда хөгжүп турар. Ынчалдажок үш чыл бичии-ле ажыг үениң иштинде чуртка эвээш эвес чүүлдер кылдынган. Гренадада халас өөредилгени киирген, школалар тудуушкуну эгелээн, кадаа кыдыг-булуң районнарда баштайгы медпунктулар бар апарганнар. [illegible] гаш. Ал-чем ортаан чааак бодунуң контролунга алган, администрацияга [illegible] алыскак-чиисек чорукту узуткаан. Экономиктиг хогжүлдениң болгаш күрүне бюджединиң планын чуртун төөгүзүнге бир-ле дугаар бо чылын ажылдап кылган. Гренадада оруктарны кылып, кадаа [illegible] тургузуп турар.

Делегей аренаzынга Гренада быжыг болгаш хажык чок [illegible] [illegible] мөөрейлиг [illegible] болгаш демократия дээш демисээн турар [illegible] дугайында медеглеп турар. Каяа-даа каттыш[illegible] идепкейлиг кежигүнү болбушаан, Гренада бүгү-ле күрүнелер-биле харылзааларны хогжүдери дээш туржуп турар. Социалистиг дем каттыштырылга чурттары-биле ыяк [illegible] Гренада улуг ужур-дузалыг деп көрүп турар.

Чаа шимчээшкин ДЖУЭЛ партиязының ТК-зының Политбюрозунуң даргазы. Улусчу [illegible] Морис Бишоп баштаткан Гренаданың партия-чазак делегациязының Совет Эвилелинге албанның чорууӧ бистиң [illegible] найыралдыг [illegible] болур [illegible] чок.

Гренаданың [illegible] болгаш хамаарышпас [illegible] [illegible] Куба-биле болгаш социалистиг өске-даа чурттар-биле найыралы Вашингтонну [illegible] турар. Чаартылгаларны үзер, революцияны базар дээш ТРЭ болгаш АКШ-тың өске-даа тускай албан черлери бүгү аргаларны ажыглап турар. Мурнунда диктатор турган Гейри Гренадаже халдап кирерин белеткенмишаан, Калифорнияда [illegible] ни чыып турар. Ол чуртка [illegible] кампаниязын чорудуп турар. [illegible] АКШ деткип, гренада удуртукчуларны өлүрүп чок кылышаан [illegible] кылган.

[illegible] Сент-Джорджеске болган митингиге Морис Бишоп чувс чугаалааш, революстуг Гренаданың адреzинге кыжаныышкын кылырын Каттышкан Штаттар соксатпайн турар деп [illegible] туруп [illegible].

О. КОЛЕСНИКОВ

Сент-Джорджес — Москва.

БОЛУУШКУННАР, ФАКТЫЛАР

20 ЧЫЛ БОЛГАН

ПРАГА. [illegible] «Тайбын» дээр [illegible] 20 чылын демдеглеп турар. Эрте [illegible] ка талазынга аңы-дүмма күрүнелерниң [illegible] болгаш [illegible] рының, Болгарияның, Венгрияның, ГДР-ниң, Польшаның, Румынияның, ССРЭ-ниң болгаш Чехословакияның электроэнергетиктиг системаларын [illegible] бүгү энергосистеманың күчүзүн өстүрериниң үезин болу берген.

Социалистиг дем каттыштырылга [illegible] энергетиктиг [illegible] Прагада төп диспетчер эргелели хуваар. Электроэнергияга негелде туруп хереглеттинип келген үеде ЭДЧ [illegible] Бодунуң ГДР-ниң [illegible] «Тайбын» дээр каттышкан энергосистеманың баттайгы чылында [illegible] миллион [illegible] электроэнергиязы [illegible].

ПРЕЗИДЕНТ АЛБАН-ДУЖААЛЫНДА КИРГЕН

ДЕЛИ. «Раштрапати Бхаван» дээр президент ордузунга Индияның чаа президентизи Заил Сингх албан-дужаалынга кирериниң албан хуузунуң өзүлдазы болган.

Индияның [illegible] болгаш политиктиг ажылдакчызы Заил Сингх [illegible] хамаарышпас чорукту чедип алганының соонда Индия Республиканың чеди[illegible] президентизи-дир. Июль 12-де болган президент соңгулдазында дыка хөй хууларга ол [illegible].

Албан-дужаалынга [illegible] президент экономиктиг [illegible] түг чорукту чедип алырының [illegible] Индияның хөй [illegible].

Ядролуг боо-чепсектиң мурнунда бүдүрериниге удур, тайбын [illegible] Заил Сингх ядролуг халапты болдурбас [illegible] тайбыш болгаш [illegible] чепшээрежилге херек деп онзалап демдеглээн. Индия бүгү улустар-биле найыралдыг [illegible] Делегей аренаzынга ол чөрүлдээлерни таарыштыр тайбыш шиитпирлээри дээш, экономика талазы-биле [illegible].

АНГОП АГЕНТИЛЕЛДИҢ ДЫҢНАДЫЫ

ЛУАНДА. [illegible] айтырыгны шиитпирлээриниң не[illegible] Анголадан болгаш мурнуу-африка эжелекчи [illegible] Намибиядан хары утка үндүрер дугаймында АКШ-тың саналын Ангола Улус Республиказы хүлээп албаан деп, чазактың албан [illegible] Ангол дээр ангола информация [illegible].

АКШ-тың президентизи [illegible] Ангола [illegible] куба шериглерниң [illegible] Намибияга хамаарышпас [illegible] Ангола Улус Республиказы [illegible] Куба [illegible] Мурнуу-Африка Республиказы АКШ-биле [illegible] куба шериглер [illegible] Намибияның [illegible] хамаарышпас чорукту [illegible] СВАПО биле [illegible] Боттуг [illegible] демдеглээн. Агентилел айыткан.

АКШ-ТЫҢ СОМАЛИГЕ ШЕРИГ ДУЗАЛАМЧЫЗЫ

АДДИС-АБЕБА. Могадишонуң радиозу Сомалиге АКШ-тың дүрген шериг дузаламчызын көргүзер деп шиитпир[illegible].

Сомалиниң [illegible] министерствозунуң тележ[illegible] дыңнадып[illegible] ол дамчыдылгада АКШ боо-чепсекти болгаш шериг ок-чемзээн агаар болгаш далай дамчыштыр чорудуп эгелээнин айыткан. Шериг чепсээн чорудуп эгелээри-биле чергелештир Сомалиниң президентизи С. Барре АКШ-тың президентизи Р. Рейганнап амгы Сомали [illegible] гага «найыралдыг харылзааларны» быжыглаарының дугайын бөдүредип турар бижикти база алган.

ТУРАЗЫНДА ХОЛГААРЛААШКЫН

САН-ХОСЕ. Сальвадорда чалчы кырым чурумга Каттышкан Штаттар [illegible] күштерге удур дайынга [illegible] хөй санныг напалм [illegible] бомбаларны чорудуп берген. Оларны найысылалдың «Илопанго» аэродромунга америк самолеттарлан дүжүрген. Ында-биле АКШ бистиң чурттуң иштики херектеринге кара туразында холгаарлаашкынын [illegible] деп, сальвадорлуг тура хамыктыларының «Фарабундо Марти» дээр радиостанциязы дыңнаткан.

Ол Карписаль болгаш Охос-дель-Агуа дээр чурттакчылар черлерин үш кезек дургузунда камгалап, Чалатенанго департаментинде Эль-Койотерны ээлеп алган патриоттарның дайынчы чедиишкиннериниң дугайын база тодарадып-биле дыңнаткан. Оон-Мум океанның эрии дургаар чорукан [illegible] Сан-Висенте болгаш Усулутан департаментилерле чугула оруктарны олар контрольдап турарлар.

КАРЖЫ ӨНЧҮК-ЧӨҢГЭЭ

МАНАГУА. Гондурастың [illegible] АКШ-тың болгаш Гондурастың [illegible] күштериниң каттышкан [illegible] Америк шериг-транспорт самолеттары гондурас шериглерни, ол ышкаш дыка хөй санныг боо-чепсекти база дайынчы техниканы Никарагуа-биле кызыгаарже [illegible] турар. Рейганның администрациязының [illegible] никарагуа улуска удур чөптүг агрессияны [illegible] туруп.

Никарагуаның национал катап тургустунуушкунун [illegible] Гондураска [illegible] америк самолеттарның Гондураска [illegible] туруп — [illegible].

АКШ-тың болгаш Гондурастың чазактарының [illegible] Америктиң [illegible] шиитпирлээн [illegible] турар.

(СЭТА).

АГРЕССИЯ ҮРГҮЛЧҮЛЕВИШААН

БЕЙРУТ. (СЭТА). Израиль шериглер июль 25-те Бейрутту курлаг чорден, далайдан [illegible] бомбаларын [illegible] далай десантызын [illegible].

[illegible] Бейрутту [illegible] ужудуушкуннарны кылып, кассеттиг болгаш шыгыг бомбаларны октап, бомбалаар черлерин [illegible] Оон соонда израиль ужар-хемелериниң хоайи каш удаа агаардан [illegible] боол, Бейрутта Шатила дээр [illegible] бомбалаан.

[illegible]

Израильдиң шериг-агаар [illegible] Джинах [illegible] Бейрутту ориктарынга чоокшулаар [illegible] кылган. [illegible] болгаш ливан национал патриоттуг күштериниң [illegible] артиллериязының, ракета тургузугларының болгаш танкы бооларының [illegible] тур [illegible] эртпээн [illegible].

[illegible] Бейруттуң [illegible] турар. Премьер-министр Бегин «Тель-Авив айтырыгны шериг күш-биле шиитпирлээр арга-дан ойталавас» дээрзин демдеглээн. Бейруттуң [illegible] Израильдиң [illegible] Ариэл Шарон бодунуң талазындан Ливанче халдап кирииишкинниң Каттышкан Штаттарның [illegible] биле кылганын ажык-биле [illegible].

[illegible] барып болбас деп чүвени бистиң демиселивис көргүскен деп, ПХО-нуң күүседикчи комитединиң даргазы Я. Арафат ГДР-ниң [illegible].

Чөөнкү Чөөн чүк айтырыының онзо Палестинаның араб улузунуң айтырыы [illegible] бот тодарадынга [illegible] палестин күрүнезин тургузар эргезин тывыспышаан, ону шиитпирлээр [illegible] база, ол девискээрге тайбыңны болгаш дээ-деске байдалды тургузары [illegible] болур.

Ол сорулгалар израиль агрессорларга [illegible] шериглерни Ливанга [illegible]-биле-даа чедип ап чадашыгзыны Я. Арафат демдеглээн. Барыын Бейруттуң [illegible] кирип турары үш израиль [illegible] турарын ол дыңнаткан.

Я. Арафат оон-биле [illegible] ПХО-ниң [illegible] америк [illegible] улус [illegible].

СТУДЕНТИЛЕРНИҢ „КҮШ-АЖЫЛЧЫ СЕМЕСТРИ“

Иемьнуң төнчүзүнде дээди өөредилге черлеринде кичээлдер доозулган болгаш студентилерниң чайгы дыштанылгазы эгелээн. Ону канчаар эртирерил? 800 муң оолдар болгаш кыстарга, бирык алды студентиниң-ле бирээзинге ол айтырыг шиитпирлеттинген: олар чайгы студентилерниң тудуг отрядтарының составынга эртирерлер.

1959 чылда Москва университединиң 339 студент-физиктери чайгы үеде чурттуң [illegible] ажылдаар деп шиитпирлээн. Олар тудуг отрядтарынга каттышкаш, администрация-биле керээ чарып алган болгаш чаның төнчүзүнде элээн каш объектилерни ажыглалга кирериинге белеткеп дужааганнар. «Күш-ажылчы семестр» деп атты алган студентилерниң тудугжу шимчээшкини ынчаар төрүттүнген.

Бо хүннерде чурттуң ховуларында болгаш тудугларда, заводтары болгаш фабрикаларында оон «аудиторияларын» апарган. Чижээ, эрткен чылын ийи тонна ногааларның, фруктуларның бирээзи-ле студентилерниң холдары-биле ажаап алдынган, чээрби тудугжунуң бирээзи-ле студентилер отрядтарының [illegible] деп тургустунган.

Ол отрядтар аныяктарны чүнүң-биле хаара тудуп турарыл? Аныяктарның хөй-ниитичи идепкейиниң илерээшкинин оон көрүп турар бис деп ленинградчы социолог Владимир Лисовский чугаалап турар. «Күш-ажылчы семестрге» студентилерниң киржилгезиниң кол-ла чылдагааны кайда-даа [illegible] ниитилелге чугула болуп турарыл (бүгү харыының 50 хуузу), аңаа киржири. Оон ыңай аян-чорук кылыш, агаар бойдустуң аңаа эвес онзагай байдалдарынга боттарын шенээр деп романтиктиг бодалдар база оларда бар. Айтырыг салганнарның 40 хуузу ындыг харыыны берген.

Ынчаарга каникулду канчаарыл? Студентилер дыштаныы, келир өөредилге чылынга чаа күш киирип алыры чугула болгай?

Москваның күрүне университединиң алган түңнелдерин көрээлиңер. Тудуг отрядтарында киржип турар студентилер өөредилге чылының дургузунда поликлиникага [illegible] рып турарлар — чаңгы ажылдар кадыкшылды быжыглаар. Оларның студентилерниң профэвилелинден материалдыг дуза дилээри ийи катап эвээш — отряд кежигүнүнүң Соңгу чүк районнарынга 45 ажыл хүнүнде ажыл төлевири 700 хире рубль болуп турар.

Ол ышкаш тудуг отрядтарында киржип турар студентилерниң [illegible] лерин доскан соонда удуртукчу ажылга хөйү-биле чалап турар—олар чүгле теоретиктиг билигни ээдип алган эвес, харын ону практика кырынга быжыглаан аныяктар болур. Чижээ, Новосибирскиде студент Валерий Мотковка ийи чер: улуг тудугнуң прорабы болурун болгаш улуг тудуг эргелелиниң килдис удуртукчузу болуп ажылдаарын сүмелээн. Студентиниң тудуг мастеринге, килдистиң инженеринге ажылдаар кылдыр хуваары ам чаңчыл апарган.

Ынчангаш чамдык тудуг отрядынга кирерде, чаңгыс-ла ажылчының ажылдаар чери дээш он беш чедир кижи бөлүрсье киржип турары элдептиг эвес. Студентилерниң тудугжу шимчээшкини доктаамал хөгжүп турар, «82-ги күш-ажылчы семестр» оон мурнундагы күш-ажылчы 23 семестрлерден чүнүң-биле ылгалып турарыл?

Студентилерниң баштайгы отрядтары дузалал ажылчын күжү болуп ажылдап турулаан болгай. Бо хүннерде улам хөй студентилер дээди [illegible] рының өөренип турар мергежилиниң айы-биле ажылдап турарлар. Чижээ, бо чылын беш отрядтың бирээзи-ле специализастаттынган отряд болуп ажылдаар.

Бала бир онзагай талазы: бо чылгы «күш-ажылчы семестр» моон мурнундаазынга бодаарга кедээ ажыл-агыйже кол угланган. Ол дээрге, СЭКП ТК-ның май Пленумунга хүлээп алган ССРЭ-ниң Аъш-чем программазы боттандырыы-биле ол холбашкан. Ол программа кедээ ажыл-агыйның хөгжүдеринче угланган экономиктиг, эртем талазы-биле үнделиттинген, социал угланыышкыннарының комплекстиг хемчеглерин көрүп турар.

Студентилер отрядтарының 60 хире хуузу бо чылын кедээге ажылдаар. Олар чүгле дүжүт ажаалдазынга, оруктар тударынга азы мал ажылының комплекстерин тударынга эвес харын социал-культуралыг объектилерни тударынга ажылдаар. Студентилер 600 школаларның, 430 уруглар садтарының болгаш яслилериниң, 140 профессионал-технический училищелерниң, [illegible] чуртталга бажыңнарының болгаш общежитилерниң тудуунга киржирлер.

Ниитизи-биле эрткен 23 чылдарда «күш-ажылчы семестрге» 8,5 миллион студентилер киришкен. Олар 13 миллиард ажыг рубль түңнүг ажылды кылганнар. Ол хире түң-биле бир улуг хоорайны тудуп болур. «82-ги күш-ажылчы семестр» доостурунга шаг ол түңге миллиард ажыг рубль немежир деп Төп штаб санап турар.

Андрей ЛОСКУТОВ.
ПМА-ның корреспондентизи.

1981 чылда ССРЭ-ниң Күрүне шаңналының лауреады атты ССРЭ-ниң улуустуң артизи, ССР Эвилелиниң Улуг театрының солизи Екатерина Максимовага тывыскан.

Келир үениң артизиниң амыдыралынга Улуг театрының труппазынга киргени улуг орукту ажыткан. Ылангыя Г. С. Уланова оон дыка хөй [illegible] дагдыныкчызы, өнүгү болуп келген. Оон соонда баштайгы рольдарны ойнап, чедиишкиннерлиг болган.

Бөгүнде балеринаның ойнап турар рольдары аңгы-бүрү болгаш хөй: лириктиг, драмалыг, каттырынчыг. Оларга Жизель, Джульетта, «Даш чечекте» — Катерина, «Спартакта»—Фригия, «[illegible]»—Эола, «Щелкунчикте» — Маша, Шура Азарова болгаш өске-даа хөй партиялар хамааржыр.

ЧУРУКТА: ССРЭ-ниң улуустуң артистери, Ленинчи шаңналдың лауреадтары В. Васильев биле ССРЭ-ниң Күрүне шаңналының лауреады Е. Максимова.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ЧАА ТЫВЫЗЫКТАР

1. Шылыр-шылыр
дааштыг,
Чычыы-маңнык
оруктуг,
Халыр-халыр дааштыг,
Каас торгу дөжектиг.
2. Ишти өрээлдиг,
Изигде хыраалыг,
Иштээн чеми
Иривес, чыдывас.
3. Көөрге хааржак,
Көстү бээр чуруктуг.
Кайда-даа
болуушкунну
Хамаан чок көргүзер.
4. Чамашкызын
чазыптарга
Чажыт кылган
уяларлыг.
Каъттангызын
карттаптарга,
Кара-хүрең долу
төктүр.

О. БОРАШ.

Агния Барто

С В Е Т А БОДАНЫП ОР

Эриг мөңгүн шалны чайнаан
Эртенги садта чырыы аажок,
Корабльде парустар дег,
Коляасканың пөзү херик.
Бүрү эттен хадыраан,
Будуу Света боданып ылаан.
Бичии оолак көрүп чыдар
[illegible] [illegible].
Анаа барган херим артап,
Азы ном-даа уттуп болгай.
Бичии кижи көрүп алгаш
Бистен чижек алза канчаар.
Оон-даа чүү боор Света угба
Оолду аажок сургаан иргин:
—Соонда барып дүүнгү бис
дег
Содааланы бербес сен аа.

Ш. ДАРЖАЙ очулдурган

Дөрттээк шүлүктер

ХҮННЕЗИН-НЕ

Күске кыжын чиир чемин
Күске чедир белеткеп аар.
Хүннезин-не! Хүннезин-не! —
Хүнезин-не кээй болур.

А Ж Ы Л Д А!

Аас-кежик— ажылда.
Алдар—база ажылда.
Ажылда! Ажылда!
Ам-даа кызып ажылда!

Х А Р

—Харың кажып, кырган-ачай?
Харың, каш чоор,
оглуңмуңуум?
—Харың канчап билбес
чувеп?
—Харың дедаан.
Чегенчиниии!

Ч. КАРА-КҮСКЕ.

АК-КӨК КУШ

Көк куш амдызында көрбээн мен, а ак-көк кушту ылап-ла көрген мен.

Ынчалза-даа ол ак-көгү дээрге аажок көккүр, ээулуг-ла көк он деп чүве бо-дур дээш, оон чаныңче халып чеде берген мен.

Көккүр куш кодан өшкүлер кырынга ээртинип ужуп турган, чидиг-чидиг алгыргылаан.

А шак ол кодан өшкүлерни адын карактарлыг серге хайгаарап [illegible] чораан.

[illegible] серге бичээни берген, ынчалза-даа дээрже [illegible].

Үлеринге белеткенип, мен чалгыннарым хиилеңип турган-биле дөмей-ле, мени ол [illegible] кайгай берген.

А ак-көк куш кодан өшкүлер кырынга [illegible] дээрже көрүп дээш, сергеже ол эткилээш, ынчалза-даа адыый-карак, мени ан-не айыылдыг деп-ле бодаан боор, менче кеде кайгавышаан.

Ак-көк куш ужуп чоруй барган, серге өттап туруп алган, а мен бааып чанып кан мен.

— Ол, кайынам, көк куш эвес-тир ийин. Көк куш ынчаар этпес болгай аан. Ол дээрге, ак-көк куш азы көккүр саасканы-дыр ийин, көк куш көрбээним харамчыг-дыр, ынчалза-даа ак-көөгү көөрү кайын багай деп.

Юрий Коваль

ХОВАГАН

Бистин бажынывыс чанынга ирик чудук чыткан чүве.

Дүъш соонда чудук кырынга олурар дээш чеде бээримге, ында ховаган бар болду.

Хажыызындан хайгаарап тур мен, ховаган, бис ийиге олут четчир дээн ышкаш, чудуктуң бир ужунче ужа берди.

Мен оон чанынга оваарымчалыг олуруп алдым.

Хүн херелиниден чылый берген чудукка хөвага улам [illegible], бирде херип каап, бирде кызып каап олур.

—Мында чылыг болгаш, багай эвес-тир —деп аңаа чугааладым.

Ховаган бир чалгыныы, оон өскезин, [illegible] хөглүг-дүр бис аа—деп чепсүндүм.

Оон өске чугаалаар чүве чок ышкаш болду.

Күстүн бир чылыг хүнү турган чүве. Мен кызыл шарланнар болгаш кл'ннар шыпкан арга-эзимче көрүп ор мен, а ховаган улуг-улуг карактары-биле дээрже көрүп олур.

Бис ийилээ хүн ашкыже ынчаар кожа олурган бис.

Ачам тараш машиназын
Аажок-ла мунуксаар мен.
Ынчалза-даа будум четпес
Ыяышчының көрүнер даан!

С. ДОНГАНТЫҢ фотозу.

О. ОХЕМЧИКТИҢ «Чаштар база мында» деп фотоэтюду.

Б Ы Ж Ы Г КОЛЛЕКТИВ Б О Л Г А Н

Бистиң Ак-Туруг суурда эрткен чылын чаа профессионал-техниктиг училищени ажыткан. Ол чорук кедээде чурттакчы чоннуң ажы-төлү кедээге эргежок чугула мергежилдерни шиңгээдип алырынга улуг идиглиг болуп турар. Училищениң дирекциязы, башкылар коллективи училищениң материал-техниктиг баазазын быжыглаар, найыралдыг коллективти тургузарының херээнге бо кыска хуусаада эвээш эвес организастыг ажылдарны кылып чоруткан.

Училищеде «Ак-Туруг» совхозтан болгаш районнуң бүгү совхозтарындан шупту чүс ажыг оолдар, кыстар өөренип, тудугжунуң аңгы-бүрү мергежилдерин шиңгээдип ап турар. Училище тургустунганының баштайгы хүнүнден эгелээш башкылар коллективи сургуулдарга быжыг билигни берип, мөөрелдиг сагылга-чурумга кижизидип, хостуг шагын чөп ажыглап билиринге өөредип, хөй-ниитиниң ажылынга идепкейлиг болурунга кижизидилге ажылын чорудуп эгелээн. Училищеде аңгы-бүрү бөлгүмнер, секциялар доктаамал ажылдап турар. Эң ылаңгыя фото-чурук, шии, танцылыры бөлгүмнери, волейбол, баскетбол секциялары үргүлчү чорүп турар. Ол бөлгүмнерге, секцияларга сургуулдар идепкейлиг киржип келгеннер.

Районнуң школалар болгаш совхозтар аразының спортчу маргылдааларынга үргүлчү киржип, шаңналдыг черлерни ап турар бис. Эрткен чазын бистиң училищениң кубогу дээш районнуң школалар болгаш совхозтар аразынга маргылдаа болган. Аңаа бистиң училищевис ийиги черни алган. Эрткен өөредилге чылында бистиң база бир чедиишкинивис — март республиканың училищелер аразынга болган урап чүүл көрүлдезинге бир-ле дугаар киришкеш бир дугаар черни чаалап алганывыс болур.

Эки өөреднигелиг, хөй-ниитиниң ажылынга идепкейлиг сургуулдарны шаңнап мактаары бистиң училищеде база эки тургустунган. Чайгы дыштанылганың үезинде бистиң училищеден 5 кижи Чехословакияга, 5 кижи Венгрияга, 5 кижи Кара-Далай кыдыынга барып дыштаныры-биле чоруткан.

С. СҮГЕЖИК.

телевидение

ИЮЛЬ 29-ТА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.35 — Эртенги гимнастика. 8.50 — «Хөглүг чарыш». 9.35 — «Камера делегейни көрүп тур». «Фирманың ажыл-херектери дээш», 1-ги кезээ. 11.05 — Будуруулге гимнастиказы. 11.35 — Телемедээлер. 11.40—14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — «Аъш-чем программазы— бүгү улустуң херээ». Документалдыг телефильмнер программазы: «Дүжүт ажаар үе», «Чүрек бүрүзүнге дээштиг». 15.35—Уругларга фильм: «Хөглүр төөгүлер». 17.00—17.15 — Чапсар. 17.15 — «Шыдырааш школазы». Даамчыдылганың спорт мастери Б. С. Шашин чорудар. 17.45 — «Аныяктар адрестери». 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00— «Кижи болгаш хоойлу».

КЫЗЫЛДАН

19.30 — Телемедээлер. 19.45 — Чаралдаар.

МОСКВАДАН

19.50 — «Камера делегейни көрүп тур». «Фирманың ажыл-херектери дээш». 2-ги кезээ. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—22.50 — «Ол кылып шыдаар силерге». Оон соонда— Бөгүн делегейде деп информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Уругларга фильм. «Чаш назыныың соолгу чайы». 3-кү серия. 13.05 —Испан дыл. 13.35 — Бистиң садывыс. 14.05 — «Кемниг түлгедиишкин». Субтитрлиг уран-чечен фильм. 1-ги фильм—«Шылашпаан». 15.20 — Чурукчулар дугайында чугаалар. [illegible] Кент. 15.50 — Телемедээлер. 16.00 — 18.15 — Чапсар. 18.15 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телефильм. 18.45— «ССРЭ-ниң 60 [illegible]—60 шалыпчы неделя». 19.15 — «Азия товуу». Информация-публицистиг программа.

МОСКВАДАН

19.30 — ССРЭ-ниң Орук харылзаалар министерствозунуң үлегерлиг үрер хөгжүмүнүң концерти («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

19.50 — Киножурнал.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Лукошко төнтөргүлар-биле». 20.15 — [illegible] адгалары. 20.30 —«Алло, Москва, [illegible]». [illegible] дыылга. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.40 — «Пароходтар медээлеңкеш, чорупталар». Уран-чечен телефильм.

Агаар

Бөгүн республиканың шөлүнге [illegible] чагбас. Барыын чүк угланыышкынның хаттың дүргени секундада 7-9 метр чедер. Агаарның температуразы 24-28 градус чылыыр.

Кызылга элир булуттаар, чагбас. Барыын чүк угланыышкыныг хаттың [illegible] ни секундада 3-7 метр чедер. Агаарның температуразы 22-26 градус чылыыр.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

Кино

ИЮЛЬ 29-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Ырымның алгыжы» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Чүс өөрүшкү азы улуг ажыдыышкыннар поңу» 9.30, 11.20, 12.50. «Бот чорла оглу» 11.20, 17.20, 20.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Үжен төс чадажыгаштар» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Келдерел» 18.30, 20.30 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Качыгдалдың болгаш килечиниң оруу-биле» 15.30, 17.30, 19.30 шактарда.

ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРГЕ

Тыва АССР-ниң Күрүнүш-ажылчы ажаалга кассазы Иркутскиниң учёт-кредит техникумунга 1982-1983 өөредилге чылында «Ажаалга кассаларынга учёт» деп мергежилге хүндүскү салбырга өөренип-биле ортумак школаны доосканнарны хүлээп алырын чарлап тур. Өөредилгениң хуусаазы 1 чыл 8 ай.

Техникумну доосканнарга бухгалтер деп мергежилде тывсыр. Техникумга кирерин күзээннер орус дылга болгаш литературага (чогаадыг) бижиир, математикага (аас-биле) шылгалдаларны күрүне банкызының Тыва конторазынга келген техникумнуң үнүүшкүнүнүг шылгалда комиссиязынга дужаар.

Сес чыл школазын мактал бижиктиг болгаш ортумак школаны алдын болгаш мөңгүн медальдар-биле доосканнарны, а ол ышкаш профессионал-техниктиг училищелерни тергиин дипломнар-биле доосканнарны техникумга киреринин шылгалдазы чокка хүлээп алыр. Оон аңгыда «Чамдык эртемнерни өөренирин [illegible]» мактал бижиктерлиг кижилерни ол эртемнерге кирериниң шылгалдаларын тудар таварылгада база экзамен чок хүлээп алыр.

Кызыл хоорайдан аңгы черлерде чурттап турар кижилер документилерин ол черлерниң ажаалга кассаларынга дужаар.

Билдириишкинге ынжар чүүлдер: билииниң дугайында документ (бодун), № 286 хевирлиг шынзылгазы, күш-ажыл дептеринден үндүрүг (практиктиг ажыл стажтыглар), 3×4 см хемчээлдиг 4 фото-чурук.

Документилерни Тыва АССР-ниң Ажаалга кассаларының эргелелиниң кадрлар килдизинге 1982 чылдың август 10-га чедир хүлээп ап турар. АДРЕЗИ: Кызыл хоорай, Кочетов кудумчузунуң № 31 бажың.

К И Ч Э Э Н Г Е Й Г Е А Л Ы Р Ы Ч У Г У Л А

Кара-Хөл — Тывада аң, балык-биле байлак черлериниң бирээзи. 1951-52 чылдарда ук черниң чону коллективтиг ажыл-агыйга киргени-биле холбаштыр аңныыр-тывыш ажылының бригадазы тургустунган. Ол үеде дериг-херексел чыызы турза-даа, оон ишчилери колхозка эвээш эвес үлүг-хуузун киирип келген. Чыл санында балыкты тудуп, чоннуң чемненгилезинге ажыктыг херектерни кылган. Ол ышкаш өлүк кежин, сыын мыйызын күрүнеге дужаап турган.

Кажык колхоз совхоз кыдыр тургустунганының соонда ук ажыл ара соксаан. Аңаа ажыглап турган четкилер, хемелер дээш оон-даа өске ажыглап турган дериг-херекселдер ис чок читкилээн.

Кара-Хөлде Чадааның аңныыр-тывыш чериниң төлээзи боор Күжүгет Манчыт-оол 1979 чылдан бээр ажылдаан. Ол үениң иштинде бодунуң өнаашкан өлүк плапын ажыр күүседип келген. 1981 чылдың түңнелин көргүзерге мындыг: 2000 дииңни, 700 кг аң эъдин, 13 сыын мыйызын дужааган. Ол ышкаш малдың хоралыг дайзыны төс бөрүнү узуткап, шаңнал-макталга четкен.

Бай-Тайга районда болгаш Кара-Хөлде аңныыр ажылын чогуур деңнелге тургузуп, таңды кежиин ажыглаап турарында ам-даа четпестер барының хомудаачыг. 1980 чылдар үезинде чүгле Кара-Хөл девискээринге күрүнеге киирип турган тывышты амгы үеге деңнээрге чөгенчиг. Күжүгет Манчыт-оолга 1979 чылда хүлээдип берген чүък машиназы үрелген, ам ажыглал чок чыдып турар.

Район девискээринде аңнарның тевиишиг черлерин чедир кеживейн турарындан план чедир күүсеттинмейн турарының бир чылдагааны мында. Оон-биле чергелештир аңчыларны ок-чемзек-биле хандырылга кошкак. Дужаап турар өлүк кештериниң шынары аажок куду. Өөреттинмээн дуракулга чок аңчыларның кешти ажаап билбезинден ол чоруктар таваржып турар.

Балык тудар талазы-биле чурум база кошкак. Чылдың апрельден ноябрьга чедир Кара-Хөл, Дашгыг-Хөл баштарындан эгелээш Алаш хемниң эрик дургаар машиналыг, мотоциклдиг кижилер үзүлбес. Ынчалза-даа оларның хөй кезиинде балыктаар кандыг-даа чөпшээрел бижиктери чок болуп турар.

Бо хүннерде балык хайгыылчының тургусса-даа, ол төтчеглекчилерге удур кандыг-даа боттуг хемчеглер чорутпайн турар. Оон уржуундан хөлдерниң балыктары элээжеп турары чайыт эвес. Үстүнде айыттынган төтчеглекчилер Саян арты Абакан, Красноярск, Кызыл, Ак-Довурак дээш кайыын-даа көөр боор-дур.

Чай шагда мында келген кижилерниң кара хөлдер чылы-биле уткуп ап турарлар. Ынчалза-даа оларның аразында ниң-чаңгыс алыскан-чиксеп кижилерниң бөлүүска хора чедирип турары харааданчыг-дыр.

Республиканың аңныыр ажыл-агыйның эргелели болгаш аңчылар, балыкчылар ниитилели Кара-Хөлде кичээнгейни угландырып, четпестерни дарый чаштадып, корум-чурумну тудуп, оран байлаан чөп ажыглаарынче кичээнгейни салыры күзенчиг-дир.

Х. САМДАНЧАП.
Бай-Тайга район.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

667000 Кызыл Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажын № 1. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-64, харыысалгалыг секретарьның 2-[illegible], секретарьның 2-[illegible], партийжи амыдыралга болгаш совет тудугунуң килдистеринин 2-[illegible], промышленность килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кедээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлегерлиг килдизиниң 2-[illegible]-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-[illegible], корреспондентерниң 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун чедирбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Заказ № [illegible]

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектерниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 177 (11975) | 1982 чылдың июль 30, пятница | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 кеп.

СҮТ БҮДҮРЕРИН КӨВҮДЕДИР

Сүт—аъш-чем продуктуларының эң үнелиг хевирлериниң бирээзи. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунга илеткелинге, өске аъш-чем аймаа-биле чергелештир, сүттү болгаш сүттен кылган чемнерни көвүдедирин чугулалап айыткан. Бо айтышкын көдээниң ажыл-ишчилеринге, ылангыя сүт-бараан фермаларының ажылдакчыларынга СЭКП ТК-ның май Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынга дорт удуртулга болур.

Бистиң чурт чедиги беш чылда 64,7 миллион тонна, оңгу беш чылда 92,7 миллион тонна сүт бүдүрген. Сүт бүдүрери чылдың-на көвүдеп турар. Ынчаарга сүттү болгаш сүттен кылган аъш-чемни чоннуң кижи бүрүзүнге онаалтыр ажыглаары 1980 чылда 314 килограмм турган болза, 1990 чылда 330—340 килограмм болур. Ону чедип алырда, сүттү чылда ортумаа-биле бүдүрерин 104—105 миллион тонна чедирер апаар. Ол сорулганы күүседиринге бистиң республиканың ажыл-ишчилери идепкейлиг киржир ужурлуг.

Тыва АССР сүт бүдүрериниң чылда ортумак деңнелин он бирги беш чылда 58 муң тонна, 1990 чылга чедир 65 муң тонна чедирер. Бо дээрге Аъш-чем программазын боттандырарынга көскү салывышкын болур. Чер-черде партия болгаш совет органнар, ажыл-агыйлар удуртукчулары болгаш тускай эртемниглер сүт бүдүрерин көвүдедиринге хамаарышкан бүгү хемчеглерни алыр ужурлуг. Ук ажылды организастаарын эртем-техникага болгаш мурнакчы дуржулгага үндезилеп чорудары чугула. Ылангыя сүт бүдүрериниң «Саян» совхозта шуудулга-цех системазын ферма бүрүзүнге шиңгээдип алыры негеттинип турар.

Өвүр районда «Кызыл тук» совхоз бо беш чылда сарлык бажын дөрт муң чедир өстүрерин көрген болгаш сарлыкты саарын, оон сүдүнден саржаг кылырын организастап эгелээн. Мындыг курлавырларны ажыглаарын ажыл-агый бүрүзүнге эгелээр херек.

Саар инекти өстүрери база чугула. Ындыг турбуже оон саны чыл эгезинде турганындан июль бирге чедир 0.9 хуу эвээжээн. Ылангыя «Коммунизмче орук» совхозта чыл эгезинде турган инектиң 61.5 хуузу арткан. Оон ыңай нийти мыйыстыг бода малга деңнээрге, төрүүр инектиң деңзигүүрү база чер албас. Бо көргүзүгнүң республикада 36.9 хуу, «Коммунизмче орукта» 19.5 хуу, «Дөн-Терезинде» 18.8 хуу, «О-Шынаада» 24.7 хуу, «Малчында» 27.3 хуу болуп турары сүт бүдүреринге болгаш мал бажын өстүреринге шаптыктап турар.

Бо чартык чылдың түңнели-биле алырга, нийти сүт бүдүрери-даа, бир инекке онаалтыр сагган сүттээ эрткен чылдагызындан эвээш болган. Сүт бүдүрер планныг 63 совхозтуң чүгле 24-ү чыл планының ден кезиин чартык чылда күүседип шыдаан, артканы ажыл-агый дааланын күүседип шыдавааң. Бо чылдың планын «Кара-Хөл» дөгүп-ле 13,3 хуу, «Бай-Тал» 16.8 хуу, «Тере-Хөл» 17,1 хуу күүсеткен. «Малчын» совхоз планын ийи катап ажырган, а «Бурунгаарның» 83,3 хуу, «Тээлиниң» 63,4 хуу болган болза-даа нийтизи-биле 35 ажыл-агый эрткен чылдың деңнелинге четпес ажылдаан. А бир инекке онаалтыр сүт саарынга чүгле 17 совхоз эрткен чылдан дээредээн. Оон уламындан бо көргүзүг талазы-биле чыл планының чартыын күүсеткен ажыл-агыйлар чүгле 20 болган. Ылангыя «Кара-Хөл» инектен-не 54, «Бай-Тал» 70, «Тере-Хөл» 62 килограмм сүттү сагган. «Кара-Хөл» совхозтуң саанчылары бир инээнден хүнде 300 грамм сүт саап ап турган. Инектиң продуктулууң бедидериниң ажаалдазы болгаш чемгерилгезин экижидериниң база саанчыларның мергежилин бедидериниң чугулазы мооң-на илдең-дир.

Сүттү болгаш сүттен кылган чемнерни элбедириниң бир курлавыры — дузалал ажыл-агыйда. Хамаатыларның, бүдүрүлгелерниң болгаш организацияларның дузалал ажыл-агыйларында бежен ажыг муң мыйыстыг бода мал бар. Олар эрткен чылын 22,6 муң тонна сүттү берген. Чурттакчы чонкүрүнеге 242,5 тонна сүттү саткан. Ынчалзажок дузалал ажыл-агыйларның сүт бүдүрерин көвүдедириниң аргалары ам-даа долу ажыглаттынмайн турар. Оларның ажылдаарынга болгаш сүттү күрүнеге дужаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузары, ылангыя транспорт, сүт тыртар машина, сава болгаш өске-даа чугула чүүлдер-биле хандырары чугула.

Продуктуну шыгжары—кол көрүкчүүг. Ындыг турбуже бо чугула айтырыгже кичээнгей кончуг сула. Дыка хөй ажыл-агыйларда сүттүң шынарын илередир херекселдер, соодукчулар чок. Совхозтарда бежен ажыг соодукчунуң хөй кезии ажылдавайн турар. Бо бүгүнү улусчу контроль болгаш хөй-нийти органнары үргүлчүнүң контролюнга алыр ужурлуг.

Бо чылдың январь 1-ден эгелеп сүттү садып алырының өртээн улгаттырган, орулга чок болгаш карылгалыг совхозтарның сүдүнүң өртээнге немелде төлевирин бээри көрдүнген. Ынчангаш сүт бүдүрери биске Аъш-чем программазын боттандыраш-биле чергелештир ажыл-агыйларның экономиктиг медээлерин сайзырадып ажыглаар, экономиканы бежигаар талазы-биле ажыктыг ажыл болуп турар. Сүт бүдүрерин көвүдедириниң чугулазын барымдаалааш, анаа кижи бүрүзүнүң киришкен турарын чер-черде партия, совет, ажыл-агый болгаш хөй-нийти органнары чедип алыр ужурлуг.

ССРЭ 60

Мал чеми белеткээриниң шалыпчы айы чоруп тур

ОРАЙГА ЧЕДИР

«Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң ажыл-ишчилери малга чем белеткелиниң шалыпчы айынга идепкейлиг киржип, ол айда нийтизин малынга 5 муң 200 тонна сиген белеткээр планын бүрүнү-биле күүседир дээш ажылдап турарлар.

Мал чеми элбек болур болза, күрүнеге хөй эът, сүт, дүк дужааттынар деп чүве кижи бүрүзүнге билдиниг. Ынчангаш чер ажылын кежүдүп, черин хумагалыг ажыглаар болза, нийтиниң малынга быжыг чем-суур тургустувар. Сөөлгү чылдарда агаар-бойдустуң байдалы чер ажылынга таарымча чок болуп, үргүлчү каанап турган. Ынчалзажок «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң сиген шөлдерин агротехниканың негелделерин ёзугаар чогуур хуусаалары болбаазырадып, чемиштидилгелерни негелде ёзугаар ажыглап келген.

Совхозтуң мал чеми белеткээр механизастаттынган бригадазы сиген бажы чечектелип эгелей бээрге, ону белеткеп кириштер. Чогум ол үеде сигенниң протеини болгаш картонин хөй болганда, мал ону хөйнү чиир болгаш шиңгээттингир болур.

Амгы үеде ажыл-агыйның сиген шөлдеринде ажыл-ишхайнывышкыныг чоруп турар. Бо хүнге чедир совхозта нийтизи-биле 1 муң 200 тонна эки шынарлыг мал чеми белеткеттинген. Ажылдың темпизи хүн келген тудум улам шапкынчып орар.

Сигенчилерниң ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургускан. Олар артезиниң 7 шактан орай кежээге чедир ажылын үргүлчүлеп турар. Мал чемин белеткээринче эгелеп кирер мурнунда-ла социалистиг чарыштың негелделерин ажылдап кылгаш, сигенчилерниң нийти хуралынга чугаалажып көрген.

Ынчаң звено, түс-түс сигенчи бүрүзү тодаргай түдээлгени база алган. Чарыштың түңнелин 7 хонуктап үндүрүп турар. Совхозтуң сиген белеткээр механизастаттынган бригадазының беш звеноларының аразында социалистиг чарыш калбарган. Мал чеми белеткээриниң баштайгы хүнүнден эгелээш Виктор Донгаковичтиң Сүктер-оолдуң удурткан звенозу эң эки түңнелдерни чедип ап, доктаамал бирги черни ээлеп келген.

Дунаарга изиг хүн. Совхозтуң сигенчилериниң мал чеми белеткеп турар шөлүнче хап олур бис. Сиген чамдык черлерде шынап-ла үнген болду. Тракторлар делгем шөлдү долгандыр «дегээлеп» алган, оон чаагай сигенни кестирип, улам-на чырып турлар. Олардан ырак эвесте сараат салган улус. Оон ындында сиген белеген тракторлар бичии-даа соксаал чок ажылдап турлар.

Баштай сараат салган улуска бардывыс. Ында Дайын-оол Сундуйнуң удуртканы звенонуң сигенчилери болду.

— Ажыл-үүле кайы хире болуп тур? —деп, олардан айтырдывыс.

— Ажыл-даа шалыпкын — деп, звенонуң удуртукчузу Дайын-оол Тюлюшевич харыылааш, уламчылады: — Бистиң звено амга чедир 400 хире тонна сигенни белеткээн, а дуржулгалыг сигенчи Виктор Сүктер-оолдуң звенозу ол-ла үеде 450 тонна сигенни белеткээш, эскелерни мурнай берди. Бо адааныста чаа сараат салып эгелээн улус ол-ла болгай —дээш, ынаар айытты.

Викторнуң звенозунга келириивиске, ол эштери-биле чаа сарааттыг салып эгелеп, кургаан сигенни чаңгыс черже белүп турлар. Звенонуң удуртукчузу-биле ужуражып, мал чемниң белеткелинге өске дөрт звенолар-биле чаңгыс хүн кирген-даа болза, олардан ылгалып, канчап хөй тонна мал чеми белеткеп алганын сонуургап айтырарымга, ол мынчаар харыылады:

— Бистиң кол-ла чүвевис чүл дээрге—мал чеми белеткээриниң мурнунда ажылдаар бүгү-ле техникавысты ыяк септеп алгаш, тракторларның үзээр-чаар кезектерин база катап хынап, чедир кылдынмаан чүүлдерни баш удур илередип ап турдувус. Каждан сиген кезилдээн эгелээрге, бистиң тракторларывыс бүгү талазы-биле белен турган. Ынчангаш бо хүнге чедир бистиң звенонуң бүгү бар техниказы үрелиишкин чок ажылдап турар. Өске звеноларда ажылдап турар эштеривистен кол ылгалывыс ол.

Хүндүскүнүң таптыг-ла бир шак. Совхозтуң хөй сиген алыр шөлдериниң бирээзи Доора-Бүгө деп черде ам чаа-ла хайнывкан ажыл-иш соксаан. Шупту тракторлар турупкан. Сигенчилерниң дүъштен чорупканы ол.

Кара сугнут судан кыдыында талдар хөлегезинде одагда аъш-чем белен. Чаагай чемниң чыды дораан-на думчукка келир. Поварлар Лариса Айтык биле Татьяна Барынмаа дазган үзүп турган, семис хой эъдинден кылган быдаалыг сигенчилерге куда берди.

Дүштеки чем соонда сигенчилер бичии дыштангаш база катап улуг үүле-херекти бүдүрүп кириптилер.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТАРДА: В. Сүктер-оол (ортузунда) эштери Кызыл-оол Натпий-оол болгаш Кызыл-оол Чалбаа олар-биле: сигенни белүп турары.

ЧАҢГЫС ЭПТИҢ КҮЖҮ

Совет улустуң акы-дуңмалыышкы өг-бүлезинде Прибалтика республикаларының ажыл-ишчилери чырыткылаанчак, угаанболалдың байлакшылдыг амыдыралы-биле чурттап турар. Ол чаңгыс эптиң күжүнүң, социалистиг нацияларның найыралының болгаш дузалажылгазының дугайын Москвага июль 28-те болган байырлыг кежээниң киржикчилери чугаалап турган. ССРЭ-ниң Улус ажыл-агый чедиишкиннериниң делгелгезинге Латвии ССР-ниң хүнннеринге ол кежээни турарсааткан.

Республиканың бөгүнгү хүнүнүң, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин боттандырар дээш оон ажылчы чоннарының демнээлиниң дугайын Латвияның Компартиязының ТК-зының секретары Э. Я. Аушкап чыылганнарга чугаалаан. 1940 чылда ол чуртка Совет эрге-чагырганы катап тургусканы Совет Эвилелиниң байлак чиг-эттиг болгаш энергия курлавырлыг районнарындан ол-биле аңгыланып турган чорукту чок кылган, үретүңнелдиг экономиктиг харылзаалар хөгжүп эгелээн.

Чурттуң өске девискээрлеринче Латвия эвээш эвес янзы-бүрү продукцияны чорудуп турар болгаш олардан хөйнү ап турар. Акы-дуңма республикалардан нефть болгаш ону сайзыралы ажылдаанындан алдынган продуктулар, хөмүр-даш, бойдус газы, хевей кээп турар. Берикчилерниң даңзызында чурттуң чүк-чүк хоорайлары бар, а Латвия ол черлерже бодунуң кылыгларын—электропоездилерин, моторларны, электрон приборларын, чонну херегле барааннарын чорудуп турар.

Индустриалдыг үндезинде туруп алган көдээ ажыл-агый улам хөгжээн. Ылангыя мал ажылы шапкын хөгжүп турар. Республиканың агроүлетпүр комплекизиниң ажыл-ишчилери чурттуң Аъш-чем программазын күүседиринге улуг үлүг-хуузун киирерин күзеп турар.

Латвияның делегациязынга ССРЭ-ниң Кол делгелгезиниң хүндүлел дипломун болгаш медалын тывыскан.

Республиканың бот-тывынгыр коллективтериниң концерти болган.

Латви ССР-ниң делегациязы В. И. Лениниң Мавзолейинге чораан болгаш венок-чечек салган. Аалчылар Кремль хананың баарында Билдинмес солдаттың хоорунге база чечек салган.

(СЭТА).

ХУМАГАЛЫГ ЧАРЫГДААР

Улус ажыл-агыйының бүгү адырларынга электри болгаш чылыг энергияларын, одаар чүүлдү хумагалыг чарыгдаар, оларның камналгазын чедип алыр болгаш энергия хандырылгазының курлавырларын чогуур үезинде тургузарын чедип алыр талазы-биле СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң билдиниг доктаалы бар болгай. Аңаа үндезилээш, энергия курлавырларын камнаар талазы-биле социалистиг чарыш база чоруп турар.

Үстүнде доктаалды амыдыралга тодаргай боттандырарын база РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң одалга-энергетика курлавырларының талазы-биле бо чылдың июнь 18-де хүлээп алган доктаалын күүседириниң хандырары-биле Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели айтышкынныг хүлээп алган.

Ук айтышкыннарда электростанцияның каттыжыышкын болгаш бүдүрүлге бүрүзүнге 1982 чылдың июль-сентябрьда одаар чүүлдүң бүгү хевирлериниң курлавырларын тургузарының айлап кылган графигин тургузарын, одалга-энергетика курлавырларын чарыгдаарын улам эвээжедир хемчеглерни ажылдап кылыры болгаш боттандырарын, каттыжыышкыннарга, бүдүрүлгелерге болгаш организацияларга одаар чүүл херегээриниң июль-декабрь айларда лимидин доктаадырын республиканың министерстволарынга, ведомстволарынга, Кызыл хоорлүүскомга, райкүүскомнарга, бүдүрүлгелер, организациялар, совхозтар удуртукчуларынга айыткан. Кедээ ажыл-агый министерствозу, Сельхозтехкүрком, «Скотопром» трест боттарының совхозтарынга, адырларынга одаар чүүлдү, электри болгаш чылыг энергияларын херегләэриниң лимиттерин кварталдап тургузар.

1982-83 чылдарның одалга сезонунда чурттакчы чонну болгаш улус ажыл-агыйын одаар чүүл-биле хандырар сорулга-биле база республиканың Министрлер Чөвүлелиниң 1982 чылдың апрель 30-тугу доктаалын күүседири-биле одаар чүүлдер складтарынга хөмүр-даштың болгаш ыяштың үш айлыындан эвээш эвес курлавырын бо чылдың сентябрь 1-ге чедир тургузарын министерстволарның, ведомстволарның, бүдүрүлгелерниң, организацияларның, совхозтарның удуртукчуларынга, райкүүскомнарга, Кызыл хоорлүүскомга даазкан.

Тыва транспорт эргелели, Сельхозтехкүрком херегленчилерге хөмүр-даш сөөртүп чедирер талазы-биле шалыпкын хемчеглерни алыр ужурлуг. Одаар чүүл министерствозу одаар чүүлдерни кадагалап база ажыглап турарынга шыңгыы контрольду тургузар, сөөртүлге үезинде чидиригни эвээжедири-биле хөмүр-дашты ыраккы районнарже улуг белүктеп чүдүрүп чорударын организастаар хүлээлгелиг.

ДООЗУП ТУРАР

Таңды районнуң ажыл-агыйларында чайгы чер аңдарылгазы дооступ турар. Июльдуң 27-те чедир 24593 гектар чер аңдарттынган, а план — 24852 гектар.

«Россия» болгаш «Коммунизмниң херели» совхозтар хоорлүнү ийи катап болбаазыраткан. Баштай аңдарган ооң соонда бок үнүжүн узуткааныышкын, үндүрүпткен.

Районнуң механизаторлары чайгы чер аңдарылгазын чогуур хуусаазында доозуптарынга бүзүрел улуг.

А. ЗАЙЦЕВ.

ТӨРЭЭН ЧУРТТУҢ ШЫГЖАМЫРЫНЧЕ

Тараа кезилдезиниң кызыгаары чурттуң соңгу талазынче чаттылып чорутман. Комбайннар Прибалтиканың ажыл-агыйларының тараа шөлдеринче үнүпкен, мурнуу чуртуң тараалаң черлериниң механизаторлары ажаап алыышкын темпилерин хүннүң калбартып орар.

ССРЭ-ниң Төп статистика эргелелиниң сан-медээлерин ёзугаар алырга, чуртта тараа болгаш тараа-бобы культураларны (кукурузаны санавас-ка) 20,7 миллион гектарны кескен. Нестинген тарааның 62 хуузу—12,9 миллион гектарның тараазын бастырган.

Донуң, Кубаньның, Ставропольдуң ажыл-агыйлары кезилдени болгаш бастырылганы үлегерлиг чорудуп турар, ипатовчу метод ёзугаар ажылдап турар ажаап алыышкын-транспорт отрядтары агаар-бойдустан хамаарышпа техниканы билдилиг ажыглап турар. Тараажылар телевилеттинген хемчээл-саммыг тарааны курунениң шыгжамырынга урар бирги ээлчеглиг сорулгазын дүрген-не күүседирин кызып турар. Чижээ, Краснодар крайның тараажылары элеваторларже чорутман кызыл-тас, арбай, тараа-бобы тарааларының мийги миллион тонна сиёзун ажытман.

Шөлдерде дужут ажаап алыышкыны-биле кады келир чылдың дүжүдүнге белеткел ажылдары малбарган. «Комбайнны—шөлден, аңдарыныгаже» деп лозунг-биле ол ажылдары чорудуп турар. Сенсаал чок шак ындыг технология чаа тарылгага ей-шаанда болгаш эки белеткелди хандырар арганы берип турар.

(СЭТА).

ОРГАНИЗАСТААРЫНДАН ХАМААРЖЫР

(Республиканың районнарының мал чемнери белеткээриниң планын күүседип турары июль 26-да байдал-биле)

Республиканың ажыл-агыйларында мал чемнериниң белеткели эң-не илиг түлүк үезинче кирген. Нийтизи-биле 44972 гектар чериниң тараан болгаш чайгаар үнген сигенин кескен, кезилдениң темпизи эрткен чылдыындан арай кулу. Ынчалзажок сигенниң дужаалы [illegible]. Республикада 23441 тонна сиген белеткеттинген. Ол болза, 1981 чылдың бо үезинде турганындан бүдүн чартык муң ажыг тонна хөй. Сенажты 12817 тоннаны салган, ол база-ла эрткен чылдыындан 6600 ажыг тонна артык. Эң-не үнелиг, бедик шынарлыг чем болур витаминниг сиген далганын 1831 тоннаны бүдүрген. Будук-бүрүнү республикада 3363 тоннаны белеткээн [illegible].

Ам республиканың чер болганында сигенчилер мал чемнери белеткээриниң чарлаттынган шалыпчы айынче кирипкен болгаш болдунар бүгү аргаларны ажыглап, улуг күжениишкинниг ажылдап турар. Бо үстүнде саннардап алгаш көөрге, сиген белеткээриниң талазы-биле чарыштың мурнунү салдырууна Бии-Хем, Барыын-Хемчик, Таңды болгаш Каа-Хем районнар чоруп турар. Сиген кезилдезин Бай-Тайга болгаш Эрзин районнарының ажыл-агыйлары эң-не оожум темпилиг чорудуп, тамыктын сөөлүнде чоруп турар. Бо чылын оът-сигенниң үнгени черле болганда багай эвес. Хожудап турар черлерниң ам агартынар чедгир чылдагааны чок. Хамык ужур ажыл-херекти четпес организастап турарында-дыр.

Түс-түс ажыл-агыйлардан «Кок-Тей», «О-Шынаа», ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, «Коммунизмниң херели», «Өөк», «Хадын», «Ленинчи орук», СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг, «Барлык» совхозтар сиген кезилдезин шалыпкын темпилиг чорудуп, сигенни кезериниң, белериниң болгаш сарааттаарының аразында үзүктелиишкин болдурбайн турар. Өске бүгү ажыл-агыйлар база ындыг темпини чедип алыр херек. «Тере-Хөл», «Кара-Хөл», «Шамбалыг», Ленин аттыг, «Нарын», «Революцияның чалбыыжы», «Чыраа-Бажы» совхозтар сиген кезилдезинче чүгле чаа эгелеп кирип турары аldeптиг. Бо ажыл-агыйлар хожудаашкындан уштунар төлээде, шалыпчы айда үш дакпыр күжениишкин-биле ажылдаары негеттинип турар. Оон башка сигенниң хоорлуг, чемиштиг эки үези эртип, кургап, сөөктелип калыр.

Эки шынарлыг мал чеми болур сенаж салырының темпизи бо чылын эрткен чылдаазындан ырakta дүрген чоруп турарын демдеглээр херек. Чемнин бо хевирин белеткээриниң берилген онаалдазын Кызыл районнуң ажыл-агыйлары мырынай күүседир чоокшулай берген. Ында 2452 тонна сенаж салдынган. Ол ышкаш Каа-Хем, Таңды, Чөөн-Хемчик районнарда мал чеми белеткээриниң ылгыг дүрүмнелиг аргазын база багай эвес ажыглап турар. Ажыл-агыйлардан «Тиилелге» совхоз 800 тонна сенаж салыр планын 1070 тонна азы 133,8 хуу кылдыр ажыр күүсеткен. «Ардан-Маадыр», «Революцияның чалбыыжы», «Совет Тыва», «Кара-Хаак» совхозтар сенаж салырынга улуг кичээнгейни салган.

Витаминниг сиген далганын бүдүрерин Таңды, Кызыл, Каа-Хем, Бии-Хем болгаш Улуг-Хем районнуң ажыл-агыйларынга багай эвес чорудуп турар. Ылангыя «УТКА 25 чылы», ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, «Революцияның чалбыыжы», «Саян», «Бүрен», «Енисей», «Кара-Хаак» болгаш «Тиилелге» совхозтар витаминниг сиген далганын арбыдазы бүдүре берген.

Хоорай—көдээге

БИР МУҢ ТОННАНЫ

Кызыл хоорайның бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларының ажыл-ишчилери «Сукпак» совхозка будук-бүрү белеткеп бээр онаалдаларын күүседир дээш бо хүннерде шалыпчы ажылдап, нийтизин чугула херээнге үлүүн киирип турарлар. Нийтизи-биле дөрт муң тонна будук-бүрүнү белеткээр турган, ам бир муң тонна ажыра берген.

Берлииген онаалданы чугула деп санап» көргеш, дыка хөй коллективтер мал чемниң белеткелинде идепкейлиг киржип, планын күүсеткен, чамдыктары дөмир кооперативтер [illegible] ... Кыдыылдың аъш-чем садыы 160 тоннаны, «Красноярсэнергосбыт» Тывада салгизы хайгаарал салбыры 36 тоннаны, Республиканың потребсоюзунуң АТК-ы 44 тоннаны дужааткан, [illegible] ажыр боттандырган. Республика прокуратуразы, кинофикацияның күркомитеди, аптека эргелели, тудуг банкызы болгаш өске-даа коллективтер берлииген онаалдазын күүсеткен. Тыва АССР-ниң Нийтиниң хойгаары [illegible] министерствозунуң ажылдакчылары мал чемниң белеткелин шалыпкын чорудуп, 115 тоннаны совхозка дужааган.

Кыдыыттыглар берлииген онаалданы чоокку үеде күүседир хемчеглерни ап турар.

• • •

Пайызыданын бүдүрүлгелери болгаш организациялары боттарының шефтеп турар совхозтарынга 2000 тонна сигенни белеткеп бээр даалгалыг. Июль 27-ниң медээзи ёзугаар оларга 164 тонна сигенни белеткеп берген. Тывада [illegible] Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң автобазалары иштинде күүсеткен, олар [illegible] «Х Тере-Хөл», «Өөк-Тей» совхозтарга белеткеп берген.

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ: коммунистиң бедик ады

ЭШ-ӨӨРНҮҢ МУРНУНГА ХАРЫЫСАЛГА

«Коммунистиң бедик ады» деп рубриканың адаанга «Шын» солунга парлаттынган материалдарны сонуургал-биле номчуп турар мен. «Коммунистиң алдар-адының болгаш арын-нүүрүнүң дугайында чугаа» деп Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутаты, коммунист Алдын-кыс Монгуштуң ук солунга парлаттынган чүүлүнде чугаа айтырыгны кедиргени болгай. Ол бүгү материалдарның кол утказы: коммунист кижи бүрүзү амыдыралчы идепкейлиг туруштуг болур, кайы-даа мурнуку одуруга туржур, чоннуң өнчүзүн камгалаар, хумагалыг кээр дээш идепкейлиг демисежири болур дээрин илередипкен, авторлар тодаргай чижектерни көргүскүлээни кончуг чугула деп санаар мен.

Ынчангаш камналгалыг болгаш хумагалыг чорук, болуушкун ажыл-херээниң өзүлдезинге болуруңга кижи бүрүзүн кижизидерниң дугайында чугаалап көрейн.

Ниитиниң малын малдап, хойжулаа-ла ам үжен бир чылдың харысалгалыг ажылдыныг эрттирдим. Ол үениң иштинде колдувунда төрүүр хойлар кадарып, оон чаш төлүн ажаап өстүрүп мергежилдим, хойжунуң чымыжынын [illegible] аныяк кижилерни өөредип-даа кагдым. Олар ам бистиң ажыл-агыйда-даа, кожавыста «Шамбалыг» совхозта болгаш Кежээ-агыйның [illegible] станциязында-даа төлептиг ажылдап чоруурлар. Ылангыя эки хойжу диртип мактадып чоруур Мечекпен Монгушка, хойжулар Маадыр-оол Кудерекке, Сандан-оол Ондарга, [illegible] ажыл-херээнге сонуургажып чоруур бис.

Бистиң совхозтуң хойжу бригадазы бир демниг, быжыг коллектив. Ылангыя партия организациязының секретары Татьяна Иргитовна [illegible] дугайын онзалап чугаалаксадым. Ол мурнакчы хойжу болуунун ажылдыныга бүзүрел-даа бердинген, өскелерге үлегер-чижектиг кижи. Оон кадарып хойлар хүр чаагай кыш ашкаш, төрүүр чүс хойга онаалтыр бо чылын 100 хураганы менди камгалап алган.

Бригадавыста шупту 7 коммунист бар. Олар коллективтиң дайынчы өзээ болуп, планныг онаалдаларны чедиишкинниг күүседипкилээн. Коммунистерниң аразында планныг онаалдаларын күүсетпес, [illegible] хөй мал магап чидирген кижилерниң чогу өөрүнчүг. Бо дээрге ажылга оларның бедик харысалгалыын көргүзүп турар.

Мен бодум сээлгү чылдарда иргер хүлээп алгаш, оларның ажаалда-хайгааралын [illegible] тургузарын оралдажып келдим. Эрткен чылын болгаш бо-даа чылын бир хойга онаалтыр 4 килограммдан ажыг дукту кыргып, дужаадым. Коданымда 620 хойну өг-бүлем ээзи Оржунмаа Чимит-Дамбаевна-биле калы хурчаагай кыш ажыргаш, [illegible].

СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунга хүлээн алган Азык-чем программазында мал ажылын улам ыңай хөгжүдериниче, оон продуктулуун кевүдедириниче улуг кичээнгейни салган. Бистиң совхозта коммунистерниң ниити хуралынга, ол ышкаш хойжу бригадада партия организациязының хуралынга болгаш Кур-Чер [illegible] Советтиң сессиязынга-даа Азык-чем программазын боттандырарының сорулгаларын [illegible] сайгарып, ында коммунист бүрүзүнүң, ажылчын кижи бүрүзүнүң киирер салыышкынын дугурушкан. Эш Л. И. Брежневтиң айтыышкынын ёзугаар алырга, Азык-чем программазы болунун баштайгы түңнелдери бо чылын-на берген турар ужурлуг дээн болгай. Ынчангаш [illegible] ажыл-агыйда соңгаарлаттынмас айтырыглар [illegible].

1985 чылга чедир үеде эътти, сүттү, дукту, тарааны бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле совхозтуң планнары улуг. Оон иштинде он бирги беш чылдың ийиги чылында күрүнеге 345 тонна эътти, 885 тонна сүттү, 57 тонна дукту садар социалистиг хүлээлгелиг бис. Чартык чылда күрүнеге мал ажылының продуктуларын [illegible] планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүсеттинген. Бо чедиишкиннерге коммунистерниң-даа, партия [illegible] эвес ишчилерниң-даа аразында хөй мурнакчылар [illegible]. Чинма, [illegible] Бады-Төре Ооржак —100, Мортуй-оол Анай-оол —88 хураганы чүс хойга онаалтыр алган. Саанчылардан коммунистер Лакпа Чечек, Бөчүнай Монгуш, Девен Монгуш олар бир инектен 1013—1290 кг чедир сүттү саган. Кадарчылар Сат-оол Монгуш, Слачак-оол Түлүш, Александр Монгуш, Чүчан Куулар, Доржукай Монгуш, Григорий Монгуш олар болгаш өске-даа эштер социалистиг чарыштың мурнакчылары болуп [illegible].

Ынчаар ак сеткилдиг ажылдары —[illegible] хүлээлгезин болгай. А коммунист кижи черле чүнүң-биле өскелерден онзаланыр ужурлуг? Коммунист ак сеткилдиг, эки ажылдаарындан аңгыда, хөй ниитиниң амыдыралынга идепкейлиг, амыдыралдыг [illegible] четтестерге өштеш чогу-биле [illegible]. Бистиң совхозтуң мурнуку [illegible] коммунистерниң-даа, [illegible] ларның-даа аразында планныг онаалдазын күүсетпейн [illegible] хурал-суглаага шүгүмчүлеп тургулаан чамдык эштер бар. Олар шүгүмчүлеледен чогуур түңнелдерни кылган, ылангыя саанчы коммунистерден чартык чыл планын күүсетпээн кижи чок болуп турары [illegible]. Коммунист кижи [illegible] күүседир ужурлуг дээрзин СЭКП Уставы негеп турар. Совхозта партком-даа, партия эге организацияларының-даа хуралдарынга СЭКП Уставының негелделерин күүседип турарының дугайында коммунистерниң [illegible] отчеттарын доктаамал дыңнап турар. Бо чорук харысалганы бедиткени чугаажок.

Коммунист — партияның [illegible] дайынчызы болганда партия кежигүнү эвестерниң ажыл-херээ дээш база [illegible] болур деп бодаар мен. Бо талазы-биле [illegible] четтестер ам-даа бар. Чамдык хойжулар төрүүр чүс хойга онаалтыр эвээш хураганнар ап турар. А ниитиниң малының камгалалын ап көрээл. Совхозта [illegible] дей 127 баш хой, хураган чидирген болгай. Даш Түлүш 11, Анай-оол Ооржак 6, Демчик-оол Куулар 18 баш хой [illegible] ажыл-агыйга [illegible] дирген когаралын төлеп турарлар. Ынчангаш [illegible] ажылынга, эш-өөрүнүң мурнунга харысалгалыг болур чорукка малчын бүрүзүн кижизидип, бо айтырыгны [illegible] бис.

Май Пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр бистиң совхозтуң хойжуларының мурнунда сорулга улуг. Күш-ажылды организастаарын [illegible] хуралдарга дугурушкан бис. Ол сорулгаларның иштинде бир кол ажыл—малга четчир чем баазазын тургузар. 1985 чылга чедир совхозка мал чеми культураларны 74 хуу кевүдедир. Күрүнеге эът, сүт, дук садарының хемчээли элээн улгадыр. Шээр малдың баш саны бежен 10 муң башка, оон иштинде төрүүрү 8 муң баш чедирер.

Бо болгаш өске-даа сорулгаларны күүседиринге, ылангыя чайлаглаашкынны эки организастап [illegible] малды семиртир, малдың эдержилгезин таарып боозадылгазы, мал чеминиң белеткели ышкаш ажылдарны өй-шаанда [illegible] бис.

Мен бодум бо чылын бир хойдан-на 4 кг дукту кыргыыр социалистиг хүлээлгени күүседим. Күрүнеге садар бир иртиин-не ортумак деңзизин 55 кг чедирип алырын хүлээнген мен. Кедээде ажыл-иштиң байдалы коммунистер [illegible] соглаан сөсче ээ болурувустан улуу-биле хамааржыр.

Баяндоо ОНДАР.
Ленин, Октябрь революциязы орденнериниң эдилекчизи, «Тиилелге» совхозтуң хойжузу, хоочун коммунист.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ КИЖИЛЕРИ

Бо чурукта Валентина Михайловна Масленникова Кызыл хоорайның хлеб заводунуң кондитер цехиниң мастери. Ол Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутаты. Торттар, өске-даа чемнерни эки шынарлыг кылып, болунуң ынак мергежилинге комсомолчуларны, аныяктарны улуг күзелдиг-биле өөредип турар.

Шалыпчы ишчиниң дагдынып алганы комсомолчу-аныяктар коллективи социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүседип, чарыштың тиилекчизи болуп келген.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

Чадаана хоорайның садыг четкизи чыл келген тудум калбарып турар. Ылангыя районнуң белеткел конторазының материалдыг баазазы өскен, ажыл-ишчилерниң күш-ажылга хамаарылгазы улам бедээн. Ында шалыпчылар эвээш эвес. Чижээ, белеткел конторазының складының ажылчыны К. Х. Долаан социалистиг чарышка тиилекчи болуп, мактадып турар. Чээрби ажыг чыл дургузунда ол чаңгыс-ла бүдүрүлгеге ажылдап келгени бо.

Кара-Хуна Хүреш-оолович —бүдүрүлгениң [illegible], коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы. Аныяк ажылчыннарга ол үлегерлиг.

А. ЗИМНИЙ.

КАРАККА КӨЗҮЛДҮР-ЛЕ

Чайгы эртен. Комбинаттың ажылчыннары автобус доктаар черже шууржуп турлар. Автобус комбинат девискээринге ажылчыннарны эккеп кааш оруун уламчылапты. Олар эртенги ээлчегже кириптилер.

Дүнеки ээлчегниң ажылы доосаан. Оларның шынарлыг ажылдааның түңнелин стендиде азып каан. Сортуг дагдыгу бүдүрериниң планын күүседипкен. Комбинаттың девискээринде машиналар дискинтипкен. Шуптузунда дагдыгун чудуртулээн. Чолаачылар продукцияны кырынга шып, ынак шаргылаан алышлар. Олар Абаканже дагдыгун [illegible] хүнде чеди тонна чедирип турары [illegible]. Оон ол дагдыгун Төре Хөлдүң тургуктарның аңгы-аңгы бөлүүнүң [illegible] чорудуптар. Хереглекчилер ук продукцияны күзелдиг-биле хүлээп алырлар. Ында мээң киирген үлүүм база бар. Ажылым конвейер. Муң-муң тонна дагдыгу мээң холдарымны дамчып эртер.

Ажыл соонда чалаг базыптар бис. Аныяктар хостуг шагын канчаар эрттирерин сүмележип, каттыжып-хөглүг чугаазы үзүлбестер. Кежээки кызыл хаяа дээрже шыпты. Хүн [illegible] эртыпче оожум кирип бар чор. Кежээки сериин салгын хүн херелдеринге чылыгып [illegible]. «Постоянный» [illegible] агаарның сериини дам бар. Оон-биле [illegible] күшкаштарның [illegible] ышкаш сагыш [illegible] дырар.

1968 чылда Ак-Довуракка келгеним уттунмас. Мээң комсомолчу путевкалыг Кирги облазындан келгеним ол чүве. Оон бээр элээн чылдар эрткен. Бо чер мээң эргим болгаш төрээн черим апарган. Чурттап турарлары, дашчылар бригадазынга ажылдап турдум. Өг-бүлени мааа туттум. Ол дүрт, ыстыг апарган мен. Сес чыл бурунгаар Ак-Довуракка профтехучилищениң [illegible] салбырын доостум. Келгеним чылдарга [illegible]. Постоянный [illegible] сайзыраан. Ол [illegible] бар. Каракка көзүлдүр-ле хөй каът бажыңнар, магазиннер, Культураның чараш ордузу, «Асбестчи» стадион, [illegible] тудуттунган. Бүдүрүлгеде [illegible] хүнүн хереллеринге чоргаар [illegible]. Черле ынчаш хоорайның чаагайжыры [illegible].

Соор-даштыг чурта орган Кара-Даштың хөй национал [illegible] турар [illegible].

А. РОМАНЮК.

КҮҮСЕДИРИНГЕ БҮЗҮРЕЛДИГ

«Тувашвейбыт» каттыжыышкынның Туранда районнуң бүдүрүлге эргелелиниң директору Алексей Иванович Костенковтуң чаңчылы ындыг, эртен сес шак четпээнде ажылга чедип келир. Ол баштай ажылчын девискээрни эргип, гаражка чолаачыларның рейске үнериниң белеткелин кичээнгейлиг хынаар. Цехке, ында ажылдап турар даараныкчы мотористерге, даараныкчыларга болгаш хүлээп алыкчыларга оон соонда келир. Ол кижилер-биле [illegible] хөй чылдар иштинде ук коллективке ажылдап келген [illegible].

Бо удаада Алексей Иванович ажылдаар черинге ужуражы бердивис. Ол партия эге организациязының секретары Николай Андриянович [illegible]-биле бирге чартык чылда коллективтиң кылган ажылдарындан түңнелин [illegible] ажылдап олур. [illegible]-биле ажыл-ишчи чугааны кылдывыс.

Ук бүдүрүлгеде директор биле партия бюрозунуң удуртукчузунуң ажылы кезээ черни [illegible] турары беседадан билдинди. Ында ажылчын кижи бүрүзү күш-ажылдың [illegible] чурумун шыңгыы сагыыр, кылыр продукцияның шынары дээш социалистиг чарыш калбартан.

Чартык чылдың түңнелиниң-биле эргелел районнуң хоорай, суурларының чурттакчыларынга, совхозтарның малчыннарынга дуза [illegible] планын 104,2 хуу күүсеткен. Бо [illegible] коллективтиң ажылчын кижи бүрүзүнүң [illegible] онаашкан ажыл-ишин ак [illegible] турар.

Черле ынчаш Туранда бүдүрүлге эргелели юбилейлиг чылда алган хүлээлгелерин долдур болгаш ажыр күүседир дээш туржуп турар. Ынчангаш бо чугула сорулганы ажыл-херек-биле [illegible] ры, ажылдың темнизин шапкынчылары ында ажылдап турар кижилерден кол хамааржыр болгай.

Неделя төнчүзүнде ажылдың шынарын көөр комиссия доктаамал ажылдап, удуртукчулар, специалистер болгаш эргелелде бригадирлер-биле [illegible] турар. Бир эвес шынары багай кылдынган продукцияны хүлээп албас, кылып турган кижилерге дедир эгидип, катап [illegible].

Эргелелде дыка хөй бригадалар социалистиг [illegible] күүседип турар. Ында бригада бүрүзү ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылынга [illegible] ону төлептиг үткүүр дээш бедик сорулганы салган. База ол [illegible] «Тыва [illegible]» [illegible] чок ажылдаар» деп [illegible] болгаш шынарлыг чорууну бедирип.

Даараныкчы цехтиң Людмила Федоровна Сергеева алды чыл иштинде удуртуп келген. Бирги чартык чылда бо цех [illegible] бетинде ак сеткилдиг күүседип, мурнакчыларның бирги одуруунче кирген. Ол ышкаш чиник цехтер даараар бригадазы Анна Александровна Симина биддилиг удуртуп, бо цехтиң мурнакчы ижинге төлептиг улуг-хуузун киирген болуп турар.

Бо эргелелдиң Шивилиг, Эрбек, Хадында [illegible] ажылы база мактаалыг. [illegible] чурттап, ажылдап турар [illegible] хүлээп ап, оларны өй шаанда [illegible] үелинде эгидип берип турар.

Туранда Бии-Хем районнуң бүдүрүлге эргелелиниң 1982 чылда алган социалистиг хүлээлгези ындыг: чыл планын декабрь 25-те бурун күүседир. [illegible] чыларынга 210 муң рубльдиң [illegible] ны салган. Ону айыткан хуу [illegible] чартык чылда күүсет[illegible] болур. Ол дээрге бистиң чуртувустуң [illegible] төлептиг [illegible] белек-тир.

В. МААДЫР-ООЛ.

ХЕМЧИЛЕР—АВГУСТУҢ УЛУУНДЕ

Енисей пароходствозунуң Кызылда район эргелелиниң хемчилери бо хүннерде августуң үлүүнде ажылдап турар. Экипаждарның [illegible] идепкейлиг коллектив Тожу районче болгаш чурттакчылыг [illegible] пункттарже улус ажыл-агыйынга херектиг чүъктерни сөөртүр талазы-биле планныг онаалдаларын ажыр күүседип келген.

Пассажирлер аргыштырылгазының планын база ажырган. Теплоходтар командалары амгы үеде Ырбандан ыяш салдадын [illegible] кол кичээнгейни угландырган. Бо араанының суг оруу кончуг берге. Хүт ужарын база таварып. Ажыл ындыг берге болза-даа, хемчилер он ийи муң кубометр ыяшты Кызылда салдалып эккелген. Бо көргүзүг эрткен чылдың бо үезинден хөй.

Ам хемчилерниң мурнунда Саяп-Шушенск суг хоолбээн [illegible] эгелээр сорулгалар туруп турар.

Политэкономиктиг өөредилге

АМДЫГААШТАН БЕЛЕТКЕНИР

Политиктиг чырыдыышкынның болгаш экономиктиг өөредилгениң 1981—1982 өөредилге чылын Чөөн-Хемчик районнуң «Чыраа-Бажы» совхозунуң коммунистери, комсомолчулары болгаш ажылчыннары багай эвес түңнелдерлиг доосан.

Өөредилге чылы эгелээриниң мурнунда партком «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр партия өөредилгезин улам ыңай сайзырангайжыдарының дугайында» партия Төп Комитединиң доктаалын [illegible] күүседириниң талазы-биле айтырыгны чугаалажып, ук доктаалды база катап сайгарып көрген. Эрткен өөредилге чылында политэкономиктиг өөредилгениң школаларынга 567 кижи, оларның 89,6 хуузу коммунистер, 73,5 хуузу комсомолчу аныяктар өөренген.

СЭКП ТК-ның үстүнде адааныңыг доктаалын баштайгы кичээлдерге бүгү школалар өөренген.

Партия чырыдыышкынының болгаш экономиктиг өөредилгениң школаларында кичээлдерниң эртип турар байдалын доктаамал контрольга алыр комиссияны партком кежигүннеринден тургузкаш, хыналданы план ёзугаар чорудуп келген. Оон түңнелинде школа бүрүзү өөредилге программазын шиңгээдип алганын [illegible] кичээлдер бадыткаан. Өөредилгениң чедиишкинниг оон удуртукчузунда —пропагандисте. Пропагандист бүрүзү боттарының харысалгалыг ажылын ак сеткилдиг күүседип, өөредилгеге эки түңнелдерни чедип алган. Оон чижээн, марксизм-ленинизмниң [illegible] школаның пропагандизи Заир-оол Андреевич Куулардан адап болур. Оон дыңнакчылары [illegible] кижилери. Дыңнакчылар [illegible] кылып келген конспектилерин, илеткелдерин, рефераттарын [illegible] кичээлге эккеп [illegible]. Заир-оол Андреевичиниң дыңнакчыларындан чолаачы Василий Куулар, автомагазин садыгжызы Николай Куулар, пекарня эргелекчизи Доммаа Монгуш, магазин эргелекчизи Ирина Чамыян олар өөредилгени кончуг эки доосканнар.

«Чыраа-Бажы» [illegible] школада теоретиктиг семинар [illegible] пропагандистерниң аразында. Оон байдак дуржулгазын аныяк пропагандистер өөренип ап, коммунист башкы Д. Х. Демчик [illegible] зинде марксизм-ленинизмниң үндезиннерин өөредир школаның пропагандизи М. Ч. Монгуш, совхозтуң специалистериниң ортузунда экономиктиг өөредилгениң пропагандизи М. В. Кызыл-оол оларны адап болур. Бо аныяк пропагандистер дыңнакчыларынга болгаш боттарынга негелдези бедик негелде тургузуп, дыңнакчы бүрүзүнүң политэкономиктиг бажыг билиг-биле чепсеглээр дээш тура-соруктуг ажылдап келген.

Совхозта шупту 678 ажылчын бар, оларның 567-ни азы 78 хуузу политэкономиктиг өөредилгеже хаара туттунган. Билиг-мергежилин политэкономиктиг билиглер-биле чепсеглеп, кичээлдерге актыгы болуру кижиниң бүгү тала-биле кижизидер, даалган ажыл-херээнге харысалгазын бедидер чүве-дир дээрзин дыңнакчы бүрүзү билип апарган.

Совхозта политиктиг чырыдыышкынның болгаш экономиктиг өөредилгениң тускай кабинедин дерип кылган. Ол ам пропагандистерниң, дыңнакчыларының кичээлге белеткенир, арга-сүме айтырып кирер чери апарган.

Экономиктиг билиглер школазынга 2[illegible] кижи өөренип кыштаан. Оларның дыңнакчылары Шык-Бажы, Дөң-Терек сүт-бараан фермазының саанчылары, ажылчыннары болгаш Дагыр-Шөми, Улуг-Хову, Ак-Хая хойжу бригадаларының малчыннары болуп турар.

Пропагандистер кедээ ажыл-агыйның тускай эртемниглери Т. Д. Куулар, Л. Н. Ооржак олар экономиктиг билиглерниң чергелештир өөредилгени эрттирип турар. Дагыр-Шөми хойжу бригадазаа экономиктиг билиглер школазының дыңнакчыларындан 42 кижи [illegible] гаар эки дужааган. Оларның иштинден 5 кижи кладын бедиткен. Малчын Очур-оол Чадамбаевич Монгуш 1 класстың, хойжулар Сонам-оол Салчак, [illegible] Валентина Ооржак, Бора Сарыглар олар II класстың малчыннары болган.

[illegible] турар.

Г. КАНЧЫЫР-ООЛ
«Чыраа-Бажы» совхозта партком секретары.

БУРУНГААР ЧҮТКҮЛ

Слесарь-моторист Боданна Даржайның ажыл-херээ, күзел-чүткүлү болунун үе-чергези эш-өөрү — амгы шагның [illegible] салгалы ышкаш бурунгаар соксаал чок чүткүл чорууру.

Оон күш-ажылчы намдары 1968 чылдан [illegible] Совет Арменияның хүрээлениңден политехтиг болгаш [illegible] шалыпчы [illegible].

Ажылга тудунгур, ак сеткилдиг, эш-өөрү-биле найыралдыг, ээлдек-эвилең, хөй ниити ажылынга идепкейлиг оол коллективтиң хүндүдүн келиң чаалап ап, онаашкан ажылынга кызымаа [illegible] техниктиг билиг-мергежилдерин шиңгээдип алырынга чүткүлдүг ажылдап турган. Күш-ажылчы намдарының баштайгы [illegible] оон шилип алган тускай мергежили — слесарь-моторист. Боданна ажыл-агыйның [illegible] бүрү маркалыг нарын машина, тракторларының шимчегеннерин [illegible] «суйбап», оларның «хоочуразын аарыгларын» ол эде кылып, аки септеп чаңчыккан.

Ынчаарда оон ажылдап турганы «Сельхозтехниканың» Тес-Хем салбырының удуртукчулары, инженерлери аныяк слесарь-мотористиң ажылынга бедик [illegible] ревип, ажылынга дүрген мергежип орарын көргеш, үш чыл ажылдаан соонда ону «Сельхозтехниканың» Кызылда районнар [illegible] шилчиткен.

Шынап-ла, ол үеде ажылы чаа шуудап чоруп орган улуг [illegible] найысылалда топ каттыжыышкынынга бедик мергежилдиг септекчи кадрлар негеттинип турган. Ол үеде кол ажыл-агый техниказы чыл [illegible] улам [illegible] бедик бүдүрүкчүлүг чаа марканыг тракторлар, комбайннар, кедээ ажыл-агый машиналары-биле [illegible] ажылчын кадрларны негеп келгени-даа таварылга эвес.

Ам Боданна Түлүшовна Даржай — 14 чыл ажыг күш-ажылчы [illegible] слесарь-моторист, идепкейлиг хөй-ниитичи. Амгы үеде оон бригадазы К-700, К-701 маркалыг күчүлүг тракторларының моторларын септеп, ай, кварталда планнарын күүседип турар.

А. Боданиң боду бригадазында хөй национальдыг эштери — тывалар Петр Оюн, Дугар-оол Ховалыг, Валерий Седажы, бригадир украин Станислав Лупевич, дагдыныкчы [illegible] национальдыг Василий Тимофеевич Надежкин олар ышкаш «[illegible] шалыпчызы» деп бедик аттың эдилекчизи. Ол хөй чылдарда ак сеткилдиг күш-ажылы дээш Күш-ажылчы Алдар орденниң үшкү чергези-биле шаңнаткан. Оон аңгыда «Онгу беш чылдың шалыпчызы» деп [illegible] эдилекчизи. [illegible] бижиктер, өртектиг белектер-биле хөй удаа шаңнадып, мактаткан.

— Улуг-Хем районга үжен чылдар үезинде организастап [illegible] МТС-терниң идепкейлиг кежигүннериниң бирээзи, бедуун тыва арат — ачам Түлүш Санчы-Мадинович Даржай ышкаш ажыл-ишчи кижи болуп өзүп келгенимге чоргаарааны чоруур мен — деп, Боданна өөрүшкүлүг чугаалап орар.

Шынап-ла ындыг. Бистиң чуртувуста [illegible] болунун хөй национальдыг Төрээн чурту — ССР Эвилелиниң тургустунганындан бээр 60 чыл болур оон төлептиг [illegible] белек [illegible].

А. ДАРЖАА.

Вильнюстуң «Жальгирис» дээр станок кылыр заводунда демир кеевр болгаш [illegible] станоктарга эңдээр корпустуг кезектерни чазап кылыр автоматтыг шугумну тургускаш, ажылдадып эгелээн. Ону [illegible] нарын болза, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн ийи-үш катап [illegible] берген.

ЧУРУКТА: автомат кужу-биле ажылдаар чаа шугум.
В. ГУЛЕВИЧИНИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ХАНДЫР АНАЛИЗТЭЭР

СЭКП-нин XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-нын ноябрь (1981 ч.) база май (1982 ч.) Пленумнарының шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш республиканың министерстволары, ведомстволары, Кызыл хоорайның, райкүүскомнар чогуур хемчеглерни алганының түңнелинде январь—июнь айларда үлетпүр продукциязын сайгарарының чартык чыл планы 103,6 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планы 102,4 хуу күүсеттингенин, эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге, сайгартынган продукцияның хемчээли өскенин, продукцияның бот-үнезин планга удур элээн чиигээнин Тыва АССР-нин Министрлер Чөвүлели демдеглээн. Культура-амыдырал бараанныарын бүдүрериниң планы 100 хуу, эът бүдүрериниң планы 115,6 хуу, мал үзү бүдүрери 119,4 хуу, чалаң сүт продуктулары бүдүрери 102,8 хуу күүсеттинген.

Республиканың совхозтары чартык чылда мал болгаш куш садарының планын 117,7 хуу, сүттү 105 хуу, дүктү 140,8 хуу, чуурганы 146,3 хуу күүсеткен. [illegible] хемчээни эрткен чылдың ол үезинден көвүдээн.

Тудуг организациялары эрткен чылдың бирги чартыындан хөй капитал салыышкыннарны, оон иштинде чуртталга тудуунга 14,1 хуузу, черчер советтериниң объектилериниң тудуунга 22,4 хуузу, коммунал ажыл-агыйга 15,5 хуузу хөйнү шингээдип алган. Чуртталга тудуунга бүрүнениң капитал салыышкынының чартык чыл планы 102 хуу, оон иштинде кедээ ажыл-агыйга чуртталга тудуунга 109,2 хуу күүсеттинген.

Ниити ажылдаачының автотранспорту чүък соортулгазының чартык чыл планын 101,9 хуу, пассажирлер аргыштырарын 100 хуу күүсеткен. Хем болгаш агаар транспорту чүък соортулгазының планнарын база күүсеткен. Бараан саарылгазының чартык чыл планы, ниити чемненикгенин киириштир 102,1 хуу, чонга амыдырал ачы-дузазы чедирериниң сайгарылгазы 103,9 хуу күүсеттинген.

Тыва АССР-нин Күрүне бюджеди бирги чартык чылда орулгалар талазы-биле 102,9 хуу күүсеттинген. Орулгалар планы бүгү үнер дестерден күүсеттинген. Бүгү районнарның, Кызыл хоорайның бюджеттериниң орулгалары күүсеттинген. Тожу, Чөөн-Хемчик районнарның бюджеттиң орулгазын бүгү үнер дестерден хандырган.

Моон-биле чергелештир чамдык министерстволар, ведомстволар, райкүүскомнар болгаш элээн хөй тудуг организациялары болгаш бүдүрүлгелер чамдык чугула көргүзүглер талазы-биле планныг даалгаларны күүседиринге [illegible] дээрин Министрлер Чөвүлели демдеглээн. Тууйбу, чыыш эптиг демир-бетон кылыглаар бүдүрериниң чартык чыл планнары күүсеттинмээн. Чурт үлетпүр эргелели, Бии-Хем, Чөөн-Хемчик райкүүскомнар Чадаанага, Туранга тууйбу бүдүрерин организаставаан. Улуг-Хем мыш үлетпүр ажыл-агыйы, ИХМ-нин бүдүрүлгелери тудуг мижы соортуруун, «Тыва кедээ тудуг» трестиң бүдүрүлгелери тудуг мижы соортуруун, дилиг материалдары бүдүрериниң планнарын күүсетпээннер.

Аъш-чем үлетпүр министерствозу, Чөөн-Хемчик, Таңды райкүүскомнар хлеб болгаш хлеб продуктулар бүдүрериниң планын, Ак-Довурак, Бай-Хаак хлеб заводтары, Шуурмактың, Туранның мыш белеткээр пунктулары, демир-бетон кылыглаар заводу, Элегес-Аксының тууйбу заводу күш-ажыл бүдүрүкчүлүүнүң планын күүсетпээн.

Эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге, совхозтарда инектен ортумак сүт саалдазы кудулаан, ынчангаш сүттү бүдүрери болгаш күрүнеге садары база эвээжээн. Ол-ла үеге деңнээрге, бода болгаш шээр малдың баш саны эвээжээн.

Тудуг организациялары 9,8 млн. рубльдиг чедир шингээдип албаазындан, капитал салыышкынының чартык чыл планын күүседирин хандырбаан. Чуртталга тудугларын ажыглалга киирериниң планы күүсеттинмээн. Чырыдыышкынның, кадык камгалалының объектилери онза багай туттунуп турар. «Тыва тудуг», «Шагонартяжстрой», «Тыва кедээ тудуг», «Тыва сүт тудуг» тресттер кеэрээниг ажылдарының чартык чыл планын күүсетпээн.

Кызыл хоорайның № 3 АТБ-зи, Хову-Аксының АТБ-зи чүък соортулгазының чартык чыл планын күүсетпээн. [illegible] министерствозу кедээ черлерге амыдырал ачы-дуза чедирериниң планын, оон иштинде Тожу, Бай-Тайга, Таңды, Эрзин районнар күүсетпээн.

Чамдык министерстволар, ведомстволар болгаш райкүүскомнар бюджетке киирер хүлээлгезин күүсетпээн бүдүрүлгелерин болгаш организацияларын контрольдаарын болгаш удуртуруун кошкаткан. Респотребсоюзтуң, Садыг министерствозунуң садыг организацияларын [illegible] трикотаж кылыгларга фондуларын чедир шингээтпээнинден 261 муң рубль саарылга үндүрүү бюджетке кирбээн. Барыын-Хемчик, Таңды, Тес-Хем райкүүскомнар күрүне орулгазының планын [illegible] күүсетпээн.

Бирги чартык чылда Садыг министерствозунуң бүдүрүлгелеринден элээн хөй самчыглалдар, дүлгедалдар болгаш материалдыг үнелиг чүүлдерниң дүлгедалдары илерээн болгаш эрткен чылдың ол үезинден 28 катап өскен. Респотребсоюз системазында ийи катап өскен. Чамдык министерстволарның, ведомстволарның, эргелелдериниң удуртукчулары штат-смет чурумун [illegible] турар «Тыва тудуг» трестиң адырларынга штаттан ажыр 23 ажылдакчыны тудуп, ажыл төлевирин 26 муң рубльге ажыр чарыгдаан.

Тыва АССР-нин Министрлер Чөвүлели үстүнде бөйдүүдарны бүгү талазыг чугаалажып көргеш, бирги чартык чылда бүдүрүлгелериниң, организацияларының сан-хөө ажыл-агыйы ажыл-чорудулгазының түңнелдерин ханызы-биле анализтеп көргеш, оларның түңнелдерин коллегияларының, техчөвүлелдериниң, райкоопкүүскомнарының хуралдарынга, коллективтерниң бүдүрүлге хуралдарынга чугаалажып көөрүн, илереттинген четпестерни чайладыры-биле чогуур хемчеглерни боттандырарын болгаш планныг даалгаларны база социалистиг хүлээлгелерни ыяап-ла күүседиринче ажылчы чоннарны мобилизастаарын министерстволарга, ведомстволарга, райкүүскомнарга, Кызыл хоорайкүүскомга, бүдүрүлгелериниң, тудуг организацияларының удуртукчуларынга дагзып турар доктаалды хүлээп алган.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

Ф. КАСТРОНУҢ ЧУГААЗЫ

ГАВАНА. Национал тура халышкын хүнү—Фидель Кастро баштаан бөлүк революсчуларның Монкада казармазын штурмнаанының 29 чылынга турасказткан бүгү улустуң байырлалы Баямо хоорайга (Гранма можу) массалыг митинг-биле доозулган. Америкада бирги социалистиг революцияның тиилелдезинче [illegible] байырлаалы [illegible] чаагыг эки ийин. Коммунистиг партияны долгандыр оларның сырый каттышканының кескү илереэшкини болган.

Кубаның Коммунистиг партиязының ТК-нын Бирги секретары, республиканың Күрүне чөвүлелиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Фидель Кастро митингиге чүве чугаалааш, социализм тургузуушкунунга чурттуң кайгамчыктыг чедиишкиннеринге доктааган.

Чигир тудуушкун ажылдаачының болгаш болбаалырадылгазының доозулганы чурттуң эң-не чедиишкинниг чүүлдериниң бирээзи болган. 8,2 миллион тонна ажыг чигир чигээнин бүдүрген. Делегей рыногунга ол продуктунуң эң-не чавыс өртектиин демдеглээш, чигирниң кол кезээн Совет Эвилелинче болгаш социалистиг өске-даа чурттарга чоптуг өртек-биле садып үндүрүп турарын ол демдеглээн. Социалистиг чурттарның рыногу перспективтиг, амгы үеде Кубаның бүгү бараан саарылгазының 80 хуузун ол ээлеп турар.

Кедээ ажыл-агыйның, үлетпүр, транспорттуң чугула адырларының ишчилери чартык чыл планын ажыр күүсеткенин, чурттагы тудуунуң [illegible] системазының [illegible] Ф. Кастро дыңнаткан. Чоннуң айда ортумак шалыны чылда 6,4 хуу өскен.

Оон-биле кады чуртта чамдык бергелерге Ф. Кастро доктаагаш, ылангыя АКШ-тың [illegible] бергелерни айыткан. Рейганның [illegible] агрессиг политиказы тура-даа даштыкы туризм чуртка элээн хөй валюта акша киирип алыр арганы берип турар.

Ф. Кастро болуунуң чугаазының хөй кезиин делегейниң [illegible] политиктиг байдалынче углаандырган. Империализм улам дүржок болгаш агрессиг апар чыдарын ол медеглээн. Капиталистиг күрүнелериниң төөгүзе эң-не ханы кризистериниң бирээзин чүктеп турары хөгжүп орар чурттарга багай салдарыг болуп турар. Капитализм чурттары боттарының чиик айтырыгларын хөгжүп орар чурттарга чүктеирин оралдажып турар. Хөгжүп орар чурттар боттарының даштыкыже үндүр садар продукциязының чавыс өртектиинин, 500 миллиард ажыг доллар хемчээлдиг аажок улуг даштыкы өрелиниин, чаалы болгаш кредит хоозунуң улгатканының, даштыкы барааннар өртээниң улгадып турарының шыдажыр аргажок аар-бергелеринге таваржып турар.

Рейганның администрациязының хоорун даштыкы политиказының түңнелинде делегей байдалы доктаамал чиигелеңниң [illegible] Ф. Кастро айыткан. Империализмниң делегейге тергиидээшкинче чүткүлү, оон делегей жандармы болуп турар ролю, АКШ-тың өөскүлүп турары чепсегленишкинниң эндере бүдүрүп турар чорук тайбыңга эң-не айыылдыг болуп турарының чижектери ол чугаалаан.

Бистиң улусувус дайынны күзевейн турар болгаш тайбыңче чүткүлдүглер деп Куба [illegible]. Бистер Иран биле Иракның аразында, [illegible] Америкада, Африкада мурнуу чүгүнде [illegible] тайбың арга-биле шиитпирлээри дээш туржуп турар бис. Ынчалза-даа бистер айыылдыг [illegible]га дүжүп бербес бис. Куба моон-даа соңгаар тайбың дээш демисежир, делегейде бодунуң хүлээлгелерин, интернационалчы хүлээлгезин күүседирлер.

Куба шериглерин Анголаның [illegible] үндүрерин дээш АКШ-тың негелделеринге харыылаптар Ф. Кастро мынча дээн: кажан Анголада интервенцияның айыылы чидерге, империализмниң [illegible] болгаш чалча организацияларын дузалаар чоруу соксаарга чүгле ынчан Куба Анголаның чазагы-биле дуржулга ёзугаар бодунуң шериин чорудуп үндүрериниң [illegible] апаар. Бир-ле шак интервентилер Анголаның девискээринче халдаан кирип туруп бээр болза, Куба шериглер [illegible] дээн ол сагындырган.

Чурттуң мурнунда сорулгаларны чедиишкинниг шиитпирлээри, Төрээн чурттуң хамаарышпас чоруу дээш демисежикчилерниң [illegible] ол ажы арганы болуруун Куба чурттуң түңнелинде чугаалаан.

ЛИВАНДА БАЙДАЛ

БЕЙРУТ. (СЭТА). Караңгылай бээри билек-ле, израиль [illegible] бомбаларны ажыглап алгаш, Барыын Бейруттуң мурнуу райоңнарының кырынга [illegible] дуушкуннарын катап эгелеп турар. Чурттакчының Фахани, Кола, Сабра деп лагерь бомбалаашкыннарга база катап таварышкан. Он-он тайбың чурттакчылар өлген болгаш балыгланган. [illegible] хөй-хөй бажыңнары [illegible] ле кады Фахани [illegible] чепсектер турар бажың бузулган. Агаардан халдаашкын [illegible]. Ол июль 26-нын барык бүгү [illegible] уламчылаан. Мурнуу Ливандан дескен кижилерниң турар кварталдары бомбалаашкынга таварышкан. Дүне када израиль шериг катерлери эрикче [illegible] ливан национал-патриоттуг күштериниң каттышкан отрядтарының улуг боолаашкынынга таварышкаш, дедир чорудуп ужурга таварышкан.

Командылал чериниң саназы ёзугаар алырга, дүне када артиллерия болгаш ракета-биле удур-дедир аткылажышкын үезинде ЭПХП-нин каттышкан күштери Бейруттуң Шуйфат деп хоорай чоогунда израильдерниң быжыглааттынган черин, а ол [illegible] дайзынның элээн хөй шериг автомашиналарын узуткаар аргалыг болган. Израильдерден он кижи өлген болгаш он беш кижи балыгланган.

Июль 27-нин эртенинде израиль солдаттар ливан [illegible] барыын талазы [illegible] электри энергиязын болгаш суг дамчыдарын үш удаа үзеннер. [illegible] үргүлчүлеп турар израиль хемчеглерин [illegible] бомбалаашкыннарының болгаш артиллерияларының [illegible] үезинде кылган.

ВАФА агентиллериң дыңнатканы-биле алырга, [illegible] артыңда хөделип турар патриоттар отрядтары июль 25-тен 26-же дүнезинде Бекаа оргулаажының барыын кезээнде израильдерниң турушчу шаан халдааннар. Ол түңнелинде дайзынны элээн улуг чоорагга таварыштырган.

Барыын Бейрутту долгандыр байдал дыка дүмчүүрдүг боор артышкан.

ДООЗУЛГАН

ТОКИО. (СЭТА). Чурттуң эң улуг профэвилел каттышыышкыны — Японияның профэвилелдериниң кол чөвүлелиниң (СОХИО-нуң) съездизи доозулган. Япон ажылчын аңгының ол авангардчы организациязының 4,6 млн. кежигүннерин төлээлээн 600 ажыг делегат профэвилелдериниң чугула сорулгаларын чугаалажып, 1982 чылда ажыл-чорудулганың угланыышкынын чүүлдүг деп көрген.

«ЭЧИС СОРУЛГАВЫС—УЛУСТУ БҮРҮН ХОСТААРЫ»

САН-ТОМЕ. (СЭТА-нын корр.). Бистиң эң чоок эчис сорулгавыс—Сан-Томе болгаш Принсипи Демократтыг Республиканың (СТПДР) улузун долузу-биле хостаары, экономиказын [illegible] ёзу-биле көдүрүп, чаа ниитилелдиң үндезиннерин тургузары-биле чедип алыры болур деп, чурттуң чер болгаш мал ажылының министри Арлинду Браганса Гомеш СЭТА-нын корреспондентизинге интервьюзунга чугаалаан.

Бистиң чуртувус португали колонизаторларның эң-не хоржуңгай экономиказы салгап алган деп ол айыткан. Хамаарышпас чорукту чаалап алырының мурнунда 60 португали фермерлер 80 муң гектар кедээ ажыл-агый шөлдерин ээлеп турган. 11 муң сан-томечи тараачын өг-бүлезинге чүгле 5 муң гектар чер онаажып турган. Кедээниң он-он муң чурттакчылары шуут-ла чер чок болгаш ак кижиниң чер ээлеринге хүн санында хөлечиктеп, ядыы-түреги чурттап чорааннар.

Хамаарышпас чорукту чедип алганының соонда бөлдарның [illegible] шөлдерни хавырган болгаш оларга үндезилээш, күрүне ажыл-агыйлары тургускан. Чуртта ниити шөлү 84,7 муң га черде ажыг 15 ажыл-агыйлар тургузулган. Олар чуртта бүдүрүп турар бүгү кедээ ажыл-агый продукциязының 90 хуузун берип турар.

Бистер кедээ ажыл-агыйның [illegible] тургузар бис деп министр чугаалаан. 1981 чылда ССРЭ-нин [illegible] СТПДР-нин 1982—1983 чылдарда экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол-кол угланыышкыннарын ажылдап кылган. Ону амгы үеде амыдыралда боттандырып турар.

П. СЕМЕНОВ.

ЭП-СЕТКИЛ КАТТЫШТЫРЫЛГАЗЫНЫҢ АЙЫ ДООЗУЛГАН

Мурнуу Корейден даштыкы шериглерни үндүрерин база демократтыг тайбың [illegible] [illegible] Москваның Пресняда машина тудуушкун заводунга митинг болган.

Айның программазынга дүүштүр совет хөй-ниити төлээлекчилериниң митингилери болгаш хуралдары ол ышкаш Ленинградка, Киевке, Хабаровскиге, Владивостокка, Тывада болгаш өске-даа хоорайларга болган.

Корей чартык ортулуктуң девискээринден даштыкы шериглерни үндүрерин, дашкааргтан кандыг-даа холгаарлаашкын чокка, тайбың болгаш хамаарышпас чорукту байдааларынга чурттуң каттыштырарын чедип алыр деп корей улустуң дүрүм ёзугаар чүткүлүн совет кижилериниң быжыы-биле деткип турарын чуве чугаалааннар демдеглээн. Корейниң Соңгу болгаш Мурнуу чүктериниң харылзааларын [illegible] база оларны каттыштырарынга шаптыктыг сеулчу сау-чуржинум чонга удур политиказын шиитпирлиг буруу шапкан.

Корей Улус-Демократтыг Республиказы-биле кызыгаарлашкан Хасан станциязынга болган эп-сеткил каттыштырылгазының интернационалчы митингизинге Корейниң [illegible] Со Тек Лян чуве чугаалаан. Оон чуртунга ССРЭ-нин көргүзүп турар дузаламчызы дээш совет өннүктерге ол өөрүп четтиргишкинниң сөстерин ол чугаалап, ийи чурттуң аразында найырал быжыглап, хөгжүүр дээрзинге бүзүрелин илергейлээн.

Социализм тургузуушкунунга корей улустуң чедиишкиннериниң [illegible] көргүскен делгелгелерни айның хүннеринде организастаан.

БУДР-нин ССРЭ-де херектеринге түр бүзүреттирген Зин Се Гын митинг киржикчилеринге кино көрүлдезин организастаан.

ЧЕДИ ЧЫЛ ОЮН ТАВАРЫШТЫР

БРЮССЕЛЬ. Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга дээш Делегей [illegible] Хельсинкиге [illegible] хуралдың Түннел актызынга ат салганындан бээр чеди чыл оонга холбаштыр медеглел үндүрген. Шериг талазы-биле дүшкүүрелдиг чорукту [illegible] амгы үезинде Түннел акт [illegible] чангаш чогуур тура-соруктуг болгаш шиитпирлиг чорук барда, тайбыңның болгаш айыыл чок чоруктуң айтырыглары-биле харылзаан бүгү-ле кижилер аңаа даяныр болур деп ол медеглелде чугаалаан.

Түннел актының техниги кайы-даа хүн дагын-дагын көөрү, оон тудуш харылзаалыг бүлиглери база оон бүгү [illegible] болгаш принциптерин боттарының харылзаа байдалдарынга удуртулга болдурар ужурлуг киржикчи күрүнелер ол бүгүнү амыдыралга боттандырар дээш улуг күжениишкиннерин салыры эргежок чугула. Бо талазы-биле алырга, ажылын 1982 чылдың ноябрьда катап эгелээр Мадрид ужуражышкыны онза чугула ужур-дузалыг.

Бир-черсектиг эндере бүдүрерин соксадыры, ылангыя ядролуг чепсекти немей өстүрерин доп-дораан шеглээрин, чөөртү кыдырарын болгаш шуут уштуккаарын аажок улуг массалыг чыыштарга негеп турар европейжи болгаш америк хөй-ниитилиин шиитпирлиг чорукту дүшкүүрелдиг чорукту чаваржалдырарын уламчылаарынга база быжыг таныыш болуп турар деп медеглелде чугаалаан. Демисежип [illegible] күштериниң кужу, бир эвес олар моон соңгаар улам быжыгып, балыткаттынар болза, чоннарның политиктиг тура-соруунга, кижи төрелгетенниң келир үези хамааржыр апаар шиитпирлерни ажылдап кылырынга шиитпирлиг салдарны чедирип шыдаар деп медеглелдиң түңнелинде чугаалаан.

(СЭТА).

АУДП ТК-нын пленуму

КАБУЛ. Афганистанның Улусчу-демократтыг партиязының ТК-зының калбак IX пленуму аңаа болган.

АУДП ТК-нын килдистериниң эргелекчилери болгаш оларның оралакчылары, АУДП-нин можу комитеттериниң секретарьлары, АДР-нин чепсектиг күштеринге, хөй-ниити организацияларынга агитация болгаш пропаганда дээш харыысалгалыг кижилер, массалыг информация чепсектериниң төлээлекчилери пленумнуң ажылынга киришкен.

Массаларның ортузунга политиктиг ажылды күштелдирер талазы-биле партияның сорулгаларын пленумга чугаалашкан. АУДП ТК-нын Чиигине секретары, АДР-ниң Революстуг чөвүлелиниң даргазы Бабрак Кармаль кол илеткелди кылган.

[illegible] алган. Массаларның ортузунга политиктиг ажылдың кол утказы АДР-нин партиязының болгаш чазаанның политиказын [illegible] чорудуп турар экономиктиг, социал болгаш культурлуг чаартылгаларының алыс утказын ханы тайылбырлаары болгаш пропагандазы, контрреволюцияның чонга удур ажыл-чорудулгазын сойгалап илередири болур деп доктаалда чугаалаан.

Чонның ортузунга политиктиг ажылды күштелдирериниң эң чугула негелдези—партияның болуун хүрээлениин сырый каттыштырары болур деп документиде демдеглээн.

Массалар-биле политиктиг ажылды чорударда чоннуң ааызы бүрү кезектерин болгаш бөлүктерин онзагай чүүлдерин барымдаалаарын, чурттуң бүгү националдарының болгаш аймак улустарының национал база культура талазы-биле үнелиг чүүлдерин хумагалап, оларның тажынчы улаа-бодалдарын хүндүлеп көөрүн пленумнуң киржикчилери эргежок чугула деп айыткан. АДР-нин партиязының болгаш партиязының чарлаан принциптери ону негеп турар.

АДР-нин массалыг хөй-ниити организацияларының — Национал ада-чурт фронтунуң, профэвилелдериниң, аныяктар болгаш херээженнер организацияларының чурттуң политиктиг амыдыралынга ролюн база ужур-дузазын бедидериниң эргежок чугулазын документиде онзалап демдеглээн. Бүгү хөй-ниити организациялары база боттарының хуралдарын доктаамал быжыглап, дайынны [illegible] бедидер ужурлуг деп доктаалда чугаалаан.

(СЭТА).

ЛИВАН. Араатаныг америк чепсектери — шариктиг, фосфорлуг, частыр бомбаларны, напалмны, хораннаар будумелдерни АКШ-тан хөйү-биле алгаш, тайбың чурттакчыларны — херээженнерни, бичии уругларны, кырганнарны-даа тоовайн, араатаныг ёзу-биле өлүрүп турар.

ЧУРУКТА: Ливанда израиль геноцидке таварышканнар.

СЭТА-нын фотохрониказы.

ФАКТЫЛАР, БОЛУУШКУННАР, ДЫҢНАДЫГЛАР

НАЦИОНАЛ ХУРАЛДА

ПАРИЖ. Францияның национал хуралы [illegible] хоорай районнары [illegible] ажылдап эгелээн болгаш мында муниципалдар соңгулдаларының чаа системазын тургузарын айтып турар.

Бир эвес моон мурнунда муниципалдар чөвүлелдериниң мажоритардыг системазы-биле [illegible], ам ону каттышкан мажоритарлыг пропорционалдыг [illegible] турар. Ол [illegible] саныг партияларга муниципалдыг чөвүлелдерге төлээлеттирип кирер болгаш эргелер [illegible] рынга хөй кезиин ээлээр аргазын [illegible].

Француз Компартия муниципалдыг [illegible] сан-биле төлээлеттирип кииниң элементилерин ажыглаар дугайында чазактың ажылдап кылган хоойлу төлевилелин таарымчалыг деп көргеш, ол чуртка ниитилел амыдыралын демократтаарынга идиглиг болур деп демдеглээн.

УЛАМ-НА ЧӨГЕНИП ТУРАР

ВАШИНГТОН. Ак бажыңның бар-ла шаа-биле мактаттынып чорааны «кадыкшыдылга» программазы АКШ-тың экономиказын хамы [illegible] дүжүүшкүннен уштуп шыдавас деп, улам-на хөй американнар түңнел кылып турар.

Ол дугайын Луис Харристиң албан черинин хөй-ниитиниң санал-оналын айтырганы [illegible] херээлеп турар. Ол шинчилеглериниң түңнелдерин ёзугаар алырга, чурттуң чонунуң хөй кезии экономиканың кудулаашкыны чоокку айларда [illegible]. Айтырыг салганнарның 52 хуузу [illegible] Штаттарга аштангы төрелгеи амыдыралдыг кижилерниң саны улам-на көвүдээринге бүзүрээрин илеретпеннер. Американнарның 68 хуузу келир чылда бүдүрүлге кудулаары улам-на көвүдээр [illegible].

НАТО ТӨЛЭЭЛЕРИ БАРГАН

МАДРИД. Соңгу-атлантика керээ ниитиг организацияның чиигине секретарының дузалакчызы Д. Николеска баштаткан НАТО-нуң хөй кижилиг төлээлекчилери мында чеде берген. Олар «Испан Чепсектиг Күштериниң [illegible] хөделир аргаларын болгаш материал-техниктиг байдалын өөренип көөр» сорулгалыг деп турар.

Мадридтиң «Диарио-16» солунунуң бижээни-биле алырга, НАТО-нуң удуртукчулары Испанияның ол шериг организациязынга [illegible] бо айтырыг [illegible] турар. Ындыг туруштуң [illegible] чуртта [illegible] Кальво Сотелонуң чазааны [illegible] ол ышкаш бүгү-ниити соңгулгаларның соонда социалистериниң эргелелериниң хоога айтырыг чадавазы боор турар. Испанияның социалистиг ажылчын партиязы НАТО-га чурттуң кирерин удурланып, бо айтырыг [illegible]-биле ниити национал санал-онал алырын дилээн.

ЯДРОЛУГ ЧЕПСЕК ЧОК ЗОНА ДЭЭШ

КАНБЕРРА. Австралияның лейбористиг партиязының [illegible] Л. Боуэн бөмбүрзектиң мурнуу талакы чартыкын ядролуг чепсек чок зона кылыр чаглаарынче кыйгырган. Делегей айтырыгларының талазы-биле австрали институттуң чыылгазынга ол чүве чугаалааш, бир эвес лейбористиг чазак эрге-чагыргага хоога алыр чуве болза, чогуур дуржулганы белеткээри-биле мурнуу [illegible] тарының боттарының девискээр [illegible] гүрбес, шенеес, салып албас болгаш сайгара тургуспас [illegible].

БҮГҮ-ДЕЛЕГЕЙ АССАМБЛЕЯЗЫ

ВЕНА. Мында кижиниң кырын назылдаарының айтырыгларының талазы-биле Бүгү-делегей ассамблеязы ажыттынган. Оон ажылында делегейниң 120 чурттарындан, оон иштинде Совет Эвилелинден барган 2000 ажыг делегаттар киржип турар. Делегейниң чурттарының хөй кезиинде [illegible] назылыг кижилерниң санының көвүдээни-биле холбаштыг КИО-нуң шиитпирин ёзугаар ол ассамблеяны чыылдырган. Чыыштың киржикчилери бо талазы-биле экономиктиг, социал, гуманныг, медицина болгаш өске-даа айтырыгларны чугаалажып көөрлер. Улуг назылыг кижилерниң социал хандырылгазының, кадык камгалалының, оларны [illegible] болгаш социал амыдыралынга киирериниң [illegible] ында ажылдарының делегей планының төлевилелин көөр-лер.

ЭВИЛЕЛДИҢ КОНГРЕЗИ

ХЕЛЬСИНКИ. Херээженнерниң делегей эвилелиниң 3-кү конгрези финн найысылалда ажылдап эгелээн. Оон ажылында делегейниң 30 чурттарында — Европадан, Америкадан, Азиядан болгаш Африкадан барган херээженнер организацияларының 300 хире төлээлекчилери киржип турар.

Конгресстиң делегаттары политиктиг болгаш хөй-ниити [illegible] адырларынга дең эргелиг [illegible] айтырыгларын чугаалажып көөр.

[illegible] ажылдаары — бүгү ниитиниң тайбыңның хандырарының арга [illegible] -биле тургускан айтырыглар хамааржыр апаарын организастыг комитеттиң даргазы, Финляндияның төлээлекчизи Б. Матхила ону ажыдып [illegible].

(СЭТА-нын медээлеринден).

СОМАЛИДЕ БАЙДАЛ

ЛОНДОН. (СЭТА). АКШ-тың администрациязының Могадишонуң кайгыкаргыс чазаанга бөө-чепсекти берип эгелээр дээн шиитпири Сомалиде байдалды дыка шиңгыырадыр болгаш ол чуртта [illegible] калбартыр апаарын Сомалиниң камгалап алырының демократтыг фронтузунуң (СКДФ) Найробиде чарлаан медеглелинде чугаалап турар.

Барыын чүктүң массалыг информация органнарынга чаа хоглаан турар чурттарның чаартылгалар кырынче [illegible] «Совет Эвилелиниң [illegible]» түңнели кылдыр көргүзерин оралдажып [illegible] болуушкуннардан СКДФ-тың медеглелинде буруу шапкан. Вашингтонуң ол шиитпири Африкага болгаш бүгү делегейге тайбыңның болгаш айыыл чок чоруктуң херээнге улуг уржуктарны таварыштырып болурун документиде демдеглээн.

АДДИС-АБЕБА. (СЭТА). Сомалиге бөө-чепсекти [illegible] дурган, хөйү-биле бээр дугайында Вашингтонуң администрациязының шиитпиринге Эфиопияның чазаа түскай удурланыышкынның медээлээн.

Америк администрациязының базымы Африка Рогуюуң районунга АКШ-тың шериглерин доктаамал тургузарын чедип алыр дээш [illegible] чиганниг чорук Эфиопияның [illegible] телевидениези [illegible] медээлээн.

ПАРИЖ. (СЭТА). Сомалиге бөө-чепсекти [illegible] Вашингтонуң шиитпирин [illegible] Могадишонуң корум-чурумунуң [illegible] Францияның «Матэн» солуну бижээн. АКШ-тың Сомалиде шериг баазаларының [illegible].

Суворов, Кутузов, Александр Невский орденнерни тургусканының 40 чылынга

ДАЙЫНЧЫ ШЫЛГАРАЛ БОЛГАШ ЭРЕС-МААДЫРЛЫГ ЧОРУК

Гитлерже халдакчыларга удур совет улустуң Ада-чурттуң Улуг дайынының ниити чылы — 1942 чыл. Дайзын Сталинградка [illegible] халдап турган. Совет шериглер теркин черлерни базым бүрүзүн маадырлыг-биле камгалап, удур шаап халдаашкынче шилчиир, дайзынның шериглеринин [illegible] турган.

Чуртка көңнүт берге үеде СССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы-биле 1942 чылдың июль 29-та дайынчы операцияларны [illegible] болгаш удуртуурунга шылгараңгай ачы-хавыяазы болгаш ол операцияларның түңнелинде чедип алган чедиишкиннери дээш Кызыл Шеригниң командылакчы составының шылгараңгай кижилерин [illegible] ... дайынчы орденнери: I, II, III чергелиг Суворов ордени, I, II чергелиг Кутузов ордени болгаш Александр Невский ордени тургустунган (1943 чылдың февраль 8-те Чарлыг-биле тургусткан). Кутузов ордени. Александр Невский ордени тургустунган доктаатталган.

Доктааттынган чурум ёзугаар Суворов орден-биле шериглерни эргелеп башкарарының херээнге шылгараңгай чедиишкиннери, дайынчы операцияларны тептиин организастаашкын болгаш ол үеде бедигускенин шиитпирлиг база шугургуу дээш Кызыл Шеригниң командирлерин шаңнаар. Кутузов орден-биле фронтунуң армиянын, ооң кезектериниң каттышкан шериглерниң [illegible] ... планы дээш, ооң түңнелинде дайзынга аар когаралды чедирген, а совет шериглер боттарының дайынчы аргажылыг азыраан камгалап арттырган болза шаңнаар. Александр Невский орден-биле хууда бодунуң эрес-маадырлыы, [illegible] ... командирлерни шаңнаар.

Суворов орденниң I чергези-биле ниитизи-биле 400 ажыг кижи шаңнаткан, II чергези-биле — үш муң хире, III чергези-биле сеот муң ажыг кижи шаңнаткан. Хууда шаңналдардан аңгыда коллективтиг шаңналдарны база кыйган. Ол шаңналдарны шериг каттыжыышкыннарынга, түс-түс кезектерге, корабльдерге, шериг-өөредилге [illegible] ... организацияларының болгаш демир-оруктарның коллективтеринге тывыскылаан.

Сталинград чоогунга бүзээлеткен немец-фашистиг шериглерге удур халдаашкын болгаш оларны чок кылыр [illegible] дайынчы операцияларны билдилиг удурткан дээш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң 1943 чылдың январь 28-тегн Чарлыы-биле Суворов орденниң I чергези-биле Совет Эвилелиниң Маршалы Г. К. Жуков, армия генералы А. М. Василевский, артиллерия маршалы Н. Н. Воронов, генерал-полковник К. К. Рокоссовский олар бир дугаар шаңнаткан.

Танк шериглериниң генерал-майору В. М. Баданов Суворов орденниң II чергези-биле бир дугаар шаңнаткан, а оон командылаашкыны танк корпузу [illegible] ... Тацинский деп хүндүлүг атты алган.

...1942 чылдың декабрь, Фельдмаршал Паулюстуң немец-фашистиг шериглерин [illegible] ... Генерал Бадановтуң командылаашкынның корпузун [illegible] декабрь 17-де дайзынның дайынчы турушкаларының ханызынге шуушту [illegible] ... Боттарының шериглериниң хөөрүк херээлиг [illegible] үнген, 6 хүн дургузунда 300 километрни [illegible] ... солдаттарын болгаш офицерлерин узүткээн. Паулюстуң [illegible] Тацинская станциязынче олар декабрь 24-те [illegible] ... Волга биле Дон аразынга дайзынның шериглерин чыгла шаавыышкынга улуг салдарын чедирген.

Дайын чылдарында Кутузов орденниң I чергези-биле 700 хире кижи, II чергези-биле — үш муң ажыг, III чергези-биле үш чартык муң хире кижи шаңнаткан. А ол ышкаш хөй-хөй шериг кезектери, шериг-өөредилге черлери, машина тудуунуң, кара металлургияның болгаш демир-оруктарның бүдүрүлгелери шаңнаткан.

Дайынчы операцияларны билдилиг удурткан база оон түңнелинде немец-фашистиг эжелекчилерге удур тулчуушкуннарга чедиишкиннери дээш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң 1943 чылдың февраль 28-теги Чарлыы-биле Кутузов орденниң I чергези-биле генерал-лейтенант И. В. Галанин болгаш генерал-майор К. Н. Галицкий, а II чергези-биле — генерал-лейтенант В. Ф. Герасименко, генерал-майор П. М. Козлов олар бир [illegible] шаңнаткан.

Александр Невский орден-биле 42 муң кижи шаңнаткан. Дон хемниң чедиишкиннериниң [illegible] ... 400 хире солдаттарын болгаш офицерлерин узүткааны дээш Александр Невский орден-биле ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң 1942 чылдың ноябрь 5-теги Чарлыы-биле адыгжы батальонунуң командирин дузалакчызы улуг лейтенант И. Н. Рубан болгаш адыгжы батальонунуң командири капитан С. П. Цыпулин олар бир дугаарында шаңнаткан. Минмет батареязының командири капитан П. Ф. Майка Александр Невский орден-биле ийи катап шаңнаткан. Баштайгызын 1944 чылдың июль 18-те тулчуушкунга батареязын билдилиг башкарганы дээш, ийигизин оң-ла чылдың сентябрьда алган.

Полководчу орденнер-биле партизаннар каттыжыышкыннарының командирлери база шаңнаткан. Суворов орденниң I, II чергелери-биле 21 кижи, Кутузов орденниң I, II чергелери-биле 6 кижи шаңнаткан. Герман фашизмге удур ниити демиселге илдепейлиг киржилгези, эрес-маадырлыг чорук, шериглерни билдилиг удурткаяы дээш Суворов орден-биле 88, Кутузов орден-биле — [illegible], Александр Невскийниң-биле — [illegible] даштыкы тамаатылар демдеглеткен, олар 13 чурттуң төлээлери.

Иван ЗАНДЕЛОВ.
(ПМА).

ТҮҢНЕЛ САЛЫГ БҮДҮҮЗҮНДЕ

МАДРИД. Июль 28. (СЭТА). Эзинтер аразының Лас-Пальмаста болуп турар шыдыраа маргылдаазының он ийиги эргизинде Смыслов — Рибли олар[illegible] кол салым, [illegible] ... Бир дугаар салымда Тукманов Шубаны утсан, [illegible] Карлссонга аштырган. Ларсен Буазисти тиилээн, Петросян Шуба-биле хамааржаан Тимман — Суниe-Нето, Пинтер — Псахис, Браун — Мествл олар[illegible] ... соңгаарлатыңган.

Түңнел салыг бүдүүзүнде киржикчилерниң байдалы мындыг: Смыслов — 8 санныг (бир салым соңгаарлаттынган); Рибли — 7,5 (1). Шуба, Петросян, Тукманов — 7,7. Ларсен — 6,5, Тимман, Пинтер — 5,5 (1), Буазис, Карлссон — 5,5, Псахис — 4,5 (2), Мествл — 4 (1), Суниe-Нето — 3,5 (2), Браун — 3 (1).

Смыслов — Буазис-биле, Петросян — Карлссон-биле, Тукманов — Тимман-биле, Псахис — Рибли-биле түгүүрү ойнаары ам арткан.

БОНН. Июль 28. (СЭТА). Барыын Германияда Бад-Киссинген хоорайда болуп эртип турар херээженнерниң зона-лар аразында маргылдаазының он ийиги ээлчээ доозулган. Амгы үеде маргылдааның үш киржикчизи — Элишка Климова (ЧССР), Марина Погоревичи (Румыния) болгаш Барбара Хунд (ГФР) олар өскелерин мурнааннар. Оларның нарызы-даа 9-9 саннарлыг. Дөрткү черде Татьяна Лемачко (Болгария) үнген, ол 8,5 санныг болгаш бир соңгаарлаттынган салыглыг. Делегейниң экс-чемпиону Нона Гаприндашвили биле Лидия Семёнова олар 8-8 санныглыг болгаш бир-бир доозулбаан салыглыг.

ШЫДЫРААГА БОДАЛ ХЕРЕК

МЕРГЕН ЧУГАА ЁЗУГААР

Шыдырааны чолаалажып ойнаарынга улуг сонуургалдыг чордум. 1960 чылдан бээр 1976 чылга чедир ол оюнга киржиптим. Тииңнелер-даа, аштырыышкыннар-даа турган. ССРЭ-ниң спорт мастери мен, бирги разрядтыг алды шыдыраачыны уттум. Ыланган 1973-1976 чылдарда өй чедиишкинниг шыдыраалаадым. ССРЭ-ниң топ шыдыраа клувунуң (ынчан оон директору гроссмейстер Ю. Авербах турган) мактал бижиктерин база шаңнаттым. Ынчангы оюннарымның коштериш блокнодумда шыгжап чор мен.

Оон бээр үш чыл эртпен, сактып ор мен. Найысылалдың Культураның болгаш дыштаныышкының Гастелло аттыг паркынга кижи үстүр эвес. Оларның аразында таныыр шыдыраачым шыдыраа [illegible] ... «Келиңер, [illegible]» — деп хөглүг аажок олур.

Шыдыраага республика чемпиону чораан ол шыдыраачыны ол беш минута дургузунда ойнаан алды. Ам мээң ойнаар ээлчээм. Шала улуургаксымаар бир кижи база аңаа турган. «Сен аңаа күш четпес сен, Кызыл кижизин мен ойнаптайн» — дидир. Мен аңаа чөпшээревейн. Шыдыраага ойнай бердим. Ур-даа болбаан, бо удаада тиилелге мээңии болган. Удурланыкчым ходум тудуп, мээң байыр чедирген. Оюн оюн-на болгай, уттуруп, улуптаа турдум.

Шыдыраа оюну солун, чараш боорга, бо чагааны бижидим. Ыланган шыдыраага чаңаалажып ойнаарының ажыы улуг. Удурланыкчының кежүн көрүп ора, шыдыраа теориязын көргүскен литератураны хөгжүү-биле ажыглап болур. «Шыдырааа бодал херек» деп тыва улустуң мерген чугаазын ёзугаар ам-на боданы бээр сен!

М. КӨРГЕН-ООЛ,
хоочун башкы, пенсионер.
Тес-Хем район.

БАШТАК БОДАЛГА

Шыдыраачылар, кымга-даа билдингир, боданыр улус. Ынчалза-даа оон-баштакка база-ла сонуургалдыглар, шыдыраа холуунге суг баштаан көргүзү каантарлар. Солун-солун, каттырынчыг, чаптанчыг баштак бодалгаларны шыдыраа композиторлары тургускан. «Баштак бодалгага шыдыраааның кандыг-бир дүрүмүн хажыдып болур» — деп, «Шыдыраа словары» номда демдеглээн. Чижээ, шөлге тос кара оолду-даа тургузуп болур, артык оолду ал каантарга, мат-даа байдал тургустунуп болур. Холду 90 градус эдилирип, ноянның оруун солуп дээш өске-даа солуннарын чүүлдериниң соонда каттырып, чаптап, кайгап болур коштер, удуглар, читтер, хайымчыр, аштырыышкыннар тургулаар. Шыдыраа — бүдүн делегей, ында чүнү чок дээр.

Бо диаграммада бодалга бир онзагай: фигураларны өскертпейн чаңгыс коштен матка олуртур. Баштак бодалганы боттарынар шын тыварын шенеп көрүңер.

П. АРТАМОНОВ.

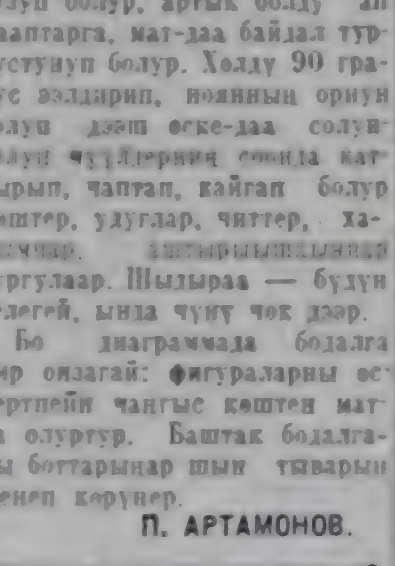

БОДАП ТЫПКАНЫ:

Холде фигураларга дегбес дээн. Оон херээ чүл? Фигураларны шимчетпп көөрге, кара оолдар — 9! Бир оолду ап каапкаш, бир коштен матка олуртур. Көрүңер даан, ындыг-дыр бе?

ӨРЭЭЛ БОЛЗА

Кызылдың дөрткү микрорайонда Заречная кудумчузунуң 15, 17, 13 дугаарларлыг бажыңнарының чурттакчылары даштыгаа чыглып кээп, ында столдарга шыдыраалап, доминолап турар. Хоорг үени чеп ажыглаарынга ол дыка таарымчалыг. А кыжын шыдыраалап ойнаар дээш чыглыр тускай өрээл чок. Ынчангаш, «узун чапсар» болдурбайн шыдыраалап ойнаар чер тыптыры каплыг ирги?

Д. ИРГИТ.
№ 6 микрорайоннуң чурттакчызы.

РЕВОЛЮЦИЯ БОЛГАШ ШЫДЫРАА

Францияның национал байырлалының хүнү июль 14-те [illegible] ... фашист эжелекчилер соксатпын шыдаваан. Шиизээни — [illegible] ... штурмнааның хүнүн удурланыышкынының бүгү киржикчилери — коммунистер, партизаннар, [illegible] ... «Французтуң улуг революциязын ап көрүнер дааи. Ону улуг дээни аңаа эвес. Бодунуң бараан [illegible] ... бүгү кижи төрелгетенниге дептингенн болгаш культураны берген XIX век француз революциязының тениниң адаа, биле эртерге» — деп, В. И. Ленин [illegible] ...

Тоңгулуг болуушкуннар экономиктга, политикага, [illegible] ... сеткилдерни ол үеде илеретикилэн.

Эрте бурунгу шагның оюнун республиканчылар каннаар көөр ужурлугул? Патриотчу сеткил-биле шыдыраа аянажып турар бе? Шаг өскерилген-дир, ынчалза-даа шыдыраа ноянн ам-даа артпышаан. «Ноянның херээ чүл, ону алгаш октаар» — деп, чугаалар клубтарга, кафе-лерге болгаш хижиналарга дыңналып турган. Ынчалза-даа шыдыраааның стратегия болгаш тактиказының үндезиннеринге [illegible] революционерлер кылбааннар. Дыка хөй ораторлар, журналистер шахмат деп сөстү [illegible] ... саналдап турганнар. [illegible] ... Ынчалза-даа шыдыраа бүгү өскерлиишкиннерни [illegible] ... арткан. Шыдыраа делгеренгей, солун оюн болуп артпышаан.

М. ПАЛКИН.

«СТАРТ» ЛАГЕРЬДЕ

Профэвилелдерниң область чөвүлели бо чылын Каа-Хем суурнуң үстүнге, чаа «Старт» деп пионер лагерин ажыткан. Аңаа республиканың спортчу уруглар школаларының өөреникчилери дыштанып, чаа-чаа спортчу өөннарны шиңгээдип ап, маргылдааларга киржип турар.

Ында дыштанып турар школачы бүрүзү спортчу разрядтыг. Долгандыр ногаан арыг, терек сигенниг шынаалар шыпкан черде тургускулаан ам-ам майгыннарда чаштар хөглүг дыштанып турар.

Бо чаа пионер лагериниң бичии спортчулары Барнаулга болган чиик атлетика маргылдаазынга киришкеш, шаңналдыг черлерни ээлээн.

ЧУРУКТАРДА: Кызылдың «Старт» лагеринде чиик атлетикага үшкү разрядчы Лена Дамбууҗиитиң копье октаарынга белеткенип турары; Лагерьниң бичии дыштаныкчылары.
О. ОХЕМЧИКТИҢ фотолары.

Бажың ажылы кымга онаажырыл?

ЫЛГАЛ ТУРБАС

Уругларым аваы-биле шынзыг уйаан чыдырлар. Ол хүн байырлал эртпн чүве. Өттүп келгеш бодаым чыдарымга, бөгүн бажыңга дежурныйлаар ээлчээм. Тура халааш, хапада азып каан хүн чуругун көөрүмге, шынап-ла мен болду. Даап-шаажып уңдурбейн, хулду. Чүнүңүүр ничалды уңдуруп токкеш, от салып, чем хайыннарар саваларны тип кагдым. Шак эрте боорга, чыскаал бетинде артенги ажылдарымы кылып шавтарын планнадым.

Бажың иштиниң чадыглары дажаар үңгүрүп азып каан, ерлалдерни шунтууп кылдайтыр тургаш, эргин кырын чүп турумда, кады ажылдап турарым мени бедик дужаалдыг бир эжим кылаштап келди. Ол меңдилешнейн-даа, чүдектинген чүве дег, ийи эктин кыжыпкан кайгап тур. «Байырлал-биле, Иван Самаловна» — дидим. Ол база-ла «байырлал-биле» — деп харылааш, «Барып-барып байырлал хүнүнде, мынча хөй кыстарлыг, улуг дарга кижи шала чуп чыдар» — диди. Ийе, шын, мээң уругларым беш, олар шуптү кыстар чүве. Бөгүн бажыңда дежурныйлаар ээлчээмдир. Кыстар ажылдарым эрте доорун аар дээш ынчап тур мен — деп шыныш чугааладым.

«Байырлал хүнүнде шала чуур хамаан чок, ол сиңнадынты төрүр-даа бербээн чүве-дир» дээш талыладыр каттырадыр. «Кажан хоорежир бис, ынчаш?» — деп ээреши. Байыр-чыргалал арткан соонда, хооречкей бис аан, Иван Самаловна — дидим. Ол ыыт чок базып чорупту.

Демги уңдуруп каан чадыгларым кактааш, кирип аар дээш үнүп кээримге, «Байырлал-биле, Иргитовна» — деп, мал эмчизи Моңгуш уткуй келди. Эжим бичии алкан хевирлиг. Хериаде арта каап каан чадыгны кактап турумда «Бажың дээрүр кыстарын база кылдын [illegible]» ... Байырлал хүнүнде бөгүн чүге ажылдап турарың [illegible] — деп [illegible] ... «Байырлал-даа хүнү бол, бөгүн дежурныйлаар ээлчээм ийик» — деп чевүн сөглэдим. «Кадайының, кыстарының херээ чүү боор. Оларга кылдыртып каам, шөлээн базып чоруур-ла болгай. Мен канчап ажыр-дыр мен. Че, бистиңче барааль» — деп үр-ле ээрешти. Ам таа эрте мыңдажыл, чөпшээрежир бис аарлимге, хорадап, иштинде химиреңнип чорупту. Чамдык өг-бүлелерде ада-иелер бажың ажылын деңге кылбас боорун кижи эскерер. Харын-даа чүгле херээжен кижиниң кылыр ажылы дээр хээннер бар. Бо чорук уруглары үш-ажыл кижизидилгезинге когаруг багай салдарлыг. Аргалыг-ла болза, ада-ие уругларын кергүзүп, ажылды хуваажаан кылдыры ажыктыг. Ол бичии чаштарга өөредиглиг.

Бажың ажылын 9 шак бетинде доозупкан мен. Бажың байырлал шагы чоокшулдан орда, арыг-силиг кеттингеш, өг-бүлевис-биле стадионче базыпкан бис. Чыылган чон аразында демги эштерим чок болду. Дыннаарымга, бажыңында ушкулап калган болган. Эр кижилер бажың ажылы кылбас, ону чүгле өгнүң херээжен эштери кылыр ээп хөөннер ам-даа бирн чажыт эвес. Мындыг хөөннер бистиң амгы кайгамчык чаагай амыдыралывыска шаптыктаарлап турлаавас.

Шынап-ла беш кыстыг мен. Олар мени бажыңда ажылзын кылдыртылып болбаалар. Ынчалза-даа мен бажыңга кижи бүрүзү дежурныйлаар график тургускаш, ону шын сагыырын уругларымдан негеп турар мен. Бо бүгү уругларым хүн чурумун сагып, бажыңда үедиңни шын хуваап, күш-ажылдың кандыг-даа хевирлерин орлаа, херээжен-даа кижилер [illegible] ... бичиизиндеп-ле болор, күш-ажылды хулауап бажыңнага чаагай салдарлыг боорун туткаар дээн бодаар мен. Ынчангаш бажың ажылы ор-даа, херээжен-даа кижиге ылгал турбас ужурлуг.

К. УСПУҢ.
Моңгүн Тайга район.

САМОТЛОРГА БАЙЫРЛАЛДАР

НИЖНЕВАРТОВСК (Тюмень область). (СЭТА-ның корр.). Нефть тывыштыг Нижневартовск хоорайга өг-бүлелер байырлалдары болгулаан.

Тудугжу Владимир Тихонович биле экономист Валентина Терентьевна Звездочкиннер моңгүн куда арттыргыннер, нефтчижи Евгений Парфенов биле клуб эргелекчизи Марианна Яковлева чаа-ла ашак-кадай болганнар.

АЧЫ-ДУЗА ЧЕДИРЕРИ

Чоңга ачы-дуза чедирериниң калбак четкизи бисте тургустунган. Сеелгү үеде чүък чедирип аныры-биле транспорт хандырылгазының ачы-дузазын чоңга чедирип турар. Чүък чедиририниң транспорт хандырылгазы ниизы-бүрү ачы-дузаны чедирер:

— мебель болгаш бажың иштиниң өске-даа дериг-херекселдерин садыглардан чедирип алыры;

— одалга болгаш тудуг материалдарын сөөртүп алыры, ону чүдүрери база дужурери;

— хоорайлар аразынга контейнерлерлиг-даа, бичии-даа чүъктерни чорудары;

— авиабилеттерни баш удур садып алыры;

— гостиницаларга хонар черлерни баш удур чагып алыры;

— бадылажыышкын хүнүнде таксиниң чиик автомобильдерин баш удур чагылары;

— чиик автомобильдерниң шиналарын сентээри-биле хүлээдип бээри;

— кедээ ажыл-агый болгаш өске-даа чүъктерни автомобиль транспортунга сөөртүрү;

— дыштаныр хүннерде, оон бүдүүзүнде дачадан дачаже бажың дериг-херекселдерин сөөртүп чедирери.

Чагыгны, херек дээни удеч дүрүм ёзугаар, үш хүн бурунгаар киирер. Агентствога, хүлээп алыышкын пунктузунга, азы чок болза, телефон-биле чагыгны кылып ап болур. Мебельдер, холодильниктер, хөй чүүр машиналар болгаш садыг четкизиниң өске-даа барааннарын чедириишкин алыр-ның чагыын № 10 магазинниң чанында трансагентствонуң хүлээп алыышкын пунктузунга кииреп.

Ак-Довурак, Чадаана, Шагаан-Арыг, Туран, Бай-Хаак, Сарыг-Сеп болгаш Кызыл районнуң Каа-Хемде хүлээп алыышкын пунктуларын ажыткан. Кедээ черлерниң транспорт-биле ачы-дуза чедирериниң хандырылгазын район агентстволары харылаар. Одалга болгаш тудуг материалдарын, кедээ ажыл-агый продуктуларын, дуулап ажыл-агый шөлдериниң чедиишкиндигелерин база хоорайлар аразының чүрүмү болгаш садыг четкизиниң барааннарының сөөртүлгезиниң ачы-дуза чедирерин кедээ черлерге чорудар.

Т. КРЮЧКОВА.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮЛЬ 30-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Совет Эвилелиниң Маадыры вице-адмирал Г. И. Щедрин-биле школачыларның ужуражыышкыны. 9.40 — «Камера делегейни көрүп тур». «Фирманың ажыл-херектери дээш». 2-ги кезээ. 10.50 — Д. Шостакович. Квинтет. 57-ги чогаал. 11.25 — Теледемээлер. 11.30 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Теледемээлер. 14.35 — «Демир-орукчунуң хүндүге уткуштур документалдыг телефильмнер программазы: «Күнермага чедер дүрген...», «Дүнеки ээлчег», «Демир-орук». 15.35 — «Билип алгаш, кылып бис». Школачыларга өртем-техниктиг программа. 16.20 — Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң орус ырының үлегерлиг хорунуң концерти. Дирижёру — РСФСР-ниң улустуң артизи Н. Кутузов. 17.10 — 17.25 — Чапсар. 17.25 — «Москва болгаш москвачылар». 17.55 — «Буратино делгелгеже далажып чор». 18.15 — «Дем каттыштырылгазы». Тележурнал. 18.45 — Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.05 — Телемедээлер. 19.15 — «Азия тевү». Информастыг-публицистиг программа.

МОСКВАДАН

19.40 — «Камера делегейни көрүп тур». «Фирманың ажыл-херектери дээш». 3-кү кезээ. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.15 — Армениянын Күрүнениң эстрада оркестриниң К. Орбелянның удурткулгазы-биле концерти. Төңгенде — Бөгүн делегейде. Информастыг үнгүрүге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Уругларга фильм: «Дубравка». 13.15 — Шыдыраа школазы. 13.45 — Англи дыл. 14.15 — Москваның урап чүүлдүн А. М. Горький аттыг үлегерлиг театрынга аныяктар [illegible]. 15.[illegible] — Телемедээлер. 15.55 — 18.00 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — «С. Прокофьев. Уруглар музыказы». Фильм-концерт. 18.25 — «Чогаалчы болгаш үе». Тыва чогаалчылар — кедээниң ажыл-ишчилеринге. 18.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.05 — Улус чогаалындагы. Теледоңчурал. «Орбита-3». 19.40 — Бүгү-эвилел конкурузунуң лауреаттары В. Азьа (баян) болгаш О. Глухов (доошпуруур) ойнаарлар. 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Хүрээлээнниң нерви [illegible]». 20.15 — Дон казактарының ыры болгаш плясказы [illegible] ... 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.15 — «Ак дүмбей». Уран-чечен фильм.

АГААР

Бөгүн республикага шокар булуттаар, чагбас. Барыын чүк удаалаштыгланныг хаттын дургени секундада 7—9 метр чедер. Агаарның температуразы 24—28 градус чылыг болур.

Кызылга эдир булуттаар, чагбас. Ядыы-бүрү удаалашкынныг хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы 21—27 градус чылыыр.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

ИЮЛЬ 30-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ыржымчының алгызы» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Өлүм чок Кащей» 9.30, 12.30, «Чүс өөрүшкү азы улуг ажыдыышкыннар ному» 11.00, «Бот чорда оглу» 11.00, 17.00, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Азбна Нинның чанчылга өөрениш тур» 15.00, «Жаңдары болгаш өске планета чурттугулары» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Качыгдалдыг болгаш човулаңның оруу-биле» 18.30, 20.30 шактарда.

«ЧАПГЫ»: «Үжен тос чалажыгаштар» 15.30, 17.30, 19.30 шактарда.

АЖЫЛЧЕ ЧАЛААГА

Кызылдың аъш-чем барааннарының садыы № 20 магазинге [illegible] ... № № 3 [illegible] 29 магазиннерге [illegible] ... [illegible]

АДРЕЗИ: Кызыл хоорай. Октябрьская кудумчузунда 29 дугаарлыг бажың, эртенгиниң 9-тан 18 шакка чедир хүлээп алыр. Кабинет № 4 азы 11.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 5. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-20-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистерниң 2-37-1[illegible], [illegible] килдизиниң 2-21-75, культура килдизиниң 2-23-54, кедээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-[illegible]-75, чагаа килдизиниң 2-[illegible]-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче болгаап

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 11. [illegible] ТС—01210

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 178 (11976) | 1982 чылдың июль 31, суббота | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 көп.

МАЛ ЧЕМИ БЕЛЕТКЕЛИНИҢ ШАЛЫПЧЫ АЙЫ: бүгү күштү болгаш курлавырларны организастаар

АРГАЛАРНЫ АЖЫГЛАП ТУРГАШ...

«Шын» солун Күш-ажылчы алдар тугун бөгүн Сергей Соиновтуң звенозунуң чедиишкининге турасчаадып кедүрген.

«Таңдыда «Революцияның чалбыышы» совхозта витаминниг сиген далганы кылыр агрегатта коммунист Сергей Соиновтуң звенозу хонуунта 2,5 тонна далган кылыр тургаш, 6 тонна чедирип турар. Оон ачызында совхозтуң 400 тонна витаминниг далган кылыр планының 300 тонназы бо хүннерде белен болган.

Бо чылын бистиң районнуң девискээринде оът-сигенниң үнгени багай эвес. Ынчангаш Тес-Хемниң бүгү ажыл-ишчилери СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлеринге улам сорук кирбишаан, нииттиниң малынга четчир санныг чемни белеткээр дээш бедик көдүрлүүшкүн-биле ажылдап турар.

Совхозтарның сиген шелдеринде амгы үеде механизастаттынган сигенчи 11 звено, сигенчи 14 бригада болгаш районнуң төвүнден 24 албан организация, ниитизи-биле 249 кижи бо чугула ажыл-херекке идепкейлиг киржип турар. Июльдуң сөөлгү он хонуунга чедир районнуң ажыл-ишчилери 1655 тонна сигенни, 113 тонна будук-бүрүнү, 35 тонна сиген далганын белеткээн. Бо саннар эрткен чылдың ол-ла үезинден хөй боор турар.

Ажыл-агыйлардан «О. Шынаа» совхоз сиген белеткээр планын 18,5 хуу күүседип, өске ажыл-агыйлардан органзастыг эгелээш, мурнап турар. Мал чеминиң белеткелиниң үезинде совхозтар болгаш ажылчылар ортузунга социалистиг чарыштың негеделери ёзугаар оон түңнелдерин совхозтар аразынга он хонуктап, албан организацияларга беш хонуктап үндүрүп турар.

СЭКП райкому болгаш райкүүскому июль 20-ге чедир чарыштың түңнелин үндүргеш, ажыл-агыйлардан «О. Шынаа» совхозту оон тиилекчизи деп санаан. Ынчангаш ол ажыл-агыйны СЭКП райкомунуң база райкүүскомнуң шилчир Кызыл тугу-биле шаңнаан. Мал чеминиң белеткелинге район төвүнүң албан организациялары идепкейлиг киржип турар. Чижээ, районнуң кижи эмнелгези (кол эмчи Р. И. Калдар-оол), райкүүскомнуң саң килдизи (эргелекчизи Б. М. Төмур), суггарылга системазының эргелели (начальниги А. И. Самоедов) 7-ден 30 тонна чедир сигенни белеткээн.

СЭКП райкому сигенчи звеноларга, бригадаларга совхозтар аайы-биле тускай тележлекчилерни, лекторларны бызыглаан. Оон-биле кады сиген шелдеринде ажыл-ишчилерниң амыдырал болгаш культура хандырылгазынче кичээнгейни күштелдирген. Районнуң «Калдак-Хамар» агиткультбригадазы сигенчи бригадаларга концерттерни, кинолар көргүзүп, лекцияларны номчуп турар. Сигенчи бригадаларны агиткультбригадалар болгаш кино график ёзугаар хандырып турар. Оларда билиг ниитилелиниң лекторларын база бызыглаан.

Ажыл-агыйларның директорлары, оларда партия, профэвилел организациялары сигенчилер ортузунга чарышты организастаарда, оон дээштиинче болгаш ажылдың шынарынче кол кичээнгейни угландырган. Оон түңнелин механизастаттынган звеноларның, бригадаларның, фермаларның болгаш тус-тус ажылчылерниң кылып бүдүрген ажылының хемчээлин болгаш чарыштың негеделеринде өске-даа чүүлдерни барымдаалап турар.

Ынчалзажок бо чугула ажыл-херекте четпестер бар. Ниитизи-биле алырга мал чеминиң белеткелинде ажылдап турар кижилерниң саны амдызында хөй эвес. Чамдык совхозтарда сигенчи бригадаларның, звеноларның төптеринде ажыл-ишчилерни хей-аът кирип, кыйгырып турар лозуң, плакаттар ам-даа эвээш. Ол четпестерни чайладыр талазы-биле парткомнар, партия эге организациялары, совхозтарның дирекциялары чогуур хемчеглерни ап турар.

Амгы үеде нииттиниң малынга четчир санныг чемни белеткээр дээш бүгү күштү олче мөөңнээри районнуң партия, совет, профэвилел болгаш ажыл-агый органнарының эң чугула сорулгазы болур. Республика наадымының киржикчилериниң кыйгырыын деткээшаан, Тес-Хемниң ажылчылары бар аргаларны бүрүн ажыглап тургаш, бо чылдың сентябрьның баштайгы чартыынга чедир мал чеминиң планын күүседир деп социалистиг хүлээлгени алгаш, бедик көдүрлүүшкүн-биле ажылдап турар.

С. ХЕРТЕК,
СЭКП Тес-Хем райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизиниң оралакчызы.

РОССИЯНЫҢ КҮШ-АЖЫЛЧЫ БАЗЫМНАРЫ

1982 ЧЫЛДЫҢ БИРГИ ЧАРТЫЫНДА РСФСР-НИҢ ЭКОНОМИКТИГ БОЛГАШ СОЦИАЛ ХӨГЖҮЛДЕЗИНИҢ КҮРҮНЕ ПЛАНЫНЫҢ КҮҮСЕЛДЕЗИНИҢ ТҮҢНЕЛДЕРИНИҢ ДУГАЙЫНДА

Россия Федерациязының үлетпүрү продукцияның ниити хемчээлиниң талазы-биле чартык чыл планын күүседипкен деп, РСФСР-ниң Төп статистика эргелелиниң дыңнадыында чугаалаан. 1981 чылдың бирги чартыынга деңнээрге бүдүрүүшкүнүң немей өзүлдези 2,1 хуу болган.

Үлетпүрнүң янзы-бүрү адырларынга 1982 чылдың бирги чартыында бүдүрүүшкүннүң хемчээли 1981 чылдың бирги чартыынга хамаарыштыр алырга хуу-биле: электроэнергетика—103, одалга үлетпүрү—101, кара болгаш өңнүг металлургия—100,3, химия болгаш нефтехимия үлетпүрү—103, машина тудуушкуну болгаш металл ажылдап кылымышкыны—105, ыяш, ыяшты сайзырадыр ажылдаар болгаш саазын-целлюлоза үлетпүрү—102, тудуг материалдарының үлетпүрү—99,8, чиик үлетпүр — 99,3, аъш-чем үлетпүрү 102 хуу болган.

Культура-амыдырал болгаш ажыл-агый утланыышкынныг бараандарны бүдүрери 4 хуу көвүдээн.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 1,9 хуу бедээн; бүдүрүүшкүннүң немей өзүлдезиниң 90 ажыг хуузу оон күселди-биле алдынган. Арыг орулгалар планы күүсеттинген.

Продукция хемчээлиниң чартык чыл планын бүгү автономнуг республикаларның, крайларның болгаш областарның, Москва болгаш Ленинград хоорайларның үлетпүрү күүседипкен, харын-чүгле Мурманск болгаш Новосибирск областарының күүсеттинмээн.

Газ тывар, үнүштер камгалалының химиктиг чепсектерин, металл кезер станоктарны, приборларны, автоматчыдылга чепсектерин, саналга техниказын, чиик болгаш аъш-чем үлетпүрүнге технологтуг дериглелерни, электровозтарны, көдээ ажыл-агый машиналарын, мал ажылынга, мал чеми бүдүреринге ажылдаар машиналарны, экскаваторларны, дааранылга кылыглары, аъш-чемниң балык продукциязын, кондитер кылыглары, шактарны, фарфор-шаажаң болгаш сорттуг саваларны, өңнүг телевизорларны, мебельди, чоннуң херегленииниң өске-даа чамдык бараанарын бүдүрер талазы-биле чартык чыл планы ажыр күүсеттинген.

Нефть болгаш газ тывыш дериглерин, магистральдың газ дамчыдыкчыларының компрессор станцияларынга газ чайган үндүрер агрегаттарны, сап программа башкарылгалыг металл сайзырадыр ажылдаар станоктарны, хоолайлар салыкчыларын, үлетпүр роботтарын, радио-электрон аппаратуразын, улам-на бедик техника-экономика параметрлерлиг машиналарны, дериглерни кылып үндүрери дыка өскен.

Ынчалзажок материалдыг чемишчидилгелер, күгүрлүг кислота, химиктиг волокнолар, удазыннар, тудуг ыяжы, чыып эртээр демир-бетон, иштин болгаш даштыы хеп трикотаж, мал саржаа, чалаң сүт продукциязы, соодукчулар, хеп чуур машиналар бүдүрериниң планы күүсеттинмээн.

Чамдык бүдүрүлге каттыжылышкыннары болгаш бүдүрүлгелер продукцияның хемчээлиниң, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрериниң, ботуннуң чиигедириниң, арыг орулгаларның, чаа техниканы, технологияны нептередириниң доктааттынган планнарын күүсетпээн.

Бо чылын көдээ ажыл-агыйга часкы хову ажылдарын өй-шаанда чоруткан. 1982 чылда дүжүдүн алыр көдээ ажыл-агый культураларының тарылга шөлдери 121,9 миллион гектар болган. Эрткен чылдыынга бодаарга, кок-таараның, чинге-тараа-ның, кукурузаның, ристиң, лён-долгунецтиң, соянның, ногааларның, чаңгыс болгаш хөй чылдыг сигеннерниң тарылга шөлдери калбарган. Суггаттыг болгаш кургаткан черлерге тарылгалар көвүдээн.

Чер болганда тарылгаларны ажаап, хайгаарап, сигенни кезип, мал чемнерин белеткеп турар.

Ажыл-агыйларның бүгү категорияларынга мал ажылының кол продуктуларын күрүнениң садып алырының хемчээлдери 1982 чылдың бирги чартыында: мал болгаш куш (дириг деңзизинге) —3,7 миллион тонна, сүт — 14,9 миллион тонна, чуургалар—14,7 миллиард болган. Мал, куш, сүт садып алырының планы чедир күүсеттинмээн, а чуургаларның ажыр күүсеттинген.

Республиканың ажыл-агыйлары күрүнеге эртеги болгаш парник-чылыдылга ногааларын садарын көвүдеткен.

Бүгү комплекске көдээ ажыл-агыйны хөгжүдеринге капитал салыышкыннар 8,2 миллиард рубль болуп, 1981 чылдың бирги чартыынга деңнээрге 5 хуу өскен.

Россия Федерациязының хоорайларының болгаш суурларының ажыл-ишчилери СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң чүүлдүг деп көргени ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын боттандырарынга төлептиг салыышкынын киирериниче күжениишкиннерин угаандырып турар.

Ниити ажыглаалдың транспортунуң бүгү хевирлериниң чүък саарылгазы 2,1 триллион тонна-километр болган.

Ниити өртек-үнези 20,8 миллиард рубль азы 1981 чылдың бо-ла үезинде тургаындан 9 хуу хөй кол фондуларны күрүнениң капитал салыышкыннарының күселди-биле ажыглалда киирген.

Республиканың улус ажыл-агыйынга күрүнениң капитал салыышкыннары 34,5 миллиард рубль азы 1981 чылдың бирги чартыындаазындан 2 хуу хөй болган.

Тудуг организацияларының бүдүрүлге баазазы быжыккан, тудуг индустриализациязының деңнели бедээн, күш-ажылдың дешпилгелиг методтарын нептереди уламчылаан. Тудугга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү өскен.

Республиканың улус ажыл-агыйында ажылчыннарның, албан-хаакчыларның айда ортумак акша ажыл төлевири 1981 чылдың бирги чартыынга деңнээрге 2,9 хуу өскен.

Колхозчуларның күш-ажыл төлевири 4 хуу бедээн.

Хереглелдиң ниитилел фондуларындан чоннуң алган төлевири болгаш чиигелделери эрткен чылдың хамаарышкан үезинден 5 хуу өскен. Социал хөгжүлдениң болгаш чоннуң чаагай байдалын бедидериниң талазынга хемчеглерни боттандырган.

Ниитиниң чемненилге черлерин киириштир алырга, күрүне болгаш кооператив садыгның үүрмектеп садыглаар бараан саарылгазы 82,5 миллиард рубль болган. Бараан саарылгазы көвүдээнде-даа болза, чамдык бараанарга чоннуң улам өзүп орар негелдезин доллдур хандыртынмаан.

Күрүне болгаш кооперативтиг бүдүрүлгелерниң организацияларының (чуртталга-тудуг кооперативтерин киириштирер) база колхозтарның херекчилериниң күселибиле ниити шөлү 18 миллион дөрбелчин метр чаагайжыды туттунган 360 муң чаа квартираларны ажыглалга киирген. Ынчанмыже чуртталга болгаш социал-культура тудуунуң чартык чыл планы чедир күүсеттинмээн.

Бойдус камгалалының төлевилеттинген программазы күүсеттинип келген.

РСФСР-ниң чурттакчы чонунуң саны 1982 чылдың июль 1-де 140,4 миллион кижи болган.

(СЭТА).

АЖЫЛ-ИШ ХАЙНЫККАН

«Шекпээр» совхозтуң Биче-Тей салбырында нииттиниң малынга мал чеминиң белеткелин организастыг эгелээн. Мал чеминиң курлавырларын тургузарынга салбырның хөй-нити организацияларының коллективтерин, өөреникчилерни калбаа-биле киириштирери-биле организакчы болгаш масса-политиктиг хемчеглерни күштелдирген.

Салбыр 1000 тонна ажыг сигенни, 260 тонна будук-бүрү белеткээр планныг. Ам бо хүннерде 105 тонна сигенни белеткээн. Будук-бүрү белеткээр звенода Шекпээр ортумак школазының 45 кижи составтыг өөреникчилери ажылдап турар. Олар ам 60 ажыг тоннаны белеткеп алган. Оңу АВМ-ге сиген далганы белеткээр агрегатка дужаап турар. Ол агрегатты операторлар, коммунистер А. Саая биле К. Куулар олар башкарып, ийи хөлчегде ажылдап, ам 55 тонна витаминниг сиген далганы белеткээн.

Агрегатка чиг-эт кылдыр будук-бүрү, шагар-оът, чашпан, сигенниң ногаан массазын тырттырып турар. Агрегатта Б. Монгуш, Д. Иргит, Ө. Сарыглар, Д. Ооржак олар эки ажылдап, оон халас туруушкунун болдурбайн турары эки. Олар 150 тонна витаминниг сиген далганын белеткээр планныг.

Салбырда хөй-нити организацияларынга, звеноларга сиген белеткээр талазы-биле тус-тузунда планныг даалгаларны бергилээн. Суг-Бажы сүт-бараан фермазы 150 тонна, тудугжулар 100 тонна, суггатчылар 50 тонна сиген белеткээр. Ол ышкаш контора, МТМ, автопарк, школа, көдээ Совет коллективтери база тускай планнарны алгылаан.

Ам бо хүннерде салбырда мал чеминиң белеткелинде ажыл-иш хайныккан.

К. КЫЗЫЛ-ООЛ.

КАДАТ ХОВУЗУНДА

Өвүр районнуң «Ак-Чыраа» совхозунуң ажыл-ишчилери мал чеминиң белеткелинде шудургу ажылдап турар. Ында 2 бригада Кадат ховузунда ажылдап, ол бригадалар 2800-2800 тонна, ниитизи-биле 5600 тонна сигенни белеткээр планныг. Ам бо хүннерде 306 тонна сиген белеткеттинген. Ында сигенниң үнгени эки.

Ол бригадаларда 49 кижи хаара туттунган. Ында ажылдап турар кижилерниң ажылдаарынга, чурттаарынга таарымчалыг байдалды тургусканы эки.

—Мал чеминиң белеткелинде бистиң совхоз бүгү күштү мөөңнээн болгаш мында ажылдап турар кижилеривис ботгарының онаашкан ажылынга кызымаккай чорууп көргүзүп турарлар. Бисте мурнакчылар хөй. Оларга Сергей Лаптан, Алдай-оол Түлүш, Эртине Кыргыс, Салуу Чүлдүм-оол, Виктор Байыр-оол, Сүгежик Монгуш, прессподборщикте тракторист кыстар Саяна Балган, Белекмаа Түлүш болгаш өскелерни хамаарыштырып болур. Поварларывыс Анна Монгуш, Оля Түлүш олар ажылдап турар кижилерге амданныг чемни кылып бериптурары эки.

«Торгалыг» совхозтуң агиткультбригадазы бисче аалдап кээп, солун программалыг концертти бараалгаткан.

Ындыг-даа болза, мал чеми белеткеп эгелээнивистен бээр район төвүнден агиткультбригада кээп көрбээн болгаш лекция, беседа-даа дыңнап көрбедивис — деп, бригадир Анатолий Дежикей, агроном Кызыл-оол Монгуш олар хомудап чугааладылар. Оларның ол хомудалын мында ажылдап турар кижилер база бадыткадылар.

Райкүүскомнуң культура килдизи, мында кино четкизи болгаш «Билиг» ниитилелиниң район организациязы ол ажылдарны тоомчага албайн турары элдептиг.

Ол ышкаш тракторларның болгаш кожуг машиналарының иштинден чамдык үрелиишкиннер болгулаар. 3 минутада кылыр ажылдар каччаар, хайындырар херексел чогу-биле үр үеде аваа турар таварылгалар база бар.

Ынчангаш ак-чыраажылар планныг сорулгаларын ажыр күүседир дээш, республикада чарлаттынган шалыпчы айга идепкейлиг киржир дээш күжениишкинниг ажылдап турарлар.

Н. ДАМДЫН.

Улуг-Хем районда «Ак-Туруг» совхозтуң хоочун хойжуларының бирээзи Анай-оол Иванович Опай он бирги беш чылдың баштайгы чылындан эгелээш багай эвес көргүзүглерни чедип ап турар. Ол эрткен ийи чылдарда төрүүр 100 хойдан 90 хураганнарны камгалап алган.

Малчын бо чылын кадарган малынга 15 тоннадан эвээш эвес мал чемин белеткеп алыр социалистиг хүлээлгени алган. Бо хүннерде ол сиген кезиилдезинче киргеш, алган хүлээлгезин күүседир дээш улуг тура-соруктуг ажылдап турар.

ЧУРУКТА: хойжу А. И. Опай.
В. ЧАДАМБАНЫҢ фотозу.

«САЛЮТ-6»: ужудуушкун доозулган

УЖУДУУШКУН БАШКАРАР ТӨП, июль 29. (СЭТА). «Салют-6» эртем станциязының 4 чыл 10 ай уламчылаан ужудуушкуну доозулган.

«Салют-6» станцияга космонавтыларның 5 кол экспедицияларны, барып чедериниң 11 экипажтары эртем шинчилелдериниң болгаш шенелделерниң программаларын чедиишкининг күүсеткен. Станцияның башкарылгалыг ажылга турган үези 676 хонук болган. Башкарылгалыг болгаш автоматтыг аппараттар-биле 35 туттчулгаларны кылган. Сайзыраңгайжыткан «Союз Т» транспорт корабли-биле кады шенелделерни чоруткан. «Прогресс» деп автоматтыг чүък корабльдерин ажыглап, хандырылга системазын тургусканы ажыктыын бадыткаан. Чамдык борт системаларын, дериг-херекселдерин болгаш аппараттарын септеп-хынаап ажылдар оларның ажылдаар хуусаазын узаткан.

Совет «Союз» корабльдерге болгаш орбитаныц «Салют-6» станциязынга социалистиг чурттарның хамаатылары киржилгелиг каттышкан 9 экипаж ужуткан.

Хөй адырлар аайы-биле кылып чоруткан эртем программазының шинчилелдериниң түңнелдери улус ажыл-агыйының аңгы-аңгы адырларында калбак ажыглалды алган. Станцияга башкарылгалыг ужудуушкуннарның программазы доозулган соонда борт системаларын, агрегаттарын, дериг-херекселдерин хынаары уламчылап келген. Чижээ, «Салют-6» станция-биле «Космос-1267» деп кылымал спутниктиң кады ужудуушкуну бүдүн чыл ажыг үеде уламчылаан.

Телевизоя программа ёзугаар ужудуушкуннуң түңнел кезээнде хыналдаларны база катап чоруткан, а июль 28-те «Салют-6» — «Космос-1267» комплекстиң ужудуушкунунуң орууның таарыштырылгазын кылган. Июль 29-та «Космос-1267-ниң» тормос системазын салып каан үезинде ажылдаткан. Ийи космос аппараты дүжүп бадарының орбитазынче шилчээн болгаш Оожум океанның девискээриниң кырынга агаарның кыдын каъттарынче кирген болгаш өрттенген.

«Салют-6» эртем станциязының ужудуушкуну орбиталың доктаамал ажылдаар башкарылгалыг комплекстерни тургузарынга чугула үе-чада болган.

ТАЙБЫҢНЫҢ БОЛГАШ БИЛЧИЛГЕНИҢ ИДЕАЛДАРЫ ДЭЭШ

МИНСК, июль 29. (СЭТА-ның корр). Соцчу чуктуң чурттарының болгаш совет тайбың таладакчыларының кады эрттирген «Тайбың-82 марыжы» тайбың, чавырлышкын, чепсегленишкинниң дужуреринге дээш миллион-миллион кижилерниң чайгылыш чок күзел-чүткүлүн бадыткаан.

Белоруссияның найысылалынга болган митингиге Тайбың камгалалының совет комитединиң даргазы Ю. Жуков чуве чугаалааш, скандинав чурттарның «Херээженнер тайбың дээш» шимчээшкининиң, Тайбың камгалалының совет комитединиң болгаш Совет херээженнер комитединиң организастааны ол марш политиктиг улуг болуушкунга каттыжып кирген деп демдеглээн. «Ядролуг өлүм турбазын!» деп чугаалаар, ядролуг дайынга тиилелге чедип алыр деп бодал дээрге, угаан-сарыыл чок чорук-тур дээрзин медерелинге билип, «Европаның барыын-даа, чөөн-даа чүктеринге ядролуг чепсекти тургуспас!», «Делегейниң кайы-даа чүгүнге ядролуг чепсекти тургуспас!», «Чепсегленишкинни дужурер болгаш тайбың дээш!» деп лозуңнарны адаанга каттыжар дээш бөмбүрзектиң миллион-миллион кижилери келгеннер деп ол уламчылаан.

Марштың эгелекчилериниң бирээзи Норвегиядан келген Эва Нордланд марштың киржикчилериниң Каттышкан Нациялар Организациязынга, чазактарга, парламенттерге болгаш делегейниң улустарынга кыйгырыын таныштырган. Ядролуг чепсекти ажыглаап чорукту кажан-даа, кым-даа агартпас деп шүүт бүзүрээр, бис деп, ук документиде чугаалап турар.

Чепсегленишкинни дужурериниң болгаш тайбыңның айтырыгларын шиитпирлээриниң чугулазын ук кыйгырыгда демдеглевишаан, ядролуг чепсекти бир дугаарында ажыглаарындан бүгү чурттарның ойталаары, ядролуг чепсектиң бүгү хевирлерин шенээрин, бүдүрерин болгаш тарадыр тургузарын соксадыры, Европага-даа, делегейниң өске-даа районнарынга ядролуг чепсек чок зоналы тургузаар дээш дугуржулганы кылыры чугула дээрзин мында айыткан.

Совет черге чылыг, хүндүлээчел ёзу-биле хүлээп алганы дээш четтиргенин илереткешаан, фин хөй-нити ажылдакчызы Огут Юнг ук марш ам-даа уламчылаар дээрзин чугаалаан. Совет Эвилели ядролуг чөрүдээже чүткүвейн турар дээрзинге бүзүрээн бис деп, ол немээн. Совет улус-биле беседалар болгаш ужуражылгалар ботботтарывысты эки билчип алырывыска дузалаан.

Амгы үениң чугула шимчээшкини— термоядролуг дайынның айыылынга удур шимчээшкинге киржири улуг аас-кежик болгаш эң бедик ээ-харыысалга деп, Совет херээженнер комитединиң даргазының бирги оралакчызы К. Проскурникова чугаалаан. Янзы-бүрү чурттарның, янзы-бүрү чүдүлгелиг, янзы-бүрү культуралыг болгаш дылдарлыг улустарның баштайгылары болуп, нарын оруун эрткен бис. Чаагай тура-сорук турда делегей өртүнүн айыылын чайладып болур дээрзин бодуувустуң дуржулгавыстан көрген бис.

КИЧЭЭНГЕЙНИ—ЧУГУЛА АДЫРЖЕ

СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң төөгүлүг шиитпирлеринде Аъш-чем программазын амыдыралга боттандырарынга хөй чарыгдалдарны бүдүрбейн, чиик бот-үнелиг продукцияны бээр малдарны өстүрери чугула дээрзин айыткан.

Чөөн-Хемчик районнуң ажыл-агыйларынга сөөлгү чылдарда өшкү, сарлык, теве малдарны өстүрериниче чогуур кичээнгей салдынмайн келген. Мал ажылының үстүнде айыттынган адырларының оожум хөгжүп турарының бир чылдагааны болза, зооветеринарлыг болгаш күш-ажылды чедир организаставайн келгенинде болуп турарын СЭКП райкомунуң чооктаа чаа болуп эрткен бюрозу демдеглээн.

Өшкү ажылын сайзырадырынга уксаажылга, селекция, зооветеринария ажылдары кошкак, төрүүр малдың эдержилгезин негелдеге дүүштүр чорутпайн турар. Өшкүнү азырап өстүреринге таарымчалыг «Алдан-Маадыр», «Сүт-Хөл», Карл Маркс аттыг совхозтар класстыг өшкү кодаңнарын четчелеп тургуспайн, чамдык таварылгаларда хөй-биле кады чаңгыс коданга азырап турар. Ол совхозтарда өшкүнүн уксаазыг болгаш класстыг составы оожум сайзырап турар. Чаңгыс-даа ажыл-агый бедик продукт—улуг бүдүрүкчү хуналарны өстүргеш, төрүүр коданнарга быжыглаваан. Өшкү өстүрер талазы-биле тускайлаттынган «Сүт-Хөл» совхозта өшкүнүн уксаазын экижидери-биле тарып бооладылганы чорудар арга турбуже, ону амга чедир шиитпирлеп, боттандырбаан.

Районда бар бүгү өшкүнүң иштинде төрүүр малдың хуузу эвээш. «Сүт-Хөлде» 45, «Алдан-Маадырда» 50,4, Карл Маркс аттыг совхозта 56 хуу болуп турар. Совхозтарда сөөлгү чылдарда өшкүнүн кыдырааар чоруу хөй.

1982 чылдың июль 1-де байдал-биле кылдынган анализ ёзугаар, 12172 төрүүр өшкүнүн чүгле 9324-у төрээн, ара салган болгаш өлүг төрүттүнген анайларны санаваска, 2500 анай чедир алдынмаан. Төрүүр бүгү өшкүнүн 21 хуузу кызыр болган. Анайларны чедир албайн турарындан ажыл-агыйларда өшкүнүн баш саны оожум өзүп, чамдык совхозтарда харын-даа кызырлып турар.

Районда өшкүнүн баш саны 4,1 хуу кудулаан. Оон иштинде «Сүт-Хөл» совхоз 1981 чылда турганы-биле деңнээрге, 12 хуу кудулаткан. Ында өшкүнүн өлүп хораар чоруу көвүдээн.

Районда сарлык өстүрерин ала-чайгаарлаашкынче киирген. Ол ажылда зоотехниктиг учёт-отчёт кууду деңнелде. Сарлыктың уксаазын экижидер ажылды кошкак чорудуп турар. Шанактаарынга болгаш өске-даа ажылдарга тыртар күш кылдыр ажыглаар теве малды өстүрериниң айтырыы шуут уттундурган. «Октябрь 30 чылы», «Большевик», СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг, «Чыраа-Бажы» совхозтарның чер-девискээри теве өстүреринге таарымчалыг одар белчирлиг. Ол хиреинде ук малды өстүрбейн турар.

Ынчангаш СЭКП райкому, райкүүском, оон көдээ ажыл-агый эргелели, совхозтарның удуртукчулары болгаш тускай эртемниглери айыттынган четпестерни дарый чайладырының дээштиг хемчеглерни алыр ужурлуг.

Н. МОНГУШ.

Депутат булуну

ҮЛҮҮВҮСТҮ КИИРЕР ДЭЭШ

Чоннуң калбак хереглелиниң бараанныарын бүдүрүп турар бүдүрүлге адырларының мурнунда он бирги беш чылда улуг сорулгалар салдынган. СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин, 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын амыдыралга боттандырары хүннүң чугула айтырыы. Күш-ажылчы коллективтерниң социалистиг хүлээлгелеринде кол черни ол ээлеп турар, социалистиг чарыш калбарган. Бар арга-күрлавырларны долу ажыглаарын, күш-ажылдың ажыктыын, шынарын бедидерин ол хандырар.

Ольга Захаровна — Кызылдың сүт заводунуң аппарат цехиниң ажылчыны, бүдүрүлгениң мурнакчыларының бирээзи. СЭКП ТК-ның май Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш Тываның сүт комбинадының коллективиниң канчаар ажылдап турарын Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады тур мен. Оон бээр бүдүрүлгеде шынап-ла улуг чаартылгалар, эде дериишкиннер болган. Чүгле сөөлгү 1981, 1982 чылдарда безин хөй чүүлдер кылдынган. Сүт арыглаар херекселди ажыглаары шиңгээдип алдынган. Аппарат цехиниң ажылчыннарының ажылын ол чиигеткен. Алды тонна сүт кирер, ийи танкты тургускан. Шак мындыг чаа техниканы ажыглаанындан сүттен кылган янзы-бүрү продукцияның хемчээли улгаткан. Үзүн эвээжеткен болгаш үс чок сүт аймааның продуктуларын бүдүрериниң планы чедиишкинниг күүсеттинип турар.

Депутат кижи болганымда төрээн коллективимниң ажылынга хамаарыштыр тургустунуп келген айтырыгларны шиитпирлежиринге дорт киржи бээр мен. Шынар хүнүн ай санында эрттирери бисте чаңчылчаан. Бүдүрген продукцияның шынарын хынаар комиссия-биле хыналдаларга киржип келдим. Ажылда не-

Депутатка сөс

О. З. Блохина мынчаар чугаалаан:

— СЭКП ТК-ның май Пленумунуң шиитпирлери Тываның сүт комбинадының ажылчыннары, коммунистери чаңгыс эп-сеткил-биле чүүлдүгзүнүп хүлээп алган болгаш ону амыдыралга боттандырар херекке үлүүн бо хүннерден, бо чылдан эгелээрин дугурушкан. Бистиң ажылывыстан, оон үре-түңнелдеринден чоннуң сүт продуктулары-биле хандырылгазы кончуг хамаарыжыр. Ынчангаш сүттен продукцияның ассортиментизин калбартып, оон шынарын экижидери — коллективтиң мурнунда кол сорулга.

Сүт комбинадының коллективи чартык чылда социалистиг хүлээлгелерин, планныг онаалдаларын эки көргүзүглерлиг күүсеткеш, 266 тонна сүт продуктуларын, 32 тонна саржагны пландан ажыр бүдүрген. Үре-түңнелдиг ажылывыс шаңналга четкен. Ийиги кварталдың түңнели-биле республиканың үлетпүр бүдүрүлгелериниң арасында социалистиг чарышка ийиги черни ээлеп, СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелиниң, ВЛКСМ обкомунуң шилчиир вымпели-биле шаңнаттывыс.

Заводтуң продукциязының кол хереглекчизи Кызылдың аъш-чем садыы. Ажыл-херек харылзаавыс эки. Коллективтиң бүдүрген продукциязы өг-бүле бүрүзүнүң хереглелинге эки шынарлыг четкен турзун дээш ажылдап турар бис. Завод бо хүннерде тээрби хире хевириниң продукциязын бүдүрүп турар. Продукцияның шынарын экижидеринче угланган хемчеглер алдынып турар болгаш материал-техниктиг баазазы быжыгып турар. Аппаратчик болуп заводта 19 чылдың иштинде ажылдап геддеге дүүшпес чамдык чүүлдер, чедир көөр айтырыглар бар болбайн аан. Продукцияның шынарынга хамаарыштыр чугаалаар болза, негеделге дүүшпес, үрей кылыр чүүлдер база бар. Ынчангаш продукцияның шынарын экижидери-биле холбашкан айтырыгже кичээнгей улуг, шынар хүнүн эрттирип турары-даа мында.

Бистиң коллектививис—Кызылдың хоочун бүдүрүлгелериниң бирээзи. Күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөр, үлегерлиг ниш-биле мактадыглар эвээш эвес. Эш-өөрүм—бүдүрүлгениң мурнакчылары Н. Долженко, коммунистиг күш-ажылдың шалыңчызы Г. Фаденко, Л. Костелецкая, В. Рыжкова болгаш оон-даа өскелерниң ажылы мактаддыг.

Коллективтиң мурнунда салган сорулгалар эвээш эвес. Чижээ, чоннуң сүт продуктуларга хереглелин хандырары-биле он бирги беш чылда 28 миллион ажыг рубльдиң ниити продукциязын бүдүрери көрдүнген. Соодулга дериишкиниң четпези ажылга чамдык шаптараазыннарны тургузуп турар. Чаа компрессор цехиниң тудуун эгелээни ол айтырыгны чогумчалыг шиитпирлээринге идиг болуру чугаажок. Бо бүгүнүң, салдынган сорулгаларның чедиишкинниг шиитпирлеттинери — заводтуң бүдүрүп үндүрер продукциязының ассортиментизин бөгүн барындан оон-даа көвүдедир, оон шынарын улам экижидер арганы бээр.

Ийиги кварталда алган шаңналывыс — эки ажылдың түңнели. Коллективти ол улам сорук киирген. Ынчангаш сүттен кылган аъш-чемге чоннуң негелдезин долу хандырар сорулгалыг бис. Чурттуң Аъш-чем программазын амыдыралга боттандырарынга сүт заводунуң коллективиниң үлүү шак ынчаар кирип эгелээн.

АРГЫШТЫРЫЛГАНЫ УЛАМ ЭКИЖИДЕР

Автовокзалдар биле автостанцияларның бүдүрүлге каттыжыышкыны пассажирлер аргыштырылгазын канчаар шиитпирлеп турарының дугайын Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Транспорт болгаш харылзаа талазы-биле доктаамал комиссиязы (даргазы депутат М. М. Мунзук) ээлчеглиг хуралынга чугаалашкан.

Бо каттыжыышкынның кол сорулгазы болза, хоорайлар, суурлар аразында аргыжар автобустарның ажылын чогумчалыг кылдыр организастаары болур. Ол дээрге хөй талалыг ажыл. Чер-чер Советтери-биле демнежип алгаш, ук каттыжыышкын автобустарның өй-шаанда аргыжарын, автовокзалда база автостанцияларда корум-чурумну хайгаараар, пассажирлерге таарымчалыг бүгү-ле чүүлдерни тургузар ужурлуг.

Тыва автоэргелелдиң начальнигиниң оралакчызы Н. Г. Антонов бодунуң илеткелинге бүдүрүлге каттыжыышкыны амгы үеде 79 маршрутту харыылап турарын демдеглээн. Чер-чер Советтери-биле дугуржуп тургаш, сонгукчуларның чагыгларын ёзугаар 1981 чылда каттыжыышкын Ак-Довурак—Барлык, Кызыл—Чыраа-Бажы, Шагаан-Арыг —Шанчы, Ак-Довурак—Шагаан-Арыг аразынга чаа маршруттарны ажытканын доктаамал комиссия демдеглээн.

Бо чылдың 6 айларында пассажирлер дажыглаарының планы 102,5 хуу күүсеттинген. Ол дээрге эрткен чылдың бо үезинге бодаарга, сес хуу хөй болганы ол. Республиканың автостанцияларында болгаш автовокзалда билеттерни баш бурунгаар ол хүнүнде-даа садып турар. Чамдык хоорайлар-биле автомобиль-самолёт, автомобиль-демир-орук, автомобиль-хем маршруттарынга билеттерни садып турар апарганы пассажирлерге дыка таарымчалыг болуп турар.

Хоорайлар аразының 19 маршрудунда телефон харылзаазын тургускан. Ынчангаш кайы-бир суурдан кел чоруур автобустарга билеттерни баш бурунгаар садып болур аргалыг, ол чоруу пассажирлерге база эптиг апарган. Чыраа-Бажы, Шамбалыг, Кур-Чер суурларда автобус билеттери садар кассаларын немей ажыткылаан. Оон аңгыда Кызылда автовокзалда билеттерни баш бурунгаар садар база Ада-Чурттуң дайынының киржикчилеринге болгаш чиңгелделиг өске-даа кижилерге билеттерни аңгы садар ийи кассаны ажыткан.

Пассажирлерге бараан болурунуң культуразын бедидери-биле бүдүрүлге каттыжыышкыны автостанцияларның аразында социалистиг чарышты калбарткан. Бо чылдың бирги чартыында ол чарышка Шагаан-Арыгның, хову-Аксының автостанциялары, Кызылдың автовокзалы эки бөлүп илерээн. Пассажирлерге эптиг-өлдек, планныг сорулгаларын база үргүлчү ажыр күүседип турар чолаачылар бисте хөй.

Ооң-биле чергелештир пассажирлер аргыштырылгазында улуг четпестериниң барын доктаамал комиссия айыткан. Автобустар чедишпес, пассажирлер АТП-зинге ам-даа 15 автобустар негеттинип турар. Оон аңгыда бир кол айтырыг автобустарга ажылдаар чолаачылар чедишпес. Штат ёзугаар 150 ажыг чолаачы херек болуп турда, ам чүгле 78-ле кижи бар. Ооң уламындан чамдыкта чиик такси чолаачыларын автобустарга олурткаш, районнарже, рейсче үндүрүп турар. Ырак рейстерже, ылаңгыя Эрзинче, Тес-Хемче бичии автобустарны-даа чорудар ужур таварышкылаар. Септекчилер эвээш болгаш автобустарны чурум ёзугаар тептеп четтикпейн турар.

Автобустар чогуур шагында үнмейн баары-биле хөй хомудалдар киргилээн. Чижээ, июль 14-те 10 автобус озалдап үнген. Бо чылдың бирги чартыында автобустар озалдааны дээш 13 хомудал каттыжыышкынга кирген.

Улус депутаттарының район, хоорай, кожээ Советтериниң транспорт болгаш харылзаа талазы-биле доктаамал комиссиялары база бар. Олар автостанцияларның ажылын база хынап, ону экижидер талазы-биле дээштиг хемчеглерни алыр ужурлуг. Чадаанада автостанция улуг, белдир станцияларының бирээзи. Ону септээринге септелге-тудуг участогу шоолуг дуза чедирбээн, Бо айтырыгны Чадаана хоорай Совединиң күүскому-биле тура-ла дузалаваан. Септелгеде ажылчыннар чүгле цемент манап, он хонук аңаа турганнар. Тээли суурда автостанцияның септелгези база саадаан. А Хандагайтыда автостанцияны тудуп, ажыглаага киирер хуусаазы үстүр дей берген.

Автостанцияларның эки ажылы ында кадрларның эки сеткилинден, харысалгазындан дорт хамаарыжыр. Оларны чер-чер Советтери ажылга шилип киирер ужурлуг. Тес-Хем райкүүскомунуң сүмези-биле Самагалдайда автостанцияның кассиринге бир херээжен кижини киирген турган. Удаваанда ооң «чес-холазы» көстүп, арагалааш туруп берген. Ооң түңнелинде ам-даа 700 рубль өреглиг арткан. Кызыл районнуң Кур-Чер кожээ Совединиң күүскомунуң даргазы П. О. Хертек суурга билет садар касса ажыттынарга, аңаа ажылдаар кижини сүмелээрин дилээрге, «ол дээрге, мээң эвес, а силерниң каттыжыышкыныңар хереэ-дир» дээш тоовайн барган. А Шамбалыг суурга ындыг кассаны кожээ Советтиң күүскомунуң дузазы-биле дораан ажыткан.

Чоннуң транспорт хандырылгазы дээрге чер-чер Советтериниң дорт харыылаар ужурлуг айтырыы-дыр. Ынчангаш ол дугайын дыка хөй Советтер эки билип, боттуг дузаны чедирип келген. Кышкы үеде Ак-Довурактың автостанциязының ажылы улуг бергедээшкиннерге таваржып турар. Ук автостанцияны хоорайның чылыг системазынга киирер дугайында каш удаа дилеп келзе-даа, Ак-Довурак хоорай Совединиң күүскому (даргазы Х. Сарыглар) мынчага чедир ону шиитпирлевээн. Кызылдың Пассажирлер АТП-зинге 102 кижиге ниити чуртталга бажыңын тудар дугайында Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели 1979 чылда-ла доктаал хүлээп алгаш, ону агелээрин Кызыл хоорай күүскомунга даасkan турбужа мынчага чедир ол тудугже эгелеп кирбээн. Чурттаар чер чок болганы-биле кадрлар Кызылдың ПАТП-зинге ызырынмайн турар.

Пассажирлер аргыштырылгазының чугула айтырыы автооруктарның ниити байдалы болгай. Орук багай болганы-биле Самагалдай—О. Шынаа, Шагаан-Арыг—Арыскан, Бай-Хаак—Сосновка, Кызыл—Эрзин аразынга автобустар чорувайн тургулаан. Ол дээрге чер-черде орук участоктарының четпес ажылы-дыр. Ону база-ла чер-чер Советтери хайгаарап, харыылаар ужурлуг. Кызыл—Эрзин аразының оруунда көжүрүглерниң чамдыызы эргижирээн, ол ышкаш ол-ла маршрутта чамдык участоктарны грейдер-биле дескилевейн турар.

Доктаамал комиссияның хуралынга пассажирлер аргыштырылгазының айтырыында өске-даа четпестерни илереткен. Бо ажылды моон соңгаар экижидери-биле 1982 чылда Чадаана —Кызыл-Тайга аразынга чаа маршрутту ажыдар. Кызыл—Эрзин оруунга чоруур автобустарның диспетчер харылзаазын база бо чылын тургузар. Арыг-Үзүү, Чаа Чаа-Хөл, Алаак суурларга билет садар кассаларны ажыдар. Ол ышкаш август айда Кызылга чаа автовокзалды тудугжулар ажыглалга киирер. Бо бүгү хемчеглерниң түңнелинде пассажирлер аргыжылгазы, оон культуразы улам экижир ужурлуг.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Транспорт болгаш харылзаа талазы-биле доктаамал комиссиязы чугаалашкан айтырыгның талазы-биле чогуур доктаалды хүлээп алган. Пассажирлер аргыштырылгазының айтырыын комплекстиг арга-биле шиитпирлээрин ында көрген.

С. ХЕРТЕК.

ӨГБЕЛЕРНИҢ ЧУРТУН ЭЭЛЭЭН

Кедээзинде өннерден
Хектер куштар аян
туткан —
Чайлагларның каазын
канчаар.
Сагыш сеткил ырлап
келир —

деп иштивисте бодаммышаан бир малчын аалдың коданынга кирип келдивис. Даг белинде ак-ак хойлар чапты берген оъттап чор. Ак өгден аныяк херээжен кижи биске уткуй үнүп келди. Мендилештивис. Чүвениң хевирин бодаарга, ол бичии өөреникчи ийи уруглары-биле чаа келген ышкаш.

— Хой кадарбышаан, арыг иштинден сиген кезип турдувус—деп, чазы аажок чугаалашмышаан, от салып, шай хайындыра берди.

— Ийи шокар ээриктер чанывыска үнүп келдилер, оларның чаражы аажок болду але, авай—деп уругларының бирээзи чугаалады.

— Мал-маганнар менди тур бе, боттарыңар кайы хире сиген белеткеп тур силер?—деп, Эрзин райкүүскомунуң даргазы Николай Васильевич Чындыгыр сонуургай-дыр.

— Эки-ле тур бис, дарга, мал-даа амдызында онча-менди. Сиген кезип эгелей берген бис. Демги кижи, Иван, эштери-биле сиген кезип чоруй барган болдур ийин, ырак эвесте. Мен бодум база бо уругларым-биле аңаа чорбас, эки үнген сиген кергеш-ле кезип бөлүп каар-дыр бис—деп харыылай-дыр.

Өгнүң херээжен ээзиниң чазык чугаакыры, бодунуң культурлуг чаражын көөрүмге, бо үениң аныяк малчыннарының ажыл-амыдыралының деңнелин бедээни кижиниң сеткилин өөртүп кээр болду. Аныяк кижиниң эскет чокка көөрүмге, ону черле таныыр-билирим ышкаш, эрткен чылдар ындында бичии өөреникчи кысчыгаш сагышымга кире хонду.

—Башкымны дораан-на таныы кагдым ышкажыл. Ынчалза-даа чүве чугаалаар аайын тыппадым —деп, Чечек Кыргысовна Сади боду-ла чугаалай берди.

Иван Сендиевич болгаш Чечек Кыргысовна Садилер Мөрен суурга комсомолчу кудалыг кылып (ол үеде ындыг турган), өг-бүле тудкаш-ла дораан малчыннап үнүпкен.

— Ынчап бо уругларның кудазынга база олурушкан болгаш оон соонда оларга бир кодан ыс хураганнар малдадыры-биле үзүп бергенивисти, боларның бээр, Мөрен өрү, кожуп үнгениш эки билир мен—деп, ол ийиниң школага башкызы чораан, амгы үеде Мөрен кожээ Совединиң даргазы Соян-оол Дажы-Серенович Ондар чугаага киржи берди..

Бо чериң улуг-биче даргаларының чону-биле харылзаазының бир янзы хевирин—бодуунуң, бот-боттарын билчирин, сөс санында дээр чүве бе, күрүне планын күүседиринче угланганын, ол ышкаш хөй-ниити корум-чурумун быжыглаарынче, мөзү-шынар кижизидилгезинче кирип турарын олар-биле кады чораан эскердим. Даргалардан амыдыралчы ажыл-агый негелделери безин таварышкан душкан-на кижиден салдынып кээр.

— Николай Васильевич, бо өгнүң дээвиириниң шывыы брезент эргижирээн, чаъс-бораңнығда дамдылаар апарды. Чаа брезент садып алырынга дузалажып көрүңер-даа дээрлер бар. Кол кыштагларга бажыңнар дугайында чугаалаар-даа болгулаар.

— Дажы-Серенович, Силерге чаргылдажыр бодаан кижи мен, мээң кыштаам чанындан бир өске организацияның улузу сиген кезе берген-дир, мен чугаалаарымга тоовас болдулар-даа дээр кижилер бар болду. А даргаларның негелдези база шыңгыы—күүседдениң үезин айтып каар.

Чаа-ла өг-бүле болуп, салым-чолуп каттыштырган аныяктарга ниитиниң хөй малын хүлээдип малдады бергени аңаа-ла малчыннар чедишпээнинден таварылга эвес. Олар угундан мал азырап өскүрүп чоруур кижилерниң уруглары. Иван шеригден келгеш, эң берге кыштың бирээзинде республиканың суурглыг малчыннарының бирээзи Орус Намдалдың аалынга сакманчылап барган. Аңаа кыштың соогунда хой хураганнап эгелей бергенде дүне, хүндүс, аалга, черге дүвүреңниг-ле. Ынчан аныяк оолдуң кызымаан, чаш хураганнар ажаап турда эптиин хоочун малчын эскерип каан. Оон сеткилиниң бичези, дыннангыры аажок болган. Чаа төрээн хураганнарны кандыг хойларның оглу дээрзин черле утпас алдең оол болган. «Бо оол черле эки малчын болур»—деп Орус Намдал эриниң бодунга-даа, даргаларга-даа каш катап чугаалаан чүве-дир. Ол үнелел шынап-ла үнлезин дестүг болган.

Иван биле Чечек 1971 чылдан эгелээш бо хүннерге чедир төрүүр хой малдавышаан. Оларның чедиишкини доктаамал болуп, совхозтуң мурнакчы малчыннарының одуруунга кирип турар. Он чыл улаштыр төрүүр чүс хойдан чүс хурагандан кудулатпайн ап келгеннер. Мапаа чижек кылдыр бижип каан, сөөлгү чылдарда алган хураганнары—1977 чылда чүс хойдан чүс хураган, 1978 чылда 103, 1979 чылда 108, 1980 чылда 106, 1981 чылда 102 болгаш 1982 чылда оларның коданында төрүүр 350 хойдан 358 хураганны алган. Ол хураганнарны бүрүнү-биле совхозка хүлээдип берген. Бо малчыннап келген үезинде чаңгыс-да чылда арай хирелиг болганнар. Ол кыжын Чечек аараш барык-ла эмнелгеге кыштаан болгаш Иван чааскаан турган. Ынчан төрүүр чүс хойдан 98 хураган алган. Оларның боттарынга хирелиг дээрден башка багай эвес чедиишкин.

— Төрээн хойнуң хураганын менди өстүрүп алыр дээш чогум чүнү кылып, канчаар ажылдап турар силер, Чечек Кыргысовна?

— Мында кылыр, боданыр, өөренир чүве-ле хөй. Иванның адазы Сенди Сади база бо ажыл-агыйның үндезилекчилериниң бирээзи, боду дуржулгалыг малчын коммунист чораан чүве. Ооң биске өөредии база дуза болган. Ол ышкаш кожаларывыс Орус акый суг дээн ышкаш эки малчыннардан база хөйнү көрүп өөренип чор бис. Малчын кижиниң кызымаа, төрүүр малды эки семиртири, арга-дуржулгазы чыл бүрүде амыдыралдан көрүп байыдары дээрден өске чүү дээр боор. Бистер чайын мал семиртир дээш каш-даа көжер бис.

— Чылда чеже көжер силер?

— Сес чедир көжүптер бис. Кыштаавыс безин ийи ийин. Күзегден көшкеш бир кыштагга кээр. Аңаа элээн үр боол тургаш, мал адаа аартап, хой хураганнаар эгелей бээр үеде кол кыштагга келир. Мапаа ажыл-даа дүвүреңниг берге апаар. Мал чеминден өске бир кол кичээңгей хураганнар кажаазының адаан курготаары болур. Бис ону хүнде ийи катап курготаадек теп сайгарар-дыр бис. Хой кажаазының иштин өл-шык тургузары улуг малга-даа хоралыг. Чулдунган дүк-биле, өл едек холужар болза, чаш хураганнарга хоралыг. Чамдыкта чаш хураганнар чулдунган дүктү чыып чиптер таварылга база турар боор чүве-дир. Аңаа бир кичээңгей салыр. Чаш малга ноган сиген, сүт болгаш чылыг сүт бээри дээш кылыр, кичээнир чүве-ле хөй. Хой хураганнаар мурнунда чаш хураганнар турар кажаавысты кыргап ада-иелеривистиң чаңчылы ёзугаар артыш-биле экидир айдызап алыр бис, ынчаарга кажаа иштинге бир янзы тайганың чаагай чыды сиңе бээр. Бистиң бодувустуң чаңчылывыс-дыр ийин.

Чаш малды ышкынмас, малга аарыг, хамчык таравазын дээш бүгү-ле аргаларны херелеп турар бис. Иван-биле мал эмин ажыглап, эм сыкырттырып өөренип алдывыс. «Малчын кижи шаа-биле зоотехник-даа, мал эмчизи-даа болу бээр-ле чүве-дир» дээш Чечек хүлүмзүрдү.

Иван болгаш Чечек Садилерниң ажыл, амыдыралы дээрге чоннуң, хөй-ниитиниң херээ-биле тудуш, Оларның кайызы-даа партия кежигүннери, кожээ болгаш район Советтеринге депутаттап-даа чораан нар, Иван Сади амгы үеде Мөрен кожээ Совединиң депутады, Чечек Сади Мөрен школазының төрелдер комитединиң кежигүнүнге элээн каш чыл болган. Школа-биле харылзаазы быжыг. Оларның уруглары белеткел класындан эгелээш он класска чедир дөрт кижи. Уругларының аттарының эгези шупту чаңгыс үжүктен С-тен тургустунган—Светлана, Саяна, Сендимаа, Сергей. Олар суурда бажыңныг, аңаа өөредилге эгелээрге уруглары өске төрелдери-биле кады кыштаар. Чайын уруглары ада-иезинге дузалажыр, хой кадарарынга ынак.

Аът мунгаш халдып турда Иван дээрге Хайыракан дааның чалымнарының ээзи дег эрес. Чечек база оон калбас. Каппагайны хаяда чумма-ла. Чаакты чылгап турар аъш чыварлыг соокта аъдын ээртеп мунгаш, хоюн дагда оларнысе сүрүп үне бээр. Шагның кандыг-даа үелеринде өскен төрээн чери, ада-өгбелериниң чурттап чораан чери сагыш-сеткилиниң серигдиш, таваңгай аданнда баскан черден эгелээш чүрек судал чымыраап, амыдыралга ынакшылды кыйсып кээр.

Иван болгаш Чечек Садилерниң мал ажылынга аныяандан эгелээш доктаамал апар чылдар чедиишкиннерн ында хөй-ниитиниң кичээнгейинде кезиү черин элеп турар. Ындыг кызымак, ындыг шыдамык, найыралдыг, алдын холдуг кижилер кандыг-даа бергелерге удур баар идегелдиг туруштуглар-дыр.

А. АРАПЧОР.

Дузалал ажыл-агыйы — ниитиге ажыктыг

ӨГ-БҮЛЕ БҮРҮЗҮНГЕ

«ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын амыдыралга боттандырары—бүгү улустуң хереэ» деп кыйгырыг совет кижилерниң ажыл-амыдыралында чугула черни ээлээн. СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин, 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажыл-ишчилери, бүгү совет кижилер-биле бир демей, чаңгыс эп-сеткил-биле чүүлдүгзүнүп хүлээп алганнар. Ону амыдыралга боттандырар хемчеглерниң баштайгы базымнары эгелээн. Аъш-чем продуктуларын көвүдедиринге хамаатыларның дузалал ажыл-агыйының үлүү улуг. Чыраа-Бажы кожээ Совединиң күүскому Советтиң девискээринде чурттакчылыг черлерге дузалал ажыл-агыйын калбартырын көрүп турар.

Чыраа-Бажы кожээ Совединиң девискээринде 410 өреге бар, оларны 16 агиткварталдарга үскен. Өреге бүрүзүнүң огородтуг, картофельдиг, мал-маганныг болурун чедип алыры-биле оларны дамчыштыр тайылбыр ажылын чорудуп турар. Суурда бот-башкарылгалыг хөй-ниити организацияларының, ылаңгыя херээженнер чөвүлелиниң аңаа киржилгези улуг. Совхозтуң дирекциязы бо чугула ажылче база чогуур кичээнгейни угландырып турар. Мал семиңге сиген белеткеп алыр черлерни агиткварталдарга көрген, оон суггарылгазын, аштап-арыглаашкынын чурттакчылар боттары чорудуп турар. Хуузунда малга сиген кезип алыр хүннерни совхозтуң удуртукчулары сезоннуг ажылдың байдалын көрүп турган бээр. Совхозтуң ажыл-ишчилериниң хуузунда малын мал чеми-биле хандырар айтырыгны чогумчалыг тургузар хемчеглерни алыры көрдүнүп турар. Мындыг янзылыг хемчеглер суурнуң чурттакчы чонунуң хуузунда малының баш санын элээн көвүдедир арганы берген. Кожээ Советтиң девискээринде хамаатыларның хуузунда бода малы 524 баш, 132 баш хаван, 718 баш хой, өшкү, 28 аът санаттынып турар. Дагаа, тоолай азырап турарлар база бар. Тоолай азырап өстүрүп турар өрегелер суурда амдыызында хөй эвес. Ону сайзырадыр хемчеглерниң алдынары көрдүнген. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң салган сорулгаларын күүседиринге ону баштайгы базым кылдыр көрүп турарын кожээ Советтиң күүском даргазы В. О. Куулар демдегледи.

Чыраа-Бажы суурга чоруп тура, өг-бүле бүрүзү девискээринде картофельдиг дээрзин эскердим. Мында-даа ажыл-агыйжы кижилер чурттап турар-дыр деп бодал төрүттүнер.

Суурнуң № 7 агиткварталының чурттакчылары Шончалай Байыровна Монгушту хүндүлээш, аңаа-ла «Шончалай угбай» дижир. Шончалай Байыровна — хүндүлүг дыштанылгазында. Монгуштарның чурттап орар бажыңының хериминиң иштинге кирип келирге, магалыг. Кожээниң чурттакчызының амыдырал-чуртталгазынга эргежок чугула чүүлдер—инек, дагаа кажаалары, сери, чайгы кухня, кудук, огород бар. Бажың чанында өгнү база тип каан, чунар-бажыңныг. Мында бүгү-ле чүве эмге-өскелиг, арыг-силиг.

№ 6 агиткварталдың чурттакчылары ында комплекстиг хүлээп алыышкын пунктузунуң эргелекчизи Кертинеи Монгуш, пенсионер Саарз Чыртай-ооловна Канчыыр-оол, аныяк өг-бүле—совхозтуң чолаачызы Шактар, бухгалтер Анна Сояннарның бажыңының девискээри база ындыг, чаагайжыттынган. Ол өг-бүлелерниң үлегери улуг.

Кожээ Советтиң девискээринде бо талазы-биле ажылда шиитпирлээр айтырыглар база бар. Дузалал ажыл-агыйын тутпайн турар өг-бүлелер эвээш эвес. Ынчангаш кожээ Советтиң күүскому, депутаттар ук ажылга өреге бүрүзүн хаара тударынче кичээнгейни угландырган. Депутаттарның, активчилерниң киржилгези-биле кожээ Советтиң мурнунда салдынган өг-бүле бүрүзүнге —мал, дагаа, огород—бо сорулга чедип алдынган турар ужурлуг.

В. КУУЛАР.

Кызыл хоорай хүн келген тудум-на улам өзүп, чаагайжыттынып турар. Бо талазы-биле ажылдар хоорай Совединиң депутаттарының, доктаамал комиссияларының доктаамал ничээнгейинде.

ЧУРУКТА: найысылалдың Магистральная кудумчузу.

В. СЕМЕНКОВИЧИНИҢ фотозу.

Хоорай, суурувус аян-шинчизи

ЧҮГЕ ЧУРУМ ЧУТПАЗЫЛ?

Чөөн-Хемчик районда Хендергей суур үш улуг кудумчулуг. Оларны чаагайжыдар, ногаанчыдар дээш бажың бүрүзү мыштарны, чадаң үнүштерни, кат-чимисти тарып өстүрүп турар. Тарымал үнүштерниң кадагалалын, ажаалдазын экижидер дээш чурттакчы чон бажыңнарының чанынга херимнерин кылып, суггарылга буга-сумуннарын аштап арыглап турар.

Кожээде чурттап турар чоннуң дузалал ажыл-агыйын хөгжүдер талазы-биле партия, чазак сагыш салып келген болгаш ылаңгыя СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленуму ону чугулалап айыткан. Ону боттандырар дээш чон бар аргаларын ажыглап, кызымак ажылдап турар апарган. Бистиң суурувустуң чурттакчылары база мал-маганны азырап, бажыңнарының чанында картофель, ногааны тарып турар.

Хендергей суурнуң Октябрь кудумчузу эң-не улуг болгаш узун кудумчу. Ооң дурту барык беш километр. Суурнуң чонунуң хөй нуруузу мында чурттап турар. Школавыс база мында. Ынчангаш ол кудумчуда тараан картофель, ногаалар дыка арбын. Барык-ла өг-бүле бүрүзү тараан. Огород өстүреринге кол чугула чүве суг дээрзи билдингир болгай. Бо кудумчуда суггарылга бугазы бар. Ооң суун чөп ажыглаар болза, чурттакчыларга-даа, школага-даа четчир.

Ынчалзажок чаңгыс болуунуң хуузунда ажыын хараар ийи-чаңгыс кижилер турар-дыр. Ындыг кижилерниң санынга бистиң суурдан М. Эртинени киирип болур. Кудумчудан баткан буганың суун бодунуң огородунга ажыглаар дээш, М. Эртине буганы кежир улуг демир хоолай салгаш, бүгү сугну бодунуң огородунче чайып алган турар. Ооң ужуруунда ол кудумчунуң адаа талазында чурттап турар хамаатыларның болгаш школаның огороду, тарымал үнүштери суггат чок калыр. Ынчаш чурттакчылар болгаш школа ажылчыннары күүревтерин туткаш, бугаже сугну чайып бадырып алыр. Ынчалза-даа демги-ле «хуучувус» катап-ла сугну чая шаап алган болур.

Оон аңгыда М. Эртинениң чайып алган суу суурнуң ол кол кудумчузун үрегдеп турары суур чаагайжыдылгазынга улуг хораны чедирип турар. Ооң бажыңының чанынче чайып алган суу огородундан ашкаш, кудумчунуң чамдык черлерин хөме ап, малгаштадырып, чара-чире шаап турар. Оон туржук кожаларында бажыңнарны хөме алы бээринден, оларның бажыңнарынче кирери, кудумчу кежери бергедей берген тургулаар.

Октябрь кудумчузу район төвү-биле аргыжар орук аксы болгаш оон келген машиналар база совхозтуң машина-техниказы олап аргыжар. Демги-ле кижиниң чайып каан суундан малгашталган, оңгарланган кудумчуга машиналар чоруп чадап, ыңай-бээр оюп, чолаачылар кара тыртээн көрүп тургулаар. Оон кудумчу база үредип турар. Бир эвес сугну өйү-биле огородунга ажыглаап, чогуур үезинде бугаже бадырып турар чүве болза кудумчу чүге хөөлбектелип, малгаштаныры, кижилер чүге ынчаар шүүдээрил.

Суг ажыглалын чурумчудар, ылаңгыя ону турачы-биле ажылап турар М. Эртинени хай дээр дугайында суурнуң чамдык чурттакчылары Хендергей кожээ Совединиң күүскомунга каш-даа катап санал киирип, хомудал кылган. Ынчалза-даа күүском даргазы Экер-оол ону херекке албас, «сугну боттары бадырып ап турар-ла болгай» деп каап олурар. Сугну кижилер боттары бадырып ап турун болур-ла ыйнаан. Ынчаарда хуузунда эрге-ажыын хараш, кайы-хамаан чок суг чайып турарындан суурнуң кудумчуларын үреп, тарымал үнүштер суггартпайн турар ийи-чаңгыс кижилерни кожээ Совет күүскому чагырбас чүве болза кым чагырарыл? Бо айтырыгны кожээ Совет күүскому хендергейжилерге харыылап берзе эки боор.

П. САТ.

АЖЫЛЧЫН САЛГАЛ

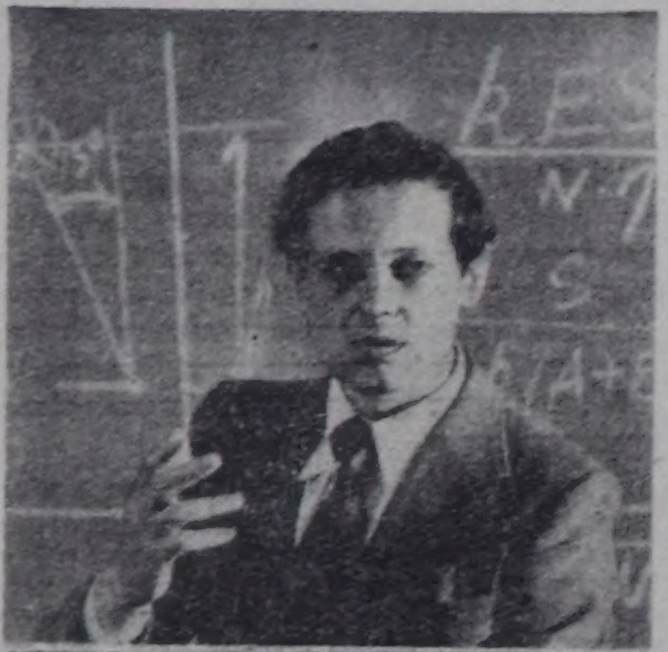

Харьковтуң транспорт машина тудуунуң Малышев аттыг заводунда Плакеин-Николаевтерниң фамилиязын билбес кижи барык чок. Ол ажылчын өг-бүлениң завод салгалын революционер Михаил Федорович Плакеин эгелээн. Сураглыг революционер Артем биле (Сергеев) М. Ф. Плакеин паровоз кылыкчыларын 1905 чылда-ла хааныг чазакка удур демиселче кедуруп үндүрген. Ол-ла заводка ажылдап турган дунмазы Петр-биле ийилээ амы-тынын революцияга ол берген.

Плакеиннерниң уруг-дарыы, оларның ажы-төлдери адаларының болгаш кырган-ачаларының херээн уламчылаан. 1924 чылда ажылчын өг-бүлениң төлээлери баштайгы совет «Коммунар» деп тракторга заводтуң тугун аскан. П. П. Плакеин Т-34 деп танкының баштайгы шенекчизи болган.

Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында Плакеиннер—эр, херээжен хамаан чокка—дайзыннар-биле тулчуп, немец-фашистиг эжелекчилерни чылча шаварынга херектиг сүрлүг боо-чепсектерни кылып турган. Тайбың үеде олар Арктикага чоруур совет «Харьковчанка» деп вездеходту кылырынга киришкен.

Завод 90 хире чыл туруп турар. А. Плакеин-Николаевтерниң ниити күш-ажылчы стажы 500 чыл чедип турар. Оларның дайынчы болгаш күш-ажылчы шаңналдары 32 болур.

ЧУРУКТАРДА: Плакеиннерниң өг-бүлези; Алефтина Алексеевна Николаева уругларының уругларынга хөйнү төөгүп берип болур. Оон ашаа Петр Плакеин баштайгы Т-34-түн шенекчизи болган. Борис Иванович Мотенко фамилиязы өске-даа болза, база Плакеиннерниң өг-бүлезиниң төлээзи. Ол кол механиктиң килдизиниң бюро начальниги.

В. ДЕМБИЦКИЙНИҢ болгаш Н. КОВАЛЬЧУКТУҢ фотолары.

СЭТА-ның фотохрониказы.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

АЖЫГЛАЛГА КИИРИП

ХАНОЙ. (СЭТА). Республиканың даг эдээ болгаш даглыг-даа можуларында кур болгаш ээн чыдар черлерге чаа экономиктиг районнарны тургузар талазы-биле улус ажыл-агыйынга ужур-дузалыг кампанияны социалистиг Вьетнамда чедиишкиниг чорудуп турар. Бо чылдың баштайгы алды айларында ол районнарның чурттакчылары 73 муң кижиге немешкен.

Вьетнамның Коммунистиг партиязының болгаш чазааның ажылдап кылганы чаа экономиктиг районнарны тургузарының программазы ийи кол сорулгалыг боор турар. Бирги сорулга—улуг-улуг кураажыл-агыйларны болгаш ыяш ажыл-агыйларын тургузуп тургаш, чурттуң черлерин болгаш ыяш байлаан таарымчалыг ажыглаары, үнелиг техниктиг культураларның делгем шөлдерин үндезилеп турары болур. Программаның ийиги эчис сорулгазы— Вьетнамның күш-ажыл курлавырларын улам доздур ажыглаары болур. Чаа экономиктиг районнарже көжүп чоруур кижилерге, күрүне чиңгеткен өртектерлиг техниканы болгаш транспорт чүүлдерин тускай бербишаан, кур черге чурттаарларын оттулар чүга, тудуг материалдары болгаш үрезиннер-биле хандырып, улуг дузаны көргүзүп турар.

Р. РАОНУҢ ПАРЛАЛГА КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

ДЕЛИ. Индияның Коммунистиг партиязының Национал Чөвүлелиниң Чиңгине секретары Раджешвар Раонуң парлалга конференциязы болган.

Амгы делегейде эң-не дүвүрээзиниг угланыышкыннарның бирээзи АКШ-тың империализминиң күткүү-биле боо-чепсекти кажангызындан-даа артык эндере бүдүрүп турары болур, шериг талазы-биле тергиидээр күштүг болуруп АКШ кызыдып турар. Ядролуг чепсекти бир дугаарында ажыглавас деп хүлээнип турарының дугайын СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң КНО-нуң Кол Ассамблеязының чепсеглениишкинни дужурер талазы-биле ийиги тускай сессиязынга чагаазынга медеглээн Совет Эвилелиниң үлегерин эдерериниң ойталавышаан, америк империализм тайбыңга кыжанып, кижи төрелгетенни термоядролуг дайынның эриинниң кырында тургузуп турар-дыр деп, Р. Рао медеглээн. Делегейге дүшкүүрлүг чорукту тургузар талазы-биле АКШ-тың политиказы улам-на чаа-чаа айыылдыг хевирлерлиг болуп, чер бөмбүрзээниң янзы-бүрү районнарын хаара тудуп бар чыдар. Каттышкан Штаттарга деткиттирген Израильдиң Ливанда араатанныг агрессиязы болгаш кырып, узуткаан чон нылынчы үүлгедиишкини делегейге дээрбедедиң дергин үүлгедиишкини-дир деп, Р. Рао чугаалаан. Иштики болгаш делегей реакциязының күштеринге удур, Индияның улус массаларының чарлып болбас эргелерин, национал эрге-ажыктарын камгалаар дээш демиселди индий коммунистер улам-на уламчылаар шиитпирлиг сорук-туунуң дугайын Р. Рао медеглээн.

(СЭТА).

ЧИҢГИНЕ СЕКРЕТАРЬГА ЧАГАА

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Ливанның КНО чанында доктаамал төлээлекчизи Г. Туэйни КНО-нуң чиңгине секретары Х. Пересде Куэльярга чагаа чоруткаш, делегей эргезиниң бүгү-ле норма-чижектерин Ливанның эжелеттирген девискээринде израиль агрессорларның дерзии ёзу-биле үреп турарынче делегейниң хөй-ниитизиниң кичээнгейин ливан чазактың өмүнээзинден угландырган.

«Ажык улуг үрегдээшкиннерге болгаш сан чок хөй өлүм-чидимнерге чедирип турар кадыг-дошкун болгаш ыгы-тыгы-түрүүшкүннүг соксаал чок үүлгедиишкиннеринге хыы ханмайн, Израиль Ливанның эжелеттирген хоорайларында болгаш суурларында бодунуң тус чер администрациязын тургузуп кирипкен, ынчангаш ол черлерде турар дүрүм ёзугаар ливан эрге-чагыргаларны шуут херексевейн турар» деп, чагаада онзалап демдеглээн. Ливан администрациязының бодунуң эрге-хүлээлгелерин күүседиринге шаптыктаар дээш агрессорлар күштүг ажыглап турарын Г. Туэйни демдеглээн.

Эжелекчилерниң эжелеп алганы, а оон соонда бодунга күш-биле каттыштырып алганы Иордан хемниң барыын эриинниң болгаш Голан бедиктерниниң таварылганы ышкаш, шак-ла ындыг човаланчылыкты Мурнуу Ливанга Израильдиң белеткеп турарын моон-биле холбаштыр политиктиг хайгааракчылар демдеглеп турар.

Ливанның президентизи И. Саркис КНО-нуң чиңгине секретарынга чагааны министрлер чөвүлелиниң хуралынга чугаалаштырган, ливан парламентиниң кежигүнү кижи чурттуң эжелеттирген девискээринге чоруп турганының үезинде ону оорлап аппарганын, ливан армияның казармаларынче израиль шериглерниң халдаашкыннарын, чурттуң чепсектиг күштериниң болгаш айыыл чок чорук күштериниң кезектерин тудуп хоругдап база чепсээн хураап турарының дугайты ханы сагыш-сыралын илергейлээн деп чагаада демдеглээн.

Делегей эргелериниң норма-чижектерин Израильдиң моон ыңай үреп чоруун болдурбас дээш бүгү-ле болдунгу дег чүүлдерни кылырын ливан чазак КНО-нуң чиңгине секретарындан чугулалап дилээн, «КНО-нуң бо кавыда турар түр күштери Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң резолюциялары-биле оларга моон мурнунда-ла онаатынган хүлээлгелерин күүседир боор дээрзинге идегеп турар бис» деп чагаада онзалап демдеглээн.

ИЗРАИЛЬ БЕЙРУТТУ ҮРЕГДЕП...

БЕЙРУТ. (СЭТА). Барыын Бейрутту бүлээзин алган израиль шериглер ону агаардан, кургаг черден болгаш далайдан бомбалап, артиллерия-биле адып, үзүк-соксаал чокка үрегдеп турар. Оон түңнелинде чүгле июль 27-де 350 тайбың чурттакчылар өлген азы балыгланган болгаш дыка хөй кижи бажыңнарның бузундуларының адаанда диригге-ле хөмдүнгеннер. Израиль ракетазының дорт дегенинден сес каът бажыңга турган 80 ажыг кижи өлген болгаш 142 кижи балыгланган.

Тель-Авив палестиннерни болгаш ливаннарны узутаарының политиказын үргүлчүлеп, ливан найысылалды чер кырындан чок кылырын оралдажып турар. Ол бүгүнү Каттышкан Штаттар күткүп, херек кырында дузалажып турар.

Барыын Бейруттуң чурттакчылыг кварталдарын артиллерия-биле боолап турганының үезинде элээн каш снарядтар Бейрутта совет аалчын черинин девискээринге, а ол ышкаш ССРЭ-ниң Ливанда садыг төлээлекчизиниң бажыңының мырыңай чанынга дүшкеш чазылгаан. Садыг төлээлекчизиниң бажыңынга болгаш элчин черинин девискээринде тудугларга улуг үрелиишкиннерни таварыштырган. БУР-нуң элчин черинин болгаш Ливанда болгар элчиниң бажыңнарынга база улуг үрегдээшкиннерни кылган.

Бейруттуң камгалакчылары шыңгыы удурланыышкынны кылбышаан, интервентилерниң атакаларын чөлээшкиниг ойтур шаап турар. Олар июль 27-ден 28-че дүнезинде дайзынның ээлээн хөй-ле точкаларын узуткаан. 4 танкыны, бир бронетранспортёрну болгаш израильчилерниң өске-даа дайынчы техниказын чок кылган.

МЕХИКОДА ЧЫЫШ

МЕХИКО. ЮНЕСКО-нуң организастааны культура талазы-биле ийиги Бүгү-делегей конференциязы мында ажыттынган. Ол делегей чыыжының ажылында 150 ажыг чурттуң делегациялары киржип турар.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң чыыштың киржикчилеринге байырлыг чагаазын бирги хуралга номчуурга, чыылганнар ону улуг сонуурган-биле уткуп алганнар. Конференцияны Мексиканың президентизи Х. Лапес айыткан. Оон соонда ЮНЕСКО-нуң чиңгине директору А. М. М'Боу сөс алгаш, амгы үениң ниитилел амыдыралынга культураның ролюнуң дугайында делгереңгей чүве чугаалаан.

Конференцияга культура талазы-биле политика айтырыгларының дугайында девискээрлер ааны-биле болгулаан чөвүлел хуралдарның түңнелдерин кылып, ЮНЕСКО-нуң болгаш ол организацияның кежигүнү чурттарның ол талазы-биле моон соңгаар чорудар ажылдарынга сүмелерни ажылдап кылыр.

ИСПАН РЕАКЦИЯНЫҢ ПЛАННАРЫ

МАДРИД. (СЭТА-ның корр.). Испанияның Чепсектиг Күштериниң командылал чериниң төлээлекчилериниң реаксылыг үзелдиг бөлүү чуртка шериг чазаан тургузар планны кылып турар. Ол дугайын «Камбио-16» деп журнал бижээн.

Реаксылыг идегеттер деңдески эвес иштики политиктиг байдалды болгаш чазактың нозуудур-ле ношкак чоруун ажыглаар деп турар. Демократтыг төп эвилел (ДТЭ) партияның ханы кризизи чурттуң иштики политиктиг байдалын турум эвес байдалдыг болдуруп турар. Шериг кижилер ДТЭ-ниң удуртукчуларынга кризистен үнериниң хуусаазын херек кырында доктаадып, бир эвес ону чедип албас болза, политиктиг амыдыраалга холгаарлап киририн кыжанып турар.

Генерал Альваро Лакалье Лелоупомга баштаткан Чепсектиг Күштерниң аңгы-аңгы хевирлиг шериглерниң штабтарының начальниктериниң чөвүлели чуртта боттуг эрге-чагырганы херек кырында холга апканы Испан социалистиг ажылчын партиянын (ИСАП) удуртукчуларының бирээзи Луис Солана медеглээн.

Ол чөвүлел чүгле камгалал министриниң эвес, харын база бүгү чазактың ажыл-чорудулгазын контрольдап турарын Л. Солана демдеглээн.

Лакалье Лелоун дээрап кедергей барыын үзелдиг «Чаа күш» дээр партияның үндезилекчилериниң бирээзи боор турары таварылга эвес. Сөөлгү үеде ол партия чуртта байдалды улам нарыыдадырынче угланган хоралакчы ажыл-чорудулгазын дыка күштелдирген. Янзы-бүрү үзелдиг террорлуг организацияларның хөй санныг өнчүк-чеңгээлиг үүлгедиишкиннери база-ла олче угланган боор турар.

Эрткен чылдың февраль 23-те буурап дүшкен шериг эргилдезиниң янзы-бүрү хуусааларга хоругдаттырыр шииттирген киржикчилериниң түрмелерни мыра-бажыңче халдаашкын кылыр дугайында испан фашистерниң планы база билдине берген.

Реаксылыг идегеттерниң үүлгедиишкиннерниниң тудуш холбаалыы шуут тодаргай болгаш чаңгыс кол сорулгалыг — ам болур бүгү-ниитиниң соңгулдаларынга социалистерниң эрге-чагырганы холга алырын болдурбазы боор турар.

С. МУРАВЬЕВ.

БАРЫЫН САХАРАДА

АЛЖИР. (СЭТА). Ында кээп турар медээлерни ёзугаар алырга, Полисарио фронтузунуң шериглери Афрофир (Барыын Сахара) хоорайны ээлеп алганнар. Фронтунуң медеглээнин ёзугаар алырга, хоорай дээш тулчуушкуннар үезинде 55 марокко солдаттар өлүрткен.

РАБАТ. (СЭТА). Марокконуң МАП информация агентилелиниң дыңнатканы-биле алырга, марокко шериг-биле Полисарио фронтузунуң күштериниң аразынга кадыг-дошкун тулчуушкуннар Уила Уиткад хоорайның районунга боон, аңаа марокко шериглер дайзынның механизастаттынган колонназын атакалааш, оон дириг күжүнге болгаш техниказынга чидириишкин болдурган. Беш танкылар, элээн каш ракета тургузар черлерин узуткаан. Марокко таладан 2 кижи өлген болгаш 11 шериг кижи балыглаттырганын ол агентство айыткан.

Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле чөвүлел хуралдың чеди чыл оюнга

ЕВРОПАГА ТАЙБЫҢ КЕЛИР ҮЕ ДЭЭШ

Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле чөвүлел хуралдың Түңнел актызынга чеди чыл мурнунда, 1975 чылдың августуң 1-де Финляндияның найысылалы Хельсинкиге ат салган. Европаның 33 күрүнези, АКШ болгаш Канада делегейниң ийиги дайынының политиктиг түңнелдерин оон-биле үндүрген. Күш дегээр чоруктуң болгаш «соок дайынның» политиказының үре-түңнел чогун база хоралыын бадыткаан, Европаны бызыг тайбыңның база бот-бодунга ажыктыг кады ажылдажылганың диви болдурарының чаа болдунар аргалары ажыттынган.

Хельсинкиниң Түңнел актызы Европага айыыл чок чорукту быжыглаарынче, кады ажылдажылганы хөгжүдеринче шын орукту салып турар. Дайын сөөлүндеги төөгүнүң ол эң чугула документизиниң өзээ болза, киржикчи күрүнелерниң бот-боттарының аразында бүгү-ле харылзааларынга удуртулга болдурары-биле хүлээнип алганы принциптерниң декларациязы болур. Ол дээрге, киржикчи чурттарның боттарының политиктиг, экономиктиг болгаш социал системаларындан, географтыг туруш байдалындан база экономиктиг хөгжүлдезиниң деңнелиндең хамаарылга чокка, бот-боттарының аразында харылзааларынга хажык чок барымдаалаар ужурлуу нормаларның кодекизи-дир. Ол принциптер мындыг: дээп болбас деп эрге, бот догуннаашкынга хамаарышкан эргелерни хүндүлээри, күштү болгаш күш-биле кыжанырын ажыглавазы, келир үениң Европазынга бирги чергениң чугула принциви — кызыгаарларның хажыттынмазы, күрүнелерниң девискээрниң четче-бүдүн турары, маргылдааларны тайбың аайлап шиитпирлээри, иштики херектеринге холгаарлашпазы, кижиниң эргелерин болгаш бодалдың, арын-нүүрнүң, шажын-чүдүлгениң база бүзүрелдерниң хостуун киириштир, кол-кол хосталгаларын хүндүлээри, дең эрге болгаш бодунуң салым-чолун боду шиитпирлээр улустарның эргези, күрүнелер аразынга кады ажылдажылга, делегей эргезиниң талазы-биле хүлээлгелерни ак сеткилдиг күүседири.

Түңнел актыга ат салдынгандан бээр эрткен үениң дургузунда Совет Эвилели болгаш социалистиг өске-даа чурттар документиге кирген принциптерни практика кылырынга боттандырар, агрессияны болдурбазының ынаныштыг үндезинин тургузар, ук дипке бот-бодунга бүзүрежилгениң байдалын тургузарынга, улустар аразында харылзааларының системазын тайбың үндезиннерге калбаа-биле чаартырынга ийиги бээр дээш, улуг күжениишкиннерни үндүрген. Совет Эвилели чепсеглениишкиннерни эндере бүдүрерин кызыгаарлаарының база боо-чепсекти дужурериниң, чаа дайынның айыылын чайладырының сорулгазы херек кырынга, күрүнелер аразынга сүүгүржүлгеларының аргазы-биле шиитпирлээри дээш туржуп келген болгаш туржуп турар.

Ынчалза-даа делегей политиказынга өске угланыышкын база эрткен чеди чыл дургузунда тодаргай илереп келген, оон эгелекчизи америк империализм болуп турар. Ол угланыышкын чепсеглениишкиннерни эндере бүдүрериниң үрүүчүлээрнинге, ону улам-на калбартырынга үндезилеттинген. Каттышкан Штаттар чепсеглениишкиннерни эндере бүдүрерин туруп көрбээн калбак хемчээлдерге чедирген. НАТО-нуң боо-чепсек складтарында чаа, хамыктың мурнуунда массалыг узуткаашкынның боо-чепсээ дагдалган. ССРЭ биле АКШ-тың аразында Варшава керээзи биле НАТО-нуң аразында шериг талазы-биле туруп турар деңчорукту үрээр, күш дегээриниң туружун ээлээр, күш дегээри-биле бодунуң тура-соруун өскелерге, оон иштинде чугаалажыышкыннарга-даа күткүүр дээш чүткүл оон илереп турар.

Рейган администрациязының «күш дегээриниң» политиказынга, чепсеглениишкиннерни эндере бүдүрерин күштелдирерингэ ажы-биле ынаныр турар чоруу Барыын Европаның чурттарынга өлүмнүг айыылды таварыштырып турар. АКШ-тың болгаш НАТО-нуң агрессив бөлүктери барыын-европейжи чурттарны чаа америк ракеталарны салып үндүрер шөл болдурарын күзеп турар. «Кызыгаарлаттынган» ядролуг дайынга белеткелдиң халаптыг планнарын Пентагонда ажылдап кылып турар. НАТО-нуң чурттарынга чүс чүс америк «першинг-2» болгаш чалгынныг ракеталарны әккеп тургускан таварылгада, ол дипке байдал шыңгыызы-биле нарыыдаар апаар, а ол хемчегниң эчис сорулгазы — ийи удурланыышкак шериг бөлүглежиишкиннерниң чижек деңн чорууп үрээри-дир.

Кижилерни өлүрүп-кырар халаптыг планнарын агарты-биле, бир эвес ындыг дайынны чорудар черни бодунуң бажыңындан ырадыр, чижээ, Европаже шилчидиптер болза, ядролуг дайынга тиилеп болур дээр янзылыг планны Вашингтонда дайын стратегиязының туруп көрбээн дээди чүүлү кылдыр көрүп турар. Америк дайынзырактарының ол кара сагыштыг өлүрүкчү бодалдары Барыын Европаның калбак хөй-ниитизин дүвүретпейн барып шыдавас. Итали журнал «Панораманың» мынчаар бижээни хөй эвес: «Америк ниити атомнуг үрегдээшкинден чайладыр дээш, америк стратегия Европаны дайын шөлү болдурар бодап турар. Европага канчаар-даа аажок хөй санныг ядролуг дайынчы октарны (чүгле чаңгыс Барыын Германияга 7 муң) әккеп тургузары, шериг баазаларын быжыглап турары, чалгынныг ракеталарны (чогум-на бистиң дивизиске дайын чорударынга көрдүнген) әккеп тургузары Америка кызыгаарлаттынган дайынны Европага кыпсып үндүрер деп бодап турарын бүзүрелдиг бадыткап турар-дыр».

Ындыг чорукту болдурбас дээш улустарның негелдези бүгү Европада калбарып турар. Ол болза, термоядролуг үскүлежиишкинниң айыылын чайладыр — Европага шериг удур туржуушкунунуң деңнелин кудуладыр херекке эң кол сорулганы амыдыралдың бодунуң шиитпирлиг биле тургузуп келгени олдур. Совет Эвилели болгаш социалистиг өске-даа чурттар ол амыдыралчы чугула сорулганы боттандырары-биле хажык чок идепкейлиг күжениишкиннерни салып турар.

«Күрүнелер азы бөлүк күрүнелер аразында кандыг-даа чөрүлдээлер, ниитилел тургузуунда, амыдырал хевиринде азы идеологияда кандыг-даа ылгалдар, хүннүң эрге-ажыын бодаар кандыг-даа чорутар кол үндезин, бүгү улустарга ниити эргежок чугула чүүлдү — тайбыңны камгалаарын, ядролуг дайынны чайладырын дуглап шыдавас дээрзинге бүзүрээр бис» деп, эш Л. И. Брежнев КНО-нуң Кол Ассамблеязының боо-чепсекти дужурер талазы-биле ийиги тускай сессиязынга чоруткан бижиинге онзалап демдеглээн.

Совет Эвилели Европаны ортумак ыракшылдыг болгаш ол ышкаш тактиктиг ядролуг чепсектен бүрүн чайладырынче чүткүп турар. Бир эвес ындыг шиитпирлээшкин барыын талакы күрүнелерге таарышпас болза, Совет Эвилели оларны дыка кызырар дугайын дугуржуп алырынга белен деп, бистиң чурттувус чаңгыс удаа эвес медеглеп келген. Ол эң чугула сорулганы чедиишкинниг шиитпирлээринче чүткүлүн ССРЭ практиктиг ажыл-херектери-биле бадыткаан турар. ССРЭ-ниң Европа кезээнге ортумак ыракшылдыг ракеталарны улам ыңай тургузарын бистиң чурттувус чаңгыс талалыг чурум-биле соксаткан. Оон туржук, Совет Эвилели ындыг ракеталарның тодаргай санын кызырарын ам безин боттандырып турар. Совет тала ылап тодаргайы-биле мынчаар медеглээн: Барыын Европаның чурттарынга чеде бээр ындыг хемчээлдерге моон соңгаар немей ортумак ыракшылдыг кандыг-даа ракета тургуспас.

Ядролуг чепсекти бир дугаарында ажыглавас хүлээлгени бодунга алыр дээш Совет Эвилелиниң шиитпири чугаалажыышкыннарны чедиишкинниг чорударынга чогумчалыг байдалды тургузарынга улуг ужур-дузалыг. Термоядролуг дайынны чайладырынче ССРЭ-ниң шын сеткил-биле чүткүүн турарын стратегтиг боо-чепсекти кызыгаарлаарының база кызырарының айтырыгларының талазы-биле оон тодаргай туружу, ылаңгыя Европаның соңгу чүгүнге база Балканнарга ядро чок зоналарны тургузарының идеязын оон деткип турары, бүзүрелди быжыглаар хемчеглер дугайында саналдары херечилеп турар.

Совет Эвилелиниң тайбыңга ынакшылдыг эгелекчи саналдарынга харын кылдыр Рейган администрациязы тодаргай чугаалажыышкыннарны үзериниң ажык политиказын чорудуп турар. Хөй-хөй айларның дургузунда америк дипломатия Европага ядролуг чепсек дугайында айтырыгны ажыл-херекчи ёзу-биле чугаалажып көөрүнден чайлап, НАТО чурттарынга тургузар «першинг-2» болгаш чалгыннарг ракеталарны бүдүреринге белеткевишаан, үени чылзып турар. Ол кажарлаашкыннарын Совет Эвилелиниң боо-чепсээн чаңгыс талалыг дужурер дугайында үндезин-барымдаа чок негелде-биле чажырып турар. Соңгу атлантика бөлүглежиишкиниңиң шериг талазы-биле социалистиг чурттардан артык күштүг чорукту чедип алырынче чүткүп турары илдең.

Европага ядролуг чепсек дугайында болгаш ол ышкаш стратегтиг боо-чепсек дугайында айтырыгның талазы-биле дугуржуушкун талаларының деңн болгаш бир дөмей айыыл чок чоруунуң кол үндезин принцивин чүгле шыңгыы сагыырынга үндезилээш, чедип алдынган туруп болур. Ынчаарга Совет Эвилелиниң чогум-на тодаргай, практиктиг ажыл-херектери ёзулуг-ла чеп түг дугуржуушкун-биле чаагай тура-соруктү база чүткүлдү көргүзүп турар. Хельсинки чыыжының киржикчилери 35 күрүнениң күжениишкиннерин шериг удур туржуушкунун эвээжедиринче, чепсеглениишкиннерни эндере бүдүрерин болдурбазынче угландырган ниити Европа чөвүлел хуралының Түңнел актызында дүзүнга база үжүүнге олар дугжуп турар.

Түңнел актыга ат салганындан бээр 7 чыл болган оон демдеглевишаан, Европаның улустары оларны Вашингтонуң чыгап турары конфронтацияның база чавыралышкынның үзериниң оруун хүлээвейн турарлар. Европага айыыл чок чорукту быжыглаарынче база кады ажылдажылганы хөгжүдеринче шын орук Хельсинкиниң Түңнел актызында салдынган дээрзинге олар бүзүреп турар.

Амгы үениң байдалдарында Хельсинкиниң ёзузун эдерери — ол дээрге, Түңнел актызының принциптерин база дугуруштурган чүүлдерин хажык чокка сагыыры, бот-боттарының иштики херектеринге холгаарлаар чорукту болдурбазы-дыр.

Хельсинкиниң ёзузун эдерери — ол дээрге Мадрид ужуражылгазының чедиишкиниг доозары. Европага шериг чавырлышкынның болгаш боо-чепсекти дужурериниң талазы-биле конференцияны чыылдырар дугайында шиитпирни аңаа хүлээп алыры-дыр.

(СЭТА).

ЧИЛИ ХУНТАНЫҢ «БАРААЛГААШКЫНЫ»

БУЭНОС-АЙРЕС. (СЭТА). Чили—Каттышкан Штаттар-биле кады «Унидас-ААШ» дээр шериг-далайның дайынчы өөредилгезинге киржиринге чөпшээрешкен хөй эвес чурттарның бирээзи. Шаанда шак ындыг маневрларга ынап-ла киржип турган Аргентина, Бразилия, Венесуэла, Перу, Уругвай болгаш Эквадор, бо удаада оон шуут ойталаашкын-биле харыылааннар. Ол чорук Мальвина (Фолкленд) ортулуктары дээш Аргентина-биле чепсектиг чөрүлдээниң үезинде Вашингтонуң Англияның колониалистиг чүткүлүн ажыы-биле деткээниниң соонда латинамерикаларның талазындан идегелдиг америк администрациязының оскунганының дугайын херечилеп турар.

АКШ Латин Америкада бодунуң божаннадып эгелээн туружун чили чалчаларның дузазы-биле катап быжыглаарын оралдажып турар. Чижээ, Чилиниң Национал информация төвү (разведка эргелели) Сантьягога Каттышкан Штаттарның даштыкы политиказының дугайында семинарны организастаан. Шериг-фашистиг диктатураның төлээлекчилери болгаш АКШ-тың күрүне секретарының америк чурттар аразының херектерини талазы-биле тускай чөвүлекчизи Г. Самнер латин-америк улустарны сүртедирип, олар боттарының күчүлүг соңгу-чүк кожазы чокка «чүнү-даа кылып шыдавазын» бадыткаарын оралдашканнар.

Латинамериканнарга боттарының камгаланыр аргазын күштелдирериниң эргежок чугула апарганын Мурнуу Атлантикага болган дайын көргүскен деп, олар бадыткап турган. Оон ужурундан АКШ амгы үениң боо-чепсээн оларга бээр дугайында бүгү чагыгларны көрүп, чөпшээрежиринге белен деп турганнар.

Г. Самнер Латин Американың чурттарын болуунче улам-на чооштуладырынче чүткүвүшаан, Сантьягога ол диптиң күрүнелериниң камгалал министрлериниң ужуражылгазының организастаар аргазын тывырын чили талага тывыскан. Оон чугаалажыр кол-ла айтырыы чепсектиг күштерин кады хөделип, ажылдаарын күштелдирери болур ужурлуг.

Чилиниң шериг эрге-чагыргазының хөй санныг «дуза» дээш Ак бажың аңаа боо-чепсек бээрин ковудедир, шериг «чөвүлекчилерни» немештир чорудар деп шиитпирлээн.

НЕДЕЛЯ ДООЗУЛГАН

Аңгы-аңгы назы-харлыг, аңгы-аңгы мергежилдиг миллион-миллион кижилер бистиң чуртувуска бир дугаар организастап эрттирген ГТО-нуң Бүгү-эвилел неделязынга киришкеннер. Каас-чараш кылдыр шиметтинген стадионнарга, спорт шөлдеринге, гирлерге болгаш бассейннерге кадыкшылга комплекизиниң нормаларын олар дужааганнар. Москваже, ССРЭ-ниң Спорт комитединиң адрезинче, хөй-хөй республикалар, крайлар, областардан маргылдааларның канчаар эрттенинин дугайында дыңнадыглар киргилээн.

—«ССРЭ-ниң 60 чылынга — 60 шалыпчы неделя» деп кыйгы күш-культура болгаш спортка ылап кижилерниң улуг деткимчезин алган — деп, чоннуң күш-дамыр кижизидилгезиниң Кол эргелелиниң начальниги Л. Иванов СЭТА-ның корреспондентизи Г. Хачковлниянга чугаалаан:—Ынчангаш олар июль айның бир неделязын ГТО комплекизин дужаарынга тураскаадып дээп дыңнадыгны улуг көдүрлүүшкүн-биле хүлээп алганнар.

Неделя дургузунда Украинага 93 муң ажылдарны кылып чоруткан. Аңаа чеди миллион хире кижи киришкен. Казахстанга 12.469 аңгы-аңгы маргылдаа болган. Оон киришкечилериниң саны—1.566.295. Олардан 559374 кижи ГТО-нуң нормаларын бир дугаарында дужааганнар. ГТО комплекизиниң нормаларын дужаарының болгаш аңаа белеткениринниң база шимти күш-дамыр белеткелиниң талазы-биле чаа бедуктерни, секцияларны 3827 санныг кылдыр тургускан. ГТО неделязының программазы ёзугаар Грузияга болган маргылдааларга 1.400.000 кижи киришкен.

ГТО неделязы Литваның 3540 коллективинге кадыкшылдың болгаш спорттуң улуг байырлалы ышкаш болуп эрткен. Төргиннерниң аразында Вильнюста көдээ ажыл-агый болгаш саналга машиналарының заводтары, Каунаста «Мода» фабриказ Клайпедада садыг портунуң каттыжыышкынын болгаш садыг эргелели, Таураг районда тудуг материалдарының «Керамика» каттыжыышкынын киргеннер. Аңаа 3800 спортчу маргылдаа эрткен. Ооң 540.000 күш-культуржу киришкен.

— Чоннуң ындыг идепкейлиг чоруунуң бир чылдагааны пропаганда ажылын эки чоруткаңында — деп, Иванов демдеглээн: —Чижээ, кадыкшылды быжыглаарының чугулазының, күш-культураның ажыктыының дугайында лекция, беседаларны сураглыг спортчулар, алдарлыг тренерлер, удуртукчу ажылдакчылар. Вильнюс, Каунас болгаш өске-даа хоорайларның кинотеатрларынга номчуп, көрүкчүлерге сонуургадып турганнар. Ол республикага кадыкшылга неделязын эрттирери чаңчыл болу берген.

Туркменияга ГТО неделязы 1200 бүдүрүлге бригадаларының аразынга болуп эрткен. Оларның шиглинден 750 бригада колхозтар, совхозтардан келгеннер. Марый областың Ленин аттыг колхозундан стартче 293 кижи үнген. Олар 13 бүдүрүлге бригадаларын тельэзэннер. А.Чкалов аттыг колхозтуң 15 бүдүрүлге бригадазының 330 тельэзи маргылдааларга киришкен.

Аннау суурда Ашхабадтың демир-орук салбырының ажылдакчыларының күжү-биле эштир бассейн тудуун дооскан. Ол коллективтиң ийи чүс ажыг ажылчыннары чаа бассейнге сугга эштириниң талазы-биле ГТО комплекизиниң нормаларын дужааганнар.

Чарджоу хоорайга «Каракум тудуг» эргелелдиң септелге-механика заводунуң чазанықчылар бригадазы бүгү өг-бүлези-биле стартче үнериниң эгелекчилери болганнар. Бригадир Евгений Анисимовтуң болгаш 19 бригада кежигүннери ГТО нормаларын оолдары, уругларлары, кадайлары-биле кады дужааганнар.

Солун факт, саннар өске республикалардан база киргилээн. Ынчалза-даа чамдык черлерде бо чугула чаа чүүлге чогуур кичээнгей салбайн барганын хөй чижектер көргүзүп турар. ГТО неделязының канчаар эрткениниң дугайында материалдарның ниити түннели үндүргеш, ГТО комплекизиниң талазы-биле Бүгү-эвилел Чевүлелиниң ээлчеглиг хуралынга чугаалажыр.

— Неделяның кол сорулгазы — ГТО комплекизинге үндезилээш массалыг күш-культура-кадыкшылга ажылынче күш-культура организацияларының болгаш хөй-ниитиниң активизиниң кичээнгейин мөөңнээри бурун күүсеттинген —деп, Иванов түңнээн:—Неделядан эгелеп алгаш чамдык, чижээ, Украина, Молдавия, Литва дээн ышкаш республикалар ам ГТО комплекизиниң айларын эрттирип турар.

НИЗАМИГЕ ТУРАСКААТКАН

АЗЕРБАЙДЖАН ССР. «Азербайджанфильм» биле «Мосфильм» киностудиялары кады «Низами» дээр ийи сериялыг уран-чечен кинону тырттырып эгелей бергеннер. Улуг азербайджан шүлүкчү болгаш бодалчы Низами Гянджевиниң дугайын ук фильм көрүкчүлерге чугаалап бээр. Ол бурунгу Гянджеп (амгы Кировабад) чурттуг кижи. Фильмниң кол ролюнга ССРЭ-ниң улустуң артизи Муслим Магомаев ойнаар. Ол кинонуң тургузукчузу—Эльдар Кулиев.

Бо дээрге Азербайджан биле РСФСР-ниң кинематографистериниң кады кылып турары бирги чогаадыкчы ажылы эвес-тир. Аңгы-аңгы чылдарда ол киностудиялар «Каспийниң нефтичилериниң дугайында тоожу», «Далайның чагырыкчылары», «Ийиләэн чаңгыс кварталдан», «26 бакин комиссарлар», «Бабек» болгаш өске-даа киноларны тургусканнар.

ЧУРУКТА: фильмден кадр. Ортузунда Низами (ССРЭ-ниң улустуң артизи М. Магомаев).

А. ТАВАКАЛОВТУҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

Теле Видение

ИЮЛЬ 31-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.35 — Эртенги гимнастика. 8.50 — «Бир эвес кадыкшылдыг болур дизинзе». Күш-культуржуларга сүмелер. 8.55 — «Найырал сады». 9.30 — Ада-иелер, силерге. 10.00 — «Камера делегейни көрүп тур». «Фирманың ажылхеректери дээш». 3-кү незек. 11.20 — Карпаттарда ужукнаныры. Львовтан дамчыдылга. 11.50 — Советтер болгаш амыдырал. 12.20— «Спортлотонуң» 31-ги тиражы. 12.30 — Чүнү номчуурул. 13.15 — «Кижи, Чер, Өртемчей». Дамчыдылганы Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы В. И. Севастьянов чорудар. 14.00—«Бөгүн делегейде». 14.15 — «Совет диплом» деп документалдыг фильмниң баштайгы үндүрүлгези. 15.05 — «Билдингир-даа болза, бүзүреңчиг эвес». Дамчыдылганы профессор С. П. Капица чорудар. 16.05 — Политиктиг хайгааракчы Ю. А. Летуновтуң беседазы. 16.35—16.50 — Чапсар. 16.50 — Уругларга фильм: «Сеп чүгле ыглава». 17.55 — Мультфильмнер программазы: «Кудурукка зарядка», «Гав деп аттыг мыйытчыгаш», «Бажың пириги», «Бөрү болгаш чеди анайжыгаштар». 18.30—«9-ку студия». Дамчыдылганы политиктиг хайгааракчы В. Зорин чорудар. 19.30 —«Кинопанорама». 21.00 —«Үе», Информастыг программа. 21.30—С. Рахманинов. Оркестр-биле кады фортепианога күүседир дөрткү концерти. 22.00 —23.55 — Футболга ССРЭ чемпионады. ЦСКА—«Динамо» (Тбилиси). Теп «Динамо» стадиондан дамчыдар. Ооң төнгениниң соонда—телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — Зелена Гура (ПУР) хоорайга болган совет ыры фестивалы. 15.15 — Мультфильмнер программазы: «Чиптиң солун ужуражылгалары», «Тооруктуг шымкыныш».

Ленинградтың телестудиязының программазы

15.55— «Ленинградтың делегемнеринде». Телеочерк. 16.20 — «Монитор». Теледопчулаа. 17.05 — РСФСР-ниң алдарлыг артизи Ю. Марусин ырлаар. 17.25 — «Меншиковтуң өргээзи». 17.50 — Музыка эртинези. ГДР-ден дамчыдылга. 18.15— Улуг Октябрьның 65 чыл оюнга уткуштур. «Бистиң доңчу памдарывыс». 32-ги фильм — «1948-ки чыл». 19.15 —«Музыкалыг киоск». Дамчыдылганы Э. Беляева чорудар. 19.45 — Делегей байдалының допчулалы. 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!», «Гиппон дээр кенгуружуташ». Мультфильм (ПУР). 20.15—«Кадыкшыл». — Эртем-тайылбырлыг программа. 21.00 — «Үе», Информастыг программа. 21.30—22.45 — «Кадыр ээр чер», Уран-чечен телефильм.

ШЫНЧЫ ЧОРУК ДУГАЙЫНДА

Шын чеже-даа хоран дег ажыг болза, кажан-даа амданныг мегеден эки.
Н. ОСТРОВСКИЙ.

Кижиниң шынчызы ооң мөзү-шынар талазы-биле сайзыраанын көргүзүп турар.
Л. ТОЛСТОЙ.

Шындан корттас кижи, мегеден корткан херээ чок.
Т. ДЖЕФФЕРСОН.

Шын дээрге од чокка тындынмас агаар-дыр.
И. ТУРГЕНЕВ.

Дириг шын бүгү-ле дириг бойдус ышкаш, бок аразында часкы көк ышкаш, бодунуң оруун тып үнүп келир.
М. ПРИШВИН.

Бистиң бүзүрелививстиң болгаш идегеливистиң үнер доңу—шынчы чорук.
А. БАРБЮС.

Шын кайда-ла халдаашкынга таваржып турар болдур, ону камгалап чор.
Р. ЭМЕРСОН.

Шын эвес чүвеге удур хорадап-килеңнээри, шынчы кижи бүрүзүнүң чугула чепсээ.
Д. ЛОУЭЛ.

Дорт, шынчы чорук кижиниң өске бүгү шынарларын каастап чоруур.
Ж.-Ж. РУССО.

КӨРҮП ЧОРУУЙН

Бедик артты ажып келгеш, өру шурап,
«Белениңче кирдим-не»—деп бодай бербе.
Ээр-дагыр, өңгүл-чиңгил оруктар хөй.
Эзериңде кичээнгейлиг көрүп чору.

ЧЫРААН ЫШКАШ

Көжүп чоруур кара булут аразындан
Хелчок чырык дээрбен ай бакылай-дыр.
Сантырымга, шак бо дүне бир-ле ие
Чап-чаа божуп, караа чыраан ышкаш болду.

О. БОРАШ.

БААЖЫМАЙ

Эмнелгеге Баажымай
Элеңтендиң кирип келгеш,
Аарыыр черин дегерезин
Адап, санап эгелеп-тир.
Бирде бо бут, бирде холум
Билиннестеп аарып келир.
Оорга-мойнум шоодай
уурдан.
Орган черден турдунмайн
баар.
Кадай ону каяа билир
Хая көрнүр, кончуттунар:
— Ажыл кылбас, аарыг
ашан
Азыравас кижи мен дээр.
Эртем-билиг сенде болгай.
Эки шинчип көрем, эжим.
Бүгү чонну бүзүредир
Бюллетеньден бижип берем.
Спирт, водка эки дээрге.
Ижип, чиңнеп, чуну
кылбаан.
Чүрээм элдеп, эмдик аът
дег.
Чүткүп тура хөңгүлаар-дыр.
Бажым шуут-ла чарлыр
чыгы.
Баарым база курлуп хонар.
Холдарымны көр даан, эмчи
Кончуу дегет—сугда ыяш...
Дүне безин удуттунмас.
Дүжүм база үен-даян:
Иштиг, куруг шилдер мени
Идип, шанчып туруп бээр-
дир.
Кая чурттаайн, кайнаар
кирейн.
Канчап моортан сегип
алыйн?
Үё чүрээм! Үё бажым!
Улуг хырным ажыырын ой!
Араганың халавындан
«Аараан сен»—деп эмчи
шинчээш,
Эмнетпишаан ажылда дээш
Элегесче чорудупкан.

Анатолий МОНГУШ.

ЭҢ КЫРГАН ДОШ

Антарктиданың бурунгу доштарында ызырыгган метеориттер дилеп тывары-биле чоруткан Огайо штаттың университединиң Ян Уиллэнге баштаткан бөлүк геологтар онзагай тывыштыг болган.

Бир америк шинчилекчи станциядан ырак эвес черден —Чөөн Антарктида районундан тывылган доштуң хары 600 муң чыл деп эртемденнер тодарадкан. Оон мурнуңда Гренландиядан тывылган эң бурунгу доштуң назыны 125 муң чыл болган.

Бурунгу доштарны шинчилеп, оон химиктиг составын тодарадыры меңги дош үезиниң дугайында эртемниң сайзыралынга дузалыг.

А. РЕПИН.
Вашингтон.

В. ХМЕЛЬНИЦКИЙ

Тоолдар

ХОВАГАН БОЛГАШ АЙЛАҢ-КУШКАШ

Шупту удаан, а чүгле айлаң-кушкаш ырлап олуруптур.

—Кызып-кызып кымга ырлап бериш орарың ол? Сени кым-даа дыңнавайн-дыр ышкажыл!—деп, Хоглаган чугаалап-тыр эвеспе.

—А сен удуваан-дыр сен. Мен сеңээ ырлап берип ор мен!—деп, айлаң-кушкаш харыылаан.

Оон эгелээш-ле дүн ховаганнары тыпты берген чүвен ирги.

БЫШКАН ВИШНЯЛАР

Вишнялар шала ногаан апарган туруп-туруп, хеперте кып-кызыл апарганнар.

—Чүге кыза бердинер? Бис шагар боорувуска корткаңнар оң бе, хөй кортпанар? — деп, арылар айтырып-тыр.

—Изирген бердинер бе? — деп, шартылаалар айтырыптыр.

—Куду көөрге, оларга коргунчуг болган боор—деп, кымыскаяктар үрүлешкен.

—Чүү-даа болбаан, апаа-ла вишня хандызы ижип алдывыс—деп, вишнялар удурлаптап.

КОФЕ-ӨГ

АРКАЛЫК. (СЭТА). Иртыш чоогунда Тургайның областьтың төвүнүң кол кудумчузунда национал угулзалардыг, хар дег, ак өг турар. Ол болза, чайгы кафе-дир. Аңаа кирген кижилерни амданныг соок суксуннар, шай болгаш хову-шөлдериниң чаагай чыдыы сиңникен хымысты сөңнеп турар. Өглерниң залдары-биле кожа изиг чайын сериттениң, дыштаныырынга таарыштыр кылып каан ажык верандалар база бар.

Д. ЦЕДЕП

ДӨРТТЭЭН ШҮЛҮКТЕР

«Сайлыг хемнин сууп ижип өскен бис» деп,
Чаңгыс черге кырганнар кээп хөөрешти.
Сактышкыннар, катκы-чугаа төкту бээрге,
Чалыы шаанда аттарын ам билип алдым.

Часкы хаттар өзек өдер соок-даа бол,
Чайны чалап, изиг эккээр шапкынчы-дыр.
Күскү хаттар чежемейнин чылыг-даа бол,
Хүнү кымка, доңкуп кыштың медээзи-дир.

Очулдурган **Н. ООРЖАК.**

ПОЧТА БЕЛЭЭ

МОСКВА. (СЭТА). Чурттар аразының каттышкан совет-француз космос экспедициязының бүдүүзүнде ССРЭ-ниң Харылзаа министерствозу ол ужудуушкунга тураскааткан почта белээн парлап үндүрген. Маркалыг кылдыр сиилбип чураан чагаа хавында—космос темазынга чураан чурук. Совет Эвилелиниң болгаш Франция Республиканың күрүне туктарының хевир-дүрзүзү, мурнуу талазында—совет болгаш француз космонавтылар ужудуушкун мурнуу чарыында турарлар. Ында: «ССРЭ—Франция. Космосче кады ужудуушкун» — деп бижиш каан.

ПУШКИННИҢ ТӨРЕЛ-САЛГАЛЫ ЧЕЖЕЛ?

Бо айтырыгга долу харыны Псков чурттуг литературовед болгаш журналист В. Русаков чоокта чаа Ленинградка парлаттынып үнген «А. С. Пушкинниң салгалының дугайында чечен чугаалар» деп номунда берген. «Ол чүгле бүгү тала-биле төөгүлүг эвес, а энциклопедия ужур-дузалыг ном»—деп, ССРЭ-ниң эртемнер академиязының Пушкин комиссиязының даргазы академик М. Алексеев номнуң эге сөзүнде бижээн. ССРЭ-ниң эртемнер академиязының (Пушкин Бажыңының) орус литература институдунуң бижимел салбыры-биле, В. И. Ленин аттыг библиотека-биле, шериг-төөгү болгаш оон-даа өске музейлер-биле автор бежен ажыг чыл дургузунда харылзажып турган, эзээш эвес материалдарны чыгган.

— Ленинград университединиң филология факультединиң студентизи турган, курузумда А. С. Пушкинниң болгаш Н. В. Гогольдуң төрели — Лидия Владимировна Савельева өөренип турар дээрзин билип алган мен, бүгү-ле чүве оон эгелээн. Университеттиң башкыларының сүмезин ёзугаар Пушкиннерниң өг-бүлелериниң төөгүзүн өөренип эгеледим. Михайловское суурда А. С. Пушкинниң күрүнениң музей-заповеднизинге ажылдап турган, шүлүкчүнүң салгалының салым-чолунуң дугайында экскурсиялап келген кижилерниң улуг сонуургалынче кичээнгей салып турдум—деп, Виктор Михайлович чугаалап турар.

В. Русаков ам шүлүкчүнүң бистиң чуртувуста болгаш даштыкыда чурттап турар төрелдери-биле чагаалажып турар.

Авторнуң сейфинде (ону аңаа шүлүкчүнүң салгалының бирээзи белекке берген) Александр Сергеевичиниң өг-бүлезиниң уксаа төөгүзүн төөгээн хөй материал кадагалаттынган. Амгы үеде Пушкинниң 240 салгалы чурттап турар. Оларның ужу (ном парлалгага белеткенип турар үеге чедир) чедиги ада толээзи.

Улуг шүлүкчүнүң салгалының Н. В. Гогольдуң өг-бүлези-биле канчаар төрелдежи бергенин болгаш Михайловское суурнуң төөгүзүнүң болгаш ооң чурттакчыларының дугайында сонуурганчыг чүүлдерни номдан билип алыр бис. Номда ниитизи биле чүс ажыг чуруктар, портреттер, чураан чуруктар бар.

Бистиң үежилеривис улуг шүлүкчүнүң салгалынга ханы ынакшылын болгаш хүндүткелин илередип турар дээрзин ук ном бадыткап турар.

А. ГРИШМАНОВСКИЙ.
Псков хоорай.

Сонуургактарга

МУҢУКЧУЗУ ЧОК-ДАА БОЛЗА

Пятигорск хоорайның ипподромунга шаптараазынның черлер эртер аъттар чарыжы боол турда, мындыг таварылга болган. Скворец дээр аъттың муңукчузу баштайгы моондакты ашпайн чыткаш-ла, аъдындан андарлып калган. Ол аът муңукчузу чок-даа арттса, маргылдаадан үнмээн. Скворец бүгү моондактарны чаңгыс-даа штраф чок эрткен.

Финиш чоокшулап келгенде ол муңукчулуг аъттарның мурнунче үне берген. Хөй-хөй көрүкчүлерниң кайгап, сонуурган алгы-кышкызын-даа тоовайн, стадионга адыш часкаашкыннары диңмирeп турда, ол аът финишке бир дугаарында келген.

Скворец кол шаңналды чаалап алган. А оон муңукчузу эки аъдынга байыр чедирип, эргеледиринге ой болган.

В. ОВЧЕРЕНКО.

КАРАЖА

Шоодуг

Саарыгны куду салдадып-ла тур мен. Шыята, дөңмек дег дөңгүр көк кадыргы алдыла! Артымче шелип дүжүрдүм. Ой халак! Артымда база хем бадып чыдарын уттуп ап-тыр мен. Мурнумда хемден ужулгаш, артымда ооң адырынче чирип кирриптим.

— Чоп тур сен, кадай! Эдээн-даа болза дозуптас!— Хейде-ле, ыяткан кижи ыдын кагар дээн ышкаш, эрикте турган кадайымны кончуп эгеледим.

— Караан канчап барган, хайыраан балыкты ышкынып-каш, ам кадайынга чарбып де! Амыр-дыр бо, кижи-даа ымзандырып каа дег ашак боор бо!— дээш, кадайым бүрүлерни шылырады ынай-ла болду.

Ой халак! Ам кадайым база ышкынып алдым.

Сыырткыыжым ам артымда хемде салдап тур, олче-даа сагыш салыр харыым чок, кадыргымны-даа уткан, кадайымны хомудадыпканым дээш бодумну кончуп, девин-делегейле тур мен.

Карак сүлде, кадыш дээр чүзүл?!

Оста ылдыртына берди бемон дээш, таваар уштуп эгеледим. Бүдүм аразындан бир балык чазыр-чазыр ынай болду. Холумда сыырткыыжым сывы база катап эглиш диди. Пөөк! Сыырткыыжымда ам база балык туттуна берип-тир! Мындыг-даа хектүг чүвени кым көрген! Кончуг-даа улуг кадыргы! Чедип үндүрүп олур мен. Бо-ла сирти кеступ келди. Дем-не туттунган хире. Пат-ла шаа төнүп калган. Бурундук эдерген бүга дег, шоодэп эштип олур.

— Бээр кел, бээр кел, бел оглу! Оххаай, меңневейн-не көр!

Солагай холум-биле сорочкам эдээн бүдүү чүвүрден ушта тыртып алдым. Шокарны бел чедир кедүрүп чоруй, оон-биле чөргептим. Олчаан туткан болза, холга-даа кая сыңарыл ол, чылбыргайы аайлыг эвес, сугже мойт-ла дээр ыйнаан.

Шыята, кончуг улуг кадыргы холда ам-на кирген эвеспе! Хөйлеңим-биле кулугурну улам быжыдыр ораап-ла тур мен.

Чүвүрүм баан чешкеш, хөйлеңимде ораап алган балыымны шуут-ла белге чыпшыр колуннаптым. Чеве, бурунгаар! Ой, делегейим, даштарның тайгырыы! Шупту балар. Бо суггуң шапкынын! Кижи-даа ойтур шаптайын моозу, өршээ! Ава-а-й! Думчуумче суг кирди! Ээ, богда, эштиптейн. Аа халак, сыырткыыш сывынын шаптыктыын. Үзе тептейн мону адыр... Молчурт! Ой халак, чүвүрүм баарды!... Че, хамаан, тын менди үнзе-ле! Ону сүрер болза, ос адаанче хептелдир, шаптырып ап болур, аа өршээ! Бурунгаар!

Эрикче үнүп келдим. Мүнне ырыктааштыг... Кадыргым белимде кыймыннай-дыр, аа ядараан, кижиргенчиин!.. Колуннун дүргеп-ле чежиптим, шыкка маш барып дүшту. Чаагай-ла кадыргы!

— Када-а-й! Бо чүвениң улуун көрем!

Куйт дээр кускун-даа чок, сайт дээр саасаан-даа чок, кадай могаттынгаш арлы берген.

Ортулукту кежир суг-чарым чайтылазыр халып-ла олур мен. Элезинде кадайымның негери дүү-ла барып-тыр.

— Сары-ы-м, Сагла-а-й! Бо чүвениң улуун көра-э-м!

— Чүү чүвениң?— дизе-ле кадайым бо уткуй келди.

— Кадыргының аан.

— Оой эжен! Шынап-ла! Канчап тудуп алдың?

— Кара хек чоор! Артымга сугга сыырткыыжым салып алгаш, сени бодап турумда...

— Ол-ол, үргүлчү мени бодап чор. Олчага манаг херек. Электен чүге эшкеннедиң сен.

— Калбак аасты канчаар сен ону, кадай, ол болгаш өртенмес чүве-дир ийин харын. Ол-даа канчаар, кончуумну көр даан, суурже канчап кирер мен ам?..

— Аа? Чүвүрүң кайыл?..

— Кадыргыны белимге колуннап алгаш, эштип кежип олурумда, ону суг ушта шаап апарды.

— Ха-ха! Балыкка орнапкан де! Че, ажырбас он, сен арыгга турунда, мен маңнап чоруткаш, бажыңдан чүвүрден эккеп бергей мен аан. Үжен акшаның чүвүрү-ле чүве харын. Үжен акша-биле салып чиир мындыг чаагай кадыргы орук аскынга чыдар эвес. Картошкалаан балык мүнү эч чүве дивежик бе. Че, мен маңнаптайн.

Изиг алезинге чиңнеткеш, кум кынны берип-тир мен. Дээлдиген сиңгейнип келген соонда, кадыргымны тен алгаш чоруй барды. Ыглаптым. Хайыраан кадыргымны, хайыраан чүвүрүмнү!...

— Тур! Тур! Чеде чүге удуй берген сен! Ма, чүвүрүң кет!— Саглайым бо оттуруп тур.— Балыывыс мүнеп ижээл, дүрген чанаалы, ашак че!

К. ЧЕРЛИГ-ООЛ.

Агаар

Агаар станциязының медээзи ёзугаар алырга, республикага бөгүн эдир булуттаар, чагбас. Соңгу-барыын угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 7—12 метр чедер. Агаарның температуразы хүндүс 27—32, чамдык черлерге 19—24 градус чылыыр.

Кызылга эдир булуттаар, чагбас. Соңгу-барыын угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы хүндүс 30—32 градус чылыыр.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

ИЮЛЬ 31-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ыржымның алгызы» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Өлүм чок Кащей» 9.30, 12.30, «Чүс өөрушку, азы улуг ажыдыышкыннар Ному»—11.00, «Бот чорда оглу»—14.00, 17.00, 20.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Муңгак оол»—15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЧАИГЫ»: «Үжен тос чадажыгаш»—15.30, 17.30, 19.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

667000. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажын № 1. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-41-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-17-45, солун чарлыын бараанда 2-32-75 телефоннар дозгаар.

Чагыг № 1360.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажын № 1).

ТС—01210